OSIRIS TANKÖNYVEK

A MAGYAR JOGTÖRTÉNET FORRÁSAI

Szemelvénygyűjtemény

Szerkesztette: Mezey Barna

Osiris Kiadó • Budapest, 2002

A szöveggyűjtemény elkészítésének tudományos előmunkálatait támogatta
a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány
Tudomány az Oktatásban Szakalapítványa (996/102. ny. sz.)

A fejezeteket összeállították
Béli Gábor
Bódiné Beliznai Kinga
Föglein Gizella
Horváth Attila
Máthé Gábor
Mezey Barna
Pomogyi László
Tóth Béla

Szakbírálók
Kajtár István egyetemi tanár
Kállay István egyetemi tanár
Stipta István egyetemi tanár

Technikai munkatárs
Magyariné Horváth Ágnes

A szerkesztés technikai munkálataiban közreműködtek
Marosi Krisztina, Stauber Péter

© Mezey Barna (szerk.), 2000
© Osiris Kiadó, 2000

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000291312

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Kar Könyvtára
Leltári szám: E 4919/13
2007. 10. 22.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

TARTALOM

Előszó 13

Rövidítések 15

Bevezetés 19

I. A KERESZTÉNY ÁLLAM MEGALAPÍTÁSÁTÓL 1790-IG 35

1. A jog forrásai 37
Magyarország jogai és szokásai 37
Törvény 38
Kiváltságlevél 49
Szabályrendelet 57
Szokásjog 65
Királyi rendelet 77

2. Jogalkotás és jogélet 86
2.1. PATRIMONIALITÁS ÉS KORAI RENDISÉG 86

KÖZJOG 88
Király, királyi hatalom 88
A szent korona tana 91
Egyház 93
Törvénynapok, országos gyűlések, országgyűlés 94
A nádor 100
A királyi udvar bírója, az országbíró 104
A kormányzó 105
A nemesi vármegye 106
Várjobbágyok, várnépek, az egyház (nemes) jobbágyai 111
Serviensek, nemesek 113
Vendégek, zsidók, városok 120
Szászok, kunok, székelyek 134
Jobbágyok 139

MAGÁNJOG 144
Servienssé, nemessé, várjobbággyá és az egyház (nemes) jobbágyává tétel, a királyi vendégek jogával történő felruházás, fiúsítás 144
Gyámrendelés, kormegállapítás 147
Házasság, házasságtörés, házasság felbontása, nőrablás 147
Adomány 152
Szerződés 158
Végrendelet 164
Leánynegyed, hozomány, hitbér 167

BÜNTETŐJOG 170
Emberölés, sebzés, kardrántás 170
Lopás 173
Hűtlenség 175
Hatalmaskodás 178
PERJOGOK, TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET 180
Pallosjog 180
Választott bírák és ügyvédek 182
Víz- és vaspróba 183
Párbaj 186
Tudományvétel 188
Eskü 189
Közönséges gonosztevők elleni eljárás 191
Ítélet 193

2.2. ABSZOLUTIZMUS ÉS RENDI KÉPVISELET (1514–1790) 198

KÖZJOG 199
Ellenállási jog 199
Országgyűlés 200
Koronázási eskü 202
Hitlevél 203
A Habsburgok örökös királysága 206
A Habsburgok fiági örökösödése 207
A pragmatica sanctio 208
Nádor- és személynökválasztás 209
Kancellária és kamara 209
Állami hivatalnokok 210
A nemesi vármegye 213
Egyház és vallás 224
Békeszerződések 228
A török jog 234

MAGÁNJOG 235
Hitbizomány 235
Végrendeletek 236
A jobbágyokról 237

BÜNTETŐJOG 241
Alapelvek 241
Felségsértés 243
Hűtlenség 244
Hatalmaskodás 246
Nyilvános gonosztevők 247
Az osztrák jog hatása 248

PERJOGOK, TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET 251
Hétszemélyes tábla, királyi tábla 251
Kerületi tábla 252
Megyei bíráskodás 253
Eljárási rend 254
Ügyvédek 262

II. A POLGÁRI ÁLLAM A KEZDETEKTŐL 1948-IG 265

1. A jog forrásai 267

Az országgyűlés (nemzetgyűlés) aktusai 267
Törvény 267
Néphatározat 278
Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának határozata 279
Házhatározat 279
Házszabály 280
A Nemzetgyűlés szózata 286
A Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának határozatai 288
Nemzetközi szerződés 289

Államfői aktusok 291
Legfelsőbb kézirat 291
Királyi rendelet 291
Legfelsőbb elhatározás 292
Császári nyílt parancs 294
Ideiglenes törvény 295
Legfelsőbb kabineti irat 300
Magyarország Köztársasági Elnökének rendelete 302

A kormány és tagjai által kibocsátott jogszabályok 303
Kormányrendelet 303
Néptörvény 306
Minisztertanácsi határozat 307
Nemzetközi egyezmény 309
Kormánynyilatkozat 310
Miniszteri rendelet 312
Körrendelet 315
Miniszteri utasítás 317

Egyéb források és aktusok 318
A Gazdasági Főtanács rendelete 318
Vármegyei szabályrendelet 319
Alispáni rendelet 321
Döntvény 322
A Kúria teljes ülésének jegyzőkönyve 326
Ítélet 332
Ideiglenes törvénykezési szabályok 340
Országbírói körlevél 345

2. Jogalkotás és jogélet 346

2.1. A POLGÁRI NEMZETÁLLAM KIALAKULÁSÁNAK KORA (1790–1867) 346

KÖZJOG 349
A rendi alkotmány 349
Erdély rendi alkotmánya 353
A polgári alkotmány 359
Az oktrojált alkotmány 368
Alkotmányos kísérletek 382
Az országgyűlés 388

SZABADSÁGJOGOK 392
A sajtószabadság 392
A vallásszabadság 399
A kisebbségek 400
A zsidók 401
Egyesülési jog 401
Útlevélügy 404
KÖZIGAZGATÁS – KÖZSZOLGÁLAT 405
A népesség összeírása 405
Helytartótanács 405
Honfiúk és külföldiek 406
Nádori méltóság 407
Megyei hatóság 407
Szabad királyi városok 408
A községek 409
Közhivatalnokok 411
A nemzetőrség 411
Katonai közigazgatás 414
A közigazgatás szerkezete 414
Államkölcsön 425
MAGÁNJOG 428
Az úrbéri szolgálatok megszüntetése 428
Öröklési jog – ősiség 435
Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv 437
Végrendelet 439
Ingatlannyilvántartás 440
Szerzői jog 449
KERESKEDELMI JOG 450
Váltójog 450
Kereskedők 453
Gyárak 454
Kereskedelmi társaságok 455
Kereskedői testületek – alkuszok 457
Csődjog 459
Hiteljog 460
BÜNTETŐJOG – KIHÁGÁSI JOG 462
Az 1795. évi büntetőjogi reformjavaslatok 462
Az 1843. évi büntetőjogi reformjavaslatok 468
A mezei rendőrség 478
Az osztrák büntetőjog 481
Az országbírói értekezlet a büntetőszabályokról 490
TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET – ELJÁRÁSJOGOK 493
Törvénykezési rendtartás 493
Bizonyítás 494
Végrehajtás 494
Az igazságszolgáltatás gyorsítása 495
A nem nemesek perképessége 496
A szóbeli perek 497

A váltótörvénykezés 498
A földesúri hatóság felszámolása 499
A szolgabírói hivatal gyakorlatáról 500
Büntetőjogi reformjavaslatok 503
Bírói hatóságok 504
Ügyészség 509
Ügyvédi eskü 511
Rögtönítélő eljárás 512
Az osztrák büntető perrendtartás 513

2.2. A POLGÁRI JOGÁLLAM ÉS A JOGFOLYTONOSSÁG ÁLLAMA (1867–1948) 520

KÖZJOG 524
A monarchia 524
Az alkotmányosság helyreállítása és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezése 530
A köztársaság 532
A trianoni békeszerződés 534
Az ország területe 538
A párizsi békeszerződés 538
Választójog 547
Az országgyűlés 560
Képviselői összeférhetetlenség 564
A koronázás 566
A kormányzói jogkör 567
Kormányzóhelyettes 568
Az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlása 569
A Nemzeti Főtanács 569
Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezése 570
A nádor 572
Az udvartartás 572
Állampolgárság 573
SZABADSÁGJOGOK 575
Állampolgári egyenjogúság 575
Nemzetiségi egyenjogúság 576
Az egyesülési jog 579
A gyülekezési jog 580
Az egyesülés és a gyülekezés szabadsága 583
Sajtószabadság 585
A nők egyenjogúsága 585
Vallásszabadság 586
A zsidóságra vonatkozó jogalkotás 587
A KÖZIGAZGATÁS 603
A kormány átvétele 603
A kivételes hatalom 604
Népgazdasági Minisztérium 609
A csendőrség 609
A főváros 613
A fővárosi rendőrség 618
A törvényhatóságok 623

A közigazgatási bizottság 627
A törvényhatósági néptanács 630
Községek 630
A községi néptanács 633
A városi közigazgatás 634
A tanyai igazgatás 634
A közigazgatás reformja 635
Mezőgazdasági érdekképviselet 639
A közigazgatás ideiglenes rendezése 645
A közalkalmazottak igazolása 646
Lakosságcsere 648
Iskolák államosítása 650

MAGÁNJOG 651
A házassági jog 651
Földtulajdon 653
Beszolgáltatás 661
Szerzői jog 663
Magánjogi döntvények 667

KERESKEDELMI JOG 672
A kereskedelmi törvény 672
A cégjegyzék 676
A korlátolt felelősségű társaság 680
A tőzsde 689
Váltójog 690
Munkajog 692
Ipari vállalatok államosítása 694

TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET 695
A bírói hatalom 695
A közigazgatási bíróság 697
Esküdtbíróságok 698
A hatásköri bíróság 700
A királyi ügyészségek 701

BÜNTETŐJOG 703
A Büntető törvénykönyv 703
Büntetőjogi döntvények 707
A kihágási büntető törvénykönyv 708
Szabadságvesztés-büntetés 710
Az első büntetőnovella 712
A határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés 716
A második büntetőnovella 718
A népköztársasági államforma védelme 720
A rendőri felügyelet 721
Az állami és társadalmi rend büntetőjogi védelme 722
Az állambiztonság védelme 723
A demokratikus államrend büntetőjogi védelme 726
Az emberi alapjogok hatásosabb védelme 727
Büntető jogszabályok módosítása 727
Kényszermunka-büntetés 731

PERJOGOK 733
A bűnvádi perrendtartás 733
Büntetőeljárás-jogi döntvények 740
A polgári perrendtartás 741
Rögtönbíráskodás 747
Népbíráskodás 748

III. A SZOVJET TÍPUSÚ DIKTATÚRÁK JOGA (1919, 1949–) 757

1. Jogforrások 759
Alkotmány 759
Kiáltvány 767
Törvény 769
A Szövetséges Központi Intéző Bizottság rendelete 769
Országgyűlési határozat 770
Törvényerejű rendelet 772
Kormányrendelet 776
Minisztertanácsi határozat 776
A Kormányzó tanács rendelete 776
A népbiztos rendelete 777
A városi direktórium rendelete 778
Ügyosztály rendelete 778
Tanács Végrehajtó Bizottságának rendelete 778
A Legfelsőbb Bíróság irányelvei és elvi döntései 779
A Szakszervezetek Országos Tanácsa Elnökségének határozata 781

2. Jogalkotás és jogélet 784
2.1. A KORPORATÍV ÁLLAM 784
KÖZJOG 784
A nemzetvezető 784
Kormányzótanács 785
A Dolgozó Nemzet Hivatásrendje 786
Közigazgatás 787
Rögtönbíráskodás 792
2.2. A HATALOMKONCENTRÁCIÓ ÁLLAMÁNAK JOGA 794
ÁLLAMJOG 794
Országgyűlési választások 794
Állampolgári jogok 795
Választójog 795
Ügyészség 796
Bíróságok 798
Bíró- és ügyészképzés 801
A tanácsrendszer 801
ÁLLAMIGAZGATÁSI JOG 804
Nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vétele 805
A népgazdaság tervszerű irányítása 804

Sajtóigazgatás 805
Az egyházak igazgatása 806
Államvédelmi hatóság 808
Letelepedési engedély 809
Tervgazdálkodás 810
Szovjet minta a mezőgazdaságban 811
Kötelező nemesfém-felajánlás 812
Külföldi csomagküldés 812
Gyermektelenségi adó 813

POLGÁRI JOG 814
Termelőeszközök köztulajdonba vétele 814
A lakóházak köztulajdonba vétele 814
A közép- és nagybirtokok állami tulajdonba vétele 815
Lakások államosítása 815
Állami begyűjtés 817
Élelmiszer-forgalom 818
Öröklési jog 819

MUNKAJOG 821
A munkakényszer és a munkához való jog 821

POLGÁRI ELJÁRÁSJOG 821
A polgári perrendtartás 821

BÜNTETŐJOG 825
Rémhírterjesztés 825
Az ellenforradalmárok vagyonának elkobzása 825
A jogalkotás büntetőjogi védelme 825

BÜNTETŐELJÁRÁS-JOG 826
A forradalmi törvényszék és a rögtönítélő eljárás 826

ELŐSZÓ

1995-ben látott napvilágot a *Magyar alkotmánytörténet* tankönyve, rá egy esztendőre a *Magyar jogtörténet*. Mindkét tananyagot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke mellett szerveződő munkaközösség tagjai írták és szerkesztették. A tankönyvek évtizedes oktatási tapasztalatokat összegeztek mind tematikájukban, mind az újonnan megfogalmazott tananyagban. A jelen kötet, *A magyar jogtörténet forrásai* lezárni és kiegészíteni hivatott a tananyag-megújítási munkálatokat. E munka azon jogforrások válogatott gyűjteménye, melyek a két tankönyv alapjait is képezik, s melyek a szerkesztői munkaközösség által az egyetemi oktatásban használt vagy használni kívánt dokumentumok körét kijelölik. A tananyagban a hivatkozott jogszabályok megismerésével, a szemelvények tanulmányozási lehetőségével válik teljessé a magyar alkotmánytörténet és a magyar jogtörténet tankönyve, de a jogtörténet forrásainak olvasásához is elengedhetetlen a két könyv. Kötetünkben szándékosan nem alkalmaztuk a jegyzetelés forrásközlésekben megszokott módszerét: a fogalmakat, intézményeket, a politikai és jogi összefüggések elemzését az olvasó megtalálja a másik két kötetben, fölöslegesnek véltük a fejtegetések megismétlését. A szemelvények alatt meghatároztuk a lelőhelyet, ennek alapján a forrás környezetével, további szövegrészleteivel megismerkedni vágyó olvasó hozzájuthat a teljesebb képet nyújtó további forráskiadványokhoz, levéltári fondokhoz.

A jogi oktatásban évtizedek óta nem készült ilyen összeállítás. Ezért különös figyelemmel kellett lennünk arra, hogy eleget tegyünk a teljes ívű áttekintést igénylők elvárásainak, s ugyanakkor közöljük a magyar alkotmány- és jogtörténet alapvető pilléreinek számító, lehetőség szerint teljes jogszabályi kört, minden lényegesebb jogi forrást. S mindemellett a tanszék oktatási koncepciójának, az írott tananyag szellemének megfelelő kiegészítéseket is tartalmaznia kellett a kötetnek. Figyelemmel voltunk arra is, hogy a társtanszékek által használt jogtörténeti munkák kiegészítője is legyen e kötet. (Pl. Béli Gábor: *Magyar jogtörténet, I. A kezdetektől 1848-ig*. Pécs, 1996 s további kiadásai. Uő: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, 1999.) *A magyar jogtörténet forrásai* tehát oktatási célokat szolgál elsősorban, de a munkaközösség tagjai szerkesztői munkájukban nem adták föl azt a tervüket sem, hogy szélesebb olvasóközönséghez is szóló dokumentumválogatást tegyenek közzé. *A magyar jogtörténet forrásai* tartalmaz számos, a legkülönfélébb szöveggyűjteményekben és forráskiadványokban szokásosan közzétett dokumentumot, jogszabályt, de emellett jó néhány, mostanáig nyomtatásban meg nem jelent levéltári anyagot is. Több, korábban különböző magyarításban közzétett jogszabálynak friss, jogi szempontú fordításával is találkozhat az olvasó a kötetben, s megismerkedhet kevésbé hozzáférhető, ezelőtt csak szaktudományos búvárkodással felkutatható, az olvasóközönség számára idegen vagy szűk környezet számára megismerhető dokumentumokkal is.

A szerkesztést elsősorban a jogi szempontoknak rendeltük alá. Ahol és amikor lehetett, a rendezési elv a jogági tagozódás volt. Ha ez (miként a középkori jog taglalásánál, jogágak híján) lehetetlen volt, a szerkesztő a jogintézményekre koncentrált. A korszakhatárok némiképp különböznek a megszokott cezúráktól; azokat jogalkotási és jogképződési folyamatokat lezáró vagy megnyitó jogi dokumentumok határolják: a Hármaskönyv, az 1790/1791. évi alkotmányos szabályozás, a népképviseleti országgyűlés valóban forradalmi szegedi

törvényalkotása (miközben az áprilisi törvények megszületésének körülményei a reformkorral mutatott folytonosságot jellemzik). A jog modernizációja szempontjából rendkívüli fontosságú pátensjog a diktatúra korszakában átvezetett a kiegyezéses Magyarország polgári jogának megalapozásához és így tovább. Végső korszakhatárunk az ötvenes évek közepe. Ezzel igazodunk a *Magyar alkotmánytörténet* és a *Magyar jogtörténet* koncepciójához, mely a jogtörténet fonalát a szovjet típusú állam első, ún. szocialista kódexeiig vezette el.

Valamennyi időszakban két meghatározó tematikai egység jellemzi a jogfejlődést. *A jog forrásai* cím alatt a korszak jellegzetes jogforrástípusait csoportosítottuk, a *Jogalkotás és jogélet* pedig a jogágak, jogintézmények, jogi jelenségek legfontosabb mozzanatait, a jogalkotás folyamatában legmeghatározóbb jegyeit foglalja össze.

Összeállításunk csak jogi dokumentumokat tartalmaz, hiányoznak belőle az elbeszélő források csakúgy, mint a nem jogi jellegű iratanyag (például a levelezések). Még ez a szűkítés sem volt elegendő: a jogszabályok teljes szövegét sem volt módunkban közölni. A szükségből erényt kovácsoltunk: a rövidítések az olvasmányosság irányába igazították az amúgy gyakran nehezen értelmezhető jogi szakszöveget. Úgy véljük azonban, a kényszerű húzások az olvasmány izgalmasságán mit sem változtattak: hiszen a jogszabályok, ítéletek, jogi relevanciájú okiratok meglehetősen érzékletes tablót képeznek a jogfejlődés szemléltetéséhez.

Rövidítéseinkben, a jogszabályok jelzéseiben ragaszkodtunk a *Magyar alkotmánytörténet* és a *Magyar jogtörténet* köteteiben követettekhez. A források lelőhelyének megjelölésében alkalmazott rövidítéseket külön jegyzékben közöljük. Az egyszerűség kedvéért a *Corpus Juris Hungarici* és a *Magyar Törvénytár* oldalszámait is megjelöltük, miután azonban azok valamennyi kötete egyértelműen tartalmazza a vonatkozó dekrétumokat és artikulusokat, fölöslegesnek véltük az egyes kötetek közzétételének évszámmegjelölését. (A millenniumi törvénytár sorozatában a törvények rendre ugyanabban a kötetbontásban jelentek meg, utóbb pedig évente tették közzé a törvényszövegeket.) A szemelvények közlésénél további gondot okozott a legkülönfélébb helyesírási szabályok szerint írt szövegek egyeztetése. A kiadói szerkesztővel és a korrektorral folytatott egyeztetés után úgy döntöttünk, hogy a lehető legtöbb helyen megkönnyítjük az olvasó dolgát, s a mai helyesírási szabályok szerint igazítjuk ki a szöveget. Friss fordításoknál, modern szövegközléseknél ez nem is okozott nehézséget; főként a régi, eredeti magyar szöveg vagy korabeli fordítások „magyarításán" kellett hosszabban munkálkodnunk. Ez esetben is a jogtörténeti oktatás szempontjait tartottuk szem előtt: a döntést mindig az érthetővé és taníthatóvá tétel határozta meg.

RÖVIDÍTÉSEK

Anjou	*Anjou-kori okmánytár.* I., III., V. köt. Szerk. Nagy Imre. Budapest, 1878, 1883, 1887.
ÁT	*Árpád-kori törvények.* Szilágyi Loránd fordítása. Budapest, 1951.
ÁOKJ	*Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* I. köt. 1001–1270. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest, 1923.
ÁUO	*Árpád-kori új okmánytár.* VI., VIII., XI. köt. Szerk. Wenczel Gusztáv. Pest–Budapest, 1867, 1870, 1873.
Bánffy	*Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez.* I. köt. Szerk. Varjú Elemér. Budapest, 1908–1928.
BHÖ	*A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása.* Közzéteszi az Igazságügyi Minisztérium. Budapest, 1952.
BK	*Budapesti Közlöny.*
Blagay	*A Blagay család oklevéltára.* Szerk. Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, 1897.
CD	Fejér Georgius: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiosticus ac civilis.* X. köt. Budae, 1844.
CJH	*Corpus Juris Hungarici (Magyar Törvénytár) 1000–1895.* Csiky Kálmán, Nagy Gyula, Kolozsvári Sándor, Óvári Kelemen, Tóth Lőrincz közreműködésével szerkesztette Márkus Dezső. Budapest, 1897.
CS	*Corpus Statutorum. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye.* Szerk. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. II/1., IV/1., V/1. köt. Budapest, 1890–1902.
C. S.	*Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye.* Szerk. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest, 1885–1904. I–II/1–2., III., IV/1–2., V/1–2. köt.
Csáky	*A Kőrösszegi és Adorjáni gróf Csáky család története.* I. köt. Oklevéltár 1. k. 1. rész. Budapest, 1919.
DRH	*Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.* Szerk. Dőry Ferenc, Bónis György, Bácskai Vera. Budapest, 1976.
EOE	Erdélyi országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1883.
Fejérpataky: III. Béla	Fejérpataky László: *III. Béla király oklevelei.* Budapest, 1900.
Fejérpataky: II. István	Fejérpataky László: Oklevelek II. István király korából. In *Értekezések a történeti tudományok köréből*, XVI. köt. 4. sz. 1895.
Források	*Források Buda, Pest és Óbuda történetéhez, 1686–1873.* Szerk. Bácskai Vera. Budapest, 1971.
Grecsák Btj.	*Új döntvénytár. Büntetőjog.* Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1912.
Grecsák Bp.	*Új döntvénytár. Büntető perrendtartás.* Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1911.

Grecsák Mj. *Új döntvénytár. Magánjog.* Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1911.

Grecsák Kj. *Új döntvénytár. Kereskedelmi jog.* Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1911.

Hajdú L. *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Budapest, 1971.

HBML 1985 *Hajdú-Bihar megyei Levéltár Évkönyve.* XII. köt. Szerk. Gazdag István. Debrecen, 1985.

Héderváry *A Héderváry család oklevéltára.* I. köt. Szerk. Radvánszky Béla, Závoczky Levente. Budapest, 1909.

HK Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve.* Latin–magyar kétnyelvű kiadás. (Csiky Kálmán 1894-es fordítása alapján.) Budapest, 1990.

HO *Hazai Okmánytár.* III., VIII. köt. Szerk. Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. Győr–Budapest, 1866, 1891.

Illés: Bev. Illés József: *Bevezetés a magyar jog történetébe. Források története.* Budapest, 1930.

INGYN *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplói.* Budapest, 1946.

Intelmek *Árpád-kori legendák és intelmek.* Budapest, 1987.

Iratok *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.* I–VI. köt. Szerk. Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Budapest, 1992–1997.

Jelentés *Az 1843-iki büntető törvénykezési javaslat.* Közreadja Réső Ensel Sándor. Pest, 1865.

Josephina *Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről.* Budán, MDCCLXXXVIII.

Jövedék *Büntető törvény a jövedéki kihágások tárgyában.* Hivatalos kiadás. Bécs, 1856.

Károlyi *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára.* I. köt. (1253–1413.) Szerk. Géresi Kálmán. Budapest, 1882.

Kassa Osváth Gyula: *Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig.* Kassa, 1918.

Kolozsvár *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez.* Szerk. Jakab Elek I. Buda, 1870.

Közig. Bir. 1897–1937. I. *A M. Kir. Közigazgatási bíróság általános közigazgatási osztálya érvényben levő döntvényeinek és elvi határozatainak gyűjteménye, 1897–1937.* Összeáll. Borsos Endre, Szabolcska Mihály. Budapest, 1937.

Közig. ref. *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban.* Közreadja Csizmadia Andor. Budapest, 1979.

Krónika *Nehéz esztendők krónikája 1949–1953. Dokumentumok.* Szerk. Balogh Sándor. Budapest, 1986.

MA *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana.* Ed. Stephanus Ladislaus Endlicher. Sangalli, 1849.

Magyar Hirmondó *Magyar Hirmondó. Az első magyar nyelvű újság.* Sajtó alá rendezte, bevezette és jegyzetekkel ellátta Kókay György. Budapest, 1981.

Magyarok *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások.* Sajtó alá rendezte Györffy György. Budapest, 1986.

Magyar történet *A magyar történet kútfőinek kézikönyve.* Szerk. Marczali Henrik. Budapest, 1901.

MaK *Magyar középkor. Az államalapítástól Mohácsig. Forrásgyűjtemény.* A szövegeket válogatta, részben fordította, jegyzetekkel ellátta Nagy Gábor. Budapest, 1995.

MK *Magyar Közlöny.*

MOL Magyar Országos Levéltár.

MS *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* I. köt. Szerk. Ferdinandus Knauz. Strigonii, 1874.

MTSZ *Magyar történeti szöveggyűjtemény, 1526–1790.* I–II. köt. Szerk. Sinkovics István. Budapest, 1968.

MTvT *Magyar Törvénytár.* Alapította Márkus Dezső, jegyzetekkel ellátta Térfy Gyula. Budapest, 1896–1949.

Ngy. Irom. 12. 1922. *Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai.* 12. köt. Hiteles kiadás. Budapest, 1925.

NOgy 1848/49 *Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés.* Szerkesztette Beér János. A bevezető tanulmányt írták Beér János és Csizmadia Andor. Budapest, 1954.

OBÉ 1861 Ráth Gy.: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában.* Pest, MDCCCLXI.

OGY 1861 *Az 1861-ik évi magyar országgyűlés.* Pest, 1861.

OPTK *Osztrák Polgári Törvénykönyv.*

PC Forma processus judicii criminalis seu praxis criminalis. In *Corpus Iuris Hungarici.* Budae, MDCCLXXIX.

Planum *Planum Tabulare vagy a Királyi Curiának végzései.* Kiadta Czövek István. Buda, 1825.

Podmaniczky *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára.* I. köt. Szerk. Lukinich Imre. Budapest, 1937.

Pozsonyi jog Király János: *Pozsony város joga a középkorban.* Budapest, 1894.

PRT *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története.* I–II. köt. Szerk. Erdélyi László. Budapest, 1903.

Ratio *Az 1777-i Ratio Educationis.* Ford. Friml Aladár. Budapest, 1913.

RT *Magyarországi Rendeletek Tára.*

Sashegyi *Munkások és parasztok mozgalmai Magyarországon, 1849–1867.* Szerk. Sashegyi Oszkár. Budapest, 1959.

SO *Sopron vármegye története. Oklevéltár.* I–II. köt. Szerk. Nagy Imre. Sopron, 1891.

Sopron *Sopron szabad királyi város története.* I. rész, I. kötet. Közli Házi Jenő. Sopron, 1921.

SZMT *Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból.* I–II. köt. Szerkesztette és a jegyzeteket készítette Bolla Ilona és Rottler Ferenc. Budapest, 1982.

SZMTT *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához.* Szerk. Lederer Emma. Budapest, 1964.

SZOKL *Székely Oklevéltár.* I–VIII. köt. Szerk. Szabó Károly–Szádeczky Lajos–Barabás Samu. Kolozsvár, 1847–1934.

Sztáray *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára.* I. köt. Szerk. Nagy Gyula. Budapest, 1887.

SZTV	Imreh István: *A törvényhozó székely falu*. Bukarest, 1983.
Tárnokszék	Kassay Adolf: *Tárnokszék és tárnoki törvényczikkek*. Pest, 1848.
Teleki	*A római szent birodalmi gróf Széki Teleki család oklevéltára*. Szerk. Barabás Samu. Budapest, MDCCCXCV.
TK	*Tanácsköztársaság*. Hivatalos lap.
TO	*Oklevelek Temes vármegye és Temes város történetéhez*. I. köt. Szerk. Pesti Frigyes gyűjtése alapján Ortvay Tivadar. 1183–1430. Pozsony, 1896.
Törvénylapok	*Magyarországot illető Országos Törvény- és Kormánylap* (1850–1859).
TvHGy	*Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. Budapest, 1949–1953.
Tört. O.	*Történelmi olvasókönyv*. III. köt. Budapest, én.
TJT	*Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből, 1001–1949*. Közreadja Beér János és Csizmadia Andor. Budapest, 1966.
VR	*Regestrum Varadiense examinium ferri candentis ordine chronologio digestum*... Szerk. Karácsonyi János és Borovszky Sámuel. Budapest, 1903.
Zichy	*A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára*. I., VI., IX. köt. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván és Véghely Dezső. Pest–Budapest, 1871, 1894, 1930.
ZO	*Zala vármegye története. Oklevéltár*. I. köt. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. Budapest, 1886, 1890.
Zsoldos	Zsoldos Ignác: *A szolgabírói hivatal*. Buda, 1861.

BEVEZETÉS

A társadalom mindennapi életét igazító magatartásszabályok közül sajátos jellege folytán emelkedik ki a jogi norma. Általánosan elfogadott definíció szerint jog az, amit az állam magáénak ismer el, s ennek kifejezése gyanánt saját intézményei útján szervezi érvényesülését. A jogszabályt betartatja, a jogszerű magatartást kikényszeríti, ha kell, végső eszközként a kriminális szankció lehetőségeit véve igénybe. Amilyen elmosódott azonban az állam kezdete, amennyire nem pontosan állapítható meg az állami élet kezdőpontja (s amennyire bizonytalan a magánjogi alapú hűbéri szerveződés közhatalmat szétdaraboló szerkezetének állami mivolta), legalább olyan bizonytalan – ha nem bizonytalanabb – a jog kialakulásának kezdete. Mennyiben nem lehet például jognak tekinteni az etelközi törzsszövetség fegyverrel, bíróval, kísérettel kikényszerített és betartatott, felsőbb érdek szülte normáját, és mennyiben lehet inkább a vérségi normarendszerből „átolvadt" helyi – falusi közösség által elismert és alkalmazott – szabályokat az Árpád-házi királyok korában? Közbülső megoldásként valljuk: ha bármiféle hatalmi aktussal kísért szabályról van szó, ha az szankcionált (lett légyen a szankció foganatosítója szorosan értelmezett állami szerv, avagy csupán a közvélemény erejével hatni képes közösség), azt jognak tekintjük. Hogy szemelvénygyűjteményünket mégis Szent István korában kezdjük, annak elsődleges oka a korábbi írásos emlékek hiánya, a fennmaradt források jogi értelemben vett bizonytalansága, illetőleg nem jogszabály volta.

A keresztény államszervezéssel a magyar nép jogéletében is új szakasz kezdődött. Az a politikai szerkezet, mely a korábbi törzsi-törzsszövetségi rendet felváltani volt hivatott, nemcsak a hatalmi helyzetek és uralmi viszonyok megváltoztatásával járt együtt, hanem a szokások, a hétköznapok szabályainak módosítási szándékával is. Az új hatalom nem csupán a politikai rendelkezést óhajtotta kezébe venni, hanem szövetségese, a katolikus egyház ideológiájának megfelelő szabályozást is be kívánta vezetni a szabad magyarok közösségeiben. A szabályokat megfogalmazni és kibocsátani nem jelenthetett gondot, a végrehajtás annál inkább. Akárcsak a politikai változásokba beletörődni nem akaró törzsi-nemzetségi vezetők, a szabad magyarok közösségei sem tudták egyik napról a másikra tudomásul venni a történteket. Szent István állam- és jogalkotó tevékenysége nem egyszerűen politikai hatalomváltás volt: a társadalmi képletek gyökeres megváltoztatásáról volt szó, annak minden jogi összefüggésével egyetemben. Az új hatalomnak éppen úgy akadtak hívei, mint ahogyan maradtak a régi rendnek; érdekek és hatalmi csoportok feszültek egymásnak. S a katonai győzelmek korántsem jelentették egyben a nemzetségi rend hadállásainak bevételét. Azokat legtovább a szokások, a nemzetségi, törzsi szabályozás, az ősi jog terén tartották a régi berendezkedés hívei. Hosszú időn át élt a régi normarendszer az új normák mellett, s végül is nem megsemmisült, hanem beolvasztatott: részévé lett a középkori jognak. A középkori magyar jogban tartósan egymás mellett élt tehát *két jól körvonalazható normacsoport:* az ősi jog szabályai és az uralkodói központ alkotta jogok.

A jogfejlődés több vonatkozásban is eltért a nyugat-európaitól. A magyar királyság területén hiányoztak az egykori római birodalom hátramaradt népei, melyek megmaradhattak volna régi jogaik élvezetében, s ezzel egyben átmenthettek volna bizonyos római jogi elemeket akár csak szokásjogi szinten, végső soron összeolvasztva azokat a barbár joggal. Továbbá hiányzott az a szerves fejlődés, amelyben a társadalom–állam–egyház triásza a kez-

detektől fogva együtt alakította (hagyta alakulni) az új viszonyokat, mely helyzet összehasonlíthatatlanul több harmóniát, konszenzuslehetőséget biztosított. A magyarok közt egy ereje teljében levő vérségi normarendszer találkozott a hasonlóképpen dinamikus, expanzív korát élő (Európa nyugati fertályán kifejlődött) középkori keresztény jogrenddel. Ami a Nyugat társadalmaiban a mindennapi szükséglet alakította szabályrendszer, az Magyarországon a királyi akarat megjelenése. Tőlünk nyugatra társadalom és egyház évszázados szimbiózisa alakította az eszméket (és a jogi normarendszert), a Kárpát-medencében a nyugati mintájú ideológia, politika, jog, egyház és kereszténység politikai akarattal elhatározott és bevezetett jelenség.

A politika ilyen erőszakos fellépése és a jogéletbe való beavatkozása ellen elsősorban a régi tradíciók sáncai mögül lehetett védekezni. A nyugati hűbérjog és a kánonjog gátja csak a régi szokás lehetett. *A szokásjog dominál szerepe* nem kevéssé e helyzetre vezethető vissza. A consuetudo a földbirtokosok, tartományurak, városok és egyéb kiváltságolt közösségek, a legkülönbözőbb testületek alapvető eszközévé vált a királyi hatalommal szemben folytatott küzdelemben. Egymásra talált tehát tradíció és új érdek, ősi és feudális jog, mely találkozás a consuetudónak vitathatatlan elsőséget biztosított a középkori magyar államban. A törvényi jog csak igen fáradságos, küzdelemteli folyamat végén érhette el emancipációját a 19. századra. (Addig megkérdőjelezhetetlenül élt a szokásjog törvénymagyarázó erejének tétele. Csizmadia Andor idézi Mosóczy Zakariás nyitrai püspököt, aki maga is részt véve az országos ítélkezésben, gyakran tapasztalta az országos jog határozatlanságát. Mosóczy elszörnyedve emlékezett meg az írott jog számtalan magyarázott és átértelmezett változatáról. Nem volt ritka még a 16–17. században sem, hogy egyetlen törvény tucatnyi szövegvariánsa volt forgalomban, a consuetudinális értelmezéssel kapcsolatban.) Persze nem kedveztek a jogegységnek és a jogfejlesztésnek a királyi dekrétumok (de a később gyakran politikai aktualitások áldozatává váló *artikulusok*) *következetlenségei* sem. Nem csupán uralkodók fordultak szembe a gyökeresen eltérő politikai felfogás jegyében elődeikkel, de az sem ritka, hogy ugyanazon törvényalkotó a saját dekrétumait is értelmetlenné tevő, azzal ellentétes normákat foglalt törvénybe.

A szokásjog jellemzői egyben a feudalizmus jellemzői is: a széttöredezettség területi, testületi és társadalmi réteg értelemben egyaránt. Az ország egyes területein, földbirtokain, városaiban és vármegyéiben, kerületeiben és csatolt részeiben másként és másként alakult a jogi szabályozás. (Ezeknek országos egységesítését kísérelte meg végrehajtani Werbőczi István *Tripartitum*ában.) A gyakran egymással élesen ellentétes, de mindenesetre jelentősen eltérő megoldások, a *jogi partikularizmus* jogbizonytalanságot idézett elő az országos jog szintjén. (Különösen élesen fogalmazódott meg ez a probléma a centralizáló állam nézőpontjából, a 15–16. század fordulóján. A központosító modern állam mind nehezebben viselte a jogegység hiányát; az alkotott jog erősödése, az írásbeliség terjedése, a helyi igazgatás mind alaposabb kiépítése pedig egyre határozottabban érzékeltette a jogbizonytalanság következményeit.)

A területi széttagoltságot testületi értelemben vett partikularizmus is keresztezte. Ugyanazon terület társadalmi csoportjai, közösségei, egyes személyei jutottak különleges helyzetbe a többiekhez képest, szereztek kiváltságokat, érték el a külön jog érvényesülését. *A jog megtöbbszöröződött* társadalmi csoportok, rétegek, rendek szerint is. (Ennek fényében természetes, hogy a modern értelemben vett jogegyenlőség nem kérhető számon a középkori jogtól: a *jogegyenlőtlenség* a természetes állapot. A törzsi korszakból, az ősi jogból átvett s a szokásjog alapját képező szabálycsoport a vérségi közösségek logikájából és rendező elveiből következően még igen tagolatlan volt. Nem jogrendező megfontolások munkálták szerkezetét, hanem a hétköznapi élet igényei, a mindennapi szükség. Nem különült el magánjogi, büntetőjogi (közjogi) szabály, ellenben problémák voltak, amelyeket meg kellett oldani, viták, melyeket mindenki megelégedésére le kellett zárni. A konfliktus feloldásánál lényegtelen volt, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel érik el az eredményt. Így azután mai értelemben vett közigazgatási, büntetőjogi, magánjogi elemek és intézmények szétválaszthatatlan egységben fonódtak össze, hogy „fölépítsék" a jogrendszer egészét. A *közjogi és magánjogi intézmények összefonódása* nem engedte a jog ágazati tagozódását sem. A középkor joga jogági értelemben tagolatlan és tagolhatatlanul egységes, viszont annál differenciáltabb a területi megoszlás és a társadalmi rétegződés mentén. Legfeljebb a 17. században szólhatunk némi változásról; a sedria (megyei törvényszék) büntető- és polgári tagozatának szétválása már az ügyek differenciálódásáról tanúskodik. Minthogy a jognak ez a tagolatlan struktúrája állandósult, megakadályozta azt is, hogy általános jogelvek hassanak a jogéletben. Werbőczi István nagy hatású művében is éppen azok a passzusok maradtak gyakorlati visszhang nélkül, amelyek révén római jogi jogelveket és definíciókat próbált volna a magyar jogba átültetni.

A jog tudományos művelése Európa nyugati fertályán is évszázadokig váratott magára. Ott, ahol a római jog megtermékenyítő hatása viszonylag töretlenül érvényesülhetett, ott, ahol a gazdaság többszöri robbanásszerű előrehaladása (s az erre épülő társadalmi differenciálódás és átrétegződés) ki is követelte a változtatásokat. Kelet-Közép-Európa e részén ezek a tényezők hiányoztak (tartósan működő egyetem is csak a 17. században alakult, igen kis hatásfokkal birodalmi befolyás alatt). A tudományos munkásság előrehaladását a felvilágosodott államhatalom kodifikációs igényei tették lehetővé és szükségessé, igazán nagy hatással azonban csupán a 19. század gondolkodói voltak a jog alakulására.

Nem véletlen tehát, hogy a középkor jogában nehézséget okoz a tudomány által kimunkált jogági tagolás követése, s gyakran csupán a jogági elkötelezettséget nem mutató jogintézmények bizonyos jellegzetes csoportjai foglalhatók keretbe. A források a királyi hatalom terjedelméről és korlátairól (a királyi kötelezettségekről, hitlevélről és koronázási eskűről) szólnak; a Szent Korona tanára vonatkozó szemelvények a királyi hatalom közjogiasulását, az országos gyűlésekről olvasott híradások a formálódó rendi képviselet előretörését példázzák. Oklevelek és dekrétumok tanúskodnak az országos méltóságok kialakulásáról (nádorról, országbíróról, kormányzóról, udvarbíróról), a királyiból nemesivé váló vármegyéről, a társadalmi rétegek és csoportok változásairól, a házasságról, a családról, a vagyon körüli leglényegesebb jogokról (adomány, adásvétel, zálogszerződés, csere, öröklés), a sértésekről és gonosztettekről, a peres eljárás formáiról. A jogforrások tipizálását ez esetben Werbőczi Istvánra hagytuk; nemcsak azért, mert meghatározó munkájának jogforrásokra vonatkozó tételei évszázadokra meghatározták a normák egymáshoz viszonyított helyét és jelentőségét, hanem mert műve a korabeli állapotoknak is szisztematikus, tudományos igényű összefoglalása. Tükre a korszaknak és a jognak, leghitelesebb tudósítója a jogéletnek.

*

Bár a jogbiztonság követelménye, az állam jogrendezési törekvései, a rendi országgyűlések jogmeghatározó szándékai egyaránt az élő jog összefoglalása irányába mutattak, az eredmény már csak a következő korszakban érzékelhető. A jogegységesítés jegyében *évszázados hatású gyűjtemények* készültek el a középkor és az újkor határán: a Werbőczi egybeszerkesztette *Hármaskönyv* és a jogtudósok által összeállított *Magyar törvénytár*. Mindkettőre (s a kor központi hatalmának Janus-arcúságára, a jóváhagyás körüli bizonytalankodásaira, vonakodására is) jellemző, hogy magánmunkaként váltak részévé a magyar jognak. Werbőczi művét, a magyar országos szokásjog összefoglalását ugyan tárgyalta a magyar országgyűlés, a király 1514-ben megerősítő levelével is ellátta, de a szentesítést már megtagadta tőle, így nem lehetett része a törvényi jognak. Az ítélőmester saját költségén Bécsben nyomatta ki művét, s szétküldte a vármegyéknek és a bíróságoknak. Rendkívüliségét jelzi, hogy évszázadok alatt a magyar jogi hivatkozások legalapvetőbbikévé vált, s a „nemesség bibliájaként" a polgári átalakulásig a magyar jogélet meghatározója maradt, sőt egyes passzusai még a 20. századot is megérték.

Dacára az országgyűlési határozmányoknak, a magyar törvények gyűjteménye sem hivatalos kiadványként készült el, hanem magánvállalkozásban. Első ízben a történetíró Joannes Sambucus mellékelte az általa összegyűjtött dekrétumok szövegeit Bonfini törté-

neti munkájához 1581-ben. Ezt követően Mosóczy Zakariás és Telegdy Miklós nyitrai és pécsi püspökök adták közre javított és kiegészített gyűjtésüket (1584). (A hiteles törvényszövegek kinyomtatása és az ország hatóságainak való megküldése csupán 1595-től lett szokássá.) A törvénygyűjtemény a *Corpus Juris seu decretum generale* elnevezést az 1696. évi közzétételekor kapta Szentiványi Márton nagyszombati kiadásában. Ekkor már a bírák által rendszeresen használt, időről időre az újabb jogalkotás termékeivel is kiegészített, ismételten közreadott tekintélyes műről van szó. A *Corpus Juris* reputációját igazolja az a technika is, ahogyan a bécsi politika a nyilvánvaló formában a magyar rendek által elutasított osztrák jogi szabályozást meghonosítani próbálta (sőt bizonyos esetekben sikerrel művelte is). A magyar praxisba bevezetendő jogszabályokat (mint Mária Terézia *Regulamentum militaréját*, III. Ferdinand *Praxis Criminalisát*) latinra fordítva egyszerűen csatolták a gyűjtemény újabb kiadásaihoz. Joghézag esetén bíráink segítségül hívták az idegen szabályokat, s használatba véve a magyar jog részévé tették őket.

A *Corpus Juris*szal a magyar jogéletben a törvénytár, törvénygyűjtemény lett a dekretális jogösszefoglalás technikai megoldása (mely egyszerűen időrendi egymásutániságában sorakoztatta fel a dekrétumokat). Az Erdélyi Fejedelemségben a kompilációt választották (vagyis a törvények különböző részeinek összeválogatását különösebb rendező elvek és tudományos konstrukció nélkül, de az ellentétes szabályozások egy részének kiszűrésével). Ilyen szellemben készült el a II. Rákóczi György által az országgyűlés elé beterjesztett *Approbáták* (1652), az I. Apafi Mihály utasítására egybeállított *Compilátá*k (1669) és az 1744-ben kibocsátott *Új cikkek*.

A három részre szakadt Magyarország jogéletének fejlődését több olyan jelenség befolyásolta, melyek együttesen új arculatot adtak a jognak, új arányokat alakítottak ki a jog egyes terrénumai között. Az írott jog tartományának kiterjesztése a jogtudók feladata; amíg a jogot dinamikusan alakítani képes elméleti jogismerők hiányoztak a jogásztársadalom palettájáról, erre az alkotott jognak vajmi kevés esélye volt. A 16. század ebből a szempontból ígéretes változásokat jelez. Betetőződni látszik az a folyamat, amely a 14. században vette kezdetét, s eredményeképpen a keresztény monarchia megalapításától kezdve a király jogi szakértőiként működő klerikusok mindinkább háttérbe szorulnak. A világi literátusok számának dinamikus növekedése korszakunk kezdetére lehetővé tette a jog világi jogtudók által való művelését és alakítását. A 15. századtól intézményesült a vármegyékben a jegyzők szervezetszerű igénybevétele, a 16. századra a jogtudás már a polgárság szélesebb köreire is kiterjedt. A kancellária és a kúria, a belőlük kivált szervek és a kereteik között működő notárius és jogismerő réteg pedig a központi hatalom szolgálatában kamatoztatta ismereteit. Ez egyben a jogi írásbeliség általános elterjedését is lehetővé tette, mely ösztönzőleg hatott a jogalkotó tevékenységre is.

A középkor doktorai és praktikusai (tudós és gyakorlati jogászai, politikus diplomatái és bírái) között – miként Bónis György azt bebizonyította – „át nem hágható választóvonal" húzódott. Akik a szokásjogot alakították, néhány kivételtől eltekintve, nem ismerték az európai jogrendszereket, akik pedig birtokában voltak az egyetemi ismereteknek, nem kaptak lehetőséget a consuetudo formálására.

A *törvényalkotás kiszélesedésé*nek jelentős ösztönzője volt a rendi dualizmus kialakulása. A politikai hatalomból részt kérő rendek a közös akaratként megjelenő törvények tekintélyét értelemszerűen növelni kívánták, az érdekeiket kifejező dekrétumokat a jog meghatározó elemévé akarták tenni. Ehhez jó segédeszköznek bizonyult a rendi kézben levő vármegye, mely a dekrétumok végrehajtásának legfontosabb szerve volt. A törvényalkotás ugrásszerű növekedését regisztrálhatjuk ennek következtében. Az egymást érő országgyűléseken (Miksa például 7, Rudolf 15 diétát hívott egybe) törvények százait alkották, jóllehet ez a törvényhozás nem volt mentes a „gyermekbetegségektől". Sok volt az ismétlés, sok a végrehajthatatlan, naiv szövegezés, kevés a koncepció, számos ellentétes rendelkezés épült a törvényszövegekbe. (Részben emiatt, részben a kis hatékonyságú végrehajtás okán végül is az lett hatályos szabály és az vált a praktikum részévé, amit a 18. századi jogalkotás megidézett, megerősített, továbbfejlesztett.) De végül is volt törvényalkotás, melynek fejlesztését a rendek saját érdekükben támogatták és szorgalmazták.

A rendi törvényhozás erős politikai szerepe kis idő múltán a bécsi udvar ellenakcióját is kiváltotta: ahogyan stabilizálódott a rendi törvényhozás, úgy jelent meg a hajlam a központi kormányzatban az országgyűlések manipulálására, korlátozására, illetőleg mellőzésére (I. Lipót 1688 és 1705 között, tehát 17 esztendeig, Mária Terézia 1765-től tizenöt éven át, II. József pedig egy évtizedes uralkodása alatt egyszer sem hívott össze országgyűlést). Ennek dacára a magyar országgyűlés a rendi érdekek képviseletében a polgári átalakulásig részese az állami akarat kifejezésének; az ország Habsburg-befolyás alatt álló központjával szemben mindvégig a magyar (főleg rendi) érdekek védelmezője; a bécsi abszolutizmus germanizáló és integráló törekvéseivel szemben a magyar rendi monarchia oltalmazója és fenntartója.

A törvényi jog erősödését hozták a szabadságharcok és függetlenségi mozgalmak, melyek a közvetlen politikai akarat kifejezésére a gyors változások szükségleteként nyilvánvalóan alkalmasabbnak találták az írott jogot (dekrétum, pátens) a szokásjogi lehetőségeknél. Erdély önállóvá válása ugyancsak a dekretális szabályozást követelte meg. A történeti léptékkel hirtelen lett államiság kereteinek kialakítását nem lehetett a consuetudo eszközeivel megoldani. (1540-ben, a segesvári országgyűlés határozataival veszi kezdetét Erdély független törvényhozásának története.)

Magyarországnak 1919-ig nem volt modern értelemben vett (írott, ún. kartális) alkotmánya. A rendi mozgalmak során kialakult azonban a történeti alkotmány kereteit kijelölő, ún. *sarkalatos törvények* fogalma. (Maga az alkotmány kifejezés, talán nem véletlenül, a rendi előjogokat újfent megerősítő 1791:10. tc.-ben bukkant fel.) Az 1741:8. tc.-ben megfogalmazott sarkalatos jogokra épülő alapvető törvények körét ugyan hivatalosan nem rögzítették, de a közértelmezésben meglehetősen egyértelmű kép élt róluk. Mint azt Széchenyi István összefoglalta, feltétlenül idetartozónak tekintették az ősszerződést, az *Aranybullát*, a koronázási esküt, a hitlevelet, a bécsi és a linzi békét, a *Pragmatica Sanctió*t, az 1791. évi közjogi törvényeket, a vallásszabadságról, valamint a nyelvről szóló törvényeket.

A 18. század nagy jelentőségű változása az abszolutizmussal, majd annak felvilágosult változatával elterjedő *rendeleti szabályozási* igény. A bécsi kormányzat, a rendi erők ellenállását megkerülendő, a törvényi út helyett egyre szívesebben vette igénybe a diétát kikapcsoló, kizárólag a kormányzati köröktől függő s a közigazgatási apparátuson keresztül érvényesített pátensszabályozást. Az alkotmányos és a társadalmi élet legfontosabb területeit érintő rendeletek a magyar rendi szférák éles tiltakozása ellenére is a hatályos jog részévé váltak, s II. József visszavont pátenseit leszámítva hosszú távon érvényesítették hatásukat. [Vö. az Erdély 1691-es alkotmányos állapotait szabályozó *Explanatio Leopoldiná*t, a vallásügyet rendező *Resolutio Carolinát* (1732), az *Urbariumot* (1767), az oktatásügyre vonatkozó előírásokat összefoglaló *Ratio Educationis*t (1777), a törvénykezést rögzítő *Ordo Judiciariust* (1769), a büntetőeljárásról szóló *Ordo Criminalis*t (1787), stb.] Az 1791:12. tc.-ben II. Lipót ígéretét vették a rendek, hogy többé rendelettel nem kormányozzák az országot.

E tendenciákkal összefüggésben a magyar jogalkotás 16–19. századi fejlődésében jól körvonalazható szakaszok mutathatók ki. A 16. század a jogrendezés nagy korszaka. Ekkor készül el Werbőczi *Tripartitum*án kívül a Hármaskönyvet módosítani kívánó *Quadripartitum* (1553), a tárnoki városok magánjogát végső formájában egybefoglaló tárnokjogi cikkek (1587, 1596), s mint láttuk, e században lett szokássá a magyar törvények gyűjteményes kiadása is.

A rá következő század a törvényalkotás, a kiteljesedő rendi képviselet diadalmas expanziójának időszaka, melynek a lipóti abszolutizmus vetett csak gátat. [Például II. Mátyás tizenegy esztendős uralkodása alatt négy országgyűlésen (1608, 1609, 1613, 1618) született 247 törvénycikket szentesített, II. Ferdinánd (1619–1637) ugyancsak négy decretumot bocsátott ki, melyek 286 articulust tartalmaztak.]

A bécsi (felvilágosult) abszolutizmus háttérbe szorította ugyan a törvényhozást, nem

csökkentette azonban a jogalkotást. A törvények helyébe rendeleti szabályozás lépett, az eseti kazuisztikus rendezést koncepciózus jogalkotói munka váltotta fel. A modernizációs kísérletek sorában megjelent immáron a kodifikáció (a jogterületet szisztematikus szabályozással, elvi alapokon, tudományos definiálási igénnyel, áttekinthető szerkezetben lefedő jogalkotás) igénye is.

A forradalmi 19. század a törvényalkotás teljes győzelmét hozta. Az 1848-as polgári átalakulást alkotmányos keretek között lebonyolító, a revolúciókra jellemző utcai mozgalmak és forradalmi terror helyett a tradicionális szerkezetre építő, a korszak alkotmányossági előírásait messzemenően figyelembe vevő országgyűlési reformmozgalmak, a törvényalkotás érvényességi keretein belül maradó reformalkotmányozás és a polgári állam parlamentjeként konzerválódó kétkamarás törvényhozás alkotóerejét és életképességét bizonyította.

Forrásválogatásunkkal az elmondottakat kívánjuk illusztrálni. A jogszabályok között két jellegzetes nagy normacsoport erősödése érzékelhető: a törvényi jog és a pátensszabályozás kiszélesedését hozta a modern állam kialakulása, a Habsburg-abszolutizmus modernizáló, de egyben egységesítő politikai akarata, a rendek védekező mechanizmusai. A tudományosság lassú előrehaladtával megtapasztalható a jogágak fokozatos szétválása. Ezt bizonyítja a kodifikációs kísérletek sora is: a magyar országgyűlések által kidolgozott törvénykönyvek és a rendelettel bevezetett (vagy alkalmazásra ajánlott) osztrák kódexek megjelenése a jogi praxisban. S azután a reformkor nagy modernizációs hulláma: a polgári magánjog intézményeinek kiépítése, a tőkés gazdaság megerősödése s végül az alkotmányos forradalmat hozó 1848-as átalakulás jogszabályai jellemzik a dinamikus s ugyanakkor tradicionális magyar jogfejlődést. Nem ok nélkül választottuk korszakhatárként a szabadságharc bukását: a diadalmas márciusi és áprilisi események megítélésünk szerint a reformkorban megkezdődött polgárosulás törések nélküli betetőzését jelentik, s nem a szakítást. Ezért szerepelnek az első népképviseleti országgyűlés törvényei az abszolutizmus ellen küzdő rendi országgyűlések határozmányai és a modernizációt hordozó bécsi keltezésű pátensek között.

A városi, vármegyei szabályrendeletekből helyhiány miatt kisebb terjedelemben idézünk csak, inkább a nehezebben hozzáférhető jogforrások közzététele mellett döntöttünk. Így esett választásunk például a tárnoki cikkekre és a Mária Terézia rendeletére összeállított, a Curia végzéseiből válogató első magyar döntvénytár, a *Planum Tabulare* rendelkezéseire.

*

Az 1848/49-es szabadságharc leverése utáni másfél évtizedben egy felfüggesztett szuverenitású Magyarország várta sorsának jobbra fordulását. Különösen az 1849 őszétől 1860 júliusáig terjedő tizenegy év volt – politikai, közigazgatási, gazdasági, valamint az egyházak tekintetében – „felfüggesztettnek" nevezhető, hiszen sem az országgyűlés, sem a magyar kormány, sem a hazai alkotmány. sem a honi törvények s az erre épülő igazságszolgáltatás sem működött. Helyettük kezdetben a birodalmi alkotmány, majd ennek visszavonása után az ausztriai törvények, gazdasági szabályozók, polgári és büntetőjogi corpusok s – igaz, hogy csak a legfelsőbb szinten – a teljesen centralizált közigazgatás helyettesítette a korábbi időszakok ilyen vagy olyan, de mégiscsak alkotmányos alapokon nyugvó állam működését. Az 1860 utáni, kiegyezésig tartó hét év, ha a történelem kronométerét nézzük, szinte elhanyagolhatónak tetszik, Magyarország szempontjából a 19. század legizgalmasabb s az egész ország jövőbeni helyzetére döntő hatást gyakorló időszaka volt. A kortársak által (neo)abszolutizmusnak keresztelt tizennyolc esztendőt rendkívül sok gondolat, politikai törekvés, szerteágazó elméleti és gyakorlati próbálkozás jellemezte mind az ausztriai birodalom irányítói (a császár és miniszterei), mind pedig a magyar politikusok részéről. A különbség annyi volt, hogy 1860 előtt kizárólag birodalmi politikusok érvényesíthették elképzeléseiket, a magyarok az íróasztalnak dolgoztak. 1860, az októberi diploma megjelenése után oldódott ez az egyoldalúság, s ha nagyon lassan és ellentmondásosan is, de egyre meghatározóbb szerephez jutottak a hazai elképzelések is.

Ha a diktatúra éveit a közjog és a magyar alkotmányosság oldaláról szemléljük, *a magyar államiság katasztrófájá*ról szólhatunk csak. Az 1849. március 4-én kihirdetett birodalmi alkotmány Magyarországot a monarchia koronaországai között sorolta föl, s az egész birodalmat egyetlen vám- és kereskedelmi területnek tekintette. A legfontosabb különbség az alkotmány szövege és a később megvalósuló gyakorlat között az volt, hogy az alkotmány kimondja: csak egy általános birodalmi polgárjog létezik, s hogy minden birodalmi polgár egyenlő, egyenjogú, saját nemzetisége, nyelve fenntartására és művelésére joga van. A valóságban azonban, annak ellenére, hogy az elfogadott és kihirdetett birodalmi alkotmányban a liberális gondolat győzött, a konzervatív hivatalnoki réteg mindent elkövetett e nézet megbuktatásáért, a konzervatív eszmék újbóli hatalomra juttatásáért. A birodalmi alkotmány megfogalmazta azt is, hogy az egyes tartományok saját alkotmányt kapnak. A magyar királyság ősi alkotmánya érvényben maradhatott volna, csak a birodalmi alkotmánnyal összhangban nem levő szabályai veszítették volna érvényüket. A nagy ellentmondás a liberális gondolatok és a gyakorlat között ott érhető tetten, amikor megfogalmazták: a végrehajtó hatalom az egész birodalomban egy és oszthatatlan, s az kizárólag a császárt illeti. Magyarországon az alkotmány koncepciójából lényegében ez az egyetlen tétel valósult meg maradéktalanul. Ez a konzervatív, reakciós, primátusra utaló törekvés nyomon követhető szemelvényeinkben csakúgy, mint a bemutatott joganyag szövegének változásaiban, módosulásában is. Egy törvényein kívül helyezett országban csak nyílt paranccsal, statárium elrendelésével és rendeletekkel tudtak úrrá lenni a lázadókon. S csak az évtized végére jutottak el a diploma és a pátens megengedőbb, a közös szándék látszatát is felcsillantó hangneméig.

Addig azonban a magyarországi politikát a szabadságharc bukása után szóhoz jutó konzervatív erők a centralizmust és az abszolutizmust helyezték előtérbe. Nyíltan hirdették, hogy a lázadás elnyelte az egész magyar nemességet, s a kormányzat támasza csak a hadsereg, a hivatalnoki kar és az egyház maradhatott. Mindent meg is tettek azért, hogy minél kiszolgáltatottabb s ezáltal minél hűségesebb adminisztratív réteget, még ennél is megbízhatóbb katonaságot s az uralkodóhoz hű klérust hozzanak létre. Magyarország sorsának alakulását jelentős mértékben befolyásolta a Birodalmi Tanács létrehívása 1851. április 13-án, mely irányító szerepet kapott a minisztériumok fölött. A császár eltörölte a miniszteri felelősséget, s kérdést tett föl arra vonatkozóan, hogy megvalósítható-e az alkotmány? Az alkotmányt felülvizsgáló bizottság annak valamennyi reformgondolatát elvetette, s így nem véletlen, hogy Ferenc József 1851. december 31-én vissza is vonta az alapokmányt. Az új alapelvek szerint a monarchia oszthatatlan, s miután alkotmány nincsen, ezért közjog sincsen, csak az igazgatásra vonatkozó utasítások. Kialakították a közigazgatás új rendszerét: a közösségek felett járási hivatalokat szerveztek, amelyekbe egyesítették a közigazgatás legkülönfélébb ágazatait, ezek felett a kerületi hatóságok (megyék) álltak, majd ismét feljebb az országos hatóság. A járási hivatalokban egyesítették az első folyamodású bíráskodást is. Feladatuk lett a polgári ügyek, a kihágások és meghatározott vétségek esetében a nyomozás lefolytatása és a büntetőbíráskodás segítése. Az eljárások nem voltak nyilvánosak, és esküdtbíróságok sem működhettek. Mind polgári ügyekben, mind pedig büntetőprocessusokban az osztrák törvények alkalmazása volt kötelező.

Ennek a szuverenitását vesztett országnak azonban nem csak kára volt a diktatúrából. Az abszolutizmus kormányzata ugyanis, bár szembefordult a forradalommal, mégis annak örökébe lépett. Akarva, nem akarva szükségszerűen végrehajtójává is vált a forradalom egyes vívmányainak, bizonyítva az utókor számára, hogy a korszellem, a kor eszmei irányzata, a polgári társadalmak kelet-közép-európai bevezetésének gondolata elkerülhetetlen volt még a totálisan centralizált keretek között is. A kiválasztott dokumentumok is utalnak arra, hogy ebben az időszakban épültek ki a polgári politikai hatalom alapjai. Eltörölték a nemesi kiváltságokat, felszámolták az úrbért, valóban felszabadították a jobbá-

gyokat, általános közteherviselést vezettek be, megkezdték a modern telekkönyvezés alapjainak lerakását, kísérleteztek a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztásával. A büntetőjogban a szabadságvesztés-büntetés eszméjét adaptálták, a magánjogban az Osztrák Polgári Törvénykönyv európai normái érvényesültek. E jogszabályok nagy része hatályban maradt a későbbiekben is, s még ha egyes rendelkezéseket meg is semmisítettek, nem kellett sokáig várni a dualizmus jogalkotásában, hogy újra felbukkanjon, immáron magyar intézményként. Ezeknek a jogszabályoknak és intézkedéseknek óriási szerepük volt abban, hogy a kiegyezés után alig néhány esztendő alatt kiépülhetett Magyarországon a polgári értékrendre épülő, liberális gondolatokat érvényesítő politikai és igazgatási, egymástól jól elhatárolt rendszer. A polgári diktatúra által az ország közigazgatására és törvénykezési praxisára kényszerített modernizáció a magyar polgári állam bölcsőjévé lett. Nyilvánvaló: a birodalomnak sem volt érdeke, hogy a magyar társadalmat feudális körülmények között konzerválja, sőt éppen ellenkezőleg, a hatalom abban volt érdekelt, hogy a polgárosodás valósuljon meg Magyarországon is, hogy a magán- és kereskedelmi jogi keretek között valósuljon meg a kapitalizálódás, hogy az ország a birodalomnak támasza és ne kolonca legyen. A közjogi kérdésről azonban hallani sem akart Bécs: alkotmányosság és magyar állami szuverenitás vörös posztó volt a császári politikusok szemében.

Ezért a hosszú alku, a hét évig tartó politikai huzavona, a visszaállított 1848 előtti szervezet vegetálása, a korábbi önmagának csak karikatúrájaként működő Helytartótanács és kancellária, a feloszlatott országgyűlés s a mellőzött *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*.

*

Az 1867-ben diadalra jutott magyar liberalizmusra várt a feladat, hogy kiépítse a magyar polgári állam szervezetét és a magyar polgári jogrendszert. Ehhez iránymutatásul szolgáltak az áprilisi törvények, melyeket bizonyos, a kiegyezéses kompromisszumból fakadó korlátozásokkal alkotmányként tiszteltek a politikusok Deák Ferenctől Tisza Istvánig. A közteherviselés, a vallásszabadság, a sajtószabadság, a tanszabadság, a népképviselet és a miniszteri felelősség jelentette a keretet a jogalkotásban. Míg az osztrákok diktatúrája befejezte a negyvennyolcas művet abból a szempontból, hogy végigvitte a feudalizmus következetes lebontását, a hatvanhetes politikusokra az áprilisi törvénycsomag másik felének – immáron aktív – végrehajtása és továbbépítése várt. A szabadságjogok garanciális szabályokba foglalása befejeződött (a személyes szabadság védelme az illetékes bírótól való elvonás ellen, az előzetes letartóztatással és a vizsgálati fogsággal való visszaélések ellen, az elmegyógyintézeti elhelyezés feltételeinek rögzítéséért, a ház-, a levél- és a távirdatitok sérthetetlenségének biztosításáért, a költözködés szabadságáért). Jogszabályba foglalták a kérelmezési, a panaszjogot, a jogsegélyhez való jogot. Kiszélesítették a tanszabadságot művelődéshez való joggá, szabályozták a gyülekezési és egyesülési jogot. A szabadságjogok és a törvény előtti egyenlőség érvényesülésének egyik fő követelménye volt a közérthető, megismerhető és áttekinthető jog kialakítása.

Ennek körében ismerték el a *törvények uralmá*nak klasszikus polgári tételét, mely a népet képviselő parlamentet tekinti a szuverenitás legfelsőbb kifejezőjének, ezért azután a parlament aktusait a legmagasabb szintű jogforrásként. A törvények reputációjának ez az elvipolitikai megalapozása magával hozta az egész jogforrási rendszer módszeres áttekintését s arra nézve általános szabályok megállapítását. A törvény felsőbbsége egyben valamennyi más jogforrás alárendelt szerepét jelentette: a törvényhez közelebb álló szabályok nagyobb erejét és hatókörét, a távolabbiak kisebb jelentőségét. A jogforrások viszonyrendszere (hierarchiája) az állami szervek hierarchiáját követte: a magasabb, nagyobb hatáskörű szervek által kibocsátott jogforrásokat tekintették nagyobb súlyúnak. *A jogforrások hierarchiája* kifejezte azt a szabályt, hogy az alsóbb jogszabály felsőbbel nem ellenkezhet, a magasabb szintű jogforrás mindig „kötelező" az alsóbbakra, az alsóbb szintűeknek mindig a fölöttes szabályozás keretei között kell mozogniuk.

Minthogy Magyarországon 1919-ig (tartósan 1949-ig) nem létezett kartális alkotmány, tehát minősített eljárásban született alaptörvény, a jogforrások között nem volt a törvénynél nagyobb erejű jogforrás. A törvény elsőbbséget élvezett minden más jogszabállyal szemben. Tartalmi értelemben a *törvényhozási felsőbbség biztosítéka* volt, hogy a törvényhozás hatáskörébe tartozott az állami akarat megállapítása, s ezen belül voltak a törvényhozás számára fenntartott kizárólagos ügykörök, mint költségvetés, újoncmegajánlás, köztartozások, szabadságjogok korlátozása, törvényhatóságok létesítése. Elvileg ez garantálta volna a polgári alkotmányos eszmék jogforrási rendszerben megragadható kiteljesedését.

S valóban: az első évtizedek lázas törvényalkotási gyakorlata, a klasszikus polgári jogi követelések valóra váltása igazolni látszott a teoretikus elgondolást. Sorra születtek a *jogágak meghatározó kódexei*, amelyek első megjelenésükben tisztán fogalmazták meg a törvény előtti egyenlőség, a polgár jogainak biztosítékait. Elfogadta az országgyűlés a magyar joghistória első büntető törvénykönyvét (1878), a kihágási büntető törvénykönyvet (1879), a büntetőeljárást szabályozó kódexet (1896), kissé megkésve a polgári perrendtartást (1911). A magánjog területén ugyan csak kódextervezetek készültek, de olyan nagy jelentőségű résztörvényeket szavazott meg a Ház, mint a kereskedelmi törvény (1875), a váltótörvény (1876), a gyámsági törvény (1877), az egyházpolitikai törvényhozás keretében a polgári házassági jog szabályai (1894) és az állami anyakönyvezés intézményesítése (1894). A közigazgatásban rendezték a törvényhatóságokat (1870, 1886), a községeket (1871, 1886), s kiépítették a polgári közigazgatás szervezetét. E jogszabályok mind a tiszta jogágazatiság kialakulását bizonyítják: a jogágakat lefedő törvénykönyvek megszületése a fogalmi pontosság és a finom árnyalás igazolása.

A jogalkotás hangsúlyának a törvényhozásra helyeződése látszólag a törvényalkotás primátusa mellett a feladatok és munkamegosztás átrendeződését is demonstrálta. A *hatalmi ágak elválasztásá*nak elvét hirdető liberális kormányzat sietett leszögezni a bírói függetlenség tételének támadhatatlanságát (1869). A másik két hatalmi zóna elhatárolása már sokkal nehézkesebben valósult meg, sőt bizonyos tekintetben illúzió maradt. Valójában a közigazgatás szervei részt vettek a jogszabályalkotásban (rendeletkibocsátás), amelynek igazi jelentőséget a kivételes hatalom deklarálása adott (1912). Ennek szellemében – igaz, törvényes garanciák keretei között – vált jogosulttá a kormány, hogy a törvényhozás kizárólagos tárgyai körében is eljárjon, s a törvénynél alacsonyabb szintű jogszabállyal szabályozza például a közigazgatás működését, hogy elrendelje a személyes, a gyülekezési és sajtószabadság korlátozását, befolyásolhassa az igazságszolgáltatást. A jogforrások tartalma azt bizonyítja, hogy valójában az executiva a legislativa fölé nőtt. A népességszám drasztikus emelkedése, a népesség nyilvántartása és igazgatása, az urbanizáció, a százezres-milliós agglomerációk ellátása-szervezése, a tanyáktól a nagyvárosokig vállalt egészségügyi feladatok teljesítése, a korábbiakhoz képest elképzelhetetlenül megnövekedett állami szakfeladatok (közlekedés, útügy, oktatásügy, kultúra, egészségügy, állategészségügy, szociális feladatok) megszaporodása az állami adminisztráció súlyának növekedését hozta. A hatékony államműködés jegyében kormányzó politikusok, felismerve a tényt, hogy a feladatbővülés nem elsősorban a törvényhozás és az igazságszolgáltatás területére esik, hanem az elsősorban speciális szakmai ismereteket feltételező közigazgatás terrénumára, átengedték a kezdeményezést a végrehajtó hatalomnak.

A feladattömeg és a szervezeti bonyolultság, a mind áttekinthetetlenebb gépezet növelte a centralizáció jelentőségét. Az állami működés eredményességének követelménye egyre inkább a szaktudást, a hivatásos közigazgatási szakemberek alkalmazását részesíti előnyben (a professzionista szervezésre helyezi a hangsúlyt); a jobbára laikus képviselők alkotta legislativáról az executiva felé tolja el a hatalom jogosítványait. A közigazgatás régi-új elveinek, a centralizációnak, a decentralizációnak (az önkormányzatiságnak és a dekoncentrációnak), a hierarchiának, az integrációnak és a hivatásos közszolgálatnak a kiteljesedése jellemezte a kort. A politikai centralizáció (a jog és törvények egysége), valamint az *adminisztratív centralizáció* (egység a közügyek intézésében és a jogszabályok végrehajtásában) értelemszerűen erősítette a központi jogalkotási hangsúlyokat. A centralizáció egyik

legismertebb technikája a közhatalom államosítása volt, vagyis a döntési jog megszerzése oly módon, hogy mind több szervet vagy feladatot vont alárendeltségébe a hatalmi centrum. E törekvés jegyében a korábbi önkormányzati hatáskörből fontos jogköröket vont el a központi közigazgatás (vö. 1871:7. tc. a királyi bíróságok felállításáról, 1877:14. tc. az államépítészeti hivatalok államosításáról, 1881:3. tc. a csendőrség felállításáról, 1881:21. tc. a budapesti rendőrség államosításáról, 1894:33. tc. az anyakönyvezés államosításáról, 1898:21. tc. a gyermekvédelemügy államosításáról, 1900:17. tc. az állategészségügy államosításáról, 1902:3. tc. a vármegyei számvevőségek államosításáról, 1942:12. tc. a községi orvosok államosításáról). A feladatok ilyen mérvű áttelepítése természetesen gyarapította a közigazgatási szervek jogszabályalkotó tevékenységét. Sőt, a fokozódó centralizációnak az önkormányzatok jelentőségének a csökkenését kellett volna eredményeznie, a közigazgatás szakemberei azonban az ellenkezőjét állapították meg: legalább olyan dinamikusan növekedett az önkormányzatok feladatköre, mint a központi közigazgatásé. Ez az alsóbb szintű jogszabályok dömpingjében is tetten érhető, amely egészen a világháborúig markánsan érvényesülő jelenség.

*

A két világháború közötti Magyarország alkotmányos berendezkedését leginkább a konzervatív intézmények restaurálásával jellemezhetjük. A forradalmi intermezzót tagadó, a jogfolytonosság talajára helyezkedő politikai elit visszaállította a királyság intézményét, s bár a királyi trónt nem töltötték be, a kormányzói hatalom kialakításával erőteljes államfői hatalmat hívtak létre. A kormányzó jogállása a korszak elején még a köztársasági elnöki jogkörhöz hasonlított. Az 1920:1. tc. lényeges korlátozásokkal utalta a kormányzó hatáskörébe az államfői jogok gyakorlását. Miután ez a jogfolytonosság teóriája alapján a királyi hatalomból eredt, megillette a kormányzót a törvénykezdeményezési jog, sőt az előszentesítési joggyakorlat fennmaradásával a kormány a kormányzó hozzájárulását is kikérte a törvényjavaslat nemzetgyűlés (országgyűlés) elé terjesztéséhez. A kormányzói jogkört először az 1920:17. tc. bővítette, mely az országgyűlés elnapolásának, berekesztésének és feloszlatásának jogát is megadta. Az 1933:23. tc. valamennyi korlátozást megszüntetett a fentiekre vonatkozóan, csupán azt kötötte ki, hogy a kormányzó a királyhoz hasonlóan az elnapolt vagy feloszlatott országgyűlést köteles volt oly módon ismételten összehívni, hogy az az évi költségvetést az év végéig megszavazhassa. Míg 1920-ban a kormányzó relatív vétójogával egy ízben élhetett, 1937-től két ízben és hat-hat hónapi időközben gyakorolhatta.

A restauráció része volt az is, hogy a törvényhozás néhány esztendőt leszámítva ismét két kamarában zajlott. A választójog, melynek alapján a képviselők elnyerték mandátumukat, emlékeztetett az első világháborút megelőző szabályozásra. A Lex Bethlen (2.200/1922. M. E. rendelet) a mandátumok nyolcvan százalékát illetően visszaállította a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság által is titkossá tett választások ellenében a nyílt szavazást, műveltségi kritériumokhoz kötötte a voksolás jogát, kombinált kor- és nemi cenzust alkalmazott a nőkkel szemben. (E szabályszigorítás 1,2 millióval csökkentette a választójogosultak számát.) A további választójogi törvények (1925, 1938) ugyan óvatos lépéseket tettek az általános, titkos és közvetlen választások felé, de a választójogosultság túlzott kiszélesítése ellen különféle cenzusokkal védekeztek, ellensúlyozandó a túlzott reformlépéseket (tízesztendős magyar állampolgárság, kétévi egy helyben lakás, harmincadik életévre emelt korhatár, elemi iskolai végzettség stb.).

E tényezők mellett új tendenciák is megjelentek a magyar alkotmányfejlődésben. A korszak államszervezetének legfőbb tényezője a végrehajtó hatalom. A kormány már az 1930-as években a törvényhozástól kapott felhatalmazások révén széles körű kormányzati jogokat kapott. A kormány hatáskörét és felelősségét illetően az 1848-as szabályok maradtak érvényben. Eszerint a kormány az országgyűlés által hozott törvények keretei között és a jóváhagyott költségvetés alapján működött, és politikai és jogi felelősséggel tartozott a mindenkori törvényhozó testületnek. A kormány erősödésének köszönhetően csökkent a törvényhozás jelentősége és aktivitása, valamint a törvények útján történő kormányzati tevékenység. Jellemzővé vált a kerettörvény-alkotás, amelynek során a törvényhozó pusztán a legfontosabb rendelkezésekről szólt, a végrehajtáshoz szükséges részletes szabályozást pedig a kormányra bízta. A közigazgatás reformját követelő politikusok és szakemberek részben a közigazgatás demokratizálását, a virilizmus eltörlését és a választójog kiterjesztését követelték, részben pedig az önkormányzati szervek nehézkessége, szakszerűtlensége ellenében emeltek szót. Így került sor a közigazgatási gyakorlati vizsga megvalósítására, a közigazgatási eljárás egyszerűsítésére, a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint szolgálati viszonyainak szabályozására (1929, 1933, 1942).

Az állami szuverenitás legfőbb letéteményese az ország törvényalkotó szerve, a nemzetgyűlés, majd a felsőházi reformtól a kétkamarás országgyűlés volt. Az országgyűlés két kamarájának viszonyát elvben az egyenjogúság jellemezte, valójában azonban tagadhatatlanul érvényesült a képviselőház elsődlegessége. Az 1926:22. tc. úgy rendelkezett, hogyha a képviselőház által elfogadott törvényjavaslatot a felsőház ellenzi, és ellenzését a képviselőház által kétszer megkísérelt megegyezés után is fenntartja, akkor a képviselőház a felsőház jóváhagyása nélkül is az államfő elé terjesztheti az adott törvényjavaslatot. Az 1937:27. tc. értelmében ha a két kamara valamely vitás kérdésben nem tudott dűlőre jutni, akkor azt a két ház együttes ülésén szavazással döntötték el. A törvény a törvénykezdeményezési jogot is biztosította a felsőháznak, a költségvetés megállapításának joga azonban továbbra is a képviselőház jogkörében maradt.

Az országgyűlés 1941-től kezdődően a korábbi évekkel összevetve kevesebb törvényt fogadott el. A törvények számának visszaszorulását egyrészt a rendkívüli körülmények, másrészt a végrehajtó hatalom egyre erőteljesebb befolyása magyarázta. A kormány és az egyes minisztériumok önálló rendeletalkotási tevékenységük mellett részt vettek a törvények előkészítésében is. Az egyes törvényjavaslatok kidolgozása azután a javaslat tárgya szerint illetékes minisztérium szakapparátusára hárult. Az így elkészített törvénytervezeteket a szakminisztériumok vezetői egyeztették, majd a kormány ülésén vitatták meg. A miniszterek egyetértésével fogalmazott törvényjavaslatot az illetékes miniszter terjesztette a Ház elé. A két kamara által elfogadott törvényt a minisztériumok hajtották végre, aminek érdekében miniszteri, illetve miniszterelnöki rendeleteket bocsátottak ki. A két világháború közötti magyar jogalkotás hiányossága volt, hogy elmaradt az emberi és politikai jogok deklarálása. Csökkent a szabadságfok is, és később (az állampolgári egyenjogúság nyilvánvaló sérelmére) általánossá vált a zsidó származású lakosság diszkriminációja. [A Tanácsköztársaságban meghatározó szerepet vállaló zsidó értelmiség elleni fellépés jegyében megszületett 1920:5. tc., a numerus clausus az értelmiségi pályákon kívánta korlátozni a zsidó fiatalok jelenlétét. Ezt a törvényt a kormányzatnak vissza kellett vonnia, s egy összehasonlíthatatlanul enyhébb, de változatlanul diszkrimináló szabályozással váltotta fel (1928:14. tc.). A harmincas évek végén azonban intenzívvé vált a zsidósággal kapcsolatos jogalkotás. Az 1938:5. tc. (az ún. első zsidótörvény) vallási alapon tett különbséget a magyar állampolgárok között, s csökkentette a zsidók elhelyezkedésének és alkalmazásának lehetőségeit. A második zsidótörvény (1939:4. tc.) hatálya már nemcsak az izraelita hitfelekezethez tartozókra terjedt ki, hanem azokra is, akiknek valamelyik felmenőjük ilyen. A megkülönböztetések között a leglényegesebbek a politikai jogok korlátozásai voltak. Zsidónak minősülők nem lehettek tagjai a felsőháznak, képviselőházi választójoga is csak annak lehetett, akinek felmenői 1867 óta Magyarországon éltek. Tovább korlátozta a szabály a gazdasági tevékenységet, az értelmiségi pályára lépés lehetőségeit. A zsidókra vonatkozó törvényhozás faji alapokra helyezése az 1941:15. tc.-kel (harmadik zsidótörvény) valósult meg, amely már címében is fajvédelmi célokat követett. Megtiltotta a zsidók és a nem zsidók házasságkötését, súlyos büntetőjogi szankciókat helyezett kilátásba a „fajgyalázás" kísérletére. A zsidótörvények megkülönböztető rendelkezései nyilvánvalóan megsértették az állampolgári egyenjogúság elvét, ám minőségileg eltértek az 1944. március 19-ei német megszállást követő zsidóellenes rendeletalkotás irányától és szigorától. Az alkotmányjog elveinek megfelelő törvények és az azok végrehajtására kiadott rendeletek ugyanis leg-

alább formáljogilag eleget tettek a jogi követelményeknek. Azokat az alaptörvények rendelkezéseinek megfelelő hatáskörrel bíró szervek alkották, és betartották a jogalkotás eljárási szabályait is. A korszak jogalkotói a jogállamiság elveit figyelmen kívül hagyták, de ez az adott politikai körülmények között nem is volt céljuk.]

Alkotmányjogi kérdések gyakran szerepeltek a Horthy-korszak törvényhozása előtt. Törvény szabályozta az államfő jogkörét, a kétkamarás országgyűlés működését, a választójogot, a szabadságjogokat, az állami szervezetet, az önkormányzatokat. A törvényhozás gyakorlatilag kerettörvény-alkotást jelentett. A kormány a kerettörvények végrehajtására rendeleteket alkotott. Az 1920:1. tc. szabályozta a kormányzó rendeletalkotási jogkörét. A kormányzói rendeletek érvényességéhez a felelős miniszter ellenjegyzésére volt szükség. A kormányzói rendeleteknél jóval nagyobb hangsúlyt kaptak a kormány által kibocsátott rendeletek, melyek jelentőségüket tekintve gyakran a törvények fölé emelkedtek. A kormányrendeleteket a minisztertanács az egész kormány nevében bocsátotta ki, és a rendelet száma és a kiadás éve mellett „M. E." (miniszterelnök) jelzéssel tették közzé. A minisztertanácsi rendeletek sorában legfontosabbak a felhatalmazás alapján kiadott rendeletek voltak. Az első világháborút megelőző időkben a törvények csak szigorúan körülírt és meghatározott esetekben adtak felhatalmazást a kormánynak rendeletalkotásra országgyűlési tárgyakban. A felhatalmazás jóval tágabb teret biztosított a kormánynak 1919 után olyannyira, hogy gyakran alkotmányos kérdéseket is rendeleti úton szabályoztak.

A kormány egyes tagjai a hatáskörükbe tartozó kérdések jogi rendezésére miniszteri rendeleteket alkottak. Voltak olyanok, melyeket két vagy több miniszter együttesen bocsátott ki. Az ilyen rendeleteket a kibocsátó miniszterek csak együttesen módosíthatták. A rendeletek magasabb jogforrással – törvénnyel vagy országos szokásjoggal –, a kormányrendeletek államfői, a miniszteri rendeletek ezenkívül kormányrendeletekkel nem ellenkezhettek. A rendeleti kormányzás a válságos időszakokban különösen meghatározó volt: 1919–1920-ban, 1931–1932-ben és a második világháború alatt. A parlamentáris jogállamiság keretei a német megszállásig megmaradtak, és addig elképzelhetetlen volt az is, hogy a törvényhozó hatalom háttérbe kényszerüljön a végrehajtó mögött.

A törvényhatóságok és a községek szabályrendeletei tekintetében a két világháború közötti korszak önkormányzati törvényei lényeges változást nem hoztak.

Az 1919 és 1944 közötti időszak magyar kormányzati rendszere alternatív elemekkel korlátozott parlamentarizmus volt. A parlamentáris demokráciákkal a dualista időszakból átvett polgári liberális intézményrendszer: a többpártrendszer, a parlament, a parlamentnek felelős kormány, a bíráskodás szuverenitása, illetve a pluralista szellemi élet rokonította; az autoriter állammal pedig a fenti intézményrendszer antidemokratikus működtetése: korlátozott és 1938-ig túlnyomórészt nyílt szavazás, a központi végrehajtó hatalom erőteljes befolyása, a sajtószabadság korlátozása, vallási, majd faji diszkrimináció. Az 1919 és 1944 közötti kormányzati rendszert a legtöbb kelet-közép-európai rendszerhez hasonlóan az átmenetiség és az „elegyesség" jellemezte a náci vagy fasiszta típusú totális állam és a kor (angol, francia, skandináv) parlamentáris demokráciái között.

*

1944. március 19-én a német csapatok megszállták Magyarországot. Ezzel az állam szuverenitása megszűnt, jóllehet formálisan továbbra is a németek szövetségesének és nem megszállt országnak tekintették. A politikai hatalom gyakorlói, a bábkormányok vezetői és miniszterei aggályosan ügyeltek a magyar tradicionális formák betartására, mintegy a folytonosság látszatát keltve. Október 16-tól azonban ez a törekvés Horthy Miklós lemondása következtében lehetetlenné vált. A megoldás ideiglenes volt: a magát „nemzetvezetőnek" nevező Szálasi Ferenc a kormányzói tiszt megüresedése esetére szóló előírásoknak megfelelően összehívta az országtanácsot, s letette előtte a miniszterelnöki esküt. Ezt követően kierőltette az államfői poszt betöltetlenségéről szóló döntést, mely segítette a legitimációs elgondolásokat, hiszen Magyarország továbbra is monarchia maradt, továbbra is hivatkozni lehetett a Szent István-i tradíciókra. A jogforrási rendszerben a korábbiakhoz képest változás kevés történt. A politikai eseményeknek megfelelően a törvényhozás beszüntette munkáját, s államfő hiányában a legmagasabb szintű jogszabállyá a miniszterelnök rendelete vált. Ezzel a rendeleti szabályozás vált kizárólagos forrásává a jognak, amely kiválóan alkalmas volt a hungarista államra vonatkozó nyilas elképzelések realizálására.

*

Magyarország második világháború utáni történetében az 1944. december 21-e és 1949. augusztus 20-a közötti négy és fél esztendő különleges periódus volt a köztörténet (a politikai intézményrendszer, a nemzetközi jogi státus, a pártok és a koalíciók, a polgári parlamentarizmus, a törvényhozás és végrehajtás), valamint a joghistória (jogrendszer, jogforrások, jogszabályalkotás, jogalkalmazás megváltozása) tekintetében egyaránt. Az egyes nemzetközi és belpolitikai, valamint az alkotmánytörténeti és jogéleti változások nem feltétlenül naprakészen egyidejűleg zajlottak, mindazonáltal a köztörténet és a jogtörténet egyes szakaszai jól nyomon követhetően szinkronban rajzolódtak ki. Ez a egyidejűség annál inkább hangsúlyozandó, mivel ezen periódust kezdetben „többszólamúság" jellemezte, amely fokozatosan és folyamatosan egy sajátos kettősség, majd egyre inkább az egyszólamúság felé fordult. A politikai döntéshozatali mechanizmusok a jogszabályokban nem vagy csak áttételesen jelentek meg, illetve tükröződtek. A de jure és a de facto helyzet tehát nem esett feltétlenül egybe.

Hasonlóképpen figyelemreméltó e periódus jogforrástípusainak heterogenitása. A megváltozott viszonyok közepette, módosult tartalommal éltek a polgári kor intézményei (a Kúria, a Közigazgatási Bíróság, a parlament és a kormány), valamint jogforrásai (törvény, rendelet, döntvény). Mellettük (helyenként, utóbb egyre gyakrabban helyettük) megszülettek az e periódust fémjelző átmeneti (és teljesen új) jogintézmények (például az egykamarás nemzetgyűlés, a Nemzeti Főtanács, a „kis nemzetgyűlés", a köztársasági elnök) és jogforrástípusok (például a csonka Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai, melyek utólag emelkedtek törvényerőre; a felhatalmazás alapján született kormányrendeletek sora, melyeket a parlament rendszerint a következő ülésszakán sürgősséggel emelt törvényerőre; a „kis nemzetgyűlés" és az Ideiglenes Nemzeti Kormány közös, ún. elnöki rendeletei, melyek utóbb szintén törvényerőre jutottak; a „kis nemzetgyűlés" határozatai, a köztársasági elnök elhatározásai, a Gazdasági Főtanács rendeletei, nemzetközi egyezmények stb.).

A közölt jogforrások típusai mellett azok tartalma is érzékelteti a korszak izgalmas légkörét. A világháborút követő évek nagy kérdése volt Magyarország nemzetközi státusának meghatározása, a békeszerződések, a jóvátételi egyezmények megkötése, a magyar államiság megteremtésének és külső, belső legitimitásának kimunkálása, az Ideiglenes Nemzetgyűlés, annak Politikai Bizottsága, az Ideiglenes Nemzeti Kormány, a Nemzeti Főtanács előbb ideiglenes szervezeti struktúrája, majd az államapparátus rögzítése, demokratizálása és végleges formájának kimunkálása, a modern Magyarország választási rendszerének kidolgozása. Napirenden volt a gazdasági stabilizáció, a társadalmi struktúra átrendezése, a földosztás, a háborús bűnösök felelősségre vonása. Az 1946. február 1-jén életbe lépett „kis alkotmány", az 1946:I. tc. államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változást idézett elő Magyarországon. Az államforma megszűnt királyság lenni, s megszűnt az államfői jogok ideiglenes gyakorlására életre hívott Nemzeti Főtanács is. Az államforma köztársaság lett, s létrejött a köztársasági elnöki intézmény is. A köztársasági törvény kompromisszumos módon szabályozta az államfő jogállását, amely a parlamentáris kormányformán belüli, bizonyos szűkített jogkörű elnöki tisztségnek felelt meg. A köztársaság megteremtése azonban nem elsősorban közjogi, hanem politikai kérdés volt: kül- és belpolitikailag demonstrálta, hogy a háború utáni Magyarország mindenféle jogfolytonosságot megszakított a korábbi rendszerrel. Azonban hogy mennyire nem a valódi demokratizálás felé tett lépés volt ez, jelezte a munkáspártok egyre határozottabb fellépése a politikai élet monopolizálásáért. A Baloldali Blokk a politikai zónában gondoskodott a baloldali erőde-

monstrációról; a belügyi és igazságügyi szerveket bevette a kommunista párt; a demokratikus államrend és köztársaság védelméről szóló törvény széles lehetőséget adott e szerveknek a fellépésre a nemkívánatos mozgalmak és irányzatok ellen. Az államvédelmi kerettörvény lett a jogalkotás „Baloldali Blokk"-ja, funkciója a gyakorlatban elsősorban az volt, hogy a „szalámitaktikához" és a politikai koncepciós perekhez mintegy jogalapot teremtve, azok törvényesítését szolgálja az elkövetkezendő esztendőkben. Az új típusú gondolkodást jellemzi a jogalkotás iránya: a beszolgáltatási rendelet, az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról rendelkező kormányrendelet, a B-listázásra vonatkozó rendelet, a katolikus és egyházi szervezetek, egyesületek feloszlatása, az egyes rangok és címek megszüntetése, a hároméves gazdasági tervre vonatkozó törvény, a tulajdonviszonyok átalakításában döntő szerepet játszó államosítási hullám (a szénbányászat, a nagyobb ipari üzemek, a nagybankok, a bauxitbányászat és alumíniumtermelés, majd végül a közép- és kisüzemek államosítása).

Az 1948–1949-es esztendők jellegzetes, sőt meghatározó jogszabályai voltak azok a törvények, amelyek a korábbi (a polgári vagy a rendi Magyarországon életre hívott) intézmények felszámolására és az „új", sztálini típusú intézményrendszer kialakítására irányultak – immár az állampárt, a Magyar Dolgozók Pártja által diktált „egyszólamúság" jegyében. (A Közigazgatási Bíróság, a hitbizományok megszüntetése; a Magyar Függetlenségi Népfront jelöltjeinek közös listái értelmetlenné tették a többpártrendszert, s végül 1949. augusztus 20-ai dátummal az országgyűlés elfogadta a Magyar Népköztársaság Alkotmányát, mely szakított a legfontosabb polgári alkotmányos alapelvekkel (például a hatalmi ágak megosztása helyett az államhatalom egységét deklarálta), s lényegében az 1936. évi szovjet alkotmány másolata, helyenként fordítása volt. Rögzítette a politikai intézményrendszerben bekövetkezett változásokat, életre hívta azt a kollektív államfői testületet (a Népköztársaság Elnöki Tanácsát), mely törvényerejű rendeletek alkotására szóló feljogosítottsága birtokában az amúgy is alapvetően átalakult parlament törvényhozó funkciójának folyamatos és hatékony korlátozását szavatolta a továbbiakban.

Jóllehet a szovjet típusú diktatúra kiépítésének távolabbi előzményei is voltak (Tanácsköztársaság), s a folyamat lényegében már a második világháborút követő első napokban megkezdődött, kiteljesedett állapotában mégis az 1949. évi XX. törvényben, az írott (sztálinista) alkotmányban áll az olvasó előtt. Maga a diktatúra a jogforrási rendszerben (is) szakított a kétezer éves jogi kultúra eredményeivel, a nyugati talajon sarjadt polgári demokrácia, alkotmányosság követelményeivel. Az 1949-re kiépített rezsim a szovjet példa, a Szovjetunióban meghonosított totális diktatúra hatalomgyakorlásának jogtechnikai megoldásait alkalmazta.

A szocialista jog átalakítói tagadták a közjog és a magánjog szétválasztásának szükségességét. Miután az állam érdekkörét és befolyását szinte a társadalom minden részére kiterjesztették, a magánszféra nagyon szűk zónába szorult vissza. Az államigazgatási jellegű norma vált általánossá, mely a hagyományosan felfogott jogágak valamennyi területén felbukkant.

A jog a hatalomgyakorlás puszta eszközévé degradálódott, elveszítve viszonylagos önállóságát, öntörvényű fejlődésének legfontosabb vonását. A korabeli definíció szerint: jog az, amit annak tételeznek. Jogtechnikai felvértezettség nélkül a jogdogmatika alapvető szabályainak figyelmen kívül hagyásával születtek meg a jogszabályok. A jogot igénybe vették olyan jogon túli célok megvalósításához is, mint a szocialista embertípus kialakítása.

Formailag csak részben, de a gyakorlatban a hatalom majdnem teljes egészében figyelmen kívül hagyta a jogforrási hierarchiát és annak garanciális előírásait. A törvény elvesztette a magyar jogfejlődésben évszázadok alatt kivívott presztízsét. Az Országgyűlés évente két-három alkalommal, néhány napra gyűlt össze lényegében azért, hogy gyors eljárás keretében szentesítse a politikai hatalom által megkívánt jogszabályokat. Az Elnöki Tanács alkalmas volt arra, hogy az Országgyűlés ülésszakai közötti időben a törvényhozás tárgykörébe eső politikai döntéseket a társadalmi kontroll teljes kizárásával jogforrási formába

öntse. (A fontos döntések valójában mindig a pártban születtek meg, a jog csupán formát adott az elhatározásoknak.)

Az állampolgárok jogait és szabadságait, a büntetőjogi szabályozási körbe eső intézményeket minisztertanácsi vagy miniszteri rendeletekkel szabályozták, sőt miniszteri utasítás is állapíthatott meg bűncselekményi tényállást. Jogalkotó hatáskörrel ruházták fel az Országos Tervhivatal elnökét és az országos hatáskörű szervek vezetőit, sőt a Szakszervezetek Országos Tanácsát is. Bizonyos korlátok között a rendőrhatóságok is végezhettek ilyen tevékenységet.

A jogélet erős közigazgatási vonása, az erőszakszervezetek, a pártszervek jog fölötti magatartása, a polgárokkal szembeni bürokratikus hatalmaskodás a lakosságot arra a következtetésre vezette, hogy vajmi kevés értelme van a jogkövető magatartásnak. Amit már az is illuzórikussá tett, hogy a jogszabályok egy része titkos volt, azt a polgár csak akkor ismerhette meg, ha már ellene alkalmazták. Az 1950. évi 26. törvényerejű rendelet külföldre szökött katonák hozzátartozóit is büntetni rendelte, függetlenül attól, hogy az illető tudott-e a disszidálás tényéről, avagy sem. A hivatalos közlönyben a titkos jogszabályok helyén és számán természetesen szerepelt egy teljesen érdektelen másik jogszabály.

Az 1945 előtti jogszabályokat fokozatosan hatályon kívül helyezték. Nem úgy, mint 1917-ben a Szovjetunióban vagy 1919-ben a Tanácsköztársaság kísérletekor egyetlen aktussal, hanem differenciáltan, tekintettel arra is, hogy melyek a minden rendszerben használható, ideológiamentes jogszabályok. Ilyennek bizonyultak például a kitelepítésnél vagy internálásnál alkalmazott normák. Az írott jog mindenhatósága szoros logikai összefüggésben áll a közigazgatási típusú jogalkotással. A szokásjogot kizárták a jogforrási rendszerből, a Legfelsőbb Bíróság jogértelmező tevékenységét szűk körre szorítva vissza. A túlszabályozás lett a kor általános vonása. Jellemzővé vált a túlzott jogalkotói ambíció, a mindent jogszabállyal lefedni törekvés. Az intenzív jogalkotás következtében a joganyag módszeresen, teljes egészében kicserélődött. Átlagosnak mondható a Begyűjtési Minisztérium példája, ahol is 1954-ben 8 hónap alatt 220 mázsa papírt használtak fel utasítások nyomtatására. A Minisztertanácshoz ugyanezen évben 1800 előterjesztés érkezett, melyek többségéből utóbb jogszabály lett.

I. A KERESZTÉNY ÁLLAM MEGALAPÍTÁSÁTÓL 1790-IG

1. A jog forrásai

MAGYARORSZÁG JOGAI ÉS SZOKÁSAI

1514
HÁRMASKÖNYV

1.

AZ ORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK MÁSODIK RÉSZÉRŐL ÁLTALÁBAN
[...] röviden előre fogom bocsátani, hogy általában miképpen értendő a törvény, vagyis a fejedelem és az ország közönséges végzeménye? Azután, hogy a mi szokásunk vagy íratlan törvényünk, mellyel a mostani időben élünk, honnan veszi kezdetét és eredetét?
HK II. RÉSZ (A TOVÁBBIAKBAN: R.), 1. CÍM (A TOVÁBBIAKBAN: C.), 281–282. P.

2.

HONNAN VETTE EREDETÉT A TÖRVÉNYKEZÉSBEN MEGTARTANDÓ SZOKÁSUNK?
[...] Tudni kell másodszor, hogy ámbár országunknak csaknem összes joga eredetileg az egyházi és császári jog forrásaiból származott: mégis ez a mi hazai szokásunk, melyet most a törvénykezésben általánosan használunk, háromféle alapelemből áll.

1. § Először az országos rendelményekből és végzésekből.

2. § Másodszor a fejedelmek kiváltságaiból.

3. § Harmadszor az ország nagy báráinak ítéleteiből.

4. § Először is (mondám), az országos rendelményekből. A mely dolognak eredetét meszszebb időkben kutatván, meg kell jegyezni, hogy ama dicsőséges királyunk és apostolunk, Szent István, ki Magyarország királyai között első vala, és aki a magyar nemzetet a szent hit világosságára térité, mindenek között először adott ki jeles rendelményeket, melyek azonban inkább a vallás alaptanait, mint a pörlekedés módjait adják elő és magyarázzák. [...]

9. § És jóllehet e rendelmények és törvények, főképpen pedig Szent István és László királyoknak, kik méltán iktattatának a szentek sorába, törvényeik a nagy régiség miatt már csaknem elenyésztek; mivelhogy ők különben is inkább az isteni, mint az emberi törvényről gondoskodtak; és ámbár a többi utánuk következő királyok végzeményei is némely határozataikban és cikkelyeikben módosulást és változást szenvedtek vala: mégis nyilvánvaló dolog, hogy azon dicsőült királyaink majdnem mindannyijának rendelményeiből egy némely törvényes szabály a hosszú gyakorlat révén beszármazott és bejött a mi szokásjogunkba, mely immár több mint százévi idő betöltésével van megerősítve.

10. § Másodszor, a fejedelmek kiváltságaiból eredt a mi szokásjogunk. Midőn ugyanis ezeket, gyakran úgy hozván magával a szükség, a törvényszéken fölmutatták, fölolvasták s illendően és törvényesen (helyes okon) adottaknak és készülteknek elismerték: az efféle hosszú törvénykezési gyakorlatból vette eredetét szokásjogunknak bizonyos része.

11. § Harmadszor és utoljára pedig, az ország nagy-báráinak ismételten, sőt több ízben egy és ugyanazon rend, mód s törvényfolyás szerint hozott és készített s törvényes végrehajtással is megerősített ítéleteiből és ítélőleveleiből származott a mi szokásunk. [...]
HK II. R. 6. C. 289., 292. P.

TÖRVÉNY

1514
HÁRMASKÖNYV

3.

A TÖRVÉNY MEGHATÁROZÁSAIRÓL ÉS TULAJDONSÁGAIRÓL

[...] az összes jog törvényekből vagy szokásokból, azaz írott vagy nem írott jogból áll: tehát az írott jogról, azaz emberi törvényről tudnunk kell röviden, hogy a törvény különféleképpen határozható meg.

1. § Először is, értjük azon a *népnek határozatát*, melynél fogva az előkelőbbek a közrenddel együtt valamit szentesítettek. De ez a meghatározás a mi célunkkal nem vág össze, mivel nálunk a közkötelező szabály és törvény alkotásának összes joga, mely hajdan a nemzetet illette, jelenleg fejedelmünket illeti, amint ezt alantabb tüzetesebben fogjuk kifejteni.

2. § Másképpen: a törvény oly szentesítvény, mely parancsolja a tisztes, tiltja az ellenkező, a tisztességtelen dolgokat.

3. § Másképpen: az igazságból folyó helyes elv, mely parancsolja a tisztest, tiltja a tisztességtelent.

4. § Továbbá, Papinianus és Démoszthenész szerint: a törvény emberek találmánya, Isten ajándéka, bölcsek tanítása, az erőszakos kihágások fenyítéke, a polgári társaság megnyugtatása, a bűnnek eltávolítója. E meghatározásból megértjük, hogy a *törvény emberi találmány.*

5. § Mert miután az emberi nem megszaporodtával és a bűnök elterjedésével a királyságok zsarnoksággá változtak át: szükségképpen törvényeket kellett hozni, melyeknek, hogy ki valának első föltalálói, föntebb, az előbeszédben elmondatott.

6. § Mondatik továbbá, meghatározásunkban, hogy *a törvény Isten ajándéka;* mivel Aranyszájú Szent János szerint Isten törvénye az egyetlen helyes út, mely sem jobbra, sem balra el nem hajlik. A törvény nélkül való nép tehát, mely Isten parancsait és a törvények rendeleteit megveti, a tévelygések különféle útain a kárhozat tőrébe rohan. És minden törvénynek értéke hiábavaló, ha az isteni törvénynek képét magán nem viseli, mert az emberi törvények csak annyiban érnek valamit, amennyiben nem ellenkeznek az isteni törvényekkel, mint a bölcs is tanítja, mondván: *Én általam uralkodnak a fejedelmek, és a törvényhozók általam határoznak igazat.*

7. § Az emberi törvényeknek ennélfogva az isteni törvényekből kell származniuk, mert csak az oly köztársaságban lehet jó rend, mely az isteni törvény által szabályozott törvények szerint kormányoztatik. Ezért az isteni törvénnyel ellenkező törvény sem a nép helyeslése, sem a hosszan tartó szokás által nem válik érvényessé.

8. § Harmadik tulajdonsága a törvénynek a fönt adott meghatározás szerint, hogy a *bölcseknek tanítása.* Tudni kell ugyanis, hogy a fejedelmeknek amint nem szabad büntetniük az ártatlant, úgy nem szabad fölmenteniük a büntetés és fenyíték alól a vétkes és gonosz embert, főleg midőn az állam ellen vétkezik; mert *aki igazzá teszi a hamisat, és elkárhoztatja az igazat: mind a kettő utálatos Isten előtt.*

9. § Negyedik tulajdonsága a törvénynek, hogy az *erőszakos kihágások fenyítéke.* Mert azért hozattak a törvények, hogy azoktól való féltükben az emberek vakmerősége zaboláztassék, és a gonoszok közt bátorságban maradjon az ártatlanság. Az emberek ugyanis nem ösztönöztetnének a törvény megtartására, ha a hivatalos személy által kiszabandó törvényes büntetéstől nem félnének.

10. § Ötödik tulajdonsága a törvénynek, hogy a törvény *a polgári társaság megnyugtatása.* Polgári társaságnak neveztetik ugyanis a polgárok összessége. Minden törvényt tehát, e mi országunkban is, az állam közjavára kell a bírónak alkalmaznia. Mert mint az orvosságtól nem kell egyebet remélni, hanem csak a test meggyógyítását, mivel ez okból rendeltetett,

úgy a törvényektől sem kell egyebet várni, hanem csak azt, hogy az állam egész közönségének hasznára szolgáljanak, mert ez okból és evégett szerezték azokat.

11. § Hatodik tulajdonsága a törvénynek, hogy az *a bűnnek eltávolítója.* Aquinói Szent Tamás szerint ugyanis azért hozattak az emberi törvények, hogy az embereket a vétektől visszatartsák és az erényekre vezéreljék. Mert az emberben természet szerint van valami hajlandóság az erényre; de szükséges, hogy az erényben való tökéletesség valami feníték által létesüljön az emberben, ami kiváltképpen a törvény tiszteletben tartása által szokott eléretni. Azért mondja ugyancsak Szent Tamás, hogy a *törvény az észnek a közjóra irányzott rendelménye, kibocsátva attól, aki az összességnek gondját viseli;* és hogy *a teljesítendő vagy mellőzendő cselekmények szabálya és mértéke.*

12. § Ennélfogva legyen a törvény igazságos, tisztességes, lehetséges úgy a természet, mint a hazai szokás szerint, a helyhez és időhöz illő, szükséges és hasznos. De világosnak is kell lennie, nehogy homályossága miatt valami kétértelműséget tartalmazzon, tehát nehogy azt valaki elcsavarva, hamisan magyarázhassa. Ha mégis volna a törvényben valami kétes és homályos, azt illeti a magyarázat joga, aki szerezte. Nehogy tehát valaki ellen a törvény szavaiból tőr készíttessék; nem magánérdekből, hanem a polgárok közhasznára kell annak alkotva lennie.

13. § Mindezeket pedig azért kell szem előtt tartanunk, mert ha a törvények megalkottattak, nem lesz azután szabad *róluk ítéletet mondani,* hanem *szerintük* kell ítéletet hozni.

HK BEV. 6. C. 35–39. P.

4.

MI CÉLBÓL SZEREZTÉK A TÖRVÉNYEKET? ÉS A TÖRVÉNYEK NÉGYFÉLE TISZTÉRŐL

[...] Mivelhogy a törvények vagy isteni, vagy emberi eredetűek; isteniek ugyanis, amelyek a természetes észen; emberiek, amelyek emberi erkölcsökön és szokásokon alapulnak: azért ezek különfélék, mert egyik nemzetnek ilyen, másiknak pedig amolyan a tetszése.

1. § Ami szabad: az isteni törvény; ami jogos: az emberi törvény. Szabad ugyanis másnak szántóföldjén keresztülmenni, mert az Úré a föld és annak teljessége; de emberi jog szerint nem engedtetik meg, mivel szabály vagy szokás tilalmazza.

2. § Kérdezni lehet annálfogva, hogy mi célból szereztettek a törvények? Feleljük: azért, hogy azok fenyegetése által korlátoztassék az emberi önkény; bátorságban legyen a gonoszok közt az ártatlanság, és a büntetéstől való félelem által a gonoszokban megzaboláztassék a vakmerőség és az ártalomra való hajlandóság.

3. § A törvény tiszte pedig négyféle; mivel minden törvény megenged vagy tilt, büntet vagy parancsol. Megenged valamit, például hogy a derék és erényes férfiú jutalmat nyerjen; tiltja például, hogy apácaszűzzel valaki házasságra léphessen; büntet például, hogy fejével lakoljon az, aki gyilkosságot követ el; olykor pedig parancsol, mint: szeresd Uradat Istenedet. Ezért mondja a vers:

A törvény tisztét négy szó foglalja magában:
Enged, tilt, büntet, végre parancsot is oszt.

HK BEV. 7. C. 39–40. P.

5.

HÁNYFÉLEKÉPPEN ÉRTENDŐ A KÖZÖNSÉGES VÉGZEMÉNY?

[...] A fejedelmek rendelményei tehát, vagyis az országos végzemények négyféle módon (amint következik) vehetők tekintetbe.

1. § Némely rendelmények ugyanis későbbiek által egészen eltörültettek, és egyszerűen visszavonattak.

2. § Mások pedig részben eltörültettek, részben megerősítettek.
3. § Némelyek ellenben hallgatással mellőztettek.
4. § Mások végül újonnan hozattak be.

HK II. R. 2. C. 282–284. P.

6.

KIK SZEREZHETNEK TÖRVÉNYEKET ÉS TÖRVÉNYSZERŰ HATÁROZATOKAT?

[...] Egy megfejtendő kérdés ötlik azonban itt föl: vajon a fejedelem önnön magától szerezhet-e törvényeket és törvényszerű rendeleteket; avagy szükséges-e, hogy a nemzet jóváhagyása is hozzájáruljon?

1. § Mire nézve meg kell jegyezni, hogy hajdan, midőn a magyar nemzet még pogány szertartással élt, és nem király, hanem vezér és kapitányok igazgatása alatt állt: ezeket illette a törvény és rendelmény szerzésének teljes joga.

2. § De miután a közönséges keresztény hitre térének, és szabad akaratukból királyt választának maguknak: attól fogva úgy a törvény szerzésének, mint mindenféle birtokadományozásnak és a bírói hatalomnak is összes joga, az uralkodás és kormányzás hatalmával egyetemben, e mi országunk szent koronájának, mellyel Magyarország királyait meg szokták koronázni, hatóságára, következésképpen törvényesen rendelt fejedelmünkre és királyunkra ruháztatott át. És így ettől fogva maguk a királyok, a nemzetet összehíván és megkérdezvén, kezdtek törvényeket alkotni, mint a mi időnkben is lenni szokott.

3. § Mindazonáltal a fejedelem nem alkothat rendelményeket saját elhatározásából és korlátlanul, főképpen az isteni és emberi joggal ellenkező és az egész magyar nemzet ősi szabadságát is sértő dolgok felől; hanem csak úgy, ha meghívja és megkérdezi a nemzetet, hogy ilyen törvények tetszenek-e neki, vagy nem? És ha a nemzet azt válaszolja, hogy igen: azután az ilyen fejedelmi határozatok (de mindenkor az isteni és természeti jog sérelme nélkül) törvényül tartatnak.

4. § Sokszor meg maga a nemzet határoz egyértelmű akarattal bizonyos dolgokat, melyeket a közjó előmozdítására hasznosaknak ítél, és írásba foglalva a fejedelem elé terjeszti, kérvén, hogy azokat törvényül állapítsa meg számára. És ha a fejedelem az efféle határozatokat elfogadja és jóváhagyja, akkor azok hasonlóképpen törvényi erőre emelkednek, és legottan törvények gyanánt tekintetnek.

5. § Mindezeket azonban a fejedelem, nem pedig a nemzet rendeleteinek hívjuk azért, mivel ha a fejedelemnek jóváhagyása és megerősítése egyik vagy másik módon hozzájuk nem járulna: az olyan határozatot semmi jogerővel bírónak sem lehetne tekinteni. Általános névvel azonban gyakran nevezzük a törvényeket országos végzeményeknek.

HK II. R. 3. C. 285–286. P.

7.

KIKET KÖTELEZNEK AZ ORSZÁGOS RENDELMÉNYEK ÉS TÖRVÉNYEK?

[...] Arra a kérdésre továbbá, hogy kiket kötelezneknek a törvények és végzemények? Tudni kell, hogy először is kötik magát a fejedelmet, ki azokat a nemzet kívánatára kiadta, azon elv szerint, hogy tűrd a törvényt, melyet te magad szereztél. Másképpen kell vélekedni a pápáról és a római császárról, akikről itt nem teszünk említést.

1. § Kötelezik továbbá mindazokat, kik a fejedelem hatalmának alája vannak vetve.

2. § Sőt nemcsak ezeket, hanem az országban tartózkodó minden külföldi embert is.

3. § Ha azonban az általános törvény büntetésre vagy károsításra célozna, akkor az ideigeneknek három hónapi haladék engedtetik, hogy ezen idő nekik a határozat kihirdetése helyett szolgáljon. Példának okáért, ha elhatároztatnék és rendeltetnék, hogy a bécsiek vagy boroszlaiak, vagy más külföldiek közül senki se merészkedjék, fejének és összes javainak vesztése alatt, a Magyarországon tartatni szokott vásárokra áruival jönni, vagy pedig juhot, ökröt és lovat falkában elhajtani és kivinni az országból: akkor, ha az ilyen külföldit három hónapi határidőn belül efféle tetten rajtakapnák is, sem megbüntetni, sem javaitól megfosztani jogosan nem lehetne, mivelhogy őt a törvényi határozat nem ismerése és ki nem hirdetése mentené.

4. § Ha azonban a törvénynek nincs büntető vagy károsító célja, hanem csak valamely jogi vagy törvénykezési orvoslatot vagy a pörfolytatás módosítását foglalná magában: akkor az idegenek részére egy hónapi haladék engedtetik.

5. § De az országban bent élő, bármely rendű, méltóságú és állapotú emberekre nézve elegendő a törvények kihirdetésének rendszerinti ideje. És ez esetben sem a honlakosok, sem az idegen illetőségűek nem menthetik magukat; mert azt szokták mondani: Ha Rómában vagy, élj római módon?

HK II. R. 5. C. 287–289. P.

8.

1514

II. ULÁSZLÓ HETEDIK DEKRÉTUMA

BEVEZETÉS

[...] Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodomeria, Cumánia és Bulgária királya, továbbá Szilézia és Luxemburg hercege, úgyszintén Morvaország és Lausitz őrgrófja jelen levelünk rendén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, akiket illet.

1. § Hogy miután mindazokat a veszélyeket, melyeket a hitetlen ellenség eddigelé ennek a mi Magyarországunknak okozott, valamint végváraink romlását és pusztulását is, úgyszintén azt az igen gonosz – és sok jeles férfiú meggyilkolása és sok vérontás által – emlékezetes lázadást is, melyet a paraszt nép az elmúlt nyáron országunk belsejében a főurak és az egész nemesség ellen a legnagyobb és valóban hallatlan kegyetlenséggel támasztott, elménkben gyakran megforgattuk és megfontoltuk; s ezenkívül még azt is meggondoltuk, hogy mindazok a zavarok, amelyek között ez országunk állapota az ő nem csekély kárára, eddigelé ide s tova hányódott, leginkább onnan keletkeztek, hogy a rend, amely nélkül, mint tudjuk, egy országot sem lehetett jól kormányozni, minden dologra és tisztségre nézve megszűnt, és az ennek következtében lábra kapott szabadosságnál fogva az egész ország legnagyobb elnyomásával minden visszásan és zavart lefolyással ment végbe.

2. § Ennélfogva megkönyörülvén mondott Magyarországunknak oly súlyos bajain és oly keserű szerencsétlenségén, az összes főpap és báró uraknak meg a többi országlakosainknak Szent Lukács evangelistának legközelebb múlt napjára közönséges országgyűlést és egybegyülekezést rendeltünk és hirdettünk.

3. § Amelyre valamennyien összegyűlvén, miután nekik ez egybegyülekezés okait előadtuk, és ezekkel együtt némely dolgokat, melyeket ez országunkra nézve üdvösöknek láttunk, előterjesztettünk, figyelmeztettük őket, hogy mindezek fölött ők is tanácskozzanak, és azt, ami mindenekfölött a jóságos Isten előtt kedves és nevezett országunk közjavára előnyös és üdvös, határozzák el.

4. § Ennek következtében az említett főpap és báró urak és a többi országlakosaink, minden szándékunkat megértvén, ezek fölött a dolgok fölött sokáig és sokat tanácskoztak, véleményeiket egybefoglalván és a dologban határozván, végre némely egyértelmű akarattal és közmegegyezéssel alkotott és egybeszerkesztett cikkelyeket terjesztettek felségünk elé (kivévén a bűntetteket és a papi becsületet illető cikkelyeket, amelyekhez a főpap urak hozzá nem járulhattak).

5. § Illő kéréssel esedezvén, hogy azokat mi is elfogadni s jóváhagyni és levelünkbe iktatván, megerősíteni is méltóztassunk.

6. § Állítván, hogy ezek olyanok, amelyekkel (mindazonáltal akkor, ha kellően megtartják) a rend minden dologra nézve visszaállítható, az egész ország állapota az ő méltóságában fenntartható, minden fenyegető veszély is eltávolítható, és az utóbbi idők alatt elrabolt

nyugalom és biztonság mindenkire nézve visszatérhet. Amely cikkelyek ilyen módon következnek és ím ezek [...]
CJH 705–707. P.

9.

1543
AZ 1543. ESZTENDŐBEN SZENT ERZSÉBET ÖZVEGY NAPJÁN BESZTERCEBÁNYÁN HOZOTT HATÁROZATOK

ELŐBESZÉD
[...] Először is, mivel a királyi felség az országnak ebben a gyűlésben egybesereglett karait és rendeit az ő utasításában kegyesen buzdítja, hogy tekintettel a közelgő veszedelemre, tekintettel a dolgok állapotára és csaknem a végső válságra is, amelyben forognak, mindenekfölött az egyezségről és a kölcsönös egyetértésről tárgyaljanak és határozzanak, hogy ekképpen a belső viszályok megszüntetésével egyértelemmel közös védelemre és a közös ellenségnek egyesült erővel való elűzésére lelkesüljenek: az ország karai Őfelségének ezért a kegyes és üdvös buzdításért mindenekfölött mély köszönetet mondanak.

1. § És mivel jól tudják, hogy az ország jóléte és fennmaradása kiváltképpen az egyezségtől és kölcsönös egyetértéstől függ, és hogy a fejük fölött lebegő szerencsétlenséget másként el nem háríthatják, mintha egymás iránt testvéries szeretettel és vonzalommal viseltetvén, és minden gyűlölséget meg belső viszályt félretévén, minden rendnek és karnak minden tagja a szörnyű ellenség ellen egy és ugyanazon lélekkel, egyesített erővel tart össze: szükségesnek tartják mindenáron arról gondoskodni és arra törekedni, hogy ez a kölcsönös vonzalom és szeretet végre-valahára gyökeret verjen.
CJH 107. P.

10.

1562
A SEGESVÁRI ORSZÁGGYŰLÉS RENDEZI A SZÉKELYSÉG HELYZETÉT A FELKELÉS LEVERÉSE UTÁN

[...] Mi, második János, Isten kegyelméből Magyarországnak, Dalmáciának és Horvátországnak választott királya etc.

Emlékezetére adjuk mindeneknek, kiknek illik: nyilván vagyon mindeneknél az elmúlt napokban az székely község, Udvarhely, Maros, Csík, Gyergyó, Kézdi, Sepsi, Orbai székbeliek miellenünk és országunknak békességes állapotja ellen, mely hirtelen nagy támadást tettenek vala, ki ha Isten kegyelmességéből meg nem csendesül vala, félelmetes vala, hogy országunkra nagy veszedelem ne következnék és az székely föld teljességgel el ne veszne. Mely támadásnak megcsendesítése okáért tetszett vala nékünk és tanácsunkbeli urak és országunkbeli két nemzet híveinek, hogy Szent János havának 20. napján ide, Segesvárra közönséges gyűlést tennénk, mely gyűlésben az székelységben való főnépeket és lófejeket fejenként, az község közül pedig, minden székből tizenhat-[tizen]hat válogatott személyeket örök hitetlenségnek alatta hivatnánk, hogy megértvén a támadásnak okait, közönséges békességnek csendességgel való megmaradásáról végeznénk. Mely gyűlésben, mikor az felül megmondott község közül a választott személyek jelen volnának, adtak vala minden székekről nékünk supplicatiós leveleket, kikből értettük vala, hogy a sok nyomorúságok, kénytelenségek és erőszakok, kiket a fő népek a községen míveltenek, a támadásnak okát adták volna. Azért akarván efféle gonoszságnak okait eltávoztatni, hogy országunkban a közönséges békesség is csendességgel megoltalmaztassék.

A felül megírt híveinkkel a székelyek állapotját ilyképpen rendeltetni végeztük.

Minthogy a székelység régi szabadságokban bízván, hogy ők jószágukat, örökségüket el nem vesztenék, az király méltósága ellen és országunknak békességes állapotja ellen sokszor feltámadának, és oly dolgokat mertenek kísérteni, kikből országunkra nagy romlás

következett, azért, hogy minden efféle gonoszságoknak és támadásoknak okai közülünk kivettessék, végeztük, hogy azután valamikor ők oly dologban vétkeznének, kiből örök hitetlenség szokott következni, ők is azonképpen, mint a nemesség és országunkbeli több híveink örök hitetlenséggel büntettessenek, és mint fejüket, jószágukat és örökségüket elvesztessék, miképpen az dologról articulusaink között országunkbeli híveinek közönséges végezéséről articulus van.

Az főnépek az ő főségükben és az lófejek az ő lófőségükben minden széken szabadon éljenek, úgy mind a nemesség az ő nemességükben, az ő földin lakókat, kiket jó igazsággal bírnak, úgy mint a nemesség bírják az ő jobbágyikat, ők is jobbágyul bírják, kik a rovásnak idején több községgel együtt megrótassanak.

A főnépek és lófejek minden dézsmának fizetéséből kivétessenek – mint az nemesség, de úgy, hogy ők is lovakkal, páncéllal, sisakkal, pajzzsal, kopjájukkal hadakozóképpen jó módon készen legyenek mindenkor, úgy hogy minden lófő az ő lófőségükről a mi parancsolatunkra és országunk szükségére valamikor kelletettnék, egy-egy lóval indulhassanak, kik egy hónapon az ő költségeken éljenek; azután mi nekik minden hónapra segítségül egy-egy forintot adatunk.

A főnépek is, az ő rendeknek és állapotoknak mivolta szerint, ki három lóval, ki néggyel, ki öttel legyenek készen jó szerrel, kiknek mi esztendő által, egy-egy lóra nyolc-nyolc forintot adatunk nyargalásul, mikor pedig országunk szüksége kívánja, és szolgálatban lesznek, két-két forintot, hópénzt adatunk nekik.

Az székely község mi szabad birodalmunkban legyen, kiket sem az főnépek, sem senki, akárkik legyenek, bántani ne merjék, se semmi szolgálatra ne kényszerítsék őket, ha kik a főnép és lófők közül a végzés ellen vétkeznének, a megbántott személyeknek díjukat megadják, kik az ő nyomorúságukat a királybíráknak megmondják, azok a mi directorunknak hírré tegyék, és ezeket a director causarum törvényhez mi előnkbe hívassa, kiket, ha törvény megsúlyosít, azok díjuknak megfizetésére, elvett marhájuknak visszaadására és személyekben való megbántásuknak elégtételére kényszeríttessenek. Látjuk, hogy a közönséges békesség törvénynek szolgáltatása nélkül csendességben meg nem maradhat, végeztük, hogy minden székekben, mint főszékekben, a mi királybíráink, székbírák és székülők, minden tizenöt-[tizen]öt napon széket üljenek, törvényt szolgáltassanak, holott a királybírák vagy mindketten, vagy egyik személy szerint tartozzanak jelen lenni, hogy pedig a törvénytétel méltóságosan és csendességgel legyen, minden széken tizenkét főszemélyek legyenek törvényt tudók, istenfélő jámborok, a főnépek és lófők közül, kik megesküdjenek, hogy minden barátságot, gyűlölséget, adományt és jutalmat hátravetvén, a peresek között igaz törvényt szolgáltatnak, kirekesztvén mindeneket a törvénytevő helyről, a dolgokat csendesen, istenesen, igazság szerint s lelkiismeretek szerint megítéljék.

Mindeneknél nyilván van, hogy a község hosszú pörfolyásnak miatta el szokott fogyatkozni, és egyik székről más székre való kérdő vétellel hiába való költséget, munkát, fáradságot és gondot kényszeríttetnek felvenni, úgy annyira, hogy efféle kérdőknek egynéhány esztendeig való hordozásában elfogyatkoznak, végre látják, hogy semmiképpen nem érnek véget dolgukban, nagy károkkal kényszeríttetnek pereket veszni hagyni, mely dologból a községről ugyan gondot akarván viselnünk, végeztük, hogy ha mikoron a peresek közül valamely fél meg nem elégszik az székeken való törvénytétellel, de kérdővel előbb akarja vinni, hát a királybírák, hadnagyok és székülők minden dolgokat, apellatio által nem az székely székekre, az mint eddig volt, de egyenesen mindjárt mi előnkbe levelek által, és nem követek által, kiknek feledékenységéből sok fogyatkozás szokott esni, mi előnkbe bocsássák.

Legyenek az székeken esküdt nótáriusok, kiket vagy az peresek az fizetéssel, melyet az követeknek munkájukért adtak, vagy egyébünnét, az mint nekik jobbnak láttatik, elégítsék meg.

Az községnek panaszolkodásából értjük, hogy a mi dézsmásaink és az főnépek is, kik a bárányokat, süldőket és lúdfiakat meg szokták a dézsmásoktól venni, azokat a szegénysé-

gen sok ideig hagyják tartani, néha kiteleltetni is az községnek nagy költségével, azért akarván az községet efféle bántásoktól is kegyelmesen megkönnyebbíteni, végeztük, hogy mikor a dézsmások a bárányokat, süldőket, lúdfiakat megdézsmálják, az gazdák ezeket három hónapig tartozzanak tartani és gondját viselni, azután a dézsmások elvegyék, kik ha erre gondot nem viselnének, ami kárunk nekünk esik, az dézsmások maguk tartozzanak megfizetni.

Az dézsmában pedig mind bárányokból, süldőkből, lúdfiakból és raj méhekből tizedik vétessék; ahol az tíz szám be nem telik, az gazdák régi szokás szerint pénzzel váltsák meg.

Mely dézsmát ha valaki hatalmasul magánál megtartana vagy belekapna, mivelhogy a dézsma a mi tárházunkat nézi, kiből országunknak külömb külömb sok szükségére kell takargatnunk, amint azelőtt is országunkbeli híveinkkel végeztünk volt az dézsma dolgáért, a mi directorunk mindeneket mi előnkbe hívasson, és az dézsma dolgáról mindenkoron haladék nélkül törvény legyen.

Értettük azt is közönséges panaszolkodásból, hogy sokan az község közül szegénységek miatt kényszeríttettek az főnépektől házakra és egyéb örökségekre pénzt kölcsön felvenni, és azokat nekik zálogosítani, kiktől mikor meg akarnák váltani, az mennyiben zálogba vetették, azon summán nem akarják megereszteni, de valamennyi adó az zálogosítástól fogva volt, mind megkívánják azokat az summával együtt, mely dolog Isten igazságának és a világi törvényeknek is ellenek van, azért végeztük azt, hogy mind főemberek, mind egyéb rendbeliek valakiknél afféle zálogos örökség van, meglévén a zálogosíttatásnak summája, tartozzék azt felvenni, és az örökséget megbocsátani, kit ha nem mívelnék, affélék első székre törvényhez hívattassanak, és ha valamint jó okát nem adhatják engedetlenségünknek, az királybírák, hadnagyok és az székbírák és székülők az örökösöknek az efféle örökségeket pénz nélkül megadják, és afelett ország végzése szerint való terhen, mint a decretumban van, jure maradjanak.

Azon panaszolkodásból ezt is értettük, hogy sokan vannak az országbeli híveink közül, kik moldovaiaknak és havasalföldieknek barmokat és egyéb marhájukat az havasokon elragadozzák, kikért azok ismét az községnek barmaikat és marhájukat ragadozzák el, mivel pedig, hogy efféle dologból országbeli közönséges háborúságok következhetnek, akarván annak okait eltávoztatni, végeztük, hogy minden rendbeliek efféle kapdosástól, kártételektől fejük, jószágok vesztése alatt megszűnjenek.

Az királybírák ellen való panaszolkodásokat is értettük, kik régi szokáson kívül, az kiteleltetésnek idején az főnépekkel az község között járván, azonkívül a dézsmáláskor is külömb külömb szokatlan fizetésekkel terhelnék őket, azért végeztük, hogy a királybírák és főnépek, mikor az község között járnak, semmivel az egy szálláson kívül ne terheltessenek a községek, az dézsmáláskor is aszerint; de az kiadott orvokat, paráznákat, gyilkosokat, égetőket és a többit, ország végzése szerint büntessék meg, és aki halált érdemel, halállal, aki vereséget, vereséggel, a többit is azonképpen; az halálba való embert semmiben meg ne sarcoltassák az országnak közönséges articulusaiban való büntetésnek alatta.

Azon közönséges panaszolkodásokon kívül, egyenként való személyektől az község közül sok panaszkodások vagynak az főnépre, kiktől mondják, hogy külömb külömb bántásokkal, nyomorúságokkal illettettek, azért végeztük, hogy a mi rovóink, kiket az mostani császár adójuk újonnan való felszámlálására kényszerítettünk kiküldeni székely helyekre, mindeneknek panaszolkodásukat megértsék, és végére menjenek, s nékünk írva meghozzák, kiket megértvén, tanácsunkbeli urakkal azt akarjuk művelni, ami Isten szerint és ez világ törvénye szerint igaznak láttatik lenni. Az mi adóinkban is és egyéb jövedelmünkben sok tökéletlenséget értettünk lenni az főnépektől és kiváltképpen az népnek ötödének felszámlálásában, az melyet végeztük, hogy azon rovóink megcircálják és írva nekünk meghozzák.

Továbbá az országbeli híveink, három nemzet, az hatalmas császár hadának, ki Szakmár alá, a mi ellenségünknek ellene jött vala ezer-ezer forintot, az mi hadunknak pedig fizetésére kit ágyúnkkal, porunkkal, golyóbisunkkal őhozzájuk oda kibocsátottunk vala, két-két

ezer forintot ígértenek vala, kiket a két nemzet, a nemesség és a szászság engedelmesen megadatnak, de a székelyek között a feltámadás miatt szedetlen maradott vala; azért hagytuk azon mi rovóinknak, hogy akik az háromezer forintban való fizetést meg nem adták, minden szokott bírsággal kiszedjék, és nekünk a mostani császár adójával együtt beszolgáltassák. Ezen rovók minden falukban négy jámbor személyt válasszanak, kiket megeskessenek, és hit szerint megkérdjék tőlük, kik vették fel és kik űzték őket a hadban az elmúlt támadásnak idején.

Nyilván van mindeneknél, hogy Balassi Menyhárt árultatása miatt Magyarországban való birodalmunknak és jövedelmünknek nagy része tőlünk elszakada, és a tehernek viselése, országunknak megmaradására és oltalmazására való fizetésünk nem kevesedik, sőt inkább naponként öregbül. Emellett ez is nyilván van: a közszékelyeknél ellenünk való sok feltámadások, mely nagy romlást, sok vérontást, kárvallást és nekünk országunkbeli híveinkkel együtt költséget, gondot és fáradságot szerze, azért az felül megmondott okokból és hogy minden országokban a sókamarák császároknak, királyoknak és fejedelmeknek tárházokra néznek, azért a székely földön való sót a mi tárházunkhoz végeztük foglaltatni, de a főnépeknek házok szükségére való sót adatunk, mint a nemességnek régi szokás szerint só adatik.

Értettük azt is azon közönséges panaszolkodásból, hogy mikor mi valami bűn miatt elesett embernek őközülük, királyi méltóságunk szerint fejüknek, jószáguknak, marhájuknak megkegyelmeznénk, a királybírák, hadnagyok és székülők a széket elhalasztják, hogy levelünket meg ne magyarázhassuk a széken, és efféle vétkezett személyeknek a mi kegyelmünk alatt marhájukban zsákmányt tesznek, és köztük felosztják. Azért végezzük, hogy a szék kívül is, a királybírákat, hadnagyokat, székülőket és mindeneket, kiket a dolog illet, a mi levelünkkel meglelhessenek és tudására adják a mi kegyelmességünket, hogy azalatt senkitől meg ne károsodjanak.

Mely articulusokat hosszú ideig megmaradásuknak okáért pecsétünkkel megerősítettünk. Datae in civitate nostra Segesuár, die 20. Mensis Junij. Anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

EOE II. 202–208. P.

11.

1653

ERDÉLYORSZÁGNAK ÉS MAGYARORSZÁG HOZZÁKAPCSOLT RÉSZEINEK MEGERŐSÍTETT VÉGZEMÉNYEI – AZ APPROBÁTÁK

Pars secunda
Titulus primus
Fejedelmek és gubernátorok állapotjukról

ARTICULUS 1.

[...] Noha ez hazának eleitől fogva való szokása szerint a fejedelmek választásában a regnicoláknak libera electiójuk mind ez ideig megtartatott, melyhez képest a választandó fejedelmeknek személyek és az időnek kívánsága szerint szoktanak a fejedelmeknek conditiókat preskribálni, és azoknak pro ratione temporis vagy változtatását, vagy helybenhagyatását az időnek mivolta hordozza magával; mindazonáltal hogy az eddig választott fejedelmeknek preskribált conditiók mindeneknél nyilván legyenek, némelyeket azok közül az articulusokba inserálni szükségesnek ítéltetett. Legelsőbben is azért az 1607. esztendőben concludált akkori articulusokból a néhai Rákotzi Sigmond fejedelem conditiói maga fejedelemségére való juramentumában vannak inserálva, melyek így következnek:

Én Rákotzi Sigmond, Erdélynek választott fejedelme, Magyarország részeinek ura, a székelyeknek ispánja, esküszöm az élő istenre, Atyára, Fiúra és Szentlélek Istenre, teljes sz. háromságra, hogy az én megmondott birodalmamban levőket és ez országban levő nagysá-

gos urakat, nemeseket, székelyeket, kerített városokat és mezővárosokat, és in genere minden nemzetségeket, rendeket és statusokat religiójukban, fejedelemségre való libera electiójukban, suffragiumuk és voxuknak pronuntiatiójukban, szabadságukban, törvényekben és approbata consuetudójukban megtartok. Sz. András király decretumát és Magyarország kiírt decretumát és előttem való fejedelmeknek donatióit, inscriptióit, privilegiumait, annuentiáit, assecuratoriáit, consensusait és salvo jure alieno articulusait, azelőtt valókat, mostaniakat és ezután valókat, in quantum per contrarias constitutiones nem cassáltattak, vel in posterum nem cassáltatnak, erejében tartok, és mással is megtartatok, a decretum és articulusok tartása szerint mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerint igaz törvényt szolgáltatok, és méltó executiókat tétetek, senkit sem személyében, sem jószágában, sem marhájában törvény nélkül meg nem bántok, mással sem bántatok, másnak sem engedek bántani, és semmi újítást az országnak szokása és régi szabadsága ellen be nem hozok, sőt mindeneket, valamiket e szegény hazának és minden benne valóknak közönséges javára, hasznára és törvény szerint való szabadságára művelhetek, az én erőm szerint azon leszek, Isten engem úgy segéljen.

ARTICULUS 2.

Báthori Gábornak az erdélyi fejedelemségre való választásakor íratott conditiók és ugyanakkori juramentumának formája, mely in anno 1608. írattatott.

Forma juramenti principis

Én, Báthori Gábor, Erdélyországnak választott fejedelme, Magyarország részeinek ura és székelyeknek ispánja etc., esküszöm az élő istenre, Atyára, Fiúra és Szentlélek Istenre, teljes Szentháromságra, hogy a megmondott birodalomban és országban levő nagys. Urakat, nemeseket és vitézlőket, székelységet, kerített és mezővárosokat és in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat, a recepta religiókban fejedelemségre való libera electiójukban, suffragiumukban, voxuknak libera pronunciatiójukban, szabadságukban, törvényükben és approbata consuetudójukban megtartok: Sz. András király decretumát és Magyarországnak kiírt decretumát és előttem való fejedelemnek donátióit, inscriptióit, privilegiumait, annuentiáit, assecuratoriáit, consensusait, salvo iure alieno articulusait, ezelőtt valókat és mostaniakat (és ez mostani Ecsedbe küldött végezett articulusokat is) és ezután valókat, in quantum per contrarias constitutiones nem cassáltattak, vel in posterum nem cassáltatnak, erejében tartok, és másokkal is megtartatok a decretumnak és articulusoknak tartása szerint; mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerint igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiókat tészek, senkit sem meg nem bántok, sem mással meg nem bántatok, se személyében, se jószágában, se marhájában, törvény nélkül másnak sem engedek bántani tehetségem szerint, és semmi újítást ez országnak régi jó szokása és szabadsága ellen be nem hozok; sőt mindeneket, valamiket a szegény hazának és benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára és törvény szerint való szabadságára mívelhetek, az én erőm szerint azon leszek, amíg az Úristen ő kegyelmek között tart: Isten engem úgy segéljen.

ARTICULUS 3.

Conditiones principis Gabrielis Bethlen

I. Hogy minden rendeket, személyválogatás nélkül szabadoson megtart a religióban és annak szokott exercitiumában az articulusok szerint.

II. Hazánknak mostani romlott állapotját és a régi jó emlékezetű fejedelmeknek dicséretes példájokat szeme előtt viselvén, minden úton elsőben is a fényes Portához viselje oly engedelmességgel magát, hogy onnan romlása ne keletkezzék a szegény országnak. A kereszténységgel is, a római császárral őfelségével és Magyarországgal a jó szomszédságot és békességet szorgalmatosan megőrizze.

III. Moldovai és havasalji vajdákat ugyan most az országban létekben végezzen olyképpen, hogy bátorságossá tégye azoknak szomszédságukkal az ország állapotját.

IV. Tanácsokat maga mellé mind az három nemzetből válasszon, törvény, igazság, békességszerető jó lelkiismeretű embereket, kiknek tanácsadásokhoz oly köteles legyen, hogy belső és külső országos dolgokat a két császárhoz vagy több szomszéd országokhoz való conföderatiókat, derekas donatiókat és főtiszteket ezeknek hírek nélkül ne cselekedjék, se osszon. Ha pedig a tanácsok közül országunk törvénye, szabadsága, decretumai ellen valamelyik lelkiismeretét nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő nagyságát, comperta rei veritate, kedvezés nélkül efféle tanácsadót proscriptióval és notoriussággal büntessen.

V. Urak, nemesek, kerített és mezővárosok, székelység, szászság, régi és legitime emanált privilegiumokban, donatiójukban, melyek helybenhagyattatnak, annuentiájukban, inscriptiójukban megtartatnak.

VI. Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezésit, articulusait maga is megtartja, másokkal is megtartatja; szegénynek, boldognak személyválogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat; a sententiáknak executiójukat nem impediálja.

VII. Minthogy mostan ennyi hadaknak ez országban létele alatt kelletett fejedelmet választanunk, köteles légyen reá, hogy a libera electiót teljes életében, semmi úton nem impediálja, az országnak azt nemcsak integer megtartja, hanem a fényes Portával újólag mennél jobb móddal, a császártól ő hatalmasságától szerzett athnámé levéllel confirmáltatja.

VIII. Tanácsrendeknek és ország gyűlésében is mindeneknek libera voxo enged, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

IX. Idő lévén hozzá, omnia tiscalia bona, et alios proventus fiscales re cuperálni igyekezzék illendő módok alatt, és az ország határit, végházait tehetsége szerént kiváltképpen tanács és ország híre nélkül nem abalienálja.

X. A minémű titulust mostan országul a fejedelemségnek adunk, azt az ország híre nélkül nem augeálja, sem változtatja, hanem éppen contentus lészen véle.

ARTICULUS 5.

Conditiones principis Georgii Rákóczi I.

I. Mivel Bethlen István az előbbeni kegyelmes urunk, csak teljességgel a mi megmaradásunkért és szegény hazánk veszedelmének eltávoztatásáért igaz keresztyéni indulatjából (magát igen megalázván) cselekedte azt, hogy fejedelmi méltóságát resignálná és újabban való electióra szabados voxot engedne; ez nagy szeretetéért s indulatjáért ő nagys. a mostani újonnan választott kegyelmes urunk ő nagyságát előbbeni uraságában, javaiban, jószágaiban minden illegitimus impetitorok ellen megoltalmazza és manuteneálja, és sem a mostani kegyelmes urunk, sem ő nagyságának alatta valói ő nagyságának méltóságát, becsületit meg nem sértik.

II. Mivel ő nagysága igaz legitime eligáltatott s inauguráltatott fejedelem volt, ő nagyságának minden collatióit, donatióit, inscriptióit, annuentiáit, valamelyek legitime emanáltatnak, ha kik olyak vagynak, intacte et illibate megtartja és meghagyja azokban.

III. Hogy a fényes portától soha semmi időben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekezik, hanem mindenekben kedvét keresi, és ahhoz illendő obsequiumát prestálja; Erdélynek a török császárral való régi frigyét intacte megtartja, és a portára járandó követeket is, az előbbeni dicséretes fejedelmeknek szokások szerint expediálja.

IV. Hogy sem római császár ő felsége, sem egyéb keresztyén fejedelmek és szomszéd országok ellen hadat ő nagysága offensive, ha okot nem adnak reá, nem indít, hanem azon békességet minden tehetségével oltalmazza.

V. Hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiókban és azoknak szabados exercitiumában ő nagysága megtart és másokkal is megtartat, és egyik religión való ecclesiákra is hatalmason nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága, religióknak respectusáért is senkit is a hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás nélkül és discretio nélkül a boldog emlékezetű fejedelemnek dicséretes példáját követi, tud-

ván azt, minémű hasznos megmaradása volt mind ő felségének, mind pedig hazánknak ebbéli cselekedeti.

VI. Hogy hazánknak mostani első rendeit, tanácsait, érdemes tisztviselőit, állapotjukba, tisztükbe, hivataljukban, akik meg akarnak maradni, ő nagysága megtartja, és semmi időben a hasznos hazafiait, más idegenért, hátra nem veti, hanem azoknak tanácsukkal és szolgálatjukkal él, kinek-kinek az ő állapotja szerint való becsületét illendőképpen megadván, és hogy alattavalói közül is a hazafiait senkinek becstelenséggel illetni nem engedi. Annakfelette, hogy belső és külső országos dolgokat a két császárhoz vagy több szomszéd országokkal való conföderatiókat tanács híre nélkül nem cselekszik, sem az országban, sem az országhoz tartozó birodalmakban, semminemű erősségeket, fortalitiumokat, végházakat, azoknak határait, semminemű pretextusok alatt el nem ígéri, sem idegeníti, hanem a végházakban is hasznos hazafiait tart.

VII. Hogy urakat, nemeseket, kerített és mezővárosokat, szászságot és székelységet, régi és minden legitime emanált privilegiumukban, donatiójukban, annuentiájukban, inscriptiókban megtart, a Sz. András király decretumának continentiája szerint.

VIII. Hogy soha senkinek vádlására, úri, nemes és egyéb szabadsággal élő rendek közül, törvény előtt nem arestáltat, semmi szín és mód alatt, hanem legitima citatione mediante, juris ordine convictum et aggravatum és semmi violentiát, akárkiktől is alattavalói közül, senkin exerceálni nem enged, hanem ebből az utolszori fejérvári gyűlésben és az üdvözült fejedelem inauguratiójakor emanált erről való articulus observáltassék, anni 1613.

IX. Hogy az országnak libera electióját teljes életében semmi úton nem impediálja, hanem azt az országnak integer megtartja, és senkire a fejedelemséget nem transferálja, és arról ország híre nélkül senkivel sem tractál.

X. Hogy a tanácsrendeknek és országos gyűlésekben is mindeneknek szabados voxot enged, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

XI. Hogy az elmúlt fejérvári gyűlésben végezett uniónak conditióit minden cikkelyében fogyatkozás nélkül megtartja.

XII. Hogy valakik egyebek veszedelmére s hazánk szabadságának romlására ártalmas tanácsot adnának ő nagyságának, azok ellen az előbbeni articulus observáltassék, t. i. art. 1613.

XIII. Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezésit, articulusait maga is megtartja, másokkal is megtartatja: szegénynek, boldognak igaz törvényt szolgáltat; a sententiáknak executiójukat nem impediálja, és terminuskor semminemű törvénynek discussiójában benn nem ül, holott ad suam presentiam appellálják a törvényt, mint summus justitiarius eleibe.

XIV. Minthogy mind a magyar nation s mind pedig a szász uraink s atyánkfiai maguk natiójukból szoktanak maguknak tiszteket, ispánokat választani, a székelység nem utolsó tagja lévén e hazának, ő nagysága kapitányokat, királybírákat, generalisokat, maguk nemzetéből állókat és köztük lakókat adjon elejekbe, megmaradván mindazonáltal mindenekből az ő nagysága jurisdictiója és méltósága: a királybíráknak pedig választásuk specifice csakugyan ő kegyelme székinek szabadságán álljon. Főispánokat is a maguk vármegyéjükből valókat adjon ő nagysága.

XV. Udvarhely várának állapotját ő nagysága az országnak proponáltatván, amint egy akaratból a maguk javára és megmaradására valót, a közönséges gazságnak módja szerint, arról az ország végez, azt követi.

CJH 26–35. P.

KIVÁLTSÁGLEVÉL

1514
HÁRMASKÖNYV

12.

MI A KIVÁLTSÁG MAGYARÁZATA? ÉS HOGY KÉTFÉLE A KIVÁLTSÁG

[...] Mivelhogy továbbá, szokásjogunk (mint említők) némely részében a fejedelmek kiváltságleveleiből vétetik: azért szükségesnek látom innen túl egyet-mást elmondani a kiváltságról.

1. § Tudni kell tehát, hogy kiváltságnak, mintegy kiváló és külön törvénynek nevezzük azt, mely csak egy embert vagy keveseket illet.

2. § Másképpen pedig kiváltságnak mondatik valamely előjog vagy különleges kitüntetés, melyet a fejedelem kedvezményül, gyakran a közönséges jog ellenében engedélyez.

3. § Kétféle pedig a kiváltság, tudniillik: általános és különös. Általános, mely személyösszeségnek vagy testületnek, úgymint városnak, káptalannak vagy konventnek engedtetik. És ez örökké tartó.

4. § *Különös* ellenben az, mely csak személynek adományoztatik, és ez elenyészik magával a személlyel, hacsak a kiváltságlevélben nincs intézkedés téve aziránt, hogy hatása a kiváltságos személy örököseire és jogutódaira is átszármazzék. Mert ily módon az örökösöknek és jogutódoknak is nyilván javukra szolgál.

HK II. R. 7. C. 293. P.

13.

VAJON A KÖZTÖRVÉNYT LERONTJA-E A KIVÁLTSÁG, ÉS VISZONT?

[...] Kérdezni lehet azonban (mint magam is gyakran hallottam ezt a kérdést), hogy vajon a köztörvényt vagy általános jogot lerontja-e a kiváltság? S viszont a kiváltságot lerontja-e a köztörvény?

1. § Jóllehet sokan sokféleképpen válaszolnak, s egyik így, másik amúgy vélekedik, és mind a két nézet mellett lehet bizonyítékokat fölhozni: mi azonban azt tartjuk, hogy általában véve mindenkinek és minden nemű kiváltságait lerontja s megerőtleníti az általános törvény vagy végzemény azon esetekben, midőn róluk az általános törvényben kifejezetten említés van téve.

2. § Így példának okáért, mostani urunk királyunk végzeményében, mely Visegrád városának szabadalmát megszünteti; a szabad városoktól szedendő kilenced s több effélék felől intézkedik.

3. § Ámbár ugyanis e városoknak régi kiváltságaik vannak szabadságuk s a kilenced fizetése alól való mentességük felől; mégis e részben nem a kiváltság, hanem az országos végzemény és az általános törvény az irányadó.

4. § De az a kiváltság, melyet ellenkező törvény vagy országos végzemény nem törült el kifejezetten, nem veszti erejét, mint erről föntebb, a végzemény vizsgálata és értelmezése felől tett fejtegetésünk során bővebben szólottunk.

HK II. R. 8. C. 294–295. P.

14.

HOGY A KIVÁLTSÁG KÉTFÉLEKÉPPEN SÉRTHETI MÁSOK JOGAIT

[...] Továbbá, a piac-, vásár- és révjogok engedélyezéséről is úgy kell vélekedni, hogy a róluk kiadott kiváltságok mindenkor megtartandók, ha nem mások jogainak sérelmével adományoztattak. Kétféleképpen sérthetik pedig mások jogait.

1. § Először az *időre* nézve, mint az imént mondottuk. Mivel ugyanis korábban keletke-

zett egy más embernek kiváltsága, melyet nem lehet egy későbbivel eltörülni, még rontó záradékkal sem.

2. § Másodszor a *helyre* nézve; mivel folyóvízi vámokat vagy réveket nem lehet törvényesen engedélyezni, hacsak azon helyek, melyekre engedélyezték, másoknak helyeitől, melyekre tudniillik előbb adatott engedély, legalább egymérföldnyi távolságra nem feküsznek.

3. § Lehetne ugyan közelebbre is adományozni, ha az engedély az előbb keletkezett jogok romlását vagy tetemes károsodását nem fogná magával hozni.

4. § Heti vásárok és országos sokadalmak is ugyanolyan távolságban, sőt közelebb fekvő helyekre is engedélyeztetnek és engedélyezhetők; csakhogy az újabban engedélyezetteket ne tartsák a régibb sokadalmakkal vagy heti vásárokkal egy ugyanazon napon vagy egy időben, és hogy az újak egyébként is nyilván meg ne rontsák a régibbeket.

HK II. R. 10. C. 296–297. P.

15.

HÁNYFÉLEKÉPPEN LESZ ERŐTLENNÉ A KIVÁLTSÁG?

[...] Meg kell továbbá jegyezni, hogy a kiváltság sokféleképpen veszítheti el erejét.

1. § Elsőben is elvész és érvénytelen lesz a kiváltság, midőn valaki a neki engedett kiváltság ellen cselekszik vagy azt rosszul használja. Mert megérdemli, hogy elveszítse kiváltságát az, aki a neki engedett hatalommal visszaél. Mint hogyha az, ki a saját területén elfogott gonosztevők megfenyítésére a fejedelemtől kiváltságot nyert, miután a tolvajt vagy rablót elfogta, nem akasztatja azt föl, vagy nem húzatja karóba, hanem valamely kialkudott összeg pénzt csikarván ki tőle, szabadon ereszti. Az ilyen ember visszaél kiváltságával; mivel a fejedelem nem arra adott neki hatalmat, hogy a gonosztevőket szabadon bocsássa, hanem hogy őket vétkükhöz képest sújtsa és fenyítse.

2. § Másodszor elvész a kiváltság, ha valaki nem él a kellő idő alatt a neki adott és engedett kiváltsággal. Példának okáért: midőn a királyi felség valakinek várat vagy valamely más ingatlan jószágot adományoz, és az a maga adománylevelét egy év leforgása alatt nem foganatosíttatja a király vagy nádor és valamelyik hiteleshely emberei által: akkor az egyévi idő leteltével az efféle adomány minden erő nélkül fog szűkölködni. Sőt (mint imént említém) kegyelemből adott iktatólevéllel sem lehet azt ismét fölélesztení, hanem új adománylevelet kell adatni és készíttetni, ha ugyan azonközben másvalaki föl nem kéri magának azt a jószágot.

3. § Ugyanezt kell tenni a heti vásárok, sokadalmak és révjogok dolgában is; hogy tudniillik ha a fejedelem valakinek piac- vagy vásár-, avagy révjogot adományozott: annak az embernek egy év leforgása alatt meg kell kezdenie az adomány és kiváltság használatát, mert különben egy év letelte után megszűnik ereje.

4. § Meg kell azonban itt jegyezni, hogy ha a mondott egyévi határidő lefolyása alatt az iktatás foganatosítása megtörtént ugyan, de akár az arról kiadott jelentőlevélben, akár a végrehajtás folyamatában a királyi embernek vagy a hiteleshely, azaz káptalan, vagy konvent küldöttjének hibájából vagy hanyagságából valamely tévedés követtetett volna el: akkor ez esetben maga az adomány foganatos marad, és a végrehajtást a körülményekhez képest lehet és kell megigazítani.

5. § De ha egyszerűen magát a végrehajtást mulasztotta volna el az adományos, vagy ha egyéb módon követett volna el abban valamely tévedést: akkor a hibát nem lehet helyrehozni, hanem (mint mondottuk) újra föl kell kérnie azt a várat vagy jószágot.

6. § Harmadszor elvész a kiváltság azon esetben, ha valaki felségsértés vagy hűtlenség bűnébe esett, amikor nemcsak a kiváltságot, hanem fejét és minden jószágait is veszti.

7. § Negyedszer, ha a kiváltság másnak tetemes kárára szolgálna, mint ezt az okot már föntebb kifejtettük. Mert különben sem valószínű, hogy az engedélyező fejedelem másnak jelen vagy jövendőbeli jogát akarná azzal súlyosan sérteni.

8. § Ötödször, ha a fejedelem vagy valamelyik országos nagybíró biztos tudomásból látván és megismervén, hogy a kiváltság nem érvényes, több ízben azzal ellenkező ítéletet hozott. Másképpen áll azonban a dolog, ha valamikor tévedésből hozatott volna ítélet a kiváltság ellenében; mert ilyen esetben megtartván a törvény szerint megtartandókat, pörújítással meg lehet igazítani a hibát, s következésképpen helyre lehet állítani a kiváltság erejét.

9. § Hatodszor a kiváltságról való kifejezett vagy akár hallgatólagos lemondással. Kifejezetten úgy, hogy valaki nyilvánosan lemondott vagy le fog mondani a maga kiváltságáról, hallgatólag pedig úgy, hogy az ő tudtával és ellenmondása nélkül, de teljes hallgatása mellett, nyilvánosan cselekszenek az ő kiváltsága ellen. Mivel ez a hallgatás az ő jogának sérelmével járván valamelyes lemondást lehet belőle ellene következtetni.

10. § Hetedszer az előbbit lerontó későbbi kiváltság által. Midőn tudniillik mind a kettő egy ugyanazon személy vagy közönség részére adományoztatott és kelt: az első eltörültetik, s a másodikat kell megtartani.

11. § Nyolcadszor és végül, elvész a kiváltság az adományozó fejedelem kifejezett visszahúzása által; de a visszahúzásban kijelentett helyes okokból. Mert ha helyes okok nem támogatják a visszahúzást, hanem a visszahúzó levélből kitűnik, hogy az egyszerűen, ok nélkül történt: akkor a visszahúzásnak nem lesz helye. Mert különben sokféle baj származnék abból, és mindenki napról napra bizonytalanságban forogna a maga kiváltsága felől. Legyen elég ennyi a kiváltságokról.

HK II. R. 12. C. 299–303. P.

16.

1690

I. LIPÓT CSÁSZÁR A SZERBEKET FENNHATÓSÁGA ALÁ FOGADJA ÉS KIVÁLTSÁGOKKAL RUHÁZZA FEL

Mi, Lipót, Isten kegyelméből választott, mindig felséges római császár és Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Bosznia, Szerbia, Bulgária stb. királya.

Tiszteletre méltó és szeretett hívünknek, Csernovics Arzénnak, a keleti egyház görög szertartású rácai érsekének, az említett görög szertartású és rác nemzetiségű püspököknek és minden más egyházi és világi rendeknek, kapitányoknak, alkapitányoknak és egész közösségeknek Görögországban, Bulgáriában, Rácországban, Hercegovinában, Dalmáciában, Podgoriában, Jenopoliában és egyéb kapcsolt helyeken, továbbá bárkinek másnak, akik e levelünket olvasni, megtekinteni vagy hallgatni fogják, császári és királyi kegyünket és minden jót.

Nemcsak hozzánk küldött követetek, Djakovics Izaiás jenopoliai püspök mindannyiatok nevében nekünk átadott alázatos leveléből, hanem szóbeli előadásából is nagykegyelmesen világosan megértettük alázatos hálaadásotokat azért, hogy a törökök kegyetlen zsarnokságának torkából kiragadtunk, és egykori szabadságotokat helyreállítottuk, továbbá örök kötelezettségeteket, amellyel akkora jótétemény nyújtásáért ti és utódaitok nekünk tartoztok, kötelességszerűen beismeritek, ez pedig annál nagyobb megelégedésünkre szolgál, mert magatokat mint törvényes uratoknak és királyotoknak kegyünk és kegyelmességünk ölébe vetvén tiszteletre méltó lelki bátorsággal kijelentitek, hogy oltalmunk árnyékában kell ezentúl élnetek és halnotok. A számunkra nagyon kedves kéréstek és előterjesztéstek meghallgatásával mindannyiatokat összesen és egyenként kegyesen császári, királyi oltalmunk alá nem annyira fogadunk, mint atyailag buzdítunk, hogy a nemes szándékra irányítsátok lelketeket és fiaitokba örökre oltsátok be, egyúttal minden alkalommal tényleges bizonyítékokkal inkább és inkább megerősítsétek, éppen ezért ragadjatok fegyvert a keresztény név kíméletlen ellensége és üldözőtök ellen hatalmunk és hadvezéreink irányítása alatt, és vessetek véget az eddig méltatlanul szenvedett jogtalanságoknak,

csapásoknak, bajoknak. Viszont, hogy császárságunk és uralmunk szelídségét és vonzó voltát mindjárt a küszöbön érezzétek, kéréseiteket velünk született kegyességünknél fogva elfogadtuk, és kegyelmesen elhatároztuk, hogy a görög szertartású keleti egyházhoz tartozók szokása és szabálya szerint szabadon használjátok a régi naptárt, és ahogyan eddig, a jövőben is sem egyházi, sem világi rendek nektek kellemetlenséget ne okozzanak, hanem szabadságtokban legyenek magatok között saját hatalmatokból rác nemzetségű és nyelvű érseket állítani, akit az egyházi és a világi rend közösen választ. Az érsek pedig szabadon rendelkezhetik a görög szertartású összes keleti egyházakkal, püspököket szentelhet, a monostorokba papokat helyezhet, a szükség szerint templomokat építhet a saját hatalmából, a városokba és falvakba rác papokat helyezhet, egyszóval, amint eddig a görög szertartású egyházaknak és az ilyen hitű közösségnek élén álljon, és a saját egyházi méltóságából, elődeink, a néhai szent magyar királyok által is nektek adományozott kiváltságok erejénél fogva egész Görögországban, Rácországban, Bulgáriában, Dalmáciában, Boszniában, Jenopoliában és Hercegovinában, továbbá Magyarországon és Horvátországban, ahol tényleg vannak, és mindaddig, amíg együtt és külön-külön hűségesek és engedelmesek lesznek, rendelkezési jogot gyakoroljon.

Továbbá az egyházaiknak, vagyis az érseknek és a püspököknek, szerzeteseknek és mindenfajta görög szertartású papoknak a monostorokban és a templomokban maradjon meg a saját intézkedési joga úgy, hogy senki se merjen az említett monostoraikban, templomaikban és szálláshelyeiken hatalmaskodást elkövetni, hanem a tizedek, adók és elszállásolás alól régi kiváltságuk szerint mentesek, és egyházi rendhez tartozókat rajtunk kívül egy világi személy sem tartóztathat le vagy vethet fogságra, hanem az érsek az ilyen hatalma alá tartozó egyházi személyeket, amennyiben bűnt követtek el, egyházi vagy kánonjog szerint büntetheti. Egyúttal adományozzuk és megerősítjük a görög szertartású templomokat és monostorokat és az ezekhez tartozó, amint az érseket és a püspököket is illető mindenfajta jószágokat úgy, hogy elődeink adománya szerint birtokolják; és intézkedni fogunk, hogy azokat a templomokat, amelyeket a keresztény név ellensége, a török tőletek elvett, visszafoglalásuk után nektek adják vissza. Végül nem fogjuk tűrni, hogy az érseknek vagy püspökeiteknek, amint a szükség szerint monostorokat és egyházakat látogatnak a városokban vagy falvakban, illetve a plébánosokat és a községet oktatják, egyházi vagy világi személyektől bántódása legyen. Szilárdan bízunk abban, hogy bőkezű és kegyes engedményünket minden törekvésetekkel és erőtökkel meg fogjátok érdemelni, engedelmességetek és hűségetek sértetlenül mindenkor meg fog maradni, és semmi vihar nem fogja megingatni, és végül egyenként és összesen császári és királyi kegyünkről biztosítunk. Kelt Bécs városunkban az 1690. év augusztus 21-én, római királyságunk 31., magyar királyságunk 36. és cseh királyságunk 34. évében.

MTSZ II/2. 741–743. P.

17.

1703

PEST VÁROS KIVÁLTSÁGLEVELE

Mi, Leopold, Isten kegyelméből választott római császár sat. e jelen oklevél által tudtára adjuk mindeneknek, akiket a dolog illet, (...) hogy Pest városának polgárai és lakosai azon okból, mivel az említett város már előbb a többi magyarországi királyi városok közé számláltatott légyen, mindazon szabadságokkal, sőt bővebb jogokkal ajándékozzuk meg, mintsem melyeket egyéb szabad királyi városaink akár királyi adomány, akár fennálló országos törvények szerint nyertek, s használtak, s nyilvánosan tudva voltak; nemkülönben, minthogy régi szabadalmaikból elegendően kitetszik, hogy említett polgárai és lakosai különféle bővebb jogokkal, szabadságokkal, kegyelmekkel és engedményekkel meg voltak ajándékozva, tehát e tekintetből, és Felségünknek néhány híveink által a mostani tudós és gondos polgármester, városbíró s a többi tanácsnokok, az esküdt polgárok, lakosok, tehát az

előhozott Pest városunk egész községe részére tett alázatos folyamodására, valamint a hívség és tett szolgálatok tekintetéből is, melyeket az érintett polgárok, vendégek és lakosok a városnak dicsőséges visszafoglalása, ottani letelepítésük és lakásuk óta (...) állhatatos készséggel megmutatni szüntelen buzgón törekedtek, és hasonló szolgálatbeli készségre minden jövendő időben is gondjuk leend, és ígérik, sőt a mi több tartozó hűségük és háladatos engedelmességük bizonyságául a status nyilvános szükségeire fordítandó bizonyos pénzsummát is váltságul ajánlottak, (...) tehát a Mi említett Pest városunkat minden polgáraival és lakosaival együtt előbbi állapotjába visszahelyezni, és országunkhoz s ennek karaihoz ismét visszakapcsolni, és ezenkívül még az említett városnak és lakosainak legkegyelmesebben megengedni méltóztattunk, hogy az mindazon jogokkal, szabadságokkal és szabadalmakkal szabadon élhessen, melyek az ország törvényei és közönséges szokás szerint egyéb szabad királyi városainknak adattak, az ország 4-dik rendje közé, mint azelőtt, számíttassék, s ott ülése és szavazatja legyen, nemkülönben a királyi meghívólevél által a nyilvános országgyűlésekre való megidéztetése által azokra meghívattassék, a Szent Korona birtokának tartassék, és attól soha semmi módon el ne választathassék, el ne adattathassék s el ne zálogíttathassék. Továbbá a Tanács és polgárság együttvéve egy igaz és kétségbehozhatlan nemes embernek tarttassék és elismertessék; nyilvános adókat és terheket csak az Országgal közösen, az országgyűlési járandóságokat pedig hasonlóan, mint a többi szabad királyi városok, viselni és fizetni tartozzék, határközötti (territorialis) joggal is bírjon, vagy törvényhatósággal a maga körében és birtokában, valamint az eddig csendesen bírt mezei jószágaiban, nevezetesen Szent-Lászlón és Burgundián a hozzájuk tartozandó és törvényszerű határozat szerint tartozandóság (appertinentia) név alatt foglalva levőkben, más földesurakhoz hasonlóképp, az uradalmi joggal s hozzá tartozandó termesztményekkel és haszonvételekkel, és ilyenféle földjeire s épületjeire nézve maga a Tanács úrbért készíthessen, azt szabad s törvényes mód szerint kormányozhassa, és a reá szabott szolgálatokat, mint a földesuraknál szokásban van, minden birtokostól, abból háborítatlanul beszedhesse, (...) Továbbá ezen város polgárai senki által semmiféle jog vagy ürügy alatt az apró tizednek ú. m. bárányoknak, méheknek, de sem a kilencednek vagy helyette más valamely adónak fizetésére a szabad királyi városok régi szabadsága ellen ne kényszeríthessenek, és mivel a polgári kereskedés, mely főleg a bormérés vagy bármily más néven nevezendő, semmi idegent sem illet, tehát senkinek sem szabad, sem a papságnak (csak ha már ez előtt szabadalma lett volna), sem a vármegyének, nemesnek, kamarai vagy katonai tisztnek, hanem csupáncsak annak, ki a polgári jogban törvényszerűen részesíttetett, ily nemű kereskedést nyilván vagy alattomosan, közvetve vagy közvetlenül űzni, sem idegen bort a Tanács engedelme nélkül bevinni, ha pedig ezen bormérési jogot valamelyik, akárki legyen az, megsérteni merészelné, teljes szabadsága legyen magának a Tanácsnak azt megakadályoztatni és meggátolni, a város továbbá nyilvános tulajdon javára és hasznára minden évnegyedben tizennégy nap alatt a bormérési jogot, amint eddig is szokásban volt, maga gyakorolja, addig pedig egyik polgárnak sem szabad lészen bort mérni, kivévén a vendégfogadókban a vendégek és utasok számára; saját határában továbbá a városnak legeltetési, faizási, madarászati, vadászati, apróbb s nagyobb halfogási joga vagyon, hasonló halászatok jövedelmeivel együtt is a Dunán, a folyó víz közepéig, határának tudniillik kiterjedéseig és az abban foglalt, úgyis a városhoz tartozó szigetekben; nemkülönben őt illetik a malom, kikötő, part, átjárás és vámjogok, mind a megérkező, mind pedig átkelőhajóktól s a vám alá tartozó portékáktól és személyektől, valamint joga van korcsmákat, vendéglőket, gyógyszertárakat, fürdőket, városi orvost vagy rendes gyógyászt, borbélyműhelyt, sütőházakat, mész- és téglaégető kemencéket felállítani s a fennállóktól minden hasznot húzni és ezeknek minden jövedelmeit a város közönséges javára fordítani, továbbá jussa vagyon kőbányákat, színházakat, lövészházakat, vízcsatornákat, valamint más nyilvános helyeket és piacokat is felállítani; a serfőzési jog szinte minden teher nélkül, azon szabadsággal, hogy a vidéki ser behozatalát bizonyos díj mellett, mely a kórház szükségére és fenntartására fordítandó, megengedni lehessen, az említett pesti polgárokra nézve

szabadon s sértetlenül megmaradjon. Egyedül a Tanács méltóságához és hatalmához tartozand arra is felügyelni, hogy törvényszerű űr- és súlymérték használtassék, a száraz és folyó tápszereknél s evégre nyilvános törvényszerű űr- és súlymérték tartassék, azok hamissága vagy fortélya megbűntettessék, a nyilvános piacokon és vásárokon az erőszakoskodások meggátoltassanak, a jövevény kereskedőknek és ügyvivőiknek, valamint más embereknek a helyköri védelem kiszolgáltassék, a kézművekre és más munkákra, hogy azok csalárdság, hamisság és csel nélkül a művészet szabályai szerint készíttessenek s tartósan szolgáltassanak, szemet tartani; – felügyelni, hogy a nyílt szatócsbódék s más helyektül, valamint az eladott marhától is mérsékelt, más helyen is szokásban levő adó vagy helypénz vétethessék, úgy azonban, hogy erre nézve még különösen egy más kegyelmes szabadalmunkat kieszközölni kellessék. Polgárokat és lakosokat is közükbe felvenni, a zsidókat és cigányokat eltűrni vagy kitiltani.

Az árvákra és vagyonaikra gondot viselni, a számadásra köteles gyámnokokat és gondviselőket megrendelni, lelkészt, azaz plébánost papi díj mellett kinevezni s annak, akit illet, bemutatni, a polgárokat, ha a város közszüksége kívánja, a városi törvényhatóság védelméül szolgálattételre és segítségre kirendelni, adókat és gyűjteményeket, melyek az ország törvényeivel megegyeznek és a többi királyi városokban is elfogadtattak és bevétettek, azokra kivetni, és az ország törvényeivel nem ellenkező városhivatali szabályokat (municipalis statutumokat) maguk között készíteni, az itteni végrendelés és örökösök nélkül meghalt lakosok hagyományát sajátjává tenni és az országból kimenendő vagyonból a kiviteldíjt megvenni, a törvényhatóságot vagy nyilvános hatalmat a város körében, politikai, polgári és vétségi esetekben és történetekben gyakorolni; mindenütt és minden vétket megvizsgálni, a vétkeseket feltartóztatni és őket vétkük súlyához képest megbüntetni; végre joga van a nyilvános törvényhatóságnak jegyeit és billegeit meghatározni s felállítani; nemkülönben a városi törvényhatóság alá tartoznak ezen városnak minden polgárai és lakosai, valamint azok is, kik itt művészetet, mesterséget vagy kereskedést űznek, a nemes vagy nemtelen birtokosai valamely polgári fundusnak, különösen pedig a rácok és zsidók, kik csak mint oltalmazottak vétethetnek fel, és nyilvános közönséges terheken kívül minden kerületükben (districtusokban) származott polgári és fenyítő, személyt vagy cselekvést illető perügyekben (kivévén a törvények által szabadalmazott eseteket) a városi törvényhatóság és annak ítélete alá vetve legyenek, azon megjegyzéssel, hogy senki, aki nem igazán római keresztény vallású, bármily ürügy alatt se vétethessék fel polgárnak, ezenkívül Pest város polgárainak, jövevényeinek vagy vendégeinek s lakosainak joguk vagyon városbírót vagy polgármestert minden két esztendőben, meghatározott napon, tisztújítás alkalmával, az arra kirendelt királyi biztos jelenlétében, a többi királyi városokban divatozó szokás szerint szabadon választani, éspedig oly módon, hogy a bíró vagy polgármester által összehívott polgári választottság a városi tanácsháznál, minekutána a bíró vagy polgármester letette előbbeni hivatalát, a polgárok egyes szavazatainak többsége szerint, mint már érintetett, királyi biztosunk úgy szinte szószóló és esküdt jegyző jelenlétében a volt bírót vagy polgármestert hivatalában megerősítse, vagy pedig a várostanács tagjai közül újat válasszon, és a város templomában az oltár előtt megesküdtethesse. Továbbá joga van a tizenkét tanácsnokból álló várostanácsnak, valamely tanácsnok halála után, helyébe más alkalmatos tagot választani, tekintetbe vévén annak erkölcsét és értelmét, valamint a tanács jogai ellen vétkező tanácsnokot hivatalától ideiglen felfüggeszteni, polgári szolgálatokat osztogatni, a város jövedelmére felügyelni és a számvevő tiszttől a tartozó számadást megkívánni. (...) a közönség előre tudta nélkül annak vagy kárára történendő felszabadítását, vagy a közterhek alóli kivételét mind a városban, mind kívüle levő házaknak és földeknek tilalmasnak tekinteni kell, sőt azt intézzük nyilván kifejezve, hogy azon esetben, ha ingatlan javak örökség neve vagy akármely más törvénycím alatt a templomra vagy valamely külső személyre háromlanának, az örökös, ha egy év és nap alatt polgári jogban, szabadságban és kedvezésekben levő részességét ki nem eszközlené, tartozzék azokat valódi polgároknak eladni, ellen esetben pedig szabadságában álland a város tanácsának a tulajdonost, jószága becsárát kifizetvén, ingatlan birtokától elmozdítani; hogy azonban a municipalis törvények folyama fenntartassék, és a polgári törvényhatóság vagy nyilvános hatalom sértetlen s zavar nélkül maradjon, tehát nyilván rendeljük, hogy senki más, legyen bár katona, világi vagy kamarai tiszt, de még maga a vármegye sem gyakorolhat az ország törvénye és Pest város sérelme nélkül ottan törvényhatóságot, sem a polgárt meg nem ítélheti, sem más valamely törvényhatói cselekvések, jelesen előfogat (forspont) és hasonlók szolgálata által zaklatni, és ily dolgokba keveredni ne merészeljen, (...) Pest városunk polgárait, vendégeit és lakosait mások adóssága miatt személyükben vagy pedig vagyonokban elfogni s fogva tartani senki ne merészelje, tovább tiltjuk a polgárt, anélkül, hogy előbb a városnál mint törvényes felsőségénél az igazság kiszolgáltatása foganatlanul kéretett és kerestetett volna, elfogatni – szintúgy felmentjük őket minden vám- és harmincadfizetéstől Magyarország határaiban, házaikat pedig hasonlóan a többi szabad királyi városok régi jogai szerint felszabadítjuk várostanácsi megegyezés és utasítás nélkül minden bármely rangú idegenek és jövevények megszállásától és lakásától (...) Hogy pedig örök emlék jele alapítassék azon kegyelemnek és kegyességnek, mellyel szabad királyi Pest városunkat megajándékoztuk, és hogy kedvezésünk annál inkább kitündököljék, tehát annak előbbi címerét, mellyel már hajdanta élt, régi magyar királyoktól díszesítve és megnemesítve helybenhagytuk és megerősítettük, sőt a pecsétet is, veres pecsétviasszal való éléssel, nyomós esetekben állandóul legkegyelmesebben megengedtük, következő módon és ábrázolás szerint, ti. egy domború égszínű címer bőségszarvval, melyből különféle virágok függnek, melynek középpontján egy veres téglával befedett és négyszögű kövekből tömegesen épült torony, két szárnyra osztott kapuval, és belül helyezett őrrostély látható, mit ez mindjárt jelen legkegyelmesb oklevelünk elején egy értelmes rajzoló keze által tulajdon és valódi színekkel készítve mutatkozik. Továbbá rendeljük és ajándékozzuk, hogy az említett Pest város polgárai, lakosai és vendégei, valamint minden utódjai, a veres pecsétviaszba nyomott pecséttel, melyben a fent leírt címer vagyon edzve, minden közöttük bármely indítóokból kiadandó oklevelet, melyre az érintett pecsét függesztve vagy nyomva vagyon, hasonlóan más szabad királyi városainkhoz, melyek szinte oly viasszal és pecséttel élnek, valódi és teljes erejűnek tartsák és ismerjék. Melynek nagyobb erejére adtuk ezen nagyobb titkos pecsétünkkel, mellyel mint magyar király élünk, megerősített és minden időben teljes erejű oklevelünket említett polgárainknak; és Pest városunknak, valamint örököseinek és utódjainak is. Kelt Bécs városunkban 1703-ik évi október hónap 23-án, római birodalmunkban való uralkodásunk 46-dik, Magyarország és hozzá tartozandókban uralkodásunk 49-dik és csehországi királyságunk 47-dik évében.

FORRÁSOK 29–33. P.

18.

NEMESI LEVÉL SZABAD ÁLLAPOTÚ POLGÁRI SZEMÉLY RÉSZÉRE

Mi, T. Ferdinánd stb. megjegyezzük stb., hogy Mi egyrészt néhány hű emberünknek alázatos könyörgésére és közbenjárására, amelyet ezért végeztek Fenségünk színe előtt, másrészt pedig figyelembe és tekintetbe véve N. N. hű emberünk hűségét és hűséges szolgálatainak érdemeit, amelyeket ő bármilyen körülmények közepette és bármilyen alkalom követelményéhez képest, de különösen előbb említett Kamaránknak tett szolgálataiban, amikre először mint gyakornok, ebből a tevékenységéből pedig fokozatosan a fogalmazónak, majd éppenséggel a titkárnak előbb említett új tisztségére érdemelte ki az előléptetést, és ezért már T. évnyi időszak óta – mint tanúsítják – esküvel megerősített kötelességének eleddig hűségesen, nem kevésbé ügyesen és teljes lelkiismeretességgel eleget tett: elsősorban előbb mondott országunk, Magyarország szent Koronája iránt, a fenséges Ház iránt, majd a mi Fenségünk iránt is hűségesen és állhatatosan tanúsított; és amelyeket a jövőre is a hűségnek meg az állhatatosságnak hasonló buzgalmával (amint erősen és jóságosan ígér-

jük magunknak őfelőle) fog tanúsítani. Egyrészt tehát emiatt, másrészt pedig császári és királyi kegyünkből és bőkezűségünkből, amellyel egyeseket – akik irányunkban, fenséges Házunk és a keresztény államközösség irányában jó érdemeket szereztek és az erény ápolására törekednek – elődeinknek, Magyarország egykori szent királyainak példája nyomán meg szoktunk jutalmazni, és részükre erényeik biztos emlékeztetőit rendelni, hogy ezek még nagyobb tettek megadására ösztönözhessék őket; ugyanazon N. N.-t tehát és általa N. N. fiait és N. lányát, akiket valamennyit hitvestársa, N. fogant és szült, a nem nemesi állapotból, amelyben – úgy mondják – eddig voltak, királyi hatalmunk teljességének és különös kegyének folytán kivesszük, és előbb említett országunk, Magyarország és a hozzácsatolt Részek igaz, régi, és kétségbe nem vont nemeseinek gyülekezetébe és számába sorolandónak, beiktatandóknak és közéjük iktatandóknak tartottuk; hozzájárulunk ehhez, és biztos tudásunk, megfontolt szándékunk szerint megengedjük, hogy ők mostantól fogva az ezután eljövendő és mindenkori örök időkre mindazon kegyekkel, tisztségekkel, engedményekkel, kiváltságosokkal, szabadságokkal, jogokkal, előjogokkal, mentességekkel – amelyekkel előbb mondott országunk, Magyarország és a hozzá csatolt Részek többi, igaz, régi és kétségbe nem vont nemesei eleddig, bármilyen módon, jog szerint vagy régi szokás folytán éltek és élnek, és amelyeknek örvendtek és örvendenek – élhessenek, élvezhessék és örvendhessenek, úgyszintén örököseik is és mindkét nembeli leszármazottaik valamennyien. Ennek az iránt tanúsított kegyünknek, kegyességünknek és nagylelkűségünknek tanúbizonyságául, az igaz és kétségbe nem vont nemességnek jeléül a következő címert, avagy a nemesség kötelező jelvényeit: egy álló katonai pajzsot stb. – Amiképp szembetűnően mindezek jelen levelünknek elején, avagy a fejében a festőnek tanult kezével sajátos és eredeti színekkel ragyogóan le vannak festve, világosan a néző szeme elé vannak helyezve: (úgy mindezeket) ugyanazon N. N.-nek és őáltala fentebb mondott fiainak és lányának, ezek örököseinek és mindkét nembeli leszármazóinak, akár megszülettek már, akár Isten jótéteménye folytán törvényesen meg fognak születni, odaadandóknak és rájuk ruházandóknak tartottuk; elhatároztuk (tehát), biztos tudomásunk és megfontolt szándékunk szerint megengedtük, hogy ők mostantól fogva az ezután következendő jövő és örök mindenkori időkben ugyanazon címert vagyis a nemesség jelvényeit előbb mondott országunk, Magyarország és a hozzácsatolt Részek más igaz, régi és kétségbe nem vont (nemeseinek) módján ugyanazon jogok, előjogok, engedmények, szabadságok, mentességek alatt, amelyekkel ugyanazok természet szerint vagy régi szokás folytán éltek és élnek, és amelyeknek örvendtek és örvendenek: mindenütt a csatákban, a harcokban, a küzdelmekben, a lándzsajátékokban, a haditornákon, párbajokban és párviadalokban, valamint minden egyes más esetben és akármilyen nemesi vagy katonai szolgálatban, nemkülönben pecséteiken, takaróikon, kárpitjaikon, függönyeiken, gyűrűiken, zászlóikon, pajzsaikon, sátraikon, házaikon, sírjaikon, általában pedig bármilyen dolgoknak és vállalkozásoknak nemeiben a színtiszta, igaz, őszinte, régi és kétségbe nem vont nemességnek címén (azt akarjuk és parancsoljuk, hogy ezzel a címmel őket akármelyik rend, fokozat, méltóság, tisztség és kimagasló rang minden embere mondja, nevezze, tartsa és számítsa kitüntetetteknek és fölékesítetteknek) hordhassák, viselhessék, és velük örökre élhessenek, élvezhessék és örülhessenek neki; örököseik is és mindkét nembeli ivadékaik valamennyien, sőt nemesekké tesszük őket, (nemességet) adunk nekik, ruházunk rájuk, engedünk nekik jelen levelünknek erejével. E dolognak emlékére és örök megerősítésül ezt a kiváltságlevelünket titkos nagyobb pecsétünkkel, amelyet mint Magyarország apostoli királya használunk, függő tokban megerősítve kegyesen odaadandónak és odaengedendőnek tartottuk ugyanazon N. N.-nek, és őáltala a föntebb nevezett fiainak és lányának, ezek örököseinek és mindkét nembeli leszármazottjaiknak, a már megszületetteknek és az Isten áldása folytán törvényesen megszületendőknek. Kelt hű és őszintén szeretett emberünknek tek. és nagys. N. N. grófnak keze által stb.

SZMTT 225–227. P.

SZABÁLYRENDELET

1514
HÁRMASKÖNYV

19.

A RENDELMÉNYRŐL ÉS A HELYHATÓSÁGI JOGRÓL

[...] Miután a törvény miségét és különböző fajait föntebb kifejtettük, most már szólanunk kell a rendelményről.

1. § *Rendelmény*, amit közönségesen végzeménynek nevezünk, valamely országnak törvény erejével bíró közönséges joga. Rendelménynek azért mondatik, mivel állandóan és szilárdan van rendelve, vagyis: mintegy meghatározza a közállapotok rendjét. Olykor pedig rendelmények nevezete alatt a polgári jogot is értjük.

2. § Megjegyzendő ugyanis, hogy a polgári jog kétféle. Egyik az az általános jog, mely a római polgári törvénykönyvekben foglaltatik, amilyet csak a császár vagy más főfejedelem alkothat. A másik pedig a hazai, mely helyhatósági vagy rendeleti jognak is mondatik, amilyet minden egyes ország, tartomány vagy város alkothat magának.

3. § A *helyhatósági* jog pedig valamely helynek tételes joga, mely azért neveztetik így, mivel csupán azon egy törvényhatóságban (azaz városban) és helységben érvényes. Ugyancsak ez (mint előbb mondók) rendeleti jognak is hívatik.

HK BEV. 8. C. 40–41. P.

20.

VAJON ALKOTHAT-E MAGÁTÓL BÁRMELY NÉP
VAGY VÁRMEGYE TÖRVÉNYSZERŰ HATÁROZATOKAT?

[...] Minthogy a fent nevezett Dalmát-, Horvát-, Tót- és Erdélyországoknak törvényei s már rég meggyökeresedett szokásai bizonyos szakaszokban és cikkelyekben a mi hazánknak, tudniillik ezen Magyarországnak törvényeitől és szokásaitól különböznek; valamint némely vármegyék is, eltérőleg és külön a többi vármegyéktől, sőt a királyi ítélőszéktől is, akárhonnan vett bizonyos szokásokat törvények gyanánt követnek:

1. § Annálfogva kérdezni lehet, vajon bármely nép vagy vármegye, vagy város alkothat-e magától és külön törvényszerű határozatokat? Azt válaszoljuk, hogy egy olyan nép és egy olyan közönség sem alkothat törvényszerű határozatokat, melynek nincs saját törvényhatósága, hanem más uralmának van alárendelve, hacsak nem följebbvalójának beleegyezésével. De ezt is csak azon esetekben, melyek az isteni és emberi joggal nem ellenkeznek, úgy hogy a határozatok valami igazságtalan s az üdvösségbe ütköző dolgot ne tartalmazzanak, sem mások jogainak ártalmára és sérelmére ne szolgáljanak.

2. § Ezért, jóllehet a dalmaták, horvátok, tótországiak és erdélyiek a díjak és bírságok fizetésében s bizonyos más pörös eljárásokban és a törvénykezési szakok megtartásában (mint alantabb világosabban fogjuk előadni) más meg más, a mienktől nagyon elütő szokással élnek és szabadon is élhetnek, továbbá ezekhez hasonló dolgot a fejedelem beleegyezésével maguk között most is határozhatnak és rendelhetnek: mindazonáltal Magyarország közönséges törvényei és végzeményei ellen s a javak és jószágok dolgában a királyi ítélőszéken az országos nagybíráktól kiszolgáltatni, tarttatni és kihirdettetni szokott ítéletek és bírói határozatok ellen semmit sem rendelhetnek, és semmiféle törvényerejű szabályt nem állapíthatnak meg.

3. § És ennek bizonyságául s jeléül az ingatlan jószágok dolgában közöttük megindított összes pöröket, miután ott bevégezték, a királyi ítélőszékre, mintegy kérdőhelyre szokták bölcsebb és érettebb megtekintés, vizsgálat és meghányás végett átküldeni.

4. § Ahol amit határoznak és végeznek, az lesz mindenkor érvényes és erős, tekintet nélkül a báni vagy vajdai határozatra.

5. § Szintén így a különféle vármegyékben is a szántóföldek, rétek, erdők és folyóvizek őrzése vagy a malmok állása és jövedelmei és más efféle dolgok felől, sőt a határidők és pörfolyamatok megtartásáról is, hogy tudniillik itt rövidebb, amott meg hosszabb folyással végződjék a vármegye törvényszékén a megyei ispán előtt indított pör, józanul megfontolván előre maguk között a dolgot, különféle szabályrendeletet csinálhatnak és állapíthatnak ugyan meg, de az egész ország közönséges végzeményét s a királyi ítélőszéknek a törvénykezésben (mint mondottuk) követni szokott régi és meggyökeresedett szokását sohasem sérthetik és nem csorbíthatják.

6. § És efféle törvényerejű határozataik csupán maguk között és saját körükben érvényesek és kötelezők; ellenben külső és más megyebeli nemesekre, akiknek közöttük javaik és jószágaik nincsenek, nem terjednek ki.

7. § Hasonlóképpen a szabad városok is, nemkülönben a kereskedők és kalmárok, szabók, szűcsök, vargák, tímárok és más mesteremberek, céhükben és maguk között, a fejedelem beleegyezésének hozzájárulásával, alkothatnak szabályrendeleteket, csakhogy e szabályrendeletek igazságosak és tisztességesek legyenek, s másoknak és mások szabadságának s jogainak kárt és sérelmet ne okozzanak. Ezek is, mint mondatott, csupán az ő körükben bírnak érvénnyel és állanak meg.

8. § Efféle rendeléseket és határozatokat pedig a nép nagyobb és józanabb részével kell hozni és megállapítani; mivel különben nem lennének a nép vagy közönség határozatainak mondhatók. De ha a nép két pártra szakad, akkor a józanabb és előkelőbb résznek végzése áll meg. Józanabb és előkelőbb résznek pedig az tekintetik, amelyhez a méltóságuknál és tudományuknál fogva kiválóbb és nevezetesebb emberek tartoznak.

HK III. R. 2. C. 478–481. P.

21.

1691

NEMES NÓGRÁD MEGYE RENDELKEZÉSEI A PARASZTI TISZTEK KÖTELESSÉGÉRŐL

Mi, Nógrád vármegyei úri és nemesi rend, adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, kiváltképpen penig tudtukra a lényeg ugyanezen Nógrád vármegyében rendeltetett parasztkapitányoknak, hadnagyoknak, tizedeseknek, városi és falusi bíráknak és az egész külső renden levő szegénységnek, hogy mi az szegény községnek megmaradásáról való állapotokat jó rendben akarván hozni, bocsátottuk vala ki alulírt viceispánunkat, több alulnevezett tiszteinkkel és deputatus assessorainkkal együtt avégre, hogy a szegénységnek minden terheit és panaszait megvizsgálván mindennemű dolgokban közöttük a jó rendtartást s egyenlőségnek mivoltát (úgy, hogy egy hely a másiknál súlyosabban ne terheltessék, és az országpusztító tolvajoktól is ne prédáltassék) fölkeressék és írásban vegyék, ahonnét ő kegyelmek mai napon celebralt közönséges gyűlésünkben, mely ezen levelünknek utolján a datumból bővebben kitetszik, megtérvén: Országunk törvényében leírt hitük szerint egyenlőképpen és egyező akarattal írásban így adták elönkben a dolgot; kit mi is helyén hagytunk és megerősítettük aszerint, amint következik:

Anno 1691. die 2. mensis julii in oppido Losoncz. Mi Bulyovszky Ferencz ordinarius, Szilassy András substitutus viceispán, Kajali Pál ordinarius notariussa, Pelargus György, Gyürky Ferencz, Bene András és Balogh Mihály négy szolgabírái, Ráday Gáspár, Mocsáry Balázs, Gyürky István, Vatay János és Kántor Pál esküdtjei a nemes vármegyének; nemkülönben Bulyovszky Dániel méltóságos Gróf Zichy familia embere a Divinyi jószág részéről, Horváth András méltóságos Gróf Forgách familia képében a Gácsi jószág iránt, Gellén András tekintetes és nagyságos Bossányi familia embere és Traitler János nemzetes és nagyságos Jakusich Kata asszony tekintetes, nagyságos Szúnyogh Gáspár uram házastársa kékkői tiszttartója, úgy mint deputatusok a nemes Nógrád vármegye végzéséből és parancsolatjából, azon vármegyebeli szegénység között, mindennemű teherviselés, vármegyebeli adózás, portiofizetés, királyi és vármegye szolgálatjában való szekerezés és egyéb munka vagy szolgálat, nemkülönben a szegénységet pusztító tolvajoknak kergetése iránt való jó rendtartásnak feltalálása végett ültünk le, kit is következendő módon Isten és szentlélek szerint vettünk rendben és írásban eképpen:

Következik, először a pénzbeli fizetésnek, avagy róvásnak módja.

Hétesztendősön felül elkezdvén a nyolc esztendőn minden személy egész ember számban számláltassék, aki egy rovást teszen (...) N.

(Losonc, 1691. július 16.)

MTSZ II/2. 744–755. P.

22.

1649

KŐSZEG VÁROS SZABÁLYRENDELETE A VÁROS BELSŐ RENDJÉRŐL

1. Minden átkozódás, szitkozódás, lélekmondás, Isten ellen való káromkodások tilalmaztatnak az ország törvénye szerint; elsőben büntettetik az olyan személy 4 forinttal, másodszor 12 forinttal, harmadszor testében büntetődjék, avagy a várostul kiküldettessék; ahol pedig más itt lakos hallaná és be nem mondaná, az is büntettetik 12 forinttal.

2. Tilalmaztatik az is, hogy senki magától házában lakót be fogadjon, hanem harmadnap alatt bíró uramnak értésére adja, tudják meg, micsoda rendbeli ember. Ez ellen cselekedő büntettetik 5 funt pénzzel.

3. Valamely itt lakó ember bíró uram parancsolatjára, azon órára, amelyre parancsoltatik, nem compareal és engedetlen lészen, az akár tanácsbeli legyen, akár a község közül való, elsőben 5 funt pénzzel, másodszor duplán büntettetik; harmadszor törvényt láttasson bíró uram ellene.

4. Tilalmaztatik az is, hogy senki praedicatio alatt korcsmákon bort ki ne adjon, hanem ha úton járónak, avagy betegnek, büntetése leszen 5 funt pénz.

5. Senki békességes időben az itt lakók közül, Szent Márton nap után, akinek foglalt pincéje nincsen, borait az belső városban ne hozhassa, magának háza lészen a hostátban, itt benn ne korcsmároljon, sőt ki-ki a maga házánál korcsmároljon, pénzen maga házához korcsmállásra bort ne vegyen, vett bora elvesztése alatt. A korcsmállásban pedig a másikra bosszúságból ne kezdjen, büntetése lészen 5 funt pénz.

6. Minden korcsmárosnak igaz mértéke városi pöcsétes légyen: hasonlóképpen az áros emberek közül is, ha ki hamis mértékkel, réffel vagy funttal él, megtapasztaltatván, az ország törvénye szerint büntettetik.

7. Senki nyolc óra után télen, nyáron kilenc óra után, az, amikor megharangozzák, bort ne korcsmároljon 5 funt pénz bírság alatt. Kockás, kártyás játszók pedig, ha megtapasztaltatnak, azok is 5 funt pénzzel büntettetnek, a gazda pedig duplán büntettetik.

8. Minden ember maga tűztartó helyére, kéményére jó gondot viseljen, a rossz kémények pedig, megintettetvén egyszer gazdájuk, levonyattatnak, hogy se magának, se szomszédjának kára abbul ne következzék. A kémények mellé pedig se szalmát, se szénát ne rakjanak, kemény büntetés alatt, akik ezek ellen vétkeznek.

9. Minden ember a maga részét mind az szőlőhegyen, mint a mezőn és kerteken tartozik becsinálni; ha pedig más szomszédjának miatta kára esik, a kárt is megfizeti, és büntettetik azonkívül 5 funt pénzzel. Ha pedig valaki hatalmasul a becsinált részt fölbontja, büntettetik az ország törvénye szerint in poena violentiae.

10. A vetések között való parlagokon senkinek őrizni nem szabad; ha pedig valaki megtapasztaltatik, a kárt is megfizeti, azonkívül egy forinttal büntettetik toties quoties. Valaki

pedig a veteményes kerteket meghágja, meglopja, kertjét elhordja, megtapasztaltatván, az pelengérben tétetik. A palántakerteket pedig valaki elhordja és állandós kerttel be nem keríti, sőt nem is akarja bekeríteni, a palántakert, avagy föld tőle elvétetik.

11. Valaki marhát tart, tartozik a város marhájával őrzetni, ha szintén maga tartana is pásztort marháihoz. Ha pedig kárban tapasztaltatik, mind a kárért s mind a gondviseletlenségéért bíró uram által megbüntettetik 80 d. A hegyben pedig a hegy bírái által.

12. Szent György-nap után a réteken való őrzés tilalmaztatik. A szőlőhegyben pedig vagy szőlőskertben mind szedésben s mind egész esztendő által tilalmas az őrzés; aki megtapasztaltatik, megintettetvén elsőben, azután a réteken pedig, mikor szénát hordanak, rétje igaz útján járjon, marháját pedig ki ne bocsássa, míg szénát gyűjt vagy szénáját rakja, 5 funt pénz büntetése alatt. És ha valóságos kárban tapasztaltatik marhája valakinek, minden marhájáért nyolcvan pénzzel büntettetik, a kárt is megfizettetik az olyanténnal.

13. Vasárnapokon praedicatio előtt a szőlőhegyekre való menetel tilalmas, egy forint büntetés alatt. [...]

23. Szombat napon, Szent György-naptól fogvást szedésig a szőlőhegyben senki tizenkét óra után ne munkálkodjék. Akit a hegymesterek megtapasztalnak, azonnal megbüntettetik 40 d. Hozzáadván azt is, hogy valakit a hegymesterek a hegyben másnak, avagy az utaknak kárt tenni megtapasztalnak, tehát bizonyos bírság alatt, hogy eligazítsák, előbbeni rendtartásban vegyék, hatalmok vagyon rá megparancsolni, ha azon nap alatt meg nem igazítanák, tehát azon bírságot maguk hatalmával, az olyan emberen megvehessék. A hegymesterek pedig a szakványosok és napművesek munkájára jól vigyázzanak tisztük szerint, hogy a fizetést hamisan ne vegyék a munkások. Ha pedig a szakványosok közül egy vagy kettő elmaradna, a többi a munkát el ne hagyják egy funt pénz büntetés alatt mindenik, ha ez ellen cselekednének, maradván az elmaradt szakványos is annyi büntetésben. A derék hatalmaskodásokban pedig, megyék elfoglalásaiban és egyebekben bíró uram hírével járjanak, nem leszen többre hatalmuk 5 funt pénz büntetésnél.

24. Minthogy a város maga szabad harmincadával él, senki az árus emberek közül idegen országból hozott marhát lerakni ne merészeljen bíró uram híre nélkül, hanem polgári hite szerint mindeneket igazán az arra rendeltetett embernek megmutassa, ha pedig valamit eltitkolnának vagy ez ellen cselekednének, az ország törvénye szerint büntettetnek. Niderlagot pedig itt idegeneknek tartani nem szabad, hogy árujját itt lerakván, itt való polgárral közösködjék, ha az itt lakos házánál szállására beveszi, kemény büntetésben essék.

25. Minden itt lakos a rá vettetett adót megadni tartozik. Aki pedig meg nem akarná adni, tehát azonnal jószágából exequáltatik.

26. Valaki kecskét akar tartani, tartozik az apró marhákkal őriztetni; ha pedig magánosan káros helyen őriznék, vagy kárban tapasztalnák, szabad agyonverni. A tehéncsordában sem szabad őrzeni azon büntetés alatt.

27. A tilalmasban földszínt hányni bíró uram híre nélkül senkinek sem szabad. A város útjai mellett is senkinek agyagot ásni, fölvenni nem szabad: a megyei köveket is mind a hegyben, mind a mezőn, mind a kertek között senkinek szomszédja híre nélkül fölvetni nem szabad 5 funt pénz büntetés alatt.

28. Minden cselédesgazda tartozik cselédjének meghagyni, hogy az erdőre tűzszerszámot ne vigyen, se tüzet ne rakjon károsan; akinél tapasztalná, a cseléd tíz funt pénzzel, a gazda duplán büntettetik, a kárnak megadásával együtt. Amikor pedig az erdő meggyújtatnék, tartozik, valaki meglátja, azonnal bíró uramnak hírévé adni, s maga is oltani siessen. Ha pedig sem oltani nem akarná, sem pedig bíró uramnak hírévé adni, tehát megbizonyodván ilyen cselekedetei, kemény büntetéssel megbüntettetik.

29. A lövöldözés mind éjjel, mind nappal tilalmaztatik tizenkét forint büntetés alatt, amint a vármegyében is publikáltatott.

30. Valamely mesterember ünnepnapokon praedicatio előtt és utána munkálkodnék, megtapasztaltatván, mind a gazda, mind szolgája 5 funt pénzzel büntettetik.

31. Minden mesterember maga polgári hitét előtte viselvén, itt lakos embert árujával meg

ne terheljen, hanem képes áron adja, ha ki ez ellen cselekednék, bíró uram által megbüntettetik, meglátván munkáját.

32. A molnák között való halászás tilalmas; aki nem polgár pedig, annak nem szabad halászni egyáltalában; hanem szolgáival a gazda is ott legyen, két funt pénzbüntetés alatt. Étetővel pedig aki halászna, büntetése 5 funt pénz.

33. Ha a városon tűz támadna, kit Isten kegyelmesen eltávoztasson, minden itt lakos eloltására siessen; aki pedig csak nézné s büntetésben esik, vessen magára.

34. Minden itt lakos ember, mind az városon maga udvarán és háza előtt, mind a hegyen és a mezőn a vízfolyást tisztán tartsa, hogy másnak kára ne essék, vagy házában és más jószágában, vagy pedig szőlőjében. Aki ezt nem cselekedné, tizenkét forint a büntetése, a kár is megbecsültetvén, rá háramlik. Földe végében levő utakat is ki-ki megcsinálni tartozik azon büntetés alatt.

35. A város szőleit, amikor munkálódni kell, tartozik ki-ki vagy maga személyében, aki kapás, vagy jó kapást, avagy más munkást arra valót küldeni; akik ez ellen cselekesznek, 25 pénzzel büntettetnek a hegymesterek által.

36. Minden molnár gazda tartozik molnárjának meghagyni, hogy se följebb, se alább az itt lakos embereknek tizenhatodánál ne őröljön, tíz funt pénzbüntetés alatt. Ha pedig a gazda akaratjából cselekednék a molnár ellene, a gazda duplán büntetődik. Az őrlők pedig tartoznak fertályonként kiadni a mércét, hogy a város proventusa se defraudáltassék. A molnárok pedig legyenek hitvesek, hogy az őrlésben igazán járjanak minden ember kára nélkül.

37. Valaki itt lakos ember nem kőszegi polgár, a város határában termett bort kikorcsmállani nem szabad a városon; másutt termett borát is, ha engedelemből behozza, kikorcsmállani senkinek sem szabad; azért valaki az itt lakosok közül vagy maga, vagy más akárki által a városbeli korcsmárul vagy kertből bort vagy sört hordatna ki pénzért, avagy benn innék, tehát a bora edényestől elvétetik, és maga a gazda vagy gazdaasszony elsőben 5 forinton, másodikban 10 forinton büntettetik, harmadszor pedig személyében arestomban tétetik, és törvényesen fog vele procedaltatni.

38. Valakinek a város határában földje vagy rétje vagyon, idegen embernek sem zálogban, sem örökben adni nem szabad. Aki pedig eladta vagy zálogosította volna is: tartozik visszaváltani azon jószága elvesztése alatt és büntetése alatt.

39. A szőlőhegyen levő és más egyéb utaknak csinálására nézve tilalmaztatik, az egész szőlőhegyen a szőlővesszőnek hazavitele és elégetése; úgyhogy, akit hegymester uraimék rajta tapasztalnak, toties-quoties 80 den. büntetést vehessenek meg rajta.

40. Az egész szőlőhegyen levő pangartokban és gesztenyésekben való égetés és pörzsölés tilalmaztatik 4 frt. bírság alatt. Akinek pedig engedetlensége és gondviseletlensége miatt a tűz az erdőre kiszaladna és kárt tenne, vagy szomszédjának, vagy pedig a nemes város erdeinek, azon ember az fölülemlített büntetésen kívül engedetlenségéért büntettetik bíró uram és a nemes tanács által toties-quoties 12 frtal, melynek negyedrésze hegymester uraiméknak fog járni szorgalmatos vigyázásokra nézve.

41. Az erdőknek conservatiójára és nevelésére nézve tilalmaztatott 4 frt. büntetés alatt mind az szabad faizás, mind pedig a tilalmas erdőben való tölgy-, bükk- és nyírfa vesszőnek levágattatása.

42. Tilalmaztatik itt Kőszegen levő minden lakos, akárki legyen, aki tudniillik nem ideváló hites polgár, ezen kőszegi város határának mindennemű puskával, rézvesszővel, ott vassal és egyéb mesterséggel való vadászatától (kivéve a farkasoknak, rókáknak, görénynek megfogattatását) nemkülönben folyó vizének mind étetővel, mind horoggal, hálóval és varsával halászásától, rákászásától, úgyszintén a nemes város erdein termendő makknak leverésétől, fölszedésétől, hazahozásától vagy akárhová való vitelétől és distractiójától, utoljára a város tilalmas erdeiben levő fáknak levágattatásától és akár szekéren, akár pedig háton hazahozásától, elsőbben ugyan puskájuk, ruhájuk, ott vasuk, hálójuk elvesztése, azután pedig maguknak akármely concivis által (aki észreveszi és rajta tapasztalja) leendő megfogattatása és nemkülönben, hanem 24 frt büntetés elbocsáttatása alatt.

43. Hasonlóképpen házigalamboknak, mind mezőn való ellövésétől, mind pedig tőrben vagy csalókával való elfogattatásától tilalmaztatnak, mind az concivisek s mind pedig nem ide való concivisek 12 frt büntetés alatt.

44. Ezután pedig tudva légyen minden itt való lakosnál, valaki magát a kőszegi polgárságban bevétetni kívánja, tartozik előbb földes-örökös urától maga szabadlevelét kivenni. Egyébiránt bizonyos legyen, hogy a polgári társaságban méltó okokra nézve be nem vétetődik.

45. Minden fertálymester tartozik az ő alattvaló tizedesével egyetérteni, és minden hónapban a tizedesekkel ő fertályában levő tűzhelyeket, kéményeket meglátni és tekinteni, és ha valami fogyatkozást lát, azt bíró uramnak vagy a nemes tanácsnak megjelenteni; és ha a tizedesek az ő fertálymestereinek nem engedelmeskednének mind ebben, mind pedig ha más olyas occurraló dologban, a fertálymestereknek parancsolna bíró uram és a nemes tanács, a tizedesek toties-quoties magokat renitenter viselik 80 den.; a fertálymesterek pedig in duplo úgymint 1 frt 60 den. irremissibiliter megbüntettetnek.

46. Hegymester uraimék szorgalmatosan vigyázzanak, hogy a vincellérek óvit, diribdarab, eltöredezett karót, úgyszintén a száraz szőlőtőkéket (vulgo „murer") a szőlőkből házukhoz ne hordják. Aki pedig ez ellen cselekedend, rajta tapasztaltatván, toties-quoties, irremisibiliter 4 frt büntessék meg, statuáltatott.

(Kőszeg, 1649. június 27.)

C. S. V/2. 207–214. P.

23.

1581

GYERGYÓÚJFALU TÖRVÉNYE

[...] Mü, kik vagyunk Gyergyószékben, Újfaluban, lakozandók, nemesek, darabontok és vajda urunk őnagysága jobbágyi közönséggel, mind a teljes falu irattuk az emléközetre ez levelet, hogy miképpen az mü kegyelmes fejedelmünk, Báthori Christoph, Erdélyországának vajdája, az ő maga tanácsival és országával elvégezte, hogy Székelyországban az tilalmas vetésnek rendiből a királybíráknak büntetése leszállana, akarván őnagysága az ő maga jobbágyit és egyebeket ennek előtte való súlyos büntetéstől megoltalmazni, ennyi részből, hogy minden falu az ő falujában 12 hütös bírákat esküssenek, kik az tilalmas vetésnek oltalmazására gyakorlatossággal vigyázzanak, minden ahhoz való külső, belső dolgokkal, hogy az 12 hütös bírákkal egyetemben az falu az királybírák büntetésin kívül megbüntessék önnön köztök való végezett bírságokkal, annak okáért mü is értvén az őnagysága országával való kegyelmes végezésit, és őnagyságának erről kiadatott articulusát előnkbe vettük, és az őnagysága végzésinek mindenben engedelmesek lévén, az 12 hütös bírákot elválasztván az mü tilalmas vetésünknek oltalmazására, az őnagysága articulusa tartása szerint mindenekkel mü is végeztünk teljes faluval némely büntetésekről és azoknak bírságának megvételiről.

Articulus primus

Az kapubírság denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár lészen, az kapus ember megfizesse a kárt, hajtópénzzel együtt.

Articulus 2-dus

Káros kert bírsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta, és kárt tészen, a kárt hajtópénzzel együtt a kertes ember megfizesse, ha pedig valami gonosz szokásos marhát mutathat ki, törvény szerént minden fizetés arra száll.

Articulus 3-tius

Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül falu szabadítása előtt a tilalmasban béhajtja, annak a bírsága flor. 1, ha pedig nappal bocsátja be a tilalmasban, annak a bírsága den. 50; a hajtópénz minden 10 juhtól 1 pénz. Valamely marhát behajtnak pedig, a bírák házokhoz hajtsák, a bíró pedig kezesen ki tartozik adni, de úgy, hogy mind kárról, hajtópénzről igazat fogadjon a kezes.

Articulus 4-tus

A tilalmasban, ha valami barmot találnak, ha pásztoros leszen is, behajtsák; ha káron találják, a kárt fizesse meg a barmos ember hajtópénzzel együtt, annak a hajtópénze minden baromtól egy pénz és aprótól kettőtől egy pénz. Ha valaki a hajtó embertől a marhát elveszi, három girán maradjon érette; ha disznót találnak a tilalmasban, és kárt tészen, megfizesse a disznós ember a hajtópénzzel együtt; annak a hajtópénze két öregtől egy pénz, aprótól négytől egy pénz.

Articulus 5-tus

Minden ember, ki lovát a tilalmasban tartja, ennek előtte való törvényünk szerint nyűgben s kötélen jó módon tartsa, ha valami módon elszalad, és megesküszik az ember rajta, hogy jó módon tartotta, a kárt megfizesse, de bírságot ne fizessen; de ha meg nem esküszik, annak a bírsága den. 12; éjjel pedig, ha valaki lovának a kötelit elorozzák, az ember megesküszik, hogy elorozták, a kárt megfizesse, a hajtópénzt is, de bírságot ne fizessen, ha pedig más ember lova miatt szalad el, és megbizonyíttatik, minden fizetés arra szálljon.

Articulus 6-tus

Ha valahol az falu határában vagy a falu között gonosz sár vagyon, és annak megtöltése falura vagy tizesre néz, a bírák meghirdessék, hogy megcsinálják; annak bírsága flor. 1. Ha csak egy ember személyit nézi, annak a bírsága den. 25.

Articulus 7-mus

Ha valahol a falu határában utakat szántanak el, a bíráknak valamely felöl panasz megyen felőle, a bírák tartoznak rámenni és meglátni, az út megszabaduljon törvény szerint, az ember az elszántásért megbüntettessék három girára; ha pedig a bírák meg nem látják, a hatalmat ki cselekütte, az egész falu ugyan rámenjen, és felkeressék ki-ki nyugodalmáért.

Articulus 8-vus

Az elszegődött szolgát is mind az urával együtt a 12 hites bírák eleibe híhassák, ha valakinek kárt tett, senki pedig ennek meg nem ítélt törvényével a földesura eleiben ne mehessen a falu végezése szerint tilalmas vetés dolgából.

Articulus 9-nus

Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon pásztoroltatja vagy ráköti Szent János-napig, 3 girán maradgyon. Szent János-nap után, ha kaszálófű lészen rajta, meglátttatik, azt a bírák meglássák, s az ő szabadításuknak utána minden ember bírhatja, mert a tilalmas vetés nemcsak egy ember kertjével oltalmaztatik meg.

Articulus 10-mus

Valaki szénafűben vagy írotván szénafűben lovát vagy egyéb barmát tartsa, és megbizonyíttatik, hogy valamelyik félnek törvény megyen felőle, mivel akarattal való kártétel, 3 gira a bírsága. Ezekben pedig mind a hites bírák előtt törvény legyen, és törvény szerint büntettessék minden ember.

Articulus 11-mus

Minden tilalmasbeli való kártétel, ki nem történettel lészen, megbizonyíttatik, hogy nem akarat szerint való kártétel, annak bírsága 3 gira.

Articulus 12-dus

Minden tilalmasbeli csóvás szénafű vagy parlag, ha lészen, de senki semmi birodalmával rá nem mehet a bírák híre nélkül, mert ha rámégyen maga gondolatjával, 3 girán marad az ember.

Articulus 13-tius

Ha valaki a tilalmasban kárt tétet, és meg nem alkuszik a káros emberrel törvénylátásának előtte, vagy megtagadná, hogy nem őmiatta vagyon a kártétel, ha bírák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvényt várt rája.

Articulus 14-tus

Minden, valaki ebben ellentartó lészen a teljes falu végezésiben, kiváltképpen az ön-[nagysá]ga articulusának continentiája szerint, ha valaki bírságon esik, az executiónak eleiben ne állhasson; ha pedig eleiben állana, 12 forintokon maradjon az az ember. Minden bírságnak pedig a fele a bíráké, fele a teljes falué legyen.

Articulus 15-tus

Mindenekre, ha jó módon az tizenkét hites bírák gondot nem viselnek, ami az ő tiszteket nézi, és valaki a királybírónak panaszt tészen, és megbizonyíttatik, hogy a bíráknak vigyázatlanságok miatt lett a kár, az bírákra száll a tizenkét forint, és a falu tisztán marad minden büntetéstől.

Articulus 16-tus

Valaki méltatlan panaszol tisztnek falu híre nélkül: 12 forinton marad az az ember érette.

Articulus 17-mus

Minden esztendőben a hites bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahhoz embert válasszon, és valamint a falu megfelel, írva legyen, és úgy büntessenek mindeneket; valami barmot pedig kifelelnek [!] tilalomszegésre, annak bírsága denár 12.

Articulus 18-vus

Valakinek az falu közül házához küldenek bírságért, a falu adta emberrel együtt egy vagy kettő a bírák közül légyen, kérje a törvénynek annyit érő marháját, az mennyit a bírság tészen, ha törvénynek nem adgya, az bírák eleiben híjják azt az embert, engedetlenségen marad az falu végzése szerint, mint lófő 8, darabant és szabad székely, jobbágy 3 girán marad érette.

Articulus 19-mus

Mivelhogy a falunak végezése volt még a régi székely szabadságnak idejében is, hogy senki a falu határában, mezőn, erdőn, falun és falu híre nélkül örökséget ne foglaljon magának, hanem falutól kövesse, ha a teljes falunak adhatája [!] lészen, meglássák azt a helyet, de a falu engedelmiből örökítse, de ha csak maga gondolatjából megyen rá, a falunak vesszen minden marhája, az örökség is; ennek pedig mindenkor három törvénnyel való tilalma volt; ebben pedig a teljes falu előtt lett törvény mind a hites bírákkal együtt, a három törvény ellen három tilalman, azaz 9 girán marad az az ember, hogy a falu végezésinek engedetlen volt.

Articulus 20-mus

Ha valamely ember bírságon esik, vagy káros kerti vagyon, kiről mind a teljes falu végezett, mindezekben a bírák igazítani mennek az ő tisztük szerint, ha ez az ember házánál honn nem lenne, azért a bírák a bírságot ugyan megvehessék törvény szerint, amivel tartozik, háza népitől, törvénynek kérhessék a házat és zálogot vehessenek, de hatalommal marhát ne vegyenek; ha törvénynek nem adja marháját, az az ember három girán maradgyon, amint feljebb megírattatott; ha pedig az igaztételről a bírákat eltiltja, és a tilalomnak okát nem adhatja, az ok nélkül való tilalom is megmaradgyon, egy tilalom ellen három girán, három tilalom ellen 9 girán.

Articulus 21-mus

Ha valamely embernek ítéltetett törvénye a bírák előtt nem tetszik, apellálhasson más falubeli bírák eleiben, újobban való ítélésnek okáért, hogyha jobban ítélnének. Amen.

SZOKL V. 124–128. P.

SZOKÁSJOG

1514
HÁRMASKÖNYV

24.

A HÁRMASKÖNYVET MEGERŐSÍTŐ KIRÁLYI KIVÁLTSÁGLEVÉL

[...] úgy a tőlünk kiadott törvényeknek, mint az ország ama jogainak különböző magyarázata következtében sokszor nagy alkalmatlanságok keletkezének, midőn azoknak, egyéni tetszése szerint, egyik ember ilyen, másik amolyan értelmet és jelentőséget tulajdonított, és midőn a bíráskodásban vagy az ítélet követelésében némelyek az országnak szokását, mások pedig a törvénybeli jogot követték s állították egymással szembe úgy, hogy nem csupán a jogkereső felek között, hanem maguk a bírák és az ország jogainak ismeretében legtudósabb és legjártasabb férfiak között is olykor nagy versengés támadt vala az ily törvények, szokások és törvényes határozatok magyarázatára nézve. Megtörtént ilyképpen, hogy azok, akik jobban bíztak saját erejükben és hatalmukban, mint a törvényekben és igazságban, a bírák ítélőszékét sokadmagukkal támadván meg, amit jogi bizonyítékkal és törvényes úton elérni nem tudtak, lármával és tömeges megjelenéssel igyekeztek megnyerni; és akiknek joga gyönge alapon feküdt, nem az igazság útján, hanem zavargással és csődülettel törekedtek mégis felülkerülni és győzni.

Az ország jogaira hivatkozó főbíráknak és ítélőmestereknek tekintélye sem bírt nyomatékkal az ilyenek előtt. Mert midőn maguk e jogok az írás ereje által nem támogattatának, bármely törvényre, avagy szokásra történt légyen hivatkozás, azok ugyanazt ellenkező értelemben magyarázván, vagy azt állítván, hogy más bírák és más törvényszékek másképpen fogták föl és értelmezték: ilyképpen a bíráskodás minden alapelvét a legcsúfosabb módon fölforgatták. Ilyenképpen gyakran megesett, hogy amely ügyben valaki előbb nyertes volt, egy másik ugyanolyan vagy hasonló ügyben elbukott és legyőzetett.

Midőn tehát ilyen és efféle tévedésekkel minden megtömve és elárasztva volt; midőn az ország törvényeinek és szokásainak ily különböző és sokféle magyarázata következtében a patvarkodók előtt oly tágas út állott nyitva, és szintúgy az ítélőbírák, mint a pörlekedő felek lelkei ily nagy bizonytalanságok közt hánykódnának: Mi, akikre nézve mi sem lehet előbbrevaló, mint alattvalóinknak a teljes békét és nyugodalmat biztosítani, indíttatván egyszersmind fönt nevezett híveink kérései és folytonos panaszai által is, jeles hívünket, nemzetes Werbőczy István mestert, udvari törvényszékünk bírájának ítélőmesterét bíztuk meg azzal, hogy országunk összes bevett és meggyökerezett jogait, törvényeit, szokásait és rendszabályait, azokat tudniillik, melyeket e mi országunkban, főleg pedig királyi udvarunk törvényszékén az ügyek megbírálása és eldöntése körül s az ítéletek hozatalánál követni és szem előtt tartani szoktak, gyűjtse össze s (amint kell) rendezze címek és fejezetek szerint; hogy azután azok Elénk terjesztetvén, s a többi ítélőmesterek és törvényszékünk hites közbírái által is átnézetvén, megbíráltatván és megvizsgáltatván, egy kötetbe foglaltassanak össze.

Hogy ilyképpen már ez a mi magyar nemzetünk is (mint majdnem valamennyi jó és bölcs intézményekkel bíró népek és országok) a bíráskodás és igazságszolgáltatás terén ne csupáncsak a gyakorlatra, mely többnyire változékony s ingatag szokott lenni, hanem írásba foglalt és a betű csalhatatlan bizonyítékával megvilágosított jogra támaszkodhassék.

Végre az összes főpapoknak, zászlós uraknak és az ország nemeseinek jelen összejövetelén és közgyűlésén, melyet bizonyos nagy fontosságú ügyekben leendő tanácskozás végett Szent Lukács evangélista közelebb múlt ünnepnapjára hirdettünk, ugyanazon főpapok, zászlós urak és nemesek mindnyájan színünk elé járulván, egy bizonyos könyvet, mely az ő nemzeti és hazai jogaikat, törvényeiket, régi és bevett szokásaikat tartalmazza, s melyet parancsolatunkra a fönt nevezett István mester szerkesztett és írt össze, mutattak be Nekünk, könyörögvén, hogy mivel ők maguk azt a könyvet minden részleteiben, cikkeiben és fejezeteiben tisztelendő *Wárdai Pál* Szent Zsigmond prépostja és királyi kincstá-

runk igazgatója által és nagyságos *Batthyányi Benedek*, ezen budai várunk várnagyja, továbbá *Ellyevölgyi János* nádori, *Bellyéni Albert* és *Bolyár Pál* királyi személynöki ítélőmesterek által, valamint *Gybárthi Kesserev István*, e mi magyar országunk alnádora, *Mekchei György* titkárunk, *Zobi Mihály* és *Dombai Pál* királyi ítélőszékünk hites közbírái s végre *Pettrowczi Henczelffy István*, a királyi jogügyek igazgatója által megolvastatván, átnézetvén, megvizsgáltatván és bíráltatván, meggyőződtek, hogy azok a törvények és törvényes szokások helyes renddel és kellő módon írattak össze: annálfogva azt a könyvet és annak egész tartalmát minden záradékával, tételeivel, fejezeteivel és cikkeivel együtt királyi kiváltság alakjába foglaltatván, engedélyezni, jóváhagyni s nekik, valamint örököseik és utódaik számára örök érvényű törvény és jogszabály gyanánt királyi tekintélyünk és királyi hatalmunk teljességéből folyólag megerősíteni és helybehagyni méltóztatnánk. Amely könyvnek tartalma a következőkben olvasható [...]

HK 9–13. P.

25.

AZ ÍTÉLETEK FAJAIRÓL, KÜLÖNFÉLESÉGÉRŐL ÉS VÉGREHAJTÁSÁRÓL

[...] Mivelhogy pedig a főbenjáró ítéletről tettem említést, azért jónak láttam e helyen az ítéletek meghatározásáról, fajairól, végrehajtásáról és különféleségeiről értekezni.

1. § Az ítélet tehát, amennyiben célunkra tartozik, nem egyéb, mint a bírónak határozata, mely az ügynek és vitának véget vet, s vagy elmarasztalást, vagy fölmentést foglal magában.

2. § Ámbár pedig az ítéletnek más értelemben sokféle jelentése van, és többféle módon fogják föl: e jelentéseket azonban, mivel a mi célunkkal nem vágnak egybe, hallgatással mellőzendőknek tartottam.

3. § Különbözik pedig az ítélet a véleménytől abban, hogy az *ítélet* kétségtelen és biztos felelet; míg a *vélemény* némi kételkedéssel adott (ámbár okszerű alapon nyugvó) felelet. Minélfogva, ha valamely ügy felől különféle vélemények volnának, akkor azt kell elfogadni, amelyik jobb és ésszerűbb okon alapszik.

4. § Az ítéletek közül tehát némelyek főbenjárók, mások fejváltságot illetők, mások hűtlenség vétkére vonatkozók; némelyek pedig egyszerűek, mások nyelvváltságot vagy patvarkodást jelzők.

5. § Főbenjáró ítéletet a mi időnkben csupán a nemesi házak megtámadásának, nemesek megölésének, verésének, sebesítésének s törvényes ok nélkül való letartóztatásának okából, azonkívül bármely nemesi jószágnak és akármi néven nevezendő tartozékainak elfoglalása miatt szoktak határozni és kimondani.

6. § És az ily főbenjáró ítélet csupáncsak világi, finemű és vérségileg idegen személyeket ér és illet. Mert egyházi, továbbá asszonyi és nőágbeli személyek, valamint vér szerint való atyafiak között és ellen főbenjáró ítélet (az alább előadandó esetek kivételével) nem hozatik és nem mondatik ki. Hanem az ország régi szokása szerint csupán fejváltsági ítélet, azaz fejük megváltására szóló határozat szokott hozatni és nyilváníttatni, de a különböző személyekre való tekintettel különféle módon; mint alantabb ki fog tetszeni.

HK II. R. 42. C. 381–382. P.

26.

TÓT- ÉS ERDÉLYORSZÁGNAK KÜLÖN SZOKÁSJOGÁRÓL

[...] Tudni kell tehát, hogy Tót- és Erdélyországok nemesei több tekintetben eltérő saját szokásjoggal bírnak és élnek; kiváltképpen pedig a díjak fizetésében.

1. § Mert a tótországiak száz, az erdélyiek pedig hatvanhat forinttal szokták díjukat leróni.

2. § Ennélfogva közöttük az ügyvédi szóváltások is a nyolcados törvénykezés idején hasonló teherrel húzhatók vissza.

3. § Bármely elhalálozottak feleségeinek (kivéve azokéit, akik zászlós úri tisztet viselnek vagy viseltek) hitbére is Tótországban ugyancsak száz, Erdélyben pedig hatvanhat forinttal fizettetik ki.

4. § Ezt azonban úgy értsd, ha az elhalt férjek javai és jószágai annyi girát megérnek; mert különben, ha e javak kisebb becsűek volnának, ott is (mint Magyarországon) kevesebb adatik özvegyeiknek hitbérül.

5. § A zászlós urak feleségeinek hitbérét pedig ugyanolyan módon kell fizetni, mint Magyarországban.

6. § Az ingatlan jószágok vagy más kiváló és fontos ügyek iránt mind a két országban a nyolcados törvényszakokon indított perek pedig, a döntő ítélet után, akármelyik fél föllebbezésére, érettebb megfontolás és vizsgálat végett, még egyszer a királyi ítélőszékre, tudniillik az országbíró úr elé küldetnek át; majd végleges befejezésre és végrehajtásra ismét az előbbi bíróhoz, tudniillik a bánhoz vagy vajdához küldetnek vissza. [...]

13. § Továbbá a vármegyék törvényszékein, az alispánok és a szolgabírák előtt a három forintnál kevesebb értékű dolgok iránt indított perek a vajda elé nyolcados törvényszékre nem küldetnek át. [...]

HK III. R. 3. C. 481–485. P.

27.

AZ ERDÉLYI SCYTHULOKRÓL, KIKET SZÉKELYEKNEK HÍVUNK

[...] Vannak azonkívül az erdélyi részekben *scythulok*, kiváltságos nemesek; kik a scytha néptől, ennek Pannoniába lett első bejövetelekor származtak, és akiket mi rontott szóval *siculok*nak, magyarul *székelyek*nek nevezünk; teljesen különböző törvénnyel és szokással élők, a hadi dolgokban nagyon jártasok, kik az örökségeket és tisztségeket, nemzetségek, ivadékok és ivadéki ágak szerint (a régiek szokásához képest) rendezik és osztják föl maguk között.

1. § Ezeknek díjuk huszonöt forinttal rovatik le.

2. § A nyelvváltság pedig közöttük tizenkét forintban és ötven dénárban van megszabva.

3. § A székely ellen ispánjuk előtt hozott főbenjáró ítélet pedig ugyanannyi forintot érő huszonnégy girára terjed. Örökségét az elmarasztalt és elítélt nem veszti el, hanem örökösei és atyjafiaira száll. Fejét is, kivéve a hűtlenség eseteit és a bűnvádi ügyeket, bántatlanul megtartja. [...]

7. § Ez országok és nemesek többi helyhatósági jogai pedig (mivel csupán körükben érvényesek és közöttük ismeretesek) nem kívánnak bővebb magyarázatot.

HK III. R. 4. C. 485–487. P.

28.

A SZABAD VÁROSOKRÓL ÉS EZEK ÁLLAPOTAIRÓL ÁLTALÁBAN

[...] Mivelhogy szükséges egyet-mást a szabad városokról is elmondani: annálfogva tudni kell, hogy városnak nevezzük mintegy a polgárok egyetemét, mely sok népből gyűlt össze.

1. § A város pedig házaknak és utcáknak a szükséges falakkal és erődítésekkel körülkerített sokasága, mely a jó és tisztességes életre való kiváltságokkal bír.

2. § De mivel a polgároknak ez a sokasága egy közönséget alkot és tesz, s az ilyen együttes közönségek, valamint a helyek fekvése, úgy kiváltságaik és szokásaik különfélesége tekintetében is különböznek és elütnek egymástól: azért a szabad városok közül némelyek a királyi felség személyes jelenlétének joghatósága alatt állanak, mint Székes-Fehérvár, Esztergom és Lőcse; mások pedig az ország régi szokásánál fogva a királyi tárnokmester joghatóságának rendelvék alá, mint Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Eperjes.

HK III. R. 8. C. 492–493. P.

29.

HOGY A SZABAD VÁROSOK POLGÁRAI DÍJUKRA NÉZVE A NEMESEKKEL EGYENLŐK

[...] Amely városok polgárai és lakosai díjukra nézve ugyan egyenlőek az ország nemeseivel; de egyéb szabadságuk tekintetében nem egyenlők, s azoknak kiváltságaival nem élnek.

1. § Mert sem a polgároknak tanúságtételei, városaikon és területeiken kívül a nemesek mellett nem fogadtatnak el; sem káruk és adósságuk megtérítéséért, városukon kívül, egyenként egy forinton túl esküt tenniük nincs megengedve.

HK III. R. 9. C. 493–494. P.

30.

1602

TÁRNOKI TÖRVÉNYCIKKELYEK

melyek hajdan Buda várának 's valamennyi tárnoki emlékek szomorú elvesztése után a' felségesen uralkodó Császár és Király által megerősíttettek

JELENLEG PEDIG:

Isten kegyelméből Buda várának felséges és hatalmas Leopold általi visszavétele után újra átnézetvén 's néhány cikkekkel bővíttetvén, kihirdettetett

Mi, második Rudolf, Isten kegyelméből Római császár, Német-, Magyar-, Csehországok, Dalmatia, Croatia, Slavonia, Rama, Servia, Gallicia, Lodomeria, Cumania és Bolgaria királya, Austriai főherceg, Burgund, Brabant, Styria, Karinthia, Carniolia, Moravia, Luxemburg, alsó és felső Silézia, Würtembergia és Theca herczege, Svevia fejedelme, Habsburg, Tyrol, Terret, Kipburg és Görtz grófja, Alsatia ura, a' Római szent birodalom Ens folyón felül, úgy szinte Burgau, felső, és alsó Lusatia határgrófja s. a. t. (...) Adjuk tudtára jelen levelünk által mindenkinek, kiket illet, hogy híveink nemes Tecatter Kristóf posonyi és Lakner Kristóf jogtanár Soprony királyi városunk hites polgárai, vagyis tanácsnokai és Czebner György szabad kir. Bártfa városunk jegyzője Felségünk eleibe járulván, értelmes és gondos polgárok, bírák, hitesek és valamennyi kir. városaink, ú. m. Kassa, Posony, Nagy Szombath, Soprony, Bartfa, Eperjes és Szakolcza nevében és személyében, Felségünk eleibe nyújtott alázatos könyörgő leveleikben panaszképpen előadták; hogy ámbár a' mi királyi városaink régi időktől vagyis eredetektől és alapításuktól fogva boldog emlékezetű magyar király elődeink kegyes engedelmekből és jóváhágyásokból szabadságaik és kiváltságaik között országunk egyes osztályai 's községeitől egészen különböző, elkülönzött, törvénykezési modorral – melyet tárnokinak neveznek – élnek, a' melyet eddig törvényesen és hosszú idő lefolyásáig gyakoroltak; mivel azonban sokan találkoznak, kik előbb említett királyi városainkat leginkább ezen zavarok és kiütött török háború idejében az előbb említett helybeli jogaikban, különféle módok és ürügyök alatt jogtalanul háborgatják, megtámadják gáncsolják, 's azokból kiforgatni törekszenek, e' célból különféle egymással ellenkező parancsok által, melyeket országunk rendes bíráitól bármiképpen kieszközlenek, 's magát az eddig sértetlenül megőrzött tárnoki jogot 's annak gyakorlatát, szabadságait és kiváltságait a' régi törvények és szokás ellenére is bebonyolítni zavarni és gyengítni meg nem szűnnek, a' fent említett királyi városaink, mint az előbb említett helybeli jogait, mint pedig tárnoki székünk sérthetetlenségét és tekintélyét, mely eddig sértetlenül megőriztetett, szemük előtt tartván, Felségünk eleibe küldött követeik által kijelentették és előmutattak hét pecséttel kívülről lezárt és selyem zsinórral átvarrott, a' tárnoki jogot magába foglaló könyvet bizonyos cikkekkel, melyek részint Magyarország boldog emlékű királyai által engedvényeztettek, részint a' mondott tárnokszéken, valamint a királyi városokban hosszú gyakorlat által törvény gyanánt használtattak, részint pedig a' dolog és szükség úgy kívánván királyi tárnokmesterünk és helyettese és a' tárnokszékre ugyanazon királyi városainkból összegyűlt éltesb tanácsnokok akaratja és megegyezése által újra határozatilag kimondattak. Egyszersmind alázatosan esedeztek felségünk előtt, hogy a tárnoki törvénykezést illető és elejbénk a' most érintett módon terjesztett valamennyi cikkeket, valamint azok tartalmát részenként és egészben helybenhagynók 's megerősítenők, 's kiváltság levelünkbe szóról szóra bejegyeztetnők és beíratnók, 's azokra nézve, királyi jóváhagyásunkat adván, azokat kegyesen elfogadni, helybenhagyni és megerősíteni és az aláírott tanácsnokok, bírók és esküdtek, az említett hét királyi városaink valamennyi polgárai és lakosai, nem különben valamennyi utódaik részére is megengedni méltóztatnánk, hogy valamint ennek előtte, úgy jövendőben is örök időkre írott törvény gyanánt bárki ellenkezés és gátlása ellenére is szabadon azokkal élhessenek; miért is azon cikkeket megújra felélesztvén, azokat örök időkre kegyelmesen megerősítnők, és azoknak megtartására valamennyi királyi városaink és az említett tárnokszékünk előtt ügyködők, valamint más alsóbb és felsőbb törvényszékeink 's hív magyarjaink által átalánosan sértetlenül és épségben leendő tartását elrendelnők. Mely törvénycikkelyeknek sora és rende következő:

A' tárnoki törvénycikkek értelmezése

A tárnoki törvény, a' régi tárnok szónak jelentése szerint neveztetik így, és az országban lakók kiváltságos jogainak egy részét teszi, t. i. azon törvénycikkek összegét, melyek által a' szabad királyi városok ügyeinek fölebbvitele megállapíttatik; ugyanis a' városi bíróság által bizonyos ügyekben hozott ítéletek a' tárnok, altárnok, 's a' szab. kir. városokból összehívott követek által képezett tárnokszékre vitetnek fel 's ítéltetnek el.

A' régi időktől használtatni szokott, 's régenten Laki Thúz tárnokmester által összeszedett, azután részint kijavított és kihirdetett tárnoki és királyi cikkelyeinek sora következő:

TÁRNOK CIKKELYEK

1. Cikk

Hogy a' Tárnokszék a' bírótagok vagy a' városok küldöttei összeülésök alatt minden évben egyszer Budán tarttassék

A' Tárnokszék közönséges gyűlést, vagyis tárnokszéket Budán minden évben egyszer tartson, a' Thúz főtárnok által szerkesztett cikkek szerint; ezen kiszabott határidőre a' fennemlített kir. városok küldöttei Budára jőjenek, kivévén, ha ezen tárnokszék határidejét őfelsége elhalasztaná, ekkor ezen elhalasztást és az újabb határidőt a tárnokmester a' városoknak egy hó lefolyta előtt tudtára adja.

2. Cikk

A' tárnokszéki jegyzőkönyveknek a' fennemlített kir. városok pecsétjével leendő hitelesítéséről

Hogy a' szabad királyi városoknak régi jogai, melyek eddig léteztek, a' háborúk 's zavarok miatt mintegy eltörültettek és elenyésztek, előbbi törvényes hatásukat visszanyerjék, és hogy semmi idő viszontagságai által el ne enyésszenek, az rendeltetett, hogy egy bírói jegyzőkönyv létesítessék, melybe jelen rendelvény, nem különben a' tárnokszéken hozott ítéletek bejegyeztessenek, és azon törvényszak alatt felvett 's bévégzett ügyek ezen jegyzőkönyvbe a' fentnevezett városok pecsétje alatt bejegyeztessenek, mely jegyzőkönyv Buda városa levéltárában tarttassék, 's ott a' következő új törvényszakig őriztessék.

3. Cikk

Kiknek kell a' tárnokszéken az ügyet elítélni?

Az ily bíráskodásba vagy törvénykezésbe semmiféle nemes vagy más bármely állapotú és állású ember ne bocsátkozzék, a' fenn elősorolt hét városokon kívül; nehogy idegen befolyások, vagyis nemesek törvényszéke által a' szabad királyi városok régi szabadságai 's kiváltságai bármiképp csorbíttassanak.

4. Cikk

Az új szóváltások meg nem engedéséről

A' perlekedő felek az ily törvényszéken, vagyis tárnokszéken se maguk, se ügyvédeik vagy más okiratok előmutatása által szót nem emelhetnek, új keresetet nem indíthatnak, vagy új

viszonzatokat (replica) nem adhatnak elő; csak egyedül a' hozott ítélet sorozata szerint, az ott előmutatott iratok nyomán tétessék kellő vizsgálat, 's így az ügynek tett eldöntése, vagyis az ítélet a' feleknek kihirdettessék; ha csak a' perlekedő feleknek valamelyike, maga a' főtárnokmester vagy a' városok küldöttei által bővebb felvilágosítás végett fel nem szólíttatnék.

5. Cikk
A' királyi felséghez tett felvitelnél az irományok pecsételve küldessenek fel
Midőn valamely ügy a' tárnokszéken eldönttetett, 's innen bővebb vizsgálat végett őfelségéhez vitetik fel, akkor a' felvitel az ítélet 's a' fennemlített jegyzőkönyv foglalatja szerint történik, és pedig azt a' tárnokmester zárt levele mellett tartozik ő felségéhez felküldeni.

6. Cikk
Azok, kik önkéntesen a' kir. városok bírósága alá vetik magukat, ügyeiket a' tárnokszékre – és nem máshová – viszik fel
Ha a' perlekő felek, akarmily állapotúak legyenek is, önkéntesen ügyeik elítélése végett magukat a' kir. városok bírósága alá vetik, és ezen bíró a' felek ügyébeni ítélethozást magára vállalja; ekkor, ha ezen ítélet a' felek valamelyikének nem tetszik – ezen fél ügyét az illető törvényszékre, azaz tárnokszékre és nem máshová viheti fel.

7. Cikk
Meddig történhetik a' felvitel?
Ha valaki a' peres felek közül az ügy bírása előtt kijelentett felvitel után a' tárnokmestertől nyert átküldő parancsot hat hét alatt elő nem mutatja, akkor a' hozott ítélet erejét továbbra is megtartja, kivévén a' budai polgárokat, kiknek – minthogy közelebb laknak, 15 nap engedtetik az átküldő parancs előmutatására; és pedig azért, mivel a fő- vagy altárnoknak mindig Budán kellett lakni a' régi szokás szerint.

8. Cikk
A' felebbvitel, vagyis ítéletlevelek zárva küldessenek a' tárnokszékre
Minden ítéletlevelek, akármelyik királyi várostól mutattassanak is elő, mindig zárva és bepecsételve küldessenek a' tárnokszékre, 's senki által azok fel ne bontathassanak, mint a' tárnokszéki ülnökök által.

9. Cikk
Az ítéletek a' bírák előtt felolvastassanak, és a' jegyző által a' bírák neveivel együtt a' jegyzőkönyvbe bejegyeztessenek, és az ítéletlevelek hiteles pecsét alatt megerősíttessenek
A' tárnoki törvényszéken írott ítéletlevelek addig bé nem pecséltetnek, míg a' bírák és az említett városok hitesei előtt – kik az ügyet elítélték, fel nem olvastattak, meg nem vizsgáltattak, 's helybe nem hagyattak, és azután a' kirendelt jegyző által a' fennemlített jegyzőkönyvbe szóról szóra az e' végre kiküldött két hites előtt beírva 's bejegyezve nincsenek – azon bíráknak neveit is be kell a' jegyzőkönybe írni, kik az ügy elítélésénél jelen voltak. – Az ítéletleveleket a' tárnokmester hites pecséttel megerősíteni tartozik.

10. Cikk
Mily ügyek vitethetnek fel a' tárnokszékre?
A' szabad királyi városok régi szabadsága és szokása szerint, örökösödési és más 60 ftot meghaladó adósságbeli ügyek vitethetnek fel a' tárnokszékre.

11. Cikk
A' 11. Cikk, mely a' bírák számáról és a' tárnokszékre meg nem jelenés igazolásáról szól, ma már mily értelemben vétetik

Hogy ha valamely város fontos és alapos okokból tárnokszékre követeket nem küldhetnek, akkor a' tárnok tárnokszéket nem tarthat (vagy is nem bíráskodhatik), ha csak legalább 10 kir. város követei jelen nincsenek. A' többi kir. városok a' meg nem jelenés okát a' tárnokmester előtt igazolni tartoznak.

12. Cikk
A' törvényszék tartásának helyéről 's hogy az altárnok és jegyző hit alatt jelen lenni kötelesek
A' főtárnokmester úr nem más helyen, hanem egyedül Buda városában, és a' város küldötteivel egyetemben köteles ülést tartani, hol az altárnok hit alatt jelen tartozik a' kirendelt jegyzővel.

13. Cikk
Mindenki, ki az ügyet fellebbviszi, a' bíró és a' város tanácsnokok előtt az ítéletlevél kivételekor, 10 ftot tartozik lefizetni
Ámbár az ügyet felvinni senkinek sem tilttatik, de mivel sokszor a' felek által az ügy a' városi törvényszéktől a' tárnokszékre elegendő ok nélkül vagy ármányosságból szokott felvitetni, és nevezetesen pénzbeli adósság vagy pedig törvény útján elnyerendő örökség végett azon célból, hogy az adós a' hitelezőnek leendő elégtételre a' törvényesen kijelelt időszak alatt ne szorítathassék. Vagy pedig azért, hogy az, ki valakinek örökségét jogtalanul bírja ellenfelének kárával és sérelmével – azt tovább magánál tarthassa 's élvezhesse. – Ezen visszaélések kikerülése végett rendeltetett, hogy mindenki, ki az ügyet a' városi törvényszéktől a' tárnokszékre felviszi, az ügy bírája és tanácsnokok előtt az ítéletlevél kivételekor 10 ftot fizessen.

14. Cikk
A' költségekbeni elmarasztalásról
Midőn valamely ügy a' bíró és szab. kir. városi tanácsnokok előtt eldönttetett, és az egyik fél ezen ítéletet sérelmesnek látja, azt a' tárnokmesterhez felviszi – ha ezen ügy a' tárnokszéken is hasonlóan dönttetett el, a' felvivő az ellenfélnek azon ügyben okozott költségeket ú. m. az ítéletlevél kivételéért a' városiaknak és tárnoki parancsért a' tárnoki hivatalnak fizetett díjakat megtéríteni tartozik.

15. Cikk
Azon ügyekről, melyekben a' tárnok ítéletet nem hozhat
Végrendeleti 's bűntényi ügyeket a' tárnok vagy altárnok el nem ítélhet.

16. Cikk
A' felek először ön hatóságaik előtt ügyködjenek
Örökösödési perbeni ítéletek a' tárnokmesterhez vitetnek fel, de először ezen akár adóssági, akár örökösödési ügyek mindig azon város bírája és tanácsnokai előtt kezdessenek, melynek hatósága alá az ügyködő felek tartoznak.

17. Cikk
Hogy a' szabad királyi városok a' tárnokmester által kiváltságaikban megtartassanak
Magyar honban létező akármely királyi város a' királyoktól adott 's azok által megerősített szabadságaiban, kiváltságaiban a' tárnokmester által sértetlenül megtarttassék.

18. Cikk
Hogy a' kir. felség előtt is bárki ellen védelmeztessenek, miért fizetnek a' tárnoknak
Ha valamelyik királyi város, valami nemes vagy országnagy által kiváltságaiban háborgattatnék, akkor tartozik a' tárnokmester ő felsége előtt a' sértett várost tehetsége szerint vé-

delmezni; hogy ezen városnak jogai ne csonkíttassanak. – Ezért a szab. kir. városok bizonyos összeget fizetnek a' tárnoknak, Buda és Kassa városa 10, a' többi város pedig külön 5 ftot fizet.

19. Cikk
Ítéletlevélről
Az ítéletlevelek az ügy bevégezte, vagyis eldöntése előtt ne követeltessenek.

20. Cikk
Az 1-ső bírságú ítéleti, idézési 's halasztási levelek díjáról
Az 1-ső bírságú ítéleti, idézési 's halasztási levelek 10 pénzért adatnak ki.

21. Cikk
Parancs díjáról
Ha valamely ügy a' tárnokhoz vitetik fel, akkor az átküldő parancsért 12 oly pénz – mely 200 tesz 1 ftot – fizettetik.

22. Cikk
Az adósságbeli ügyekbeni ítéletlevelek kisebb díjáról
Mivel az adósági ügy csak 60 ft (azaz 60 ezüst ft) 100 ft összegig terjed, az ítéletlevélért 1 ft jár.

23. Cikk
Adósági ügyben az ítéletlevelekért járó nagyobb díjakról
Ha az adósági összeg 10 ftot meghalad, minden száz fttól 1 ft fizetendő.

24. Cikk
A' tárnoki ítéletleveleknek díjáról az örökségi ügyekben
Akár nagyobb, akár kisebb, úgy akár kevesebb vagy nagyobb értékű legyen is, ítéletlevelért 6 pft jár.

25. Cikk
Bírsági levelekről
A' tárnokmester bírságlevelet nem tartozik adni, csak akkor, ha a' nyolczados törvénykezési napok elmúltak.

26. Cikk
Arról, hogy kilenced és tized ne vétethessék
A' tárnokmester a' fennemlített királyi városoktól semmikor semmi néműkilencedet vagy tizedet ne vehessen (t. i. az előtte perlekedő felektől) ezeknek régi szokásaik szerint. Mert a' tárnokmester bizonyos jövedelmet kap a' városoktól, azonkívül ítéletlevelekért díjakat is.

27. Cikk
Kiktől követeltethessék a' kilenced és tized?
A' többi városbeliektől t. i. fehérvári, esztergomi 's a' tárnokmester előtt perlekedő más városokbóli felektől, és pedig az alperestől követeltethetik a' fennemlített kilenced és tized.

28. Cikk
Tárnokszék minden évben tarttassék
A' városok elszegényülése és romlása szokott következni, hogy a' tárnokmester előtt eldöntendő ügyek sokszor hat, hét évekig is elhúzódnak; mert ez által felemészttetvén a' felek vagyona, mind maguk a' perlekedők, mind ezeknek női 's gyermekei a' legnagyobb szegénységre jutnak, a' mint ez magából kitűnik; azért az rendeltetett, hogy tárnokszék minden évben tarttassék.

29. Cikk
A' felség elébe tett felviteli díjnak az altárnok és városok küldöttei között leendő felosztásáról
A' városok közmegegyezésével rendeltetett, hogy akárki ügyét ezentúl ő felségéhez felviszi, ezen felvitel a' városok régi szokása szerint megengedtessék.

Hogy pedig ármányos felvitelek, részint a' költségek, részint az ügy elhalasztása végett elkerültethessenek; a' felvivő fél akkor, midőn az ítélet felvitelét kijelentette, a' tárnokszéken 20 ftot fizessen le, mely összeg az altárnok és a' városok küldöttei között egyenlően felosztassék, és ha a' felvivő ezen összeget le ne fizetné, a' felvitel meg ne engedtessék, hanem az ügy elítéltnek tekinttessék.

30. Cikk
Minekelőtte az átküldő levél kiadatik, az mindenkor a' tanács előtt felolvasandó
Rendeltetett továbbá, hogy a' tárnokszékre átküldendő ügyekbeni ítéletlevelek az átküldés előtt addig ki ne adassanak, míg az egész ügy a' felek jelenlétében az egész tanács előtt annak jegyzője vagy más tanácsnok által nyilván fel nem olvastatik, mely ha hiányosnak látszanék, kipótlandó, nehogy a' perlekedő feleknek valamely pont vagy záradék miatt panaszra okuk legyen, és e' végett a' tárnokszéken valami hiba keletkezzék.

31. Cikk
Tárnokszék tartásának helye Buda várának elvesztése után
Tárnokszék tartása iránt, mily időben és mely helyen tarttassék, határoztatott, hogy Buda várának elvesztése után a' régi szokás szerint, addig, míg Buda vára isten segélyével visszavétethetik, a' tárnokszék Posonyban tarttassék.

32. Cikk
A' tárnokszék mely időben tarttassék?
Mivel pedig a' felső megyebelieknek Szent György napja körül a' rossz út miatt igen nehéz utazni, azért a' tárnokszék tartása téli időben éspedig Pál fordulásakor, minden évben, ha a' szükség úgy kívánná tarttassék, a' tárnokmester által tett előleges kihirdetés után.

33. Cikk
Tárnokszéket országgyűlés előtt is lehet tartani
Ha talán az előkijelelt tárnokszék határidejekor őfelsége országgyűlést hirdetne, akkor a' költség és fáradság kiméletéből mindjárt az országgyűlés megnyitására kitűzött napon az altárnok mester és a' városok küldöttei jöjjenek össze, még mielőtt az ország rendei egybegyűltek volna, a' tárnokszéki tanácskozást azonnal megkezdjék.

34. Cikk
Követe által meg nem jelenő királyi város büntetése
A' meg nem jelenő követet vagy ülnököt nem küldő város minden napért, melyben elmarad, egy-egy város három nehéz értékű márkába büntettetik, mely összeg a' tárnokszék használatára fordítandó – kivévén, ha az elmaradt város elmaradásának igaz okát adná.

35. Cikk
A' tárnokszék kihirdetésének és tartásának modoráról
A' tárnokszék kihirdetése iránt végeztetett, hogy a' tárnokmester vagy altárnok a' tárnokszék tartásának határideje előtt hat héttel a'városokat tudósítsa. A' tárnokmester küldőlevél modorban tulajdon pecsétje alatt viheti véghez ezen hirdetést. Az altárnok pedig nem másképp, hanem a' nála levő főtárnok hites pecsétjével köteles teljesíteni ezen hirdetést.

36. Cikk
Mennyi határidő alatt kell a' pert – vagy is felvitelt – kivenni?
Határoztatott 's végeztetett továbbá, hogy ezentúl akármely tárgyban ezen kir. városokbani ügyködők vagy felvitellel élők, ha régi szokás szerint az ítélethozás után hat hét alatt tárnoki parancsot nyerne, ezt nem magának a' bírónak, hanem az egész tanácsnak a parancs keltétől számítandó hat hét alatt kell előmutatni, mit ha elmulasztana, akkor azonnal a' parancs előmutatásától számítandó hat heti határidő elmúltával az ilyen felvitt ügy a' felvivő ellen ítélt dologgá váljék, és azon ügy a' nyertes felkérésére a' bíró és helybeli város hitesei által végrehajttassék.

37. Cikk
A' bírság, vagyis büntetés, mely naptól vétetik
Az elősorolt törvénycikkeknek épségben hagyása és sérthetetlenüli megtartása mellett a' törvényszék hirdetéséhez még az csatoltatik, hogy a' kihirdetés első napjától számított nyolc nap alatt a' városok éltesb tanácsnokai megjelenjenek, 's az elrendelt büntetés a' tárnokszék megnyitása utáni nyolcadik naptól veszi kezdetét.

38. Cikk
A' büntetés mikénti megvételéről
A' büntetés megvételére nézve, az előre bocsátott mód szerint meg nem jelenő követek vagy éltesb tanácsnokokat, az elrendelt három n. é. márkabeli büntetést – minden napért, melyben kimaradnak – az egyszer tett megintés után letenni tartoznak, melyet ha letenni vonakodnának, akkor szabadságában áll a' fő vagy altárnoknak ezen büntetést a' meg nem jelenő város birtokából, minden perorvoslatok mellőztével önhatalommal kétszeresen követelni; mely végrehajtásról a' jelenlevő éltesb tanácsnokok a' végrehajtó levelet tulajdon pecsétjük alatt a' fő vagy altárnoknak kiadni tartoznak. Ez ilyen büntetések fele részben a' fő vagy altárnokot, fele részben az éltesb tanácsnokokat illeti.

39. Cikk
A' tárnokszékről ő felségéhez felviendő per felvitelének és megvizsgálásának módjáról
És ezek azon cikkelyek, melyeket fennemlített városaink a' Tárnokszék hites jegyzőkönyvéből híven összehasonlított kivonatban megerősítés végett elejbénk terjesztettek. Melyekhez mi fejedelmi hatalmunknál fogva 'sat. hozzá csatolni rendeltük: hogy ámbár 1405-ik évben felséges Zsigmond király 3. rendelvényének 11. cikkében határoztatott: hogy ha a' panaszosok mind ön bíráik 's esküdt polgáraik, mind a' tárnokszék ítéletével megelégedve nem volnának, akkor az ilyetén ügyeiket a' királyi felséghez a' szokott módon felvihetik, melyekben a' királyi felség törvényt és igazságot szolgáltasson úgy, mint azt a' törvény rendje kívánandja. Ez pedig a' fenn beiktatott Ulászló király kiváltság levelében kimondatott, hogy e' szerint a' királyi felség eleibe felvitt ügy, nem a' főtörvényszékünk ítélőmesterei, hanem az ország más, jóságáról, tekintélyéről és jó híréről őfelségétől kiküldött jeles egyének által – és nem a' nemesi törvényszék régi szokása és gyakorlata szerint, mivel ezek egyenesen ezen városok bíráskodásaikkal ellenkeznek – megvizsgáltathassanak és tökéletesen bevégeztethessenek. Mégis hogy ezen cikkre nézve, valami kétkedés ne támadjon, és az ország alkotmányától jobban eltávozzunk, 's egyszersmind hogy a' városok határozatait, és dicsérendő régi szokásait előmozdítsuk, rendeltük, hogy az ilyen ő felsége elébe tett felvitel a' királyi személyes jelenlétünk akkori helytartója által – az olyan jeles férfiak jelenletében, kik ezen törvényeket és szokásokat tudják – és valamint maga a' tárnokmester azon városokat jogaiban és hosszasb gyakorlat által végett dicsérendő szokásaiban megtartani kötelezetnek, azon tartalma szerint döntessék el az ügy.

40. Cikk
Az eljárás modora, ha a' polgárok a' törvénykezésből visszaküldetnének
Azonkívül Zsigmondnak az előbb felhozott királyi rendelvényében foglaltatik: hogy ha

maguk a' bírák és városok hites polgárai vagy más az előbb megjegyzett módon törvény-, és igazságszolgáltatás végett kiküldött hivatalnokok, vagy bírák valamely parancs előmutatásával gátoltatnának, akkor az ilyetén bíráink és hites polgáraink 'sat. a' bíráskodásra tárnoki hatalommal szoríttassanak és kényszeríttessenek. Azért ezen rendelvényt megerősítvén, határoztuk: hogy ezentúl királyi városaink parancsot egyedül csak a' tárnokmestertől, nem pedig az ország rendes bíráitól hozhassanak (e' részben a' városok törvényei, határozatai és szokásai épségben tartatván). Továbbá különbféle és némelykor ellenkező és a' királyi városok jogait, szabadságait és szokásait sértő, magára a' fennforgó ügyre nézve pedig káros parancsok által a' bíráskodás rendje – mint ez előtt gyakran történt – meg ne zavartassék; úgy szinte ha valaki idéző parancs által a' királyi tábla eleibe szólíttatnék: mielőtt ügye az előbb érintett úton tárgyaltatott volna, nehogy joga 's igazsága elhamarkodás által csorbát szenvedjen, az ily idéző parancs tekintetbe nem vétetvén, neki az Isten és az ő igazsága szerint az általunk előadott úton szolgáltassék ki a' törvény.

(Lásd 1635. évi 12., 1659. évi 53. cikkeit, a' melyekben mint a' királyi, mint az ország rendes bíráinak törvényesen kiadott parancsaik a' városokban kellő méltánylattal fogadtattak.)

41. Cikk
Hogy az ország rendes bírái a' felvitetni nem szokott ügyekben a' városokat az ügy átküldésére parancsaikkal kényszeríteni ne merészeljék
Végtére, mivel a' felviteleket illetőleg, a' mennyiben ezek királyi városoknál helye van, a' föllebbi rendelvények által meghatároztatnak: nevezetesen pedig a' bűntényi ügyekbeni felvitelek megengedését az ország törvényei tiltanák: azért rendeltük, hogy ezután senki rendes bíráink közül a' városokat parancsaikkal kényszeríteni ne merészelje azon ügyeknek felvitelére, melyek a' helybeli határozatok és városi kiváltságok ellenére felvitetni nem szoktak.
TÁRNOKSZÉK 18–31. P.

31.

1767
PLANUM TABULARE

A' DOLOGBELI FELPÖRÖSSÉGRŐL
98. (1. Végzés.) Mikor valaki a' maga jószágát ilyen zárotskával: semmi jusst és a' jussnak semmi sajátságát magának fenn nem tarván, örökösen eladja, ámbár az Örökvalló a' pörnek folytatását magának fenntartsa, és az mint feltétel be' íródik is, mégis a'Felpörösség néki meg nem engedődik, hanem az Örökvallásos a' maga saját neve alatt tartozik pörölni. Mert a' ki magának semmi jusst fenn nem tartott, hanem azt mind másnak adta által, igenis hogy az olyan dolog miatt, mely többé nem az övé, másnak pörrel nem alkalmatlankodhat. Azért is a' Kontraktusban vagy Örökvallás-levélben magának fenntartott pörölhetőség, mint az előbbi zárotskával, melyben minden jussáról le mondott, egyenesen ellenkező, mit bé nem tétetett, úgy tarttatik. [...]

KIRÁLYI TÁBLA
301. (9. Végzés.) Ha a' Fejedelem valakinek valamely jószágot úgy ajándékoz, hogy annak férjfiúi-ágon lejendő maradékjai azt a' jószágot örökös jussal bírják, a' férjfiúi-ágnak magvaszakadása után pedig a' Leány-ág egyedül csak a' Reáruházatokat követelhesse, idővel továbbá az Adományost azon jószágra nézve valaki pörrel megtámadja, és ő általlátván a' maga jussainak veszedelemben való forgásaikat, az olyan Adományt nyerővel úgy egygyezik meg, hogy a' jószágnak valamely részét annak általengedi, a' megmaradottat pedig magának és mind a' két ágon lejendő maradékainak megtartja; ámbár erre az Egygyesülésre Királyi Megegygyezést hozzon is, hanemha mindazáltal abban a' Királyi Megegygyezésben a' Királyi Juss is világosan ajándékoztatik, és a' Megegygyesülő magát törvényesen

béiktatta légyen, azon első eredeti regulátio meg nem változik, következésképpen az Adományosnak a' férjfiúi-ágban magvaszakadása történvén a' Királyi Fiskusnak örökösödése származik, mert az Egygyesülésre hozott Királyi Megegygyezés a' Királyi Jussnak világos ajándékozása nélkül nem munkálkodik többet, mint maga a' Megegygyesülés, ez pedig a' gyökeres jussnak megváltoztatására nem elégséges, és így a' Királyi Fiskusnak örökösödését sem ölheti el. *Mind a' két Tábla.*

A LEÁNY-NEGYEDNEK KIHASÍTÁSÁRA INDÍTOTT PÖRÖKRŐL

430. (1. Végzés.) A' Leány-ág az olyan jószágokból, a' melyekben az Adománynak regulázása szerint a' fijú-ágnak magvaszakadása után, akár magokban a' jószágokban, akár pedig abban a' pénzsummában, mely a' jószágnak örökségeért leszámláltatott, jövendőbéli örökösödések vagyon, a' fijú-ágtól Leány-negyedet nem követelhetnek; mert kétszeres jótéteményt kapnának, ha az élő fijú-ágtól is a' Leány-negyedet kivehetnék, és azonkívül a' fijú-ágnak magvaszakadása után a' jószágot vagy a' jószágon fekvő pénzsummát is felvehetnék, de különben Törvény szerint is a' Leány-negyed egyenesen csak az olyan jószágokból jár, a' melyekben a' Leány-ág tellyességgel semmi örökösödést nem reménylhet. *Mind a'két Tábla.*

431. (2. Végzés.) A' Leányok az olyan jószágokban is, a' melyekben a' fijú-ágnak magvaszakadása után, a' jószágon fekvő summában örökösödnek, Hajadoni-jusst a' Kir. Fiskus ellen követelhetnek. Mert ha a' H.T. K. 1. R:67. c. 2. § szerint a' Köz-Osztályos vér atyafi, a' maga másik, fijú örökös nélkül meghólt vér atyjafijának, egyedül csak fijú-ágat illető részjószágában örökösödvén, a' magvaszakadó vér atyafinak leányait mindaddig míg hajadonok, táplálni és ruházni és tisztességesen férjhez adni tartozik, igenis hogy ugyanazt a' Királyi Fiskus is megcselekedni tartozik. *A' Hét Személyes Tábla. Vesd öszve 823. és 1020.* [...]

455. (22. Végzés.) A' Nemteleneket, az ő őseik által a' birtokosi Jussokról tett Örökvallásoknak megerőtlenítéseikre, Felpörösség nem illeti, mert a' Nemtelenek, a' kik a' H.T. K. I. R:3. c. 6. § szerint a' Szent Koronának nem tagjai, a' nemesi Jussoknak bírásukra alkalmatlanok, és így az 1687:18. Törvény szerint, csak az a' jótétemény illeti őket, hogy az anyai jusson most bírt jószágot megtarthatják maguknál, de a' szerzésre vagy visszaszerzésre tehetetlenek. *Mind a' két Tábla, ebben a' Jusnak kérdésében. Vesd öszve 333. 456. 747. 939. és 1052.*

XVIII. AZ ÚJ-OSZTÁLYRA INDÍTOTT PÖRÖKRŐL

601. (1. Végzés.) Ha a' Tesztátor minden jószágait, az ősieket és szerzeményeket egy masszába öszve foglalja, és az olyan masszából a' maga gyermekeinek, kinek kinek az ő könnyebbségéhez és hasznához képest Testamentom szerint bizonyos részjószágot rendel, olyan feltétellel, hogy ha valamelyik az ő gyermekei közül az aziránt tett rendeléssel meg nem elégedne, és az Ősi jószágból az őtet törvényesen illető részét kivenni akarná, abban az esetben, kinek kinek az, a' mi az Ősi jószágnak feldarabolása által, a' Testamentom szerint való részjószágából elesik, a' szerzemény jószágból pótolódjon ki; a' Gyermekek pedig az Atyai Testamentomnak tartalma szerint, a' nékiek rendelt részjószágot kezekhez veszik: azután mégis egy a' fijak közül Új-Osztályra Pört indít, ebben az esetben Új-Osztály nem fog határoztatni, hanem a' Felpöröst, a' megnyerendő Helyesítésre nézve (intuitu obtinendae adjustationis) az őtet Illetőségre vagy az Atyai Testamentomnak bétellyesítésére utasítják; mivelhogy ugyanis, az elosztandó jószágoknak Masszájok Ősi és szerzemény jószágokból áll: a' szerzeményekre nézve pedig az embernek rendeléstétele megváltoztatja a' törvénynek rendeléstételét, azért is, valameddig az iránt a' Testamentom meg nem erőtlenítttetik, mindaddig Törvény szerint való egyenlő Osztályt meghatározni nem lehet. *A' Királyi Tábla. Vesd öszve 260. és 603.*

PLANUM 34., 102., 141., 156., 208., 342. P.

32.

1599

ÚRISZÉKI ÍTÉLETEK

A Batthyányak úriszékének ítéletei a robot megtagadásáért és engedély nélküli irtásért
Anno 1599 die 5 Iunii Németújvárott szolgáló cantor törvénye

HIDEGKUTI TÖRVÉNY

Actor azt mondja, hogy parancsolta volna az hidegkutiakat az úr szántásra, de ezek elhallgatták, hanem azután másodnap délben jöttek el, deliberalt azért az welah törvénye felőlük, hogy mivel elhallgatták, maradtak bírsággal f. 10.

DOBERSTORFI TÖRVÉNY

Actor azt mondja, hogy parancsolta volt meg nekik, hogy az utakon meg csinálnák az hidakat, de meg nem csinálták, és siketségre vették az dolgot: deliberalt azért az welah törvénye így, mivel hogy contumatia ducti meg nem fogattak, maradtak bírsággal f 10.

FÜZESI TÖRVÉNY

Nem tudom honnét indultattak az füzesiek, mentek az úr tilalmas erdeire és ott ennyihány nyers szál fát levágtanak, mivelhogy senkitől meg nem kérék, hanem önnönmagok szántszándékokból cselekedtek, maradtak bírsággal az úrnak f 20.

Item füzesi Zwiniar Bartol, irtatott, senkitől meg nem követvén, hogy ezt cselekedte, maradt bírsággal f 4.

Pinkóoczi Basich Ondre irtatott, holott sem urát, sem tiszttartóját meg nem követte; hanem hogy ezt cselekedte, maradt bírsággal f 10.

MOL BATTHYÁNY CSALÁD LEVÉLTÁRA (A TOVÁBBIAKBAN: MOL BATTHYÁNY CS. LT.). ÚRISZÉKI IRATOK. 1322. P.

KIRÁLYI RENDELET

33.

1691

I. LIPÓT KIRÁLY ÜNNEPÉLYES OKLEVELE ERDÉLY KIVÁLTSÁGAIRÓL ÉS KORMÁNYZÁSI MÓDJÁRÓL – DIPLOMA LEOPOLDINUM

Mi, Lipót, Isten kegyelméből a rómaiak választott, mindenkor dicsőséges császára, Németország, Magyarország, Csehország, Horvátország, Dalmácia, Szlavónia stb. királya stb., nagyságos, nemzetes, vitézlő és nemes, valamint bölcs és körültekintő, jóakaratúan kedvelt híveinknek, az erdélyi tartomány összes karainak és a többieknek, mind az egyházi, mind pedig a világi rendűeknek, akiket csak illet, császári és királyi kegyelmünket küldjük és minden jót kívánunk. Jóindulatúan áttekintve mindazt, amit Erdély küldötte, Bethlen Miklós, nemes és kedvelt hívünk részletesen előadott, hogy tudniillik mi az, amit iránt unk való tisztelettel és hűséggel kér tőlünk, 1686. június 28-án kelt Diplománk megerősítésére, az ottani területen gyakorolt vallásokkal, a méltóságokkal és tisztségekkel, a porció s a téli táborozás költségeinek csökkentésével, a tartománynak régi virágzásába történő visszaállításával és egyéb, a köz javát erősen elősegítő dolgokkal kapcsolatosan; legfőbb királyi kötelességünknek (amelyből, ha a seregek ura támogatja, az örök viszontagságai közepette szerencsés eredmények szoktak fakadni) ismertük el azt, hogy e számunkra annyira kedves erdélyi országrészt – mely évszázadok óta a mi dicső Magyar Királyságunk része – egyre inkább úgy kell szeretnünk, mint a lelkünk üdvösségét: mellőzve ugyanis minden más, a keresztény név közellensége ellen tervezett hadműveletet, hadsereggel Erdélybe küldöttük Lajos badeni őrgróf őkedvességét, hogy vessen gátat ama nagyon gonosz

Thököly és lázadó párthívei, valamint a törökök és tatárok támadásainak; arra a szilárd reménységre támaszkodva tettük ezt, hogy az, aki által a királyok uralkodnak és igazságos dolgokat határoznak el, karjának hatalmas erejével, az igazság érdekében, isteni áldásával fogja segíteni császári fegyvereinket és az erdélyi hadsereget, s a királyi szándékot sikerrel koronázza majd. Nem kétséges, hogy az a hűségeskü, melyet már korábban engedélyeztünk, valamint a halhatatlanságra való törekvés arra fogja lelkesíteni nemcsak az egész hazát, hanem azokat is, kiknek a mi királyi védelmünk alatt e tartomány vezetését gondjaikra és okosságukra bíztuk, amit soha el nem évülő dicsérettel látnak el, hogy e munkájukban minden adott esetben, minden képességükkel bebizonyított hűségüket (amelyet kellően értékelünk) továbbadják az utódoknak, s minden erejükkel becsületesen azon legyenek, hogy az ellenség ezt a hegyekkel koszorú módjára övezett országrészt ne mocskolhassa be rablással, zsákmányolással, tűzzel és vassal, majd pedig az ősidők óta azonos akaratban eggyé forrott nemzeteket fondorlatos mesterkedésekkel és izgatásokkal szétzüllesztve, a barbárok súlyos jármába taszítsa, és ezt a népet, amely eddig az egész kereszténység védőbástyája volt, elpusztítsa.

Ami pedig a fejedelmi széknek Appaffy Mihály által történő utódlását tartalmazó Diploma megerősítése iránti kérelmet illeti: tekintettel arra, hogy ő, mint 14 esztendős serdülő ifjú, a törvények szerint (melyeknek szent megtartását kívánják a nemes karok) huszadik életéve előtt nem érett meg az uralkodásra, s kegyesen úgy ítéltük meg, hogy ezekben a Thököly álnoksága által megzavart időkben nem is szolgálná sem Erdély, sem a haza javát az, ha az említett törvények megsértésével kellene valami új gyakorlatot bevezetni, éppen ezért neveljék a kiskorú ifjút azon belső tanácsosok, akiknek gondjára van bízva a tartomány vezetése, az Isten félelmében, fejedelemhez méltó erényekben, serdülőkora végéig, a fejedelmi szék utódlásának reményében; ki kell várni a benne érlelődő és felcsillanó lelki adományok bizonyítékait, melyeket végül a császári és királyi kegy, a haza javára, a legjóságosabban fel fog karolni.

Hogy pedig Erdély összes rendjeinek ne legyen okuk a közbeeső időben arra, hogy kétségek közepette várakozzanak s bármi mást sejtsenek, mint a mi atyai jóindulatunkat, úgy véltük, hogy az alábbi cikkelyek tekintetében, a mi hűséges karaink és rendjeink egyetemességének, valamint utódaiknak, kikről bízvást hisszük, hogy mindnyájan állhatatosak maradnak majd királyi koronánk iránti hűségükben, királyi szavunkkal és töretlen hittel biztosítékot nyújtunk.

Először: Semmit sem változtatunk az Erdélyben bevett vallások ügyében, ez idő szerint meglevő templomaik, iskoláik lelkészségeik tekintetében, és nem vezetünk be más papságot vagy egyházi személyeket; ennek ellenkezőjét soha nem fogja elérni az egyházi vagy világi rend semmiféle tiltakozása sem; olyan értelemben azonban, hogy a katolikusok saját költségükön, tehát a többi vallás legcsekélyebb megterhelése nélkül Kolozsvárott, jelenlegi imaházuk helyén templomot építhetnek, továbbá: Gyulafehérvárott, jelenlegi imaházuk helyén, templomot építhetnek, továbbá: Gyulafehérvárott, a nemrégiben Báthori Kristóf által emelt, ez idő szerint azonban romban álló templomukat helyreállíthassák; ugyanazon katolikusok minden helységben – ha kevesen vannak és jövevények, akkor magánmódon, ha azonban sokan vannak, akkor nyilvánosan – gyakorolhassák vallásukat, és meglegyen nekik templomépítési joguk ugyanúgy, ahogyan mindez megilleti a többi bevett erdélyi vallást is, abban az esetben, ha tagjai az adott helységben többségben vannak.

Másodszor: Megerősítjük a magyar királyok, valamint Erdélynek Magyarországtól való különválása idejében, valamennyi erdélyi fejedelem által hűséges karainknak juttatott összes adományozásokat, átruházásokat, kiváltságokat, címadományozásokat, nemesi leveleket, hivatali rangokat, méltóságokat, tizedeket, végül minden juttatást és jószágot, akár magánszemélyek, akár városok, közösségek, testületek, avagy bármelyik bevett vallás temploma, lelkészsége, iskolái kapták azokat, akár Erdélyben, akár a Magyarországi Részeken, akár Székelyföldön, akár Debrecenben, még abban az esetben is, ha valaha valamilyen templomhoz, konventhez vagy káptalanhoz tartoztak volna, úgy hogy ezen a címen

senkit se zavarhassanak meg semmiképpen javaiban, sem mi, sem bárki más egyházi vagy világi rendű férfiú, sem támadással, sem perrel, hanem ki-ki azt, amije most van és amit ez idő szerint birtokol, a jövőben is tartsa meg és birtokolja, a magyar királyok és erdélyi fejedelmek említett adományozásai folytán; kivéve azokat, amelyeket maguk a fejedelmek vontak vissza saját döntéseik alapján.

Harmadszor: Kijelentjük, hogy ennek a hazának jóváhagyott és összegyűjtött törvényei, végzései, Werbőczy Hármaskönyve (kivéve abból András király törvényének kilencedik cikkelyét, melyet a legutóbbi pozsonyi országgyűlés hatályon kívül helyezett), továbbá: jogszabályai, a szász nemzet törvényhatósági joga sértetlenül érvényben maradnak ugyan, mivel azonban maguk a karok mind vallás, mind saját jogszabályaik és kiváltságaik szempontjából különböznek egymástól, és a katolikusok a fentebbi első és második cikkelyt vélik sérelmesnek magukra nézve; a szászok viszont azt kérik, hogy a harmadik cikkelyben jobban biztosítani kellene ősi kiváltságaikat, azok használatát s szokásaikat; éppen ezért úgy véltük, hogy a rendek saját érdekükben igyekezzenek, császári jóváhagyásunktól függően, baráti megegyezéssel és egyetértéssel azon egymás közti nehézségeiket, melyek az említett három cikkely körül támadtak, elegyengetni, mert ha ez nem sikerül, akkor – császári és királyi tisztünknek megfelelően – mi leszünk kénytelenek végül is azt határozni, amit a felek meghallgatása és erdélyi tanácsadóink véleményének megértése után e tárgyban igazságosnak és jogosnak látunk majd.

Negyedszer: Úgy parancsoljuk, hogy sértetlenül meg kell tartani az eddig bevezetett gyakorlatból mindazt, amiről úgy láttuk, hogy a főhatalmat nem sérti: a kormányszékek, a titkos tanács, az országgyűlések, az önkormányzatok szabadsága, továbbá az ítélőtábla, az ítélőmesterek és [táblai] ülnökök, valamint az alsóbb bírói székek joghatósága, az igazságszolgáltatás szokott rendje és gyakorlata (fenntartva azonban a súlyosabb esetekben a királyhoz folyamodás kötelezettségét). A gazdasági ügyekben is – ami a regálékat és kincstári ügyeket illeti –, a leghűségesebb karaink előzetes jóakaratú tájékoztatása alapján, olyan ügyvitelt és gyakorlatot fognak követni, hogy sem kamarai bizottságok útján, sem más útonmódon senkit se érhessen és ne is érjen semmiféle sérelem, sem a nemesek, sem a polgárok, sem a magánemberek közül.

Ötödször: Minden hivatalt – akár a rendfenntartásban, akár az igazságszolgáltatásban, akár a gazdasági ügyek lebonyolításában szükséges tisztségekről van szó – erdélyi honosokkal töltünk be, tehát magyarokkal, székelyekkel és szászokkal, nem tévén különbséget közöttük vallási szempontból; idegen nemzetbeliek vagy azok, kiket ők velünk együttesen idegeneknek és alkalmatlanoknak minősítenek, nem kerülhetnek tisztségekbe és hivatali állásokba, valahányszor ilyen állások megüresednek; fenntartjuk azonban magunknak a jogot, hogy az ő beleegyezésükkel, a névjegyzékbe történő felvételre vagy abból való törlésre javaslatot tehessünk.

Hatodszor: Azokat a javakat, melyek akár utódok hiánya, akár hűtlenségi perek során szállnak a királyi kincstárra, érdemes erdélyi honosoknak – tudniillik magyaroknak, székelyeknek és szászoknak – fogjuk kegyesen juttatni, nem tévén különbséget közöttük vallási szempontból. A magánszemélyek azon javait pedig, melyeket fegyvereinkkel foglalunk vissza az ellenségtől, királyi kegyünk jóvoltából, régi birtokosaiknak vagy ezek leszármazottainak kell visszaadni. E célból kegyes királyi megbízással meghagyjuk valamelyik erdélyi ítélőszéknek vagy hadvezérünknek, hogy az okmányok megtekintése után e különleges esetben döntsön az igazság szerint.

Hetedszer: Főkormányzónkat, akit a régi időkben vajdának neveztek, vagy annak helyettesét, a mi erdélyi honos nemeseink és előkelőink sorából fogjuk kiválasztani, akár katolikus, akár más, de ott bevett vallás híve lenne is, amennyiben hűségben és érdemekben kiemelkedik. Ugyanezt fogjuk megtartani az erdélyi hadsereg főkapitánya, a főkancellár, a titkos tanácsosok, a főispánok, a székelyek kapitányai, az ítélőmesterek és más, régi méltóságok betöltésénél; és mindezt.

Nyolcadszor: Azzal a módosítással adjuk meg kegyesen, hogy a kormányzói, az erdélyi

hadsereg-főkapitányi, a kancellári, a titkos tanácsosi, az ítélőmesteri méltóságok jelöltjeit – valahányszor e méltóságokat be kell tölteni – megerősítés céljából mutassák be nekünk; hogy a különféle nemzetek állama annál nagyobb nyugalomban élhessen, száműzzék a veszélyes mesterkedéseket és törekvéseket, és gyökerezzék meg mindenki lelkében egy akarattal a köz java az ország jóléte érdekében, ami mindenki célja. Ami pedig a többi tisztségviselőt illeti, tudniillik a királybírákat a szászok és székelyek között, a szolgabírákat és az alispánokat a megyékben, a bírákat, polgármestereket és hasonló tisztségeket a városokban, kiket ők maguk szoktak megválasztani szabad választás útján, ezek maradjanak meg ugyanazon szabadságban és szokásjogban a jövőben is; de a fentebb említett esetek mindegyikében, ugyanúgy, mint az előzőkben, tőlünk kell kikérni a megerősítést.

Kilencedszer: Kegyesen úgy véljük, hogy a közjóra abból nagy haszon származnék, ha a tizenkét tagú titkos tanácsban legalább három tanácsos katolikus lenne, az ugyancsak tizenkét tagú ítélőtáblánál szintén hárman lennének katolikusok, míg a többi tagokat az egyéb vallásúak közül válogatnák össze. Továbbá: a titkos tanácsban, a bevett törvények szerint, a szász nemzetből való szebeni királybíró is jelen legyen, az ítélőmesterek közül egy legyen katolikus; viszont a jelenlegi tagok közül mindenki maradjon meg tisztségében.

Tizedszer: A közügyek megtárgyalása, az igazságszolgáltatás és – ha lennének ilyenek – a királyi előterjesztések tudomásulvétele szempontjából szükséges évi országgyűlések, valamint az ünnepnyolcadi határnapok meghirdetését kormányzónkra s a titkos tanácsra bízzuk; de mindannak megerősítését, amit ezeken tárgyalnak, saját személyünknek tartjuk fenn.

Tizenegyedszer: Főkormányzónknak legyen meg az őt megillető hatalma, rangja és kiváltsága; állandóan a tartományban kell tartózkodnia, s a haza törvényeit – egyházi és világi törvényeket egyaránt – köteles megtartani; kegyesen úgy határozunk, hogy neki is, a titkos tanács, valamint az ítélőtábla tagjainak is, megfelelő javadalmuk legyen a mi királyi kincstárunkból és kincstári jövedelmeinkből. Ha pedig a köz érdeke s a különféle, ott élő nemzetek nyugalma azt tenné kívánatossá, hogy a főkormányzót évente cseréljük, a karok a legszabadabb módon tegyék meg mielőbb más személyre vonatkozó javaslatukat, és terjesszék fel hozzánk, hogy a továbbiakban kegyelmesen dönthessünk.

Tizenkettedszer: Béke idején (amit a béke istene adjon meg mielőbb) 50 000 birodalmi tallér, Magyarország és Erdély elleni háború esetén pedig 400 000 rénes forint adóval leszünk elégedettek, számításba véve a természetbeni szolgáltatásokat is; az adó megosztásának és behajtásának módját meghagyjuk hűséges karainknál és a tartomány tisztségviselőinél; nekik kell azt pártoskodás nélkül, igazságos arányban beszedniük; mindazt, ami a haza védelmére az említett összegeken felül szükséges – hűséges karaink iránti szeretetből s az egész nép sorsának megkönnyítése céljából –, a királyi és kincstári javakból, a só- és a többi ércbányákból, a szászoknál a harmincadvámból és tizedekből, a megyéknél pedig a tizedbérletekből és egyéb jövedelmeinkből fogjuk fedezni.

Tizenharmadszor: Természetbeni szolgáltatásokat és egyéb, ott nem ismert szokásos adókat nem fogunk bevezetni, a vámokat és a harmincadot nem növeljük.

Tizennegyedszer: A székelyek – az emberiség e legharciasabb fajtája – legyenek teljességgel mentesek a jövőben is minden adótól, csakúgy, mint eddig, a téli és nyári katonatartás minden terhétől szintén, továbbá: a tizedektől és szolgáltatásoktól is, azon javaik után, melyeket a székely felkelés kötelezettségével birtokolnak. Ezzel szemben fennmarad abbeli kötelezettségük, hogy a haza védelmére saját költségükön kell katonáskodniuk. Nem értjük azonban ide a székely parasztokat vagy jobbágyokat.

Tizenötödször: Ugyanúgy, amint az a fejedelmek idejében volt, megengedjük minden dolog szabad forgalmát és a szabad kereskedést, kegyesen úgy akarjuk, hogy etekintetben is meg kell őrizni a nemesek előjogait és kiváltságait.

Tizenhatodszor: A tizedeket – melyeket náluk eddig bérlettel szoktak megváltani – meghagyjuk a földesuraknál; a bérbeadást azonban a kincstárnak tartjuk fenn.

Tizenhetedszer: Nem terheljük a tartományt nagy és szükségtelen őrsereggel, melyet részben a helyi katonaságból szervezünk és kincstárunkból látunk el; élére azonban német tábornokot állítunk, kinek a kormányzóval, az államtanáccsal és az erdélyi hadsereg főkapitányával hadügyekben majd a kölcsönös kapcsolatot kell tartania, de más, az említett államot és kormányzóságot érintő dolgokba nem árthatja magát.

Tizennyolcadszor: A szász nemzet és az egész szegény nép nyakából leoldjuk a bármiféle és bármilyen rangú utasemberek díjtalan ellátásának terhét, ezt a megcsontosodott rossz szokást, és a lovak és minden egyéb igásállat, valamint a szállások és ezekhez hasonlók igénybevételét, ezeket az utasemberek által eddig gyakorolt visszaéléseket; kegyesen azt javasoljuk és el is rendeljük, hogy a postát az államtanács szervezze meg – először udvarunkhoz terjesztvén fel erről szóló tájékoztató jelentését –, míg vendégszállásokat olyan utasemberek számára, kiket jóakarattal befogadnak és igazságos díjért s árért el is látnak, alapítsanak a földesurak és a városok.

Mi tehát, teljesíteni akarván királyi kötelezettségünk legkegyesebb feladatát: valamennyi és minden egyes hívünk boldogulását, a köz javát és nyugalmát, a kereszténység ügyének gyarapodását, úgy véltük szívünkben, hogy Isten segítségével, a nekünk annyira kedves Erdélyt semmiképpen sem engedjük a török Minotaurus Labyrinthusába belebonyolódni, s miután a fent elmondott cikkelyeket és pontokat áttekintvén és megvizsgálván, úgy találtuk, hogy azok a karok és rendek, az összes lakosok és az egész keresztény világ javát szolgálják, azokat minden részükben és fejezetükben jóváhagyjuk, és jelen soraink szavával, örök érvényű törvénnyel szentesítjük, megígérvén királyi szavunkkal, általunk és legfelségesebb királyi házunk által soha meg nem sérthető hűséggel, hogy valamennyit szilárdan és sértetlenül megtartjuk és megtartatjuk, arra törekedvén, hogy a mi leghűségesebb népünket egyre nagyobb és nagyobb jótéteményekkel halmozzuk el.

Kelt Bécsben, a mi Városunkban, az Úr születése utáni 1691. esztendőben, december hónap 4. napján. Római királyságunk 34., magyar királyságunk 37., cseh királyságunk 36. esztendejében.

MTSZ II. 733–740. P.

34.

1777

MÁRIA TERÉZIA RENDELETE AZ ISKOLAFAJTÁKRÓL, EGYES TANTÁRGYAKRÓL, A TANÍTÓKÉPZÉSRŐL ÉS A TANULMÁNYI IDŐRŐL – RATIO EDUCATIONIS

ELŐSZÓ

I. § A nevelés helyes rendezésének szüksége és a róla való gondoskodás jogának fenntartása a király részére Magyarországon

Az ifjúság helyes nevelését és az egész közoktatásügynek intézését a józan erkölcsű népek mindenkoron olyan nagy fontosságúnak tekintették, hogy benne látták országaik legfőbb sarokkövét és az általános jólét alapját. És méltán. Mert ha az állam egész boldogsága az isteni Lény feltétlen tiszteletéből, a hit szentségéből, a fejedelemhez való hűségből, a haza és a polgártársak szeretetéből mint megannyi kútforrásból fakad: bizonyára könnyen érthető, mily nagy buzgósággal kell azon munkálkodnunk, hogy ezen erények magvait a zsenge gyermeki lelkekbe idejekorán beoltsuk, serdülőkorukban fejlesszük és végre teljesen megérleljük és tökéletességre vezéreljük.

Ennélfogva őseink, miként minden más dologban, akként ebben is bölcs előrelátással úgy intézkedtek, hogy a nevelésről való legfelsőbb gondoskodást és a nemes tudományok igazgatását hazai törvényeink rendelkezéseiből a fenntartott királyi felségjogok közé iktatták; magát e nagy feladatnak végrehajtását pedig az ország politikai hatóságaira bízták. Tették ezt mindenesetre azért, hogy az ifjúság vezetése és a tudományok művelése arra az egyetlen célra irányuljon, hogy zsenge lelküket lassanként az erény szeretete megragadja s a természet jóvoltából beléjük oltott tehetségeik tökéletesedjenek; értelmi erejük lépésről lépés-

re élesedjék; akaratuk az erkölcsi törvényekhez alkalmazkodjék; hogy azokban a tudományokban nyerjenek oktatást, amelyek később mindegyiküknek javára és hasznára lehetnek; végre, hogy a tanulmányoknak és a nevelésnek bizonyos egyöntetű formája az egész királyságban biztosíttassék és a jelen szervezet áldásai mindenkire egyaránt kiterjesztessenek.

II. § Azon szempontok, melyek az ifjúság nevelésében és oktatásában Magyarországon és kapcsolt tartományaiban figyelembe veendők

Hogy azonban a nevelés és tanulmányügy jelenlegi szervezete ezen céloknak mentől biztosabb és következetesebb eléréséhez alkalmazkodjék, főleg három szempontot kell megfontolnunk. Éspedig:

1. Kiknek a javára szól általában ez az itt tervezett intézmény.
2. Mely tudományokban és művészetekben képeztessék az ifjúság mind az alsóbb, mind a felsőbb fokú tanintézetekben.
3. Mi módon biztosítható szilárdan és állandóan az előadandó tárgyak helyes rendje. [...]

IV. § Azon mesterségek és tudományok, melyekre az ifjúságot oktatni kell

Nyilvánvaló, hogy a mesterségek és tudományok megválasztásában a kevéssel imént említett lakosok osztályaihoz kell alkalmazkodni, és gondosan meg kell vizsgálni, mely tanulmányok felelnek meg kinek-kinek jövendő társadalmi helyzetében, és micsoda hasznot fognak hajtani a mindennapi gyakorlati életben. Ebből eléggé ki fog tűnni, hogy a zsenge korú gyermek számára semmiféle más feladatot ki ne tűzzünk, mint amely később javára fog szolgálhatni. Ennélfogva:

I. Kezdjük a nép fiain, és oktatásukban arra figyeljünk, hogy azokat a készségeket alakítsuk ki bennük, amelyek elsősorban az alázatos és igaz keresztény kötelességeinek teljesítésére vonatkoznak; továbbá azokat, melyek az ilyen növendékek különböző életpályájának feladatát teszik, amennyiben felnőtt korukban vagy földművelők, vagy mesteremberek, vagy családfők, vagy végre az emberi társadalom bármely más tagjaivá lesznek: egyszóval, hogy azok, akiknek a természet nagyobb szellemi tehetséget juttatott, a felsőbb tanulmányaikra az alkalmas alapot a *nép-* vagyis *nemzeti* iskolákban vessék meg.

Ezeknek helyes megfontolása jelentékenyen meg fogja könnyíteni a tárgyalandó tudományok megválasztását; s egyúttal érthetővé teszi, hogy maguk a népiskolák különbözőképpen osztályozandók; nevezetesen olyanokra, melyek: *a)* falvakban, *b)* kisebb városokban, *c)* nagyobb városokban állíttatnak fel. Ezek mindegyike részére megfelelő sajátos szervezetek és alkalmas szabályzatok állapítandók meg, hogy ezek segítségével a falvak és városok serdülő nemzedéke a megfelelő nevelésben részesülhessen, a felsőbb tanulmányokra törekvők pedig a szükséges segítőeszközöket megszerezhessék.

II. A népiskolák felállítása után gondoskodni kell azokról az ifjakról, akik ezek elvégzése után tovább folytatják tanulmányaikat, és a latin iskolákban eltöltött néhány év múlva abbahagyván a tudományokat, más intézményekhez lépnek át. Nevezetesen:

1. valamely iparág gyakorlására vagy kereskedelmi pályára,
2. mezei gazdálkodásra vagy kincstári és más, magánosoknál vállalt szolgálatba,
3. községi vagy városi kisebb hivatalokba,
4. katonai pályára,
5. bányászatra és pénzverő hivatalba,
6. saját otthonuk és vagyonuk gondozására,
7. népiskolai tanításra,
8. végre komolyabb tudományok tanulására. [...]

III. A grammatikai iskola tanfolyamának elvégzése után az ifjak nem csekély számmal fellépnek a magasabb műveltség iskolájába, s miután ezt befejezték, a mindennapi tapasztalat tanúsága szerint sokan búcsút mondanak a tanulmányoknak, részint mert családi körülményeik nemritkán így kívánják.

Ennélfogva egyesek: 1. a papi pályára szegődnek vagy a Magyarországon bevett egyházi szerzetek valamelyikébe lépnek, 2. mások népiskolai vagy a grammatikai iskolai tanítóságra adják magukat, 3. mások ismét visszatérnek családi tűzhelyeikhez, hogy átvegyék örökségüket, vagy családi ügyeik gondozását és a vagyon kezelési módját magából a gyakorlatból megtanulják, 4. némelyek a főuraknál mint titkárok, könyvtárosok stb. találnak elhelyezést, 5. végül vannak olyanok, kik a fentebb elsorolt élethivatások egyikét vagy másikát választják.

Éppen ezért a nekik megfelelő iskoláztatás meghatározására szükséges lesz:

1. hogy a grammatikai iskolában megkezdett tanulmányaik röviden felújíttassanak, majd további folytatást nyerjenek, és azonfelül oly új tantárgyak járuljanak hozzájuk, melyek az előrosolt élethivatásoknak különösen megfelelnek.

2. Ezután könnyű lesz ennek az iskoláztatásnak megfelelő időtartamot is előre megállapítani. Ugyanis a grammatikai tanfolyam számára megszabott évekhez még annyi esztendőt kell csatolni, ahány esztendő kívántatik, hogy az ifjaknak ez az osztálya a neki megfelelő tárgyakat rendszeresen megtanulhassa, tekintettel magára a hallgatók korára is, mely lassanként az érettség állapotához közeledik.

Létrejön tehát e helyütt a latin iskolának második fajtája, mely valamivel kisebb számú tanítványt foglal ugyan magában, mint a grammatikai iskolák, de mégis igen széles teret nyit az előadandó tárgyak hasznos volta miatt, és számos helyen állítandó fel, hogy kényelmesen megközelíthető legyen. Ennek az iskolának jövőre *gimnázium* lesz a neve.

IV. A gimnáziumi tanfolyam elvégzése után az ifjúság többnyire egy meghatározott életpályára lép, és vagy abbahagyja iskolai tanulmányait és fentebb elsorolt foglalkozások valamelyikének szenteli magát, vagy a bölcseleti és azután a hittani, vagy a jogi, vagy végül az orvosi tudományok megszerzésében fáradozik. Természetesen azért, hogy részben életfenntartásának eszközeit megszerezhesse tudásának segítségével, részint hogy valamikor az uralkodónak és a hazának hasznos szolgálatokat tehessen. Ezért a tanterv megállapításában tervszerűen gondoskodni kell, hogy a hasznos tantárgyak egyikének a hiányát se érezzék a hallgatók, bármely szak felé tereli őket hajlandóságuk. Azonkívül nagyon óvakodjunk attól, hogy az ifjak kevésbé hasznos dolgok tárgyalásával, értéktelen elmejátékok kibogozásával, főképpen pedig a tanulás gyakori megszakításával vagy szünetelésekkel vesztegessék a többé ki nem pótolható drága időt. Különben is akárhánynak közülük csak nagyon szűk határokat szabott elméjük kiművelésére mostohább tehetségük vagy környezetük, melyben napról napra élnek, vagy végül a családi viszonyaikban rejlő akadályok. [...]

A szigorúbb értelemben vett tudományos iskola ezen harmadik faját joggal megilleti az *akadémia* elnevezés, egyrészt azért, mert ott a felsőbb tudományokat a legkiválóbb tudósok adják elő, másrészt mert a főurak és nemes emberek gyermekei főképpen ebben az iskolában szokták befejezni a nemes tudományok tanulmányozását.

V. Azok, akik az akadémiai tanfolyam elvégzése után még további tudományos kiképzésre, tanulmányaiknak mintegy betetőzésére fognak törekedni, azoknak a *királyi egyetemre* kell majd belépniük, amely a szabad művészetek és tudományok minden ágának gócpontja, ahol a leghíresebb tudósokat hallgathatják és választhatnak a tehetségüknek vagy céljaiknak megfelelő tudományszakok között, minden irányban pontos búvárkodásokat végezhetnek, szóval a tudományok minden nemében tökéletesen kiképezhetik magukat. [...]

4. FEJEZET. A GIMNÁZIUMI RENDKÍVÜLI TANTÁRGYAK

A polgári életben nem csekély hatással van a művelődésre és nemritkán sok haszonnal jár azon dolgoknak az ismerete, melyek a világ különböző részeiben nap nap után történnek. És semmit sem emlegetnek beszéd közben gyakrabban az emberek, mint az új eseményeket. Fonák dolog volna, ha a magyar ifjak ezen a téren tájékozatlanok lennének. Ezért nemcsak alkalmat kell adni a gimnáziumban a közérdekű újdonságok olvasására, hanem a belőlük való kívánatos és hasznos okulás megszerzésére is.

A legnevezetesebb eseményeket tartalmazó hírlapot a királyi egyetemen fogják szerkesz-

teni. Hogy azonban egészben véve miként rendezendő e tantárgy, arról a maga idején lesz szó, mert a dolog bővebb megfontolást kíván.

Csupán arra kell e helyütt a figyelmet felhívnunk, hogy a gimnáziumi igazgató az év kezdetén vezesse be ezen újdonságok felolvasását, és hetenként kétszer maga tartsa meg. A hanyag és kevésbé figyelmes tanulókat zárja ki, ellenben a jó erkölcsűeket és szorgalmasakat vegye föl.

RATIO 35–247. P.

35.

1784

II. JÓZSEF NYELVRENDELETÉNEK ISMERTETÉSE BARCZAFALVI SZABÓ DÁVID KOMMENTÁRJÁVAL

Felséges urunk Magyarországon s hozzá tartozó tartományaiban és Erdélyben az országot illető és törvényes dolgoknak folytatásában a deák nyelvnek eltöröltetése és helyette a német nyelvnek közönségesen leendő bevétele iránt most legközelebb kiadott parancsolatja summáson így következik: ti.: A holt nyelvvel (lingua mortua) való közönséges élés, amilyen tudniillik a deák nyelv, bizonyos jele, hogy még azon nemzet tökéletesen ki nem pallérozta tott, minthogy ezáltal mintegy alattomban bizonyítja, hogy vagy magának közönséges szokásban levő született nyelve [anyanyelve] nincsen, vagy pedig a község annak olvasását és írását nem érti, és hogy csak a deák oskolában tanultak tudják írásban kitenni gondolatjaikat, sőt, hogy maga a nemzet olyan nyelven igazgattatik, s rá törvény hozattatik, amelyet éppen nem ért. Csalhatatlan bizonysága ennek az, hogy Európának egy kipallérozott nemzetsége is a deák nyelvvel országa dolgaiban többé nem él, hanem ez a régi szokás még csak Magyarországon, Erdélyben és Lengyelországban uralkodik.

Ha a magyar nyelv Magyarországon és Erdélyben közönséges volna, úgy lehetne ezzel, az ország dolgaiban, a deák helyett közönségesen élni, de tudnivaló, hogy a német, az illíriainak egynehány neme és az oláh nyelvek majd szinte olyan szokásban vagynak, hogy eszerint a magyar nyelvet közönségesnek éppen nem lehessen tartani. Nincsen tehát más nyelv a német nyelven kívül, amelyet a deák helyett az ország dolgainak folytatására lehessen választani, amellyel tudniillik az egész monarchia, mind a hadi, mind pedig a polgári dolgokban él: [...]

Őfelsége annak okáért, ezen, mind magának a nemzetnek, mind pedig a monarchiának dicsőségére intézett célja behozásának idejét lenni már ítélvén, ezen következendőket kegyelmesen rendelte;

1-ször. A Magyar s Erdélyi Udvari Kancellárián jövő mindszent havának első napjától fogva minden dolgok csupán csak német nyelven folyának, a törvényes dolgokon kívül, amelyek még esztendeig deákul folytattathatnak, és ezen nyelven tétessenek az országok minden dicastériumára az expedíciók [kiadmányozások], de a vármegyékre 1785-dik esztendőnek 1-ső novemberéig még deákul maradjanak; eszerint az említett Udvari Kancellárián most jövő novembernek első napjától fogva csupán csak német instanciák fognak elvetettni.

2-szor. Hasonlóképpen jövő mindszent havának első napjától fogva minden magyarországi és erdélyi dicasteriumok minden magok között forgandó dolgokat németül folytassanak, és az őfelségéhez tejendő kérdéseket és jelentéseiket azon nyelven tegyék; az alattok levő székekhez pedig még azon túl egy esztendeig deákul bocsássák rendeléseiket, és az alatt az idő alatt tőlük vett deák hírtételeket, ha a szükség úgy hozza magával, őfelségének is felküldhetik.

3-szor. 1785-dik esztendőnek mindszent havának első napjától fogva minden vármegyék, királyi városok, districtusok [kerületek], székek, nemkülönben minden kamarás tisztek minden közöttük forgó dolgaikat, egymás között való levelezéseket, felsőbb instanciákhoz és őfelségéhez tejendő hírtételeiket német nyelven tartoznak tenni.

4-szer. Három esztendő múlva minden törvénykiszolgáltató székek (Dicasteria és Fora Juridicis) minden előttük forgandó pereket német nyelven tartoznak tractálni [tárgyalni], és a prókátorok is ezen nyelven allegálni [érvelni]. Nem lészen mindazáltal tőle idegen őfelsége, hogy ez a háromesztendei adott idő, ha a szükség úgy hozza magával, őfelsége hírével továbbra terjesztődjék. E miatt a haza törvényei deák nyelven megmaradhatnak, minthogy a bírák és a prókátorok ennek utána is fognak tudni deákul.

5-ször. Eszerint ezután senki, semmi tisztségre a dicasteriumokon, vármegyéken, avagy a papi rend között nem fog felvétettetni, hanem csak aki németül tud, amelyet a dicasteriumoknál most mindjárt, a vármegyéknél egy esztendő, a kisebb papi és világi tiszteknél pedig három esztendő múlva szentül meg kell tartani; és ezért 1785-dik 1-ső novembertől fogva senkit is a vármegyéknél, aki németül nem tud, valami tisztségre még csak kandidálni sem lehet.

6-szor. Az ország gyűlésén, hogy mindenek németül folyjanak, kívánja őfelsége; s ezért három esztendő múlva oda követnek, aki németül nem tud, nem is küldethetik.

7-szer. Most jövő mindszent havának első napjától fogva egy gyermek is a deák oskolákban elébb fel ne vétettessék, minek előtte meg nem mutathatja, hogy németül írni és olvasni tud.

Ezzel a kegyelmes rendelésével pedig őfelsége nem szándékozik a nemzetek született nyelvét semmi módon eltörölni, vagy pedig hogy Magyarországon, hozzá tartozó tartományiban és Erdélyben lakó különböző nemzetségek született nyelvekkel ne éljenek, és ahelyett más idegent tanuljanak, nem is az őfelsége maga könnyebbségéért, hanem ez egyedül ezen rendelésnek a vége: hogy azok, akik valami tisztségekben akarnak lenni, az országot és a közjót illető dolgoknak folytatásában a deák nyelv helyett némettel éljenek, és ezt a nevedékeny ifjúság is a deák helyett tanulja.

MAGYAR HÍRMONDÓ 1784. JÚLIUS. 42. SZ. 164–167. P.

2. Jogalkotás és jogélet

2.1. Patrimonialitás és korai rendiség

A válogatás szempontjai

A magyar jogfejlődés első, a *Hármaskönyv* megjelenésével záruló fejezetének anyagát következetes jogági tagolásban szinte lehetetlen közreadni. Ennek alapvetően az a magyarázata, hogy a jogfejlődés eme stádiumában a modern értelemben vett jogágakról még nem lehet beszélni, minthogy ilyenek nem is léteztek. Jól mutatják ezt a bizonyos életviszonyok teljességét rendezni kívánó normák, mint például a városi kiváltságlevelek, amelyekben köz- és magánjogi szabályok a rendszerezés igénye nélkül, vegyesen kerültek összegzésre, hasonlóképpen a királyi szerviensek, illetve nemesek számára adott privilégiumok. Mindezek ellenére, részint a jobb érthetőség kedvéért, részint pedig a modern dogmatikai elvárásokra tekintettel, a jogági felosztásnak megfelelő rendbe történt a források besorolása, legalábbis ott, ahol ez megoldható volt az egyes intézmények bemutatása kapcsán. Másutt – célszerűségi okoknál fogva – az adott forrás jogági karakterét meghatározó jellegzetességek döntöttek. Így a jogképességre vonatkozó normák a közjogi, ugyanakkor a nemességmegszerzésre vonatkozóak a magánjogi fejezetekben szerepelnek. Az öröklési szabályok a közjogi forrásokban jelennek meg, mivel például az 1267. évi dekrétum vonatkozó rendelkezéseit célszerűtlen lett volna elkülöníteni a többi nemesi jogtól, ugyanígy a városi polgárok öröklési rendjét meghatározó szabályokat is, melyeket ugyanúgy indokolatlan lett volna kiragadni a városi kiváltságok katalógusából. Ezzel szemben a bemutatásra szánt végrendeletek, illetve az öröklési szerződések magától értetődően a magánjogi intézmények között olvashatók a *Végrendelet* és a *Szerződés* címek alatt. Praktikus szempontok követelték meg a nők vagyoni jogait reprezentáló források együttes, külön cím alá sorolt szerepeltetését annak ellenére is, hogy a leánynegyed öröklési jogi intézmény, a hitbér házassági vagyonjogi stb. A hitbérszerződésnek pedig elvileg az egyéb szerződések mellett lett volna helye, mégis – mivel női jogra vonatkozó intézményről van szó – helyesebbnek látszott az említett helyen való bemutatása. Nehézséget okozott a perjog fejlődésének illusztrálásánál a közbűncselekmény elkövetői elleni különös – ősi és újabb – eljárás szabályainak elhelyezése, tekintettel arra, hogy ezeket a normákat időnként az írott források együttesen rögzítették, ezzel szemben, minthogy a rendes per átfogó szabályozására a XV. század végéig nem tett kísérletet a törvényhozó, az csak intézményein keresztül mutatható be, az eljárásjogi szokásokra utaló okleveles emlékeken keresztül. A gyűjtemény szerkesztési sajátosságaként megemlítendő az is, hogy célszerűségi okoknál fogva a király jogköreit érintő források nem kerültek külön megemlítésre a királyra vonatkozó cím alatt, mivel az adományozásra, a nemesítésre, a kiváltságok adására stb. mint kizárólagos vagy alapvetően a királyt illető jogosítványok létére és gyakorlására egyebütt számos, itt feldolgozott forrás nyilvánvaló utalásokat tesz, illetve tartalmaz.

Mindezek a fél évezredes jogfejlődés jellegzetességei által befolyásolt szerkesztési egyenetlenségek, a jogágak szerinti felosztással kialakított mesterséges rendszer mégsem okoz különösebb zavart, minthogy a források címenként szigorú kronologikus sorrendben következnek.

A közölt és felhasznált források kisebb részben a *Corpus Juris Hungarici* és a *Hármaskönyv* magyar fordításaiból, az Árpád-kori dekrétumok Szilágyi Loránd kritikai értelmezésében megjelent szöveggyűjteményéből származnak. Az Anjou- és Zsigmond-kori törvények több rendelkezése a Dőry–Bónis–Bácskai által összegyűjtött latin nyelvű forrásgyűjtemény anyagai közül, más, az alapvetően a szokásjog elemeit hordozó források pedig néhány kivételtől eltekintve a múlt század második felétől kiadott családi és más okmánytárakból valók.

A válogatásban, minthogy fő célként az állam- és jogtörténet tanulmányozásához kíván segítséget nyújtani, több ismert és meghatározó fontosságú forrás is szerepel. Ezeknek egy része régebbi, illetve újabb kritikai fordításban került közlésre. A dekrétumok és a kiváltságlevelek több darabját, valamint a szokásjog bemutatását célzó okleveles anyagokat kifejezetten a gyűjtemény kiadásához készült fordításban vettük fel. Ez utóbbiak a lehető leghívebben követik a latin nyelvű szövegeket, és alapvetően nem irodalmi, hanem jogi szempontok alapján készültek. Ebből adódik többek között az is, hogy néhány kivételtől eltekintve megmaradtak a hosszú, szövevényes, dagályos mondatok, de ott, ahol a forrás értelmét, lényegi tényeit nem érintette, és a jobb megértéshez szükségesnek látszott, az oklevelek egyes részei, illetve szokásos szólamai kimaradtak a fordításból.

Egyes források, például a városi kiváltságlevelek, az egyháznak adott privilégiumok stb. esetén, jóllehet az eredeti közlés nem volt tagolt, a dekrétumok közlésének módján az áttekinthetőség, adott esetben a hivatkozás megkönnyítése érdekében az egyes rendelkezések bekezdésenként sorszámozva szakaszokra oszlanak.

Az oklevelek sajátossága közé tartozik, hogy az évet nem arab számokkal, hanem kiírással, illetve az ennek megfelelő rövidítésekkel jelölték. Ezért évszámok csak a címekben szerepelnek, a forrásban pedig a helyes, a teljes kiírással. Az érintett korszakban nem volt még használatos a hónap és a szám szerint meghatározott nap rögzítése. Ehelyett valamely ünnephez kötötten határozták meg a kiadás pontos idejét, ezért az effajta megjelölések mellett szerepel a hónap és nap szerinti dátum is.

Az oklevelekben felbukkanó személy- és a földrajzi nevek feloldása sok esetben nem lehetséges, illetve csak a feltételezhető átírás adható meg. Az efféle megfejthetetlen vagy bizonytalan nevek, valamint egyes, a latin szövegben szereplő magyar szavak a szövegből kiemelt jelölést kaptak.

Mivel több olyan fogalom található a magyar fordításban, amelyek feloldásra szorulnak, ezek, továbbá a névátírások, valamint a szövegközi dátumjelölések szögletes zárójelben szerepelnek: [ ]

A szövegkihagyásokat és a latin szövegben szereplő rövidítések kiegészítését vastagon szedett szögletes zárójelek jelölik a következő módon: [...], B[éla]

A közölt források között akadnak olyanok is, amelyek sérülés, vagy olvashatatlanná válás okán eleve hiányosak. Ezeket egyebektől eltérően szaggatott vonal jelöli: - - - **(B. G.)**

KÖZJOG

KIRÁLY, KIRÁLYI HATALOM

36.

1020 KÖRÜL
SZENT ISTVÁN INTELMEI IMRE HERCEGHEZ

III. A FŐPAPOKNAK KIJÁRÓ TISZTELETRŐL
A királyi trón ékessége a főpapoknak rendje, [...] Kedves fiam, ők legyenek főembereid, úgy vigyázz a főpapokra, mint a szemed világára. Ha ők jóindulatúak véled, ellenségtől nem kell félned. Hiszen ha ők megbecsülnek, bátran foghatsz mindenhez, imádságuk ajánl téged a mindenható Istennek. Őket állította ugyanis Isten őrül az Isten népe fölé, és őket tette meg a lelkek felvigyázóivá, valamint az egész egyházi méltóság és isteni szentség részeseivé és osztóivá. Mert nélkülük királyok nem is állíttatnak, nem is országolnak. Az ő közbenjárásukra törlik el a vétkezők vétkeit. Ha iránt uk az igazi szeretetet tanúsítod, magadat is kétségkívül megjobbítod, országodat is tisztességgel igazítod. [...] Dávid király szavával megtiltotta, hogy az emberi világ gáncsolja őket: „Fölkentjeimet ne érintsétek!" Az illeti meg ugyanis Isten felkentjeit, aki az isteni és kánoni végzéssel szembeszállva a szent rendbe való férfiakat hamis vádaskodásokkal mocskolja és a nyilvánosság elé hurcolja. Teljességgel megtiltom, fiam, hogy így cselekedj, ha boldogan akarsz élni, királyságod megbecsülni, mert az ilyen dolgok sértik Istent elsősorban. Ha esetleg valamelyik azok közül, akikről szó van, kárhoztatásra méltó vétekbe esik – távol legyen! –, figyelmeztesd háromszor, négyszer is négyszemközt az evangélium tanítása szerint. Ha ekkor intelmeidet nem hallgatja meg, nyilvánosan kell megfeddni a következők alapján: Ha rád nem hallgat, jelentsd az egyháznak. Mert ha e rendet megtartod, dicső koronádat teljességgel felmagasztalod.

IV. A FŐEMBEREK ÉS VITÉZEK TISZTELETÉRŐL
Az uralom [...] dísze a főemberek, ispánok, vitézek hűsége, erőssége, serénysége, szívessége és bizalma. Mert ők országod védőfalai, a gyengék oltalmazói, az ellenség pusztítói, a határok gyarapítói. Legyenek ők, fiam, atyáid és testvéreid, közülük bizony senkit se hajts szolgaságra, senkit se nevezz szolgának. Katonáskodjanak, ne szolgáljanak, uralkodj mindannyiukon harag, gőg, gyűlölség nélkül, békésen, alázatosan, szelíden, tartsd mindig észben, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség. Ha békeszerető leszel, királynak és király fiának mondanak, és minden vitéz szeretni fog, ha haraggal, gőgösen, gyűlölködve, békétlenül kevélykedsz az ispánok és főemberek fölött, a vitézek ereje bizonnyal homályba borítja a királyi méltóságod, és másokra száll királyságod. Ettől óvakodva az erények szabta mértékkel irányítsd az ispánok életét, hogy vonzalmaddal felövezve a királyi méltósághoz mindig háborítatlanul ragaszkodjanak, hogy uralkodásod minden tekintetben békés legyen. [...]

VII. A TANÁCS SÚLYÁRÓL
[...] A tanács állít királyokat, dönt el királyi sorsokat, védelmezi a hazát, csendesíti a csatát, győzelmeket ő arat, kerget támadó hadat, behívja a barátokat, városokat ő rakat, és ő ront le ellenséges várakat. Minthogy pedig a tanácsnak ekkora haszna van, ostoba, pöffeszkedő és középszerű emberekből összeállítani, én úgy vélem, mit sem ér, hanem a tekintélyesebbek és a jobbak, a bölcsebbek és a megbecsültebb vének ajkán formálódjék és csiszolódjék. Ezért, fiam, az ifjakkal és a kevésbé bölcsekkel ne tanácskozz, ne is kérj tőlük tanácsot, csak a gyűlés véneitől, kiknek koruk és bölcsességük miatt megfelel ez a feladat. [...]
INTELMEK 57–59. P. (FORDÍTOTTA: KURUCZ ÁGNES.)

37.

1202
IMRE A KIRÁLY HÍVEK IRÁNTI KÖTELEZETTSÉGÉRŐL

[...] Ismeretes: a királyi felségnek kötelessége, hogy a hívek jeles kitartását és minden, az ország koronájáért fáradozónak érdemeit az igazság mérlegén megmérje, és alkalmasint azt, aki rászolgált, bőkezűen és gazdagon jutalmazza. [...]
SO I. 5. SZ. 5. P.

38.

1223
II. ANDRÁS A KIRÁLY HÍVEI IRÁNTI KÖTELEZETTSÉGEIRŐL

[...] Mivel a király hivatalánál fogva kötelesek vagyunk megmérni minden egyesek érdemeit, és kinek-kinek érdemeinek megfelelően válaszolni, igazságos és helyes, hogy a hűtleneket és a jogtalanság elkövetőit gyökerestül kiirtsuk, a jókat pedig és az igazságosság barátait, akik hűen munkálkodnak a királyi korona javára és az ország előnyére, ne feledjük adományokkal bőkezűen megtisztelni. [...]
ÁUO VI. 264. SZ. 419. P.

39.

1270
V. ISTVÁN A KIRÁLY JOGSZERŰ KÉRŐK IRÁNTI KÖTELEZETTSÉGÉRŐL

[...] A jog rendje és az igazság ereje megköveteli, hogy a fejedelem a kérők jogszerű kívánságai felé hajoljon, amennyiben az, amit kérnek, a legkevésbé sem ellenkezik a méltányossággal, és nem sérti más jogát. [...]
HO VIII. 105. SZ. 134. P.

40.

1490
II. ULÁSZLÓ HITLEVELE

[...] Hogy amidőn a néhai igen dicső fejedelem, Mátyás úr, Magyarország és Csehország királya, stb., a mi boldog emlékű elődünk, a közelmúlt napokban anélkül, hogy törvényes örökösnek örülhetett volna, e világból kimúlt, ezen országnak főpap urai, bárói és többi előkelői, valamint összes nemesei, akikre tudniillik ezen ország igen régi szabadságánál és szokásánál fogva az új király megválasztásának joga háramlott, látván, hogy fejedelem nélkül vannak, és hogy egykönnyen és az ország minden kára nélkül sokáig fejetlenül nem maradhatnak, az új király megválasztása és az ország élére állítása tárgyában egymás közt több ízben tartott tanácskozás után lelki szemeiket reánk vetették, és minket a többi keresztényi fejedelmeknek, tudniillik a mi vetélytársainknak, akik ugyanis hasonlóképpen ez ország után esengtek, elébe tettek, és az alább írt feltételekkel, kikötésekkel és cikkelyekkel királyukká, urukká és fejedelmükké megválasztottak, s ünnepélyesen kikiáltottak, és azután néhány főpapot és bárót elénkbe küldvén szerencsés megkoronázásunk végett e Magyarországba hoztak. Amely cikkelyeknek elseje ez:

Hogy Magyarországot az alája vetett többi országokkal, tartományokkal és a főpap urakat meg bárókat, az összes egyházakat és egyházi személyeket, valamint a nemeseket és a

városokat, úgyszintén ez ország többi alattvalóit és lakosait régi jogaikban, kiváltságaikban, mentességeikben, szabadságaikban és jóváhagyott szokásaikban, amelyekben tudniillik a néhai megdicsőült királyok megtartották és amelyeknek birtokában és élvezetében voltak, meg fogjuk tartani [...]

Továbbá, hogy mások fekvő jószágait és egyéb bármely jogait, melyeket [...] Mátyás király úr és a felséges királyné, valamint bármely mások is igaztalanul és a törvény útján kívül foglaltak el, az illetők jogainak megtekintése és megvizsgálása után adjuk vissza, és mások által is adassuk vissza azoknak, akiké volt.

Hogy az ország koronáját a főpap urak és bárók kezéből semmi ürügy vagy keresett szín alatt, sem készakarva vagy fondorkodva ki ne vegyük, hanem hagyjuk és engedjük meg, hogy azt az ő régi szokásukhoz és szabadságukhoz képest azok tartsák és őrizzék, akiket bizonyos számmal a maguk kebléből egy értelemmel e célra kiválasztanak és kirendelnek, és hogy régtől fogva a korona megőrzésének céljára rendelt Visegrád várát e koronaőrök kezéhez adassuk és szolgáltassuk.

Továbbá ígérjük, hogy Morvaországot, valamint Sziléziát és a két Lausicot a koronától és Magyarországtól nem fogjuk elidegeníteni [...]

Továbbá mivel az előbb említett néhai Mátyás király Ausztria és Stiria, Karinthia meg Krajna néhány várát és városát Magyarország számára megszerezte és megtartotta, ezért ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy ezt az Ausztriát és a többi helyeket a főpap urak és bárók különös és kifejezett beleegyezése és szabad elhatározása meg tanácsa nélkül sohasem a császári felségnek vagy az ő igen dicső római király úrnak, sem örököseinek vissza nem adjuk, Magyarország koronájának megtartjuk, a nevezett felségek ellenében megvédjük és megoltalmazzuk, és a világ semmi kincséért sem fogjuk elidegeníteni.

[...]

Továbbá hogy többnyire Magyarországban tartózkodunk [...].

Továbbá hogy midőn Magyarországban lakunk, a tanácsokat, kancellárokat, a kincstárnokot, udvarmestereket, főasztalnokot, főpohárnokot, a kamaraispánokat a magyarok közül vesszük, és egyáltalán minden felsőbb és alsóbb tisztségre magyarokat alkalmazunk.

Továbbá amikor Magyarországnak vagy az alája vetett részeknek dolgai és ügyei forognak szóban, azok fölött másokkal, mint magyarokkal tárgyalást és tanácskozást nem tartunk [...]

Továbbá az egyházi javadalmakat, különösen pedig az érsekségeket és püspökségeket, apátságokat, prépostságokat és a többi nagyobb hivatalokat a főpapoknak, bárónak és az ország tanácsosainak kifejezett beleegyezése és szabad és önkéntes elhatározása nélkül csakis magyaroknak adományozhassuk, adományozzuk pedig megbízható és jól érdemesült személyeknek.

Továbbá hogy az erdélyi vajdaságot és a székely meg a temesi és a pozsonyi ispánságot, ezenkívül a szlavón–dalmát–horvátországi, valamint a szörényi, nándorfehérvári és jaicai bánságot, úgyszintén más véghelyeket és végvárakat, nemkülönben a királyi városokat másoknak, mint magyaroknak tisztségül ne adhassuk és adományozhassuk, mindazonáltal igazán érdemeseknek.

Továbbá hogy a nyolcados törvényszékek tartásakor Magyarország rendes bírái személyesen legyenek jelen [...] az ország régi és jóváhagyott szokása szerint [...] törvényes és helyes igazságot szolgáltatni. És hogy egy bírót sem fogunk arra szorítani és kényszeríteni, hogy valakinek kedvére a szokásokat, a közönséges bírói gyakorlatot és a törvény rendjét megmásítsa vagy megzavarja.

[...]

Továbbá hogy a most folyó pénzt egyelőre nem szabad megváltoztatni, amikor pedig annak megváltoztatása szükséges lenne, ez a főpapok és bárók tanácsával és ne különben történjék.

Továbbá hogy amit a főpap urak és bárók Magyarország többi lakosaival ezen ország szabadsága és békés nyugalma és megtartása érdekében megkoronáztatásunk idejéig

egyenlő óhajtással és közös elhatározással, a régtől fogva szokásos és mindenkor megtartott módon kigondolnak, összeírnak és elvégeznek, amit az ország dekrétumának nevezünk, azt kötelesek leszünk hatályos levelünkkel elfogadni, megerősíteni, megszilárdítani, helyeselni és jóváhagyni, amint azt az ország dicséretes és jóváhagyott szokásánál fogva más királyok, a mi elődeink tették. És azt mindig meg fogjuk tartani.

[...]

CJH 473–481. P.

41.

1505

RÁKOSI VÉGZÉS

[...] szentesítjük és kicsitől hatalmasig és hatalmastól kicsiig mindannyian egyetértőleg határozzuk és rendeljük: Hogy mostantól és ezután valahányszor és amikor ez az ország a fejedelem és a király halálával elárvul, és nincsenek fiúörökösök, akik ennek az országnak joga és szokásai szerint örökölni szoktak, akkor ezután sohasem fogunk idegen nyelvű embert királyunkká választani, hanem az uralkodásra alkalmas és megfelelő embert fogunk egyező megállapodással és akarattal a Rákos mezején, nem másutt, urunkul és királyunkul elfogadni és megválasztani, és leszünk kötelesek elfogadni és elismerni. Mivel pedig nincsen olyan szomszédos fejedelem és király, aki ne áhítozna ezt az országot nap nap után megszerezni, aki ne próbálkozna a fent említett felséges királyunk halála után, amennyiben fiú örökös nélkül halna meg, amitől Isten mentsen, vagy ha élne is, ezt az országot vagy részeit és tagjait megtámadni, és azt és mindnyájunkat netán erővel és fegyverrel meghódítani, tehát hogy ilyen esetben ezt az országot és részeit, és különösen a határokon belül levő atyafiainkat és kedveseinket ugyanezek meg ne rohanják, egyező választásunkon kívül és ilyen rendelkezésünk ellenére vagy különben bármi módon sajátjukká tenni ne tudják, megígértük és megfogadtuk, és megígérjük és megfogadjuk a magunk és leszármazó örököseink nevében, esküre emelt kezekkel, mindannyian, mi, főpapok a lelkiismeretünk tisztaságára, mi, bárók, előkelők és fent említett nemesek pedig keresztény hitünkre és tisztességünkre és becsületünkre, hogy [...] ha a szükség úgy kívánja, az egész ország és következésképpen mind egyenként kötelesek leszünk felkelni és az ilyen ellenségnek elébe menni és hazánkért mindhalálig küzdeni. [...] Akik pedig az előrebocsátottak ellenére merészelnének tenni, váljanak az ilyenek az ország örökös hűtleneivé, akiknek ne adhasson kegyelmet sem az újonan állított király, sem maga az egész nemzet, hanem bűnük megtorlásául az örökös szolgaság és a paraszti alávetettség jármában sínylődjenek vég nélkül. [...]

MAGYAR TÖRTÉNET 319–320. P. (FORDÍTOTTA: BÉLI GÁBOR)

A SZENT KORONA TANA

42.

1514

HÁRMASKÖNYV

A HATALOM ÁTRUHÁZÁSA

[...] Miután pedig a magyarok a szentlélek kegyelmének sugallatából, magának a szent királynak buzgólkodása folytán az igazság megismerésére és a közönséges keresztény hit vallására jutottak, és őt királyul választották, s egyszersmind megkoronázták volna: attól fogva a nemesítésnek, következésképpen a nemesi birtok adományozásának, mellyel a nemeseket kitüntetni és a nemtelenektől megkülönböztetni szokták, teljes joga és hatalma a főuralommal és kormányzással együtt a nemzet községéről és a községnek akaratából az ország szent koronájának joghatóságára, tehát fejedelmünkre és királyunkra ruháztatott

vala át, akitől most már a kölcsönös átruházás és a viszonyos kapcsolat folytán minden nemességnek eredete mindenkor olyannyira függ, hogy tőle azt elkülöníteni és elválasztani nem lehet, és egyik a másik nélkül nem gondolható.

Mert valamint a fejedelem is csak a nemesek által választatik: úgy nemessé csak a fejedelem tehet, nemesi méltósággal csak ő díszíthet föl valakit.

HK II. R. 3. C. 96–97. P.

43.

A SZENT KORONA TAGJÁVÁ VÁLÁS

A valóságos nemesség tehát katonai szolgálattal és hadi tudománnyal s a lélek és a test egyéb adományai és tulajdonai által szereztetik. Mert midőn fejedelmünk bármely sorban élő embert jeles tetteik és szolgálatai fejében várral vagy várossal, faluval vagy más ingatlan jószággal megajándékoz, az a fejedelemnek adománya által (ha törvényszerű beiktatása is megtörtént) azonnal valóságos nemessé tétetik, és a paraszti állapot igája alól egészen mentesíttetik.

Ezt az adományos kiváltságot aztán nemességnek szokták minálunk nevezni. Minél fogva az ilyen nemesek fiai jogosan mondatnak örökösöknek és szabadoknak. És az ilyen nemesek az imént magyarázott kapcsolat és részesedés alapján a szent korona tagjainak tekintendők, s a törvényesen megkoronázott királyon kívül senki másnak hatalma alatt nem állnak.

HK I. R. 4. C. 67–68. P.

44.

A HATALOM MEGOSZLÁSÁRÓL A NEMZET ÉS A KIRÁLY KÖZÖTT

[...] De miután a közönséges keresztény hitre térnek, és szabad akaratukból királyt választanak maguknak, attól fogva úgy a törvény szerzésének, mint mindenféle birtokadományozásnak és a bírói hatalomnak is összes joga az uralkodás és a kormányzás hatalmával egyetemben, e mi országunk szent koronájának, mellyel Magyarország királyait meg szokták koronázni, hatóságára, következésképpen törvényesen rendelt fejedelmünkre és királyunkra ruháztatott át. És így ettől fogva maguk a királyok a nemzetet összehíván és megkérdezvén kezdtek törvényeket alkotni, mint a mi időnkben is lenni szokott.

Mindazonáltal a fejedelem nem alkothat rendelményeket saját elhatározásából és korlátlanul, főképpen az isteni és az emberi joggal ellenkező és az egész magyar nemzet ősi szabadságát is sértő dolgok felől, hanem csak úgy, ha meghívja és megkérdezi a nemzetet, hogy ilyen törvények tetszenek-e neki, vagy nem. És ha a nemzet azt válaszolja, hogy igen: azután az ilyen fejedelmi határozatok (de mindenkor az isteni és a természeti jog sérelme nélkül) törvényül tartatnak.

Sokszor meg maga a nemzet határoz egyértelmű akarattal bizonyos dolgokat, melyeket a közjó előmozdítására hasznosnak ítél és írásba foglalva a fejedelem elé terjeszti, kérvén, hogy azokat törvényül állapítsa meg számára. És ha a fejedelem az efféle határozatokat elfogadja és jóváhagyja, akkor azok hasonlóképpen törvényi erőre emelkednek, és legottan törvények gyanánt tekintetnek.

HK II. R. 3. C. 285–286. P.

45.

A NEMESI NEMZET FOGALMA

A nemzet neve és nevezete alatt pedig e helyen csupán a főpap, zászlós, más főrendű és valamennyi nemes urakat kell érteni, de nem a nemteleneket.

Mert jóllehet ez a kifejezés: nemzet, tulajdonképpen az összes nemeseket és nemteleneket egyformán magában foglalja, mégis a nem nemesekről (akiket nép vagy közrend névvel szoktunk megjelölni) itt szólni: nem esik feladatunk körébe.

A nemzet ugyanis úgy különbözik a néptől, mint a nem a fajtól, mert a nemzet neve az

összes nemeseket, úgy a fő-, mint az alsóbbrendűeket hozzájuk számítva meg a nemteleneket is jelenti, míg a nép nevezete alatt csupán a nem nemesek értendők.

HK II. R. 4. C. 287. P.

EGYHÁZ

1222

II. ANDRÁS ÚN. PAPI BULLÁJA

46.

II. ANDRÁS MEGÁLLAPÍTJA AZ EGYHÁZIAK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI ÉS ADÓZÁSI KIVÁLTSÁGAIT

A szent és oszthatatlan háromság nevében. András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia és Horvátország királya örökre. Mivel Dávid jövendölő szózata szerint a királyoknak kiváltképpen az értelem tulajdonítandó, a tudás [pedig] a föld felett ítélkezőknek, méltányos, hogy mindezekre kiterjedjen a királyi felség figyelme, hogy megadja a császárnak, ami a császáré, és el ne mulassza megadni azt, ami az Istené. Mi tehát a már mondott okok sorát szem előtt tartván, a dolgok minden elrendezésekor a világiakban a királyi, a lelkiekben az egyházi méltóságot helyezvén előre, az országunkba helyeztetett valamennyi, az Úr szolgálatára a papi tonzúra által kiválasztott áldozópapoknak, szerpapoknak, alszerpapoknak, segédpapoknak, esketőpapoknak királyi hatalmunknál fogva oly és oly jelentős szabadságot adunk, hogy

(1) ha valamely világi ezek közül valakit akár birtok, akár lopás, akár földek miatt vagy bármely más kereset címén világi bíró elé merészel vinni, szenvedje ügyének tényleges elvesztét, mivel akarjuk és elhatároztuk, hogy az egyháziak közül senki se tartozzék felelni a világiak egyikének sem világi személy előtt, ha tudniillik világi bíróság előtt világi személy támadja meg őket.

(2) Mindenesetre, mint az ésszerűség rendje megköveteli, hogyha világi akar rábizonyítani valamit egyházira, az egyházi rend kiküldött főpapjai, érsekek, püspökök, prépostok, főesperesek vagy dékánok [rendfőnökök], avagy bármely más egyházi bíró előtt adja elő ügyének sorát. Hasonlóképpen akarjuk, hogy ha valamely egyházi világi bíró előtt pereskedik, mint az a papi méltósághoz illik, kellő mérsékletet tanúsítván érvényesítse jogát a világi bíróságon. Ha ugyanis világi egyházi személyt világi bírók elé visz, inkább támad zavar, mint rend, úgyhogy inkább a jognak sérelme valósulna meg, mintsem az igazság. Mindkettőre ügyelvén, azonban nem akarunk semmit sem elvonni a papi föveg hatalma alól, úgy a világi méltóságot sem akarjuk semmiben sem korlátozni, mégis csak azokban, hogy mik tartozzanak a világi bíróságra.

(3) Ezenkívül hasonló erővel rendeljük, hogy a tonzúrát viselő személyek közül senki se tartozzék szabadok dénárját, nehezéket vagy bármi, a kincstárat illető adót fizetni, és ha a közönséges adók behajtója ezeket követelné tőlük vagy megszállni szándékozna náluk, kergessék el csúfosan erőhatalommal, mint tolvajt és rablót. Ha jobbágyaink közül valaki, bármilyen hatalmas is, bármi ilyet szándékozna cselekedni rajtuk, ugyanebben a meggyaláztatásban legyen része, és szolgáljon rá a királyi neheztelés ítéletére. Illendő ugyanis a szent hivatás szabadságát a világi terhektől mentessé tenni, minthogy az egyházi szolgálat a műveltség okán valóban különbözik a világitól.

(4) Királyi hatalmunknál fogva azt mégis keményen megparancsoljuk, hogy udvarnokaink közül, akár várbeliek [városlakók], akár bármiféle szolgálatra rendeltek, senkit ne tegyen valamely főpap tonzúrás pappá. [És] távolítsák el azokat is főpapjaik egyházi fenyítékkel, akiket törvényesen tettek azokká, ha nyereségvágyból vagy valami hivatal utáni sóvárgásból vetemednének gyalázatos dolgokra, hogy ne a botrány, mint inkább az igazság példája tudódjék ki.

Hogy tehát ez az általunk és a báróink által királyi megerősítéssel alkotott kiváltság a mi és utódaink idején is mindig szilárdan és csorbítatlanul fennmaradjon, a jelen levelet pe-

csétünk nyomatával örökre megerősíteni rendeltük. Melynek rendje ellen, ha valaki a fiaink vagy örököseink, vagy báróink közül áskálódni, vagy valamit is tenni merészelne, mint a királyi felség megsértője essék az isteni büntetés átka alá. Adatott *Cletus*, udvarunk kancellárja és egri prépost kezei által az Úr megtestesülésének ezerkettőszázhuszonkettedik esztendejében.

MA 417–419. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

TÖRVÉNYNAPOK, ORSZÁGOS GYŰLÉSEK, ORSZÁGGYŰLÉS

47.

1151 körül
SZENT ISTVÁN NAPJÁN AZ UDVARNOKOK BEPERLIK RAFAEL PANNONHALMI APÁTOT

Isten kegyelméből kiválasztván, Géza király uralkodott abban az esztendőben, amikor Mártont érsekké választották, *Belus* volt a bán, [és] a királynak az volt a szándéka, hogy Ausztria hercegével tárgyaljon. Amikor a király az övéivel útra akart kelni, ahhoz, mint szokásos, megparancsolta a Szent Márton apátjának, Rafaelnek, akit szintén ugyanebben az évben választottak apátságra és szenteltek fel, hogy minden haladék nélkül számára a legpontosabban megmért negyven márka ezüstöt elküldeni ne késlekedjen. Mivel az kijelentette, hogy nincsen semmi ezüstje, *Heynricus* udvarispán az apát *Ogguz* nevezetű sáfárját odahívta, és megfenyítvén őt, elküldte, hogy a királynak tegye meg azt, amit parancsolt. Aki eltávozván, Pozsonyba ment és ott az egyház egyik prédiumát eladván, a vételárat, tudniillik 20 márkát, átadta a királynak. Kevéssel azután pedig az apát, mivel a király az egyháztól a fent mondott márkákat kölcsönbe kapta, azokért az eladottakért egy bizonyos, csupán két mansióval [bíró] földet nyert, amely az egyház juhaklával volt szomszédos, és a király parancsából *Heynricus* ispán ennek az ügynek poroszlójául a *Caba* nevezetűt állította és rendelte. Valamely napok után az udvarnokok egy akaratra jutván a fent mondott föld felől, a szent király ünnepén zajt csaptak, [és] azt az egyháztól elvenni törekedtek. De az apát felkereste a királyt, és kérte, hogy adja vissza az egyháznak a teljes [vétel]árat, vagy erősítse meg hathatósabban, amit adott. Ami meg is történt. A király ugyanis elutasította az udvarnokokat, és az említett földet *Bethleem* püspök fia, Odo keze által az egyháznak adta örökre való birtoklásra, és ennek a Barnabás jegyző által szerkesztett és a király jelével megjelölt kézírásnak a biztosításával megerősítőleg szentesítette. Amiben ha a mostaniak vagy az eljövendők közül bárki valamit el akar rontani, sújtassék ezer átokkal és kétszeres vezeklással mindörökké. Ámen.

PRT I. 12. SZ. 600–601. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

48.

1222
II. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA (ARANYBULLA)

1. A SZÉKESFEHÉRVÁRI TÖRVÉNYNAPOKRÓL
Hogy évenként a szent király ünnepén, hacsak nem akadályoz meg bennünket váratlan nehéz ügy vagy betegség, Fehérváron tartozunk ünnepelni.

És ha mi nem tudnánk jelen lenni, a nádor kétségtelenül ott lesz helyettünk, hogy a mi nevünkben az ügyeket meghallgassa.

És az összes serviensek, akik [ha] akarnak, oda szabadon eljöhetnek.

ÁT 71. P.

49.

1231
II. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

1. A SZÉKESFEHÉRVÁRI TÖRVÉNYNAPOKRÓL
Szent királyunk ünnepén, hacsak nem akadályoz bennünket váratlan nehéz országos ügy vagy betegség, Fehérváron tartozunk ünnepelni, hogy ott az elnyomottak panaszaikat félelem nélkül előadhassák.

De ha mi nem is tudnánk jelen lenni, a nádor tartozik megjelenni és nevünkben az ügyeket meghallgatni.

És az összes serviensek és mások, akik (ha) akarnak, oda szabadon és félelem nélkül eljöhetnek.

ÁT 80. P.

50.

1267
IV. BÉLA ÉS FIAINAK DEKRÉTUMA

(A DEKRÉTUM BEVEZETŐ RÉSZE: A SERVIENSEK SZABADSÁGÁNAK ORSZÁGGYŰLÉSEN TÖRTÉNŐ MEGERŐSÍTÉSÉRŐL)
Mi B[éla] Isten kegyelméből Magyarország királya és I[stván] ugyanazon kegyelem által a magyaroknak ifjabb királya és erdélyi herceg és B[éla], egész Szlavónia ifjabb hercege. Tudtára adjuk mindenkinek, akik a jelen levelünket megtekintik, hogy Magyarország összes nemesei, akiket királyi servienseknek mondanak, hozzánk járulván tőlünk alázatosan és hódolattal azt kérték, hogy őket Szent István királytól megállapított és elnyert szabadságukban kegyeskedjünk megtartani, hogy nekünk és koronánknak annál hívebben és lelkesebben szolgálhassanak, minél kegyesebb szabadságokkal ajándékozzuk meg őket, mivel úgy találtuk, hogy kéréseik és követeléseik jogosak és törvényesek, tanácsot tartván báróinkkal és az ő hozzájárulásukkal azokat teljesíteni véltük. Figyelemmel tartván azt, hogy ezáltal az ország jobb állapotáról kell gondoskodnunk.

[...]

8. A SZÉKESFEHÉRVÁRI TÖRVÉNYNAPOKRÓL
Úgyszintén elrendeltük, hogy minden esztendőben a szent király ünnepén tartozzék valaki közülünk Fehérvárra jönni és minden megyéből két vagy három nemes megjelenni, hogy azoknak jelenlétében minden kártevésről és jogtalanságról, bárki okozta és követte el azokat, minden panaszosnak elégtételt szolgáltassunk.

ÁT 98–100. P.

51.

1291
III. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

25. ORSZÁGOS GYŰLÉSEK ÉVENKÉNTI MEGTARTÁSÁRÓL
Úgyszintén, minden évben egyszer országunk összes bárói és nemesei Székesfehérvárra gyűlésre tartoznak jönni - - - [hogy ott] - - - az ország állapotáról - - - [tárgyaljanak] - - - és megvizsgálják a bárók tetteit: miképpen járt el ki-ki közülük a saját tisztségében és tartotta meg az ország jogait, és ki-ki érdemei szerint jutalmát vagy mulasztásai és vétkei szerint büntetését a mi és tanácsosaink ítélete szerint még aznap kapja meg.

ÁT 125. P.

52.

1298
III. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

42. A KÖVETKEZŐ ORSZÁGGYŰLÉS KIJELÖLÉSÉRŐL
Elhatároztuk, hogy az összes főpapok, akiket nem tart vissza törvényes akadály, nemkülönben az összes bárók és valamennyi nemes Szent György tizenötödik napjára [május 8.] Rákoson a Duna mellett tartoznak összegyűlni, hogy ott mindent, amit a király úr levelében foglaltak, megvizsgáljanak, és azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek lesznek, [...] megállapítsák.
ÁT 141. P.

53.

1385
MÁRIA DEKRÉTUMA

(MEGYEI KÖVETEK RÉSZVÉTELE AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN)
Mi, Mária Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. királynője hírül adjuk a mostaniakkal mindazoknak, akikre tartozik, hogy midőn mi a főpapokkal és a bárókkal, valamint országunk előkelőivel együtt józan és megfontolt, a köz javát és ennek az országunknak hasznát szolgáló elhatározásból, kiváltképpen az egyenetlenségek megváltoztatására és kijavítására és megszüntetésére, valamint minden egyes ügyeink elrendezésére, akármi módon támadtak [is], és ama akármiképpen, akármikor és akármi módon keletkezett és váltakozva kiújult kártevések minden nemének teljes felszámolására és kiirtására, amelyek a néhai, nagy méltóságú fejedelem, Lajos úr, Magyarország királya, legdrágább atyánk kegyes halála után, kinek emléke legyen áldott, egyre-másra a nemesek és bármi rendű országlakóink között fennállnak, az isteni felség kegyelméből elrendelvén Budán, a már elmúlt mindenszentek ünnepének nyolcadik napján országgyűlést tartottunk, úgy tudniillik, hogy országunk egyes megyéiből egyenként négy tehetősebb nemes tartozott összegyűlni a fent mondott időre és helyre, végre maga a határnap elérkezvén, és maguk a nemesek [is] együttesen a fent mondott helyre felségünk rendelése szerint összegyűlvén, ugyanazoknak gyülekezete és egyeteme a maguk megbízható és szavahihető követei által felségünknek panaszlólag oly módon nyilatkoztak, hogy nekik mind ama szabadságaikban és a szabadságok jeles kiváltságaikban, amelyeket Magyarország szent és más királyai hagytak meg, mint az az áldott emlékezetű, jó és hathatós leveleiknek értelméből kitetszik, és amelyeket néhai atyánk és végül mi [is] hasonlóképpen megszilárdítottunk, jóváhagytunk és megerősítettünk, nincsen teljes egészében részük, és ezekben ők az idő múltával meg nem maradtak, az ő és a mondott Magyarországunk hű nemesei nevezett egyetemének követei felséges személyünk előtt hódolva azt kérték, hogy őket mindazon szabadságok kiváltságában, amelyeket nekik Magyarország egykori szent és más királyai meghagyni kegyeskedtek és amelyeket ugyanama néhai atyánk és végül [mi] is megszilárdítottunk és megerősítettünk, minden újítás mellőzésével kegyeskedjünk változatlanul megtartani. [...]
DRH 146–147. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

54.

1397. OKTÓBER
ZSIGMOND DEKRÉTUMA

(A DEKRÉTUM BEVEZETŐ RÉSZE: A MEGYEI KÖVETEK KÜLDÉSÉRŐL)
Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, stb. királya, Brandenburg őrgrófja, stb. a jelen levelek rendje szerint emlékezetül adván tudatjuk mindazokkal, akiknek üdvös, hogy midőn a törökök és más szakadárok – támadása és a hatalmaskodása által az évek már valamely elmúlt befolyásával egészen a mostani időig országunk, Magyarország határain számos esetben birtokdúlások, felprédálások, felégetések, mindkét nembeliek, tudniillik férfiak és nők elhurcolásai [és] más tűrhetetlen orzások mentek végbe és mennek végbe jelenleg is, mely tettek által erőnk és összes országlakóink ereje fogyatkozni látszik, ezért meggyőződni akarván mondott országunk határainak jó és nyugodt állapota és helyreállítása felől úgy az előrebocsátottak vonatkozásában, mint országunk és országunk szent koronájának más dolgai és nehéz szükségei okán országunk összes főpapjait és a kitűnő megbecsülésnek örvendő egyházi férfiait és bárói, hasonlóképpen országunk valamennyi megyéjéből egyenként négy kipróbált és nemes férfit, akik teljhatalommal képviselik többi társaikat, kiküldött leveleink közreadásával értesítettük, hogy a mostani Szent Mihály arkangyal ünnepére [1397. szeptember 29.] ide Temesvárra országgyűlés tartása végett gyűljenek össze [...]
DRH 160. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

55.

1439
ALBERT DEKRÉTUMA

10. A PÉNZEK ÉRTÉKÉNEK ORSZÁGGYŰLÉSEN TÖRTÉNŐ MEGÁLLAPÍTÁSÁRÓL
Hogy az arany és ezüst pénz ama értékét és árfolyamát, amelyekkel eddig rendelkeztek, a főpapok, a bárók és az ország nemeseinek tanácsa nélkül nem fogjuk megváltoztatni [...]
DRH 289. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

56.

1445
AZ ORSZÁGNAGYOK ÁLTAL MEGHIRDETETT ORSZÁGGYŰLÉS DEKRÉTUMA

(A DEKRÉTUM BEVEZETŐJE: VÁROSI POLGÁROK ORSZÁGGYŰLÉSI RÉSZVÉTELÉRŐL)
Mi Magyarország összes főpapjai, bárói, előkelői, nemesei és városi országlakói a mostani pesti országgyűlésen ugyanezen ország békéjének és közjavának megjavítása végett a jelen országgyűlés rendje szerint tudomásra kívánjuk hozni [...]
DRH 339. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

57.

1447
AZ ORSZÁGNAGYOK ÁLTAL MEGHIRDETETT ORSZÁGGYŰLÉS DEKRÉTUMA

28. AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉVENKÉNTI TARTÁSÁRÓL
Hasonlóképpen hogy [hívassék össze] minden esztendőben pünkösd ünnepére az ország összes főpapja, bárója, előkelője és nemesei, kivévén a jobbágytalan vagy a húsznál kevesebb jobbággyal rendelkező nemeseket és ugyanezen a helyen [Buda] és napon maga a kormányzó kormányzósága hivatalát és a többi báró és tanácsnokok a maguk méltóságát és tisztségét tegyék félre, és tárgyaljanak ugyanott haszonnal az ország ügyéről.
DRH 368. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

58.

1492
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

108. AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN VALÓ MEGJELENÉSRŐL
Mivel már többször megtörtént, hogy akkor, amikor igen fontos országos ügyek merülnek fel, amikor országunk összes főpap, báró és nemes urainak tanácskozása alapján kell meg-

vitatni és eldönteni, és a királyi felség, a szükség úgy hozván, ezen összes főpap, báró és nemes uraknak országgyűlést vagy általános gyűlést rendelt és hirdetett, miután az összes nemesek együttesen vagy egyenként a királyi felség meghagyásához képest a kitűzött napra egybegyűltek, és az előbb említett főpap és báró urak közül többen összegyűltek: bizonyos főpap és báró urak olyan kelletlenül jöttek az országgyűlésre, hogy nem a kitűzött határnapra, hanem annak elteltével 15 vagy 20 nap múlva jöttek el, és a rájuk való várakozás a kitűzött napra megjelentekre és egybegyűltekre nézve annyira terhes volt, hogy a csekélyebb vagyonú és szegényebb nemesek költségeikből kifogyván és magukat elunván, még mielőtt az ország ügyeit elintézték volna, sőt mielőtt azokat nekik a kitűzött napra meg nem jelenteknek távolléte miatt csak tudtul is adták volna, kénytelenek voltak eltávozni az országgyűlésről.

Minél fogva, nehogy ezeknek az említett módon meg nem jelenő uraknak a késedelme miatt a köz hasznát és az ország közjavát elhanyagoljuk vagy bármi módon is megzavarjuk, a főpap és báró meg a nemes urak egyértelmű tanácsa és elhatározása alapján megállapítottuk és elrendeltük:

Hogy ha a királyi felség ezek után jövőre a nevezett főpap uraknak és bárónak meg a többi országlakosoknak akármikor és akárhányszor általános gyűlést rendel és hirdet, a kitűzött határnapon meg nem jelenőkre az e kitűzött napra legközelebb és közvetlenül következő négy napnál tovább nem kell várakozni.

Akik ha ez alatt a négy nap alatt eljönnek, jól van, különben mihelyt az a négy nap eltelt, álljon a királyi felség jogában és szabadságában az országgyűlésen jelen levőkkel az ország ügyeit, amely miatt az országgyűlést hirdette, elővenni és azokban határozni és végezni.

Azok pedig, akik nem jönnek el és nem jelennek meg, távollétük ellent nem állván, kötelesek legyenek mindazt jóváhagyni, amit a jelenlevők határoztak.

CJH 553–555. P.

59.

1495

II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

26. AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN A NEMESEK EGYENKÉNTI MEGJELENÉSÉRŐL

Elrendeltük, hogy ha a királyi felség a jövőben bármikor országa bármely fontos ügyének közbejötte miatt országgyűlést akar hirdetni, ne a megyei választottakat, hanem az ország főpap, báró és nemes urait, valamint előkelőit egyenként kegyeskedjék meghívni.

Akiknek egyetértő tanácsával határozzon mindent, amit az ország hasznára és javára kell tenni.

CJH 579. P.

60.

1498

II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

1. AZ ORSZÁGGYŰLÉSEK HÁROMÉVENKÉNTI TARTÁSÁRÓL
ÉS A TÁVOL MARADÓK BÜNTETÉSÉRŐL

Hogyha a királyi felség a most közvetlenül egymás után következő négy év tartama alatt az összes országlakosok, tudniillik úgy a főpapok, mint a bárók és a többi nemesek és birtokos emberek részére évenként hirdessen és tartson Szent György vértanú napján a Rákos mezején általános gyűlést.

Az ilyen módon tartandó gyűlést pedig tizenöt nap alatt be kell fejezni.

Ennek a négy évnek elteltével pedig az ezután mindenkor következő jövő időkben azt az általános gyűlést minden harmadik évben kell az említett módon megtartani.

Amely főpap és báró úr vagy más országlakos pedig a gyűlés első napjára eljönni és tizenöt napon át ott maradni nem akarna, az olyan, ha főpap vagy báró nyolcszáz aranyforintot kitevő kétszáz nehéz girán, ha pedig előkelő, középrendű vagy alsóbb való nemes, akkor négyszáz aranyforintot tevő száz girán maradjon, amelyeket a királyi felség elengedhetetlenül hajtson be.

Kivéve a királyi felség, valamint a főpap és a báró urak meg a többi országlakosok tisztjeit, nem különben azokat, akik végvárakat őriznek vagy az országon kívül és ország vagy uraik követségeiben vannak szükségképpen elfoglalva.

Továbbá a betegeket, vakokat, sántákat és nagyon szegényeket, akik semmiképpen sem jöhetnek.

És azokat is, akik eme országon kívül utazásokkal lesznek szükségképpen elfoglalva.

Úgy mindazonáltal, hogy a két vagy több fivér osztozatlan állapotban van, avagy az apának vagy több fia van, akikkel meg nem osztozott, akkor elég, ha maguk közül egyet küldenek az országgyűlésre.

De ha egymás között kölcsönesen megosztoztak, fejenként legyenek kötelesek oda menni.

Az egytelkes nemesnek pedig tíz közül egyet kell küldeniük.

Ha pedig a vármegyei ispánok vagy ezek helyettesei valamely titkos egyezkedésnél fogva, tudniillik pénzzel vagy ajándékkal kecsegtetve valakinek megengednék, hogy otthon maradjon, őket is ugyancsak száz girában kell marasztalni.

CJH 595–597. P.

61.

1504

II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

1. A RENDKÍVÜLI ADÓ MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK MÓDJÁRÓL

Mivel gyakran meg szokott történni, hogy az országlakók az országgyűlésről vagy általános gyűlésből, midőn az zavarosan végződött, szétmennek, akik miután egymás szándékát és akaratát meg nem fontolván hazatértek és egymástól elváltak, az urak és vármegyék közül sokan önszántukból vagy mások sugalmazására, olykor magánhaszonból is, saját kebelükben ajánlanak fel a királyi felségnek valami adót vagy segélyt.

Amit látván a többi megyék magukra különváltan, némelyek ehhez a felajánláshoz hozzájárulnak, mások pedig ellentmondanak, és ekképpen közöttük meghasonlás, zűrzavar és egyenetlenség keletkezvén egyik a másikat becsmérelve, mint az ország szabadságának megháborítóját ócsárolják.

Amiből az következik, hogy soha nincsen köztük a béke és az egyetértés, és a szeretet kedves érzése, a királyi felség is annyiszor szokott közükbe küldeni, hogy az onnan eredő hasznot vagy jövedelmet gyakran a követők vagy az adókivetők költségei emésztik fel.

Ezenkívül azoknak a fekvő jószágai és birtokjogai, akik a királyi felségnek azt tanácsolják, hogy így cselekedjen, mindig mentességet élveznek, és ekképpen a királyi felségre ebből nem haszon és jövedelem, hanem fölösleges költekezés és az országlakosokra nyilvánvaló és világos egyenetlenség háramlik.

Ezért ennek a veszélynek a megszüntetése és kiirtása végett mindenekelőtt azt határozták, hogy ha az idők folytán az országot oly nehéz szükség és veszedelem fenyegetné, hogy másképpen nem lehetne segíteni, hanem ha a királyi felség Rákos mezejére, tudniillik a szokásos helyre országgyűlést hirdet, akkor, ha azt a királyi felségnek az ország ilyen veszedelmének elhárítására és eltávoztatására valami segélyt vagy adót ajánlanának vagy szolgáltatnának, azt a főpap és báró uraknak meg az ország többi nemeseinek közös egyetértésével kell megajánlani és szolgáltatni, és ennek a segélynek vagy adónak a fizetése alól senkinek sem szabad magát kivonni vagy azt magától elhárítani.

Ha pedig valamely vármegye valamilyen adót vagy bármilyen segélyt, a szokott kamaranyereségen kívül, önszántából és nem az egész ország megegyezéséből és akaratából, tudniillik az országlakosok általános gyűlésein kívül, és így az ország régi szabadsága ellenére ajánlana vagy szolgáltatna bármi módon és bármely keresett szín alatt a királyi felségnek,

akkor az ilyen vármegye nemeseinek közönségét egyetemlegesen a hitszegés vagy hamis eskü büntetésében, becsületének és emberségének elvesztésében marasztalják és ítéljék el, és az ország többi nemeseinek testületéből zárják ki, és tekintsék őket kirekesztetteknek.

Amely ekképpen elítélt nemeseket az országlakosok ezután tartandó általános gyűléseiben az országlakók közönsége tetszés szerint mint hitszegőket és becsület-, valamint emberségvesztetteket és azok egyeteméből kirekesztetteket úgy vagyonukban, mint személyükben szabadon megbüntetheti, megfenyítheti és elmarasztalhatja.

Hacsak ott az ilyen elítélt vármegyének és nemesei közül egyik-másik hiteles tanúbizonysággal vagy nyilvánvaló okirattal nem igazolná, és magát aziránt nem tisztázná, hogy ártatlan, és ebben a dologban vagy ügyben semmi része nem volt, és most sincs.

CJH 673. P.

62.

1507
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

12. A TÖRVÉNYSZÜNETRŐL AZ ORSZÁGGYŰLÉS ALKALMÁVAL

Hogy az alatt, amíg az országgyűlések tartanak, mindenféle bíráskodás, úgy a királyi kúriában, mint a szentszékeken és a vármegyékben szüneteljen, hogy mindenki annál könnyebben szentelhesse magát az egész ország dolgainak.

Ezenkívül, ha netalán valaki az országgyűlésen mást megverne, megsebesítene vagy az országgyűlés szabadságát háborítaná, ami a hűtlenség vétkét képezi, azt mindenkor személyesen lehet idézni és fölötte ugyanott kell ítéletet mondani.

CJH 701. P.

A NÁDOR

63.

1077 KÖRÜL
SZENT LÁSZLÓ HARMADIKNAK TULAJDONÍTOTT
DEKRÉTUMÁNAK ELSŐ RÉSZE

3. A NÁDORISPÁNRÓL

Azt is akarjuk, hogy ha olykor a nádorispán hazamegy, a király és az udvar pecsétjét hagyja annál, aki helyetteseképpen ott marad, hogy miképpen a királynak egy udvara van, úgy pecsétje is egy legyen. Ameddig pedig eme ispán otthon marad, pecsétjét senkire se küldje, csupán azokra, akiket udvarnokoknak mondanak, és akik önként, saját akaratukból mennek hozzá, azok felett legyen neki szabad ítélkezni. Ha másképpen cselekszik, fizessen ötven pensát. Hasonlóképpen a herceg ispánját is, ha az nemcsak a saját alattvalói, hanem mások felett is ítélkezik, ugyaneme büntetéssel javítsák meg.

ÁT 16. P.

64.

1100 KÖRÜL
KÁLMÁN ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

37. A KIRÁLY ÉS A NÁDOR VIDÉKI BÍRÁSKODÁSÁRÓL

Ha valamelyik vármegyéjébe megy a király, ott két megyei bíró menjen vele, hogy azok az ottani nép perlekedéseit bölcs vizsgálattal elintézzék, ha pedig a nép vádja ellenük fordul, őket a nádorispán ítélje meg.

ÁT 37. P.

65.

1222
II. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA – ARANYBULLA

8. A NÁDOR BÍRÓI JOGHATÓSÁGÁRÓL

A nádor országunk minden embere felett különbség nélkül ítélkezzék.
De a nemesek [olyan] ügyeit, amelyek fővesztésre vagy birtokaik feldúlására vonatkoznak, ne fejezhesse be a király tudta nélkül.

Helyettes bírákat ne tartson, csak egyet a saját udvarában.

[...]

30. ORSZÁGOS TISZTSÉGEK HALMOZÁSÁRÓL

Úgyszintén e négy jobbágyon kívül, tudniillik a nádor, a bán és a király, valamint a királyné udvarbírái, senki se viselhessen két méltóságot.

AZ ARANYBULLA ZÁRADÉKA (ELSŐ SZAKASZ)

És hogy ez a mi engedményünk, illetve rendelkezésünk mind a mi időnkben, mind utódaink idején örökre érvényes legyen, ezt hét példányban állítottuk ki, és arany pecsétünkkel erősítettük meg. Azért, hogy egy példány küldessék a pápa úrnak, és azt ő a regestrumába írassa be, a második őriztessék az ispotályosoknál, a harmadik a templomosoknál, a negyedik a királynál, az ötödik az esztergomi káptalanban, a hatodik a kalocsai káptalanban, a hetedik pedig a mindenkori nádornál azért, hogy eme írást állandóan szem előtt tartván, se maga el ne térjen valamiben az előbb mondottaktól, se a királyt vagy a nemeseket, avagy másokat eltérni ne engedjen, hogy ők is örvendhessenek szabadságuknak, és ezért hozzánk és utódainkhoz mindig hívek legyenek, és a királyi koronát megillető szolgálatokat meg ne tagadják.

ÁT 71., 73., 78. P.

66.

1231
II. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

17. A NÁDOR JOGHATÓSÁGÁRÓL

A nádor pedig minden ember felett különbség nélkül ítélkezzék, kivéve az egyházi személyeket és klerikusokat, valamint a házassági és hitbérügyeket és más egyházi ügyeket, amelyek bármilyen címen egyházi vizsgálat alá tartozónak látszanak.

18. A NÁDOR JOGHATÓSÁGÁRÓL

A nemesek olyan ügyei, amelyek fővesztésre vagy birtokaik feldúlására vonatkoznak, a király tudta nélkül semmilyen bíró által ne legyenek befejezhetők.

19. A NÁDOR HELYETTESÉRŐL

A nádor helyettes bírákat ne tartson, csak egyetlenegyet a saját udvarában. És gondosan óvakodjék, nehogy bárki felett is eme határozat ellenére bíráskodjék vagy ítéletet mondjon.

ÁT 84–85. P.

67.

1279
IV. LÁSZLÓ MÁSODIK DEKRÉTUMA

11. A KUNOK FELETTI BÍRÁSKODÁSRÓL

És azt se mellőzzük, hogy a kunok közül való eme urak és nemesek, és a kunok egész közönsége országunk mindenkori nádorának bíráskodása alá fognak tartozni, miként az Bélának, nagyatyánknak idejében elrendeltetett.

Aki [a nádor] országunk lakóival együtt bárki fölött minden ügyben ítélkezni fog, mellette ülvén az a bíró vagy főember, akit minden nemzetségből kirendelnek, amint az nagyatyánk ideje óta szokásban van.

Azzal a kivétellel csupán, hogy ha a per két kun nemes között keletkezik vérontás ügyében vagy valamely [más ügyben], akkor afölött csupáncsak annak a nemzetségnek a bírája fog ítélkezni, aki ott lesz a vádlott részéről, és az ilyen két kun nemesnek a perében semmit sem rendelhet el a nádor.

ÁT 114–115. P.

68.

1291

III. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

9. A NÁDOR, A TÁRNOKMESTER, AZ ALKANCELLÁR ÉS AZ ORSZÁGBÍRÓ TISZTÉNEK BETÖLTÉSÉRŐL

Úgyszintén a nádort, a tárnokaink mesterét, az alkancellárt és az országbírót, országunk nemeseinek tanácsából országunk régi szokása szerint fogjuk kinevezni. Épségben hagyván azonban a székesfehérvári egyháznak azt a jogát és kiváltságát, amelyet fehérvári egyházunk eme alkancellárság tekintetében régtől fogva és köztudomás szerint bír.

[...]

14. A NÁDOR VIDÉKI BÍRÁSKODÁSÁRÓL

Úgyszintén ha a nádor országunkban igazságszolgáltatásra indul, minden megyében négy kiküldött bíró és a megyei ispán tartoznak vele menni és bíráskodni.

[...]

Ha pedig a nádor helytelenül akarna eljárni, a négy ember az ispánnal együtt tartozik őt megakadályozni, és nékünk jelentést tenni.

ÁT 121., 122. P.

69.

1298

III. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

32. A NÁDOR ÉS A MEGYÉK JOGHATÓSÁGÁRÓL

Azt is elrendeltük, hogy - - - a hatalmasok vagy hatalom nélküliek - - - [ítélésére] - - - ne bízzon [a király] két vagy több szomszédos megyét vagy akár egyet is - - - hanem minden ügyet a nádorhoz kell vinni, amikor az a megyében ítél, illetve akkor, amikor nem ítélkezik ott, a megyei bírákhoz.

[...]

35. A NÁDORI KÖZGYŰLÉSRŐL

Azt is elrendeltük, hogy a nádor táborban megszállván a mezőkön és a gyűléseken, nem pedig falvakban és várakban ítélkezzék - - - tavaszi, nyári és őszi, nem pedig téli - - - [időszakban].

ÁT 121., 122. P.

70.

1439. MÁJUS

ALBERT DEKRÉTUMA

2. A NÁDORVÁLASZTÁSRÓL

Ezenfelül, minthogy a nádor az országlakók részéről a királyi felségnek és a királyi felség részéről az országlakóknak törvényt és igazságot szolgáltathat, és ezt megtenni kötelessége is, ezért az ország nádorát, így kívánván ezt az ország régi szokása, a királyi felség a főpapoknak, a báróknak és az ország nemeseinek tanácsára, velük egyetértve válassza ki.

DRH 287. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

71.

1485

I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA – AZ ÚN. NÁDORI CIKKEK

1. A NÁDOR JOGA A KIRÁLYVÁLASZTÁS TEKINTETÉBEN

Először: Az ősök régi intézkedésénél fogva végeztük és megállapítottuk, hogy ha valamikor a királyoknak magva találna szakadni, és új királyválasztásról folyik a tanácskozás, a választásban hivatali méltóságánál fogva mindenkor a nádoré legyen az első szavazat.

2. ARRÓL, HOGY A NÁDOR A KISKORÚ KIRÁLY GYÁMJA

Másodszor: Ha valamely király kiskorú örököst hagy maga után, a nádor tiszténél fogva mint az ő gyámja tartozik és köteles őt atyai országaiban és uradalmaiban megtartani és hűségesen megvédelmezni. [...]

3. AZ ORSZÁGGYŰLÉS HIRDETÉSÉRŐL A KIRÁLY NEMLÉTÉBEN VAGY A KIRÁLY KISKORÚSÁGA ESETÉN

Harmadszor: Ha a királyoknak magva szakadása következnék be, az alatt az idő alatt, amíg új királyt választanak, vagy akkor is, ha, mint említve volt, az örökös gyermekkorban maradna hátra, mindenkor az ő gyámjának, a nádornak lesz tiszténél fogva [...] a dolga az országgyűléseket elrendelni és kihirdetni [...]

4. A NÁDOR FŐKAPITÁNYSÁGÁRÓL

Negyedszer: Ha valamikor az ország megszorult helyzete sürgősen megkívánná és szükséges volna, hogy az országlakosok annak szüksége és szorgos megvédése érdekében fölkeljenek, a nádornak kell felvállalt tiszténél fogva az ország és az országlakók közönséges és főkapitányának lenni és azokat vezetni, mindazonáltal a királyi felség parancsához és határozatához képest.

5. A NÁDOR FELADATAIRÓL EGYENETLENSÉGEK ESETÉN

Ötödször: Ha az országlakók között netán holmi meghasonlások vagy veszekedések, avagy más vitatkozások fordulnának elő, a nádor hivatali hatalmánál fogva ezekre vigyázni és ezeket elfojtani és kiegyenlíteni, valamint a bűnösöket érdemük szerint megbüntetni úgyszintén a történteket jóvátenni és helyreigazítani tartozik. [...]

6. A NÁDOR FELADATAIRÓL, HA A KIRÁLY ÉS AZ ORSZÁGLAKÓK KÖZÖTT TÁMAD VITA

Hatodszor: Ha valamikor a király és az ország között viszály vagy egyenetlenség támadna, a nádor hivatalánál fogva közbenjáró kell legyen és köteles közbelépni, és őket egész tapintattal gondossággal, minden igyekezettel és buzgalommal hűségesen kibékíteni.

7. KÖVETEK MEGHALLGATÁSÁRÓL

Hetedszer: Ha valamikor megtörténnék, hogy a király együgyűségből vagy hanyagságból a követeket nem hallgatná ki, vagy nem is felelne nekik, a nádornak hivatalánál fogva ügyelni kell, és köteles annak hibáját helyrehozni.

8. A PANASZOK KIRÁLY ELÉ TERJESZTÉSÉRŐL

Nyolcadszor: Ha a királyi felség jószágokat adományoz, és ellentmondók jelentkeznének, és felhoznák, hogy a király azokat igazságtalanul adományozta, a nádornál kell panaszt tenniük, és ez az efféle panaszokat minél előbb tartozik a király tudomására hozni. [...]

9. A NÁDOR BÍRÓI MÉLTÓSÁGÁRÓL

Kilencedszer: A nádor hivatalánál fogva köteles bármely országlakót a panaszlók kérésére akár birtokjogok, akár hatalmaskodások tárgyában törvénybe idézni.

És ebben az esetben akkora hatalma, joghatósága és méltósága van, amelynél nagyobb, de még csak ahhoz hasonló is a királyi méltóság kivételével egyáltalán semmi igazságszolgáltatónak nincsen.

Az ország más bírái ugyanis régi szabálynál és megállapodásnál fogva csakis hatalmaskodások és nem birtokjogok dolgában rendelhetnek el idézéseket vagy perbe hívásokat és hozhatnak ítéleteket.

Ezután meg azoknak, akiket a nádor előtt marasztalnak el a törvény útján bírságokban vagy más törvénykezési tervekben, az ilyen terheket a királyi felség nem annyira a maga rendes, mint inkább korlátlan hatalmánál és méltóságánál fogva engedheti el, mindazonáltal ezt nem kell megtennie, mert a nádor ezekről a bírságokról mindenkor saját akarata szerint rendelkezhet.

Ellenben másoknak, akiket a többi bírák előtt marasztalnak el, a királyi felség e terheket rendes hatalmánál fogva mindenkor szabadon és egyenesen elengedheti.

10. A NÁDORRÓL MINT HELYTARTÓRÓL

Tizedszer: Ha a királyi felség a hadseregben vagy különben az országon kívül tartózkodna, a nádornak tiszténél fogva az országban mindenkor helytartónak kell lennie, és némely melléje rendeltekkel (akiknek mindamellett ő legyen a feje és feljebbvalója) mindent tehet és végezhet, amit a király tehetne vagy köteles volna megtenni.

Kivéve mindazonáltal a kegyelmezést és a koronára háramlott jogok adományozását. Ezenkívül még egyéb dolgokat, melyek régi rendtartásnál fogva mindenkor egyenesen a királyi méltóságra tartozna.

11. A NÁDORRÓL MINT A KUNOK BÍRÁJÁRÓL

Tizenegyedszer: A nádor tiszténél fogva egész Kunország felett bíráskodik, és a kunoknak örökös főispánja és bírája. Akiktől eme tisztségéért és fáradságáért évenként háromezer aranyat kell kapnia, amint ezt Lajos és más királyi elődök leveleiből nyilván kitűnik.

12. A NÁDORRÓL MINT DALMÁCIA BÍRÓJÁRÓL

Tizenkettedszer: Egész Dalmácia a nádor bírói hatalma alatt kell álljon, és jövedelemképpen ott bizonyos szigetei vannak.

CJH 397–403. P.

72.

1486

I. MÁTYÁS NAGYOBB DEKRÉTUMA

1. A NÁDORI TÖRVÉNYSZÉKEK ELTÖRLÉSÉRŐL

Mindenekelőtt végeztük és határoztuk, hogy a köz- vagy nádori törvényszékek eltörlendők, jövőre soha semmilyen időben sem szabad azt megtartani.

CJH 407. P.

A KIRÁLYI UDVAR BÍRÓJA, ORSZÁGBÍRÓ

73.

1222

II. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA – AZ ARANYBULLA

9. AZ UDVARBÍRÓRÓL

Udvari ispánunk, amíg az udvarban tartózkodik, mindenki fölött ítélhet, és az udvarban elkezdett ügyeket bárhol befejezheti.

De ha a birtokán tartózkodik, nem küldhet poroszlót, a feleket sem idézheti meg.

ÁT 74. P.

74.

1231

II. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

20. AZ UDVARBÍRÓRÓL

Udvarispánunk, amíg udvarunkban tartózkodik, ítéljen mindenki fölött, és az udvarunkban elkezdett ügyet bárhol befejezheti.

De ha birtokán tartózkodik vagy másutt udvarunkon kívül, sem poroszlót nem küldhet, sem a feleket nem idézheti meg.

ÁT 85. P.

A KORMÁNYZÓ

75.

1446

A MAGYAR RENDEK DEKRÉTUMA

1. A KORMÁNYZÓ VÁLASZTÁSÁRÓL

Hogy kormányzót fognak választani.

[...]

6. A KORMÁNYZÓ HATALMÁRÓL

A megválasztandó kormányzót akkora hatalom fogja megilletni, amekkora a királyi felséget illetné, kivéve azt, hogy birtokokat az alább megírt mértéken túl örökösen nem adományozhat, és hogy az országlakosok tudta és tanácsa meg kívánsága nélkül hűtlenség vétkével senkit sem levelesíthet, sem pedig a jelen országgyűlésen hozandó határozat megszegése miatt hűtlenség vétkébe eső hűtleneknek és bármely más hűtlennek, ugyancsak a főpapok, bárók és országlakosok kívánsága nélkül meg nem kegyelmezhet, de érsekségeket és nagyobb apátságokat sem adományozhat az ő tanácsosainak tudta, akarata és beleegyezése nélkül.

7.

Továbbá a kormányzó, saját tetszése szerint, bármely királyi vagy királynői várban, városban és mezővárosban lakhat, és ha akármikor és akárhányszor kívánja, minden királyi és királynői vár, város, mezőváros, zsellérház szabadon bocsássa be, és a nyolcados törvényszék tartásának idején legyen körülötte a nádorral és az országbíróval együttesen két, e célra kijelölendő egyházi főpap és más két világi báró, és hat nemes, időközben pedig maradjon mellette egy főpap és egy báró meg egy nemes, akikkel hallgassa meg az országlakosok panaszait és ügyes-bajos dolgait, és akiknek tanácsával adjon azoknak választ. Ezeken a tanácsosokon felül pedig a főpapok, bárók, katonák és az ország nemes lakosai közül tarthat a maga részére és maga mellett annyit és olyanokat, ahányat és amilyeneket szükségesnek lát, és azoktól tanácsokat kérhet.

8.

Továbbá azt, hogy a királyi jövedelmek közül melyeket használjanak fel a kormányzó és az ő tanácsosai, és ezeknek az ő rendelkezésükre való bocsátását, azoknak a főpap és báró uraknak a belátására bízzák, akiknek a királyi jövedelmek minőségéről biztosabb tudomásuk van.

9.

Továbbá, ha szükséges lesz és a helyzet komolysága úgy kívánja, a kormányzó saját személyében tartozik az ellenség ellen indulni és táborba szállni.

10.
Továbbá maga a kormányzó úr azokból a falvakból, amelyek jövőre magszakadás címén, továbbá hamis oklevelek koholása, hamis pénzek verése és álpecsét készítése, nemkülönben külföldi erőknek az országba való behozatala és az abban való gyújtogatás miatt tisztán és törvényesen másvalaki jogának kizárásával fognak az ország szent koronájára háramolni, amely falvak tudniillik harminckét telket és nem többet foglalhatnak magukban, azok részére, akik az ország szent koronáját híven fogják szolgálni, adományokat osztogathasson. Ha azonban az előbb érintett harminckét teleknél többre terjedő városok, mezővárosok és falvak háramolnak – ugyancsak a fentemlített módokon – a szent koronára, azokat nem szabad harminckét telkenként széttagolnia vagy felosztania és azokból harminckét telkek címe alatt bárki javára is adományt tennie, hanem mindennemű várost és falut osztatlanul kell a korona részére fenntartani.

11.
Továbbá, ha a kormányzó úr az előrebocsátott módon egynek már adományozott, annak részére többé adományt ne tehessen. És minthogy a váraknak, szabad királyi és mezővárosoknak, valamint falvaknak és hasonló dolgoknak eladományozásai tudvalevőleg csupán csak királyi jogra tartoznak, annak okáért mindazok, akiknek a kormányzó úr az előírt módon adományt szolgáltatott, azoknak megerősítése végett, maga idejében a király úr elébe járulni tartozzanak.

12.
Továbbá azokat a birtokokat, amelyek hamis okirat vádja, avagy a fentebb jelzett egyéb okon a koronára háramlottak, mindaddig elfoglalnia és azokból semmi módon adományt tennie ne lehessen, amíg azoknak birtokosait (az ország régi és megerősített szokása szerint) illetékes bíráik útján el nem ítélték.
CJH 303., 305–307. P.

A NEMESI VÁRMEGYE

76.

1232
AZ ÚN. KEHIDAI OKLEVÉL

A ZALAI KIRÁLYI SERVIENSEK JELENTIK II. ANDRÁSNAK, HOGY OGUZ BÁN ÉS A VESZPRÉMI PÜSPÖK BIRTOKPERÉBEN ÍTÉLETET HOZTAK
A királynak a Zalán innen és túl lakozó összes szolgái minden bíráknak és másoknak, kikhez jelen levelünk elérkezend, üdvöt az úrban. Közönségteknek értésére akarjuk juttatni, hogy mivel a mi vidékünkön a rosszindulatú emberek gonoszságuktól vezéreltetve sok rosszat, jogtalanságot, kárt és sérelmes dolgokat cselekedének, s többen a hatalmasabbak közül méltánytalanul elnyomatának, akik a bírák messzesége és sok más akadály miatt a maguk igazságát semmiképp sem kereshették: urunk királyunktól mély alázattal azt kértük, hogy adna nekünk szabadságot, hogy bíráskodhassunk, az elnyomottaknak és végtelen sérelmeket szenvedőknek igazságot szolgáltathassunk mindazok ellen, akiknek részéről méltánytalanságot szenvednek. A király úr pedig kéréseinket kegyesen meghallgatva, jóságosan megadta a kért szabadságot, s ahhoz beleegyezését adta, amidőn ennek elnyerése után a gonosz cselekedetek megvizsgálásához fogtunk, tisztelendő Bertalan atya veszprémi püspök úr, látva, hogy mi bírák vagyunk, s hogy a jogtalanságot elkövetők ellen teljes igazságot szolgáltathatunk, *Oguz* bánt, aki közöttünk ül vala, perbe fogta előttünk, azt a vádat emelve ellene, hogy egyházának bizonyos *Vezmech* nevű földjét, amely a Dráva és a Mura között, a varasdi réven innen fekszik, s amelyeket egyházának alapítója, Gizella királyné adományozott annak, törvénytelenül elfoglalta, s ezt az erőszakosan elfoglalt földet

hatalma folytán birtokában tartja, s azt neki többszöri megintés után sem adta vissza. Ezzel szemben *Oguz* bán azt felelte, hogy az a föld az ő ősi földje, és azt örökjogon bírja. Meghallgatván mindkét fél előadását, őket bizonyításra utasítottuk, mégpedig olyképpen, hogy *Oguz* bán a nemzetsége tagjaival bizonyítsa, hogy az a föld az övé, az említett püspök pedig oly módon bizonyítsa, hogy az egyház tulajdona, amint a legjobban és legsikeresebben tudja. Miután mindkét fél erre kötelezettséget vállalt, határnapot jelöltünk ki számukra, ezen azonban az említett bán sem meg nem jelent, sem tanúkat nem állított. Míg a nevezett püspök alkalmas tanúkat állított elénk, komoly és értelmes nemes férfiakat. És akkor ezeket mind gondosan vallatva kihallgattuk, bizonyságot tettek, mondván, hogy amint ők maguktól és eleiktől tudhatják, ez a föld mindenkor a veszprémi egyházé volt, és Róbert úrnak, a volt veszprémi püspöknek, elődei és annak mindenha birtokában voltak. A tanúk nevei pedig ezek: a veszprémi káptalan, a zágrábi káptalan, Buzád bán és atyafia, Mihály, Gárdony, Damsa testvére, Márton, István fia Orbán, Balat fia Csekér, Lőrinc fia Illés, Vak Vulcsuk, a Gárdony nembeli Márk, Lukács comes fia György, Jakab, a zalai vár hadnagya, Csépán, Achiles, Balázs, Csetil, Gergely veszprémi dékán, Barnabás pap, Endre mester, veszprémi kanonok, Szinke, pólai Ádám és ugyanazon egyház sok nemes jobbágya. Mindezeknek tanúságtételeit szorgalmatosan meghallgatván és írásba foglalván, mindkét fél részére határnapul Keresztelő Szent János nyolcadát jelöltük ki, hogy ekkor végképpen elintézzük ezt a pert. Ezen a napon a nevezett püspök megjelent, de *Oguz* bán makacsul távolmaradt, s csak egy egyszerű küldötte jelent meg az újabb határnap tudomásulvételére. És mi, habár azon alkalommal ítéletet kellett volna hoznunk, mindazonáltal a püspök jogának nagyobb nyilvánossága végett újabb határnapot tűztünk ki, amelyen az elöl mondott püspök megjelent, de a többször nevezett *Oguz* bán nem jelent meg személyesen, sem felelős képviselője által. Mi tehát, látván az ő felettébb való makacsságát, s azt, hogy a püspök tanúinak vallomása helyes és jóváhagyandó, a püspököt Apáti Andor nevű poroszlónk és két társunk, Márton és István által bevezettük a keresett birtokba, s amikor ezek a püspököt a birtokba bevezetni akarták, őket *Oguz* bán erőszakkal megakadályozta. Így tehát a bán a mi ítéletünket semmibe sem vette, holott ő annak megtartására esküjével kötelezte magát. Mely cselekedeteknek tehát teljesebb emlékére s a történtek bizonyságára adtuk a pecsétünkkel megerősített jelen levelünket. Kelt Ketühidán, az Úrnak ezerkétszázharminckettedik esztendejében.
ZO II. 643–644. P.
(A SZÖVEG A 645–646. OLDALAKON LEVŐ MAGYAR FORDÍTÁS ALAPJÁN KÉSZÜLT.)

77.

1268
LŐRINC NÁDOR ÉS SOMOGYI ISPÁN ÖT NEMES BÍRÓTÁRSSAL BIRTOKPERBEN ÍTÉLKEZIK

Lőrinc nádor és somogyi ispán minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelek tudomására jutnak, üdvöt az Úrban. Mindnyájatok tudtára kívánjuk adni, hogy midőn urunk, a nagyméltóságú Béla, Magyarország királya a nemesek földjeinek és más haszonvételeinek visszahozására, amelyeket a királyné udvarnokai és várnépei, valamint más valamely állapotú emberek foglaltak el, Somogy vármegyébe küldött, és magának a vármegyének nemesei közül ugyanezen megyei összes nemesek által megválasztott János ispánt, tudniillik *Ysip* (Izsép) fiát, *Deers* fia Istvánt, *Juharus* fia Gergelyt, *Kauznai* Kozmát és *Vysloui* Tamást társakul rendelte nékünk, és ugyanezen öt nemes társunk megesküdvén az úr szent és élő keresztfájának érintésével, megígérték a király úrnak, hogy nem mást, csak a nemeseknek a „béresek" által illetéktelenül elfoglalt jogait állítják vissza, és másodszor is szent ereklyék és az evangélium érintésével fiaik fiaira ugyanezt esküdték nekünk, és az efféle fogadott óvatossággal jártak el a fent említett király úr parancsára. Domonkos fiai, Sándor és Pál egy

bizonyos *Sengurg* [Szentgyörgy] nevezetű, mint azt szemléléssel meg tudtuk állapítani, másfél ekét kitevő, a *Marchodov* nevű faluból való, királynéi népek által elvett és erőszakosan elfoglaltnak mondott örökletes földjüket színünk és a fent mondott bírótársaink színe előtt, és a vizsgálat rendje szerint kérték, hogy adjuk vissza. Valóban, midőn mi magára a vizsgálatra kiszállottunk, az igazságnak megfelelően tudtuk meg, hogy a mondott föld az előbb említett nemeseké örökjogon, mégis a nagyobb biztosíték kedvéért magát Sándort és annak atyafiát, Pált, akik a fentmondott földről nyilatkoztak, saját személyükre és fiaik fiaira hozzájuk hasonló két nemessel esküdni rendeltük arról, hogy az a föld, amit megjártunk, azoknak örökletes földje, és azt a királyné mondott népei illetéktelenül foglalták el. És így a leggondosabban véghezvitt vizsgálattal és az esküvel vállalt biztosítékkal, amit mi rendeltünk el, úgy találtuk, hogy a mondott föld a fent mondott nemeseké, és ugyanazon földről ugyanama királynéi népeket eltávolítván örökjoggal való örökös birtoklásra visszaadtuk, és a határokat, amelyek között ugyanezek a nemesek magát a földet jogosultak birtokolni, kijelöltük. A határok pedig eme rendben jelöltettek meg: magának a földnek az első határa Keletről kezdődik az *Yztizal* árok szerint, ahol a határ annál a fánál van, amit közönségesen *bykfá*nak neveznek, innen Észak felé vezet, és egy *haar*fához megy, amelynél a határ van, innen nyugat felé tart és a körtefához megy, amelynél a határ van, innen még mindig ugyanazon égtáj felé haladván egy földhatárhoz megy, innen a *gertan*fához megy, amelynél a határ van, innen halad dél felé, és egy *gertan*fához megy, amelynél a határ van, innen még mindig ugyanazon égtáj felé tartván egy cseresznyefához megy, amelynél a határ van, innen halad ismét délre, és a síkon a földhatárhoz megy, és onnan kelet felé tart, és az *Yztizal* patakhoz megy, ahol a határ van, innen pedig a patak mentén haladván ugyanazon égtájra megy az előbbi első határhoz, és így végződik. Mely dolog emlékezetére és örök megerősítésére a jelen levelet pecsétünk és társaink pecsétjének lenyomatával megerősíteni rendeltük. Adatott Sebestyén mester pozsegai kántor és fehérvári kanonok, protonotáriusunk keze által az Úr ezerkettőszázhatvannyolcadik esztendejében.

ÁUO III. 184–185. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

78.

1435

ZSIGMOND DEKRÉTUMA

2. A SZOLGABÍRÓK VÁLASZTÁSÁRÓL

Szolgabírákká pedig minden vármegyében azokat kell választani és megtenni, akiket az illető vármegyének tehetősebb és jómódú nemesei közül annak a vármegyének nemesei közösen, egyértelműen kiszemelnek és arra valónak ítélnek.

És a megválasztottaknak a bírói tisztet nem szabad visszautasítaniuk, hanem kötelesek azt elfogadni, mert ha másképpen cselekszenek, huszonöt márka büntetésbe esnek, amelyet a vármegye közönségének elengedhetetlenül be kell hajtania.

[...]

És kötelesek ezt a tisztséget legalább egy éven át viselni.

És legyen könnyen felismerhető pecsétjük, hogy más szolgabíráknak és ispánoknak és alispánoknak pecsétjeivel együttesen hitelt érdemlő leveleket adhassanak.

Egy év elteltével pedig, ha nekik úgy tetszik, a visszautasítás szabadságukban áll.

És ha lemondtak, vagy ha az egy megyében levő nemesek közönsége őket elmozdította vagy helyükbe másokat választott, a következő öt év eltelte előtt annak a tisztségnek elvállalására akaratuk ellen nem lehet kényszeríteni őket.

CJH 255. P.

79.

1444

I. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

10. BÍRÓTÁRSAK VÁLASZTÁSÁRÓL A MEGYEI TÖRVÉNYSZÉKEN

Hasonlóképpen minden megyében a [megye] egyeteme válasszon négy kipróbált embert az illető vármegye nemesei közül az ispán és a szolgabírók mellé, akik az ispánnal és magukkal a szolgabírókkal közösen szolgáltassanak igazságot a panaszosoknak, és állítsák ki a szükséges okleveleket. Ha pedig maguk a választottak közül követnek el valakik hatalmaskodást, az ilyeneket az ispán a szolgabírók és a közösség ítéletének vessék alá.

DRH 329. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

80.

1486

I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

8. A KIRÁLYI EMBEREK VÁLASZTÁSÁRÓL

Továbbá, mivel a végrehajtások foganatosításánál nagyon fontos dolog az, hogy miképpen viselik magukat a királyi emberek [...] Azért elrendeltük, hogy mindegyik vármegyében köteles az ispán a nemesek közönségével együtt a tehetősebb és személyesen ott lakó nemesek közül a vármegye szükségéhez képest tizet vagy tizenkettőt, vagy nyolcat és ennél többet vagy kevesebbet kiválasztani, és csakis ezeknek kell és szabad a káptalan vagy a konvent bizonyságával tanúvallatások, perbe hívások, iktatások és egyéb végrehajtások foganatosítására kimenni, akik kötelesek is ezt a terhet egy éven keresztül viselni.

Mihelyt pedig megválasztják őket, tartoznak a törvényszék színe előtt az alább megírt minta szerint esküt tenni éppen úgy, mint a káptalanok és a konventek választottjai.

És akik a rájuk bízott terhet elvállalni vonakodnak, azok huszonöt márkán maradjanak, amelyet az alispánnak azonnal és elengedhetetlenül be kell hajtania.

Amikor pedig valamely végrehajtásról visszatérnek, akkor, valamint a káptalan vagy a konvent bizonysága a káptalanban vagy konventben, úgy ők is kötelesek esküt tenni, hogy azt, amit láttak, cselekedtek, hallottak, megtudtak és végrehajtottak, annak rendje szerint fogják megvallani.

Akikre pedig közülük rábizonyult, hogy bármely okból valamely csalárdságot követtek el, azokat becsület- és emberségvesztetteknek kell tekinteni, és azonfelül legott az ispán útján azonnal és elengedhetetlenül behajtandó huszonöt márkában kell elmarasztalni, és a királyi felség különös kegyelme nélkül többé soha sem bíróság előtt, sem azonkívül semmilyen dologban sem tehetnek bizonyságot.

9. SZOLGABÍRÁK VÁLASZTÁSÁRÓL

[...] ezentúl [...] derék és érdemes, és jómódú birtokos embereket kell minden vármegyében az ott lakók közül megválasztani [...] Ha pedig az ekképpen megválasztottak közül bárki is ezt a terhet vonakodna elvállalni, legott az ispán útján azonnal és elengedhetetlenül behajtandó ötven márkán maradjon.

És ezek a szolgabírók könnyen megismerhető címereket és pecséteket kötelesek és tartoznak használni.

[...]

60. AZ ISPÁNOK ÉS ALISPÁNOK KIVÁLASZTÁSÁRÓL

Továbbá elrendeltük, hogy a királyi felségnek az ő főpapjai és bárói tanácsával és akaratával mindegyik megyében valamely bárót vagy más jeles és jómódú birtokos embert, aki tudniillik megfelelőnek és alkalmasnak látszik, kell megyei ispánná kinevezni.

És az ilyen alispánul vagy alispánokul az illető megyéből és nem máshonnan köteles va-

lamely jeles férfiút kiválasztani, akik mindnyájan az írott esküminta szerint esküt tartoznak tenni: az ispán a királyi felség előtt, az alispánok pedig magának a vármegyének a színe előtt.

CJH 413. P.

81.

1498
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

44. AZ ISPÁNOKRÓL

A temesi ispánnak, annak az egy vármegyének a méltóságán kívül, amelyben a temesi vár fekszik, mást nem szabad viselnie, és egy vármegyét sem szabad többé az országnak többi vármegyéitől külön szakítani.

És mindegyik vármegyének saját ispánja legyen, mégpedig valaki az illető vármegyéből való előkelőbbek közül, kivéve Pest és Pilis vármegyéket, amelyeknek nem szoktak ispánjaik lenni, így kívánván azt az ő régi szabadságuk.

[...]

57. A VÁRMEGYEI ISPÁNI TISZTSÉGET BETÖLTŐK SZEMÉLYÉRŐL

A királyi felség a vármegyei ispáni méltóságot vagy tisztséget a püspökök és főpapok meg az egyéb egyházi férfiak közül még ideiglenesen se adhassa és adományozhassa senkinek, hanem csak jól érdemesült világi személynek és nemesi vérből származottnak.

És a felség olyannak adja és adományozza ezt a tisztséget, aki az illető vármegyében tartja személyes lakhelyét.

[...]

Azoktól pedig, akiknek eddig valamely vármegye ispánságát örökösen vagy bármely más jogon adták és adományozták, a királyi felség azt vegye el, és adományozza az előrebocsátott módon. [...] És ezek a méltóságok hasonlóképpen világi személyeknek adományozandók.

CJH 619., 627. P.

82.

1504
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

2. AZ ALISPÁNOK KIVÁLASZTÁSÁRÓL

[...] a vármegyei ispán bármely alispánt ama megye igazi nemeseinek a számából és gyülekezetéből válasszon, amelynek tisztségét viseli.

Akit azonban semmi alkalommal sem lehet vagy szabad az illető megye nemeseinek beleegyezése vagy akarata nélkül kiválasztania.

Kijelentvén azt is, hogy a jövőre vármegyei tisztségeket az idegen nemzetekből való és bármely más, az országon kívül és lakók közül, senki se viselhessen és ne kormányozhasson. Azoktól pedig, akik olyant viselnek, a királyi felség azt a jelen törvény erejénél fogva vegye el, és adja annak, akinek inkább akarja.

3. AZ ÖRÖKÖS ISPÁNSÁGOKRÓL

Ezenkívül a jövendőben senkinek se adományozzon vármegyei tisztségeket örök időkre. Azoktól a főpapoktól pedig, akik a szent királyoktól az ispánságok adományozása tárgyában nyert leveleiknek előmutatásától [...] már elestek, a vármegyei tisztségeket vegye el.

És ha az ispánok vagy alispánok, akik a jelen cikkely rendelkezése ellenére lettek azokká, ha valamilyen bírói határozatot hoznának vagy a törvényben eljárnak, ennek semmilyen ereje és foganatja ne legyen.

CJH 673–675. P.

VÁRJOBBÁGYOK, VÁRNÉPEK, AZ EGYHÁZ (NEMES) JOBBÁGYAI

83.

1222
II. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

5. A MEGYEI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSRÓL

[...]

A megyei udvarispánok egyáltalában senki felett ne ítélkezzenek, csupán váruk népei felett.

[...]

19. A VÁRJOBBÁGYOK JOGAINAK TISZTELETBEN TARTÁSÁRÓL

A várjobbágyokat a szent királytól rendelt szabadságban kell megtartani.

ÁT 72., 75–76. P.

84.

1240
IV. BÉLA KIVÁLTSÁGLEVELE A GYŐRI VÁRNÉPEK SZÁMÁRA

Mi, Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Lodoméria és Kunország királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet majd olvassák, üdvöt az úr Jézus Krisztusban. Mindenki tudtára kívánjuk hozni ezeknek rendje szerint, hogy miután Isten jóindulatából az ország kormányzására jutottunk, látván azt, hogy zavar támadt a várnépek kötelezettségeiben, amelyek valamely elődeink idején nemcsak zavarosak és rendezetlenek voltak, hanem a királyi korona sérelmére teljes egészében semmivé lettek, jónak látszott azok tartozásait és szolgáltatási kötelezettségeit meghatározni. És így, midőn a győri, valmint más várak kötelezettségeit és tartozásait rendeztük, megtudtuk, hogy a *Sagh*, *Nyul*, *Cyrian* és az *Ech* falusi szőlőműveseinknek, akik mindenekelőtt szokásjogok alapján szőlőtelkenként, amit művelnek, a bor fele részéből két részt népünk, hármat pedig a győri ispánnak szoktak fizetni, fele rész [pedig] nekik marad vissza a gazdálkodásra, kötelezettségeiket és tartozásaikat könyörületesen úgy rendeztük, hogy

(1) bármely telek után húsz tömlő bort adjanak ugyanezek a népek a győri ispánnak, és Szent Mihály ünnepén fizessenek hasonlóképpen a pohárnokok ispánjának mindegyik telek után egy *pondus*t, ennél többet ne tartozzanak semmit sem fizetni, és teljességgel a várhoz – semmiben se tartozzanak nekünk.

(2) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy ugyanezek a népek se ispán beszállásolását, se szabadok dénárját, se ökör[pénzt], se *„fekespenez"*-t, se százados tartozását ne fizessenek. Ne legyen századosuk, miként más várnépeknek szokott lenni, és legyen maguk közül közakarattal választott elöljárójuk.

(3) Azt is akartuk, hogy az előbb megjelölt tartozásukon felül az ispán ajándék vagy kényeztetés ürügyén semmit se szedjen be tőlük. Ne is legyenek kötelesek ugyanezek a mi vagy vendégeink ellátása okán valamit is adni, hacsak nem lesz nekik levelünk bemutatva, azt és annyit tartozzanak adni, amit az felsorol.

(4) Hasonlóképpen akartuk, hogy náluk ne szálljon meg az ispán, amikor esetleg megy vagy jön, vagy másként áthaladtában hosszabb ideig meg ne szálljon, és a törvény szerint szükségeseket ezeknek sérelme nélkül vegye el.

(5) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy az udvarispánnak ne legyen maga után helyettese, de amikor a várból útra kel, visszatértéig másokat megbízhat. Oly ügyben, ami a falu ártalmára vagy a szabadság elvesztésére valamit azok közül korlátozna, ne merjen bíráskodni, hanem az udvarispánnak legyen fenntartva a bíráskodás.

(6) Hasonlóképpen megtiltottuk, hogy az udvarispán haszonszerzés ürügyén kutakod-

ván, olyanokat idézzen meg, akiknek nincsenek ellenfeleik, ráfogván azokra, hogy gonosztettüket titkolják, vagy hogy az ellenféllel a tudta nélkül békés úton rendezték az ügyet.

(7) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy az udvarispán ne merjen szolgálattételük miatt bíráskodni, hanem az ispánnak legyen fenntartva a bíráskodás, és az ispán ne ítélkezzék felettük, csak a várjobbágyok jelenlétében.

(8) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy az ispánon vagy az udvarispánon kívül más bíró jelenléte elé ne lehessen őket állítani, de ha ezek megtagadnák az igazságszolgáltatást, magasabb bíró előtt pereljék azokat.

(9) Teljességgel feloldozzuk őket a billogos [joghatósága] alól.

(10) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy ha az egész falu büntetésben marad, a bíró és a poroszló és nemkülönben az ellenfél között tíz pensát fizessenek ki büntetésül, midőn pedig valaki egyedül marasztalódik, hasonlóképpen azok között száz dénárt fizessen ki.

(11) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy az, akinek anyai fivére (anyai ági férfi rokona) van, örökös nélkül hal meg, ne mondják, hogy nem hagyott hátra örököst, hanem annak anyai fivére fiúként – legyen örököse, ha pedig nem volna anyai fivére, az elhalt vagyonának fele, ha vannak, feleségére és leányára vagy leányaira háramoljék a törvény szerint, a másik felét pedig kapja meg az ispán. Ha pedig teljességgel gyermek híján volna, az elhalt vagyonának harmadrésze legyen a feleségé, miként az igazságos és szokásos.

(12) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy midőn valakinek a tisztázására vagy más ügy kapcsán esküt tesznek, csak két dénárt fizessenek a papnak valamely személyt illetően.

(13) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy a tized- és pénzszedőket jóhírű, birtokkal rendelkező várjobbágy vezesse, és a tizedszedésben bármely telekből vegyen az ispánnak fizetendő két dénárt. A tizedszedésben pedig az ispán semmit el ne vegyen, másnak semmilyen díjat ne adjon, tudván, hogy ha az ispánok közül az, aki az előrebocsátott meghagyásokban restnek vagy hanyagnak bizonyulna, tisztétől is meg lesz fosztva, és a király haragját is magára vonja.

Hogy tehát ezt a báróink tanácsából tett rendelkezésünket senki se tudja visszavonni, a jelen engedményeket kettős pecsétünk oltalmával rendeltük megerősíteni. Adatott Benedek mester budai prépost, udvarunk alkancellárjának kezei által május hetedik kalendáján [április 25.], uralkodásunknak pedig az ötödik évében, az Úr megtestesülésének pedig az ezerkettőszáznegyvenedik évében.

HO III. 4. SZ. 5–7. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

85.

1247

IV. BÉLA JÓVÁHAGYJA A KISSZELEPCSÉNYI BENEDEK-RENDI APÁTSÁG LOVAS JOBBÁGYAINAK SZOLGÁLMÁNYAIT

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galicia, Lodoméria és Kunország királya. Üdvöt az üdvösség szerzőjében mindazoknak, akik a jelen írást megismerik. Minden mostani, mind minden eljövendő tudtára kívánjuk hozni ezeknek rendje szerint, hogy midőn a Kisszelepcsény falusi *Masát* fiaival, Benedekkel és Mátyással, *Balát* fiával, Pósával, Balázst fiával, *Buc*kal, *Bud*ot fiaival, Györggyel és *Gurganus*szal, *Stayzlaus*t fiaival, *Iwanc*kal és Egyeddel, *Dobriná*t fiaival, Mikóval és *Woyn*nal, *Woyzlau*t fiával, *Benchá*val és Tamást fiaival, Gergellyel, *Laurym*nal és *Piscur*ral a garamszentbenedeki monostor saját lovon szolgálóivá, közönségesen *luosicsag*gá [lovasság] tették, a mondott apátságtól elbizakodottan kivették magukat, és őket a fent mondott Szent Benedek-monostor apátja konventjének illetőségéből bíróság elé idézte, de mivel gyanították, hogy rájuk baj leselkedik, végre az ügydöntő ítélet előtt visszatértek az egyház kebelére, engedetlenségükért a fent mondott apáttól és konventtől bocsánatot kértek, megvallván, hogy a fentnevezett apátság saját lovon szolgáló jobbágyai, mint azt a fent említett apát és konvent, harmadik Géza király fia, a boldog emlékezetű István úr, Magyarország egykori királyának kiváltságlevelével bizonyította, alázatosan kérvén, hogy őket kegyeskedjék a monostor régi szokásaiban megtartani, mely szokások ezek:

(1) Hogy az apátságnak minden telek évente két *ponderá*val tartozzék.

(2) Hasonlóképpen gondoskodásáért az apátot engeszteljék, adván évente egy háromesztendős sertést, amit közönségesen *artan*nak [ártány] mondanak, és kenyeret és árpa- és zabkenyeret, tizet.

(3) Hasonlóképpen a király látogatásakor a fent mondott apátnak, ugyanúgy a monostor népeinek legyenek segítségére.

(4) Hasonlóképpen Szent Benedek ünnepén fizessenek közösen két birkát.

(5) Hasonlóképpen szolgáljanak lovaikon, és menjenek mindenüvé, ahová csak az apát a monostor dolgában küldi őket.

Hozzátevén eme feltételekhez, hogy ha a fent írott apátság szolgálatából egyesek álnokul kivonnák magukat, bárhol találjanak rájuk vagy leljék fel őket, tegyék azokat és fiaikat a fentnevezett Szent Benedek-apátság örökös szolgáivá. Mely dolog megerősítésére kiadott jelen kiváltságlevelünket a fent mondott apát és konvent számára kettős pecsétünk oltalmával engedtük megerősíteni. Adatott az Úr ezerkettőszáznegyvenhetedik évében január idusán [január 13.].

MS I. 466. SZ. 364–365. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

SERVIENSEK, NEMESEK

86.

1222

II. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA (ARANYBULLA)

2. A SERVIENSEK SZEMÉLYÉNEK ÉS BIRTOKAINAK VÉDELMÉRŐL

Azt is akarjuk, hogy sem mi, sem utódaink valamely hatalmas kedvéért servienseket soha el ne fogjanak vagy [birtokaikat] fel ne dúlják, hacsak előbb meg nem idézték és bírói úton el nem ítélték őket.

3. A SERVIENSEK, VALAMINT AZ EGYHÁZ NÉPEINEK ADÓ- ÉS BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Úgyszintén semmiféle adót, sem szabad dénárokat nem fogunk szedetni a serviensek birtokai után, sem házaikba vagy falvaikba nem szállunk, hacsak nem hívnak minket.

Az egyházak népeitől sem fogunk semmiféle adót szedni.

4. A SERVIENSEK ÖRÖKLÉSÉRŐL

Ha valamely serviens fiú nélkül hal meg, birtokának negyedrészét leánya örökölje, a többiről úgy intézkedjék, ahogy akar.

És ha váratlan halál folytán nem tud intézkedni, azok a rokonai örököljenek, akik hozzá közelebb állnak.

És ha egyáltalán semmi nemzetsége sincsen, a király vegye azokat birtokba.

5. A MEGYEI ISPÁNOK JOGHATÓSÁGA (A SERVIENSEK TEKINTETÉBEN)

A megyei ispánok ne ítélkezzenek a serviensek birtokai felett, [hanem] csak pénz- és tizedügyekben.

[...]

7. A SERVIENSEK ÉS MÁSOK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL

Ha pedig a király az országon kívül akar hadat vezetni, a serviensek nem kötelesek vele menni, csak az ő pénzén, és visszatérése után rajtuk bírságot ne szedjen.

Ha azonban az ellenség részéről sereg jön az országra, mindnyájan együtt tartoznak menni.

Úgyszintén ha az országon kívül megyünk is haddal, mindazok, akik ispánságokat bírnak vagy tőlünk pénzt kapnak, menni kötelesek.

[...]

10. HÁBORÚBAN MEGHALT TISZTSÉGVISELŐK ÉS SERVIENSEK FIAIRÓL

Ha valamely főtisztséget viselő jobbágy meghal a háborúban, annak fiát vagy testvérét hasonló tisztességgel kell megajándékozni.

És ha serviens hal meg ily módon, annak fiát úgy ajándékozza meg a király, ahogy jónak látja.

[...]

15. A SERVIENSEK VÉDELME UDVARI NÉPEK ÖNKÉNYESKEDÉSE ELLEN

Lovászok, pecérek és solymárok serviensek falvaiban ne merészeljenek megszállni.

[...]

17. SZOLGÁLATTAL SZERZETT BIRTOKRÓL

Azoktól a birtokoktól, amelyeket valaki igaz szolgálattal szerzett, soha meg ne fosszák.

18. A SERVIENSEK KIRÁLYTÓL AZ IFJABB KIRÁLYHOZ VALÓ ÁTMENETELÉRŐL

Úgyszintén a serviensek, miután engedélyt kaptak tőlünk, szabadon átmehetnek fiunkhoz, vagyis az idősebbtől az ifjabbhoz, és ezért azoknak birtokait fel ne dúlják.

Senkit, akit fiunk igazságos ítélettel marasztalt el, vagy pedig ha valakit ő perbe vont, addig, amíg a per előtte be nem fejeződött, nem fogadunk be, és hasonlóképpen a mi fiunk sem.

[...]

21. A PÜSPÖKI TIZEDRŐL A SERVIENSEKRE NÉZVE

A püspökök a serviensek birtokai után lovainknak ne adjanak tizedet.

[...]

22. A SERVIENSEK BIRTOKAINAK LEGELTETÉS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Disznaink akaratuk ellenére ne legelhessenek a serviensek erdeiben vagy rétjein.

AZ ARANYBULLA ZÁRADÉKÁNAK MÁSODIK SZAKASZA

Azt is elrendeltük, hogy ha mi vagy a mi utódaink közül valaki valamely időben ezen rendelkezéseink ellen akarna cselekedni, ennek az oklevélnek erejénél fogva mind a püspököknek, mind a többi jobbágyoknak és országunk nemeseinek együttesen és külön-külön, a jelenben és a jövőben mindörökké szabadságukban álljon, hogy a hűtlenség minden vétke nélkül nekünk és utódainknak ellenállhassanak és ellentmondhassanak.

ÁT 71–76. ÉS 78. P.

87.

1231

II. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

7. A SERVIENSEK ÉS NÉPEINEK BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

A serviensek házaiban vagy falvaiban sem mi nem szállunk, sem lovászaink, sem solymárjaink, sem pecéreink, sem szekereink nem szállnak akaratuk ellenére.

Ha pedig valahol megtörténik, hogy mi vagy tisztségviselőink megszállnak, igazságos térítést fogunk fizettetni, miként az alábbiakba belefoglaltuk.

8. A BESZÁLLÁSOLÁS ESETÉN FIZETENDŐ TÉRÍTÉSEKRŐL

És mivel emiatt tudniillik mind a mi és a királyné asszony, valamint fiaink szállásai miatt, mind érsekeink, püspökeink, báróink és nemeseink beszállásolásai miatt az egész országban elviselhetetlen károkat és terheket láttunk keletkezni, szigorúan elhatározván megparancsoljuk, hogy semmit ne fogadjanak el a mi vagy a mieink konyhája számára, [hanem] csak a méltányos ár megfizetése után.

Hasonlóképpen sem gabonából, sem borból, sem más szükséges dolgokból semmit el ne fogadjanak, csak az igazságos ár megfizetése után.

[...]

11. A SERVIENSEK ÖRÖKLÉSÉRŐL

Ha valamely serviensünk örökös nélkül hal meg, birtoka negyedét leánya örökölje, a többiről úgy intézkedjék, ahogy akar.

És ha váratlan halál folytán nem tudna intézkedni, azok a rokonok örököljék, akik hozzá legközelebb állnak.

És ha egyáltalán nincsen semmi rokonsága, bírja azokat a király.

12. A SERVIENSEK ÉS AZ EGYHÁZAK NÉPEINEK A MEGYEI ISPÁNOK BÍRÁSKODÁSA ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Megyei ispánok serviensek birtokai és az egyházak falvai felett ne ítélkezzenek, csak pénz- és tizedügyekben.

[...]

15. A SERVIENSEK [NEMESEK] ÉS MÁSOK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL

Ha mi az országon kívül vezetünk hadat, a nemesek nem kötelesek velünk menni. Csupán az ispánok és a zsoldosok, a várjobbágyok és azok, akik tisztüknél fogva erre kötelesek, és akiknek nagyobb birtokokat adományoztunk.

16. UGYANARRÓL

Ha azonban hadsereg jön az ország ellen, mindannyian együtt és külön-külön tartoznak az ország védelmére az ellenség ellen kiállni. És ha az ellenség ellenünk jövő hadserege visszavonul, ezeket megtorlásul üldözni tartozunk.

[...]

28. A SERVIENSEK ÉS AZ EGYHÁZAK NÉPEINEK VÁRMUNKÁK ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Kerítések vágására és árkok ásására kertben vagy bármely királyi épületben vagy műhelyben [történő munkára] serviensek vagy egyháziak népeit nem kényszeríthetjük.

[...]

30. A SERVIENSEK BIRTOKAINAK LEGELTETÉS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Disznaink a serviensek akarata ellenére erdeikben vagy rétjeiken ne legeltessenek.

ÁT 80–81., 83–84., 86–87. P.

88.

1267

IV. BÉLA ÉS FIAINAK DEKRÉTUMA

1. A NEMESEK NÉPEINEK ADÓ- ÉS BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Elrendeltük tehát, hogy adókat vagy más behajtandókat a kamara címén vagy más címen a nemesek népeitől soha semmilyen időben ne szedjenek, hasonlóképpen élelmiszereket sem, és beszállás címen sem fogjuk azokat sem mi, sem mások háborgatni.

[...]

3. A NEMESEK SZEMÉLYÉNEK ÉS VAGYONÁNAK VÉDELMÉRŐL
Úgyszintén elrendeltük, hogy ne legyen szabad nekünk a nemesek közül senkit sem rossz tanácsra bírói ítélet nélkül elfogni, bebörtönözni vagy vagyonában, avagy személyében megkárosítani. Hanem bíróság elé idézve a bárók jelenlétében harag, gyűlölség vagy kedvezés kizárásával kell ítélni az ilyen fölött, a jog rendjét megtartván.

4. NEMESEKNEK A KIRÁLYHOZ, ILLETVE FIAIHOZ VALÓ ÁTMENETELÉRŐL
Úgyszintén megengedtük, hogy a nemeseknek – amennyiben közülük bárkihez is át akarnak menni, miután erre engedélyt kértek és kaptak – joguk legyen az átmenetelre, és ezért birtokaikat el ne pusztítsák.

5. A NEMESEKTŐL FOGLALT FÖLDEK VISSZAADÁSÁRÓL
Ezenkívül elrendeltük, hogy a nemesek földjeit, amelyeket a mi vagy a királyné asszony szabad falvainak népei vagy az udvarnokok, vagy pedig a várnépek bármely ürüggyel elfoglaltak vagy elfoglalva tartanak, e nemeseknek vissza kell adni bárói közül kettőnek belátása és ítélete szerint, akikbe mi és a nemesek bizalmunkat helyezzük.

6. A NEMESEK ÖRÖKLÉSÉRŐL
Úgyszintén akarjuk, hogy ha valaki a nemesek közül esetleg örökös nélkül hal meg, az ilyennek birtokait és javait addig szét ne osszák, senkinek el ne ajándékozzák, senkinek ne adományozzák, senkinek el ne örökítsék, amíg a meghaltnak rokonait és nemzetsége tagjait jelenlétünk elé nem idézték, és e birtokokról az ő és bárói jelenlétében intézkedés nem történik, ahogy a jog rendje megszabja. Ez idő alatt pedig a meghaltnak mind birtokait, mind javait a rokonok és a nemzetségbeliek megőrizni tartoznak.

7. A NEMESEK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL
Úgyszintén elrendeltük, hogy ha megesik, hogy országok vagy tartományok elfoglalására vagy megszerzésére sereget indítunk, a nemeseket akaratuk ellenére a seregbe ne kényszerítsük, csak ha valaki önként kíván hadba vonulni vagy fizetésért, sem pedig arra, hogy fiaink vagy mások segítségére menjenek, őket akaratuk ellenére semmiképpen sem kényszerítjük.
[...]

9. HADJÁRATBAN ELHALT NEMES UTÁNI ÖRÖKLÉSRŐL
Úgyszintén, ha a nemesek közül valaki, akinek nincsen örököse, a hadjárat során meghal, birtokai, bármely módon szerezte is azokat, a király kezére ne háramoljanak, hanem a hadban meghalt személy rokonaira vagy nemzetségére szálljanak, úgy tudniillik, hogy örökös birtokai maradjanak a rokonságnak, a vásárolt vagy szerzett birtokait pedig engedjék át bárkinek, akinek ő életében adományozni akarta.
ÁT 98–100. P.

89.

1291
III. ANDRÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

10. A NEMESEK ÉS AZ ERDÉLYI SZÁSZOK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL
Úgyszintén, ha valamely idegen hatalom országunk megtámadására jönne, vagy az országnak valamely része, vagy tartománya a király vagy az ország iránti engedelmességből vagy függetlenségből kivonná magát, vagy valamely módon elszakadni akarna, országunk nemesei és azok az erdélyi szászok, akiknek birtokai vannak, és magukat a nemesek módjára viselik, kötelesek mellénk állni és minket segíteni. De ha egy külső ország elfoglalására akarnánk vonulni, nem tartoznak jönni, csak ha felségünktől pénzt kaptak.
Kinyilvánítván azt is, hogy országunk nemesei és az említett erdélyi szászok kedvük

vagy akaratuk ellenére az országnak sem belső, sem külső ügyeiben és dolgaiban nélkülünk és pénz nélkül nem kötelesek báróink egyikével se menni.

11. A NEMESEK ÉS AZ ERDÉLYI SZÁSZOK ADÓ ÉS BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL
Úgyszintén a nemesektől és az említett erdélyi szászoktól, valamint ezek népeitől semmiféle adót vagy boradót, vagy beszállásolást igénybe nem veszünk, sem pedig kamaránk hasznának ürügyével vagy valamely más címen tőlük semmit be nem hajtunk.
[...]

21. A NEMESEK ÉS A SZÁSZOK NÉPEINEK TERMÉNY- ÉS BORTIZEDTERHEIRŐL
Úgyszintén a termény tizedét a szent királyok törvényei szerint úgy kell fizetni tudniillik, hogy mindegyik nemes vagy a nemesek közül való szász minden eke után egynegyed márkát fizessen tized fejében, eme nemesek és szászok népei pedig minden kepe után egy pondust fizessenek.
És a tizedszedő ne egyedül, hanem a megyésispán emberével együtt legyen köteles a kirovást elvégezni.
Ezeket a tizedeket Szent Márton ünnepéig a nemesek népeinek esküje alapján kell fizetni, ezen ünnep után pedig a tizedszedő esküjének kell hinni.
Úgyszintén a bortizedet ősszel a helyszínen kell szedni must alakjában, ha pedig az új bor vagy must ideje már lejárt a behajtáskor, a becslést, vagyis a pénzt kell a must helyett megfizetni.
[...]

26. A NEMESEK ÉS A SZÁSZOK SZABAD RENDELKEZÉSI JOGÁRÓL
Úgyszintén megengedtük, hogy ha valaki a nemesek vagy az említett szászok közül örökös nélkül hal meg, az így meghaltnak örökös, vásárolt vagy szerzett birtokait semmiképpen se legyen szabad a kincstár részére lefoglalni. Hanem az illetőnek álljon szabadságában, hogy ezeket halála esetére rokonainak együttesen vagy rokonai közül valamelyiknek, avagy feleségének, vagy akár lelke üdvéért az egyháznak hagyhassa, vagy még életében bárkinek, akinek akarja, eladományozhassa.
[...]

30. A NEMESEK ÉS SZÁSZOK BIRTOKAIT TERHELŐ HITBÉR
ÉS LEÁNYNEGYED MEGVÁLTÁSÁRÓL
Úgyszintén a nemesek vagy az említett szászok [birtokaiba] ... idegen személy ne nyerhessen beiktatást sem hitbér, sem a leányoknak járó negyed címén, hanem a meghaltnak örökösei vagy a nemzetségükből való közelebbi rokonai váltsák meg azokat az országunkban szokásos igazságos becslés szerint.
[...]

34. A JÓSZÁGVESZTÉSRE ÍTÉLT NEMESEK ÉS SZÁSZOK BIRTOKAINAK MEGVÁLTÁSÁRÓL
Úgyszintén, ha valaki a nemesek vagy az említett erdélyi szászok közül kihágásai vagy büntettei miatt birtokait esetleg el kellene hogy veszítse, legyen joga rokonainak és hozzátartozóinak a birtokot megváltani, nehogy az ő saját és szerzett birtokaiban idegen birtokost legyenek kénytelenek eltűrni.

35. AZ ERDÉLYI NEMESEK ÉS SZÁSZOK, VALAMINT A SZLAVÓNIAI NEMESEK BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL
Úgyszintén akarjuk, hogy az erdélyi vajda az erdélyi rész nemeseire és az említett szászokra, egész Szlavónia bánja pedig a Dráva melletti résznek nemeseire semmiképpen ne szállhasson, sem őket valamiben jogtalanul meg ne terhelje.
ÁT 121–122., 125–127. P.

90.

1298
III. ANDRÁS MÁSODIK DEKRÉTUMA

30. A NEMESEK ÉS AZ EGYHÁZAK NÉPEINEK ADÓMENTESSÉGÉRŐL
Azokat is [közösítsék ki], akik bármiféle adót vagy behajtást merészelnek az egyházak és a nemesek népeitől behajtani vagy ilyenek behajtását bármi módon elrendelni.

31. A NEMESEK ÉS AZ EGYHÁZAK NÉPEINEK BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL
Azok a bárók pedig, akik a kolostorokban kegyúri joggal nem bírnak, ha valamely egyház népeinél, ahol ilyen joguk nincs, vagy a nemesek népeinél erőszakkal szállnak meg, a most hozott kiközösítés büntetése alá essenek.
[...]

33. A MÁSOKNAK SZOLGÁLÓ NEMESEK VÉDELMÉRŐL
Úgyszintén elrendeltük, hogy a nemesek azoknak szolgálhassanak, akiknek akarnak, önkéntes akaratukból.
Ha valaki a hatalmasok közül az ilyen nemeseket erőszakkal vagy hatalmassággal arra [kényszeríti], hogy neki szolgáljanak, vagy őket emiatt személyükben, vagy vagyonukban megsérti, vagy megterheli [...] eme rendelkezés ellen jár el, e cselekedet által azonnal a most hozott kiközösítési ítélet alá essék.
És ha efféle, a nemesek elnyomása a király úrnak tudomására jut, az ilyen elnyomókat üldözni tartozzon, hogy őket méltó büntetéssel sújthassa.

34. BIRTOKOS NEMES LETARTÓZTATÁSÁRÓL
Azt is elrendeltük, hogy a királyi udvar bírója vagy bármely más bíró valamely birtokos nemest ne merészeljen elfogni bíráskodás vagy bíráskodások ürügyével.
Ha ezt megteszik, hivatali vagy bírói tisztétől, amelyben működnek, e cselekedetük által azonnal fosszák meg.
ÁT 138–139. P.

91.

1351
I. LAJOS DEKRÉTUMA

11. A NEMESEK EGY ÉS UGYANAZON SZABADSÁGÁRÓL
Ugyaneme nemesek kérésére jóváhagytuk azt is, hogy az országunk határain belül lakó összes igazi nemes, az országunk határai között fekvő hercegi tartományokban élők is, egy és ugyanazon szabadsággal éljenek.

12. A DRÁVA ÉS A SZÁVA KÖZÖTT LAKÓ, VALAMINT A POZSEGAI ÉS VALKÓI NEMESEK ADÓMENTESSÉGÉRŐL
A Dráva és a Száva folyók között lakó, valamint a pozsegai, nemkülönben a valkói nemesek a kamaránk hasznát országunk más igazi nemeseivel egyezőleg tartoznak fizetni.
És ezután ne zaklassák őket a *„Banzolosmaiá"*-nak nevezett nyestadó miatt sem.
Hanem bármely más adó mindenféle kirovásától, amelyek fizetése eddig szokásban volt, legyenek mentesek, miként országunk más részeinek többi nemesei.

13. A NEMESEK VÁMHELYRE KÉNYSZERÍTÉSÉNEK TILALMA
A nemeseket ne kényszerítsék arra, hogy vámhelyek felé menjenek, hanem bírjanak szabad átkelést minden akadályoztatás nélkül ama réveknél, ahol akarnak.
CJH 175. P.

92.

1397. október
ZSIGMOND DEKRÉTUMA

6. A HADKÖTELEZETTSÉGRŐL
Ha pedig a király az országon kívül akar hadat vezetni, a serviensek nem kötelesek vele menni, csak az ő pénzén, és visszatérése után rajtuk bírságot ne szedjen. Ha azonban az ellenség részéről sereg jön az országra, mindnyájan együtt tartoznak menni. Úgyszintén ha az országon kívül megyünk is haddal, mind az ispánok, akik ispánságokat bírnak vagy tőlünk pénzt kapnak, menni kötelesek.
Ezen Magyarországnak végszükséges idején pedig, midőn tudniillik a pogányok és más népek idegen hadereje megpróbált ugyanezen ország határain és végein ellenséges érzülettel alattomban behatolni, a tőlünk méltóságot nyert báró (vagyis a temesi ispán) sem volt képes ellenállni az efféle hadnak, akkor a mondott haderő ellen minden egyes országlakó, különösen pedig azok a bárók, akik felségünktől bírnak méltóságot, személyesen és mindenkor egyetemesen, a hadba szállás szabálya szerint velünk együtt kötelesek felkelni, vagy ha mi a mondott országunkban más ügyektől akadályoztatván nem tudnánk, akkor országunk nádorával tartoznak az ország határaira és végeire vonulni úgy, hogy az osztozatlan nemesek, akárhányan is lennének szám szerint együttesen és egy udvarházban hátramaradván, maguk közül csak egyet kötelesek elküldeni, mások pedig, az osztály szerint kölcsönösen megosztozottak, egyenként külön-külön tartoznak hadba vonulni.
Ha pedig a birtokkal rendelkező emberek közül valaki akadályoztatván, nem tud bevonulni, akkor a hadba szállás szabályai szerint kiállítandó, gondoskodjon a hadba vonulásról.
Kisebb, jobbágyoktól megfosztott és magános nemesek, ha nyilvánvalóan igazolni tudják betegségük okát, mentesülnek.
Ha pedig valaki a birtokkal rendelkezők közül a hadjárattól távol marad, vagy azok közül valaki vonakodik útra kelni, akkor jobbágyainak száma és mennyisége szerint, tudniillik száz új márkával annyi aranyforintokkal, ahány jobbágya van, más, jobbágyokkal nem rendelkező nemes személyek egyenként három márkával marasztaltassanak el azonnal.
Azt sem hagyva figyelmen kívül, hogy országunk báróinak és nemeseinek bármelyike birtokos állapotának megfelelően és emberei száma szerint, tudniillik minden húsz jobbágyból egy íjászt tartozzék a hadba vonulás szabályai szerint kiállítani és magára a hadra felkészítve, legalábbis a pogányok elleni mostani háborúban magával vinni és harcolni küldeni.
A jelen háborúk elmúltával pedig minden hadba vonuló országlakó nemzetsége a korábbi, tudniillik elődeink ismeretes szabadságát vissza fogja kapni.
Nem kevésbé a hadba szállók a vonulás közben éppúgy menet, mint jövet tulajdon költségükön vonulván minden fosztogatástól, rablástól élelmiszerek elorzásától tartsák távol magukat és tartózkodjanak, ha pedig valakik ezekben munkálkodni tapasztaltatnak, akkor minden haladék nélkül marasztaltassanak el azonnal a hatalmaskodás vétkében.
DRH 161–162. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

93.

1429
ALBERT DEKRÉTUMA

27. A NEMESEK LETARTÓZTATÁSÁRÓL
Hasonlóképpen hogy országunk egyik nemesét sem lehet bármiféle tette miatt letartóztatni vagy bármi módon elfogni, kivéve azt, akit fővesztésre ítéltek.
DRH 294. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

94.

1514
HÁRMASKÖNYV

A NEMESEKNEK NÉGY KIVÁLTSÁGOS ÉS SARKALATOS SZABADSÁGÁRÓL
Jóllehet pedig a nemesek a fejedelmek kiváltságleveleiben és rendelvényeiben kifejtett sokféle jogokkal bírnak: főleg azonban négy sarkalatos szabadságuk van, melyeket itt felsorolni helyénvalónak láttam.

Az első abban áll, hogy őket, hacsak előbb megidézve vagy pörbe híva és a törvénykezési rend útján elmarasztalva nem lettek, bárkinek folyamodására, vádaskodására vagy kérésére személyükben senki és sehol le nem tartóztathatja.

Megsértetik azonban ez a szabadság a bűnfenyítő eljárás alá eső tettek és ügyek, úgymint a szándékos emberölés, gyújtogatás, lopás, rablás, útonállás és az erőszakos parázna-ság [közösülés] eseteiben, hol ott a nemesség tisztességét, címét és szabadságát mindenki elveszti. És az ilyen a bűntett és elkövetett gonoszság színhelyén még parasztember által is mindenkor szabadon letartóztatható, és azután kihágásához mérten elítélhető és érdeme szerint büntethető lesz.

Ha azonban a tett színhelyéről már elfutott, és üldözőinek kezei közül menekült: azután másképpen, mint idézés, pörbe hívás és rendes törvénykezési eljárás útján elítélni és elmarasztalni nem lehet.

A második szabadság abban áll, hogy az egész ország nemesei a törvényesen megkoronázott királyon kívül senkinek másnak hatalma alatt nem állnak, sőt maga a fejedelmünk is valakinek a puszta panaszára vagy rosszakaratú besúgására közülük senkit a törvény rendes útján kívül és a másik fél meghallgatása nélkül, személyében vagy vagyonában a maga rendes hatalmánál fogva nem háboríthat.

Harmadik szabadságuk, hogy törvényes jogaikat és földbirtokaik határain belül eső minden jövedelmeiket szabadon és tetszésük szerint élvezhetik, és mindennemű föltételes szolgaságtól, kényszerű adományok, gyűjtések, adók, vámok és harmincadok fizetésétől mindenkorra mentesítve és kivéve vannak, s csupán az ország védelme végett katonai szolgálatra köteleztetnek.

Negyedik (hogy a többit mellőzzem) és utolsó szabadságuk abban áll, hogy ha királyaink és fejedelmeink valamelyike merészkednék valamit tenni a nemesek azon szabadsága ellen, melyek megírva és kijelentve vannak második vagy Jerusálemi András néhai királyunk és felséges fejedelmünk közönséges végzeményében (melynek megtartására Magyarország minden királya, mielőtt feje a szent koronával öveztetnék, esküt szokott tenni): akkor ők hűtlenség vétke nélkül foganatosítva és fölhatalmazva vannak mindenha a királynak ellenszegülni és ellentmondani.

Nemesek neve alatt pedig érteni kell e helyen általában az összes főpapokat, a zászlós urakat, a többi országnagyokat és ezen mi országunk más vitézlő rendeit, kik (mint föntebb említők) a szabadságnak egy és ugyanazon kiváltságával vannak felruházva.

HK I. R. 9. C. 72–74. P.

VENDÉGEK, ZSIDÓK, VÁROSOK

95.

1230
II. ANDRÁS SZATMÁRNÉMETI NÉMET VENDÉGEKNEK ADOTT KIVÁLTSÁGLEVELE

A szentháromság és osztatlan egység nevében András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia és Lodoméria királya mindörökké. A kegyes királyi felség számára felette üdvös, mivel abból a forrásból fakad a könyörületesség,

hogy minden vendéget, akik jósága oltalmába mint biztonságos révbe menekülnek, befogadja, de az ésszerűség rendje megköveteli, hogy azokat védelmezze és pártolja jóindulatúbban, akiket abban tapasztal, hogy úgy tesznek az ország hasznára, mint a sajátjukéra, és erősebben ragaszkodnak a korona tiszteletéhez. Ebből következik az, hogy mind a jelen, mind az eljövendő kornak tudtára akarjuk adni, hogy legdrágább ivadékunk, Béla [ifjabb] király, nemkülönben báróink tanácsától vezérelvén, kegyeltjeinknek és híveinknek a Szamos folyó mentén letelepült szatmárnémeti német vendégeknek, akik azt mondják magukról, hogy *Keysle* [Gizella] királyné oltalma alatt jöttek be Magyarországra, olyan szabadságot adtunk, adományoztunk és engedtünk, hogy

(1) a szászok szokása szerint elöljárójuk négy ijásszal tartozzék velünk együtt hadba vonulni.

(2) Kivettük őket is minden bíró joghatósága alól, a bíráskodás lehetőségét a körülményekhez képest csak magunknak és tárnokmesterünknek tartván fenn, különösen annak kinyilatkozásával, hogy bárkit, akit akarnak, egyetértőleg megállapodván, a nagyobbaknak és egyaránt a kisebbeknek legyen szabad bíróul állítani.

(3) Akiket falujukban lopáson, rabláson, emberölésen vagy bármi galád vagy veszedelmes bűntetten rajtakapnak, vagy ilyennel vádolnak, azokat a bíró a bűntett súlya szerint ítélje el.

(4) Azonkívül egy minden vám behajtásától vagy zaklatástól mentes révet engedélyeztünk ugyanezeknek a fent megjelölt folyón, úgy hogy sem a szatmári vár ispánja, sem a kamaránknak ispánja, sem másvalaki a már mondott híd [átkelő] vámja felől őket semennyire se zavarja vagy zavarhassa.

(5) Engedélyeztük számukra azt is, hogy az alkalomadtán kirendelt tizedszedőknek kepénként tizenkét dénárt tartozzanak fizetni a szokásos vert pénzben.

(6) Hasonlóképpen akármely papot, akit akarnak, megtarthatnak egyházukban. [És] kivettük őket teljesen minden joghatóság és a sasvári főesperes hatalma alól a falujukra jutó tizedek negyedrészével együtt. És szabad állapotuk nagyobb megóvása érdekében rendelkezéseinkhez és végzeményeinkhez a tisztelendő Reinold atya, erdélyi püspök helybenhagyását és beleegyezését adta, és mi az előrebocsátott hozzájárulás viszonzásául az említett püspöknek királyi bőkezűségünket egy jelesebb adományban juttattuk kifejezésre.

(7) Azt sem szabad elfelejteniük, hogyha városukba érkezünk, vendégeljenek meg, és lássanak el bennünket városuk vagyoni helyzete szerint.

(8) Azonkívül egy bizonyos földjükkel érintkező földet, ami egykoron Simon fia Dénesé volt, nekik és utódaiknak adományoztuk örök joggal való birtoklásra, annak birtokába hű poroszlónk, *Chudruch* által bevezetni rendelvén őket.

Hogy tehát mind a bőkezűségünkből engedett szabadság, mind az említett föld adományozása mindig ép és háborítatlan maradjon, a jelen levelet titkosabb pecsétünkkel, tudniillik az aranybulla bélyegével láttuk el. Adatott Ugrin kalocsai érsek, udvarunk kancellárjának kezei által az Úr megtestesülésének ezerkettőszázharmincadik, uralkodásunknak pedig a huszonhetedik esztendejében.

MA 426–428. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

96.

1244
IV. BÉLA MEGÚJÍTJA A PESTI VENDÉGEK KIVÁLTSÁGAIT

A szentháromság és osztatlan egység nevében. Ámen. Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia és Lodoméria királya örökre. Minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet majd megtekintik, üdvöt a mindenek megváltójában. Mivel a népek sokaságában a királyok és fejedelmek dicső tettére rendkívüli módon figyelnek, méltán határozta el a királyi fennség, hogy nagyobb engedményekben részelteti alattvalóit, hogy a nép neki szolgálván hűségben és becsben gyarapodjék. Tehát mi a mostani-

aknak és eljövendőknek tudtára kívánjuk adni ezek értelmében, mivelhogy az úr akaratából a tatárok dúlása idején óriási veszteség támadt, pesti vendégeink a szabadságuk felől szerzett és meghagyott kiváltságlevelüket elveszítették, az említett szabadság sorát, minthogy az mindenki előtt ismeretes, a jelen levélben rendeltük megörökíteni, ami tudniillik a következő, hogy

(1) arra a hadjáratra, amire személyesen fogunk menni, velünk együtt tíz kellően felfegyverzett katonát tartozzanak küldeni.

(2) Hasonlóképpen országunk határain belül minden vámtól, a budai egyház harmincadának és jogának épen tartásával, amennyiben az a sóból behajtandó vámokat illeti, legyenek mentesek.

(3) Hasonlóképpen szőlőik után csöböradót semmi esetre se szedjenek tőlük.

(4) Hasonlóképpen főembereink közül senki ne szálljon meg náluk erőszakkal, akaratuk ellenére semmit ne vegyen el, hanem adja meg nekik a törvényes ár alapján szükségeseket.

(5) Hasonlóképpen egyik vendég se merje közülük birtokait, házait más idegennek eladni, kivéve ha ugyanebben a városban kívánna ily módon letelepedni.

(6) Hasonlóképpen ha bárki közülük örökös nélkül halna meg, álljon hatalmában arra hagyni birtokait, akire akarja.

(7) Hasonlóképpen ha ezek közül bárki birtokokat vásárol, ha egy év és egy nap alatt erre nézve senki sem támadja meg, azután minden ellentmondás nélkül békésen és zavartalanul birtokolja azokat.

(8) Hasonlóképpen bírjanak szabad plébánosválasztási jogot, midőn egyházuk megüresedik, a plébános ne állítson akaratuk ellenére helyetteseket.

(9) Hasonlóképpen olyan elöljárót válasszanak maguknak, akit akarnak, és mutassák be nekünk a megválasztottat, akinek legyen kötelessége minden világi perben ítélkezni, de ha az őt illető igazságot nem szolgáltatná ki valakinek, maga az elöljáró és ne a város tartozzék színünk előtt megjelenni, vagy az előtt, akinek megbízást adtunk.

(10) Hasonlóképpen ne szállhasson náluk erőszakkal az alnádor, ne is ítélkezzék felettük.

(11) Hasonlóképpen mindent, amit a tatárok visszavonulása után adományoztunk nekik, minden ellentmondás nélkül birtokolhassák.

(12) Hasonlóképpen ha ott birtokokat bírván, bárki le akar náluk telepedni, velük együtt tartozzék a kötelező szolgáltatásokat teljesíteni.

(13) Hasonlóképpen ne vívjanak [bajt] egymás között, hanem a vétség minősége és súlyossága szerint megfelelő tisztító esküt tegyen az, akit amiatt vádoltak.

(14) Hasonlóképpen midőn valaki idegen perelné őket, ne vallhassanak ellenük, csak a közülük vagy más hozzájuk hasonló szabadsággal rendelkezők közül való tanúk.

(15) Hasonlóképpen mind a *Kuer* [Kövér?] földet, amit újonnan adományoztunk nekik, mind másokat, amelyeket korábban bírtak, közösen osszák fel, hogy azok ne maradjanak műveletlenek és puszták, minden tekintetben szabadságot bírván arra, mennyit lehessen művelés alá venni.

(16) Hasonlóképpen díjért fel- és lejáró hajók és szekerek náluk jöjjenek le, és mint előbb, legyen napi vásáruk.

(17) Hasonlóképpen a Dunán felül fekvő kisebb Pest a le- és feljáró hajókra, a csöböradókra semmit se fizetvén, ehhez hasonló szabadságnak örvendjen.

(18) Hasonlóképpen ne tárnokmesterünk embere tartozzék köztük a pénzváltással foglalatoskodni, hanem egy olyan megbízható személyt állítsanak a városból, aki a királyi pénzbeváltással nagy éberséggel és minden tekintetbeni gondossággal törődik.

Hogy pedig ennek a fentnevezett szabadságnak a sora a jövőre mindig ép és háborítatlan maradjon, hogy az idők múltával semmiképpen se lehessen visszavonni, a jelen levelet aranybullánk jelével engedélyeztük örökre megszilárdítani. De mivel az aranybullánk alatt levő kiváltságaik bemutatása a hosszú út miatt veszélyesnek látszott, ennek kettős pecsétünk alatt szóról szóra való átírását rendeltük el, híven tanúsítani akarván a jelen levelekkel, hogy annak [az aranybullával ellátott] bemutatására semmiképpen se kényszerítsék őket. Adatott az tisztelendő Benedek atya kalocsai érsek, udvarunk kancellárjának kezei által. Az Úr megtestesülésétől az ezerkettőszáznegyvennegyedik, uralkodásunknak pedig a kilencedik esztendejében és december nyolcadik kalendáján.

MA 466–469. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

97.

1251

IV. BÉLA ZSIDÓK SZÁMÁRA KIADOTT KIVÁLTSÁGLEVELE

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Kunország királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet olvassák, üdvöt mindenek megváltójában. Mivel országunk minden egyes állapotú lakóját kegyelmünkben és jóindulatunkban kívánjuk részesíteni, az országunkban levő zsidóknak ezeket a számukra sértetlenül megtartandó jogokat biztosítottuk:

(1) És így először azt határoztuk, hogy ingó vagy ingatlan dolog miatt, vagy olyan peres ügyben, ami zsidó személyt vagy annak dolgait érinti, senki keresztény zsidó ellen, hacsak nem kereszténnyel és zsidóval, eskütételbe ne bocsátkozzék, kivéve ha a tény annyira köztudomású és nyilvánvaló, hogy nem lehet kétségbe vonni és semmilyen bizonyítás sem szükséges, és ennek a kiváltságnak ezt az intézkedését bármely káptalanban meg kívánjuk tartatni.

(2) Hasonlóképpen ha keresztény zsidót vádol, kijelentvén azt, hogy nála valamit elzálogosított, és a zsidó ezt kétségbe vonja, ha a keresztény a zsidónak nem volt hajlandó egyszerű szóval esküt tenni, a zsidó egyenértékű esküvéssel fogja bizonyítani saját állítását az adóssal szemben, és mentesül.

(3) Hasonlóképpen ha keresztény zsidónak zálogot ad, azt állítván, hogy a zsidónak kevesebbért zálogosított, mint az mondja, a zsidó esküdni fog a zálog felől az adóssal szemben, és amit esküvel bizonyított, a [keresztény] nem tagadhatja meg neki a fizetést.

(4) Hasonlóképpen ha a zsidó tanúk igénybevétele nélkül azt mondja, hogy magát záloggal kötelezte kereszténynek, és az tagadja, efelől a keresztény csak esküvel tisztázza magát.

(5) Hasonlóképpen zálog címén a zsidó mindent, bármely néven nevezzék, elfogadhat, amit neki zálogba adanak, minden arra vonatkozó tudakozódás nélkül, kivéve egyházi öltözékeket, ha nem egyházi elöljáró adja zálogba, és véres öltözékeket és ruhákat, amiket semmiképpen sem fogadhat el.

(6) Hasonlóképpen ha keresztény azzal vádolja a zsidót, hogy a zálogot, amit a zsidó birtokol, lopással vagy erőszakkal vették el tőle, a zsidó eme zálog felől esküdjék meg arra, hogy úgy fogadta azt el, hogy nem tudta, hogy lopták vagy rabolták, esküjébe azt is belefoglalván, hogy az ilyesfélét mennyiért zálogosították el, és az így megtörtént bizonyítás alapján, amivel tartozik, fizesse meg teljes egészében a keresztény.

(7) Hasonlóképpen ha akár tűzvész, lopás, akár rablás következtében a neki zálogba adott dolgokat elvesztené, és ez köztudott, és a keresztény mégis bevádolja, a zsidó tulajdon esküjével szabadul, ha az eset, mint azt az előbb mondottuk, köztudomású és nyilvánvaló.

(8) Hasonlóképpen ha ténylegesen zsidók támasztanának egymás között egyenetlenséget vagy viszályt, semmilyen joghatóságot ne nyerjen ugyanazokon a városbírónk, hanem mi vagy tárnokmesterünk bíráskodjék. Ha pedig a bűn főbenjáró, az ilyen perben való ítélkezést személyünknek tarjuk fenn.

(9) Hasonlóképpen ha keresztény zsidón valamilyen sebet ejt, a vádlott az ország szokása szerint fizessen nekünk büntetést, a megsebzettnek tizenkét márka ezüstöt és azokat a költségeket, amik magára a gyógyításra szolgáltak.

(10) Hasonlóképpen ha keresztény zsidót öl meg, büntessék méltó büntetéssel, és kerüljön minden ingósága és ingatlan a király hatalmába.

(11) Hasonlóképpen ha keresztény zsidót bántalmaz, mégis úgy, hogy nem ontja annak vérét, fizessen nekünk büntetést az ország szokásjoga szerint, a megvertnek négy márka ezüstöt, ha nem volna pénze, büntessék más olyan büntetéssel, ami nekünk tetszik.

(12) Hasonlóképpen a zsidó bármerre jár országunkban, őt senki semmivel ne akadá-

lyozza, ne zaklassa, ne okozzon számára nehézséget, de ha áruit vagy más javait szállítja, amelyekért vámokat kell fizetni, minden vámhelynél csak annyit fizessen, amit annak a városnak a polgára fizet, ahol a zsidó akkor tartózkodik.

(13) Hasonlóképpen ha zsidók szokásaik szerint holtaik közül vagy városból városba, vagy vármegyéből vármegyébe, vagy egyik birtokról a másikba visznek valakit, azt akarjuk, hogy vámszedőink közül senki se zsarolja meg őket, ha pedig valamelyik vámszedő zsarolna, mint hullarabló bűnhődjék.

(14) Hasonlóképpen ha valaki a zsidók imaházait vakmerően háborgatná, azt akarjuk, hogy a zsidók bírájának másfél márkát fizessen.

(15) Hasonlóképpen ha a zsidó saját bírája előtt bűnösnek bizonyul, csak tizenkét dénárt fizessen.

(16) Hasonlóképpen ha saját bírója idézésére először és másodszor sem jelenik meg, mindkét alkalommal négy dénárt fizessen az említett bírónak, ha a harmadszori idézésre sem jelenik meg, huszonhatot.

(17) Hasonlóképpen ha a zsidó zsidót sebesít meg, ne vonakodjék bírójának másfél márkát fizetni a büntetésre.

(18) Hasonlóképpen elrendeltük, hogy senki se esküdjön jelentéktelen ügy miatt Mózes könyvére, amit *„rodalé"*- nak mondanak, kivéve, ha felségünk elé idézték.

(19) Hasonlóképpen ha zsidót alattomban úgy ölnek meg, hogy társai előtt nem válhat bizonyossá, hogy ki ölte meg azt, ha előtte a véghezvitt vizsgálat valakit gyanúsnak mutat, és feltárja a gyanú törvényes és hihető okait, azt akarjuk, hogy az efféle pert bajvívással fejezzék be.

(20) Hasonlóképpen ha keresztény a zsidók velemelyikére erőszakkal kezet emel [erőszakot tesz, megerőszakol], a kézcsonkítás módján feleljen, azt akarjuk, hogy így marasztalják.

(21) Hasonlóképpen a zsidók bírája semmilyen a zsidók között támadt perben se ítéljen, ha vádemelés nem volt.

(22) Hasonlóképpen ha keresztény zsidótól úgy váltja ki a zálogot, hogy a kirótt kamatot nem fizeti meg, egy hónap múlva sem fizet ugyanannak, a kamat ama kamatokkal növekedjék.

(23) Hasonlóképpen nem akarunk megszállni zsidók házában.

(24) Hasonlóképpen ha zsidó az ország előkelőinek birtokára vagy kiváltságlevelére pénzt kölcsönzött, és azt levelével és pecsétjével bizonyítja, elismerjük a zsidónak a zálogbirtokot, és megvédelmezzük az erőszaktól, és gondoskodunk arról, hogy a keletkező gyümölcsöket szedje, amíg a keresztény, aki ki akarja váltani az összes ily módon zálogosított birtokát, nem jelentkezik. Azt mégsem akarjuk, hogy ugyaneme keresztény birtokokban lévén a zsidó bármily joghatóságot gyakoroljon.

Hogy pedig ez a mi rendelésünk örökre fennálljon, a jelen levelet kettős pecsétünk oltalmával megerősíttetni engedélyeztük. Adatott az Úr megtestesülésének ezerkettőszázötvenegyedik esztendejében, december nonájában, uralkodásunknak pedig tizenhatodik évében.

MA 473–477. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

98.

1344

I. LAJOS A SOPRONI POLGÁROKNAK ORSZÁGOS VÁSÁR TARTÁSÁRA AD JOGOT

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya a jelen levél értelmében tudtul adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy Sopron városunk jobb és gyümölcsözőbb helyzete érdekében, mely [városról] ismeretes, hogy a magunk és egész országunk oltalmára és védelmére szolgál, mivel országunk Ausztria felé eső határán fekszik, [...] Sopron városunk hű [...] polgárainak, a részükről hozzánk küldött társaik és polgártársaik, János bíró, *Gayzul* és

Lukács által felségünknek előterjesztett kérésére és könyörgésére főpapjaink és báróink tanácsából és egyetértésével, és ugyanezek helybenhagyásával afféle kegyes szabadságot engedélyeztünk, hogy a mondott városunkban évente mindig Szent Margit szűz és vértanú ünnepén [július 13.] csődületet vagy vásárt és évi szabad vásárt tartsanak örökre, mely a mondott szűz Szent Margit ünnepe előtt a nyolcadik napon kezdődjön, és a fent említett ünnepet követően ugyanennyi napig tartson és maradjon. Az összes kereskedőket, és akik áruikkal szoktak járni, és bármely más állapotú és helyzetű embereket tehát a jelen levelekkel biztosítjuk arról, hogy az engedélyünkből a mondott Sopron városunkban tartandó nevezett csődületre vagy vásárra és évenkénti vásárra portékáikkal és áruikkal együtt elmenjenek, és mind az eladással, mind a vétellel történő kereskedés lebonyolításával a saját lakhelyükre vagy máshova, ahova igyekeznek, szabadon és zavartalanul visszatérjenek és eltávozzanak. Azt akarjuk és elrendeljük mindenesetre, hogy a fent említett napokon tartandó említett vásáron és csődületben és évi vásáron a népek közül senkit a bármiféle korábbi vétkek, károkozások miatt senki el ne foghassa vagy le ne tartóztathassa, kivéve az ugyaneme csődületben és vásáron előidézett károkozások, elkövetett, végrehajtott és megvalósított vétkek és kicsapongások miatt. Megígérvén, hogy ezt mindenütt nyilvánosan kihirdettetjük, azt is akarjuk, hogy a jelen levelet mielőbb hozzák vissza nekünk, hogy arról az említett polgárok számára kiadjuk kiváltságlevelünket. Adatott a vízkereszt utáni legközelebbi szombaton az Úr ezerháromszáznegyvennegyedik esztendejében.

SOPRON 145. SZ. 82–83. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

99.

1351

WOLFARTI ULRIK, MOSON, VAS ÉS SOPRON VÁRMEGYÉK ISPÁNJA SOPRON VÁROSNAK JOGOT AD A SZÖKEVÉNYEK ÉS A GONOSZTEVŐK MEGBÜNTETÉSÉRE VÁROSON BELÜL ÉS KÍVÜL

Mi, Wolfarti Ulrik mosoni, vasi és soproni ispán, nemkülönben Óvár várnagya a jelen levél értelmében tudatjuk mindenkivel, akiket illet, hogy józan megfontolásból, a béke javára a soproni bírónak, esküdteknek és a polgárok egyetemének hatalmat adtunk arra, hogy minden szökevényt, fosztogatót vagy bármely kártékony embereket az elkövetkezőkben elfogjanak és megöljenek, azonfelül ha bármely erősségben, faluban, birtokon szökevényeket, fosztogatókat vagy más ártókat ismernek, legyen korlátlan hatalmuk arra, hogy bíráink által azokat elfoghassák, azt az erősséget, falut vagy birtokot időközben őrizhessék, és onnan a szolgabíránkat magukhoz hívják, hogy ugyanennek jelenlétében azok ellen igazságot szolgáltassanak, és ha bíráink bármelyike merő vakmerőségből ellenszegülne, úgy hogy kérelmükre nem nyújtana közvetlen segítséget, úgy hogy időközben a fent mondott kártevőket őrzik, akkor a fent mondott polgároknak ugyanazok ellen legyen teljhatalmuk a városok joga szerint az igazságot kiszolgáltatni. Adatott Sopronban az Úr ezerkettőszázötvenegyedik esztendejében, a szent kereszt megtalálása utáni szerdán.

SO I. 170. SZ. 223. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

100.

1375

I. LAJOS HARMINCADMENTESSÉGET AD A SOPRONIAKNAK SAJÁT TERMÉSŰ BORAIKRA ÉS GABONÁIKRA

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. királya tudtul adjuk, hogy a soproni polgáraink és vendégeink szegénységén és nyomorúságán erősen megindulván legalázatosabb könyörgésükre, ahogyan más leveleinkkel, úgy a mostanival

is kegyesen megengedjük és megállapítjuk polgáraink és vendégeink számára, hogy a borokat és gabonákat, természetesen amik saját területeiken termettek és teremnek, maguk vagy mások és azok, akik borokat és gabonákat a mondott polgárok bizonyságlevelével vásárolták, akárhányszor alkalmas, harmincad fizetése nélkül vigyék és vihessék külföldre. És ezért keményen és szigorúan megparancsoljuk nektek, országunk harmincadosai, és helyetteseiteknek, hogy ezután polgáraink, vendégeink a területeiken termett boraikból és gabonáikból, mint kinyilvánítottuk, midőn maguk vagy mások, akik tőlük ugyanezeket a polgárok bizonyságlevelével külföldre fogják vinni, semmilyen harmincadot ne szedjetek és szedjenek vagy hajtsatok és hajtsanak be az előbb érintettek számára adott királyi kegyünk tartalma ellenére [...] Adatott Budán a Szent Erzsébet ünnepe után a legutóbbi kedden [november 20.] az Úr ezerháromszázhetvenötödik esztendejében.

SOPRON 240. SZ. 170–171. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

101.

1377

I. LAJOS SAJÁT PECSÉT HASZNÁLATÁRA AD JOGOT KOLOZSVÁRNAK

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. királya emlékezetül adván tudatjuk a jelen levelek értelmében mindazokkal, akiket illet, hogy a Székelynek mondott Tamás fia, Miklós bíró és Lőrinc fia László a maguk és hűséges kolozsvári polgáraink és vendégeink helyett és nevében jelenlétünk elé járulván alázatos kérelmükkel felségünknek előterjesztették, hogy amiatt, mivel a saját tulajdon ügyeikben közösségük pecsétje alatt nem készíthettek és nem adhattak ki mindmáig Magyarország bírái és ítélkezői által elismert ügyvédleveleket, kárt és igen sok fáradságot szenvedtek, ezért felségünknek alázatos könyörgéssel könyörögtek, hogy számukra kegyeskedjünk alkalmatos orvosszerről gondoskodni. Mi tehát meggondolván, hogy amikor a királyi felség alázatos hívei könyörgéseit meghallgatja, trónját is ékesíti, és a szolgálatra ajánlkozókat szüntelenül buzdítja, ugyanezen híveink, Miklós bíró és Lőrinc fia László a maguk és Kolozsvár ugyanama hű polgárai és vendégei helyett és nevében felségünknek előterjesztett legalázatosabb kérelmeit meghallgatván, királyi jóindulattal válaszolni kívánván nekik, különös királyi kegyünkből jóváhagytuk, adományoztuk és megengedtük, hogy ugyanezen kolozsvári polgáraink és vendégeink mostantól és ezután közösségük pecsétje alatt, amelyben három vésett torony képe legyen elbeszélve [ábrázolva], bármely dolgaikban és peres ügyeikben és természetesen azokban a bíráskodási ügyekben, amelyek országunk bármely egyházi vagy világi bírója előtt indítandók és folytatandók, országunk és egyenlőképpen más városaink szokásjoga szerint ügyvédlevelet adhassanak ki és készíthessenek, mely ügyvédlevelekkel pedig, akarjuk és engedjük, teljes hitelt tanúsítsanak ezen levelünk közbejövő bizonysága szerint. Adatott az erdélyi Besztercében pünkösd másnapján [május 18.] az Úr ezerháromszázhetvenhetedik esztendejében.

KOLOZSVÁR I. 51. SZ. 83. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

102.

1402

ZSIGMOND ÁRUMEGÁLLÍTÓ JOGOT AD POZSONYNAK A KERESKEDÉS SZABÁLYAINAK MEGHATÁROZÁSÁVAL

Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, brandenburgi őrgróf a jelen levéllel tudtul adjuk [...], hogy elsősorban a rendületlen hűség fáradságos szolgálatait megfontolván, amiket hűséges híveink, Pozsony városunk polgárai és lakosai minden időben is kiváltképpen a legutóbb elmúlt esztendei raboskodásunk

egész ideje alatt jelentős költségekkel, tetemes károkkal és igen nagy áldozatokkal nem takarékoskodván, a szétdúlt ország oly igen nagy veszedelmei közepette hozzánk és ugyaneme országunk szent koronájához megingathatatlanul ragaszkodván, állhatatos lélekkel dicséretesen nyújtottak [...] őket és a fent nevezett városukat az alul megírt kegyekkel jutalmaztuk meg, úgy tudniillik, hogy a mostani intézkedésünkkel elrendeltük és elrendeljük, és királyi hatalmunknál fogva a jelen levél értelmében megszabjuk, hogy

(1) ezután akár a saját kereskedőink, akár országunk bármely más főpapjának, bárójának és nemesének kereskedői és az idegen kereskedők, akik áruikat vagy eladásra szánt portékáikat, vagy cserébe kínált javaikat, bármifélék és fajtájúak legyenek, országunkon kívülre, Németországba, Ausztriába, Csehországba vagy Morvaországba, akár a fent mondott részekből országunkba tartván és jőve, vagy a régi és engedett szokás szerint az oda vezető utakon és közutakon a fent érintett városunkba utazván behoznak vagy bevisznek, vagy azon lesznek, hogy bármiképpen behozzanak, azok mindeme portékáikat és javaikat legyenek kötelesek ugyanitt lerakni vagy letenni, el nem vinni, hanem ugyanitt kicsomagolni, kirakni és egyenlőképpen kiméri vagy eladni és elcserélni és végre áruba bocsátani, és tartozzanak minden tekintetben ezt az országunk egyéb helyein és városaiban az áruk kirakása tekintetében mostanáig meggyökeresedett szokások és szokásjog szerint megtartani.

(2) Hasonlóképpen nem akarjuk, hogy akár a mi kereskedőink, akár más főpapjainak, báróinak és nemeseinek kereskedői közül valaki, kiváltképpen mégis a fent mondott városunk lakosai idegenekkel bármi módon kereskedőtársaságot hozzanak létre vagy merészeljenek létrehozni.

(3) Ezenfelül elrendeljük, hogy akár a magunk bármely kereskedői, akár más főpapjainak, báróinak és nemeseinek kereskedői közül bárki és az idegenek is jelenjenek meg szokás szerint harmincadosaink előtt, és nevezzék meg azt a várost, ahova áruikkal igyekeznek, óvadékul megszerezvén ugyanezektől a bemutatás és a megmutatás bizonyságát.

(4) A fent mondott rendelkezésünkkel ellent nem mondván akarjuk pedig, hogy Sopron és Nagyszombat városaink minden egyes lakója, ha Pozsony városába mennek, minden áruikkal ne legyenek kötelesek portékáik lerakására, másrészt pedig a fent nevezett Pozsony városunk lakói hasonlóképpen és megfordítva ama szabadságnak örvendjenek és ezt a szabadságot élvezzék, amikor és ahányszor ugyanama Sopron és Nagyszombat városainkba áruikkal betérnek.

(5) Ezenfelül jóváhagyjuk és támogatjuk azt is, hogy Pozsony, Sopron és Nagyszombat városaink összes lakói minden árujukkal zavartalanul és szabadon átutazhassanak országaink minden vidékén, az erdélyi részeken, Zenggen és a tengeren túlra is, ahová akarnak, más, az áruk kirakása felől adott és engedélyezett akármely és bármely leveleink akadálya nélkül.

(6) Hasonlóképpen nem akarjuk, hogy az idegen kereskedők közül valaki tartozásai behajtása végett másutt vonuljon át, mint a fent mondott városoknál. Ha a fent érintett egyes külhoni vagy idegen kereskedők közül valakivel vagy valakikkel ahányszor és bármikor megesnék, hogy az általuk, avagy más által magukkal vitt áruikkal a megszokott és kötelező útról vagy útvonalról a mondott rendelkezésünk ellenére készakarva letérnek, vagy úgyszintén ha előfordulna, hogy a városunkba szállított efféle portékáikat az általunk az áruk kirakásáról kiadott szabályok és végzemények ellenére, mint írva van, ők vagy bárkik megkerülik, vagy egyébként azoknak bármi módon ellenszegülnek, akkor hatalmunknál fogva azt a teljes és korlátlan szabadságot adjuk és engedélyezzük a polgároknak, hogy maguk és bármi erőhatalommal, amit arra szánnak, az idegen kereskedők portékáit és javait az előbb írt vétkeik miatt lefoglalják, a fent írt városukba vigyék, és javunkra és a maguk javára elvegyék és átvegyék, és elkobozzák oly módon és rendben, hogy tudniillik nékünk két részt tartozzanak átengedni, megőrizni, a harmadrész a várost illetvén.

Azt akarjuk és megparancsoljuk, hogy mindezeket az előrebocsátottakat pedig mindenütt a vásárokon és más közhelyeken nyilvánosan kiáltsák ki. Adatott Szakolcán a Szent Vince vértanú ünnepén az Úr ezernégyszázkettedik esztendejében.

CD X. 38. SZ. 112–116. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

103.

1433
A POZSONYI PÉKEK CÉHSZABÁLYZATA

[...] Itt van feljegyezve a Pozsonyban levő pékek testvériségének az alapítása és szabályba foglalása. És ezt az alapítást és elrendezést létesítették és szabályozták a Pozsonyban levő tiszteletre méltó pékmesterek, és arra kérték Pozsony városbíráját és tanácsát, hogy jóindulatúlag járuljanak hozzá az alapításhoz, és adják ahhoz jóakaratukat, és így az alapítás és elrendezés létre is jött ilyenformán:

Hasonlóképpen először, bárki legyen is az, akár nő, akár férfi, aki be akar lépni a fentnevezett céhbe, az váltsa meg magát viaszvásárlással, miután ez adomány akar lenni, és jószándékkal akar történni, de semmi esetre sem borral.

Hasonlóképpen ha azon eset adja elő magát, hogy a péksegédek akarnának egy idegen péksegédet felvetetni a pékek céhébe, amikor az jelentkezik, azt csak a pékmesterek tudtával tehessék: és ez is a bécsi pékek testvériségének a rendje és szabályzata szerint történjék; és az illető semmi mással ne váltsa meg magát, mint viasszal, és semmiféle borral.

Hasonlóképpen ha az fordul elő, hogy valamelyik péksegéd vétkezik a pékmesterek ellen, vagy akár a péksegédek ellen, és ezért meg kell őt büntetni, az ilyet se büntessék másra, mint viaszra, és nem borra.

Hasonlóképpen ha egy péksegéd egy magányosan álló (nem házas) péklegényre rászól, hogy dolgozzék, az ilyen péklegény ne mondjon ellen ennek, és semmit ne szóljon ez ellen.

Hasonlóképpen ha egy pékmester egy nem házas péklegénynek azt mondja, hogy menjen a malomba dolgozni, az teljesítse azt, menjen a malomba, és ne mondjon ennek ellen, kivéve a négy ünnepnapot, karácsonyt, húsvétot, pünkösdöt és úrnapját, és egy péklegény se menjen el a malomból, míg a garaboly meg nem telt, egyetlen napon sem, kivéve az imént nevezett négy ünnepnapot.

Hasonlóképpen egy péklegény se vezessen egyetlen malomba sem valamely szabad leányzót, hogy vele feküdjön vagy háljon.

Hasonlóképpen ugyancsak a mi Szűzanyánk egyetlen ünnepén se menjen egy péksegéd sem a malomba valamely kosár megtöltéséhez.

Hasonlóképpen ha az fordul elő, hogy egy péksegéd felszólít egy másik péksegédet a mellette való tanúságtételre, a felszólító és társa egymagukban nem elégséges bizonyságok, hanem bizonyítson a többi péksegédekkel vagy vásárlókkal.

Hasonlóképpen válasszanak két pékmestert és két péksegédet, hogy azok szerezzék be az összes élelmiszereket, és azon megnevezett két péksegédnek minden munkáját, akik a két mesterrel az élelmiszert és ehhez hasonlókat beszerzik, mind a műhelyben, mind a malomban, és a péksegédi munkát is kötelesek elvégezni.

Hasonlóképpen a péksegédek ne vessék el a céhszabályzatot, és minden előírt fejezetet hűségesen tartsanak be, és ne legyenek abban törvényszegők, amit egykor a pékmesterek erre vonatkozólag megígértek.

Jelen voltak a szabályzat megalkotásánál: a pékmesterek közül Puchler Mihály céhmester, Liebel János, Pechk György, Meyner János, Sraib Jakab, Mautni Hensel és Pekch Tohoman, azután a következő péksegédek: Speir Pongrác, Hohenfelser Péter, Pewernochi András, Pozsonyi Jokel, Fruewirt János, Grassenslagi Simon. Történt és íratott Szent Vid napján [...] 44. esztendőben.

Protocollum actionale, anno Domini 1433.

POZSONYI JOG 428–429. P.

104.

15. század
A BUDAI JOGKÖNYV

PRÓLÓGUS 6. FEJEZET
A csalfa és hűtlen, haszontalan emberekről, akik semmiképp sem választandók a közjó kormányzására

Nem választandók a közjó kormányzására azok, akik haszontalanul élnek tulajdonaikkal; amennyiben mégis megválasztatnának, mielőtt ez kitudódna, akkor le kell őket mondatni. Mert minden olyan döntésnél és ítélethozatalnál, ahol a felek egymáson túl akarnak tenni, megingatják a nyilvánvaló jogszabályt is. A gondosan óvott közjó általuk megy tönkre, és általában a balgák nyomják azt el.

Így a következők vannak:

A kapzsi, aki mindig harácsol.
Az iszákos, akinek a józanság nem sajátja.
A szószátyár, akiről ez hírlik.
A balga, ész nélkül való.
A szegény, aki szűkölködik.
A csalfa, aki tele gyarlósággal.
Az oktondi, gyermeki szokásokkal.
A behízelgő, aki telve csalárdsággal.

JOGKÖNYV 47. FEJEZET
GYÜLEKEZÉS ÉS ZENDÜLÉS A TANÁCS ELLEN

A városban a tanács tudta nélkül senki se tartson titkos tanácsot, és ne merészeljen külön gyűlést egybehívni. Ha a gyülekezés a tanács ellen irányul, vagy a tanács tudta nélkül zendülés céljából történik, akkor résen kell lenni, hogy az egybegyűlteket gyorsan és határozottan megsemmisítsék. Ha valaki ilyenkor rest és késlekedő, ez nagy nyomorúságot és kárt okoz. Amint Zsigmond király privilégiumában áll: „Ezért akarjuk és saját akaratunkból megerősítjük, hogy a város közönsége a bíró és az esküdtek tudta és akarata nélkül semmikor, semmiféle ügyben és dologban nem hívható össze. Aki ez ellen tesz vagy tenni szándékozik, az büntetésül ellentmondás nélkül száz márka tiszta ezüstöt fizet a királyi kamarának. A bíró és az esküdtek tanácsán kívül senki se tartson titkos vagy nyílt tanácsot, semmiféle ügyben, legyen az akár kocsmában, akár az utcán, akár titkos vagy nyilvános helyeken. [Aki ez ellen tesz] a királyi felségnek száz márka dénárt fizet. Végül még megerősítjük, hogy a bíró és az esküdtek megválasztásában azok, akik nem lakosai a városnak, ne vegyenek részt sem szóval, sem tettel.

JOGKÖNYV 145. FEJEZET
A PÉKMESTEREK JOGAIRÓL

Mivel jó és szép búzából egy gerlát (azaz 10 wechtet) általában hatszáz vagy legfeljebb hétszáz olyan dénárért lehet venni, amelyből száz tesz ki egy aranyforintot, azért a pékmesterek [akik sütnek], az egydénáros kenyeret negyedfél márka súlyúra, az egydénáros fehér kenyeret két márka és három nessig súlyúra süssék.

A pékmesterek továbbá mindig süssenek a vásárra dénáros és féldénáros fehér kenyeret [...] Amelyik kenyérsütőt, legyen az akár pékmester, akár parasztpék, rossz és sületlen kenyérrel találnak vagy kapnak rajta, elveszíti azt a kenyerét, és a bírónak büntetést fizet. Ha a pékmestert egynél többször találják vagy kapják rajta rossz és sületlen kenyérrel, akkor hajítsák vízbe, büntetést azonban többé ne fizessen. A pékmesterek és a parasztpékek továbbá nagy igyekezettel legyenek azon, hogy mindig elég kenyerük legyen a vásárra, kö-

zönséges kenyér is, fehér kenyér is, amint fent írva van, és nevezetesen nagy ünnepek alkalmával, s amikor sok idegen jön a városba, ne legyen hiány kenyérben, olyan büntetés terhe alatt, amilyet a város bírája és tanácsa erre kiszab.

JOGKÖNYV 154. FEJEZET
A KOFÁK (JOGAIRÓL)
Itt következnek a kofákra vonatkozó rendelkezések és szabályrendeletek arról, hogy hol tartózkodnak és a kereskedésben mihez kell tartaniuk magukat. Először is meg kell jegyezni azokról a kofákról, akiket gyümölcsös kofáknak neveznek, hogy szám szerint kilencen legyenek, ebből kétharmad német, a harmada magyar. Elárusítóhelyük a patikusok előtt legyen, és kezdődjék a Boldogasszony-templommal szemközti patika sarokházánál egészen Gubelwein Konrád uram házáig.

És a következő dolgokat árusíthassák: alma, körte, cseresznye, meggy, szamóca, zöldborsó, lóbab és bagolyborsó, dinnye és burgonya, tök és zöld mandula, kökény, szilva és kökényszilva, őszibarack, zöld dió és mindenféle zöld gyümölcs. Szőlőt azonban ne árusítsanak, hacsak a bíró és a tanács meg nem engedi nekik. Télen borókát és mindenféle aszalt gyümölcsöt áruljanak.

Azok a kofák, akik főzelékféléket adnak el, ugyancsak kilencen legyenek szám szerint, kétharmad részük német és a harmada magyar. Elárusítóhelyük a patikusoktól lefelé legyen, kezdődjék Hase Pál uram háza előtt egészen Rechperger Rigo uram házáig. És a következő dolgokat legyen szabad árusítaniuk: szárazborsó, bab, lencse, árpa, kender, mák, zabdara, árpadara, tönkölydara, édesköménydara, köles, cirbolyamag, szárított metélőhagyma, szárított fokhagyma és mindenfajta hasonló főzelék.

Azok a kofák, akiket sajtos kofáknak neveznek, szám szerint ugyancsak kilencen legyenek, kétharmad részük német, a harmada magyar. Elárusítóhelyük a patikusok előtt kezdődjék Miklós mester, az orvos házánál, és tartson egészen le a sarokig, a kenyeresbódék mellett levő patikáig. És ezek a következő dolgokat árusíthassák: sajt, túró, vaj, tejszín, író, tej, tejföl, tojás és hasonló.

Azok a kofák, akiket tyúkos kofáknak hívnak, szám szerint szintén kilencen legyenek, kétharmad részük német, a harmada magyar. Elárusítóhelyük a kőből épült üzleteknél, a hússzékkel szemközti sarokháznál legyen, egészen le az útig, és a következő dolgokat legyen szabad eladniuk: tyúk, liba, kacsa, galamb, szopós malac.

A vadasok ketten legyenek vagy legfeljebb hárman, és a hússzékek mögött, szorosan a várfal mellett álljanak, a sarokkal szemben. Azt árusítsák, ami fentebb a vadasokról írva van.

Azok a kofák, akiket zöldséges kofáknak neveznek, szám szerint hatan legyenek, kétharmad részük német, a harmada magyar. Elárusítóhelyük a hússzékek mögött, szorosan a várfal mellett legyen, a vadasoktól kezdődően, egészen a város öreg konyhájáig. És árusíthassanak: zöld káposztát, hordókáposztát, petrezselymet, céklát, tököt, retket, tormát, hagymát, metélőhagymát, fokhagymát, murokrépát, spenótot és általában mindenfajta zöldnövényt és hasonlót.

A sóárusokból kilenc legyen, kétharmad részük német, a harmada magyar. Elárusítóhelyük azon a közúton legyen, amely a vadasoktól a tyúkosok átellenében vezet lefelé Rigo uram házához, úgy azonban, hogy a közutat ne zárják el. Itt árulják és adják el a sójukat.

A Szombati-kapu előtt, a két kapu között három kofa üljön, két német és egy magyar. Ezek mást, mint hibás gyümölcsöt ne áruljanak. Szőlőt és őszibarackot ne árulhassanak, amíg a bíró és a tanács meg nem engedi nekik.

A hegy aljában, a Szent Péter-templom mellett hat kofa árulhat, ebből kétharmad rész legyen német és egyharmad magyar. Ezek egymás között olyan rendet tartsanak, hogy a különféle gyümölcsöket, főzelékféléket, sajtot, tejet, növényeket, tyúkot és sót ugyanúgy árulják, mint a hegyen levő városban letelepedett kofák. És ezenfelül a bíró és a tanács különös kegyelméből még faggyúgyertyát is árulhatnak és adhatnak el.

A hegy aljában, Tzeisselpüchelen szintén hatan árulhatnak, ugyanolyan mértéktartás és rend szerint, mint a Szent Péter-templom melletti kofák. A fentnevezett összes kofák pénteken és szombaton délelőtt, a szombati vásáron áruljanak, ha akarnak.

JOGKÖNYV 227. FEJEZET
E VÁROS VÁSÁRNAPJAIRÓL ÉS AZOK SZÁMÁRA
E városban nem több mint két jogos vásárnap van, szerda a németeknek a Boldogasszony-templom körül, és péntek a magyaroknak a Szent Mária Magdolna-templom körül; a harmadik a szombat szokásból jött létre. Azonban tudni kell, hogy búcsúkor és karácsony táján vásár máshol, mint a németeknél, a Boldogasszony-templom és a Szent György-templom körül, ne legyen semmikor, a fentnevezett napok pedig a következők [...] Akkor is, ha karácsony napja hétfőre esik, és előestéje pedig szombatra.
SZMT 53–56. P.

105.

1435
ZSIGMOND I. KÁROLY ÉS I. LAJOS KIVÁLTSÁGAIT MEGERŐSÍTVE KIBŐVÍTI KASSA VÁROS SZABADSÁGAIT

Zsigmond, Isten kegyelméből a rómaiak örökké felséges császára és Magyarország [...] királya [...] minden mostaninak, mind minden eljövendőnek tudtára kívánjuk adni ezek rendje szerint, hogy hűséges híveink, az előrelátó és megfontolt férfiak, Kassa városunk bírója, Hebenstreit János és esküdt polgárai, a Szepesinek mondott Gábor és Knol László felségünk jelenléte elé járulván a maguk és ugyanezen Kassa városunk minden más esküdtjének és többi polgárainak, vendégeinek és lakosainak nevében és személyében felségünk értésére adták, hogy Kassa városunk és polgárai és lakosai a hajdani alapítás óta olyan szabadságokat, előjogokat és alulírott kedvezményeket élveztek és élveznek, és olyan szabadságoknak, előjogoknak és kedvezményeknek örvendtek és örvendenek jelenleg is, amelyeket Magyarország dicső királyai, tudniillik elődeink engedélyeztek kegyesen neki, és amiket azok és kiváltképpen a néhai Károly és Lajos királyok levelei, de felségünk kiváltságai is tartalmaznak, amiket az utaknak viszontagságai és a hónak nagy bősége és a vizeknek áradásai miatt, nehogy a levelek elveszítésének veszélye fenyegessen, színünk előtt bemutatni nem tudtak, azt kérvén a legalázatosabb és jámbor könyörgéssel a nevezett Kassa városunk megjegyzett bírája, János és esküdt polgárai, Gábor és Knol János [...], hogy a fent mondott, az alább megírt módon felsorolt szabadságaikat és előjogaikat cikkelyenként kegyesküdjük számukra és örököseik és összes utódaik számára újólag és újból engedélyezni és kiteljesíteni, és a javukra királyi hatalmunknál fogva helybenhagyni, megszilárdítani és megerősíteni. Mely városunk, Kassa szabadságainak és előjogainak sora pedig ebben a rendben következik:

(1) Hogy Kassa városunk polgárait, vendégeit és lakosait semmiképpen se kényszerítsék szőlőik után adó vagy csödörnek nevezett adó megfizetésére.

(2) Hasonlóképpen hogy országunk, Magyarország főpapjai, bárói és más előkelői közül senki erőszakosan Kassa városunkban egyáltalán ne szállhasson meg akaratuk ellenére, vagy ne követelhessen tőlük semmiféle élelmet, hanem bárki, aki városunkban megszáll, minden élelmet megfelelő fizetségért tartozzék megvenni és megvásárolni, ahogy ugyanennek a városunknak szokásjoga ez idő szerint ezt megkívánja.

(3) Hasonlóképpen hogy ezek közül senki el ne adhassa vagy más kimódolt szerzés színe alatt át ne ruházhassa a Kassa városunkban és annak területén és tartozékain levő házait és más, bármi néven nevezett öröklött [ősi] vagyonát valaki, személy szerint ugyanebben a városban letelepedni nem kívánó idegennek.

(4) Hasonlóképpen hogy azok közül az emberek közül senki semmiképpen se tarthas-

son meg vagy birtokolhasson valamely örökséget, aki Kassa városunkban vagy annak területén és tartozékain személy szerint le nem települ, kivéve ha ugyanezek minden, a várost ez idő szerint illető járandóság, adók és beszedések megfizetésének és bármely más teendőknek, szükségleteknek és szolgálatoknak megfelelő és a polgárokkal, vendégekkel és lakosokkal egyező terheket viselnek.

(5) Hasonlóképpen hogy ha megesik, hogy bárki közülük örökös vigasza nélkül távozik el ebből a világból, öröklött [ősi] vagyonát és ingó és ingatlan javait, bármineműek legyenek, teljes és korlátlan szabadsága legyen végóráján annak elörökíteni és hátrahagyni, akinek akarja. Ha pedig ezek közül valaki végintézetlen halna meg, akkor öröklött [ősi] vagyonát is és javait a bíró és az esküdt polgárok, és az általuk evégre kiküldött emberek osszák fel három egyenlő részre, melyek közül egy részt fordítsanak az elhunyt lelke üdvére és a másik két részt ugyaneme városunk védfalaira és erődítményeire és más szükségére.

(6) Hasonlóképpen hogy bárki, aki ugyaneme városunk polgárai, vendégei és lakosai közül valamely ugyanitt vagy ennek a városnak a területén és tartozékain levő öröklött [ősi] javakat vásárol vagy vált meg ennek a városnak törvényes szokásai szerint, ha az effajta vételnek egy év leforgása alatt bíró előtt ellent nem mondanak, akkor az ilyen öröklöttek [ősiek] vevője az egy esztendő leforgása után az effajta öröklötteket [ősieket] bárki ellentmondása értelmében birtokolhassa és tartsa meg, és őt senki semmi módon ugyanezekben ne háborgassa.

(7) Hasonlóképpen hogy amikor és valahányszor megesik, hogy a mondott városunk egyházának plébánosa vagy rektora elköltözik ebből a világból, akkor ők egy alkalmas férfit, bárkit választhassanak plébánosukká és lelkipásztorukká, akit akarnak, és gondoskodhassanak ugyanarról a plébániáról kegyúri jogunk erejével. És ugyanez a plébános a fent mondott város polgárai, vendégei és lakosai ellenére semmiképpen se állítson a maga helyébe helyettes plébánosokat és rektorokat.

(8) Hasonlóképpen hogy legyen szabad nekik évente kellő és szokásos időben bírót és esküdt polgárokat választani, bárkiket is akarnak, akik minden és bármely köztük felmerült ügyben törvény és az említett városunk dicséretes szokása szerint mindent tekintetbe véve, Istent és az igazságot szem előtt tartva bíráskodjanak és bíráskodhassanak, és azokat illően fejezzék be és befejezhessék.

(9) Hasonlóképpen hogy más, általunk vagy utódaink, tudniillik Magyarország királyai, főpapjaink, báróink vagy esetleg közülük más által állítandó plébánosokat vagy bírókat ne tartozzanak elfogadni, arra kötelesek ne legyenek, és arra ne kényszerítsék őket.

(10) Hasonlóképpen hogy a bíró és az esküdt polgárok és városunk más tisztségviselői, ahogy szokás, és ahogy ugyanennek a városunknak szokásjoga megkívánja, az efféle bírói méltóságot és tisztségeket annak az esztendőnek a teljes leforgása után, amelyben őket ugyanezekre megválasztották, a fent említett városunk mondott polgárai, vendégei és lakosai és az egész közösség kezébe tartozzanak visszaadni.

(11) Hasonlóképpen hogy semmilyen perben, ügyben, tettben egymás között párbajjal ne döntsenek, hanem a perben említett Kassa városunk régi és régtől fogva követett szokásjoga szerint döntsenek.

(12) Hasonlóképpen hogy egymás vagy közülük valaki ellen bármely cselekmény vagy ügy miatt ne hozzanak idegen tanúkat, és az ítélkezésben senki ilyeneket el ne fogadjon, hanem akár Kassa városunk, akár országunk más hasonló szabadságot élvező városainak és helyeinek lakói és lakosai közül való tanúkat.

(13) Hasonlóképpen hogy ha a mondott Kassa városunk polgárai, vendégei és lakosai közül valaki, aki ugyanitt és ennek tartozékain öröklött [ősi] javakat bír és birtokol, emberölést, rablást és bármely más kihágást és gaztettet követ el, vagy bármi főbenjáró bűntettbe más módon véletlenül belekeveredik, és városunkból személyének megoltalmazása végett futva elmenekül, akkor mi vagy örököseink, vagy tárnokmesterünk, avagy más főpapjaink és báróink, vagy a mondott városunk bírója és esküdt polgárai az ekképpen futva menekülő öröklött [ősi] vagyonából és javai felől ne rendelkezhessünk és ne rendelkezhessenek vagy azokat el ne foglalhassuk és foglalhassák, vagy semmi módon el ne vehessük, és el ne vehessék, hanem az öröklött [ősi] vagyon és javak az elmenekült felesége, fiai és örökösei vagy ivadékai, és vérrokonai kezén maradjanak sértetlenül és háborítatlanul. Ha pedig ugyanezek a menekültek haláluk miatt nem térnek vissza városunkba, és eljövetelükre semmi remény sincs, akkor a bíró és az esküdt polgárok legyenek kötelesek a menekült örökletes vagyonából és javaiból illő elégtételt adni a sértetteknek és a bántalmazottaknak, ahogy jónak látják, és a maradék mindenképpen maradjon meg a fent mondott menekült felesége, fiai, örökösei, ivadékai és vérrokonai kezén.

(14) Hasonlóképpen ha a menekültek örökösök és vérrokon híján vannak, akkor a bíró és az esküdt polgárok az öröklött [ősi] vagyonból és javakból adjanak elégtételt a sértetteknek és a bántalmazottaknak, a maradékot, ha lesz, a fent megírt Kassa városunk megerősítésére és hasznára fordítsák.

(15) Hasonlóképpen hogy mi vagy utódaink és főpapjaink és báróink vagy a tárnokmesterünk ezek közül a polgárok, vendégek és lakosok közül bármi vétke miatt senkit öröklött [ősi] vagyonától és javaitól egészen vagy részben meg ne fosszunk és foszthassunk, és meg ne fosszanak vagy foszthassanak, hanem azt a vétek minősége szerint személyében büntessék meg, öröklött [ősi] vagyona és javai maradjanak meg az efféle vétkes felesége, fiai és vérrokonai kezén.

(16) Hasonlóképpen hogy ha akármilyen árukkal megrakott szekerek érkeznek városunkba, ugyanazokat régi és szokásos módon tartozzanak itt feloldozni, és az efféle árukat kirakni azok elvesztésének és elkobzásának büntetése mellett.

(17) Hasonlóképpen hogy ugyanezen Kassa városunk és tartozékainak polgárai, lakói és lakosai a kamara haszna fizetése alól, amiről számunkra és a királyi kincstár számára évente kell gondoskodni, legyenek mentesek és mentesítettek.

(18) Hasonlóképpen hogy őket vagy egyiküket, vagy embereiket, vagy familiárisaikat, kik országaink különböző vidékeit járják létfenntartásuk megteremtése végett, éppen úgy a mi városainkban, mezővárosainkban, falvainkban, mint bármely másokéiban személyükben el ne marasztalják, és áruikat és bármi más javaikat semmi módon le ne tartóztassák senki kérésére az ilyen birtokok foglalása címén, amelyekben a vétek megesett, hanem ha valaki ellenük vagy egyikük ellen valami vádat emel, avagy keres valamit, azt a mondott Kassa városunk bírója és esküdt polgárainak jelenléte előtt keresse jog szerint, ami felől ugyanezek tartozzanak teljes igazságot tenni az azok ellen keresők számára a jog rendje és városunk ebben a tekintetben követett szokásjoga alapján.

(19) Hasonlóképpen hogy az emberek közül, bármi állásúak és állapotúak legyenek, senki őket vagy valamelyiküket egyáltalán ne hívhassa perbe vagy el ne foghassa, felségünk vagy utódaink, főpapjaink és báróink vagy tárnokmesterünk előtt, hanem a perek előbb ugyanezen városunk bírója és esküdt polgárai jelenlétében folyjanak, ha pedig ugyanezek valamely igazság kiszolgáltatásában lanyhának és hanyagnak mutatkoznának, akkor kerülhessenek csak ugyanezek az ügyek felségünk vagy tárnokmesterünk jelenléte elé.

(20) Hasonlóképpen hogy minden, akár honi kereskedőink, akár az idegenek Kassa városában, ahogy régtől fogva követett, meghatározott és szokásos időben kereskedjenek és kereskedhessenek, és folytassanak és folytathassanak kereskedést.

(21) Hasonlóképpen hogy ők minden palotát, házat, szőlőt, malmot, építményt, udvart és akármi más, bármely néven nevezett öröklött jószágot, amiket a *„burkrecht"* nevű adó mellett végrendelettel vagy bármi más módon egyháznak, apátságnak, kápolnának, oltárnak vagy akármi más szent hivatalnak javára rendeltek és ruháztak át, az egyháztól, az apátságtól, a kápolnától, az oltártól stb. oly módon, formában és feltételek mellett vásárolják vissza és vásárolhassák vissza, és tegyék és tehessék szabaddá, ahogy valamely elpusztult és erre vonatkozó levelünk rögzítette.

Mi tehát [...] a fent mondott szabadságokat [...] a fent írt Kassa városunk bírója és esküdtjei és más polgárai, vendégei és lakói számára újból és újólag adományozzuk [...] és ugyan-

ezeknek és összes utódainak helybenhagyjuk [...] Adatott a tisztelendő Gathalonczi Mátyás úr, a pécsi egyház prépostjának, udvarunk főkancellárjának, hűséges hívünknek kezei által az Úr ezernégyszázharmincötödik esztendejében november tizenharmadikán [...]
KASSA 8. SZ. 107–114. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

SZÁSZOK, KUNOK, SZÉKELYEK

106.

1224
II. ANDRÁS SZABADSÁGLEVELET AD
AZ ERDÉLYI SZÁSZOKNAK – AZ ÚN. ANDREANUM

András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Galícia és Lodoméria királya mindörökké. Valamint a királyi méltóságra tartozik, hogy a hatalmasok dölyfét erővel megzabolázza, úgy illő az is a királyi kegyességhez, hogy az alacsony sorúak sanyargatásain könyörületesen enyhítsen, és hívei szolgálatát megbecsülje és valamelyeket érdemeik szerint a viszonzás kegyében részesítse. Ennélfogva híveink mindannyian az erdőn túli (erdélyi) német vendégek lábaink elé járulván alázatosan könyörögvén térdre borulva elpanaszolták nekünk sérelmeinket, hogy ama szabadságukat, amellyel nagyatyánk, a legkegyesebb Géza király behívta őket, teljességgel elveszítették volna, ha királyi felségünk megszokott kegyességének tekintetét reájuk nem veti – ezért nem is tudtak az igen nagy nyomorúság okán a királyi felségnek semmilyen szolgálatot tenni. Mi tehát megnyitván füleinket ezek jogos kéréseinek, a megszokott könyörületességgel a mostaniaknak és az eljövendőknek tudtára kívánjuk adni, hogy elődeink nyomdokain haladván a szívünkben ébredt könyörületességből visszaadtuk nekik az egykori szabadságot mégis úgy,

(1) hogy az egész nép a *Uarosstól* [Szászváros] kezdvén egészen *Baralt*ig [Barót] a székelyek földjével, a *Szebus* [Sebes] földdel és a *Daraus* [Daróc] földdel együtt egy nép legyen, és egy bíró alá számláltasson, szűnjék meg teljességgel minden ispánság a szebenin kívül.

(2) Akárki legyen pedig a szebeni ispán, ne próbáljon senkit az említett megyékben [bírónak] állítani, ha az nem közöttük lakik, és ha azt, aki arra inkább alkalmasnak látszik nem a népek választják meg. És Szeben megyében ne merjen más valaki pénzt [adót] szedni.

(3) Kamaránk hasznára pedig ötszáz márka ezüstöt tartozzanak évente fizetni. Akarjuk, hogy senki prediális vagy bárki más, aki ugyanezek határai közé helyeztetett, ne legyen mentes ennek megfizetésétől, csak azok, akik erre nézve különös kiváltságot élveznek.

(4) Azt is megengedtük nekik, hogy ama pénzt, amit nekünk fizetni tartoznak vagy elismernek, semmilyen más pénznemben, csak ezüst márkában legyenek kötelesek megfizetni, amint azt a legkegyesebb emlékű atyánk, Béla a számukra megállapított, tudniillik a szebeni mérték szerint ötödfél fertonnyit egy kölni dénárban, hacsak el nem térnek azok értékben.

(5) A kiküldötteknek pedig, akiket a királyi felség rendelt a mondott behajtásra, minden nap, amíg ott időznek, három *lot*ot a költségeikre ne vonakodjanak kifizetni.

(6) Az országon belül és országos hadjáratra [felkelésre] pedig ötszáz katonát küldjenek, az országon kívül pedig százat, ha a király a saját maga személyében megy. Ha pedig az országból jobbágyot küld akár barátja megsegítésére, akár saját ügyeiben, csupán huszonöt katonát tartozzanak küldeni.

(7) Papjaikat pedig válasszák meg szabadon, és mutassák be a megválasztottakat, és fizessenek nekik tizedet, és minden egyházi jogot illetően a régi szokások szerint tegyenek.

(8) Azt is akarjuk és erősen megparancsoljuk, hogy felettük ne ítélkezzék senki, csak mi vagy a szebeni ispán, akit a maga helyén és idején mi rendeljük nekik, ha pedig bármely

bíró előtt elmarasztalták őket, csak a rendes bírságot tartozzanak megadni, és ne merje őket más a jelenlétünk elé idézni, hacsak ezek ügyét saját bírójuk előtt nem lehetne befejezni.

(9) A fent elmondottakon kívül az oláhok és besenyők erdejét a vizekkel együtt, amit tudniillik az említett oláhokkal és besenyőkkel közösen használnak, nekik adományoztuk, hogy az előbb mondott szabadságot élvezvén, ne tartozzanak ezután senkinek se szolgálni.

(10) Ezenkívül megengedtük nekik, hogy legyen egyetlen egy olyan pecsétjük, ami általunk és előkelőink által egységesen el lesz fogadva.

(11) Ha pedig valamelyikük a másikkal pénz dolgában akar egyezkedni, nem lehet a bíró színe elé másokat, csak a határaikon belüli személyeket tanúkul állítani.

(12) Kivévén őket teljességgel minden joghatóság alól, régi szabadságaik szerint megengedjük, hogy a Szent György ünnepének nyolcada, Szent István ünnepe, hasonlóképpen Szent Márton ünnepének nyolcada táján mindentől szabadon tört sót szedjenek [sót vágjanak] úgy, hogy senki adószedő, sem oda felmenvén, sem onnan megtérvén, őket ne merje megakadályozni.

(13) Az erdőt pedig minden tartozékaival együtt és a vizeknek hozadékait medreikkel együtt, amik egyedül csak a király adományozására tartoznak, mindenkinek, mind a szegényeknek, mind a gazdagoknak megengedjük, hogy szabadon használják.

(14) Királyi tekintélyünkkel azt is el kívántuk rendelni, hogy jobbágyaink közül falut, vagy valamely prédiumot a királyi felségtől senki se merészeljen követelni. Ha pedig valaki ilyet követelne, az általunk nekik adott hatalomnál fogva mondjanak ellent.

(15) A mondott híveinknek ezenfelül elrendeltük, hogy amikor megesik az, hogy hadi készületre hozzájuk vonulunk, csupán három megszállást tartozzanak javunkra megfizetni. Ha pedig a vajda a király érdekében hozzájuk vagy földjükön keresztül küldetik ki, két megszállást, egyiket mentében, másikat jöttében ne vonakodjanak teljesíteni.

(16) A fent mondott szabadságokhoz azt is hozzátesszük, hogy ezek kereskedői, ahol csak akarnak, országunkban szabadon és vámmentesen jöjjenek, menjenek, a királyi fenség tekintetében jogukat eredményesen gyakorolván.

Hogy pedig ezek, amiket az előbb mondottunk, erőben és háborítatlanul megmaradjanak az eljövendőkre, a jelen levelet kettős pecsétünk oltalmával erősítettük meg. Adatott az Úr megtestesülésének ezerkettőszázhuszonnegyedik, uralkodásunknak pedig a huszonegyedik esztendejében.
MA 420–423. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

107.

1279
IV. LÁSZLÓ MÁSODIK DEKRÉTUMA

1. A KUNOK ÁLLANDÓ MEGTELEPEDÉSÉRŐL
Tudniillik ezután eltávoznak és visszavonulnak sátraikból és nemez házaikból, és a keresztények szokása szerint falvakban, földbe épített épületekben és házakban fognak lakni és tartózkodni.
[...]

5. A KUNOK VÉGLEGES LETELEPEDÉSI HELYÉRŐL
És mivel a kunok bőséges sokasága bőséges földterületet kívánt, úgy határoztuk, hogy azok, akik nemzetségükkel a Duna és a Tisza vagy a Körös folyó mellett, vagy a Maros és a Körös folyók között, vagy annak a folyónak mindkét partján, vagy a Temes és a Maros között, vagy ezek környékén telepedtek le, és nem másutt, hanem ugyanazon folyók mellett vagy helyeken, vagy földeken, amelyek felett eredetileg minden nemzetség a maga sátrával Béla király úr által, a mi atyánk, Magyarország nemes emlékezetű, dicső királya által lett letelepítve: most is úgy szálljanak meg és telepedjenek le az előbb említett módon, úgy, mint országunk nemesei.

[És] nekik kell adományozni és adni itt a szolgálónépek és az örökös nélkül meghalt nemes emberek [ama] földjeit, éspedig összes tartozékaikkal és haszonvételi jogaikkal, tudniillik erdőkkel, kaszálókkal, halászóhelyekkel együtt, amelyek az ő [a kunok] településükön belül esnek, és amelyek jog szerint a mi rendelkezésünk alá tartozónak ismertetnek el, azonban mindig sértetlenül meg kell tartani a monostorok és az egyházak jogait és birtokait.

6. LAKATLAN TERÜLETEKNEK A KUNOK RÉSZÉRE VALÓ ADÁSÁRÓL
Ezenkívül ugyancsak nekik adtuk és adományoztuk a nemesek és várjobbágyok üres földjeit, az olyanokat, amelyek a tatárok ideje óta üresen állottak, és gyümölcsöző haszonélvezeti jogokkal, tudniillik halászóhelyekkel és hasznot hozó erdőkkel nem bírnak, mégis úgy, hogy eme nemeseknek és várjobbágyoknak az ilyen üres földjeikért vagy igazságos árat fognak fizetni, vagy megfelelő értékű cserét fognak adni.
[...]

9. A KUNOK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL
Határozottan kimondottuk, hogy a kunok urai és nemesei mindnyájan kivétel nélkül kötelesek seregünkbe, amelynek mi személyesen állunk az élére, eljönni éppúgy, mint a többi királyi szolgáló nemesek. És ha valaki közülük ezt elhanyagolja, ugyanazt a büntetést szenvedje és ugyanazt a bírságot fizesse, amely országunk más nemeseit sújtja, akik hanyagság folytán nem jelennek meg.
[...]

11. A KUNOK FELETTI BÍRÁSKODÁSRÓL
És azt se mellőzzük, hogy a kunok közül való eme urak és nemesek és a kunok egész közönsége országunk mindenkori nádorának bíráskodása alá fognak tartozni, miként az Bélának, nagyatyánknak idejében elrendeltetett.
Aki [a nádor] országunk lakóival együtt bárki fölött minden ügyben ítélkezni fog, mellette ülvén az a bíró vagy főember, akit minden nemzetségből kirendelnek, amint az nagyatyánk ideje óta szokásban van.
Azzal a kivétellel csupán, hogy ha a per két kun nemes között keletkezik vérontás ügyében vagy valamely [más] ügyben, akkor afölött csupán csak annak a nemzetségnek a bírája fog ítélkezni, aki ott lesz a vádlott részéről, és az ilyen két kun nemesnek a perében semmit sem rendelhet el a nádor.
És ha az ilyen egymás közt perlekedő két [kun nemes] közül az egyik az ő nemzetségi bírájának az ítéletét visszautasítja, és a mi jelenlétünk elé fellebbez, akkor mi ezt a két [kun nemest] személyesen fogjuk az igazság mértéke szerint megítélni, mellettünk ülvén ebben az esetben is az ő [a vádlott] nemzetségi bírója.
Azt különösen kinyilvánítjuk, hogy ha az egyikre az ilyen két kun nemes közül vérének ontása várakoznék, és az, akinek meg kellene halnia, esetleg hozzánk tudna menekülni, akkor az vérének ontását azért, mivel hozzánk menekült, kerülje el, de mindenképpen számkivetésbe kell mennie, és így, az országon kívül maradván, mint száműzött kérjen engedélyt a visszatérésre azoktól, akik ellen vétkezett, ha ezt el tudja nyerni, de addig az ideig, amíg ezt elnyeri, nem az országban, hanem az országon kívül fog maradni.
Ha pedig a vétkesnek olyan a személye, akiért a kunok urai és nemesei közül a közbenjárók azonnal, amikor [az] hozzánk menekül, hozzánk járulnak, a vétkes számkivetés ügyében bocsánatot kérvén, akkor az ilyen bűnös az efféle száműzetés alól mentesüljön, de vagyonából és javaiból és aki ellen, mint mondottuk, a vétket elkövette, elégtételt adjon.

12. A KUNOK SZÖKÖTT SZOLGÁINAK
ÉS JOGTALANUL ELVETT BIRTOKAINAK VISSZAADÁSÁRÓL
Továbbá megígértük és megígérjük, hogy senkit a kunok eme urainak és nemeseinek szolgái közül, ha hozzánk jön, be nem fogadunk, sem bárónk vagy országunk nemesei ezeket

be nem fogadhatják vagy maguknál nem tarthatják, sőt inkább ezeket a szolgákat, bárkinél találják őket, összes javaikkal vissza kell adni, azokat a falvakat is, amelyeket közülük bárkitől elvettünk, és amelyek a mi rendelkezésünk alá tartoznak, azoknak, akiktől elvettük, vissza fogjuk adni.

13. A KUNOK MENTESSÉGÉRŐL MINDEN MEGSZÁLLÁS ALÓL
Továbbá, mivelhogy a kunok közül való említett urak és a kunok nemesei az ország nemeseivel egy és ugyanazon szabadságot élveznek, elhatároztuk, hogy miként az ország nemeseinél és azoknak népeinél a szent királyok, a mi őseink ideje óta sem mi, sem országunk bárói nem szállhatunk meg erőszakkal, úgy a kunok közül való eme uraknál és nemeseknél, és azok népeinél se legyen szabad és lehetséges se nekünk, se a királyné asszonyunknak, a mi legkedvesebb hitvesünknek, se bárónknak semmi módon erőszakkal megszállni.

14. A KUNOK ÁLTAL NYERT ADOMÁNYOKRÓL
Ezenfelül azokat a földeket és birtokokat is, melyeket idáig elődeink adománya vagy a mi adományunk folytán, azoknak kiváltságlevelével vagy a mi kiváltságlevelünkkel, vagy más kétségtelen oklevél alapján, köztudomás szerint jogosan és békésen bírnak, azokat birtokolják és tartsák meg.
[...]
ÁT 109–117. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

108.

1463
AZ ERDÉLYI HÁROM NEMZET ÁLTAL HOZOTT
ÉS I. MÁTYÁS ÁLTAL MEGERŐSÍTETT HADFELKELÉSI SZABÁLYZAT

[...]
(10.) A székelyek, régi szokásuk szerint, általános hadfelkelésre nemzetségük két részét kötelesek elküldeni, a harmadik rész minden esetre otthon marad. Összehívásuk a felkelésre vérbe mártott karddal vagy ugyaneme székelyek ispánjának, vagy ha azonos az ispánnal, a vajda úr levelével történjék. Midőn pedig a felkelés megindítását a szükség teszi sürgőssé, valamennyi széki kapitány dobokkal, száldobokkal és tudott, tűzhalomnak nevezett helyeken máglyák gyújtásával adja hírül, és aki ezekre nem gyülekezik, veszítse fejét.
[...]
SZOKL I. 198. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

109.

1505
SZÉKELY NEMZETI CONSTITUTIO

[...] Mi az egész Székelyföldnek lakosai és minden székeknek akármicsodaféle renden levői adjuk emlékezetére mindeneknek, az kiknek illik, ezen levelünknek rendiben: Hogy mikoron mi 1505. esztendőben Szt. Erzsébet királyné asszonynap után ötöd nappal Udvarhely városában az mi országunknak régi szokása szerint néminemű szükséges dolgai az mi feljebb megírt országunknak véghezviteléért és némely illetlen szokásoknak megjobbításáért közönséges gyűlést hirdettünk és celebráltattunk volna, holott több szükséges sok dolgaink között nem utolsónak tetszik és ítélők lenni, hogy a mi országunknak ritka gyűlése miatt sok pereknek, melyeknek appellatiója és újabban való meglátása országunknak közönséges népét illetné, véghezvitele napról napra haladozna, mely tovább-tovább való elmúlásuk és haladozásuk sokaknak nagy kárukra és nyilvánvaló fogyatkozásukra volna. Ezt is igen világosan megpróbált dologból tapasztalhatóképpen eszünkben vettük, hogy a

szeretet, a harag, a gyűlölség és az maguk hasznuknak keresése az bírákat és a törvénytevőket itt a mi Székelyországunkban gyakorta nem engedi meg, hogy igazat lássanak és ítéljenek. Mely pereknek halogatására és a törvénytevőknek, bíráknak maga illetlen magaviseletére nézve, hogy jó idején gondviselésünk által igen szükségesnek ítéltük lenni, és ugyan meghívhatatlanképpen örökösön mindenféle lakóitól országunknak, hogy megtartassék, elvégeztük és rendeltük: Hogy az Udvarhely és Keresztúr fiuszéken lakó székely atyánkfiainak az elsői közül négy embereket és ugyanazon széken lakó lófejek [lófők] közül tizenhármat, az mi Székelyországunknak régi bevett authoritásából és hatalmából bíráknak és az igazság kiszolgáltatásának véghezvitelére rendeltük, kik egy summában lesznek tizenheten, akik minden székeknek és országunkban akármi renden levő székelyeknek személyeket és képeket viseljék, mely bírák a választás után elsőbben Istennek tartozó hitüket deponálván ezen: hogy ők sem szeretetre, sem gyűlölségre, sem könyörségre, sem pedig maguk hasznukra nézve nem, hanem csak az egy Istenre és annak igazságát szemük előtt viselvén, valami az két feles peresek között igazság leszen, azt cselekszik és végezik, melyet ha megcselekednek, igen jó, ha pedig nem (kit Isten távoztasson), ha a bírák közül valamelyik Istenét elfelejtvén és a maga üdvösségét is hátra hagyván, hogy könyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamelyfelé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre sententiáztassék, minden ingó-bingó marháját és örökségit is elveszesse, és annak utánna, mint olyan hamishitű és névbeli személy Székelyországban ne maradhasson s lakhassék. Az olyan is pedig, valaki az olyan hamishitű számkivetettnek hazajövésében vagy megmaradásában fáradna és munkálkodnék, hasonló számkivetésre, mint olyan embereknek oltalmazója, ítéltessék és kárhoztassék.

Továbbra, hogy a megnevezett bírák, melyek a megírt mód szerint megesküdtenek, törvények és ítéletek, hogy hiában ne legyen, ezt végeztük, hogy valamely dologban törvényt mondanak, azt az ő ítéletüket illendőképpen véghez is vigyék, igazságukat megadván.

A kapitányok és királybírák esztendőnként, az kik egyik a másik helyében következnek, a tisztviselők közül, ha valamelyik az idő forgásában megtalálkoznék halni, akkor mindjárt hasonló renden levők közül a meghalt helyiben, kik ugyanazon megmondott székben laknak, az mi Székelyországunknak arra rendelt authoritásával és hatalmával mást válasszanak, hogy a 17 szám a mi országunkbeli bírák között meg ne fogyatkozzék és kevesedjék. Hogy pedig ez megírt rendelésünk és végzésünk illendőképpen véghezvitessék, ez okon rendeltük közülünk a gyorsaságos Patakfali Pétert, hogy az ide alább megírt végzésünket és rendelésünket megérthető szóval közönségesen mindeneknek hallására itt az egész gyűlésben mindenütt kihirdesse és jelentse.

Végezetre az egynehányszor megmondott bírák hasonlóképpen elválasztassanak ugyanitt mostan az egész gyülekezetnek jelenlétében, az itt alább megírt okon országunknak bírául.

Az országnak pedig első és kiváltképpen valói közül a lófejek közül is ugyan a megmondott Udvarhely és Keresztúrszékbelieket válasszanak. Tudniillik: Nyujtodi Pált, Könczei Antalt, Benedekfi János és Pétert a Bethlenfalvit, Patakfali Pétert, Kedei Kelement, Lokodi Pétert, Kedei Ferenczet, Szombatfalvi Gergelyt, Vágási Imrét, Patakfalvi Kelement, Márkus Mihályt, Bíró Balázst, Lengyelfali Boldizsárt, Fancsaly Balázst, Akadácz Mihályt, Pálfalvi Lukácsot, mely bírákat az mi bizonyos tudományunk szerint elválasztván az elébb megírt végzésünkre és rendelésünkre az megmondott hit szerint közönséges gyűlésünkbe megesketők, mind annak rendi és módja kívánja vala.

Ez okáért mi is hasonlóképpen minden elsők, kiváltképpen valók, lófejek és közrendek felemelvén jobb kezünket erős hittel megesküvénk, hogy mindezeket örökké meghívhatatlanul megtartjuk, és másokkal is megtarttatjuk. Melynek bizonyságára adtuk ez mi rendelésünkről írott levelünket pecsétünkkel megerősítvén. Kelt Udvarhelyt az megírt napon és esztendőben. Főkapitány Bögözi János, ugyan Bögözi.

C. S. I. 14–19. P.

JOBBÁGYOK

110.

1351
I. KÁROLY DEKRÉTUMA

6. A KILENCED FIZETÉSÉRŐL ÉS BEHAJTÁSÁRÓL

Ezenkívül minden, bármely néven nevezendő szabad községben, valamint az udvarnoki és a királynői községekben levő szántóvető és szőlőbirtokos jobbágyainktól (kivéve a falvakkal bekerített városokat) minden terményüknek és boruknak kilencedét beszedetjük, és a királyné asszony is be fogja szedetni. És a föntnevezett bárók és nemesek bármely birtokaikon levő minden szántóvető és szőlővel bíró jobbágyuktól ezek minden terményének és borának kilencedrészét a maguk szükségére hasonlóképpen hajtsák és szedjék be.

A főpapok és egyházi férfiak is, akiknek jobbágyaik vannak, előbb a tizedet, aztán meg hasonlóképpen azok mindennemű terményeinek és borainak kilencedrészét szedjék be.

És akik a mondottak beszedése tekintetében másként járnak el, az olyan ellenszegülőknek és a jelen rendeletünket megszegőknek birtokain a terményeknek és boroknak ama kilencedrészét minden lejjebbszállítás és leengedés nélkül mi magunk fogjuk saját hasznunkra behajtani, hogy ezáltal méltóságunk gyarapodjék, és maguk az országlakosok nekünk annál hívebben szolgálhassanak.

16. A JOBBÁGYOK ERŐSZAKOS ELHURCOLÁSÁRÓL

Az országlakosok jobbágyait, akár a király és a királynő őfelségéhez, akár pedig az egyházak főpapjaihoz vagy országunk főuraihoz tartozzanak azok, ama jobbágyok urainak önként adott engedélye nélkül erőszakkal elvenni tilos.

CJH 173., 177. P.

111.

1336
A PANNONHALMI APÁT MEGÁLLAPÍTJA
JOBBÁGYAI SZABADSÁGAIT ÉS SZOLGÁLMÁNYAIT

Mi, Vilmos testvér, isteni könyörületből a Pannonia szent hegyi Szent Márton monostor apátja minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet majd megtekintik, üdvöt mindenek megváltójában. [...] mindenkinek [...] tudomására kívánjuk hozni, hogy a bogáti, a karai, a tempeji, a szamárkúti, a tardi és rádi helységek és az ugyenezekhez tartozó jobbágyok egyeteme jelenlétünkhöz járulván előadták nekünk panaszaikat, amelyek a rendezetlen és illetéktelen behajtások és rendkívüli adók által támadtak, alázatosan könyörögvén, hogy az efféle alkalmatlanságokban kegyeskedjünk hasznos orvoslást adni. Akiknek kéréseit és alázatos könyörgéseit jogszerűnek ítéltük, panaszaikat megfontolt elhatározással óhajtottuk orvosolni, és oly módon láttuk elrendezendőnek, hogy az ilyenféle illetéktelen és rendkívüli adókat ezután semmiképpen sem követelünk, hanem olyan törvényes és rendes adóval, amint a következőkben meg lesznek írva, hogy tudniillik (1) minden egyes esztendőben az egyes önálló léttel bíró telek egyenként két girát tartozik fizetni nekünk két alkalommal, tudniillik Szent György ünnepén egy girát és Szent Márton ünnepén egy másik girát, királyi adóként és behajtásképpen csupáncsak arra kötelezettek, ami az országban általánosan szokásban van, kinyilvánítottuk azt is, hogy a három szokásos ünnepen minden egyes esztendőben régi szokások szerint egyenként három ajándékot tartoznak adni.

(2) Hasonlóképpen amikor nekünk alkalmasnak és szükségesnek látszik, élelmiszerekre húsz telek két girát vagy egy legelő marhát, két köböl zabot, két kenyeret, egy jókora csirkét adjon.

(3) Hasonlóképpen ha azok valamelyike örökös nélkül találna hátramaradni, az eltávozó körülményeihez képest fél girát vagy egy marhát fog adni háromévente szokás szerint.

(4) Tartoznak a földeket saját ekéinkkel szántani, szénáinkat összegyűjteni és szőlőinket kellő időben leszüretelni ezek régi szokása szerint, és ha valakinek vagy valakiknek a költözés áll szándékában, a fizetés határidejének két hetét követően szabadon eltávozhat vagy eltávozhatnak, ha pedig a fent mondott határidők két hetén belül [távoznak el], akkor számukra egyenként kirótt cenzust tartoznak megfizetni, hasonlóképpen ha a birtokainkon valakik pincéket, házakat vagy más építményeket hoztak létre, telepestársaik becsüje szerint szabad belátásuknak megfelelően eladhatják, ha pedig beköltöznek, a kezükben levő és rendelkezésükre álló épületre egyesztendei, ha lakatlan helyre jönnek, háromévi szabadságot élveznek zavartalanul, ezek felől mindenkinek szavunkat adjuk.

Hogy tehát mindezek a megerősítés örök érvényével bírjanak, a jelen levelet ugyanezeknek pecsétünk ráfüggesztésével engedtük közzétenni. Adatott János testvér, jegyzőnk keze által az Úr ezerháromszázharminchatodik esztendejében.

PRT II. 118. SZ. 383. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

112.

1405

ZSIGMOND DEKRÉTUMA

14. A JOBBÁGYOK SZABAD KÖLTÖZKÖDÉSÉRŐL

Ezenkívül elrendeltük és rendelkeztünk afelől, hogy ezután a jövőre jelen levelünk erejénél fogva, a mi királyi polgáraink, vendégeink vagy jobbágyaink a mi városainkból, birtokainkból, mezővárosainkból és szabad községeinkből, valamint váraink területéről az egyházak, nemesek meg más rendű emberek birtokaira és megfordítva az egyházak és nemesek meg egyéb rendű emberek jobbágyai a mi előbb nevezett városainkba, mezővárosainkba, birtokainkba, váraink területére és egyáltalán a szabad sorsú emberek megannyian az egyházak birtokairól a nemesekéire és a nemesek birtokairól az egyházak birtokaira szabadságolás és a törvényes földbérnek és egyéb tartozásainak megfizetése és kiegyenlítése után, az egymást örökre követő minden időkben, teljesen szabadon és biztonságban átköltözködhetnek, és ott letelepedhetnek.

A jelen levelünkben világosan kifejezett ama mérséklő korlátozással, hogy ha bármely jobbágynak az ura a maga bírságait, amelyekben jobbágya valamikor el lett marasztalva, egy hónap tartamán belül rajta be nem hajtotta, akkor a mondott egy hónap elteltével az ilyen bírságokat már föl nem veheti, és azt a jobbágyot vissza nem tarthatja, hanem ez a jobbágy az érintett módon károsodás és sérelem nélkül oda letelepedhetik, ahova neki inkább tetszik.

15. A FÖLDBÉR BESZEDÉSÉRŐL

Ezenkívül ha akárki vagy akármely jobbágynak az ura a maga jobbágyát valamely kirovás vagy adózás alá vetette, amelynek fizetésére neki egyhónapnyi határidőt engedett, és azt az adót ezen egyhavi határidő elteltével tizenöt nap alatt azon behajtani elmulasztotta volna, akkor ne álljon szabadságában és jogában a kitűzött határidőben be nem szedett adót ama tizenöt nap elteltével jobbágyán felvenni és ezt a jobbágyot visszatartani, hanem ez a fentebb világosan megnevezett jobbágy békében és nyugodtan elmehet, ahova akar, és szabadon letelepedhet.

16. A SZABADSÁGÁT VISSZANYERT JOBBÁGY ZAKLATÁSÁRÓL

Egyébiránt, ha valamely földesúr a maga jobbágyát vagy valamely parasztját addig, amíg az szabadságát meg nem kapta, valamely tettéért be nem vádolta, és ilyet rá nem bizonyított, akkor az ilyen jobbágyot szabadságának megnyerése után jelen levelünk és dekrétumunk védelme alatt, minden igaztalan vád távoltartásával szabadon elmenni engedvén, semmiben se károsíthassa meg, és semmivel se háborgathassa.

És hogy az ekképpen rendelkező dekrétumunk mindig érvényben és erőben maradjon, akarjuk és jelen levelünk után a legszilárdabb királyi rendelettel megparancsoljuk és meghagyjuk ama vármegyék ispánjainak vagy alispánjainak és szolgabíráinak, együtt és egyenként, amelyekben idők múltán netalán az előbb mondottakra nézve vita támad, hogy reájuk ruházott feltétlen királyi hatalmunk segélyével a mi királyi embereinket és az egyházakét, valamint a bárókét, a nemesekét és országunk más rendű embereiét és ezek tisztjeit előrebocsátott királyi dekrétumunknak megtartására rájuk kiszabandó büntetésekkel és bírságokkal mindenkor unszolják, kényszerítsék, kötelezzék és szorítsák rá.

CJH 239–241. P.

113.

1453

BLAGAY GERGELY MEGHATÁROZZA JOBBÁGYAI SZOLGÁLMÁNYAIT ÉS SZABADALMAIT

Mi, a Blagay Gergely kenéz stb. mindenkivel tudatjuk, akiknek fontos és akik tekintetében leveleinket kiadtuk, hogy az előttünk megjelent bírák, tudniillik *Ferenac Podtrzci*ból és *Franac Hlivocami*ból, azt mondották, hogy az őseinktől nekik biztosított jogaikat galád kezek elvették tőlük, és arra kértek minket, hogy ugyanezen régi jogokat kegyeskedjük visszaállítani, és őket ugyanazokban megerősíteni. És mi az őseink által megállapított régi szolgálmányaikat és jogaikat felkutatván ezeket a szabályokat alkottuk nekik:

(1) Hogy az egész falu a szent kereszt ünnepén egy *solidus*t tartozik adni.

(2) Hasonlóképpen az egész falu, amely egész nyilasföldet bír, az őszi szent Márton ünnepen három mérőt: egyet búzából és kettőt zabból és egy baromfit és három tojást tartozik fizetni.

(3) Hasonlóképpen az Úr születésének ünnepén [karácsonykor] három mérő sót és egy kis font borsot és egy kis font viaszt mindenből.

(4) Böjtben tizenkét baromfit, ötven tojást és hat sajtot.

Ezeket tartoznak fizetni.

(5) Hasonlóképpen ha valamelyikük az úr tudtával szőlőt telepített, és ha az a szőlő huszonöt veder bort hozott, akkor ugyanazon szőlőnek borából egy vedret tartozik fizetni, és ha a szőlő ötven veder bort hozott, akkor az egész cenzus megfizetésére, tudniillik öt veder megfizetésére köteles ily módon, hogy ha a szőlő hetven veder bort hozott, abból azon túl semmit sem tartozik fizetni. Ha pedig valaki szőlőt telepített vagy vásárolt, akkor a fent mondott cenzust tartozik fizetni, és bírja a birtok ugyanazon termését.

Ha valamelyikük ajándékot ad, az becsüli urát.

(6) Hasonlóképpen ha azok közül valamelyik tíz disznót bírt és bír, azokból az úr számára válasszon ki hármat, tudniillik egy emsét, egy kövér süldőt az úr születése idején és egy ártányt, de azoknak a három legjobbikát köteles is odaadni az úrnak. Ha pedig valaki hetet bírt, egyet kivéve, semmit sem köteles adni. Ha pedig valaki tizet lett volna képes nevelni és csak nyolcat bírt, adja a nyolcat számunkra.

(7) Hasonlóképpen ha kastélyt kell építeni, falakat, fedeleket kell emelni, két napszámost tartozzanak [maguk közül] az úr magiszteréhez elküldeni, amíg sorba mennek, és így sorban menvén építik az uradalmat, a sorba ment uradalomban pedig újból két napszámost kötelesek sorrend szerint küldeni.

(8) Hasonlóképpen ha valaki embert öl, az egymás között megállapított jóvátételből a másik fél tíz menzúrát köteles homágiumul megfizetni az úrnak, és őt ezután sem zaklatni, sem javaiban károsítani, sem annak megfizetését tőle követelni és őt károsítani ne merjék.

(9) Hasonlóképpen kérik tőlünk mint uruktól, hogy saját maguknak bírót állíthassanak, valamelyiküket, akit egymás közül választottak, aki kívánatosnak tűnik.

(10) Hasonlóképpen ha valaki tolvaj vagy más gonosz akaratú embert találna maguk között, azt poroszlójuk sújtsa azzal a fenyítékkel, amit igazságosnak fog tartani.

(11) Hasonlóképpen ha közülük valakit futárként tartunk udvarunknál, mindenki egy esztendőre egy márkát, azon felül semmit sem tartozik neki fizetni.

(12) Hasonlóképpen tartozzanak kertünket gondozni és annak művelését végezni, amely a Lisicára vezető út mellett fekszik, és körülkeríteni és minden szükséges dolgokkal felszerelni a Lisicától egészen a halastóig.

(13) Hasonlóképpen a *Mala Pole* nevezetű rétünket terminusról terminusra lekaszálni, arról a szénát összegyűjteni és elszállítani kötelesek.

(14) Hasonlóképpen ha valamelyikük malmot bír, a malomadón kívül őrölni is tartozik.

És ezek felől függő pecsétünk alatt ezen nyílt leveleinket adjuk. Készült Bruvnóban az Úr ezernégyszázötvenharmadik esztendejében, a Szent György ünnepét követő első feriában [április 29.].

BLAGAY 187. SZ. 348–351. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

114.

1486
I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

39. A JOBBÁGYOK ERŐSZAKOS ELVITELÉRŐL

Továbbá mivel a jobbágyok vagy parasztok erőszakos és jogtalan elvitele miatt különféle zúgolódások és különféle perpatvarok és egyenetlenségek is támadnak, ezért megállapítottuk, hogy mindazokat a jobbágyokat, kiket egy év óta a jelen vízkereszt ünnepnapjáig bárki jogtalanul és ország szokása ellenére elvitt, az ispán felszólítására uraiknak vissza kell adni.

Aki pedig nem adja vissza, azokat legott a jobbágy díjában kell elmarasztalni, amelynek egyik felét az ispán a maga részére, másik felét pedig annak a részére köteles behajtani, akié a jobbágy volt.

És az ispánok ezt minden megyében és mindenkinek a fekvő jószágaiban puhatolják ki és hajtsák végre.

Ez pedig mindenekelőtt a királyi felség és a felséges királyasszony jószágaiban kell megkezdeni, ezután pedig másoknak a jószágaiban.

A jövőre pedig senki se merje másoknak eltávozni kívánó jobbágyait hatalmasul és az ország szokása ellenére valamely kigondolt ármánnyal visszatartani, úgy hogy szegényeknek szabadságukban álljon akár helyben maradni, akár eltávozni.

Ha pedig valaki arról panaszkodik, hogy az övéit hatalmasul és jogtalanul elvitték, akkor az illető vármegye ispánja a megválasztott királyi és más becsületes emberekkel vizsgálja meg a dolgot, és ha a panaszt igaznak fogja találni, az elvitt jobbágyokat adassa vissza, és az erőszakoskodó ellenében a fentebb említett büntetést hajtsa végre.

Akik pedig jobbágyaikat gonosz zaklatással vagy valamely kigondolt szokatlan dologgal visszatartanák, például ha csak akkor vetnének ki rájuk adót, amikor megtudták, hogy el akarnak távozni, vagy pedig már sok idővel azelőtt kivetették, de még nem hajtották be, leginkább azért, hogy azt mondhassák, hogy azok nekik még mindig le vannak kötelezve, és ebből az okból őket visszatarthassák, azokat legott az előrebocsátott büntetésben, vagyis hat girában kell elmarasztalni, amelyet az ispán rajtuk azonnal és elengedhetetlenül beszedni tartozik.

Ha valaki rendkívüli taksát akarna tőlük venni, azt is hatvan nap alatt szedje be, különben azt a taksát azon túl patvarosnak kell tekinteni.

CJH 439. P.

115.

1492
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

93. AZOK BÜNTETÉSÉRŐL, AKIK AZ ELKÖLTÖZNI KÍVÁNÓ JOBBÁGYOT NEM AKARJÁK ELBOCSÁTANI

Azoknak a jobbágyoknak erőszakos letartóztatása és megkárosítása esetében, akik szabadságukat kérve a törvényes földbér letétele és egyéb adósságai megfizetése után másnak birtokára akarnak költözni. A vármegyei ispán az ő szolgabíráival, akik nélkül ilyenekben egyáltalán nem kell eljárnia, azokon, akikre ez esetben a vétkesség törvényesen rábizonyul, akárhányszor és akármikor derüljön ki vétkességük, haladék nélkül három gira büntetést vagy bírságot vehet föl, és ugyanakkor a visszatartott vagy megkárosított jobbágynak meg kell engednie, hogy összes javaival, miután kárát is visszakapta, szabadon elköltözzék, kivéve azokat, akik szabadságolt állapotukban helyben maradtak.

Az ekképpen szabadságoltaknak ugyanis ne legyen szabad másképpen költözniük, mint ha távozásuk idején uraiknak mindazokra a rendes és rendkívüli adózásokra nézve, amelyeket szabadságolt állapotuk ideje alatt kellett teljesíteniük, eleget tesznek úgy mindazonáltal, hogy ha ott szabadságolt állapotuk ideje alatt valamit építettek, arról ama hely bíráinak és elöljáróinak becsléséhez képest, ahol laktak, szabadon rendelkezhessenek.

CJH 545. P.

116.

1514
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

14. A JOBBÁGYOK KÖLTÖZKÖDÉSÉRŐL

[...]

Mindazonáltal, hogy ennek az ő árulásuknak az emlékére és időleges büntetése maradékaira is átszálljon és átmenjen, és hogy minden eljövendő megtudja, hogy mekkora bűntény az urak ellen föltámadni, ennek utána az ebben az országban bárhol lakó összes parasztok, kivéve a királyi felséghez híven maradt szabad és fallal kerített városokat és kivéve azokat is, akik uraik és az ország szent koronája mellett hűségben kitartottak, és más, bűnös parasztokkal ebben a lázadásban részt nem vettek, elveszítvén e hűtlenségi vétkük miatt szabadságukat, amely szerint egyik helyről a másikra költözhettek, az ő földesuraiknak föltétlen és örökös szolgasága alá legyenek vetve.

És a jövőre ne legyen szabadságuk arra, hogy uraik akaratának és beleegyezésének ellenére egyik helyről a másikra menjenek és állandóan letelepedjenek.

15. A JOBBÁGYOK ADÓIRÓL

Ezenkívül a feleséges parasztok, akár telkesek vagy házbirtokosok, akár pedig zsellérek, egyenként minden egyes esztendőben mindenütt egy forintot tevő száz dénárt tartoznak földesuraiknak fizetni, tudniillik ötvenet Szent György, a többi ötven dénárt pedig Szent Mihály arkangyal napján.

És ha valamely helyen eddig száz dénárnál többet szoktak fizetni, az az adó a jelen törvény következtében nem tekintendő lejjebb szállítottnak.

16. A ROBOTRÓL

Továbbá kötelesek uraiknak minden héten egy-egy egész napon át szolgálni.

17. AZ AJÁNDÉKADÁSRÓL

Továbbá arra vannak kötelezve, hogy uraiknak havonként egy-egy csibét adjanak.

18. A KILENCED ÉS TIZED FIZETÉSÉRŐL
Továbbá a földnek minden akár aratható, akár kaszálható termékéből és ezenkívül a borokból, a főpapjaiknak kijáró dézsmán felül uraiknak kilencedet, vagyis ezeknek egykilenced részét tartoznak megfizetni úgy, hogy tíz kéve termésből vagy tíz veder borból a parasztnak nyolc fog maradni.

Mindamellett ami a dézsmákat illeti, egyedül azok után a vetések után kell nekik dézsmát adniuk, amelyeket eddig szoktak adni.

[...]

22. A ZSELLÉREK BÉRFIZETÉSÉRŐL ÉS HÁZÉPÍTÉSÉRŐL
Továbbá hogy az összes zsellérek három éven keresztül minden bér fizetése alól szabadok és mentesek legyenek, és ez alatt tartozzanak a maguk számára házakat építeni és a többi jobbágyok sorába és számába belépni és beállni, mert különben ha nem akarnának házakat építeni, még ha másoknál laknak is, földesuraiknak egy forint bért kötelesek fizetni.

Akik pedig közülük akármiképpen saját házaikban laknak, és az örökségen kívül három forintnál többet érő vagyonnal bírnak, azokat is legott más jobbágyok módjára bérfizetésre kell kényszeríteni.

CJH 713–717. P.

MAGÁNJOG

SERVIENSSÉ, NEMESSÉ, VÁRJOBBÁGGYÁ ÉS AZ EGYHÁZ (NEMES) JOBBÁGYÁVÁ TÉTEL, A KIRÁLYI VENDÉGEK JOGAIVAL TÖRTÉNŐ FELRUHÁZÁS, FIÚSÍTÁS

117.

1240
IV. BÉLA WOCHOT A KIRÁLYI VENDÉGEK SZABADSÁGÁVAL RUHÁZZA FEL

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Kunország királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet olvassák, üdvöt az igaz megváltóban. Mivel a kiválóság jutalmat és a hűség viszonzásadást nem nélkülözhet semmiféleképpen sem, úgy annyira törekszünk az alattvalók érdemeit jóindulatúan meghálálni, amennyire azt akarjuk, hogy nagyobb hűséggel szakadatlanul szolgáljanak nekünk. Ezért minden mostani és eljövendő tudtára kívánjuk hozni ezeknek rendje szerint, mivelhogy egy bizonyos *Grabes* falusi, a lovászaink jobbágyai közül származó *Woch* nevezetű, aki sok elmúlt idők alatt szállásolás dolgában ajánlkozott nekünk és hűségesen és szakadatlanul számos szolgálatot tett országunk határain, a megillető kegyet vele szemben szíves örömest gyakorolván, azzal tudniillik, hogy őt a fent mondott állapot kötöttsége alól kivévén olyan szabadsággal adományoztuk meg, hogy mind ő, mind általa örökösei és örököseinek leszármazói a királyi vendégek közé számláltassanak, és az előző állapot okán ne tartozzon felelni soha semmiben. Hogy pedig az előbb említett, a tetszésünkből jóváhagyott és megerősített szabad állapot az állandóság erejét bírhassa, a jelen levelet kettős pecsétünk oltalmával örökre megerősíteni rendeltük. Adatott Budán március harmadik idusán [március 13.] a kegyelem ezerkettőszáznegyvenedik, uralkodásunknak pedig az ötödik esztendejében.

MS I. 355–356. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

118.

1250
IV. BÉLA GERMÁNT ÉS ROKONAIT A SZENT KIRÁLY JOBBÁGYFIAI KÖZÉ SOROLJA

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátországa, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Kunország királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet olvassák,

üdvöt a mindenek megváltójában. A királyok gondoskodó megfontolása a nekik engedelmeskedőket méltó jutalmakkal szokta támogatni, hogy azok példáján mások felbuzdulván a hűség kimutatására hathatósabban törekedjenek. Ettől a meggondolástól vezetve a mostaniaknak és az eljövendőknek kinyilatkozzuk, mivelhogy a Komlósfalusi *Wysobur* fia, Germán, az újvári vár szolgája ifjú korától köszönetet érdemlő szolgálatokat tett, és hűséget tanúsított a rá bízott követségekben kedvelt rokonunkhoz, Danilóhoz, a ruténok dicső hercegéhez és sok másokban, ugyanennek oly nagy hűsége érdeméül és a megismert munkálkodásaiért és fáradozásaiért felségünk kötelessége szerint gondoskodni akarván róla, őt és a fent mondott [!] fivéreit, tudniillik *Rennald*ot és *Iwud*ot és fiaikat, ha vannak és lesznek, fiaik leszármazóit ugyanezen vár jobbágyai közé rendeltük besorolni, akiket közönségesen a szent király jobbágyai fiainak neveznek. És hogy szabadságuk ezután háborítatlan maradjon, hogy a korábbi szabadság [állapot] okán őket soha meg ne támadhassák, ne zavarhassák, ne sanyargassák a fent mondott vár idők során állított ispánja vagy mások, megengedtük, hogy számukra a jelen levél örök megerősítésül kettős pecsétünk oltalmával legyen megszilárdítva. Adatott az Úr megtestesülésének ezerkettőszázötvenegyedik, uralkodásunknak pedig a tizedik esztendejében.

ÁOKJ I. 955. SZ. 296–297. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

119.

1273
IV. LÁSZLÓ AZ ORSZÁG NEMESEINEK SORÁBA EMELI A KÁLDI VÁRJOBBÁGYOKAT

László, Isten kegyelméből Magyarország, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Bulgária királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen írást majd megtekintik, üdvöt mindenek megváltójában. Mivel a dolgok kezdetétől az emberek szabadsága egy és ugyanazon volt, az isteni könyörület megengedi, és azt a királyi kegy is köteles elősegíteni, hogy akik javára a saját vagy a mások érdemei szólnak, ismét hozzájuthassanak a szabadság egykori levegőjéhez. Ennek okáért mindenkinek, mind a mostaniaknak, mind az eljövendőknek tudtára kívánjuk hozni ezeknek rendje szerint, hogy kegyeltünk és hívünk, Gergely mester, a Vasvári ispán előszóval előadta nékünk, hogy a Vasvár káldi jobbágyai *Jarmanus, Gurk, Tyba,* Saul és Amadé nékünk és a királyi korona számára teljes hűséget és dicséretes szolgálatokat tanúsítottak eddig nagy buzgalommal, és hogy ezek atyafia, Salamon, a királyi koronáért dícséretesen küzdvén az újvári toronynál a németektől könyörtelen halált szenvedett, kérvén tőlünk, hogy ugyanezeket királyi kegyelemből kegyeskedjünk a várjobbágyság alól mentesíteni és a királyi serviensek sorába felvenni. És így mi gyarapítani óhajtván az ország nemeseinek sorát, hogy ez a rend növekedvén, vitézeink hűsége szaporodjon, az efféle érdemes szolgálatokat és az előbb mondott *Jarman, Gurk, Tyba,* Saul és Amadé sebesüléseit a királyi felség jótékonyságból figyelembe vévén, és nem akarván őket viszonzásadás nélkül mellőzni, a már mondott *Jarman*t, *Gurk*ot, *Tybá*t, Sault és Amadét ezeknek földjeivel és más jogaival együtt, amelyeket mostanáig bírtak, a vasvári jobbágyság és az ispán hatalma alól kivévén, országunk nemeseinek sorába és közösségébe kegyesen felvenni rendeltük úgy, hogy mind maguk, mind örököseik [és] az eljövendő utódaik a szabadságuk egykori minősége helyett teljességében egy és ugyanazon szabadságot élvezzenek, mint amilyennek az ország igazi, első és született nemesei örvendenek. Hogy tehát az efféle felvétel az örök megerősítés erejét bírja, hogy az idők folyásával feledésbe ne merüljön, megengedtük, hogy a jelen leveleket kettős pecsétünk nyomatával erősítsék meg. Adatott kegyeltünk és hívünk, Benedek mester, az aradi egyház prépostja, udvarunk alkancellárja által, az Úr ezerkettőszázhetvenharmadik, uralkodásunknak pedig első évében, a július előtti hatodik napon [június 26.] a tisztelendő István kalocsai és János spalatói érsek, Lampert egri, Bereck csanádi, Jób pécsi, udvarunk alkancellárjának, Pál veszprémi, a legdrágább feleségünk udvarának kancellárja Fülöp veszprémi, Timóteus zágrábi, Lodomér

váradi, Dénes győri és Péter erdélyi isten egyházait kegyesen kormányzó püspök atyák, *Rorand* [Loránd] nádor, Henrik, egész Szlavóniának bánja, Egyed macsói és boszniai bán, Joakim tárnokaink mesterének, Miklós erdélyi vajdának, Gergely vasvári és pozsonyi ispánnak és az ország igen sok más méltóságának és tisztségviselőjének jelenlétében.
HO VIII. 120. SZ. 154–155. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

120.

1251
BENEDEK VESZPRÉMI PÜSPÖK MIKLÓS FIAIT
A VESZPRÉMI EGYHÁZ NEMES JOBBÁGYAIVÁ TESZI

Mi, B[enedek], isteni könyörületből veszprémi püspök, a királyné udvarának kancellárja tudtul adjuk mindazoknak, akiknek illik, hogy a jelen levelet megismerjék, hogy a Kueskaal [Köveskál] falusi jobbágyaink, Miklós fiai, Márton, Elie és Márkus megismert szolgálataiknak érdemeiül, amiket nekünk és elődeinknek, valamint a veszprémi egyháznak sokféleképpen és hűségesen teljesítettek, mind a hűségük, mind számos szolgálataik kegyes viszonzásául, és hogy példájukon mások is a hűség hívebb és gondosabb kinyílvánítására törekedjenek, testvéreink és a veszprémi egyház nemes jobbágyainak kérésére a fegyveresen szolgáló nemes jobbágyaink sorába fogadtuk őket atyai és kegyes jóindulattal, fiaikkal, ugyanennek a Mártonnak fiával, Csabával és Lukáccsal és Elie fiával, Jánossal együtt. Mely ügy emlékére és megerősítésére a jelen engedélyező levelet pecsétünkkel erősítettük meg. Adatott Veszprémben Lukács evangelista ünnepén [október 18.] az Úr ezerkettőszázkilencvenegyedik esztendejében.
ZO I. 71. SZ. 102. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

121.

1370
I. LAJOS A FÉRJE ÉRDEMEIRE TEKINTETTEL FIÚSÍTJA ERZSÉBETET

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya emlékezetül adván tudatjuk a jelen levelek értelmében mindazokkal, akiket illet, hogy mi a kolozsmonostori konvent jegyzőjének, István fia István literátornak a megismert hűségéért és áldozatos szolgálataiért, amelyekkel ugyanő a mi és országunk számos szerencsés és szerencsétlen hadjáratában az elvárt gondosság igyekezetével képességei szerint felségünknek tett és használt, kiváltképpen kegyeltünk, a tisztelendő férfiú, János úr, az erdélyi egyház káptalanjának prépostja esdeklő kérésére, amellyel felségünknél ugyanennek az érdekében eljárt, a nemes úrnőnek, István literátor Erzsébet nevezetű feleségének, annak a néhai Szentmártoni Olivér fia, Kalacs leányának, amely férfiember, úgy mondják, finembeli örökös nélkül távozott ebből a világból, a királyi könyörület megfontolt gondoskodásából oly kegyet adtunk, hogy maga Erzsébet úrnő atyjának, a mondott Olivér fia Kalacsnak minden és bárhol az országban bírt és létező, és bármi módon nevezett birtokait és öröklött atyai birtokrészeit, különösen annak a Szentmárton, *Myko*, *Zyly*, *Koa*, Kovácskút, Szentpéter, Füzes, *Kalacha*, Paptelke, más néven *Gyrewkuth* [Gyűrűkút], *Bankodthelk* és Ambrus nevezetű, a Doboka vármegyében levő és az ugyanezekhez tartozó birtokait, mint a mondott Kalacs valóságos örököse és törvényes fia a jelen helybenhagyásunkból teljes joggal örökölje, és a fent említett atyja, Olivér fia Kalacs összes birtokait, tulajdonát és bármely jogait ugyanezen nemes úrnőnek és általa férjének, István literátornak, és ezek összes örököseinek és utódainak örökre örökségül rendeltük, más jogának sérelme nélkül. [...] Adatott Gyulafehérváron a húsvét ünnep után való első napon [április 15.] az Úr ezerháromszázhetvenedik esztendejében.
BÁNFFY I. 220. SZ. 290–291. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

GYÁMRENDELÉS, KORMEGÁLLAPÍTÁS

122.

1377
DEMETER ZÁGRÁBI PÜSPÖK ÉS SZÉCSI MIKLÓS BÁN SALAMON FIÁNAK
GYÁMOT KÉRNEK AZ ERDÉLYI NEMESEK TORDAI GYŰLÉSÉN

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. királya tudtul adjuk a jelen levelekkel, hogy a felségünk különös rendeléséből a Krisztusban tisztelendő atya, Demeter úr Isten kegyelméből és apostoli kegyelemből zágrábi püspök, udvarunk kancellárja, nemkülönben a nagyságos férfiú Szécsi Miklós, Horvátország bánja által [tartott] közönséges gyűlésünkben az erdélyi részek nemeseinek egyeteme által a törvényes vizsgálat végett küldött esküdtek és ülnökök a gyűlésen felszólalván Salamon ispán ugyanezen bárók előtt álló, gyermekkorban levő, árva fia, János részére gyámot kértek, aki megőrzi annak javait, ellátja ügyeit és védelmezi felségünk személyében gondoskodván. Mely báróink pedig ugyanezek kéréseinek hitelt adván Gyógyi Lukács fia, István, ugyanennek a gyermeknek a rokonát teljes gyámi hatalommal eme gyermeknek rendelték gyámul vagy vagyon- és ügygondnokul tekintélyünk közbejöttével. Adatott Tordán a Szent György mártír ünnepe utáni napon [április 28.] az úr ezerháromszázhetvenhetedik esztendejében.
TELEKI I. 131. SZ. 177–178. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

123.

1420
A CSANÁDI KÁPTALAN MEGÁLLAPÍTJA LENDVAI MIKLÓS ÉLETKORÁT

Mi, a csanádi egyház káptalanja, emlékezetül adjuk, hogy László és a Hagymásnak mondott *Berekzói* Domonkos mesterek személyesen megjelentek előttünk, magukkal hozván a Lendvai bán fia, János fiát, a törvényes kor alatt levő gyermeket, Miklóst. Illő buzgalommal arra kértek minket, hogy annak korát és éveinek számát, mivel bizonyos ellenfelei őt alperesként megtámadták, és azután mint megidézettek várták, becsüljük meg, vizsgáljuk meg és határozzuk meg. Mi tehát ennek megfelelően szellemileg (értelmi képesség alapján) megmértük és megvizsgáltuk, és a fent nevezett Miklóst tizenkét évesnek tapasztaltuk. Adatott a Szent Pál apostol fordulásának ünnepe utáni szombaton [január 27.], az Úr ezernégyszázhuszadik esztendejében.
TO 360. SZ. 558. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

HÁZASSÁG, HÁZASSÁGTÖRÉS, HÁZASSÁG FELBONTÁSA, NŐRABLÁS

124.

870–920
DZSAJHÁNÍ-IBN RUSZTA-GARDÍZÍ: A MAGYAROK HÁZASSÁGI SZOKÁSAIRÓL

Leánykérés alkalmával náluk [mármint a magyaroknál] az a szokás, hogy amikor a leányt megkérik, vételárat visznek a leány gazdagságával arányban, több vagy kevesebb állatot. Amikor a vételár meghatározására összeülnek, a leány atyja a vőlegény atyját saját házába viszi, és mindent összegyűjt, amije csak van, coboly-, hermelin-, mókus-, nyestprémből és rókamálból, a brokátruházatokkal és mindenféle bőrrel egyetemben tíz bőrruhára valót. Mindezt egy szőnyegbe göngyöliti, és a vőlegény atyjának lovára kötözi, majd hazaküldi őt. Ekkor az mindent elküld neki (a leány atyjának), amire csak szükség van az előre megállapított vételárhoz: állatot, pénzt, ingóságot – és akkor hazaviszik a leányt.
MAGYAROK 89. P.

125.

1001 KÖRÜL
SZENT ISTVÁN ELSŐ DEKRÉTUMA

27. A LEÁNYRABLÁSRÓL
Ha valaki a vitézek közül szemérmetlenségtől bemocskolva valamely leányt szüleinek engedélye nélkül feleségül elrabol, elrendeltük, hogy adja vissza a leányt szüleinek még akkor is, ha valami erőszakot követett el rajta, és a rabló tíz tinót fizessen a rablásért, még ha később ki is békül a leány szüleivel.

Ha pedig valamely szegény és a népből való merészelné ezt elkövetni, fizessen öt tinó kártérítést a rablásért.

[...]

29. AZOKRÓL, AKIK RABSZOLGANŐT VESZNEK FELESÉGÜL
Hogy senki azok közül, akiket szabad névvel becsülnek meg, valakinek valami jogtalanságot ne merjen okozni, azt a tilalmat és szabályt állítottuk fel, amit ezen a királyi gyűlésen elhatároztunk, hogy ha valamely szabad embert a rabszolganő urának tudtával másnak a rabszolganőjét választja feleségül, elveszítvén saját szabadságának élvezetét, örökös rabszolgaságra vettessék.

30. AZOKRÓL, AKIK FELESÉGÜK ELŐL KÜLFÖLDRE MENEKÜLNEK
[...] ebben a királyi törvényben elrendeltük, hogy ha valaki szemtelenségből feleségének megutálása miatt hazájából elmenekül, az asszony mindent, ami férjének birtokában volt, bírjon mindaddig, amíg férjét vissza akarja várni, és senki se merje őt más házasságba kényszeríteni. És ha magától férjhez akar menni, szabad legyen neki az őt megillető ruhákat magához véve és egyéb javakat hátrahagyva házasságra lépni. És ha a férj ezt hallván visszatér, ne legyen neki szabad más feleséget venni az övén kívül, csak a püspök engedélyével.
ÁT 8., 9. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

126.

1092
SZENT LÁSZLÓ ÚN. ELSŐ TÖRVÉNYKÖNYVE

1. A MÁSODSZOR NŐSÜLT ÁLDOZÓ SZERPAPOKRÓL
Megparancsoljuk, hogy az olyan áldozó és szerpapokat, akik másodszor nősültek, és akik özvegyek vagy eltaszított asszonyok férjei, el kell választani [feleségüktől] és vezeklés tartása után térjenek vissza rendjükhöz. És akik nem akarnák a meg nem engedett házasságukat megszüntetni, az egyházi törvények rendelésének megfelelően veszítsék el hivatalukat. Az elválasztott asszonyokat pedig megparancsoljuk, hogy adják vissza szüleiknek, és mivel nem voltak törvényesen [egybekelve], ha akarnak, legyen nekik szabad férjhez menni.

[...]

3. A TÖRVÉNYES HÁZASSÁGBAN ÉLŐ PAPOKRÓL
Azoknak a papoknak pedig, akik első és törvényes házasságban élnek, a béke megóvása és a szentlélek egysége miatt ideiglenesen engedélyt adunk, amíg nekünk ebben az ügyben az apostoli szent atya tanácsot fog adni.

[...]

10. ZSIDÓK ÉS KERESZTÉNY NŐK HÁZASSÁGÁRÓL
Ha zsidók keresztény feleséget vesznek, vagy valamely keresztény személyt tartanak maguknál szolgálatban, ezeket vegyék el tőlük és bocsássák őket szabadon, az olyanoktól pedig, akik ezeket eladták, vegyék el ezeknek árát, és az képezze a püspök jövedelmét.

[...]

13. A HÁZASSÁGTÖRŐ NŐ MEGGYILKOLÁSÁRÓL
Ha valaki más férfival fajtalankodó feleségét megöli, istennek adjon számot, és ha akarja, más feleséget vehet. Ha pedig az asszony rokonai közül valaki vádat emel ellene, hogy feleségét igazságtalanul ölte meg, bírói vizsgálattal tárgyalják meg, és a szomszédoktól mindenképpen tudakolják meg, vajon nem állott-e az asszony férjénél lenézésben és megvetésben, vagy a fajtalankodásnak valami gyanúja nem merült-e fel már előbb vele kapcsolatban, és aszerint, ahogyan ésszerűnek látszik, döntsék el az ügyet.

[...]

20. A HÁZASSÁGTÖRÉSEN ÉRT ASSZONYRÓL
Ha valaki feleségét házasságtörésen éri és bíróság elé állítja, az egyházi törvények rendelése szerint szabjanak rá vezeklést, és a vezeklés eltelte után a férj, ha akarja, fogadja őt ismét vissza, ha pedig nem akarja, maradjanak házasság nélkül, ameddig mindketten élnek.
ÁT 28–30. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

127.

1100 KÖRÜL
KÁLMÁN ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

48. AZ IZMAELITÁK LEÁNYAINAK FÉRJHEZ ADÁSÁRÓL
Az izmaeliták közül senki se merje leányát a saját népéből valóhoz férjhez adni, hanem csak a mi népünkből valóhoz.

[...]

67. A MÁSODSZOR NŐSÜLT PAPOKRÓL
A másodszor nősült papok vagy az olyanok, akik özvegyeket vagy elbocsátott asszonyokat vettek el, szakítsanak eme meg nem engedett házassággal, vagy zárják ki őket az egyházi rend közösségéből.
ÁT 47., 51. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

128.

1103 KÖRÜL
AZ ESZTERGOMI ZSINAT HATÁROZATAI

31. A NŐS PAPOKRÓL
Az áldozópapoknak, tekintetbe véve az emberi gyarlóságot, megengedtük, hogy feleségüket, akit törvényes egyházi rendben vettek el, velük mérsékelten élvén, megtarthassák.

32. A PAPI NŐTLENSÉGRŐL
Azoknak, akik a szerpapságot és az áldozópapságot nőtlen állapotban nyerték el, nem szabad feleséget venni.

33. A PÜSPÖKÖK FELESÉGÉRŐL
A püspökök feleségei püspöki birtokon ne lakhassanak.

[...]

55. A FÉRJÉTŐL ELSZÖKŐ ASSZONYRÓL, A HÁZASSÁGTÖRÉSRŐL, A LEÁNYRABLÁSRÓL ÉS A FELESÉG ELHAGYÁSÁRÓL
Ha valamely asszony férjétől elszökik, első és második alkalommal adják vissza urának, harmadik alkalommal pedig ha előkelő, vessék vezeklésre a házasság reménye nélkül, ha a népből való, adják el a szabadság reménye nélkül.

Ha valaki feleségéről bebizonyítja, hogy házasságtörő, ha akarja, vegyen más feleséget,

az asszony pedig ha előkelő, vezekeljen a házasság reménye nélkül, ha pedig a népből való, adják el a szabadság reménye nélkül. Ha a férj ezt bizonyítani nem tudja, ugyanazon büntetést szenvedje, és az asszony, ha akar, férjhez mehet. Ugyanezen módon ítéljék el azt a férfit, aki másnak a feleségével vagy azt a nőt, aki másnak a férjével vétkezik.

Ha valaki leányt rabol, vagy ellene erőszakot követ el, ha előkelő, essék egyházi vezeklés alá és fizessen elégtételt. Aki pedig ezt nem tudja megfizetni, nyírják le a fejét és adják el László király rendelkezése szerint.

Ha valaki másnak a jegyesét rabolja el, ha a nő nem értett vele egyet, adják vissza saját jegyesének, a rabló pedig, ha előkelő, törvényes elégtételt adjon, és házasság reménye nélkül vezekeljen, ha nem tud elégtételt fizetni, adják el a szabadság reménye nélkül.

Ha valaki felesége elől menekülve magát önként adóssá teszi [magát eladja], és onnan magát nem is akarja kiszabadítani a gyűlölet miatt, amit a feleségével szemben érez, maradjon örökké szolgaságban. És ha valamikor szabadként látják őt, adják el ismét, felesége pedig férjhez mehet, akihez akar.

56. A MÁSODSZOR NŐSÜLT PAPOKRÓL
Ha valamely egyházi személy másodszor nősül, vagy pedig özvegyet vagy eltaszított nőt vesz feleségül, tegyék le [állásából].

57. UGYANERRŐL
A másodszor nősült papok, akik vissza akarnak térni egyházi rendjükbe, legyenek visszafogadhatók feleségük beleegyezése esetén.
ÁT 59., 62–63. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

129.

1116 KÖRÜL
ZSINATI HATÁROZAT

4. A FÉRJÉT ELHAGYÓ ASSZONYRÓL
[Arról], hogy: ha valamely asszony férjétől megszökik, adják vissza neki, és valahányszor megszökik, vigyék vissza hozzá, mivel meg van írva: „amit Isten összekötött, ember széjjel ne válassza".

5. A HÁZASSÁGTÖRŐ NŐKRŐL
[Arról], hogy: ha valaki feleségéről törvényszék előtt bebizonyítja, hogy házasságtörő, az asszonyt vezeklés alá kell vetni, és azután, ha akarnak, béküljenek ki, egyébként maradjanak házasság nélkül.

6. A LEÁNYRABLÁSRÓL
[Arról], hogy: ha valaki másnak a jegyesét elrabolja, vissza kell adni [őt] jegyesének, a rabló pedig bűnhődjék a törvények szerint.

7. A FELESÉGÉT ELHAGYÓ FÉRFIRÓL
[Arról], hogy: ha valaki, akinek gyűlöletes felesége van, magát önként szolgaság alá veti [azért], hogy a gyűlölt asszonytól elválasszák, az asszony őt szabadsága épségben tartásával kövesse, másképpen maradjanak házasság nélkül.

8. A MÁSODSZOR NŐSÜLT PAPOKRÓL
[Arról], hogy: az olyan egyházi személyeket, akik másodszor nősültek, vagy özvegyeknek vagy eltaszított nőknek a férjei, az egyház javadalmaitól és az összes egyházi méltóságuktól meg kell fosztani őket.

9. A PAPI NŐTLENSÉGRŐL
[Arról], hogy: a püspökök közül senki se emeljen valakit az egyházi személyek köréből szerpapságra vagy tovább, hacsak előbb nem fogad önmegtartóztatást, és ha [az ilyennek] felesége van, ez annak a beleegyezésével történjen, és ő is ugyanazt fogadja.

10. UGYANARRÓL
[Arról], hogy: nős áldozó- vagy szerpap ne szolgálhasson az oltárnál, hacsak előbb feleségének, aki ehhez hozzájárult és önmegtartóztatást fogadott, külön lakóhelyet és a földi élethez szükségeseket nem biztosítja, és az apostolok szerint, ámbár bír valamivel, mégis úgy tekinti magát, mint akinek semmilye sincsen.
[...]

16. A HÁZASSÁGKÖTÉS KELLÉKEIRŐL
Tetszett a szent zsinatnak, hogy minden házasságkötés az egyház színe előtt, pap jelenlétében, alkalmas tanúk előtt, az eljegyzés bizonyos jelével és mindkét fél beleegyezésével történjék, másképpen nem házasságnak, hanem csak paráznaságnak kell tekinteni.
ÁT 67–69. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

130.

1216
ANDRÁS, SCREBEN FIA FELBONTJA HÁZASSÁGÁT

András, *Screben* fia mondván, hogy fogadalmat tett arra, hogy Jeruzsálembe zarándokoljon, és hogy onnan nem tér vissza, feloldozta feleségét, szabadságot adván számára, hogy mással házasodjon, és két embert adott neki. Az asszony pedig saját fivére által nyilatkozott, hogy férje feloldotta a házasság alól, és kijelentette, hogy minden hitbér és kötelezettség felől ki van elégítve a két emberfővel, akiket férje adott neki.
VR 160. (240.) SZ. 210. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

131.

1249
FARKAS PÉCSI PRÉPOST ÉRVÉNYTELENÍTI JOAN HÁZASSÁGÁT

Farkas pécsi prépost és ugyanezen hely egész káptalanja minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen írást majd megismerik, üdvöt az úr Jézus Krisztusban. Mindenki tudtára kívánjuk hozni ezek rendje szerint, hogy *Joan* kézműves színünk előtt állván bevallotta, hogy önként lemondott és visszalépett minden panaszától és keresetétől, amit Salamon atya ellen hajdani felesége, ugyanennek az apátnak leánytestvére ügyében követelt, vagy ha amit valaha is követelhetne, úgyhogy soha semmilyen időben az említett apátot leánytestvére, a már mondott úrnő ügye miatt vagy magát az úrnőt semmilyen oknál fogva meg nem támadhatja és nem merészelheti megzavarni, mivel ugyanez a *Joan* elismerte előttünk, hogy az előbb mondott úrnő, a szülők állítása szerint, még gyermek korában más egyház előtt más férfinak lett eljegyezve, emiatt, különösen hogy lelke üdve ellenére sem akarja őt, valamint nem is köteles őt visszavenni. És mi az effajta megismert és a felek által gondosan igazolt állítások alapján püspök urunk hatalmánál fogva, amelyet ebben a hivatalban betölt, magának Joannak engedélyt adunk arra, hogy ha szándékában áll, és mindenesetre azt, aki korábban eljegyezte magát neki, elvegye. És hogy efelől ezután semmi kétség ne támadhasson, a jelen levelet pecsétünk nyomatával rendeltük megerősíteni. Készült a kegyelem ezerkettőszáznegyvenkilencedik évében, március hónapban, *Yurcon* kántor, *Theodor* őrkanonok, István dékán és *wagi* főesperes és több más ugyanott jelen levő előtt. Adatott Péter mester pécsi lektor keze által.
PRT II. 14. SZ. 286–287. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

ADOMÁNY

132.

1156 KÖRÜL
II. GÉZA KÉT NÉMET VENDÉGÉNEK ADOMÁNYOZ

Minthogy nemzedék támad és nemzedék múlik, ezért az atyai elődök hosszú sora jogszerűen és helyesen arra törekedett, hogy határozmányait és rendelkezéseit a végrendelet írásba foglalása módján éppúgy a mostaniaknak, mint az elkövetkezőknek is tudtára, tudomására hozza és megőrizze a feledéstől. Ez időben én, második Géza király, második Béla király fia, aki a legfőbb oltalmazó kegyelemből bírom örökös joggal atyám országát, valamely vendégeimnek, tudniillik *Gotfrith* és *Albrecht* serény vitézeknek, akik hívásunkra hátrahagyván honukat és örökségüket Magyarországra tisztességgel bejöttek, és mivel illendő volt az ily előkelőket királyi bőkezűséggel támogatni, ezért Karakó megyében átengedtem nekik két falvas helyet és egy királyi erdőt, amit *Saar*nak hívnak, négy őrrel együtt, azonkívül adtam nekik a soproni várföldön a *Lusman* [Locsmánd] nevezetű falut minden vásárvámmal, és az udvarnokok *Gerloth* nevű falujának földjét és annak közelében a *Rabaz*an [Rábca] felül levő Sopron falu földjét, amit *Sarud*nak mondanak, mindazonáltal oly érvénnyel, hogy az elkövetkező királyok vagy ispánok közül senki se merészelje ezt a királyi adományt tőlük elvenni, de azok fiaitól és utódaitól se visszavenni. Ezen dolog üdvéül, hogy erős és szilárd maradjon, Barnabás által a királyi pecséttel rendeltem megpecsételni előkelőim, tudniillik Márton érsek, *Micu* érsek, *Izbegh* püspök, *Belos* bán, *Heyderic* udvarispán, Apa ispán, *Gatal* ispán és *Zascc* jelenlétében. Ennek az ügynek a poroszlója *Gatal* ispán fivére, *Forcos* [Farkas]. Ha pedig valaki ezt a rendelést megsértené, legyen átkozott.
SO I. 1. SZ. 1–2. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

133.

1240
IV. BÉLA BÁNK HŰTLENSÉG MIATT ELVETT JAVAIBÓL GECSE BARSI ISPÁNNAK ADOMÁNYOZ

Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria és Kunország királya minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet majd megtekintik, üdvöt és minden jót. Midőn a megfoghatatlan isteni rendelés magasztossága királynak avégre engedte át a kardot, hogy azzal a gonosztevőknek megtorló, a jóknak pedig igazságos ítéletet osszon, hogy se a gonosztevők gonoszsága el ne múljék büntetlenül, és az érdemesek se legyenek megfosztva saját jutalmuktól, ezért mindenki tudomására kívánjuk hozni ezeknek értelmében, hogy midőn *Bancu* [Bánk] egykori bán a felségsértés bűne miatt, mert legdrágább anyánk halálára összeesküdött, összes birtokait, amelyek az ítélet által, amit a közmegfontolás hozott vele szemben, a nagyobb megtorlásra alkalmasak voltak, elveszítette, mi annak bizonyos földjeit, tudniillik a *Guerthoa* és a *Chama* földeket hívünknek *Gechе* [Gecse] barsi ispánnak, a néhai *Gechе* [Gecse] fiának rendeltük átadni, általa és örököseinek utódai által örökös joggal való birtoklásra, amelyeket kegyeltünk és hívünk, Domonkos, tárnokaink mestere és bihari ispán ugyanannak bizonyos határok között kijelölt. Melyeknek határai, mint általa megtudtuk, eme rend szerint határoztattak meg: az első határ a *Gorthoa* keleti felétől kezdődik egy magas bércen, és határos *Vrchun* ispánnal és Dénessel, és ugyanezen a bércen tart és halad *Boglku*ig, és itt határos ugyancsak *Vrchun* ispánnal, és innen tart ugyanannak a bércnek a végéig, és határos a néhai Simon fia Fulkóval, innen halad *Mathsathoá*ig, és határos Jónás bolondóci várjobbággyal, és innen fölszáll egy helységig, amit *Cuzepku*nak neveznek, és innen tart *Mehozou* felé, és leszáll egy *beerch*hez [berek], és elnyúlik *Nyrkathá*ig [Nyírkátáig], és innen megy a *Zelchpotoká*ig, amely a nagy

völgyben van, és innen halad ugyanabban a völgyben átvágván *Gorthvá*ig egy körtefához, és itt határos a fent mondott Dénessel, és innen felszáll, körbejárván megérkezik és kapcsolódik az első határhoz. Hasonlóképpen a *Chama* föld első határa is kelet felől indul, ahol két nagy határ létezik, amelyeket Pásztorhatárának neveznek, és innen a *Wydozoupothoká*tól fogva halad, és átmenvén innen felszáll a hegyre, és hosszan tart ugyanezen a hegyen, és elérkezik *Wydozoufeu*ig, és itt határos Balduin ispánnal, és innen ismét felszáll *Buzaozou*hoz, és innen lemegy egy szőlőhöz, és innen tart egy berekhez és körbejárván megérkezik a *Scelecpothoká*hoz, és itt határos Balduin ispánnal és Dénessel és a bolondóci várjobbágyokkal, és így kapcsolódik az első határhoz. Hogy tehát eme adományunk rendje mindig erős és háborítatlan maradjon, az idő előrehaladtával senki ne vonhassa kétségbe, jelen leveleinket az ügy örök emlékére kettős pecsétünk oltalmával örökre megerősíteni engedtük. Adatott Budán a kegyelem ezerkettőszáznegyvenedik évében április idusának nyolcadán [április 6.], uralkodásunknak pedig ötödik évében.
HO VIII. 24. SZ. 35–37. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

134.

1255
TRISZTÁN ISPÁN A ROYS NEVŰ ŐSI FÖLDJÉT HŰ EMBERÉNEK, EGYEDNEK ADOMÁNYOZZA

Mi, Trisztán, a királyi hírnököknek ispánja, Buzád bán fia tudtul adjuk mindenkinek, mind a mostaniaknak, mind az eljövendőknek, hogy Salamon fia Egyed gyermekkorától minden nehéz szükségünkben híven szolgált nekünk, kiváltképpen pedig a tatárok támadása idején, amikor minden rokonunk és szolgánk elhagyott bennünket, midőn atya a fia és fiú az atyja ellen fordult, ő nagy hűséggel kitartott mellettünk. És mert fejét érettünk többször halálos veszedelemnek tette ki, kiváltképpen akkor, amikor a király a tatárok elől a tengerhez futott, ahol szintúgy nagy hűséggel kitartván mellettünk, megoltalmazott bennünket és fiainkat a halálos veszedelemtől. Ennélfogva eme érdemei és hűséges szolgálatai tekintetében a *royc*i öröklött [ősi] földünkből, a mi és összes fiaink akaratából ugyancsak minden atyafiainktól mentesített egyekényi földet adományoztuk ugyanennek örökre való birtoklásra, ama határok szerint, amelyek a *Royc* földet Gelsétől választják el. Amely földnek a határa, ami ugyancsak kötéllel lett kimérve, *Chenesá*tól [Kanizsa] kezdődik, és kelet felé tart hosszában a mondott Gelse határai szerint, mígnem *Kerechen* [Kerecseny] határaihoz ért. Hogy adományunk ezután se általunk, se atyafiaink vagy örököseink és örököseink utódai által a mondott Egyedtől vagy örököseitől és örökösei utódaitól elvehető ne legyen, ezért leveleinket pecsétünk nyomatával megerősíteni engedtük. Adatott a kegyelem ezerkettőszázötvenötödik esztendejében.
ÁUO XI. 290. SZ. 422. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

135.

1405
ZSIGMOND SOMKEREKI ANTALNAK ÉS JÁNOSNAK KIRÁLYI KÉZBŐL BIRTOKOKAT ÉS VÁMOT ADOMÁNYOZ

Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, brandenburgi őrgróf stb., a Szent Római Birodalom főhelytartója és Csehország kormányzója a jelen levél értelmével tudatván emlékezetül adjuk mindenkinek, kiket illet, hogy hűséges hívünk, a kegyelt nemes Somkereki Miklós fia Antal [...] hű szolgálatainak kegyes és szívesen fogadott érdemeiért, melyekkel nekünk és szent királyi koronánknak különböző helyeken és időkben tetszeni törekedett, és jelesül egykor, amidőn Nikápoly alatt az orto-

dox szent hit hitetlen üldözőivel döntő csatát vívtunk, és a szerencse elpártolván tőlünk megmenekedésünk és seregünk megújítása végett a Dunán hajóztunk el, akkor más előkelőink közt Antal személyünk oltalmára a gályát serényen és hűségesen védelmezte, és azután évek múltán ismét, amikor országunk összes lakói nehéz fogság jármába kényszerítettek, ugyanő a Horvátországunkban levő Knin várát őszinte hűséggel oltalmazta a bosnyákokkal szemben felségünk dicsőségére, és végül mostanság, országunk feldúlása idején a halál veszedelmét nem félvén a maga és övéi vérének bő hullatásával és sebek számos szerzésével a mi és a szent koronánk bátor szolgálatával nem hagyott fel, és hogy ezután is szolgáljon és buzgóbban igyekezzék szolgálni, és jóllehet Antal az efféle dicséretes szolgálatai okán a viszonzás számos jutalmát nyerte el tőlünk, mégis azok valamely viszonzásául az erdélyi részekben, a Torda vármegyében levő bizonyos ötven egész telek értékre vagy mértékre rúgó Sáromberk és Gernyeszeg nevezetű birtokainkat s Sáromberkben beszedni szokott vámmal együtt, ami más, a mondott erdélyi részeinkben levő Harinna, Bilak és Necse nevű birtokokért a nagyságos férfiaktól, Frank országbírótól és Simon, egykori ajtónállómesterünktől, tudniillik a néhai Szécsényi Kónya bán fiaitól jutottak királyi kezeinkbe csere címén, azok összes haszonvételeivel [...] összes, bármi néven nevezett tartozékaival együtt, ezek valóságos határvonalai és régi szabásai és határai között, melyek alatt ugyanezeket bírtuk és birtokoltuk, vagy más korábbi birtokosok bírták és birtokolták, ugyanennek az Antalnak és általa fivérének, a fent mondott Miklós fia Jánosnak adtuk, adományoztuk és juttattuk eltökélt szándékunkból, és a főpap és báró uraink tanácsából királyi kezünkből új adomány címén és ama teljes joggal, amellyel ugyanezek adományozásunkra tartoznak, sőt adjuk, adományozzuk és juttatjuk még örök joggal és visszavonhatatlanul való bírásra, tartásra és szintúgy birtoklásra, mégis más jogának sérelme nélkül, megígérvén ezenkívül azt is, hogy Antalt és a mondott fivérét, Jánost és örököseiket és utódaikat bármely a birtokok keresői és perlői ellen eme levelünk értelmében és tanúsága szerint megoltalmazzuk és megvédelmezzük, mely levelet amidőn nékünk bemutatásra visszahozzák, kiváltságlevél formájában fogjuk kiadni. Adatott Budán az Úr legszentebb testének ünnepe [úrnap] után az első vasárnapon [június 21.] ugyanennek [az Úrnak] az ezernégyszázötödik esztendejében.

TELEKI I. 233. SZ. 299–301. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

136.

1405

ZSIGMOND PARANCSÁRA A GYULAFEHÉRVÁRI KÁPTALAN BIZONYSÁGA ALATT SOMKEREKI ANTALT ÉS JÁNOST BEVEZETIK ADOMÁNYUKBA

Az erdélyi egyház káptalanja minden Krisztus-hívőnek, úgy a mostaniaknak, mind az eljövendőknek üdvöt a mindenek Megváltójában. Mindenki tudtára kívánjuk adni ezeknek rendje szerint, hogy Zsigmond fejedelem úr, Isten kegyelméből Magyarország királyának, kegyes urunknak levelét megkaptuk eme szavakkal:

Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya [...] üdvöt és kegyet az erdélyi egyház káptalanjának. Mivel valamely az erdélyi részeinkben, a Torda vármegyében levő és fekvő ötven egész telek értékre vagy mértékre rúgó Sáromberk és Gernyeszeg nevezetű birtokainkat a mondott Sáromberkben beszedni szokott vámmal együtt, amik más, az erdélyi részeinkben levő Harinna, Bilak és Necse nevű birtokokért a nagyságos férfiaktól, Frank országbírótól és Simon egykori királyi ajtónállómesterünktől jutottak királyi kezeinkre csere címen, azok összes haszonvételeivel, gyümölcseivel, jövedelmeivel és bármi néven nevezett hasznaival együtt a nemes férfinak, a Sombereki Miklós fiának, Antalnak és általa vértestvérének, Jánosnak adományoztuk örökre ugyanennek az Antalnak hű szolgálataiért egy másik levelünk szerint és új adományunk címén, és ugyanezt [a levelet] nektek küldjük, hogy országunk szokásjoga szerint a mi és a ti embereitekkel bevezetést tegyetek, tehát ezért hívségteknek erősen megparancsoljuk, hogy küldjétek ki embereteket hites tanúbizonyságul, akinek jelenlétében királyi emberünk, Szentkirályi Semjén fia János vagy annak fivére, ugyanama [Szentkirályi] István, avagy a Bolgárnak nevezett Miklós, ha pedig távol volnának, az Iklódi Benedek fia György vagy Ivánka fia Péter és László vezesse be a Sáromberk és Gernyeszeg nevezetű birtokok színére törvényesen összehívott és az ott jelen levő összes határosok hozzájárulásával az előbb említett Antalt és Jánost azok birtokába, és iktassa ugyanazokat ugyanezek számára a fent mondott adományunk címén örök birtoklásra, ha nincsen ellentmondás, ha pedig lennének ellentmondók, idézze azokat a megjelölt Antal és János ellen az erdélyi részeink vajdáinak jelenlétére alkalmas határnapra előadván azok ellentmondásának okát, és ezek után azok bevezetésének és beiktatásának sorát az ellentmondók és megidézettek neveivel és a megjelölt időponttal együtt szokás szerint írásba rögzítvén a mondott vajdáink számára. Adatott Budán a Krisztus testének ünnepe után a legközelebbi hétfőn [június 22.] az Úr ezernégyszázötödik esztendejében.

Mindenesetre, ahogy kötelesek vagyunk, ugyaneme király urunk parancsának engedelmeskedni kívánván, az ő emberével, a Szentkirályi Semjén fia Jánossal együtt a fent mondottak hites foganatosítására kiküldtük emberünket, tudniillik a kebelünkből való Péter papot, akik onnan épphogy visszatértek, egyezőleg előadták, hogy már az elmúlt Szent Margit szűz és vértanú ünnepe előtt a legközelebbi csütörtökön [július 5.] az előbb írt Sáromberk és Gernyeszeg nevezetű birtokokra mentek, és ugyanazon birtokok összes, minden felől törvényesen összehívott határosai és szomszédai jelenlétében a fent mondott király urunk levelének értelmében a Somkereki Miklós fiainak, Antalnak és Jánosnak örökös birtoklásra azokat egyaránt iktatták, és az ország szokásjoga szerint ugyanezeken [a birtokokon] egymást követő három napot időzvén egyáltalán nem mutatkozott senki ellentmondó. Adatott a Szent Mária Magdolna ünnepe után a legközelebbi hétfőn [július 20.], az Úr előbb megírt ezernégyszázötödik esztendejében, a főtisztelendő és igen tisztelt férfiak, Lépes György prépost, János kántor, *Hynkon* őrkanonok és Miklós igeni plébános, dékán, egyházunk kanonokainak jelenlétében.

TELEKI I. 233. SZ. 299–301. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

137.

1409

ZSIGMOND KEREKEGYHÁZI MIHÁLY MAGSZAKADÁSA ESETÉRE ORRUS FIAINAK ADOMÁNYOZZA ANNAK BIRTOKÁT

Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, Brandenburg őrgrófja stb. a jelen levelünkkel mindenkinek tudtul adjuk, akiket illet, jelentvén, hogy a tisztelt Kerekegyházi Pál fia Mihály felségünk jelenléte előtt személyesen megjelenvén szabad akaratából azonmód szólt és nyilatkozott, hogy jóllehet a Csanád vármegyében levő valamely *Abon* nevezetű birtoka, amely hosszú idő óta az ő és az elődei kezén volt, valójában mégis [...] miként elismerte, és mint az az *Orrus* fiainak valamely leveléből nyilvánvalóan kitetszik, régóta az *Orrus* mondott fiaihoz és örököseikhez került, és ugyanazt az *Orrus*nak mondott fiai még jelenleg is bizonyos joggal bírják, (és) a mondott Pál fia Mihály lelke üdvére gondolván a legalázatosabban könyörgött felségünkhöz, hogy méltóztassunk számára olyas kegyet gyakorolni, hogy ha tudniillik magát Mihályt a mennyek urának akaratából netán utódok nélkül érné a halál, akkor a fent említett *Aban* birtok minden tartozékaival és haszonvételeivel együtt a *Seryeni Orrus* fiaira, Dánielre, Andrásra, Demeterre és Györgyre és senki másra és az ő összes örököseikre szálljanak és háramoljanak. És így mi [...] a megismert hűségéért és hűséges szolgálatainak dicséretes érdemeiért és őszinte kedveskedéseiért, amiket a megjegyzett Pál fia Mihály személyében nekünk és a szent királyi koronánknak mindig hűen nyújtott és teljesített, ugyanama jámboran hozzánk

intézett könyörgéseire kegyesen hajolván, főpapjaink és báróink és országunk tehetősb elő-kelőinek az ehhez megkívánt józan tanácsából és ugyanezek elhatározásából és akaratából és felségünk szándékából, illetve bizonyos belátásából a megjegyzett hívünknek és kegyeltünknek, Pál fia Mihálynak a különös királyi kegynek azt az örökre maradandó előjogát engedtük gyakorolni, sőt biztosítottuk a jelen levelek által, hogy ha őt magát a dicsőséges Isten intéséből netán utódok nélkül érné a halál, [...] akkor a mondott Csanád vármegyében [...] levő fent említett *Aban* nevű birtokot ugyanannak összes hozzákapcsolódó tartozékaival és bármely haszonvételeivel együtt *Orrus* Miklós fent említett fiaira, Dánielre, Andrásra, Demeterre és Györgyre és senki másra és azok összes leszármazóira minden peres eljárás nélkül, békésen és háborítatlanul mint azok tulajdon és örök birtoka háramoljon és szálljon, és háramoljon teljes joggal, és a bizonyos *Abon* nevű birtokot [...] a megjelölt Pál fia Mihály színünk előtt a fent említett *Orrus* fiainak hagyta, örökítette és átengedte a jelen levelek hitelével és bizonyságával, és átengedte és hátrahagyta, sőt elörökítette felségünk jóváhagyásából és kegyéből [...]. Adatott Budán Szent Jakab apostol ünnepén [július 25.] az Úr ezernégyszázkilencedik évében.

TO I. 255. SZ. 417–419. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

138.

1488

HUNYADI JÁNOS KORMÁNYZÓ CSÁKI FERENCNEK ÉS FIVÉRÉNEK ADOMÁNYOZZA NYŰVEDI JÁNOS HÁRAMLOTT BIRTOKAIT

Mi, Hunyadi János, Magyarország kormányzója stb. a jelen levél értelmével tudatván emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy kellő tekintettel lévén, ahogy illik, mind a nagyságos Csáki Ferenc úr, a székelyek és Bihar ispánjának, kománknak – a nekünk előterjesztett kérésére, és mind ugyanennek a Ferenc úrnak különféle és számos hűségeit és hű szolgálatait és önzetlen és dicséretre méltó érdemeit és őszinte szívességeit megfontolván, melyeket Magyarország szent koronája, továbbá az előbb mondott Magyarország királyai számára számos teendőkben és szükségekben és a mondott ország cégéres ellenségei ellen indított hadjáratokban, személyét és vagyonát nem kímélve, kíséretével és familiárisai sokaságával és zsoldosok erejével szorgalmasan kellő gondossággal és a hűség teljes gondjával fáradhatatlanul kimutatott, és így mindezekre tekintettel valamely a Bihar vármegyében a Berettyó folyó mentén fekvő Nyűved és Kűd nevezetű birtokokat, amelyek előbb a néhai ugyanama Nyűvedi Farkasnak nevezett János fia Györgyé voltak, de amelyekről azt mondják, hogy annak magszakadása által Magyarország szent koronájára és királyi kezekre háramlottak, a szokásos módon és törvényesen, ennek az országnak a dicséretes szokásjoga szerint annak összes haszonvételeivel és tartozékaival [...] és általában ugyanezek bármi haszonvételeinek és az ezekre jog szerint vonatkozó és tartozó akármi néven nevezett összességével, azok valóságos és régi határai alatt az előbb említett Ferencnek és általa vértestvérének, az ugyanama Csáki György fia Györgynek és örököseinek és összes utódainak adtuk, adományoztuk és juttattuk, és most is adjuk, adományozzuk és juttatjuk, örök joggal és visszavonhatatlanul való tartásra, birtoklásra és szintúgy bírásra, más jogának sérelme nélkül, ezen levelünk értelme szerint és közbejövő bizonyságával. Adatott Budán a pünkösd ünnepe előtt a legközelebbi szerdán [május 8.], az Úr ezernégyszáznegyvennyolcadik esztendejében.

CSÁKY I. 390–391. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

139.

1453

V. LÁSZLÓ SZILAS GYÖRGYNEK ÉS ATYAFIAINAK ÚJ ADOMÁNYT AD

Mi, László, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya emlékezetül adjuk a jelen levelek értelmében mindenkinek, akiknek üdvös, jelentvén, hogy hívünk a néhai Szilasi László fia György legalázatosabb kérelmére a maga és általa osztályos atyafiai, Bendek fia Bereck, Antal fiai, Balázs és Tamás, Mihály fiai, Pál és László, nemkülönben a Szilasinak mondott Máté fia Mihály nevében és személyében [...] részben ugyanennek a Györgynek, mint megtapasztaltuk, a saját személyében Magyarország szent koronájának tett és teljesített szolgálataiért az összes és minden királyi jogainkat, amiket ha a Fehér vármegyében levő Szilas nevű birtokban bármiképpen is bírnánk, vagy bármi esetben, módon és okból illetnek bennünket, amelyről azt állította [György], hogy a saját és a mondott osztályos atyafiainak elődei régóta, de ugyanazok az osztályos atyafiai és ő maga jelenleg is békés birtokában voltak és vannak, az összes haszonvételeivel és tartozékaival, tudnillik művelt és műveletlen szántókkal, rétekkel, legelőkkel stb. [...] a valóságos és régtől megszabott határaik között [...] a fent említett László fia Györgynek, nemkülönben a fent említett György osztályos atyafiainak, Berecknek, Balázsnak, Tamásnak, Pálnak és Lászlónak, valamint Mihálynak és az ő örököseiknek és utódaiknak új adományunk címén adtuk, adományoztuk és juttattuk, sőt adjuk, adományozzuk és juttatjuk örök joggal és visszavonhatatlanul való megtartásra, birtoklásra és úgyszintén bírásra, mások jogainak és kincstárunk jövedelmeinek mindenkori sérelme nélkül, eme levelünk értelme és bizonysága szerint [...]. Adatott Pozsonyban a Szűz Mária születése ünnepe utáni kedden [szeptember 11.] az Úr ezernégyszázötvenharmadik, uralkodásunknak pedig a negyedik esztendejében.

ZICHY IX. 288. SZ. 366–367. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

140.

1500

II. ULÁSZLÓ DOMBÓY DÁVID MAGSZAKADÁSA OKÁN HÁRAMLOTT BIRTOKOKAT ADOMÁNYOZZA PODMANICZKY JÁNOSNAK

Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya a jelen levelek értelmében tudtul adjuk mindenkinek, akit illet, jelentvén, hogy mi kegyes megfontolásból mérlegelvén híveink, a nagyságos Buzlay Mózes királyi udvarunk mesterének és Podmaniczky János királyi kamaráink mesterének hűségét, és a hűségük és legkedvesebb szolgálataiknak érdemeit, amelyeket ugyanezek elsősorban Magyarország szent koronájának és azonkívül felségünknek egész uralkodásunk alatt [...] hűségesen teljesítettek és tettek, amelyekkel maga magukat számunkra kedveltté és kedvessé tenni törekedtek, a néhai Dombói Dávid *Maly*, *Athak*, *Ewr* [Őr], *Bogardy* és Kakonya nevű, Somogy vármegyében fekvő birtokait és minden más, bárhol, éppen úgy ugyaneme Somogy, mint országunk bármely más vármegyéjében levő és bírt javait és birtokait és részeit és akármely birtokjogait és birtokait, és részeit a néhai Dávidnak halála és magszakadása által ugyaneme országunk régi és kipróbált szokása és törvénye által ránk és következésképpen királyi adományozásunkra szokás és törvény szerint háramlottak és visszaszállottak, az összes haszonvételeivel és bármely tartozékaival, [...] azok valóságos és régi határai között [...], amelyekkel [a birtokok] rendelkeztek, az említett Buzlay Mózesnek és Podmaniczky Jánosnak és örököseiknek és minden utódaiknak adtuk, adományoztuk és juttattuk, sőt adjuk, adományozzuk és juttatjuk örökjoggal és visszavonhatatlanul való tartásra, birtoklásra és szintúgy bírásra más jogainak sérelme nélkül ennek a levelünknek közbenjáró ereje és bizonysága szerint. [...] Adatott Budán az úr körülmetélésének ünnepe után közvetlenül a negyedik feriában [január

3.] és ugyanannak [az Úrnak] ezerötszázadik, uralkodásunknak Magyarországon tizennegyedik, Csehországban harmincnegyedik esztendejében.
PODMANICZKY I. 205. SZ. 402–403. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

SZERZŐDÉS

141.

1181
III. BÉLA FROA ASSZONY ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉSE KAPCSÁN KIJELENTI, HOGY A KIRÁLY JELENLÉTÉBEN TÖRTÉNT AKTUSOKAT FOGLALJÁK ÍRÁSBA

Minthogy a feledés az elmúlt dolgok emlékezetébe az ember természetének fogyatékosságából az időnek múlásával lassanként belopódzik, érdemes írással oltalmazni és megerősíteni azt, amit szerződő személyek kötöttek azért, hogy az írás erejével is, alkalmas férfiak tanúságtételével is sértetlenül és háborítatlanul fennmaradjon. Ennek okáért én, Béla, Magyarország legkiválóbb királya megfontolván és a jövőre nézve gondoskodván, nehogy bármely, a jelenlétemben tárgyalt és befejezett ügy elenyésszen, mint szükségeset elrendelem, hogy akármely, a felségem jelenlétében megtárgyalt ügy írás bizonyságával erősíttessék meg. Egy bizonyos Froa nevezetű asszony pedig, Marcell prépost felesége hozzám, B[éla] királyhoz jött, mondván, hogy elhatározta, hogy egy bizonyos Szeles nevű birtokot ad az ispotályosok házának, idő múltán azonban úgy tetszett neki, hogy elhatározását megmásítja. Miután tanácskozott erről a dologról velem és a püspökökkel, tudniillik Makárral, Péterrel és Pállal, a jegyzőmmel a mostani erdélyi püspökkel, ez az előbb mondott úrasszony a fent megnevezett birtokot eladta százhúsz márkáért Farkasnak, nádorispánomnak, akiről tudott, hogy az igazságosság és az igazság fia, aki erőszakos kézzel semmit nem vesz el magának, hanem amiket pénzért megszerez, azt jogosan szerzett pénzzel nyeri el. A fent mondott, tudniillik a Szeles nevű birtokon huszonhét szabados háznép van, akik közül *Petus* két fiával, *Abazo*, *Hada* és *Haioude* fiaival, *Huitec* és *Memen* dicséretes módon udvarházat készítenek, szobát fűtenek és szénát gyűjtenek, *Capu* fiával és *Capurde* szövő, Maradék fiával és János két fiával kovács, *Fila* fiával és *Figa* fiával, *Cemis*szel, Tas fiával *Haió*val, *Hupu* két fiával, Vid, *Otus*, *Detsa*, Farkas, Vendég fiával, Fintával, *Sun* két fiával, *Fila* fiával, *Guguccu* fiával, Ábel fiával, *Camas*, *Bathudi* fiával, akik lovakkal szolgálnak. Ezen ügy tanúi, Gilber pécsi ispotályos mester és Péter, a pécsi kanonok, tudniillik a dékán, Lőrinc, Mátyás, *Penet*, Miklós, Péter mester fiai és Herkules papok, *Custan* fia Ambrus fiával, Györggyel, Tarján, *Beca*, Vid ispán, Koppány, Máté, *Petus*, Fábián, tudniillik *Obus*, Dénes bodrogi jobbágy, *Gurgus*, *Nemel* világiak, Arnold, *Amplius* főesperes, Hermann a pécsi vendégek közül a vendégek elöljárója, ugyanannak a fia *Endus*, *Matus*, *Marovit*, *Carnoldin*, Mihály, Fülöp, Pósa, János, *Rudlep* vendégek, *Burgadi* pap, *Turus*, János Szőkédről, *Pacas*, *Cefu*, *Pous*, akit Farkas ispán előljárónak helyezett ugyanabba a birtokba, *Elelisz*, *Froa* udvarispánja, aki a földnek határát körös-körül megmutatta. A fent nevezett birtokhoz tartozó föld határának a kezdete pedig a keleti részről, attól a falutól indul ki, amelyet *Becen*nek mondanak, és egy fáig terjed, amelyet közönségesen *tölgy*nek neveznek, innen a déli rész felé halad, egészen egy másik, a fent mondott néven nevezett fáig, leszállván egészen a malomig, itt átmegy a folyón, és a bozótoson át folytatódik, amelyek fele Árpádi faluhoz tartozik, Árpádiról egyenes határral egészen Szőkéd faluig, Szőkédtől lemegy egészen Olaszfaluhoz és a körtefához, innen a folyón át, ahogy lemegy, Varsány falutól tart a nagy határhoz, és itt a nagy úton át keresztülmegy Pogány falu határán, és attól a határtól *Becen* feleségének a sírjáig, itt a nagy úton át felhúzódik a nyugati rész felé egészen Pál határáig, aztán attól a nyugati résztől körbe halad egészen az előbb mondott faluig, amelyet *Becen*nek hívnak. Ezt a levelet P[ál] erdélyi püspök az Úr megtestesülésétől az ezeregyszáznyolcvanegyedik esztendőben készítette, és a maga mint az igazság tanúja bizonyságával erősítette meg. Ha valaki a királyok közül ezt le akarná rontani, vigyázzon az eljövendőben, nehogy hasonlóképpen az ő intézkedése legyen hiábavaló. Ha pedig más akarná ezt lerontani, a mindenhatónak azzal a fenyítésével súlytassék, amellyel ő haragjában sújtja a lelkeket, és lelke az olthatatlan tüzű gyehennán Dathannal és Abironnal kínlódjék.
FEJÉRPATAKY: III. BÉLA 29–30. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

142.

1213
A PERNYERTES KALED ÉS BETA ELLENFELÜKET ÉS CSALÁDJÁT SZOLGAKÉNT ELADJÁK

Midőn *Sorou* falusi *Masa* a váradi tüzesvaspróbán lopásban elmarasztalódott, és Biharban a templomba menekült, ahogy a poroszló kinyilatkozta, ellenfelei, *Kaled* és *Beta* és poroszlójuk, *Honos*, Cézár százados jelenlétében az előbb említett *Masát* és feleségét, Felicitát és fiait, Tamást, *Tanals*t és *Gyonon*t és leányait, tudniillik *Magnet*et és *Ilegát* tíz márkáért *Hurt* fia Absolonnak eladták, aki azt a tíz márkát a mi, tudniillik a váradi kanonokok, Valérián kántor, Mihály őrkanonok, Gerhárd dékán, Péter, *Sidrac* és mások jelenlétében és ugyanennek a Cézár századosnak és a bihari vár más jobbágyainak tanúbizonysága alatt fizette ki.
VR 54 (150). SZ. 174. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

143.

1270
LŐRINC ISPÁN SZOLGÁLATI (FAMILIÁRISI) SZERZŐDÉST KÖT A VOLT LOCSMÁNI VÁRJOBBÁGYOKKAL

A győri káptalan minden Krisztus-hívőnek, akik a jelen írást megtekintik, üdvöt az Úrban. Mindenkinek tudtára kívánjuk hozni a jelen levelek értelmében, hogy egyrészről a Zemerai Euzen fia Tamás uráért, Péter ispán fia Lőrinc ispánért [Lőrinc ispán nevében] és másrészről Károly magáért és fiáért, Pálért, Károlyért és Friderikért, hasonlóképpen Farkas, a mondott Károly fia személyesen, hasonlóképpen *Boyon* magáért és fivéréért, *Gurgé*ért, hasonlóképpen Gergely fia Csekéért és *Erkud*ért, valamint *Bogdasá*ért, hasonlóképpen a *Geotani Kol* fia Mártonért, az egykori *Luchman* [Locsmánd] vár jobbágyaiért előttünk megjelenvén a mondott Tamás bevallotta az említett ura nevében és helyett, hogy amidőn a jó emlékezetű Béla király a Locsmánd várbirtokot tartozékaival együtt örökjoggal a mondott urának adományozta, ugyaneme ura bizonyos, a *Georan* falu földjéből leválasztott négy ekének megfelelő földet adott és juttatott örökös birtoklásra kaszálóval és erdővel együtt, mint mondotta, Károlynak és a fent mondott rokonainak, akik ugyanennek közelében három ekére rugó örökletes földet mondtak magukénak olyan feltétellel és megállapodással, hogy ugyanez a Károly és rokonai és ezeknek örökösei a földért viszonzásul azzal tartoznak szolgálni a mondott ispánnak és örököseinek, hogy ahányszor készülődik és tetszik az említett ispánnak, vele együtt kell menniük illendő fegyverekkel a király úr udvarába és hadjáratba. Hozzátették azt is, hogy ugyanez a föld *Herbord* ispán és Károly és az előbb mondott rokonai valamely határokkal és határjelekkel megjelölt földjével szomszédos. Mely dolog emlékezetére a jelen levelet pecsétünk nyomatával rendeltük megerősíteni, az Úr ezerkettőszázhetvenedik esztendejében *Chepan* prépost, Hektor kántor és az egyház őrkanonokjának, *Mikon*nak jelenlétében.
ÁUO VIII. 216. SZ. 321–322. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

144.

1274
A ZAAK NEMBELI PÓSA FIA BIRTOKOT CSERÉL FARKASSAL

Az esztergomi káptalan üdvöt minden Krisztus-hívőnek az úrban, akik jelen leveleket majd megtekintik. A jelen levelek értelmében mindenki tudomására kívánjuk adni, hogy egyrészről a *Zaak* [Zák] nemzetségből való Pósa fia Pósa a maga és fia, Miklós nevében, akiről azt mondta, hogy még zsenge korú, ezért nem képes semmit személyesen intézni, és másrészről Fulkó fia Farkas előttünk megjelentek, és birtokaikban olyan változtatást vagy cserét tenni vallottak, hogy Pósa ispán a Szécseny nevű, Nógrád vármegyében fekvő földjét más földekkel, a *Guych*, a Rimócs, az Almás nevűekkel együtt, amelyeket maga Pósa ispán ugyanahhoz a szécsényi terrához tartozóknak mondott, egy szabadosával, a *Budus* nevűvel és annak fiával *Chyd*del és a Buza nevű szolgálójával és ennek a Buzának két fivérével, akik ezen a földön hátramaradtak, és minden más haszonvételi jogokkal és tartozékokkal az említett Farkas mesternek és örököseinek örökjoggal való birtoklásra átadta és juttatta úgy, hogy ha valaki egyébiránt a fentnevezett Farkas mestert vagy örököseit a fent mondott Szécseny föld vagy annak haszonvételei, tartozékai okán valaha vizsgálatot vagy pert indítva megtámadná, maga Pósa ispán és a fent nevezett Miklós nevű fia és az ő örököseik, miként azt Pósa ispán vállalta, hogy ugyanezt a Farkas mestert és annak örököseit a fent nevezett földben és tartozékaiban minden támadóktól saját közbenjárásukkal és költségeikkel megvédeni tartoznak. Ezzel szemben Farkas mester a Korokó nevű földjét, amely Sopron vármegyében van, amelyet, mint mondotta, királyi adományból bírt és birtokolt, átadta és átengedte a mondott Szécseny és annak fent említett tartozékaiért cserébe Pósa ispánnak és örököseinek hasonlóképpen örök birtoklásra, és ezenfelül hatvan ezüst márkát is fizetett Pósa ispánnak. Pósa ispán a fent nevezett Korokó földet megfelelően jövedelmezőnek és hasznosnak és több mint kétszáz ezüst márkát érőnek állította, és világosan kijelentette, hogy a kétszáz márkához képest nem akarja magát megrövidíteni, és azt a Korokó földet részint annál fogva, hogy azt a maga számára jövedelmezőnek és hasznosnak tartotta, részint az annak ráadásaként előttünk neki kifizetett, fent mondott hatvan márkáért a szécsenyi földjéért és annak tartozékaiért cserébe elfogadta úgy, hogy ha valamiket magán a Korokó földön a dolgok akármely fordultával akadályoztatásokkal, perekkel sikerülne valakinek megszerezni, Farkas mester és örökösei Pósa ispánt és örököseit valamely keresőktől nem tartoznak megoltalmazni. Ennek bizonyságára és emlékezetére fent nevezett felek kérésére a jelen leveleinket kettős pecsétünk hitelével rendeltük megerősíteni. Adatott az Úr ezerkettőszázhetvennegyedik esztendejében, a Szent György utáni negyedik napon [április 27.], Sixtus mester esztergomi lektor keze által.
SO I. 27. SZ. 39–40. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

145.

1283
AZ OSL NEMBELI GERGELY, MIUTÁN ZÁLOGBIRTOKA EGY RÉSZÉT NEM TUDTA KIVÁLTANI, ÚJBÓL ZÁLOGBA ADJA

Mi, a győri káptalan mindenkinek emlékezetül adjuk, hogy midőn a korábbi emlékeztető leveleink tartalma szerint az Osl nembeli Péter fia Gergely a Homoki és Hidegség nevű birtokok harmadrészének harmadát atyafiától, András ispántól huszonhat márkáért Keresztelő Szent János születése nyolcadán [július 2.] előttünk kiváltani tartozott volna, maga a határnap elérkezvén a felek megjelentek előttünk, de mivel ugyanez a Gergely ispán szükségtől akadályoztatván az említett birtok harmadrészének előbb mondott harmadát nem tudta kiváltani, a fent mondott birtokok ugyanezen részét András ispánnak ugyanazon huszonhat márka összegért Keresztelő Szent János eme nyolcadától a mondott nyolcadok harmadik fordulójára újból zálogba adta oly feltételek szabásával, tudniillik, hogyha András ispán a visszaváltás ama idejéig elhalna, ami emberi dolog, akkor a mondott Gergely atyafiainak egyike sem válthatja meg azt András ispán fiaitól, ugyanezen fent mondott nyolcadok alatt, a visszaváltás határideje előtt fizetvén, Gergely ispánon kívül. Ha pedig Gergely ispán halna meg, akkor a már mondott részföld annak haszonvételeivel és tartozékaival együtt ugyanazon András ispánra és örököseire szálljon örök birtoklásra, és az ő [vagyis Gergely] atyafiainak és nőági rokonainak egyike se válthassa tőlük vissza, és azt se hagyja egyikük se figyelmen kívül, hogy a már mondott rész hasznát időközben az említett András ispán szedi. Hozzátették azt is, hogy Gergely a mondott nyolcadok leforgása előtt, amikor csak akarja, megválthatja a már említett birtokrészt, de aki, ha sem előtte, sem a határidő leteltével nem akarná visszaváltani, ugyanazon rész szálljon ugyaneme András ispánra és örököseire örök birtoklásra, és azt ne akadályozza meg magának Gergely ispánnak távolléte sem, miként ezt a felek akarták. [...] Hozzátették azt is, hogy Sur ispán, Gergely ispán atyafia, aki előttünk megjelent, hozzájárulását és beleegyezését adta az előrebocsátott rendelkezéshez. Adatott Keresztelő Szent János ünnepe nyolcadának harmadik napján [július 3.], az Úr ezerkettőszáznyolcvanharmadik esztendejében.
SO I. 36. SZ. 50–51. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

146.

1361
A PANNONHALMI APÁTSÁG APÁTJA ÉS KONVENTJE VILMOS TITKOS KANCELLÁR ELŐTT RADYS FIAINAK BÉRBE ADJA A TÓHELY NEVŰ BIRTOKRÉSZT

Mi, Vilmos, Isten és az apostoli szék kegyelméből a pécsi egyház választott és megerősített püspöke, a dicső Lajos fejedelem úr, Isten kegyelméből Magyarország királyának kápolnaispánja és titkos kancellára emlékezetül adván tudatjuk a jelen levél értelmében mindazokkal, akiket illet, hogy Pál szerzetes testvér és István mester, deák, a Pannónia szent hegyi Szent Márton-apátság szerzeteseinek, Szigfrid apát úrnak és konventjének törvényes ügyvédei azok ügyvédlevelének bemutatásával egyrészről, másrészről pedig a Somogy megyei Tardi *Radys* fia Tamás a maga és fivérei, Miklós és András személyében előttünk személyesen megjelentek. Az előbb mondott Pál testvér és István mester a fent érintett apát úr és konvent nevében és helyett bevallották, hogy valamely, őket és az előbb mondott apátságukat a Tard nevezetű, más néven közönségesen Tóhelynek nevezett birtokban illető birtokrészt, amit, mint ismeretes, az előbb mondott *Radys* és következésképpen említett fiai hosszú idő óta a kegyes emlékezetű apát úr elődök és ugyaneme apátság konventjének megállapodásából, engedélyéből, kegyelméből és kedvezéséből béreltek és bérben bírtak, ugyanennek a *Radys* fiainak, Miklósnak, Tamásnak, Andrásnak és általuk fiainak és összes örököseinek juttatták, engedték át és hagyták meg, és előttünk is nekik juttatták, engedték át és hagyták meg szántóföldekkel, kaszálóval és annak minden más haszonvételeivel és bármiféle szaporulataival együtt megtartásra és hasonlóképpen bírásra, minden egyes esztendő elteltével a Szent Márton püspök és hitvalló ünnepén az előbb említett apát úrnak és konventjének a nevezett apátságban fizetendő hat penzákért aszerint, ahogy ezt eddig is tartották és bírták, oly feltételek kikötése mellett, hogy ha minden évben a határidő elérkeztével fent megnevezett *Radys* fiai vagy utódai a hat penza bért megtagadnák vagy halogatnák határidőben megadni, akkor ugyanezt a bért a következő esztendőben az évi teljes tartozás kétszeresével legyenek kötelesek teljesíteni, ha pedig a rákövetkező esztendőben hasonlóképpen megtagadnák vagy halogatnák a fizetést, akkor a mondott apátság az idő szerinti apát urának és konventjének legyen korlátlan és teljes hatalma arra, hogy a fent írt, a szóban forgó módon juttatott és átengedett egész birtokrészüket összes tartozékaival együtt ezek bármi ellentmondása vagy ellenszegülésének akadálya nélkül tőlük azonnal

elvegyék, és ugyanarról úgy rendelkezzenek, ahogy nekik jobbnak látszik, és nem kevésbé ama károkat, amelyek a fent említett tartozás nem teljesítésével keletkeztek, ugyanezektől a *Radys* fiaktól és utódaiktól követeljék aszerint, ahogy a mondott apát úr és konvent személyében a fent megírt Pál és István testvérek mindenegyes előrebocsátottakat az előbb mondott ügyvédlevél felhatalmazása alapján, a fent írt Tamás pedig személyesen és az előbb említett atyafiai nevében szabad akaratból elfogadták, és színünk előtt egyezőleg és erről élő szóval kölcsönösen nyilatkozva megerősítették. Mely dolog emlékére a jelen kiváltságlevelet a mondott király urunk ama függő pecsétjének nyomatával rendeltünk megerősíteni, amit az említett kápolnaispáni méltóság okán használunk. Adatott Visegrádon az úrnapja nyolcadának másnapján [június 4.] az Úr ezerháromszázhatvanegyedik esztendejében. A fent mondott felek felvették és elfogadták azt is, hogy a mondott *Radys* fiai vagy azok bármely örökösei a fent mondott földre nem tarthatnak vagy ne merészeljenek igényt tartani, avagy magát a földet semmi módon meg ne terheljék vagy el ne idegenítsék és ne merészeljék se megterhelni, se elidegeníteni. Adatott mint fent.

PRT II. 171. SZ. 475–476. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

147.

1453

GÁL ÉS BERTALAN A DÉSI BÍRÓ ÉS ESKÜDT POLGÁROK ELŐTT BEVALLJÁK HÁZAIK ELADÁSÁT

Mi, Eduárd bíró és a dési összes esküdt polgárok és vendégek emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy polgártársunk, a színünk előtt megjelent Gál kézműves oly mód nyilatkozott, hogy házát vagy telkét, mely ház pedig a Szent István király plébániaudvarával vagy házával szemközt fekszik, nemkülönben kelet felől a Fábián szűcs szomszédságában van, már teljesen kifizetett pénzösszegért a jóraváló Mátyus Péternek, hasonlóképpen polgártársunknak és általa örököseinek adta és eladta, sőt előttünk fiaik fiaira ruházta és adta el örök joggal és visszavonhatatlanul való birtoklásra, szintúgy bírásra és megtartásra, azt sem hagyván figyelmen kívül, hogy a néhai János kézműves fia, a tudós férfiú, Bertalan deák, aki a saját és összes atyafia személyében előttünk személyesen megjelent, olyképpen nyilatkozott, hogy a háza megfelelő felét, mely ház pedig az előbb mondott atyjától bírói ítélet szerint háramlott reá, és amely nyugat felől György bíró telkével határos, kelet felől pedig a fent említett Gál kézműves telke mellett fekszik, valamely teljes egészében kifizetett pénzösszegért ugyanennek a Mátyus Péternek és általa örököseinek adta és eladta, sőt előttünk azok fiainak fiaira ruházta és adta el örök joggal és visszavonhatatlanul való birtoklásra, tartásra és szintúgy bírásra ellentmondók minden mutatkozása nélkül, oly közbevetett megkötéssel, hogy ha az idők múlásával valaki a fent mondott telkek miatt bármi módon nehézséget próbál támasztani, akkor a patvarkodás vétkében marasztalódjék el azonnal eme leveleink közbejövő bizonysága szerint. Adatott a Szent Gál hitvalló ünnepe előtti szerdán [október 10.], az Úr ezernégyszázötvenharmadik esztendejében.

TELEKI II. 40. SZ. 51–52. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

148.

1470

SZAMOSFALVAI FERENC SOMKEREKI ERDÉLYI ISTVÁNNAL ÖRÖKLÉSI SZERZŐDÉST KÖT DENGELEGI PONGRÁC ERDÉLYI VAJDA ELŐTT

Mi, Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda, a székelyek és Temes ispánja emlékezetül adjuk, hogy a néhai Szamosfalvai Mikola fia, az előttünk személyesen megjelent Ferenc, szabad akaratából oly mód tett bevallást, hogy miután apósa, a tisztelt Somkereki Erdélyi István nem egy peres vállalkozásban és más nehéz szükségekben és kiváltképpen javainak, például a Szamosfalva nevezetű birtok fele részének és a Zsombok, Magyardezmér és Oláhdezmér birtokok teljes egészének, nemkülönben a Szentkirály nevezetű, egészében Kolozs vármegyében levő birtokokban bírt birtokrész kiigazításában és visszaszerzésében való közreműködésével, fáradozásaival, Erdélyi István a maga személyét nem kímélve idegen kézből nyolcszáz aranyforintokért visszavásárolván, neki kedvezni próbált, tehát a fent említettek kárpótlásául ugyanennek az említett Erdélyi Istvánnak illő viszonzást akarván nyújtani, és nehogy megessék az, hogy a fent mondott javak ismét idegen kezekbe jussanak, ugyanezzel az Erdélyi Istvánnal a testvéri szeretet ama egyezségét hozta létre, hogy ha az idők múltával megesnék, hogy maga Ferenc örökösök nélkül múlna ki és távozna el, akkor a Ferenc fent mondott javai, tudniillik birtokai és birtokrészei az előbb említett Istvánra és általa fiaira, Tamásra, Jánosra és Mártonra és a többi örököseire és azok összes utódaira szálljanak és háramoljanak, azt is hozzátéve, hogy ha az előbb említett birtokok és birtokrészek az ország törvényei és szokásjoga szerint, ha volnának, ugyanennek a Ferencnek osztályos atyafiaira vagy más rokonaira háramlanak, akkor az efféle osztályos atyafiak vagy vérrokonok az előbb mondott nyolcszáz aranyforintokat, amelyekért Erdélyi István a mondott birtokokat és birtokrészeket visszaváltotta, ugyanennek az Istvánnak vagy fiainak és örököseinek tartozzanak megfizetni, és végre az említett birtokok és birtokrészek uralmába így léphessenek ezen levél közbejövő ereje és bizonysága szerint. Adatott a buzvai birtokunkon a Szent Márton püspök és hitvalló ünnepe után a legközelebbi hétfőn [november 12.], az Úr ezernégyszázhetvenedik esztendejében.

TELEKI II. 78. SZ. 108–109. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

149.

1496

DOROTTYA ASSZONY FÉRJÉVEL, APAFI LÉNÁRDDAL ÖRÖKLÉSI SZERZŐDÉST KÖT

Mi, a kolozsmonostori szent Szűz Mária-apátság konventje, a jelen levél értelmében tudtul adjuk mindenkinek, akit illet, hogy a Dorottyának nevezett úrasszony, a tisztelt Apanagyfalvi Apafi Lénárd felesége egyrészről, másrészről pedig a fent említett Apafi Lénárd előttünk személyesen megjelentek, és az előbb említett Dorottya úrasszony szabad akaratából oly mód, ahogy szabad és érett akarattal egymás közt előzőleg megtanácskozták, azt a bevallást tette, hogy a Majos és más, közönségesen lófőségnek nevezett, a Maros székben levő nemes székely birtokot teljesen, hasonlóképpen a Torda vármegyében fekvő, a Bala nevezetű birtokban bírt teljes birtokrészét annak összes haszonvételeivel és tartozékaival, bármely földekkel, tudniillik művelt és műveletlen szántókkal, rétekkel, kaszálókkal, nemkülönben a Nyárád folyón úszó malmokkal, úsztatókkal, a folyókon levő halászati jogokkal, szőlőkkel és szőlőhegyekkel együtt és általában a haszonvételek minden jog szerint azokhoz tartozó és teljes összességével és az összes javait és bármi ingó és ingatlan vagyonát is, tudniillik a ménesbeli lovakkal, nemkülönben ezüstöket és pénzeket és minden egyéb és bármi néven nevezett javait, amik minden jogcímen őt illetik, urának és férjének, a fent említett Apafi Lénárdnak adta, engedte át és juttatta azokért a kiadásaiért, melyekkel az a mondott Dorottyát gyermekkorától házas és teljes koráig nevelte, tartotta és dédelgette, hasonlóképpen azokért az ezer aranyforintokért, amiket ugyanez a Dorottya úrasszony urától és férjétől, a fent említett Apafi Lénárdtól méltányos csere címén elfogadott és átvett, és ugyanezen ezer aranyforintokért, melyeket élete során lelke üdvére és bizonyos más szükségeire költött, sőt adta, átadta és juttatta [azokat] örök joggal és visszavonhatatlan használatra és egyébiránt bírásra oly közbevetett feltétel mellett, hogy ha Isten kegyes akaratából megesnék, hogy az említett Apafi Lénárd felesége, Dorottya úrasszony örökösök vigasza nélkül fogyna ki ebből a világból, akkor majd a fent említett egész lófőség

az előbb mondott birtokrészekkel és azok haszonvételeivel és az összes, tudniillik ingó és bármely néven nevezett, fentebb részletezett ingatlan vagyonával együtt a fent említett Apanagyfaluból való tisztelt Apafi Ferencre és Miklósra, a nevezett Lénárd vérrokonaira szálljon és származzon át teljes joggal és oly érvénnyel, amire a fent említett Apafi Lénárd és felesége, Dorottya úrasszony magukat előttünk szabadon kötelezték. Mely dolog emlékére és örök megerősítésére a jelen kiváltságlevelet hiteles pecsétünk nyomatával megerősítve rendeltünk kiadni. Adatott a Szent Fábián és Sebestyén mártírok ünnepén [június 20.], az Úr ezernégyszázkilencvenhatodik esztendejében.

SZOKL III. 503. SZ. 126–127. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

VÉGRENDELET

150.

1079–1080 KÖRÜL
GUDEN SZENT LÁSZLÓ ENGEDÉLYÉVEL
A VESZPRÉMI SZENT MIHÁLY KÁPTALANNAK HAGYJA VAGYONÁT
(AZ ELSŐ ISMERT MAGYAR MAGÁNOKLEVÉL)

Legyen tudtára a különös gondosságú László királynak és minden hívőnek, hogy én, *Guden*, mivel király uram dolgában és szolgálatában hosszú ideig fáradoztam, beleegyezéséből és engedélyéből minden rejtett és nyilvánvaló kincsemet, amit *Palozniki*ban [Palóznak] bírok, Szent Mihálynak adtam lelkem megváltásáért. Tudniillik egy templomot juttatván a kanonokok hatalma alá minden tartozékával együtt, ezenkívül öt szolgaháznépet, két szántót, XI szőlőt, XX ökröt, CCC birkát, rétet, mezőt, gyümölcsöst, erdőt. Azt pedig, amit a Szent Mihálynak adtam, nem a püspöknek, hanem a barátoknak adtam, hogy ebből minden évben legyen eledelük, és emlékezzenek meg lelkemről. De tudatom azt minden lélekkel, hogy amit szabad akaratomból rendeltem, azt a dolgot nekem a király engedélyezte a dömösi udvarában, amidőn télvíz idején majd a németeket ment pusztítani. Eme elhatározásomnak és rendelésemnek *Gurcu*, esztergomi ispán, *Szella* fia *Herney*, Márton prépost, *Suni* dékán, *Tefil* bíró, annak sógora Péter, Gellért mester, Ábrahám *uchuga* [szabad], Mihály presbiter, *Ezicius* és egész Pannónia más előkelői voltak tanúi. És ezért kiváltképpen azt kérem uramtól, én szegény, hogy emlékezzék szolgálatomra, és ne semmisítse meg halálom után azt, amit életemben engedélyezett.

FEJÉRPATAKY: II. ISTVÁN 7–8. (157–158.) P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

151.

1177 KÖRÜL
FARKAS NÁDOR KÖZBENJÁRÁSÁRA KABA ENGEDÉLYT KAP III. BÉLÁTÓL,
HOGY VAGYONÁT A PANNONHALMI APÁTSÁGRA HAGYHASSA

Legyen tudtára minden mostani, mind minden eljövendő léleknek, aki a jelen írást megtekinti, meghallgatja vagy olvassa, hogy amikor harmadik Béla király kormányozta Isten szülöttében dicsőségesen és békésen Magyarországot, Farkas nádorispán járt közben mint szószóló, és volt a jelen ügy foganatosítója, én, *Caba* ugyanehhez a királyhoz fordultam, hogy összes birtokomat, úgy a száz jugerum szántókkal, mind a tulajdon két szőlőmmel és marhákkal együtt, mert örökös híján valék, Istennek és Pannónia hegyén a Szent Márton monostorának adjam, legalábbis úgy, hogy amíg élek, a feleségemmel együtt birtokoljam, halálom után, ha feleségem, *Edlelmes* túlél, hasonlóképpen birtokolja maga is, mégis a Szent Márton és monostorának apátja és testvéreinek oltalma alatt. És ezt az ígéretemet és kötelezettségemet a király és az összes előkelők bizonyítsák, akik eljönnek, és hogy örökre érvényes legyen, elrendelte a király, hogy ez a Pál prépost keze által és ennek a királyi jegyzőnek a jelen írásával legyen megerősítve és királyi pecséttel megszilárdítva. Midőn ott tudott lenni a király vasárnap *Ssene* ispán házában, valamely tölgylomb alatt ülésezett, és vele együtt ezek az ispánok: Dénes bácsi ispán, *Gallus* az erdőntúli fehérvári [Gyulafehérvár] ispán, Tamás kolozsi ispán, *Zemere simtei* [Sempte] ispán, Pongrác temesi ispán, Ant újvári ispán, *Ssubanus* esztergomi ispán, Sámson fia Tamás ispán, Kornél győri ispán, Tamás fia *Zah* és több más szomszédos és távoli királyi szolgálók, akiket név szerint hosszú mind felsorolni és beírni.

PRT I. 17. SZ. 605. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

152.

1213
VID ÖZVEGYÉNEK VÉGRENDELETE

Vid felesége, mivel férje halálával örökös nélkül maradt, felszabadította egy valamely *Deraga* nevű rabszolganőjét úgy, hogy amíg ő él, az tőle el ne távozzék, hanem szolgáljon neki. Ha pedig túlélné úrnőjét, legyen szabad bárhol megmaradnia, ahol akar, és ennek *Cunsudu* nevű fiát, fivérével *Adriánn*al [Adorján] ugyanerre vonatkozó megegyezéssel felszabadította, és oly szabadsággal ajándékozta meg, hogy legyen joga bárhol megmaradni, ahol akar, ha mégis a *Salu* [Sál] faluban tetszenék neki tartózkodni, csak nála és az ő [Vid özvegye] Adorján fivérénél maradjon. Ennek az asszonynak a *Kesa* nevű leányát is felszabadította úgy, hogy mind ő, mind minden tőle származó nemzetsége teljesen szabad legyen. Minden más dolgai örökösévé pedig, bármije is van ugyanennek az úrasszonynak, vagy lesz, a fent mondott atyafiát, Adorjánt tette, mégis úgy, hogy amíg él, azok legyenek az ő hasznára.

VR 58. (154.) SZ. 175. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

153.

1387
KÁLLAI UBUL MAGTALAN HALÁLA ESETÉRE FELESÉGÉRE,
ILLETVE TESTVÉRE LEÁNYÁRA HAGYJA SZERZETT VAGYONÁT

Mi, István, Magyarország nádora és a kunok bírája emlékezetül adjuk, hogy a Kállai László fia Ubul mester személyesen megjelent előttünk, és oly módon tett bevallást, hogy a magában előbb megérlelt elhatározásból vásárolt és zálogos birtokairól és birtokrészeiről és ménesbeli lovairól, nemkülönben összes javairól és vagyonáról oly rendelést tesz, hogy ha a mindenek teremtőjének úgy tetszik, hogy mindkét nemű gyermekek vigasza nélkül távozzon el ebből a világból, és hitvese, a Magdalénának nevezett úrasszony, tudniillik a Kelneki Mihály leánya túlélné, akkor az előbb mondott összes vagyona és bármely javai és nemkülönben a ménesbeli lovai is hitvesére, a nemes úrasszonyra jussanak örökre és háramoljanak, és feleségének, magának az úrasszonynak eme javak és vagyon és a ménesbeli lovak felől mind életében, mind halála esetére tetszés szerint legyen korlátlan hatalma rendelkezni. Azonfelül a bárhol levő és bármi néven nevezett vásárolt és zálogos birtokai és birtokrészei, különösen pedig a Bereg megyében levő Zalka, Ujdtelke birtokok és a Bácsréve nevezetű birtok fele, nemkülönben az Ugocsa megyei Nagymuzsa és a Szabolcs megyében levő Gemse és Gelse nevű birtokrészek összes haszonvételeikkel és tartozékaikkal és jövedelmeikkel és bevételeikkel együtt hasonlóképpen szálljanak feleségére, ugyanerre az úrasszonyra, mégis olyan feltételek mellett, hogy ha hitvese, maga az úrasszony e világon meg kívánja tartani az özvegyi életet, akkor ugyanez az úrasszony valamennyi vásárolt és zálogos birtokát és birtokrészeit, kiváltképpen pedig a fent megnevezetteket, amíg

e világi életét éli, birtokolja, tartsa és használja. Ennek az úrasszonynak halála után pedig ugyaneme összes vásárolt és zálogos birtokai és birtokrészei a Klára nevű nemes úraszszonyra, anyai féltestvére, tudniillik a néhai Deák Miklós mester leányára, tudniillik a Keszegnek mondott Butkai János feleségére és annak örököseire és mindkét nembeli összes leszármazóira maradjanak örök birtoklásra. Ha pedig felesége, maga az úrasszony a római jog [a római szertartás] szerint megy férjhez, akkor az efféle házasságkötése után nyomban és közvetlenül legyen köteles lemondani a birtokok és birtokrészek uralmáról, és az előbb írt birtokok és birtokrészek minden haszonvételeikkel és jövedelmeikkel és bevételeikkel együtt kerüljenek az előbb mondott Klára úrasszony és ugyanama örökösei és leszármazói jogába és tulajdonába örök birtoklásra ennek a nyílt levelünknek oltalmazó közbejöttével. Adatott Budán a Krisztus testének ünnepén [június 6.], ugyanennek ezerháromszáznyolcvanhetedik esztendejében.

KÁROLYI I. 260. SZ. 426–427. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

154.

1465

CSETNEKI ANDRÁS EGRI VÁRNAGY VÉGRENDELETE

Az Úr nevében, ámen. Hasonlóképpen ugyanennek [az Úrnak] az ezernégyszázhatvanötödik esztendejében, tudniillik nagycsütörtökön [április 11.] én, Csetneki András, az egri vár várnagya, bár testben betegen, lélekben mégis teljesen épen a kiváló és tekintélyes férfiak, Péter, az egri egyházban emelt szent kereszt, Mátyás, a szent és osztatlan háromság oltárainak rektorai, Fügedi László, a fent írt egri vár alvárnagya, Földes Kelemen, Herényi György, Lazai János, Váli Benedek és *Jethy* Mihály és több más, mindkét nembeli emberek előtt Ilona úrnő, a feleségem jelenlétében, házamban vagy szállásomon az egri várban, betegágyban feküdvén az istentől nekem ajándékozott javaimról és dolgaimról ilyen végrendeletet csinálok és teszek.

Hasonlóképpen először fiaimat, tudniillik Lászlót, Jánost, Detrét, Miklóst, Pált és Mihályt birtokaimmal és birtokrészeimmel és dolgaimmal, valamint mind az ingó, mind az ingatlan javaimmal küldöm, rábízom, ajánlom a Krisztusban tisztelendő atyának és úrnak, tudniillik a számomra kedves Héderváry László egri püspök úrnak és a nagyságos Erzsébet úrnőnek, tudniillik a legkegyesebb úr, Mátyás, Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, tudniillik kedves urunk anyjának, nemkülönben Gyarmati Balassi László úrnak védelemre és megőrzésre azok érettségének idejéig.

Hasonlóképpen a tisztelendő férfinál, Lukács úr egyházi törvénytanítónál, az egri egyház nagyprépostjánál van egy skarlát szövetből való, róka hasa bőrrel szegett subám, számszerint tíz aranyozott ezüstgombokkal, huszonkét aranyforintért zálogban.

Hasonlóképpen a tisztelendő férfinál, Kaposi János egyházi törvénytanítónál, az egri egyház kanonokánál van egy veronai szövetből való nyestprémmel szegett subám IX aranyforintokért zálogban.

Hasonlóképpen ugyanezen János törvénytanítónál van egy *„násfának"* mondott jelvény négy forintokért zálogban.

Hasonlóképpen a Josa zsidónál egy aranyba foglalt, metszett kő, tudniillik zafírból és egy négy aranyforintból csinált vagy készített aranygyűrű, négy forintokért zálogban.

Hasonlóképpen tartozom János mészárosnak egy forinttal.

Hasonlóképpen tartozom Egerben Szabó Istvánnak egy forinttal.

Hasonlóképpen tartozom Kulcsár Miklósnak egy forinttal.

Hasonlóképpen tartozom a nevezett egri püspök úr familiárisainak, Kersenghi Bertalannak és *Frych* Lászlónak a tőlük vásárolt borokért tizenkilenc aranyforinttal.

Hasonlóképpen Mihály szabónál van egy általa készített nyereghez való takaróm vagy köpenyem, mely munkáért egy aranyforinttal tartozom.

Mindeme előrebocsátottakat Ilona úrnőre, feleségemre bízom, hogy kiváltsa és megfizesse.

Hasonlóképpen a fekete színű lovamat a fent említett Péter mester presbiternek, a szent kereszt oltára rektorának hagyom az érettem mondandó harminc miséjére és más imáira.

Hasonlóképpen a Gömör vármegyében fekvő és levő Újfalu nevezetű birtokomban egy birtokrészemet átengedtem és mostantól odaadom Bartaházi Pálnak, szolgálómnak egy, a Sebes patakon levő malmommal együtt, tudniillik a szokásos malompénzzel és jövedelmekkel egyetemben élethosszig és egy, a csetneki birtokomon levő telket vagy fundust hasonlóképpen élethosszig, mégis úgy, hogy életében nekem és fiaimnak hűséges szolgálatot tartozzon teljesíteni, és halála után ezek kerüljenek és szálljanak vissza fiaimra és örököseimre.

Hasonlóképpen a csetneki birtokomon levő egy telket vagy kőházat átengedtem és odaadom mostantól familiárisaimnak, Váli Benedeknek és Györgynek életük hosszáig abban őket szabaddá téve, és haláluk után kerüljön és szálljon az vissza fiaimra és örököseikre, mégis úgy, hogy ezek életük során nekünk és fiainknak kötelesek legyenek hű szolgálatot teljesíteni, ha pedig ezt vonakodnának megtenni, váljon érvénytelenné és teljesen érvénytelenné adományom abban a részben, amit számukra tettem.

A nagyobb biztonság kedvéért pedig a jelen jegyzéket a fent írt kedves és tisztelt férfiak, *Nytria* Péter az egri egyházban emelt szent kereszt és Máté a szentháromság oltára mesterének pecsétjével hitelesítették.

HÉDERVÁRY I. 245. SZ. 311–313. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

LEÁNYNEGYED, HOZOMÁNY, HITBÉR

155.

1260

A HONTPÁZMÁNY NEMBELI BÖKÉNY ISPÁN KIADJA ANYJA HITBÉRÉT ÉS HOZOMÁNYÁT

A pozsonyi káptalan minden mostani, mind minden eljövendő Krisztus-hívőnek, akik a jelen levelet majd megtekintik, örök üdvöt az úrban. Mindenki tudtára kívánjuk hozni ezeknek rendje szerint, hogy egyrészről a Hontpázmány nembeli *Buken* [Bökény] ispán fia Bökény ispán, másrészről anyja, Erzsébet úrasszony személyesen megjelenvén előttünk, Bökény ispán élő szóval előadta, hogy az ország zavarai és a németek dúlása és a maga szerencsétlensége következtében birtokaiban megfogyatkozott, és az ország szokásjoga szerint, ahogyan az régtől fogva szokás, úrasszonyanyja hitbéréül, másképpen jutalmául és hozományául, amelyeket kötelessége lett volna kiadni, mint megvallotta, semmit sem adott át, de mielőtt a rendes bíró színe elé kellett volna járulniuk, úrasszonyanyja beleegyezéséből, mert András király nővére leányának ismerik, a bárók rendelése és megállapodása szerint hitbéréül és hozományául a fent mondott bárók az ország nemeseivel együtt aranyban, ezüstben, gyöngyökben és drágakövekben meg húsz emberfőben ezer márka értéket szabtak meg. Amiket ugyanez a Bökény ispán elismervén, mivel annyi pénze nincsen a saját tulajdonából, amiből ezt kifizesse, azt ígérte, hogy a Csallóközben fekvő *Kurth, Paka, Beke, Chuturtukhelw* [Csütörtökhely] nevezetű négy faluját azok összes haszonvételeivel és tartozékaival együtt, kivéve és felszabadítva anyai ági rokonai és nemzetsége joghatósága alól, átadja a fentebb említett úrasszonyanyjának, és előttünk örökre és visszavonhatatlanul való birtoklásra át is adta, mégis úgy, hogy az idők múltával valami rossz szándéktól ösztönözvén se ugyanezen Bökény ispán, se fiai, se fiainak fiai, se senki a nemzetségéből az előrebocsátottakból kifolyólag ugyanezt az úrnőt vagy azt, akinek lelke oltalma miatt adományozni kegyeskedik, a fent mondott birtokokért ne merészeljék vagy próbálják háborgatni, hanem nyújtsanak segítséget és adjanak inkább támogatást ezeknek. Saját elha-

tározásából Bökény ispán kötelezte magát arra is, hogy úrasszonyanyja általunk adott kiváltságát Béla király kiváltságlevelével megerősítteti, amilyen hamar csak lehet. Nem mellőztük el azt sem, hogy a Kata nevű unokájával, Bökény ispán leányával együtt személyesen jelen levő Erzsébet úrasszony a fent írt birtokokat, amelyeket, mint elmondotta, a fiától tud magáénak, ahogyan említettük, a Kata nevű unokájának összes okleveleivel, amelyeket mostanáig bírt és bírni fog, átadja, és a többször emlegetett unokájának adományozta előttünk. Hogy tehát ennek a megegyezésnek és rendezésnek [sora] az örök erő szilárdságával rendelkezzék, hogy az idők valamely múltával feledésbe ne vesszen, Bökény ispán és úrasszonyanyja kérésére és kérelmére a jelen kiváltságlevelet pecsétünk oltalmával rendeltük megerősíteni. Adatott az Úr ezerkettőszázhatvanadik esztendejében.

ILLÉS: BEV. 360–361. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

156.

1324

BULCSI DÉNES FELESÉGE KÉPVISELETÉBEN MEGÁLLAPODIK ANNAK LEÁNYNEGYEDE KIADÁSÁRÓL

Mi, Csanád, Isten könyörületéből egri püspök tudtul adjuk, hogy mivel korábbi leveleink értelmében Bulcsi Balázs fia Dénes ispán feleségének, a nemes úrnőnek, *Zochud* fia Martonos ispán leányának negyedrésze felől káptalanunk neki kiszolgáltatott ügyvédvalló levelével ugyanama Martonos fia János és eme Martonos fia *Wyzlou* fia Miklós ellen Szent Mihály arkangyal nyolcadán [október 7.] előttünk megjelenni tartozott, ez a határnap elérkezvén egyrészről a fent mondott Dénes ispán, másrészről a fent nevezettek, tudniillik János és Miklós a saját személyükben előttünk megjelenvén, elmondották, hogy ugyezen János és Miklós a szent Lukács evangelista ünnepét közvetlen megelőző negyedik napon [október 14.] maguk mellé veszik emberünket, az alkalmas férfit, Demetert, a mohi papot, különösen erre a kiküldésre hozzá csatlakozó, a vármegyéjükben bárhonnan szerzett négy nemessel, akik közül kettőt a fent említett Dénes és másik kettőt János és Miklós tartoznak majd maguk mellé venni, a *Pelehte* nevű birtok és tartozékai színén és a fent nevezett *Pelethe* birtok negyedrészét hozzá tartozó telkeivel együtt magának Dénes ispánnak említett felesége, ugyanannak a Martonosnak leánya negyedrésze okán illendő becsü szerint örökös joggal örökre átadni tartoznak, ha ellentmondás nem lesz, ha pedig valakik lennének, ugyanez a Demeter, mohi pap megidézvén, a nevezett Dénes ispán a János és a Miklós ellen ellentmondókat az egész cselekmény sora után a hitvalló Szent Miklós ünnepének nyolcadán [december 14.] tartozzanak nekünk a felek megjelenteni. Adatott Szent Mihály arkangyal nyolcadának negyedik napján [október 9.], az Úr ezerháromszázhuszonnegyedik esztendejében.

KÁROLYI I. 53. SZ. 59. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

157.

1324

BULCSI DÉNES ÁTVESZI FELESÉGE NEVÉBEN ANNAK LEÁNYNEGYEDÉT

Mi, Márton mester, az egri egyház kántora és kanonoka, a mi urunk, a tisztelendő Csanád atya, isten kegyelméből egri püspök helytartójának, Péter mesternek, a kiváló férfiúnak helyettese, emlékezetül adjuk, hogy midőn urunk saját levele szerint emberét, a mohi Demeter papot a Bulcsi Balázs fia Dénes ispánnal helyetteseként kiküldötte, aki, tudniillik a Demeter pap, átvett valamely *Abram*, *Wpur* [Upor], *Ozor* nevezetű birtokokat *Zochud* fia Martonos fia János és ugyaneme Martonos fia *Vyoylo* fia Miklóstól, és azokból a mondott Martonos leánya Dénes ispán feleségének, a nemes úrnőnek negyedrésze okán, annyit, amennyi

jár, az ország szokásjoga szerint ugyanennek az úrnőnek juttatott. Ugyanez a hozzánk visszatérő Demeter pap előadta nekünk ezen mód, hogy a már elmúlt Szent Mihály arkangyal tizenötödik napján [október 14.], ugyanezzel a Dénes ispánnal együtt a fent nevezett birtok színére mentek, és a fent mondott János és Miklós a Zemplén vármegyében levő *Galach* nevű birtokát a „békéltetők" [tanúk] rendelkezése szerint annak minden haszonvételeivel együtt ugyanannak az úrnőnek, nővérüknek ama negyedrészül örökre szóló birtoklásra átadták, és *Wyncylo* fia ugyanezen Miklós előttünk személyesen megjelenvén a mondott úrnőnek a birtokot örökjoggal juttatta. Adatott a hitvalló Szent Miklós nyolcadán, az Úr ezerháromszáznegyvenkettedik esztendejében.

KÁROLYI I. 55. SZ. 60–61. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

158.

1368

I. LAJOS LOSONCI ISTVÁNNAK ÉS DÉNESNEK, HOGY NŐROKONAIK LEÁNYNEGYEDÉT PÉNZBEN ADJÁK KI

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya, emlékezetül adván, a jelen levelek értelmében tudatjuk mindenkivel, hogy Losonci Tamás fia István mester és unokája, Dénes, hűséges familiárisaink kérésére és áhítozó kérelmére és a nekünk teljesített szolgálataik érdemeire tekintettel királyi tekintélyünknél fogva megengedjük és megengedtük, hogy ugyanez az István mester és Dénes, a néhai Tamás mester hajadon leányának, a nemes Katalinnak és nőrokonainak a mondott István mesterre és unokájára, Dénesre öröklési joggal háramlott atyai birtokból kiadandó leánynegyedüket ne tartozzanak és ne legyenek kötelesek birtokokkal vagy birtokátadással kiadni és juttatni, hanem pénzfizetéssel adják ki és juttassák az említett hajadon, Katalin vagy bizonyos nőrokonai negyedét, illetve negyedeit, és mentesüljenek ugyanazoktól országunk törvényének és szokásjogának megfelelően. Adatott Zólyomlipcsén vasas Szent Péter ünnepére következő napon [augusztus 2.] az Úr ezerháromszázhatvannyolcadik évében.

BÁNFFY I. 218. SZ. 283. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

159.

1410

LOSONCI ZSIGMOND ÉS DÉNES ANYJUK ÖZVEGYI JOGA FELŐL RENDELKEZNEK

Mi, Zsigmond és Dénes, a néhai nagyságos férfiú, Losonci László bán fiai emlékezetül adjuk, hogy midőn kölcsönösen ígértük, a legdrágább anyánknak néhai Losonci László bán feleségének özvegyi jogául az [Újlak], *Garan* és *Caso* nevű birtokainkat adtuk birtoklásra azok minden haszonvételeivel együtt, nemkülönben a *Regithe*ben levő vámunkat is haszonvételül, amíg anyánk élete tart. Ezenfelül vállaltuk, hogy minden esztendőben adunk nyolc edény bort és huszonöt disznót, hitünkkel fogadván, hogy a fent mondott engedélyünktől fogva el kívánjuk látni, és minden évben ugyaneme anyánknak egy csikót is fogunk adni. És mi, Dénes a saját pecsétünk hiánya miatt a legkedvesebb fivérünk pecsétjével hitelesítettük, hogy a véghezvittet vállalván ugyanezekbe meg kívánjuk tartani őt [...] Írtuk Jenőben a dicsőséges szűz vizitációjának ünnepe utáni legközelebbi csütörtökön [július 3.], az Úr ezernégyszáztizedik esztendejében.

BÁNFFY I. 366. SZ. 524–526. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

160.

1487
ZRÍNYI PÉTER ÍRÁSBA FOGLALTATJA FELESÉGE HITBÉRJÁRANDÓSÁGÁT

Mi, Vingráti Geréb Mátyás, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánja a jelen írás értelmével ismertetvén tudtul adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy az előttünk személyesen megjelent Zrínyi Péter ispán önként és szabad akaratából kijelentette és ezen mód bevallotta, hogy minek következtében magát a néhai Blagay Gergely Ilona nevű hajadon leányát a római egyház szertartása szerint törvényes társul vette, és ugyanezt az úrasszonyt, törvényes házastársát a maga által vásárolt és öröklött javakban és birtokokban és birtokrészekben és birtokjogokban kívánja részesíteni, házastársa, ugyaneme úrasszony számára azt a rendelést tette, hogy ha megesnék, hogy Péter ispán házastársával, ugyanezzel az Ilona úrasszonnyal nem bírna fiúörökösöket, akkor hitbérül és jegyajándékul összes birtokaiból és a birtokjogaiból folyó jövedelmeiből fizessenek neki négyszáz aranyforintokat ama ingó és ingatlan javakon kívül, amelyek ennek az országnak a szokásjoga szerint ugyanennek a Péternek halála után ugyanerre az úrasszonyra kell hogy szálljanak. Továbbá az őt vétel címén illető Jarovel, Dolác, Mala Grabovnica, Csikovó, Zablatye, Gora-Brukonova, Hudetin, Szkerljevó, Zbicsnyák, Verhopolje, Brezije, ahol székel, a Gorához tartozó Verljavcsics, Lesnica, Zlivije, Prekoverszije [járásban] Mikszincet, Luka [kerületben] Kamarnica és a Csakovci nevezetű Zágráb vármegyében levő falvait ugyanennek az Ilona úrasszonynak adta, kötötte ki és juttatta ugyaneme úrasszony által, ugyanezek minden haszonvételeivel és összes tartozékaival, jog szerint való örökös birtoklására, meghagyván, hogy ha ugyanennek a Péter ispánnak fia Pál ugyanazokból a vásárolt birtokokból valamely részt törvényesen megtart, akkor a falvak vagy birtokok díjául ugyanezek illő becsüje szerint ugyanennek az Ilona úrasszonynak legyen köteles és tartozzon elégtételt adni és őt készpénzzel kielégíteni. Ezenkívül még, ha ugyanez a Péter Ilona úrnővel leánygyermekeket bírna, akkor ugyanezeknek a leánygyermekeknek, akárhányan lesznek, az ország szokásjoga szerint adjanak és különítsenek el leánynegyedet mindaddig, amíg azok, akikre ezek a javak szállnak, azt meg nem váltják, nem hagyván figyelmen kívül azt sem, hogy ha ugyanez a Péter ispán Gora-Brukonovában mihamarabb fel tud majd építeni egy kastélyt, ezt a felépített és jól berendezett kastélyt a fent említett falvakkal és birtokokkal legyen köteles és tartozzék a fent nevezett úrasszony kezeihez bocsátani. Melynek bizonyságául a jelen levelünket a tisztelt Raszinai Bocskay Péter és Belosóci Kerhen Mihály albánjainak és körösi ispánjaink függő pecsétjével rendeltük ugyanennek az Ilona úrasszonynak átengedni. Adatott Gudócon a Szent Márton püspök és hitvalló ünnepe után a legközelebbi csütörtökön [november 15.], az Úr ezernégyszáznyolcvanhetedik esztendejében.

BLAGAY 216. SZ. 424–425. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

BÜNTETŐJOG

EMBERÖLÉS, SEBZÉS, KARDRÁNTÁS

161.

1001 KÖRÜL
SZENT ISTVÁN ELSŐ DEKRÉTUMA

14. A SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉSRŐL
Ha valaki haragra gyulladva vagy dölyfösségtől kevélyen szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy tanácsunk végzése szerint száztíz aranypénzt fog fizetni. Ebből ötvenet a király kincstárába kell vinni, ötvenet adjanak a rokonoknak, tizet pedig a bíráknak és a közbenjáróknak juttassanak. A gyilkos ezenfelül vezekeljen az egyházi törvények rendelése szerint.

(NEM SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉSRŐL)
Ha pedig valaki véletlenül öl meg bárkit is, tizenkét aranypénzt fizessen és vezekeljen [úgy], ahogy az egyházi törvények parancsolják.

(A RABSZOLGÁK MEGÖLÉSÉRŐL)
Ha valakinek a szolgája másnak szolgáját öli meg, a szolgát [az elkövetőt] adják a [megölt] szolga helyébe, vagy váltsa meg [ura], és vezekeljen, ahogy mondottuk.

Ha pedig szabad [ember] öli meg valakinek a szolgáját, adjon más szolgát, vagy térítse meg az értékét, és vezekeljen az egyházi törvények szerint.

15. AZOKRÓL, AKIK FELESÉGÜKET ÖLIK MEG
Ha valaki az ispánok közül megrögzött szívvel és lelkéről megfeledkezve, ami távol legyen a hűséget megtartók szívétől, felesége megölésével mocskolja be magát, a királyi tanács határozata szerint ötven tinóval egyezzék meg az asszony rokonaival, és vezekeljen az egyházi törvények parancsai szerint.

Ha pedig valamelyik vitéz vagy gazdagabb ember esik ugyaneme bűnbe, ugyanazon tanács végzése szerint fizessen a rokonoknak tíz tinót, és vezekeljen, ahogy mondottuk.

Ha pedig a népből való ember követi el ugyanezt a bűnt, öt tinóval egyezzék meg a rokonokkal, és vessék alá az említett bőjtnek.

16. A KARDRÁNTÁSRÓL
Hogy minden tekintetben erős és sértetlen béke honoljon úgy az idősebbek, mint a fiatalabbak között, bármilyen jogállásuak legyenek is, teljességgel megtiltjuk, hogy valaki másnak a bántalmazására kardot rántson. Ha ezt a jövőben vakmerőségtől ösztönözve megkísérelné, öljék meg ugyanazon karddal.

[...]

35. A HÁZAK MEGTÁMADÓIRÓL
Akarjuk, hogy erős béke és egyetértés legyen öregek és fiatalok között, miként az apostol mondja: mindnyájan egyetértők legyetek, stb. És senki ne merjen mást megtámadni. Ugyanis ha ennek az általános gyűlésnek a határozata után valaki az ispánok közül olyan konok lenne, hogy otthonában keresne fel valakit [azért], hogy őt elveszítse és javait feldúlja, ha a tulajdonos otthon van, és az vele harcolni kezd vagy őt megöli, bűnhődjék a kardrántásról hozott törvény szerint. Ha azonban az ispán esik el, feküdjön elégtétel nélkül. Ha pedig nem személyesen megy el, hanem katonáit küldi, száz tinóval tegye jóvá a támadást.

Ha pedig valamely katona támadja meg a másik katonának udvarát vagy házát, tíz tinóval tegye jóvá a támadást.

És ha a népből való ember támadja meg valamely hozzá hasonlónak lakát, fizessen a támadásért öt tinót.

ÁT 5–6., 9. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

162.

1030–1038
SZENT ISTVÁN MÁSODIK DEKRÉTUMA

3. A RABSZOLGÁK MEGÖLÉSÉRŐL
Ha valakinek a rabszolgája másnak a rabszolgáját megöli, a gyilkos ura a szolga értékének felét fizesse meg kártérítésül a megölt szolga urának, ha tudja, ha pedig nem, akkor negyven nap elteltével adják el a szolgát, és osztozzanak meg az árán.

4. SZABAD EMBER RABSZOLGA ÁLTALI MEGÖLÉSÉRŐL
Az olyan rabszolgát, aki szabad embert öl meg, ura, ha úgy tetszik, váltsa meg száz tinóval, vagy adja át.

[...]

12. A KARDRÁNTÁSRÓL
Ha valaki karddal embert öl, ugyanazon karddal öljék meg őt is.

13. A TESTCSONKÍTÁSRÓL
Ha pedig valaki kirántott karddal másvalakit megcsonkít, akár a szemén, akár a lábán, akár a kezén, szenvedje testének hasonló sérelmét.

14. A KARDRÁNTÁSRÓL
Ha pedig valaki karddal megsebez valaki mást, és a megsebesített a sebből teljesen felgyógyul, az, aki a sebet ejtette, az emberölés esetén fizetendő elégtételt fizesse meg.

15. A KARDRÁNTÁSRÓL, HA SEBZÉS NEM TÖRTÉNIK
Ha valaki dühtől eltelve kardot ránt, de nem üt meg senkit, csupán a kardrántásért az emberölés esetén fizetendő elégtétel felét fizesse meg.
ÁT 11–13. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

163.

1077 UTÁN
SZENT LÁSZLÓ ÚN. MÁSODIK DEKRÉTUMA

8. AZ EMBERÖLÉSRŐL
Ha valaki kardját kirántva embert öl, a királyi ítélet végett vessék tömlöcbe, és minden vagyonát osszák három részre, tudniillik szőleit, földjeit, szolgálónépeit és rabszolgáit, és ebből két részt adjanak a megölt rokonainak, a harmadikat pedig a gyilkos gyermekeinek és feleségének. Ha pedig vagyona kisebb értékű, mint száztíz pensa, veszítse el szabadságát is.
ÁT 25. 1. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

164.

1486
I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

51. A SZÁNDÉKOS ÉS NEM SZÁNDÉKOS EMBERÖLÉSRŐL
Továbbá amely emberek, eltökélt szándékkal követnek el emberölést, azokat bármilyen rendűek és kiváló állásúak legyenek, minden váltságdíj mellőzésével ki kell végezni, és az ilyen emberek szökésben keresnének menedéket, ha bárhol és bármikor kézrekerülnek, ugyanabba a büntetésbe essenek, megtartván azonban a törvény rendjét.

És annak a vármegyének az ispánja vagy alispánjai és szolgabírái, ahol az ilyen gyilkos kézre került, kötelesek legyenek és tartozzanak az igazságot az ország szokása szerint kiszolgáltatni.

És az ilyeneket a hűtlenekre és más gonosztevőkre nézve fentebb kimondott büntetés alatt senki se merje a maga várába és házaiba befogadni és bebocsátani.

Ha pedig az emberölés nem előre eltökélt gonosz szándékkal és nem elhatározott akarattal, hanem véletlenül vagy másképpen váratlanul történt, az emberölőnek legyen joga a megölt rokonaival szabadon egyezkedni.
CJH 447. P.

LOPÁS

165.

1001 KÖRÜL
SZENT ISTVÁN ELSŐ DEKRÉTUMA

31. AZ ASSZONYOK TOLVAJLÁSÁRÓL
Mivel már az is mindenki számára visszataszító és mindenki előtt utálatos, ha férfi nembeli követ el lopást, és még sokkal inkább, ha asszony nembeli: a királyi tanács szerint elhatároztatott, hogy ha valamely férjes asszony lopást követ el, a férje váltsa meg, és ha másodszor ugyanabba a bűnbe esik, váltsa meg Hasonlóképpen ha pedig harmadszor is, adják el.
ÁT 9. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

166.

1030–1038
SZENT ISTVÁN MÁSODIK DEKRÉTUMA

6. A RABSZOLGÁK TOLVAJLÁSÁRÓL
Ha valaki a rabszolgák közül lopást követ el, első esetben adja vissza a lopott dolgot, és orrát, ha tudja, váltsa meg öt tinóval, ha pedig nem tudja, vágják le azt.

Ha orra levágása után ismét lopást követ el, váltsa meg füleit öt tinóval, ha tudja, ha pedig nem, vágják le azokat. Ha pedig harmadszor is lopást követ el, veszítse el életét.

7. A SZABADOK TOLVAJLÁSÁRÓL
Ha valaki a szabadok közül lopást követ el, úgy határoztuk, hogy eme törvény szerint adjon elégtételt: ha először, váltsa meg magát, ha tudja, ha pedig nem tudja, adják el. Ha pedig az eladása után is lopást követ el, a rabszolgákról szóló törvény szerint bűnhődjék.

Ha másodszor, hasonló törvény alá essék, ha pedig harmadszor is, bűnhődjék élete elvesztésével.

[...]

10. AZ ISPÁN HATALMASKODÁSÁRÓL
Ha az ispánok közül valaki valamely ürüggyel egy vitéztől elvesz valamit, adja vissza, és azonfelül a sajátjából ugyanennyit.
ÁT 12. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

167.

1077 KÖRÜL
SZENT LÁSZLÓ HARMADIKNAK TULAJDONÍTOTT DEKRÉTUMÁNAK
ELSŐ RÉSZE

6. A LOPÁST ELKÖVETŐ ASSZONYRÓL
Ha valamely férjes asszony lopást követ el, veszítse el orrát, és adják el, és minden vagyonával bűnhődjék, amivel férje halála után más férfihoz mehetett volna. És ha özvegyasszony cselekszi ugyanezt, veszítse el egyik szemét, és a gyermekeit megillető részt kivéve, bűnhődjék vagyonával.

7. A LOPÁST ELKÖVETŐ LEÁNYRÓL
Ha valamely hajadon leány lopást követ el, adják el, és soha ne térhessen vissza a szabadság állapotába. És ha valaki felszabadítja, fizesse meg árát, a leányt pedig vezessék a király udvarába.

8. AZOKRÓL A TOLVAJOKRÓL, AKIK TÍZ VAGY HAT DÉNÁR ÉRTÉKŰT LOPNAK
Ha szabad tíz dénár értékűt lop, vesszen el minden vagyonával együtt, ha kevesebbet, vájják ki egyik szemét, és ítéljék meg Szent István törvénye szerint.

Ha szolga hat dénár értékűt lop, veszítse el mindkét szemét, ha kevesebbet, egyik szemét, és amit lopott, ura adja vissza kétszeresen.

[...]

10. AZOKRÓL, AKIK HADJÁRAT IDEJÉN LOPNAK
Ha a király hadjáraton van, és ezalatt tolvajt találnak fogni, az, aki elfogta, őrizze erősen, de miután a király és előkelői visszatértek, azon a határidőn túl, amelyet mondottam, ne merészelje magánál tartani. Ha pedig másképpen cselekszik, hat pensát fizessen.

Ha valaki hadjárat idején lopást követ el, az ilyet minden vagyonával együtt irtsák ki.

ÁT 17. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

168.

1077 UTÁN
SZENT LÁSZLÓ ÚN. MÁSODIK DEKRÉTUMA

1. BÁRMELY ELŐKELŐ ROKONÁNAK LOPÁSÁRÓL
Mindenekelőtt esküvel elhatároztuk, hogy ha a főemberek bármilyen rokonát lopás bűnében találjuk, egy tyúk értékén túl semmiképpen se rejthesse el vagy védhesse meg őt közülük senki.

Azt is akarjuk, hogy magát a tolvajt, hacsak nem menekül az egyházba, akasszák fel, és egész vagyona vesszen el. És ha annak az elővigyázatlanságából, aki őt elfogta, az egyházba menekül, vagy a király udvarába, vagy valamely püspök lábaihoz, aki nem vigyázott, veszítse el részét a tolvaj vagyonából. Ha pedig jótálló kézből menekült el, szabaduljon meg ugyan az akasztófától, de ugyanazon jótállóval együtt adják el más országba, és javait foglalják le a királyi kincstár számára.

2. RABSZOLGA TOLVAJLÁSÁRÓL
Ha a rabszolgát lopás bűnében találják, fizetséggel ne válthassa meg orrát, kivéve ha az egyházba menekül, vagy a király udvarába, vagy a püspök lábaihoz, és ha ide menekült, az, aki őrizte, ne részesüljön a tolvaj vagyonából. Ha pedig másodszor is elfogják, akasszák fel.

[...]

9. AZOKRÓL, AKIKNEK CSALÁDTAGJUK KÖVET EL LOPÁST
Ha valaki ugyanezen törvényünk szerint és az isteni kegyelem rendelése folytán gyermekét vagy rokonát, vagy bármely hozzátartozóját kapja lopáson, [a tolvaj] meneküljön meg a felakasztástól vagy testének megcsonkításától, de, ha a népből való, adják el külföldre. Ha pedig valamely előkelőt kapnak rajta rokonai ugyanezen bűnben, ne adják el, hanem adják át kényszermunkára.

10. ARRÓL, AKI RABSZOLGÁJÁT TALÁLJA LOPÁSBAN
Ha pedig valaki saját szolgáját találja vétkesnek, akár saját, akár mások vagyonának meglopásában, az említett [isteni] sugallat bizonyságul hívásával, ne mulassza el orra levágása végett a bíróknak átadni.

[...]

12. A LOPÁSON ÉRT SZABADRÓL VAGY RABSZOLGÁRÓL
Ha valamely szabadot vagy rabszolgát lopáson érnek, akasszák fel.

Ha pedig a templomba fut, hogy megmeneküljön az akasztófától, kihozván őt a templomból, vakítsák meg.

Ha a lopáson ért szolga nem menekül a templomba, miként a szabadot, akasszák fel. Az ilyen úr szolgájának legyen vesztesége a felakasztott szolga, az elveszett dolog urának pedig legyen vesztesége az elvesztett dolog.

A lopáson ért szabadnak, ha a templomba menekült, és onnan kivezettetvén megvakították, fiai és leányai, ha tízévesek vagy annál fiatalabb korúak, szabadságban maradjanak, ha pedig tízévesnél idősebbek, vessék őket szolgaságra, és vegyék el minden vagyonukat.

Az olyan rabszolga pedig vagy szabad, aki libát vagy tyúkot lop, veszítse el fél szemét, és adja vissza, amit lopott.

13. EGYHÁZI SZEMÉLYEK LOPÁSÁRÓL
Ha egyházi rendű személy libát vagy tyúkot, gyümölcsöt vagy ehhez hasonlót lop, csupán a mester fenyítse meg vesszőzéssel, de amit lopott, adja vissza, ha ezeknél nagyobb dolgot lop, fokozza le püspöke, és a világi bíróságtól nyerjen büntetést.

14. A LOPÁST ELKÖVETŐ SZABADRÓL
Ha valamely szabad tíz dénár értéket lop, akasszák fel, ha tíz dénárnál kisebb értéket lop, a lopott értéket adja vissza tizenkétszeresen, és fizessen egy ökröt.

A rabszolga pedig, ha ilyen lopást követ el, adja meg kétszeresen, és veszítse el orrát.

Ha szökött rabszolgát valahol lopáson érik, vakítsák meg, és ezért, úgy határoztuk, ne akasszák fel, nyelvét se tépjék ki, és ha később ura megtalálja, keresse rajta, ha valamit elveszített.

ÁT 23., 25–26. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

169.

1100 KÖRÜL
KÁLMÁN ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

54. A LOPÁS BŰNTETTÉNEK MEGHATÁROZÁSA
Ha valaki négylábú állatot lopott, vagy ennek megfelelő értékű dolgot, avagy húsz dénár értékű ruhát, mint tolvajt ítéljék el.

[...]

56. TOLVAJLÁSBAN RÉSZES FELESÉG ÉS A TOLVAJ GYERMEKEINEK BÜNTETÉSÉRŐL
A tolvaj feleségét, ha részes ura bűnében, adják el rabszolgának a férjével együtt. Gyermekeit is, ha tizenöt évesek vagy annál idősebbek, osztozzanak anyjuk sorsában, azokat pedig, akik tizenöt éven alul vannak, engedjék el büntetlenül.

ÁT 49. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

HŰTLENSÉG

170.

1030–1038
SZENT ISTVÁN MÁSODIK DEKRÉTUMA

2. A HŰTLENEK ADOMÁNYOS JAVAIRÓL
Hozzájárultunk tehát az egész tanács kéréséhez, hogy mindenki szabadon rendelkezzék úgy a saját vagyona, mint a királytól nyert adományok felett, amíg él. [...] És senkinek se kelljen valamely vétek miatt birtokaiban pusztulást szenvednie, kivéve ha a király halálára vagy az ország átadására összeesküvést szőtt, vagy idegen országba menekült, ekkor ugyanis javai a király birtokába jussanak, de ha valakiről törvényesen megállapítást nyert,

hogy a király halálára vagy az ország átadására törekedett, az ilyen halálos ítélet alá essék, javai azonban változatlanul szálljanak át ártatlan gyermekeire, akik maradjanak bántódás nélkül.

[...]

17. A KIRÁLYSÁG ELLEN ÖSSZEESKÜVŐKRŐL

Ha valaki a király vagy a királyság ellen összeesküvést sző, menedéket ne találjon az egyházban. És ha valaki a király élete vagy méltósága ellen bármilyen módon bármiféle összeesküvést szőni megkísérel, vagy olyannal, aki az effélét megkísérli, tudva egyetért, ki kell átkozni és az összes hívek közösségéből ki kell rekeszteni. Ha valaki ilyesféle személyt ismer, és bár bizonyítani tudná, nem jelenti fel, az előbb mondott büntetés alá essék.

ÁT 11., 13. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

171.

1325

I. KÁROLY ADOMÁNYLEVELÉBEN BESZÁMOL IGRAM HŰTLENSÉGÉRŐL

[...] mindenkinek tudtára kívánjuk adni ezeknek rendje szerint, hogy a hűtlenség kárhoztatandó merényétől elvakult *Ingram* a méltóságos fejedelem, a boldog emlékezetű Béla úr, Magyarország egykori királyának, legdrágább nagyatyánknak szolgálatában eljáró, a Pozsonyból jövő *Obulgan* fia Dénest elfogta, és a gonosztevés előre kitervelt szándékával átadta a németeknek, akiknek fogságából teljes háromszáz márka megfizetésével és három ló átadásával szabadította meg magát, akiknek igen nagy és elviselhetetlen kínzásai által is következett be ugyanennek a Dénesnek végnapja. [...]

SO I. 84. SZ. 101. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

172.

1332

I. KÁROLY ADOMÁNYLEVELÉBEN BESZÁMOL A ZAAH NEMBELI ZAAH FIA FELICIÁN KIRÁLYI CSALÁD ELLENI MERÉNYLETÉRŐL

[...] Felicián, a rosszakaratú férfi teli gonoszsággal és kárhoztatandó semmirevalósággal és bűnös merészséggel a mi, ugyanama feleségünk és legkedvesebb fiaink vérével kívánván betelni, és a királyi nemzetséget ebből az országból teljességgel vérszomjasan kiírtani akarván, kivont és villogó karddal rontott reánk és a mondott királyné úrnőre és fiaink személyére [...] aki, mint pokolfajzat rendkívüli galádsággal ördögi dühe hevét és telhetetlen vadságát ránk és a mondott királynéra, legdrágább feleségünkre és legkedvesebb szülötteinkre és következésképpen egész királyi házunkra szórni és okádni és a mondott úrnőnk jobb kezét, ó, fájdalom, kardjának ártó csapásával levágni, azonkívül hasonlóképpen jobbunkat súlyosan megsebezni nem rettegett [...] tehát mindezekért és eme legszörnyűbb és kárhoztatandó tetteiért és merényleteiért ugyanezt a *Zaah* fia Feliciánt, átkos emlékezetül, és összes rokonait és nemzetségét országunk báróinak, előkelőinek és összes nemeseinek tanácsából és egybehangzó akaratából az összes és minden, az országban bárhol fekvő birtokaiktól megérdemletten megfosztani és őket ebből az országból teljességgel kiírtani rendeltük. [...]

KÁROLYI I. 67. SZ. 78. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

173.

1462

I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

2. A HŰTLENSÉG ESETEIRŐL

Aki a király és a szent korona közhatalma ellen támad.

Továbbá aki hamis okiratot készít, és azt a bíróság előtt nyilvánvalóan felhasználja.

Továbbá akik hamis pénzt vernek, vagy akik azt kereskedést űzvén tudva és nyilvánvalóan nagy mennyiségben használják.

Továbbá aki vérrokonait a vérség negyedik ízén belül meggyilkolja.

Továbbá faluknak és majoroknak nyilvános gyújtogatói.

Továbbá akik az ország belső állapotának felforgatására idegen dúlókat és zsoldosokat hoznak be.

Továbbá akik perbe hívás és eltiltás után önhatalmúlag a bírói levelek és a rendes bírák ítéletei ellen támadnak, és azoknak ellenszegülnek.

Továbbá akik közoltalmat vagy szabad menedéket biztosító levelet sértenek meg nyilvános elmarasztalásuk esetén.

Továbbá akik az ország rendes bíráit megölik vagy megsebesítik, különösen amikor köztisztükben járnak el.

Továbbá akik várakat vagy saját uraikat elárulják, ha őket nyilvánosan elmarasztalták.

Továbbá akik ellenfeleiket a köz vagy nádori törvényszékek helyén megölik.

Továbbá akik valamely nyilvános és kárhoztatott vallásfelekezethez csatlakoznak.

Továbbá akik vérfertőzők, és nőrokonaikat a vérség negyedízén belül elcsábítják, ha őket nyilván elmarasztalták és levelesítették.

CJH 341. P.

174.

1514

HÁRMASKÖNYV

A HŰTLENSÉG ESETEIRŐL

A hűtlenség esetei, melyeknek következtében a királyi felség jogosítva van némelyek javait, elvejök is, törvényesen és szabadon adományozni annak, akinek akarja, a következők:

Első a felségsértés, ha ugyanis valaki gonosz szándékkal kezet emelne fejedelmünk személyére, avagy fegyverrel vagy méreggel életére törne, avagy azt a falat vagy házat, melyen belül a fejedelem tartózkodik, erőszakosan megtámadná.

Második eset, midőn valaki nyíltan föltámad a király és a korona közhatalma ellen, és annak ellene szegül. Ez a támadás azonban, ha jogos önvédelemből történik, nem hozza magával a hűtlenség vétkét.

Továbbá aki hamis okleveleket kohol, vagy hamis okleveleket nyilván használ a törvényszéken. Úgyszintén aki hamis pecsétet metsz vagy használ.

Továbbá a hamis pénzek készítői vagy aki ily pénzt tudva és nyilván nagy mennyiségben hoz forgalomba.

Továbbá a testvéreiknek és bezárólag a negyedíziglen való vérrokonainak gyilkosai vagy megsebesítői. Nemkülönben a szülegyilkosok, feleség- és férjgyilkosok. A feleség- és férjgyilkosságot azonban úgy kell érteni, hogy az a törvényes eljárás rendjén kívül és jogtalanul követtetett el.

Továbbá vérrokon nőknek, hasonlóképpen bezárólag a negyedik ízig, megfertőztetői, úgyszintén, akik mostohaanyjukon erőszakot tesznek, valamint a vérfertőzők, amennyiben nyilván elmarasztaltattak vagy száműzettek.

Továbbá falvak és helységek nyilvános gyújtogatói.

Továbbá azok, kik idegen martalócokat vagy zsoldosokat hoznak be az ország belállapotának háborgatása végett.

Továbbá a közhit alatt adott vagy szabad menedéklevelek megsértői, ha nyilván elmarasztaltattak.

Továbbá akik saját uraik várait föladják, nemkülönben akik bármely honlakosoknak várát, kastélyát vagy más erősségét megostromolják, elfoglalják vagy alattomosan kézre kerítik, ha a tett nyilván rájuk bizonyult.

Továbbá akik az ország nagybíráit és azok törvénykezési helyetteseit megölik, letartóztatják, megverik vagy megsebesítik.

Továbbá pörlekedő vagy ügyes-bajos embereknek, akik akár a királyi felséghez, akár az ünnepnyolcados vagy rövid ítélőszékre, vagy valamely megye törvényszékére, vagy bármely bírósághoz pörös ügyeik előmozdítása végett utaznak, vagy olyanoknak megölői, akik országgyűlésre vagy királyi rendelettel összehívott általános gyűlekezetekre jönnek és mennek.

Továbbá akik megölik, megsebesítik vagy megverik a királyi embereket, a káptalan vagy konvent hites bizonyságait, midőn azok valamely végrehajtásban eljárnak.

Továbbá a nyilvános eretnekek, tudniillik a kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodók.

Továbbá azok, kik valakinek tagjait megcsonkítják, vagy szemét kiszúrják, kivéve a végeken a bánokat, vajdákat vagy más tisztviselőket.

Továbbá akik az ország végvárait veszni hagyják.

Továbbá azok, akik a töröknek vagy más hitetlennek mint országunk rosszakaróinak és ellenségeinek fegyvert, avagy élelmiszereket szolgáltatnak.

Továbbá azoknak, kik kárhoztatott felekezetükről lemondván Törökországból e mi országunk területére, itten való tartózkodás végett menekülnek, háborgatói, letartóztatói és fosztogatói.

HK I. R. 14. C. 83–86. P.

HATALMASKODÁS

175.

1313

KÁPOLNAI SÁNDOR A NYITRAI KÁPTALAN ELŐTT PANASZT TESZ CSOMOZ HATALMASKODÁSA MIATT

Mi, a nyitrai káptalan, emlékezetül adjuk, hogy a nemes Kápolnai *Wodos* (Vadas) fia Sándor ispán fiával, Sándorral együtt személyesen megjelentek előttünk, (és) tiltakozván előadta, hogy midőn leányának, Lilim Úrnőnek férje, a néhai veje, a Kispacsi *Geun* (Gyón) fia György meghalt, a *Barbatus*nak (Sisakos) mondott Máté, Csomoz ispán serviens cinkosaival hatalmasul a fent nevezett Kispacsi György fent mondott (!) birtokaira támadván leányát, a fentnevezett Györgynek özvegyét, Lilim úrnőt és ennek fiát, Jánost és ennek leányát kivont karddal igazságtalanul és érdemtelenül elkergette, és ugyanezt a Lilim úrnőt, fiát és leányát üldözték, és a *Peleva*-patakon átkelvén ugyanez a János, Györgynek fia a víz alá merült, és annyi ideig maradt a víz alatt, hogy miután a mondott vízből felbukott, nemsokára meghalt, és ezenfelül Györgynek a fent nevezett Erzsébet lánya menekülése miatt nagy gyengeség bágyadtságában volt, és az említett Sisakos Máté Kispacsi György előbbeni birtokai hasznait és haszonvételeit és az előbb mondott úrnő dolgait elfoglalván újév napjától ugyanennek az úrnőnek hatvan márka kárt okozott, és ezeket az előrebocsátottakat és az előrebocsátottak mindegyikét a *foncholi* Miklós pap mellette állván élőszóval elbeszélvén megerősítette. Adatott Szent Járfás és Prothasius mártírok ünnepe utáni legközelebbi csütörtökön, az Úr ezerháromszáztizenharmadik esztendejében.

ANJOU I. 280. SZ. 311–312. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

176.

1338

GERGELY ROKONAIVAL ÉS SZOLGÁIVAL A SZENT BENEDEK-RENDI APÁT NÉPEI FELETT HATALMASKODIK

[...] a szent Szűz születésének a legutóbb már elmúlt ünnepén [szeptember 8.] a néhai Gyula fia Gergely és fivére Miklós, hasonlóképpen ugyanama Gyula atyafia András és magának Andrásnak fia *Iwan* [Iván] a maguk szolgáival és ezeknek a Kistapolcsány falusi jobbágyaival felfegyverkezve a [...] [garamszentbenedeki] apát és konvent *Knesich* falujára előre megfontolt gonosz szándékkal hatalmasul rárohanván udvarok kapuit és kerítéseit, házak ajtajait [...] szétverték és betörték, és magukat a jobbágyokat hajuknál fogva házaikból könyörtelenül kivonszolták, az ugyanezen minden vétektől mentesek közül négyet több sebekkel életveszélyesen megsebesítettek, és ugyanezeknek a jobbágyoknak a ládáit vagy szekrényeit a saját házaikból elhordták, és az apát úrnak és konventjének jobbágyai közül egyet, isten haragját megvetve hajánál fogva galádul az egyház temetőjén vonszolták keresztül, hasonlóképpen ugyanennek az apát úrnak és konventjének egyik szolgáját, név szerint a Szelepcséni *Behan* fia Pált ugyanezen a birtokon elfogva könyörtelenül megverték és több sebekkel megsebesítették, és ugyanőt teljességgel jogtalanul a saját kistapolcsányi birtokukra hurcolták, három napig szakadatlan béklyóban tartották kényük szerint. Hasonlóképpen a fent már említett dolgokon kívül más javakat, negyven márka érőt a fent mondott *Knesich* faluból zsákmány módján elhoztak [...]

ANJOU III. 330. SZ. 495. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

177.

1349

TECHREHI MIKLÓS ÉS MIHÁLY A KOLOZSMONOSTORI KONVENT ELŐTT MOSTOHAATYJUKAT HATALMASKODÁSSAL VÁDOLJÁK

Mi, a kolozsmonostori szent Szűz egyház konventje, emlékezetül adjuk, hogy *Techrehi* Jakab fiai, Miklós és Mihály jelenlétünkhöz járulván élőszóval tiltakoztak, mivelhogy mostohaatyjuk, *Fizkuthi* János fia János anyjuknak halála után, amidőn birtokaik Jánost már semmi oknál fogva sem illették és tartoztak hozzá, a *Tehrehy* és Tordalaka nevezetű, Torda vármegyében fekvő birtokaikra hatalmasul ráment, és onnan a tizenöt kancából és hét csikóból álló ménesüket, harminchat ökrüket, huszonnégy tehenüket más marháikkal: disznókkal, kecskékkel és juhokkal együtt, amelyek szám szerint száznegyvenet tettek ki, elhajtotta, és ezekkel sem elégedvén meg, házukra menvén a fent írott anyjuk szekrényét, amelyben a ruhák és amit úrasszonyanyjukkal kellett adni, az összes kelengyék voltak bezárva, magával vitte, amellyel ötven ezüstmárka kárt okozott nekik. Ugyanez a Miklós és Mihály tiltakozásnak sorára kérte levelünk kiállítását. Adatott a dicsőséges Szűz születése utáni legközelebbi csütörtökön az Úr ezerháromszáznegyvenkilencedik évében.

ANJOU V. 181. SZ. 318. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

178.

1486

I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

15. A NAGYOBB HATALMASKODÁS ÖT ESETE

Továbbá végeztük, hogy hatalmaskodás tényében, ha mindjárt valaki a bíróság előtt vagy másutt is saját szájával vallaná be a gonosztetteket, amelyeket elkövetett, ennek utána senkit sem kell elmarasztalni, hanem az alább megnevezett esetekben: úgymint a nemesek há-

zainak megrohanása, továbbá a birtokok és haszonvételeik meg tartozékainak elfoglalása, úgyszintén a nemeseknek igaz ok nélkül való letartóztatása, ezenkívül a nemeseknek megsebesítése, megverése vagy megölése miatt.
CJH 419. P.

179.

1495
II. ULÁSZLÓ DEKRÉTUMA

9. HITES TANÚBIZONYSÁGUL KIKÜLDÖTTEK ÉS KIRÁLYI EMBEREK SÉRELMÉRE ELKÖVETETT HATALMASKODÁSRÓL
[...]
Mivel, hogy gyakrabban megtörténik, hogy amidőn a káptalani vagy konventbeli és királyi embereket némely végrehajtások teljesítésére szükségképpen kiküldik, némely nemes és birtokos meg más állású emberek felkelnek ellenük, őket gyalázó szavakkal és sok méltatlansággal illetik, néha meg is verik és meg is sebesítik, sőt olykor megölik és életüktől megfosztják [...] Azért az ország hasznára és a közjó fenntartására végeztük, hogy akik az igazságnak eme végrehajtóit valamely méltatlansággal vagy gyalázó szavakkal illetik, azokat egy hatvankét forintot tevő aranygirában, akik pedig megsebesítik vagy megverik, azokat hatalmaskodás tényében vagy főbenjáró ítéletben, végre akik őket vagy valamelyiküket életüktől fosztják meg, azokat örökös hűtlenség vétkében kell elmarasztalni.

Ha pedig az előrebocsátottakat bárkinek a jobbágyai és cselédei követnék el, és netalán a büntetéstől félve mások fekvő jószágaira találnának szökni, az ilyen esetben azok urait nem kell a mondott büntetésekkel sújtani, hanem ezek kötelesek ártatlanságukat eskü útján tisztázni, a szökevényeket pedig azoktól, akiknek jószágaiban megtalálják vissza kell követelni, és ha ezek nem tudják előállítani, azok díjában kell őket marasztalni. [...]
CJH 569. P.

PERJOGOK, TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET

PALLOSJOG

180.

1348
I. LAJOS SZABAD BÍRÁSKODÁSI JOGOT AD HÉDERVÁRI MIKLÓSNAK ÉS ROKONAINAK

Mi, Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya, emlékezetül adván, a jelen levelek értelmében tudatjuk mindazokkal, akiket illet, hogy a *Hedruh* [Héder] nembeli Hédervári Miklós fia Miklós, udvarunk hű vitéze felségünk jelenlétéhez járulván a maga és vér szerinti testvére, a kedves emlékezetű néhai István mester hűségét és hűséges szolgálataik érdemeit nékünk előadván, és a maga, hasonlóképpen a már mondott néhai fivére, István fiainak, Miklósnak, Györgynek, Jánosnak és Mihálynak személyében nyilatkozván alázatosan kérte felségünket, mivelhogy birtokaikat és javaikat rablók és más gonosztevők folytonosan lesben állván megrohanják, ezért nekik méltóztassuk azt a kegyet adni, hogyha ezek közül a gonosztevők közül valakit vagy valakiket, akik határaikon belül gaztettek művelésével foglaltoskodnak, megfogják, legyen hatalmuk azok letartóztatására és vétkük szerinti elítélésükre és megbüntetésükre. Mi tehát ily módon a már mondott Miklós fia Miklós saját maga és nevezett fivére fiainak nevében a felségünknek előterjesztett kéréseiben megnyugodván, a jelen levelek által nekik helybenhagyandónak és megengedendőnek tartottuk, hogy területükön és birtokaik határain belül bárhol a mondott rablók, tolvajok és bármely gonosztevők közül a gaztetteik művelésével foglalatoskodókat, ha elfogják, azokat letartóztassák, és bármely megyésispán, különösen a Pozsony, a Moson, a Győr és a Vas vármegyeiek minden ellentmondása nélkül bűnügyekben ítélkezzenek, és azokat vétkük és kihágásuk szerint megbüntessék, felkössék és megkínozzák, nemkülönben hogy bármely fent mondott vármegyében levő területükön és ugyanama birtokaik határain belül akasztófát vagy bitót, vagy bármi más fajtájú kínzóeszközt állítsanak és fenntartsanak, ahol számukra alkalmasnak és megfelelőnek látszik, legyen korlátlan hatalmuk mindörökre a jelen engedélyünknél fogva. A mostaniakat, midőn nekünk visszaadták, kiváltságlevél alakban is kiadjuk. Adatott a dicsőséges Szűz születése ünnepe előtti legközelebbi pénteken [szeptember 5.], az Úr ezerháromszáznegyvennyolcadik esztendejében.
HÉDERVÁRY I. 50. SZ. 41–42. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

181.

1439
ALBERT ARAD ÉS ZARÁND MEGYEI BIRTOKOSNAK PALLOSJOGOT ADOMÁNYOZ

Mi, Albert, Isten kegyelméből a rómaiak mindenkor felséges királya és Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya és Ausztria hercege stb. a jelen levéllel emlékezetül adjuk, hogy egyrészt számos hívünknek a felségünkhöz előterjesztett kérésére, másrészt mert a királyi felségnek fontos, hogy a saját uralmának alárendelt valamennyi földeken béke és biztonság honoljon, arról gondoskodni, hogy a gonosztevők és ártalmas emberek bűnös gonoszságát kiirtsák és elfojtsák, és hogy az igazak és ártatlanok, akik létfeltételeiket jogszerű szerzéssel teremtik meg, a béke nyugalmát élvezzék, továbbá mert megvizsgáltuk a Tamás fiai, Pál és László, nemkülönben a Középvarsányi Pető fiai, Miklós és András, hasonlóképpen Péter fia György, a Pétervarsányi János fia, a másik György, nemkülönben az Apácai Gergely fia László a Hathi Jakab fia, a másik László, Félegyházi Kis Ferenc és Deák János, Nemespili, másképpen Varsányi László és ugyanama másik László hűségeit és hű szolgálatainak érdemeit, amiket tehetségükhöz mérten felségünknek nyújtottak és teljesítettek, ugyanennek a Pálnak, Lászlónak, Györgynek, Andrásnak, a másik Györgynek, János fiának, Lászlónak, Gergely fiának, a másik Lászlónak, Jakab fiának, Kis Ferencnek és Deák Jánosnak és mindkét Lászlónak királyi hatalmunk teljéből és különös keggyel arra adtunk engedélyt, és azt a teljhatalmat adtuk, hogy bármely, most a kezeiken levő, Arad és Zaránd vármegyében fekvő birtokaikon akasztófákat, kerekeket, pallosokat és más kínzóeszközöket tegyenek ki, és az összes tolvajokat, rablókat éjjeli settenkedőket, házak felgyújtóit, gyilkosokat és bármi más gonosztevőket, akiket az előbb írt birtokaik határain belül közönséges és nyilvános bűn és gaztett elkövetésén érnek, személyesen letartóztassák, és a letartóztatottakat az igazság törvényes útján elítéljék, és ahogy az igazság megköveteli, vétkeik és közönséges gaztetteik szerint kötéllel felkössék, kerékbe törjék, és más alkalmas büntetéssel sújtsák és elpusztítsák, és minden mást, ami ezeknél országunk törvénye és szokásjoga szerint történni szokott, megtegyék és megtehessék és elvégezzék, és elvégezhessék felségünk mostani engedélyéből és meghagyásából. Adatott Budán a Krisztus legszentebb testének ünnepe után a legközelebbi pénteken [június 5.], ugyanennek az ezernégyszázharminckilencedik esztendejében.
SZTÁRAY II. 256. SZ. 352–353. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

VÁLASZTOTT BÍRÁK ÉS ÜGYVÉDEK

182.

1360
VÁLASZTOTT BÍRÁK A VASVÁRI EGYHÁZ ELŐTT BESZÁMOLNAK ELJÁRÁSUKRÓL

Mi, a vasvári egyház káptalanja, tudomásul adjuk a jelen leveleket, mivelhogy a nagyságos Bubek István, király urunk udvarának bírája emlékeztető levelének tartalma szerint abban az ügyben, amelyben a tisztelendő testvér, a kéthelyi Simon apát a Krisztusban tisztelendő zágrábi egyház püspök ura, István atya és a Csornai Imre fia Lőrinc fiai, János és Benedek ellen a *Hydegsed* [Hidegség] és a Homok nevezetű birtokba való iktatás ellentmondását illetően a Szent Mihály arkangyal ünnepét megelőző legközelebbi vasárnapon [szeptember 27.] Sopron városában a felek által egyező számban bizonyságunk színe előtt felkért nyolc kipróbált és nemes férfit kötelezett ítélethozatalra, végre az ítélet meghallására és meglátására kiküldött Péter, egyházunk szentélyének papja visszatérvén hozzánk, olyan jelentést tett, hogy ugyanaz a Simon apát személyesen, István püspökért és János mesterért Benedek mester a választott bírókkal azon a helyen és abban az időben megjelentek, és mivel az előbb említett testvér, Simon apát nem tudta az előrebocsátott ügyben bizonyítékait bemutatni, ezért a választott bírák a felek között nem voltak képesek meghozni az ítéletet, hanem a fent mondott birtok ügyét, mint előadták, a feleknek valamely hátránya nélkül magának király urunk udvarának bírája és az ország bárói törvényszékének vizsgálatára voltak kénytelenek átküldeni. Adatott a mondott határidő negyedik napján [szeptember 31.], az Úr ezerháromszázhatvanadik esztendejében.
SO I. 228. SZ. 331. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

183.

1410
KEMENFALVI MIHÁLY ÉS LUKÁCS A PÉCSVÁRADI KÁPTALAN ELŐTT ÜGYVÉDEKET VALLANAK

Mi, a [pécs]váradi monostor konventje, emlékezetül adjuk, hogy az előttünk személyesen megjelent Kemenfalvi Mihály fia Mihály és Kemenfalvi János fia Lukács a maguk minden, mind az általuk mások ellen, mind másvalakik által ellenük a jelen levelek kiadásától egy esztendő leforgása alatt akármely határnapon, országunk bármely, tudniillik egyházi és világi bírója és igazságszolgáltató személye előtt indított és indítandó pereiben és azok ágazataiban egymást kölcsönösen, hasonlóképpen Inanfalvi Tamást, Csicsói Demetert, Bikádi Jánost, Gadányi Györgyöt, Versendi Gergelyt, a literátor Birjádi Benedeket, Abolmai *Lestachius*t, a Szabari Szabar fia Istvánt valóságos és törvényes ügyvédeikül tették, állították és rendelték, megerősítést és jóváhagyást adván mindahhoz, amit kölcsönösen maguk vagy a jelen leveleket bemutató mondott ügyvédeik együtt vagy külön-külön intéznek, tesznek és képviselnek az előbb mondott pereikben. Adatott a Szent Bertalan apostol ünnepe után a legközelebbi hétfőn [augusztus 25.], az Úr ezernégyszáztizedik esztendejében.
ZICHY VI. 51. SZ. 67. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

184.

1410
JÁNOS FIA TAMÁS ZSIGMOND KIRÁLY ELŐTT ÜGYVÉDEKET VALL

Mi, Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, Brandenburg őrgrófja stb., a Szent Római Birodalom generális vikáriusa a jelen levéllel emlékezetül adjuk, hogy az előttünk személyesen megjelent Jánosi János fia Tamás minden, mind

az általa bármely mások ellen, mind más valakik által ellene a jelen levél kiadásától egy esztendő leforgása alatt országunk bármely, tudniillik egyházi és világi bírája és igazságszolgáltatók személye előtt, bármely határnapon indított és indítandó pereiben és azok ágazataiban Gadai János fia Mihályt, Boldogasszonyfalvi *Lestaciust*, Abolmai János fia Jánost, Pécsi Gyárfást, *Veegaghy* Fekete Györgyöt és Borjagyi Benedeket valóságos és törvényes ügyvédeiül tette, állította és rendelte, jóváhagyást és megerősítést adván mindahhoz, amit az előbb mondott, a jelen levelet bemutató ügyvédei együtt és külön-külön intéznek, tesznek és képviselnek a fent említett ügyeiben. Adatott Budán Szent Dénes mártír ünnepe után a legközelebbi vasárnapon [október 12.], az Úr ezernégyszáztizedik esztendejében.
ZICHY VI. 55. SZ. 70–71. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

VÍZ- ÉS VASPRÓBA

185.

1077 KÖRÜL
SZENT LÁSZLÓ HARMADIKNAK TULAJDONITOTT DEKRÉTUMÁNAK ELSŐ RÉSZE

1. A TOLVAJOK ISTENÍTÉLETTEL TÖRTÉNŐ KINYOMOZÁSÁRÓL
Ezt határozták [...], hogy a király követe menjen el minden egyes várba, és ott gyűjtse össze azoknak, akiket a nép nyelvén *„ewr"*-öknek [őröknek] neveznek a századosait és tizedeseit, az összes alájuk rendeltekkel együtt, és parancsolja meg nekik, hogy ha valakit lopásban vétkesnek tudnak, mutassák meg, és ha azok, akiket bűnösökként megmutatnak [annak bizonyítására], hogy nem bűnösök, istenítéletet akarnak vinni, engedjék meg nekik az istenítéletet. És azokat, akiket „őr"-öknek neveznek, osszák be tízes csoportokba, és közülük egy vigye az ítéletet mind a tíz helyett, ha ez sértetlen marad, a többi kilenc is legyen igazolt, ellenkező esetben pedig mind a kilencen vigyék az ítéletet, ki-ki saját magáért. Az pedig, aki a kilencért vitte a tüzes vasat, maga is vigyen saját magáért, de [forró?] vízpróbát.

Ezek után kérdezzék meg az összes előkelőktől és a néptől, hogy nem tudnak-e valamely lopásról hírhedt falut, és ha valamely [falut] megneveznek, szólítsa fel a király követe a falubelieket, hogy akiket a faluban tolvajnak ismernek, adják ki. Ha pedig azok, akiket kiadtak, istenítélettel akarják magukat védelmezni, őket ebben meg ne akadályozzák. De azoknak, akik már előbb is tolvaj hírében állottak, ne engedjék meg semmiképpen sem az istenítéletet.

Azonkívül ugyanannak a falunak a lakóit osszák tízes csoportokba, és a tizedik a többi kilenc helyett [is] vigye a próbát. Ha ő tisztának bizonyul, a többi kilencet is tekintsék bűntelennek, ha bűnösnek bizonyulnak, amiképpen fent mondottuk, mindegyik saját magáért vigye [a vasat], a tizedik pedig, aki a többi kilencért vitte, saját maga [forró] vízpróbával vizsgáltassék meg.
ÁT 15. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

186.

1092
SZENT LÁSZLÓ ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

28. A VAS- ÉS A VÍZPRÓBÁK TANÚIRÓL
Valahányszor akár vízzel, akár vassal istenítélet történik, ott legyen jelen három alkalmas, esküt tett tanú, akik egyrészt az ártatlan ártatlanságát, ellenkezőleg másrészt a bűnös bűnösségét igazolják. A pap a vas[próba] esetén két pensát és a vízpróba esetén egy pensát kapjon.
ÁT 31–32. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

187.

1100 KÖRÜL
KÁLMÁN ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

22. A VAS- ÉS VÍZPRÓBÁRÓL
Megtiltjuk, hogy a vas- és vízpróba valamely egyházban történjék, kivéve püspöki szék-[hely]en és nagyobb prépostságoknál, valamint Pozsonyban és Nyitrán.
ÁT 22. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

188.

1100 KÖRÜL
AZ ESZTERGOMI ZSINAT

46. AZ ISTENÍTÉLET VÉGREHAJTÁSÁNAK MÓDJÁRÓL
Hogy a próbák éppen úgy, mint más napokon nagyböjtben [is] engedélyezzék, kivéve az olyan ügyet, ami vérontásra vonatkozik.
Hogy aki vasat hordoz, azt [csak] a megjelölt helyen tegye.
ÁT 61. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

189.

1105–1116
GYÁRFÁS VASPRÓBÁT RENDEL A NYITRAI ISPÁN ÉS A PANNONHALMI APÁT BIRTOKVITÁJÁBAN

Amikor a nyitrai ispán, név szerint *Moyses* azt a prédiumot, amit S. adott Szent István király kegyelméből a Szent Mártonnak [a pannonhalmi apátságnak], el akarta venni, ugyanama helység püspökének, Gyárfásnak adatott hatalom arra, hogy az ügyet megvizsgálja, és azt megvizsgálván kiderítse az igazságot. De a keresők és az ellenzők mindenben különbözvén, a bíró Esztergom városában vaspróbát rendelt nekünk, hogy az úr, az igazságos és pártatlan bíró nyilvánítsa ki az igaznak az igazságot, és leplezze le a szent egyház ellenségeit. Mivel azon a napon, amikor a vasat kellett volna hordozni, azok közül senki sem jött el, miként a törvény a megjelenést elrendelte, és mi a bizonyság, Lőrinc érsek, Albert hetespap, András szerpap, *Rotenus* alszerpap és más tanúk, ennek az ügynek a bírája, tudniillik *Vidisdinus* és két hites férfi, *Fiuree* és *Zemera*, nyomban visszatértünk a bíróhoz [vagyis Gyárfáshoz] és elmondtuk neki a történteket, [és] az ő bizonyságával, poroszlójával, név szerint *Mecesdinus*szal együtt bementünk az erdőbe, és bemenvén *Poneta*, *Atimouata*, *Nenoc* tanúbizonyságával visszafoglaltuk a határokat, amelyeknek helyeik ezek: Az első magánál a *Wocha* víznél kezdődik, és egy bizonyos fánál ér véget, amit *„lothos"*-nak neveznek, a második határ a nyárfánál végződik, a harmadik ugyancsak egy hasonló fánál, a negyedik határ földből van, innen az ötödik határ a *„Zilfá"*-hoz [szilfához] vezet, onnan kiindulva a hatodik annál a tölgyfánál végződik, amely a halastó felett áll, a hetedik határ az egyház útja felett helyezkedik el, amely a *„lothos"*, a nyolcadik határ a tölgy, amely falunk szerint az utolsó.
PRT I. 594. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

190.

1208
BUHUS MEGSZEGI A VASPRÓBA SZABÁLYAIT

A *Neueg* [Nyüved] faluból való *Cupes* perbe fogta falubelijét, *Buhus* urat három *ferton* miatt, a bíró Apa ispán, a poroszló a mondott faluból való *Peta* volt. *Buhus* pedig, midőn a vasat kellett volna hordoznia, az Úr testét a szájából a kezébe vette, és emiatt a bevádolt elmarasztalódott.
VR 4. (332.) SZ. 157. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

191.

1213
HEGUN MEGSZEGI A VASPRÓBA SZABÁLYAIT

A *Sorloud* faluból való *Hegun* minden *Tuluold* falusit bevádolt, mondván, hogy valamely hatalmaskodók, [mert] amidőn futván hozzájuk menekült, azok mind bezárták ajtajaikat, őt rablók prédájául hagyták, és azok miután kifosztották, eltávoztak, ezekre három márkát érőt bízott. A bíró *Nuechlen* zarándi udvarispán, a poroszló Benedek. *Hegun*nak Váradon a vashordás után, midőn az oldásnak kellett volna következni, a kezét meg sem vizsgálták a kanonokok, mivel a pecsétet nem találták épnek.
VR 50. (146.) SZ. 172. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

192.

1217
BELUS JOBBÁGY LEPECSÉTELT KEZEKKEL VÁRAKOZIK AZ ISTENÍTÉLETRE

Az Úr megtestesülésének ezerkétszáztizenhetedik esztendejében a pünkösd utáni második vasárnap hetében [május 21–27.] *Belus* jobbágya Váradra ment tüzesvaspróbával bizonyítani, hogy nővére nem romlott nő, és lepecsételt kézzel várakozott egészen péntekig ellenfeleire, tudniillik nővére elrablójára, név szerint Miklósra és a vőlegény küldöttére, tudniillik *Karachinus*ra, egy és más társaira, úgymint *Tacá*ra, *Muchoriá*ra, Urbánra, *Porcau*ra, *Petu*ra, *Koch*ra, Mikédeusra, Mihályra, *Nican*ra, de a fent nevezett ellenfelei a fent mondott határidőben nem jelentek meg. Ennek az ügynek bírája *Teca* alesperes, poroszló *Hoth*.
VR 169. (29.) SZ. 215. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

193.

1220
SCENTUS HÁROM NAPI BÖJT UTÁN HORDOZZA A VASAT

Mint mondta, hogy hívják, egy bizonyos *Hubugunithu* nevezetű, aki magáról azt említette, hogy Miklós nádorispán poroszlója, elibénk állított egy valamely Absolon nevezetűt a Tolna falusi *Ratha* nemből, mondván, hogy a *zemluni* várjobbágyok, tudniillik *Sceme* hadnagy, *Mocud* százados, *Degus* és *Chephanus* várnagy Absolonnak a *Sag* nevű földjét és ugyanennek a Tolnán fekvő négyekényi földjét a vár földjeként követelték vissza, és ugyaneme vár jobbágyai közül egyvalakit, név szerint *Scentus*t [is] előállította, akit, mint mondotta, a fent megnevezett bíró tüzesvaspróbára rendelt. Aki midőn, mint szokás, háromnapi böjt után a tüzes vas hordozásához fogott volna, valamely *Sumpou* nevű ember érkezvén, azt mondta magáról, hogy a fent említett várjobbágyok küldötte, és azok nevében eláll a tüzesvaspróbától, és az emlegetett földet a mondott Absolonnak visszaadja, előadván, hogy az nem a vár birtoka.
VR 275. (24.) SZ. 256. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

194.

1221
ATTILA NÉGY EMBERE ELMARASZTALÓDIK,
AZ ÖTÖDIK PEDIG ALKALMATLANNAK BIZONYUL A PRÓBÁRA

A *Solt* falusi *Penquez* és Lőrinc lopással vádolta Attila négy emberét, úgymint Györgyöt, *Visát*, *Vyrsint*ot és *Mil*t, azután *Bes* egy emberét is, tudniillik az Attila prédiumából való Pétert. A bíró Miklós nádorispán, a poroszló a *Vera* falusi Márton. Az előbb mondott tolvajok

vasárnap a vas hordozása után, midőn az oldásra lettek kötelesek, azok egyike, a György nevezetű elmarasztalódott, hárman pedig, tudniillik *Visa*, *Virsint* és *Mil* a káptalan pecsétjét föltörvén kezüket hamis pecséttel pecsételték meg. Akik [ezért] bűnösnek bizonyultak. A tolvaj Péter pedig betegsége miatt nem vehette fel a vasat.
VR 280. (92.) SZ. 258. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

195.

1279
A BUDAI ZSINAT HATÁROZATA

8. AZ EGYHÁZIAK ELTILTÁSA AZ ISTENÍTÉLETEKBEN VALÓ KÖZREMŰKÖDÉSTŐL
Senki egyházi ne mondjon vagy hozzon halálos ítéletet, vagy ahol ilyet végeznek, ne legyen jelen, semmilyen egyházi ne állítson ki vagy írjon halálbüntetést rendelő levelet, ne űzze az orvoslás olyan ágát, amely égetéssel vagy vágással jár, ne végezzen semmiféle áldást vagy szentelést, hogyha tudja, hogy az efféléből halál vagy tagcsonkítás következik, nehogy az [egyházi szolgálatra való] alkalmatlanság hibájába essen.
MA 569. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

PÁRBAJ

196.

1231
II. ANDRÁS PÁRBAJT RENDEL HEKTOR ÉS MÁRTON BIRTOKVITÁJÁBAN

András, Isten kegyelméből Magyarország királya üdvöt és minden jót azoknak, akik a jelen levelet majd megtekintik. Hogy az, amit a törvényes királyi tekintély perdöntő ítélete meghatároz, az idők folyamán ne veszhessen feledésbe, írás bizonyságával szokás megörökíteni. Tudja meg tehát a jelenkor és az eljövendő utókor, hogy midőn egyrészről Hektor ispán és másrészről *Thoma* fia Márton mester között a Duna középső részén egy bizonyos *Zoa* nevezetű prédium felől vita támadt, a mondott Márton a *Pagona* falusi *Zachia* nevezetű elfogadott poroszlónkkal ugyanezt a Hektort jelenlétünk elé idézte. Maga a mondott H[ektor] az előbb említett Dunára, mivel a föld határai egészen a Dunáig terjednek, innen és túl kiváltság alapján teljességgel birtoklásra igényt tartott. És amidőn ugyaneme H[ektor] fivérünk, a szép emlékezetű, kiváló Imre király kiváltságlevelét az általunk megjelölt határidőben bemutatta afelől, a fent megnevezett M[árton] a kiváltságlevelet az igazság felől hallgatni állította, kijelentvén, hogy maga és elődei a már mondott dunai részt zavartalanul és békésen birtokolták, amit számos egyházi elöljáró és világi személy bizonyságával igazolt. Mivel tehát nem volt alkalmas az ügy eldöntésére sem a Márton bizonyítása, sem a mondott Hektor kiváltságlevele, összes báróink tanácsára elrendeltük, hogy mindkét fél állítson a jelenlétünkben bajnokokat. Akik mindketten, miután a megszabott helyen és időben fegyverrel küzdeni állottak, végre Hektor ispán bajnoka, mint rábizonyosodott, elbukott, így magában a perben a sokszor mondott Márton, mint igazolódott, távozott jelenlétünktől. Ezért királyi tekintéllyel elrendeltük, hogy az előbb említett H[ektor] ispán az egészet, amit a Dunánál keresett, elveszítette, és kiváltságlevele, ha valamikor bemutatná [is], legyen érvénytelen, miután magát a kiváltságlevelet azokban a részekben lerontani és semmissé tenni rendeltük. Hogy tehát ennek a jelenlétünkben megesett ügynek a sora mindig érvényes legyen és épen maradjon, az erről szóló levelünket kettős pecsétünk nyomatával erőssé téve megerősíteni engedtük. Adatott az Úr megtestesülésétől az ezerkettőszázharmincegyedik esztendőben, uralkodásunknak huszonnyolcadik évében.
HÉDERVÁRY I. 1. SZ. 1–2. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

197.

1309
DORMAN ÉS ABRANK GYAKORLOTT BAJNOKOKKAL VÍVNAK LOVAS BAJT

Emlékezetül adjuk, hogy a szent kereszt megtalálásának nyolcadán [május 11.] a *Dorman*nak mondott István egy jobbnak bizonyuló gyakorlott bajnokot köteles kiállítani előttünk *Abrank* fia Lőrinc hasonlóan gyakorlott bajnoka ellen, hogy a bajtéren lovon és fegyverrel megküzdjenek avégre, tudniillik, mert ugyaneme Lőrinc a fent mondott Istvánt megperelte még János nádor, drága emlékezetű nagyatyánk jelenléténél, hogy maga István őt a megyéspapi egyházból erőszakkal elűzte, amivel ugyanennek tizenöt márka kárt okozott, és hogy megtagadta tőle magának az egyháznak a kegyuraságát avégre is, hogy a Zala nevezetű folyón úszó egyik malom a nevezett egyháznak járó harmadrészét tíz év óta hatalmasul beszedte, amiket hogy megtett volna, ezzel szemben ugyanez az István tagadott, amiket mégis a fent említett Lőrinc a csatári apát és konvent előtt tanúk jelenlétében, amint ugyanama konvent leveléből értesültünk, bizonyított. Adatott Karakóban a húsvét előtti harmadik vasárnapon [március 9.], az úr ezerháromszázkilencedik évében.
ZO I. 98. SZ. 132. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

198.

1486
I. MÁTYÁS NAGYOBB DEKRÉTUMA

18. A BAJVÍVÁS ELTÖRLÉSÉRŐL
Továbbá, mivel a párbajok vívásában egy és más tekintetben igen sok csalás követhető el, mert azok, akik között ez az ítélet kell, ritkán küzdenek meg önmagukban, hanem bajnokokat bérelnek, akiket néha ajándékkal, kedvezéssel és ígéretekkel megvesztegetnek, és akik ekképpen saját, még oly igazságos felüket is, miután ezek nem maguk szoktak megvívni, hagyják elbukni.

Miért is határoztuk, hogy az ítéletnek ez a neme, amely ezen országon kívül a világon hallatlan, örök időre megszűnjék, és a hatalmaskodások meg a birtokjogok dolgában annak helye soha ne legyen.

Párbajnak ugyanis egyedül csak akkor lehetne helye, és az arra az esetre van elrendelve, amikor minden bizonyíték hiányzik.

Ámde hatalmaskodási és birtokügyekben mindig vannak a feleknek bizonyítékai, és különben is a párbaj megítélése a király katonai kúriájára [lovagi becsületbíróságára] és nem a törvényszékre tartozik.

Ehhez járul az is, hogy a törvényszékeken a királyi felség személyes jelenlétének mindenkor ott kell lennie, és a leveleket meg kell pecsételni. Ez pedig legtöbbnyire egyházi személy szokott lenni. Jelen lesznek azonkívül az érsekek, a püspökök és a többi más papi személyek, és éppen ezért nem illik, hogy a párbajt a törvényszéken határozzák el.

Ennélfogva ebből és több más üdvös szempontból és helyes okból az ítéletnek ez a neme örök időkre eltörlendő és azt soha sem kell elrendelni, hanem ha olyan perekben, amelyekben minden bizonyíték hiányzik, például ha ütközetben valamely egyedül levő ember egy más egyedüllevőt kifosztana anélkül, hogy valaki látná, vagy ha egyik a másiknak anélkül, hogy valaki tanúként jelen lenne, kölcsönt adna, vagy valamit titokban mondana, és különben sem a fosztogatást, sem a hitelezést, sem pedig a mondott szavakat nem lehetne.

Amely esetben az ilyen párbajt meg lehet ugyan ítélni, de nem a törvényszéken, hanem a királyi felség katonai kúriájában, mert köztudomású dolog, hogy (amint említettük) az ilyenfajta ítélet erre és nem a törvényszékre tartozik.
CJH 421–423. P.

TUDOMÁNYVÉTEL

199.

1345

I. LAJOS PARANCSÁRA AZ EGRI KÁPTALAN, VALAMINT AZ UNG MEGYEI ALISPÁN ÉS A NÉGY SZOLGABÍRÓ TUDOMÁNYVÉTELRŐL TESZ JELENTÉST

Őuraságának, a nagy méltóságú Lajos, Isten kegyelméből Magyarország kegyes királyának az egri káptalan örök hűséggel könyörületet az Úrban. Felséges leveleteket megkaptuk ezen szavakkal megtisztelően:

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya üdvöt és kegyelmet híveinek, az egri káptalannak. *Jakou* fia László, András fiai, Mihály és Lőrinc, a másik *Jakou* fiai, János és *Erne* és András fia Imre előadták nékünk, hogy a Zemplén és Ung vármegyékben fekvő a *Nogmihaluara* [Nagymihályvára] nevezetű vár a *Nogmihal* [Nagymihály] nevű birtokkal és az ahhoz tartozó más birtokokkal együtt, hasonlóképpen *Gyurkehege* nagyatyjuktól és dédatyjuktól öröklöttek [ősiek] és örökjogon tartoznak hozzájuk, ami az ő vidékükön minden nemes és nem nemes számára tudott és nyilvánvaló. Mely felől hívségteknek elrendeljük, hogy tanúbizonyságul hites embereket kiküldvén, mellette mások híján *Leztemeri* Domonkos fia *Donch* vagy András fia János, vagy *Mytkei* János fia Mihály, vagy Fülöp fia *Ramacha*, emberünk mindenkitől, akitől illik és lehet, tudakozódjon és nyomozzon az előrebocsátottak felől, szem előtt tartván az istent, minden igazságot, és azután aszerint, hogy az előrebocsátottak valósága ismertté vált, írjátok meg nekünk. Adatott Visegrádon az Úr megjelenésének [vízkereszt] ünnepén [január 6.], az Úr ezerháromszáznegyvenötödik esztendejében.

Mi tehát a parancsolataitoknak megfelelően jelenteni kívánjuk, amint véghezvittük, hogy az előbb említett emberetekkel *Leztemeri* Domonkos fia *Donch*kal közülünk egy kiváló ifjat, tudniillik egy tagunkat és kanonok társunkat, Mihály mestert az előbb mondott parancsotokra bizonyságul a nyomozásra kiküldtünk, mely emberetek végül visszatérvén hozzánk, jelen lévén és meghallgatván őt a mondott bizonyságunk, oly módon számolt be nekünk, hogy ő maga ugyanezzel a tanúbizonyságunkkal együtt nyolc vármegyében, tudniillik a Borsod, az Abaújvár, a Sáros, a Szepes, a Zemplén, az Ung, a Bereg és a Szabolcs nevezetűekben tartózkodó és élő minden nemestől és nem nemestől és minden más állású és állapotú emberektől és különösen jeles férfiaktól, tudniillik a szepesi Szent Márton-egyház tisztelendő káptalanjától, az ugyanoda való bírótól, esküdtektől és az összes polgároktól, hasonlóképpen a nevezett Kassából a Domonkos-rendi házból vagy kolostorból való szerzetes testvérektől, ugyanúgy a leleszi préposttól és konventjétől és a mondott *Nogmihal* birtok és az ahhoz tartozó falvak szomszédaitól és határosaitól, nemkülönben az ugyanezen megyei alispántól és a négy szolgabírótól ezeknek törvényszékén és bizonyos sokesztendős nemesektől, akik Béla úr, Magyarország egykori királyának halála napját megőrizték emlékezetükben, és akik László király úrnak a néhai cseh király úrral és a *Hood* [Hód] mezőn lefolyt ütközetekben a felsorolt nagymihályi nemesek első őseivel az ország koronáját szolgálván jelen voltak, és akik azt is egyezően észben tartották, hogy a nagymihályi nemesek nagyatyjai András király úr, tudniillik elődötök udvarában királyi méltóságokkal felruházva éltek, az előrebocsátottak felől nyíltan és titkon gondosan vizsgálódván, szemük előtt tartván istent és annak igazságát, a következő igazságot derítették ki, hogy a megjelölt *Nogmihaluara* vár és maga a *Nogmihal* birtok más mondott, az azokhoz tartozó birtokokkal együtt és a *Guirkehege* nevezetű, ugyaneme Zemplén és Ung megyében levő, ugyanezen nagymihályi nemesek nagyatyjától és dédatyjától öröklöttek, és azokhoz örökjogon tartoznak és illetik meg őket. És hasonlóan az előbb említett emberünk előttünk személyesen megjelenvén, úgy, ahogyan a ti emberetek, az előadottakat nékünk egyezőleg megerősítette. Adatott a húsvét előtti nyolcadik vasárnapon [január 30.], az Úr fent mondott esztendejében.

SZTÁRAY I. 98. SZ. 183–185. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

Őuraságának a nagyméltóságú Lajos, isten kegyelméből Magyarország kegyes királyának a néhai Druget János nádor fiának, a nagyságos Miklós mesternek alispánja, György fia György mester és az ungi négy szolgabíró az örök hűség odaadását. Felségtek levelét átvettük, amelyek köteles tisztelettel ezt tartalmazzák: [az oklevél innen teljesen megegyezik a fenti oklevél hasonló részével] [...] Adatott az húsvét előtti ötödik vasárnapon, az Úr ezerháromszáznegyvenötödik évében. Mi tehát a parancsotokkal megtisztelvén jelenteni kívánjuk, amint elvégeztük, hogy közülünk kettőt, tudniillik Palagi János fia Miklóst és *Matiuvaci* Péter fia Jánost az előrebocsátottakra kiküldtük, akik végre hozzánk visszatérvén egyezőleg előadták, hogy mindenkitől, akiktől illik és lehet, nemesektől, nem nemesektől, szomszédoktól és határosoktól olyképpen tudták meg, hogy *Nogmichalvara* (Nagymihályvára) nevezetű vár a *Nogmichal* (Nagymihály) birtokkal együtt, hasonlóképpen a *Gorkahege* azok nagyatyjától és dédatyjától öröklöttek, és minden kétség nélkül örökjoggal hozzájuk tartoznak, amint nagyságodnak leírtuk. Adatott a húsvét előtti második vasárnapot megelőző szombaton [március 12.], a fent írt esztendőben.

SZTÁRAY I. 99. SZ. 186. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

200.

1393

ILOSVAI LEUSTACHIUS NÁDOR ÁLTAL AZ UNG ÉS ZEMLPÉN MEGYÉK NEMESEINEK TARTOTT KÖZGYŰLÉSEN TUDOMÁNYVÉTELRŐL TESZNEK JELENTÉST

Mi, Ilosvai *Leustachius*, Magyarország nádora, Fehér vármegye ispánja tudtul adjuk, hogy midőn a Zemplén és Ung vármegyei nemesek közönsége számára a Szent Máté apostol és evangelista ünnepe utáni második feriában [szeptember 22.] a Patak nevű falu közelében közgyűlést tartottunk, Nagymihályi György fiainak, János és László mestereknek sürgető kérésére a *Zuhai* Tamás fia Istvánnal, király urunknak és őri Lőrinc deák, a jászói konvent emberével együtt emberünket, tudniillik a *Vathkai* Mihály fia Pált szemeltük ki a fent írt vizsgálat elvégzésére, végre ugyanezek hozzánk onnan visszatérvén egyezőleg előadták nekünk, hogy a fent mondott közgyűlésünkön ők egyformán eljárván mindenkitől, tudniillik nemesektől és nem nemesektől, valamint a más állású és állapotú emberektől, akik ugyanerre a közgyűlésre összejöttek és összegyűltek, gondosan és lelkiismeretesen elvégzett vizsgálattal a fent írtak felől olyas mindenmódú igazságot tudtak és ismertek meg, hogy a megjelent, az Újfalusi Miklós fia, László deregnyei tisztje *Bathuai*, Gombosnak nevezett Miklós, a mondott ura parancsából és utasításából az elmúlt esztendőben az említett János és László mesternek egy valamely, *Cherethez* faluban lakozó jobbágyát, név szerint Mihályt az előbb mondott Deregnye faluban, tudniillik a saját tiszttartóságában föltalálván tíz forintokat harminchat garassal számítván és egy hasonlóan az előrebocsátott szerint tíz forintot érő lovat ugyanattól hatalmasságával elvett maguknak, János és László mestereknek igen nagy sérelmére. Adatott gyűlésünk tizenhatodik napján, az Úr ezerháromszázkilencvenharmadik évében.

SZTÁRAY I. 337. SZ. 527. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

ESKÜ

201.

1219

LÉNÁRD TISZTÍTÓESKÜT TESZ SZENT LÁSZLÓ SÍRJÁNÁL

Kraszna vár jobbágyai, még pedig Ruben, *Echileus* [Ehellős], *Euzud*, *Pinna*, *Paradan* és ugyanazon vár népei, éspedig *Buncy*, *Vcyk Micus*, és többen perbe fogták Lénárdot, Ponecus

fiát a Cesar [Csiszár] nevű földrész miatt, azt állítván, hogy azt erőszakkal foglalta el. Az említett Lénárd azt válaszolta, hogy ő azt a földet öröklés jogán birtokolja. Márton ispán *Seud* testvére a király parancsára vizsgálatot folytatván Lénárdot esküre kötelezte, aki Szent László sírja felett a király poroszlója a *Mata* falubeli Tup fia Tamás és a váradi káptalan előtt megesküdvén igazolódott.

VR 230. (111.) SZ. 239–204. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

202.

1332

NAGYMARTONYI PÁL ORSZÁGBÍRÓ MEGHATÁROZZA DÉNES FIA ISTVÁNNAK AZ ÁLTALA LETEENDŐ ESKÜ ÉRTÉKÉT

Mi, Pál ispán, a király úr udvarának bírója emlékezetül adjuk, hogy mivel Dénes fia István mester, vasvári ispán bizonyos birtokai között egy bizonyos Pál fia Domonkos által birtoklott *Pachey* nevezetű birtokrészt öröklési jog címen a magáénak nyilvánítván, László úr, Magyarország boldog emlékezetű néhai királya leghathatósabb kiváltságlevelének bemutatásával világosan kimutatta, hogy őt illeti [...] és ugyanazon Pál fia Domonkos sem azt, hogy a szerémi vár nemes jobbágya lenne, de azt sem tudta semmilyen oklevéllel sem igazolni, hogy maga a *Pachey* nevű birtokrész öröklési jogon tartozik hozzá, és ezért a mondott birtokrész becsüjének harmad részében magának Dénes fia István mesternek, annyi személlyel, amennyivel azt felér, esküt ítéltünk, és evégett meghagytuk, hogy ugyanezt a *Pachey* nevű, a maga Pál fia Domonkos által birtokolt birtokrészt az ítéletünk módját és formáját közlő korábbi leveleink tartalma szerint a király úr emberei és más kipróbált férfiak által a boszniai káptalan bizonyságának jelenlétében országunk szokásjoga szerint megkívántan királyi ölben mérvén becsültessék meg a hamvazószerda leközelebbi nyolcadán [március 11.], és a becsünek rendjét a húsvét előtti harmadik vasárnap előtt való nyolcadig [április 1.] a felek jelentsék meg nekünk. Az előrebocsátott becslés rendje megjelentésének ideje elérkezvén, a fent említett Pál fia Domonkos nevében a budai káptalan ügyvédvalló levelében *Maryas* fia ott lévén a fent említett Dénes fia István nevében a *Zeremi*nek (Szerémi) mondott István a vasvári káptalan ügyvédvalló levelével jelenlétünk elé járulván bemutatta a már megnevezett boszniai káptalan leveleit, amelynek rendje szerint a *Pachey* nevezetű [...] birtokrészt [...] negyven márkát érőnek nyilvánította. Ezért mivel a nevezett Dénes fia István mestert a mondott birtokrész becsüjének harmadrészében annyi személlyel kötelezték az eskü letételére, amennyivel az felér, és ugyanez a Dénes fia István mester a bárók sorába számít, és ebből adódóan az eskü pusztán a saját személyére tíz márkára terjed, ennek okáért országunk velünk együtt törvényszéket ülő bárói val és nemeseivel ítélvén, úgy határoztunk, hogy a fent megnevezett Dénes fia István mester magával együtt négy nemessel a most eljövendő Szent György mártír nyolcadán [május 1.] a Mihályi Miklós fia Domonkos vagy a *Terpynei* Boroszló, távollétükben a király úr más embere és a mondott boszniai káptalan bizonyságának jelenlétében [...] maga a mondott Pál fia Domonkos által birtokolt *Pachey* nevű birtokrész színén megjelenvén [...] az ország szokásjogának megfelelően, ahogy szokás, az esküt a földre tartozzék letenni. Magának az eskünek a lefolyását pedig a felek a most elkövetkező pünkösd nyolcadán [június 14.] a mondott boszniai káptalan leveleivel kötelesek nékünk megjelenteni. Adatott Visegrádon a fent írt jelentés határnapjának nyolcadán [április 8.], az úr ezerháromszázharminckettedik esztendejében.

BÁNFFY I. 70. SZ. 70–71. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

KÖZÖNSÉGES GONOSZTEVŐK ELLENI ELJÁRÁS

203.

1077 KÖRÜL

SZENT LÁSZLÓ HARMADIKNAK TULAJDONÍTOTT DEKRÉTUMÁNAK ELSŐ FELE

9. A TOLVAJOK MEGFOGÁSÁRÓL

Ha valaki tolvajt fog, és megkötözi, csak három napig tartsa magánál, a negyedik napon állítsa a bíró elé, és ha esetleg azt mondja, hogy a tolvajlás bűnrészeseit is meg fogja találni, nyerjen hat hét haladékot, és azalatt a tolvajlásban részeseket, akiknek megtalálását ígérte, találja meg, ha pedig nem találja, a király ítélete szerint bűnhődjék. Ha pedig tovább tartja őt, mint három nap, és nem állítja őt, miként mondottuk, a negyedik napon a bíró elé, és ezért a tolvaj rokonai vagy annak ura, ha van ura, panaszt emelnek, állítsa azt [vagyis a tolvajt] a bíró elé és magát [az elfogót is], mivel azt megkötözve tartotta, és nem állította a törvény szerint a harmadik vagy a negyedik napon elő, állítsák a bíró elé azért, mivel igazságtalanul tartotta vissza a tolvajt, [és] fizessen tíz pensát, a tolvajt pedig a törvény szerint ítéljék el.

És ha valaki a bírók ítéletét megvetőleg áthágja, hat pensát fizessen, a bíró pedig a tolvajt erővel vegye el, és ha a tolvaj istenítéletet kér, és az istenítélet neki megengedtetvén, ártatlannak bizonyul, ebből a hat pensából egyet a szent egyháznak adjanak, és ha bűnösnek találják, legyen minden vagyonával együtt a király tulajdona.

10. A TOLVAJOK MEGFOGÁSÁRÓL HADJÁRAT IDEJÉN

Ha a király hadjáraton van és ez alatt tolvajt találnak fogni, az, aki fogta, őrizze erősen, de miután a király és előkelői visszatértek, azon a határidőn túl, melyet mondottam, ne merészelje magánál tartani. Ha pedig másképpen cselekszik, hat pensát fizessen.

ÁT 15. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

204.

1077 UTÁN

SZENT LÁSZLÓ ÚN. MÁSODIK DEKRÉTUMA

3. A TOLVAJOK MEGKÖTÖZÉSÉRŐL

Ha pedig valaki valamely tolvajt megkötözött, legyen neki joga őt megkötözve tartani és a bíró elé vezetni, akár igazságosan, akár igazságtalanul kötözte meg. Ha pedig valaki a megkötözést megakadályozná, fizessen ötvenöt pensát, és büntetésül őt is kötözzék meg.

4. A TOLVAJLÁS ALÓL VALÓ TISZTÁZÁSRÓL

Ha ezután valakit az egész falu tolvajnak kiált, istenítélettel vizsgálják meg. Ha ennek folytán ártatlannak bizonyul, a falu csupán egy pensát fizessen a papnak. Ha pedig bűnösnek találják, minden vagyonát foglalják le a király részére, amiből negyedrészt adjanak a falubelieknek.

Ha pedig valakit személyenként kiáltanak tolvajnak, egy-egy pensát kapjanak.

Ha pedig [a falu] egyik része vádolja a tolvajt, a másik pedig védelmezi, ne fogadják el az utóbbiak védelmét, hanem vizsgálják a tolvajt istenítélettel, és ha bűnösnek bizonyul, ezek az utóbbiak ne kapjanak részt a lefoglalt vagyon negyedéből.

5. A LOPOTT DOLGOK KINYOMOZÁSÁRÓL

Ha valaki lopott jószág nyomait követi, küldjön hírnököt előre abba a faluba, amelybe a nyomok vezetnek, nehogy a falusiak az állatok kihajtásával megzavarják a követendő nyomokat. Ha ezt konokul [mégis] megtennék, fizessék meg az elveszett dolgokat. Ha pedig mielőtt a küldött megérkezik, a falubeliek kihajtják állataikat, ilyen esetben nyomozók kutassanak át minden házat, ahogy nekik tetszik.

Ha ispánjuk ösztönzésére vitézek akadályozzák meg a nyomozást, értük az ötvenöt pensát az ispán fizesse meg, és ezután [az ispánt] vizsgálják meg istenítélettel.

6. A BÍRÓ ÍTÉLETÉRŐL
Ha a bíró a rabszolga orrát nem vágja le vagy a szabadot nem akasztja fel, vesszen el mindene fiain vagy leányain kívül, és magát a bírót adják el.

Ha pedig ártatlant akaszt fel, száztíz pensát fizessen, és adja vissza a felakasztott személy minden vagyonát.

És ha magát két alkalmas tanú segítségével kiszabadítja, attól, aki őt a tanács előtt bevádolta, vegyen ötvenöt pensát. És ha istenítélet történik, és a bíró igaznak bizonyult, a vádaskodó ugyanazon büntetést szenvedje, mint amelyet a bírónak kellett volna elviselnie. És ha nagyobb vagyona volt, mint a bírónak, veszítse el szabadságát is.
ÁT 23–24. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

205.

1100 KÖRÜL
KÁLMÁN ÚN. ELSŐ DEKRÉTUMA

50. AZ EMBERÖLÉSEK ÜGYÉBEN ILLETÉKES BÍRÓSÁGOKRÓL
Ha ispánnál vagy bárki másnál gyilkost találnak, az ilyet a püspök követe kérje ki vezeklésre, és ha az illető vonakodnék kiadni, ugyanazon büntetéssel sújtsák, mint a gyilkost.

Elhatároztuk, hogy az apagyilkosságokat és másokat, amelyeket ezekhez hasonlónak nyilvánítottunk, a püspökök elbírálására kell bízni, akik az efféléket a bűnök és a személyek milyenségének megfelelően, a kánonok rendelkezése szerint ítéljék meg, ahogy jónak látják. Az egyszerű emberöléseket pedig az esperes és a világi bíró együtt ítéljék meg, a kilencedet és a tizedet egymás között osszák meg.

51. AZ ELFOGOTT TOLVAJ BÍRÓ ELÉ ÁLLÍTÁSÁRÓL
Az elfogott tolvajt három napig tartsák megkötözve, de kezeit ne pörköljék meg és ne égessék meg tűzzel, a negyedik napon pedig vezessék a bíró elé.

Amikor a tolvajt urának poroszlója [a bíró] elé vezetik, ha ott legalább egy család lakik, abból egy személy menjen a tolvajjal, és ha az ilyen nem akarna menni, a bíró ne vonakodjék [őt is] megítélni. Ha pedig ott egyetlen család sem lakik, a bíró a tolvajt megkötözve küldje el az illető úrnak egy olyan birtokára, amely a királyhoz közelebb esik, vagy ítéljen ő a tolvaj felett.

52. AZ ÁRTATLANNAK BIZONYULT TOLVAJRÓL
Ha az elővezetett tolvaj az istenítélet alkalmával ártatlannak bizonyul, elfogóját kell ítélettel büntetni, de ne vakítsák meg.

53. A TOLVAJLÁS ESETÉN TÖRTÉNŐ BIZONYÍTÁSRÓL
Ha az elfogott tolvajra a lopást nem lehet rábizonyítani, engedjék meg neki az istenítéletet, ha ennek folyamán ártalannak bizonyul, elfogója vagyonából vegyenek el annyit, amennyi vagyona van annak, aki őt tolvajnak mondotta, de ne vakítsák meg.
[...]

55. A LOPÁSSAL GYANÚSÍTOTTAKKAL SZEMBENI ELJÁRÁS
Ha valaki puszta gyanú alapján fog tolvajt, [azt] mint tényleges tolvajt vizsgálják meg a bíróságon.
ÁT 48–49. P. (FORDÍTOTTA SZILÁGYI LORÁND.)

206.

1471
I. MÁTYÁS DEKRÉTUMA

28. GYILKOSSÁGOK IRÁNTI RÖVID PERRŐL
[...] mindazokat, akik országunk előkelőbb vagy alábbvaló nemeseit akár maguk meggyilkolták, akár mások által meggyilkoltatták, rövid perbe hívással kell elénkbe idézni az alább írt rend szerint:

Hogy tudniillik a felperes, aki tőlünk a perbe hívó levelet kivette, a káptalan vagy a konvent emberével és a mienkkel annak ellenében, aki ellen ezt a perbe hívó levelet kivette, ne járhasson el, hanem ezt a levelet előbb valamelyik napon, amikor a vármegye, ahol ennek történnie kell, bírói széket tart, magán a szék helyén, a szokott módon nyílvánosan mutassa be e vármegye összgyűlt nemeseinek.

Ezektől is kérjen egy nemest és a perbe hívás ennek jelenlétében menjen végbe.

És a perbe hívás megtörténtével vegye ki a maga részére a káptalannak vagy a konventnek erről szóló levelét.

Az alperes pedig köteles mielőttünk ott, ahol éppen akkor, isten vezérlete alatt Magyarországunkban tartózkodnánk, a perbe hívás napjától számított 25. napon belül megjelenni, hogy az értesítés mellett történt idézés sora szerint és ennek erejénél fogva törvényt és igazságot kapjon, úgy mindazonáltal, hogy az alperes a maga ártatlanságát esküvel sohasem, hanem közös tanúvallatással vagy bajvívással tisztázza.

Végül, ha az alperest gyilkosság miatt elmarasztalnák, ne a birtokát vagy birtokait és birtokrészeit veszítse el, hanem saját fejének halálra ítélésével bűnhődjék, és a felperes akaratán kívül semmi fejváltságnak se lehessen helye.

Ha pedig az alperest a törvény mondott rendje szerint igazságtalanul és ok nélkül fogták perbe, és ártatlanságát közös tanúvallatás útján vagy bajvívással tisztázná, akkor a felperes méltatlan zaklatása miatt az ilyen alperes ellenében feje váltságán maradjon, és e fejváltságra nézve a bíró az alperesnek ama felperes birtokjogaiból adjon elégtételt, amely alkalomból semmi bírói rész ne járjon neki.
CJH 371. P.

ÍTÉLET

207.

1171
III. ISTVÁN VISSZAÍTÉLI GOTFRIDNEK ÉS ALBRECHTNEK
AZ IVÁNKA ISPÁN ÁLTAL PERELT FÖLDJEIKET

A szentháromság és osztatlan egység nevében. Minden mostaniak, mind minden eljövendők, akik Magyarország királyának hatalma alatt állnak, tudják meg, hogy miután valamely Gotfrid és Albrecht német vendégek, amikor a dicső Géza király uralkodott, elhagyván szülőföldjüket, hívására tisztességgel bejöttek, akiket, mivel kiváló vitézek voltak, a már mondott Géza király kegyesen befogadott, és szolgálataikért megjutalmazott, nekik adva Locsmánd falut az összes ottani vámokkal együtt és az udvarnokok falujának Gyirót nevű földjét és a soproni, a Rábca fejénél levő *Sarud* nevű földet. Géza király halála után pedig, amikor fia, a dicsőséges István király uralkodott, Ivánka, locsmándi ispán, midőn a király Pesten volt, a király jelenléte előtt a fent mondott vendégeket perbe fogta, mondván, hogy a királyi adomány az ő ispánságához tartozik. A király pedig megvizsgálta a királyi adományt, [és] úgy gondolván, hogy nem illő elvenni, és az a színtiszta igazság szerint nem tartozik annak vármegyéjéhez, visszaadta a fent mondott vendégeknek és örököseiknek örökre való birtoklásra, így a maga részéről nekik adományozta. Mely visszabocsátásnál jelen voltak *Ambodimus* bán, Lőrinc ispán, Lukács ispán, Fulkó [ispán?], Ruben [ispán?] po-

roszló, *Calmer* ispán János fia jobbágyok. Ezt a kiváltságlevelet pedig István király foglaltatta írásba, melynek írnoka *Beccen* volt. Ha pedig valaki ezt az intézkedést meg akarná erőtleníteni, legyen átkozott. Íratott pedig az Úr megtestesülésétől az ezeregyszázhetvenegyedik esztendőben és pecsételtetett a királyi pecséttel *Wydon* kápolnamester által.
SO I. 3. SZ. 3–4. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

208.

1231
CEKEN MOSONI UDVARISPÁN POTH ÉS LEONÁRD APÁT KÖZTI PERBEN HOZ ÍTÉLETET

Az Úr megtestesülésétől az ezerkettőszázharmincegyedik esztendőben. Én, *Ceken* a mosoni vár jobbágya és udvarispánja, ugyaneme vár ispánjának, Miklósnak helyettese mindenkivel tudatom, aki a jelen írást majd megtekinti, hogy Lénárd, a lébényi apát jelenlétünk előtt egy bizonyos, a Mosonban, a piac közelébe helyezett udvarhely miatt egy bizonyos *Poth* nevű emberrel perlekedett, kijelentvén, hogy már három esztendő telt el, hogy a bért, amit az udvarhely okán *Poth* neki tartozott volna adni, nem fizette meg. Kijelentésére az előbb mondott *P[oth]* azt válaszolta, hogy a fent említett udvarhely a várföld közelében fekszik, és a világi törvény szerint őt illeti, és az apát úrnak semmivel sem tartozik megfelelni az udvarhely használata miatt. Akinek ellenében a fent említett apát a következőképpen válaszolt, mondván, hogy az nem igaz, hanem azt állította, hogy ugyanezt az udvarhelyet a kedves emlékű *Potho* ispán, a lébényi Szent Jakab-egyház fia adományozta ugyanennek az egyháznak, és azt az egyház hosszú ideje birtokolta. Tehát miután mindkét fél ellenvetését meghallgattam, azt az ítéletet hoztam, hogy a már mondott apát a fent nevezett *Potho* ispán fia *Potho* úrral bizonyítsa, hogy magát az udvarhelyet az ő atyja adományozta az előbb mondott egyháznak. Aki a kitűzött határnapon *Potho* urat a jelenlétünk elé vezette, és felette üdvösen bizonyította vele, hogy ugyanezt az udvarhelyet atyja adományozta a többször mondott egyháznak. Végre a törvényes ítélet kiszabásával úgy döntöttem el a fentebb érintett pert, hogy a mondott *Potho* a többször emlegetett apáttal együtt a perben szóban forgott udvarhelyet eskütétellel erősítse meg az előbb mondott egyház számára. Tehát, miután az előrebocsátott apát ellenfele, *Poth* úgy látta, hogy alulmarad a perben, nem engedte, hogy akár *Potho* úr, akár az apát letegye az esküt, hanem vétkesnek nyilvánította magát, és hogy az apát ellen hamisan vádaskodott, attól bocsánatot kért. És így az apát urat a *Thene* nevű poroszlóm által a többször mondott udvarhely birtokába bevezettem, átadván neki az udvarhelyen emelt épületek kulcsait. És ezt az eme per felőli írást pecsétemmel megpecsételve hagytam hátra az utódok emlékezetére.
ÁUO VI. 314. SZ. 495–496. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

209.

1301
IMRE, SZLAVÓN BÁN, SOMOGYI ÉS TOLNAI ISPÁN KÖZGYŰLÉSEN GONOSZTEVŐKET KIÁLT KI

Mi, Imre, egész Szlavónia bánja, somogy- és tolnai ispán a jelen levél értelmében tudtul adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy midőn a mi urunk, László, Magyarország kegyes királyának utasításából és parancsából koronázása után a gonosztevők, a tolvajok, és a rablók megfékezésére az előbb mondott Somogy vármegyében először, másodszor és harmadszor a mondott vármegye nemesei által a bíráskodásra számunkra kiküldött négy [szolga]bírókkal és az ugyanezen vármegyei más nemesekkel közgyűlést tartottunk. Eme gyűlésen egyebek között János fia Istvánt, a zalai Jánosnak fiát, Miklóst, a Kopuli Miklósnak fiát, Petőt, a Tordi Kiliánnak fiát, Gergelyt, *Iwanch* mester servienseit, a Decs fia Damjánt, *Gaani* Bálintot, hasonlóképpen a Csegei *Bok* fia Jakabot, a *Puculi* Márk fia Márkust, a *Gaani Chynegedet* és *Geebet* a *Lőrinze* mester és fiainak servienseit összes birtokaiknak dúlóit, egyházainak pusztítóit, a birtokain élő asszonyok megszégyenítőit és leányoknak meggyalázóit közönséges tolvajokká és rablókká kiáltotta ki nyilvánosan, akinek kinyilatkozásait az összes nemesek és mások, akik a mondott gyűlésen megjelentek, megerősítették. Akik, hogy magukat tisztázzák az előrebocsátottak felől, sokszor felszólíttattak, de eljönni vonakodtak, sőt mint a törvény megvetői és az előrebocsátott gaztettek és károk okozói magukat tőlünk távol tartották. Ezért, mivel király urunk teljhatalmat adott és engedélyezett, népünk az előbb mondott Somogy vármegyei fent említett négy szolgabíróval azt határoztuk, hogy a fentebb említett férfiakat bárhol és bárkinél leljék fel őket, valamely ítélet kiküldése nélkül halállal lakoljanak, és ugyanezek birtokait ugyanezek által a gonosztevők által, mint mondottuk, a már említett Istvánnak okozott károkért a nevezett Istvánnak örökre átadni rendeltük. Adatott Segesden a Szent Mihály arkangyal második napján [szeptember 30.], az Úr ezerháromszázegyedik évében.
ZICHY I. 117. SZ. 104–105. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

210.

1338
NAGYMARTONYI PÁL ORSZÁGBÍRÓ ELŐDE, KÖCSKI SÁNDOR ÍTÉLETE ALAPJÁN LAJOS HERCEG ELLENÉBEN ÍTÉL

Mi, Pál, a kegyelmes és nagyságos fejedelem, Károly úr, Isten kegyelméből a dicső Magyarország királya udvarának bírója emlékezetül adván tudatjuk a jelen levél értelmében mindazokkal, akiket illet, hogy midőn a *Geztei Gezt*, az előbb mondott király úr embere, akit az ország határain belül levő hercegi birtokok vizsgálatára és visszaszerzésére Lajos herceg úr, az előbb említett király urunk fia küldött ki, egyebek közt a Zala vármegyében levő Ábrám nevű birtokot a tihanyi szerzetesgyülekezet bizonyságával hercegi birtok címén visszavette, és emiatt a tisztelendő veszprémi egyház káptalanja és ugyanama Ábrámban levő bizonyos birtokrész a fent mondott Lajos herceg úr számára végzendő iktatásakor ellentmondó tiltakozást téve a Keresztelő Szent János ünnepének nyolcadára, melynek már a második évfordulója [is] eltelt, Lajos herceg urat maga ellenében a király jelenlétére idézte, és a különféle halasztások közbejöttével maga a per a nagyböjtközi nyolcadra [1338. március 25.] került. Végre a nyolcad elérkezvén, miután az előbb mondott Lajos herceg úr tanítójának, Miklós mesternek szerviense, Lőrinc a király úr megfelelő és törvényes ügyvédlevelével ugyaneme Lajos úr érdekében megjelent előttünk, és azt követelte, hogy a veszprémi káptalan adja okát az előrebocsátott birtoktiltásnak, a kiváló férfiú, János úr, a mondott veszprémi egyház prépostja ugyanennek a veszprémi káptalannak az érdekében, ugyanennek a káptalannak a megfelelő ügyvédlevelével előállván a fent mondott király urunk, az Úr ezerháromszázharmincadik esztendejében kiadott, a Sándor ispán, a királyi udvar néhai bírója, szép emlékezetű elődünk egy bizonyos, az ugyanezen Sándor ispánnak többek között a mondott Ábrám birtokdolgában hozott bírói és döntőítéletéről szerzett más kiváltságát megerősítő kiváltságlevelét bemutatta nékünk, melyből úgy értesültünk, hogy midőn a Magyarnak mondott Pál mester, gimesi várnagy, akit ugyanez a király úr és hitvese, a dicső királyné, Erzsébet úrnő küldött ki, hogy vizsgálja meg és helyezze vissza a királyi és királynéi tárnokokat és más béreseket földjeikkel és birtokaikkal együtt, a fent mondott Ábrám birtokot más birtokokkal együtt király embere által a fehérvári káptalan tanúbizonyságával visszabocsátotta, és az efféle visszabocsátás felől az előbb mondott Sándor ispán jelenlétén támasztott per okán megjelent. Végre, mivel ugyanez a Sándor ispán András úrnak, Magyarország tisztelendő emlékű néhai királyának az Úr ezerkettőszázhuszonkettedik esztendejében kiadott és a dicső király urak, a kegyes emlékű László és Károly által megerősített kiváltságlevele tartalmából megtudta, hogy az előbb megjegyzett Ábrán

faluban a tizenegy királyi és királynéi szolgálmányos telket a saját más és más királyok adományai mellett András király úr adta és juttatta örökre magának a veszprémi egyháznak, és mivel ugyanaz, a törvényes ügyvédlevéllel eljáró Magyarnak mondott Pál semmi olyan kiváltságlevelet nem tudott bemutatni, amelynek ereje ugyanezeket az adományokat bármiképpen is érvénytelenítette volna, ezért ugyanez a Sándor ispán egyéb birtokok közt az előbb mondott, a nevezett Ábrán birtokban levő birtokrészt annak minden haszonvételével és tartozékával együtt ugyanennek a veszprémi egyháznak ítélte más jogának sérelme nélkül örök birtoklásra. Miután ezeknek a kiváltságleveleknek tartalmát elolvastuk, és magát Lőrincet, Lajos herceg úr törvényes ügyvédjét, ahogy az bírói tisztünkhöz tartozik, háromszor kérdeztük, vajon a mondott kiváltságlevelek erejével szemben valamely ellenvetéssel kíván-e felelni, avagy nem, ugyanez a Lőrinc előadta, hogy maga semmiben sem szándékozik megtámadni a levelek erejét, sőt elismerte és kijelentette, hogy a mondott Ábrám birtokban levő birtokrész azzal a joggal tartozik a veszprémi egyházhoz örök, békés és zavartalan birtoklásra és szintúgy bírásra, ahogy a mondott kiváltságlevélből megismertük. Mi tehát, mivel elismertük, hogy az előbb mondott Ábrám faluban levő tizenegy királyi és királynéi szolgálmányos telek földjeivel és birtokaival együtt ugyanehhez a veszprémi egyházhoz tartozik a mondott oklevelek tartalma szerint, és az előbb említett Lőrinc, a fent mondott Lajos herceg úr törvényes ügyvédje is visszaadta előttünk ugyanennek a veszprémi egyháznak, ezért az ország báróival és nemeseivel együtt, akik ehhez a törvényszéket alkották velünk együtt, ugyanezt, a nevezett Ábrám birtokban levő birtokrészt olyan jogcímen és a teljesség ama mértékével, miként a mondott levelek erejénél fogva hozzájuk tartozni megismertük, ugyanennek a veszprémi káptalannak ítéltük a jelen levelek hitelével és más jogának sérelme nélkül örökre való birtoklásra, tartásra és bírásra. Mely dolog emlékére és örök megerősítésére a jelen kiváltságlevelet ugyanennek a káptalannak hiteles függő pecsétünk nyomatával engedtük megerősíteni. Adatott Visegrádon a fent mondott nagyböjtközi nyolcad tizenkettedik napján [április 5.], az Úr ezerháromszázharmincnyolcadik esztendejében.

ZO I. 228. SZ. 332–334. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

211.

1363

LACKFI PÁL ISPÁN KÖZGYŰLÉSÉN GONOSZTEVŐKET LEVELESÍT

Mi, *Lachk* fia Pál mester, zempléni, ungi és beregi ispán, emlékezetül adjuk, hogy a hitvalló Szent Márton ünnepének hétfőjén [november 13.] Kapus faluban a király úr különös parancsából a mondott Ung vármegye nemeseinek egyeme számára a mondott király urunk emberének, *Langews* jelenlétében közgyűlést tartottunk a tolvajok és latrok és bármi más gonosztevők megfékezése végett, és a királyi parancs szerint az előbb mondott vármegye nemeseinek köréből tizenkét esküdtet kértünk, és a nemeseknek ugyanezen egyeteme *Batuai* Lászlót, *Dobow* fia Jakabot, a *Luchkai* Lőrinc fia Miklóst, a *Checheri* Domonkos fia Jánost, *Vanchuk* fia Lászlót, a *Kamarochi* Mihály fia Andrást, Orbán fia Lászlót, a *Zelemenchi* László fia Jánost, Kaponyai Miklóst, a Nagymihályi András fia Imrét, *Nympti Zowchuk*ot és a *Vesholchi* Péter fia Jánost esküdteknek, hasonlóképpen Kis Lőrinc, a Massai Dénes fia Gergely, *Pynkochi* Péter és az Ungnak mondott László szolgabírákat az igazság megőrzése végett jelölte ki számunkra, amely esküdtek és szolgabírók pedig az említett Kapusban levő hitvalló Szent Márton oltáránál a legsúlyosabb esküt tették le arról, hogy az istenben való hitükre és a szent koronának tartozva és kötelezve az igazságot teljességgel megőrzik, az igazságot el nem nyomják vagy meg nem hamisítják, és a hamisítást nem segítik, bármely gonosztevőket név szerint elbeszélnek, végre a körültekintő tárgyalás megesvén ugyanezek között, a mondott szolgabírók pecsétje alatt jegyzékükben Lukács fia Benedeket és

László fia Andrást, *kurchuai* nemeseket, a Fülöp fia, *Gewch* nevezetű birtokán tartózkodó *Raduanchi*nak mondott Miklóst, aki újból odament: a *Strithe* birtokban tartózkodó Fekete Lukácsot, a Nagymihályi Mihály fia Pongrác szolgálóit, a Kakas fia Benedeket, a Nagynak mondott Pált közönséges lopásokért, hasonlóan az előbb mondott Nagymihályi Mihály fiainak, Pongrácnak és Jakabnak kapás jobbágyát, az útonálló tolvaj Bekét, ugyanama Pongrác és Jakab szolgálóját, a *Kuchuge*nek mondott Lászlót, a *Gesen* birtokon tartózkodó *Gurké*nek mondott Györgyöt, hasonlóképpen a fent nevezett Nagymihályi Mihály fiát, a tolvajt befogadó és rejtegető Pongrácot, a csavargó *Yrasmus* fia Györgyöt, az Ormosnak mondott Pál szolgálóját, az *Olah*nak mondott, más néven *Vayas* Lászlót, a csavargó *Barthna* fia Tamást, a [törvény elől] bujdosó Simon fia Jánost, a *Kopuch* fia László szolgálóját, a Tarkának mondott Lászlót, a bujdosó Fekete Márkot, a bujdosó *Rendé*nek mondott Andrást és a Kereknek mondott Györgyöt, a bujdosó *Ewr*nek [Őr] mondott István fia Györgyöt, a bujdosó *Sapa* fia Bálintot, a király úr kamarájának egykori szolgáját, az *Wr*nak mondott Máté fia *Donch*ot, hasonlóképpen a csavargó *Zouk* fia Jánost, János mesternek a Domonya nevű birtokán tartózkodó jobbágyait, Izidort és a *Zolouch* fia Jánost, a *Chue*nek mondott Pál egykori szolgáját, Andrást, a csavargó *Elene* fia Lukácsot, a *Ramancha* fia Péter egykori szolgálóját, *Syle* fia Józsefet, a Szaniszló vajda fia Dragomért, a csavargó *Domach* fia Lukácsot, a bujdosó *Olah*nak mondott Miklóst és a csavargó *Lonau* Tamást közönséges tolvajokként és nyilvános gonosztevőkként jelölték meg nekünk, akik pedig nem iparkodtak eljönni a mondott gyűlésre, tudván magukról, hogy bűnösök, az igazság színe elől távol tartották magukat, amely jegyzőkönyvbe vett gonosztevők ellen a mondott vármegye nemesei közül többen súlyos kereseteket nyújtottak be hozzánk. Mi tehát - - - az előrebocsátott királyi határozat alapján és tisztünknél fogva a mondott megye nemeseivel [és] a fent említett esküdtjeivel együtt ítélkezvén, hogy a jegyzékbe vettek száma ne növekedjék, hanem hogy a becsületesek közül kiirtassanak, rábizonyítottak révén fővesztés ítéletben marasztaljuk őket, és a fent megnevezett jegyzékbe vetteket és nyilvános gonosztevőket, bárhol és bárki rájuk akad, bármilyen halállal megbüntetheti, ugyanezek javait és vagyonát saját maga javára elveheti és megtarthatja minden ellenvetés nélkül - - - ez legyen az ítélőnek szabad akarata szerint. Aki pedig a fent mondott tolvajoknak, a fent nevezett jegyzékbe vett nyilvános gonosztevőknek vakmerőségből szállást ad vagy valami segítséget nyújt, a mondott gonosztevők védelmében vagy valakit a mondott gonosztevők megölésének meggátlása miatt perbe hív, avagy a mondott jegyzékbe vettek érdekében pert indít, a jegyzékbe vettek előrebocsátott büntetése alá esik minden mentség nélkül. Adatott a fent megírt gyűlés negyedik napján [november 16.], az Úr ezerháromszázhatvanharmadik évében.

SZTÁRAY I. 186. SZ. 330–332. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

2.2. Abszolutizmus és rendi képviselet (1514–1790)

A válogatás szempontjai

A mohácsi vészt követő évtizedek bel- és külpolitikai fejleményei a magyar jogfejlődésre, a jogforrások helyzetének alakulására is meghatározó erővel bírtak. Az új irányba terelt politika a jogéletet is új pályákra állította. Az általános európai fejlődésre, illetve a sajátos magyarországi jogfejlődésre jellemző tendenciák ezután párhuzamosan, egymás mellett figyelhetők meg. Az ország nyugati, északnyugati része ugyanis egy nagy közép-európai birodalom részévé vált, az ország testébe behasított éken egy másik nagy keleti birodalom, az oszmán állam rendezkedett be. Keleten önálló magyar állam körvonalai rajzolódtak ki. A politikai töredezettségnek megfelelően a jog is külön utakon fejlődött. A magyar rendek a Habsburg jogar alá került országrész függetlenségét a politikai helyzetnek megfelelően tudták csak kisebb-nagyobb mértékben megőrizni, de küzdelmükben egyik legerősebb fegyverük a tradicionális magyar jog, elsősorban a consuetudo volt. A részleges török befolyás alatt álló Erdélyben önálló jogalkotás indult meg, a Hódoltságban pedig az iszlám jog részleges érvényesülése mellett a szomszéd területek jogának hatása alatt folytatódott egy töredékes jogélet. A Habsburg kormányzat a Birodalomhoz került országrészben abszolutista hatalomgyakorlásra törekedett, az uralkodó szuverén módon alkotott szabályait gyakran a magyar rendek megkérdezése nélkül bocsátotta ki, akár a legfontosabb közjogi kérdéseket illetően is. Így születtek alkotmányellenes módon Mária Terézia és II. József rendeletei. Ezzel szemben a magyar rendek ragaszkodtak a rendi képviseleti monarchia alapját képező alapelvhez, miszerint az ország életére vonatkozó legfontosabb döntések csak országgyűlésben kelet-kezhetnek és törvényben megfogalmazva tekinthetők érvényesnek. A rendeknek – néhány korszakot leszámítva – ezen törekvésüket sikerült elfogadtatniok a Habsburg uralkodókkal, bár voltak hosszabb szünetek a törvényhozásban, így 1662 és 1681 között 19, 1687 és 1715 között 28, 1765 és 1790 között pedig 25 esztendő. Ezek az évek értelemszerűen a pátensjog kiszélesedését hozták magukkal. A rendeleti jog megerősödése ellenére a törvény (szemben az örökös tartományokkal) megőrizte a rendi dualizmus szerkezetében kivívott tekintélyét. Politikai okokból legfontosabb jogforrás maradt emellett a consuetudo, melynek terrénuma mellett azonban egyre szélesedett a törvényi jog zónája. Ezt a tendenciát erősítette a nyomtatástechnika terjedése, mely az alkotott (írott) jog terjedésének egyik legfőbb feltételét teremtette meg: a megismerhetőségét. Hazánkban az első kinyomtatott dekrétum Mátyás Decretum Maiusa volt, s Miksa 1572. évi döntése nyomán az országgyűlési törvényeket már nyomtatva, hiteles forrásként küldték szét az országba, s 1595-ben állandósult a nyomtatott forma. Ugyancsak ebben az időben, a 16. századtól kezdődik a törvények rendszeres összegyűjtése és időrendbe foglalása, igaz, hogy csak magános munkálatok eredményeképpen. A törvényszövegek fennmaradása nagymértékben megkönnyítette a későbbi egybegyűjtésüket és hiteles kiadásukat is. Az Erdélyi Fejedelemségben, jóllehet annak uralkodói a magyar államiság és a közjogi kapcsolatok, a magyar jog érvényének akceptálását deklarálták, a függetlenség évszázadai alatt önálló jogalkotás és bizonyos fokig önálló jogélet bontakozott ki.

Részben a már korábban is sajátosan kezelt erdélyi territorium különleges berendezkedése (a magyar vármegyék mellett az önálló székely és szász székek önkormányzata és saját joga, az erdélyi vajda irányításával kiépülő erdélyi függetlenség), részben pedig a függetlenedést követő önálló erdélyi törvényhozás a magyar jognak egy különálló területét hozta létre. Önálló erdélyi törvénykönyvek születtek (az Approbáták, a Compilátak, az Articuli novellares), melyek hatályát és az erdélyi alkotmányos különállást erősítő Diploma Leopoldinum fenntartotta a Magyar Királyság egységének visszaállítását követően is. A magyar rendi országgyűlések által alkotott törvények tartalmát vizsgálva szembetűnő, hogy az 1715. és 1723. évi diétákig eseti szabályozás jellemzi a törvényhozást. A leggyakoribb kérdések a török birodalom elleni háborúk szükségleteinek megfelelően a katonaállítás, az ehhez szükséges adó megszavazása, a végvári rend szervezése, a menekültek ellátása, az idegen katonák, idegen tisztviselők és a magyar lakosság konfliktusainak rendezése, a jobbágyok helyzetének alkalmi szabályozása, az ország határainak pontosítása, az elzálogosított városok visszaváltására tett kísérletek. Gyakran előfordult, hogy törvényi formába az általános szabályokon túlmenően közigazgatási aktusokat és egyedi utasításokat is foglaltak. Előfordult, hogy kéréseket, javaslatokat, beszámolókat is törvénybe iktattak. Ennek legfőbb oka, hogy a rendek leginkább csak az országgyűlésben tudtak ezekről érdemben tárgyalni az uralkodóval, minthogy a központi kormányszervek irányítására nem tudtak befolyást gyakorolni. Talán emiatt is fordult elő gyakran a törvénybe szövegezett törvénymagyarázat, illetve a régi törvények ismétlése, hangsúlyozása, megerősítése is. Törvénybe foglalták a békekötések alkalmával elfogadott egyezmények szövegét is, így a bécsi, a zsitvatoroki, a nicolsburgi és linzi békekötések rendelkezéseit is. E korszakra a rendi partikularizmus kiteljesedésén túl a jogforrások sokféleségének együttes érvényesülése jellemző. A rendi országgyűlés intézményeinek megszilárdulásával elhatárolhatóvá vált egymástól törvény és rendelet, illetve törvény és privilégium. Jelentős mértékben fejlődött a városi jog. Ekkor teljesedett ki a nemesi vármegyék statútumalkotási gyakorlata is. A jogszabálygyűjtemény ezen fejezete a jogágak szerinti felosztást alkalmazza. Ez felel meg a korszak jogéletének: ekkor vette kezdetét a jogágak önállósodása, a jogterületek szétválása, a polgári és büntető per eltérő fórumok elé utalása. **(H. A.)**

KÖZJOG

ELLENÁLLÁSI JOG

212.

1687

I. LIPÓT NEGYEDIK DEKRÉTUMA

4. CIKKELY

JERUZSÁLEMI II. ENDRE KIRÁLY 1222. ÉVI 31. T.CIKKELYÉT BIZONYOS RÉSZÉBEN MEGMAGYARÁZZÁK

Megemlékezvén ezenfelül a karok és rendek Ő legszentségesebb felsége jóságos előterjesztéséről, mely ugyanis a második Endre király 1222. évben kelt 31. cikkében foglalt annak az egyetlen záradéknak, vagyis inkább a királyoknak való ellentmondás s ellenállás szabadságának az ugyanott felsorolt okokból, a kijavítását célozza, noha ugyane cikkelynek említett részében a helyes értelmet csak némely egyeseknek rosszakaratú magyarázása törekedett netán más elrontott értelemre csavarni, s Ő legszentségesebb felsége jó-

zanabb hű karainak és rendeinek sohasem volt eszükben, hogy annak értelmében (mint ezt a gonosz szándékúak s lázadók elferdítették) törvényes királyuk és uruk ellen valaki fegyverre kelhessen s fellázadhasson:

1. § Mindamellett a karok és rendek e pontban is, hódolatuknak és mocsoktalan hűségük kötelességének további tanúsítására, s a bizalmatlanságnak, mely a király s az ország és annak kapcsolt részei közt emiatt netalán a jövendőben felmerülhetne, gyökeres kiirtására alázattal kedveskedő s hódoló lélekkel beleegyeztek, hogy az ellentmondás s ellenállás szabadságáról beiktatott emez előbb mondott záradékot, második Endre király fentebb említett decretuma előbb idézett 31. cikkelyének tartalmából s értelméből, következőleg az előbb leírt módon letett koronázási esküből is, e jelen törvényes rendelettel kizárják s eltávolítsák.

2. § Egyebekben azonban ugyanaz a törvénycikk és decretum, minden pontjaiban, feltételeiben s záradékaiban előbbi erejében s állapotában marad.

3. § Nem kételkedvén, sőt semmit bizonyosabbnak nem tartván, minthogy Őfensége s annak említett örökösei s más utódai, az Ő legszentségesebb felsége előterjesztésében kifejezett jóságos atyai ajánlatának értelmében is, ugyane karokat és rendeket, nemkülönben utódjaikat is összes közös ősi jogaikban, kiváltságaikban, szabadságaikban s törvényeikben (előbb említett hitlevelének cikkei szerint) királyi uralkodásuknak minden idejében kegyelmesen megvédik és sértetlenül megtartják.

CJH 337. P.

ORSZÁGGYŰLÉS

213.

1608

II. MÁTYÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

1. cikkely

Elősorolása annak, hogy „karoknak" és „rendeknek" kiket kell nevezni és hogy a közönséges országgyűléseken kiknek legyen helye és szavazata

Minthogy a királyi felségtől az ország közönséges gyűlésére meghívott személyeknek a nagy száma miatt némelykor bizonyos egyenetlenségek szoktak fölmerülni:

1. § Ugyanezért a „karok" és „rendek" neve alatt olykor becsúszott hibáknak és nehézségeknek a megszüntetésére az országlakók jónak látták végzésbe foglalni, hogy az „ország karainak és rendeinek" az elnevezése alatt kiket kell érteni; és hogy a király Őfelségének, királyi meghívóleveleivel, az ország közönséges országgyűlésére kiket kell meghívnia, meg hogy az ország közös országgyűlésén kiknek kell szavazatuknak lennie?

2. § Minthogy tehát: Magyarországnak a karait és rendeit négyféle állapotú országlakók alkotják, úgymint: a főpapok, a bárók vagy mágnások, a nemesek és a szabad városok.

3. § Ennek okáért az országlakók a jelen közönséges országgyűlésen elhatározzák, hogy a király Őfelsége ezeken a rendeken kívül, királyi meghívó levelével, senkit a közönséges országgyűlésre meg ne hívasson.

4. § A főpapok rendére nézve pedig ez a határozatuk, hogy amelyik püspöknek a saját püspöki joghatósága alatt, prépostjával együtt káptalana, avagy székhelye van, ugyanennek a püspöknek a főpap és a báró urak gyűlésében a maga saját személyére helye és szavazata legyen: a káptalan nevében pedig, a prépostnak a káptalannal együtt, az országlakók közt, ugyanazon a módon egy és bennefoglalt szavazata legyen.

5. § Végre azokat a prépostokat is, akik közvetlenül egyik püspökségnek sincsenek alárendelve, és akiknek a prépostságukhoz kapcsolt önálló káptalanjuk és conventjük van, káptalanaiktól és conventjeiktől el ne különítsék, hanem hasonlóképpen csak bennefoglalt szavazattal bírjanak.

6. § Utoljára, ha süveges és kiváltságos prépostok és apátok volnának, akiknek az országban prépostsági és apátsági birtokjogaik lennének, és azokat birtokolnák, ezek is, az ország karai és rendei elnevezése alatt bennfoglaltatván, szavazatukkal, a bécsi végzésekhez képest, az országlakók közt éljenek.

7. § Ekképpen az első Remete Szent Pál-szerzet rendfőnökének is egy szavazatot engednek.

8. § A mágnások rendére nézve megállapították, hogy a közönséges országgyűléseken megjelent összes bárónak és mágnásoknak, a főpapok, bárók és mágnások testületében és gyülekezetében helyük és szavazatuk legyen.

9. § A távollevők követeinek pedig az országlakók között (a régen bevett szokás szerint) a vármegyék követei és a káptalanok után adják meg helyüket, rangjukat és és szavazatukat.

10. § A szabad városokat illetőleg (amelyek Ulászló királynak a VII. dekrétuma 3. cikkelyében elősorolva vannak), az országlakók ezeknek is a kiváltságaikban meg a karok és rendek számában való megtartását méltónak ítélik; és hogy követeiknek az országlakók között helyük és szavazatuk legyen, az országlakók azt is méltónak tartják.

11. § A többi, ott benn nem foglalt, szabad városok állását a dekrétumok kijavítása idejére halasztják.

12. § Elhatározták tehát, hogy a király Őfelsége, ezeken a karokon és rendeken kívül (kivevén azokat, akik országos köztiszteket viselnek, úgymint: a nemes tanácsosok, az ország rendes bírái és ezek helyettesei, az ítélőmesterek meg a király Őfelsége táblájának a hites ülnökei) senkit a közönséges országgyűlésekbe be ne vegyen, és azokat a régi gyakorlat és üléseik szerint bocsássák szavazásra.

CJH 25. P.

214.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

7. CIKKELY

AZ ORSZÁGGYŰLÉSEK TARTÁSÁRÓL

[...] Mivel az országgyűlések megtartása, az 1659. évi első törvénycikkely értelmében, az orvoslandó sérelmeknek üdvös gyógyszere: azokat az 1745. évi 14. törvénycikk szerint meg kell tartani.

1. § S két hónapon túl (ha csak Ő legsz. Felsége az idő és szükség kívánata szerint meg nem hosszabítaná), ne terjedjenek.

2. § Azokra az 1608. koronázás utáni első tc. szerint a főpapok, mágnások és nemesek annak idejében megjelenni.

3. § A vármegyék pedig meg azok az említett mágnások, akik személyesen részt nem vehetnének, az 1625. évi 62. törvénycikk értelmében birtokos nemes s nemes családból származott követeket küldeni.

4. § Horvát-, Dalmát- és Szlavónországok pedig magukat az 1625. évi 61. törvénycikkelyhez alkalmazni.

5. § S a magyar királyi kancellária útján a kegyelmes királyi előterjesztéseknek átvétele után Ulászló király 2. decretuma 25. törvénycikke szerint, minden magánügyet félretévén, a közügyek felett mérséklettel és komolysággal s csendben tárgyalni és határozni.

6. § Az egymással összefüggő tárgyakat sor szerint rendezni s Ő legszentségesebb felségének ekképpen bemutatni.

7. § És az országgyűlés bezártáig törvényes büntetés terhe alatt jelen lenni tartozzanak.

8. § Hogy pedig a maguk és családjaik meg az országgyűlésen panaszkodók biztosságáról s így az országgyűlés köznyugalmáról gondoskodva legyen, az országgyűlés vagy köztanácskozás helyén minden sértegetéstől s annyival inkább verekedéstől tartózkodni kell.

9. § Ha pedig ilyesmit elkövetnének: az ilyeneket s megbízóikat is, az éppen most említett törvénycikkely rendeletéből, harmadnapra megidézzék, s felettük a királyi ítélőtáblán

ítéletet hozzanak úgy, hogy a rágalmazókat s becstelenítőket mindannyiszor a sértett félnek fizetendő kétszáz forint büntetéssel, a verekedőket vagy megsebzőket pedig nagyobb hatalmaskodás büntetésével elengedhetlenül megfenyítsék, az említetteknek az országgyűlés folyama alatt gonosz szándékú meggyilkolóit vagy meggyilkoltatóit pedig ily idézés előrebocsátásával, súlyosbított halálbüntetéssel sújtsák.
CJH 571. P.

215.

1687
I. LIPÓT NEGYEDIK DEKRÉTUMA

10. CIKKELY
A FŐRENDEK ÜLÉSÉRŐL
Amennyiben úgy tapasztalták, hogy az ország karainak és rendeinek eddigelé nem csekély bajt okozott a báró urak és mágnások közt az országgyűlési ülésekre nézve a mágnások és előkelők házában keletkezett egyenetlenség.

1. § Ennek jövőre elhárítása s a jó rend fenntartása végett, a következő renddel és az erről jelenleg megalkotott szabállyal tettek intézkedést (a tisztelendő egyházi rendűek ülése maguk közt kölcsönösen s illőképpen részükre elintézve lévén), hogy a főmagasságú herceg nádorispán úr mint királyi helytartó után a főméltóságú országbíró és azután, ha személyesen jelen van, a dalmát-, horvát- és szlavónországi bán gróf úr foglaljon ülést.

2. § Azután következnek a tárnokmester s az ország bárói, a királyi kinevezés elsőbbsége szerint, akiket egyébiránt így is egyenlő rangúaknak tartanak.

3. § Ezek után foglaljanak helyet a pozsonyi gróf s a szent korona két őre.

4. § Azután a megyék örökös főispánjai beiktatásuk elsőbbsége szerint.

5. § S végre a megyék többi főispánjai, szintén beiktatásuk szerint.

6. § Kiket a tanácsos urak kövessenek, amint kinevezésük ideje hozza magával.

7. § Az országlakó urak üléshelyét előbbi állapotában hagyván s ezentúl is megtartván.

KORONÁZÁSI ESKÜ

216.

1527
FERDINÁND CSÁSZÁRNAK ÉS KIRÁLYNAK ESKÜJE,
MELYET SZÉKESFEHÉRVÁROTT KORONÁZTATÁSA ALKALMÁVAL TETT

Mi, Ferdinánd, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország királya stb. esküszünk az élő Istenre, az ő szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre, hogy mi az Istennek egyházait, a főpap urakat, bárókat, nemeseket szabad városokat és az összes országlakosokat mentességeikben és szabadságaikban, jogaikban, kiváltságaikban, valamint régi jó és helybenhagyott szokásaikban meg fogjuk tartani, és mindenkinek igazságot fogunk szolgáltatni, a néhai fenséges András király decretumait tiszteletben fogjuk tartani; Magyarországunk határait és mindazt, ami bármiféle jogon és címen ahhoz tartozik, el nem idegenítjük, sem meg nem kisebbítjük, hanem tehetségünkhez képest növeljük, és kiterjesztjük, és minden egyebet megteszünk, amit csak az összes rendeknek és egész Magyarországunknak közjavára, becsületére és gyarapodására igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segéljen, és minden szentei.
CJH 7. P.

HITLEVÉL

217.

1622
II. FERDINÁND ELSŐ DEKRÉTUMA

5. CIKKELY
A SZENTSÉGES CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGTŐL, AZ ORSZÁG KARAI
ÉS RENDEI RÉSZÉRŐL, AZ Ő SZERENCSÉS FELAVATÁSA ALKALMÁBÓL KIADOTT
HITLEVÉLNEK AZ ORSZÁG KÖZÖNSÉGES VÉGZÉSEI KÖZÉ IKTATÁSA
Ennek a nemes Magyarországnak karai és rendei megemlékezvén arról, hogy a szentséges császári és királyi felségnek, az ő legkegyelmesebb uruknak Magyarország királyává történt szerencsés fölavatása alkalmával, az Őfelségétől elfogadott föltételek végéhez azt a biztosítékot kapcsolták hozzá, hogy tudniillik: az ezen feltételekről kiadott diplomát, uralkodása kezdetén, az ország közvégzései közé beiktassák és kihirdessék.

1. § Amidőn tehát Ő császári szentsége ennek a nemes Magyarországnak a kormányzatát átvette, és Istennek kedvező jóvoltából már szerencsésen uralkodik, és ahhoz most is kegyelmesen beleegyezését adja: a karok és rendek jónak látták, hogy az érintett diplomát szó szerint általános végzésükbe iktassák és írassák be.

2. § Amelynek a tartalma ekképpen kezdődik:

3. § Mi, Ferdinánd, Istennek kegyelméből Csehország királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Styria, Karinthia, Krajna és Würtemberg hercege, Morvaország őrgrófja, Habsburg és Tyrol grófja stb., a jelen levelünk rendiben elismerjük és adjuk emlékezetre és tudtára mindenkinek, akit illet:

4. § Hogy amidőn a szentséges fejedelem úr, Mátyás Isten kegyelméből mindenkor felséges római császár és Németország, Magyarország és Csehország királya, a mi igen tisztelt atyánkfia és atyánk urunk kegyelmesen jónak látta, hogy ezen nemes Magyarországának és az ehhez kapcsolt részeknek, kegyes atyai gonddal és töprengéssel, a leendő királyáról és a maga utódjáról idejekorán gondoskodjék, és e célból az iránt unk való atyai különös jóindulatából és szeretetéből ezen Magyarország karait és rendeit avégett kereste meg, hogy minket jövendőre királyukká választanának, elfogadnának, kikiáltanának és megkoronáznának, és ezáltal az Ő császári és királyi felsége legjobb szándékának, amely ezen koronának csakis a javára lehet, a maguk részéről megfelelni szíveskednének.

5. § Ugyanazok a karok és rendek, a miképpen a hívekhez és a hazát szerető polgárokhoz illik, hálás szívvel elismervén Ő császári és királyi felségének ezt az iránt unk ezelőtt is több ízben dicséretesen tanúsított buzgólkodását és jóindulatát, kérésére készséggel hajoltak, és minket a régi szokásuk és mindenkor megtartott szabadságaikhoz képest, egyező akarattal és egyhangú beleegyezésükkel, törvényesen királyukká és urukká megválasztani, kikiáltani és az isteni végzetnek segítségül hívása mellett szerencsésen megkoronázni hajlandóknak és készeknek nyilatkoztak.

6. § Alázattal kérvén, hogy az alább írt cikkelyeket mindazokkal, amelyeket azokba egyenként befoglaltak, helyeseknek, kedveseknek, tetszőknek tekintvén és királyi jóváhagyásunkkal ellátván, azokat kegyelmesen elfogadni és királyi hatalmunknál fogva helybenhagyni, megerősíteni és annak idején úgy magunk kegyelmesen megtartani, mint másokkal is, akiket illetnek, szigorúan megtartatni méltóztatnánk. Amely cikkelyeknek a tartalma ilyen:

7. § Első föltétel. Hogy az országnak a szabadságait, mentességeit, kiváltságait, határozatait, jogait és szokásait összesen és egyenként, egyszersmind a bécsi békekötést és az abba belefoglalt összes cikkelyeket, nemkülönben a mostani szentséges császári és királyi felségnek az 1608. és 1609. évi koronázás előtt és után kelt, kiadott többi végzéseit is minden pontjaikban, záradékaikban és cikkelyeikben a király Őfelsége szigorúan és szentül megtartja, és másokkal is, mindenkivel sértetlenül megtartatja.

8. § Második föltétel. Hogy azokat a sérelmeket, amelyek az Őfelsége uralkodásának megkezdéseig bármiképpen fölmerülnének, az Őfelsége uralkodása kezdetén legott, a három hónapon belől hirdetendő országgyűlésen azonnal megszünteti. Az ország összes karainak és rendeinek azon sérelmeit pedig, amelyek az idők rendén Őfelségének az uralkodása alatt merülnének föl, az egyes országgyűléseken, amilyeneket jövőben Őfelsége az ország javára és szükségeihez képest, a három évet túl nem haladólag, méltóztassék a lehető leggyakrabban hirdetni és tartani, az országgyűlés alatt megszünteti, és a megszüntetést foganatba veszi.

9. § Harmadik föltétel. Hogy amikor Magyarországnak és az annak alája vetett részeknek az ügyei kerülnek szóba, azokat az 1608. évi koronázás előtt kelt 8. és 9., továbbá az 1559. évi 8. törvénycikkelyekhez képest, magyarokkal tárgyalni és intézni méltóztassék. Az ország határain belülről hozzáforduló kérelmezőket és peres feleket pedig, akik hazafiak, a koronázás előtt kelt 10. és 16. cikkelyek végső szavai, valamint Ferdinánd 1536. évi dekrétuma 41. cikkelye szerint külfödi kormányhoz és törvényekhez utasítani, hurcolni és küldeni nem engedi.

10. § Negyedik föltétel. A véghelyek tiszttartóságait, kapitányságait és egyéb tisztségeket pedig Őfelsége úgy ebben, mint a többi kapcsolt országokban az 1608. évi koronázás előtt kelt tizenegyedik cikkely értelmében adományozza.

11. § Ötödik föltétel. Hogy az igazságszolgáltatás érdekében (amely nélkül az országok fenn nem állhatnak a törvényszékek tartására nézve, az országnak dicséretes és Isten előtt kedves régi szokása szerint, a nyolcados törvényszékeket béke idején az országnak úgy a felső, mint az alsó részeiben, az 1609. évi végzések 70. cikkelyéhez képest folytonosan megtarttatja, és ugyanezen cikkely értelmében a bírákat úgy a királyi táblához, mint a fellebbezésekhez minden vallásküloönbség nélkül alkalmazza. Az ország karait és rendeit, a törvénykezési időszakokon kívül, parancsokkal az ország rendes bírái és ezek kiküldöttei előtt való törvénytállásra és kiváltságaiknak a fölmutatására nem kényszeríti, és a törvényes végrehajtásokat sem maga meg nem akadályozza, sem a tisztviselőitől való megakadályozását el nem tűri; úgyszintén sem törvénytelen ítéleteket, sem törvénybe ütköző végrehajtásokat meg nem enged. Hivatkoznak: először, a nyolcados törvényszékek tartására nézve az 1609. évi 70. törvénycikkelyre. Másodszor, a nemesi előjogokra nézve a Hármaskönyv I. része, 9. címére, továbbá Ferdinánd királynak az 1546. évi 30. cikkelyére, valamint a bécsi békekötés tizenegyedik cikkelyére. Harmadszor, arra nézve, hogy a törvényes eljárást királyi parancsokkal meg nem háborítsák, I. Mátyás 1471. évi 12. cikkelyére, Miksa 1566. évi 25. cikkelyére és II. Mátyás 1613. évi 34. cikkelyére. Negyedszer arra, hogy törvénytelen parancsok ne keljenek, a Ferdinánd 1563. évi 80. és II. Mátyás 1608. évi 6. cikkelyére.

12. § Hatodik föltétel. Hogy a vallás ügye, az ország nyugalomban maradása érdekéből, a bécsi végzések és a koronázás előtt kelt cikkelyek értelmében, az ország összes karai és rendei között, úgy ezeknek és a fiscusnak a fekvő jószágaiban, mint Magyarország véghelyein is, a magyar katonáknál szabadon, sértetlenül és érintetlenül maradjon; úgy tudniillik, hogy a vallásnak szabad gyakorlatát úgy a bárónak, mágnásoknak és nemeseknek, mint a szabad városoknak és az ország összes karainak és rendeinek, a maguk és a fiscus fekvő jószágaiban, továbbá Magyarország véghelyein és a mezővárosokban és falukban mindazok számára, akik azt szabadon és önként elfogadni kívánják, meghagyják, és senkit, bárminő rendű és állapotú legyen is, se Őfelsége, se a földesurak semmi módon és semmi ürügy alatt annak használatában és vallása szabad gyakorlásában meg ne háborítsanak és meg ne akadályozzanak.

13. § Hetedik föltétel. Hogy a nádorválasztásra, ennek hatalmára, joghatóságára és tisztére nézve az előírt szabály Őfelsége a bécsi békekötés harmadik pontjára hozott határozathoz, továbbá az 1608. évi koronázás előtt kelt 11. cikkelyhez és az 1613. évi 7. cikkelyhez meg a Ferdinánd király 1555. évi 1. cikkelye véghatározatához, valamint a nádor esküformájához képest megtartja. A báni tisztre nézve hasonlóképpen azt, amit az 1608. évi ugyanazon 11. cikkely magában foglal, és úgyszintén az oláhokra nézve az 1604. évi 14. és az 1608. évi 9. meg az 1613. évi 39. törvénycikkelyt foganatosítja.

14. § Nyolcadik föltétel. Minthogy nemcsak ennek a lesújtott hazának, mint pajzsnak és bástyának, hanem a többi szomszédos országoknak és tartományoknak jóléte és megmaradása is a véghelyek jó és biztos ellátásától függ, ezért méltóztatik Őfelsége az 1608. évi koronázás előtt kelt 21. és az 1609. évi 32. cikkelyekhez képest a véghelyekről atyailag gondoskodni.

15. § Kilencedik föltétel. Hogy a szabad és bányavárosokat a jogaikban, szabadságaikban, kiváltságaikban és mentességeikben megtartja.

16. § Tizedik föltétel. Hogy a király Őfelsége az ország koronáját, az 1608. évi koronázás előtt kelt 4. és koronázás után kelt 16. cikkelyhez meg az Ulászló király dekrétumba foglalt feltételekhez és ugyanezen Ulászló király 1492. évi dekrétuma 3. cikkelyéhez képest semmi okból, avagy keresett szín alatt, semmi törekvéssel és mesterkedéssel az országból ki nem viszi és ki nem viteti; hanem az országlakók régi szokása és szabadságai értelmében, bizonyos, a maguk kebeléből, a két vallást követők közül egyértelemmel megválasztott és arra kirendelt világi személyekkel az országban őrizteti.

17. § Tizenegyedik föltétel. Hogy Magyarországnak és az alávetett részeknek határait el nem idegeníti, sőt a lengyelekkel, sziléziaiakkal, morvákkal és ausztriaiakkal, valamint a stíriaiakkal, karintiaiakkal és krajnaiakkal szemben támadt és fennforgó határvillongásokat a király Őfelsége minden igyekezetével, közremunkálásával kiegyenlíti, elintézi, és az elidegenítetteket visszaszerzi.

18. § Tizenkettedik feltétel. Hogy a békeegyességek Csehországgal és a többi szomszéd tartományokkal meg Erdéllyel, a bécsi békekötés cikkelyeihez meg az 1609. évi végzések 42. cikkelyéhez képest érvényükben maradjanak, és azokat Őfelsége megtartja, és az övéi részéről is megtartatja.

19. § Tizenharmadik föltétel. Hogy azokat, amelyeket az ország közbékéjének fönntartására, a háború meg nem indítására és a külföldi katonák be nem hozására, az 1608. évi koronázás előtt kelt 2. cikkelyben elhatároztak, Őfelsége sértetlenül megtartja, és mások által is megtartatja.

20. § Tizennegyedik föltétel. Hogy tekintettel a magyar nemzetnek az ausztriai ház és a király Őfelsége iránt eddigelé eléggé bőségesen kimutatott és a jövőre is kimutatandó őszinte szeretetére és jóindulatára: Borostyánkő, Kabold, Kőszeg, Fraknó, Kis-Marton és Szarvkő várakat és tartozékaikat, az ausztriaiaktól a királyi felség az ő közbenjárásával, segítségével és bőkezűségével végre-valahára ingyen kiszabadítsa, és azokat az országlakóknak az ausztriai ház és a királyi felség iránt viseltető szíves jóindulatukért visszabocsássa, minthogy a letűnt idők oly hosszú folyamán azokból úgyis elég sok hasznot és jövedelmet húztak. Ha pedig az említett várakat az ausztriaiak ingyen visszabocsátani nem akarnák, akkor azokat az ideiglenes átruházási összeg letétele mellett kell visszaváltani és az 1608. évi 7. meg az 1609. évi 62. cikkelyek értelmében az említett várak tartozékait Magyarország joghatóságának, törvényeinek és terheinek alárendelni.

21. § Tizenötödik föltétel. Hogy Lubló várát a tartozékaival és a tizenhárom szepesi várost (minthogy azokat a lengyelek az országnak és az országlakóknak igen nagy kárára és hátrányára tartják birtokukban; mert az országlakók közé nemcsak hogy semmivel adózni nem akarnak, hanem az országlakókkal szemben különféle bántalmakat és hatalmaskodásokat elkövetvén, Magyarországon törvényt állani és a vármegyék előtt megjelenni vonakodnak, és minden szándékukat erőszakos kézzel keresztülviszik, amely által, amint látszik, Őfelsége tekintélyének is a legtöbbet ártanak) a királyi felség, a szentséges császári és királyi felségnél teendő közbenjárása mellett, azt a várat és tartozékait és az említett városokat kiszabadítani és az országhoz visszakapcsolni méltóztassék: miután az országlakóknak módjában van, hogy azokért az ideiglenes átruházási összeget letegyék.

22. § Tizenhatodik föltétel. Hogy a hajdú katonák, akiknek a császári és királyi felségtől kiváltságaik vannak, azokat élvezhessék, és a királyi felség uralkodása idején azokat megerősíteni méltóztatik.

23. § Tizenhetedik föltétel. Őfelsége biztosítékot nyújt afelől, hogy amíg a szentséges császári és királyi felség legkegyelmesebb uruk életben van, addig a császári és királyi felség

kifejezett és külön kegyelmes akarata és az országlakók egyetértése nélkül az ország semmi kormányzásába bele nem avatkozik.

24. § Ezek azok a föltételek, amelyeket a királyi felség megválasztása előtt elfogadni és megfelelő biztosítólevéllel, királyi szava alatt megerősíteni, megkoronázása után pedig, uralkodása megkezdésével általános törvénycikkelyekbe foglaltatni és kihirdetni méltóztatik.

25. § Mi tehát a nemes Magyarország és az ennek alája vetett részek összes karainak és rendeinek említett kérésére kegyelmesen hajolván, és szívünk jóakaró hajlamával nekik kegyelmesen kedveskedni akarván, az elől beiktatott összes cikkelyeket mindazokkal, amelyeket azokba egyenként befoglaltak, helyeseknek, kedveseknek és tetszőknek tekintvén, azokhoz királyi szíves jóváhagyásunkat és hasonló beleegyezésünket megadtuk és azokat minden bennük foglaltakkal együtt elfogadtuk, jóvá- és helybenhagytuk és megerősítettük.

26. § És királyi szavunkkal ígérjük s a karokat és rendeket biztosítjuk, hogy az összes előrebocsátottakat, uralkodásunk idejében úgy magunk megtartjuk, mint a többi bárminő rendű és rangú hű alattvalóinkkal is megtartatjuk; amiképpen hogy ezen diplománk erejével elfogadjuk, jóvá- és helybenhagyjuk és megerősítjük, és róla fogadást teszünk.

27. § Amelynek hitelére és bizonyságára ezt a levelet sajátkezűleg aláírtuk és saját pecsétünk rányomásával megerősítését elrendeltük. Kelt Pozsony szabad városunkban, az 1618. év május havának a tizenötödik napján.

CJH 175–183. P.

A HABSBURGOK ÖRÖKÖS KIRÁLYSÁGA

218.

1547

A NAGYSZOMBATI GYŰLÉS HATÁROZATAI

5. CIKKELY

A KIRÁLY AZ IDŐ NAGYOBB RÉSZÉN ÁT MAGYARORSZÁGBAN LAKJÉK, VAGY HAGYJA ITT MAGA HELYETT A FENSÉGES FEJEDELMET, MIKSA FŐHERCEGET

Mivel azonban hosszú tapasztalásból már mindnyájan meggyőződtek arról, hogy a király Ő szent felségének Magyarországból való hosszú távolléte alatt a féktelenség sok embernél nagymértékben növekedett, és jól tudják, hogy régibb időben is mindig békésebb volt az ország minden része a király jelenlétében, semmint annak távollétében és őseik éppen ezért törvényben rendelték el, hogy Magyarország királya az idő nagyobb részét az országban töltse;

1. § És meg van írva, hogy maguk a római császárok is, akik Magyarország királyai voltak, ámbár a római birodalom és több ország meg tartomány fölött uralkodtak, annál a törvénynél fogva mégis jobbadán Magyarországban tartózkodtak.

2. § Mert jól tudták, hogy békés időben is mennyit használ az ő jelenlétük arra nézve, hogy az alattvalókat kötelességükben megtartsák.

3. § Ennélfogva könyörögnek a királyi felség, az ő legkegyelmesebb uruk előtt, méltóztassék már valahára Magyarországra visszatérni, és mint ennek feje, ezeket az ő lankadt tagjait felfrissíteni és feleleveníteni.

4. § Hogy ha Őfelségét a keresztény köztársaság ügyei netalán gátolnák, és emiatt még nem jöhetne vagy még nem maradhatna Magyarországban az ő hívei között, méltóztassék az ő fiát, a mi urunkat, fenséges Miksa fejedelmet Magyarországba, az ő hívei körébe küldeni, amint erre nézve Őfelsége a pozsonyi országgyűlésen, az ország rendeinek és karainak a könyörgésére személyesen kegyes reményt nyújtott.

5. § Mert, miután az ország rendei és karai magukat nemcsak Őfelsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették, az összes rendek és karok annak, ha Magyarországon marad, nem kisebb hűséggel, ragaszkodással és tisztelettel fognak engedelmeskedni, mint magának Őfelsége személyének.

6. § Hogy pedig az ő jelenlétében a féktelenségnek, zabolátlanságnak s végre minden gonoszságnak könnyebben elejét lehet venni, abban mindnyájan föltétlenül bíznak.

7. § Ezt pedig Őfelségének jelenleg már csak azért is kegyesen meg kell engednie az ő híveinek, mert kevéssel ezelőtt második fiát, fenséges Ferdinánd fejedelmet, az ő távollétének idejére a csehek között hagyta.

CJH 293. P.

A HABSBURGOK FIÁGI ÖRÖKÖSÖDÉSE

219.

1687

I. LIPÓT NEGYEDIK DEKRÉTUMA

2. CIKKELY

A MOSTANI CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI SZENT FELSÉG FENSÉGES FINEMŰ ÖRÖKÖSEINEK ELSŐSZÜLÖTTEIT MAGYARORSZÁG S AZ AHHOZ CSATOLT RÉSZEK TERMÉSZETES ÖRÖKÖS KIRÁLYAINAK NYILVÁNÍTJÁK

És minthogy Ő császári és királyi legszentségesebb felsége, dicsőséges és győzedelmes fegyvereivel, a keresztyén név iszonyú ellenségét, a törököt számos véres és döntő ütközetben megverte, Isten segítő hatalmával, az ő naponként élet-halálra kínzott nyakukról elűzte, s annak torkából, melyben ekkorig, oly hosszas időtől fogva, ez egész nemzetnek legnagyobb veszélyével nyögének, ez országnak legnevezetesb erősségeit, s ezek közt az egykor legvirágzóbb királyi székhelyet, Budát s ez annyiszor említett országnak védbástyáját, ennek nagyobb részével együtt kiragadta, s e legédesebb hazának felszabadítására ezeket s a még fentebb bővebben elszámlált áldozatokat hozni méltóztatott:

1. § Ez oly nagy s örökké hálával említendő jótéteményeknek emlékezetére s alázatosan kedveskedő lelküknek mindenkorra felismerhető hálája jeléül e Magyarországnak s kapcsolt részeinek összes karai és rendei kinyilatkoztatják, hogy mostantól jövőre s örök időkre senki mást, mint fenn címzett Ő császári s királyi felségének saját ágyékából származott fiörökösei közül az elsőszülöttet (ugyanezt határozván az 1547. évi 5. s más efelől alkotott törvénycikkek) fogják törvényes királyuknak s uruknak ismerni, és azt mindenkor és annyiszor, valahányszor ily felavatás újból bekövetkezik, a fentebb kijelentett hitlevélben foglalt cikkelyek előrebocsátandó elfogadása vagy királyi biztosítása s efelől oly alakban, mint elődei teljesítették, leteendő eskü után, országgyűlésileg, e Magyarországon belül meg fogják koronázni.

3. CIKKELY

FENN TISZTELT Ő CSÁSZÁRI S KIRÁLYI FELSÉGE FIÁGÁNAK MAGSZAKADÁSA UTÁN KÖVETKEZNI FOGNAK A FENN ÍRT URALKODÁSBAN: A MOSTANI FELSÉGES SPANYOL KIRÁLY FIÖRÖKÖSEI, UGYANCSAK AZ ELSŐSZÜLÖTTEK: CSAK EZEKNEK KIHALÁSA UTÁN NYERJEN HELYET A KAROK ÉS RENDEK ŐSI, RÉGI, HELYBENHAGYOTT SZOKÁSA S ELŐJOGA A KIRÁLYVÁLASZTÁSBAN

Ha pedig (amit a jó Isten századokra kegyelmesen elhárítani méltóztassék) Ő császári s királyi felsége fiágának magvaszakadása bekövetkeznék, akkor az ilyen átszállandó s felvendő uralkodásban való utódlás (szintén megelőző s a fenn kijelölt módon előrebocsátandó királyi biztosítás s az említett hitlevélben foglalt cikkek elfogadása és az ezekre teendő eskü után) háruljon és menjen át Spanyolország királyának, második Károly úrnak hasonlóképpen fiágú magvára, s így csak abban az esetben (melyet Isten kegyelmes jósága távol tartson), ha úgy a fenn tisztelt Ő császári és királyi szent felségének mint Spanyolország említett felséges királyának fimagva kihalna, nyerjen helyet a mondott karok és rendek ősi és régi helybenhagyott szokása s előjoga a királyok választására s koronázására nézve.

CJH 335–337. P.

A PRAGMATICA SANCTIO

220.

1723
III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

2. CIKKELY
Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI LEGSZENTSÉGESEBB FELSÉGE FÖLSÉGES OSZTRÁK HÁZA NŐÁGÁNAK MAGYARORSZÁG SZENT KORONÁJÁBAN S A RÉGTŐL FOGVA HOZZÁKAPCSOLT RÉSZEKBEN VALÓ FOLYTONOS KIRÁLYI ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL
Noha Ő legszentségesebb császári és királyi felségének magyarországi s az ehhez kapcsolt részekből való hű karai és rendei az ő élénk és virágzó s legjobb állapotban levő korát, erejét s egészségét látva, s Isten áldásában teljesen megnyugodva, igen nagyon bíznak abban, hogy ő, hű karainak evégett a mindenható Istenhez intézett s szünetlenül intézendő imái következtében is, nagy és dicső finemű utódokkal a leggazdagabban meg lesz áldva, s az ország hű karai az ő fiöröködeinek szakadatlan sorával meg lesznek vigasztalva.

1. § Minthogy azonban azt is különösen át kell látniuk, hogy a királyok és fejedelmek is, a többi emberrel egyenlően, a halandóság végzetének vannak alávetve; ezért éretten s gondosan megfontolva, mind Ő legszentségesebb császári és királyi felsége elődeinek, boldogult néhai atyjának, Lipótnak és testvérének, Józsefnek, Magyarország dicsőséges királyainak, mind pedig és kiváltképpen a most legkegyelmesebben uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek, a haza közjavának gyarapítására s hű polgárai örök boldogítására hadban és békében véghezvitt legdicsőségesebb tetteit s cselekedeit, amidőn nemcsak ez örökletes Magyarországát s az ehhez kapcsolt részeket, országokat s tartományokat az említett dicső elődeitől hagyott állapotban megtartotta, hanem a legutóbbi török háború alkalmával is annak legdühösebb támadásai ellenében lelkesedéssel bátorságba helyezte, s ugyanezt diadalmas és szerencsés fegyvereivel, a hozzá kapcsolt országokra s tartományokra is, nevének halhatatlan dicsőségével s a karok és rendek, valamint az ország magánpolgárainak örök biztosságára kiterjesztette, hogy bármely jövő időkben minden külföldi s belső zavaroktól s veszélyektől megóva legyen, és áldást adó folytonos nyugalomban és a lelkek őszinte egységében fennmaradhasson.

2. § S ezenkívül mindenféle belső mozgalmakat s az uralkodás szüneteléséből könnyen támadható és a karok és rendek előtt régóta igen jól ismert bajokat is gondosan megelőzni óhajtván.

3. § Őseiknek dicséretes példái után indulva:

4. § S Ő legszentségesebb császári és királyi felsége, legkegyelmesebb uruk iránt hálájukat s hűségüket a legalázatosabban kimutatni kívánva:

5. § Ő legszentségesebb császári és királyi felsége férfiágának magvaszakadtával (mely magszakadást Isten legkegyelmesebben távol tartani méltóztassék) az öröklési jogon való utódlást e Magyarországban és koronájában s az Isten segedelmével már visszaszerzett és visszaszerzendő, ehhez tartozó részekben, országokban és tartományokban felséges osztrák házának nőágára is, éspedig első helyen a fenntisztelt most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek.

6. § Azután, ennek magvaszakadtával, a néhai boldogult Józsefnek.

7. § S ezeknek is magvaszakadtán, a néhai dicső Lipót császároknak s Magyarország királyainak ágyékából leszármazókra és ezeknek törvényes, római katolikus, mindkét nemű ausztriai főherceg utódaira, a most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felség részéről a Németországban s azon kívül fekvő és Magyarországgal meg az ehhez kapcsolt részekkel, országokkal és tartományokkal, az előrebocsátott jog és rend szerint, felosztathatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó más országaiban s tartományaiban is megállapított elsőszülöttségi rendhez képest, uralkodás és kormányzás végett átruházzák.

8. § S az említett utódlást elfogadják.

9. § És ekképpen, a felséges osztrák házba behozott és elismert eme női utódlást (kiterjesztve arra most, mindenkorra az 1687. évi 2. s 3. és hasonlóképpen az 1715. évi 2. és 3. törvénycikkeket) a fentebb említett rend szerint megállapítják.

10. § S elhatározzák, hogy azt e felséges ház említett nőága az előbbi módon örökösökül és utódokul megjelölt mindkét nemű ausztriai főhercegek azt elfogadják, helybenhagyják, és az ország s a hozzá kapcsolt részek, országok és tartományok karainak és rendeinek az előrebocsátott és a legszentségesebb császári és királyi felségtől hasonlóan legkegyelmesebben előzetesen megerősített hitleveles, valamint más fentebb kijelentett szabadságaival s előjogaival együtt, a fent idézett cikkelyek tartalma szerint minden következő időkben, koronázás alkalmával megtartsák.

11. § S a király választására és koronázására nézve a karok és rendek ősi és régi, helybenhagyott s bevett szokását és előjogát oly értelemben tartják fönn, hogy annak csakis az említett nőág teljes kihalása után legyen helye.

CJH 565–569. P.

NÁDOR- ÉS SZEMÉLYNÖKVÁLASZTÁS

221.

1608
II. MÁTYÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

3. CIKKELY
A NÁDOR ÉS SZEMÉLYNÖK VÁLASZTÁSÁRÓL
Ami pedig a nádort illeti, ugyanazok a karok és rendek szintén elhatározzák, hogy a király Őfelsége a római katolikus státusból két személyt és az evangéliumi hitfelekezet státusából két személyt és az evangéliumi hitfelekezet státusából ugyanannyi személyt, nekik minél előbb megnevezzen és előterjesszen, akik közül, amelyiket ezen tisztnek a viselésére alkalmasabbnak ítélnek, annak az isteni végzés segítségül hívása mellett a megválasztását elmulasztani nem fogják.

1. § Aki ha váratlanul hamarább elhaláloznék (ami emberi dolog), a helyébe másiknak a megválasztására nézve, méltóztassék a királyi felség azt a módot követni, hogy egy évnek a leforgásán belül az új nádornak a megválasztása céljából az országban külön közönséges országgyűlést hirdessen és tegyen közzé.

2. § Az esetre, ha Őfelsége ezt megtenni nem akarná, vagy azzal nem gondolna, az akkori országbíró úrnak vagy ennek hiányában a tárnokmester úrnak mindenképpen teljes hatalmat adnak arra, hogy csupán ennek a határozatnak vagy cikkelynek az erejénél fogva (becsületük és tisztük elvesztése alatt) az országlakóknak a nádorválasztásra külön országgyűlést hirdessen és tegyen közzé.

3. § És minthogy ez idő szerint (Őfelsége az ország összes karait és rendeit a neki tartozó eskü alól fölmentvén), a többi bárósági tisztekkel együtt, a királyi személynöki tiszt is megszűnt, elhatározták, hogy az ország határozataihoz képest a magyar tanácsból ez a tiszt is újból adományozás alá kerüljön.

CJH 11. P.

KANCELLÁRIA ÉS KAMARA

222.

1715
III. KÁROLY ELSŐ DEKRÉTUMA

17. CIKKELY
A KANCELLÁRIA HATÓSÁGÁRÓL S A BIZOTTSÁGOK BESZÜNTETÉSÉRŐL
[...] Ugyancsak Ő legszentségesebb felsége hozzájárulásával határozták, hogy a magyar udvari kancellária hatósága, az 1569. évi 38. t.cikkhez képest, jövőre is sértetlen maradjon.

1. § És semmi más udvari kormányszéktől ne függjön, sőt inkább az egy és ugyanazon fejedelem többi közvetlen kormányszékével úgy, mint ezek ővele, a fennforgó ügyekre nézve egyenrangú legyen.

2. § Bármely ügyeket pedig, amelyeket a múlt időkben az igazságszolgáltatás gyorsítása vagy a törvényes bíráskodás hiánya miatt bizottsági eljárás útján vizsgáltak meg, ezekre nézve végezték: hogy az országlakók vagy magánfelek közt indított ilyen pereket, melyeket különben a jognak törvény szabta rendes útján kellett s lehetett volna folytatniuk, habár kiküldő vagy bizottságrendelő parancsok mellett el is döntötték, de valóságos végrehajtás alá még nem vették, s az ekképpen győztes fél még a neki odaítélt javak tettleges birtokába nem jutott, megszüntetteknek s megsemmisítetteknek tekintsék, a pert a törvény rendes és szokott útjára utasítván.

3. § Egyebekben pedig, tudniillik a felmerült és törvényes bíróságot nélkülözo ügyek különbözoségéhez képest, továbbra is a királyi hatalom körébe fog tartozni, hogy az efféle ügyek minoségéhez és érdeméhez illo bírákat küldjön ki.

18. CIKKELY

HOGY A MAGYAR KAMARA AZ UDVARIVAL EGYENJOGÚ LEGYEN S ATTÓL NE FÜGGJÖN

[...] A karok és rendeknek alázatos esedezésére s folyamodására Ő császári királyi felsége kegyelmesen elrendelte, hogy a magyar kamarának a bécsi udvari kamarától való minden függése megszűnjék, s az érintkezés, mivel amaz távol, ez pedig folytonosan a király oldala mellett van, egyedül a hivatalos irományoknak s végzéseknek a felterjesztésében álljon, hogy a legkegyelmesebb elhatározásokat a magyar kamarának a császári királyi udvari kamara útján Ő szent felsége elé terjesztendő véleménye alapján nyerjék ki.

1. § És kegyelmesen megígérte gondoskodását az iránt, hogy a magyar kamara, valamint az udvari magyar kancellária utasítását is neki, magyar tanácsosai alkalmazásával, terjesszék elő, s amit ahhoz még hozzáadni vagy azon módosítani kellene, királyi hatalmából, amint ezt a méltányosság s közjó tanácsolja, elrendeli, s akként fog intézkedni, hogy az ország törvényeivel vagy a királyi kincstárral ne ellenkezzék, hanem inkább hogy a magyar kamarai ügyeknek elintézése e magyar kamaránál épségében megmaradjon.

2. § Egyébiránt, hogy ez a magyar kamara a király szolgálatában annál sikeresebben működhessék, azt is kegyelmesen elrendelte, hogy a szepesi igazgatóság mostantól jövőre a magyar kamarától függjön, s ezenkívül a budai, eszéki, aradi, szegedi s minden más, a magyar korona alatt létező igazgatóságok, felügyelőségek és tisztségek az országgyűlés bevégzése után mielőbb az alá kerüljenek, nemkülönben, hogy az ellenőri hivatalok, mivel a király hasznára nincsenek, s a fölösleges kamarai tisztek is megszűnjenek.

CHJ 449–451. P.

ÁLLAMI HIVATALNOKOK

223.

1784

II. JÓZSEF RENDELETE AZ ÁLLAMI HIVATALNOKOKRÓL

Ámde képtelenség az ügyeket hasznosan vinni az efféle gépies, szolgai módszer alkalmazásával. Tehát aki az országban vezető ember, alelnök, tanácsos, körzeti főnök, főispán, alispán vagy bármiféle, akár egyházi, akár világi, akár pedig katonai rendbeli elöljáró akar lenni s az is akar maradni, annak:

1. mától kezdve az államigazgatásban rá bízott szakra vonatkozó minden legfelsőbb elhatározást és döntvényt az irattárakból újból elő kell vennie, össze kell gyűjtenie, s valamennyit ismét szorgalmasan el kell olvasnia, át kell tanulmányoznia, mégpedig annak érdekében, hogy azok igazi értelmét s a bennük rejlő szándékot is magává tehesse.

[...]

3. [...] kivétel nélkül minden hivatalban minden hivatalnoknak úgy kell viszonyulnia saját foglalkozásához, hogy saját munkáját nem az eltöltött órák s nem is a napok, de még a teleírt oldalak szerint sem szabad megítélnie, hanem minden erejét meg kell feszítenie annak érdekében, hogy amikor a rá váró ügyeket kell elintéznie, akkor azokat tökéletesen, a tőle telhető legjobb módon s kötelessége szerint valóban el is intézze; s ha így intézte el ügyeit, akkor élvezze azt a pihenést (felüdülést), amit jogosan élvez az ember kétszeresen is akkor, ha tudatában van annak, hogy kötelességét teljesítette. Ugyanis ha valaki nem szereti a hazája szolgálatát és polgártársait, akiben nem lobban lángra a közjó fenntartása érdekében a különleges serénység tüze, az nem született és nem is érdemes a közügyek intézésére, de arra sem, hogy megtisztelő címeket viseljen, végül arra sem, hogy fizetést húzzon.

4. A haszonlesés mindenféle formája bármilyen elintézendő ügy romlását jelenti, s egyben megbocsáthatatlan bűne is az állami hivatalnoknak. A haszonlesés nemcsak a pénzre értendő, hanem minden mellékgondolatra is. Ezek ugyanis elhomályosítják, leplezik, elhallgatják, elodázzák és elerőtlenítik az egyedül igazi legjobbat: a hivatalnokra ruházott kötelességet, a jelentéstételnél az igazságra törekvést, a végrehajtásban pedig a pontosságot. Mindaz, aki bűnössé válik ebben, veszedelmessé lesz bármi néven nevezendő további állami szolgálatra, s egyben ártalmassá is, de éppígy az is, aki tud róla, de nem fedi fel, aki a bűnössel azonos hazárdjátékot játszik, s vagy amannak haszonleséséből lehúzza a maga hasznát, vagy pedig csak az alkalomra les, hogy maga is ugyanezt tehesse. Az a vezető, aki ezt eltűri alárendeltjeitől, esküszegő, akivel szemben nincs helye az irgalomnak, az elnézésnek. Viszont az a beosztott, aki az ilyen esetben nem jelenti fel elöljáróját, ama kötelessége ellen cselekszik, mellyel mind uralkodójának, mind pedig valamennyi polgártársának tartozik.

5. Annak, aki az államnak szolgálni akar, s annak is, aki már szolgál, önös érdekeit mellőznie kell, mint arról már fentebb szó volt. Ebből először is az következik, hogy semmiféle mellékfoglalkozás, semmiféle személyes ügy, semmiféle szórakozás el nem vonhatja, el nem idegenítheti őt főfoglalkozásától; ugyanakkor azonban az is, hogy nem jelenthet számára akadályt semmiféle rangjelzés, semmiféle szertartásosság, semmiféle udvariassági előírás, de semmiféle hivatali rang sem. Az legyen számára a legelső és legelőkelőbb dolog, hogy fő céljának elérése érdekében a legjobbat tegye mindig, abban legyen a legszorgosabb, ő legyen az, aki legjobban megtartja a rendet alárendeltjei körében.

[...]

6. Aminthogy minden állami hivatalnoknak kötelessége a megbízható jelentéstétel, s az is, hogy minden eseményt a fő- és alapelvek szerint ítéljen meg, saját véleményét pedig bátran fűzze hozzá jelentéséhez, éppígy azzal is tartozik mindegyikük, hogy saját személyében is ügyeljen minden visszaélés megszüntetésére, arra, hogy a parancsok az igazi és a lehető legjobb módon valósuljanak meg; arra, hogy lelepleződjenek mindazok, akik a parancsok ellen cselekszenek; végül pedig mindarra, ami polgártársai felemelkedését és javát szolgálhatná, hiszen mindannyian ennek szolgálatára vagyunk rendelve. A jó rend azonban azt is megkívánja, hogy az alárendelt a fentieket szolgáló elképzeléseit, javaslatait feljebbvalóján keresztül nyújtsa be. Utóbbi aztán – feltéve, hogy az a férfiú, akinek lennie kell – a nagy igyekezetében esetleg tévútra jutott alárendeltjét tanító és meggyőző szóval, atyai módon a helyes útra fogja igazítani. Ha így cselekszik, s úgy tapasztalja, hogy alárendeltje méltó a bizalmára, akkor ezt hasznosíthatja is; viszont minden vezető elsősorban arra törekedjék, hogy megszerezhese alárendeltjei bizalmát; súlyos megrovást érdemel az, aki nem így bánik alárendeltjeivel, avagy éppen elnyomná azt a jót, amit azok javasolnak, s hátsó gondolatoktól vagy éppen önhittségtől indíttatva, nem szolgáltatna nekik igazságot abban, amit javasolnak vagy felfednek[...]

7. Minden vezetőnek az is kötelessége, hogy felfedje mindazt, ami szükségtelen s haszon nélkül való; az ilyesmi megszüntetésére előterjesztést is kell tennie. De ugyanígy minden alárendelt köteles feljebbvalójának előadni azt, hogy nézete szerint mi az, amiben ő az ügyintézés területén csak kerülőutat lát; mi az, ami nem vezet a lényegeshez, ami tehát nem más, mint céltalan firkászkodás s időveszteséget okozó dolog, annak érdekében, hogy az

efféle akadályokat haladéktalanul el lehessen távolítani, s a kezeket ne foglalkoztassuk haszontalan dolgokkal ugyanakkor, amikor több időt kellene fordítani az ügyek átgondolására, a kezek pedig fontosabb teendőkhöz lennének használhatók.

8. Minthogy pedig a jó csak egyféle lehet, nevezetesen az, ami általános, s ami a többséget szolgálja, továbbá: miután a monarchia összes tartományai egyetlen egészet tesznek ki, így tehát egyetlen lehet a céljuk is, éppen ezért szükségképpen meg kell szűnnie minden féltékenykedésnek, minden előítéletnek, ami mindmáig él még, és gyakorta fel is bukkan az egyes tartományok és nemzetiségek, de még az egyes államigazgatási ágazatok között is, s ami már eddig is olyan sok hiábavaló irkafirkát okozott. Végre mindenkinek tudomásul kell vennie azt, hogy ha az állam testében – éppen úgy, mint az emberi testben – nem egészséges valamennyi testrész, akkor az egész test szenved, s a legkisebb baj kigyógyításához is valamennyi szervnek hozzá kell járulnia. Nem lehet különbség okozója sem a nemzetiség, sem a vallás a tagok között, s az egyetlen monarchiában úgy kell viselkedniük, mint testvéreknek, s egymás hasznát kell szolgálniuk.

[...]

10. Az állam szolgálatát jelentő ügyintézést a legkevésbé sem befolyásolhatja – s nem is szabad befolyásolnia – az egyéni rokonszenv vagy ellenszenv. Éppen úgy, ahogyan a polgári érintkezésben nem kényszerülnek a különböző jellemű és gondolkodásmódú emberek arra, hogy szükségképpen baráti kapcsolatba lépjenek egymással, ugyanígy azokban az ügyekben, melyeknek jó véghezvitele és szorgalmazása az egyetlen célja a szolgálatot teljesítőknek is, de mindenkinek egyaránt, az legyen a legkedvesebb, az a legértékesebb ember, aki erre a legalkalmasabb s aki ebben a legszorgalmasabb. [...]

11. Az önszeretet nem vakíthat el egyetlen hivatalnokot sem annyira, hogy szégyellje azt, hogy mástól tanuljon, legyen az vele azonos vagy akár alacsonyabb rangú. Ha valaki jó módszert eszelt ki valamelyik ügy bevezetésében vagy kivitelezésében, örüljön annak, ha hivatalbeli testvéreinek, illetve kollégáinak elmondhatja, éppen úgy, aminthogy azoknak is örülniük kell azon, hogy a jó módszer átszármazik tőle rájuk: mindezt az általános és fő cél érdekében, az állam szolgálatának javára.

12. Azoknak a parancsoknak továbbítását, melyek fontosabb ügyekben kerülnek kiadásra, továbbá a tudakozódásokat és jelentéseket nem kell az eddigi eljárás szerint a tanácsi és kiadási napokra félretenni; de az az ösztönzés, amelynek minden hivatalnokot a végcél teljesítésére kell sarkallnia, legyen itt is vezetője mindegyiknek, s ezeket az iratokat is minden késedelem nélkül indítsák mindenkor útjukra.

[...]

14. Az állam egyetlen igaz szolgája, egyetlen becsületes gondolkodású ember egyetlen javaslatnál, egyetlen javítást célzó intézkedésnél – melyek nyilvánvalóan a köz érdekében kelnek, akár a közterhekre, akár a közadókra, akár a gazdaságosabb javadalmazásra vonatkoznak, s azok hasznosabbá, egyszerűbbé, rendezettebbé tételét szolgálják – sem tekintheti csak saját magát, csak saját személyes érdekeit, s nem ítélheti meg a dolgot aszerint, hogy az neki kellemes-e, vagy sem, s nem nyilatkozhat ellene csak azért, mert az neki terhes, de mellette sem, csak azért, mert az számára hasznot hozó, hanem mindenkor ahhoz a nagy alapelvhez kell igazodnia, hogy ő maga csak egyetlen egyén, s a nagyobb tömeg java a saját érdekénél – éppúgy, mint minden magánemberénél, még magánál az uralkodóénál is, ha őt mint egyetlen embert tekintjük – sokkal, de sokkal fontosabb; meg kell fontolnia azt is, hogy mindabban, ami az összesség számára – melynek ő maga is egyik részecskéjét képezi – hasznos, még akkor is, ha ez rögtön kezdetben nem is világos előtte, később minden bizonnyal maga is megleli majd saját előnyeit.

KÖZIG. REF. 114–125. P.

A NEMESI VÁRMEGYE

224.

1548
I. FERDINÁND TIZENEGYEDIK DEKRÉTUMA

70. CIKKELY
ALISPÁNVÁLASZTÁS
Az alispánokat ne az ispán egyedül nevezze ki, hanem az ország decretumai értelmében az egész vármegye megegyezésével kell megválasztani.

1. § És azonnal esküdjenek föl.

2. § Különben ítéletüknek senki se engedelmeskedjék, és igazságot se szolgáltathassanak.

CJH 251. P.

225.

1537
I. FERDINÁND NEGYEDIK DEKRÉTUMA

21. CIKKELY
A SZABAD VÁROSOK ÉS MÁS BIRTOKOSOK FEKVŐ JÓSZÁGAI MINDENÜTT A VÁRMEGYEI ISPÁNOK HATÓSÁGA ALATT ÁLLJANAK
A szabad városok, úgyszintén bármely más birtokosok fekvő jószágai is mindenütt a vármegyei ispánok hatósága alatt álljanak.

1. § És az alól a teher alól, melyet a legtöbb vármegyében a közszükség elhárítása végett nemcsak a parasztokra, hanem a nemesek egyakaratú beleegyezésével néha magára a nemességre is kivetnek, magukat tizenkét ezüst gira büntetése alatt kivonni ne merészeljék.

CJH 43. P.

226.

1550
I. FERDINÁND TIZENHARMADIK DEKRÉTUMA

62. CIKKELY
MINDEN VÁRMEGYÉNEK LEGYEN PECSÉTJE, AMELYET AZ ALISPÁNOK ÉS SZOLGABÍRÁK MEG ESKÜDTTÁRSAK PECSÉTEI ALATT SZEKRÉNYBEN KELL TARTANI
Ezenkívül határozták, hogy azoknak a különböző alkalmatlanságoknak az elkerülése végett, amelyek a vármegyékben eddigelé többször azért fordultak elő, mert a pecsétek bizonytalanok és ismeretlenek voltak, jövőre a vármegye nevében kiadandó leveleket a királyi felség kegyes engedélyéből egy pecsét alatt adják ki, amint ez Somogy vármegyében történik.

1. § Amely pecséteket, miután azokat megnyerték és elkészítették, minden egyes vármegyében az alispán, szolgabírák és esküdttársak pecsétei alatt szekrényben vagy ládában tartsanak, és onnan csak akkor vegyenek ki, amikor törvényszék tartása alkalmával a vármegye nevében valamely levelet kell megpecsételni.

2. § És ezeket a leveleket az alispánok, szolgabírák vagy esküdttársak, vagy közülük azok, akik írni tudnak, s egyszersmind a jegyző írják is alá.

63. CIKKELY
A DOLGOK JELEN ÁLLAPOTÁBAN MILYEN VÁRMEGYÉKBEN TELJESÍTHET AZ EGRI KÁPTALAN VÉGREHAJTÁSOKAT
Miután a legutóbbi időkben a királyi felség törvényszékéből a leleszi, jászói conventekhez intézett levelek végrehajtásában gyakran nagy hiányok s emiatt az uraknak és nemeseknek, leginkább pedig a felső részekben és a Tiszán túl fekvő vármegyéknek, amelyek szük-

ségképpen azokhoz a conventekhez fordulnak, nem csekély káruk történt azért, mert a szerzeteseknek feltűnően kevés száma miatt Jászóban alig van néha, mint mondják, csak egy barát is.

1. § Az ilyen károknak és hiányoknak jövendőben való elkerülése végett, megállapították, hogy az egri káptalan, Abaúj, Zemplén, Ung, Máramaros, Ugocsa, Szolnok, Kraszna vármegyékben, a legközelebbi országgyűlés idejéig épp olyan hitelességgel teljesíthesse a végrehajtásokat, mint az említett két, leleszi és jászói, convent; hasonlóképpen azokra a helyekre is szabadon kimehessenek bármely végrehajtásra, amelyekre a nagyváradi káptalan mehet ki.

2. § Aközben pedig a káptalanoknak vagy conventeknek, főképpen pedig a leleszi conventnek (amely ellen általános a panasz), a végrehajtások alkalmával, az ország decretuma értelmében egy-egy napra tizenkét dénárnál többet nem szabad vennie.

3. § És hogy a nemeseket, akik levelek vagy végrehajtás kieszközlése végett mennek a jászói conventhez, fegyvereik letétele után, bocsássák be rendben egyiket a másik után, de olyan alkalommal, amikor többen bevallást vagy esküt akarnak tenni, maradjanak ilyen veszedelmes időben kinn.

CJH 291. P.

227.

1552

I. FERDINÁND TIZENNEGYEDIK DEKRÉTUMA

38. CIKKELY

AZ ISPÁNOK A VÁRMEGYÉKBEN ESKÜT TEGYENEK; ELLENKEZŐ ESETBEN HIVATALUKAT VESZTIK

Továbbá az ispánok az egyes vármegyékben a régi szokás és a korábbi országos határozatok értelmében a vármegye előtt esküt tegyenek.

1. § És azokat, akik az esküt annyi rendelkezés után is megvetették: az ispáni tisztt̄ől fosszák meg, és helyükbe másokat tegyenek.

2. § Ha pedig valaki a királyi felség előtt tett esküt, az erről a dologról a vármegyének levelet mutasson föl; máskülönben (amiképp előre bocsátottuk) a vármegyén esküdjék; ellenkező esetben az ispáni tisztben el ne fogadják; hanem adják azt a tisztet annak, aki esküt teszen.

39. CIKKELY

A VÁRMEGYÉKBŐL ELSZAKÍTOTT RÉSZEKNEK VISSZAKEBELEZÉSE

Továbbá a vármegyékből, ezekben a háborús időkben kiszakított részeket azokba kebelezzék vissza; úgy mint Hevesben, Hontban és másokban.

CJH 329. P.

228.

1553

I. FERDINÁND TIZENÖTÖDIK DEKRÉTUMA

4. CIKKELY

A RÉSZLEGES FÖLKELÉSRE VALÓ KÉSZÜLÉS

A részleges fölkelésre nézve pedig megállapították, hogy ha az országban valamely tettleges ellenségeskedés fordulna elő, mellyel a törököt vagy várat vennének ostrom alá, vagy pedig valóságos sereg alakjában kirohannának, és messze terjedő vidékeken pusztításokat tennének (amely kísérletekkel a főkapitányok vagy azoknak egyike őfelsége hadaival szembeszállani szükségesnek tartanák) Magyarország ezen főkapitányainak vagy azok egyikének személye mellett, a veszedelemhez közelebb levő urak és nemesek ugyanezen főkapitány parancsára kötelesek legyenek – a közönséges dekrétumban ezekre nézve elő-

írt büntetés terhe alatt – minden huszonöt jobbágyuk után egy-egy jól fegyverzett és harcra felszerelt lovas és ugyanannyi gyalog katonát, az egytelkes nemesek pedig minden öt egész nemesi udvartelek után a saját költségükön egy-egy lovas katonát küldeni; és hasonlóképpen ők maguk is, Magyarországnak eme főkapitányai, avagy ezeknek egyike mellett vagy saját személyükben hadba szállni, vagy ki-ki maga helyett, egy jól fegyverzett lovast – amilyet tudniillik maga helyett küldenie kell – állítani és tartani mindaddig, amíg a szükség és a veszedelem kívánja, amelynek elhárítására a felkelést elrendelték, és (amiben hiány ne legyen) a saját költségükön élelmezni.

1. § Ezért szükségesnek látják, hogy az egyes vármegyékben az ilyen hadcsapatokat sürgősen összeírják, és a kiszemelteknek számát az alispánoknál följegyezzék, hogy a királyi felségnek vagy a helytartó úrnak, avagy a főkapitánynak első megkeresésére, ahol csak szükséges, minden halogatás nélkül, a kapitány és a királyi felség hadai mellett fegyveresen segítségre álljanak.

2. § Valamint ugyanezért az egyes vármegyékben az ilyen csapatoknak kapitányokat tegyenek, ami megtörténvén, ennek azokat a csapatokat, az alispánok számbavétele és előállítása mellett, teljes számban alája rendeljék.

3. § Maguk az alispánok, az otthon való hivatalos teendőik miatt személyesen hadba menni nem tartoznak; hanem a közönséges dekrétumnak ugyanazon büntetése alatt ezeknek a kapitányoknak legyen gondjuk rá, hogy a részleges hadjárat tartamán az ilyen hadseregnek számában és készületében hiány elő ne forduljon.

4. § Kérik pedig a karok és rendek őfelségét (amiért már ezelőtt is olyan sokszor esedeztek), hogy méltóztatnék őfelsége főkapitányokká, akik magyaroknak állnak az élén, a Dunán túl és innen és a Tiszán túl, a magyar nemzetből való katonás férfiakat tenni, akik a többi alattuk vitézkedőknek rendére és rangjára figyelemmel lennének, és a vármegyei hadak fölkelésének módja és rende felől azoknak utasítást adni.

5. § Hogy tudniillik: az uraknak és vármegyéknek hadait fegyverbe csak akkor szólítsák, ha az ellenségnek az ország valamelyik része pusztítására, avagy vára megostromlására irányzott kirohanása felől az említett veszedelmek valamelyikének közeledtét valóban és megbízhatólag kikémlelték, nem pedig a szállongó és csaknem állandó híresztelésekre, mivel a szegény országlakosoknak súlyos megterheltetése és a jobbágyoknak kára nélkül az ilyen bárminő részleges fölkelések sem történhetnek meg.

6. § Méltóztassék őfelsége megállapítani és elhatározni, hogy a mondott urak és vármegyék hadait a külföldi tiszteknek – akik vannak – fölkelésre szólítani, és azoknak a hadjáratban bármi tekintetből parancsolni, az ország szabadságainak, megrögzött és régtől fogva megtartott szokásainak ellenére joguk és hatalmuk ne legyen.

CJH 337–339. P.

229.

1554

I. FERDINÁND TIZENHATODIK DEKRÉTUMA

19. CIKKELY

MINDENÜTT OLYAN ISPÁNOKAT KELL KINEVEZNI, AKIKNEK A VÁRMEGYÉBEN FEKVŐ JAVAI VANNAK, ÉS AZOK ESKÜT TEGYENEK

Az ország minden vármegyéjében, amelyben törvényes ispán nincsen, őfelsége ajánlatához képest az ispáni tisztet azonnal be kell tölteni.

1. § Ezeknek a decretum tartalmához képest azokban a vármegyékben fekvő javakkal kell bírniuk, és a szokásos esküt letenniük.

20. CIKKELY

A VÁRMEGYEI PÉNZBESZEDŐKET, AKIK SZÁMADÁST TENNI VONAKODNAK, ARRA SZEMÉLYÜK LETARTÓZTATÁSÁVAL IS RÁ KELL KÉNYSZERÍTENI

És mivel a különböző vármegyékben ezek alatt az évek alatt az alispánok és más nemesek

közül többen a vármegye szükségeire pénzt szedtek be, és a pénzekről számot adni nem akarnak:

1. § Megállapították, hogy az ilyenek mindenütt a maguk vármegyéjének számot adni tartozzanak, és őket arra személyük letartóztatásával is kényszeríthessék, amiképpen ezt az ország decretumához képest bármely magános nemes is az ő tisztjeivel és szolgáival szemben szabadon tehesse.

CJH 375. P.

230.

1563

I. FERDINÁND HUSZONEGYEDIK DEKRÉTUMA

50. CIKKELY

A VÁRMEGYÉKBEN A TÖRVÉNYSZÉKEKET NÉGY NAPON ÁT TARTSÁK

Továbbá, mivel a peres ügyek a vármegyékben is annyira fölszaporodtak, hogy azokat, a különben szokásos egy nap alatt elintézni nem lehet:

1. § Megállapították, hogy az ispánok, alispánok és a szolgabírák a vármegyei törvényszékeken, félbeszakítás nélkül, három vagy négy napon át is szabadon bíráskodhassanak.

CJH 513. P.

231.

1578

RUDOLF ELSŐ DEKRÉTUMA

4. CIKKELY

FŐISPÁN HIÁNYÁBAN A VÁRMEGYE A TÖRVÉNYKEZÉSI ÉS ADÓÜGYEKBEN ELJÁRHASSON

Azokban a vármegyékben is, amelyeknek főispánjuk nincsen, addig, amíg számukra a főispánról gondoskodás történik, az alispánok, úgy a törvényszékek hirdetésében, mint az adóügyek intézésére szükséges dolgokban, valamint az egyéb törvénykezési teendőkben és végrehajtásokban is eljárhassanak.

1. § Efelől pedig méltóztassék Ő császári felsége minél előbb gondoskodni.

CJH 673. P.

232.

1608

II. MÁTYÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

5. CIKKELY

A DÉZSMÁK ÜGYÉT, AZOKBAN A VÁRMEGYÉKBEN, AMELYEKBEN DÉZSMÁKAT SZEDNEK, MEGVIZSGÁLJÁK

Megállapították azt is, hogy a dézsmaügyeket jövőre a világi hatóság előtt, azaz a vármegyéken, ahol a dézsmákat szedik, és ne a szentszéken tárgyalják, vizsgálják és hozzák rendbe.

CJH 29. P.

233.

1647

III. FERDINÁND MÁSODIK DEKRÉTUMA

20. CIKKELY

AZOKRÓL A FELTÉTELEKRŐL, AMELYEK ALATT AZ ORSZÁG NÉMELY VÁRMEGYÉI AZ ERDÉLYI FEJEDELEM ÚRRA AZ Ő ÉLETFOGYTÁIG ÁTMENNEK, ÉS A MÓDRÓL, AMELY SZERINT AZOK ŐFELSÉGE HATALMA ALÁ VISSZATÉRNEK ÉS MAGYARORSZÁGGAL ÚJBÓL EGYESÜLNEK

Továbbá a karok és rendek tudják azt, hogy a császári és királyi szent felség a minapában, midőn nagyságos Rákóczi György fejedelemmel a béke helyreállítása és állandósítása iránt végzett, a nevezett fejedelem úrnak a vele és párthíveivel való egyezség és megállapodás értelmében az országnak a Tiszántúl s innen fekvő hét egész vármegyéjét, úgy mint Szatmárt a hasonnevű várral, Szabolcsot, Ugocsát, Bereget, Zemplént, Borsodot (kivéve Szendrőt, de az ott felállított harmincadjövedelmei a nevezett fejedelem úréi maradnak) és Abaúj vármegyét Kassa városával, azok összes régi határaival és széleivel, úgy a Tiszán kívül, mint azon belül szedett fiscalis bevételekkel és jövedelmekkel együtt az oklevélben körülírt joghatósággal a fejedelem úr életfogytáig átengedte, mégpedig a következő feltételek alatt:

1. § Hogy a fejedelem úrnak átengedett, előbb említett hét vármegyében a katolikus vallás szabad gyakorlását és az egyházi joghatóságot békességesen megengedjék, és az tovább is fönnálljon.

2. § Hogy a fejedelem úr a Tiszán innen minden tizedet hagyjon meg az egyháziaknak és a törvényes birtokosoknak. A Tiszán túl azonban a tizedek mind a fejedelem úréi legyenek, hogy azokat a végvidék fenntartására fordítsa, és ezeknek az árára nézve Őfelsége azok birtokosait időközben másunnan fogja kielégíteni.

3. § Az előbb megnevezett vármegyék az ország törvényeinek és törvénykezési dolgokban, a szokott végrehajtásokkal együtt a nádor és az ország rendes bírái joghatóságának legyenek alávetve; követeiket is küldjék és bocsássák a szokott módon a közönséges országgyűlésekre, mint a mágnások és mások, kiket az országgyűlésre meg szoktak hívni, mindamellett a fejedelem úr tudtával, akit Őfelsége a közönséges országgyűlés tartásáról értesíteni fog.

4. § Egyébiránt azokat a vármegyéket meg kell tartani szabadságaikban és kiváltságaikban.

5. § De az egyházi javadalmaknak az adományozása és a kegyúri jog azokban a vármegyékben Őfelsége számára épségben maradjon.

6. § Azokat a fekvő jószágokat, amelyek magszakadás címén háramlanak Magyarország szent koronájára, hasonlóképpen azoknak a fekvő jószágait is, akiket az ország rendes bírái az ország köztörvényei értelmében örökös hűtlenség bűnében marasztaltak el, vagy azokat, amelyek bármely más törvényes címen háramlanak jog szerint a koronára, a fejedelem úr adományozhassa, Őfelsége jóváhagyásával, érdemes személyeknek; amely adományoknak a megerősítését Őfelsége meg fogja engedni, s Őfelségének a kancelláriájában is ingyen fogják elintézni.

7. § Az említett vármegyék főispánjai, a végvidékek és hajdúk kapitányai és várnagyjai is, a városok és kiváltságolt mezővárosok bírái és tanácsosai, úgy a jelenlegiek, mint az ezutániak, akik a fejedelem úrnak esküt tesznek, az ország átadására kitűzött határidőben Őfelségének is fognak, az ő biztosai jelenlétében, különösen ezekre a pontokra esküdni, hogy a fejedelem éltében sem fognak senki parancsára és kérésére Ő császári és királyi felsége és utódai, a törvényes királyok és Magyarország, valamint ennek hű alattvalói ellen valami ellenségeskedést tanúsítani, és hogy ámbár Őfelsége a törökkel kötött békét a megállapított határidőig meg akarja tartani, mégis, ha a török háború kitörne, a fejedelem úrnak átengedett említett megyékben levő országlakosok, valamint katonák és határőrök ebben a háborúban éppen olyan híven és elszántan tartozzanak Őfelségének és utódainak, Magyarország törvényes királyainak szolgálni, mint Magyarországnak a többi vármegyéi.

Végre, hogy a nevezett fejedelem úr halála esetére, az alább írt módon azonnal és tényleg az Őfelsége és utódjai, Magyarország törvényes királyai iránt tartozó teljes engedelmességre és az ország egységébe fognak visszatérni, és hogy a törököknek, bármi ürügy vagy szín alatt, egyáltalán semmit sem fognak az ország említett részeiből átengedni vagy átadni.

8. § Amely végvidékekről is akképpen fog a fejedelem úr az ő tehetségéhez képest gondoskodni, hogy azok az ellenséges támadás minden veszélye ellenében biztosítva legyenek.

9. § Ezenfelül Erdély is biztosította Ő császári felségét és utódait, Magyarország törvényes királyait, hogy az említett hét vármegyéhez és Kassa városához semmi jogot sem tart, vagy azokat a maga részére örökségképpen eltulajdonítani nem fogja, és azokban Őfelsége kegyes beleegyezése nélkül nem fog katonákat szedni.

10. § Ennek következtében a karok és rendek azt óhajtván, hogy e részben elégséges biztosítékuk legyen, határozzák, hogy a feljebb említett vármegyék és mindazok, amelyek az említett módon a nevezett fejedelem úr kezére mentek át, az ő halála esetére, összes határaikkal és mezsgyéikkel, valamint a fiscalis bevételekkel és jövedelmekkel együtt, összességükben és egyenként, a császári és királyi felségnek és utódainak, Magyarország törvényes királyainak a teljes hatalma alá és Magyarország egységébe tartozzanak, és legyenek kötelesek visszatérni, mégpedig az öt vármegye azonnal és tényleg, a másik kettő pedig az alább írt kijelentés értelmében, és hogy az országnak előbb említett részeiből egyáltalán semmit se merjenek a törököknek, bármi ürügy vagy szín alatt, átengedni, és ne legyen szabad ezt megtenniük; sőt, akik ennek a határozatnak ellene szegülnek, legott örökös hűtlenség vétkébe is essenek.

11. § És hogy Erdélynek sem szabad e hét vármegyére és Kassa városára nézve a maga számára semmi jogot vagy örökségi követelést támasztani, vagy azokban Őfelsége kegyes beleegyezése nélkül katonákat szedetni; a várnagyok pedig, akik eddigelé nem tettek esküt, és a többi tisztek, úgy a jelenlegiek, mint az ezutániak, tartozzanak időközben Őfelségének és utódainak, tudniillik Magyarország törvényes királyainak a hűségi esküt az arra elrendelendő biztosok jelenlétében egymás után letenni.

12. § Mindazonáltal világosan kijelentvén azt, hogy a fejedelem úrnak a fiai a följebb érintett egyezség vagy Ő szent felségének oklevele értelmében, Szatmár és Szabolcs megyéknek a birtokában éltük fogytáig bent maradhassanak, úgy, amint köztük a fejedelem rendelkezett; haláluk után pedig mindaddig, amíg Erdély fejedelmei az ő utódjaik közül lesznek, tarthassák meg Szatmár várát az ő fekvőségeivel, nevezetesen pedig Szatmár és Németi mezővárosokkal, s azokat az ugyancsak Szatmár várához tartozó fekvő jószágokat, amelyeket mások zálogban tartanak, szabadságukban áll majd kiváltani, és azokat amaz összeg erejéig (amelyet e fekvő jószágokért lefizettek) azoknak hagyni, akiknek akarják.

21. CIKKELY
HOGY ŐFELSÉGE VAGY UTÓDAI JÖVŐRE NE ADOMÁNYOZZÁK EL
AZ ORSZÁG VÁRMEGYÉIT ÉS A MAGÁNOSOK URADALMAIT
A karok és rendek szükségesnek látják megtiltani, hogy jövőre se a királyi felség, se utódai az ország vármegyéit és a magán urak meg a nemesek várait és uradalmait el ne adományozzák.
CJH 443–447. P.

108. CIKKELY
CSONGRÁD MEGYE EGY IDŐRE HEVES VÁRMEGYÉHEZ KAPCSOLANDÓ; ÉS AZ EDDIGELÉ
PEST VÁRMEGYE BÍRÁI ELŐTT FOLYTATOTT PEREKET EGÉSZEN MEG KELL SZÜNTETNI
Az ország karai és rendei értesültek továbbá arról, hogy ámbár Csongrád vármegye egészen a törökök zsarnokságának van alávetve, mindazonáltal az abban levő mezővárosok és faluk Isten kegyelméből már nagyrészt benépesültek, és hogy ott (bizonyára azért, mert eddigelé nem voltak bíráik és igazságszolgáltatóik) gyakran fordulnak elő hatalmaskodások, foglalások és marhaelhajtások.

1. § Ennélfogva az ország karai és rendei elrendelik, hogy Csongrád vármegyét egyelőre (amíg tudniillik a hozzá közelebb fekvő Borsod megye Őfelsége uralma alá vissza nem kerül) Heves vármegyéhez kell csatolni.

2. § És azokat a pereket, melyek az eme megyében elkövetett dolgok iránt eddigelé Pest vármegyének a nevezett Csongrád megye joghatóságát is maguknak követelő bírái előtt folytak (aminő a nemes Diénes György pere nemes Jakabházy, másként Eötves Gáspár és János ellen) egészen meg kell szüntetni; és határozzák, hogy a mondott Diénest ezeknek a Jakabháziaknak a fogságba ejtése és a mondott Csongrád megyében fekvő Bekény és Éles faluk elpusztítása miatt törvénybe lehessen idézni.

109. CIKKELY
ABAÚJ VÁRMEGYE TÖRVÉNYSZÉKEIT VAGY GYŰLÉSEIT KASSÁN,
HONTÉIT PEDIG SELMECBÁNYÁN KELL TARTANI
Ismeretes továbbá némely szabad városoknak és királyi mezővárosoknak a konoksága, amelyek még a vármegyék bíráit sem bocsátják be falaik közé, hogy hivatalos teendőiket elvégezzék; sőt inkább még azt sem engedik meg, hogy (miután a vármegyék különben nagyobb részben a törökök zsarnokságának vannak alávetve) a törvényszékeket és gyűléseket az ő területükön tartsák.

1. § Ennélfogva, Őfelsége kegyes beleegyezése is hozzájárulván, végezték, hogy valamint Sáros vármegyének Eperjesen, Szepesnek pedig Lőcsén, úgy Abaúj vármegyének is Kassán és Hontnak Selmec városában engedjék meg a törvényszékek vagy gyűlések tartását, amikor azok inkább akarják, és különösen szükség idején.
CJH 495. P.

234.

1723
III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

6. CIKKELY
A FÖLDESURAKAT ÉS MÁS NEMESEKET AZ ADÓZÁS ALÓL
TOVÁBBRA IS FELMENTETTEKNEK NYILVÁNÍTJÁK
Minthogy a haza nemességének alapszabadságához képest a Hármaskönyv első részének 9. címe és az Ő császári és királyi szent felségétől legkegyelmesebben megerősített és hitlevélbe foglalt más törvények értelmében az ország és kapcsolt részeinek karai és rendei minden adózási szolgálat alól ki vannak véve:

1. § Ő legszentségesebb császári és királyi felsége is legkegyelmesebben elrendeli, hogy ugyane karok és rendek, úgy a földesurak, mint bárki más is, akik nemesi kiváltságnak örvendenek, minden adózástól mindenkorra mentesek maradjanak.

2. § De katonáskodni a haza védelmére kötelesek legyenek.

3. § És ezt valahányszor Ő császári és királyi szent felsége szükségesnek ítéli, az 1715. évi 8. törvénycikk tartalmához képest, mostantól jövőre is megkívánhassa és követelhesse.

4. § De a címeres nemesek, azok is, akik a szabad királyi s bányavárosokban, véghelyeken, szabadalmas és nem szabadalmas mezővárosokban vagy az országban egyebütt tartózkodnak, a megyék házi szükségeire, a megyék adózási tervezetéhez képest, lelkiismeretesen adózás alá esnek.
CJH 571. P.

235.

1729
III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

25. CIKKELY
A MEGYEI BÍRÁK ÉS TISZTVISELŐK MINDEN TÖRVÉNYKEZÉSI S ÚGYSZINTÉN MÁS HIVATALOS IRATOKAT IS MINDEN EGYES ÉV LEFOLYÁSA UTÁN A MEGYEI LEVÉLTÁRBA EREDETIBEN NYÚJTSANAK BE
Ő legszentségesebb felsége jóságos beleegyezésével rendelik:
1. § Hogy a megyei bírák s tisztviselők az összes és bármiféle törvénykezési iratokat (azoknak részükről összeállítandó sorjegyzékével együtt) minden év lefolyása után, az okiratok letartóztatásának büntetése alatt, a megye levéltárába eredetiben átadni tartozzanak.
2. § Amiért is a pereket vagy tanúvallatásokat, vagy szemléket a peres feleknek csak hiteles másolatban, de sohasem magukat az eredetieket fogják kiadni.
3. § De mikor már hivatalon kívül vannak is, nemcsak az említett törvénykezési, hanem a megye közügyeit illető iratokat is (ha ilyenek náluk maradtak) a megye felszólítására mindenkor átadni, büntetés alatt, kötelesek legyenek.
CJH 683. P.

236.

1567
SZEPES VÁRMEGYE STATÚTUMA

[...]
II. Szepes vármegye összes karai és rendjei által megszeghetetlen törvényekül hozott végzeményei
(1) Minthogy az ez idő szerint állított alispán urunk kiváltképpen a zavaros időkben ennek a vármegyének sok és megszámlálhatatlan gondját és terhét fogja viselni, emiatt ezután javai és jobbágyai minden, a vármegye általános gyakorlata szerint megszabott adótól mentesek és mentesítettek legyenek, de csak hivatalának fennállása alatt.
(2) Hasonlóképpen hogy az alispánnak, a szolgabíróknak és az esküdteknek, tudniillik mind az övéiknek, állásuk és állapotuk szerint adják meg az összes karok és rendek a nekik kijáró tiszteletet és megbecsülést, és ezenkívül minden törvényes és tisztes intézkedésnél tanúsítsák a szokásos engedelmességet.
(3) Régi szokás szerint a vármegye mind az alispán úrnak, mind a szolgabíróknak és a jegyzőnek fizetést szab. Mégis úgy, hogy a szolgabírók vagy személyesen, vagy hírvivőik által gondoskodjanak majd, amikor és ahányszor szükséges, a körlevelek járásuk minden egyes nemeséhez való gondos elviteléről, és így legyenek rákényszerítve arra, hogy a közgyűléseket az alulírt módon a távollevőkre általánosan kiszabott, a vármegye javára minden kegyelem nélkül azonnal behajtandó büntetés kétszeresének terhe alatt kihirdessék.
(4) Ha pedig a nemesek közül valaki azok efféle értesítésére a vármegye közgyűléseire nem megy el, és egyébként a távollétét nem tudja okszerűen igazolni, kivéve az urak ama [nemes] szolgálói, akik uraik szolgálatában és dolgában járnak el, és azok is, akik más vármegyében székelnek, ha tekintélyesebb javakkal bírnak is, 12 forint büntetésben, az egytelkes pedig a felében marasztaltassék. És ha a szolgabíró hanyagul foganatosítja a végrehajtást, az alispán úr a kétszeresét vegye tőle. Az egytelkes nemesek egyes családjaiból ha nem többen, mégis egyvalaki köteles mindig megjelenni.
(5) [Ha] pedig a gyűlés közzététele nagy szükség közepette esnék meg, azok [a bírságok] a megye egyetértése nélkül nem szabhatók ki.
(6) Mivel a tisztikar mindkét tábla [Mózes két táblája, tízparancsolat] és a törvények őre, és hivatalánál fogva rá tartozik, hogy a szabad bíráskodás idejét [a törvényszünetek közti idő] el ne fecsérelje, ezért valahányszor a közügyek megengedik a jog és az igazság kiszolgáltatását, állandóan gyakorolja, és egyaránt a szegények ügyeit és a vármegye szokásjoga alapján a sorrend szerint vitatandó ügyeket vegye fel.

(7) A törvényszék tartására pedig mindenesetre az alispán úr mellett a szolgabírókon és az esküdteken kívül senki sem köteles elmenni. Ezért elrendeltetett, hogy az alispán úr és a szolgabírók nevezzenek meg tizenkét nemest, [akik] az igazságszolgáltatás idején 12 forint büntetés terhe alatt tartozzanak megjelenni. Az alispán úr pedig a bíráskodás ideje alatt adjon ebédet.
(8) Hasonlóképpen az alispán engedélye nélkül a nemesek közül a törvényszékről és a közgyűlésről fel ne kerekedjen és el ne távozzon a nyomban lerovandó egy forint büntetés terhe alatt.
(9) Továbbá a vármegye törvényszéke és gyűlése ezentúl a jövőben mindig Lőcsén legyen, ahol a szolgabírók és az esküdtek, midőn az asztalnál megjelennek, az első helyeket méltóságuk súlya szerint válasszák meg. A vármegye minden dolgában is egészen azok végeztéig személyesen legyenek jelen a feleknek a törvényszék színéről való elbocsátása után is. Minden határozathozatalnál, aki nem vármegyei esküdt, távozzon el a felekkel együtt, és a bírókon és esküdteken kívül ekkor a törvényszék helyén mások ne maradjanak, valamely más vármegyei nemest kivéve, aki a vármegye akaratából arra hivatott, hogy az ítéleteknél jelen legyen. Egyébiránt, ha nem jön el, a szolgabíró tartozzék tőle 1 forintot behajtani.
(10) Hasonlóképpen ha pedig valaki a nemesek közül a gyűlés idején vagy a tiltakozás során vagy bármely más okból a helyre és a személyekre tekintet nélkül megengedhetetlen gyalázattal vakmerő szokásból gőgösen valakire, legyen az végtére bárki idegen vagy kebelbeli, sértő és lekicsinylő szavakat zúdít, és ezáltal megzavarja a gyűlést, ezután tehát a bírói széksértés büntetésében marasztaltassék, amit ha meg nem fellebbez, az alispán úr hajtsa be. [Hármaskönyv] 2. rész 69. cím.
(11) Ha pedig valaki a törvényszéken a bírói szék megsértésének büntetését megtámadja, azt a maga rendjén az országlakosok törvényei és régi szokásai szerint a feleknek legyen hatalma vele szemben elengedni.
[...]
IV.
Hasonlóképpen a nemesek gyűlésének idején, éppen úgy, mint amikor törvényszék tartatik, minden méltón és illően történjék. És a nemesek közül, de az idegenek közül se lépjen be ezután senki ugyanennek a gyűlésnek a helyére, egyébként vegye el a szolgabíró a nemesektől a fegyvereket, és csak a gyűlés [végeztével] 1 forint bírság lefizetése után adja vissza. Az idegeneket pedig a fegyverekkel együtt távolítsa el. Eme cselekmény foganatosításában az ispán úr [főispán] gyalogos katonái tartozzanak segítséget nyújtani az alispán megbízásából, akiket egyébiránt ajtónállókul állítottak a törvényszék vagy a gyűlés ajtaja és helye elé.
CS II/1. 16–21. ÉS 24. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

237.

1622
GYŐR VÁRMEGYE STATÚTUMA

Ugyanezen a napon elvégeztetett az is, hogy amint a makacsság és a szokásos távollét miatt, minden egyesek, mind a főpap, a báró és a mágnás urak, mind pedig a birtokos, úgy az armális nemesek, annál inkább pedig a szolgabírók és az esküdtek az okokra és a személyekre való különbség nélkül, akik ha a vármegye gyűlésétől távol tartják és kivonják magukat, bírságolja és büntesse őket az alispán úr a szokásos tizenkét forint büntetéssel, hogy ezután az efféle rossz szokás miatt valamely helytelen gyakorlat, ami miatt aztán a törvényes dolgot keresők hátrányt szenvednek és jogaikban károsodnak, a vármegyében el ne terjedjen.
CS V/1. 24. ÉS 102. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

238.

1634–1641
TÚRÓC VÁRMEGYE STATÚTUMA

[...]
A vármegye tisztikarának megújítása végett a törvényszék és közgyűlés összehívásának jogáról
Eme Túróc vármegyei dicséretes és régi gyakorlat által megerősített szokás szerint az alispán úr, a szolgabírók és a vármegye törvényszéke hites ülnökeinek megválasztása mindig a Szent György lovag és mártír ünnepe után szokott megesni, éspedig hivatali hatalmánál fogva a főispán úr által a nagyurak és a nemesek egyeteme részére ide, az egyébként szokásos helyre, a Szent Márton [Túrócszentmárton] mezővárosba meghirdetett törvényszéken és közgyűlésen, éspedig a szokásos tizenkét forint bírság terhe mellett.

Ugyanez alkalommal, ha személyesen meg tud jelenni, a főispán úr (egyébként az ő személyében a gyűlés elnökségével megbízott teljhatalmú küldötte) a számára erre nézve az ország törvényeivel és a vármegye régi alkotmányával egyezőleg adott útmutatás szerint jelöljön négy, ugyanerre a hivatalra alkalmas és megfelelő, a bíráskodásban és a törvények ismeretében járatos és a lélek más kiválóságaival kellően képesített nemes személyt, mégpedig kettőt a tehetősebb és tekintélyes birtokosok, kettőt pedig az egy udvarházas nemesek közül. Az így kijelöltek közül és az azok jelölésében a közösséggel megegyezvén, ha egyet tud érteni, a főispán úr a közösséggel együtt egyező szavazattal és megállapodással egyszerre, ha nem, először az egyes nagyurak, végre az egyes birtokosok, azután pedig az egy udvarházas nemesek nyilvánosan összeszámlálni szokott szavazatai alapján az a személy választassék meg alispánnak, akire a többség szavazatai esnek és jutnak, akiket a főispán hivatalánál fogva az ország és a vármegye szabadsága szerint külön szavazattal szokott megerősíteni. [...]
CS IV/1. 216. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

239.

1701
BARANYA VÁRMEGYÉNEK A TÖRÖK KIŰZÉSE UTÁNI ELSŐ STATÚTUMA

Eme vármegye igazgatása és jó rendje és megmaradása érdekében ugyaneme vármegye közjavát és közhasznát szem előtt tartva ezek a közbejövő tizenöt pontok senki sem ellenezvén minden egyesek egyező megállapodásából és szavazatával eme vármegye igazi és valóságos rendeleteiül fogadtattak el, hagyattak jóvá és erősítettek meg, tudniillik:

Először
Legfőképpen a vármegyében könnyen keletkezhető zavarok elhárításához szükséges, hogy a közügyek és dolgok elvégzésének megkezdése előtt, akár köz, akár pedig bármi részgyűlésre tűz ki határnapot az alispán úr, azt mindenekelőtt közbenjáró levele küldésével, amit körlevélnek mondanak, tudassa a szolgabírókkal, hogy maguk a szolgabírók is, mindegyik a maga járásában a nagyuraknak, mégpedig a legkiválóbbaknak és különösen azok tisztjeinek, a többi nemesnek pedig közönségesen faluról falura küldendő körlevelével jókor és idejében megjelölhesse és megjelenthesse a gyűlés napját és helyét, sőt, ha ezek olyan megtárgyalandó dolgok, amelyek előzetes megismerése kívánatosnak látszik, azokat is előre jelezhessék és jelezzék. És az alispán úr, a szolgabírók és az esküdtek ne merészeljenek magukban, a tehetősebb nagyurak és nemes tisztek távollétében a terhek felosztását és az illető adóügyeket megtárgyalni, amiket ha meg is tennének, semmi hatályuk és erejük ne legyen törvény szerint.

Másodszor
Továbbá miután a gyűlés határnapja elérkezik, a nagyurak tisztjei és követei, ha ott összegyűlekeznek, a vármegye kebelében a táblánál küldőik és küldő feleik méltósága és rangja szerint foglaljanak helyet. Intéztetett:

Harmadszor
Hogy a Magyarország részeinek minden vármegyéjében bevett szokás szerint minden esztendőben történjék meg a tisztújítás. Tisztnek alkalmas és cselekvő személyeket jelöljenek és nevezzenek meg, mely tisztek megválasztásában a földesurak és a nagyurak követeik által adják szavazataikat.

Negyedszer
Választassék közakarattal egy jó birtokos [tehetős] és az efféle hivatalra alkalmas adószedő, aki tartozzék behajtani a vármegye összes jövedelmeit, és minden évben számot adni az összes behajtásokról a tisztek és a nagyurak követei és a nemesek jelenlétében, [és] addig ne nyughasson.

Ötödször
Állíttassanak megbízható biztosok a vármegye járásaiba és kerületeibe, akikre az összes katonai vétségek vigyázása hárul, és az, hogy a katonatiszteknek való minden kedvezés félretételével összeírtakat a károsítottaknak nyújtandó térítések végett a tekintetes vármegyének bemutassák. Továbbá ugyanezeknek a katonáknak a megszállásakor idejében, éspedig egészen a vármegye határáig fognak elébük menni, sőt, kikísérvén őket a vármegyéből egészen a másikig hozzájuk csatlakoznak, ügyelvén mindazonáltal arra, hogy a vármegye egyik része a hasonló beszállások által ne terheltessék jobban a másiknál valami kedvezés folytán. Ha pedig véletlenül ott, ahol a szükség úgy hozza, hogy a katonaság beszállása a vármegye egyik részét inkább nyomja, mint a másikat, akkor ilyen esetben a fent írt biztosok vagy maga a vármegye tegyen olyan rendeléseket, hogy az efféle megterheltek a vármegye nem sújtott részei arányos elégtételt adjanak.

Hatodszor
Az olyannyira nagy igazságtalanságok elhárítására és a szegény nép támogatására a tekintetes vármegye a nagyurak követeinek beleegyezéséből vagy a vármegye kebeléből, vagy pedig máshonnan tekintélyes és igazságszerető férfiakat választ, akik az egész vármegyét újból összeírják. És az efféle összeírással rendelkezvén, mihelyt ugyanazt a tekintetes vármegye elfogadja, a jövőben senkire se vettessék ki több vagy kevesebb teher, mint amit az alapján az összeírás alapján az arányos kivetés megkíván.

Hetedszer
Valamely igazságos felosztás kibocsátása érdekében elvégeztetett, hogy ne a marhák, tudniillik az állatok és más nemű ingó dolgok összeírását készítsék el, hanem az összes szántóföldeket, mezőket, réteket, szőlőket, makkos erdőket, irtványokat, halászati jogokat, malmokat és más javadalmakat írják össze, és végül osszák ezeket három osztályba, az alacsonyba, a jobba és a legjobba, ha [ugyanis] meghatározzák, hogy egy portára vagy rovásra valamely osztályba hány hold tartozik, akkor becsüljék meg az egy hold szőlőt, erdőt vagy rétet egy hold szántóföld tekintetében, hogy így az egész vármegye eszerint az összeírás szerint portákra legyen osztható.

Nyolcadszor
Végre ha az adószedőn kívül a vármegyei tisztek közül valaki vagy bárki más bármi ürügy alatt valamely beszedésekre adja magát, az a vármegye adószedőjeként a teljes összegre az egész vármegye színe előtt a nagyurak küldötteinek jelenlétében legyen köteles számot adni.

Kilencedszer
Valahányszor ha a katonaság által véghezvitt kihágások miatt valamit ugyanazok megtérítése fejében a vármegyének vissza kell adni, mindazt a biztosok (ha ezek az ilyen pénzeket beszedték volna) minden tétovázás és halogatás nélkül az elszenvedett károk mértéke szerint adják és juttassák vissza.

Tizedszer
A vármegye ama helységei és részei, melyek tudniillik az időjárás mértéktelen szeszélyessége, nemkülönben tűz vagy a vizeknek hatalmas áradásai miatt váltak elhagyottá és meg-

károsodottá, illő, hogy azokra figyelemmel legyenek, és az egész vármegye mindegyiket teljes mentességgel megsegítse.

Tizenegyedszer

A vármegye számára előnyös, ha ama rendelkezéseket időben megteszi, hogy saját követei, tudniillik felkészült, alkalmas és az egész vármegye dolgaiban járatos férfiak jelen lehessenek az ország általános felosztásában, nehogy éppen a vármegye ilyen távolléte miatt a férfiak híján az ország többi vármegyéi megterheljék.

Tizenkettedszer

Meghagyatott a vármegye jegyzőjének, hogy a vármegye összes rendeleteinek és határozatainak párjait (ha a nagyurak és a nemesek tisztjei szükségesnek látják azok kiadását) a küldőik tájékozódása és tájékoztatása érdekében jegyzői olvasatban tartozzék és legyen köteles kiadni.

Tizenharmadszor

Az is el lett végezve, hogy a vármegyei tisztek a maguk számára napidíjat, fizetést vagy bármi másféle javadalmazást ne merészeljenek megállapítani a nagyurak [és] az egész vármegye engedélye és beleegyezése nélkül, vagy a katonatiszteknek nyugtát adni, a katonasággal egyezkedni és ugyanezeknek bármi ürüggyel valamit kedvezni vagy méltányosság címén adni ne merjenek.

Tizennegyedszer

A törvényszéki eljárás az ország törvényei és szokásjoga szerint vezettessék be a vármegyébe úgy, hogy minden és bármely a honi törvények előírása és kívánsága szerint a törvényszékre tartozó, ugyanezen a törvényszéken az alispánt és a szolgabírókat illető ügyeket az alispán és a szolgabírók megvizsgálhassák és elintézhessék.

Tizenötödször

És a vármegyei törvényszék gyérebb tartása okán a becsületsértési és a patvarkodási, és úgy a nyilvánvaló adóssági ügyekben pedig háromszázötven forintig az alispán úrnak, hetvenöt forintig pedig a szolgabíróknak legyen hatalma eljárni, szem előtt tartván a jognak szokásos rendjét és a nyilvánvaló adóssági ügyeken kívül az előrebocsátott megyén belüli becsületsértési ügyekben a vármegye törvényszékére engedtessék meg a fellebbezés.

CS V/1. 24. ÉS 258–262. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

EGYHÁZ ÉS VALLÁS

240.

1604
RUDOLF TIZENÖTÖDIK DEKRÉTUMA

22. CIKKELY
HOGY A VALLÁSÜGYET A KÖZTANÁCSKOZÁSOKBAN ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉSEKEN VAKMERŐEN SENKI NE BOLYGASSA

Végezetül: habár Ő császári és királyi felsége, mind a hitelt érdemlő jelentésből, mind pedig abból a két rendbeli kérésből, amelyeket azok, akik magukat Magyarország karai és rendei többségének nevezik, a fentebb említett fenséges fejedelem: Mátyás, ausztriai főherceg stb., az ő igen kedvelt testvére útján terjesztettek föl mint eddigelé még szokatlan és éppen új dolgot, csodálkozással és kedvetlenül értette meg:

1. § Azt, amit azok az ő vallásuk megháborításáról, templomaik és jövedelmeik elvételéről, papjaik vagy prédikátoraik elmozdításáról ő fenségének úgy írásban, mint szóval előterjesztettek és fölfejtettek.

[...] és ezáltal ezen országgyűlés közönséges tárgyalásait nem kevéssé hátráltatták, és az ország többi hű rendeinek is botrányt okoztak, és rossz példát szolgáltattak.

[...]

7. § Minthogy pedig a császári és királyi szent felség, a boldog emlékű néhai felséges őseinek és elődeinek, úgy a római császároknak, mint a magyar királyoknak a példájára, a szentséges római katolikus hitet és vallást őszintén vallja, és azt országaiban és tartományaiban is, főképpen e Magyarországában az annyi tévtanoktól és felekezetektől megtisztítva, a mindenható Isten dicséretére és dicsőségére mindenütt felvirágoztatni és terjeszteni óhajtja, és uralkodói köteles tiszténél fogva azt tehetségéhez képest megoltalmazni és megvédelmezni törekszik:

8. § Ezért Ő szent felsége önkéntes elhatározásából és királyi teljes hatalmánál fogva, úgy Szent István királynak, a magyar nemzet apostolának, valamint a többi összes néhai felséges magyar királyoknak, az Őfelsége elődeinek az említett szent római katolikus hitre és vallásra vonakozólag, bármely időben dicsőségesen és kegyesen kiadott és kihirdetett dekrétumait, végzéseit és cikkelyeit éppen úgy, mintha azok a jelen levelébe szóról szóra beiktatva és beírva volnának, eme különös cikkelyével kegyelmesen helybenhagyja és megerősíti:

9. § És hogy ezutánra, főképpen az ország közönséges gyűlésein és ennek fontos tárgyalásain, senki a vallásügyet a közös tárgyalások késleltetésére és félbeszakítására, bármely szín és ürügy alatt büntetlenül napirendre ne hozhassa, kegyelmesen megállapította és komolyan elhatározta, hogy az ilyen nyugtalankodók és új dolgok után kapkodók ellenében a felséges néhai magyar királyoknak dekrétumaiban és cikkelyeiben megszabott büntetés szerint azonnal eljárjanak, és azokat másoknak példaadás végett múlhatatlanul megbüntessék.

CJH 955., 957. P.

241.

1608
II. MÁTYÁS ELSŐ DEKRÉTUMA

4. CIKKELY
A VALLÁSÜGYRŐL

Ami tehát a bécsi végzésnek az első cikkelyét illeti, arra nézve nemes Magyarországnak a karai és rendei elhatározták:

1. § Hogy a vallás gyakorlata, úgy a bárónak, mágnásoknak és nemeseknek, mint a szabad városoknak és az ország összes karainak és rendeinek, úgy a maguk, mint a fiscus fekvő jószágaiban, valamint a magyar katonáknak is, az ország véghelyein kinek-kinek a maga vallása és hite szerint, nemkülönben a mezővárosoknak és falvaknak is, ha azt önkéntesen és kényszerítés nélkül elfogadni akarják, mindenütt szabad legyen, és annak szabad élvezetében és gyakorlatában senki senkit meg ne akadályozzon.

2. § Sőt, inkább a karok és rendek közt támadható gyűlölség és meghasonlás kikerülése céljából elhatározzák, hogy mindenik vallásfelekezetnek a maga hitét valló elöljárói vagy superintendensei legyenek.

CJH 9. P.

242.

1781
II. JÓZSEF TÜRELMI RENDELETE

A királyi helytartótanácsnak

Mivelhogy meg vagyunk győződve arról, hogy minden kényszer, amely az emberek lelkiismeretére erőszakkal hat, mindennél ártalmasabb, ezzel szemben az olyan helyes türelem, amilyet a keresztényi szeretet javall, mind a vallásra, mind az államra igen nagy haszon forrása, elhatároztuk, hogy e türelmet valamennyi császári és királyi örökös tartományunkban bizonyos törvényekkel erősítjük meg.

Ámde mivel ez a mi királyi gondoskodásunk Magyarországot s a hozzá csatolt tarto-

mányokat annál is inkább megilleti, miután ott ez idő szerint nem katolikus hitű lakosok, nevezetesen mind az ágostai, mind a helvét hitvallást vallók, valamint a görög szertartású nem egyesültek – amazok az ország külön rájuk vonatkozó törvényeinek, emezek pedig királyi kiváltságoknak védelme alatt – élnek, éppen ezért kegyesen úgy akarjuk, hogy ugyanazon törvények és kiváltságok érintetlenül hagyásával, melyek a fent említett nem katolikusok javára eleddig kiadattak, s akár a vallásuk nyilvános gyakorlatát, akár polgári jogaikat és kiváltságaikat illetően rájuk is érvényesek, és melyekre tekintettel kevéssel lentebb több kegyelmes királyi elhatározásunkat bővebben is ki fogjuk fejteni, ugyanazon Magyarország és kapcsolt tartományai többi kerületében, a szabad és királyi városokban s a községekben mindenütt, ahol csak a nem katolikusokat akár a törvények, akár a kiváltságok vallásuk nyilvános gyakorlásától és más polgári jogok előnyeitől eltiltják, ugyanazon igaz keresztényi türelmet kell bevezetni és megszilárdítani, mégpedig ugyanolyan módon, ahogyan az a többi császári és királyi örökös tartományunkban megvan, s amely türelem a következő pontokból áll.

1. Minden nem katolikusnak, a helvét és az ágostai hivallásúaknak éppúgy, mint a görög szertartású nem egyesülteknek, mindazon helységekben, amelyekben a nyilvános vallásgyakorlat az ország törvényei, avagy a kegyesen kiadott kiváltságok s az e rendeletet megelőzően megjelent királyi közérvényű elhatározások alapján nem illette meg őket, mint fentebb már érintettük, a magánvallásgyakorlatot – tekintet nélkül arra, hogy az adott helyen az valaha is szokásban volt-e, vagy sem – kegyesen engedélyezzük.

2. Ezt a magánvallásgyakorlatot nem szabad abban a korlátozott értelemben felfogni, ahogyan azt eddig Magyarországon értelmezték, hanem úgy akarjuk, hogy az ágostai és helvét hitvallásúaknak, valamint a görög szertartású nem egyesülteknek minden olyan, nyilvános vallásgyakorlattal nem bíró helyen, ahol van száz nem katolikus család, s van elegendő, törvényes úton biztosított fedezetük imaházak, lelkészlakok, tanítólakások építésére, s ahol a lelkészek és a tanítók megfelelő ellátásáról gondoskodni képesek anélkül, hogy a szolgáltató népet ezekkel az adókkal túlságosan megterhelnék, avagy a rá háramló állami adóterhek viselése tekintetében meggyengítenék, legyen szabad ugyanazon nem katolikusoknak, vagyis az ágostai és a helvét hitvallásúaknak, avagy a görög szertartású nem egyesülteknek magánimaházakat oly módon felépíteni, hogy ezeknek se tornyuk, se harangjuk, se közútról nyíló bejáratuk – olyan, mint a nyilvános templomoknak van – ne legyen; viszont mind e helyeken, mind pedig e településeken kívül szabadon meg kell nekik engedni még azt is, hogy lelkészeket és tanítókat alkalmazzanak, a számukra szükséges épületeket felépíthessék, s ennek megfelelően nemcsak ezekben a magánimaházakban végezhessék el minden vallási gyakorlatukat, de elláthassák betegeiket is. Továbbá

3. kegyesen elhatároztuk, hogy valamennyi örökös királyságunkban és tartományunkban, tehát e Magyar Királyságunkban s a hozzá csatolt tartományokban, valamint azokban a tartományokban és helyeken, ahol ugyanazon nem katolikusok közhivatalok, akadémiai méltóságok, polgárjog, lakhatási és hivatalviselési jog, javak birtoklási joga, polgári telekvásárlási jog betöltésére, illetve gyakorlására az ország törvényei vagy az e tárgyban kiadott kiváltságok alapján – mint jelesül a dalmát, a horvát és a szlavón királyságokban, sok szabad és királyi városban és kiváltságos községekben – vallásuk miatt képtelenek voltak, a továbbiakban e képességet minden időben, esetről esetre, e tekintetben minden nehézség támasztása nélkül, felmentés útján, császári és királyi kegyünk és kegyelmünk folytán meg kell nekik adni; a többi vármegyében és városban pedig közhivatalok odaítélése tekintetében általános érvénnyel mellőzni kell a vallási különbség szempontját, és kizárólag az érdemeket, a tehetséget s a becsületes és keresztényi életet kell mérlegelni.

4. Úgy véljük, hogy az igaz keresztényi türelem megerősítéséhez az is hozzátartozik, hogy az ágostai és a helvét hitvallásúak ne legyenek kötelesek másként esküdni, csakis azon esküforma szerint, amely vallásuk hitelveinek megfelel. Továbbá ugyane megfontolásból

5. nem szabad egyetlen nem katolikust sem arra kényszeríteni, hogy a katolikusok istentiszteletén vagy szertartásain részt vegyen, még kevésbé szabad ilyen címen bárkit megbírságolni, s ilyesmire nem kötelezhetnek senkit a céhek törvényei vagy határozatai sem.

6. Kegyelmesen úgy akarjuk, hogy a fentiekben kifejtett magánvallásgyakorlat és a keresztényi türelem határai semmiképp se sértsék – mint azt a fentebbi pontokban már érintettük – az országnak ama, szabályos úton keletkezett törvényeit, azokat a – gyakorlat által is megerősített – kiváltságokat s azokat a kegyesen kiadott, közérvényű királyi elhatározásokat, melyek a fent említett ágostai és helvét hitvallásúaknak s a görög szertartású nem egyesülteknek sok helyen megadják a szabad vallásgyakorlatot és egyéb engedményeket; ugyanakkor azt is akarjuk, hogy másrészről az országnak azon törvényei és kiváltságai is érvényben maradjanak, melyek az uralkodó vallás javára szólnak, jelesül Dalmát-, Horvát- és Szlavónországban, sok szabad és királyi városban és községben a nyilvános vallásgyakorlat tilalma tekintetében; ugyanakkor a legkegyelmesebben azt is akarjuk, hogy a fent leírt magánvallásgyakorlatot s az igaz keresztényi türelem fentebb elmondott velejáróit kizárólag királyi kegy és kegyelem folytán, felmentés formájában az említett országokban és városokban is engedélyezzék abban az esetben, ha e törvények és kiváltságok amazokkal ellentétben állnának.

Ezek tehát azok a törvények, amelyek szerint kegyelmesen megparancsoljuk az igaz keresztényi türelem haladéktalan bevezetését és megszilárdítását valamennyi császári és királyi örökös tartományban, így Magyarországon és a hozzá csatolt részekben is; és megparancsoljuk, hogy az előzőkben kinyilvánított kegyes elhatározásunk szolgálatában hagyják meg Hűségtek [helytartótanács] valamennyi főispánnak, hogy e törvényeket a gondjaikra bízott vármegyék legközelebbi nemesi megyegyűlésén hirdessék ki, s a megyei tisztségekre való jelölés alkalmával csakis a tisztes keresztény erkölcsöt vegyék számításba, mellőzve a valláskülönbség szempontját; ugyanígy adják tudtára Hűségtek ugyanezen elhatározásunkat – annak pontos megtartása céljából – valamennyi szabad és királyi városnak s az elkülönített portákkal rendelkező kerületeknek is; annak érdekében pedig, hogy mindaz, amit kegyesen elhatároztunk, mielőbb tudomására jusson mindenkinek, gondoskodjanak Hűségtek arról is, hogy jelen köriratunk közköltségen nyomattassék ki, s bárki által megvásárolható is legyen.

[...]

13. Amint azt már a keresztény türelem megszilárdításáról szóló, fentebbi általános pontban meghatároztuk, hogy ti. valamennyi, a nem katolikusok javára hozott eddigi törvény, kiadott kiváltság és királyi elhatározás érvényben marad, ugyanúgy magától értetődik az is, hogy akinek birtokában közülük templomok vannak, azok használatában zavartalanul meg is kell hagyni őket, továbbá: sem istentiszteleteikben, sem vallásuk gyakorlatában semmiképpen sem gátolhatók; ha pedig esetleg tűzvész vagy rombadőlés következtében ezek a templomok elpusztulnának, a jövőben szabad legyen nekik ezek helyett fából vagy kőből újakat építeniük, miután megkapták erre Hűségtek engedélyét; csakis úgy azonban, hogy – amint arról a fenti általános pontban már szóltunk – az adózó népet nem szabad e költségek viseléséhez való hozzájárulással túlterhelni vagy meggyengíteni a rá háruló közadók viselése szempontjából. Nemkülönben

14. kegyelmesen elhatároztuk, hogy ott, ahol az evangélikusoknak leányegyházaik vannak, meg is maradjanak náluk, s ezeket semmiképpen se vegyék el tőlük; ugyancsak jóságosan megparancsoljuk, hogy azokat a leányegyházakat, melyek ez idő szerint a lelkészek kijárása szempontjából tilalom alá estek, s amelyek tekintetében kincstári pereket is indítottak, s e perek most is folynak, ugyanazon ágostai és helvét hitvallásúaknak vissza kell adni, a lelkészek kijárását a jövőben meg kell engedni, a folyamatban levő kincstári pereket pedig törölni kell; ebből kifolyólag e rendelkezésünket valamennyi helyi joghatósággal rendelkező római katolikus egyházi személlyel, továbbá valamennyi olyan világi joghatósággal, amelynek területén van ilyen, újabban vitássá tett leányegyház, hivatalos úton közölni kell. [...]

Ezek tehát azok, amiket valamennyi császári és királyi örökös tartományunkra érvényesen a helyes keresztényi türelem bevezetéséről és megszilárdításáról szóló fentebbi határozatokon túlmenően, különösképpen Magyarország területére a továbbiakban betartandóknak és egyidejűleg betartatandóknak határoztunk el jóságosan. Ezért Hűségtek is kegyel-

mes elhatározásunk e pontjait a fentebb előírt módon, körözvények formájában tegyék közhírré, kivéve azokat, melyekre vonatkozóan megparancsoltuk, hogy előzetesen küldjék meg tájékoztatójukat és véleményüket nekünk; tegyék pedig közhírré azzal az általános megjegyzéssel, hogy egyébként mindazon törvényeket és dicső emlékezetű őseink, a magyar királyok által hozott közérvényű királyi elhatározásokat, melyek eleddig a vallás tárgyában keletkeztek – amennyiben azokat a fent részletezett elhatározásaink meg nem változtatják vagy alóluk felmentést nem adnak –, továbbiakban is pontosan tartsák be mindazok, akiket azok illetnek, ugyanakkor a fent elmondottak hatálybaléptetésére az ország valamennyi közhatósága, elsősorban pedig Hűségtek minden szempontból éberen ügyeljen.
TJT 263–271. P.

BÉKESZERZŐDÉSEK

243.

1606
A BÉCSI BÉKEKÖTÉS

[...] AZ ELSŐ CIKKELYRE NÉZVE
Ami tehát a vallás ügyét illeti: erre nézve most a közönséges végzések, sőt, még az ezerhatszáznegyedik évi legutolsó törvénycikkely sem állván ellent, miután ez az országgyűlésen kívül és az országlakók beleegyezése nélkül volt hozzáadva, és ezért el is törlik, elhatároztatik:

1. § Hogy tudniillik a szentséges császári és királyi felség az ő korábbi elhatározásához képest (amelyre az országlakók a viszonválasziratukban hivatkoznak) a karokat és rendeket, akik csak Magyarországnak a határain belül élnek, összesen és egyenként, úgy a mágnásokat és nemeseket, mint közvetlenül a koronához tartozó szabad és kiváltságolt városokat, továbbá a magyar véghelyeken levő magyar katonákat az ő vallásukban és hitükben soha és sehol megháborítani nem fogja, sem mások útján háborgattatni és gátoltatni meg nem engedi.

2. § Hanem az előbb említett összes karoknak és rendeknek az ő vallásuk szabad gyakorlata és használata megengedve legyen, de a római katolikus vallás sérelme nélkül, és hogy a római katolikusok papsága, templomai és egyházai érintetlenül és szabadon maradjanak, és amelyeket ezekben a zavaros időkben mindkét részről elfoglaltak, azokat kölcsönösen ismét visszaadják.

A MÁSODIKRA NÉZVE
A korábbi egyezkedés végzése megmarad, hogy a magyarokkal és törökökkel a békesség és kibékítés egyszerre történjék.

A HARMADIKRA NÉZVE
A nádort a legközelebbről tartandó első országgyűlésen a maga méltósága fenntartásával a régi bevett szokás szerint meg kell választani.

1. § Mivel pedig Ő császári és királyi felsége az összes keresztyénség különböző szükségletei miatt, Magyarországon vagy a szomszédos helyeken nem lakhatik, nehogy az országlakóknak bármiféle ügyeikért Őfelsége távolabbi székhelyére kelljen menniük, és azért nagy költségeket tenniük, ahol még a magyar tanácsosok sem lehetnek mindenkor jelen Őfelségének az oldala mellett:

2. § Ezért megállapították és elvégezték, hogy őfenségének a magyarországi ügyekben Őfelségétől avégett nem oly régen nyert teljes felhatalmazásánál fogva a nádor és a magyar tanácsosok útján, a kihallgatásra, előterjesztésre, bíráskodásra, végezésre, intézkedésre és rendelkezésre nézve, mindazokban a dolgokban, amelyek Magyarországnak a fenntartására meg az országlakók nyugalmára és javára szükségeseknek látszanak, az a teljes hatalma és joga legyen, mintha éppen Őfelsége személyesen jelen lenne.

3. § És hogy a mostani királyi személynök a helyén maradjon; de úgy, hogy ezutánra az ország végzéseihez képest válasszák.

A NEGYEDIKRE NÉZVE
Az országlakók azt is kérik Őfelségétől, hogy a békésebb idők beálltával a koronát (a többi országok bevett szokásához képest) Magyarországra, Pozsonyba visszahozzák.

AZ ÖTÖDIKRE NÉZVE
A kincstárnokra nézve is, az első egyezkedés megállapodásához képest, megmarad az a cikkely, hogy a kincstárnok, nevezzék őt akár a királyi jövedelmek beszedőjének, akár felügyelőjének, avagy bármi más néven: a többi melléadottakkal együtt, Magyarország kormányzásának semmi ágába bele ne elegyedjék; hanem csupán a királyi és koronai jövedelmekre ügyeljen.
[...]

A NYOLCADIKRA NÉZVE
A magyarok abba, hogy a jezsuitáknak Magyarországon fekvő jószágaik és birtokjogaik legyenek, bele nem egyeznek. De Őfelsége a jogaihoz ragaszkodik.

1. § Az adománylevelek záradékait illetőleg, az adományozások az ország dekrétumai és a régóta bevett szokások értelmében történjenek.

A KILENCEDIKRE ÉS TIZEDIKRE NÉZVE
A szentséges császári és királyi felség Magyarországot és ennek kapcsolt részeit, úgymint: Szlavóniát, Horvátországot és Dalmáciát, született magyarok és a neki alávetett meg hozzá tartozó nemzetbeliek birtoklása mellett fogja uralma alatt tartani.

1. § Továbbá úgy a nagyobb, mint a kisebb országos tisztségeket, még a külföldieket is, valamint a véghelyi tiszttartóságokat a magyar tanácsból valláskülönbség nélkül magyaroknak és a hozzá tartozó alkalmas nemzetbelieknek fogja adományozni.

2. § De ha Ő császári és királyi felségének úgy fog tetszeni, a dunai részekben két véghelynek a tiszttartóságát, belátása szerint, az Őfelsége szomszédos tartományaiból való jól érdemesült külföldieknek is adományozhatja.

A TIZENEGYEDIKRE NÉZVE
Ez a cikkely, a nádorra nézve, a harmadikban már elintézést nyert.
1. § Azt adván hozzá: hogy a panaszkodók az ő bántalmaik orvoslását a törvény útján keressék, és törvényes idézés meg a törvény rendje szerint való elmarasztalás nélkül senkit se büntessenek.

2. § És azt sem mellőzvén el, hogy az ország dekrétumait, amelyek ezeknek a zavaroknak a tartamán, a különböző országos végzések által, több helyütt az ország régi törvényeivel ellentétbe jöttek, a legközelebbi országgyűlésen az ezerötszázötvenedik és ezerötszázötvenharmadik meg az ezerötszázhatvanharmadik évi végzésekhez képest kijavítsák.
[...]

A TIZENHARMADIKRA NÉZVE
Minthogy az efféle elvett és elpusztított ingó javaknak a visszaszerzése az ilyen zavaros időkben lehetetlennek látszik; ennélfogva a közbéke javára, a kárvallottakat innen is, túl is, a feledésnek adják át.

A TIZENNEGYEDIKRE NÉZVE
Minekutána a Bocskay úrtól kiadott némely adománylevelek egyeseknek a helytelen tájékoztatása következtében, az országnak legnyilvánosabb kárára, mások pedig különböző módon keltek; ezért Magyarországon a közjó és a békesség meg a barátság kölcsönös fenntartása érdekéből szükségképpen kívánatos, hogy az országlakók azokat az adományokat

a legközelebb jövő országgyűlésen közös akarattal megvizsgálják; és amelyeket fönntartandóknak ítélnek, azok érvényben maradjanak. [...]

A TIZENÖTÖDIKRE NÉZVE

Ezt a cikkelyt is, az előbbi egyezkedés megállapodása szerint erősítik meg: tudniillik, hogy a magyarok azokat a fekvő jószágokat és várakat, amelyeket a külföldiekre ideiglenesen átruháztak, ezeknek a pénze visszaadása mellett és Őfelsége beleegyezésével szabadon visszaválthassák.

1. § A szabad városok kiváltságait pedig (amelyeknek élvezetében voltak) fenn kell tartani, és azokkal jövőre minden megkülönböztetés nélkül, úgy a magyar, mint a német és cseh lakosok egyenlő joggal éljenek.

2. § Az ellenükben való panaszokat pedig a legközelebb jövő közönséges országgyűlésen meghallgassák és az országlakók vagy az ország bírái ítéletesen elbírálják.

CJH 959–985. P.

244.

1647

III. FERDINÁND MÁSODIK DEKRÉTUMA

5. CIKKELY

A NAGYSÁGOS ERDÉLYI FEJEDELEMMEL, RÁKÓCZI GYÖRGY ÚRRAL KÖTÖTT BÉKÉRŐL KIÁLLÍTOTT KIRÁLYI OKLEVELET AZ ORSZÁG KÖZÖNSÉGES TÖRVÉNYEI KÖZÉ IKTATJÁK

Minthogy Ő szent felsége azokat a belviszályokat, amelyek ez országban nemrégiben támadtak, az ő atyai kegyességénél fogva, békés eszközökkel lecsillapítani és a nagyságos erdélyi fejedelemmel, Rákóczi György úrral és párthíveivel bizonyos biztosainak közbenjöttével bizonyos feltételek alatt kegyesen békét kötni méltóztatott, és az ország karaitól és rendeitől kegyesen azt kívánta, hogy az eme béke tárgyában kelt oklevélhez beleegyezésüket adják: az ország összes hű karai és rendei, Őfelsége kegyes kívánságába a legalázatosabban beleegyezvén, Ő szent felségének ezt az oklevelét (a papi rendből való uraknak és bármely más világi katolikusoknak ellentmondásai ellent nem állván, sőt, ezeknek örök időkre semmi ereje sem lévén) a jelen határozatok közé iktatván, elfogadták, jóváhagyták és megerősítették.

1. § Amely oklevél következőképpen hangzik:

2. § Mi, harmadik Ferdinánd, Isten kegyelméből mindenkor felséges választott római császár és Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Stíria, Karintia, Krajna hercege, Morvaország őrgrófja, Habsburg, Tirol és Görcz stb. grófja, jelen levelünk rendén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, akiket illet:

[...]

5. § Először: Ami a vallás ügyét illeti, az 1608. évben, a koronázás előtt kiadott 1. cikkelynek és a királyi hitlevelek 6. feltételének és az e tárgyban később kelt más országos törvényeknek erőben hagyásával és az eddig előfordult különböző akadályok és magyarázatok mellőzésével kijelentettük és határoztuk: hogy az ország összes karai és rendei és a szabad városok, nemkülönben a kiváltságolt mezővárosok és az ország határszélein levő magyar katonák vallásukat, a templomok, harangok és temető szabad használata mellett, mindenütt szabadon gyakorolják, és senkinek sem szabad bárkit is az ő vallásának szabad gyakorlatában bámely módon vagy bármely ürügy alatt zavarni és akadályozni.

6. § Másodszor: Arra nézve, hogy a parasztok az ő vallásukban nem gátlandók és nem háborítandók, kijelentettük és határoztuk, hogy az ország jó békéje és nyugalma kedvéért, az előbb érintett cikkely és föltétel erejénél fogva, őket sem szabad vallásuknak a fentebbihez hasonló szabad gyakorlatában, használatában és követésében sem Ő királyi felségének vagy szolgáinak, sem földesurainak bármi módon vagy bármely ürügy alatt háborítani

vagy akadályozni, legyenek bár határszéliek vagy mezővárosiak, avagy falusiak, bármely földesúrnak vagy fiscusnak a fekvő jószágain; akiket pedig eddiglen akadályoztak, kényszerítettek vagy háborítottak, azoknak engedjék meg, hogy vallásukat ismét szabadon használják, gyakorolják és követhessék, és más, az ő vallásukkal ellenkező szertartások végezésére ne kényszerítsék.

7. § Harmadszor: Megegyeztünk egymás közt abban is, hogy az egyház lelkészeit vagy hitszónokait azoknak a mezővárosiaknak vagy falusiaknak a plébániáiból jövőre senki és semmi szín alatt el ne mozdíthassa és ki ne zavarhassa, azokat pedig, akiket eddigelé elmozdítottak, szabad legyen visszahozni vagy helyükbe másokat beállítani.

8. § Negyedszer: úgy az 1638. évben Őfelsége elébe terjesztett, mint a később bekövetkezett sérelmek körül fennforgó kérdéseket, amelyek a vallás ügyét és a templomfoglalásokat illetik, az ország nyugodtabb megmaradása és a szívek egyessége kedvéért, az elsőben tartandó jövő országgyűlésen, az evangélikusoknak adandó elégtétel mellett, vagy az országlakos urak barátságos egyezkedésével kell elenyésztetni, vagy Őfelsége hatalmával véglegesen kiegyenlíteni; és akiknek a javára a templomok használatát ítélik, azokéi legyenek a plébániák jövedelmei is, és templomfoglalások többé ne történjenek; a jelen zavaros időben mindkét oldalról elfoglalt templomokat pedig, úgy az előbb említett evangélikusoknak, mint a katolikusoknak is, az oklevelek kicserélése után azonnal adják vissza. Mind a katolikus, mind az evangélikus vallású embereknek a sérelmeit, amelyek a vallás dolgában jövendő időkben is föl fognak merülni, úgyszintén mind a katolikusoknak, mind az evangélikusoknak más sérelmeit is, a tizenhét föltétel szerint, az evangélikusok sérelme nélkül Őfelsége fogja az egyes országgyűléseken teljesen kiegyenlíteni.

9. § Ötödször: Megegyezés jött létre aziránt is, hogy Őfelsége a vallás dolgát illető törvények áthágói ellenében is a jövő országgyűlésen vagy Ulászló király 6. decretuma 8. cikkelyének a megújításáról és megtartásáról fog gondoskodni, vagy bizonyos végrehajtó kirendelésével illő büntetést méltóztatik határozni.

10. § Hatodszor: Elhatároztuk, hogy a törvények bővebb felvilágosítása és az országlakosok további viszálykodásainak megszüntetése végett mindezeket az előrebocsátottakat a legelőbb tartandó országgyűlésen megerősítvén, az ország törvényei közé kell iktatni.

[...]

13. § Kilencedszer: Ő császári szent felsége minden országlakosnak összesen és egyenként a bécsi békekötésben foglalt előbbeni közbocsánat mintájára általános közbocsánatot méltóztatik adni akképpen, hogy azokat a fekvő jószágokat és birtokjogokat is, amelyeket ezek alatt a zavaros idők alatt Őfelsége vagy az ország nádor ura vagy mások bárkinek adtak, adományoztak vagy elzálogosítottak, vagy Őfelségének bármely hívei bármi módon elfoglaltak és elvettek, minden korábbi birtokos vagy ezek örökösei részére azonnal és tényleg vissza kell bocsátani; hasonlóképpen az esedező országlakosok részéről is vissza kell adni. És e közbocsánat tárgyában Ő szent felsége külön oklevelet méltóztatik kiadni.

14. § Mi tehát az előrebocsátott engedményeket és cikkelyeket összességükben és különkülön, valamint az azokban foglaltakat együtt és egyenként, úgy, amint azokat tárgyaltuk és elhatároztuk, és jelen levelünkbe szóról szóra beiktattuk, elfogadjuk, jóvá- és helybenhagyjuk, királyi szavunkra és igaz keresztény hitünkre biztosítván az említett erdélyi fejedelmet és párthíveit, valamint nemes Magyarországunk összes és egyes karait és rendeit is, hogy ezeket a cikkelyeket együtt és egyenként véve minden pontjukban és záradékukban mind önmagunk szentül és sértetlenül megtartandjuk, mind más, bármily rendű és rangú alattvalóinkkal is, akiket illet vagy illetni fog, meg fogjuk tartatni; és akarjuk, hogy azoknak megtartására utódaink, tudniillik Magyarország törvényes királyai is kötelezve legyenek, saját kezünk aláírásával megerősített jelen levelünk erejénél és bizonyságánál fogva. Kelt felső-ausztriai Lincz városunkban, december hó 16. napján, az Úrnak 1645-ik, római uralkodásunknak kilencedik, magyarországi és többi uralkodásunknak huszadik, a csehországinak pedig tizennyolcadik évében.

CJH 421–427. P.

245.

1711
ELEONÓRA MAGDOLNA TERÉZIA KIRÁLYNÉ
MEGERŐSÍTI A SZATMÁRI MEGEGYEZÉST

Mi, Eleonóra Magdolna Terézia, Isten kegyelméből özvegy római császárné, Magyarország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia megkoronázott királynéja, úgy is, mint a legfelségesebb és leghatalmasabb uralkodónak és úrnak: III. Károlynak, [...] anyja és az ő országainak jelenlegi kormányzója, tudtára adjuk mindeneknek [...] hogy úgy véltük, hogy e pontokat jelen jóságos nyílt levelünkbe belefoglaljuk, saját lényegükben kifejezzük és kegyes jóváhagyás és megerősítés formájában, nevünk alatt kiadjuk addig is, míg a nagy nevű, legfelségesebb uralkodó: III. Károly úr, Spanyolország, az Indiák és Magyarország stb. királya, a mi legkedvesebb fiunk, Isten kedvezése folytán a közeli napokban meg nem érkezik, és királyi hatalma teljességéből újra és ismét helyben nem hagyja és meg nem erősíti; [...] Ezek szerint:

Először. Az említett jeles Rákóczi Ferenc életének és összes, Magyarországon s a hozzá csatolt részeken, valamint bárhol egyebütt található ingó és ingatlan javainak – az előbb említett császári és királyi teljhatalmú felhatalmazás alapján, melyet mi is, mint mondottuk, kegyesen helybenhagytunk és megerősítettünk – kegyelmet adunk, a javak közül kivéve azokat, amelyek az erődítményekhez tartoznak, beleértve az országban való nyugodt megmaradást is, háza népével, szolgáló nemeseivel vagy szolgáival együtt; ennek végső határidejéül – ha ő a kegyelmet elfogadja, de a hűségeskü letételét el akarja halasztani – három hetet engedélyezünk[...]

Másodszor. Valamennyi – mind felsőbb, mind alsóbb rendű és rangú, akár polgári, akár katonai renden levő – Rákóczi-követőnek, magyaroknak és mindhárom erdélyi nemzetbelieknek egyaránt, azoknak is, kik jelenleg az országban vannak, s azoknak is, akik most a jeles Rákóczi Ferencnél tartózkodnak, még akkor is, ha akadtak köztük olyanok, akik előzőleg bárkinek kötelezvényt adtak, szintén a már gyakrabban említett határidőn belül, ugyancsak megbocsátó kegyelmet adunk jóságosan; és bőségesebb kegyelmünk és jóságosságunk jeleként azoknak is, kik jelen megegyezést megelőzően visszatértek a szent királyi korona iránti köteles hűségre, ámbár csak életükre szólt a kegyelmi ígéret, bármikor tértek is vissza, s tették le a hűségesküt – jóllehet az egyezség pontjai szerint ki volnának zárva –, jelen soraink szavával kegyelmesen javaikra is kiterjesztjük a kegyelmet; mindenesetre, ha az ilyen visszatérők – vagy közülük bárki – és a királyi kincstár között időközben megegyezés jött volna létre, az megmarad saját állapotában; azoknak a javaknak visszaadása is ideértendő, amelyeket akár ilyen, akár amolyan címen vagy jogon bárkire átruháztak vagy bárkinek eladtak, avagy bárkinek elzálogosítottak, és amelyeket jelenleg mások birtokolnak, mégpedig olyképpen, hogy ezeket is – az időközben élvezett hozamuk nélkül, azon jóságos parancs szerint, amelyet kincstári vagy kamarai tisztségviselőinkhez és általában minden vármegyéhez, valamint a szabad királyi városokhoz közvetlenül intézünk – egyszerűen és minden további késedelem és halasztás nélkül elfoglalhassák; [...]

Harmadszor. A vallás ügyében érvényben hagyjuk az ország elfogadott törvényeit, ugyanúgy a vallás gyakorlatát is ugyanazon törvények, valamint az ország határozatai és törvénycikkei szerint kegyesen engedélyezzük, az ezzel járó törvényes kedvezményekkel együtt mind Magyarországon, mind pedig Erdélyben; senki elől sem zárjuk el az útját annak, hogy nálunk és a királyi felségnél, avagy az országgyűlés színe előtt sérelmeinek előadása céljából megjelenhessék.

Negyedszer. Annak érdekében, hogy e pártütés során elhaltak árvái és özvegyei (kikre – velünk született kegyességünk folytán – különös tekintettel vagyunk), valamint más törvényes utódai is örvendezhessenek jóságunknak – minthogy a megbocsátó kegyelem is csak a mi kegyes királyi szívünkből indul ki –, kegyesen úgy határoztunk, hogy e pártütés során elhaltaknak, ezek özvegyeinek, árváinak és törvényes utódainak összes jószágait, akár átruházták azokat valakire, akár szétosztották, akár eladták volna, a második pontnak megfelelően, amely bővebb magyarázatot tartalmaz a jószágok visszaadásáról, vissza kell adni és juttatni; hasonlóképpen az összes árváknak[...]

[...]

Hetedszer. Azokat a károkat, amelyeket a jelenlegi fegyverszünet megkezdése óta bárkinek okoztak – a tényállás megállapítása után – mindkét fél tartozik jóvátenni.

Nyolcadszor. Az aggályoskodás és bizalmatlanság eloszlatása céljából, ezt a legkegyelmesebben elhatározott, mind az életre, mind a javakra vonatkozó megbocsátó közkegyelmet, melyet jelen ünnepélyes okmányba beiktattunk, és amelyet a fentebb közölt feltételek mellett kiterjesztettünk az ország valamennyi vármegyéjére, s így az összes magyar mágnásokra, nemesekre, polgárokra, szabadosokra, katonákra, parasztokra s minden rendű és rangú emberekre, hasonlóképpen mindhárom erdélyi nemzetbeliekre is, mindenki biztosabb megnyugtatására, ezennel jóságosan megerősítjük.

Kilencedszer. Amellett, hogy Magyarország és Erdély jogait, kiváltságait és szabadságjogait szentül és sértetlenül megtartjuk, semmiképpen sem engedjük meg azt, hogy e megbocsátó kegyelem ellenére új viszályokra és civódásokra adódjék ürügy, avagy bárki lehetőséget vagy okot kapjon arra, hogy bárkit gáncsoskodással megtámadhasson, avagy gyötörhessen[...]

Tizedszer. Sértetlenül megmarad nemcsak annak a lehetősége, hogy az elkövetkező országgyűlésen az egyéb sérelmeket előadhassák, hanem annak is, hogy mindarra, ami ténylegesen a nemzet üdvét és becsületét szolgálja, szabad kívánság formájában, kellő tisztelettel és törvényes úton a királyi kegyes jóváhagyást is megkérhessék; így tehát valójában senkinek sem kell kételkednie abban, hogy a királyi felség az előbb említett Magyarország és Erdély törvényeinek megtartásában és azzal, hogy az országos méltóságokra e haza szülötteit emeli, az egész keresztény világnak bizonyságot akar tenni arról, hogy Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség iránti jószándék tekintetében ugyanazon királyi felségtől már nem is lehet kívánni többet. Aminthogy ugyanazon királyi felség hőn óhajtja, és erősen bízik is abban, hogy sem a magyar nép, de egyik erdélyi nemzet sem fogja – jogaira támaszkodva – a népek egyikének sem átengedni az elsőséget a király iránti hűségben. Végül és mintegy megkoronázva az elmondottakat, mindazoknak – együttesen és egyenként, úgy ahogyan fentebb felsoroltuk, a karok bármelyikéhez tartozó, akár felsőbb, akár alsóbb rendbeli személyeknek –, akik mindeddig a Rákóczi-párthoz tartoztak, minden esetben a fentebb említett feltételek mellett, életükre és javaikra kiterjedő, megbocsátó kegyelmet engedélyezünk, és azt meg is erősítjük, és ha az említett jeles Rákóczi Ferenc nem jelenne meg adott határidőre, s ennek folytán esetleg a fent leírt megbocsátó kegyelmet elfogadni mindenképpen vonakodnék, avagy az előírt esküminta szerinti hűségesküt teljhatalmú meghatalmazással kellőleg felszerelt jogi képviselője útján nem akarná letenni, akkor is és ettől függetlenül, jóakaratúan bízunk abban, hogy azok, akik előzőleg Rákóczi-párthívek voltak, e párttól elszakadnak, és a haza boldogulásáról minden módon gondoskodnak, és egyetlen Rákóczi-pártinak, de más mesterkedésnek sem engednek, hanem mindazt pontosan meg akarják tartani a jövőben, amire hűségesküvel vállalt kötelezettségük – a haza jogszokásai és törvényei szerint – köti és elkötelezi őket. Ha pedig az említett jeles Rákóczi Ferencet súlyos okok akadályoznák, és ezek miatt az említett esküt saját személyében letenni nem tudná, s a vele szemben támasztott feltételeknek sem tudna eleget tenni személyesen, kegyesen megengedjük neki még azt is, hogy ugyanazon esküt teljhatalmú megbízottja útján vegye a lelkére, és ezúton fogadja el a megbocsátó kegyelmet, ugyanakkor valódi és kellő parancsokkal rendelje el és parancsolja meg a megerősített helyek átadását; ezenfelül kegyesen hozzájárulunk ahhoz, hogy abban az esetben, ha a fentebb említett Rákóczi Ferenc az erődítmények megkövetelt átadása és katonái elbocsátása tekintetében azonnal és késedelem nélkül megteszi ugyan a megteendőket, de az előírt esküminta szerinti hűségeskü letételének két, esetleg három héttel való elhalasztását kívánja, ezt is megtehesse, s neki ebben az esetben is királyi szóval teljes sérthetetlenség biztosíttassék a visszatérésre. [...]

Az általuk letett hűségeskü mintája pedig így hangzik:

Én, N. esküszöm a mindenható, élő Istenre, az ég és a föld teremtőjére, hogy miután ő legszentebb császári és királyi felsége, túláradó kegyelme folytán – azon teljhatalmú felhatalmazás alapján, amelyet a legkiválóbb Erdődi Pálffy János gróf úrnak, ugyanazon királyi felség fő hadimarsalljának, Magyarország katonai főparancsnokának, Horvátország bánjának, a vasasok ezredesének engedélyezett – a már kibocsátott és közhírré tett nyilatkozatai révén, a legutóbbi pártütésben való részvétel miatt az életre és javakra kiterjedő, megbocsátó kegyelmet adott és engedélyezett, továbbá miután megígérte, hogy mind Magyarország, mind Erdély jogait, törvényeit, szabadságjogait, mind a köz-, mind a tartományi ügyekben, mind pedig a bevett vallásfelekezetek egyházi ügyeiben, ő maga is és utódai is szentül meg fogják tartani, éppen ezért én mától fogva a jövőben és mindenkoron, életem utolsó leheletéig ugyanazon legszentebb császári és királyi felségnek és az uralkodásban törvényes utódainak megbízható és hűséges embere leszek, és e hűségesküvel vállalt kötelezettségem ellen soha semmit sem közvetlenül, sem közvetve, sem idegen, sem saját kezdeményezésre, avagy kísérletre nem követek el, hanem mindazt kellő módon és becsületesen, a valóságban és tettekkel meg fogom tenni és szolgáltatni fogom, amit csak az alattvalói tiszteletnek, engedelmességnek és szolgálatnak megfelelően meg kell tenni és szolgáltatni kell most és a jövőben; így esküszöm, így ígérem, és így kötelezem el magamat, szent és sérthetetlen hűséggel, a szentséges evangéliumokra. Úgy segéljen engem a háromszemélyű egy Isten!

[...]

Kelt Bécs városában, Ausztriában, az Úr ezerhétszáztizenegyedik esztendeje május havának huszonhatodik napján.

Eleonóra Magdolna Terézia s. k.

Gróf Illésházy László s. k.

Hunyady László s. k.

MTSZ II/2. 862–873. P.

A TÖRÖK JOG

246.

A BUDAI SZANDZSÁK TÖRVÉNYKÖNYVE A RÁJÁKRÓL ÉS ÖRÖKLÉSI JOGUKRÓL 1.

Amikor a felséges padisah Allah segítségével a budai vilájetet kegyeskedett meghódítani, tervbe vette, hogy az összes ráján igazságos ítéletet hajtsanak végre. A felséges rendelet és felséges parancs ekképpen jelent meg: A fent említett vilájetben mindenki maradjon a helyén. A birtokukban levő ingóságuk, a városokban és falvakban levő házaik, szőlőjük és kertjük készségei a saját tulajdonuk, és birtokolják úgy, ahogy akarják. Jogukban áll azokat eladni, elajándékozni vagy bármiképpen tulajdonba adni, vagyis fizessék meg a szőlőjük (és egyebük) után járó szolgálmányukat, és birtokolják azokat halálukig úgy, ahogy akarják. Amikor meghaltak, szálljanak azok örököseikre a tulajdonjog szerint. Őket soha senki ne zaklassa és ne háborgassa. Az általuk művelt földek is maradjanak birtokukban, de földjeik nem az említett osztályozás szerinti (mint a ház, kert, szőlő) tulajdonbirtokuk, hanem ezek mint a többi jól védett tartományban „kincstári föld" [arz-i miri] néven ismert „az ország földje" [arazi-i memleket] a mohamedán kincstár földtulajdonaként, kölcsönadás útján vannak a rája birtokában. Gabonaneműből és egyéb terményből vessék és arassák azt, amit akarnak. Fizessék meg tized címén a harádzs részt [haradzs-mukaszemeszi] és a többi járandóságot, és birtokoljanak úgy, ahogy akarnak. Amennyiben a földet nem hanyagolják el, hanem mint illik, kellőképpen megművelik és a járandóságot hiánytalanul megfizetik, őket senki ne zaklassa és ne háborgassa, birtokolják halálukig úgy, ahogy akarják. Amikor [a rája] meghalt, helyére gyereke kerüljön, és az említett részletek szerint birtokoljon. Ha gyereke nem maradna, a többi jól védett tartomány régi földtulajdonjoga szerint bárkinek, aki annak megművelésére képes, az „azonnali díj" [üdzsret-i muaddzsele] beszedésével „birtokba" [tapu] kell adni. Az is a régi körülmények szerint birtokoljon. Szőlejük és kertjük helye is efféle lesz, amikor a szőlő és a kert elpusztul. Helyüket ne képzeljék saját tulajdonuknak.

MTSZ II/1. 41–42. P.

MAGÁNJOG

HITBIZOMÁNY

247.

1687

I. LIPÓT NEGYEDIK DEKRÉTUMA

9. CIKKELY

A MÁGNÁSOK IDŐSB FIAINAK AZ ATYAI RENDELKEZÉS SZERINT INTÉZKEDŐ ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL

Az ország mágnásai és előkelői romlásának elhárítása s a fekvő jószágok szokás szerint megkísérlett önkényes elidegenítésének s elpazarlásának megfékezése végett méltán elhatározták, hogy mától ezentúlra, ha valaki e mágnások vagy előkelők közül az ő szolgálataival vagy saját vitézségével, vagy az ősi javak jövedelmeiből szerzett birtokaira nézve a megyékben előzetesen közzéteendő végrendeleti intézkedéssel Ő császári és királyi szent felségétől megerősített hitbizományt és elsőszülöttségi öröklésrendet alapított s állított föl: örököseinek és utódainak semmi joguk se legyen az efféle, atyai végrendeleti intézkedés alá vetett javakat, annak tartalma ellenére, azok szerzési tőkeösszegére nézve, elzálogosítani és elidegeníteni.

1. § Hanem azokból a javakból csak a haszonvételt és jövedelmet húzhassák, az elsőszülöttségi birtoklás elvesztésének büntetése alatt.

2. § Ez a törvénycikkely azonban a köznemesekre semmiképpen ki nem terjed.

CJH 341. P.

248.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

50. CIKKELY

AZ ELSŐSZÜLÖTTSÉGRŐL ÉS AZ 1687. ÉVI 9. TC. MAGYARÁZATÁRÓL

Mivelhogy tapasztalták, hogy az 1687. évi 9. t.cikkelyből, mely az ország mágnásai részéről alkotott vagy alkotandó elsőszülöttségről szól, némely nehézségek merültek fel, azért ennek világosabb értelmezése végett, Ő legszentségesebb felsége jóságos beleegyezésével, rendelik:

1. § Hogy ilyennek felállítása nemcsak végrendeleti intézkedés, hanem hiteles bevallások és a szerzők részéről nyert királyi adományok útján is (épen hagyván azonban az elsőszülöttség felállítása s kihirdetése előtt szerzett jogot, és levonván a tett adósságot) jövőre is, de mindig előzetes királyi megerősítés után, szabad legyen.

2. § Hogy azonban az elsőszülöttségek felállításával a hitelezőket vagy bárki mást meg ne csaljanak: az ilyen vagy más felállított vagy felállítandó elsőszülöttségeket azoknak a megyéknek közgyűlésein, melyekben az elsőszülöttségi birtokok feküsznek, ki kell hirdetni, s jegyzőkönyvbe kell vezetni.

3. § Ezzel azonban a nemesi állás s a szabad rendelkezésről szóló alaptörvények semmi sérelmet ne szenvedjenek.

4. § Sőt, inkább mindenki részére épen tartandó annak joga, hogy a saját szerzeményei-

ről szabadon rendelkezhessék, ha pedig valaki e nemesek közül elsőszülöttséget akar felállítani, eziránt Ő legszentségesb felségéhez folyamodhassék.
CJH 613. P.

VÉGRENDELETEK

249.

1715
III. KÁROLY ELSŐ DEKRÉTUMA

27. CIKKELY
A VÉGRENDELETEKRŐL
A karok és rendek a végrendelkezők nagy sérelmével vették észre, hogy azok, akiknek szabad végrendelkezési joguk van, az egyházi és polgári törvények sokféle követelményei miatt (melyek szerint az országlakók végrendeleteit ekkorig vizsgálni s vitatni szokás volt), szándékaik meghiúsulását tapasztalták.

1. § Ezért az efféle sérelem kikerülése végett rendelték, hogy mostantól jövőre azok a végrendeletek, amelyeket a szabad rendelkezés alá tartozó javakra s dolgokra nézve olyan végrendelkező, akinek végrendelkezési joga van, a hiteles helyeken kívül is, milyenek a káptalanok, conventek, az ország rendes bírái s az ítélőmesterek (s nem ezeknek titkárai, sem a hites jegyzők) előtt alkotott, és amelyeket maga a végrendelkező s a végrendelkező részéről megkeresett öt, együtt jelen levő, mégpedig nemesi vagy azzal egyenértékű kiváltságot élvező vagy szükség esetében más tisztességes állású tanúk is aláírásukkal s pecséteikkel megerősítettek, törvényes erejűek legyenek.

2. § Az írni nem tudó végrendelkező helyén aláírását s pecsétjét pedig hatodik, szintén megkeresett s jelen levő tanú pótolja.

3. § És mindenféle csalás és a ravasz fondorlat, amelyet a végrendelkezővel szemben gyakran alkalmazni szoktak, s amelyet mint ekkorig, az 1647. évi 15. cikk erejénél fogva, a szentszék előtt kell elegendőképpen kimutatni érvénytelenség büntetése alatt, mindenkor távol legyen, s attól óvakodjanak.

4. § S ezenfelül a végrendelet lényegéhez örökösrendelés jövőre se legyen szükséges, hanem a végrendelkezőnek szabadságában álljon az örökösrendelést a végrendeletbe foglalni, vagy azt mellőzni, aminek beiktatása vagy elmellőzése a végrendeletet meg nem rontja.

5. § Amely előre bocsátott ünnepélyességek azonban a kiváltságos végrendeletekben, úgymint a kegyes hagyományoknál, a katonai, a szülők és gyermekek közt s a döghalál idején alkotandó végrendeleteknél nem szükségesek, hanem elegendők a végrendelkezők saját kezével írt s aláírt vagy két tanú előtt tett szóbeli végrendeletek is.

6. § A fiókvégrendelet ünnepélyességére nézve pedig három tanú elegendő.

7. § A szabad és királyi városokra nézve pedig (melyek egyébiránt ekkorig dívó gyakorlatuk mellett maradhatnak) annak szükségességét állapítják meg, hogy a végrendeletet a végrendelkező előtt felolvassák, s ez a tanúk előtt élőszóval nyilvánítsa, hogy az az ő végakarata.

8. § A kihirdetés s az érdekelt felekkel közlés pedig csak a végrendelkező halála után, mielőbb eszközlendő.

9. § S ugyanezt kell figyelemben tartani a vármegyékre nézve is, hol az alispánt és szolgabírót az esküdttel küldötték ki.

10. § A végrendelet készítésének ez a módja pedig a múlt esetekre nem kötelező, hanem csak a jövendőbeli végrendeleteknél foglal helyet s kötelez.

11. § A nemes személyekre nézve az 1655. évi 46. t.-cikk épen maradván.
CJH 459. P.

A JOBBÁGYOKRÓL

250.

1547
A NAGYSZOMBATI GYŰLÉS HATÁROZATAI

26. CIKKELY
A JOBBÁGYOKNAK VISSZAADJÁK A RÉGI KÖLTÖZÉSI SZABADSÁGÁT
Minthogy pedig a mindenható jó Istennek bosszúálló haragja, a népnek valamely súlyosabb vétke miatt, különböző, úgy régibb, mint újabb példákból igen gyakran világosan kitűnt, és úgy látszik, hogy az egykori virágzó Magyarországnak néhány év óta semmi sem ártott jobban, mint a jobbágyok elnyomása, akiknek kiáltása folytonosan felszáll az Isten színe elébe:

1. § Az ország rendei és karai, hogy a mindenség legfőbb teremtőjének haragját eltávolítsák, és az ő jóságát, kegyességét és kegyelmét ennek a sanyargatott országának a javára kiengeszteljék; kiváltképpen, mivel Őfelsége a legutóbbi pozsonyi országgyűlésen az ő híveit erre kegyelmesen személyesen intette: a többi közt, amit ezen az országgyűlésen a király Ő szent felségének, az ő legkegyelmesebb uruknak jó indulatú és atyai figyelmeztetésére határoztak, egyértelemmel azt is megállapították:

2. § Hogy az alárendelt nyomorult jobbágyoknak a szabadságát, melyet azoktól az utóbbi években bármely okból elvettek, vissza kell adni, és hogy azoknak, akik nem akarnak valamely (talán kemény szívű és kegyetlen) úrnak vagy nemesnek az uralma és hatalma alatt élni, szabadságukban álljon máshová költözni, megtartván az alább írt módot és rendet.

251.

27. CIKKELY
MIKOR SZABAD A JOBBÁGYNAK MÁSHOVÁ KÖLTÖZNI?
Hogy minden alárendelt vagy jobbágy, aki máshová akar költözni, értesítse a maga szándékáról azt az urat vagy nemest, akinek a fekvő jószágaira költözni akar, és annak a vármegyének a szolgabíráját, amelyben lakik.

1. § Amely szolgabíró köteles a jobbágy szándékát ez utóbbi urának és ama hely bírájának, ahol a jobbágy lakik, bejelenteni.

2. § És ha a jobbágyot ura tizenöt nap lefolyása alatt rá nem veheti arra, hogy helyén megmaradjon, akkor menjen a szolgabíró annak a vármegyének egyik nemesével arra a birtokra, ahol az elköltözni szándékozó lakott, és az a jobbágy mindenekelőtt ama helység, major vagy mezőváros bírájának, polgárainak és többi jobbágyainak a jelenlétében, ahol eddig lakott, az előtt a szolgabíró és egyik megyebeli nemes előtt tegyen esküt arra, hogy az innen való elköltözésre semmi magángyűlölség vagy bármely más ok nem indítja, mint az, hogy ura a régi szabadságtól és szokástól eltérő szolgálattétellel és pénzfizetéssel vagy az igazsággal ellenkező valamely teherrel és akadállyal nyomorgatta.

3. § És miután az esküt ekképpen letette, adjon teljes elégtételt mindazokért az adósságokért, amelyekkel úgy pénzben, mint dolgokban és jövedelmekben vagy talán bérben akár urának, akár ura alárendeltjeinek vagy az ő urához tartozó bármely másoknak, avagy az urától nyert szabadság következtében ennek tartozott.

4. § Házát ne hagyja hátra elpusztult vagy romlott állapotban.

5. § És ha annak a helynek, ahol eddig lakott, többi lakosaival bármely okból valamely peres vagy ügyes-bajos dolga van, azt távozása előtt hozza tisztába, törvényes úton vetvén véget az ügynek.

6. § És így aztán az a jobbágy a szolgabírótól költözési engedélyt nyervén, az említett egyik nemes jelenlétében és a földbérnek nevezett adó letétele után, ahova inkább akar, szabadon költözzék el.

7. § Az ilyen jobbágynak a háza pedig maradjon meg ama hely urának, ahonnan az eltávozott, amelyet ez tetszés szerint más jobbágynak adhat.
CJH 203–207. P.

252.

1550
I. FERDINÁND TIZENKETTEDIK DEKRÉTUMA

37. CIKKELY
MIKÉPPEN KÖLTÖZHETIK A JOBBÁGY?
Az ilyen költözni akaró jobbágynak (akivel szemben tudniillik a mentességet és az erre nézve a múlt országgyűléseken és a jelenlegiben megállapított rendet meg nem tartanák) szabadságolásában követendő módra és rendre nézve

1. § határozták: hogy a költözni szándékozó jobbágy panaszát az egyes vármegyékben az az úr vagy nemes, akinek a fekvő jószágaira az a jobbágy költözni szándékozik, adja elő a nemesi szék színén az alispánnak és szolgabíráknak és a múlt évben beállított esküdt nemeseknek, úgy mindazonáltal, hogy a vármegyében minden tizenöt nap alatt vagy legföljebb minden hónapban törvényszéket tartsanak; és a panasz meghallgatása után az alispánok, szolgabírák és esküdt nemesek küldjenek ki a maguk kebeléből az egyik vagy másik szolgabíróval három nemest a hely színére, ahol a költözni szándékozó jobbágy lakik.

2. § És ott az az említett úr vagy nemes bizonyítsa be előttük annak a falunak a bírájával és két polgárával és egyszersmind a közelebbi falukból való három nemes vagy nem nemes szomszéddal és határossal, hogy azt a jobbágyot az ő ura az előrebocsátott határozat ellenére zaklatta.

[...]

8. § Ha a jobbágyot szabadon bocsátandónak ítélik, akkor azoknak az adósságoknak a lefizetése után, amelyekkel netán a jobbágy az ő urának vagy ura jószágain másvalakinek tartozik, bocsássák őt szabadon.

[...]

12. § Ezenkívül azt az urat vagy nemest, aki azt a jobbágyát, aki fölött bíráskodnak, az ítélethozás vagy fellebbezés ideje alatt bármilyen büntetéssel vagy bírsággal zaklatja, a fönt említett kétszáz forint büntetésben kell elmarasztalni.

13. § Időközben azonban tartozzék a jobbágy a maga szolgálatait, a per befejezéséig, más jobbágyok módjára, ura részére teljesíteni.

14. § De ha kitűnnék, hogy a jobbágynak a panaszra semmi igaz oka sem volt, akkor urának méltatlan bevádolása miatt urának fizetendő élő díjában, vagyis húsz forintban kell őtet elmarasztalni.
CJH 277., 278. P.

253.

1767
MÁRIA TERÉZIA URBÁRIUMA

Mária Terézia, Isten kegyelméből özvegy római császárné, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia stb. apostoli királynője, Ausztria főhercege.

Fenséges herceg, igen kedves rokonunk, tisztelendő, tekintetes és nagyságos, nagyságos és tisztelt, kedvelt híveink. Jól ismeretes Kedvességed és Hűségtek előtt, és eléggé bőven bizonyítják az úrbéri ügyben eddig is hozzátok küldött kegyes leirataink, mennyire arra irányul állandóan a mi anyai fáradozásunk és királyi gondunk, hogy egyrészről a földesurakat szabadon és sértetlenül megőrizzük igaz jogaikban, másrészről pedig minél jobban gondoskodjunk a szegény adózó nép megmaradásáról és az egész országnak ezzel elválaszthatatlanul összekapcsolt javáról, következésképp az adózó népet megóvjuk a földesuraknak minden igaztalan és törvénytelen elnyomásától [...]

a szabályozásban kifejtett és meghatározott szolgáltatások a minden késedelem nélkül kitűzendő közgyűlésen való kihirdetéstől számítva hat hónapon belül kezdődjenek, és mindenütt egyenlően és minél pontosabban tartassanak meg [...]

Az úrbérszabályozási példányokba kifejezetten és határozottan írassék be mind a telki állomány, mind pedig az, hogy az igás robotot két vagy négy igával [igavonó állattal] kell-e teljesíteni, és az, hogy a kilencedet természetben vagy milyen egyenértékben kell leróni (mert a nyomtatott úrbéri iratba nem lehet belefoglalni az alattvalók meg nem határozott és feltételektől függő szolgáltatásait), és végül a megye hiteles pecsétje alatt adassék ki a községeknek [...]

Az alattvalók [a jobbágyok] a szabályozásban foglalt szolgáltatásoknál nagyobbakra már csak azért sem kényszeríthetők, mert a szolgáltatások és kötelezettségek ily módon létrejövő egyenlőtlensége könnyen okot és alkalmat adna új mozgalmakra és nyugtalankodásokra, különösen a jelen körülmények között, amikor a közcsend még nem állott egészen helyre.

Nehogy azt gondolják, hogy ez a szabályozás a helységek kiváltságait vagy minden szerződést és szabályosan készített urbáriumot teljesen eltörölt és érvénytelenített, kegyesen elhatároztuk, hogy ha egyes helységek és községek kiváltságokkal ellátottaknak tekintik magukat, és ezeknek eddig is használatában voltak, s ha egyes helységeknek szabályosan és törvényesen készített urbáriumuk volnának, vagy pedig a betelepítés alkalmával vagy szabad költözésű emberekkel kötött szerződések állnának fenn, akkor az ilyen kiváltságokat, szerződéseket és urbáriumokat először a megyei törvényszéken az említett féléves időn belül referálják, és ha az jogerősnek és érvényesnek találja, azután helytartótanácsunk útján legfőbb betekintésünkre alázatosan terjesszék fel ide [...]

A helységek osztályba sorolását szabályosan és lelkiismeretesen dolgozzák ki, mind pedig megfelelően jegyezzék fel a telek és tartozékok állományát, a fekvésnek, a földnek és területnek s az előnyös és káros tényezőknek megfelelően, korábbi, a telki állományt e megyék számára már megszabó kegyes rendeleteink előírásai szerint; hozzátéve, hogy a helységek említett osztályba sorolására a minél gyorsabban összehívandó megyei közgyűlés előbb küldötteket nevezzen ki és állítson úgy, hogy ezek – akiket az osztályba sorolás munkájára külön esküvel kell kötelezni – haladéktalanul fogjanak hozzá ehhez a munkához királyi biztosaink elnöklete alatt [...]
TJT 252–255. P.

254.

1785
II. JÓZSEF JOBBÁGYRENDELETE

Mi, II. József, Isten kedvező kegyelméből mindenkor felséges választott római császár, Németország, Magyarország stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia és Lotaringia hercege, Etrúria nagyhercege, Erdély nagyfejedelme, Milánó és Párma hercege, Habsburg, Flandria, Tirol stb. grófja, jelen oklevelünk tartalmával emlékezetül adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy uralkodásunk kezdeteitől fogva arra irányult jóságos szándékunk és atyai gondoskodásunk, s arra is fordítottuk fáradhatatlan gondoskodásunkat és törekvéseinket, hogy a mi uralmunk alá vetett népek bodogságát – állapotukat, helyzetüket meg nem különböztetve, s nem téve különbséget köztük nemzetiségük és vallásuk miatt sem – teljes erőnkből előmozdítsuk és megszilárdítsuk. Mivel pedig úgy találtuk, hogy e cél elérését a földművelés megjobbítása és a szorgoskodás (iparkodás) előmozdítása szolgálná a legjobban, ezt pedig nem lehet másként elérni, csakis úgy, hogy ha azt a személyes szabadságot, amely minden embert a természetjog alapján megillet, s melyet az államnak is biztosítania kell, általánosságban a jobbágyokra vonatkozóan is megszilárdítjuk, és ha a tárgyak (dol-

gok) tulajdonjogát – annyiban, amennyiben az a jobbágyokat a törvény szerint is megilleti – is biztosítjuk és megerősítjük. E cél érdekében tehát úgy akarjuk, hogy az alább következők menjenek át a közjogi gyakorlatba, s minden helységben – mindenki tájékoztatására és eligazítására – közhírré is tétessenek.

Először. A jobbágyi állapotot – amennyiben az a jobbágyokat eleddig örökre elkötelezettekké és röghöz kötöttekké tette – a jövőben egyszerűen eltöröljük; s azt sem akarjuk, hogy a jövőben a jobbágy elnevezést ebben az értelemben bárki is használja; következésképpen kinyilatkoztatjuk, hogy a jobbágyok egyenként és összességükben, bármilyen nemzetiségűek és vallásúak legyenek is, a jövőben személyüket tekintve szabadok és szabad költözködésű emberek legyenek, s megparancsoljuk, hogy mindenütt ilyeneknek is tartsák őket, miután a természetjog, de a közjó érdeke maga is ugyanezt javallja, sőt, meg is követeli; mindebből szükségképpen következik, hogy minden olyan peres eljárást, mely a szabadság megszerzésére irányul, magától értetődően meg kell szüntetni.

Másodszor. Azt akarjuk, hogy minden egyes jobbágy tetszése szerint, földesura beleegyezése nélkül is házasságot köthessen, tanulhasson, tudományos munkát végezhessen, kitanulhassa a (szabad) művészeteket, avagy a mesterségeket, s bárhol gyakorolhassa is azokat.

Harmadszor. A földesúr saját nemesi telkén és lakóházában teljesítendő szolgai munkára nem kényszerítheti sem a jobbágyot, sem annak fiát, lányát vagy más hozzátartozóját azok akarata ellenére, hanem kinek-kinek szabad akaratára bízzuk, hogy – ha akarja – az ilyen munkát elvállalhassa, s erre vonatkozóan földesurával megállapodást köthessen tetszése és földesurával való előzetes egyezkedése szerint.

Negyedszer. Minden egyes jobbágy, bármiféle ingóságait és szerzett javait, ti. a földek, a rétek, a malmok és a szőlők méltó becsértékét, tetszése szerint eladhatja, elajándékozhatja, elcserélheti, elzálogosíthatja, gyermekeire vagy más rokonaira hagyományozhatja végrendeletileg, vagy akinek akarja, arra is ráhagyhatja; továbbá ezek felől saját akarata szerint szabadon dönthet; épségben tartva azonban a földesurak folytonossági jogát; ide értve azonban azt, hogy azok a terhek, amelyek az eladóra vagy hagyományozóra nehezednek, az ilyen fundusok (fekvőségek) tekintetében – amennyiben nem az uraság váltja meg azokat – szálljanak át a vevőre vagy az örökösre [hagyományt élvezőre; hagyatéki örökösre – *A ford.*], arra ti., aki a javak tényleges birtoklásában az eladót vagy a hagyományozót [örökhagyót] követi.

Ötödször. A jobbágyok által bírt javak biztonságának megerősítése céljából jóságosan elhatároztuk, hogy sem őket, sem bármiféle jogcímen utódaikat törvényes és elegendő ok nélkül s az illetékes vármegye előzetes tájékoztatása mellőzésével ne lehessen sem elmozdítani, sem zavarni jobbágytelkük vagy bármilyen más fekvőségük [fundusuk] tekintetében, hanem mindenkor meg kell őket hagyni azok békés és zavartalan birtoklásában, s akaratuk ellenére sem egyik helyről a másikra, sem az egyik vármegyéből a másikba áthelyezni nem szabad őket.

Hatodszor. Egyéb, e pontokba nem foglalt ügyekben a jobbágyok alkalmazkodjanak az érvényben levő rendelkezésekhez; ha pedig úgy adódnék, hogy azok közül egyik vagy a másik zaklatást okozna nekik, akkor azt illetően a vármegye köteles nekik az ügyvédi segítséget kijelölni, és a rajtuk esett sérelmeket megtorolni. Miután pedig mindezt elrendeltük és kihirdettük a jobbágyokra vonatkozóan, bízunk abban, hogy ők is meg fognak felelni atyai szándékunknak, s arra fognak törekedni, hogy szorgosságukkal és a falusi gazdálkodás serény gyakorlásával, minden erejükkel előmozdítsák a közjót, saját és örököseik [utódaik] boldogulását.

Kelt Bécsben, a mi főhercegi városunkban, augusztus hónap huszonkettedik napján, az Úr ezerhétszáznyolcvanötödik esztendejében, római császárságunknak huszonegyedik, magyar, cseh és egyéb királyságunknak ötödik esztendejében.

TJT 286–288. P.

BÜNTETŐJOG

ALAPELVEK

255.

1787

KÖZÖNSÉGES TÖRVÉNY A VÉTKEKRŐL ÉS AZOKNAK BÜNTETÉSEKRŐL. A JOSEPHINA

[...] A' FŐBENJÁRÓ VÉTKEKRŐL ÁLTALLYÁBAN

1. § Nem minden törvényszegés legottan criminalis, avagy, a' mint neveztetni szokott, főbenjáró vétek: és ilyen vétkeknek csak azokat a' törvényszegéseket kell tartani, 's következendőképpen csak azokkal a' cselekedetekkel kell úgy, mint főbenjárókkal bánni, melyek e jelenvaló büntető Törvénytől olyanoknak esmértetnek.

2. § A' főbenjáró vétekre *gonosz eltökéllés* kívántatik, és *szabad akarat*. A' gonosz eltökéllés akkor ítéltetik jelen lenni, ha a' törvénnyel ellenkező cselekedet vagy elmúlatás előtt, vagy éppen akkor, midőn történik, meggondoltatik az abból származó rossz, és eltökélltetik: következendőképen, ha a' törvénnyel ellenkező cselekedet *tulajdonképpen* oly szándékkal vitetik végbe, hogy abból rossz következzen.

3. § A' gonosz eltökéllés akkor is jelen lenni ítéltetik, midőn a' valóban következett rossz nem volt ugyan tulajdonképpen a' cselekedetnek célja, de a' cselekedet mégis egy más olyan gonosz szándékból vitetett végbe, melyből a' rossz közönségesen következni szokott, vagy legalább *könnyen* következhetik.

4. § A' ki gonosz eltökéllés nélkül gonoszat cselekeszik, noha nem bűntelen, de mégis nem főbenjáró Bűnös. Annál inkább nem lehet a' cselekedetet főbenjáró véteknek tartani, melyből a' rossz *csak* történetképpen következett.

5. § A' kiben szabad akarat nincsen, főbenjáró vétket annak nem lehet tulajdonítani. Megtörténik ez a' következendő esetekben.

a) Ha a' Vétkező *bolond*, és eszétől egészen meg vagyon fosztva.

b) Ha a' változó eszelősségnél *abban az időben* vitetett végbe a' cselekedet, melyben az eszelősség tartott.

c) Ha a' gonosz cselekedet egy a' vétekre nem célozó szándékból *történetképpen* szerzett részegségben vagy az érzékenységeknek más egyéb háborodásában vitetett végbe, melyben a' Vétkező semmit sem tudott cselekedetéről, vagy

d) A' gyermeki nyomban, azaz: *a' tizenkettődik esztendőnek* bétöltése előtt.

e) Ha a Vétkező a' törvénnyel ellenkező cselekedetre valamely kínszerítés vagy *győzhetetlen* erőltetés által kínteleníttetett.

f) Ha egy olyan tévelygés jött közbe, melyet a' Tévelygőnek vétekül tulajdonítani nem nem lehet, és ő egyéb iránt, ha közbe nem jött volna a' tévelygés, szabad és törvényes cselekedetet vitt volna végbe.

6. § A' vétket mindenkor a' Vétkezőnek gonoszságból kell megmértékelni, nem pedig annak állapottyából és környűálló dolgaiból, a' ki az által megbántódik. Vétkek követettnek el tehát még a' Gonosztévők, az Esztelenek, a' Gyermekek, az Aluvók, sőt még azok ellen is, a' kik önnön károkat és veszedelmöket magok kívánnyak.

7. § Az embert nemcsak maga a' cselekedet teszi vétkessé, hanem minden egyéb *gonosz eltökéllésből és szabad akaratból* származó öszvemunkálkodás is: a' parancsolás, a' tanácslás, a' megdícsérés, az oktatás, az előmozdítás vagy más egyéb, a' mi a' megtörtént gonosz cselekedetre alkalmatosságot vagy okot adott, vagy arra akkor, midőn a' gonosz cselekedet végbevitetett, *akármely móddal* segítséget nyújtott, vagy *csak* bátorságos végbevitelére is szolgált.

8. § A' ki pedig *csak* a' gonosz cselekedetnek végbevitele után nyújtott a' Vétkezőnek segítséget és pártfogást, vagy a' nála esméretessé lett gonosz cselekedetből nyereséget vont, és hasznot, egy néki tulajdon és *különös* vétekbe kötelezi ugyan magát, de az elkövetettben

nem részes, kivévén, ha talán a' gonosz cselekedetnek végbevitele előtt a' Vétkezővel a' következendő segítségről vagy részesülésről megalkudott volna.

9. § Noha a' *csupa* gondolat és *maga* a' belső gonosz szándék nem tesz még főbenjáró vétket, arra mindazáltal, hogy az ember vétkes légyen, nem szükséges, hogy a' gonosz cselekedetet *valóban* végbevigye. Már az is főbenjáró vétek, ha azt végbevinni próbálta: legottan tudniillik, ha az, a' kinek gonosz szándéka vagyon, a' gonosz cselekedetnek valóságos végbevitelére felkészítette magát, és szándékát külső jelek és cselekedet által kinyilatkoztatta, a' vétek pedig azutánna *csak* tehetetlenségből, a' közbeérkezett idegen akadályok miatt vagy történetből nem vitetett végbe. [...]

A' FŐBENJÁRÓ BÜNTETÉSEKRŐL ÁLTALLYÁBAN.

10. § A' kitudódott és megbizonyíttatott főbenjáró vétket a' főbenjáró büntetés követi. Ezzel csak az a' Bíró bírságolhattya meg a' Bűnöst, a' kire főbenjáró Törvényszolgáltatás bízva vagyon.

11. § Az olyan Gonosztévőt mindazáltal, a' ki elkövetett vétke miatt már egy, noha törvénytelen, Bírótól megbüntettetett. *Ugyanazért* a' vétekért csak akkor büntetheti meg másodszor tulajdon főbenjáró Bírója, ha az első büntetés sem a' törvénynek rendelése szerént kiszabva, sem az elkövetett vétekhez nem volt mértékelve. De még ebben az esetben is, a' törvényes büntetéssel bírságolván a' főbenjáró Bíró a' Gonosztévőt, tekintetve vegye azt a' büntetést, melyet már kiállott.

12. § A' büntetést csak e' jelenvaló Törvény szerént kell kimérni a' nélkül, hogy azok a' Törvények tekintetbe vétessenek, melyek ott, a' hol a' vétek elkövettetett, szokásban vagynak.

13. § Köteles a' főbenjáró Bíró ennek a' Törvénynek betű szerént való tellyesítésére, a' mennyire abban a' vétekre a' büntetésnek nagysága és neme szorosan és nyilván meg vagyon határozva: nem szabad néki kemény számadás alatt a' törvényesen rendelt büntetést vagy meggyengíteni, vagy megsúlyosítani. Annál inkább nem szabad néki a' büntetésnek nemét megváltoztatni, vagy a' büntetést a' Vétkező és a' Kártvalló között meg történendő alkura és megegyezésre nézve egészen elengedni.

14. § A' főbenjáró Bírónak kötelessége tehát a' vétek és a' büntetés között az igaz egyarányúságra vigyázni, és ugyanerre nézve a' környülálló dolgokat egymással szorgalmatosan öszve tartani. A' *véteknek* részéről különös tekintetbe vegye a' gonosz cselekedetnél közbeérkező gonoszságnak garádicsát, a' vétekkel öszvekapcsolt következéseknek fontosságát, az abból származó kárnak nagyságát, és ugyanez ellen a' vétek ellen való őrizkedésnek lehetségét vagy lehetetlenségét: a' *Gonosztévőnek* részéről pedig a' gyengébb esztendőket, és az ugyanezekre nézve történt elcsábítást és gondatlanságot, a' már többször megtörtént büntetést és a' vétekbe való visszaesésnek veszedelmét.

15. § Ha a' Törvényszegő *több* és egymástól *külömböző* vétkekben találtatik bűnösnek, akkor a' büntetés arra a' vétekre szabattasson ki, melynek a' Törvény keményebb büntetést rendel; úgy azonban, hogy a' büntetésnek megsúlyosítására nézve tekintetbe vétessenek egyenkint a' többi vétkek is.

16. § Csak azt lehet megbüntetni, a' ki vagy maga elkövette a' gonosz cselekedetet, vagy abban a' 7. és 8. §-ok szerént a' részesülés által bűnösnek tette magát. De sem a' büntetés nem válhat ártalmára a' Gonosztévő Hitvesének, Gyermekeinek, Atyafiainak, Örököseinek vagy más harmadiknak, a' ki a' vétekben nem részesült.

17. § Ha a' Gonosztévő az eltitkolás, a' szökés vagy a' halál által a' főbenjáró Törvényszéknek kezeiből kiszabadulna, akkor az olyan vétkekre nézve, melyek nagy figyelmetességet és botránkozást okoznak, vagy melyeknek büntetlensége talán további veszedelmes következéseket vonna maga után, a' büntető végzést még a' *Távol levőn* vagy *meghalttan* is következendőképpen lehet végbevinni. A' Gonosztévőnek neve, az elkövetett vétek és az erre következett büntető végzés egy tudósításban az akasztófára függesztessen, és a' nyilvánvaló Hírmondóknak írásaik által kinek-kinek tudtára adattasson.

18. § A' büntetés, mellyel nyilvánvaló elégtétel gyanánt illettetik a' Gonosztévő, semmiképpen meg nem gátolja azokat, a' kik megbántattak, vagy azokat, a' kinek a' vétek által kár okoztatott, attól, hogy a' kárnak őket illető helyrehozattatását, vagy az elégtételt a' Gonosztévőn, annak Örökösein vagy Jószágán a' Törvénynek rende szerént meg ne keressék: kivévén azokat, a' kik a' vétekben részesülvén a' jelenvaló Törvény által ettől a' jusstól nyilvánvalóképpen megfoszttatnak.

19. § A' jelenvaló Törvény által meghatároztatott főbenjáró büntetéseken kívül nem fog jövendőben a' főbenjáró vétkekre nézve helyt találni semmi néműy más büntetés.

20. § A' halálnak büntetése azokon a' vétkeken kívül, melyekről a' Törvény szerént Álló Ítéletet (Judicium statarium) kell tartani, helyt ezentúl ne találljon. Azokban az esetekben pedig, a' hol Álló Ítéletet kell tartani, az istráng rendeltetik egyedül halálos büntetésnek. Az erre ítéltetett Gonosztévő felakaszttatni, megfojttatni, és a' szokott temetéstől el fog tiltatni. A' Gonosztévőnek teste azután, *minek* utána például a' népnek 12 órákig függött, minden pompa vagy kísérés nélkül takaríttasson a' földbe, a' hol lehet, az akasztófa mellett.

21. § A' többi főbenjáró büntetések: A' leláncolás; a tömlöc a' nyilvánvaló munkával; a' tömlöc egyedül; a' pálcázás; az ostorozás; a' vesszőzés; a' szégyenállás. A' három első büntetéseket a' véteknek minéműsége szerént meg lehet súlyosítani, vagy meghosszabbítván azoknak idejét, vagy más egyebet függesztvén hozzájok, a' mi azokat érezhetőbbekké teszi.

22. § A' büntetésnek idejére nézve ezek a' garádicsok: *a)* hosszas a' második garádicsban: *b)* hosszas az első garádicsban: *c)* tartós a' második garádicsban: *d)* tartós az első garádicsban: *e)* ideig való a' második garádicsban: *f)* ideig való az első garádicsban. [...]

JOSEPHINA

FELSÉGSÉRTÉS

256.

1715

III. KÁROLY ELSŐ DEKRÉTUMA

7. CIKKELY

A FELSÉGSÉRTÉS ESETEIRŐL

A karok és rendek a köznyugalom biztosabb fenntartása s a jó és csendes honpolgárok megvédése végett, Őfelsége jóságos kijelentéséhez képest, elrendelték:

1. § Hogy mostantól jövőre, ha az országlakók bármelyike az istentelen felségsértés vagy felségárulás bármely nemét és akár a Szent István második könyvének 51. fejezetében, akár egyebütt a hazai törvényekben itt-ott kijelölt bárminő büntettet elkövetne s abba esnék, az idézés formaságaiból felmerülő legveszélyesebb következések kikerülése végett, ezentúl semmi előzetes idézés szükséges ne legyen.

2. § De az árulás vagy felségsértés szörnyű bűnének egyetlenegy esetén kívül, a letartóztatás előtti idézést minden más és így az ország saját jogánál fogva hűtlenséget maga után vonó esetekben is mindenkor meg kell tartani, s azt semmi ürügy alatt el ne mulasszák.

3. § Kijelentvén azt, hogy az ilyen felségsértők elfogatása alkalmával (ha csak őket tetten érve nem ejtették fogságba, avagy ha el nem foghatták is, de az ilyen bűnben törvény szerint nyilván és világosan vétkeseknek találták és jelentették ki) azok ingó és ingatlan javait az elmaraszta ítélet előtt le ne foglalják s el ne harácsolják, hanem az ilyen javakat előzetesen összeírván, az elharácsolás veszélyének meggátlása végett, a bíróság ítélkezésének céljára a per végkimeneteléig zár alá vegyék, és számadás terhe alatt harmadik kézbe adják, vagy az esetek s körülmények különféleségéhez képest, a zár alá vétel elhagyásával is, azokat az elfogottak számára kell kezelni.

4. § Az ügynek elbírálása s megvizsgálása pedig közvetlenül egyedül a királyi felségre tartozván, az ő jóságos tetszésére marad fönn, hogy e szörnyű bűntettet Ő császári királyi felsége maga személyében, magyar tanácsosaival, a hazai törvények szerint az országon belül, avagy kívül kívánja megvizsgálni és ellátni. [...]

CJH 439–441. P.

HŰTLENSÉG

257.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

9. CIKKELY

HŰTLENSÉGI BŰNT MAGUKBAN FOGLALÓ ESETEK

A köznyugalom biztosabb fenntartása meg a jó és békés országlakók védelme végett a karok és rendek, Ő legsz. felsége kegyelmes elhatározása mellett, végezték,

1. § hogy a felségsértésről eddig alkotott törvényeknek, nevezetesen az 1745. évi 7. törvénycikkelynek és a jelen országgyűlés 5. cikkelyének erőben hagyásával:

2. § A Hármaskönyv első rész 14. címéhez képest azokat, akik nyíltan a szent korona, a királyi felség és az ország közállománya ellen támadnak s ellenszegülnek;

3. § Ezenkívül a második rész 16. címe értelmében azokat a hiteles pecsétekkel hivatalból eljáró bírákat, hiteles helyeket és hiteles személyeket, akik ilyenképpen hamis leveleket készítenek;

4. § Továbbá a hamis pénzverőket vagy akik ily pénzekkel tudva és nyilvánosan, mintegy ötvenforintnyi mennyiségben élnek;

5. § Éppen úgy azokat, akik az ország belső állományának feldúlására vagy felzavarására akármiféle embereket behoznak és felfogadnak.

6. § Azután a nyilvános eretnekeket, akik tudniillik a kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodnak;

7. § Nemkülönben az ország s ahhoz kapcsolt részek végvárainak gonosz szándékú elvesztőit s föladóit;

8. § Azokat, akik a törököknek és más hitetleneknek, tudniillik ez ország vetélytársainak és ellenségeinek fegyvert s háború idején eleséget szolgáltatnak;

9. § Továbbá azoknak zaklatóit, letartóztatóit s kifosztóit, kik kárhozatos felekezetükkel felhagyva, Törökországból ez országba s ennek kapcsolt részeibe menekülnek itt-tartózkodás végett;

10. § Valamint azokat a harmincadosokat és másokat, akik a külföldiekkel a királyi jövedelmek csorbítására öntött arany és ezüst kivitelére nézve társaságba lépnek, s az ily aranyat és ezüstöt az országból alattomosan kiviszik;

11. § Továbbra is hűtlenség bűnében, tudniillik fejük és a részükre eső ingó s ingatlan javak elvesztésében kell elmarasztalni.

12. § Az ártatlan és a bűnössel osztozatlan gyermekek s testvérek osztályrésze, továbbá anyai és anyai ősi javaik, valamint a hitvesi jogok, a mások pénze s követelése az 1715. évi 9. törvénycikkely értelmében s a sértetteknek az előbbi esetekből felmerülő kár (a költségekkel) megtérítése mindig épen maradván.

CJH 275. P.

11. CIKKELY

MÉG NÉHÁNY, ELŐBB HŰTLENSÉGI ESETET HALÁLBÜNTETÉSSEL SÚJTANI RENDELNEK

Hogy pedig a bűnöket, fenyítéseket s büntetéseket, illetőleg módot és rendet tartsanak, Ő legszentségesebb felségének kegyelmes elhatározásához képest, a karok és rendek beleegyezésével megállapítják:

1. § hogy az atyagyilkosokat, anyagyilkosokat, férjgyilkosokat, feleséggyilkosokat és gyermekgyikosokat;

2. § A testvérek s vérrokonok megölőit;

3. § Ezenfelül az első és második fokon vérfertőztetőket;

4. § Úgyszintén a mostohaanyák s mostohaleányok megszeplősítőit s az azokkal paráználkodókat;

5. § Végre azokat, kik az országnak az ő hivatalos működésükben tettleg és törvényesen eljáró rendes bíráit s azok helyetteseit, az ítélőmestereket s más, akár hétszemélyes vagy királyi ítélő-, akár kerületi táblai vagy megyei bírákat, a káptalani vagy conventi, királyi vagy nádori, vagy báni embereket, vagy az ország báróit és a főispánokat, úgyszintén a királyi kamara tanácsosait s első és aligazgatóját;

6. § Úgyszintén, akik a főpapokat, mágnásokat és nemeseket s azok követeit és a hozzájuk tartozó vagy velük az országgyűlésen jelen levő családtagokat vagy szolgákat, avagy azokat, akik arra vagy a táblai ítélőszékekre, vagy a megyék közgyűléseire s törvényszékeire, valamint a szökevény jobbágyok és szolgák visszakövetelése s visszabocsátása meg a katonaság kihágásai iránt nyomozást végeznek, s az azzal való elszámolás eszközlésére mennek, s arról visszatérnek, és ama számvetésen az említett nyomozásokkal foglalkoznak, vagy azokról visszatérnek, és az országgyűlésen panaszkodókat emiatt az országgyűlésen kívül megölik:

7. § A vérrokonság közelségének fokozatához vagy a megöltek hivatalának minőségéhez képest súlyosbítással kimondandó főbenjáró büntetés alá kell vetni.

8. § Hasonlóképpen a szülők megverőit vagy megsebzőit a dolgok és tények körülményeihez képest, a bíró bölcs belátása szerint.

9. § Éppígy a saját uraik várainak s kastélyainak gonosz szándékú feladóit, s azoknak vagy bármely országlakóknak megostromlóit vagy elfogóit büntetés alá vessék.

10. § Úgy a hamis oklevelek készítőit és hamis pecsétek vésőit és emellett a mások életére leselkedőket szintén halállal; az élet és egyszersmind javak elvesztésére törőket s ezúton az ártatlanokat károkkal s költségekkel terhelőket, az élet elvesztésén felül a károknak és költségeknek az oklevélkészítők s pecsétvésők saját vagyonából megveendő megtérítésével is büntessék.

11. § A gyermekek részei s az anyai és anyáról ősi fekvő jószágok, úgy a törvényes hitvesi jog s nem kevésbé a mások pénze s követelése, ezek számára fenn és épen maradván.

12. § Az említett büntetéseknek legyenek alávetve azok is, akik ily esetekben efféle hamis levelekkel a törvényszékeken tudva és nyilván élnek.

13. § A nyilvános gyújtogatókat pedig élve kell megégetni, valamint a magángyújtogatókat is, kik előre megfontolt gonosz szándékkal a háztetőkre vagy az aratott terményre és vetésekre tüzet vetnek, s azokat elégetik, s így másokat megkárosítanak, súlyosabb körülmények közt hasonló büntetéssel, könnyebbek közt pedig enyhébbel, de mindenesetre életvesztéssel büntessék.

14. § Az országban s kapcsolt részeiben birtokos bármely állású s hivatalú katonákat pedig büntető- és katonai ügyekben a katonai törvényszéken, nem katonaiakban pedig, az 1655. évi 7. törvénycikk értelmében is, az esetek különféleségéhez képest szokott törvényes eljárás szerint ítéljék el s büntessék; a megölt ember gyermekeinek s özvegyének azonban mint méltatlanul sújtottaknak a bűntevő illetményéből fejdíjat fizessenek.

CJH 576. P.

12. CIKKELY

KÜLÖNFÉLE, EDDIG HŰTLENSÉGI BŰNNEK TEKINTETT ESETEKET, A BŰNTETTEK MINŐSÉGÉHEZ KÉPEST, ENYHÉBB BÜNTETÉSSEL BÜNTETENDŐKNEK JELENTENEK KI

A hamis oklevelek készítőit vagy azokat, akik ilyenekkel a törvényszékeken tudva és nyilvánosan élnek, s valakit nem életében, hanem csak javaiban megkárosítani törekednek, a károk és költségek megtérítésén felül becstelenség büntetése alá;

1. § De enyhébb esetekben az útlevelek vagy magánlevelek készítőit vagy azokat, akik ilyenekkel tudva élnek, habár senkinek becsületét sem sértenék, sem senkinek kárt nem okoznának, mégis, hogy az ilyenek készítésétől is tartózkodjanak, a királyi ítélőtábla vagy a megyék, polgári személyeket tekintve pedig ezeknek tanácsa, a bíró bölcs belátása szerint megérdemelt büntetés alá vessék.

2. § Azok, akik harmadik és negyedik ízen tudva vérfertőztetést követnek el, éspedig az előbbiek három-, az utóbbiak pedig kétévi börtönt szenvedjenek.

3. § Továbbá a király felkelése idején háborúba menni vonakodókat vagy katonát nem küldőket, úgyszintén a hamis híresztelés folytán hadat gyűjtő kapitányokat is a súlyosbító vagy enyhítő körülményekhez képest belátás szerint való büntetés alá;

4. § A szabad hajdúkat tartókat pedig személyeikre nézve szintén a körülményekhez képest a bűnhöz arányított, a részükről okozott károkra nézve pedig azoknak a költségekkel együtt leendő megtérítés büntetése alá;

5. § Végül ha a fentebb előszámlált eseteken kívül még másokat is hűtlenségieknek kellene kimondani, ezeket a tetthez képest a vétséghez arányló büntetés alá vontaknak nyilvánítják.

CJH 577. P.

HATALMASKODÁS

258.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

10. CIKKELY

A NAGYOBB HATALMASKODÁS BÜNTETÉSÉRE VÁLTOZTATOTT ELŐBBI HŰTLENSÉGI ESETEK FELSZÁMLÁLÁSA

A hazai nemesség előjogainak fenntartása és a magánországlakók biztossága meg bármely hatalmaskodók féktelenségének megzabolázása végett, Ő császári és királyi szent felsége helybenhagyásával, végezték továbbá:

1. § Hogy a nagyobb hatalmaskodásnak Mátyás király 6. dekrétuma 15. cikkelye s több más törvény értelmében megszabott büntetését azok ellentében, akik a nemesek házaiba törnek vagy azok fekvő jószágait elfoglalják, a nemeseket igazságos és törvényes ok nélkül fogságba vetik vagy letartóztatják, s ezenkívül, akik őket megsebzik, megverik vagy megölik, jövőre is fenn kell tartani.

2. § Úgyszintén, akik az országnak az ő hivatalos működésükben tettleg és törvényesen eljáró rendes bírót s ezek helyetteseit, az ítélőmestereket és más, akár hétszemélyes vagy királyi ítélő-, akár kerületi táblai vagy megyei bírákat, továbbá a káptalani s conventi, királyi vagy nádori, vagy báni embereket, vagy az ország báróit és főispánokat, úgyszintén a kir. kamara tanácsosait, első és alelnökét letartóztatják, fogságba vetik, megverik vagy megsebzik.

3. § A szabad menedékleveleket megsértik.

4. § S a visszaűzést másodszor elkövetik, ki kell mondani.

5. § Nemkülönben azokat, akik az országgyűlésen panaszkodókat, azon kívül, ily panaszok miatt vagy az országgyűlésre, törvényszékekre, vagy a vármegyék közgyűléseire s ítélőszékeire, úgyszintén a szökevény jobbágyok és szolgák visszakövetelése s visszabocsátása vagy a katonaság kihágásai iránt nyomozást végezőket s az evvel való elszámolás eszközlésére jövőket s a számadással és a fentebb írt vizsgálattal foglalkozókat s onnét visszatérőket megverik vagy megsebzik, megveretik vagy megsebesíttetik.

6. § Valamint a testvérek és vérrokonok megsebzőit, tagok megcsonkítóit és szemek kivájóit ugyancsak a nagyobb hatalmaskodás büntetése alá vessék.

7. § A szerzetes és egyházi személyek pedig (s a nők) a mondott esetekben fejváltság büntetésével lakoljanak.

CJH 575. P.

NYILVÁNOS GONOSZTEVŐK

259.

1659

I. LIPÓT ELSŐ DEKRÉTUMA

16. CIKKELY

A MARTALÓCOK, GONOSZTEVŐK S KÓBORLÓK ÜLDÖZÉSÉNEK MÓDJÁT S BÜNTETÉSÉT ELRENDELIK

A szánalomra méltó népet zsaroló martalócok, gonosztevők s bármely más kóborlók büntetlenül kegyetlenkedő szabadosságának további megzabolázása végett rendelik, hogy azok üldöztetésekor minden főpap és mágnás úrnak, nemesnek és a szabad városoknak szolgái s alattvalói a megyei hatóság útján, azoknak ingó s ingatlan javakból elengedhetetlenül felveendő s a fenn érintett módon ugyanazon megyék szükségeire fordítandó tizenkét forint büntetés alatt felkelni s azok üldözőinek segítségére lenni tartozzanak.

1. § Emellett szabadságukban álljon a megyei hatóságoknak s azok erre rendelt s kiküldött embereinek bármely főpap, mágnás úr, nemes, szabad város, kapitány, sőt, a fiscus minden fekvő jószágában is az említett s hasonló kihágások elkövetőit minden akadály nélkül üldözni, s ha megtalálnák és elfognák, nem a földesurak és kapitányok, hanem a fő- és alispánok kezéhez adni és átszolgáltatni (az ez ellen vétőktől az említett és a megyei hatóság részéről múlhatatlanul behajtandó ötszáz forint büntetés alatt).

2. § Akik hasonlóan tartozzanak, hivataluk elvesztésének terhe alatt, az ilyen gonosztevőket méltó büntetéssel sújtani.

CJH 149. P.

17. CIKKELY

A GONOSZTEVŐKET S BÁRMELY KÓBORLÓKAT PÁRTFOGOLÓK ÉS BEFOGADÓK S AZ ELRABLOTT DOLGOKAT VISSZA NEM ADÓK BÜNTETÉSÉRŐL

Ugyancsak elrendelték, hogy az ilyen kóborlók és gonosztevők bármely rendű s állapotú befogadóit, pártolóit és oltalmazóit, miután előbb a dolog igazsága kiderült, a megyei hatóság főbenjáró büntetéssel, a rabolva vagy lopva elvitt dolgok vevőit vagy konok és szándékos letartóztatóit pedig, ha főpapok, mágnások, nemesek és szabad városok volnának, kétszáz forintnyi büntetéssel, ha pedig nem nemesek, saját fejdíjukkal s mindnyájukat az előbbi módon szerzett dolgok visszaadásával (minden törvényes orvoslat kizárásával) annyiszor-mennyiszer büntesse.

1. § A kapitányok pedig kötelesek legyenek minden ily módon elvitt s bárkinek, sőt, a kapitányoknak kezeinél is talált bárminemű s fajú dolgokat minden váltság s fizetés nélkül visszaadni: mégpedig a birtokosok a mondott célra fordítandó s javaikból az előbb említett módon felveendő ötszáz forint büntetés, a birtoktalanok pedig a fentebbi módon végrehajtandó hivatalvesztés terhe alatt.

CJH 150. P.

18. CIKKELY

A SÚLYOS GONOSZTETTEIK MIATT HÍRHEDT MÁGNÁSOK MIKÉPPEN BÜNTETENDŐK?

A mágnások vétkekben nyilvánuló féktelenségének további megzabolázása végett, az 1655:38. s abban hivatolt t.cikkelyekhez hozzáadandó:

1. § Hogy a súlyos gonosztetteikről hírhedt s bevádolt oly mágnások, különösen a hatalmasabbak ellen, kikkel szemben a megyei hatóság, ama a törvénycikkelynek erejénél fogva hivatalból, előleges vizsgálat után, még a nádorispán úrnak megkeresésére s megintésére sem akarna vagy tudna eljárni, avagy ezt elmulasztaná: Őfelsége parancsolatára a nádorispán úr vizsgálatot indíthasson a királyi vagy nádori és káptalani vagy conventi emberek útján, s azokat maga elé idézvén, rendkívüli hatalommal, a tett valóságának kitudása

után, bíróilag kellő büntetéssel is sújthassa; Szlavónországban pedig bűnügyekben a bán gróf úr.

2. § Mindazonáltal épségben maradván hasonló esetekben a megyei hatóságok hatalma az e tárgyban alkotott törvénycikkek szerint.

3. § És ezen törvény csupáncsak a mágnásokra vonatkozik.

CJH 151. P.

AZ OSZTRÁK JOG HATÁSA

260.

1696–1697
PRAXIS CRIMINALIS

62. FEJEZET: AZ EMBERÖLÉSRŐL, A SEBZÉSRŐL ÉS EGYEBEKRŐL

Aki mást gonosz szándékból megöl, és ezzel embervért ont, ontsák a vérét annak is.

1. § Valahányszor pedig az emberölést nem maga a vádlott követi el, azután pedig egyesek gonosz szándékból, mások váratlanul mennek végbe, és a gonosz szándékból és elhatározásból vagy a nagyon közeli vérrokonságra tekintettel elkövetettek súlyosabbak, ezért a büntetések alapján hogyan kell ezeket megkülönböztetni?

2. § Ezért először tudni kell, hogy ha valaki közönségesen, haragból vagy hirtelen felindulásból ölt meg más embert, és tetten érik, azt a fent írt módon el kell fogni.

Gyanújelek a nyomozáshoz

3. § Ha pedig csak a megölt ismert és a gyilkos ismeretlen, a joghatósággal rendelkező úr a testet vizsgáltassa meg a seborvossal. Azután azon a helyen, ahol a bűntett végbement és azoknál, akik látták, minél előbb folytasson gondos vizsgálatot arról, hogy esetleg kik voltak az elkövetők, és ha a halálosan megsebzett még életben van, tudakolja meg ugyanattól a szerzőt.

Gyanújelek a letartóztatáshoz

4. § Ha a megsebzett bizonyos személyt szerzőként nevez meg, vagy valaki, aki hihetőleg elkövette a bűntettet, el akar szökni vagy már szökésben van.

Hasonlóképpen, ha valakit azon a helyen fognak el, ahol a bűntett történt vagy valakinek ugyanott megtalálják a kivont kardját vagy más fegyverét.

Hasonlóképpen ha valaki a megölt dolgai közül valamit magánál tart vagy eladott.

Ha valaki éppen el akarja rejteni vagy el akarja temetni a tetemet.

Ezeknél és más effajta okoknál fogva a joghatósággal rendelkező úr az ilyent fogja el.

Gyanújelek a kínvallatáshoz

5. § Ha tehát az elvégzett vizsgálatból minden már mondott vagy ezek közül alkalmas gyanújelek válnak ismertté, és ezenfelül amit valaki más közönséges, a megölttel folytatott dulakodás közben követ el, és ebből következett az emberölés, [ha a] fegyverét, kését megragadta, és a megöltet szúrással, vágással vagy más veszedelmes támadásokkal illette, kiváltképpen ha a gyanúsítottnak az elkövetés idején vérrel volt szennyezett a fegyvere, a kése és a ruhája is, vagy ha magához vette a megölt dolgát, ha azt eladta, másnak adta vagy most is magánál tartja, [és ha] az efféle gyanút a hihető és vélhető gyanújelekkel szemben nem tudja eloszlatni, a bíró térjen át a tortúrára, és a következő közönséges és rend szerinti pontok alapján vallassa őt:

Vallásbeli kérdések

Először: Vajon nem valósította meg az emberölést?
Másodszor: Mondja el elejétől a végéig, hogyan történt?
Harmadszor: Hol?

Negyedszer: Mikor? Melyik napon és mely órában?
Ötödször: Milyen eszközzel és fegyverrel?
Hatodszor: Mi indította erre?
Hetedszer: Vajon valaki segítette?
Nyolcadszor: Ki légyen az? Hogy hívják? Hol található?
Kilencedszer: Hol rejtette el vagy ásta el a tetemet?
Tizedszer: A megöltnek mi pénzét és dolgait tartotta magánál?
Tizenegyedszer: Mire fordította azokat?
Tizenkettedszer: Hol tudja azokat?
Tizenharmadszor: Mennyiért adta el vagy hol rejtette el azokat?
Tizennegyedszer: Vajon nem valósított meg több emberölést?
[...]

7. § Amit, ha a vallatott megvall, avagy elmarasztalják, az ítélet és a büntetés követ.

Végítélet

A közönséges gyilkosnak büntetésül pallost rendeljenek, mégis ennél több mindent kell figyelembe venni, mivel néha kétségkívül az emberölést semmiképpen sem, néha nem halállal, néha a pallosnál súlyosabban kell büntetni.

8. § Azok az emberölések, amiket egyáltalán nem büntetnek, különösen ezek:

Először: Aki mást büntetlen védekezéssel öl meg és azt bizonyítja, mentes a büntetés alól. Hogy mi a büntetlen önvédelem az a következő fejezetben kerül ismertetésre.

Másodszor: Az őrültek vagy a tíz esztendő alatti gyermekek, kivéve ha nem különös gonoszsággal történt [az emberölés].

Harmadszor: Ha valaki a hivatalból eljárónak, aki őt törvényes okból akarja elfogni, erőszakkal ellenáll, és így ölik meg.

Negyedszer: Aki olyan éjszakai tolvajt öl meg, aki fegyverrel támad.

Ötödször: Ha a férj azt a házasságtörőt, akit a feleségével a házasságtörésen tetten ér, megöli, vagy a feleségét öli meg a házasságtörésben úgy, ahogy a közönséges jog megengedi.

Hatodszor: Aki, ha valaki házasságtörőt testi épségében és életében védelmezőt öl meg, és különben más módon nem tudott volna a támadó elől egykönnyen elmenekülni.

Hetedszer: Ha építkezésnél vagy más esetben valaki a tett intés és figyelmeztetés után odaszalad, és ugyanott szerencsétlenül elpusztul.

Nyolcadszor: Ha valaki a másikat engedélyezett viadal során, lovasjátékban és kardvívás közben öli meg.

9. § A közönséges emberölések, amelyeknél nem halált hanem enyhébb büntetést kell kiszabni, azok, amelyek esetén a törvényekbe foglalt egy vagy több enyhítő körülmény merül fel, mindenesetre

Enyhítő körülmények

Először: Ha az emberölés elhatározott gonosz szándék nélkül, az emberölést elkövető akarata ellenére következik be.

Másodszor: Mértéktelen és rendkívüli nagy részegség, amelybe véletlenül esett a gyilkos.

Harmadszor: Tűrhetetlen szidalmak, amik jogos haragra lobbantották a gyilkost.

Negyedszer: Ha valaki maga magát feladja.

Ötödször: Ha a szülő fiát, aki egyébként nem alávaló életű ember, gyilkosság miatt az igazság szeretetéből önmaga átadja a bírónak.

Hatodszor: Ha valaki feladja társát a hatóságnak és segédkezik az elfogásban.

Hetedszer: Ha a szülő leányát éppen házasságtörésen kapja és a helyszínen megöli.

Súlyosító körülmények

10. § Először: Ha az emberölés eltökélt gonoszsággal,
Másodszor: könyörtelenséggel,
Harmadszor: gonosz, ravasz és válogatott módon ment végbe.

Negyedszer: Valahányszor a megölt személy nagy tiszteletnek örvendett.

Ötödször: Ha valaki urát, úrnőjét vagy olyan más személyt öl meg, aki neki jót tett, vagy valakit a barátság színe alatt öl meg, stb.

Ezekben és hasonló esetekben ne maradjanak a rendes büntetésnél, hanem azt az előrebocsátott testi büntetésekkel, tudniillik fogókkal való szaggatással, karlevágással és meghurcolással súlyosbítsák, vagy a vádlottat a vesztőhelyen vágják négybe vagy törjék kerékbe.

11. § Különösen súlyos emberölés az is, ha kéregető adományszerzés ürügyén vagy más módon utazókat öl meg, vagy kocsmáros a vendégeket veszejti el, és ezenkívül esetleg a megöltek húsát más vendégeknek étkül szolgálja fel. Az effajta gyilkosokat vágják négyfelé vagy törjék kerékbe, előtte a körülmények súlyosságára tekintettel szaggassák meg őket fogókkal, vagy nyúzzák le róluk a bőrt.

12. § Ha valakinek gonosz szándékában áll más megölése, de abban megakadályozzák, büntessék rendkívüli büntetéssel, ha pedig valaki előre elhatározott szándékból másra leselkedik, és azt tettleg megtámadja, és a maga részéről semmi sem hiányzott az emberölés bevégzéséhez, jóllehet a megtámadott halála nem következett be, lakoljon mégis halállal.

[...]

64. FEJEZET: AZ EMBERÖLÉSRŐL, AMIT TÖBBEN KÖVETNEK EL

Amikor a büntetendő emberölésben többen vesznek részt, a következő esetek figyelembevételével kell eljárni:

1. § Először: ha több személy előre elhatározott gonosz szándékkal és akarattal vesz részt és nyújt segítséget valaki megöléséhez, mindegyiket fővesztéssel büntessék, jóllehet a megöltön csak egyetlenegy sebzés mutatkozik, és a gyilkos nyilvánvaló, avagy nem, hasonlóképpen bár mindegyik vagy csak egy valaki ölt vagy sebzett ezek közül.

2. § Másodszor: ha pedig többen véletlenül verekedésben találkoztak, egymást kölcsönösen segítették, és valakit alapos ok nélkül megöltek, ha ismeretes, hogy ki követte el az emberölést, mint gyilkost sújtsák fővesztéssel, a többieket büntessék bírói belátás szerint.

3. § Harmadszor: ha pedig hirtelen keletkezett kavarodásban, lázadáskor, avagy verekedésben valaki több mint egy személyt ölt meg és sebesített meg halálosan, és nem tudható meg, hogy kinek volt közvetlen része az ölésben, mindazok, akik a halálos sérülést (mint előadtuk) okozták, mindannyiukat mint gyilkosokat fővesztéssel, a többieket pedig, akik nem okoztak halálos sérülést, bírói belátás szerint büntessék.

4. § Negyedszer: ha tömegben és veszekedésekben ölnek meg valakit, és a leggondosabb nyomozással sem lehet kideríteni, hogy ki okozta a veszélyes és halálos sebet,

5. § hasonlóképpen akkor is, ha az összetűzés során néhányan, avagy sokan, bár nem előre eltökélt szándékból sebesítenek meg valakit, és jóllehet az külön egyes sebek nem halálosak, együtt mégis a megsebesített halálát okozták,

6. § továbbá akkor is, ha az igazi gyilkos nem tudható, ki, akkor az összes körülmények figyelembevételével kell arról határozni, hogy a verekedés szerzője és kezdeményezője rendes halálbüntetéssel büntetendő-e.

PC 23. P. (FORDÍTOTTA BÉLI GÁBOR.)

PERJOG, TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET

HÉTSZEMÉLYES TÁBLA, KIRÁLYI TÁBLA

261.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

24. CIKKELY

A FELLEBBVITT ÜGYEK FELÜLVIZSGÁLATÁRA A NÁDORISPÁN ÚR MINT EGYSZERSMIND KIRÁLYI HELYTARTÓ MELLÉ BÍRÁKAT NEVEZNEK

Kegyelmesen megengedi Ő legsz. felsége, hogy az 1715. évi 24. törvénycikk értelmében, a hét férfiún kívül, a fent említett királyi hétszemélyes táblához, az ország nádorának s egyszersmind királyi helytartónak elnöksége alatt még más nyolcat, éspedig: kettőt a főpapok, kettőt a mágnások közül és végre négyet a nemesi rendből, az ország minden részeiből a mondott hét személyéhez hasonló szavazattal és fizetéssel rendeljenek, s az igazságszolgáltatásra mindnyájan egyenlő esküvel legyenek kötelezve.

1. § A nádorispánnak a helyettesítés, a törvényesen távol levők vagy másképpen akadályozottak helyébe, épségben maradván addig, míg a királyi felség azokat a helyetteseket valóságos bírákká erősíti, vagy helyükbe másokat kinevez.

2. § Az ily bírák pedig háromnapi időközben, 100 forint büntetés terhe alatt, a törvényszék tartásakor jelen lenni tartozzanak, hacsak súlyos betegség vagy valamely törvényes akadály ki nem menti őket.

3. § Az említett módon megjelentek pedig, határozott órákban, a perlekedők kényelmére összeülni s az elnökkel együtt legalább tizenegyen ítélet hozatala végett folyton jelen lenni tartozzanak.

4. § Az ország nádorispánja pedig bármely törvényes okból távol lévén, az eddig is megtartott szokás szerint az országbíró elnököljön.

25. CIKKELY

A KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLÁRÓL S ANNAK ÁLLANDÓSÁGÁRÓL

És noha a királyi ítélőtábla Ulászló király első dekrétumának 10. cikkelye s az 1559. évi 38. cikkely s más, több ízben alkotott törvények értelmében a régibb századokban is folytonosan ülésezett:

1. § Mégis, a perlekedők s igazságra szomjúhozók nagy kárára, úgy tapasztalták, hogy azt bizonyos időkre szorították, és a bíráskodás, leginkább az idők viszontagságai miatt, meg-megszakadt.

2. § Ezért az országokat fenntartó igazságnak folytonos kiszolgáltatása végett Ő legszentségesebb felsége a maga erejében és épségében megtartandó királyi ítélőtáblát (a hazai törvények rendelkezése szerint a bíráskodás teljes hatalmával) megerősíti.

3. § És megállapítják, hogy az, kivéve csupán az ünnepeket s törvényszüneteket, folytonosan együtt üljön, s a perlekedőknek, ellen nem állván némelyeknek törvényes távolléte (úgy mégis, hogy az elnökkel együtt legalább kilenc táblai bíró legyen jelen), jogot és igazságot szolgáltasson, és hogy ennek a királyi táblának, Ulászló 4. dekrétuma 8. cikke értelmében, a szükséges szolgálatokra alkalmazandó díjazott esküdt jegyzői legyenek.

CJH 587–589. P.

KERÜLETI TÁBLA

262.

1723
III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

30. CIKKELY
A KERÜLETI TÁBLÁK FELÁLLÍTÁSÁRÓL
ÉS AZ AZOKNÁL ALKALMAZANDÓ SZEMÉLYEKRŐL
Minthogy az igazság gyorsabb és pontosabb kiszolgáltatása végett az általános és rövid törvényszékek tartása több év óta elmaradt, Ő legszentségesebb felségének királyi táblája (kivévén a törvényszünetek idejét) folytonosan együtt ülend, s ez ülésekben az ítélőmestereknek hivatalos kötelességük szerint az 1545. évi 34. törvénycikk értelmében, teljes számban s az 1559. 38. törvénycikk tartalmához képest folytonosan, kivétel nélkül jelen kell lenniük, s helyükbe e törvény értelmében más nem helyettesíthető:

1. § Ezért a vidéken részükről eddig gyakorolt eljárás megszüntetésével,

2. § Hogy a perlekedők az 1715. évi 28. törvénycikkben megjelölt s eddig az ítélőmesteri bírói hatósághoz tartozó ügyekben az igazságszolgáltatás jótéteményétől megfosztva ne legyenek, Ő legsz. felsége jóságos akaratához és szándékához képest elrendelik, hogy az ország négy kerületében alattas ítélőtáblákat állítsanak föl.

3. § Melyek mindegyike, az elnökökkel együtt, magyar születésű s ez országban jó birtokos és a hazai jognak szabatos ismeretével s egyenlő bíráskodási hatáskörrel felruházott, bírói esküvel kötelezendő öt személyből álland.

4. § Akiktől az ítéleteket, fellebbvitel útján, a királyi ítélőtáblához, innét pedig a fellebbezéseket a hétszemélyeshez kell küldeni.

5. § Ezenkívül a perlekedők szóváltásainak az eddig szokott módon való toll alá vételére, felolvasására, az ítélet elkészítésére és kihirdetésére és a perek folytatólagos felszerelésére minden táblán szavazat nélkül még egy, a szék jegyzőinek esküjével kötelezendő esküdt jegyzőt s négy esküdtet, s ezek közül egyet kiadóul rendes díjazással, a többi esküdtet pedig segélydíjjal alkalmazhatnak, kik szintén a szék esküdt jegyzőinek esküjével kötelezendők.

6. § Továbbá az igazságszolgáltatást s annak gyorsabb folyamát késleltető, mindennemű, eddig is leginkább a különféle meghagyó bírói parancsokkal okozott akadályok elhárítására, e kerületi táblák egyedül az elébük terjesztendő olyan keresetek alapján járjanak el, amelyekben az, hogy ki? mit? és ki előtt? mily jogon? és kitől követel? kellő megjelöléssel ki van fejezve, és ezeket a többi csatolmányok hozzámelléklése meg a történt összeolvasás feljegyzése mellett az idéző levelekhez kell csatolni, melyeket a szükséges megjelenés céljából a fent említett jegyző, a szokásos írásmód szerint ezzel a megjelöléssel: „N. N., Magyarország Dunán inneni részei kerületi ítélőtáblájának elnöke s többi bírái" a saját neve rávezetésével fog ellátni, és amelyeket a részükre engedélyezendő és eme felírást: „A Dunán túli részek kerületi ítélőtáblájának pecsétje" vagy a kerület minőségét feltüntető feliratot magán hordó királyi pecséttel kell megerősíteni s kiadni, továbbá melyeket a fent említett esküdtek vagy költségkímélés tekintetéből annak a megyének, hol az alperes lakik vagy fekvő birtoka van, a szolgabírája, vagy két esküdt táblabírája fognak kézbe adni, a kézhez adásról hiteles bizonyítványok lévén kiállítandók.

7. § Ezeken kívül minden tábla mellé egy díjazott ügyvédet fognak alkalmazni, ki a vagyontalan szegényeknek ingyen tartozik segédkezni.

8. § Úgy ez, mint a többiek is, a szokott ügyvédi esküvel kötelezendők.

31. CIKKELY
A KERÜLETI TÁBLÁK HELYÉRŐL S A TÖRVÉNYSZÉKEK TARTÁSÁRÓL
Hogy pedig a perlekedők költségeiről s az igazság könnyebb elérhetéséről is gondoskodás történjék:

1. § Az alább megnevezendő Dunán inneni kerületi megyék részére, ezek sorrendének sérelme nélkül, mégpedig Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Nógrád, Hont, Pest, Esztergom, Zólyom, Túróc, Liptó és Árva megyék részére a tábla helyéül: Nagyszombat szabad és királyi várost.

2. § A Dunán túli Sopron, Vas, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Fehér, Veszprém, Moson, Tolna, Baranya megyék részére Kőszeg szabad és királyi várost.

3. § A Tiszán inneni kerület vármegyéi, úgymint Abaúj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Heves és Külső-Szolnok, Borsod és Torna részére Eperjes szabad és királyi várost.

4. § A Tiszán túli megyék, úgymint Szatmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csanád, Csongrád részére (hová nagyobb kényelem okáért, Bács és Bodrog megye is sorozandó lenne), és ahová a többi még be nem kebelezett megyék is mihelyt a bekebelezés megtörténik, tartozni fognak, Nagyváradot nevezik meg.

5. § S ezek ugyanott folyvást tartandók (kivévén az ünnepek és törvényszünetek idejét), és az említett bírák a folytatandó törvénykezés minden idején jelen lenni tartoznak;

6. § S a kerületükben levő és a felperesek keresete alá vont (de nem a más táblák joghatósága alá vetett) fekvő jószágokra vonatkozó ügyekben ítélni;

7. § Ha pedig az osztály vagy kereset alá vont fekvő jószágok különféle kerületekben feküdnének, ott, ahol a fekvő jószágok feje, avagy, ha ez nem léteznék, azoknak nagyobb része fekszik;

8. § Hasonlóképpen a világos adósságokra nézve is, hol az összes fekvő jószágok vannak lekötelezésnek alávetve, ugyanazt kell szem előtt tartani, ahol pedig bizonyos meghatározott javak vannak lekötve, mind a felperesek, mind a bírák a kötelezvény tartalmához lesznek kötelesek magukat alkalmazni. [...]

CJH 591–593. P.

MEGYEI BÍRÁSKODÁS

263.

1729
III. KÁROLY HARMADIK DEKRÉTUMA

35. CIKKELY
A MEGYEI BÍRÁSKODÁSRÓL
Az 1715:28. t.cikkelyhez, Ő legsz. felsége legjóságosabb beleegyezésével, hozzáadják:

1. § Hogy a zálogügyeket, midőn a javak egy és ugyanabban a megyében feküsznek, határozatlan összegig a megyékben lehessen elbírálni.

2. § És mivel a megye törvényszéke folyvást együtt nem ülhet: ez okból (kivévén a bűnvádi s azokat és olyan tiszti ügyeket, melyek a megyének mint közönségnek akár gazdasági, akár politikai dolgait érintik, valamint a gonosztevők szabadon bocsátói vagy az úrbért túlhágó földesurak ellen indítottakat) minden egyéb ügyet az első bírák: az alispánok, vagy illetőleg a szolgabírák is, megvizsgálhatnak s elbírálhatnak.

3. § A fellebbvitel a megye törvényszékéhez, az ügyek minőségéhez képest, részint birtokon belül, részint birtokon kívül, épségben maradván.

4. § S az alispánok bíráskodása világos adóssági ügyekben szintén tizenkétezer forintnyi összegig, tisztán a tőkét számítva; zálogügyekben pedig határozatlan összegig; a szolgabíráké pedig akár világos adóssági, akár zálogügyekben csak háromezer forintnyi, hasonlóan csupán a tőkére értett összegig terjedhet ki.

5. § Ellenben kétszáz forinton aluli, akár világos adósági, akár zálog-, osztály, örökösödési vagy más efféle ügyekben csak a szolgabírák s ne az alispánok járjanak el.

6. § A kisebb hatalmaskodási ügyek azonban, a hatalmakodás büntetésének megvételével együtt, mindenkor csak az alispánok bíráskodása alá tartoznak.

7. § Különben mindegyik szolgabíró bíráskodása, a törvénykezési ügyeket illetőleg, a megye minden járására s vidékére vegyesen kiterjed. [...]

CJH 601–603. P.

ELJÁRÁSI REND

264.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

32. CIKKELY

A HATÁRIDŐK KITŰZÉSÉRŐL, A PERLEKEDŐK MEGJELENÉSÉRŐL, A SZÓVÁLTÁSOK RÖVIDSÉGÉRŐL S AZ ÍTÉLETEK VÉGREHAJTÁSÁRÓL

Továbbá a határidők kitűzésénél a kerületi táblák bírái és más megyei bírák is, az 1613. évi 23. törvénycikkely értelmében, tekintettel levén a helyre, ahonnan s ahová, úgyszintén az ügy régiségére és nagyon régen történt megindítására s az elődökről a beperelteke történi szokott áthárítására, s különösen a mások tetteire vonatkozó iratok s oklevelek felmutatására, vagy a teljesítendő tanúvallatásokra.

1. § Egyszersmind a határidők kiterjesztésére nézve is az 1681. évi 32. törvénycikkelyt tartsák szem előtt.

2. § Az alperesek pedig úgy, amiképpen idézve vannak, az értesítés értelmében tartozzanak megjelenni, továbbá akiket személyes megjelenésre idéztek, de nem ekképpen álltak elő és jelentek meg, azokat úgy megjelenteknek kell kijelenteni; de ha az ügy érdeme úgy kívánja, az ilyen kijelentésnek (törvényszéki határozás után) eleget tenni tartoznak.

3. § Az ekként megidézetteknek az első perfelvétel alkalmával a megjelenésre [egy] egész napjuk van.

4. § Ezért a bírák annak elfogadása vagy a makacsság okán hozandó ítélet végett naplemente előtt (s hasonlóképpen több ügynek összehalmozódásánál is) a délutáni órákban is együtt legyenek.

5. § S a peres ügyeket sor szerint, azok régiségéhez képest vegyék vizsgálat alá.

6. § A szegények ügyei azonban mások előtt veendők fel s tárgyalandók.

7. § S az ügyek ily összehalmozódása idején a szóváltásokat az esküdtek ülésen, de nem a törvényszéki házon kívül is, elfogadhassák.

8. § Minthogy pedig a perlekedők gyakran vízáradások, betegségek s más a II. rész 59. címében kifejezett törvényes és világos okokból akadályozva lévén meg nem jelenhetnek, s ezért őket, szokás szerint, a megjelent félnek egész keresetében elmarasztalják, s az így elmarasztaltak javait végrehajtás alá vonják; ezért továbbá rendelik, hogy az ekképpen marasztaltak s a törvényszék helyén meg nem jelentek ellen hozott ítéleteket a tizenötödik törvénykezési napig végre ne hajtsák.

9. § Kik ha időközben megérkeznek, s meg nem jelenésüknek elegendő és törvényes okát adják, amiatt semmi teherrel sem sújthatók.

10. § Hanem a pert további idézés nélkül tovább kell folytatni: s ha az elmaradásnak semmi törvényes okát nem adnák, a végrehajtást legott a győztes félnek megtérítendő késedelmi költségekkel együtt, a bírósági ítéletek végrehajtására (Ő legsz. felsége további rendelkezéséig) felváltva alkalmazandó ülnökök útján a tábla kerületében fekvő javakból foganatosítani, s ha azok az elmarasztalást nem fedeznék, a végrehajtást, éspedig világos adóságoknál az 1659. évi 31. törvénycikkely értelmében, bármely kerületben található más javakból, kellő átküldőlevél mellett, pótolni kell.

11. § A kijelölés ily és más esetekben, azokhoz képest, az elmarasztalt felet illetvén.

33. CIKKELY

AZ ELLENTÁLLÁSRÓL VAGY A VÉGREHAJTÁS ALÁ VETT FEKVŐ JÓSZÁGOK VISSZAFOGLALÁSÁRÓL, A PERÚJÍTÁSRÓL S ÁTKÜLDŐLEVELEKRŐL ÉS A FÜGGŐ PEREK FOLYTATÁSÁRÓL

Továbbá a bírói végrehajtások meg nem engedésében és akárki részéről való megháborításában vagy a már bíróilag végrehajtás alá vett fekvő jószágoknak önhatalmú erőszakos visszafoglalásában a hatalmasabbaktól, ekkorig majdnem büntetlenül maguknak követelt szabadság megzabolázása végett, ezentúl is meg kell tartani az 1681. évi 31. törvénycikkelyt, mely a törvényes visszaűzésre ki nem terjed.

1. § Mivel pedig az ország törvénye szerint a bírói ítéleteknek perújítás útján való megigazítása s kijavítása meg van engedve, a perlekedők költségeinek kevesbítésére tehát rendelik: hogy az egyszerű perújítással élni akarók minden bírói parancs nélkül, csupán új kereset mellett, ügyüket újra felelevenithessék; de kegyelem melletti perújítást csak bírói parancs útján eszközölhessenek.

[...]

37. CIKKELY

A TÖRVÉNYESEN KEZDETT S BÁRMI MÓDON AKADÁLYOZOTT PERES ÜGYEKNEK TOVÁBBI ELŐMOZDÍTÁSÁRÓL

Minthogy Ő legsz. felsége jóságos szándéka szerint az összes és mindenféle törvényszékek folytonosan tartandók, s a bármiképpen akadályozott perlekedőknek gyorsabb és pontosabb igazságszolgáltatáshoz kell jutniuk.

1. § Ezért ugyancsak Ő legsz. felségének jóságos beleegyezésével megállapítják, hogy az összes és bármiféle, úgy a világi, mint az egyházi bíróságok előtt törvényesen kezdett és folytatott és bármi módon akadályozott s emiatt függőben levő perek, illetékes bíráik előtt, kikhez tartozóknak látszanak, a törvény szerint megtartandók megtartásával felülvizsgálhatók s folytathatók legyenek.

CJH 605–607. P.

265.

1729

III. KÁROLY HARMADIK DEKRÉTUMA

26. CIKKELY

A NEM NEMES NEMES ELLENÉBEN ÉS A JOBBÁGY VAGY SZOLGA AZ ÚR MELLETT VAGY ELLEN TANÚSKODÁSRA MIKÉPP BOCSÁTHATÓ?

Minthogy gyakran megtörténik, hogy a kereset alá vont tényről vagy dologról okszerűen egyedül a parasztembereknek lehet tudomásuk (ha például valami ezeknek és nem másnak jelenlétében történt, s arról bármi módon csak nekik s nem másoknak lehet határozott tudomásuk); ezzel szemben pedig a Hármaskönyv második részének 27. címe csak úgy engedi meg, hogy nem nemes tanúkat nemesek ellen alkalmazhassanak, ha azt a felek akarják, s abba beleegyeznek.

1. § Ezért Ő legsz. felsége legkegyelmesebb beleegyezésével végezték: hogy bűnvádi ügyekben csak az esetben, mikor az igazság nem másképpen, mint vagy egyedül nem nemesek, vagy ezeknek nemesekkel együttesen tett tanúskodásával deríthető ki: tisztán polgári ügyekben pedig (úgymint: károk, letétek, adósságok, hatalmaskodások s több efféle) a mondott eseten kívül is, tehát vegyesen, nem nemes személyek is (de jó hírnevűek s törvényesen megkívánt korúak) a nemes emberek ellen, valamint azok mellett is a törvényben megírt alakban leteendő eskü mellett tanúkul alkalmazhatók legyenek.

2. § Ami pedig a szolgákat vagy jobbágyokat illeti, noha azoknak tanúskodásai közönségesen és rendesen uraik ellen vagy azok mellett is nem látszanak elfogadhatóknak: midőn mégis az igazságot más módon felderíteni nem lehetne, polgári ügyekben (azokban s olyanokban, melyekben érdekeltségük, tehát attól az ügytől függő valamely hasznuk vagy

káruk, melyben tanúskodnak, egyáltalában fenn nem forog), mind uraik ellen, mind azok mellett, tanúkul érvényesen alkalmazhatók.

3. § Földbirtokra vonatkozó ügyekben azonban, s ha más hasonló esetek forognának fönn, melyekben érdekeltségük feltehető, tanúskodásuk sem az úr mellett, sem ellene nem veendő figyelembe.

27. CIKKELY
AZ ESKÜ FELAJÁNLÁSA VAGY BÍRÓI ODAÍTÉLÉSE HOGYAN
ÉS MELY ESETEKBEN ALKALMAZANDÓ?

Hogy a kézfeltartással való eskünek a perlekedő felek részéről való kölcsönös felajánlásában vagy a bírótól egyik fél részére odaítélésében (mint amely más bizonyíték hiányában az igazság kitudásának szükséges és végső eszköze) támadható kétségek és zavarok elháruljanak:

1. § Megtartandó, hogy miután a bizonyítás törvény szerint a felperes kötelessége, ennélfogva ha az eset nem afféle, amely talán titokban történt meg (s így sem tanúkkal, sem írott oklevéllel teljesen nem bizonyítható), a felperes semmit sem bizonyítván, az alperes egyszerűen felmentendő lesz.

2. § Ha pedig a felperes bizonyít ugyan, de csak félig és nem mind a két félnek, hanem csupán az alperesnek, akár a saját, akár egy másik, de előtte jól ismert tényéről van szó, s e részben az alperes saját esküjével magát tisztázni nem akarná: az eskületétel az alperesnek (mint aki a felperesnek félbizonyítékával terhelve van, a tény pedig ismeretlen) lesz odaítélendő.

3. § Ha azonban a felperes félbizonyítékot nyújt, az alperes pedig e bizonyítékot el nem oszlatja, s a tény vagy mindkét félnek sajátja, vagy olyan, melyre nézve vélelmezhető, hogy róla a felperesnek, éppúgy, mint az alperesnek, elegendő tudomása van: a felperest illeti meg a pótló eskü letétele.

4. § Ellenben, ha a felperes bizonyít ugyan, de az alperes annak bizonyítékát annyira elosztatja, hogy a felek mintegy egyensúlyba jutottak: itt is kedvezőbbnek kell lenni az alperes, mint a felperes helyzetének; s következőleg az alperest a felperes keresete alól fel kell menteni.

5. § Rejtélyes esetekben végre, ahol (mint feljebb mondva volt) a felperes bizonyítani egyáltalán nem tud, s az alperes ténye vagy ezelőtt ismert tény van kérdésben, az ügyet az alperes esküje alá kell bocsátani.

6. § Aki ha megesküszik, ez esetben is felmentendő lesz, s ezenkívül a felperestől az ügyben okozott költségeket, ugyanazon per útján, visszakapja.

7. § S az előre bocsátottakat az egymás közt a cselekvőségre egyenlő, tehát mindkét részről nemesi kiváltságnak örvendő felekre nézve s oly mérsékléssel kell érteni, hogy a személy, kinek esküjével a per véget ér, minden kifogáson felül álló legyen.

8. § De a parasztszemély is, a nemes felperes ellenében, az 1613. évi 23. tc. értelmében való, önmagára vonatkozó tisztázása terhének csak akkor legyen alávetve, ha ellene legalább is félbizonyíték hozható fel.

CJH 683–685. P.

29. CIKKELY
MELY ÜGYEKET KELL AZ ALISPÁNOK VAGY SZOLGABÍRÁK ÍTÉLETÉVEL SZEMBEN
A MEGYE TÖRVÉNYSZÉKÉHEZ BIRTOKON BELÜL VAGY KÍVÜL ÁTKÜLDENI?

Amely ügyek a fentebb megjelölt módon a megyei törvényszékektől a királyi táblához nem birtokon kívül, hanem birtokon belül vihetők fel: ugyanazok a megyei törvényszékekhez is, az alantasabb bíróságoktól, vagyis az alispánok vagy szolgabírák ítélőszékétől, ugyanazon módon lesznek feljebbvihetők és átküldhetők.

1. § Sőt, a fekvő jószágoknak, az iktatásnál történt ellentmondás ellenére, birtokába lépő adományosok ellen indított ügyek, amelyek már ott is a megyei törvényszékektől, a többi közt a királyi táblához küldendőkhöz vannak sorozva.

2. § Az egyszerű hitbéres özvegyek részéről az utódlásra nem jogosítottaknak átadott javak visszavételét tárgyazó ügyek.

3. § A számadásra kötelezett tisztek és szolgák elleni ügyek.

4. § A hatalmaskodási s földesúri bíráskodási ügyek.

5. § A hitbérek, jegyajándékok s hagyományozott dolgok iránti ügyek.

6. § A tizedek s letétek megtagadása irántiak.

7. § Az elidegenített közös javak visszavételére indítottak.

8. § A nem honfiúsítottaktól való megváltásiak.

9. § Az oklevelek visszakövetelése iránti ügyek.

10. § A szentszékek ítéleteit végrehajtani nem akarók elleni ügyek.

11. § Az 1745:69. tc. útján indított ügyek.

12. § Csak birtokon kívül volnának feljebbvihetők; mindazáltal az alsóbb fokon eljáró alispánoktól vagy szolgabíráktól a megyei törvényszékhez mindenesetre csak birtokon belül kell fellebbezni.

13. § A jobbágyok (magánosok részéről) visszakövetelése iránti ügyek pedig, a megyei törvényszékhez ugyan birtokon belül, de onnan tovább semmi módon sem vihetők feljebb.

30. CIKKELY
A FELJEBB NEM VIHETŐ ÜGYEKRŐL

A királyi táblához fellebbvitelt nem engedő ügyek a következők:

1. § Úgymint: a nyilvános és közönséges gonosztevők bűnvádi ügyei.

2. § A királyi kúriától az elsőbíróságokhoz csupán végrehajtás végett, bár bírsági büntetésekkel, visszaküldött ügyek.

3. § Azoknak ügyei, kik a Hármaskönyv harmadik része 6. címe szerint, tőlük a királyi kúriához feljebb vitt s ott elvesztett s perújítás jótéteménye mellett újra megindított ügyet az alsóbb bíróságnál újból elvesztenék.

4. § Oly ügyek, melyekben a tanúskodni nem akarók büntetését az 1635. évi 49. tc. értelmében veszik fel.

5. § A választottbírósági ügyekben pedig arra nézve, hogy a felek mihez tartsák magukat, s a fellebbvitelnek mely pontban és hová, vagy éppen ne adjanak-e helyet, ahhoz kell alkalmazkodniuk, amint ezt ők maguk szabályozták. Amely egyezség tehát mindig írásba lesz foglalandó, s ha abban a felek a maguknak megengedendő fellebbvitelről világosan nem gondoskodtak, annak ítéletében, akit maguknak bíróul választottak, meg kell nyugodniuk. [...]

CJH 685–689. P.

33. CIKKELY
A VISSZAŰZÉSRŐL

A Hármaskönyv második része 76. címének világosabb megértése végett kijelentik:

1. § Minthogy a rövid perfolyamú ügyek természetével ellenkeznék, hogy azokat a felek az ő tényükkel egyik törvénykezési időszakról a másikra halasszák: azért a visszaűzés perorvoslatának csak a királyi kúria előtt folytatni szokott hosszú eljárású peres ügyekben (s ezekben is nem az utolsó, hanem csak a korábbi törvénykezési szakokban) van helye.

2. § De ez csak a sajátlagosan úgynevezett visszaűzésről értendő, vagy amennyiben azt perorvoslatul veszik.

3. § Mert ámbár a fent idézett cím szövege az előre nem bocsátott bírói megidézés vagy a perbe nem vont javakra kiterjesztett végrehajtás eseteiben is megengedi a visszaűzést: ez a visszaűzés mégis nem vehető alakszerű vagy szorosan így nevezett visszaűzésnek, hanem inkább (mint már nevezni szokták) ellenállásnak.

4. § Mely nem sajátképpen így nevezett visszaűzés, vagyis ellenállás egyébiránt, hacsak felfegyverzett néppel nem történik, a természetes védelem erejénél fogva nemcsak a fent említett esetekben, hanem akkor is, ha a bíró világosan csak birtokon belül átküldhető ügy-

ben a fellebbvitelt birtokon belül nem engedi, hanem végrehajtást kísérel meg, az alsó bíróságok előtt forgó ügyekben is minden teher vagy büntetés nélkül megengedendő.

[...]

8. § Különben a visszaűzés módjára nézve a fent idézett második rész 74. s 75. címei, úgyszintén a javakat a visszaűzés ellenére elfoglalók ellen Ulászló negyedik dekrétumának 19. cikke lesznek megtartandók.

34. CIKKELY

A BÍRÓI ÍTÉLETEKKEL SZEMBEN VALÓ ELLENÁLLÁSRÓL

S A BÍRÓILAG VÉGREHAJTÁS ALÁ VETT JAVAK VISSZAFOGLALÁSÁRÓL

Mivelhogy a visszaűzés perorvoslatának az alsóbb bírák előtt folyó perekben nincsen helye, hanem az csak a kir. kúrián, egyedül a hosszú eljárású ügyekben, mégpedig ezeknek utolsó törvénykezési szaka előtt alkalmazható; az ellenállás pedig az egyenes törvénykezési eljárással ellenkezik: ezért a karhatalommal való eljárással járó ügyekben (leginkább akkor, amidőn azok fegyveres nép igénybevételével lennének eszközlendők) a felmerülhető zavarok megszüntetése végett határozzák:

1. § Hogy ha valaki, az ellenállásnak vagy alakszerű visszaűzésnek is az említett módon helyt adó eseteken kívül, a bírói végrehajtást meg nem engedi, s azt megháborítja, vagy a végrehajtás alá vett javakat visszafoglalni megkísérli, akkor őt előzetesen minden bírói parancs nélkül, egyedül a sértett fél keresetlevele mellett az ügyben eljárt bíró elébe idézvén, miután kellően kiderült, hogy a bírói végrehajtást (mint mondva volt) a fentebb elszámlált eseteken kívül valósággal meg nem engedte vagy háborította, vagy a végrehajtás alá vett javakat visszafoglalta, az 1681. évi 31. t.-cikkely büntetéseiben s terheiben azonnal el kell marasztalni.

2. § S a végrehajtandók végrehajtására s a nyertes félnek átadandók átadására a királyi ítélőtábla vagy Horvát-, Dalmát- és Szlavónországokat illetőleg a báni tábla előtt indított ügyekben, amabból ugyanis az ítélőmesterek egyikét, ebből pedig vagy szintén egy ítélőmestert, vagy [az] egyik ülnököt, továbbá a kerületi tábláknak és az említett országokban ezek ítélőtáblájának pereiben pedig az ülnökök egyikét, végre a megyei ügyekben ezeknek a törvényszékeken való előzetes előadatása után azt, aki arra szokás szerint illetékes, kell kiküldeni.

3. § És ha ezeket be nem bocsátja vagy a teljesítendő végrehajtásban háborítja, vagy az ezek útján végrehajtás alá vett javakat visszafoglalja, emiatt a királyi kúria elébe idézendő, s ott az előrebocsátottak valódisága vagy maga a tény szemmel láthatóságából és így a birtok nyilvánvalóságából, vagy a végrehajtó bíró vizsgálatából, vagy bármi más módon is eléggé kiderülvén, a nagyobb hatalmaskodás büntetésében ti. fejének vagy a vétkest illető ingó és ingatlan javaknak, mégpedig az utóbbiaknak azok közbecsü útján való megválthatása mellett, az előbbieknek pedig egyszerű elvesztésében legott elmarasztalandó, s mind ennek, mind az előbbi megakadályozott ítéleteknek végrehajtását a kiküldendő ítélőmester útján kell foganatosíttatni. [...]

CJH 693–695. P.

36. CIKKELY

HOGY AZ OSZTÁLYIGAZÍTÁS VAGY ÚJ OSZTÁLY MEGNYERÉSÉRE A TÖRVÉNYES HARMINCKÉT ÉV ALATT LÉPÉSEKET TENNI MULASZTÓK ELÉVÜLÉS ALÁ ESNEK

Hogy az osztályos és vér szerinti atyafiak közt az új osztályok vagy osztályigazítások ürügye alatt a perlekedések éledő szikrái (melyek gyakran nemcsak haszontalan fáradsággal és költségpazarlással, hanem a lelkek elidegenedésével és elkeseredésével szoktak egymás ellenében kitörni) mintegy örökké tartók ne legyenek, rendelik:

1. § Hogy a megejtett osztály idejétől kezdve, az elévülés alól ki nem vett harminckét esztendő alatt törvényes és elégséges okokból, tehát a Hármaskönyv első részének 45. és 46. címei értelmében annak módján és rendén az osztály kiigazítására a megye s illetőleg a kerületi tábla előtt, a Dalmát-, Horvát- és Szlavónországban az ítélőtábla előtt vagy új osztály megejtésére a királyi ítélő- vagy a mondott országokban a báni tábla előtt el lehessen járni.

2. § Ha azonban az osztozó fél maga vagy annak örökösei a mondott éveken belül (mint előrebocsátva volt) az új osztály megnyerése vagy kiigazítása iránt pert nem indítanak, később az említett harminckét év lefolyása után se igazítás, se új osztály iránt pert ne kezdhessenek, hanem keresetük elévültnek tekintendő. [...]

CJH 699. P.

38. CIKKELY

AZ ELTILTÁSRÓL

Az eltiltások, melyeket a perlekedők javára hozott be a törvény, hogy tudniillik a távollevők közben megérkezhessenek, vagy hogy a jelenlevők is haladékot nyerhessenek, s az 1618. évi 65. törvénycikkely szerint kettőre vannak korlátozva, ezentúl is olyan módon folyjanak. [...]

CJH 701. P.

40. CIKKELY

A PER LETÉTELÉRŐL

A per letételének minden bíróságnál s ügyben helye van, a királyi vagy báni, úgyszintén a kerületi s a dalmát-, horvát-, szlavónországi ítélőtáblákon hatforintnyi, a szentszékek, megyék s városok bíróságainál pedig háromforintnyi teher alatt.

1. § Oly ügyben azonban, melyben a felperes az ellenfél bírságbüntetéséből részesült, a Hármaskönyv 2. része 83. címének értelmében semmiképpen, a hatalmaskodási ügyekben pedig, melyekben helytelen kereset büntetésének helye van, határozottan csak az ügy első folyamodású bírájánál (azaz: amíg az ügy, habár az érdemre nézve, de még előzményeiben forog, vagy mint már gyakorlatban van, ameddig az ellenfél a felperesre mérendő alaptalan kereset indítása miatt büntetést nem kér); továbbá a patvarkodás büntetése alá eső ügyekben, csupán az ügy végleges eldöntésére vonatkozó okiratok felmutatása előtt, az 1547:23. tc. értelmében, van megengedve. [...]

41. CIKKELY

AZ ÚRISZÉKEN FOLYÓ PER

Minthogy az úriszéken folyó per, a földesurak különféle visszaélései s az igazságszolgáltatás halogatásai miatt, ekkorig majdnem haszontalan s foganatlan maradt.

1. § Ő legsz. felsége legkegyelmesebb beleegyezésével rendelik: hogy a törvénylátásra köteles földesúr a törvénytételre kitűzött határidőt a felperes akarata ellen, egyszernél többször vagy valamely törvényes akadály esetében (mely azután a perben elégségesen kimutatandó) legfeljebb kétszer, az igazságszolgáltatás megtagadásának büntetése alatt, el ne halaszthassa.

2. § S hogy az idő üres kifogások megengedésével se húzódhassék el, habár más bíróságoknál közbeszóló kifogások fellebbvitelének helye nincsen: itt mégis a felperesnek, ki azt véli, hogy ügyének leszállítása elegendő és törvényes ok nélkül történt, meg legyen engedve az ilyen ítélet is a megye törvényszékéhez feljebb vinni.

3. § S ez esetben a földesúr a pert eredetiben, csatolmányaival együtt, az igazságszolgáltatás megtagadásának büntetése alatt az ilyen földesúri bíráskodásnál alkalmazott szolgabíró kezeihez juttatni, ez pedig az ítéletet a megye törvényszéke vagy legközelebb tartandó közgyűlése előtt előadni tartozzék.

4. § És ha ezt a kifogást a megye ítélete elveti, a földesúr tartozzék a felperesnek a dolog érdemére nézve és sommásan, ugyancsak az igazságszolgáltatás megtagadásának büntetése alatt, törvényt szolgáltatni. [...]

CJH 703–705. P.

43. CIKKELY
A PEREK SORRENDJÉNEK MEGTARTÁSÁRÓL
Az ország régi törvénye és szokása, de az igazságszolgáltatás folyamata gyorsításának tekintete is azt kívánván, hogy az ügyek felvételében s megvitatásában a királyi curián pontos sort tartsanak:

1. § Ezért minden egyes törvénykezési szak lefolyása előtt a királyi tábla egyértelmű vagy legalább többséget tevő szavazatokkal ki fogja dolgozni s el fogja határozni, hogy mely ügyeket és mely sorban vegyenek elő s vitassanak meg minden egyes törvénykezési szakban.

2. § S hogy az ügyek ekként összeírt sorrendjéről mindenkinek tudomása lehessen, azt a törvényházban (mégpedig úgy, mint eddigelé, úgy ezentúl is az ügyeknek a sorrendbe való felvételéért járó minden díj nélkül) nyílt helyen ki kell tenni s fel kell függeszteni.

3. § Amelynek elkészítésénél minden egyes ügynek nemcsak tartama, hanem törvényes elsőbbsége és természete is figyelembe veendő.

4. § Mégpedig akképpen, hogy a kiváltságos ügyek (amilyenek a bűnvádi, a fiscalis, továbbá a végrehajtás megakadályozása miatt indított, úgyszintén a kegyes célú és a fellebbezett ügyek) más ügyeket, bár tartamra régiebbeket, megelőzzenek.

[...]

11. § Továbbá az ügyvédek áradozóbb és fölösleges szóváltásainak megnyirbálására nézve s hogy háromnál több kifogást semmiképpen meg ne engedjenek: az 1723. évi 38. törvénycikkelyt minden törvényszéken pontosabban megtartsák.

12. § S ezért a bírák legyenek kötelesek ahhoz legszorosabban alkalmazkodni s annak eleget tenni, és meg ne engedjék, hogy a szóváltások száma a kifogásokat illetőleg legföljebb háromra, az ügy érdemében pedig legfeljebb (ha a bíró ezt szükségesnek tartaná) négyre, de ezen túl ne terjedjen.

13. § S a perek kiadványozásait a felek szóváltásainak egyszerű beiktatásával (úgy, amint azok állanak) az azoknál szokásos átmenetelek és irmodoros kifejezések nélkül (melyek nemritkán magukban a lényegesekben is az értelmet homályosabbá teszik vagy éppen megmásítják), csupán a leírótól elkövetett hibáknak a kiadó részéről való kijavítása s a bevezetésben és befejezésben a szokott írásmód alkalmazása mellett eszközöljék minden törvényszéknél.

CJH 707–709. P.

266.

1785
II. JÓZSEF RENDELETE A MAGYAR- ÉS HORVÁTORSZÁGI BÍRÓSÁGI SZERVEZET ÁTALAKÍTÁSÁRÓL – NOVUS ORDO

II. József, Isten kegyelméből a rómaiak mindig felséges császára, Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia stb. apostoli királya, Ausztria főhercege stb.

Főtisztelendő, Tisztelendő, Tekintetes és Nagyságos, Nagyságos és Nemzetes szeretett Híveink!

Mivel a magyarországi és horvátországi bírósági rend és eljárási mód megújítása magától ösztönzi királyi gondoskodásunkat és kötelességünket, valamint a buzgalmat, amely hűséges és engedelmes népünk iránt lelkesít, és amely szüntelenül sarkall, hogy javát keressük, ezért nyilvánvalóan szükséges, hogy ezt meggyőzően bizonyítsuk minden egyes perlekedő fél, a magas rangú és különösen a szegény sorsú előtt. Ez az indítóok vezetett egyedül, amikor kegyesen elhatároztuk, hogy az új bírósági rendet és az eljárási módot az összes törvényszékek, pereskedők és ügyvédek irányítására biztos és megváltoztathatatlan zsinórmértékül a közeljövőben nyomtatásban tétetjük közzé.

Ennek következtében tehát összes bírói székeinket a Szent Márton napjáig meghosszabbítandó mostani törvénykezési szakasz végével ezennel megszüntetettnek nyilvánítjuk, és a nemsokára kezdődő 1786. év január 1-jétől új bíróságokat állítunk fel, amelyek az év egész

folyamán ülésezni fognak. Hogy pedig előzetesen az elvet lehessen valamelyest látni, kegyesen kijelentjük egyúttal, hogy az összes ezelőtt meglevő törvényszékeket és kivételes bíróságokat ettől kezdve a következőképpen kell összevonni.

Vagyis legfelsőbb bíráskodási és felülvizsgálati tanácsot fogunk felállítani, amelyre az alárendelt bírói fórumok legfelsőbb felügyelete és irányítása tartozik. Csak olyan ügyeket visznek eléje legfelső felülvizsgálatra, amelyekben a felek a maguk számára két eltérő ítéletet nyertek. E legfelsőbb ítélőszéknek a hétszemélyes tábla elnevezést, mint amely már eddig is használatban volt, ezután is kegyesen meghagyjuk.

Azután másik fellebbezési fórum lesz a királyi tábla, amely két tanácsból fog állani. Ez a királyi tábla fogja felülvizsgálni a Magyar- és Horvátországban működő elsőfokú alsóbb bíróságoktól megfellebbezett pereket, és ennek folytán egész évben ülésezni fog.

Végül elsőfokú bíróságok lesznek ezután – a Magyarországon most is meglevő négy kerületi tábla, továbbá a Horvátországban felállított egy ítélőtábla –, összesen öt, hasonlóképpen a vármegyék és kiváltságos kerületek ítélőszékei, továbbá a szabad királyi városok hatósága és a bányatörvényszékek kisebb, nem oktávális jellegű ügyekben, mert ezek a jövőben a kerületi tábla elé fognak tartozni. A jobbágyok számára egymás közti ügyeikben ezentúl is az úriszék, a kiváltságos mezővárosok számára a helyi hatóság fogja betölteni az elsőfokú bíróság feladatát, és senkinek sem lesz szabad ezeket a fórumokat elkerülni. Ezeken pedig sommásan kell eljárni úgy, hogy az ítélettel meg nem elégedett félnek szabad lesz a pert a rendes ítélőszéken, amely mostantól kezdve a megyei törvényszék lesz, az összes formák megtartásával elkezdeni. Kiadásra kerülő bírósági rendeletünkből majd világosabban látni lehet, hogy a jövőben milyenfajta ügyekben ítélkeznek a kerületi táblák, és melyekben a megyei törvényszékek mint elsőfokú bíróságok.

Ezek a kerületi táblák hasonlóképpen az egész évben fognak ülésezni, a megyék és a kiváltságos kerületek törvényszékei, továbbá a szabad királyi és bányavárosok hatósága a bírósági rendelet előírása szerint ugyanígy egész évben igazságot fognak szolgáltatni a feleknek. Bármely néven nevezett minden más bíróság és kivételes fórum további rendelkezés nélkül megszűnik.

Ugyanígy magyar–erdélyi udvari kancelláriánknak a jövőben bírósági ügyekbe semmi befolyása nem lesz.

A nemesek és nem nemesek bűnügyeit a megyei törvényszékek, a polgárokét pedig saját helyi hatóságuk előtt mint elsőfokú fórumon kell folytatni. Innét a nemesek ügyét a királyi táblához kell fellebbezni, nem nemesekét és polgárokét pedig a kerületi táblákhoz kell tovább vinni, onnét a nemesek kegyelmi úton a hétszemélyes táblához, a nem nemesek pedig kijelölt királyi biztosainkhoz folyamodhatnak.

A felsorolt ítélőszékek mindegyikén valamennyi ülnök az elnök által neki osztott pereket maga saját kezűleg dolgozza fel, jegyzi ki és adja elő a tanácsban. Ebből természetszerűleg következik, hogy az ítélőmesterek tisztsége és tevékenysége ezután teljesen meg fog szűnni.

Hogy a jövőben folyamatos sorozatban ülésező tanácsosok milyen hivatali jelleget és mekkora fizetést kapnak, arról a felső és alsó fórumok igazságos mérlegelése után fogunk kegyesen határozni.

Egyébként hűséges alattvalóinkban joggal bízunk, hogy ezt a bírósági rendre és az eljárási rendszerre vonatkozó rendelkezésünket, amely egyedül mindenfajta perlekedő javára, továbbá a tulajdonnak és a jognak biztonságára irányul, hálás szívvel fogják fogadni, és annak érdekében, hogy minél biztosabban életbe lépjen és minél alkalmasabb módon érvényesüljön, senki a maga részéről nem fog sajnálni erejéhez mérten semmiféle fáradságot.

A továbbiakban császári-királyi kegyelmünkkel és kegyességünkkel jóságosan és szüntelen jóindulattal maradunk.

Kelt Bécsben, Ausztriában, az Úr 1785. évében, szeptember hónap 25. napján.

József s. k.
Pálffy Károly gróf s. k.
Pavich József s. k.

Kívül: Királyi curiánk, vagyis a hétszemélyes és királyi ítélőtábláink főtisztelendő, tisztelendő, tekintetes és nagyságos, nagyságos és nemzetes elnökeinek és többi ülnökeinek, szeretett híveinknek.

Budán. Hivatalból

MTSZ 1069–1071. P.

ÜGYVÉDEK

267.

1723

III. KÁROLY MÁSODIK DEKRÉTUMA

35. CIKKELY

A MEGYÉK PECSÉTJE ALATT KIADANDÓ MEGHATALMAZÁSOKRÓL S ÜGYVÉDVALLÁSOKRÓL

Költségkímélés s a szegények felsegélése végett, Ő legsz. császári és királyi felsége beleegyezésével megállapítják:

1. § Hogy akár a törvényszékeken, akár a megyék köz- vagy részleges gyűlésein készült, vagy pedig a főispán vagy alispán előtt a szolgabíróval és esküdttel együttesen tett és tőlük bejelentett meghatalmazásokat és ügyvédvallásokat a megyék pecsétje alatt adják ki, s mindenütt és bármely bíróságok s az ország törvényszékei előtt azokat hiteleseknek kell tartani.

2. § Az általánosságban kelt meghatalmazásokat egy évre; az egy vagy más egyes ügyre nézve vagy visszavonás idejéig kiadottakat pedig úgy kell tekintetbe venni, amiképp kiállítva s kiadva vannak.

3. § Éppen úgy azokéi is, akik tanulás okából vagy az ország más közügyei miatt az országon kívül tartózkodnak, Ulászló király 5. decretuma 14. cikke szerint, visszajövetelükig erőben maradnak.

4. § S bármely hiteles helyen csak az érdekelt feleknek tudtával vonhatók vissza.

36. CIKKELY

AZ ÜGYVÉDVALLÁSOK KIÁLLÍTÁSÁNAK MÓDJÁRÓL

Minthogy egyik vagy másik ügyvéd nevének az ügyvédvalló levélből kihagyása miatt a perlekedők nem alkalmazhatják azt, akit akarnak, s emiatt gyakran kárt szenvednek:

1. § Azért az efféle károsodások kikerülése végett tanácsosnak találták, hogy ezentúl az ügyvédvalló levelekbe ezt a záradékot is betegyék: „s ezen levélnek más, az országban esküvel kötelezett előmutatóit".

2. § Mely ügyvédvalló levelek a törvényszékeken mindenütt erővel bírjanak.

3. § S ámbár az ügyvédvalló levelek ereje csak egy évig tart: mégis ha az ügynek különös megnevezésével s annak befejezéséig adnák ki, mindaddig erőben levőknek tekintendők.

CJH 597–598. P.

38. CIKKELY

AZ ÜGYVÉDEKRŐL

Hogy pedig az ügyvédek bőséges szóváltásaival a perek nagy tömegekké ne nőjenek, s emiatt a költségek ne szaporodjanak, s az ügyek késedelmet ne szenvedjenek, megállapították:

1. § Hogy a még fel nem esketett összes ügyvédek nem másképp, hanem csak a szokott eskü letétele alatt, minél rövidebb s a hajdan megtartott mód szerint, sok kitérés s haszontalan okoskodások nélkül, mérséklettel vitatkozzanak.

2. § S inkább a törvényekhez s törvényekből merített okokhoz, mint a szavakhoz ragaszkodjanak.

3. § S az üres kifogásoktól tartózkodjanak.

4. § Ellenkező esetben bármelyik bírónak feladatában áll akár az ilyen terjengő szóváltásokat, akár a mostantól jövőre használandó hármon túlmenő kifogásokat mellőzni.

5. § Amely ügyvédek a per hányada s a keresetbeli rész iránt a perlekedőkkel nem egyezkedhetnek.

6. § Díjukat, melyeket a bírák a peres eljárásban alkalmilag szoktak megszabni, ezentúl is (kellő tekintettel az ügyvédek tapasztaltságára, ügyességére s tett és teendő munkájukra) a bírák fogják lelkiismeretesen meghatározni.

CJH 599. P.

268.

1729

III. KÁROLY HARMADIK DEKRÉTUMA

24. CIKKELY

AZ ÜGYVÉD S MEGHATALMAZOTT RENDELÉSÉNEK MÓDJÁRÓL AZOK RÉSZÉRŐL, KIK AZ ORSZÁGON KÍVÜL TARTÓZKODNAK

Hogy azok részére, kik az országon kívül tartózkodnak, az ez országban levő ügyeikre s dolgaikra nézve a megbízások érvényes adásának módjáról gondoskodni lehessen, megállapítják:

1. § Hogy az ilyen, akár bennszülött, akár honfiúsított magyaroknak vagy bármely külföldieknek a működés vagy megbízás minőségét (hogy tudniillik korlátlanul s általánosságban vagy különösen ez vagy amaz ügy és dolog tekintetében vannak-e adva) kifejező ügyvédi vagy meghatalmazási levelei, saját kezű aláírásaik és pecsétjeik alatt is, ez országnak s kapcsolt részeinek bármely, úgy egyházi, mint világi bírája előtt törvényes erejűek s hitelességűek legyenek.

2. § Úgy azonban, hogy ha a bíró vagy hiteles személy előtt, kinél azokat felmutatják, önmagában ismeretes nem lenne, hogy az aláírás és pecsét a megbízóknak sajátja: azokat ilyenekül legalább két személynek elégséges bizonyításával (vagy ha a megbízónak az országban fekvő jószágai s ezeken tisztje van, ennek elismerésével) tanúsítani tartozzanak.

3. § S ezenkívül, az ilyen megbízásra alapítandó eljárások teljesebb biztosságára, az ilyen ügyvédvalló vagy meghatalmazó leveleket, ha Ő legsz. felségének valamely örökös tartományában keletkeznek, az ott létező kormányszéknek vagy legfőbb törvényszéknek, másutt pedig Ő legsz. felsége követének vagy biztosának, vagy katonai személyekre nézve, azok valamely ezred állományi felsőbbségének pecsétjével (annak elismerését is hozzátévén, hogy a pecsétet a megrendelő saját kívánságára s annak személyes jelenlétében nyomták rá) megerősíteni s hitelesíteni s erről gondoskodni ugyanazon megbízók kötelesek legyenek.

4. § A felsorolt ilyen kellékekkel ellátott meghatalmazások mellett, ez országnak s kapcsolt részeinek hiteles és megbízható helyei vagy a rendes bírák, vagy azoknak ítélőmesterei előtt örökös bevallásokat és szerződéseket is hatályosan s érvényesen köthessenek.

5. § Ellenben pedig olyan, az országon kívül lakó személyek meghatalmazásait, melyek a fent írt módon keletkeztek, csak következőképpen lehet visszavonni: hogy tudniillik a meghatalmazásnak nemcsak a visszavonását kell eszközölniük, éspedig azoknak, akik időközben az országba visszajönnének, csupán az ország fent említett valamelyik hiteles személye előtt, különben pedig, ha akkor is az országon kívül vannak, a meghatalmazásra nézve fentebb előírt módozat szerint és ugyan mindkettőjüknek a maga idejében (mielőtt ugyanis a meghatalmazott azt a cselekményt, melynek visszavonását később követelik, teljesítette, vagy mielőtt valakivel szerződött vagy egyezkedett, s tehát csak úgy, ha a dolog még épségben van).

6. § Hanem az ily visszavonás alkalmával egyúttal az új megbízott kirendelése után ez utóbbi azt, akivel az előbbi meghatalmazott szerződni vagy egyezkedni szándékozott, va-

lamely országos hitelesség közbejöttével, a meghatalmazásnak ilyen visszavonása felől bíróilag intse meg, s a szerződéstől vagy egyezkedéstől tiltsa el.

7. § S ezenkívül a meghatalmazás ily visszavonását az előbbi megbízottnak is tudtára kell adni.

8. § Mert különben minden ilyen visszavonás, ellenmondás vagy betiltás hatálytalannak és semmisnek veendő.

9. § És végre az országon kívül lakók részéről a leírt módon történt visszavonás nem a kiadás keletkezésétől vagy idejétől, hanem az érdekelt fél előbb leírt módon történt megintésének s letiltásának idejétől veszi erejét és hatályát.

10. § Egyébiránt a végrendeleteket és pótvégrendeleteket, még ha örökös jogok felől való intézkedést foglalnak is magukban, úgyszintén jelzálogos vagy zálogos bevallásokat is, melyeket az országon kívül az ott szokásos ünnepélyességgel tettek, ezentúl is hatályosaknak kell tekinteni.

11. § De azoknak, akik a mostantól jövőre kiállítandó ilyen oklevelekkel élni vagy azok mellett perlekedni akarnak, annak a helynek, mely előtt az efféle oklevél készült, a hiteles bizonyítványát kell felmutatniuk arról, hogy ott ilyen ünnepélyesség van szokásban.

12. § A magyar királyi udvari kancellária vagy ez országnak és kapcsolt részeinek az országon kívül levő rendes bírái s azok ítélőmesterei előtt (ha éppen ott találhatók) örökvallásokat tenni, ügyvédet vagy meghatalmazottat vallani ezentúl is mindenkor szabadságukban fog állni.

CJH 681. P.

II. A POLGÁRI ÁLLAM A KEZDETEKTŐL 1948-IG

I. A JOG FORRÁSAI

AZ ORSZÁGGYŰLÉS (NEMZETGYŰLÉS) AKTUSAI

TÖRVÉNY

269.

1792
FERENC DEKRÉTUMA

7. CIKKELY
A MAGYAR NYELV TANÍTÁSÁRÓL ÉS HASZNÁLATÁRÓL
[...] Az 1791:16 törvénycikkely céljának gyorsabb elérése végett, Ő királyi felsége helyeslésével határozzák a karok és rendek, hogy a magyar nyelv tanítása ez ország határai között ezentúl rendes tantárgy legyen, hogy ily módon bizonyos idő lefolyása alatt lassanként közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, akik egyéb, rendesen elvégzett tanulmányaik mellett a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyítványával igazolni tudják. A kapcsolt részekben pedig maradjon rendkívüli tantárgynak. Azok a külföldiek azonban, akik a közműveltségi tudományok tanulása végett látogatják a magyar egyetemet vagy az akadémiákat, és nem szándékoznak valaha ez országban alkalmaztatást nyerni, a magyar nyelv tanulásának kötelezettsége alól mentessenek föl.

Arra a kérelemre nézve pedig, mely szerint a királyi helytartótanács azon vármegyéknek, melyek magyar nyelven teendik fölterjesztéseiket, ugyanazon ügyekben magyarul válaszoljon: Ő szent felsége kegyelmesen el fogja rendelni, hogy a helytartótanács szervezése dolgában munkálkodó bizottság fontolja meg, és a legközelebbi országgyűlés előterjesszen véleményes jelentést az iránt, hogy a helytartótanács a hozzá magyarul író magyar törvényhatóságoknak, az ország határain belül folyó helyi közigazgatás teendőit illetőleg, az ő szent felsége által június 22-éről a karokhoz és rendekhez intézett kegyelmes rendeletében világosan kifejezett elvekhez képest, miképpen válaszolhasson magyar nyelven.

CJH 245. P.

270.

1805
FERENC DEKRÉTUMA

4. CIKKELY
A MAGYAR NYELV HASZNÁLATÁRÓL
[...] A hazai nyelv teljesebb kimővelésének előmozdítására, mely az 1792. évi 7. cikkely által is elrendeltetett, Ő királyi felsége jóváhagyásával határozták a karok és rendek:

1. § Hogy már ezen országgyűlésen az Ő szent felsége elé küldendő fölterjesztések, a szavak netalán előforduló kétértelműségének kikerülése végett is, hasábosan latin és magyar nyelven szerkesztessenek.

2. § Továbbá az ország törvényhatóságainak szabad legyen szintén a magyar királyi ud-

vari kancelláriához küldendő fölterjesztéseket hasonlóképen latin s egyszersmind hazai nyelven kiállítaniuk.

3. § Szabadságukban maradjon azonkívül azon törvényhatóságoknak, melyek azt tenni kívánják, a magyar királyi helytartótanáccsal való levelezéseiket hazai magyar nyelven írni, s a törvényszékeken s perekben is a magyar nyelvet használniuk.

4. § A hazai nyelvet használó ezen törvényhatóságoknak azután a magyar királyi helytartótanács ugyanazon nyelven válaszoljon; de a királyi Curia a magyar nyelven befejezett s hozzá föllebbezett perekben most még ne legyen köteles ugyanazon nyelven határozni.

5. § Mivel pedig a magyar nyelv tanítása Magyarország határai között már az 1792:7. cikkely által a rendes tantárgyak közé soroztatott: Ő szent felsége ezen törvénycikkely foganatosításáról gondoskodni méltóztatik.

CJH 325–327. P.

271.

1844

2. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR NYELV ÉS NEMZETISÉGRŐL

[...] Az ország Rendei ő Felsége kegyelmes megegyezése hozzájárultával meghatározták, hogy:

1. § Az országgyűléshez bocsátandó minden kegyelmes királyi Leiratok, Előadások, Válaszok és Intézmények ezentúl egyedül magyar nyelven adassanak ki.

2. § A törvénycikkek valamint már a jelen országgyűlésen is egyedül magyar nyelven alkottattak és erősíttettek meg: úgy ezentúl is mind alkottatni, mind királyi kegyelmes jóváhagyással megerősíttetni egyedül magyar nyelven fognak.

3. § Országgyűlési nyelv ezentúl kirekesztőleg a magyar lészen, egyedül a kapcsolt Részek követeinek engedtetvén meg: hogy azon esetben, ha a magyar nyelvben jártasak nem lennének, a közelebbi 6 évek alatt tartandó országgyűléseken szavazataikat latin nyelven is kijelenthessék.

4. § A magyar udvari Cancellaria útján az ország határain belül bocsátandó minden iratokban, akár legyenek ő Felsége által aláírva, akár nevében adassanak ki – és így a magánfolyamodásokra kelendő rendeletekben és határozatokban is –, szinte a magyar nyelv használtassék.

5. § A királyi helytartótanács mindennemű tárgyalásaiban, hivatalos foglalkozásairól viendő jegyzőkönyveiben, valamint ő Felsége eleibe terjesztendő felírásaiban és az ország határain belüli minden hatóságokhoz bocsátandó minden intézményeiben a magyar nyelvet használja; azon levelezések, melyeket a királyi Helytartótanács a hadi fő- és az ő Felsége örökös tartományaibeli polgári törvényszékekkel s külországi törvényhatóságokkal folytatand, ide nem értetvén.

6. § A királyi udvari főtörvényszék nyelve az ország határain belül indított minden perekre nézve, valamint az ország határain belüli minden ítélőszékek, következésképp a szentszékeknek nyelvük is a magyar lészen; s azon ítélőszékeknek hivatalos minden egyéb dolgaik is magyar nyelven folytatandók.

7. § A kapcsolt Részekbeli törvényhatóságok a magyarországi hatóságoknak magyar, ezek pedig a kapcsolt Részekbeli törvényhatóságoknak latin nyelven írt leveleiket is fogadják el, tárgyalják, és azokat illő válasszal lássák el.

8. § Őfelsége már kegyelmesen elrendelte, hogy a magyar nyelv a kapcsolt Részekbeli fő-, és minden középiskolákban (Academia és Gymnasiumokban) mint rend szerinti tudomány taníttassék – nem különben

9. § Őfelsége méltóztatott kegyelmesen rendeléseket tenni már az iránt is, hogy az ország határain belüli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.

CJH 198. P.

272.

AZ 1848/49. ÉVI NÉPKÉPVISELETI ORSZÁGGYŰLÉS TÖRVÉNYCIKKEI

2. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR NEMZET FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZATA

[...] Mi, a magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés, midőn jelen ünnepélyes nyilatkozatunk által Magyarországot elidegeníthetetlen természetes jogaiba visszahelyezve, minden hozzá tartozó részekkel és tartományokkal egyetemben, az önálló független európai státusok sorába iktatjuk, s a hitszegő Habsburg–Lothringeni-házat Isten és világ előtt trónvesztettnek nyilatkoztatjuk. Erkölcsi kötelességünknek ismerjük ezen elhatározásunk indokait nyilvánítani, miszerint tudva legyen az egész művelt világ előtt, hogy e lépésre a halálig üldözött magyar nemzetet nem túlzott elbizakodás s nem forradalmi viszketeg, hanem a türelem végső kimerültsége s az önfenntartás kénytelensége vezeté.

Háromszáz esztendeje múlt, hogy a magyar nemzet szabad választás által az osztrák házat, kétoldalú kötések alapján, a királyi székbe emelé.

És e három század nem egyéb, mint a folytonos szenvedés három százada.

Isten ez országot a jólét és boldogság minden elemeivel megáldotta. Közel 6000 négyszegmérföldnyi területe sokszerű bőségben van elárasztva a felvirágzás forrásaival, tizenötmilliónyi népe kebelében hordja az ifjú erőt s fogékonyságot, hogy Európa keletén a népszabadságnak és civilizációnak hatalmas tényezője s Európa békéjének mint hajdan őre volt, úgy jövendőben biztosítója legyen.

Soha egy dinasztiának háladatosabb feladat nem jutott az isteni gondviseléstől, mint jutott a Habsburg–Lothringeni-háznak Magyarországon.

Elég volt volna nem akadályoznia természetes kifejlődését, s most Magyarország a legvirágzóbb országok között állana.

Elég volt volna nem irigyelnie a mérsékelt alkotmányos szabadságot, melyet e nemzet egy ezredév viszontagságai között féltékenyen megőrizgetett, s királyai iránt a példátlan hűség kegyeletével azonosított – s a Habsburg–Lothringeni-ház a magyar nemzetben trónusának rendíthetetlen támaszát még sok időig feltalálhatá.

De ezen dinasztia, mely egy uralkodót sem mutathat fel, ki népei szabadságában keresse volna erejét és dicsőségét, a magyar nemzet irányában firól fira a hitszegés politikáját követé, s vagy nyílt erőszakkal azon dolgozott, hogy az országot törvényes önállásától s alkotmányos szabadságától megfosztva, a már előbb minden szabadságból kivetkőztetett császári tartományaival egy közös szolgaságba összeolvassza; vagy ha e részben a nemzet törhetetlen vigyázata által magát gátolva érezte, minden igyekezetét oda fordítá, hogy Magyarország erejében elzsibbasztva, kifejlődésében feltartóztatva, a császári tartományoknak gyarmatul szolgáljon, miszerint azok Magyarországból s annak rovására minél több hasznot húzhassanak, s e haszon által képessé tétessenek azon terhek elviselésére, melyekkel rájuk, az alkotmányaiktól megfosztottakra, a pazar gazdálkodású császári uralkodás akadály nélkül nehezedett, s nehezedett nem alattvalóinak érdekében, hanem a korlátlan uralkodás Európa-szerte terjesztésének s a népek szabadsága elnyomásának érdekében.

Több ízben történt, hogy e zsarnok rendszer ellenében, melynek minden lépését vagy nyílt erőszak, vagy bűnös ármány és cselszövény bélyegzé, a magyar nemzet, önfenntartása végett, fegyveres védelemhez volt nyúlni kénytelen.

És bár diadalmasan harcolta az igazságos védelem harcait, erejének használatában mindig oly mérséklett, a királyi szó iránti hitben mindig oly bizakodó volt, hogy győzelmes fegyverét azonnal letette, mihelyt királyai a nemzet jogait egy újabb alkukötéssel, egy újabb esküvel biztosították.

De hiába volt minden újabb kötés, minden újabb királyi eskü az uralkodóház ajkairól egy újabb hitszegés kezdete volt, s a magyar nemzet országos életének megsemmisítésére intézett politikája soha nem változott háromszáz éven át.

Hiába ontá vérét nemzetünk ezen házért, valahányszor az veszélyben forgott; hiába áldozott e dinasztiának családi érdekeiért annyit, minél többet nemzet nem áldozott soha királyaiért; hiába felejté túlzott nagylelkűséggel minden újabb ígéretnél a múltak sebeit; hiába ápolt kebelében oly törhetetlen hűséget királyai iránt, mely még a szenvedések között is a vallásosságig emelkedett; a Habsburgi s utóbb Habsburg–Lothringeni-ház uralkodása Magyarországon utódról utódra a folytonos hitszegés históriája maradt.

És a magyar nemzet mindemellett tiszteletben tartá a kapcsolatot, mely őt kétoldalú kötésekkel ezen dinasztiához kötötte, s ha most az önfenntartásnak természetes kötelességénél fogva e hitszegő háznak trónvesztését és száműzetését elhatározta, ezen igazságos ítéletre csak azon tapasztalás által volt indítható, hogy a Habsburg–Lothringeni-ház kérlelhetetlenül összeesküdött Magyarország státuséletének kiirtására, és önmaga tépte szét azon kötelékeket, melyek őt a magyar nemzethez csatolták, mit Európa előtt nyílt kérkedéssel be is vallott.

Több ok van, mely Isten és világ előtt minden nemzetet feljogosít, hogy a felette uralkodott dinasztiát trónjáról száműzze. Ilyenek:

ha az ország ellenségeivel, rablókkal, pártütőkkel a nemzet elnyomására szövetkezik;

ha az esküvel szentesített alkotmány s országos státusélet eltörlésére fegyveres erőszakkal támadja meg alattvalóit, kik ellene fel nem lázadtanak;

ha erőszakkal eldarabolja s megcsonkítja az ország területi épségét, melyet fenntartani megesküdött;

ha idegen fegyveres erőt használ saját alattvalóinak legyilkolására s törvényes szabadságuk elnyomására.

Minden egyes ok elég bűn arra, hogy a dinasztia a trónt elveszítse.

A Habsburg–Lothringeni-ház példátlan hitszegéssel mindezen bűnt együtt és egyszerre követte el, s elkövette a magyar nemzet státusélete eltörlésének határozott szándokából, elkövette annyi árulás, annyi rablás, gyújtogatás, öldöklés, kegyetlenség, a népjognak oly lábbal tapodása kíséretében, hogy e bűneinek históriája felett elborzad az emberiség.

Alkalmul ezen hitszegésre az osztrák háznak azon törvények szolgáltak, melyek az ország alkotmányának biztosítására a múlt 1848. tavasszal hozattak.

Ezen törvények pedig a honpolgárok belső viszonyaira vonatkozó gyökeres reformokkal újjáteremtették ugyan az országot – mert eltörölték a hűbéri adózásokat s papi tizedet, a népnek nyelvre s vallásra való tekintet nélkül képviseleti jogot adtak az előbb arisztokráciai szerkezetű országgyűlésen, letették alapját a jogegyenlőségnek, s eltörölték az adómentességek privilégiumát, visszaállították az erőszakkal elnyomott sajtószabadságot, s visszaéléseinek fékezésére esküdtszéki institúciót alakítottak –, de bár a februári francia forradalom által előidézett szellemi rázkódtatás következtében az ausztriai birodalomnak csaknem minden tartománya forradalomban s a dinasztia egészen gyámoltalan volt: a hű magyar nemzet nem igyekezett ezen körülményt arra felhasználni, hogy a király ellenében új meg új jogokat szerezzen a nemzetnek, hanem megelégedett azzal, hogy nemzeti szabadságát, önállását és függetlenségét a miniszteri felelősségre alapított közigazgatási rendszer által újabb meg újabb királyi hitszegések ellen biztosította.

De azon önállás és függetlenség, melyet ezáltal biztosított, nem volt új szerzemény, hanem régi s törvény és királyi eskük által folytonosan fenntartott jog, mely még azon jogszerű viszonyon sem változtatott legkevesebbet is, melyben Magyarország az osztrák császári birodalom irányában állott.

Magyarország ugyanis Erdéllyel s minden egyéb hozzá tartozó részekkel és tartományokkal az osztrák császári birodalomba soha bele nem olvadott, hanem mindig önálló, független, szabad ország volt, még azután is, hogy a pragmatica sanctio elfogadásával a magyar királyságra nézve szintazon örökösödési rendet állapította meg, mely az uralkodóháznak egyéb országaira és tartományaira nézve meg volt állapítva.

Világos bizonyság erre magának a pragmatica sanctiónak azon törvénybe iktatása, mely által a magyar koronához tartozó országok területi épsége s az ország önállása, függetlensége, alkotmánya és szabadsága határozottan fenntartattak.

Világos bizonysága ennek az, hogy a trónörökösök a pragmatica sanctio után is csak akkor lettek Magyarország törvényes királyai, ha a nemzettel koronázási alkukötésre léptek, s annak és az ország alkotmányának és törvényeinek megtartására megesküvén, Szent István koronájával megkoronáztattak.

A koronázási alkukötésekben pedig mindig bennfoglaltatik, hogy a trónörökösödési rend mellett is Magyarországnak minden jogai, szabadságai, törvényei és egész alkotmánya sérthetetlenül fenntartandók.

Egyetlenegy volt a pragmatica sanctio óta a Habsburg–Lothringeni-házból eredett trónörökösök között, II. József, ki ezen alkukötést alá nem írta, az alkotmányra meg nem esküdött, s koronázatlanul halt meg. De éppen ezért a magyar királyok sorában meg sem jelenik, s minden tettei és rendeletei érvénytelenek.

Utóda, II. Leopold csak ily koronázási alkukötés, eskü és koronázás mellett ülhetett a magyar királyi székbe; mely alkalommal a királyi esküvel szentesített 1790:10. törvényben újólag világosan kijelentetett, hogy Magyarország szabad ország, egész kormányformájára nézve független és semmi más országnak, avagy népnek alá nem rendelt, hanem saját önállással és alkotmánnyal bíró s ennélfogva saját törvényei és szokásai szerint kormányzandó.

Így esküdött meg és lett királlyá 1790 után I. Ferenc is, ki midőn a római császárság megszűntével az osztrák császári címet felvette, tömérdek törvényszegései között annyi tartózkodással mégis bírt, hogy nyíltan elismeré, miként Magyarország a hozzá tartozó részekkel és tartományokkal az osztrák császárság részei közé nem tartozik, aminthogy amattól mindig külön vámvonal által el is volt és van különítve.

Így esküdött és lett királlyá végre azon V. Ferdinánd is, ki a múlt évi törvényeket a pozsonyi országgyűlésen szabad akaratból szentesítette, de esküjét mihamar megszegvén, a magyar nemzetnek az önálló nemzetek sorából kitörlésére családja többi tagjaival összeesküdött.

Pedig a magyar nemzet a hűségnek pietásával ragaszkodott e hitszegőhöz. A múlt évi márciusi napokban is, midőn császári birodalma felbomlásnak indult, midőn Olaszhonban fegyvereit egymást követő veszteség érte, midőn császári lakában minden percben az elűzetéstől remegett, a magyar e körülmények kedvezései közt sem kívánt egyebet, minthogy biztosíttassék az alkotmány, és biztosíttassanak azon ősi jogok, melyekre az osztrák házból 14 király és ő maga is megesküdött, de mindannyian hitüket szegték.

És midőn e régi jogok új biztosítékául a miniszteri felelősség törvényét szentesítette és a magyar minisztereket kinevezte, a magyar nemzet lelkesedéssel karolta körül ingadozó trónusát.

E vésznapokban is – mint már több ízben – az osztrák házat a magyar hűség mentette meg.

De még le sem röppent az eskü ajkairól, már összeesküdött családjával s öröklött abszolutízmusi vágyai bűntársaival a magyar nemzetet semmivé tenni.

Összeesküdött pedig főleg azért, mert miniszteri felelősség institúciója mellett Magyarország önálló alkotmányos kormányzatát a bécsi kabinetnek nullifikálnia többé nem lehetett.

Magyarországot előbb egy Budán székelő kormányszék igazgatta, magyar királyi helytartótanács név alatt, melynek elnöke a nádor vala – ennek is világos törvényekkel meghagyott kötelessége volt a magyar alkotmányt, önállást és törvények szentségét megőriznie –, de mivel kollegiális forma mellett a személyes felelősség semmivé lészen, ezen kormányszék kezéből a bécsi kabinet lassanként minden hatalmat kivon, s azt igazgató kormányszéki állásából a király nevével takarózó udvari önkény postájává süllyesztette.

Így történt aztán, hogy bár Magyarország törvény szerint önálló kormányzattal bírt, mégis az ország pénzével s a nép vérével idegen célokra az abszolutisztikus bécsi kabinet rendelkezgetett, kereskedelmi érdekeinket a népeket kizsákmányoló császár érdekeinek egyoldalúlag alárendelte, elzárt a világforgalom érintkezéseitől, s hazánkat gyarmati helyzetbe süllyesztette.

Ez az, mit a miniszteriális kormányformának behozatala jövendőre meggátlandó s a papiroson hervadó országos jogokat s királyi esküt valósággá érlelendő vala.

Ez és különösen az ország pénzével s a nép vérével önkényes rendelkezhetés lehetlenítése volt az ok, miért hogy az uralkodóház hitszegően elhatározá, hogy istentelen bújtogatásokkal Magyarországot vérbe, lángba borítsa, s midőn a belső erő minden kötelékeit eszerint megszaggatnia sikerülend, a belháborúban vérző országot fegyveres erőszakkal eldarabolja, a magyar nemzetet az élő nemzetek sorából kitörülje, s az eldarabolt országot önállásától megfosztva az osztrák birodalom státushalmazába beolvassza.

E céljának kivitelét azzal kezdette meg, hogy a minisztérium alakítása közben egy osztrák tábornokot, a törvény elleni pártütés zászlójának a magyar koronához tartozó Horvátországban feltűzése végett, azon ország bánjává nevezett.

Éspedig azért szemelte ki a pártütés kezdetéül Horvátországot és Szlavóniát, mert az oda tartozó határőrvidéki részek katonai szerkezeténél fogva ott legtöbb kész fegyveres erőt vélt találhatni; s azon vidékek lakosai hosszú idő óta minden polgári jogokból, alkotmány ellenére kizárva, katonai szolgaságuk megszokása által a császár nevével legkönnyebben valának felbújtogathatók.

És kiszemelte a pártütés kezdetéül Horvátországot és Szlavóniát azért, mert az erőoszlatás szándokából ott a magyar nemzet elleni gyűlölséget embertelen politikája már évek óta bújtogatás- s azt a nemzetiségi szenvedelmeknek felizgatásával s gyalázatos eszközökkeli ápolásával egy pártnál a dühösségig ingerülnie sikerült, mindamellett, hogy a magyar nemzet a horvát és szlavón nemzetiséget nemcsak elnyomni soha nem akarta, sőt, annak belkormányzatukban is szabad fejlődést engedett, polgári jogokban pedig horvát és szlavón testvéreivel nemcsak testvériesen megosztozott, hanem nekik még, saját jogainak megcsonkításával, különös kiváltságokat és szabadalmakat is engedett.

A bán tehát a császár nevében pártot ütött s nyílt lázadást kezdett a magyar király ellen, ki ama császárral azon egy személy vala, s lázadását annyira vitte, hogy Horvátországnak és Szlavóniának nyolc százados kapocs után Magyarországtól elszakasztását s az osztrák birodalomhoz csatolását dekretáltatná.

Nemcsak a közvélemény, hanem kétségtelen adatok e pártütés megindításáról a király nagybátyját, Lajos főherceget, Ferenc Károly főherceget, a király öccsét s különösen nejét, Sófia hercegnőt vádolák, s mert a bán pártütésében egyenesen a császár iránti hűség leplét használta, a magyar minisztérium megkérte az uralkodót, hogy nevének ezen szentségtelenítését s a családjára vetett homályt egy ünnepélyes nyilatkozattal hárítsa el.

Akkor még az uralkodóház ügyei Olaszhonban rosszul állottak, s azért az álarcot nyíltan levetni nem merte. Annálfogva a bánt és párthíveit pártütőknek, felségsértőknek és lázadóknak 1848. június 16-ai rendeletében nyilvánította. De míg ezt nyíltan kijelentette, a pártütőt és cinkostársait császári udvaránál kegyelmekkel halmozá, s pénzzel, ágyúkkal, fegyverrel, lőszerekkel segítette.

A magyar nemzet bízván a királyi nyilatkozatban, nem sietett a pártütőt saját fészkében megtámadni, hanem a polgárvérontást – hacsak lehet – elmellőzendő, a pártütés továbbterjedésének gátlására szorítkozott.

Csakhamar hasonló módon felizgatva, Magyarország délkeleti részein a szerb ajkú lakosok lázadtak fel.

A király ezt is lázadásnak nyilatkoztatá, de szintúgy, mint amazokat, pénzzel, fegyverrel, ágyúkkal, lőszerekkel segítette; saját császári tisztjei s tisztviselői gyűjtöttek be a szomszéd Szerbiából szerb rablócsoportokat a rác pártütők segítségére, s a békés magyar és német lakosok legyilkolására vezérlették, és az egész kombinált horvát–rác lázadás intézése a pártütő horvát vezér kezeibe tétetett.

Következtek a rác lázadásban iszonyatosságok, melyeknek hallatára is elborzad az emberi szív. A békés lakosok legyilkoltattak a kínzásoknak legirtózatosabb nemeivel, egész virágzó városok s falvak elpusztíttattak, a gyilkosoktól menekülő magyar saját hazájában földönfutó koldussá lőn, s az országnak legvirágzóbb vidéke siralomvölgyévé tétetett.

A magyar nemzet védelmezni vala kénytelen magát; de nemzeti seregeinek nagy részét az osztrák kabinet már előbb Olaszhonba küldé a lombard-velenceiek legyőzésére, s bár saját hazánk ezernyi sebekből vérzett, annak oltalmára haza nem eresztette.

A többi magyar seregek legnagyobb része az osztrák tartományokban volt a törvény ellenére elhelyezve, nálunk pedig az országban többnyire osztrák seregek tanyáztak, melyeknek legnagyobb része inkább a pártütésnek támasza, mint a törvény s a belbéke oltalmazója vala.

Sürgettük ezen idegen katonaságnak az örökös tartományokban tanyázó magyar ezredekkel felcserélését. Részint megtagadtatott, részint minden úton késleltettetett. S ha vitézeink a haza veszélyének hírére csapatonként hazaindultak, üldözőbe vétettek, s ha itt-ott a túlnyomó erőnek engedni valának kénytelenek, nemcsak lefegyvereztettek, de halállal is büntettettek, mert hazájukat akarák a rablók s pártütők ellen védeni.

A magyar minisztérium sürgette a királyt, utasítaná a törvény értelmében az országban minden hadsereg- és várparancsnokságokat, hogy az alkotmány iránt hűséggel s a magyar minisztériumnak engedelmességgel tartoznak. A parancs köröztetés végett István főherceg nádor és királyi helytartóhoz Budára beküldetett, a levelek megírattak s postára tétettek, de a király öccse, a nádor királyi helytartó annyira vetemedett, hogy a miniszterelnök által ellenjegyzett rendeleteket a postákról visszacsempészné, amint azok később, midőn ő az országból hűtlenül eltávozott, hátrahagyott irományai között feltaláltattak.

A pártütő bán megtámadással fenyegette a magyar tengerpartot, az ország kormánya fegyveres erőt küldött a király megegyezésével Stíria felé Fiume megmentésére, s e fegyveres erő útközből Olaszországba menni kényszeríttetett – és Fiumét a pártütők erőszakkal elfoglalták, s a magyar koronától elszakították.

És ezen gyalázatos ármányt a bécsi kabinet tévedésnek nyilatkoztatá, mint tévedésnek mondá azt is, hogy a horvát pártütőknek fegyvert, pénzt, ágyúkat és lőszert küldött.

Általában titkosan utasítva lettek úgy a pártütők, mint a katonai s várparancsnokok, hogy ha jön is rosszalló vagy a magyar minisztérium iránt engedelmességet rendelő királyi parancs, annak ne engedelmeskedjenek, hanem az osztrák minisztérium utasításait kövessék.

Soha gyalázatosabb játék nemzettel nem űzetett.

A magyar nemzet eszerint pénz, fegyver, hadsereg nélkül, az ellenállásra készületlenül, rendszeres ármánnyal és árulással körülhálózva, önkéntesekkel, nemzetőrökkel s gyakorlatlan, fegyvertelen népfelkeléssel volt magát a kiirtás ellen kénytelen védelmezni, s a magyar hadseregnek az országban maradt részeitől segíttetve, nyílt csatákban mégis győzött mindenütt, de több abszolút szellemű tisztek- s vezéreknek ármánykodásai s árulásai miatt a sáncerősségekbe vonult rác, szerb és határőrlázadást hirtelen le nem győzheté.

Új erő teremtéséről kellett gondoskodnia.

A király, színleg még mindig engedve az elutasíthatatlanul törvényes kívánságoknak, 1848. július 2-ára országgyűlést hirdetett, s a nemzet képviselőit felszólította, hogy a horvát és rác lázadásnak legyőzésére, az ország békéjének helyreállítására, fegyveres erőről s pénzforrásokról gondoskodjanak, egyszersmind maga s egész királyi családja nevében kinyilatkoztatta, hogy a horvát pártütést s a rác lázadást a legünnepélyesebben kárhoztatja.

Az országgyűlés gondoskodott: 200 000 emberben s 42 millió forintban a szükséges erőt megszavazta, s törvényjavallatait királyi szentesítés végett felterjesztette; egyszersmind példátlan hűséggel a királyt, ki akkoron Bécsből Innsbruckba szökött, felszólította, jöjjön Budára, segítsen jelenlétével a pártütés lecsillapításában s támaszkodjék a magyarok hűségére, mely őt és trónusát meg fogja óvni minden veszélytől.

De ezen kérés hasztalan volt. Sőt, időközben Radeczky győzvén Olaszországban, a győzelemben elbizakodva a Habsburg–Lothringeni-ház elérkezettnek vélte az időt, hogy az álarcot levesse, s nyílt erőszakkal lépjen fel a belháborúban vérző Magyarország elnyomására.

A horvát bánt, a pártütőt s ő maga a király által is pártütőnek nevezettet most már ked-

ves hívének nyilatkoztatta; a pártütésért megdicsérte, s kezdett ösvényének folytatására hívta fel.

Hasonlót nyilatkoztatott a vérben fürdő rác lázadók iránt.

Ez volt a jelszó, melyre a pártütő horvát bán időközben a királyi pártfogás alatt gyűjtött seregeivel pusztítva, rabolva a Dráván áttört, mire az országban volt osztrák seregek nagy része hozzápártolt, az eszéki, aradi, temesvári, gyulafejérvári várparancsnokságok s bánsági és erdélyi hadparancsnokságok hűtelenül elárulták az országot, Felső-Magyarországba egy, a király által osztrák ezredessé emelt tót pap a király szemei előtt Bécsben toborzott cseh rablókkal beütött, s a pártütő horvát vezér azon elbizakodással haladt előre a védtelen országban a főváros felé, hogy ellene a magyar hadsereg nem fog küzdeni.

Az országgyűlés még most is bízott a királyi esküben, s a király felszólíttatott, hogy a pártütést szüntesse meg, de válaszul az osztrák minisztérium egy nyilatkozványára hivatkozást nyert, melyben az jelentetik ki, hogy a magyar nemzet önálló kormányától a magyar pénz-, had- és kereskedelmi ügyek kormányzatát elvonni elhatározott akarata, egyszersmind a király a fegyveres erő és hadiköltség iránt saját felhívására alkotott törvényektől a szentesítést megtagadta.

Erre a magyar minisztérium leköszönt, de az új minisztérium alkotására felszólított miniszterelnök által előterjesztett miniszteri jelöltek meg nem erősíttettek.

Az országgyűlés a nemzet megmentésének kötelességétől ösztönöztetve, a pénzforrásokat határozatilag elrendelé s katonaállítást parancsolt.

A nemzet teljes készséggel engedelmeskedett.

A nemzet képviselői egyszersmind felhívták a király öccsét, István főherceg nádor királyi helytartót, szálljon eskü szerinti kötelezettségénél fogva táborba a pártütők ellen. Elment, nagy szavakban fogadott fényes ígéretekkel, de miután a pártütő horvát bánnal küldöttei által üzeneteket váltott, és már-már ütközetre kerülne a dolog, a tábort titkon elhagyá, sőt, az országból is hűtlenül eltávozott.

Irományai között pedig feltaláltatott az előre kikoholt terv, miként fog Magyarország Stíriából, Ausztriából, Morvából, Sziléziából, Galíciából és Erdély felől egyszerre kilenc oldalról megtámadtatni.

És az osztrák hadügyminiszter felfogott levelezéseiből kisült, miként utasíttattak a Magyarországot környező osztrák tartományok hadiparancsnokai Magyarországba beütni s kombinált hadimunkálatokkal a pártütőket gyámolítani.

És megtörtént a beütés kilenc oldalról, míg benn a hazában a felizgatott népiségek polgárháborúja dühöngött. Mindnyája között legkeservesebb az erdélybeni támadás, mert ezáltal Erdélynek Magyarországgali tökéletes egyesülése, mely 1791. esztendő óta sürgetett közóhajtás volt, és amely a múlt évben, előbb a magyar s csakhamar az erdélyi országgyűléseken hozott s az uralkodó által szentesített törvényeknél fogva úgy lőn valósággá, hogy az 1848. július 2-ai magyar nemzetgyűlésen Erdélynek öszves képviselői, s köztük a szászok is, megjelentek – erőszakosan felbontatni megkísértetett, sőt, Erdélyben a hitszegő osztrák vezérek nem elégelték a rendes seregekkeli hadviselést, hanem a pártütő szászok által gyámolíttatva, fellázították az oláh népességet, mely a törvény által neki ajándékozott szabadság ellen feltámadva, barbár vandalizmussal gyilkolta, kínozta a védtelen magyar lakosokat, nem kímélve sem nőt, sem gyermeket, sem gyámoltalan öreget, s rommá égették és felprédálták a legvirágzóbb városokat és falvakat s köztük Nagyenyedet, Erdélyben a tudományok egyik székhelyét.

De a magyar nemzet ennyi árulástól, erőszaktól s veszélytől környezve, bár fegyvertelenül, készületlenül, kétségbe nem esett jövendője felett.

Önkéntesekkel s népfelkeléssel szaporítá csekély rendezett erejét, s az igazságérzetéből merített hazafiúi lelkesedéssel pótolván a gyakorlat hiányát, a pártütő horvát tábort megverte, s miután vezérük az ütközet után nyert fegyverszünetet arra használta, hogy becsületszavát megszegve, vert seregével az éj sötétében megszökött, az országból kikergette. Egy másik több mint 10 000 főnyi serege pedig körülkerítve, vezérestől együtt utolsó emberig elfogatott.

A vert sereg Bécs felé futamodott, s V. Ferdinánd király annyira vetemedett az erkölcstelenségben, hogy annak vezérét, a megvert, megfutamlott pártütőt Magyarországon a királyi hatalom teljhatalmú képviselőjévé nevezni s magát a lázadás lecsillapítása végett egybehítt országgyűlést az 1848-iki törvénynek ellenére, mely az országgyűlést csak miniszteri ellenjegyzés mellett s így is a következő évi költségvetés megállapítása után engedi feloszlattatni, jogtalanul eloszlatottnak nyilvánítván, alkotmányi és minden alkotmányos institúciókat, hatóságokat, törvényszékeket felfüggesztve, az egész országot haditörvényszék alá s a polgárok életét, vagyonát, becsületét azon pártütő zsarnok kényének s korlátlan hatalmának alája veté, ki mint a haza ellensége, fegyveres kézzel támadta meg az országot, a törvényt és alkotmányt.

Sőt, a hitszegő osztrák ház még e borzasztó cselekedetnél sem állapodott meg. A pártütő bánt a Bécset ostromló seregeknek ótalma alá fogadta, s miután Bécset egyesített erejük által ostrommal bevették s meghódították, az egész egyesült sereget Magyarország meghódítására vezették.

A még mindig hű magyar nemzet parlamentert küldött az ellenséghez. Parlamenterje elfogattatott, börtönre vettetett, s a magyar nemzet igazságos felkiáltása feleletre sem méltattatott, hanem mindenki, aki ártatlan hazáját védeni merné, akasztófával fenyegettetett.

Mielőtt azonban a zsarnok dinasztia fő serege beütne Magyarországra, az olmützi palotában családi revolúció eszközöltetett, V. Ferdinánd lemondott a trónusról. Mely annyi vérrel, annyi hitszegéssel megfertőztetett; s a király testvéröccsének, az örökösödési jogról szintúgy lemondott Ferenc Károlynak fia, az ifjú Ferenc József főherceg kiáltatta ki magát osztrák császárnak s magyar királynak.

De a magyar nemzet alkotmányos trónjáról a nemzet nélkül, családi paktumok által senki sem rendelkezhetik.

És mégis, a magyar nemzet annyira nem óhajtott egyebet, mint törvényeinek fenntartását, s azoknak ótalma alatt a becsületes békét, hogyha ezen trónváltozásra a magyar nemzet megegyezése törvényes úton felkéretik, s az ifjú herceg a magyar alkotmány fenntartására esküt tenni ajánlkozik: a magyar nemzet semmit sem késett volna őt, mielőtt kezét polgárvérbe mártotta, diplomatikai kötések alapján királyának fogadni s Szent István koronájával megkoronázni.

De ő megtagadva mindent, ami Isten s ember előtt szent, nemcsak erre nem ajánlkozott, sőt, inkább kivetkőzve az ifjú kebel romlatlanságából, első szavával kikiáltotta, hogy Magyarországot – melyet ő, a lázadó, lázadónak mer bélyegezni – fegyverrel hódítandja meg, s hogy élte feladatának ismeri azt ezredév óta fenntartott önállásából kivetkeztetve az osztrák birodalomba beolvasztani.

És szavát, amennyire teheté, igyekezett is rettenetesen beváltani. Reá küldte Magyarországra Windischgrätz, teljhatalmú helyettesének vezérlete alatt álló seregét, s egyúttal Galícia és Stíria felől az országot külön seregekkel megtámadtatá.

A magyar nemzet védelmezé magát a reá mért halál ellen. De mert ennyi ellenség ellenében s benn az országban vandál lázadóktól zaklatva még egész védelmi erejét ki nem fejtheté, eleinte hátrálni vala kénytelen; s hogy a fővárost a prágai- s bécsihez hasonló ostrom szerencsétlenségétől megmentse, s e jobbra érdemes nemzet sorsát készületlenül egy ütközet kockájára ne tegye, elhagyta magát a fővárost is, s az országgyűlés és nemzeti kormány múlt január elején Debrecenbe tétetett át, az igazságos Isten segedelmébe s a nemzet erejébe vetett azon biztos reménnyel, hogy a főváros elhagyásával a nemzet nem fog elveszni.

És hála Istennek nem veszett el.

Azonban még ekkor is megkísérté a békés kiegyenlítést, követeket küldött a hitszegő dinasztia fővezéréhez; de ő kevély elbizakodottsággal az alkudozást elutasítá, a magyar nemzettől feltétlen megadást mert követelni, s az ország békeköveteit az Olmützbe menetelben meggátolva, letartóztatta, sőt, azok egyikét, a volt miniszterelnököt fogságra vetette, s megszállván az elhagyott fővárost, ott a hóhér bárdjával zsarnokoskodott, hadifoglyaink egy részét legyilkoltatta, más részét súlyos börtönbe vetteti, s a többieket embertelen éhségre kárhoztatja vagy az olaszországi seregekbeni szolgálatra kényszeríti.

S hogy semmi se hiányozzék az Ausztriai Ház bűneinek mértékéből, Erdélyben a vitéz magyar hadsereg által megveretve, az orossz cár segítségéhez folyamodott, s a szomszéd Oláhországból úgy a magas porta tiltakozása, mint az európai hatalmak bukaresti konzulainak ellenzése dacára, a népjog megsértésével, orossz seregeket hozott be Erdélybe a magyar nemzet legyilkolására.

És végre, hogy ennyi bűneinek gyümölcsét biztosítsa, Ferenc József, ki magát magyar királynak meri nevezni, f. é. márc. 4-ei s 6-ai manifesztumaiban nyíltan kimondja, hogy a magyar nemzetet kitörli az élő nemzetek sorából; területét öt részre feldarabolja, Erdélyt, Horvátországot, Szlavóniát, Fiumét s a magyar tengerpartot Magyarországtól elválasztja; Magyarország belső területéből a rác rablók számára külön vajdaságot kiszakít, s általában az egész országot önállásától, törvényes függetlenségétől s országos lételétől megfosztva az osztrák birodalomba beolvasztja.

Íme, elszámláltuk egyszerű históriai igazsággal a Habsburg–Lothringeni-ház példátlan bűneinek hosszú sorát, s az örökkévaló Isten ítéletére s a világ közvéleményére hivatkozva mondjuk ki, hogy a hitszegő házzal a kibékülés lehetsége megszűnt, s tartozunk Isten törvényének, tartozunk hazánknak, tartozunk a jognak, tartozunk a morálnak, becsületnek, Európának s a civilizáció érdekeinek, hogy e hitszegő dinasztiát a magyar királyok trónjáról száműzve adjuk át Isten ítéletének s a közvélemény, morál és becsület utálatának.

Tesszük pedig azt halálra sértett nemzetünk törhetetlen ereje érzetében.

Íme, három hónap óta szállotta meg hazánk fővárosát a hitszegő ellenség, és nemzetünket készületlenül lepte meg, de a magyar nép az élethalálharc közepette nőtt erejében, s diadalmas harcok közt szerezte magának a meggyőződést, hogy hazáját meg fogja menteni.

Három hónap óta a zsarnok ellenség minden erejével egy talpalatnyi földet sem nyert, sőt, vesztett tért tér után, ütközetet ütközet után.

Három hónap előtt a Tiszáig valánk visszaszorítva, s most már igazságos fegyvereink egész Erdélyt visszaszerezték, Kolozsvárt, Nagyszebent, Brassót visszafoglalták, s az osztrák ház seregeit egyrészt Bukovinába űzték, másrészt úgy őket, mint a segítségükre jött orossz seregeket tökéletesen megverve, Erdélyből utolsó emberig kiűzve, Oláhországba menekülni kényszerítették.

Felső-Magyarország nagy részben meg van az ellenségtől tisztítva.

A rác lázadás megtörve, erősségeik: Szenttamás és a római sáncok ostrommal bevéve s a Tisza és Duna közti vidék egész Bács vármegyével le egészen Titelig a nemzetnek visszaszerezve.

Maga a hitszegő osztrák ház fővezére pedig minden egyesült erejével öt egymás utáni ütközetben megverve s a Dunáig s részint Dunántúlra visszakergetve.

És azért mindezeknek alapján, az örökkévaló Isten igazságára s a művelt világ ítéletére hivatkozva, és nemzetünk természetes jogaira úgy, valamint nehéz szenvedések alatt tettleg bebizonyított erejére támaszkodva, azon kötelességnél fogva, mely minden nemzetet az önfenntartásra ösztönöz, ezennel az általunk törvényesen képviselt nemzet nevében kijelentjük és határozzuk, amint következik:

1-ör. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdéllyel és a hozzá tartozó minden részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai státusnak nyilváníttatik, s ezen egész státus területi egysége feloszthatatlannak s épsége sérthetetlennek kijelentetik.

2-or. A Habsburg–Lothringeni-ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nemkülönben azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek, Horvátországnak, Szlavóniának, Fiumének és kerületének Magyarországtól elszakítását s az ország önálló státuséletének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, evégett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szaggatván szét úgy a pragmatica sanctiót, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések alapján közötte s Magyarország között fennállott, ezen hitszegő Habsburgi-, s utóbb Habsburg–Lothringeni-ház Magyarország, a vele egyesült Erdély és a hozzá tartozó minden részek és tartományok feletti uralkodásból

ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, a magyar koronához tartozó minden címek használatától megfosztatik, s az ország területéről s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik.

Aminthogy ezennel trónvesztettnek, kirekesztettnek és száműzöttnek a nemzet nevében nyilváníttatik.

3-or. Midőn a magyar nemzet elidegeníthetetlen természetes jogainál fogva az európai státuscsaládba önálló és független szabad státusként belép, egyszersmind kinyilatkoztatja: hogy azon népekkel, melyek vele ezelőtt egy fejedelem alatt állottak, békét s jószomszédságokat alapítani s folytatni, és minden más nemzetekkel barátságos kötésekkel szövetkezni elhatározott akarata.

4-er. Az ország jövendő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, míg ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíttatnék, az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjainak egy ajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzó elnök, KOSSUTH LAJOS fogja a maga mellé veendő miniszterekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő minisztereknek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni.

És e határozatainkat adjuk tudtára a művelt világ minden népeinek azon erős meggyőződéssel, hogy a magyar nemzetet mint a független, önálló nemzetek sorában egyik testvérüket azon barátsággal és elismeréssel fogadandják, mely barátságot és elismerést a magyar nemzet nekiek ezennel általunk felajánl.

És adjuk tudtára Magyarország s a vele egyesült Erdély és a hozzá tartozó minden részek és tartományok lakosainak azon kijelentéssel, hogy az említett egy és oszthatatlan magyar álladalom minden hatóságai, községei, városai, kerületei, megyéi és polgárai, szóval minden egyesek s testületek a trónvesztett Habsburgi-, s utóbb Habsburg–Lothringeni-ház iránti hűség s engedelmesség kötelességei alól teljesen és tökéletesen feloldva vannak, sőt, attól a nemzet nevében eltiltatnak, s mindaz, ki a nevezett házból netalán a királyi hatalom bitorlójául fellépni merészkedő egyént tanáccsal, szóval vagy tettel gyámolítaná, honárulási bűnt követ el.

Mely határozatainknak életbeléptetését s közhírré tételét a magyar álladalom kormányának meghagyván, azt minden evégre szükséges törvényes hatósággal ezennel felruházzuk, s a rendeletei és intézkedései iránti törvényes engedelmességre a nemzet nevében minden honpolgárt kötelezünk.

Kelt Debrecenben, 1849. április 19. napján tartott nemzetgyűlésünkből.

A magyar nemzet törvényesen egybegyűlt főrendei s képviselői

NOGY 1848/49. 721–733. P.

273.

1868

36. TÖRVÉNYCIKK

A TÖRVÉNYEK KIHIRDETÉSÉRŐL

Az 1848-ik évi IV-ik törvénycikk 2-ik §-a folytán a törvények kihirdetésére nézve rendeltetik:

1. § Minden törvény, amint Őfelsége szentesítésével ellátva, az országgyűlés mindkét házában kihirdettetett: az evégre alapítandó országos törvénytárban a kormány által azonnal köztudomásra hozatik.

2. § A törvény szövegével együtt közzéteendő mind a királyi szentesítés napja, mind pedig azon nap, amelyen a törvény az országgyűlés mindkét házában kihirdettetett.

3. § A törvénynek ily módon közzétett szövege közhitelességgel bír.

4. § Amennyiben az időpont, amelyben valamely törvény hatálya kezdődik, magában a törvényben megállapítva vagy az időpont megállapítása a minisztériumra bízva nincs: minden törvény kötelező ereje az országos törvénytárban lett megjelenését követő 15-ik napon kezdődik.

5. § A szentesített törvénynek eredeti példánya az országos levéltárban tétetik le; annak az illető szakminiszter által hitelesített másolatai pedig egy-egy példányban minden törvényhatóságnak időről időre megküldetnek.

6. § Minden naptári évről külön törvénygyűjtemény adatván ki, s minden ily gyűjtemény a sorszámolást újrakezdvén: a törvényekre való hivatkozás a naptári évnek s a sorszámnak idézése által történik.

7. § Az országos törvénytár megjelenése után azonnal minden törvényhatóság számára hivatalból megküldetik.

8. § A ministerium gondoskodni fog, hogy minden törvény, kihirdetése után azonnal, a magyar korona országaiban divatozó nyelveken hiteles fordításokban is köztudomásra hozassék, s az illető törvényhatóságoknak megküldessék.

CJH 368. P.

NÉPHATÁROZAT

274.

1918

MAGYARORSZÁG NEMZETI TANÁCSA A NÉP AKARATÁBÓL A KÖVETKEZŐ NÉPHATÁROZATOT HOZTA:

I. CIKK

Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.

II. CIKK

A népköztársasági alkotmányt új választójog alapján sürgősen egybehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés állapítja meg.

A magyar országgyűlés képviselőháza és főrendiháza feloszlik és megszűnik.

III. CIKK

Addig, míg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja a Magyar Nemzeti Tanács intézőbizottságának támogatásával.

IV. CIKK

A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket:

1. az általános, titkos, egyenlő közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról,
2. a sajtószabadságról,
3. a nép esküdtbíráskodásáról,
4. az egyesülés és gyűlekezés szabadságáról,
5. a földműves népnek földhöz juttatásáról.

Ezeket a törvényeket léptesse a népkormány sürgősen életbe, és hajtsa végre.

V. CIKK

Az ezzel ellenkező törvényes rendelkezések hatálya megszűnik, minden egyéb törvényes rendelkezés hatályban marad.

Budapest, 1918. évi november hó tizenhatodik napján.

Hock János s. k.
a Nemzeti Tanács

Nagy Gábor s. k.
a Nemzeti Tanács
jegyzője

BK 1918. III. KÖT., 1675. P.

NEMZETI TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA

275.

1919

NEMZETI TANÁCSI HATÁROZAT

A Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága megállapította, hogy a néphatározat cikke arról rendelkezik, hogy amíg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja, vagyis Magyarország Nemzeti Tanács e cikkei Károlyi Mihályt ideiglenesen államfői hatáskörrel ruházta fel.

Felhívta ennélfogva Károlyi Mihályt, hogy addig is, míg Magyarország nagy Nemzeti Tanácsa vagy nemzetgyűlése másként nem határoz, ne mint miniszterelnök, hanem mint a köztársaság ideiglenes elnöke oldja meg a mai és a netán felmerülő politikai válságot mindazon tényezők bevonásával, akiknek részvételét szükségesnek tartja.

Kijelentette továbbá a Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága, hogy Károlyi Mihály mint ideiglenes köztársasági elnök által kinevezett kormány néptörvényeket csakis Károlyi Mihály hozzájárulása mellett hozhat.

Kijelentette azt is, hogy semmi akadálya sincs, hogy a külpolitika irányítását és vezetését Károlyi Mihály mint ideiglenes államfő továbbra is végezze.

Károlyi Mihály minden minisztertanácsban részt vehet, és ott elnökölhet.

Károlyi Mihály, a Magyar Népköztársaság ideiglenes elnöke elfogadta a kormány lemondását, és felkérte a lemondott minisztereket, hogy az új kormány kinevezéséig az ügyeket tovább vezessék.

A miniszterelnöki teendő ideiglenes ellátásával Berinkey Dénes dr. igazságügy-minisztert bízta meg.

BK 1919. I. KÖT., 75. P.

HÁZHATÁROZAT

276.

1848

A KÉPVISELŐHÁZ HATÁROZATA A HONVÉDELMI BIZOTTMÁNYRÓL

1848. OKTÓBER 11.

LXXXIV. ÜLÉS

[...] A képviselőház az ország kormányzatát mind a két ház részéről kiküldött Honvédelmi Bizottmány kezébe mindazon hatalommal, melyel egy ország teljhatalmú kormányának bírnia kell, letevén, a Honvédelmi Bizottmányt mindaddig, míg az ország normális állapotba jövén, törvényesen elismert kormánya nem lesz, az ország teljhatalmú kormányának, Kossuth Lajos honpolgárt és képviselőt pedig egyetemes felállással kijelentéssel e kormány elnökének nyilvánítja, kire egyszersmind azon hatóságot is ruházza, hogy az ország kormányzatára megalkotott Honvédelmi Bizottmányt önbelátása szerint rendezze, s egyes tagjainak teendőit jelölje ki.

NOGY 1848/49. 555. JKV. 273. P.

HÁZSZABÁLY

277.

1848

A KÉPVISELŐHÁZ RENDSZABÁLYAI

I-SŐ SZAKASZ

A HÁZ IDEIGLENES ALAKULÁSÁRÓL ÉS IGAZOLÁSÁRÓL

[...] 1. Az országgyűlés megnyitása után az alsóház legkorosabb tagja az elnöki s a legfiatalabb hat tag jegyzői helyeket foglalván el, a ház tagjai igazolásához kezd.

2. A megbízóleveleiket átadott tagok, az elnök által eszközlendő sorshúzás útján, kilenc egyenlő osztályra osztatnak.

3. Az első osztály megvizsgálja a második osztálybeliek tagságát, a második osztálybeliek a harmadik osztálybelieket, a harmadik a negyediket, a negyedik az ötödiket, az ötödik a hatodikat, a hatodik a hetediket, a hetedik a nyolcadikat, a nyolcadik a kilenceditket, a kilencedik osztály pedig az első osztálybelieket.

4. Ez okból a megbízólevél gyanánt szolgáló választási jegyzőkönyvek, úgy a választás érvényessége ellen intézett ellenmondások és panaszok írásba foglalva az elnöknek előzetesen átadandók.

5. Az elnök ezen iratokat, a 3-ik cikk értelméhez képest, az osztályok között felosztja.

6. Mindenik osztály elnököt és előadót választ általános szótöbbséggel.

7. Ha a vizsgáló osztályok valamely tagja, a vizsgálata alá tartozó valamelyik tagnak jelölttársa volt, ezen tagnak vizsgálatánál nincs szavazata az osztályülésben.

8 Azon választások, melyek iránt vitatkozás lehet, csak a ház alakulása után és általános szótöbbségen alapuló véleménnyel terjesztetnek elő.

9. Kifogás nélküli választásnak tekintetik, melynek választási jegyzőkönyve rendben van, s mely iránt panasz beadva nincs.

10. Panaszt csak az illető választókerületi követjelöltek vagy választók egyedül írásban tehetnek, s csak úgy vétetik figyelembe, ha indokolva van.

11. Azon tagok igazolására, kik az országgyűlés elejére meg nem jelentek, s ekképp a kilenc osztályba fel nem osztattak, a ház saját kebeléből fog egy kilenctagú állandó bizottmányt választani.

12. Minden osztályban a tagok legalább fele részének kell a vizsgálatnál jelen lenni.

13. Minden választás érvénye felett, ha az kétségbe vonatott, a ház határoz. Ha szükségét látja, a választás iránt vizsgálatot is rendelhet, s az érdeklett tagnak tanácskozási jogát addig is felfüggesztheti. Szavazásra kerülvén a sor, az elnök felszólítja először azokat, kik az osztályelőadó jelentése mellett vannak, hogy álljanak fel, azután pedig azokat, kik ellene vannak. Kétség esetében a kísérlet ismételtetik. Ha a többség ekkor sem volna világos, a már igazolt és még ezentúl igazolandó tagok névsora szerint egyaránt felszólíttatnak, s golyózás útján történik meg a szavazás.

14. A ház alakulása kimondatván, az igazolt követek ellen többé panasz el nem fogadtatik. Az időközben történt választások ellen a választás napjától harminc napig fogadtatik el panasz.

II-DIK SZAKASZ

A HÁZ ALAKULÁSÁRÓL

15. Midőn a ház általi érvényesítés nyomán az elnök már 226 tagot nyilatkoztatott ki törvényesen választott képviselőnek, s kifogástalan választásuk iránt előadandó jelentés többé nincs, a ház igazolt tagjai a hivatalnokok választásához fognak.

16. Először az elnökre történik szavazás ekképp: A jegyzők egyike betűrend szerint felolvasván az igazolt tagok neveit, ezek egyenként megjelennek és a korelnök előtt kitett ládába teszik céduláikat. Az első felolvasás alkalmával jelen nem voltak nevei, szavazataik beadhatása tekintetéből, végül még egyszer felolvastatnak, s ekkor a korelnök felügyelete alatt a jegyzők a gyűlés színe előtt összeszámítják a szavazatokat, s a korelnök kimondja az eredményt.

17. Ha általános többség nincsen, a szavazás azon két tag felett ismételtetik, kik mellett aránylag legtöbb szavazat nyilatkozott.

18. Ezután az előbbi módon egymás után két alelnök s egyszerre hat jegyző választtatik.

19. Ekkor az elválasztott hivatalnokok helyeiket elfoglalván, az elnök kinyilatkoztatja, hogy a ház alakulva van.

20. Az elnök, alelnökök és jegyzők nevei hivatalos tudomás végett a ministerium által a királynak följelenttetnek.

III-DIK SZAKASZ

A TANÁCSKOZÁSI RENDRŐL

21. A tanácskozás előkészítése végett a ház, az elnök és alelnökök kivételével, sorshúzás útján minden ülésfolyamra kilenc osztályra osztatik fel.

22. Mindenik osztály általános szótöbbséggel elnököt és jegyzőt választ magának.

23. A törvényjavaslatok kiadatván az osztályoknak, ezek tárgyalás alá veszik, s mihelyt a tárgyat elegendően kimerítettnek vélik, általános szótöbbséggel előadót választva, ezt a ház elnökének bejelentik.

24. Ha a bejelentés öt osztály részéről már megtörtént, a ház elnöke központi bizottmányba hívja össze az előadókat, s erről a hátramaradt osztályok értesíttetnek.

25. A központi bizottmányban az elnökséget, döntő szavazat nélkül vagy maga a ház elnöke, vagy az általa e célra megbízott alelnök vezeti.

26. A központi bizottmány a tárgynak megvitatása után, általános szótöbbséggel előadót választ kebeléből, ki a központi bizottmány véleményét okadatolva előterjeszti. Azon osztályoknak előadói, kiknek véleménye a központi bizottmányban kevesebbségben maradott, nézeteiket ez alkalommal szinte előterjeszthetik.

27. Ha a háznak úgy tetszik, az osztályülési tárgyalás elkerülésével egyenesen is bízhat meg külön bizottmányt valamely tárgy előkészítésére.

28. Ezen külön bizottmány önmaga választja elnökét és előadóját.

29. A ház a ministerek, elnök vagy tíz tag kívánatára bizottmányi magánüléssé változik át, ezen ülésben azonban legelőször is afelett határoz a ház: van-e elegendő ok bizottmányi magánülést tartani?

30. A ministerek vagy az általuk e célra kinevezett kormánybiztosok, felvilágosítások végett, részt vehetnek mind a központi, mind a külön bizottmányi ülésekben, s ennélfogva a bizottmányi ülések idejéről, helyéről és tárgyáról a ministeriumot értesíteni kell.

31. A bejelentett indítványok, javaslatok, kérvények és bizottmányi jelentések az elnök által felolvastatván, a napirend a ház többségének határozata szerint elnökileg készíttetik el és függesztetik ki.

32. Ha az indítvány célja: törvényt alkotni, azt törvényjavaslatképpen szerkesztve kell a bejelentésekor benyújtani, s a törvényjavaslatok, ha a ház tárgyalni kívánja, kinyomva szétosztatván a tagok között, minden esetben osztályülési és központi bizottmányi tárgyalásra utasítandók.

33. A ministerium által előterjesztett törvényjavaslatoktól a bizottmányi tárgyalást megtagadni nem lehet.

34. Ha oly indítvány terjesztetik elő, mely nem törvény alkotását célozza, fölvételi ideje meghatároztatván, az alatt kinyomatik, s a tagok között szétosztatik.

35. Elérkezvén a felvételi idő, az indítványozó kifejti indítványát, s a ház szavazás útján elhatározza, ha vajon az indítvány tárgyalás alá vétessék-e, avagy nem?

36. Oly indítványokat, melyek nem törvény alkotását célozzák, bizottmányi előleges tárgyalás nélkül is elfogadhatni; ha azonban egyszer a ház már félreveté, ugyanazon ülés-

folyam alatt másodszor is felhozatván, ekkor, ha tárgyalása elhatároztatik, múlhatatlanul rendes osztályülési és központi bizottmányi előleges tárgyalásra utasíttatnak.

37. A bizottmányok a tárgy iránt mindenkit előhívathatnak és meghallgathatnak, a meghívott felelni tartozván.

38. A bizottmányok a ház napirendéhez tartják magukat működéseikben.

39. A bizottmányi jelentések, rendkívüli eseteket kivéve, felolvastatás előtt legalább három nappal előbb kinyomatva szétosztatnak a ház tagjai között.

40. A bizottmányi jelentés felolvasása után a ház vagy azonnal tanácskozás alá veszi azt, vagy pedig időt határoz e végre.

41. A tanácskozásban a bizottmányi előadó után az indítványozót illeti a szó, kinek a tanácskozás berekesztése előtt joga van még egyszer szót emelni.

42. A többi tagok a feljegyeztetés során szólanak; de mindig egyenlő számban vannak, a bizottmányi jelentés mellett és ellen szólók felváltva juttatnak szóhoz.

43. A 41-ik és 45-ik cikkben említett esetek kivételével a tárgy alapelvéhez és lényegéhez egyszernél többször szólani nem lehet.

44. A feljegyeztetés az elnök által e végre megbízott jegyzőnél történik, ki a szónokokat sor szerint felszólítja.

45. A miniszterek vagy az illető tárgyra általuk a háznak eleve bejelentett megbízottak tárgyalás közben bármikor kérhetnek szót.

46. Szót kérhetnek bármikor azok is: 1-ször kik napirendet indítványozni, 2-szor netaláni személyes megtámadásra válaszolni vagy 3-szor a házi rendre hivatkozni akarnak.

47. Az indítványozónak mindig jogában áll indítványát visszavonni, ha azonban másvalaki azt magáévá teszi, a tárgyalás tovább folyik.

48. Beszédet írásból olvasni tilos.

49. Az indítványozón és bizottmányi előadón kívül a tagok saját helyeikről is szólhatnak.

50. Az ülés mindig az előbbi ülés jegyzőkönyvének felolvasásával veszi kezdetét.

51. A jegyzőkönyvben foglaltatni kell: 1-ször a szavazás alá került kérdéseknek szó szerinti szerkezetben, 2-szor a szavazás eredményének, 3-szor a szavazás nélkül hozott s az illető indítványt elfogadó határozatoknak.

52. Ha a jegyzőkönyv szerkezete ellen oly kifogás tétetik, melyet az illető jegyző el nem oszlathat, az elnök megkérdi a házat, és ha a többség a kifogást alaposnak találja, a jegyzőkönyv még azon ülés alatt újraszerkesztetik.

53. A jegyzőkönyv az elnök és a szerkesztő jegyző aláírásával hitelesíttetik.

54. A jegyzőkönyv hitelesítése után az elnök vagy a jegyzők egyike a közelebbi ülés óta benyújtott kérvényeket kivonatban előterjeszti. Ezután a beérkezett jelentésekről, s kivéve a névteleneket, minden más iratokról tétetik a háznak jelentés.

55. Napirenden kívüli tárgyról a ház engedelme nélkül senki sem szólhat.

56. A módosítványokat az elnöknek írásban kell benyújtani. Ha új indítvány adatik elő, az eredeti indítvány előtti tárgyalás és szavazás előrebocsáttatik; ezután az új indítványnak elsősége van az elesett első indítvány módosítása felett.

57. A szólót beszédében megszakasztani nem szabad.

58. Egyedül az elnöknek van joga a szólót, mégpedig beszéde megszakításával is, rendreutasítani, s ha a rendreutasítás azonegy előadásban már két ízben megtörtént, a szónok előadván mentségét, a ház, az elnök kérdésére, a fennforgó tárgyban elvonhatja tőle a szót, s a körülményekhez képest jegyzőkönyvi megrovást is határozhat.

59. A tanácskozás bezárása után az elnök felteszi a kérdést szavazásra. A kérdés feltevése iránt új tanácskozást kezdhetni, mely felett a szavazás megkezdése előtt a ház határozni fog.

60. Ha a szavazásra feltett kérdés, cikk, avagy indítvány több részből áll, szétosztását lehet kívánni.

61. A szavazás megkezdése előtt a kérdést, cikket, avagy indítványt az elnök vagy egyik jegyző újra felolvassa.

62. A szavazás felállás és ülve maradás által történik. Általános többség határoz minden esetben. Ha az eredmény kétséges, új kísérlet tétetik, s a többség személyesen összeszámíttatik.

63. Húsz tagnak *írásban beadott* kívánságára az elnöki kijelentés *előtt is és után is* név szerinti felhívás mellett történik nyilvánosan a szavazás.

64. A kérdést mindig úgy kell feltenni, hogy egyszerű igennel vagy nemmel felelhessenek a tagok.

65. Szavazás közben beszédet tartani vagy a szavazatot indokolni nem szabad.

66. Tanácskozásra és határozásra az igazolt tagok általános többségének jelenléte szükséges.

67. Határozatai ellen a ház semmiféle ellentmondást nem fogad el.

68. Pénzajánlatnál mindig a legnagyobb összeg jő szavazás alá.

69. Ha a háznak valamely tagja a rendet zavarja, az elnök név szerint rendre utasítja. Ha az illető tag a rendzavarást folytatja, a ház intézkedik.

70. Ha az ülésben folytonos rendzavaró lárma és nyugtalanság uralkodik, melyet az elnök nem képes lecsillapítani, az elnök kinyilatkoztatja, hogy az ülést fel fogja függeszteni. Ha a csend ezután sem áll helyre, az elnök az ülést bizonyos időre, mely egy óránál hosszabb nem lehet, felfüggeszti.

71. Miután a központi vagy különbizottmány előadója jelentését előterjesztette, a ház által meghatározott időben megnyílik az indítvány alapelve iránt a tanácskozás. Ezen általános tárgyalásnál minden tag csak egyszer szólhat.

72. Ezután tárgyaltatnak az egyes cikkek sorban egyenként és az ezekre vonatkozó módosítványok. Minden cikk és erre vonatkozó módosítvány tárgyalásánál minden tag csak egyszer szólhat.

73. Ha a ház valamely módosítványt bizottmányhoz utasít, a többi cikk tárgyalását tovább folytathatja.

74. A cikkenkénti tárgyalás bevégeztével, törvényjavaslatoknál az egészre nézve egy nap közbejöttével történik szavazás.

75. Ha a ház bizottmányi magánüléssé alakult, elhatározhatja, hogy semmi jegyzőkönyv se vezettessék.

76. A ház minden tárgyalásaira vonatkozó okiratok kinyomatását és tagjai közötti szétosztását elrendelheti.

IV-IK SZAKASZ
A KÉRVÉNYEKRŐL

77. Minden kérvény írásban adatik be az elnöknek vagy valamely tagnak, ki azt a ház elébe terjeszti.

78. Kérvényeket egyeseknek vagy küldöttségeknek a házba vinni nem szabad.

79. A kérvényeknek csak tárgyai jelentetvén be, az illető jegyző által felolvasatlanul a kérvényi bizottmányba tétetnek át, hol minden tag megtekintheti.

80. A kérvények vizsgálatára tizenöt tagú bizottmányt választ ki a ház, mely hetenként jelentést tesz előadója által. Ezen jelentés előterjesztése előtt legalább három nappal kifüggesztetik a tanácskozási teremben a kérvény tárgya, az aláírónak neve, lakhelye s a nap, midőn a jelentés elő fog terjeszttetni, valamint a szám is, mely alatt a kérvény a bizottmányhoz soroztatott.

81. Ezen bizottmány havonként újraválaszttatik.

V-IK SZAKASZ
AZ ELNÖKRŐL

82. Az elnök a ház akarata szerint megnyitja és eloszlatja az ülést. Őrködik a csend- és rendszabályok megtartása felett.

83. Ha a ház napirendje szerint valamely nap ülés nem tartatik, húsz tagnak időközben

történő felszólítására ülést köteles hirdetni, a hirdetést a tanácskozási termet magában foglaló épület kapuira kifüggesztetvén.

84. Az elnök a tanácskozási rend fonalára nézve mindig szólhat, sőt, köteles szólani, de ha a tárgy érdeme mellett vagy ellen akar szólani, az elnöki széket egyik alelnöknek engedi át, s azon tárgy bevégeztéig nem foglalhatja azt el ismét.

85. Az elnök csak a szavazatok egyenlősége esetében tartozik szavazni.

86. A tagoknak a ház engedelme nélkül hosszabb időre elutazni nem szabad. A rövidebb időre távozók magokat evégett az elnöknél bejelenteni tartoznak.

VI-IK SZAKASZ
A JEGYZŐKRŐL

87. A jegyzők vezetik a ház jegyzőkönyvét, olvassák fel az iratokat, jegyzik fel a szólani akarókat, számítják össze a szavazatokat.

88. A jegyzőkönyvek időszakonként kinyomatnak, s úgy ezekből, mint a ház minden nyomtatványából, a tagok példányt kapnak.

89. A ház minden nyomtatványainak hibátlanságára a jegyzők ügyelnek fel, kiknek főigazgatása alatt áll az összes irattár és iroda is.

VII-IK SZAKASZ
A NYILVÁNOSSÁGRÓL.

90. A ház ülései nyilvánosak.

91. A hírlapok tudósítóinak számára célszerű és elegendő hely lesz.

92. Hallgatóságnak hely egyedül a karzatokon van.

93. A karzatok egy része mindenkinek nyitva áll, más része a jeggyel bírók számára van fenntartva, melynek egy külön osztálya a hölgyek részére van rendelve.

94. Minden tag egy, az elnök huszonöt jegyet adhat ki.

95. Tetszést vagy nem tetszést nyilvánítani a hallgatóságnak tilos.

96. A karzatokon rendre ügyelők lesznek felállítva.

97. Ha valaki a rendet zavarja, s az elnök egyszeri intésének sikere nincs, másodízben az 1848-iki IV-ik tc. értelmében az egyes hallgató vagy illetőleg karzatosztályi hallgatóság kiparancsoltatik a karzatról.

98. Ha a hallgatóság minden karzatosztályról kiparancsoltatott, a tanácskozás, a többség határozata szerint vagy még azon nap vagy máskor, de ismét hallgatóság bebocsátásával nyilvánosan folytattatik.

99. A csendzavarók, a kitiltáson kívül, az elnök felhívására, a ház által meg is fenyíttethetnek.

100. A ház tiszteinek és az alárendelt személyzetnek megválasztása és alkalmazása az elnökséget illeti.

101. A házhoz a budapesti nemzetőrségből minden ülésre kellő számmal rendeltethetnek nemzetőrök, kik az elnök intézkedése szerint a rendre felügyelnek.

102. Szükség esetében a parancsnokokhoz intézendő írott rendelet által a törvényhozás biztosítására az egész helybeli, mind nemzetőrségi, mind katonai fegyveres erővel rendelkezik az elnök saját felelőssége mellett.

103. A rendszabályok ezen pontjai külön kinyomva, minden bejárásnál és minden karzatosztályban kifüggesztetnek.

104. A ház ezen szabályokat 30 tagnak indítványára módosíthatja.

NOGY 1848/49. 95. JKV. 125–131. P.

278.

1848
A FELSŐHÁZ RENDSZABÁLYAI

I. SZAKASZ
A MEGNYITÁSRÓL

[...] 1. Az országgyűlés megnyitásának módját külön rendelet határozza meg.

II. SZAKASZ
A HÁZ ALAKULÁSÁRÓL

2. Az ünnepélyes megnyitás előtti napon a felsőház a legkorosabb tag elnöksége s a legfiatalabb négy tag jegyzősége mellett összeülvén, előterjeszti az elnök a meghívottak neveit kimutató és a belügyminiszter által vele előlegesen közlött jegyzéket.

Mely jegyzék általános szavazótöbbséggel választandó, s 7 tagból álló igazolási bizottmányhoz utasíttatik oly célból, hogy az vizsgálja meg, vajon azoknak, kik meghíva vannak, törvényesen meg kellett-e hivattatniok; s nem maradtak-e ki olyanok, kiket meghívni kellett volna? S kik meghívattak, megjelentek-e? – és ha nem, mi elegendő okot hoznak föl elmaradásuk mentségéül.

3. Ha valaki a megjelenésre jogosítva érzi magát és meg nem hivatott, kérelmét s illetőleg panaszát az igazolási bizottmányhoz intézi, és ha kérelmére nincs észrevétel, meghívatása az illető miniszter útján eszközöltetik.

4. Felolvastatik az elnök és másodelnöknek őfelsége általi kineveztetését tudató királyi rendelet, s az elnökök helyüket elfoglalják.

5. Ezután a ház titkos szavazás útján 4 jegyzőt választ saját tagjai közül ekképpen:

A jelenlevő és név szerint felszólított tagok mindegyike felír egy cédulára négy nevet, és azon cédulát az elnök előtti ládába teszi. Midőn már mindnyájan szavaztak, összeszámítja a jegyzők egyike az elnök felügyelete alatt a szavazatra felszólított tagokat és a ládába tett cédulákat, s a találtakhoz képest az elnök kimondja az eredményt. Azon négy egyént, kikre a cédulákon följegyzett nevek közül legtöbb szavazat esett, az elnök mint elválasztott jegyzőket kijelenti: miáltal a felsőház alakulva van.

Minden titkos szavazásnál a voksok általános többsége határoz.

6. A ház kebeléből bizottmányokat is alakíthat titkos szavazás útján, oly számban, minőben a tárgyakhoz képest szükségesnek véli.

7. A bizottmány elnökét és előadóját maga választja, és tárgy iránti meghallgatásra mindenkit előhívathat, a meghívott felelni tartozván.

8. A miniszterek vagy megbízottaik részt vehetnek minden bizottmányi ülésben, valamint arra meg is hívathatnak.

III. SZAKASZ
A RENDŐRSÉGRŐL

9. Hallgatóságnak hely egyedül a karzatokon van.

10. A karzatok egy része mindenkinek nyitva áll, más része hölgyek s jeggyel bírók számára van fenntartva. Jegyet az elnöki hivatal által (mely az elnökökből és jegyzőkből áll) megállapítandó rendben és számban a ház tagjai kapnak és adnak ki.

11. Helyeslést vagy nem helyeslést nyilvánítani a hallgatóságnak tilos.

12. A karzatokon rendügyelők lesznek felállítva.

13. Ha valaki a rendet zavarja, s az elnök egyszeri intésének sikere nincs, másodízben, az 1848. IV. t.-cikk értelmében, az egyes hallgató vagy illetőleg az egész hallgatóság kiparancsoltatik azon karzatról, hol a csend megzavartatott.

14. Ha a hallgatóság minden karzatról kiparancsoltatott, a tanácskozás, a többség határozata szerint, vagy még azon nap, vagy máskor, de ismét hallgatóság bebocsátásával nyilvánosan folytattatik.

15. A csendzavarók, a kitiltáson kívül, az elnök felhívására hatóságilag is meg fognak fenyíttetni.

16. Mindenik házhoz szükséges mennyiségben teremőrök fogadtatnak, kik a teremben, a melléktermekben s a karzatokon tesznek itt rendőri szolgálatot.

17. A ház megalakulván, a ház tisztjeit s alárendelt személyzetét az elnökség nevezi ki.

18. Ezenkívül mindenik házhoz a budapesti nemzetőrségből minden ülésre nemzetőrök kellő számmal rendeltetnek, kik az elnök intézkedése szerint a rendre ügyelnek fel.

19. Szükség esetében, a parancsnokokhoz intézendő írott rendelet által, a törvényhozás biztosítására, az egész helybeli, mind nemzetőrségi, mind katonai fegyveres erőt kirendelheti az elnök, saját felelőssége mellett.

20. E rendszabályok illető pontjai külön kinyomatva minden bejáráshál s minden karzaton kifüggesztetnek. [...]

VII. SZAKASZ
A KÉT TÁBLA VISZONYAIRÓL

58. Mindenik ház külön készít válaszfeliratot.

59. Határozataikat jegyzők által közlik a házak egymással.

60. Mind a két ház által elfogadtatván valamely törvényjavaslat, s az illető elnökök és jegyzők által aláíratván, királyi szentesítés alá terjesztéséről a minisztérium gondoskodik.

NOGY 1848/49. 133–137. P.

A NEMZETGYŰLÉS SZÓZATA

279.

1944
A NEMZETGYŰLÉS SZÓZATA

1944. december 21-én Debrecenben a magyar függetlenségi eszme ősi várában összegyűltek a magyar nép hivatott képviselői, hogy megalkossák az ideiglenes nemzetgyűlést.

Ezer sebből vérző, végveszélybe került hazánk megmentésére rendkívüli erőfeszítésre van szükség.

Az nem lehet, hogy nemzetünk elsüllyedjen a sírba, melynek szélére taszított bennünket a Németországgal kötött átkos szövetség! Nem akarjuk, hogy a német hódítók oldalán a nemzet érdekei ellenére három és fél évig folytatott bűnös háború miatt elpusztuljon nemzedékek munkája, és összedőljön a magyar állam ezeréves épülete! Nem lehet, hogy a német zsoldban álló Szálasi-bűnszövetkezet hazaárulása miatt egyedül Magyarország pusztuljon tovább Németország csatlósaként, egyedül Magyarország ne vessen véget a szabad népek ellen vívott esztelen és öngyilkos háborúnak, egyedül a magyarság ne vegye ki részét a hazáját leigázó német rablók megsemmisítésében.

Szakítani kell a hitlerista Németországgal!

Fegyverszünetet kell kötnünk a győztes szövetséges hatalmakkal, a Szovjetunióval, Angliával, az Észak-amerikai Egyesült Államokkal!

Nem szabad ölbe tett kézzel néznünk, hogy a magyar hazát egyedül az orossz hadsereg szabadítsa fel a német járom alól. A szabadságot, a függetlenséget csak akkor érdemeljük meg igazán, ha magunk is cselekvően, minden erőnkkel kivesszük részünket a saját felszabadításunkból. Álljon talpra a nemzet szent szabadságharcra a német elnyomók ellen!

Újjá kell építeni a romokban heverő Magyarországot.

A magyar nép nagy többsége ezt akarja. De ma nincs, aki a magyar nép, a magyar nemzet, a magyar állam nevében cselekedjék. Az országnak nincs szuverén képviseleti szerve, nincs országgyűlése, nincs vezetése. Szálasiék bitorlók, akiket a német erőszak ültetett az ország nyakára.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azért ült össze, hogy legyen, aki a magyar nép, a magyar nemzet, a magyar állam nevében cselekszik.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés küldöttei a nép választottai. Az országnak a német járom alól felszabadult területéről gyűltek össze a városi és községi önkormányzatok, a demokratikus, hazafias erőket összefogó nemzeti bizottságok, a szakszervezetek, az ipartestületek, a mezőgazdasági és más társadalmi szervezetek képviseletében. A szabadon, demokratikusan megválasztott ideiglenes nemzetgyűlésnek tehát joga és kötelessége a magyar nép összességének nevében szólni! Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásával a magyar nép végre maga dönt sorsa fölött.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés ünnepélyesen kijelenti, hogy kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar állami szuverenitás birtokosa.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azért ült össze, hogy megjelölje a kivezető utat a hazára szakadt szerencsétlenségből. Ideiglenes nemzeti kormányt teremtünk, hogy legyen újra felelős központi végrehajtó hatalom, mely a nép bizalmából erős kézzel lát hozzá a nemzet előtt álló feladatok megoldásához.

Sorsunk nehéz, de hittel hisszük, lesz magyar újjászületés! Tudva-tudjuk: lesz magyar felemelkedés! A biztos eljövendő erős, boldog Magyarország alapjait akarjuk lerakni.

Független Magyarországot akarunk! Ezért szabadságharcot hirdetünk a függetlenségünket letipró, a hazánkat dúló németek ellen! Bocskai, Bethlen, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos zászlaja alá hívjuk újra a magyar népet: ragadjon fegyvert, lépjen a kurucok, a negyvennyolcas honvédek nyomdokába! Szabadságharcunkkal csatlakozzunk a demokratikus népek küzdelméhez a német zsarnokság ellen. Lemossuk magunkról a német zsoldosság gyalázatát. Így újra emelt fővel állhatunk a világ előtt.

Nemzeti egységet akarunk! Fogjon össze minden hazáját szerető magyar a németek és hazaáruló nyilas csatlósaik ellen! Az országot felszabadítani, hazáját újjáépíteni egyetlen párt, egyetlen társadalmi osztály sem tudja egyedül, csak a magyarság egyesült ereje!

Demokratikus Magyarországot akarunk!

Nem szabad többé megismétlődnie, hogy a magyar népről megkérdezése nélkül döntsenek olyanok, akik egy emberöltő alatt két ízben kormányozták összeomlásba az országot. Magyarország a magyar nép országa legyen! Szabadságot, széles körű politikai jogokat biztosítunk a dolgozó tömegeknek, hogy megvédhessék érdekeiket és hallathassák szavukat az ország ügyeinek eldöntésénél.

Biztosítjuk a magántulajdon sértetlenségét mint társadalmi és gazdasági berendezkedésünk alapját.

Földreformot akarunk! Földhöz juttatunk sok százezer földnélküli és szegény parasztot, hogy gyarapítsuk a magyar nemzeti erőt és évszázadokra megszilárdítsuk a demokratikus magyar államrendet.

Ez az országmentés útja, erre az útra lép az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Követnie kell ezen az úton minden igaz magyarnak.

Magyarok! Sorakozzatok fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a nemzeti akarat letéteményese, az államai főhatalom jogszerű birtokosa és gyakorlója mögé: támogassátok, segítsétek nemzetmentő munkájában!

Magyarok, az országnak még német rabságban sínylődő részein! Üzenjük, közeleg a felszabadulás! Képviselőitek nemsokára elfoglalják helyüket az Ideiglenes Nemzetgyűlésben! Siettessétek a felszabadult magyarsággal való egyesüléstek boldog pillanatát! Ne engedelmeskedjetek a bitorló Szálasi-kormánynak.

Honvédek! Nincs más parancs számotokra, mint a nemzet parancsa! Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a nemzet nevében parancsolja: fordítsátok fegyvereteket a német elnyomók ellen, támogassátok a felszabadító Vörös Hadsereget, csatlakozzatok a magyar szabadságharchoz, a szerveződő új magyar nemzeti haderőkhöz!

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásával új fejezete kezdődött a magyar történelemnek. Megkezdődött a független, szabad, demokratikus Magyarország építése!

Éljen az erős, független, demokratikus Magyarország!

INGYN 9–10. P.

A NEMZETGYŰLÉS POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATAI

280.

A NEMZETGYŰLÉS POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK 21/1946. P. B. SZÁMÚ HATÁROZATA

A 600/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELET 15. §-A ALAPJÁN BENYÚJTOTT FÖLDBIRTOKMENTESÍTÉSI KÉRELEM TÁRGYÁBAN

A nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1946. évi február hó 15-én tartott ülésén tárgyalta dr. Sulyok Dezső nemzetgyűlési képviselő, pápai lakosnak a 600/1945. M. E. sz. rendelet 15. §-a alapján benyújtott földbirtokmentesítési kérelmét, és ez ügyben a következő határozatot hozta:

A Politikai Bizottság beigazoltnak vette a kérelmezőnek a nemzeti ellenállási mozgalomban szerzett kimagasló érdemeit, és ennek alapján elrendelte, hogy kérelmezőnek a Lébény község határában levő Ottómajor dűlőben mintegy 90 kat. hold kiterjedésű szántó és 180 kat. hold kiterjedésű rét, legelő, erdő és nádas ingatlana az igénybevétel alól mentesítendő.

[...]

A határozatról értesítendő:

1.) Kérelmező

2.) A magyar földművelésügyi miniszter útján az Országos Földbirtokrendező Tanács

3.) A Vármegyei Földbirtokrendező Tanács

4.) A Községi Földigénylő Bizottság

Budapest, 1946. évi február hó 15. napján.

a nemzetgyűlés elnöke

MOL XVIII–5. II. TÉTEL NEMZETGYŰLÉS POLITIKAI BIZOTTSÁGA

281.

1945 AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS POLITIKAI BIZOTTSÁGA ÉS AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 59/1945. ELN. SZÁMÚ RENDELETE

A NEMZETI FŐTANÁCS FELÁLLÍTÁSÁRÓL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazás alapján a Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága és az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenben, 1945. évi január hó 26. napján tartott együttes tanácskozása alapján kinyilvánítja a következőket:

Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az alkotmány szerint az államfőt megillető egyes jogokat az ezennel felállítandó háromtagú NEMZETI FŐTANÁCS gyakorolja.

A Nemzeti Főtanács tagjai:

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke vagy helyettese.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag vagy póttag, aki nem tagja a kormánynak.

A Nemzeti Főtanács jogköre kiterjed:

1. az elítélteknek kegyelemben részesítésére,

2. azon közhivatali és más tisztségekre való kinevezésekre, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a Nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek, valamint a kormány tagjainak felmentésére,

a miniszterek kinevezésére a miniszterelnök javaslatára a Politikai Bizottság szótöbbséggel hozott határozata alapján.

3. Az 1894. évi XXXI. tc. 11., 20., 23. §-aiban az államfő részére fenntartott akadályok alóli felmentések megadására,

4. az 1939. II. tc. 6. §-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgársági kötelékből elbocsátására.

Az 1. és 3. pontban meghatározott jogok gyakorlásánál a Nemzeti Főtanács előadója az igazságügyminiszter, akinek javaslattételre van joga.

Általános kegyelmet (amnesztia) csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.

Debrecen, 1945. évi január hó 26 napján.

Dálnoki Miklós Béla s. k. az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke

Dr. Zsedényi Béla s. k. az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke

MK 1945. 4. SZ.

NEMZETKÖZI SZERZŐDÉS

282.

1948

A MOSZKVÁBAN 1948. ÉVI FEBRUÁR HÓ 18. NAPJÁN ALÁÍRT MAGYAR–SZOVJET BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSÖNÖS SEGÉLYNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS BECIKKELYEZÉSÉRŐL

1. § A Magyar Köztársaság és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége között Moszkvában 1948. évi február hó 18. napján aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés az ország törvényei közé iktattatik.

2. § Az 1. §-ban említett szerződés eredeti magyar és eredeti orosz szövege a következő:

Barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés a Magyar Köztársaság és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége között

A Magyar Köztársaság Elnöke és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége a Magyarország és a Szovjetunió közötti baráti viszony továbbfejlesztésének céljától vezérelve, abban a meggyőződésben, hogy Magyarország és a Szovjetunió népei között a jószomszédi viszony, az együttműködés és a barátság megerősítése megfelel e népek létérdekeinek és a legalkalmasabb módon fogja előmozdítani mindkét állam gazdasági fejlődését, kifejezésre juttatva az együttműködésre irányuló megingathatatlan törekvésüket, az általános béke és biztonság megszilárdítása érdekében, az Egyesült Nemzetek Szervezete céljainak és alapelveinek megfelelően, elhatározták, hogy ebből a célból a jelen szerződést megkötik, és hogy meghatalmazottaikként kijelölik:

a Magyar Köztársaság Elnöke: Dinnyés Lajost, a Magyar Köztársaság miniszterelnökét,

a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége: Molotov Vjacseszlav Mihajlovicsot, a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége miniszter-tanácsának helyettes elnökét és külügyminisztert,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbiakban állapodtak meg:

1. Cikk

A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy együttesen igénybe vesznek minden rendelkezésükre álló eszközt arra, hogy kiküszöböljék bárminő, Németország vagy bármely

más vele közvetlen, vagy akármilyen egyéb formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét.

A Magas Szerződő Felek megerősítik abbeli szándékukat, hogy legőszintébben résztvesznek a népek békéjének és biztonságának fenntartására irányuló minden nemzetközi akcióban, és teljes mértékben közreműködnek e magasztos feladatok teljesítésében.

2. Cikk

Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike háborúba sodródnék a támadó politikájuk felújítását megkísérlő Németországgal vagy olyan állammal, mely Németországgal együttesen Európában támadó cselekményekben vett részt, vagy bármely más állammal, amely közvetlenül, vagy bárminő más formában támadó politika céljára Németországgal szövetkeznék, a másik Magas Szerződő Fél minden rendelkezésére álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt a háborúba sodort Szerződő Félnek.

Jelen szerződés megvalósítása összhangban lesz az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának elveivel.

3. Cikk

A Magas Szerződő Felek mindegyike kötelezi magát, hogy nem köt semmiféle szövetséget, és nem vesz részt semmiféle szövetkezésben, valamint olyan akciókban vagy intézkedésekben, melyek a másik Magas Szerződő Fél ellen irányulnak.

4. Cikk

A Magas Szerződő Felek tanácskozni fognak egymással minden fontos, mindkét ország érdekeit érintő, nemzetközi kérdésben.

5. Cikk

A Magas Szerződő Felek megerősítik elhatározásukat, amely szerint a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni Magyarország és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok további fejlesztése és megszilárdítása érdekében: kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverénitásuknak és a másik állam belső ügyeibe való be nem avatkozásnak az elvét.

6. Cikk

Ez a szerződés életbelépésének napjától számított húsz évig marad érvényben. Ha a Magas Szerződő Felek valamelyike ezen időszak lejárta előtt egy évvel nem nyilvánítja ki a szerződés felmondására irányuló kívánságát, az érvényben marad a következő öt évre és azután is mindaddig, míg a Magas Szerződő Felek egyike egy évvel a folyó ötéves időszak letelte előtt írásban előre nem közli, hogy a szerződést meg akarja szüntetni.

Jelen szerződést a lehető legrövidebb időn belül meg kell erősíteni, és az a megerősítő okiratok Budapesten mielőbb eszközlendő kicserélésének napján lép életbe.

Fentiek hiteléül a meghatalmazottak a jelen szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt Moszkvában, 1948. évi február hó 18. napján, két-két magyar és orosz nyelvű példányban azzal, hogy mindkét szöveg egyformán hiteles.

A Magyar Köztársaság elnökének meghatalmazásából:

Dinnyés s. k.

A Szocialista Szovjet Köztársaság Szövetsége

Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének meghatalmazásából:

V. Molotov s. k.

3. § A jelen törvény kihirdetése napján lép életbe, azonban az 1. §-ban említett szerződés életbelépésétől kezdődő hatállyal. Végrehajtásáról a magyar kormány gondoskodik.

MTVT 104–107. P.

ÁLLAMFŐI AKTUSOK

LEGFELSŐBB KÉZIRAT

283.

1867. ÉVI FEBR. HÓ 17-ÉRŐL KELT LEGFELSŐBB KÉZIRAT

GR. ANDRÁSSY GYULÁHOZ, AZ ÜGYEKNEK AZ UDV. KANCELLÁRIÁTÓL, A HELYTARTÓTANÁCSTÓL ÉS A BÉCSI MINISTERIUMTÓL A MAGYAR MINISTERIUMHOZ ÁTTÉTELE – TOVÁBBÁ A FELOSZLATOTT MAGY. KIR. UDV. KANCELLÁRIA ÉS HELYTARTÓTANÁCSNAK RENDELKEZÉS ALÁ JUTOTT HIVATALNOKAIRA ÉS SZOLGÁIRA ALKALMAZANDÓ ELBÁNÁS TÁRGYÁBAN

Kedves gróf Andrássy! A felelős magyar ministerium alakítása s magy. udv. kancelláriám, valamint magyar helytartótanácsom ezáltal föltételeztetett föloszlatása és hivatalos működésök beszüntetése iránt Majláth volt kancellárom s báró Sennyey tárnokmesteremhez intézett két rendbeli kéziratom, úgyszintén magyar helytartótanácsomhoz bocsátott e részbeni királyi leiratom másolatait Önnek mellékletben oly meghagyással teszem át, hogy ennek folytán nevezett kormányszékeim hivatalos működése teljes beszüntetésének határideje és módozatai, nemkülönben ügyleteiknek a magyar ministeriumhoz leendő áttétele iránt, volt magyar udvari kancellárom- s tárnokmesteremmel egyetértőleg, kellőleg intézkedjék, különös figyelmet fordítván arra, hogy az átmenet a közigazgatás folyamának jelentékeny háborítása nélkül s a köz- és magánérdekek lehető épségben tartásával foganatosíttassék.

Magyar udvari kancelláriám s magyar helytartótanácsomnak az új kormányszervezet hatálybaléptekor alkalmas állomásokra netán el nem helyeztethetendő hivatalnokaira s szolgáira alkalmazandó elbánás tekintetében Önnek indokolt javaslatait minél előbb elvárom, melyeknek elintézéséig az említett hivatalnokok és szolgák jelenlegi fizetéseik háborítatlan élvezetében meghagyandók.

Végre ministertanácsom elnökéhez, Beust báróhoz intézett s szintén másolatilag mellékelt kéziratomból megértendi Ön azon utasításokat, melyekkel őt a ministeriumok új hatáskörének körvonalozása s az illető ügyleteknek az itteni ministeriumoktól a magyar országos ministeriumhoz leendő áttételére nézve elláttam, mely tekintetben Ön magát vele teendi érintkezésbe.

RT 13–14. P.

KIRÁLYI RENDELET

284.

KIRÁLYI RENDELET 1867. ÉVI FEBR. HÓ 20-ÁRÓL

A MAGYAR FELELŐS MINISTERIUM KINEVEZÉSE TÁRGYÁBAN

Magyar felelős ministerelnököm folyó hó 19-én kelt előterjesztése folytán ezennel kinevezem:

gróf Festetich György Zala megye főispánját személyem körüli,

báró Wenckeim Béla Békés megye főispánját belügyi,

Lónyay Menyhért képviselőt országos pénzügyi,

báró Eötvös József képviselőt vallás- és közoktatási,

Horvát Boldizsár képviselőt igazságügyi,

gróf Mikó Imre képviselőt közmunka- és közlekedési, végre

Gorove István képviselőt földművelés-, ipari és kereskedelmi magyarországi ministeremmé.

A honvédelmi ministerium teendőit addig is, míg az egész védrendszernek halasztást nem szenvedő átalakítása alkotmányos úton meg fog állapíttatni és egyszersmind szabatosan meghatároztatnak mindazok, mikre ez ügyekben magyar ministeriumom hatásköre kiterjed, a hadsereg vezényletére és belszervezetére vonatkozó királyi jogaim sértetlen fenntartása mellett ideiglen magyar ministeriumom elnökére ruházom, s ezen elhatározásom foganatosításával említett ministerelnökömet bízom meg.

MINISTERI RENDELET 1867. ÉVI FEBR. HÓ 23-RÓL AZ ORSZÁG VALAMENNYI HATÓSÁGÁHOZ, AZ ORSZÁG KORMÁNYÁNAK ÁTVÉTELE TÁRGYÁBAN

A magyar k[ir]. felelős ministerium az ország politikai kormányát átvette; de mivel a közigazgatás minden szálainak átvétele rögtön nem eszközölhető, f. évi március 10-ét tűzte ki azon határnapul, mely napon a közigazgatás mindannyi ágait egész terjedelmükben tettleg kezeibe vehetni reméli.

Minthogy azonban a közigazgatás folyó tárgyai s a szükséges intézkedések, a köznek s egyeseknek kára nélkül, ez idő alatt sem maradhatnak függőben – előlegesen rendeltetik:

1. Hogy az említett napig mindazon rendeleteket és intézkedéseket, melyeket az eddigi kormánytestületek az eddigi formában kiadnak, az illető hatóságok s egyes személyek elfogadni és teljesíteni kötelesek.

2. A megyei, városi, kerületi s községi hatóságok s azok hivatalnokai, további intézkedésig, helyeiken meg fognak maradni, s hivatalos kötelességüket szigorú felelet terhe alatt teljesíteni tartoznak.

3. Sem e hatóságokat, sem azok hivatalnokait hivatalos eljárásukban gátolni vagy tőlük az engedelmességet megtagadni nem szabad.

RT 22–23. P.

LEGFELSŐBB ELHATÁROZÁS

285.

HIRDETÉS A CSÁSZÁRI SEREG MAGYARORSZÁGI PARANCSNOKÁTÓL 1849. NOVEMBER 10-ÉRŐL,

MELYNÉL FOGVA A' MAGYARORSZÁGBA IDEIGLENESEN BEHOZANDÓ BÍRÓSÁGI SZERKEZETET ÉS PERRENDTARTÁST TÁRGYAZÓ LEGFELSŐBB HELYEN JÓVÁHAGYOTT HATÁROZATOK ADATNAK TUDOMÁSUL

Az Őfelsége a Császár által, f. évi november 3-án kelt legfelsőbb elhatározásánál fogva kegyelmesen jóváhagyott határozatok a magyar koronaországban ideiglen behozandó bírósági szerkezet és perrendtartás iránt ezennel közzététetnek.

Haynau

A MAGYARORSZÁGBA IDEIGLENESEN BEHOZANDÓ BÍRÓSÁGI SZERKEZETET ÉS PERRENDTARTÁST TÁRGYAZÓ HATÁROZATOK

I. AZ IDEIGLENES BÍRÓSÁGOK FELÁLLÍTÁSA

1. § Azon bíróságok, melyek jövendőben Magyarországban az igazságszolgáltatást kezelik, következők:

a) Járási bíróságok.
b) Megyei törvényszékek.
c) Kerületi főtörvényszékek.
d) A legfőbb törvényszék.

Első bírósági ideiglenes bíróságok

2. § Első bíróságképp ítélnek:

A. A járási bíróságok.

E célból Magyarország területe járásokra osztatik, melyek terjedelme a helybeli és népességi viszonyokra való tekintettel és lehetőleg az eddigi törvényszékek székhelyeire figyelmezve fog megállapíttatni.

Minden járásba egy járásbíró neveztetik mint egyesbíró, elegendő számú helyettes bírákkal, és a szükséges segédtisztekkel ellátva, s ehhez eldöntés végett, meghatározott korlátoltabb körbeli polgári és büntetőügyek utasíttatnak.

B. A nagyobb tévtettek fölötti büntető törvényhatóság gyakorlása végett, a szükséghez képest, az egyes járási bíróságok vizsgálaton átment bíráknak ülnökökképpeni odarendeltetése által, elsőosztályú járási bíróságokká alakíttatnak át.

Ezeknek büntető törvényhatósága több járásokra terjed ki.

A büntetőbíróságot társulatilag, egy elölülőből s legalábbis két bíróból álló gyülekezetben gyakorolják.

C. A megyei törvényszékek.

Ezek több első- és másodosztályú járási bíróságok körületét foglalják magokban.

Ezek számának és azon helyeknek, melyeken felállítandók, meghatározásánál a nekik kitűzött járások és ügyvitelek terjedelme és az eddigi törvényszékek helyeire való tekintet szolgáland sinormértékül.

Egy elnökből (Praeses) és arányos számú bírákból s más segédtisztekből állanak.

Végzéseiket, a polgári jogügyekre nézve, egy elölülőből és két bíróból; a hozzájok utasított büntetőügyekre nézve, egy elölülőből és négy bíróból álló gyűlekezetben hozzák.

Másodbírósági ideiglenes törvényszékek

3. § Másodbíróságképp ítélnek:

a) a fennebb (2. § C. betű) említett megyei törvényszékek, az első- és másodosztályú járási bíróságok határozványai ellen tett fölebbvitelek fölött;

b) a kerületi főtörvényszékek, a megyei törvényszékek által első bíróságképp, továbbá a kereskedelmi törvényszékek (13. §) által hozott határozványok elleni felebbvitelekre nézve.

A kerületi főtörvényszékek törvényhatósága több megyei törvényszékek körületére kiterjed.

Számuknak meghatározása, felállíttatásuk helye s bíráskodási megyéjök terjedelme a fennforgó minden körülmények tekintetbevétele után kitüntetett szükség által feltételeztetik.

Minden kerületi főtörvényszék egy elnökkel, megkívántató számbeli bírákkal és a szükséges segédszemélyzettel láttatik el.

A másodbírósági törvényszékek határozványai, egy elölülőből és négy bíróból álló gyülekezetben hozandók.

Harmadbírósági ideiglenes törvényszékek

4. § A bírói tisztet harmadbíróságképp gyakorolják:

a) a fennebb (3. § *b.*) kijelelt kerületi főtörvényszékek, jelesen a megyei törvényszékek mint másodbíróságoknak határozványai ellen tett fellebbvitelekben,

b) a legfőbb törvényszék, a kerületi főtörvényszékek mint másodbíróságoknak határozványai ellen tett föllebbvitelekben. Ennek törvényhatósága egész Magyarországot magában foglalja.

Ez az ügyvitel terjedelmének megfelelő számú elnökökkel [Praesidenten], bírákkal és segédtisztekkel fog elláttatni.

A harmadbírósági végzések egy elölülőből és hat bíróból álló tanácsokban hozandók.

5. § Az első és felsőbb bírósági egyházi törvényszékek, bírói tisztüket, a 12. §-ban *a)* alatt kitett korlátolás mellett, egyideiglen gyakorolják.

Az eddigi kamarai törvényhatóság is, a jövedéki és vámcsalási ügyekre nézve, további rendelkezésig megmarad jelen hatáskörében.

A császári ház tagjainak és a hadseregnek, a birodalmi alkotmány által biztosított személyes bírósági állása, ezen bírósági szerkezet által meg nem változtatik.

[...]

IV. TÖRVÉNYSZÜNET

29. § Mindazon jogkérdések, melyek az ősiségi viszonyokra vonatkoznak, nemkülönben a joggyökösségből *(ex jure)* támadt minden perlekedések és a nemesi javak elzálogítását tárgyazó minden perek, amennyiben azok már folyamatban vannak, további intézkedésig törvényszünet alá esnek, és a fenn elősorolt jogigények alapján ezen törvényszünet ideje alatt új perek nem indíttathatnak. [...]

TÖRVÉNYLAPOK 1850. FEBRUÁR 15.

CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS

286.

1850. SZEPTEMBER 6-ÁN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS

KÖTELEZŐ MINDEN KORONAORSZÁGOKRA, A JÁTÉKKÁRTYÁKRÓL, NAPTÁRAKRÓL (KALENDÁRIOMOKTÓL), KÜLFÖLDI HÍRLAPOKTÓL, HIRDETVÉNYEKTŐL ÉS A HÍRLAPOKBA VALÓ BEIKTATÁSOKTÓL JÁRÓ ILLETÉKEK TÁRGYÁBAN ÚJ IDEIGLENES TÖRVÉNY IRÁNT

Mi, Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár; [...]

Birodalmunk minden koronaországai egyforma megadóztatásának a birodalmi alkotmány által kimondott elve és a növekedett álladalmi szükségletek megkívánják, hogy azon adó, mely eddig néhány koronaországokban a játékkártyáktól, naptáraktól, hírlapoktól és hirdetvényektől bélyeg által szedetett be, a jelen körülményekhez képest szabályoztassék, s minden koronaországokra haladék nélkül kiterjesztessék.

Ez okból a játékkártyáktóli bélyegilletéket, hol eddig illyes létezett, tetemesen leszállítottuk, s a belföldi hírlapoktóli bélyeget egészen megszüntettük, s jelenleg ministertanácsunk javaslatára, a birodalmi alkotmány 87-ik, 120-ik és 121-ik § alapján, a játékkártyáktól, naptáraktól, külföldi politikai hírlapoktól, hirdetvényektől s tudósításoknak a belföldi hírlapokba iktatásától járó illetékek tárgyában idecsatolt ideiglenes törvény behozatalát következő határozatokkal rendeljük:

I. Jelen ideiglenes törvény 1850-i november 1-jétől kezdve minden koronaországokban hatályba léptetendő. A naptárakat illetőleg ennek hatálya az 1851-dik napévre szerkesztett naptárakkal kezdődik.

II. Az új törvény hatálybaléptével a játékkártyák, naptárak, hírlapok és hirdetvények bélyege iránt 1840-iki január 27-én kelt törvény azon koronaországokban, melyek számára az kiadatott, minden pótlórendeletekkel együtt hatályon kívül léptetendő.

III. Azon koronaországokban, melyekben ama törvény (II-ik cikk) nem volt hatályos, 1851-i május 1-je után semmiféle játékkártyáknak sem szabad használatlan vagy használt állapotban a készítők vagy árulóknál létezniök anélkül, hogy bélyeggel ellátva ne lennének. Bélyegezetlen kártyák 1851-i május 1-je után az ezeket használók által sem tartathatnak. Ezen rendeletek áthágására az idemellékelt ideiglenes törvényben megállapított büntetések alkalmazandók.

IV. Az említett koronaországokban létező játékkártya-készítők tartoznak az általuk játékkártya készítésre nyert szabadalmat, a vezérlő jövedék-járási hatóságnak 1850-iki január 1-jéig bemutatni, és a törvény 11-ik és 15-ik §-ban megállapított kötelezettségeket teljesíteni.

Az idemellékelt ideiglenes törvény végrehajtásával pénzügyi ministerünk bízatik meg.

Kelt Bécs császári fő- és székvárosunkban, ezernyolcszázötvenedik évi szeptember hatodikán, uralkodásunk második évében.

Ferenc József

Schwarzenber. Krauss. Bach. Bruck. Schmerling. Thinnfeld. Thun. Csorich. Kulmer

IDEIGLENES TÖRVÉNY

A KÁRTYÁKTÓL, NAPTÁRAKTÓL, KÜLFÖLDI HÍRLAPOKTÓL ÉS HIRDETVÉNYEKTŐL JÁRÓ ILLETÉKEK TÁRGYÁBAN

Első cikk

Átalános határozatok

1. Az adó tárgya

1. §

A jelen törvény által rendelt adó alatt állanak:

1. Játékkártyák, melyek az álladalom terjedelmén belőli használatra rendelvék, azokat kivévén, melyek csupán gyermeki játékszerképp használhatók.

2. Az álladalom terjedelmén belőli használatra rendelt naptárak, képezzenek bár ezek önálló egészet, vagy más nyomtatványok, avagy használati tárgyak alkatrészét;

3. a külföldön megjelenő és az álladalom határain belől behozott politikai tartalmú hírlapok, melyek alatt különösen oly lapok érttetnek, melyek politikai újdonságokat s értekezéseket tartalmaznak, s naponként vagy legalább hetenként egyszer adatnak ki, azokat kivéve, melyek

a) a kiadásnak egy fél évnél régibb napjáról keletkeznek, vagy

b) utasok által saját használatukra magokkal vitetnek.

4. Az álladalom terjedelmén belőli használatra rendelt és a kézírástól különböző módon többszörözendő, magánügyekbeli hirdetvények, függesztessenek bár azok köz helyeken ki, vagy csatoltassanak hírlapokhoz, avagy más módon tétessenek forgalomba s terjesztessenek el.

Ez alól kivéttetnek:

a) Azon kihirdető végzések, közhírrétételek s egyéb hirdetvények, melyek közhatóságoktól s hivataloktól, községektől, közintézetek s alapítványok igazgatóhatóságaitól, egyházi vallástársulatoktól hivatásuk céljaira hivatalosan adatnak ki.

b) Azon hirdetvények, melyek csupán emberségi s jótékony célokra, nem pedig az egyleti tagok hasznának eszközlésére irányozzák, ha csupán ezen egyleti célokat tárgyazzák:

c) Oly hirdetvények, melyek más személyektől, kizárólag emberségi vagy jótékony célokra keletkeznek.

5. Minden hirdetvények s tudósítások, melyeket valaki belföldi hírlapokba vagy más időszaki iratokba iktattat. A 4-ik *a. b. c.* alatt elősorolt kivételek ezekre szintúgy érvényesek.

2. Ezen tárgyak némelyikét tárgyazó illetékmentesség föltételei, ha azok külföldre rendeltvék

2. §

A külföldre küldendő játékkártyák, naptárak és hirdetvények az adó alól fölmentetnek, ha az illetékfizetésre kötelezett azokat a lakhelyéhez legközelebbfekvő vám-, bélyeg- vagy adóhivatalnak a kiviteli nyilatkozattal átadja, ott az illetéket biztosítja, és magát az oly belföldi áruk utalványozására nézve, melyeknek kivitelét a fél kimutatni köteles, megszabott eljárásnak alája veti. Ugyanaz köteles a vámjegyen kifejezett határidő alatt az elküldött tárgyaknak az álladalom terjedelméből kivitelét bebizonyítani.

3. Lefizetés neme

3. §

Az adó az 1-ső §-ban 1–4. elősorolt tárgyaktól bélyeg által, a belföldi hírlapokba iktatásoktól pedig közvetlenül szedetik be. A külföldi hírlapoktóli illeték beszedése a 20, 21, 22. § határozataihoz alkalmazandó.

4. A külföldről behozatalnáli eljárás

4. §

A külföldről érkező és az álladalom terjedelmén belőli használatra rendelt játékkártyák, naptárak és hirdetvények a határvámhivatalnál vagy ha a külföldről behozatal valamely vámegyletből kizárt helyre történik, azon hivatalok valamelyikénél, melyek ily célból mindegyik vámegyleten kívüli helyre fognak rendeltetni, elkülönözve bejelentendők, és az illetékfizetés alá vonandók, vagy amennyiben a bélyegzés ott nem eszközöltethetik, avagy a tárgyaknak az álladalom terjedelmén belől fekvő helyre kell szállíttatniok, a meg nem vámolt külföldi áruk utasítására nézve fennálló határozatok figyelembentartása mellett, az illeték beszedése és a bélyeg fölnyomása végett, bélyegzés teljesítésére képes hivatalhoz utasítandók.

Azon hírlapok és hirdetvények, melyek a külföldről postán érkeznek, a postahivatal által kiadásuk előtt a bélyeghivatalnak adatnak át.

5. Az illetékkötelességnek és az adó mértékének meghatározása

5. §

Bírói eljárásnak sem azon kérdés iránt, valjon valamely illeték ezen törvény szerint fizetendő-e, vagy sem, sem annak mértéke iránt nincs helye.

6. Le nem fizetett illetékek behajtása

6. §

A le nem fizetett illetékek a hátralevő országfejedelmi adók behajtására nézve megszabott módon hajtandók be.

7. Csődesetekbeni osztályzás

7. §

Csődesetekben úgy osztályoztatnak, mint más országfejedelmi adók.

8. Elévülés

8. §

Ezen illetékek nem esnek elévülés alá.

Második cikk

Különös határozatok

[...]

III. Külföldi hírlapokért járó illeték

1. Külföldi hírlapoktóli illeték

20. §

A bélyegilleték az ausztriai álladalom terjedelmén kívül megjelenő politikai tartalmú hírlapok minden példányától két krajcárt (a lombárd-velencei királyságban 10 cent) tesz. A bélyeg a hírlapnak első lapjára nyomatik.

2. Illetékfizetés a cs. k. postaigazgatóság útjáni megrendelés esetében

21. §

Azon külföldi hírlapoktóli illeték, melyek a cs. k. postaigazgatóság útján rendeltetnek meg, a postabérrel együtt fizettetik ki. Azon hírlapokra nézve, melyek az álladalom terjedelmébe más módon hozatnak be, a 4-ik § megtartandó.

3. Különös határozatok a közös postaegyletben megjelenő hírlapokra nézve

22. §

Azon hírlapokra nézve, melyek az Ausztriával közös postaegyletet képező álladalmakban jelennek meg, a hírlapkiadás tárgyában fennálló szerződések megtartandók.

IV. A hirdetvények bélyege

1. A hirdetvényekért járó illeték

23. §

Az 1-ső és 4-ik §-ban kijelölt hirdetvényektőli bélyegilleték tesz:

1. egy fél krajcárt (a lombárd-velencei királyságban 3 cent) minden darabtól, ha a négyszög térmérték 180 bécsi négyszöghüvelyket meg nem halad;

2. egy krajcárt (a lombárd-velencei királyságban 5 cent), ha a papiros alakzata ezen térmértéket meghaladja.

2. Az illetékfizetés időpontja

24. §

A bélyegilleték a hirdetvény kinyomása előtt lefizetendő, a bélyeg tehát a bélyeghivatalhoz nyomatlanul hozott papirosra felnyomandó.

3. Magánmegjelelés

25. §

Az illetékkötelezett hirdetvény minden nyomatának, azon nyomda tulajdonosának, mely által az nyomatott, nevét és álláshelyét kell tartalmaznia.

V. Az illetékkötelezett hirdetvényeknek belföldi időszaki iratokba iktatásától járó illeték

1. Beiktatásoktóli illeték

26. §

Az illetékkötelezett hirdetvényeknek vagy tudósításoknak belföldi időszaki iratokba iktatásától járó illeték tíz krajcárt (a lombárd-velencei királyságban ötven cent) tesz minden előszöri beiktatásért, s ugyanannyit ezen beiktatásnak minden ismétléséért.

2. Az lefizetés ideje és módja

27. §

Ezen illeték a lap kiadója által, az abba minden naptári hó folyama alatt felvett hirdetvényekért és tudósításokért, legfelebb a következő hó 5-éig, ezen hirdetvényeknek a lap által igazolt jegyzékével az illeték beszedésére rendelt hivatalnál lefizetendő. Ha azonban ezen kötelezettség pontosan nem teljesíttetik, a jövedéki hatóság jogában áll előleges letételét követelni azon összegnek, mely egyremásra egyhavi illetékkel fölér, s mely a mindegyik lefolyt hónapra kimutatott illeték lefizetése után mindég hiány nélkül tartandó. A biztosítási összeg azon esetben, ha a lap létezni megszűnik, vagy a kiadó kinyilatkoztatja, hogy abba jövendőre beiktatások nem vétetnek föl, visszaadatik.

Harmadik cikk

AZ ILLETÉKFIZETÉSI KÖTELEZETTSÉGRŐL S EZÉRTI FELELŐSSÉGRŐL

1. Közvetlen kötelezettség

28. §

A jelen törvény által megállapított adó lefizetésére kötelezvék:
a) játékkártyáktól ezek készítője,
b) naptáraktól ezek kiadója,
c) hirdetvényektől azon vállalat, melyben ezek kinyomása történt,
d) a belföldi időszaki iratokba iktatásoktól, azok kiadója,
e) az 1-ső §-ban 1–4 említett külföldi tárgyaktól az, ki ezeket behozza vagy maga, avagy más részére a külföldről kapja.

2. Felelősség

29. §

Ezen illeték lefizetéséért a 28-ik §-ban kijelelt személyeken kívül ezekkel s egymás közt közösen felelősek:

a) az, ki az 1-ső §-ban 1. 2. 3. alatt elősorolt, adó alatti tárgyak valamelyikét, melytől az adó vagy éppen nem vagy nem teljesen fizettetett le, magánál tart vagy használ, azon mértékben, mely szerint a megtartott vagy használt tárgytól az illeték jár;

b) ha az *a* alatt érintett tárgyak valamelyike, a külföldről az álladalom terjedelmébe hozatott be, azon személyek, kik a vám- (harmincad-)szabályok szerint, a vám- (harmincad-) illeték lefizetésére kötelezvék;

c) hirdetvényeknél az, ki ezek sajtó általi többszörözését maga vagy mások részére eszközli;

d) általában mindazok, kiket az ezen adó valamely tárgyával elkövetett, jövedékrövidítésnek tekintendő áthágás vagy ebbeni részvét terhel, akár legyenek azok emiatt büntetésre méltók, akár sem.

Negyedik cikk

A törvény áthágásainak megbüntetéséről

1. Azon koronaországokban, melyekben a jövedékáthágások tárgyábani büntető törvény hatályos

30. §

Jelen törvény áthágásainál azon koronaországokban, melyekben a jövedékáthágások tárgyábani büntető törvény hatályos, ezen törvény mind a büntetésekre, mind a büntető eljárásra nézve teljesen alkalmazandó.

2. Más koronaországokban
a) Eljárás

31. §

Azon koronaországokban, melyekben a jövedékáthágások tárgyábani büntető törvény nem hatályos, a jelen törvény szabályainak áthágásai miatti büntető eljárást illetőleg, a vám- (harmincad-)szabályok áthágásai tárgyában fennálló eljárás ezekre is alkalmazandó. A büntetésekre nézve, ezen koronaországokban a 32–36. §-ban foglalt büntetési határozatok érvényesek.

b) Büntetési határozatok
aa) Jövedékrövidítések

32. §

Mint jövedékrövidítések büntetendők:
a) a 4. 10. 18. és 24. §-ban foglalt szabályok áthágásai;
b) ha a vámvonalon túli kivitelnek a 2. §-ban kívánt bebizonyítása nem teljesíttetik, és a kivitel az erre rendelt hivatalnáli utánjárás által sem bizonyul be;
c) ha valaki ezen törvény szerint a bélyeg alatt álló valamely tárgyat oly időben vagy helyen, hol annak a szabályszerű bélyeggel ellátva kell lennie, a bélyegjegy nélkül vagy meghamisított, avagy hamisan utánzott, vagy áttett bélyegjeggyel, jóllehet nekie azon körülményről, hogy a bélyeg meghamisított, hamisan utánzott vagy átruházott, tudomása volt, magánál tart, megszerez vagy áruba bocsát, másnak elad vagy más módon terjeszt, avagy terjeszteni igyekszik. Ha a vádlott ez esetek valamelyikében oly iparüző, kinek iparüzletéhez a tárgy tartozik, az iparűző a jövedékrövidítésekre nézve megállapított büntetés alá esik, ha a bélyeg hamisságának jelei annyira feltűnők, hogy őneki azokat kellő figyelem mellett észre kellett volna vennie.

bb) Más áthágások

33. §

Jelen törvénynek minden egyéb áthágásai mint egyszerű áthágások büntetendők. Ha ezek vagy a jövedékrövidítéseknek címezett áthág sok más jövedékáthágásokkal p. o. csempészettel jönnek össze, mindegyik külön a törvényes büntetéssel büntetendő.

cc) Büntetések

34. §

A jövedékrövidítésekérti büntetés azon összegnek, melyel a jövedék megrövidíttetett vagy rövidítés veszélyének tétetett ki, 10–20-szoros mennyiségére, más áthágásokért 2–50 forintra határzandó.

Azon iparűző ellen, ki iparüzletében elkövetett jövedékrövidítések miatt (j. t. 32. §.) kétszer büntettetvén, iparüzletével ismét jövedékrövidítést követ el, az ipar elvesztése vagy

azon foglalkozás további folytatásának, melyben az áthágás történt, eltiltása mondathatik ki. A jogtalan iparüzlet megszüntetendő.

dd) Az illetékfizetési kötelezettség függetlensége

35. §

Azon esetekben, melyekben valamely jelen törvény áthágása által elkövetett jövedékrövidítés miatt büntetés szabandó, a szabályszerű illeték a büntetéstől függetlenül lefizetendő, a meghamisított, hamisan utánzott vagy áttett bélyeg arra nézve, ki azt meghamisította, hamisan utánozta vagy áttette, és arra nézve ki e részben a j. t. 32. §. c. szerint jövedékrövidítést követett el, nem létezőnek tekintendő.

ee) Büntetés elévülése

36. §

Ha az elkövetett jövedékrövidítés óta egy év, jelen törvény más áthágásainál pedig 6 hónap telt el anélkül, hogy a törvényes eljárás megkezdetett volna, sem nyomozásnak, sem büntetésnek helye nincs. Ha ezen határidő közben ezen törvénynek ismételi áthágása követtetett el, az előbbi áthágás csak azon kétszeres idő lefolyta után tekintendő elévültnek, mely az utóbbi áthágás idejekor az első áthágás elévülése idejéből még letöltendő volt.

Krauss s. k.

TÖRVÉNYLAPOK 1850. SZEPTEMBER 20. CXIX. DB.

LEGFELSŐBB KABINETI IRAT

287.

A' CSÁSZÁR Ő FELSÉGÉNEK LEGFELSŐBB KABINETI IRATA A' MINISTERELNÖKHÖZ 1851-KI AUGUSTUS 20-ÁRÓL,

MELY ÁLTAL A' MINISTERIUM FELELŐSSÉGÉNEK JELENTÉSE ÉS TERJEDELME, VALAMINT AZ EBBŐL ANNAK KÖTELEZETTSÉGÉRE 'S JÖVENDŐ ÁLLÁSÁRA NÉZVE FOLYÓ HATÁROZATOK ÁLLAPÍTTATNAK MEG

Minthogy a' ministeriumnak jelenleg kimondott felelőssége törvényesen értelmezve 's szorosan kijelelve nincs, uralkodói kötelességem által fölhíva érzem Magamat, a' ministeriumot kétes politikai viszonyaiból, az őt mint tanácsomat 's legfelsőbb végrehajtó organumomat illető kellő állásba helyezni, azt egyedül 's kirekesztőleg az uralkodó 's trón irányában felelősnek nyilvánítani 's bármely más politikai tekintély irányában a' felelősség alól fölmenteni.

Ezen elvből következő határozatok folynak:

1. A' ministerium úgy a' császári határozatok és parancsok teljesítését tárgyazó kötelezettsége, mint föltétlen hűsége iránt kezeinkbe esküt teend.

2. A' ministerium ezen új helyzetében is köteles minden törvényeket, rendeleteket, közigazgatási szabályelveket 's a' t. akár maga a' ministerium által ismertettek légyen azok szükségeseknek vagy célszerűeknek, akár pedig Általam hivatott légyen föl a' ministerium arra, tanácskozásba venni 's javaslatba tenni, 's az ezek folytán keletkező határozataimat pontosan végrehajtani.

3. A' ministerium 's minden minister saját szakában Nekem felelős a' fennálló törvények és császári rendeletek szigorú megtartásáért a' közigazgatásban. Mindegyik minister a' hozzá utasított közigazgatási ág vezérlésével megbízva marad. Egyébiránt fenntartom Magamnak e' tekintetben a' közelebbi kimerítő határozatok kibocsátását.

4. A' ministeri ellenjegyzés ezentúl a' törvények és császári rendeletek kihirdetésére szorítkozik, és a' császári aláírás alatt a' ministerelnök, azon minister vagy ministerek által, kiknek szakába a' tárgy legközelebb vág, 's a' végen oldalt álló ezen minta alatt: „Legfelsőbb rendeletre" a' ministertanács irodaigazgatója által fog teljesíttetni.

Ezen ellenjegyzés az iránti kezességet jelent, hogy a' meghatározott formák megtarttattak, és a' császári határozatok pontosan és helyesen fölvétettek.

5. A' törvények és császári rendeletek kihirdetésében jövendőre ezen szavak helyett: „ministertanácsom előterjesztésére", ezen szavak: „ministertanácsom meghallgatása után" teendők.

Schönbrunn 1851-ki augustus 20-án.

Ferenc József

TÖRVÉNYLAPOK 1850. AUGUSZTUS 30. LIV. DB.

A' CSÁSZÁR Ő FELSÉGÉNEK LEGFELSŐBB KABINETI IRATA A' MINISTERELNÖKHÖZ 1851-IKI AUGUSTUS 20-ÁRÓL

MELY ÁLTAL A' MINISTERIUMMAL, A' BIRODALMI TANÁCS ÁLLÁSÁBAN ÉS ALAPSZABÁLYÁBAN TETT VÁLTOZTATÁSOK MAGA ALKALMAZÁS VÉGETT KÖZÖLTETNEK

Az ide mellékelt másolatból látandja Ön 's ministeriumom azon változtatásokat, melyeket Én a' birodalmi tanács állásában és alapszabályaiban tenni jónak láttam, melyekhez a' ministerium is, a' mennyiben azok által érdekelve van, maga alkalmazni köteles.

Schönbrunn 1851-ki augustus 20-án.

Ferenc József

TÖRVÉNYLAPOK 1851. AUGUSZTUS 30. LIV. DB.

A' Császár Őfelségének legfelsőbb kabineti irata a' birodalmi tanács elnökéhez 1851-iki augustus 20-áról, mely által vele a' ministerium felelősségének kijelölését és jövendőbeli állását tárgyazó határozatok közöltetnek, 's a' birodalmi tanács állásában és alapszabályában több változtatások tétetnek.

A' ministertanácsomhoz intézett rendelet másolatából láthatók azon határozatok, melyeket Én ministeriumom felelősségének kijelölése és jövendőbeli állása iránt hozni jónak láttam.

Ezen határozatok által fölhíva érzem magamat a' birodalmi tanács alapszabályaira nézve is néhány változtatásokat tenni. Ezek a következők:

1. A' birodalmi tanács ezentúl csak az Én tanácsomnak 's a' korona tanácsának tekintendő.

2. Ezen nyilatkozat folytán a' törvények 's rendeletek javaslatai 's egyéb ügyek jövendőben a' ministerium által véleményadás végett a' birodalmi tanácshoz nem küldethetnek, hanem mindig Hozzám intézendők. Fönntartom Magamnak a' birodalmi tanács véleménye kikérését alapszabályai 7. §-ának figyelembevételével 's az e' fölötti tanácskozások megrendelését közvetlenül saját elnökletem vagy az elnök elölülése alatt.

3. A' ministereknek vagy helyetteseiknek a' birodalmi tanács tanácskozásaiba a' körülmények 's a' szükséghez képest elrendelendő meghívását fenntartom Magamnak.

Az ezen határozatokból az ügyrendtartásban és egyéb viszonyokban keletkező változások mielébb Előmbe terjesztendők.

Ezen határozataim felől a' ministerium maga alkalmazás végett egyidejűleg értesíttetik.

Ha oly törvényjavaslatok, melyek a' ministerium által a' birodalmi tanácshoz intéztettek, ennél még tárgyalás alatt lennének, e' felől Nekem jelentés teendő, 's mindenesetre a' birodalmi tanács tanácskozmányának eredménye közvetlenül Előmbe terjesztendő.

Schönbrunn 1851-iki augustus 20-án.

Ferenc József

TÖRVÉNYLAPOK 1851. AUGUSZTUS 30. LIV. DB.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK RENDELETE

288.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK 1948. ÉVI JANUÁR HÓ 31. NAPJÁN KELT ELHATÁROZÁSA KÖZKEGYELEM TÁRGYÁBAN

A demokratikus magyar köztársaság megalapításának második évfordulója és az 1848/49. évi szabadságharc és forradalom évszázados jubileuma alkalmából az 1848: VI. törvénycikk rendelkezéseinek megfelelően kegyelemben részesülnek a jelen elhatározás által megszabott keretben azok a személyek, akiknek büntetőtörvénybe ütköző cselekménye emberileg menthető indokból fakadt, vagy egyéb oknál fogva méltányos elbírálást érdemel.

I. FEJEZET
AZ ORSZÁG DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁSA SORÁN ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK

(1) Kegyelemben részesülnek azok, akik a demokratikus átalakulás előtt uralmon volt politikai rendszer háborús vagy népellenes ténykedései miatt keletkezett felháborodás hatása alatt vagy abban a meggyőződésben, hogy a demokratikus átalakulás ügyét szolgálják, az 1946. évi augusztus 1. napjáig bezárólag bűncselekményt követtek el, s emiatt jogerősen elítéltettek, úgyszintén azok is, akik ellen ilyen bűncselekmény miatt kell eljárást indítani vagy folytatni.

(2) Jogerős elítélés esetében a kegyelem kiterjed a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre, továbbá a hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére is, nem terjed ki azonban az ítélet egyéb rendelkezéseire; az ítélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények – az 1940: XXXVII. törvénycikkben megszabott hatállyal – megszűnnek.

(3) Azt, hogy a kegyelemnek a jelen fejezetben meghatározott feltételei adott esetben fennforognak-e, az igazságügyminiszter, katonai bíróság hatáskörébe tartozó cselekmény tekintetében pedig a honvédelmi miniszter állapítja meg.

II. FEJEZET
NÉPELLENES BŰNCSELEKMÉNYEK

(1) Kegyelemben részesülnek azok, akiket a népbíróság a jelen elhatározás keltének napját megelőzően elkövetett, az 1945: VII. törvénycikkel törvényerőre emelt 81/1945. M. E. számú rendelet 17. §-ának (az 1.440/1945. M. E. számú rendelet 12. §-ának) 1., 3., 4., 5. vagy 7. pontjában meghatározott népellenes bűntett vagy a felsorolt bűncselekmények valamelyike tekintetében elkövetett bűnpártolás miatt két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés büntetésre jogerősen elítélt, úgyszintén azok is, akik ellen ilyen bűncselekmény miatt kell eljárást indítani vagy folytatni, kivéve, ha a folyamatban levő eljárás során a népbíróság még nem jogerős ítélettel két évet meghaladó tartamú szabadságvesztés büntetést szabott ki.

(2) Ha a népbíróság ily cselekmény miatt még nem jogerős ítélettel két évet meghaladó tartamú szabadságvesztés büntetést állapított meg, az eljárást tovább kell folytatni, s abban a kérdésben, hogy a terhelt kegyelem alá esik-e, a jogerősen megállapított büntetés mértéke az irányadó.

(3) A kegyelem hatályát veszti, és a büntetést vagy ki nem töltött részét végre kell hajtani, illetőleg a bűnvádi eljárást meg kell indítani vagy tovább kell folytatni, ha az elítéltet (terheltet) öt éven belül elkövetett bűntett miatt jogerősen elítélik.

(4) Jogerős elítélés esetében a kegyelem kiterjed a mellékbüntetésként kiszabott, de behajthatatlan pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés büntetésre is, nem terjed ki azonban az ítélet egyéb rendelkezéseire.

(5) Nem részesülnek kegyelemben

a) akik népbírósági hatáskörbe tartozó és az (1) bekezdésben nem említett bűncselekmény miatt jogerősen elítéltettek, vagy akik ellen ilyen bűncselekmény miatt kell eljárást indítani vagy folytatni – az utóbbi esetben azonban akkor, ha a megindult vagy a folyamatba teendő eljárás nem végződik a terhelt elítélésével, a terhelt az (1) bekezdésben megjelölt bűncselekmény tekintetében kegyelemben részesül,

b) akik Magyarország területét a felszabadulás előtt elhagyták és a jelen elhatározás keltének napjáig az ország területére vissza nem tértek,

c) akik abból a célból, hogy magukat a bűnvádi eljárás vagy a büntetés alól kivonják, külföldre vagy ismeretlen helyre távoztak. [...]

IV. FEJEZET
VÉGREHAJTÁSI RENDELKEZÉSEK

A jelen elhatározás végrehajtásáról az igazságügyminiszter, a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter gondoskodik.

Budapest, 1948. évi január hó 31-én.

Tildy Zoltán s. k.

Dinnyés Lajos s. k.

MK 1948. 26. SZ.

A KORMÁNY ÉS TAGJAI ÁLTAL KIBOCSÁTOTT JOGSZABÁLYOK

KORMÁNYRENDELET

289.

1919
A MAGYAR KORMÁNY 5047 M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A RENDŐRSÉG ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL

I. A magyar állami rendőrség szervezete

1. § Törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városokban a rendőri hatóságot a magyar állami rendőrség gyakorolja, és a rendőri szolgálatot magyar állami rendőrközegek látják el.

2. § Az 1. § rendelkezéseit a belügyminiszter indokolt esetekben a községekre vagy községi csoportokra is kiterjesztheti.

A magyar állami rendőrhatóságok működési körének egyes községekre vagy községi csoportokra kiterjesztéséről a belügyminiszter az országgyűlésnek esetről esetre jelentést tesz.

3. § E rendelet hatálybaléptétől kezdve az 1881: XXI. tc. nyomán szervezett budapesti államrendőrség, az 1903: VIII. tc. nyomán különös hatáskörrel szervezett határrendőrséggel együtt az e rendelet alapján általános rendőrségi hatáskörrel felruházott magyar állami rendőrségbe olvad be, és ezzel mint „magyar állami rendőrség" országos egységes szervezettel egységes létszámot alkot.

A rendőrhatóság gyakorlására minden thj. [törvényhatósági jogú] városban rendőrkapitányságot kell szervezni. Rendszerint ugyanez áll a r. t. [rendezett tanácsú] városokra és a m. állami rendőrség hatáskörébe bevont községekre is; a belügyminiszter azonban kivételesen több r. t. várost vagy községet is utalhat egy rendőrkapitányság működési körébe, és ott, ahol a rendőrkapitányság nem székel, szükség esetén rendőri kirendeltséget szervez.

A belügyminiszter jogosult, ha a város külső területének terjedelme azt indokolttá teszi, a város külső területén egy vagy több rendőri kirendeltséget szervezni, és ezek területi hatáskörét megállapítani. A rendőrkirendeltségek a rájuk ruházott hatáskörben önállóan gyakorolják a rendőrhatóságot, de annak a rendőrkapitányságnak felügyelete alatt, amelynek működési körébe tartoznak.

[...]

5. § A magyar rendőrkapitányságok fölött a II-odfokú rendőrhatóságot, valamint működésük fölött a felügyeletet és ellenőrzést a ker. m. rendőrkapitányok gyakorolják, akiket a rendőri kirendeltségek felett is közvetlen felügyeleti és ellenőrzési jog illet meg.

A ker. rendőrfőkapitányságok számát, székhelyeit és azt a területet, amelyre működési körük kiterjed, a minisztérium rendelettel állapítja meg, számuk azonban a csendőrkerületi parancsnokságok számát nem haladhatja meg; székhelyeiknek és működési területüknek pedig ezekével össze kell esni.

6. § A magyar állami rendőrség felett legfelsőbb felügyelő- és ellenőrző hatóság a belügyminiszter.

A belügyminiszter felügyeleti joga a ker. főkapitányságokra, valamint a rendőri kirendeltségekre is kiterjed, és azt bármelyikkel szemben közvetlenül is gyakorolhatja.

7. § A belügyminiszter jogosult a magyar államrendőrség személyzete keretében központi nyomozó hatóságot szervezni, amelynek hivatása az államrendészeti ügyek országos nyilvántartása, irányítása, ellenőrzése és esetleg közvetlen intézése, továbbá a jelentékenyebb bűncselekmények kinyomozásának központi irányítása, esetleg közvetlen teljesítése. A központi nyomozó hatóság szervezetét és eljárási szabályait a belügyminiszter, az igazságügyminiszterrel egyetértve, állapítja meg.

8. § A belügyminiszter valamennyi városban és azokban a községekben, ahol magyar állami rendőrség működik, bejelentési hivatal szervezését is elrendelheti. A bejelentési hivatal feladatait a magyar állami rendőrség személyzete látja el.

Ahol bejelentési hivatal szervezve van, ott a bejelentési kötelezettség az illető város vagy község egész belső és külső területére kiterjed. Az 1879: XXVII. tc. 23. §-ának rendelkezései hatályukat vesztik.

II. A magyar államrendőrség hatásköre

1. Testületi hatáskör

9. § A belügyminiszternek rendőrségi hatósági joga a magyar állam egész területére kiterjed. Ugyanerre a területre terjed ki a központi nyomozó hatóság működési köre is. A kerületi rendőrfőkapitányságoknak felügyelő, ellenőrző és másodfokú rendőrhatósági joga arra a területre terjed ki, amelyet a minisztérium működési körükként megállapít (5. §). A rendőrkapitánynak (a rendőri kirendeltség vezetőjének) mint elsőfokú rendőrhatóságnak hatósági joga kiterjed a város (község) egész belső és külső területére és ezen a területen mindazokra a személyekre és dolgokra, akik, illetőleg amelyek a község hatóságának alá vannak vetve (1886: XXII. tc. 3–4. §).

A főispánoknak az 1886: XXI. tc. 57. § *A)* pontján alapuló felügyelő és ellenőrző jogkörét ez a rendelet nem érinti.

2. Ügyintéző hatáskör

10. § A magyar állami rendőrség hatáskörébe tartozik:

A) a közbiztonsági rendészet egész körének ellátása,

B) az igazgatási rendészet gyakorlása azokban a közigazgatási ügyekben, amelyeknek intézését valamely jogszabály (törvény, rendelet, szabályrendelet) kifejezetten a rendőrhatóságok hatáskörébe utalja,

C) a rendőri büntetőbíráskodás gyakorlása a közigazgatási hatóságok elé tartozó azokban a kihágásokban, amelyek a rendőrhatóság intézkedése alá eső közigazgatási ügyekben merültek fel, vagy amelyek kifejezetten a rendőrhatóságok elé vannak utalva.

A magyar állami rendőrség működése területén a szorosan vett rendőri szolgálat ellátása valamennyi közigazgatási ügyben a m. állami rendőrség feladatkörébe tartozik.

[...]

III. A rendőri jog tartalma

16. § A m. állami rendőrség rendeltetése, hogy működése területén köznyugalmat, a közrendet és a közbiztonságot fenntartsa. E végből a közállapotokat állandóan megfigyeli, és arra törekszik, hogy a fenyegető veszedelmeket megelőzze, a megzavart rendet és közbékét helyreállítsa, bűncselekmények elkövetése esetében pedig földerítésük és megtorlásuk végett a jogszabályoknak megfelelően eljár.

17. § A köznyugalom, a közrend és a közbiztonság megóvása végett a rendőrhatóságok és közegek felszólítás nélkül hivatalból kötelesek eljárni. Kötelesek továbbá a tudomásukra jutó bűncselekményeket az államügyészségnél feljelenteni, és a nyomozást az 1896: XXXIII. tc.-nek és a végrehajtása tárgyában kiadott rendeleteknek megfelelően teljesíteni, különösen pedig megtenni mindazokat az intézkedéseket, amelyek a bűncselekmény nyomainak épségben tartása, a tettes vagy részes elrejtésének és megszöktetésének megakadályoztatása és a tényállás felderítése végett szükségesek (1896: XXXIII. tc. 94. §).

Olyan bűncselekmények esetében, amelyek miatt a büntetőtörvények értelmében csak magánindítványra van eljárásnak helye, a rendőrhatóságok és a rendőrközegek csak a magánindítvány előterjesztésére jogosult fél kérelmére járhatnak el.

18. § A magyar állami rendőrség működését a jogszabályok (törvény, rendelet, szabályrendelet) irányítják. Joguk van a rendőrhatóságoknak a jogszabályokkal nem ellenkező mindazokat a rendelkezéseket megtenni, amelyek a köznyugalmat, a közrendet vagy a közbiztonságot közvetlenül fenyegető veszedelmek elhárítása végett szükségesek.

19. § Ha valaki cselekvése vagy mulasztása által valamely rendőri intézkedéssel ellentétbe kerül, és ebből a köznyugalomra, a közrendre vagy a közbiztonságra közvetlen veszély származhatik, a rendőrhatóság az illető intézkedésnek a mulasztó fél költségén szerezhet érvényt.

20. § Ha a közbiztonsági tekintetek sürgősen megkövetelik, joga van a rendőrségnek, hogy egyes dolgok használatát ideiglenesen eltiltsa és e végből azokat zár alá helyezze, vagy egyes üzemek folytatását ideiglenesen megszüntesse. Köteles azonban az ilyen intézkedését az illetékes hatóságokhoz azonnal bejelenteni.

21. § A magyar állami rendőrség a jogszabályok rendelkezéseinek és a hatósági intézkedéseknek szükség esetében kényszer után (karhatalommal) szerez érvényt. Helye van különösen a kényszereszközök alkalmazásának – végső szükség esetében a fegyver használatának is – védelmül közvetlen támadás vagy ilyennek közvetlen veszedelme esetében, valamint a tettleges ellenszegülés legyőzése céljából. Bilincs alkalmazásának csak az erre vonatozó szabályok szerint van helye.

22. § Ha a magyar államrendőrség a köznyugalmat és a közrendet saját karhatalmi erejével nem bírja fenntartani, a rendőrhatóság a katonaság segítségét veheti igénybe. A katonai karhatalom igénybevételének módját, eseteit és a katonaság eljárását külön rendeletek szabályozzák.

[...]

24. § Mindenki, akit erre a magát kellően igazoló rendőrközeg a törvény nevében felszólít, köteles a rendőrség legközelebbi helyiségében megjelenni. Aki e felszólításnak nem engedelmeskedik, azt a rendőrközeg előállítja.

25. § A rendőrközeg jogosult indokolt esetekben a rendőrhatósághoz bekísérni azokat, akik a köznyugalmat háborítják, a közrendet megzavarják vagy a közbiztonságot veszélyeztetik.

A bekísérés okait, továbbá azokat a személyeket, akik már gyanú alapján bekísérhetők, a belügyminiszter rendelettel állapítja meg. A nyomozó rendőrhatóságok és közegek előállítási és bekísérési jogát a bűnvádi perrendtartás és egyéb jogszabályok állapítják meg.

26. § Az elővezetést a rendőrközeg csak írásbeli határozat (elővezető parancs) alapján foganatosíthatja. A nyomozás során foganatosítható elővezetés eseteit a nyomozási rendszabályok állapítják meg.

27. § Az előállítás, a bekísérés és az elővezetés lehetőleg erőszak alkalmazása nélkül, a törvényre utaló kijelentéssel történik. A rendőrközeg köteles az előállított, bekísért vagy elővezetett egyént haladéktalanul a rendőrhatóság helyiségébe kísérni. A további eljárást külön jogszabályok állapítják meg.

28. § Magánlakásba a rendőrközeg hivatalosan rendszerint csak hivatalos megbízás teljesítése végett léphet. Ily megbízás nélkül is beléphet a rendőrközeg a magánlakásba, ha ott segélykiáltást hall, vagy ha valamely ott lakó erre közvetlenül és indokoltan felhívja, vagy ha az üldözött személy odamenekült, végül tűz- és árvízveszedelem esetében hivatalos feladatának teljesítése végett.

29. § Házkutatást vagy személymotozást a rendőrhatóság csak halaszthatatlan esetekben és csak írásban foglalt határozattal rendelhet el, és a rendőrközeg rendszerint csak írásbeli határozat alapján foganatosíthat. A házkutatás és személymotozás elrendelésének feltételeit és alakját, valamint foganatosításának módját a bűnvádi perrendtartás és egyéb jogszabályok határozzák meg; ugyanazok a jogszabályok jelölik meg a közönség előtt nyitva álló azon helyiségeket (korcsmák, csárdák stb.) is, amelyekben a kutatás már gyanú alapján is foganatosítható.

IV. A magyar állami rendőrség személyzeti és szolgálati viszonyai

30. § A magyar állami rendőrség a tiszti, polgári biztosi és az őrségi személyzetből, valamint a hivatalszolgákból áll.

A tiszti személyzetet a fogalmazói és a felügyelő személyzet tagjai, valamint a segéd- és a kezelőszolgálatot ellátó alkalmazottak; a polgári biztosi személyzetet a polgári biztosok; az őrségi személyzetet pedig a rendőrségi altisztek és a közrendőrök alkotják.

A szükséghez képest alkalmazhatók napidíjasok is, akik a rendőrségi személyzet létszámába nem tartoznak, és az állami díjnokokra vonatkozó külön rendelkezések alatt állnak.

[...]

VI. Költségek

43. § A magyar állami rendőrség költségei az államkincstár terhére esnek, és azokat a belügyi tárca költségvetésébe kell felvenni. Az a város, amelyben a magyar állami rendőrség szervezése megtörtént, a szervezést követő állami költségvetési évtől kezdve nem járul többé a rendőrség fenntartási költségeihez; viszont ettől kezdve nem tarthat többé igényt arra az állami segélyösszegre, amelyet addig a városi rendőrség fejlesztése címén kapott. [...]

Budapesten, 1919. évi október hó 1-jén.

A minisztertanács felhatalmazása alapján:

Beniczky s. k.

belügyminiszter

RT 752–768. P.

NÉPTÖRVÉNY

290.

1918

NÉPTÖRVÉNY

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KÜLÜGYI IGAZGATÁSRÓL

1. § A Magyar Népköztársaság minden külügyét önállóan végzi.

2. § A magyar külügyi igazgatás élén a magyar külügyminiszter áll, aki a népkormány tagja.

3. § A magyar külügyi igazgatás szervei a magyar külügyminiszter vezetése alatt:

1. a magyar külügyminisztérium,
2. a magyar diplomáciai képviseletek,
3. a magyar konzuli hivatalok.

4. § A magyar külügyminiszter hatáskörét és ezzel kapcsolatban a magyar külügyminisztérium szervezetét a kormány rendelettel állapítja meg. Ugyanez a kormányrendelet állapítja meg azt is, hogy más miniszterek hatásköréből minő ügykör megy át a külügyminiszter hatáskörébe.

5. § A magyar diplomáciai képviseletek vezetői annál a külföldi államnál, amelyhez megbízólevelük szól, a Magyar Népköztársaságot minden külügyi vonatkozásban, a magyar külügyminisztertől nyert utasítások szerint teljhatalommal képviselik.

A magyar diplomáciai képviseletek állandó vezetőik hivatali állásához képest vagy követségek, vagy diplomáciai ügyvivőségek.

Szervezetüket kormányrendelet határozza meg.

6. § A magyar konzuli hivatalok külföldi kerületükben főleg a hazai közgazdaság érdekeit szolgálják, és ezen, valamint egyéb teendőiket azon utasítások szerint látják el, amelyeket a magyar külügyminiszter vagy felettes magyar diplomáciai képviselet útján nyernek.

A magyar konzuli hivatalok vagy valóságosak, vagy tiszteletbeliek.

Valóságos konzuli hivatal az, amelynek vezetője hivatásos konzuli tisztviselő.

Tiszteletbeli konzuli hivatal az, amelynek vezetésére tiszteletbeli konzuli közeg nyert megbízást.

A konzuli hivatalok szervezetére vonatkozó szabályokat kormányrendelet tartalmazza.

7. § Olyan országokban, amelyekben a Magyar Népköztársaságnak diplomáciai képviselete vagy konzuli hivatala nincs, az ottani magyar állampolgárok védelme valamely barátságos állam külügyi hatóságára bízható.

[...]

9. § A volt cs. és kir. közös külügyminisztériumnak s az alája rendelt hivataloknak és intézeteknek, továbbá a volt cs. és kir. közös diplomáciai képviseleteknek és konzuli hivataloknak oly tisztviselőit, altisztjeit és szolgáit, akik magyar állampolgárok, kívánságukra – amennyiben a Magyar Népköztársaságnak a hűségesküt leteszik – magyar külügyi igazgatás vagy más magyar közigazgatási ág körében, eddigi hivatali állásukban és fizetésüknek megfelelően alkalmazni kell, vagy őket végellátásban részesíteni. [...]

BK 1918. DECEMBER 15. III. KÖT. 288. SZ. 1827–1828. P.

MINISZTERTANÁCSI HATÁROZAT

291.

A MINISZTERTANÁCS
7/1948. MT. H. SZÁMÚ HATÁROZATA

AZ ÁLLAMOSÍTOTT BANKOK ÉRDEKELTSÉGÉBE TARTOZÓ VÁLLALATOK KÖZZÉTÉTELE TÁRGYÁBAN

A minisztertanács 1948. évi március hó 5-én megtartott ülésében a következő határozatot hozta:

Az 1947: XXX. tc. alapján államosított bankok legalább 20%-os érdekeltségét képező vállalatok közzététele tárgyában hozott és a Magyar Közlöny 1948. évi február hó 10-ei, 33. számában kihirdetett minisztertanácsi határozat az alábbi pótjegyzékkel egészíttetik ki.

Pótjegyzék:

Iparvállalatok

Magyar Általános Hitelbank:

Hazai Mechanikai Palackgyár Rt.
Magyar Vigognefonó Rt.
Servita Gyógyszertár és Vegyipari Rt.

Pesti Magyar Kereskedelmi Bank:

Hódmezővásárhelyi Villamossági Rt.

Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank:
Központi Szénbánya Rt.
Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület:
Albertfalvai Vízmű Rt.
Csabai Gőztéglagyár Társaság, Suk, Wagner és Társai.
Angol–Magyar Bank:
Fehér Miklós Gépgyár Rt.

Kereskedelmi vállalatok
Magyar Általános Hitelbank:
Élelmiszerkereskedelmi és Kiviteli Kft.
Magyar Katadyn Rt. (felszámolás alatt),
Magyar Keleti Tengerhajózási Rt. (felszámolás alatt)
Mirelita Élelmiszeripari és Forgalmi Rt.
Keleti Áruforgalmi Kft.
Nemzeti Földmívelő Rt.
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank:
Csemege Konzervforgalmi Kft.
Első Kecskeméti Szőlő- és Gyümölcstermelők Szövetkezete
Hungária Élelmiszerexport Kft.
Nyíregyházai Termény- és Áruraktár Rt.
Tartánykocsi és Borforgalmi Rt.
Vinárium Borkereskedelmi és Kiviteli Kft.
Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank:
Közhűtőház Hasznosító Kft.
Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület:
Gabonabevásárló Rt.
Angol–magyar Bank Rt.:
Bortex és Tüzelőanyag-kereskedelmi Kft.
Standard Ingatlan Rt.
Belvárosi Takarékpénztár Rt.:
Lehel-utcai Bérház Rt. (felszámolás alatt)
Tiszántúli Mezőgazdasági és Kereskedelmi Rt.

Affiliált intézetek
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank:
Borsod-Miskolci Hitelbank
Ócsa-Alsónémedi Egyesült Takarékpénztár Rt.
Magyar Általános Hitelbank:
Mindszenti Takarékpénztár Rt.
Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület:
Hazai Áruhitelintézet Rt.
Debreceni Vásárpénztár Rt.
Mezőtúri Takarékpénztár.
Belvárosi Takarékpénztár Rt.:
Hódmezővásárhelyi Kereskedelmi Bank Rt. (felszámolás alatt).

Budapest, 1948. évi március 5-én.
A miniszterelnök helyett:
Dr. Bojta Béla s. k.
államtitkár

NEMZETKÖZI EGYEZMÉNY

292.

EGYEZMÉNY

MAGYARORSZÁG IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYA ÉS A SZOCIALISTA SZOVJET KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGÉNEK KORMÁNYA KÖZÖTT A MAGYARORSZÁG RÉSZÉRŐL SZÁLLÍTANDÓ ÁRUK ÜGYÉBEN, AMELYEKKEL MAGYARORSZÁG A SZOVJETUNIÓNAK A HÁBORÚS CSELEKMÉNYEK ÉS A SZOVJET TERÜLETEK MEGSZÁLLÁSA ÁLTAL OKOZOTT KÁROK FEJÉBEN JÓVÁTÉTELEKÉNT TARTOZIK

A Fegyverszüneti Egyezmény 12. cikke szerint, amelyet egyrészről Magyarország, másrészről pedig a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-írország Egyesült Királysága és az Amerikai Egyesült Államok Moszkvában, 1945. január 20-án írtak alá, Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségének Kormánya a következő egyezményt kötötték:

1. cikk

A Magyar Kormány a Szovjetuniónak 1945. január 20-tól 1951. január 20-ig terjedő időben gépfelszerelést, hajókat, gabonát, jószágot és egyéb árut szállít, összesen 200 millió USA dollár értékben, az I. számú melléklet szerint.

A fent említett szállítmányok egyenlő részletekben történnek hat esztendő leforgása alatt, azaz évenként 33, 34 millió USA dollár értékben a II. számú melléklet szerint.

2. cikk

Azoknak az áruknak a részletezése, amelyeket a jelen egyezmény érvényességének első évében az I. és II. számú melléklet szerint kell szállítani, valamint a szállítmányok időpontjának a meghatározása a III. számú mellékletben foglaltatik.

Azoknak az áruknak a részletezése, amelyeket a következő években az I. és II. számú melléklet szerint szállítani kell, valamint ezen szállítmányok időpontja a Magyar Kormány és a Szovjetunió Kormánya között kötendő egyezményekben lesznek meghatározva, nem később, mint két hónappal a következő év esedékességének beállta előtt.

3. cikk

A jelen egyezmény 1. cikkében megjelölt szállítmányok értékének a megállapítása az 1938. évi árak szerint történik, az ipari felszereléseknél 15% felár, a többi árunál 10% felár hozzászámításával.

Olyan ipari felszereléseknél, amelyek használt állapotban kerülnek átvételre, a fent említett árból azok műszaki állapotának megfelelő avultsági engedmény teendő.

4. cikk

A jelen egyezményben meghatározott áruk leszállítása a dunai szovjet kikötőkben vagy franco a szovjet–csehszlovák, vagy franco a szovjet–román határon történik, a Szovjetunió kívánsága szerint.

A tengeri és folyami hajók leszállítása franco szovjet vagy magyar kikötőkben történik, a Szovjetunió kívánsága szerint.

5. cikk

Az áru átadása időpontjának tekintendő:

a) a dunai szovjet kikötőkbe leszállított szállítmányoknál: a szovjet szállítmányozó által a rakománynak a rendeltetési kikötőben történt átvételét tanúsító elismervény kelte;

b) a határra franco leszállított szállítmányoknál: a szovjet vasúti határállomás bélyegzőjének kelte azon a fuvarlevélen, amelyel az áru a szovjet vasutaknak átadatott;

c) a hajóknak franco kikötőkben való átadásánál: a hajó végleges átvételéről szóló jegyzőkönyv kelte.

6. cikk
Az esetben, ha az áru szállítása nem történnék meg a kitűzött időpontban, a Magyar Kormány kötelezi magát, hogy minden hónapi késedelemért 5%-ot szállít kiegészítésül ugyanabból az áruból, amelynek szállításában a késedelem beállott, vagy pedig más áruból a Szovjetunió rendelkezése szerint az időre le nem szállított áruk értékének 5%-ában; ezek a kiegészítő szállítmányok azonban nem mentik fel a Magyar Kormányt azon kötelezettsége alól, hogy azt az árumennyiséget is leszállítsa, amelyel kapcsolatban a késedelem beállott. Azokra a gépi felszerelésekre, amelyek hiányosan szállíttattak le, és a hiány következtében a felszerelést az előírt célra használni nem lehet, a jelen cikk rendelkezése érvényes, azaz úgy tekintendő, mintha a szóban forgó felszerelést nem szállították volna le.
[...]

9. cikk
[...] Ha a leszállított gépi felszerelésben vagy hajókban később hibák mutatkoznának, ideértve a megfelelő minőség hiányát vagy pedig a megállapított műszaki előírások be nem tartását, akkor – függetlenül attól, hogy ezek a hibák már az átadásnál megállapíthatók lettek volna – a Magyar Kormány a megfelelő időn belül az észlelt hiányokat az említett hivatal kívánsága szerint haladéktalanul kiküszöböli a kifogásolt áruk kijavítása útján. Ha ez lehetetlennek bizonyulna, akkor az ilyen áru értékének becslését megfelelően le kell szállítani.
[...]

11. cikk
A jelen egyezmény annak aláírásával azonnal hatályba lép.
Az egyezmény mind magyar, mind orosz nyelven két-két példányban állíttatott ki azzal, hogy mindkét szöveg egyforma érvényű.

Kelt Budapesten, 1945. évi június hó 15. napján.

Az ideiglenes magyar nemzeti kormány meghatalmazásából:	A szocialista szovjetköztársaságok szövetsége kormányának meghatalmazásából
Miklós Béla s. K. p. H.	K. Vorosilov s. K. P. H.

MOL XIX-J-1-F. 340. DOBOZ. KÜLÜGYMINISZTÉRIUM. LEJÁRT NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK

KORMÁNYNYILATKOZAT

293.

1944
AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY NYILATKOZATA

Hazánk súlyos nemzeti válságot él át. A Németországgal kötött katonai szövetség beletaszította Magyarországot a német imperialisták háborújába a Szovjetunió és a többi demokratikus szabad nemzet ellen. Mohács óta nem zuhant ilyen mélyre az ország. Államiságunk alapjai megrendültek. A náci zsoldban álló Szálasi bűnéből Magyarország ma az egész világtól gyűlölt Hitler utolsó csatlósa.

Országunk kormányzóját, Horthy Miklóst elhurcolták a németek. A Budapesten székelő országvesztő hungarista labancok, akik Hitler kegyelméből magukat magyar „kormánynak" nevezik, bitorolják a hatalmat. Az ország vezetés és kormány nélkül maradt, amikor a nemzet létérdeke megköveteli, hogy erős kezek ragadják meg a gyeplőt, és kivezessék hazánkat a katasztrófából, melybe a német szövetség és a német háborúban való részvétel sodorta. Ez a válságos helyzet késztette a magyar hazafiakat arra, hogy párt és társadalmi különbséget félretéve összefogjanak a haza megmentésére. Ebből a széles nemzeti összefogásból született meg demokratikus alapon az ideiglenes nemzetgyűlés, a városi és községi önkormányzatok, a nemzeti bizottságok, a szakszervezetek, az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi szervezetek, kulturális és egyéb társadalmi egyesületek választott kiküldötteiből alakult törvényhozó testület. Az ideiglenes nemzetgyűlés, a magyar nép egyetlen törvényes képviseleti szerve megalakította Magyarország ideiglenes nemzeti kormányát.

Rákóczi és Kossuth nagy hagyományához híven az ideiglenes nemzeti kormány egyszer s mindenkorra szakít az országot évszázadokon át leigázó német elnyomókkal és a német szövetséggel, mely egy emberöltő alatt két ízben sodorta hazánkat háborús vereségbe, nemzeti összeomlásba. A magyar nép akaratát érvényre juttatva, az ideiglenes nemzeti kormány legsürgősebb feladatának tekinti, hogy haladéktalanul fegyverszünetet kössön a Szovjetunióval és mindazokkal a szabadságszerető országokkal, amelyekkel Magyarország hadiállapotban van. Az ideiglenes nemzeti kormány vállalja azoknak az anyagi károknak a jóvátételét, amelyeket Magyarország a Szovjetunió és a szomszéd népek ellen folytatott háborújával okozott. Az ideiglenes nemzeti kormány minden igyekezete oda irányul, hogy jószomszédi viszonyt és szoros együttműködést teremtsen az összes környező demokratikus országgal, valamint az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával és őszinte barátságot a hatalmas Szovjetunióval, amely segíti népünket a német iga lerázásában.

A nemzet létérdeke, hogy a magyar nép fegyveres ereje a Szovjetunió hadseregével és a többi demokratikus nemzettel együtt hozzájáruljon a hitlerizmus megsemmisítéséhez, és ezzel részben jóvátegye a hibákat, melyeket az ország a Szovjetunió és más szabadságszerető népek ellen elkövetett.

Az ideiglenes nemzeti kormány legfontosabb teendője a magyar nemzet minden erejének, összes erőforrásának mozgósítása, a gyűlölt német elnyomók és országvesztő nyilas bérencek ellen. Úgy a Vörös Hadsereg által már felszabadított területen, mint a még német megszállás alatt levő országrészen szoros egységbe tömöríti a nemzetet, s vezeti harcát a német elnyomók kiűzésére, erős, független, demokratikus Magyarország megteremtésére.

A magyar szabadságharc győzelmének, függetlenségünk és államiságunk helyreállításának elengedhetetlen feltétele Magyarország demokratikus átalakítása. Ennek megfelelően az ideiglenes nemzeti kormány hatályon kívül helyezi az összes népellenes törvényt és rendeleteket, valamint a zsidók elleni barbár rendelkezéseket. Biztosítja a demokratikus szabadságjogokat: a sajtó-, gyűlekezési és egyesülési szabadságot, a teljes vallásszabadságot, az általános, egyenlő, titkos választójogot. Az ideiglenes nemzeti kormány feloszlatja az összes nyilas és egyéb népellenes szervezetet. Kiküszöböli a közéletből, a kultúrából, a sajtóból, az iskolából a náci mételyt, a faji és nemzeti gyűlöletet. Megtisztítja az állami szerveket a nyilasoktól és egyéb németbérencektől, felelősségre vonja a hazaárulókat, demokratikus alapokra fekteti a közigazgatást, visszaállítja a községek, városok és megyék önkormányzatát.

A német elnyomók elleni harc és hazánk felszabadításának meggyorsítása érdekében az ideiglenes nemzeti kormány megszervezi az új magyar nemzeti haderőt, a magyar függetlenség és állami szuverenitás egyik legfőbb biztosítékát.

Az ország gazdasági talpraállítására, a parasztság évszázados álmainak valóraváltására, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására az ideiglenes nemzeti kormány haladéktalanul földreformot hajt végre, mely sok százezer földnélkülit és kisparasztot tesz életképes gazdaság tulajdonosává. A földreform céljaira elsősorban a hazaárulók, a Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgáltak birtokait veszi igénybe és teljes egészükben, minden felszereléssel együtt elkobozza. Mindenekelőtt földhöz juttatandók azok, akik résztvesznek a németek és nyilas bérenceik elleni fegyveres harcban.

Az ideiglenes nemzeti kormány eltörli mindazokat a kényszerrendszabályokat, melyeknek célja a magyar mezőgazdaság kifosztása, a németek érdekében. Egyben állami hitellel és más rendszabályokkal hathatósan elősegíti a mezőgazdasági termelést.

A németek által kifosztott és elpusztított ország gazdasági lehetőségeihez mérten mindent megtesz a széles néprétegek életszínvonalának emelésére, a németek érdekében mesterségesen alacsony színvonalon tartott munkabérek és fizetések felemelésére. Visszaállítja a munkásbiztosítás teljes önkormányzatát, a háború alatt hatályon kívül helyezett munkásvédelmi törvényeket, és továbbfejleszti a munkásvédelmet.

Az ideiglenes nemzeti kormány az ország gazdasági és társadalmi berendezkedésének alapjául a magántulajdont tekinti, és biztosítja sértetlenségét. Hatásosan előmozdítja a magánkezdeményezést és magánvállalkozást, támogatja a kisipart és kiskereskedelmet. Az ország gazdasági önállóságának megszilárdítására és a háború okozta károk minél előbbi helyrehozására erőteljes ipar- és kereskedelemfejlesztő politikát kezdeményez. A közterhek igazságos elosztása céljából messzemenő progresszív adózást vezet be.

Az ideiglenes nemzeti kormány a magyar felszabadító harc szervezője és vezetője. Felszólítja az egész magyar népet, felhív minden magyar hazafit, hogy nemzetünk e válságos óráiban teljesítse kötelességét a haza iránt, és minden erejével a legmesszebb menő áldozatkészséggel vegye ki részét a német elnyomók elleni szabadságharcból, támogassa odaadóan az ideiglenes nemzeti kormányt országmentő munkájában.

Külön hívó szóval fordul a német elnyomók oldalán harcba kényszerített csapatokhoz, a Hitler-bérencek által félrevezetett tisztekhez és honvédekhez, hogy fordítsák fegyverüket a németek ellen és velünk összefogva döntsék meg a németbérenc nyilas bábkormányt, segítsenek meggyorsítani hazánk felszabadítását. Egyetlen honvéd se maradjon a németek oldalán! Akiknek nem áll módjukban a németek ellen fordítani a fegyvert, azok jöjjenek át hozzánk. Jöjjenek szervezetten, egységenként, csoportosan vagy egyenként. A németek által megszállott országrész lakossága tagadja meg az idegen német elnyomók és zsoldosaik támogatását, szálljon szembe a hatalmat bitorló Szálasi-kormány minden intézkedésével, akadályozza meg a haditermelést és a közlekedést, alakítson fegyveres partizánosztagokat a felszabadító harcra. Az ideiglenes nemzeti kormány vezetése alatt a magyar nép szabadságharca a németek ellen és az ország demokratikus megújhodása megnyitja hazánk előtt a felemelkedés útját, visszavezet bennünket a szabadságszerető népek közösségébe és megalapozza az erős, független, demokratikus Magyarországot.

INGYN 23–24. P.

MINISZTERI RENDELET

294.

1930

A M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER 320–0–58/1929. SZÁMÚ RENDELETE

A NEM ÁLLAMI SZÍNÉSZKÉPZŐ ISKOLÁK ENGEDÉLYEZÉSÉRŐL ÉS FELÜGYELETÉRŐL

A) Engedélyezés

1. § Hivatásos színészeket elméleti és gyakorlati tanítás útján az Országos Magyar Királyi Színművészeti Akadémián kívül – a 2. §-ban foglalt kivétellel – csak a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyezett színészképző iskolák képezhetnek. A képzés az iskola engedélyokmányában foglalt megállapításhoz képest a drámai (beszélő), illetve az énekes, esetleg mindkét fajta színpadi működésre terjed ki.

2. § Az 1. §-ban megszabott engedélyre nincs szüksége annak, aki a színészképzést magánórák adása formájában, vagyis csupán csekély számban vállalható növendékeknek egyénenként való külön oktatásával és foglalkoztatásával egyedül, minden más tanerő alkalmazása nélkül oly keretben végzi, mely az iskola fogalma alá nem esik, így különösen ha csak annyi növendéket vállal, amennyinek egyes egyén által történő oktatásától kielégítő eredmény alaposan remélhető.

Az előző bekezdésben körülírt oktatás és a vállalt növendékek száma azonban minden iskolai év elején a nem állami színészképző iskolák orsz. felügyelőjének tudomásulvétel végett bejelentendő.

Azt, aki az előbbi bekezdésekben megszabott korlátokat áthágja, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az ilyen magánórák adátásól is eltilthatja.

Az 1. bekezdés értelmében engedély alá nem eső oktatást színészképző iskolának vagy színészképző tanfolyamnak nevezni, vagy más hasonló elnevezéssel megjelölni, időszaki lapban vagy más módon sajtó útján hirdetni, az ily oktatásban részesülő növendékekkel nyilvános vizsgaelőadást tartani, úgyszintén az ily oktatást az engedélyezett színészképző iskolákhoz viszonyítva előnyösebbnek kellő alap nélkül feltüntetni nem szabad.

3. § Színészképző iskolát csak az nyithat és tarthat fenn, aki erre a nem állami színészképző iskolák országos felügyelője útján a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt kapott.

Az engedély iránti kérvényhez mellékelni kell:

a) a folyamodónak, a tanulmányi vezetőnek és az összes alkalmazott tanerőknek nevét, életkorát, magyar honosságát, feddhetetlen előéletét, szakképzettségét, eddigi foglalkozását és működését, iskolai végzettségét, nyelvismereteit, valamint a gyakorlati tanárok (színészek, rendezők, karmesterek, zenészek vagy más oktatók) esetleges szerződtetési vagy alkalmazási helyét igazoló hiteles okmányokat;

b) a színészképző iskola helyiségeinek tervrajzát a méretek feltüntetésével;

c) a berendezés, a könyvtár és a tanügyi felszerelés leltárát;

d) a színészképző iskola szervezeti szabályzatát;

e) a tanulók által bármely címen fizetendő összegekre vagy szolgáltatásokra és a tanerők fizetésére vonatkozó kimutatást;

f) a használandó tankönyvek jegyzékét;

g) az esetleges prospektusok, ismertetők, hirdetmények, évkönyvek és nyomtatványok egy-egy példányát.

A kérvényt a nem állami színészképző iskolák országos felügyelőjénél kell benyújtani, aki azt a saját és a melléje rendelt szakférfiak véleményével együtt döntés végett a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszti.

4. § Színészképző iskola nyitására vagy fenntartására a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter csak abban az esetben ad engedélyt, ha az intézet mind személyi, mind tárgyi tekintetben megfelel a jogos kívánalmaknak; jelesül:

a) ha az alkalmazott tanerők egyénisége és művészi, illetve másirányú képzettsége biztosítékot nyújt a növendékek zavartalan erkölcsi fejlődésére, tehetségük teljes kifejlesztésére és hazafias érzésük ápolására;

b) ha az iskola felszerelése és berendezése a növendékek gyakorlati és elméleti oktatását és nevelését a kellő mértékben támogatja.

5. § Az iskola fenntartását, annak címét, székhelyét és pecsétjét a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezi és állapítja meg. Az engedély az iskolafenntartó címére, illetve nevére szól, és egy bizonyos testülethez, intézményhez kötött, tehát sem el nem idegeníthető, sem át nem ruházható. Az engedély elidegenítése, átruházása, általában az engedély körül elkövetett bármely visszaélés az engedély azonnali megvonását és az iskola bezárását vonja maga után.

6. § Az engedélyezett iskolák a jelentkező növendékeket az egyidejűleg 320–0/58–1929. szám alatt jóváhagyott tantervi, tanulmányi és fegyelmi szabályzat pontos betartása mellett háromévi tanfolyamban a színészi hivatáshoz szükséges minden gyakorlati és elméleti ismeretekre kioktatni kötelesek.

7. § Az iskola szervezetét, vezetését vagy az alkalmazott tanerők személyét illetőleg ter-

vezett minden változtatás csak a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter újabb engedélye alapján eszközölhető.

8. § Ha az engedélyezett színészképző iskola az engedélyokiratban és a jelen rendeletben megszabott feltételeknek meg nem felel, különösen, ha a tanulók erkölcsi vagy testi életének fejlődését vagy hazafias érzését veszélyezteti, vagy ha a tanulók a színészképzés terén nem részesülnek kellő művészi oktatásban, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az engedélyt visszavonja, és a vállalkozást megszünteti. Az, akitől a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen rendelet értelmében szükséges engedélyt megvonta, színészképző iskolát többé nem nyithat.

9. § Aki hivatásos színészek képzésével az 1. § rendelkezése ellenére engedély nélkül, vagy a 2. § alapján kiadott tilalom ellenére foglalkozik, vagy a 2. § értelmében engedély nélkül végezhető színészképző oktatást színészképző iskolának vagy színészképző tanfolyamnak nevezi, vagy más hasonló elnevezéssel jelöli meg, vagy időszaki lapban, vagy más módon sajtó útján hirdeti, vagy az ily oktatásban részesülő növendékekkel nyilvános vizsgaelőadást tart, avagy az ily oktatást az engedélyezett színészképző iskolákhoz viszonyítva kellő alap nélkül előnyösebbnek tünteti fel, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő.

[...]

13. § Ez a rendelet a kihirdetését követő nyolcadik napon lép hatályba.

Hatálybalépésével az e tárgyban kiadott összes előző rendeletek egyidejűleg hatályukat vesztik.

Budapesten, 1930. évi április hó 9-én.

Gróf Klebelsberg Kunó s. k.

vallás- és közoktatásügyi miniszter

RT 752–757. P.

295.

A M. KIR. BELÜGYMINISZTERNEK A M. KIR. HONVÉDELMI MINISZTERREL EGYETÉRTŐLEG KIADOTT 1921. ÉVI 5643. SZÁMÚ RENDELETE

A M. KIR. CSENDŐRSÉG SZERVEZETÉRŐL

Az 1919: III. tc. 9. §-a és a minisztertanácsnak 1920. november 19-én hozott határozata alapján a m. kir. honvédelmi miniszter úrral egyetértően a következőket rendelem:

1. A csendőrkerületi parancsnokságok vármegyei csendőrparancsnokságokra, a vármegyei csendőrparancsnokságok járási csendőrparancsnokságokra, a járási csendőrparancsnokságok őrsparancsnokságokra oszlanak.

2. A csendőrkerületi parancsnokságok területei a következőképen állapíttatnak meg:

Budapesti kerületi parancsnokságokhoz tartoznak: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye északi része, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Hont és Esztergom vármegyék.

A székesfehérvári kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Fehér, Veszprém, Győr és Komárom vármegyék.

A szombathelyi kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Vas, Zala, Sopron és Moson vármegyék.

A pécsi kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Baranya, Somogy és Tolna vármegyék.

A szegedi kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli része, Csongrád, Csanád, Békés, Bácsbodrog, Torontál és Arad vármegyék.

A debreceni kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Hajdú, Szabolcs, Ung, Bereg, Szatmár és Bihar vármegyék.

A miskolci kerületi parancsnoksághoz tartoznak: Borsod, Heves, Zemplén, Abaúj-Torna és Gömör-Kishont vármegyék.

3. Minden vármegyei, illetőleg minden járási székhely egyúttal vármegyei, illetőleg járási csendőrparancsnoksági székhely is.

Csonka vármegyékben, illetőleg csonka járásokban a vármegyei, illetőleg járási csendőrparancsnok székhelyét a belügyminiszter külön rendelettel állapítja meg.

4. Minden vármegyei csendőrparancsnokság mellett egy tartalék csendőrszázadot kell szervezni.

A tartalék csendőrszázad vagy a maga egészében a vármegyei csendőrparancsnokság székhelyén állomásozik, vagy egyes szakaszai a vármegyei csendőrparancsnokság alá tartozó különböző községekben helyeztetnek el.

A tartalék csendőrszázad hivatása a próbacsendőrök első kiképzésén kívül az, hogy a közrend és közbiztonság nagyobb mérvű veszélyben forgása esetében a járási és az őrsparancsnokságok támogatására szolgáljon, valamint az, hogy egyéb indokolt esetekben a vármegyei csendőrparancsnokság rendelete alapján a közrend és közbiztonság megóvása érdekében zárt osztagban vagy szakaszonkint, esetleg rajonkint önállóan működjék.

5. A csendőrségi állomány kiegészítése átmenetileg kivételes rendelkezések alapján fog történni.

6. A m. kir. csendőrség részére 1887. évben kiadott Szervezeti Utasításnak, valamint egyéb jogszabályoknak ezzel a rendelettel ellenkező rendelkezései hatályukat vesztik.

7. Ez a rendelet azonnal életbe lép.

A végrehajtásra vonatkozólag egyidejűleg külön rendelettel intézkedtem.

Budapesten, 1921. évi január hó 21-én.

Dr. Ferdinándy s. k.

m. kir. belügyminiszter.

RT 488., 489. P.

KÖRRENDELET

296.

A M. KIR. BELÜGYMINISZTER 1930. ÉVI 143.475. SZÁMÚ KÖRRENDELETE

KÜLÖNBÖZŐ FORGALMI VÁLLALATOK ALKALMAZOTTAINAK AUSZTRIÁBA ÉS CSEHSZLOVÁKIÁBA, VALAMINT ONNÉT MAGYARORSZÁGBA SZOLGÁLATI UTAZÁSUK ALKALMÁVAL AZ ÚTLEVÉLKÉNYSZER ALÓL MENTESÍTÉSÉRŐL

I.

Megengedem, hogy a M. Kir. Államvasutak, a Duna–Száva–Adria Vasúttársaság, a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút Rt., a M. Kir. Folyam- és Tengarhajózási Rt., az Első Dunagőzhajózási Társaság, a Délnémet Dunagőzhajózási Társaság, a Bayerischer Lloyd Hajóstársaság, a Magyar Belhajózási Rt., a Csehszlovák Dunahajózási Rt. és a Rajna–Duna Express Hajózási Rt. magyar állampolgársággal bíró rendes forgalmi és központi szolgálatot teljesítő alkalmazottai midőn szolgálati ügyben Ausztriába vagy pedig Cseh-Szlovákiába az ország határát akár kifelé, akár pedig befelé átlépik, az útlevélkényszer alól mentesítve, magukat az arcképpel ellátott „arcképes vasúti igazolvány"-nyal, illetve az említett hajóstársaságok alkalmazottai, amennyiben azok ilyennel nem bírnak, a személyleírásukat tartalmazó „bérlevonókönyv"-vel, illetve ilyennek hiányában a társaság üzletvezetősége által kiállított, valamint a m. kir. révfőkapitányság által láttamozott arcképes igazolvánnyal, továbbá mindegyik ezen okmányokon kívül még a társaságnak igazgatósága, illetve a Rajna–Duna Express Hajózási Rt. alkalmazottai részére a nevezett társaság érdekeit Budapesten képviselő M. Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt. igazgatósága által külön e célra kiállított és alább leírt mintájú „Kiküldetési Rendelet"-tel igazolhassák.

A „Kiküldetési Rendelet"-ekkel azok tulajdonosai a „Kiküldetési Rendelet" érvényessé-

gének tartama alatt az ország határát akár kifelé, akár pedig befelé korlátlan számban léphetik át.

A M. Kir. Államvasutak, a Duna–Száva–Adria Vasúttársaság a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút Rt. igazgatóságai kötelesek minden hónap végén a vezetésem alatt álló minisztérium közbiztonsági osztályának bejelenteni, hogy mely alkalmazott részére (a név és állás megjelölése mellett), mennyi időre, mily államba és mily szám alatt állítottak ki „Kiküldetési Rendelet"-et.

A M. Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt., az Első Dunagőzhajózási Társaság, a Délnémet Dunagőzhajózási Társaság, a Bayerischer Lloyd Hajóstársaság, a Magyar Belhajózási Rt. és a Csehszlovák Dunahajózási Rt. igazgatóságai a „Kiküldetési Rendelet" kiállításával egyidejűleg kötelesek a m. kir. révfőkapitányságot (Budapest, II. Lánchíd utca 23. szám) a kiállításról, a kiküldetési állam megjelölése mellett, és a „Kiküldetési Rendelet" érvényességének tartamáról, az illető kiküldött nevének és állásának, valamint egyéb személyi adatainak és személyleírásának, továbbá a Kiküldetési Rendelet számának megjelölése mellett értesíteni. A M. Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt. igazgatósága ezen értesítésekben meg kell jelölje azt, hogy a kiküldött az ő vagy pedig a Rajna–Duna Express Hajózási Rt. alkalmazottja-e.

Tájékozásul megjegyzem, hogy a szóban forgó „Kiküldetési Rendelet" az eddig is használatban volt mintájú és szövegű, vagyis: 215 mm szélességű és 170 mm magasságú és 4 oldalra terjed, melynek első oldala lila színű alnyomattal van ellátva, melyen felül sötétebb színnel a Szent Korona, alatta pedig a vasúti vállalatokat jelképező jellegzetes szárnyaskerék van. A „Kiküldetési Rendelet"-ek nyomtatvány példányait a M. Kir. Államvasutak nyomdája állítja elő, miért is azok előállítása végett mindegyik forgalmi vállalatnak magának kell érintkezésbe lépnie a M. Kir. Államvasutak igazgatóságának menetkedvezmény osztályával. [...]

II.

Megengedem, hogy a M. Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt., az Első Dunagőzhajózási Társaság, a Délnémet Dunagőzhajózási Társaság, a Bayerischer Lloyd hajóstársaság, a Rajna–Duna Express Hajózási Rt. és a Cseh–Szlovák Dunahajózási Rt. a külföldön levő, magyar állampolgársággal és a saját államának állampolgárságával bíró rendes forgalmi és központi szolgálatot teljesítő alkalmazottai, midőn szolgálati ügyben Ausztriából vagy Cseh-Szlovákiából az ország határát befelé és azután innét visszafelé átlépik, az útlevélkényszer alól mentesítve, magukat a személyleírásukat tartalmazó ‚bérlevonókönyv"-vel, illetve ilyennek hiányában a társaság által kiállított és személyazonosságukat igazoló arcképes igazolvánnyal, továbbá mindegyik ezen okmányon kívül még külön e célra kiállított „Kiküldetési Rendelet"-tel igazolhatják.

Ezen „Kiküldetési Rendelet"-eket az említett hajósvállalatok Ausztriában vagy Cseh-Szlovákiában levő igazgatóságai állítják ki, akik azzal egyidejűleg értesítik a Magyarországon levő igazgatóságukat, illetve képviseletüket arról, hogy mely alkalmazott részére (név, állás, állampolgárság, a „Kiküldetési Rendelet" érvényességének megjelölése mellett) állítottak ki „Kiküldetési Rendelet"-et. Ennek alapján azután a hajósvállalatok magyarországi igazgatósága, illetve képviselete havonkint köteles a m. kir. révfőkapitányságnak a fenti adatok közlése mellett bejelenteni, hogy vállalatuk ki részére állított ki ily kiküldetési rendeletet.

Ezen „Kiküldetési Rendelet"-ek mintáját és szövegét az illető hajósvállalat maga állapítja meg, de azokban hivatkozni kell a jelen körrendelet számára, feltüntetendő továbbá az illető kiküldött állampolgársága, valamint foglalkozása, és hogy a kiküldetés Magyarországba történik, végül a „Kiküldetési Rendelet" érvényességének időtartama is.

Ezen „Kiküldetési Rendelet"-ekkel azok tulajdonosai, a „Kiküldetési Rendelet" érvényességének tartama alatt az ország határát akár kifelé, akár befelé korlátlan számban léphetik át.

III.

Jelen körrendelet I., II. részében említett „Kiküldetési Rendelet"-ekkel azok tulajdonosai vasúton, hajón, gépkocsin vagy légi járóművön léphetik át az ország határát akár kifelé, akár pedig befelé, a szerint, amint azt a „Kiküldetési Rendelet" kiállítására jogosított forgalmi vállalat a „Kiküldetési Rendelet"-ben megjelölte.

IV.

Jelen körrendelettel egyidejűleg a 61692/1921. B. M. és a 81534/1921. B. M. sz. körrendelet hatályát veszti.

Budapesten, 1930. évi július hó 9-én.

A miniszter rendeletéből

Áldásy s. k.

h. államtitkár.

RT 536–540. P.

MINISZTERI UTASÍTÁS

297.

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER UTASÍTÁSA 1902. OKT. 21-ÉN

A KÖZSÉGI ISKOLASZÉKEK, VALAMINT A KÖZSÉGI ELEMI NÉPISKOLÁK TANÍTÓI, ILLETVE IGAZGATÓ-TANÍTÓI RÉSZÉRE [...] 44 246. SZÁM.

[...] A tanítói fegyelem vétségei

100. § A községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget követ el:

a) ha megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvényben és szabályban vagy kormányrendeletben az iskolaügy iránt megszabott kötelességét;

b) ha a növendékekkel durván bánik;

c) ha erkölcsi kihágást vagy köztörvénybe ütköző büntetendő cselekményt követ el;

d) ha az államkormány által eltiltott tankönyvet, avagy taneszközt használ, amely cselekedet az 1879:XL. tc. 38. §-a értelmében büntetendő cselekményt képez, és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel vagy két hóig terjedhető elzárással büntethető, visszaesés esetén – amennyiben utolsó büntetésének kiállásától két év még nem múlt el – a tanító viselt hivatalának elvesztésére is ítélhető [...];

e) ha a községi tanító államellenes irányt követ. Államellenes iránynak tekintendő minden cselekmény, mely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása ellen irányul, történt legyen az akár tanhelyiségben, akár azon kívül vagy más állam területén, élőszóval, írásban vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyvek vagy egyéb eszközök által.

A községi tanító ellen a fegyelmi vizsgálatot a közigazgatási bizottság rendeletére a főszolgabíró, rendezett tanácsú, szkir. [szabad királyi] és törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester foganatosítja.

[...]

114. § A hit- és erkölcstan tanulása alól a községi elemi népiskolákban semmiféle ürügy alatt senki fel nem menthető, minthogy ezen tantárgy a népoktatási törvény értelmében kötelezett tantárgy. [...]

RT 1759–1761. P.

Egyéb források és aktusok

A GAZDASÁGI FŐTANÁCS RENDELETE

298.

A GAZDASÁGI FŐTANÁCS 6/1945. G. F. SZÁMÚ RENDELETE

A GAZDASÁGI FŐTANÁCS TITKÁRSÁGÁNAK LÉTESÍTÉSE
ÉS A FŐTANÁCS ÜGYRENDJÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA TÁRGYÁBAN
A Gazdasági Főtanács a 12 090/1945. M. E. számú rendelet (3) bekezdése alapján a következőket rendeli:

I. A GAZDASÁGI FŐTANÁCS TITKÁRSÁGA
1. § (1) A Gazdasági Főtanács titkárságának személyzete szerződéses és szolgálattételre berendelt alkalmazottakból áll.
(2) A szerződéses alkalmazottakat a Gazdasági Főtanács főtitkára a miniszterelnök jóváhagyásával alkalmazza.
(3) A főtitkár a Gazdasági Főtanács engedélyével egyes állami és önkormányzati alkalmazottakat az 1929. XXX. tc. 73. §-ában foglaltaknak megfelelően a Gazdasági Főtanácshoz szolgálattételre berendelhet.
2. § A titkárságon belül az ügyköröket, az alkalmazottak beosztását a főtitkár állapítja meg. Ugyanő intézkedik az egyes osztályok felállítása és vezetőinek kijelölése tárgyában.

II. A TITKÁRSÁG FELADATA ÉS HATÁSKÖRE
3. § A Titkárság a Gazdasági Főtanács kezdeményező és végrehajtó szerve:
a) figyeli és jelenti a Gazdasági Főtanácsnak a gazdasági életet érintő elvi és gyakorlati kérdéseket;
b) terveket készít a gazdasági élet szabályos mederbe terelésére és rendes menetének tartós biztosítására, valamint a nehézségek elhárítására;
c) az állami és önkormányzati gazdálkodás, továbbá a magángazdasági élet minden vonatkozásaira kiterjedő részletes javaslatait esetleges jogszabálytervezeteivel együtt a Gazdasági Főtanács elé terjeszti;
d) a 12.090/1945. M. E. számú rendelet 5. §-ának *b)* pontja értelmében a minisztertanács elé terjesztett indítványokat és rendelettervezeteket a gazdasági összhang biztosítása céljából egyezteti a fennálló érvényes szabályokkal és intézkedésekkel, és ilyen irányban a Gazdasági Főtanács elé javaslatokat terjeszt;
e) ellenőrzi a Gazdasági Főtanács által kibocsátott rendeletek végrehajtását;
f) a minisztertanács elé terjesztett vagy a szakminiszternek kibocsátás végett megküldött tervezetek megvalósítását szorgalmazza, az elfogadott és kibocsátott rendeletek végrehajtását elősegíti, az intézkedések eredményességét figyelemmel kíséri, és az esetleges nehézségek elhárítására a Gazdasági Főtanács elé javaslatot terjeszt.
4. § A Titkárság feladatának gyors és eredményes ellátása céljából az állami és önkormányzati hatóságokkal, hivatalokkal, intézményekkel és üzemekkel, a főtitkár felügyelete mellett, az érvényes jogszabályok keretein belül közvetlenül is érintkezhet, és azokat, valamint a magánosokat feladataik megvalósítása céljából közvetlenül is megkeresheti. Az utóbbi esetben köteles intézkedéséről a Gazdasági Főtanács legközelebbi ülésén jelentést tenni és a Főtanács jóváhagyását kikérni.
[...]

8. § A jelen rendelet kihirdetésének napján lép életbe.
Budapest, 1946. évi január hó 6-án.
Tildy Zoltán s. k.
a Gazdasági Főtanács elnöke
MK, 1946. 9. SZ.

VÁRMEGYEI SZABÁLYRENDELET

299.

VESZPRÉM VÁRMEGYE 1568. MB. 19 101/1907. SZÁMÚ SZABÁLYRENDELETE

A VÁRMEGYEI TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁG KÖZGYŰLÉSEINEK SZÁMÁRÓL, IDEJÉRŐL ÉS TANÁCSKOZÁSI ÜGYRENDJÉRŐL
1. § Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága évenként négy rendes közgyűlést tart, éspedig március, június, szeptember és december hónapokban, mindenkor a hónap második hétfőjén. Ha ezen napra ünnep esik, úgy az azt követő köznapon.
A rendes közgyűlések reggel 9 és fél órakor kezdődnek, és délután fél 1 órakor végződnek.
2. § Rendkívüli közgyűlések tartásáról és egybehívásáról az 1886. évi XXI. tc. 46. §-a rendelkezik.
3. § A rendes közgyűlések meghívóját a vármegye alispánja, a rendkívüli közgyűlés meghívóját pedig a vármegye esküt tett főispánja és főispáni szék üresedésben léte, avagy a főispán akadályoztatása esetén a vármegye alispánja bocsátja ki a tárgysorozatot, úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűlésekre az alispán állítja egybe.
4. § Úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűlés tárgysorozatát az alispán legalább 8 nappal a közgyűlés előtt a vármegye hivatalos lapjában közzétenni és a lappéldányt minden törvényhatósági bizottsági tagnak megküldeni köteles.
A meghívó és tárgysorozat külön hirdetmény útján is közölhető. A tárgysorozat kiadása után érkező s természetüknél fogva a közgyűlésen tárgyalandó ügyekről pót tárgysorozat készítendő, mely a közgyűlésen osztandó ki. [...]
5. § A tárgysorozatba a közgyűlésen tárgyalandó minden ügy felveendő. A rendes közgyűlésen a tárgysorozat összeállítása után beérkezett rendeletek, átiratok és egyéb ügyek, valamint a napirendre kitűzött tárgyakkal össze nem függő önálló indítványok is tárgyalhatók, ha azok 24 órával előbb az elnökségnél vagy közgyűlésen bejelentettek, és egyidejűleg a vármegye alispáni hivatalában vagy más alkalmas helyen közszemlére kitétettek.
Rendkívüli közgyűlésben kizárólag csak a tárgysorozatban felvett ügyek tárgyalhatók.
6. § A közgyűlés tárgyai azon sorrendben vétetnek tárgyalás alá, melyben azok a tárgysorozatban felsorolva vannak.
Egyes ügyeknek sorrenden kívül való tárgyalása iránt, ha erre nézve indítvány tétetik, a közgyűlés határoz.
7. § Az ügyek a tárgysorozatba a következő sorrendbe állítandók be:
a) alispáni jelentés a vármegye állapotáról. A június havi közgyűlésen az előző egész évre vonatkozó alispáni jelentés kinyomtatandó, és minden törvényhatósági bizottsági tagnak a közgyűlést megelőzőleg 15 nappal megküldendő;
b) számonkérőszék jegyzőkönyve;
c) választások;
d) a törvényhatósági jövő évi költségvetések és múlt évi számadások;
e) pótadók megszavazása;
f) miniszteri leiratok;
g) köztörvényhatóságok átiratai;
h) megyei küldöttségek jelentései;
i) a vármegyei alispán és vármegyei tisztviselők vagy hivatalok előterjesztései;

j) a vármegyét vagy egyes vidékét illető ügyek;
k) a törvényhatósági elbírálást igénylő községi és vegyes ügyek;
l) oklevélkihirdetések;
m) községi költségvetések és számadások.

8. § A közgyűlés elnöke a főispán, akadályoztatása esetén az alispán, ha a főispán és alispán egyidejűleg akadályozva lennének, a főjegyző. Azon esetben, ha az elnöki tiszt teljesítésében a főispán, alispán és főjegyző egyidejűleg akadályozva vannak, a vármegyei árvaszéki elnök elnököl.

[...]

12. § A hallgatóság csak a karzatokon foglalhat helyet, csendzavarás esetén, ha az elnök megintésének sikere nem lenne, egyenként vagy összesen is az elnök által eltávolítható.

13. § A törvényhatósági bizottság minden tagjának közgyűlések alkalmával jogában áll, a törvényhatósági bizottság hatáskörébe tartozó ügyben vagy a vármegyei tisztikar tagjainak eljárása iránt a napirend megkezdése előtt interpellálni.

Az interpelláció minden esetben csak a vármegyei közigazgatás vezetésére hivatott alispánhoz intézhető, az alispán vagy azonnal, vagy a közgyűlés folyama alatt adhat választ, minden esetben azonban a legközelebbi rendes közgyűlésen érdemleges választ adni köteles.

Az interpellációra adott válasz és az interpelláló viszontválaszának meghallgatása után a közgyűlés egyszerű szavazattal határoz afölött, vajon a választ tudomásul veszi-e, avagy tárgyalás végett napirendre tűzi.

Tárgyalás esetén az első szó a kérdést intézőt illeti.

Másként az interpellációk vita és érdemleges határozat tárgyát nem képezhetik.

14. § A tanácskozást a napirendre kitűzött tárgyak felett megkezdetvén, azoktól eltérve, más tárgyról szólni nem lehet.

15. § Indítványok tárgyalásánál az első szó az indítványozót, egyéb ügyeknél pedig az előadót illeti, utána az ellenindítvány beadója szólhat.

A többi bizottsági tagok szólás végett az ezzel megbízott jegyzőnél íratják fel magukat, és sorban, s pedig a lehetőséghez képest különvélemények szerint, hívatnak fel szólásra.

16. § A tárgyhoz minden tag csak egyszer szólhat, az előadót és az indítvány, illetve ellenindítvány beadóját azonban a vita bezárása után a zárszó joga illeti meg.

Kivételt képeznek és bármikor szót kérhetnek:

a) az alispán;

b) az ügy előadója a szükséges felvilágosítások megadása végett vagy hozzá intézett kérdésekre való felelet végett;

c) kik napirendet indítványozni;

d) személyes kérdésben felelni;

e) a közgyűlési ügyrendre hivatkozni; és végre,

f) kik szavazás alá bocsátandó kérdés felvetéséhez hozzászólni akarnak.

17. § Az indítványozónak mindenkor joga van indítványát visszavonni, ha azonban az ily indítványt már valaki magáévá teszi, az első indítványozó jogaiba lép, s a már megkezdett tárgyalás tovább folytatandó.

18. § A tárgyalási nyelv kizárólag magyar. Beszédet olvasni tilos.

19. § A szólót beszédében zavarni nem szabad, s ha valaki ezt tenné, az elnök által első ízben figyelmeztettetik, ismétlés esetén rendreutasíttatik.

20. § Ha a tanácskozás menete a bizottsági tagok tömeges zajongása által akadályoztatnék, az elnök előrebocsátott kétszeri figyelmeztetés után az ülést 10 percre felfüggeszti.

Ha a tanácskozás kétszeri szünet után sem volna folytatható, az elnök az ülést feloszlatja, ily esetben azonban az a következő napon minden esetre folytatandó.

21. § Ha szólni kívánó nem jelentkezik, az elnök a tanácskozást befejezettnek nyilvánítja és a kérdést szavazás alá bocsátja.

A kérdést mindig úgy kell feltenni, hogy arra mindenki igennel vagy nemmel felelhessen. Ha a szavazásra feladott kérdés vagy indítvány több részből áll, szétoztható.

22. § Az írásban beadott indítványok a szavazás megkezdése előtt felolvasandók.

[...]

24. § A név szerinti szavazás az elnök által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, esetleg, ha a törvény másként nem rendeli, név szerinti felhívás mellett nyilvánosan történik.

25. § A titkos szavazás egy, az elnök által kinevezett s egy elnökből és két tagból álló küldöttség előtt szavazati lapokkal ejtetik meg.

26. § A szavazatokat a szavazatszedő küldöttség összeszámítván, az eredmény még ugyanazon gyűlésben kihirdetendő.

Koller Sándor s. k.
alispán

VESZPRÉM VÁRMEGYEI HIVATALOS LAP, 1907. DECEMBER 19.

ALISPÁNI RENDELET

300.

1876

VESZPRÉM VÁRMEGYE ALISPÁNJÁNAK 8809/K.I. 876 SZ. ALISPÁNI RENDELETE

A legutolsó időkben a köz- s a vagyonbiztonságnak a megye területén igen gyakori és vakmerő módon lett veszélyeztetése azon aggályteljes és szomorú meggyőződésre vezettek, hogy a közbiztonsági közegek kötelmöket nem eléggé buzgón teljesítik, másrészről a községek elöljárói is nem alkalmazzák azon óvrendszabályokat, melyeknek a közbiztonsági kötegek eljárásával összhangzásba hozatala által az ily merényleteket már eleve meghiúsíttani lehetne – ´s tekintettel azon körülményre, hogy a jelenleg máris veszélyeztetett közbiztonság a téli időben előforduló keresethiány következtében még inkább veszélyesebbé válhatna, de legfőképp figyelembe tartva, hogy a megyei összes lakosság személy és vagyon bátorságát biztosítani a hatóságoknak legfőbb és legszentebb feladata –, felhívom a megyei összes szolgabírói, úgy Veszprém és Pápa városok polgármesteri hivatalait, mégis Rosos Antal pandúrfőhadnagy és Balogh Dávid alhadnagyot, hogy összes alárendelt közegeikkel a veszélyeztetett közbiztonság helyreállítását most már minden kitelhető módon ´s a legnagyobb eréllyel foganatosítsák – ´s miután alapos gyanú ok van azon következtetésre, hogy a gyakori ház-, és boltfeltörések, sőt, maga a zirci postarablás is kóbor cigányok által eszközöltetett –, szükségesnek vélem a megyebeli összes községi elöljáróságoknak elrendelni ´s szoros büntetés terhe alatt meghagyni, hogy kóbor cigányokat a már különben is fent álló rendelet alapján a községben vagy annak határában megtelepedni ne engedjenek, hanem azok megjelenése esetében azonnal a járásbeli szolgabírósághoz kellő őrizet alatt bekísértessenek ´s innét illetőségük helyére eltoloncoztassanak – hason eljárás követendő minden gyanús és igazolvány nélküli kóborlókra is, továbbá a pásztorok lakásai és egyéb gyanús épületek leginkább éj idején gyakortább megvizsgáltassanak, ´s a hon nem talált pásztorok vagy netán náluk talált idegenek letartóztassanak és ezek szintén a szolgabírósághoz kísérendők, a hon nem talált pásztor felelősségre vonandó, ´s minden felmerülő esetről jelentés teendő lészen, korcsmákban az éjjeli dorbézolás, mely csak kihágásokra ad alkalmat, betiltandó, az éji őrök mellé pedig ház sorszám szerint segédlet rendelendő, végre a közbiztonsági közegek működése az elöljáróság által is kellően ellenőrizendő, ´s minden felmerülő mulasztás vagy visszaélésről azonnal jelentés teendő lészen.

Másrészről a szolgabírói hivatalok felhívatnak, hogy a közbiztonsági közegeket kötelmük pontos teljesítésére szorítsák, ´s folytonos őrjáratok, cirkálások, sőt, a járásban vagy a másik járással összhangzó nagyobb hajtásokat teljesítessenek, a pásztorok tanyáit gyakor-

ta megvizsgáltassák, ´s az őrjáratok ne csak az országutakon ´s községekben, hanem a pusztán félreeső tanyák ´s éj idején a csárdákban teljesíttessék, a kötelességet nem elég buzgósággal vagy éppen hanyagon teljesítő pandúrt vagy megbüntessék, vagy pedig elmozdítása végett ide jelentést tegyenek, ugyanezek teljesítése és kellő ellenőrzése a pandúrcsapat fő- és altisztjeinek is szoros kötelmévé tétetvén – okvetlen elvárom, hogy a hatóság, a községek elöljárói és a közbiztonsági közegek buzgó, erélyes, kitartó és összhangzó eljárása által a megyébeni közbiztonság a legrövidebb idő alatt helyre állítatván, a lakosság személy és vagyona biztosítva legyen.

Eljárásuk ´s a tett intézkedések érdemébeni jelentést legfellebb október hó 15-ig múlhatatlanul elvárom.

Jelen körrendelet a községekkel mihez tartás végett leendő közlés tekintetéből, a Veszprém hivatalos értesítőben is közzé teendő lészen.

A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYKÉRDÉS TÖRTÉNETE DOKUMENTUMOKBAN. SZERK. MEZEY BARNA BP. 1986 219–220. P.

DÖNTVÉNY

301.

1945
A MAGYAR KÚRIA JOGEGYSÉGI TANÁCSÁNAK
112. SZÁMÚ POLGÁRI DÖNTVÉNYE

A keresetindítással félbeszakadt elévülés a Pp. 446. §-ának esetében az elmulasztott perfelvételi vagy tárgyalási határnapot követő napon a Pp. 475. §-ának esetében pedig az eljárás szünetelésében való bejelentését követő napon kezdődik újra.

A MAGYAR KÚRIA JOGEGYSÉGI TANÁCSÁNAK 112. SZÁMÚ POLGÁRI DÖNTVÉNYE

„A keresetindítással félbeszakadt elévülés az 1911: I. tc. 446. §-ának második bekezdésében és 475. §-ának második bekezdésében meghatározott két hónap, illetve az 1925: VIII. tc. 15. §-ának első bekezdésében meghatározott négy hónap utolsó napját követő napon vagy pedig az elmulasztott határnapot, illetve a szünetelés iránti megegyezés bejelentésének napját követő napon kezdődik újból?"

(Vonatkozással a Kúriának egyfelől P. IV. 3116/1922. számú végzésére és P. IV. 2401/1927. számú ítéletére, másfelől P. IV. 1572/1926. számú ítéletére, végül P. VII. 4396/1926., P. VII.477/1919. és P. VII. 5243/1930. számú ítéleteire.)

Határozat

A keresetindítással félbeszakadt elévülés a Pp. 446. §-ának esetében az elmulasztott perfelvételi vagy tárgyalási határnapot követő napon, a Pp. 475. §-ának esetében pedig az eljárás szünetelésében való megegyezésnek bejelentését követő napon kezdődik újra.

Indokolás

I. A magyar Kúria elnöke a magyar Kúriának egymástól eltérő több határozatára tekintettel az 1930: XXXIV. tc. 128. §-ának 2. pontja alapján a közpolgári ügyekben alakított jogegységi tanács elé utalta a következő vitás elvi kérdésnek eldöntését:

„A keresetindítással félbeszakadt elévülés az 1911:1.tc. 446. §-ának második bekezdésében és 475. §-ának második bekezdésében meghatározott két hónap, illetve az 1925:VIII. tc. 15. §-ának első bekezdésében meghatározott négy hónap utolsó napját követő napon vagy pedig az elmulasztott határnapot, illetve a szünetelés iránti megegyezés bejelentésének napját követő napon kezdődik újból?"

A bírói gyakorlat álláspontja egyöntetű abban a tekintetben, hogy a keresetindítással félbeszakított elévülés a peres eljárás folyása alatt újra nem kezdődik, de az elévülés ismét újból megindul, ha az eljárást a felek szüneteltetik. Ezt az álláspontot már a Pp. életbelépése előtt kifejezésre juttatta a Polgárijogi Határozatok Tárába 99. szám alatt felvett elvi határozat, és ezt az elvi álláspontot foglalta el az eljárásnak a Pp. 446. vagy 475. §-a értelmében szünetelése eseteiben is a magyar Kúriának állandó gyakorlata.

Ellentétes határozatokat hozott azonban a magyar Kúria a jogegységi tanács döntése alá bocsátott elvi kérdésben.

A magyar Kúria kivált régebben hozott több határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a peres eljárás szünetelése esetében az elévülés félbeszakadása a tárgyalás elmulasztásának napjával vagy a szünetelésben való megállapodás bejelentésének napjával véget ér, de az elévülés időfolyása csak az ettől a naptól számított két hónapnak, illetve a Ppn. életbelépése után négy hónapnak elteltével, vagyis akkor kezdődik újra, amikor az új határnap kitűzését a Pp. 446. §-ának második bekezdése és 475. §-ának második bekezdése, illetve a Ppn. 15. §-ának az előbb megjelölt törvényhelyek időmeghatározását módosító első bekezdésének értelmében kérni lehet (magyar Kúriának IV. 3116/1922. számú végzése, P. IV. 2401/1927. számú ítélete).

Van azonban olyan ítéleti álláspont is, hogy az elévülés félbeszakadása nem a szünetelés kezdetével, hanem csak az említett két hónapnak, illetve most már négy hónapnak elteltével ér véget, és ezzel egyidejűleg kezdődik újból az elévülés (a magyar Kúriának IV. 1572/1926. számú ítélete).

Az ilyen értelmű határozatoknak az elévülés újrakezdődésének időpontját megállapító részével ellentétben a magyar Kúriának több határozata szerint a keresetindítással félbeszakadt elévülés az eljárás szünetelése esetében a tárgyalás elmulasztásának napjával vagy a szünetelésben való megállapodás bejelentésének napjával nyomban újrakezdődik (a magyar Kúriának P. VII. 4396/1926., P. VII. 7477/1929., P. VII. 5243/1930. számú ítéletei).

II. Az eljárás szünetelése a perfelvételi, illetve tárgyalási határnapnak elmulasztásával vagy a szünetelésben való megegyezés bejelentésével kezdődik. Ekkor szűnnek meg a perbeli cselekmények, és ennek folytán a per a szüneteléssel nyomban abba az állapotba jut, amely a bírói gyakorlatnak már az említett 99. számú elvi határozatban megnyilatkozott álláspontja szerint véget vet az elévülés félbeszakadásának. Az elévülés félbeszakadásának megszűnéséhez pedig önként következő joghatásaként szorosan hozzákapcsolódik az elévülés újrakezdődése.

Ez az okfejtés a részben újabb bírói gyakorlatnak a fentebb követett sorrendben utolsó helyen ismertetett álláspontjával, valamint a M. T. J. 1.301. §-ának álláspontjával egyező végső következtetéshez vezet.

Az ezzel az állásfoglalással szemben álló álláspontnak alapvető indoka nyilván az, hogy az eljárás szünetelésének négy hónapra (azelőtt két hónapra) terjedő időszakában az eljárás folytatásának törvényes akadálya van, ilyen esetben pedig a magánjog szabálya értelmében a követelés érvényesítését gátló akadály megszűnéséig nyugszik az elévülés.

A pert azonban a felek közös akaratelhatározása juttatja a szünetelés tartós állapotába, éspedig akkor is, ha a perfelvételi vagy tárgyalási határnapot kölcsönösen elmulasztják, mert ebben az esetben, ha a határnap elmulasztása nem volt szándékos, a mulasztó fél a mulasztás vétlenségének valószínűsítése alapján a mulasztás után nyomban új határnap kitűzését kérheti.

Az eljárás szünetelésének a peres eljárás folytatását négy hónap elteltéig gátló következményét nem lehet tehát kívülről ható és a követelését érvényesítő fél által ki nem kerülhető jogi akadálynak tekinteni, már pedig az elévülés nyugvását csak ilyen kényszerű akadály idézi elő.

Ezeknél fogva az elévülés szabályai elvi okokból nem kívánják, hogy a szünetelés állapotának kezdete és az elévülés időfolyamának újra megindulása közé az elévülés nyugvá-

sával egyet jelentő időköz ékelődjék, vagyis, hogy az elévülés félbeszakadásának megszűnését ennek önként következő magánjogi hatása nyomban ne kövesse.

De gyakorlati szempontok sem követelik az elévülés újrakezdődésének a szünetelés kezdeténél későbbi időre tolódását. Lehet ugyan olyan eset, hogy a követelés négy hónapot meg nem haladó, kivételesen rövid elévülési idő miatt a szünetelés kényszerű időtartama alatt elévülhetne, de annak folytán, hogy az eljárás szünetelése a felek akaratától függ, a követelését érvényesítő felet az elévülés veszélye ilyen esetben sem fenyegeti. Ehhez a szemponthoz hozzájárul, hogy az eljárás szünetelése nem indítja meg okvetlenül az elévülés szakadatlan időfolyását. Megtörténhetik ugyanis, hogy az elévülés a szünetelés alatt a magánjog szabályainál fogva nyugszik vagy félbeszakad (pl. a felek egyességi tárgyalásainak vagy a követelés elismerését jelentő részletfizetéseknek következtében). Az ilyen esetben pedig a pert a szünetelés után tovább folytató hitelező a szünetelésre alapított elévülési kifogással szemben a körülményekhez képest sikeresen hivatkozhatik.

A jogegységi tanács ezeknek az indokoknak alapján a döntése alá utalt vitás elvi kérdést előrebocsátott határozata szerint oldotta meg.

Budapest, 1945. évi december hó 10-én.

Dr. Kerekess István, *s. k., a magyar Kúria elnöke*, dr. Ludvig Rezső *s. k.*,
dr. Antalfy Mihály *s. k.*, dr. Karay Pál *s. k.*, dr. Böszörményi-Nagy István *s. k., előadó*,
dr. Morvay Aurél *s. k.*, dr. Révész Gusztáv *s. k.*, dr. Zrínyi Miklós *s. k.*,
dr. Szladits László *s. k.*, dr. Zombory József *s. k.*, dr. Rakovszky Menyhért *s. k.*

MK, 1946. 23. SZ.

302.

1900

A CURIA 1450/1899. SZ. DÖNTVÉNYE

AZ A KÖRÜLMÉNY, HOGY A FELPERES KERESETÉBEN NEM ADTA ELŐ, HOGY AZ ALKALMI EGYESÜLETBE ANNAK TAGJAI KÜLÖN-KÜLÖN MILY ÉRTÉKET ADTAK BE, S AZOK KÜLÖN-KÜLÖN MILY ÜGYLETEKET KÖTÖTTEK, S KEZEIKHEZ KÜLÖN-KÜLÖN MILY ÖSSZEGEK ÉS ÉRTÉKEK FOLYTAK BE, NEM AKADÁLYOZZA EGYÉB TÖRVÉNYES FELTÉTELEK FENNFORGÁSA ESETÉBEN A FELHÍVOTT ALPERESEK SZÁMADÁSI KÖTELEZETTSÉGÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSÁT

Tsz. [törvényszék]: Az alkalmi egyesületnek 1893. március végén történt megalakulását és 1893. június havában történt felbomlását a felhívottak mint annak résztvevői beismerték. X. Y. tanúknak vallomásával pedig beigazolást nyert az, hogy az üzlet vezetésében, a gabonaneműk bevásárlásában, a fizetések teljesítésében stb. a felhívottak mindegyike különkülön személyesen részt vett; miből okszerűen a keresk. törvény 62. §-ából is következik, hogy a felhívottak mindegyike emez üzleti ténykedésükről számot adni nem tartoznak stb.

Ítélőtábla: Tekintettel arra, hogy a felperes keresetében nem adta elő, hogy a közte s az alperesek között fennállott alkalmi egyesületbe annak tagjai külön-külön mily értéket adtak be, s azok külön-külön mily eladási és vételi ügyleteket kötöttek, és kezeikhez külön-külön mily összegek és értékek folytak be, ennek hiányában pedig nem állapítható meg, hogy a peres felek külön-külön mely ügyletekért felelősek, s mily összegekről tartoznak számolni, s a kereset nem nyújt alapot arra, hogy az alperesek külön-külön a számadás be nem terjesztése esetén az 1881. évi LIX. t.cikk 82. §-ának megfelelően mely összegben lennének marasztalandók, s tekintettel arra, hogy az 1881: LIX. törvénycikk 81. és 82. §-ai egybevetett tartalma szerint a felhívási számadási perekben a számadási kötelezettség is csak abban az esetben állapítható meg, ha a kereset alapot nyújt arra, hogy a felhívott tagok a számadás be nem adása esetén a felhívó részéről a felszámított összegben elmarasztalhatók legyenek, ez az eset pedig fenn nem forog, alpereseket számadástételre kötelezni nem lehetett stb.

C.: A másodbíróság végzését megváltoztatni és az alpereseket számadásra kötelezni azért kellett, mert a felperes keresetében felszámította azt az összeget, melyben az alpereseket elmarasztaltatni kérte arra az esetre, ha a számadásokat elő nem terjesztenék; minthogy ebben a kérelemben egyetemleges marasztalási kérelem nem foglaltatik, ez úgy értendő, hogy az alp.-ek a számadásnak akár valamennyiök, akár egyik vagy másik részéről elő nem terjesztése esetében a felszámított összegben egyenlő arányban marasztaltassanak; a felperes keresete ezek szerint a törvényes követelményeknek megfelelő lévén, az alperesek számadási kötelezettségének megállapítását a másodbíróság által felhozott körülmény nem akadályozza stb. 1900. február 28.

GRECSÁK KJ. 196–197. P.

303.

1905

A BUDAPESTI ÍTÉLŐTÁBLA II. G. 82/1905. sz. DÖNTVÉNYE

A SEGÉD BETEGSÉGE VÉTLEN BALESETNEK TEKINTENDŐ, ÉS EZ OKBÓL A FŐNÖK BETEG SEGÉDJÉNEK HAT HÉTEN ÁT KÖTELES ILLETMÉNYEIT KISZOLGÁLTATNI. AMENNYIBEN A SZOLGÁLAT TELJESÍTÉSÉRE VALÓ KÉPTELENSÉG – BETEGSÉG – HAT HÉTNÉL TOVÁBB TART, A MUNKAADÓ A SZOLGÁLATI SZERZŐDÉST AZONNAL MEGSZÜNTETHETI

Az alsóbíróságok ítéletében foglalt tényállás szerint ugyanis az alp. a felp.-eknél könyvelőként volt alkalmazva, és ezen állásával járó teendőit bekövetkezett betegsége miatt egyfolytában több mint hat héten át nem végezte, s a felp.-ek az alp.-t a szolgálatból csak a betegség okából több mint hatheti egyhuzamban való szünetelés után bocsátották el. Ilyen körülmények között helyesnek fogadja el a kir. T. a fellebbezési bíróságnak azt a megfelelően indokolt jogi álláspontját, hogy az ügy eldöntésénél a Kt. 56. §-ában foglalt az az anyagi jogszabály alkalmazandó, hogy a kereskedő abban az esetben, ha segédje szolgálata teljesítésére vétlen baleset miatt, ami alatt a dolog természeténél fogva a betegség is értendő, ideiglenesen képtelen, segédjének illetményeit csak hat héten át köteles kiszolgáltatni. Önként következik ebből, hogy amennyiben a szolgálat teljesítésére való képtelenség 6 hétnél tovább tart, ez a körülmény a munkaadónak a szolgálati szerződés azonnali megszüntetésére jogos alapul szolgál, mert a szolgálati szerződés jogi természeténél fogva a szolgálatadót terhelő viszontszolgálat ellenkező kikötés vagy törvényes intézkedés hiányában csak addig követelhető, míg a munkavállaló szolgálati kötelezettségének eleget tesz, vagy erre megfelelő képesség mellett kész. Ilyen ellenkező törvényes intézkedésnek pedig az 1884. évi XVII. tc. 97. §-ában foglalt rendelkezés nem tekinthető, mert figyelembe véve azt, hogy az anyagi jogszabály szerint a segéd szolgálatát a felmondási határidő alatt is rendszerint teljesíteni tartozik, kétségtelen, hogy a most idézett törvényszakasz intézkedése csakis abban az esetben alkalmazható, ha a segéd elvállalt szolgálati kötelezettségének eleget tenni kész és képes. Mindezek alapján az alperest alaptalan felülvizsgálati kérelmével elutasítani kellett. 1905. szeptember 7.

GRECSÁK KJ. 124–125. P.

A KÚRIA TELJES ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE

304.

1909
Jegyzőkönyv

Felvétetett a kir. Curia polgári és büntető szakosztályainak 1909. évi október hó 5-ik napján tartott teljes ülésről.

Jelen voltak

Dr. Bernáth Géza, a kir. Curia másodelnökének elnöklete alatt:

Vági Mór
Dr. Vavrik Béla
Sebestyén Mihály
Dr. Décsey Zsigmond
Gottl Ágoston
Dr. Beck Hugó
Zachár Emil *kir. curiai tanácselnökök*
Dr. Székely Ferencz *kir. koronaügyész*

Pechata Endre, Mezey János, Illés Jenő, Havass Károly, Végh János, Horváth Kálmán, Istvánffy József, Fittler Imre, Major Kálmán, Karsa László, dr. Tarnai János, Grecsák Károly, Balázsovich József, Frater Imre, dr. Szegheő Ignácz, Somogyi Mihály, Dogáriu Tamás, Sárói Szabó László, Janecsko István, Onacin Sándor, Debreczenyi Miklós, Scherff János, Garam Jenő, Danilovics Elek, Tolnai Antal, dr. Stand Lajos, Töttössy Béla, dr. Lábán Lajos, dr. Selcz József, Vörösmarty János, Orosszy Géza, Forster József, Szőcs Ákos, Sarlay Ferencz, dr. Lallossevits János, Weis Károly, Avedik Simon, Jantsik Viktor, Végh József, Varjassy Ferenc, Wettstein Gyula, Bohusziczky Ödön, Zsiros Kálmán, dr. Tury Sándor, Hanák Kolos, Deák Péter, dr. Nyeviczkey Antal, dr. Szüts Miklós, Ribossy Kálmán, Polgár József, Mennyey László, dr. Gedeon Albert, Kacskovics Jenő, dr. Sponer Gyula, Vaikó Pál *kir. curiai bírák,*

dr. Baumgarten Izidor, Küchler Gyula és Vargha Ferenc *kir. koronaügyészhelyettesek;*

Tomcsányi László, dr. Schulek Kálmán, dr. Rötth László, dr. Pap István, dr. Tahy Mihály, dr. Plopu György, dr. Bucz Lajos, Kolos Jenő, Szalay Tamás, dr. Juhász Andor, Fogler Béla, dr. Márkus Dezső, dr. Haupt Albert, Ligetkuty Iván, dr. Dobi Imre, dr. Hrechuss Viktor, dr. Zöld Adorján és dr. Schuster Rudolf *beosztott kir. ítélőtáblai bírák.*

Jegyző: dr. Noszlopy Antal *kir. törvényszéki bíró.*

Elnök a teljes ülést megnyitván, megemlíti, hogy a mai teljes ülés egyedüli tárgya a kir. Curia újonnan kinevezett elnökének eskütétele. Felhívására: Somogyi Mihály kir. curiai bíró előterjesztette

4945/909

Az igazságügyminiszter úr 9094/909 IM. E. sz. átiratát, amely szerint Günther Antal igazságügyminiszter urat Ő. cs. és ap. kir. Felsége f. évi sept. 23-án kelt legfelsőbb elhatározásával kérelmére az igazságügyi tárca vitelétől legkegyelmesebben felmenteni méltóztatott, és ennek folytán Günther Antal igazságügy-miniszter úr midőn az igazságügyi tárca vezetésétől megválik kedves kötelességének tartja meleg köszönetét nyilvánítani ama

becses támogatásért, melyet a kir. Curia másodelnöke és a vezetése alatt álló kir. Curia részéről hivatali működésének ideje alatt tapasztalni szerencsés volt, és kéri, hogy köszönete a kir. Curia tagjaival is közöltessék.

A teljes ülésben kihirdettetvén tudomásul vétetett s irattárba téteni rendeltetett. – Egyhangúlag.

4986/909

Az igazságügyminiszter úrnak 9167/909 IM. E. sz. E. kelt átiratát, amely szerint Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó évi september hó 25-én kelt legfelsőbb elhatározásával Günther Antal valóságos belső titkos tanácsos, volt m. kir. igazságügyminiszter urat a m. kir. Curia elnökévé legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

A teljes ülésben kihirdettetvén, örvendetesen tudomásul vétetett s irattárba tételni rendeltetett. Egyhangúlag.

Elnök ezután indítványozza, hogy az újonnan kinevezett Elnök úr Őnagyméltósága Vági Mór kir. curiai tanácselnök, Pechata Endre és Illés Jenő kir. curiai bírákból álló hármas küldöttség útján kérettessék fel, hogy a hivatali eskü letétele végett a teljes ülésen megjelenjék.

Ezen indítvány egyhangú elfogadása után a kiküldött bizottság megbizatásában eljárván, a jelen voltak éljenzése közben megjelent a m. kir. Curia újonnan kinevezett elnöke. Günther Antal és a hivatali esküt az elnöklő másodelnök kezéhez szabályszerűen letette.

Elnöklő dr. Bernáth Géza kir. curiai másodelnök ezután a kir. Curia elnökéhez a következő üdvözlő szavakat intézte:

„Nagyméltóságú Elnök Úr! Most, hogy immár az eskü szavai elhangzottak, a legfőbb bírói testület nevében tisztelettel üdvözlöm Nagyméltóságodat mint a kir. Curiának elnökét.

E név: magyar kir. Curia nem csupán a magyar törvényhozásban és hivatalos életben vált fogalommá, de százados sikeres működése alatt fogalommá vált ez az egész ország közvéleményében, éspedig abban a kedvező értelemben, hogy az jelentette a bizalmat és reménységet. Bizalmat azért, mert a köztudatba ment az, hogy ez a hely a hazaszeretetnek és királyhűségnek otthona; a törvény előtti egyenlőségnek védbástyája, az igazságnak tiszta kiapadhatatlan forrása – a szó nemes értelmében legmagasabb fórum, ahol a törvényt az egyesek és érdekcsoportok elhomályosító kisérletei dacára a maga tisztaságában életbölcsesség és tapasztalással, a legmagasabb látkörrel kezelik. De jelent reménységet is, mert a jogkereső közönség reménységének ez végső állomása, és ehhez van kapcsolva a hit és tudat, hogy az igaz ügyre ismét sugárzik az igazságnak fénye és melegsége. Ennek a nagy történeti névnek örököse a mai m. kir. Curia teljes tudatában van annak, hogy e gazdag örökséggel szemben nagy és nehéz kötelességei is vannak, és most amidőn avató teljes ülésében Nagyméltóságodat mint elnökét tisztelettel üdvözli, elsősorban is biztosítja arról, hogy e magas bíróság nagy feladatának teljesítésével járó kötelességeket a jövőben is odaadó buzgalommal és lelkesedéssel fogja teljesíteni; biztosítja mint a Curia jó hírnevének és fényének most már első osztályosát arról, hogy e testületnek minden egyes tagja legjobb tudásával, képességeinek teljes erejével támogatni fogja az igazság kiszolgáltatásának céljára irányzott nemes igyekezetében, valamint a Curia régi jó hírnevének és fényének fenntartására irányzott törekvésében.

Excellentiád hosszú jogászi pályája, Ő Felsége Urunk királyunknak és a kir. kormánynak a kinevezésében megnyilatkozott bizalma biztosíték jövendő működésére nézve. De emellett biztosíték az is, hogy Excellentiád előbbi munkakörében mint a magyar igazságügy főfelügyelője közvetlen tapasztalatot szerzett a kir. Curiáról, ennek szervezetéről, nagybecsű és értékes hagyományairól, előnyeiről és hiányairól és ekként bölcsen tudja, mi az, amit megbecsülve fenntartani, emelni és ápolni s mi az, amit pótolni vagy helyettesíteni kell, mint hosszú időn át hivatásos jogvédő pedig bölcs tapasztalatokat szerzett, amelyek itt is az igazságszolgáltatás egyetemleges érdekeinek előmozdítására szolgálandanak. De egy reménységgel is néz a kir. Curia Nagyméltóságod működése elé; igazságügyminiszterségének kezdete ugyanis összeesik azzal a korszakkal, amikor e bíróság roskadt a régi hát-

ralék súlya alatt, és emellett a törvényhozás újabb törvények végrehajtásával, vagyis újabb teherrel bízta meg. Ám igaz, hogy ugyancsak a törvényhozás bölcsessége sok terhet levett a bíróság vállairól, de a ma már elért kibontakozás elsősorban mégis e testület fáradhatatlan, odaadó lelkes működésének az eredménye. Excellentiád előtt iménti említett munkaköréből kifolyólag ez a tény ismeretes, és ebből merítjük mi azt a reménységet, hogy Nagyméltóságod e testületet bizalmában, méltánylásában és jóakaratában részesítendi. Midőn ezt a Curia részére ismételve kérem, egyúttal kívánok Nagyméltóságodnak erőt, egészséget és sok sikert új magas állásában." *(Általános élénk éljenzés)*

Ezzel a jegyzőkönyv befejeztetett és aláiratott.

Kmf

Bernáth Géza
a kir. Curia másodelnöke

Dr. Noszlopy Antal
tanácsjegyző

Ezután Günther Antal a kir. Curia elnöke elfoglalta az elnöki széket, s a következőket mondotta:

„Nagyméltóságú Másodelnök Úr! Méltóságos és nagyságos bíró urak! Hódoló köszönetet mondok mindenekelőtt Ő Felségének azért a legmagasabb elhatározásáért, melyel engem e nagy tekintélyű testület élére állított. Nem kerestem ezt a méltóságot, amint hogy nem vágyódtam soha dísz és fény után. Emellett nagyszerű elődeimnek, legutóbb Oberschall Adolfnak magas színvonalon álló működése azt a tépelődést vitte be lelkembe: mélto vagyok-e elfoglalni helyüket? De ha úgy kellett határoznom, hogy ide jövök Önök közé, ezzel egyidejűleg megérlelődött bennem egy másik elhatározás. Az az elhatározás, ami állandó törekvésem is lesz, hogy amíg itt vagyok, abban a ragyogásban, melyel közjogunk ezt az állást körülveszi, ne az egyén sütkérezzék, hanem abban a kir. Curia összes bíráinak hivatási buzgalma és ennek az eredménye nyerjen kifejezést, hogy nemzetünk megnyugvását az igazságszolgáltatásban, s ezzel a magyar társadalomnak lelki összhangját a judikatura körében sikerrel vagyunk képesek munkálni.

Nagy tradíciók, melyek visszanyúlnak történelmünk legelső századaira és napjainkig éreztetik hatásukat, állanak rendelkezésünkre és felajánlják segítő tevékenységüket. Csak értékesíteni, csak felhasználni kell tudnunk azokat; de ezek vezető irányítása nélkül még oly nagy bírói készültség és munkabírás sem lesz képes megvalósítani a judikatura igazi céljait.

A mi régi bírói szervezetünknek voltak kétségtelenül nagy hiányai. Az emberek gyarlósága és nemzetünknek nagy válságai is többször megdöbbentőleg éreztették hatásukat. De egy hatalmas szervezeti gondolat következetesen és elpusztíthatatlanul áthúzódik régi bírói organizmusunk egész történetén: hogy a nemzetnek a társadalomban is gyökérrel bíró annak tehát minden baját és szükségét ismerő mandatariusai üljenek a kurialis székeken, kik a király tekintélyével ítélkezhetnek ugyan, de a nemzet jogérzetével állandó közösségben kell működniök.

Ez a szervezeti gondolat a judikatura és a társadalom között mellőzhetlenül szükséges kapcsolatot jelentette azzal a kölcsönhatással, mely ily kapcsolat mellett el nem maradhatott. De vajon a modern törvényhozás, mikor látta, hogy a mi régi bírósági szervezetünket lehetetlen tovább fenntartani, gondolt-e arra, hogy az újonnan megalkotandó organizmusba szintén be kell vinni ezt a fenkölt nemzeti tradíciót? Gondolt-e arra a feltétlen szükségre, hogy az új szervezetben nemcsak nem szabad széttörni ezt a kapcsolatot, de sőt, épen a jogtudomány modern eszközeivel, tehát a régi rendtől eltérő módon, még erősebbé és életteljesebbé kell és lehet is tenni ezt a kölcsönhatást?

Ha gondolt is minderre, az alkotmány visszaállítása után csak üres sablonokat teremtett, melyekbe nem volt képes lelket önteni. A közvetlenséget csak a jövőben megvalósítandó elvként proklamálta, és szinte rettegni látszott attól, hogy intézményileg biztosítsa a bírói szabad mérlegelést. Pedig e kettő az, a második még inkább, mint az első, melyel a hivatása magaslatán álló bíró a maga judikaturai munkájában behatolhat a társadalom legbensőbb lelki világába, megértvén annak igazi bajait, és megértetvén azzal a jog alkalmazásainak egész igazságát, a mivel neveli, jogérzetében erősíti és bírói hivatása terén magához csatolja azt.

Mindenütt a világon, ahol ezt a lehetőséget a bírótól elvonta a törvényhozás, beállottak ennek a helyzetnek elmaradhatatlan következései. A bírói testület elzárt, az élet valóságával semmi közösségben nem álló hivatalnoki kaszttá lett; a törvény legüdvösebb rendelkezései elsenyvedtek a betű szolgálatának gépies judikaturája alatt; a társadalomban pedig megindult ugyancsak a formák keresésének egy veszedelmes áramlata: a csalárdság és megtévesztés ösztöne szintén jogi kategoriákba búját a vagyoni forgalom ügyletei terén, a mivel nemcsak az igazságnak törvénykezési diadalát gátolta meg, de megrendítette a társadalom jogérzetét is.

Nálunk ezek az állapotok talán nem mutatkoztak olyan nagy mérvben, mint korábban egyéb államokban, ahol a bírói munkát szintén elzárták az élettől. E mellett az újabb időben a közvetlenség nagyobb területet hódított, s a bírói szabad mérlegelést mind nagyobb körben igyekszik érvényesíteni a törvényhozás. Ennek az iránynak további térfoglalásától várom mindenekelőtt azt, hogy a bíró belemarkolhasson az élet egész forgatagába, hogy így jobban megismerje, vezethesse és a puszta formalizmus béklyóitól mentesített mérlegelésével a jogrendnek medrébe terelhesse azt. De reménylem azt is, hogy már ezt megelőzőleg ez a legmagasabb bírói forum a maga nagy tekintélyével képes lesz megnyitni és megalapozni az útját különösen annak a nagy reformnak, mely a magánjog birodalmában alaki és anyagi téren nem soká várathat magára. Nem terjeszkedhetem ki természetesen a részletekre. Ki akarom azonban emelni a sok teendő közül azt az egyet, hogy ez a törekvés csak akkor vezethet eredményhez, ha a judikatura egész vonalán sikerül megszüntetni a törvényalkalmazásnak azt a nem egy irányban tapasztalható aggodalmas tartozkodását, mely inkább a puszta szónak szűk körében keresi a jogot, semhogy azt az egész igazságot keltené életre, mely a törvény értelmi világában jelentkezik. A betű – s ezt Önöknek nem kell magyaráznom, mert velem egyetértenek – gonosz játékot űz a judikatura terén. Ha a bíró azt hiszi, hogy ő fogta meg a betűt, s abban az igazságnak legalább látszatát, a nagy nyilvánosság rögtön meglátja, hogy éppen megfordítva, az üres betű ejtette foglyul a bírót, s ne csodálkozzék senki a fölött, hogy az ilyen törvényalkalmazás nemcsak, hogy kölcsönös megértésben együvé nem hozza, de a kölcsönös meg nem értés által mind jobban eltávolítja egymástól a judikaturát és a kívüle létező jogérzetet.

De nem folytatom még így általánosságban sem annak az iránynak jelzését, mely mindig előttem lebegett, mióta a jog terén működöm, s melyről tudom, hogy ennek a magas bírói testületnek kebelében is mindig élénk visszhangra talált. Ezt az irányt iparkodtam érvényesíteni a törvényalkotás terén is igazságügyminiszteri működésem alatt.

Bírói szervezetünk nagy tradícióinak ápolása és hasznosítása modern eszközök segélyével és a bíróság kebelében hatalmas testületi szellem megteremtése, mely a nemzeti élet erkölcsi és anyagi szükségeinek átérzésével a társadalom jogrendjének szabályozója legyen: ez volt az az eszmény, melyet mindig meleg szívvel ápoltam. És én mondhatom, hogy ezen a téren az ország legfőbb bíróságának útmutató tekintélyével még az eddiginél is nagyobb eredményeket érhetünk el anélkül, hogy várnunk kellene előbb újabb törvényhozási reformokat. Az angol igazságszolgáltatás páratlan dicsőségének egyetlen titka van: „Men, not measure." Emberek és nem szabályok kellenek.

De mikor itt látom a Curia bíráit, látom a koronaügyészség tagjait, jogéletünknek és jogszolgáltatásunknak mind megannyi kitünőségeit, erős a hitem, hogy istápolva az egész magyar bírói és ügyészi testületnek magasan szárnyaló közszelleme és az ügyvédi kar erényei által, sikerrel fogjuk megoldani az előttünk álló nagy feladatokat. Aki a jog ideáljainak oltárán áldozik, az minden törvényben megtalálja az értékesíthető kincseket, még azokban a törvényekben is, melyekről maga a törvényhozás sem sejtette, hogy azok homályában ő maga helyezte el azokat.

És ezzel végeztem. A magam részére e testület körében bizalmat kérek és támogatást, az én lelkem viszonozni fogja ezeket az érzelmeket. A másodelnök úr ő nagyméltóságának pedig, kit melegen üdvözlök ama nagy kitüntetés alkalmából, melyel Ő Felsége érdemeit jutalmazta – köszönetet mondok eredményteljes működéséért, melyet eddig kifejtett, s a Curia vezetését ezennel átveszem." *(Hosszan tartó élénk éljenzés.)* Ezután a Curia elnöke, a teljes ülésnek az Elnök eskütételén kívül egyéb tárgya nem lévén, a teljes ülést berekesztette.

Kmf

Günther Antal
a kir. Curia elnöke

Dr. Noszlopy Antal
tanácsjegyző

IRATOK 5. 22–27. P.

305.

1924

Jegyzőkönyv

a m. kir. Kúriának 1924. évi január hó 8. napján tartott teljes üléséről

Jelenlevők:

dr. Tőry Gusztáv, a m. kir. Kúria elnökének elnöklete alatt
Ráth Zsigmond, a m. kir. Kúria másodelnöke
Staud Lajos dr. kir. kúriai tanácselnök
Deák Péter dr. kir. kúriai tanácselnök
Baloghy György dr. kir. kúriai tanácselnök
Túry Sándor dr. kir. kúriai tanácselnök
Zsíros István kir. kúriai tanácselnök
Szeőke Kálmán kir. kúriai tanácselnök
Rötth László dr. kúriai tanácselnök
Kolos Jenő kir. kúriai tanácsenök
Istvánffy Lajos dr., Pap Móric dr., Wesztermayer Vidor dr., Kéler József dr., Raskó István dr., Geiger Dezső, Bocskor Antal, Rácz Lajos, Jurka János dr., Sereghy Mihály dr., Traeger Zsigmond, Deseő Kálmán dr., Keczer Gyula, Sélley Barnabás dr., Frank Lajos, Gaár Vilmos dr., Dicsőfy Sándor dr., Gaiger Miklós, Kulin Sándor, Fövenyessy Lajos, Huszár Sándor, Bella János dr., Geszti Andor dr., Stocker Antal, Lauffer Gyula, Jékey Dániel dr., Slavek Ferenc dr., Módly Béla, Csizinszky Ágost, Kovács Marcell dr., Pazár Zoltán dr., Mendelényi László dr., Németh Rudolf dr., Szűcs Zoltán dr., Totth István dr., Hutás József, Vámosy Mihály, Ternovszky Béla dr., Zsitvay Géza dr., Bolla Árpád dr., Körtvélyessy György dr., Stengl Antal dr., Vida Zoltán dr., Gallia Béla dr., Bakóczy István, Tóth Miklós dr., Thébusz Aladár dr., Jakab Mihály, Alföldi Dezső dr., Dózsa Ferenc, vitéz Diószeghy Gábor dr., Noszkó Imre, Koós Emil dr. kir. kúriai bírák,

dr. Finkey Ferenc, Polgár Viktor, dr. Loyczel Kálmán és dr. Aczél Imre Elek koronaügyészhelyettesek.

Jegyző: Parcsetich László dr. kir. járásbíró, kir. kúriai tanácsjegyző.

I.

Az elnök a teljes ülést a következő beszéddel nyitotta meg:

„Főméltóságú m. kir. Kúria! A lezárt 1923. esztendőben igazságügyi szervezetünk fejlődésének fontos évfordulója mellett haladtunk el. Az 1923. évi június hó 19-én volt ugyanis kétszázadik évfordulója annak, hogy III. Károly királyunk, az 1723. évi dekrétumában foglalt törvénycikket, ezek között az 1723. évi 24. és 25. törvénycikkeket szentesítette.

Az 1723. évi 24. törvénycikk a m. kir. Kúria hétszemélyes táblájához újabb bírói állásokat szervezett, az ott működő bírákat arra kötelezte, hogy háromnapi időközben, 100 forint büntetés terhe alatt, a törvényszék tartásakor megjelenjenek, és a meghatározott órákban a perlekedők kényelmére összeülvén, ítélet hozatala végett az elnökkel együtt legalább tizenegyen folyton jelen legyenek.

Az 1723. évi 25. törvénycikk pedig a királyi ítélőtáblára nézve, amely a hétszemélyes tábla mellett szintén a magyar királyi Kúriának része volt, azt szabta meg, hogy a kir. ítélőtábla, kivéve csupán az ünnepeket s törvényszüneteket, folytonosan együtt üljön s a perlekedőknek, ellen nem állván némelyeknek törvényes távolléte, jogot és igazságot szolgáltasson.

A m. kir. Kúriához tartozó hétszemélyes tábla és királyi ítélőtábla az említett törvénycikk meghozataláig – amint ismeretes – nem működött állandóan, hanem a törvénykezést csak bizonyos rövidebb törvénykezési időszakokban gyakorolta. Háborúk, közlekedési nehézségek s a bírák más elfoglaltsága azonban e törvénykezések megtartását sokszor lehetetlenné tették, és így néha évekig, sőt, a Bocskai és Rákóczi-féle mozgalmak idejében évtizedekig is szünetelt a törvénykezés.

Nagy volt a nemzet öröme, amelyel a legfőbb bíróságok állandósítását kimondó 1723. évi 24. és 25. törvénycikkeket üdvözölte. Még nagyobb lett az öröm, a mikor III. Károly király elrendelte, hogy a hétszemélyes tábla és a királyi tábla Pest városában tartsa székhelyét. Megkezdődtek a szervezési munkálatok, megindultak a személyi kombinációk, királyi resolutio meghatározta a bírói fizetéseket, majd Pest városának akkori Úri utcájában a kir. Kúria helyiségeit is kijelölték. Itt kezdte meg az 1724. évi május havában a hétszemélyes tábla és a királyi ítélőtábla állandó üléseit.

Az 1723. évi 24. és 25. törvénycikk tehát nagy fontosságú része a bírói szervezetünk alakulásának. Ámde ez a törvényalkotás a hozzája csatlakozó végrehajtással együtt az említett alakulásnak csak egyik fejlődési foka, mert a m. kir. Kúria, amelynek a királyi ítélőtábla is része volt, sok évszázados múltra tekint vissza. Utal erre a sok évszázados múltra egyéb régi törvényeink mellett az idézett 1723. évi 25. törvénycikk bevezetésének az a megállapítása is, hogy a királyi ítélőtábla a régibb századokban is ülésezett.

Nincsen az egész világnak állama az egyetlen Nagy-Britanniát kivéve, amelynek legmagasabb bírói testülete hasonló ősi eredetre volna visszavezethető.

Már Szent Istvánnak, az első magyar királynak törvényei között az első könyv VII. fejezete szól az uralkodó udvarában működő királyi tanácsról, mint az igazságszolgáltatásnak kimagasló intézményéről. Abban a régi időben tehát, amikor más államokban a bíráskodás teljesen a fejedelemnek kizárólagos uralmához tartozott, és egészen ki volt szolgáltatva a királyban, mint emberben fellobbanható indulatoknak, nálunk már olyan igazságszolgáltatás volt működésben, amely a királyi hatalom korlátlanságának köréből kivált, és a királynak és a nemzetnek közös jogaiban gyökerezett. Legfelső fokon a testületi bíráskodásnak ezt az ősi elvét részletesebb szabályok felállításával a letűnt későbbi századokban az 1559:38. törvénycikk is megerősítette.

Valóban bámulatba ejt, ha az Árpádházi, majd a vegyesházi királyaink idejéből származó régi törvényeinkben lapozva látjuk, hogy mennyi törvényünk és mily tökéletességgel foglalkozik a bírósági szervezeti és eljárási kérdésekkel. Megtaláljuk törvényeinkben a bírói testület sérthetetlenségének, a bírói függetlenségnek, a pártatlanságnak, a hatáskörök tiszteletben tartásának, a bírák magánjogi és büntetőjogi felelősségének felvilágosodottságra való garanciáit már ezekben a korai századokban is, amikor mindenütt másutt a konti-

nensen a király felelőtlen személyében korlátlanul összpontosul a benne megtestesült államnak minden hatalma s így bíráskodása is.

Nem vázolhatom részletesen az idevonatkozó jogtörténeti adatokat, mert előadásuk sokkal több időt venne igénybe, mint a mennyi ez alkalommal rendelkezésünkre áll. Csak a leginkább kimagasló adatokat említem.

Már Szent László királyunk III. könyvének XVI. fejezete körvonalazza a bíróságok hatáskörének lényegét. Ez a tizenegyedik század végéről való ősi jogszabály a következőképpen hangzik: „Minden bíró a maga járásában ítéljen; azaz, senki a bírák közül az ő törvényes hatóságán kívül ne bíráskodjék."

A bírói függetlenség kérdése már II. Ulászló király 1492. évi dekrétumának 10. cikkelyében van szabályozva, amely a következőképpen szól: „A királyi felség vagy a főpap urak és bárók egy bírót se szorítsanak és kényszerítsenek arra, hogy valakinek kedvére a szokásokat és a közönséges bírói gyakorlatot meg a törvény rendét megmásítsa vagy megzavarja."

Korszakot alkotó régi törvényeink közül az 1635:15. törvénycikk is, amely úgy rendelkezik, hogy jövőre semmi peres ügyet a rendestől eltérő eljárással megbírálás és eldöntés alá nem szabad vonni, vagyis ebben a magyar törvényben, tehát nálunk már a XVII. század legelején jelenik meg legelőször tételesen körülírva az az elv, amely a kontinens többi államaiban csak jóval később jut elismerésre, hogy ti. senkit illetékes bíróságától elvonni nem szabad.

Hogy a jelen előterjesztésem alapjául szolgáló 1723. évi 24. és 25. törvénycikkek létrejöttének kétszázadik évfordulóját, habár nem külső fénnyel, hanem az ország szomorú viszonyaihoz képest ezúttal csak magunk között a mai évnyitó teljes ülésben ünnepeljük, s ez alkalommal az évforduló méltatásán túl, a magyar királyi Kúria alakulására vonatkozó sok évszázados kimagaslóbb történelmi adatokat is emlékezetünkbe visszaidézzük: ezt az elhatározást bennem nemcsak a történelmi emlékek iránt érzett kegyelet érlelte meg, hanem az a meggyőződés is indított, hogy a visszatekintés a dicső múltra és a tradíciók felelevenítése erősíti keblünkben a nemzeti öntudatot, éleszti reményünket, és megóv a kishitűségtől. A történelmi alkotmánnyal megáldott nemzetek intézményeiben ugyanis őserő lakozik, amely a legnagyobb viharoknak ellenáll. Külső segítség nélkül pusztán ezzel az őserővel győzte le a m. kir. Kúria azokat a válságokat, amelyek a századok folyamán rázúdultak, és több ízben működését is megakasztották. Bízunk benne, hogy ez a történelmi őserő, amely a kir. Kúriánkat és alkotmányunknak más intézményeit megteremtette és fenntartotta, és amelyet saját törvénye hatáskörében a m. kir. Kúria is ítélkezésének kifogástalanságával mindig ápolni igyekezett, diadalmasan átsegíti nemzetünket a viszontagságokon, és jobb jövendőnek lesz alapja.

A teljes ülést megnyitom." *(Éljenzés)*

IRATOK 4. 24–26. P.

ÍTÉLET

306.

1935

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG ÍTÉLETE KÉPVISELŐ-VÁLASZTÁS ÜGYÉBEN

7498/1935. K. szám. A magyar szent korona nevében a m. kir. közigazgatási bíróság dr. B. D. b.-i ügyvéd által képviselt v. B. B. t.-i lakosnak és társainak dr. H. D. b.-i ügyvéd által képviselt K. K. M. b.-i lakos országgyűlési képviselő ellen a b.-i (t.-i) országgyűlési választókerületben 1935. évi március hó 31. napján megtartott országgyűlési képviselőválasztás eredményének kiigazítása, illetőleg a választás érvénytelennek nyilvánítása iránt beadott panaszát az 1925. évi XXVI. tc. 104. §-a alapján vizsgálat alá vevén, az 1935. évi november hó 11. napján befejezett szóbeli tárgyalás eredménye alapjául az alul megjelölt napon a következőleg

ÍTÉLT:

A magyar királyi közigazgatási bíróság a panaszt abban a részében, amely a választás megállapított eredményének kiigazítására és a választás törvényes eredményeképpen B. Zs. E. b.-i lakosnak képviselővé való kijelentésére, továbbá abban a részében, amely az előbbi kérelem teljesíthetőségének hiányában a választási eljárásnak részben való érvénytelenítésére irányul, elutasítja.

Egyéb részében azonban a panasznak helyt ad és a b.-i (t.-i) országgyűlési választókerületben 1935. évi március hó 31. napján megtartott választást, amelynek eredményeként K. K. M. országgyűlési képviselőnek jelentetett ki, érvénytelennek nyilvánítja.

Kötelezi K. K. M. b.-i lakost, hogy v. B. B. t.-i lakos és annak a panasziratban megnevezett társai részére, dr. B. D. b.-i ügyvéd kezéhez, 15 nap alatt 1800 (egyezernyolcszáz) pengő költséget fizessen.

A panaszlók részéről a budapesti 14. sz. postahivatalnál a m. kir. közigazgatási bíróság 64 061. sz. postatakarékpénztári csekkszámláján 1935. évi április hó 30. napján költségbiztosítékul befizetett 1160 (egyezerszázhatvan) pengőnek v. B. B. t.-i lakos és annak a panasziratban megnevezett társai részére dr. B. D. b.-i ügyvédi kezéhez való visszautalását elrendeli.

Ezt az ítéletet a magyar országgyűlés képviselőházával közli.

INDOKOK:

I.

A beszerzett választási iratokból kitűnőleg a b.-i (t.-i) választókerületben 1935. évi március hó 31. napján megtartott országgyűlési képviselőválasztás eredményeként K. K. M. b.-i lakos, a N. E. pártjának jelöltje, megválasztott országgyűlési képviselőnek jelentetett ki.

A választást v. B. B. t.-i lakos és 478 társa panasszal támadta meg, és kérte, hogy a választás megállapított eredményének kiigazításával és az eredmény törvényszerű megállapításával a megválasztottnak kijelentett képviselő helyett B. Zs. E. jelentessék ki megválasztott képviselőnek,

amennyiben pedig ez a kérelem teljesíthető nem lenne, a választás érvénytelennek nyilváníttassék, és a megválasztott képviselő az összes költségek fizetésére kötelezzessék.

A m. kir. közigazgatási bíróság a panaszt az 1925: XXVI. tc. 109. §-a szerint történt vizsgálat után tárgyalásra alkalmasnak tartván az idézett törvény 112. §-a alapján az ügy szóbeli tárgyalását elrendelte.

A megtartott szóbeli tárgyaláson a panaszlók kérelmüket a P./1. jelű különirat tartalma szerint módosítva terjesztették elő, és a már ismertetett kérelmen felül arra az esetre, ha első helyen támasztott kérelmük teljesíthetőnek nem mutatkoznék, kérték a képviselőválasztásnak az ajánlási eljárástól kezdődő érvénytelenítését, és ehhez képest annak kimondását, hogy a kitűzendő újabb választáson egyedül a N. R. párt jelöltjére: B. Zs. E.-re adható érvényes szavazat, mint akinek a választási biztos által történt jelölése a törvény követelményeinek egyedül felelt meg.

A megválasztott képviselő ellenkérelme elsősorban arra irányult, hogy a panasz a megjelölt alaki kellékek hiánya okából visszautasíttassék, az ügy érdemében pedig a panasz elutasítását, illetőleg ama módosított kérelem figyelembevételének mellőzését kérte, hogy a képviselőválasztás csupán az ajánlási eljárásról kezdődő részében mondassék ki érvénytelennek.

A felek egyéb kérelmeit és előadásait illetőleg a bíróság a tárgyalási jegyzőkönyv tartalmára utal.

II.

Előrebocsátja a bíróság, hogy az 1925: XXVI. tc. 108. §-a értelmében a kérelem már a panasziratban szabatosan terjesztendő elő. Eltekintve tehát attól, hogy ellenkező törvényes rendelkezés hiányában a panaszlók módosított kérelme abban a részében, amely csupán a vá-

lasztási eljárás egy részének érvénytelenné nyilvánítására irányul, ebből az okból többé figyelembe nem vehető,

annak teljesíthetőségét kizárja az a körülmény, hogy az idézett törvény rendelkezései szerint csak a választás érvénytelenségének megállapítása (100. § 1. bek.) vagy az érvénytelenné nyilvánítás helyett a választás megállapított eredményének megfelelő kiigazítása kérhető (103. § 1. bek.). Minthogy pedig az idézett törvény VI. fejezetének címéből és tartalmából következtethetőleg a választás fogalmán az egész választási eljárást kell érteni, a kitűzéstől a szavazás eredményének kihirdetéséig, kétségtelen, hogy az 1925: XXVI. tc. 124. §-a nem ad jogi lehetőséget arra, hogy a választásnak csak egy része semmisíttessék meg.

A most ismertetett kérelmet tehát a bíróság az előadott okokból az érdemi tárgyalás mellőzésével elutasította.

A panaszlók részéről a panasziratban előterjesztett és a tárgyaláson is fenntartott azt a kérelmet illetőleg pedig, amely a V. T. 193. § 1. bekezdésére alapítva a választás megállapított eredményének kiigazítására és a megválasztott képviselő helyett B. Zs. E. képviselővé való kijelentésére irányul, a bíróság ugyancsak elutasítólag döntött a következő okokból:

Kiemeli a bíróság, hogy a panaszlók a szóbeli tárgyaláson tett kijelentésük szerint a panasziratban e kérelmük alapjául megjelölt tényeket és azokkal kapcsolatos bizonyítékaikat előadni nem kívánták, hanem a felhívott törvényes rendelkezés alkalmazását egyedül a választás érvénytelenné nyilvánítása érdekében előadott megtámadási okokkal kapcsolatos tényállásra való hivatkozással kérték.

A panaszlók érvelése szerint ugyanis a panasziratban megjelölt és a választhatóságot kizáró okok valósága esetén a választás eredményének megállapítása törvényellenesen történvén, ez a körülmény a V. T. 103. § 1. bekezdésére alapított kérelem törvényszerűségét maga után vonja.

Ez az érvelés figyelembe vehető nem volt.

A V. T. 10. §-ának 3. bekezdése szerint a választási biztos vagy a választási elnök akkor, ha a megválasztott személy választhatóságát kizáró körülmény jut tudomására, csupán arra van kötelezve, hogy a megjelölt tényt a választási jegyzőkönyvbe foglalja, mert a választhatóság hivatalból való vizsgálata ilyen esetben az igazolásra hivatott szerv feladata.

Nyilvánvaló tehát, hogy a törvény e rendelkezése következtében a választási elnök nem jár el törvényellenesen vagy helytelenül akkor sem, ha a választás eredményeként olyan képviselőt jelent ki megválasztottnak, akinek a választhatóságát kizáró tényről tudomást szerez.

Minthogy pedig a V. T. 103. §-ának 1. bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásának előfeltétele az a körülmény, hogy a választás eredményének a választási elnök által való megállapítása törvényellenesen vagy helytelenül történt,

az adott esetben ennek a feltételnek fennállását akkor sem lehetne megállapítani, ha bizonyítottnak fogadtatnék el, hogy a megválasztott képviselő választhatóságát kizáró okokról a választási elnök tudott.

Amennyiben tehát különösen is a képviselő lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozó adatok tekintetében állított megtévesztés a választhatóságot kizáró oknak lenne minősíthető, a választás eredményének megállapítását helytelennek vagy törvényellenesnek tekinteni nem lehet.

A bíróság ezekből az okokból tehát csak a V. T. 103. § bekezdésére való hivatkozással előterjesztett, a választás egészében való érvénytelenségének megállapítására irányuló kérelemmel foglalkozott és a tárgyalás eredménye alapján az alábbiak szem előtt tartásával döntött.

A megválasztott képviselő részéről a panaszirat alaki kellékeinek hiányára alapított kifogást elsősorban vizsgálva, a bíróság, már ismételten elfoglalt álláspontjához képest, a védelem részéről a panasziraton levő aláírások hitelesítésének állított szabálytalansága miatt emelt kifogás figyelembevételét mellőzte.

A V. T. 109. §-a értelmében ugyanis a bíróság a panaszt visszautasítani lévén köteles ab-

ban az esetben, ha az az említett szakaszban megjelölt kellékekkel nem rendelkezik, hivatalból tartozik vizsgálni többek között azt, hogy a panaszlók a szabatos kérelem előterjesztésére, a megtámadási ok tüzetes megjelölésére és a panaszirat aláírására, illetőleg az aláírások megfelelő hitelesítésére vonatkozó törvényes kötelességüknek eleget tettek-e, vagy nem.

A védelem viszont a törvény 111. § 1. bekezdése szerint a panasz ellen csak a 106. § alapján emelhet kifogást, és a 115. § 3. bekezdése értelmében is csak az említett szakasz alapján emelt kifogások alapossága esetén van helye a tárgyalás megnyitása után a panasz visszautasításának.

A törvény tehát a védelemnek az alaki kifogások tekintetében érvényesíthető jogait korlátozni kívánta, és így a védelem sem a védiratban, sem a tárgyalás során nem emelhet olyan kifogásokat, amelyek nem a 196. §-ban, hanem a 107–108. §-okban foglalt alakszerűségekre vonatkoznak, éspedig annak ellenére sem, hogy a törvény 106. és 107. §-ai között szoros összefüggés van.

Nem pedig azért, mert a törvény 109. §-ának rendelkezésére való tekintettel a bíróság a panasz törvényes kellékeinek hivatalból való vizsgálata alkalmával nem hagyhatja ugyan figyelmen kívül azt, vajon a 107. § rendelkezései betartattak-e, vagy nem,

de ez a körülmény nem zárja ki a törvény felhívott 111., illetőleg 115. §-aiban kifejezésre jutott annak a nyilvánvaló célzatnak figyelembevételét, hogy a törvényhozó bizonyos, a bíróság által már elbírált alaki kellékeknek a tárgyalás során való újabb vizsgálatát megengedni nem akarta.

Minthogy tehát a bíróság a V. T. 109. §-a alapján végzett előzetes vizsgálat során megállapította, hogy a panaszirat a törvény 106–108. §-aiban foglalt rendelkezéseknek megfelel, és különösen is az aláírások hitelesítése az 1874: XXXV. tc. 70. §-ában foglaltaknak megfelelően történt,

– amennyiben a hitelesítési záradékból kitűnőleg az azonossági tanúk az előírt számban alkalmaztattak, a most idézett törvény 72. §-ának d) pontjában foglalt rendelkezés pedig az eljárt azonossági tanúkra nem vonatkoztatható azért, mert azok ügyleti tanúknak nem tekinthetők annak folytán, hogy az adott esetben nem valamely magánjogi értelemben vett jogügyletről, hanem a választókat illető törvényes megtámadási jog gyakorlásáról van szó,

minthogy továbbá egyébként a panasz visszautasításának a V. T. 115. § 3. bekezdésében megjelölt feltételei adva nincsenek:

az ügy érdemi tárgyalása elrendelendő volt.

III.

Az ügy érdemében irányadó nem vitás tényállás az, hogy a megtartott országgyűlési képviselőválasztás során a választási biztos K. K. M. 39 éves, műszaki tanácsos, b.-i lakosnak a N. E. pártállással képviselőjelöltül való ajánlását elfogadta, és a B. Zs. E., N. R. párti jelöltre vonatkozó jelölés elfogadása után a két jelölt között szavazásnak lévén helye, a szavazás eredményeként országgyűlési képviselőnek a szavazatok általános többségével megválasztott K. K. M. jelentetett ki.

A panaszlóknak a szóbeli tárgyaláson fenntartott előadása szerint a választás érvénytelen a V. T. 100. § 1. bekezdésének 1. pontja rendelkezésénél fogva azért, mert a megválasztott képviselő a választás időpontjában nem volt megválasztható annak következtében, hogy a neve valójában Ka. M., a K. M. név őt törvényszerűen nem illeti, ezen a néven szerzett választójoga tehát jogilag nem létezőnek tekintendő,

de ezenfelül nem magyar állampolgár, és így választói jogosultsága abban az esetben sem áll fenn, ha a névviselés joga sikerrel nem lenne kifogásolható, illetőleg a választói névjegyzékbe felvett egyénnel való azonossága egyébként kétségtelenül meg lenne állapítható.

Az ismertetett megtámadási okok közül a bíróság elsősorban az állampolgárság vitatott kérdését vizsgálta.

A V. T. 9. §-a értelmében az országgyűlési képviselővé választhatóság feltétele a választójog birtoka,

országgyűlési képviselő-választójoga pedig a törvény 1. §-a szerint annak van, aki egyéb, itt nem részletezett követelményeken felül 10 éve magyar állampolgár.

A magyar állampolgárság hiánya tehát kizárja a választói jogosultságot és ennek folyományaként a választhatóságot is.

Nem vitás már most, hogy K. M. az országgyűlési képviselőválasztók 1935. évre érvényes b.-i névjegyzékében fel van véve, és igaz az is, hogy az idézett törvény 121. §-a szerint a választói névjegyzék az abban felvett választók jogosultsága tekintetében ellenbizonyítást kizáró teljes bizonyíték.

Ezzel szemben azonban maga a most idézett törvényhely is megengedi annak bizonyítását, hogy a képviselő valamely más okból nem volt megválasztható,

a 8. § 5. bekezdése pedig a választói névjegyzékbe felvett választó választói jogának gyakorlását is kizárja akkor, ha közokirattal igazolják, hogy magyar állampolgárságát elvesztette.

A törvény felhívott 121. §-a rendelkezésének a most idézett törvényes rendelkezéssel való egybevetése után – a bíróság más ügyben is elfoglalt álláspontjának megfelelőleg – helyesen tehát csak az az értelem tulajdonítható, hogy a választói névjegyzék a választói jogosultság egyéb törvényes feltételeinek megléte tekintetében irányadó ugyan, de az állampolgárság kérdésében annak kifogásolását és az annak alapjául szolgáló tények hiányának bizonyítását egymagában a névjegyzékbe történt felvétel ténye ki nem zárja.

Támogatja ezt a felfogást az a körülmény, hogy a törvény indokolásából következtethetőleg a törvényhozó a 12. § rendelkezését kisebb jelentőségű eljárási szabálynak tekintette, és így fel sem tehető, hogy a választójog egyik leglényegesebb kellékének, a magyar állampolgárságnak vizsgálatát felmerülő vita esetén ezzel a törvényes rendelkezéssel korlátozni kívánta volna,

még kevésbé akkor, amidőn egyébként (10. § 1. pont) a törvény az állampolgárság kérdésének különös jelentőséget tulajdonít, másrészt (10. § 7. pont, 132. § 2. bekezdés) annak vizsgálatát, vajon a választhatóságot kizáró ok – tehát a magyar állampolgárság hiánya is – adva van-e, az eljárás során minden korlátozás nélkül megengedi.

A kifejtettekre való tekintettel a bíróság a választói névjegyzék tartalma ellenére sem zárkózhatott el az állampolgárság hiányára vonatkozólag a panaszlók által előadott valóságának vizsgálata elől, és a következőket állapította meg:

Bár a megválasztott képviselő meghatalmazottja a panaszlók részéről P./3. jel alatt másolatban becsatolt születési anyakönyvi kivonat hitelességét és az abban megnevezett egyénnel való azonosságát kétségbe vonta, azt beismerte, hogy a megválasztott képviselő 1895. évben A.-on, tehát az országtól elszakított területen született, és teljeskorúságát csak az 1919. évben érte el. Nem vitás az sem, hogy a megválasztott képviselő b.-i illetőségét a székesfőváros polgármestere 369761/1934. IV. sz. határozatával elismerte, a m. kir. belügyminiszter pedig 1934. évi november 22. napján 105 261/1934. III. b. szám alatt kiadott okirattal (V. 2. jelű mell.) bizonyítja, hogy K. K. M. b.-i illetőségű ugyanottani lakos, magyar állampolgár.

Ezzel szemben azonban tény az is, hogy B. székesfőváros polgármestere az illetőség elismerése tárgyában hozott határozatát 387.077/1935. IV. számú, az első tárgyalás során még jogerőre nem emelkedett határozatával hatályon kívül helyezte. Ennélfogva a megválasztott képviselőnek községi illetősége kétségesnek mutatkozott arra való tekintettel is, hogy amennyiben saját jogán községi illetőséget nem szerzett, az 1886: XXII. tc. 6. §-a értelmében a nem vitásan elszakított területen illetőséggel bíró apjának, illetve törvénytelen születés esetén anyjának illetőségét követi.

Minthogy pedig az 1921: XXXIII. tc. VII. fejezete 61. cikkének rendelkezésénél fogva mindazok a személyek, akiknek illetősége oly területen van, amely azelőtt a volt monarchia területéhez tartozott, annak az államnak állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen a főhatalmat gyakorolja, hacsak a 63. cikk értelmében kellő időben a magyar állampolgárság fenntartását nem igényelték, már pedig nem vitás, hogy a megválasztott képviselő ilyen értelmű nyilatkozatot nem tett:

a bíróság indokoltnak találta a megválasztott képviselő vitássá tett állampolgársága és ezzel kapcsolatos községi illetősége kérdésében a m. kir. belügyminiszter nyilatkozatának beszerzését, mint akinek az 1922: XVII. tc. 24. §-a rendelkezésénél fogva kizárólagos hatáskörébe tartozik a békeszerződés életbelépésének időpontjában fennállott községi illetőség megállapítása és ezen az alapon annak a kérdésnek eldöntése, vajon az illető személy magyar állampolgárságát elvesztette-e, vagy nem.

A m. kir. belügyminiszter a hozzá intézett megkeresésre 80 544/1935. III. szám alatt adott válaszában közölte ugyanazon szám alatt meghozott azt a határozatát, mely szerint kimondván, hogy az A. községben 1895. évben született K. (Ka.) M., helyesen Kah. M. J. Magyarország jelenlegi területén 1921. évi július hó 26. napján illetőséggel nem bírt, a részére a már ismertetett szám alatt kiállított állampolgársági bizonyítványt hatályon kívül helyezi, és annak bevonását rendeli el.

A megválasztott képviselő e határozat meghozatala után 1936. évi november hó 7. napján újrafelvételi kérelmet terjesztett elő, amely a m. kir. belügyminiszternek 82 926/1935. III. sz. alatt e bírósághoz intézett átirata szerint jelenleg elbírálás alatt áll. A miniszter azonban a képviselőnek azt a kérelmét, hogy előző határozatának hatálya az újrafelvétel ügyének elintézéséig felfüggesztessék, a bírósággal közölt döntése szerint teljesíthetőnek nem találta.

Ezért a bíróság a megválasztott képviselő részéről a mai tárgyaláson előterjesztett annak a kérelemnek, hogy a tárgyalás az újrafelvétel kérdésében hozandó döntés beérkezéséig elhalasztassék, nem adott helyet.

Az újrafelvételi kérelemnek ugyanis az 1929. XXX. tc. 5. §-a értelmében semmiféle vonatkozásban nincs halasztó hatálya, az előadottakból kitűnőleg pedig maga a m. kir. belügyminiszter, aki ebben a kérdésben kizárólag dönteni hivatott, nem látott törvényes alapot arra, hogy meghozott határozatának hatályosulását az újrafelvételi kérelemre való tekintettel függőben tartsa.

Ily körülmények között a tárgyalás elhalasztása annál indokolatlanabbnak mutatkozott, mert a m. kir. belügyminiszternek az állampolgárság kérdésében hozott és hatályában fennálló határozata következtében az ügy érdemében való döntésének akadálya nem volt.

A megválasztott képviselő részéről ezzel kapcsolatban a mai tárgyaláson előterjesztett azt a kifogást ugyanis, mely szerint az ismertetett belügyminiszteri határozat következtében a V. T. 132. §-ának rendelkezésére való tekintettel e bíróságnak a választás érvényessége kérdésében csak a képviselőház erre irányuló nyilatkozata után állna módjában dönteni, a bíróság alaptalannak találta, és az arra irányuló kérelmet, hogy a tárgyalás a képviselőház ilyen értelmű átiratának beérkezéséig elhalasztassék, teljesíthetőnek szintén nem tartotta.

Az idézett törvény nevezetesen a megválasztott képviselők igazolásáról rendelkezik, és csak ennek keretében teszi függővé a m. kir. közigazgatási bíróság eljárását a képviselőház erre irányuló határozatától. Abban az esetben azonban, ha a választás ellen panaszt terjesztettek elő, az előbbi törvényszakasz 3. bekezdése értelmében az igazolást a képviselőház függőben tartja, és a bíróság a panaszt saját törvényes hatáskörében a képviselőház erre irányuló határozata nélkül bírálja el.

De nem állapítja meg e kérelem jogosságát a törvény 139. §-ának rendelkezése sem, amely a képviselőház összeférhetetlenségi bizottságának biztosít jogkört a választhatóságot kizáró körülmény fennforgása esetén, mert ennek az eljárásnak viszont csak a képviselő igazolása után van helye, már pedig az adott esetben a megválasztott képviselő igazolása a V. T. 132. § 3. bekezdésénél fogva függőben tartott.

Az előadottak folyományaként az ügyet érdemi döntésre alkalmasnak és a bíróság hatáskörét fennállónak tekintve:

a m. kir. belügyminiszternek törvényes hatáskörében hozott, ismertetett döntése alapján meg kellett állapítani, hogy a megválasztott képviselő a V. T. 1. §-ában felállított annak a követelménynek, hogy 10 éve magyar állampolgár legyen, nem felelvén meg, választójoggal nem rendelkezett, illetőleg választójogát az idézett törvény 8. §-a 5. bekezdésének 1. pontjában foglalt rendelkezésénél fogva nem gyakorolhatja,

a törvény 9. §-ának 1. bekezdése értelmében tehát országgyűlési képviselővé sem volt választható.

Ezek szerint a bíróság a panaszban felhozott, a V. T. 100. § 1. bekezdésének 1. pontjában meghatározott azt az érvénytelenségi okot, hogy a képviselő a választás időpontjában a törvény értelmében egyáltalában nem volt megválasztható, bizonyítottnak találta.

A választás érvényessége kérdésében ennélfogva a tényállás további vizsgálatának mellőzésével ebből az okból a V. T. 124. §-a alapján a rendelkező rész szerint kellett határozni, és egyúttal a 128. § 5. bekezdéséhez képest a megválasztott képviselőt a felmerült eljárási költségek megfizetésére kellett kötelezni.

A költségek összegének megállapításánál az 1896: XXVI. tc. 145., illetőleg 147. §-aiban foglalt rendelkezéseknek megfelelően figyelembe vette ugyan a bíróság, hogy a panaszlók részéről előterjesztett és a fentebb előadottak szerint teljesíthetőnek nem talált többi kérelem tárgyalása többletköltséggel nem járt, de ezzel szemben indokoltnak mutatkozott a panaszlók javára eső költség összegének megfelelő arányú csökkentése annak folytán, hogy a panasziratban foglalt és a tárgyaláson elő nem adott ténybeli előadásaik a védelemnek az előkészítéssel kapcsolatban fölösleges és ezért megtérítendő költséget okoztak.

A panaszlókat e döntés következtében költségviselési kötelezettség nem terhelvén, az eljárási költségek fedezésére letétbe helyezett összegek részükre visszautalni,

végül a V. T. 118. §-a alapján az ítéletnek az országgyűlés képviselőházával való közléséről intézkedni kellett.

KÖZIG. BÍR. 1897–1937. I. 462–471. P.

307.

1932

A BUDAPESTI KIRÁLYI BÜNTETŐTÖRVÉNYSZÉK MINT RÖGTÖNÍTÉLŐ BÍRÓSÁG ÍTÉLETE

B. XXXV. 8593/1932/3 szám.

A Magyar Szent Korona nevében!

A Bpesti, kir. Büntetőtörvényszék mint rögtönítélő bíróság nyilvános tárgyalás alapján meghozta a következő

ítéletet:

I. Sallai (Holländer) Imre , 35 éves felekezeten kívüli, Erdőfülei születésű, Bpesti (X. Család-u. 53.) lakos, magyar állampolgár, nős, vagyontalan, magánhivatalnok és

II. Fürst Sándor, 29 éves, izr, Rumi születésű, Bpesti (I. Kende-u. 27.) lakos, magyar állampolgár, nőtlen, vagyontalan, magánhivatalnok vádlottakat bűnösnek mondja ki az 1921. évi III. tc. 1. §-ának 1. bekezdése alá eső, az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására és megsemmisítésére irányuló bűntettben, és ezért mind a két vádlottat a 9550/1915 E. M. E. számú rendelet 38. §-ának 2. bekezdése alapján halálbüntetéssel bünteti.

A vádlottak a Bp. 481. §-a értelmében kötelesek a fogva tartásukkal felmerült bűnügyi költségeket fejenként az eddig felmerült egyéb bűnügyi költséggel egyetemlegesen, az ezután felmerülőt pedig ismét fejenként az államkincstárnak megtéríteni.

Az ítélet a Bp. 494. §-a értelmében Bpesti kir. ügyésszel közlendő.

Indokolás:

I.

Sallai (Holländer) Imre vádlott, aki 1917 óta szociáldemokrata, 1918 november hava óta pedig a kommunista párt tagja és a háború alatt az antimilitarista mozgalom tevékeny részese volt, a proletárdiktatúra kitörésekor a vele régóta ismeretségben álló Korvin Klein Ottó titkára lett, és a belügyi népbiztosság politikai osztályán teljesített szolgálatot, majd a politikai nyomozóosztály megalakulása után az osztály főnökének, Guzy Jánosnak a helyetteseként működött. A tanácskormány alatt tanúsított magatartása következtében a vádlott a diktatúra bukása után Bécsbe szökött, és ott tartózkodott 1924 nyaráig. Itt több alkalmazásban volt, többek között Új harcos és a Rothe Fahne c. lapok kiadóhivatalában dolgozott.

1924-ben Sallai Imre vádlott kiment Oroszországba és a moszkvai „Marx–Engels Intézet" könyvtárában vállalt állást, 1928-ban pedig a kommunista párt utasítására Magyarországra jött, ahol a párt sokszorosító gépének a kezelését végezte. 1929-ben a párt utasítására visszament Bécsbe, majd Moszkvába, onnan pedig a német Volga autonóm köztársaság fővárosába Pokrowskba került, mint az ottani állami tervgazdasági hivatal alkalmazottja. 1932 év április havában a párt utasította a vádlottat, hogy Bécsen keresztül jöjjön Magyarországba újabb megbízás teljesítése végett.

Munkásságáért havi 270 pengő fizetésben részesült, ebből azonban pártadó címén havi 25 pengőt vontak le.

II.

Fürst Sándor vádlott a kereskedelmi iskola elvégzése után különböző magáncégeknél vállalt állást. Közben belépett a szociáldemokrata pártba, 1929 tavaszán pedig kommunista párt tagjává lett.

A kommunista mozgalomban való részvétel miatt Fürst Sándor 1929. július 21-én letartóztatásba került, és 1 év és 4 hónapi fogházbüntetésben részesült. Büntetésének kitöltése után ismét szolgálattételre jelentkezett a pártnál, ahol azt az utasítást kapta, hogy a szakszervezetekben működő kommunisták részére tartson előadásokat. Működéséért a vádlott havi fizetést kapott, amely a pártadó levonása után 230 pengőre rúgott.

III.

Fürst Sándor vádlott már 1931 évi április hó óta rendszeresen feljárt Koszper Lajosék Várna utcai lakására és itt megbeszéléseket folytatott a kommunista szakszervezeti frakcióinak a tagjaival. Koszper Lajosék 1931 év augusztusában Fürst Sándor kívánságára nagyobb 2 szobás lakást vettek ki Thék Endre utca 32. szám alatt, amelynek bérét a párt részéről Fürst Sándor vádlott fizette. Ebben a lakásban folytatta most már együttes tevékenységét Sallai Imre és Fürst Sándor vádlott. A vádlottak ugyanis irodát állítottak és tartottak fenn, amely egyrészről átvette a külföldi magasabb kommunista szervektől érkező utasításokat, irányításokat, pénzeket, és ezeket megfelelő módon a magyarországi pártszervekhez juttatta el, másfelől összegyűjtötte a magyarországi szervektől befutó jelentéseket, panaszokat stb. és ezeket külföldre irányította. A vádlottak tartották fenn az összeköttetést a párt magyarországi nyomdájával is, s részt vettek a „Kommunista" és az „Ifjú proletár" c. lapok előkészítésében, evégből anyagot gyűjtöttek, a beérkező anyagot átdolgozták, jegyzetekkel látták el, és maguk is írtak cikkeket. Ezen általános feladaton kívül Sallai Imre vádlottnak speciális megbízatása is volt, éspedig az, hogy a kommunista párttól formai szempontból független ifjúmunkás szervezetnél a kommunista párt szempontjait érvényesítse, a kapcsolatot a párt és az ifjúmunkás szervezet között fenntartsa és megerősítse, ebből a célból a nevezett vádlott az ifjúmunkás alakulatokat tanácsokkal, útbaigazításokkal látta el, az ifjúmunkás mozgalomra vonatkozó jelentéseket pedig megjegyzések kíséretében továbbította a párt illetékes szerveihez. Ezen felül bizonyos pénzkezelési tevékenységet is folytatott a vádlott, amennyiben a neki átadott pénzekről elszámolást vezetett, és a hozzá beérkező elszámolásokat egységesítette.

IV.

Ezt a tényállást a kir. Törvényszék az előtte lefolyt rögtönítélő tárgyalás adatai, jelesül a vádlottak beismerése, a tanúk vallomása és az ismertetett iratok adatai alapján állapította meg. Mind a két vádlott a terhére föntebb megállapított cselekmények elkövetését lényegében beismerte. Előadták, hogy mint meggyőződéses kommunisták jártak el, és eljárásu-

kat éppen ezért nem tekintik bűnnek. Azzal védekeztek, hogy feladatuk merőben technikai, adminisztratív jellegű volt, irányító, vezető szerepet nem vittek a párt életében. Nevezetesen tagadták azt, hogy ők lettek volna a kommunista pártnak Magyarországon működő legfőbb szerve, illetve hogy titkári tevékenységet folytattak volna.

V.

A vádlottak előadásával szemben a kir. Törvényszék egyrészt a megállapított tényállásnak jogi szempontból való értékelése, másfelől dr. Schweinitzer József tanú vallomása alapján, arra a következtetésre jutott, hogy a vádlottaknak föntebb kifejtett magatartása nem volt pusztán technikai tevékenység. A vádlottak ugyanis a náluk két oldalról összegyűlt anyagot feldolgozták, és a kommunizmus érdekében fel is használták, főképpen úgy, hogy a kommunista párt magyarországi szerveit megfelelően kioktatták, irányították, pénzzel, tanácsokkal, direktívákkal ellátták. Nyilvánvaló, hogy ez az eljárás kimeríti a vezetői tevékenység fogalmát. A kommunista szervezkedés kétségkívül az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és megsemmisítésére és egyetlen társadalmi osztály – az úgynevezett proletáriátus – kizárólag uralmának erőszakos úton való létesítésére irányul, és csak ezen az úton, vagyis erőszakkal valósítható meg. A vádlottak cselekménye tehát megállapítja az 1921. évi III. tc. 1. §-nak 1. bekezdése alá eső bűntett tényálladékát, amely bűncselekmény a 10 479/931 I. M. rendelet értelmében rögtönbíráskodás alá tartozik.

VI.

Minthogy pedig a rögtönbíráskodás alá eső bűncselekmények elkövetőire a rögtönítélő bíróság a 9550/1915 I. M. E. sz. rendelet 38. §. 3. bekezdésében foglalt kivételek hiányában csak halálbüntetést szabhat ki, ennélfogva az említett bűntettben bűnösnek talált mind a két vádlottra ezt a büntetést kellett alkalmazni.

Bpest, 1932. évi július hó 29. napján.

Dr. Töreky Géza sk., kir. büntetőtörvényszéki elnök, a rögtönítélő bíróság elnöke
Dr. Paulay Gyula sk., kir. büntetőtörvényszéki bíró, előadó

A kiadmány hiteléül:
Kádas Imre sk.
s. hiv. tisztviselő
IRATOK IV. KÖT. 1995. 50. P.

IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK

308.

1861
AZ ORSZÁGBÍRÓI ÉRTEKEZLET ÁLTAL JAVASLATBA HOZOTT IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK

Hogy a hazai törvények, a közhitel megrendítése, a magánjogviszonyok sérelme s a törvénykezés fennakadása nélkül ismét életbe léphessenek, s egyúttal a kor igényeinek s az átalakult viszonyok szükségeinek is megfeleljenek: addig is, amíg az alkotmányos törvényhozás a codificatio rendszeres művét befejezhetné, az országbírói tanácskozmány által megállapított és a hazai bíróságok részére az átmeneti időszakban zsinórmértékül szolgálandó következő ideiglenes intézkedések hozatnak javaslatba.

I.

POLGÁRI MAGÁNJOG

a) Anyagi rész

1. § A magyar polgári anyagi magántörvények visszaállíttatnak, de a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségei által igényelt következő pótlásokkal.

● *Öröklési rend*

2. § Az ősiség tárgyában 1752. évi november 29-én kibocsátott patens mindazon rendeletei, melyek az öröklésre vonatkoznak, megszüntetvén, ezek helyébe a magyar öröklési elvekkel megegyező, mindazonáltal az ősiség eltörléséről szóló 1848: 15-ik törvénycikkhez idomított alábbi szabályok léptetnek életbe.

3. § A királyi adományos és nem adományos, a fi- és leányági javak és az ezekből származható jogviszonyok közti különbség, úgy a leányi negyed- és hajadoni jog, mint a fiágiság kifolyása az 1848: 15-ik törvénycikk szellemében megszűnteknek tekintendők.

A hitbizottmányi intézvény azonban, a vele kapcsolatos hajadoni joggal együtt, érintetlenül hagyatik.

4. § A javakra nézve élők közt tett szerződéseket az örökösök a javak természetéből vont keresettel meg nem támadhatják ugyan, de tékozlás eseteiben az egyenes leszármazó örökösök, ezek nemlétében pedig az életben levő szülők törvényes osztályrészüket (legitima) zárlat által biztosíthatják.

Az ajándékozási jog szintén a leszármazó egyenes örökösök, és ha ezek nem volnának, az életben levő szülők törvényes osztályrésze által van korlátolva.

● *A végrendelet külső kellékei*

5. § A végrendelet és fiókvégrendelet külső kellékei tekintetében a magyar törvényben, statútumokban s törvényes gyakorlaton alapuló különböző szabályok, polgári állásra való tekintet nélkül egyforma hatállyal bírnak, s a nemesek végrendeletei azért, hogy a nem nemesekre nézve fennállott szabályok szerint alkottatik, és viszont, külkellékek hiányából nem érvényteleníthetők.

6. § Az oly végrendeletek, melyek a magyar törvény életbeléptétől számítandó fél év alatt elhaló örökhagyóktól származnak, külső kellékek szempontjából, az eddig fennállott osztrák törvények szabályai szerint is érvényesen alkothatók.

● *Végrendelkezési jog*

7. § A végrendelkezési jog leszármazó egyenes örökös és szülők nem létében minden örökölött és szerzeményi vagyonra kiterjed; ha azonban leszármazó egyenes örökösök vagy életben levő szülők vannak, a végrendelet ezek törvényes osztályrészét nem érintheti. E törvényes osztályrész felét teszi annak, amit a leszármazó örökösök az örökhagyó után ennek végrendelet nélküli halála esetén öröklenének. A végrendelet tehát erre nézve semmis, s a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem létében pedig az életben levő szülők ezen felerésznek kiegészítését követelhetik.

E szabály alól csak az I. R. 52. és 53. címeiben foglalt esetek képeznek a kitagadhatásra nézve kivételt.

8. § A 7-ik §-ban érintett kiegészítésnek ajándékozás eseteiben is helye van, (4. §) ha a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem létében pedig az életben levő szülők bebizonyíthatják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, mely esetben e hiányt a megajándékozott pótolni tartozik.

● *Végrendelet nélküli öröklés*

9. § Végrendelet nem létében az örökhagyónak minden vagyona a tőle leszármazó törvényes gyermekekre száll, és ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne, de törvényes ma-

radékokat hagyott volna hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik, vagyis az első ízen levők fejenként, a többi ízbeliek pedig törzsönként öröklenek.

10. § Leszármazók hiányában az apa és anya hívattatik öröklésre, mindenik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águktól akár végrendelet folytán, akár anélkül, az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt vagyon pedig az anyára szállván vissza.

Ha a hagyatékból azon vagyon, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról szállott, ki nem kerülne: az apa és anya a hagyatékon azon érték arányában osztoznak, amely tőlük vagy águktól az örökhagyóra származott.

Ellenben ha a hagyaték túlhaladná azon értéket, amely az örökhagyóra az apai és anyagi ágról került: ezen szerzemény a hitvestársra száll, ennek nem létében pedig az apa és anya közt két egyenlő részre oszlik.

11. § Ha az apa vagy anya vagy közülük már egyik sem élne: a magyar törvények értelmében az apát az apai és az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik.

12. § Sem szülők, sem tőlük leszármazott oldalrokonok nem lévén: az öregapát és öreganyát, s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat – és ha ezek sem volnának életben: az ősapát és ősanyát, s illetőleg a tőlük leszármazott oldalrokonokat, s így sorban a további felmenőket, s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat illeti az öröklés ugyanazon elvek szerint, melyek a 9., 10. és 11. §-okban megállapíttatik.

● *Közszerzeményi jog*

13. § A házasság alatti közszerzeményekre nézve a korábbi magyar törvények határozatai változást nem szenvednek.

Hitvestársi öröklés (successio conjugalis)

14. § Hitvestársi öröklésnek a magyar törvény szerint helye van:

a) a szerzeményi javakban, ha leszármazó egyenes örökösök nincsenek;

b) az öröklött javakra nézve, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalagos örökösök nem léteznek.

● *Özvegyi öröklés (successio vidualis)*

15. § Az özvegyi öröklést szabályozó magyar törvények változtatlanul fennmaradnak.

Özvegyi jog (jus viduale)

16. § Az özvegyi jog tekintetében a magyar törvények rendeletei újra hatályba lépnek; azonban e jog megszorítását csak a leszármazó egyenes örökösök követelhetik.

17. § A 14., 15. és 16. §-okban foglalt hitvestársi öröklésre, özvegyi öröklésre s özvegyi jogra nézve – a jászkun kerületekben fennállott szabályok ott jövőre is zsinórmértékül fognak szolgálni; egyéb tekintetben mindazonát az itt szabályzott öröklési rend a jászkun kerületekre is kihat.

● *A szent korona öröklése*

18. § A szent korona ügyvédének öröklése ott, hol sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyonra különbség nélkül kiterjed.

● *Vegyes intézkedések*

19. § Az eddigi osztrák törvények vagy rendeletek alapján keletkezett vagy elenyészett öröklési vagy özvegyi jogok, úgyszintén az 1852. november 29-én kelt ősiségi patens 5. és 6. § értelmében letett eddigi végrendeleteknek hatálya érintetlenül hagyatván, a jelen intézkedéseknek visszaható erejük nincs. Egyébiránt a végrendelkezési és öröklési jog, a most érintett ősiségi patens 5. és 6. §-aiban foglalt eseteket kivéve, az örökhagyó halálakor fennálló törvények szerint ítélendő meg.

20. § Az 1852-ik november 29-ei patens többi részei az országgyűlés intézkedéséig ideiglenesen fennmaradnak; azonban mindazon helyein, hol az 1852. szeptember 16-án kelt cs. kir. igazságügyi miniszteri rendelettel életbe léptetett polgári perrendtartásra vagy más eljárási rendeletekre hivatkozás történik, az egyidejűleg visszaállított itt alább következő magyar alaki törvények értendők.

21. § Szintúgy fenntartatnak ideiglenesen az országgyűlés intézkedéséig az ausztriai polgári törvénykönyv mindazon rendeletei is, melyek az 1855-ik december 15-ei telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolgok szerzése vagy elidegenítése módjait meghatározzák.

22. § A vallás különféleségéből kifolyó, az ausztriai törvények uralma alatt bővített polgári magánjogok jelen állapotukban meghagyatnak.

23. § Végre kijelentetik, miszerint az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.

b) Alaki rész

I. fejezet

A bíróságok szervezése

A volt magyar bíróságok visszaállíttatnak

[...]

III. fejezet

Az eljárás nemei

43. § A polgári peres ügyekre nézve három különböző eljárás állapíttatik meg:

a) a sommás szóbeli eljárás az 1832/6: 20. és 1840. 11-ik törvénycikk alapján;

b) a rendes szóbeli eljárás az 1840: 15-ik tc. II. részének 7-ik fejezete szerint;

c) kivételes esetekben a *rendes írásbeli* eljárás az 1840: 22. törvénycikk által szabályozott csődperek alakjában.

[...]

IV. fejezet

Sommás szóbeli perek

47. § Sommás szóbeli perekben az eljárás az 1832/6: 20. és 1840: 11. tc. szerint történik a következendő pótlásokkal.

48. § A bírói illetőség elleni kifogás a főkérdéssel együtt tárgyalandó, és ugyanazon ítéletben oldandó meg.

49. § Az 1840. 15-ik tc. II. részének 143-dik §-a a sommás szóbeli eljárásra is kiterjesztetvén, bírói parancsoknak semmi esetben és semmi alakban hely nem adatik.

50. § A föllebbvitelnek és semmiségi panasznak sommás szóbeli perekben csak birtokon kívül levén helye, ez a végrehajtást s általában az odaítélt jogok birtokbavételének eszközlését – kivéve az alábbi 117. § eseteit – nem gátolja.

51. § A birtokon kívüli föllebbvitel vagy a semmisségi panasz az ítélet kihirdetése után azonnal szóval kijelentendő, s három nap alatt írásban is benyújtható.

52. § A végrehajtás sommás szóbeli perekben az 1832/6: 15-ik és az 1840: 15-ik tc. szerint történik, azon módosításokkal mindazonáltal, amelyek a végrehajtásra nézve általában alább megállapíttatik.

53. § Sommás szóbeli eljárás tárgyát képezik a bérleti és haszonbérleti szerződések felmondásából származó kérdések is, mind a szerződés lejártának, mind pedig a bérlemény megrongálásának vagy a bérfizetés elmulasztásának indokából. A felmondás egyéb jogkövetkezményei azonban: mint a kártérítés, haszonbér stb. csak azon esetben tartoznak ezen eljárás alá, ha a követelés mennyisége és minősége, a sommás szóbeli eljárás körét, az 1832/6: 20. és 1840: 11-ik tc. értelmében, túl nem haladja. [...]

V. fejezet
Rendes szóbeli perek
54. § Rendes szóbeli perekben az eljárás az 1840: 15. tc. II. részének 7-ik fejezete szerint szabályoztatik.
[...]

VII. fejezet
A beavatkozásról a rendes perek mindkét nemében
79. § Beavatkozásoknak rendes szóbeli perekben, a tárgyalás befejeztéig, rendes írásbeli perekben pedig helye van mindaddig, amíg a végső perirat vagy az ítélet iránti (submissio) folyamodás be nem nyújtatott.
Ezentúl a beavatkozó (ingerens), jogait már csak külön per útján érvényesítheti.
80. § A beavatkozási keresetlevél csatolványaival együtt annyi példányban s felzetben nyújtandó be, mint ez a főkeresetre nézve rendeltetett. Az első példány a főper iratcsomójához csatolandó.
81. § A beavatkozási kereset minden esetben a rendes szóbeli eljárás szabályai szerint tárgyaltatik.
82. § Ha a beavatkozó jogát az ellenfél beismeri: úgy a főper általuk továbbra közösen vezetendő.
Ellenkező esetben a beavatkozási per a főper folyamát nem gátolhatja ugyan, de afölött a bíróság a főperben hozandó ítélet által együttleg határoz.
[...]

XII. fejezet
A telekkönyvekről
145. § A jog és vagyon biztonsága s ezen alapuló közhitel a telekkönyvi rendszerrel szoros egybefüggésben levén, ez okból s egy magyarországi hitelbank mielőbbi életbeléptethetése végett az 1855-ik december 15-én a telekkönyvek tárgyában kiadott és eddig gyakorlatban volt rendelet, az erre vonatkozó későbbi pótló határozatokkal együtt az országgyűlés végleges intézkedéséig, hatályában fennmarad, mindazonáltal a következő kiegészítéssel.
146. § A telekkönyvek rendes bírósága, megyékben a megyei állandó törvényszék, szabad királyi városokban pedig a városi tanács s illetőleg törvényszék.
A jász, kun és hajdú kerületekben a telekkönyvi hatóságot a községi tanácsok veszik át.
147. § Minden telekkönyvi hivatal az illető telekkönyvi hatóság alá rendeltetik, s ennek kiegészítő részét képezi.
[...]

XV. fejezet
Átmeneti intézkedések
173. § Az 1852. évi április 16-án kelt osztrák polgári perrendtartás a kitűzendő határnaptól fogva hatályon kívül helyeztetvén, helyébe a polgári peres ügyekben a jelen perrendtartás szabályai lépnek.
174. § Azonban a folyamatban levő vagy a kitűzendő határnapig bezárólag megindítandó perek, mind az első bíróságok, mind pedig a föllebbviteli törvényszékek által az eddigi osztrák polgári perrendtartás értelmében lesznek kezelendők s elintézendők, s ezen perekben a jelen perrendtartás szabályai egyedül a végrehajtásra és perújításra nézve jönnek alkalmazásba.
175. § Amennyiben mindazonát a most érintett perekben a végrehajtási vagy vételár-felosztási végzések ellen a jelen perrendtartás életbelépte előtt felfolyamodások adattak volna be: ezek elintézése az osztrák polgári perrendtartás szabályai szerint történik.
OBÉ 1861

ORSZÁGBÍRÓI KÖRLEVÉL

309.

ORSZÁGBÍRÓI KÖRLEVÉL AZ ÖSSZES TÖRVÉNYHATÓSÁGHOZ AZ I. T. SZ. ALKALMAZÁSÁRÓL
1861. október 23.

[...] A nmgú. m. kir. kúria mai nap tartott teljes vegyes ülésében határozatilag ünnepélyesen kijelentette, miszerint az országbírói értekezlet által ideiglenesen javaslatba hozott törvénykezési szabályokat, miután azok Ő csász. kir. felsége által legkegyelmesebben helyben hagyatván, az országgyűlési képviselőháznak folyó évi Szent Iván hava 22-én és a főrendi háznak f. évi Szent Jakab hava 1-jén hozott egybehangzó határozataiban ideiglenes kisegítő gyanánt használhatóknak kimondattak, addig, míg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi.
[...] végre lehetővé vált, a hazai igazságszolgáltatást a törvény előtti egyenlőség magas elvének megsértése, a lefolyt 12 év alatt támadt új jog- és birtokviszonyok megzavarása, a közhitel megrendítése és a jogfolytonosság megszakadása nélkül alkotmányos alapokra visszavezetni.
Minek következtében a t. közönségnek hivatalos használat végett egyelőre mellékelve megküldeni kívántam az országbírói értekezlet munkálatának több hivatalos kiadásban megjelent példányát; azonkívül pedig egy aláírásommal és szokott hivatalos pecsétemmel ellátott ilyetén példányt pótlólag megküldeni fogván.
Ki is többnyire hazafiúi üdvözletem kijelentése mellett maradok.
Pest, 1861. évi Szent Jakab hava 23-án.
A tisztelt közönségnek
kész köteles szolgája
Gróf Apponyi György m. k.
OBÉ 1861

2. JOGALKOTÁS, JOGÉLET

2.1. A polgári nemzetállam kialakulásának kora (1790–1867)

A válogatás szempontjai

A magyar Vormärz sajátos ellentmondást hordozott. Kialakult az a rendi alkotmányosság, amely az országgyűlés és az államszervezet feudális jellegének érintetlenül hagyása mellett az országgyűlés számára mindazokat a garanciákat igényelte, amelyeket a felvilágosodás politikai irodalma elsősorban a polgárság érdekeinek szolgálatában, a polgárság képviselőiből álló törvényhozó szervek számára munkált ki. Ezáltal a felvilágosodás által népszerűsített és ebben az időben már a francia forradalom deklarációjában is tükröződő alkotmányos elvek Magyarországon kettős arculatot kaptak: védelmezték a rendi kiváltságok tradicionális rendszerét, egyben pedig kifejezték a nemzeti függetlenség jogi biztosítékait.

1. Az 1790–1791. évi *közjogi törvények* – a francia forradalom hatására – az alkotmányosság gondolatát közvetítik. Kinyilvánítják, hogy Magyarország saját állami léttel és alkotmánnyal bíró ország. A 12. és a 13. cikkelyek pedig már rögzítik a két hatalmi ág, a legislativa és az executiva megosztását. Ebben az összefüggésben új tartalmat kap a magyar feudális közjog által már annyiszor kimondott közjogi alapelv, hogy hazánkban a törvényhozó hatalom a törvényesen megkoronázott királyt és az országgyűlést együttesen illeti meg. Ezért a rendeletekkel való kormányzás tilos, és a pátensek „csak a törvénnyel egyező dolgokra adhatók ki". Ezekhez a tételekhez társulnak továbbá a bírói függetlenség biztosítékai. Megjegyezzük, hogy ugyane rendelkezéseket tartalmazza az Articuli novellares – Erdély rendi alkotmánya – is.

E sarkalatos törvények biztosítottak legális bázist ahhoz, hogy a vármegyék szembeforduljanak az alkotmánysértő rendeleti kormányzással, s megtagadják végrehajtásukat. A vis inertiae provokálta ki végül is az 1825. évi országgyűlés összehívását. Ez a diéta az ország alaptörvényei közé iktatta a fent hivatkozott törvényeket, továbbá újrafogalmazta s ezáltal az országgyűlés hatáskörébe tartozó ügynek nyilvánította az adó megszavazását és az újoncok létszámának meghatározását. Így állandósultak az országgyűlések, melyek folyamatosan működve vezettek el az 1848. évi törvényekhez, a polgári alkotmányosság megteremtéséhez.

Az 1848. évi áprilisi törvényeket az 1849. évi törvényekkel együtt szokás *polgári alkotmánynak* is tekinteni. Az alkotmány az új típusú hatalomgyakorlás, az államberendezkedés és a szabadságjogok kérdéseit rendezte. Az alkotmányos monarchia deklarálásával, a független felelős minisztériumról szóló törvény megalkotásával az uralkodó csak a parlamentnek felelős kormányon keresztül gyakorolhatta a végrehajtó hatalmat. Az országgyűlés rendszeressé válása, a népképviseleti választójog, a közterhek egyenlő és arányalagos törvénybe iktatása egyértelműen kifejezi a polgári érdekek érvényre jutását. A szabadságjogok katalógusa ugyan még szűk, a sajtó, a vallás, az egyetemi oktatás szabadságáról, a nemzetiségekről, a zsidókról rendelkeztek, de természetjogi alapokra helyezték a polgári lét, a bürgerliche Zustand kritériumait.

Az alkotmányos szabályozás tárgya Magyarország és Erdély uniója csakúgy, mint a kondíciókhoz kötött védelmi kötelezettségen nyugvó nemzeti őrsereg felállítása s nemkülönben a magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata. A szabadságharcba kényszerült nemzet a kollegiális képviseleti kormányformán keresztül jut el a Habsburg–Lotharingia ház kirekesztéséig, azaz a trónfosztáshoz, miszerint a dinasztia a nemzet nevében „trónvesztettnek, kirekesztettnek és száműzöttnek nyilvánítottak." Azaz a jövendő kormányrendszert pedig a nemzetgyűlésnek miniszter-társaival egyetemlegesen felelős kormányzó elnök testesíti meg. A szabad, önálló és független európai státus prófeciája azonban két évtizedig szünetel, s csak a pragmatica sanctio közvetítésével létrejött 1867. évi kiegyezés biztosítja az új közjogi szemléletű parlamentáris monarchiát.

2. A szabadság és a tulajdon szentségére alapozott polgári társadalom megszületésében a több évtizedes reformországgyűlések *magánjogi jogalkotása* is sorsdöntő jelentőségű volt. A közölt szemelvények a kötöttségektől terhes tulajdon felszabadításának csupán egyes intézményeit reprezentálják, így a váltó-, a kereskedelmi, a gyári törvényeket, a modern kor véglegesült társasági formáit: a közkereseti és a részvénytársaságot. Ezeket az idegen jogintézményeket a törvényhozásunk honosította meg. A normaszövegben jól látható, hogy a fogalmak német terminológiával vezettettek át (Giriren, Verbürgen, a dato, nach Sicht, Verfallszeit Handlungsfirma, Conto-Auszug, Einlage auf Gefahr, Schlusszettel), hiszen a terminus technicusoknak ekkor még nincs egyértelmű magyar megfelelője. Nem véletlen, hogy a hazai nyelv teljesebb kiművelésére már az 1772. évi 7. cikkely is buzdított, mely 1805-ben újabb kiterjesztést nyert, s végül 1844-ben a 2. törvénycikk a magyar nyelvet tette az állam hivatalos nyelvévé.

A magánjog további érdemi fejlődésére a csődületről és a hitelintézetről hozott törvények hatottak még erőteljesen. Ezeket a feudális intézményeket lebontó 48-as törvényhozás szerencsésen egészítette ki. Így az úrbéri szolgáltatásokat megszüntető és az ősiség eltörlését deklaráló törvények megnyitották az utat a pozitív szabályozáshoz. 1848 deklarációit a későbbiekben az osztrák törvények és a restituálható magyar jog sajátos kombinációjú jogalkotása tölthette meg konkrét tartalommal.

3. A reformkori jogalkotás kiemelkedő jogászi teljesítménye az 1840. évi 5. tc., a *büntető- és a javítórendszer* kidolgozására kiküldött országos választmány munkája. A bizottmányban meghatározó szerepet vállaló Deák Ferencről elnevezett anyagi, eljárásjogi és börtönügyi javaslat tartalmazta mindazt, amit a korabeli jogtudomány addig elért; olyan szintézise volt az európai jogi eszméknek, melyhez foghatót nem lehetett találni – vélekedett róla Mittermaier német jogtudós. A nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elvét deklaráló Btk.-ról, annak általános részi fejezeteiről: a bűnösségről (szándékosságról és vétkes vigyázatlanságról), az elkövetőkről, a büntethetőségi akadályokról, a büntetési rendszerről, a jogtárgyak szerinti csoportosítást tartalmazó különös részről bemutatott szemelvények egyértelműen bizonyítják a javaslatok dogmatikai színvonalát. A büntetendő cselekmények duális rendszerén nyugvó javaslat, a cselekvések és a mulasztások mellett külön részben az ún. Toldalékban foglalkozott a rendőrségi kihágásokkal. A Toldalék az 1840. évi 9. törvénycikkel – a mezei rendőrségről – a hazai kihágási jog alapforrásainak tekintendők.

4. Végezetül a *törvénykezési szervezet és eljárásjog* vázlatos ábrázolására utalunk. A válogatási szempontot a bírósági rendszer teljes spektrumának bemutatási igénye határozta meg. A klasszikus felsőbíróságok (hétszemélyes, királyi tábla) mellett a váltótörvényszéket, a szóbeli perek bíróságait, az igazságszolgáltatás gyorsításának kérdéseit, a szolgabírói hivatal gyakorlatát és az úriszéki bíráskodást felszámoló törvényt mutatjuk be. (M. G.)

Az 1848-ban egész Nyugat-Európán végigsöprő polgári forradalmak szinte követhetetlen kuszaságot, zűrzavart eredményeztek az uralkodói körökben. A forradalmak megítélése körüli kezdeti ijedtségre utal, hogy először a „mindent elfogadunk" gondolata érvényesült az ausztriai birodalom irányítói részéről is. Az 1847/48-as országgyűlés által kidolgozott s kezdetben mérsékelt reformokat hirdető törvények egyik pillanatról a másikra lettek forradalmiak a radikalizálódott diétán. Döntően Kossuth hatására teremtették meg a forradalom kirobbanása után alig három héttel a polgári Magyarország alapjait felvázoló áprilisi törvényeket. Ahogy szerte Európában, úgy az ausztriai birodalomban is a konzervatív és a liberális nézetek csaptak össze a forradalom kirobbanása utáni időszakban. A konzervatív Windischgrätz legfőbb törekvése az volt, hogy Magyarországon, amely természetesen továbbra is a birodalom része maradt, a politikai vezető szerep az igazgatás minden szintjén a birtokos nemesség kezébe kerüljön. Stadion belügyminiszter álláspontja azonban a polgárságnak szánt nagyobb szerepet. Bach Sándor – aki később az abszolutisztikus kormányzás magyarországi megvalósítója lesz –, 1848 tavaszán mint igazságügy-miniszter kijelentette, hogy erős alkotmányos kormányzatot kell létrehozni, 1848 őszén pedig arról írt, hogy a had-, a külügy és más központi érdekeket szolgáló összminisztérium létrehozása mellett külön miniszterek irányítsák Magyarország, Horvátország és Erdély belügyeit. Ezen a közigazgatási, igazságszolgáltatási és közoktatási ügyek intézését értette. S tőle származik az a liberális gondolat is, hogy egységes állampolgári jogokat és a nemzetiségek számára egyenjogúságot kell megvalósítani. A korábban liberális álláspontot képviselő Bach első pálfordulására a trónfosztás kimondása után került sor. Hírhedt mondását – Magyarország eljátszotta előjogát, amelyet az alkotmánytól kapott – a szabadságharc bukása (osztrák szemmel nézve leverése) után érthető módon a konzervatív erők saját nyelvükre fordítva igyekeztek kihasználni. Az alkotmányt, még mielőtt bevezették volna, bukásra ítélték.

A magyar állam szuverenitását nélkülöző évtizedétől, a diktatúra korától Ausztria Piemont elleni, csúfos vereséggel végződött háborúja távolította el Ferenc József politikáját, akinek figyelme a külpolitikai kudarcok után a belső egyensúly helyreállítása felé fordult. A császár arra kényszerült, hogy felhagyjon a centralisztikus kormányzati törekvésekkel, s bizonyos autonómiát biztosítson a koronaországoknak. Az 1860. október 20-án kibocsátott diploma újólag szabályozta a birodalom közjogi viszonyait: ismét összehívta a magyar országgyűlést, a birodalmi tanácsban csak a közös ügyekről fognak tárgyalni, elrendelte a magyar és erdélyi kancelláriák visszaállítását, s az igazságügy feletti őrködést a kancellárra, illetve az újra felállítandó Kúria elnökére, az országbíróra bízta. Br. Vay Miklós magyar kancellár kötelessége volt javaslatot tenni az országgyűlés összehívására. Magyarország közjogi helyzetének a végleges rendezése volt a fő napirendi cél, illetve a királyi hitlevél kibocsátása és a koronázás. Hiába állította azonban vissza Ferenc József a régi megyehatárokat, hiába engedélyezte a magyar nyelv használatát a hivatalokban és a törvényszéken is, az ekkorra megerősödött nemesi politikusok Deák Ferenccel az élen csak az 1848-as törvények alapján voltak hajlandók tárgyalásokba bocsátkozni. Ferenc József érzékelve az októberi diploma elégtelenségét, kibocsátotta a februári pátenst, amelyik azonban inkább a centralisztikus törekvéseket, de a polgárság befolyását is erősítette. Az 1861 áprilisában összeülő országgyűlést néhány hónapos működés után, augusztus végén feloszlatta a császár, mert az ellentétek ekkor még kibékíthetetlennek tűntek a Deák köré csoportosuló radikális nézetek és a császár megengedőbb, de saját korlátait átlépni nem tudó nézetei között. Az elfogadott *Ideiglenes törvénykezési szabályok* két nagy fejezetre oszlottak: a polgári jog kérdéseinek a kifejtésére és a nemzetiségi törvényjavaslat megfogalmazására. Egyik sem valósulhatott meg, de jól mutatták az irányt, amely felé 1867-ig és utána az országnak

haladnia kellett. Deák feliratban üzent Bécsnek az országgyűlés feloszlatása előtt: „Ha tűrni kell, tűrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságjogot, melyet őseinktől öröklött."

A Helytartótanács, a Kancellária ugyan tovább működött az országgyűlés feloszlatása után is, de már csak karikatúrája volt korábbi önmagának, amint ez a két szemelvényből is egyértelműen látszik. Nem itt döntötték el az ország sorsát a továbbiakban. A Kossuth és Deák között az 1860-as évek első felében lezajlott vita lényegét tekintve eldöntötte az alapkérdést: csak akkor tud az ország lépést tartani Európával, a polgárosodással, ha kiegyezésre törekszik Ferenc Józseffel. Deáké és politikustársaié az érdem, hogy 1867-ben megszületett a dualista államberendezkedést előíró XII. tc. a kiegyezésről, s hogy ennek alapján kiépülhetett a polgári Magyarország közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszere.

Válogatásunkkal azokat a bevezetőben is vázolt főbb jogtörténeti tendenciákat kívántuk szemléltetni, melyek meggyőződésünk szerint meghatározó szerepet játszottak Magyarország fejlődésében 1849 után. Nevezetesen a közjogi szabályozás alakulását az olmützi alkotmánytól a kiegyezési törvényekig, mely szándékaink szerint dokumentumról dokumentumra lépve ábrázolja a függetlenségi gondolat és a birodalmi szellem párharcát, a részletekben kirajzolódó későbbi közjogi kompromisszum kiteljesedését. Vázolni kívántuk a Birodalom közjogi hajthatatlanságát és diktatórikus hajlamait, a katonaiból polgáriba átváltó közigazgatás alakulását. Egyúttal a fejlődés ívének 1790 és 1867 közötti megrajzolása alkalmat ad arra is, hogy a jog modernizációjának egyes területeit, az áprilisi törvényhozás döntéseit végrehajtó (elsősorban magánjogi jellegű) jogalkotás jellemző darabjait bemutathassuk az olvasónak. Törekedtünk arra, hogy az osztrák berendezkedés legjellegzetesebb jogszabályait (jogforrástípusait és jogági rendezést célzó rendeleteit, törvényeit) is megismertessük a korszakban tájékozódni kívánókkal. A források hitünk szerint megfelelőképpen érzékeltetik a magyar jog fejlődésére nagy hatást gyakorló modern szabályozási eszmék és technikák skáláját. (T. B.)

KÖZJOG

A RENDI ALKOTMÁNY

310.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

6. CIKKELY
HOGY AZ ORSZÁG SZENT KORONÁJA BUDÁN ŐRIZTESSÉK
[...] A királyi szent felség kegyesen beleegyezvén, hogy Pozsonyban ünnepélyes szertartással végbement szerencsés megkoronázása után az ország szent koronája a hozzá tartozó drágaságokkal együtt Buda szabad királyi fővárosba vitessék át, és azon törvények eltörlésével, melyek annak Pozsonyban való őrzését rendelik, ugyanott tartassék: az ország karai és rendei elhatározták, hogy az említett szent korona, mely eddig sok veszélyben forgott és csak az égiek kedvezéséből maradt meg, a hozzá tartozó drágaságokkal együtt, az ország szívében, Budán őriztessék, és az országgyűlésileg egybegyűlt karok és rendek beleegyezése nélkül soha máshová ne vitessék vagy el ne vitessék; érintetlenül maradván az 1715:38. cikkelynek váratlan és nyílt veszély esetére, a veszély elmúltáig, a szent koronának ideiglenesen való átszállításáról tett rendelkezése.
[...]

9. CIKKELY
A KIRÁLYI FELSÉGNEK AZ ORSZÁGBAN VALÓ SZEMÉLYES LAKÁSÁRÓL
[...] A karok és rendek alázatos kérelmére, hogy ugyanis a királyi felségnek az országban való személyes tartózkodásáról alkotott törvények megújíttassanak, Ő szent felsége, királyi jóságának és a magyar nemzethez való különös vonzalmának bővebb bizonyságául kegyelmesen kijelentette:

1. § Már a minap, midőn karai és rendei körében, habár sokkal rövidebb ideig, mint maga is óhajtotta volna, tartózkodott, érezte volt, mily nagy hasznára van a közügynek, hogy mind a király a maga népét, mind ez a maga királyát közelebbről ismerje, s így a kölcsönös bizodalom kötelékei szorosabbra fűződjenek; minélfogva saját szíve ösztönzéséből is teljesen hajlandó ezen hű örökös országának kebelébe gyakrabban eljönni, s itt, amennyire más örökös birtokai kormányzásának gondjai engedik, hosszabban időzni.

2. § Amely kegyes kijelentését Ő királyi felségének a karok és rendek hálás lélekkel fogadják.

10. CIKKELY
MAGYARORSZÁG ÉS A HOZZÁ KAPCSOLT RÉSZEK FÜGGETLENSÉGÉRŐL
[...] Az ország karainak és rendeinek alázatos előterjesztésére, Ő szent felsége is kegyesen elismerni méltóztatott, hogy ámbár a felséges ausztriai ház nőágának az 1723:1. és 2. cikkelyek által a magyar királyságban és a hozzá kapcsolt részekben megállapított örökösödése ugyanazt a fejedelmet illeti, akit a megállapított trónöröklési rend szerint a Németországban és azon kívül fekvő, elválaszthatatlanul és föloszthatatlanul birtoklandó többi ország és tartományokban illet: mindazonáltal Magyarország, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, szabad és kormányzatának egész törvényes módját illetőleg (beleértve mindenféle kormányszékeit) független, azaz semmi más országnak vagy résznek alá nem vetett, hanem saját állami léttel és alkotmánnyal bíró, s ennélfogva az 1715:3., valamint az 1741:8. és 11. cikkelyek rendelésének megfelelően törvényesen megkoronázott örökös királyától és így Ő szent felségétől s örököseitől, Magyarország királyaitól, tulajdon törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok módjára igazgatandó és kormányozandó ország.
[...]

12. CIKKELY
A TÖRVÉNYHOZÓ ÉS VÉGREHAJTÓ HATALOM GYAKORLÁSÁRÓL
[...] Hogy a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának hatalma Magyarországban és a hozzá kapcsolt részekben, az 1741:8. cikk rendeletének sérelme nélkül, a törvényesen megkoronázott fejedelmet és az országgyűlésre törvényesen egybegyűlt országos karokat és rendeket közösen illeti, s rajtuk kívül nem gyakorolható: Ő szent felsége magától és önként elismeri, s kegyesen kijelentette, hogy Ő a rendek ezen jogát sértetlenül megtartandja, és amint azt dicsőült elődeitől kapta, azonképpen csorbítatlanul szállítandja át felséges utódaira, biztosítván az ország karait és rendeit, hogy sohasem fogja az országot és a kapcsolt részeket rendeletekkel vagy úgynevezett pátensekkel, melyek különben is az országnak soha egy törvényszékén sem fogadhatók el, kormányozni; pátensek kiadása csupán azon esetre tartatván fönn, midőn a törvénnyel egyébként megegyező dolgokban, a kellő eredménnyel való kihirdetés egyedül ez úton lenne eszközölhető. Továbbá:

Hogy a bíróságoknak törvénnyel megállapított vagy megállapítandó szervezete királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni; sem a törvényes ítéletek végrehajtása parancsokkal gátoltatni, sem hogy azt mások gátolják, megengedtetni nem fog; sem pedig a bíróságok törvényes ítéletei megmásíttatni vagy akár a királynak, avagy valamely politikai kormányszéknek felülvizsgálata alá vonatni nem fognak; hanem a valláskülönbség nélkül választandó bírák az országnak érvényben álló vagy ezután hozandó törvényei és bevett szokása szerint tartanak törvényszékeket; a végrehajtó hatalmat pedig nem másként, mint a törvények értelmében gyakorlandja a királyi felség.

13. CIKKELY
AZ ORSZÁGGYŰLÉSEK IDŐSZAKOS TARTÁSÁRÓL
[...] Ő királyi felsége három évenként, vagy az ország közhaszna és szüksége kívánván hamarabb is, az e tárgyban alkotott országos törvények, jelesül az e helyen megújított 1655:49. cikk és 1723:7. cikk rendelései szerint országgyűlést fog egybehívni, melyen a karok és rendek minden akadály félretételével megjelennek, és az országgyűlési ügyeket törvényes szabadsággal tárgyalandják. Hogy pedig a királyi javaslatok kellő módon lett tárgyalása után az ország egyetemes karainak és rendeinek összes igazságos sérelmei minden országgyűlésen valósággal és múlhatatlanul orvosoltassanak, és az egy-egy országgyűlésen alkotandó törvények pontosan végrehajtassanak és foganatba vétessenek: arról Ő királyi felsége jövendőre is minden körülmények közt, királyi tisztéhez képest, gondoskodni fog.

14. CIKKELY
A MAGYAR KIRÁLYI HELYTARTÓTANÁCSRÓL
[...] Hogy az ország alaptörvényeiből folyólag Ő szent felsége Magyarország és a hozzá kapcsolt részek dolgait és ügyeit az 1608. kor. e. 10. és 11. s az 1741:61. cikkelyek értelmében magyarok által intéztethesse és a maga módja szerint azok tanácsával élhessen: fönt nevezett Ő szent felsége kegyes jóváhagyásával határoztatik, hogy a magyar királyi helytartótanács rendeltetésénél fogva is föl levén ruházva azzal a hatáskörrel, mely a törvények foganatosításáról való gondoskodás és azok megsértésének elhárítása végett szükséges, mint Magyarország legfőbb politikai kormányszéke, amely különben is a fennálló törvények erejénél fogva minden más kormányszékektől függetlenül, közvetlen Őfelségének van alája rendelve, ha netalán törvénytelen parancsok küldetnének az országba, azokra vonatkozólag Ő szent felségének, azon hűségnél fogva, melyel iránta és az ország iránt kötelezve van, a maga fönnforgó észrevételeit előterjeszteni tartozzék; Őfelsége pedig királyi tisztéhez és a törvények megtartására tett ünnepélyes fogadalmához képest az ily ellenvetéseket igazságos megfontolás alá veendi; egyébként a vármegyéknek és az ország összes törvényhatóságainak törvényes állapota és hatásköre érintetlenül maradván.
[...]

16. CIKKELY
HOGY A NYILVÁNOS ÜGYEK INTÉZÉSÉRE IDEGEN NYELV NE HASZNÁLTASSÉK, A MAGYAR NYELV PEDIG MEGTARTASSÉK
[...] Ő szent felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy bármiféle ügyekre nézve idegen nyelv nem fog használtatni; hogy pedig a magyar hazai nyelv jobban terjedjen és csinosodjék, a gymnásiumokon, akadémiákon és a magyar egyetemen a magyar nyelv- és írástan számára külön tanár fog beállíttatni, hogy azok, akik e nyelvet nem tudják s meg akarják tanulni, vagy akik azt már tudják, magukat tökéletesíteni kívánják benne, alkalmat nyerjenek bármelyik irányban kívánságuk teljesedésére; a kormányszéki ügyek pedig most még latin nyelven lesznek tárgyalandók.
[...]

26. CIKKELY
A VALLÁS ÜGYÉRŐL
[...] Midőn a karok és rendek az örökké tartó egyetértésnek és egyesülésnek köztük való megállapítása végett igazságosnak ismerték el, hogy Magyarország határain belül a vallás ügye egyedül az 1608. és 1647. évi törvények alapjára helyeztessék vissza, és hogy következésképpen úgy az ágostai, mint a helvét hitvallást követő evangélikus honlakosok örökre visszaállított szabad vallásgyakorlatának alapjául és szegletkövéül az idézett 1608. évi, koronázás előtti 1. cikkelybe foglalt és a törvénykönyvbe beiktatott bécsi békének, valamint az 1647:5. cikkelybe iktatott linzi békének tartalma fogadtassék el és újíttassék meg; azért Ő szent felsége kegyelmes jóváhagyásával (a papságnak és katolikus világi urak valamely

részének ellentmondása nem állván ellen, sőt, örökre semmi erővel nem bírván) határoztatik:

1. Hogy a későbbi törvényeket és cikkelyeket, valamint a kiváltságokat, leiratokat és utasításokat figyelembe nem vévén, ezentúl a vallás gyakorlata, a templomok, tornyok, harangok, iskolák, sírkertek és temetők szabad használatával, úgy az országzászlósoknak, mágnásoknak és nemeseknek, mint a szabad királyi városoknak s az összes karoknak és rendeknek saját jószágaikon és a királyi ügyészség birtokain, a mezővárosokban és falvakban mindenütt szabadon hagyassék, és senki közülük, bármily rendű és állapotú legyen, annak szabad használatában és gyakorlatában semmiféle szín alatt, Őfelsége vagy bármely más földesúr által ne háborgattassék vagy akadályoztassék; a parasztok is, akár mezővárosiak, akár falusiak, bármely földesúr és a királyi ügyészség jószágain, az ország közbékéje és nyugodalma végett, a vallás szabad használatában, gyakorlatában és módjában Ő szent felsége vagy hivatalnokai, vagy földesuraik által hasonlóképpen semmi módon, avagy semmi szín alatt ne háborgattassanak és akadályoztassanak.

2. Az ekképpen kijelentett szabad vallásgyakorlatnak bővebb megszilárdítása végett azonfelül nyilváníttatik, hogy az már sehol sem magánjellegű többé, hanem mindenütt nyilvános, s ennélfogva a magános és nyilvános jellegű gyakorlat közötti különbség teljesen megszűnvén, szabadságukban álland az evangélikusoknak, az alább megírt módon jövendőben azon helyekre is, melyek eddigelé fiókhelyeknek tekintettek, és mindazokra, melyekben az evangélikusok szükségesnek vélik, egyházi szolgákat beállítani, templomokat tornyokkal vagy azok nélkül, lelkészlakásokat és iskolákat, valamint különbség nélkül azon helyeken is, hol gyakorlatuk van, minden további folyamodás nélkül fölállítani vagy helyreállítani, azon biztosítás mellett azonban, hogy mivel az adózó nép fönntartása a közigazgatásnak fő föladatát teszi, azon helyeken, hol ezentúl a szabad vallásgyakorlat behozatalával valamely új templomot vagy imaházat építeni vagy lelkészt beállítani kellene, előlegesen az illető vármegye által kiküldendő vegyes bizottság segítségével, azonban az egyházmegyei ember befolyása nélkül, a szükséges költségek, és kiadások meg az adózó nép ereje, valamint az ott állandó lakással bíró lelkeknek vagy családoknak a nyilvános vallásgyakorlat azután való fönntartására képes száma, a földesúr közbejövetelével megvizsgáltassanak, megismertessenek és a vármegyének bejelentessenek, ahol bizonyítvány adatván afelől, hogy elegendő alappal vannak ellátva, továbbá hogy a vallásgyakorlat fönntartására szükséges szám megvan: a földesúr kötelezve leend az egyház, lelkész és iskola számára alkalmas belső vagy gyöptelket adni; a katolikus községek pedig az ily egyházak vagy iskolák fölállításához vagy javadalmazásához költséggel, avagy igás vagy kézi munkával járulni semmi módon nem lesznek kötelezve, ami az evangélikus földesurak és községek részéről is, az újonnan fölállítandó római katolikus egyházakra és lelkészlakokra vonatkozólag, meg fog tartatni; az evangélikus nemesek vagy földesurak joga a szabad vallásgyakorlat behozatala, valamint a templomok s lelkészlakok fölállítása és javítása iránt, egyszer mindenkorra megszorítatlannak és korlátlannak nyilváníttatván. [...]

27. CIKKELY
A GÖRÖG NEM EGYESÜLT VALLÁSOKRÓL

[...] Ő királyi apostoli szent felsége kegyelmesen beleegyezni méltóztatik, hogy az ország görög nem egyesült lakosai, kik az országban polgárjoggal bírnak, megszüntetésével az ellenkező törvényeknek, amennyiben azok a görög nem egyesültekre vonatkoznak, más honlakosok módjára, Magyarországban és a kapcsolt részekben jószágok szerzésére s birtoklására és minden hivatal viselésére képesek legyenek.

Egyebekben a királyi felségnek a papság, egyház, vallás körül, amelynek gyakorlása nekik teljesen szabad lesz, továbbá az alapítványok, a tanulmányi rendszer, az ifjúság nevelése, valamint az ország alaptörvényeivel nem ellenkező kiváltságaik irányában megillető jogai, amint azokat a szent felség dicső emlékezetű őseitől vette, úgy föntebb említett Őfelsége részére továbbra is épségben maradván.

CJH 155–179. P.

311.

1827
FERENC DEKRÉTUMA

3. CIKKELY
AZ ALAPTÖRVÉNYEKNEK ÉRVÉNYBEN VALÓ MEGTARTÁSUKRÓL

[...] Azon aggodalom megszüntetése végett, melyet a karok és rendek az alaptörvényeknek a maguk érvényében való megtartására nézve az elmúlt eseményekből, melyeknek hatása különben immár kegyelmesen el van hárítva, merítettek, Ő szent felsége teljesen meggyőződvén afelől, hogy a király és az ország boldogsága a törvények pontos tiszteletben tartásán és sértetlenségén nyugszik, és hogy ha akár a királynak, akár az ország karainak jogaiból valami elvétetik, a törvényeknek és az ország törvényes rendszerének századok gyakorlata által megszilárdított szerkezete romba dől, kegyesen kijelenteni méltóztatott, hogy az országnak a fölavatási eskü vel megerősített alkotmányát minden időben védelmezni és fönntartani kiváló gondjai közé sorozza, s azért az 1791/1:10., 12. és 19. cikkelyeit mind Ő maga állhatatosan megtartandja, mind mások által megtartatja.

A mely Ő szent felségének a törvények tiszteletben tartása iránti gyöngéd buzgalmából eredő biztosítást a karok és rendek alattvalói hódolatuk és hálás lelkük érzelmeivel fogadják.

4. CIKKELY
AZ 1790/91:19 CIKKELY RENDELKEZÉSÉNEK MINDENKOR PONTOS MEGTARTÁSA

[...] Ő szent felsége bizonyosokká teszi a karokat és rendeket, hogy a közadózás és bármilyen nevezetű, akár pénzben, akár terményekben, akár újoncokban szolgáltatandó segedelmek ügye az országgyűlés tárgyalása alól, melynek hatáskörébe tartozónak azt az 1715:9. és 1790/1:19. cikkelyek világos tartalma szerint önként elismeri, érintetlenül maradván csupán az adót, illetőleg az 1715:8. cikkelynek az 1741:22. cikkelyben bővebben fölvilágosított rendelkezése, semmiféle, még rendkívüli esetekben se legyen elvonható, és hogy az országgyűlésileg meghatározott adó nemére és mennyiségére nézve országgyűlésen kívül semmiféle változtatás ne tétessék, hanem úgy hajtassék be, amint az országgyűlésen, az egyiktől a másikig, megállapíttatott.

5. CIKKELY
HOGY ORSZÁGGYŰLÉSEK MINDEN HÁROM ÉVBEN OKVETLENÜL TARTASSANAK

[...] Századok gyakorlata s tapasztalata által be van bizonyítva, hogy az országgyűlések tartása az ország jólétének s boldogulásának legfőbb eszközét, úgyszintén a sérelmek megszüntetése és megelőzésének üdvös orvoslását képezi; minélfogva Ő szent felsége a karokat és rendeket bizonyosokká tenni méltóztatik, hogy azokat, mik az országos törvényekben, nevezetesen az 1790/1:13. cikkelyben rendeltettek, múlhatatlanul foganatosítandja.

CJH 435–437. P.

ERDÉLY RENDI ALKOTMÁNYA

312.

1791
ARTICULI NOVELLARES

IV. CIKKELY
AZ ALATTVALÓI ESKÜRŐL, MELYET ERDÉLY RENDEINEK KELL LETENNIÜK

[...] Az erdélyi fejedelemség karai és rendei Ő szent felsége törvényes örököseinek és utódainak, Magyarország királyainak, akik az örökös erdélyi fejedelemségben az 1744. évi 3-ik cikkelyben megállapított közvetetlen utódlási rend értelmében kormányra jutnak, a tar-

tozó hűségi esküt az 1744. évi 5-ik cikkelyhez függesztett minta szerint, a szokott módon le fogják tenni, és az eskü letételéről szóló okiratot az egyesek aláírásaival és a három nemzetnek meg az egyes aláíróknak szokásos pecsétjeivel ellátva föl fogják terjeszteni.

V. CIKKELY
AZ EME FEJEDELEMSÉGBEN LEVŐ HÁROM NEMZET ÉS NÉGY BEVETT VALLÁSFELEKEZET EGYESÜLÉSÉRŐL SZÓLÓ ESKÜNEK A FENNÁLLÓ TÖRVÉNYEKKEL MEGEGYEZŐ MÓDON VALÓ LETÉTELÉRŐL ÉS MEGTARTÁSÁRÓL
[...] Az 1744. évben alkotott hatodik cikkellyel megegyezőleg újból megállapítják, hogy a nemesek és polgárok, akik a fejedelemnek alattvalói hűségükre esküt fognak tenni, az eskü letétele alkalmával az előbb említett cikkelybe beiktatott minta szerint az egyesülési esküt is tartozzanak egyenként letenni, ezenfelül pedig azokra nézve, akik valamely közhivatalban nyernek alkalmazást, az ezelőtt is követett szokáshoz képest, az eskümintába az egyesülési eskü záradékát is be kell iktatni. Nemkülönben azok, akik hivatalt bár nem viselnek, de törvényes korba jutván, a közönséges országgyűlésekben vagy más gyűlésekben és a közönségekben ülési és szavazati joghoz jutnak, valamint azok is, akik a rendek közt vagy valamely városban honfiságot nyernek, befogadtatásuk alkalmával az egyesülési eskü letételére legyenek kötelezve, és annak az egyesülésnek az Approbata Constitutiók III. rész I. cím I. cikkelyében kifejezett föltételeit, amennyiben azokat az előbb idézett 1744. évi újabb cikkely meg nem változtatta, az 1744. évi újabb 6. törvénycikkely értelmében, a törvényekben elrendelt büntetés alatt, szentül és sértetlenül legyenek kötelesek megtartani.

VI. CIKKELY
ERDÉLYNEK MAGYARORSZÁGGAL VALÓ KAPCSOLATÁRÓL
ÉS ENNEK A NAGY FEJEDELEMSÉGNEK SAJÁT
ÉS SEMMI MÁS ORSZÁGNAK ALÁ NEM VETETT ALKOTMÁNYÁRÓL
[...] Ő szent felsége múlt évi május 7-én kelt kegyes leirata értelmében kegyelmesen el méltóztatott ismerni, hogy Erdély amaz ünnepélyes kijelentésének az erejénél fogva, amelyet 1688. évi május 9-én a dicső emlékű császárnak és magyar királynak, boldogult I. Lipótnak tett, és a fönntisztelt császár és király 1688. évi június 17. napján, azután pedig 1691. évi december 4-én adott hitlevelében elfogadott, meggondolván Őfelsége atyai és igen hatalmas védelmét, e fönntisztelt császárt és utódait, mint Magyarország törvényes királyait, a maga fejedelmeiül elfogadta, és Magyarország törvényeivel megegyezőleg, a felséges ausztriai háznak előbb ugyan az 1688. évi nyilatkozat tartalma szerint az 1687. évi pozsonyi országgyűlés 2-ik és 3-ik cikkelyének megfelelően a férfiágra, később pedig az 1744. évi 3-ik újabb törvénycikkely erejénél fogva Magyarország 1723. évi cikkelyével megegyezően a nőágra is kiterjesztett örökös utódlását elismerte és megállapította; ennek következtében eme törvények és egyességek erejénél fogva Erdélyt mint Magyarország szent koronájához tartozót mind Ő szent felsége, mind a felséges ausztriai házból következendő utódai mint Magyarország törvényes királyai Magyarországgal ugyanazonos uralkodási és utódlási jogon fogják hatalmukban tartani, és mint olyat, amelynek saját és semmi más országnak alá nem vetett alkotmánya van, saját törvényei és törvényesen megerősített rendszabásai, nem pedig más örökös tartományok szabályai értelmében fogják kormányozni, az összes országokkal és tartományokkal való egység kapcsa a pragmatica sanctio értelmében az 1744. évi 3-ik cikkellyel megegyezőleg, csakis azok együttes birtoklására és kölcsönös védelmére nézve maradván osztatlan és felbonthatatlan. Ami pedig a nagy fejedelemség címe tárgyában kelt királyi hitlevelet illeti, Ő szent felsége kegyelmesen kijelenti, hogy azt e nagy fejedelemség sajátos alkotmányának megfelelő törvényes értelemben kell venni, és hogy az az önálló és más országtól független erdélyi fejedelemség jogainak a rövidségére vagy sérelmére sohasem szolgálhat.

VII. CIKKELY
A FEJEDELEMMEL ÉS RENDEKKEL KÖZÖS TÖRVÉNYHOZÓ HATALOMRÓL
[...] Ő szent felsége kegyesen elismeri, hogy a törvények hozásának, eltörlésének és hiteles magyarázásának a hatalma az erdélyi nagy fejedelemségben közös a fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen egybesereglő karokkal és rendekkel, s kegyelmesen kijelentette, hogy a rendeknek ezt a jogát sértetlenül fönntartandja, és amint az dicsőült I. Lipótról rája szállott, úgy ő is sértetlenül fogja az ő felséges utódjaira átszállítani.

VIII. CIKKELY
A VÉGREHAJTÓ HATALOM TÖRVÉNYES GYAKORLÁSÁRÓL
[...] Ő szent felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy ezt az erdélyi fejedelemséget és az abba kebelezett részeket sohasem fogja szabályrendeletekkel vagy úgynevezett pátensekkel kormányozni, amelyeket különben soha, az ország semmi törvényszékén sem szabad elfogadni. Pátensek kiadását csak arra az esetre tartván fönn, amikor a különben a törvényekkel megegyező dolgokban a közzététel kellő hatállyal egyedül ilyen módon volna eszközölhető. Ennélfogva a törvénykezésnek törvény útján megállapított vagy megállapítandó rendjét nem fogja királyi hatalmával megváltoztatni, sem a törvényes ítéletek végrehajtásait a törvénnyel meg nem egyező bírói parancsokkal megakadályozni vagy megengedni, hogy mások meggátolják; sem a törvényszékek törvényes ítéleteit nem fogja leküldött bírói parancsnokkal megmásítani vagy felfüggeszteni, hanem a törvényesen beállítandó illetékes bírák az eddigelé alkotott vagy jövőre alkotandó törvények és az országnak oklevelekkel biztosított alkotmánya értelmében fognak ítélkezni, míg a végrehajtó hatalmat Őfelsége és utódai fogják a törvények értelmében gyakorolni.
[...]

X. CIKKELY
HOGY ORSZÁGGYŰLÉST ÉVENKÉNT KELL TARTANI
[...] Hogy közönséges országgyűlést a hazai törvények és a Lipót-féle kegyelmes hitlevélnek 10-ik pontja értelmében évenként kell tartani abban a határidőben és azon helyen, a melyet Ő szent felsége a körülményekhez képest fog kitűzni, és arra a karok és rendek királyi levéllel, a királyi kormányszék útján szokott módon egybehívandók, és a törvényekben megszabott büntetés alatt megjelenni kötelesek; ahol minden országgyűlés alkalmával a királyi előterjesztéseken kívül más országgyűlési ügyeket is kellő és törvényes szabadsággal, valamint a rendeknek tárgyalandó sérelmeit is a fennálló saját törvények és a kegyes királyi biztosító levelek rendelése szerint elő kell venni és orvoslás végett Őfelsége elé kell terjeszteni; és az egyes országgyűlésen az 1744. évi 9-ik cikkely értelmében, kegyes királyi megerősítés hozzájárulásával hozandó törvényeket pontosan végre kell hajtani, amelyeknek a végrehajtásáról Őfelsége és utódai méltóztatnak gondoskodni.

XI. CIKKELY
AZ ORSZÁGGYŰLÉS TARTÁSÁNAK MÓDJÁRÓL ÉS RENDJÉRŐL
[...] Ő szent felségének a kegyes előterjesztésére a karok és rendek jónak látták az országgyűlési ügyeknek helyes, az alaptörvények rendelkezésének és az ezekre támaszkodó gyakorlatnak megfelelő s jövőre illő módon megtartandó tárgyalási rendjét a következőkben meghatározni és törvénycikkely alakjában megállapítani.

Először: az országgyűlések alkotóelemeiről

a) A rendes országgyűlést alkotják: a királyi főkormányszék, a királyi tábla, a vármegyék, vidékek és székelyszékek főtisztjei, a királyi hivatalosok, a vármegyék és magyar vidékek, továbbá a székely székek és a szász székek meg vidékek, valamint szabad királyi és a taksás helyeknek nevezett városok követei, akik az egész fejedelemség három nemzetbeli karainak és rendeinek a képét viselik.

b) A királyi hivatalosokat a királyi főkormányszék meghallgatása után a fejedelem neve-

zi ki, s külön levelekkel hívja egybe, akiknek a következő tulajdonságokkal kell ellátva lenniük: hogy a tekintélyesebb nemességből való teljes korú honfiak legyenek, akiknek elegendő birtokuk és a törvényben megkívánt tulajdonságaik vannak, tapasztalás, feddhetlen erkölcsök meg a dolgok elintézésében való egyenességük által kitűnnek, és a fejedelem meg az ország ügyeinek a tárgyalására minden tekintetben alkalmasak.

c) A vármegyék és székely szék megválasztandó követeitől megkívánható tulajdonságok a következők: hogy birtokos nemesek legyenek, és a közigazgatásban szükséges ismeretük legyen. Ami pedig a követek számát illeti, erre nézve az ennekelőtte követett gyakorlat továbbra is fönnmarad, hogy mindenik vármegyéből és székely székből a fiúszékeket az anyaszékkel egynek számítván, valamint a szász székekből is a képességhez és a vallások különbségéhez képest kettő-kettő választandó.

d) Az országgyűlést, a legmagasabb beleegyezés hozzájárulásával a fejedelem meghagyására a főkormányzó a tanáccsal, amennyiben azt az idők és dolgok körülményei megengedik, Szent István király ünnepére hívja egybe, megjelölvén a meghívó levélben legalább a nevezetesebb királyi előterjesztések tárgyát, annak a helyét pedig a fejedelem határozza meg a főkormányszék meghallgatásával, és elküldi oda az ő személyének képét viselő teljhatalmú biztosát, akinek útján az országgyűlést megnyitja, és a karoknak és rendeknek mind a királyi főkormányszékkel előzetesen közlendő királyi előterjesztéseket (amelyekkel kell az országgyűlési tárgyalásokat megkezdeni), mind a karokhoz és rendekhez szóló s a rendek nyilvános ülésében előadandó királyi elhatározásokat tudtul adja, és az országgyűlést az Őfelsége részéről kitűzendő határidőben feloszlatja.

e) Az országgyűléseken rendszerint a rendek elnöke viszi az elnöki tisztet, ennek távolléte vagy hiánya esetében pedig a főkormányszék az előkelő tanácsosok egyikét küldi ki elnökül, akik mielőtt a rendek gyűlésében az elnöki széket elfoglalnák, kötelesek a régi szokáshoz képest a főkormányszék ülésében megjelenni, az országos ülés napirendjét a főkormányszéki tanáccsal közölni, hogy azt, amit a mondott tanács a fönnforgó körülményekhez képest és az elnök útbaigazítása végett előadni vagy ennek az útján a rendeknek értésére hozni kíván, az elnök meghallgassa és azután az országgyűlés ülésében előterjessze: jegyzők pedig az ítélőmesterek. Midőn azonban a főkormányszék a rendek közibe megy, az elnöki tisztet a főkormányzó viseli.

f) Midőn a főkormányszék a rendek közt megjelenik, a következő dolgok tartoznak az ő tiszte körébe:

1. Az országgyűlés tárgyaira nézve tanácsadásával a fejedelem és a rendek javát előmozdítani.

2. A karok és rendek között támadt vélemény- és szavazatkülönbség esetében azok kiegyenlítésére törekedni.

3. Minden fontos és nagyobb jelentőségű ügyben, amilyenek a törvénycikkelyek alkotása, az Ő szent felségéhez intézendő feliratok, a királyi biztoshoz menesztendő küldöttségek vagy más, úgy a közigazgatás mint jogszolgáltatás körébe tartozó ügyek, tanácsot adni, és nemcsak akkor, amidőn a karok és rendek az ülésekre meghívják, hanem különben is, midőn a dolgok és körülmények kívánják, a karok és rendek közibe menni és kötelességének eleget tenni; mindazonáltal az ő hozzájárulása vagy ellenkezése a karok és rendek határozatát sem meg nem változtathatja, sem meg nem gátolhatja.

4. A királyi főkormányszék a közigazgatás sokféle gondjaival és ügyeivel levén elfoglalva, nem ül ugyan rendesen a karok és rendek közt, de amidőn azok között meg nem jelennek, küldöttségek útján érintkezik velük; a karok és rendek részéről küldendő eme küldöttségek állanak két főtisztből, két királyi hivatalosból, két-két vármegyei, székely és szász széki s taksás helyi követből, akik előadandják, hogy mi a nézetkülönbség, mik annak okai, és mely része a rendeknek van ellenkező nézetben, amire a királyi főkormányszék a maga vélekedését vagy két titkár, vagy a körülményekhez képest maguk e küldöttségek útján adja tudtára a karoknak és rendeknek.

Másodszor: az országgyűlés tárgyairól és a szavazás módjáról

Az országgyűlés tárgyai egyáltalában mindazok a dolgok, amelyek a közjóra és törvényhozásra tartoznak, amelyek a királyi előterjesztések szerint és a rendek kívánatára fölveendők, továbbá a sérelmek orvoslása, amelyek általában az összes rendeket vagy különösen az egyik-másik nemzetet, vagy közönséget és illetőleg a magánszemélyeket is érintik, amennyiben tudniillik országgyűlési tárgyakba vágnak, az adó mennyiségének meghatározása, felosztásának és behajtásának a módja, az oklevélben felsorolt tisztségekre a rendek részéről való választás és kijelölés, a honfiúsítás, az ország határainak s a tiszta fiscalis jószágok ügye, az ezek tekintetében fennforgó villongások elintézése, a tiszta fiscalis jószágokat és jövedelmeket illető tulajdonjog és örökös joggal való rendelkezések, a törvények értelmében a rendek bírói vizsgálata és eldöntése alá tartozó perek, amelyeket, valamint a törvénynél fogva az országgyűlésre utalt más tárgyakat különben II. Ulászló 2-ik dekrétumának 25-ik cikkelye s az ettől fogva századokon át dívó gyakorlat értelmében az egyesek szavazataiból kikerülő szótöbbséggel döntenek el, amely szavazatokat az ítélőmesterek szoktak beszedni, de a karoknak és rendeknek a felséges udvar elébe terjesztendő jelentéséhez az ellenkező nézeten levő pártnak a véleménye hozzácsatolandó. Minthogy pedig a három nemzetbeli karokat és rendeket az egység szoros köteléke fűzi össze, az egység az országgyűlési ügyek tárgyalására nézve határozottan megkívánja a következőket:

1. hogy az alkotmányt és a kormányformát mindnyájan sértetlenül tiszteletben tartsák;

2. hogy egyik nemzet a másikat az ő jogaiban, kiváltságaiban és jóváhagyott külön törvényeiben vallásra és személyre való tekintet nélkül megtartsa, sőt, hogy mindenki bármely egyes egyénnek az elnyomását is meggátolja.

Harmadszor: az országgyűlésen előforduló ügyek fölvételének és tárgyalásának a módjáról

aa) A királyi előterjesztések kihirdetése és fölvétele után a rendek elnökének vagy a királyi főkormányszék jelenléte esetében a királyi főkormányzónak a kötelessége a tanácskozás tárgyait kitűzni, amiből önként következik, hogy az elnöktől előzetesen nyert engedelem nélkül senki sem terjeszthet semmit tanácskozás alá, és nem szakíthatja meg azt a tárgyalási sorrendet, amelyet az elnök meghatározott.

Az elnök mindazonáltal abban az esetben, ha a vele közölt dolog annyira sürgős és fontos, hogy annak azonnal való felvételét a közjónak vagy valamely magánelnyomásnak a tekintete követelné, és a halasztással veszedelem járna, köteles a közlött dolgot, a fölvett tárgyalási sorrendnek azalatt való félretételével azonnal előadni vagy előadását megengedni, különben, nem sürgős esetekben, az ilyen előterjesztéseket írásban adják az elnöknek, aki azok sorát a tanácskozás tárgyainak majdan számba veendő rendjéhez képest kijelöli. Hogyha pedig az elnök az ilyen előterjesztésnek a fölvételét minden várakozáson kívül bármely okból elmulasztaná vagy meggátolná, az illető előterjesztőnek jogában fog állni előbb a királyi főkormányzóhoz, és ha így sem nyer orvoslást, a királyi biztoshoz folyamodni.

bb) Amíg a tanácskozás egy tárgy fölött teljesen be nem végződik, más tárgyat sem fölvenni, sem abba beleelegyíteni nem szabad, kivévén a megelőző paragrafusban említett esetet.

cc) Az elnök a legközelebbi tanácskozás tárgyait és napját ülésről ülésre előre kitűzi, és a rendeknek tudtára adja, a nagyobb fontosságú dolgokat és iratokat a közirodába tevén át, abból a célból, hogy a dolog jelentőségét mindenki megismerhesse, és elegendő ideje lehessen a tanácskozásra előkészülni, amiért is az elnök kötelessége az ilyen tanácskozási napok kitűzésében a dolgot úgy intézni, hogy a dolog tanácskozás alá vétele és az irodába való átvétele közt a tárgyak minőségéhez képest elegendő időköz maradhasson.

dd) Miután a kitűzött határnap elérkezett, és az elnök a tárgyat előterjesztette, mindenekelőtt a kérdés mivolta állapítandó meg világosan és határozottan.

ee) A kérdés mivoltának világos megállapítása után mindenkit megillet ugyan a szabad szólás és tanácskozás, mindazonáltal úgy, hogy aki véleményét el akarja mondani, fölkelvén és kezét fölemelvén az elnöknek jelt ad vagy magát evégett bejelenti, akinek aztán kötelessége leszen mindenkinek abban a rendben, amelyben az egyesek az említett módon je-

lentkeztek, bármely más elsőbbségre való tekintet nélkül szót adni, amiből világosan látható, hogy a helyes tanácskozási rend megtartására nézve rendkívül fontos dolog az, hogy a karok és rendek minden osztálya és ebben minden egyén a neki jelölt helyen és széken maradjon, mert különben a tanácskozási rend az emberek ilyen sokasága között semmiképpen sem tartható fönn egyenletesen, holott azt fenntartani feltétlenül szükséges.

ff) Hogy minden beszélő rövidségre és mérsékeltségre törekedjék, és más, a dologra nem tartozó tárgyakra ki ne térjen, vagy a másképpen vélekedőket szavaival ne ingerelje, különben az elnök a rend megtartására komolyan meg fogja inteni, akinek széktörés büntetése alatt mindenki köteles leszen engedelmeskedni.

gg) Ha valaki beszél, tiltva van közbeszólni, beszédét megszakítani vagy bármely más okból háborítani, vagy végre zajt ütni, ami ha megtörténnék, az elnök tartozik a rendet helyreállítani, és az az ellen cselekvőt komolyan meginteni s az előbbi pontban megszabott büntetéssel megfenyíteni.

hh) Miután az említett előzetes eszközök segélyével mindenkinek bőven nyílt alkalom arra, hogy a szóban forgó dolgot úgy eleve, mint az ülés tartama alatt is közelebbről megismerje, az elnök kötelessége lesz arról gondoskodni, hogy a beszédek egy és ugyanazon tárgyra nézve fölösleges ismétlések következtében idővesztegetéssel hosszúra ne húzódjanak.

ii) Minden jelentkező beszédének az elmondása és meghallgatása és a tanácskozásnak az előbbi módon való bevégzése után az elnök a tárgyat összefoglalja: a mellette és ellene felszínre hozott okokat és erősségeket újból elősorolja, és hozzálát, hogy a határozatot a szavazatok többségéhez képest megalkossa.

kk) A szavazásban a következő rendet kell tartani: A királyi hivatalosok, akik közé számítanak a királyi tábla és a főtisztek: azután a vármegyék, székely székek, magyar vidékek, valamint a szász székek és vidékek, továbbá a királyi városok és taksás helyek követei kérdezendők meg és fogják szavazatukat beadni.

ll) A határozatok szerint ekképpen készült jegyzőkönyveket, miután azokat a rendszeres bizottság (amelyben a tollvivő ítélőmester jelen legyen) minden ülés után rendbehozta, a következő ülés elején felolvassák, és ha helybenhagyták, a rendek elnöke s a tollvivő ítélőmester hitelesítik.

mm) A határozatokkal megegyező kiadványok eszközlése a tollvivő ítélőmester kötelessége, aki azokat elkészítvén, a karok és rendek nyilvános ülésében felolvassa, s azok a megtörtént jóváhagyás után letisztázandók és a három nemzet pecsétjeivel ellátandók:

nn) A három nemzet pecsétjei, még pedig a magyaré Alsó-Fehérmegye főispánjának, a székely nemzeté Udvarhelyszék főkirálybírájának, a szász nemzeté meg a tartományi főtisztnek az őrizetére vannak bízva.

Az ügyek tárgyalási rendje a következő, hogy

1. a királyi előterjesztéseket a rendeknek azokkal összefüggő netaláni sérelmeivel és kívánságaival veszik tárgyalás alá,
2. az egész tartományt,
3. az egyik-másik nemzetet,
4. az egyes vármegyéket, székeket, vidékeket és közönségeket,
5. magánegyéneket illető sérelmeket és kívánságokat, ha a sérelem tárgya olyan, amely a karokra és rendekre tartozik, s nem inkább a kormányhatóság vagy valamely törvényhatóság teendőibe vág. Ha azonban eközben valamely királyi leirat vagy a királyi biztosnak valamely közlése érkezik, azt mindenkor, a feljebb megírt szabály értelmében, előzetesen is előveszik.
6. Az országgyűlés elbírálása alá tartozó bírósági vagy peres ügyek az e célra egyenesen kirendelendő külön törvénykezési ülésekben kerülnek tárgyalás alá.
7. Minthogy a királyi előterjesztések és az országgyűléseken előforduló más tárgyak néha nagyobb fontosságúak és behatóbban vizsgálandók meg, e részben pedig az egyes törvényhatóságok különös utasításaiban foglalt sérelmeknek és kívánságoknak osztályozása

és egybevetése olyan természetű, hogy azt a karok és rendek teljes országgyűlési ülésében nem lehet fölvenni és elintézni, vagy legalábbis nagy időveszteséggel jár, ezért az országgyűlés megkönnyítésére a karok és rendek mindjárt akkor, amikor az ilyen tárgyak fölmerülnek, rendszeres küldöttségeket vagy bizottságokat neveznek ki, amelyek a rájuk bízott tárgyak megbeszélése folyamán az országgyűlésen tárgyalandó ügyekre nézve megszabott módot fogják követni, és amelyek főtisztekből, királyi hivatalosokból, a három nemzet, valamint a szabad királyi és taksás városok követeiből állanak. S itt meg kell jegyezni, hogy fontos és az egész nemzetet vagy valamely sarkalatos jogot érintő dolgokban szabadságukban áll az e bizottságokba kirendelt követeknek az ő nemzetüktől tanácsot kérni és ilyen módon munkásságuk folyását megkönnyíteni. A rendszeres bizottságok, munkásságuk befejeztével, az elkészült s az illető bizottságban előzetesen felolvasott, megállapított s letisztázott munkát, a netaláni ellenvélemények hozzácsatolásával, a rendek elnökének bemutatják, aki azt a föntebbiekben előadott módon a karok és rendek tanácskozása alá bocsátja.

A szertartásról az ülések rendéről és az országgyűlés efféle lényegtelen kellékeiről nem szükséges intézkedni: ezekre nézve a folytonos és mintegy törvénnyé vált gyakorlat az irányadó; mindazonáltal az országgyűlés helyét korlátokkal kell ellátni, hogy azok körén belül csakis az országgyűlés tagjai foglaljanak helyet, a többieknek a tanácskozásoknak csendességben való meghallgatására azon a téren kívül levén a helyük.

CJH 499–511. P.

A POLGÁRI ALKOTMÁNY

313.

1848

AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYCIKKEK

[...] MI, ELSŐ FERDINÁND, ISTENNEK KEDVEZŐ kegyelméből Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Ladomér, Ráma, szerb, Kun és Bolgárországok Apostoli, úgy Lombardia, Velence, Illíria, Jeruzsálem s a t. Királya; Ausztria Főhercege, Toscana Nagyhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontán és Krajna hercege; Erdély Nagyfejedelme; Morvai Őrgróf; Fel- és Al-Slézia, Modena, Parma, Piacenza, Guastalla, Osviecim és Zátor, Teschen, Friaul, Ragúza és Zára s a t. Herczege, Habsburg, Tirol, Kyburg, Görcz és Gradiska Grófja; Trient és Brixen Fejedelme; Fel- és Al-Luzsica s Istria Őrgrófja; Hohenembs, Feldkirch, Bregencz, Sonnenberg s a t. Grófja; Triest, Kattaro és a Sláv Őrgrófság Ura s a t.

Emlékezetül adjuk ezennel, jelentvén mindennek, kit illet: hogy minekutána Mi kedvelt Magyarországunk s a hozzá csatolt Részek hű Karaival és Rendeivel tanácskozandók, a törvény értelmében 1847-ik évi Szentandráshava 7-ik napjára esett pünkösd utáni huszonnegyedik vasárnapra szabad királyi Pozsony városunkba köz- vagyis országgyűlést rendeltünk, hirdettünk, s azt a Mindenható kedvezéséből személyesen vezérlettük volna, befejeztetvén s elvégeztetvén, utóbb az országgyűlési tanácskozások, említett Magyarországunk és a hozzá kapcsolt Részek Egyházi Főrendei, Zászlósai, Országnagyai és Nemesei, úgy egyéb Karai és Rendei az általok azon országgyűlésen közértelemmel és szavazattal egyenlő és egybehangzó akarattal, a Mi jóváhagyásunk mellett alkotott következő törvénycikkeket nyújtották és mutatták be légyen Felségünknek, esedezvén alázatosan Felségünk előtt, miszerint mindazon törvénycikkeket és az azokban foglaltakat összesen és egyenként helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, és azokhoz királyi megegyezésünket adván, királyi hatalmunkkal kegyelmesen elfogadni, helybenhagyni s megerősíteni és mind Mi magunk megtartani, mind minden mások által is, kiket illetnek, megtartatni méltóztatnánk.

Mely törvénycikkek tartalma ez:

ELŐBESZÉD

Néhai dicső emlékezetű fenséges cs. Kir. Örökös főherceg József, Magyarország nádora, a hon javára folytatott földi pályájáról az isteni gondviselés változhatlan végzése által elszólíttatván, felséges I-ső Ferdinand ausztriai császár s Magyarország e néven V-ik apostoli királya, az ország s ahhoz csatolt részek Karait s Rendeit, az 1608-ik évi koronázás előtti 3-ik tc. értelmében eszközlendő nádorválasztásra s különben is a törvény rendelete szerint avégett, hogy velük az ország boldogságának nevelésére s a közjó gyarapítására kívánt többféle nagy fontosságú törvényes intézkedésekről atyai szívének óhajtása szerint tanácskozhassék, az 1847. esztendei Sz. András hó 7-ik napjára eső pünkösd utáni huszonnegyedik vasárnapra sz. kir. Pozsony városába országgyűlésre egybehívta, s ezt a nemzet örömének legélénkebb kitörései között magyar nyelven nyitván meg, saját Felséges személyében vezérlette.

Ennek következtében az ország és ahhoz kapcsolt részek Karai és Rendei a nádornak törvényes megválasztásán kívül nem késtek Ő Felsége iránti tántoríthatlan hűségük s a haza iránti szent kötelességüknek érzetétől vezéreltetve figyelmüket azokra fordítani, miket az összes magyar népnek jogban és érdekben egyesítése – az ország törvényes önállása – s függetlensége, a pragmatica sanctio által vele válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyai, a nemzet alkotmányos életének, a kor igényei s a körülmények sürgős volta általi szükségelt kifejtése s a szellemi erők és anyagi tehetség azon lelkesült összhangzásának ez alapokoni élénkítése halaszthatatlan megkívánt, melyben a Felséges uralkodó ház s az ahhoz örök hűséggel ragaszkodó nemzet, a bizonytalan jövőnek minden eseményei között, rendíthetlen támaszukat találandják fel; s az ekképpen alkotott törvénycikkeket Ő Felségének alázatosan elébe terjesztették, esedezvén: hogy azokat elfogadni, királyi hatalmával jóváhagyni s mind maga megtartani, mind pedig minden mások által is sértetlenül megtartatni méltóztassék.

[...]

2. TÖRVÉNYCIKK

FENSÉGES CS. KIR. AUSZTRIAI FŐHERCEG ISTVÁN MAGYARORSZÁG NÁDORÁVÁ VÁLASZTATIK

[...] Ő cs. kir. és apostoli Felsége ez országgyűlését nádorválasztás végett kegyelmes királyi meghívólevele által különösen is kitűzvén, miután a megüresedett nádori méltóságra kegyelmesen kijelöltek névsorát, királyi titkos pecsétével lepecsételve, idősb. Majláth György országbírónak a kegy. kir. Előadásokkal együtt általnyújtani s ekképpen az ország Rendei kívánságának és a törvény rendeletének eleget tenni kegyelmesen méltóztatott: az ország Rendei Ófelsége kegyelmes színe elől tanácskozási termeikbe eltávozván, a kir. levélnek, mely a kijelöltek neveit magában foglalta, sértetlen hagyása mellett, tehát a kijelölés szokás szerinti kihirdetésének mellőzésével, cs. kir. ausztriai örökös főherceg Istvánt, dicső emlékezetű cs. kir. ausztriai örökös főherceg József nádorispánnak fiát, egyhangúlag és közös akarattal az ország nádorává elválasztották [...] Ő cs. kir. és apostoli Felsége az ország Rendeinek ezen ekképpen és teljes szabadsággal tett választását, annak szokott módon történt bejelentése után, kegyelmesen elfogadván, egyszersmind az ország Rendeit biztosítani méltóztatott, nemcsak aziránt, hogy az ország törvényét, mely négy alkalmas egyén kijelölését rendeli, hanem egyszersmind az iránt, hogy a nádori méltóságot minden törvényes jogaiban ennekutána is fenn fogja tartani, és eszközölni, hogy az elválasztott új nádor a nádori és ezzel kapcsolt királyi helytartói méltóság minden törvényes jogait és kötelességeit egész kiterjedésben, minden bárhonnan eredhető akadály nélkül, teljes mértékben gyakorolhassa.

[...] Ezekhez képest.

1. § Ő cs. kir. főhercegségének ausztriai örökös főherceg Istvánnak az ország nádorává lett elválasztatása ezennel törvénybe iktattatik.

2. § A nádor méltóságához mérséklendő tiszti díja iránt azon 3000 darab aranyon kívül,

mely őt mint a jászok és kunok főkapitányát és főbíráját illeti, a jövő országgyűlésig ideiglenesen a magyar miniszterium által Ő Felsége fog intézkedni.

3. TÖRVÉNYCIKK

FÜGGETLEN MAGYAR FELELŐS MINISZTERIUM ALAKÍTÁSÁRÓL

[...] 1. § Ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen.

2. § Ő Felségének az országbóli távollétében a nádor s királyi helytartó az országban s ahhoz kapcsolt részekben, a korona egységének s a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett a végrehajtó hatalmat a törvény s alkotmány ösvényén teljes hatalommal gyakorolja, s ez esetben a mostani nádor cs. kir. főherceg Istvánnak személye hasonlóképpen sérthetetlen.

3. § Ő Felsége s az Ő távollétében a nádor s királyi helytartó a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik csak úgy érvényesek, ha a Buda-Pesten székelő ministerek egyike által is aláíratnak.

4. § A ministeriumnak mindegyik tagja mindennemű hivatalos eljárásáért felelős.

5. § A ministerium székhelye Buda-Pest.

6. § Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. k. udvari kancelláriának, a k. helytartótanácsnak s a k. kincstárnak, ideértvén a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartozniuk kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

7. § Az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlata és a nemességnek, címeknek s rendeknek osztása mindig az illető felelős magyar minister ellenjegyzése mellett, egyenesen Ő Felségét illeti.

8. § A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönben a katonai hivatalokrai kinevezéseket szinte úgy Ő Felsége fogja, a 13. § szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.

9. § Azon tárgyak, melyek a 6-ik §-ban említett kormánytestületek által végelhatározás végett Ő Felségéhez szoktak terjesztetni, kivéve a 7-ik és 8-ik szakaszokban kijelölteket, Ő Felségének az országbóli távollétében a ministerium által a nádor s királyi helytartó elhatározása alá terjesztendők.

10. § A ministerium áll: egy elnökből, s ha az maga tárcát nem vállal, kívüle még nyolc ministerből.

11. § A ministerelnököt Ő Felségének az országbóli távollétében a nádor s királyi helytartó, Ő Felségének jóváhagyásával nevezi.

12. § Ministertársait legfelsőbb megerősítés végett az elnök teszi javaslatba.

13. § A ministerek egyike folyvást Ő Felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

14. § A ministeriumnak azon tagján kívül, mely a Felség személye körül a 13. §-ban említett ügyekre ügyelend, következő osztályai lesznek:

a) Belügyek;

b) Országos pénzügy;

c) Közmunka és közlekedési eszközök, és hajózás;

d) Földművelés, ipar és kereskedés;

e) Vallás és közoktatás;

f) Igazságszolgáltatás és kegyelem; és

g) Honvédelem osztályai.

15. § Mindegyik osztálynak, valamint az ahhoz tartozó s az illető osztályfőnökök vezérlete alatt állandó hivatalos személyzetnek élén külön minister áll.

16. § A kebelébeni ügykezelés módját a ministerium maga határozandja meg.

17. § Az összes ministerium tanácsülésében, midőn Ő Felsége vagy a nádor királyi helytartó abban jelen nincs, a ministerelnök elnököl, ki e tanácsot, midőn szükségesnek látja, mindenkor összehívhatja.

18. § Mindegyik minister azon rendeletért, melyet aláír, felelősséggel tartozik.

19. § Az ország közügyei felett Ő Felsége vagy a nádor s királyi helytartó, vagy a ministerelnök elnöklete alatt tartandó értekezés végett Buda-Pesten álladalmi tanács állíttatik fel, mely a legközelebbi országgyűlésen fog állandóan elrendeztetni.

20. § Az Ő Felsége személye körül leendő minister mellé a kívántató hivatalos személyzettel két álladalmi tanácsos rendeltetik, kik jelenleg a magyar kir. Udv. Kancellária előadó tanácsosai közül fognak az illető minister előterjesztésére neveztetni.

21. § A 7. §-ban említett s egyenesen Ő Felségének fenntartott tárgyakat a személye mellé rendelt felelős magyar minister fogja a mellette levő álladalmi tanácsnokokkal és személyzettel kezelni.

22. § A magyar kir. udv. kancellária többi előadó tanácsosai a 19. §-ban említett álladalmi tanácsba fognak áttétetni.

23. § A magyar királyi helytartótanács s az udvari kincstár az illető ministeri osztályok között az álladalmi tanács alakításánál is szemügyben tartandó 1791:58-ik t.cikkre való figyelemmel felosztatnak.

24. § A 6. §-ban körülírt kormánytestületeknek előlülő tagjai a 19-ik §-ban említett álladalmi tanácsban foglalnak helyet, s ott a Felség, a nádor királyi helytartó vagy ministerek távollétében elnökölnek.

25. § A 6-ik §-ban említett kormánytestületeknek minden hivatalnokai és szolgái, s így nemcsak azok, kik újabb alkalmazást nyernek, hanem addig, míg másképpen fognak alkalmaztathatni, azok is, kik a fentebb említett ministeri osztályokban el nem helyeztetnek, jelenleges fizetésüket egészen megtartandják.

26. § Az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága ezentúl is teljes épségében fenntartandó.

27. § A törvényes bíróságok és ítélőszékek törvényes önállásukban s a törvény további rendeleteig eddigi szerkezetükben fenntartandók.

28. § A ministerek az országgyűlés mindegyik táblájánál üléssel bírnak, s nyilatkozni kívánván, meghallgatandók.

29. § A ministerek az országgyűlés mindegyik táblájánál annak kívánatára megjelenni s a megkívántató felvilágosításokat előadni tartoznak.

30. § A ministerek hivatalos irataikat az országgyűlés mindegyik táblájának kívánatára magának a táblának vagy a tábla által kinevezett küldöttségnek megvizsgálása alá bocsátani kötelezteknek.

31. § A ministerek szavazattal az országgyűlésen csak azon esetben bírnak, ha a felsőtáblának törvény szerint tagjai vagy követül az alsó táblához megválasztatnak.

32. § A ministerek feleletre vonathatnak:

a) Minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti, s általuk hivatalos minőségükben követtetik el vagy illetőleg adatik ki.

b) A kezeikre bízott pénz s egyéb értékek elsikkasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért.

c) A törvények végrehajtásában vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett mulasztásokért, amennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának.

33. § A ministereknek vád alá helyeztetését az alsótábla szavazatainak általános többségével rendeli el.

34. § A bíráskodást a felsőtábla által, saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság, nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.

Választatik pedig összesen 36 tag, kik közül azonban tizenkettőt az alsótábla által a vádper elővitelére kiküldött biztosok, tizenkettőt pedig a vád alá vont ministerek vethetnek vissza. Az ekként alakított és tizenkét személyből álló bíróság fog fölöttük ítéletet mondani.

35. § Az elmarasztalt ministerre nézve a királyi kegyelmezési jog csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

36. § Hivatalos minőségükön kívül elkövetett egyéb vétségükre nézve a ministerek a köztörvény alatt állanak.

37. § A ministerium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását – s a múltra nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás s illetőleg jóváhagyás végett – évenként az alsótáblánál bemutatni köteles.

38. § A ministerium hivatalbeli fizetését, a törvényhozás további rendeletéig, a nádor s királyi helytartó határozandja meg.

4. TÖRVÉNYCIKK
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉVENKÉNTI ÜLÉSEIRŐL

[...] 1. § Az országgyűlés jövendőben évenként éspedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország Rendeit Ő Felsége minden évben, s a mennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hívandja össze.

2. § A hozandó törvények jövendőre Ő Felsége által az évi ülés folyama alatt is szentesíttethetnek.

3. § A képviselők három évig tartandó egy országgyűlésre s ezen országgyűlésnek mindhárom évi üléseire választatnak.

4. § 1848-tól kezdve minden harmadik év eltelte után, a következő országgyűlés első évi ülésének megnyitását megelőző hat hét lefolyása alatt, országszerte új képviselőválasztás történik, midőn azok is, kik időközben választattak meg, csak új megválasztás által tarthatják meg képviselőhelyeiket, éspedig szinte egy országgyűlés háromévi üléseire.

5. § Ő Felségének joga van az összejött évi ülést prorogálni s berekeszteni, sőt, az országgyűlést a három év eltelése előtt is feloszlatni, és ekkor új képviselőválasztást rendelni; de ez utolsó esetben az újabb országgyűlés összehívásáról akképpen rendelkezendik: hogy ez az előbbinek feloszlatásától számítandó három hónap alatt összeüljön.

6. § Az évi ülés az utolsó évről számadásnak és következő évi költségvetésnek a ministerium által leendő előterjesztése s az iránt határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlathatik.

7. § Elnököt és egy másodelnököt a főrendi táblához a tábla tagjaiból Ő Felsége nevez ki, de jegyzőit, szinte saját tagjai közül, titkos szavazás útján a tábla maga választja.

8. § A királyi tábla a képviselők táblájának kiegészítő része lenni ezennel megszűnvén, a képviselőtábla egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket tagjainak sorából titkos szavazás útján maga választ.

Mind a két táblának elnökei az országgyűlés egész folyamára, a többi táblahivatalnokok pedig évenként, az első ülésben választatnak, és illetőleg neveztetnek ki, mely ülésben az elnökséget a tábla legkorosb tagja viendi.

9. § Úgy a főrendi, mint az alsótáblai elnök az országos pénztárból díjt húz, mely a legközelebbi országgyűlés első évi ülésében fog meghatároztatni.

10. § Ülései mind a két táblának ezután is nyilvánosak. A tanácskozásaiban szükséges csend és rend s a hallgatók teljes hallgatagságban tartása iránt mindenik tábla szabályokat alkot, s azoknak végrehajtását elnöke által szigorúan eszközölteti.

11. § E részben előlegesen már most rendeltetik, hogy a hallgatóságnak a tanácskozást háborgatni semmiképpen nem szabad.

12. § Ha egyes hallgató vagy a hallgatóság a tanácskozást háborgatja, és az elnöki egyszeri intésnek sikere nincs, másodízben a jelen törvényre hivatkozva, az egyes hallgatót vagy illetőleg a hallgatóságot kiparancsolhatja, és annak helyét bezárathatja.

13. § Ez megtörténvén a tanácskozás vagy azon nap, vagy később a többség határozata szerint, de mindig nyilvánosan folytattatik.

14. § A rend és csend fenntartása terembiztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközöltetik.

15. § Az előbbi §-okban említett szabályokon kívül, a legközelebbi évi ülésben legelsőbben is mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás és szavazás módja és rendje s átalában véve a tábla belügye meg fog határoztatni, de amelyeknek a szorosabb értelemben vett tanácskozási rendet illető része csak az évi ülések végével s csak a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégzése után fog módosíttathatni.

5. TÖRVÉNYCIKK
AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETEKNEK NÉPKÉPVISELET ALAPJÁN VÁLASZTÁSÁRÓL

[...] A jelen év folyama alatt a IV-ik törvénycikk értelmében Pesten tartandó legközelebbi országgyűlésre küldendő követeknek népképviselet alapján választására nézve ideiglenesen következők rendeltetnek:

1. § Politikai jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak.

Ezeken kívül:

2. § Az országnak s kapcsolt részeknek mindazon bennszületett vagy honosított, legalább 20 éves és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyíték alatt nem levő lakosai, a nőket kivéve, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül választók:

a) Kik szabad királyi városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben 300e. ft. értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig eddigi úrbéri értelemben vett 1/4 telket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak.

b) Kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok telepedve vannak, ha tulajdon műhellyel vagy kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak, s ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) Kik, habár a fentebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokukból vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek.

d) Jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, academiai művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók azon választókerületben, melyben állandó lakásuk van.

e) Kik eddig városi polgárok voltak, ha a fentebbi pontokban leírt képességgel nem bírnak is.

3. § Választható mindaz, ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

4. § Az országnak követküldés végett választókerületekre felosztása, a megyék, kerületek és szabad kir. városok törvényhatósági területére és önállására nézve semmi változtatást nem okoz.

5. § Fog pedig állani a képviselőház, Erdélyt ide nem értve, 377 követből, kik mindnyájan egyenlő szavazattal bírandnak, s úgy a népszám, mint területi s közgazdászati tekintetek alapjára tett aránylagos felosztással [...] választatnak.

CJH 215–224. P.

2. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK
A LEGKÖZELEBBI KÖZÖS HONGYŰLÉSRE KÜLDENDŐ KÖVETEK
NÉPKÉPVISELET ALAPJÁNI VÁLASZTÁSÁRÓL

[...] A folyó évi július 2-ára már kihirdetett, Pesten tartandó közös hongyűlésre küldendő erdélyi követek népképviselet alapjáni választása a rögtönös alkalmazás lehetségesítését is tekintetbe vévén, csupán ez egy esetre következően lesz intézendő:

1. § Nem részesülnek a választási jog gyakorlatában általán

a) Nőszemélyek;

b) Külföldiek, kik meghonosodva nincsenek;

c) Gazdai, szülői vagy gyámhatalom alatt álló egyének;

d) Olyanok, kik bűnperbeli ítélet nyomán fenyíték alatt vannak. – Egyébiránt

2. § A bevett vallások követői közt (kik közé a görög nem egyesült szertartásúak is értetendők) a születés általán sehol semmi különbséget nem tesz.

3. § Ami a külön képviseleti joggal felruházott városokat illeti, ezekben választási joggal fognak bírni:

a) mindazon lakosok, kik 300 ezüst forint értékű házat vagy földet kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel s illetően kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak.

b) Kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok megtelepedve vannak, ha tulajdon műhellyel, kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak, s ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) Kik habár a fentebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokukból vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek.

d) Jövedelmekre való tekintet nélkül: a tudorok, sebészek, mérnökök, akademiai művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek és iskolatanítók, ott, ahol állandó lakásuk van.

e) Kik eddig városi polgárok voltak, ha a föntebbi pontokban írt képességgel nem bírnak is.

4. § Vármegyéken, Fogaras vidékén és Székelyszékekben választójoggal nem fognak bírni:

a) mindazok, kik az 1791-beli 12-ik törvénycikkely szerint közgyűléseken szavazattal bírván, az országgyűlési követek választásába is befolyni eddig is jogosítva voltak; ha szinte ezen jog gyakorlatában ezelőtt korlátolva is lettek volna.

b) Külön képviseleti joggal föl nem ruházott városok lakosai közül mindazok, kik ezen törvénycikkely 3. §-ában írt categoriák közül valamelyikbe tartoznak.

c) Rendezett tanáccsal el nem látott községekben mindazon lakosok, kikre a f. 1848-ik évre az adólajstrom szerint fejpénzen felül legalább 8 pengő frt adó van kivetve; és ezeken kívül mindenik község, mely az 1791-beli 12. törvénycikk nyomán jogosítottakon kívül legalább 100 füstöt számlál, befoly a követválasztásba, szabadon választott két képviselő által. Kisebb községek pedig 1 képviselő által.

5. § Szász törvényhatóságokban városok és helységek lakosai azon székben vagy vidékben, melyben megtelepedve vannak – valamint eddig, úgy most is együtt és minden nemzet- és valláskülönbség nélkül fogják a választási jogot azon módon gyakorolni, mely a képviseleti joggal nem bíró magyar és székely törvényhatóságokbeli városok és falusi községek lakosaira nézve a 4-ik § *b)* és *c)* pontjai alatt írva van.

6. § Követté választható mindenki, akárhol Magyarhonban választói joggal bír, ha életének 24-ik évét betöltötte, és a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar megfelelni képes.

7. § A képviselőházban egyenlő szavazattal bírandó 73 erdélyi követek a legközelebbi hongyűlésre, következő felosztással fognak választatni. [...]

b) Megyék, székely és szász székek – magyar és szász vidékek, szám szerint 25-öt. Kétkét és így összesen 50 követet küldenek, kiknek választásába a kebelbeli városok közül csak azok folyhatnak be, melyek saját követküldési joggal fentebb felruházva nincsenek.

8. § Ahol a törvényhatóság a szózatlás közbeni rend fenntartása érdekében szükségesnek találja, minden egyes követ választására külön választókerület alakíttathatik, tekintettel a területi és népességi arányra.

9. § Mindenik országgyűlési követnek az országos pénztárból 5 pengő forint napi díj, és lakbér fejében évenként 400 pengő forint fizettetik.

CJH 262–263. P.

7. TÖRVÉNYCIKK
MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY EGYESÍTÉSÉRŐL

A magyar koronához tartozó Erdélynek Magyarországgal egy kormányzás alatti teljes egyesültét, nemzetegység és jogazonosság tökéletes jogalapon követelvén, a két testvérhon érdekeinek a közelebb tartandó országgyűléseni képviseltetését pedig a jelen kor eseményei sürgetőleg igényelvén, ezeknek sikeresítésére határoztatik:

1. § Az erdélyi múlt országgyűlésre meghíva volt kir. hivatalosok a magyarországi főrendi táblán üléssel és szavazattal ruháztatnak fel, ide nem értvén a királyi kormányszék, kir. ítélőtábla tagjait és katonai egyéneket.

2. § Erdélyt – a visszakapcsolt részeket ide nem értve – a legközelebbi közös hongyűlésen 69 szavazat illeti.

3. § Ezen szavazatok, a törvényhatóságok között következőleg osztatnak fel:

A kilenc magyar, öt székely és tizenegy szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Fejérvár szabad kir. városokat két-két – összesen 56 szavazat –, a többi képviseleti jogot gyakorló városokat – szám szerint 13-at – egyenként egy-egy szavazat illeti.

4. § A felelős ministeriumnak kötelességévé tétetik, hogy minden kitelhető törvényes eszközöket felhasználva, magát úgy az e végett a múlt erdélyi országgyűlésen kinevezett bizottmánnyal, mint szintén az Erdélyben hovahamarább összegyűlendő országgyűléssel értekezésbe tegye; mindenesetre pedig úgy az egyesülés teljes végrehajtására szükséges lépéseket megtegye, mint szintén e tárgyban kimerítő törvényjavaslatokat terjesszen a legközelebbi hongyűlés elibe, vezérelvül mondatván ki, miszerint:

5. § Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit és szabadságait, melyek amellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni s fenntartani kész.

6. § A fentebbi rendelkezés mind a királyi hivatalosokra, mind a képviselőkre nézve, Erdély hovahamarébb összehívandó országgyűlésének megegyezésétől feltételeztetik, s csak a közelebbi magyar hongyűlésre terjed, azontúl az erdélyi érdekek képviseltetésének elrendezése azon egyesült törvényhozás feladata leend.

CJH 231–232. P.

1. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK
MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY EGGYÉ ALAKULÁSÁRÓL

A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben behozott VII. törvénycikkelyét Erdélyország hő rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal eggyé alakulását, a pragmatica sanctióban szentesített birodalmi kapcsolatban épségben tartása mellett – és teljes kiterjedésében magáévá tévén –, ennek következtében, valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe lépve van, ugyanazon módon itt is, a hazának minden lakosaira nézve, nemzet-, nyelv- és vallásküllönbség nélkül, örök és változhatatlan elvül elismertetik, és az ezzel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilváníttatnak.

[...] országos bizottmány neveztetik ki, mely bizottmány a teljes eggyé alakulás részletei iránt a magyar ministeriumot fel fogja világosítani, Erdély érdekének a Magyarországéba illesztésén közremunkálni, és a közelebbi közös hongyűlésre a ministerium által e tárgyban eléterjesztendő törvényjavaslatokra anyagot nyújtani.

3. § Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete a közelebbi közös hongyűlés általi elrendezésig jelen helyzetében marad. Az udvari kancellária functiója ellenben teljesleg megszűnend, és azon hatóság, melyet Ő Felsége a folyó 1848. évi magyarországi III-ik törvénycikk értelmében, nádor őfenségére és a magyar ministeriumra ruházni kegyeskedett – Erdélyre is kiterjedend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általában az igazgatás minden ágazataira nézve.

4. § A közigazgatásnak a ministeri felelősséggel összhangzásban, a törvény útján kívüli elmozdíthatatlanság a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok közül csak az igazságszolgáltatásra rendelt bírói hivatalokra szoríttatik.

CJH 261–262. P.

8. TÖRVÉNYCIKK
A KÖZÖS TEHERVISELÉSRŐL

[...] Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai, minden közterheket különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik.

1. § Ő Felsége felelős magyar ministeriuma által, a törvényhatóságok meghallgatása mellett, ki fogja dolgoztatni ideiglenesen az adózási kulcsot, és ezen kulcs szerint a kivetés már a legközelebbi közigazgatási évtől, úgy mint az 1848-ik évi november 1-ső napjától veszi kezdetét.

2. § Az ideiglenesen kidolgozandó kulcs, a legközelebbi országgyűlésének mindenesetre bemutatandó.

3. § A fent kitett határnapig a már kivetett közterhek behajtása elrendeltetik.

CJH 232. P.

7. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK
A KÖZÖS TEHERVISELÉSRŐL

[...] A magyarországi folyó 1848-ik évi VIII-ik törvénycikk egész kiterjedésében elfogadtatván, annak kötelező ereje ezennel Erdélyre is kiterjesztetik.

CJH 268. P.

AZ 1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK ZÁRADÉKA
BEFEJEZÉSÜL

[...] Mi tehát kegyesen meghallgatván és kegyelmesen elfogadván említett híveinknek, fentnevezett Magyarországnak és a hozzákapcsolt részek egyházi főrendeinek, zászlósainak, országnagyainak s nemeseinek, az uraknak, úgy egyéb Karoknak és Rendeknek alázatos könyörgését és esedezését, mindazon felhívott, Nekünk fentérintetett módon benyújtott törvénycikkelyeket ezen levelünkbe szórul szóra beiktatni és beíratni rendeltük, s azokat és összesen s egyenként, az azokban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és megerősítettük; biztosítván az előemlített hű Karokat és Rendeket afelől, hogy minden a fent beiktatott törvénycikkelyekben foglaltakat mind magunk megtartjuk, mind pedig minden más híveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje s tanúsága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk, helyeseljük és megerősítjük.

Kelt a Mi őszintén kedvelt hívünk tekintetes és nagyságos németújvári gróf Batthyány Lajos magyarországi ministerelnökünk kezéből szabad királyi Pozsony városunkban Szentgyörgy-hó tizenegyedik napján, az úr ezernyolcszáznegyvennyolcadik esztendejében, magyar, cseh stb. országi uralkodásunk tizennegyedik évében.

CJH 254. P.

AZ 1848. ÉVI ERDÉLYI TÖRVÉNYCIKKEK ZÁRADÉKA

[...] FERDINAND, ISTEN KEGYELMÉBŐL AUSZTRIAI CSÁSZÁR, Magyar és Csehország e néven Ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér országok Apostoli Királya, Erdély Nagyfejedelme és Székelyek Ispánja stb.

Méltóságos, Tisztelendő, Nagyságos, nemes, Nemzetes és Vitézlő okos és gondos, őszintén s illetőleg kedvelt Híveink!

Erdély Nagyfejedelemségünknek Magyarországgal eggyé alakításáról szóló és általatok hű K-ink és R-ink által folyó év Pünkösd hava 30-án kelt alázatos felírásuk mellett megerősítés végett Előnkbe felterjesztett törvényjavaslatot általánosan kegyelmesen megerősítettük – melyet ezennel oly meghagyással küldünk vissza, hogy azt legfelsőbb királyi megszentesítésünk végett Felségünk eleibe felküldeni siessetek.

Kiknek többire császári-királyi kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradunk. Kelt Innsbruck városunkban Szent Iván hó 10-ik napján, az Urunk ezernyolcszáznegyvennyolcadik, országlásunknak pedig tizennegyedik évében.

Ferdinand, m. k.

Apor Lázár, m. k.

Ő császári királyi apostoli Felségének saját parancsára.

Szent Györgyi Imre, s. K.

CJH 269. P.

21. TÖRVÉNYCIKK

A NEMZETI SZÍNRŐL ÉS ORSZÁG CÍMERÉRŐL

[...] 1. § A nemzeti szín és az ország címere ősi jogaiba visszaállíttatik.

2. § Ennélfogva a háromszínű rózsa polgári jelképen újra felvétetvén, egyszersmind megállapíttatik, hogy minden középületeknél s közintézeteknél minden nyilvános ünnepek alkalmával és minden magyar hajókon a nemzeti lobogó és ország címere használtassék. – Egyébiránt a kapcsolt Részeknek szabadságukban hagyatván, hogy az ország színei és címere mellett saját színeiket és címerüket is használhassák.

CJH 244. P.

AZ OKTROJÁLT ALKOTMÁNY

314.

1849

HAYNAU FŐSZERTÁBORNOK HIRDETMÉNYE

A BIRODALMI ALKOTMÁNY KÖZZÉTÉTELÉRŐL

Miután Ő cs. Felsége által f. évi Oct. 17-én legkegyelmesebben helybenhagyott, általam ugyanazon év és hó 24-én közhírré tétetni rendelt Magyarország ideiglenes közigazgatási rendszere, az összes birodalom alkotmányán alapszik – ez pedig annak idejében az egész ország kellő tudományára nem juttathatott, miután Windisch-Graetz volt hadi főparancsnok úr ő hercegségének, f. évi Mart. 20-án ez érdemben kelt felhívása csak azon részekre terjedhetett, melyek a' cs. seregek által megszállva voltak; erre való nézve midőn most a' cs. hadsereg dicsőséges fegyverei által a' felkelés végképpen legyőzve, 's a' törvényes rend az egész országban ismét visszahelyeztetve vagyon, szükségesnek találom a' birodalmi alkotmányt újabban, minden az országban élő nyelvekre fordítva ezennel az összes lakosság tudomására juttatni: 's ugyanez alkalommal Magyarország összes lakosságát, Ő Felsége legkegyelmesebb Urunk Császárunk Mart. 4-én kiadott azon legmagasabb manifestumának, mely mellett a' birodalmi alkotmány által egyesített Ausztria újjászületésének nagy művét népeinek tudtára adatni legkegyelmesebben méltóztatott, következendő magasztos szavaira emlékeztetőleg figyelmeztetem:

„Az egésznek egységét részei önállása és szabad kifejlésével, egy a' jogot és rendet oltalmazó erős hatalmat az összes birodalom fölött az egyesek, községek, koronánk alatti tartományok és különféle nemzetiségek szabadságával összhangzásban hozni, erélyes közigazgatásnak, mely egyenlőn távol a' megszorító központosítástól és a' szétteregető felbontástól az ország nemes erőinek elegendő tért enged, és a' békét benn és künn megoltalmazni képes, felállítása; takarékos, a' statuspolgárok terheit lehetségig könnyítő, a' nyilvánosság által ellenőrködött álladalmi háztartás behozása; a' földbirtok méltányos kárpótlás mellett, a' status közbejárásával felszabadításának tökéletes keresztülvitele; az igaz szabadságnak törvény általi biztosítása; ezek azon alapelvek, melyek által e' jelen alkotmányi oklevélnek kibocsátásában vezéreltettünk."

„Bízunk e' tekintetben a' mindenható Isten segítségében, ki császári házunkat soha el nem hagyta. Bízunk népeink jóakaratában és hűségében, mert köztük a' jóérzelmek teszik a' megmérhetlen többséget. Bízunk dicső hadseregünk vitézsége és becsületében."

„Ausztria népei! Seregüljetek össze Császártok mellé, vegyétek őt körül ragaszkodástokkal és tettleges közremunkálástokkal, 's a' birodalmi alkotmány nem maradand holt betű, hanem leend szabadságtoknak védbástyája, és a' Monarchia hatalmának, fényének és egységének biztosítéka. Nagy a' munka, de sikerülend egyesült erőknek."

Pest, Szent András hava első napján 1849.

A' cs. k. Magyar- és Erdélyországi hadsereg főparancsnoka:

Haynau,

főszertábornok.

MOL D55 GERINGER ÁLT. IRATAI

315.

1849

BIRODALMI ALKOTMÁNY AZ AUSZTRIAI CSÁSZÁRSÁG SZÁMÁRA

I. FEJEZET

A BIRODALOMRÓL

1. § Az ausztriai császárság következő koronatartományokból áll:

Az Enus feletti s alatti ausztriai főhercegség-, salzburgi hercegség-, steyer hercegség-, illyriai királyságból, mely a karinthiai s krajnai hercegség-, görci s gradiskai hercegi grófság, istriai őrgrófság s Triest városából és ennek kerületéből áll; – a tyroli és vorarlbergi hercegi grófság-, csehországi királyság-, morva őrgrófság-, felső és alsó sleziai hercegség-, galiciai és lodomeri királyságokból, az auschwitzi és zatori hercegségek- s krakkói nagyhercegség-, a bukovinai hercegség-, dalmát, horvát s tótországi királyságokból, a horvát tengermellék-, Fiume városa s a hozzá tartozó kerület, a magyarországi királyság, erdélyi nagyhercegségből, benne foglalva a szász földet és az ismét bekebelezett Kraszna, Közép-szolnok és Zaránd megyéket, Kővár vidékét s Zilah városát, a határőr vidékek és a lombard-velencei királyságból.

2. § Ezen koronatartományok képezik a szabad, önálló, oszthatalan és felbonthatalan alkotmányos ausztriai örökös monarchiát.

3. § Bécs a császárság fővárosa s a birodalmi hatalom székhelye.

4. § Az egyes koronatartományoknak önállásuk biztosíttatik azon korlátokon belül, melyeket ezen birodalmi alkotmány megállapít.

5. § Minden népfaj egyenjogú, s minden népfajnak sérthetlen joga van nemzetisége és nyelve fenntartása- és művelésére.

6. § A birodalom és egyes koronatartományok határait csak törvény által szabad megváltoztatni.

7. § Az egész birodalom egy vám- és kereskedelmi terület. Közbenső vámok semmi cím alatt nem hozathatnak be, s hol ilyenek a birodalom egyes részei közt jelenleg fennállanak,

ezek mihelyt lehetséges, megszüntetendők. Egyes helyek vagy területrészeknek a vámvidékből ki- és idegen területeknek abba bekeblezése a birodalmi hatalomnak tarttatik fenn.

8. § A császárság s egyes koronatartományok címerei és színei meghagyatnak.

II. FEJEZET
A CSÁSZÁRRÓL

9. § A birodalom és minden egyes tartomány koronája a pragmatica sanctio és az ausztriai háziszabály szerint örökös a habsburg-lotharingi házban.

10. § A házi törvények határozatai a trónörökös nagykorúsága, továbbá a gyámság vagy regensség megállapítása iránt érvényökben megmaradnak.

11. § A császár eddigi címébe felveszi még a krakkói nagyherceg s bukovinai herceg címet is.

12. § A császár mint ausztriai császár megkoronáztatik. Ez iránt külön szabály fog részletesen rendelkezni.

13. § A császár koronáztatásakor megesküszik az alkotmányra, mely eskü utódai által a koronázáskor, valamint a regens által regensségébe léptekor letétetik.

14. § A császár szent, sérthetetlen és nem felelős.

15. § A császár gyakorolja a főparancsnokságot az összes fegyveres erő fölött vagy személyesen vagy hadvezérei által.

16. § A császár határoz béke és had fölött.

17. § A császár fogad és küld követeket, és köt idegen hatalmakkal szerződéseket. Oly szerződések feletti határozatokra, melyekből a birodalomra új terhek hárulnak, a birodalmi országgyűlésnek beleegyezése szükséges.

18. § A császár hirdeti ki a törvényeket s bocsátja ki az illető rendeleteket. Minden rendeletre felelős minister ellenjegyzése szükséges.

19. § A császár nevezi ki és bocsátja el a ministereket, ő tölti be a hivatalokat a statusszolgálat minden ágaiban, ő osztja a nemességet, rendjeleket és kitüntetéseket.

20. § Az egész birodalomban a császár nevében szolgáltatik ki az igazság.

21. § A császárt illeti a megkegyelmezés, a büntetésenyhítés és amnestiaadás joga, a ministerekre nézve hozott külön rendeletek fenntartásával.

22. § A pénzverésjog a császár nevében gyakoroltatik.

III. FEJEZET
A BIRODALMI POLGÁRJOGRÓL

23. § A birodalom minden népeire nézve csak egy átalános ausztriai birodalmi polgárjog létezik. Birodalmi törvény határozandja meg, mily feltételek alatt szereztetik meg, gyakoroltatik és vesztetik el az ausztriai birodalmi polgárjog.

24. § Egy koronatartományban sem lehet az ahhoz tartozók és más valamely koronatartományhoz tartozók közt semmiféle különbség a polgári vagy fenyítő jog, a jogi eljárás vagy a közterhek felosztásában. Minden ausztriai koronatartomány törvényszékeinek jogszerű ítéletei minden olyanokban egyenlően érvényesek és végrehajthatók.

25. § A személy szabad költözhetése a birodalmi határokon belöl semmi korlátozásnak nincs alávetve. A kivándorlási szabadság az álladalom részéről csak a honvédelmi kötelezettség által korlátoltatik.

26. § Mindennemű személyrabság, minden jobbágyi vagy tartozósági kötelék örökre eltöröltetik.

Az ausztriai földre vagy valamely ausztriai hajóra lépés minden rabszolgát szabaddá tesz.

27. § Minden ausztriai birodalmi polgárok törvény előtt egyenlők s egyenlő személyes bíróság alatt állanak.

28. § A közhivatalok és statusszolgálatokra minden arra képességgel bírók eljuthatnak.

29. § A tulajdon a birodalom oltalma alatt áll; az csak a közjó tekintetéből törvényszerinti kárpótlás mellett korlátozható vagy elvehető.

30. § Minden ausztriai álladalmi polgár a birodalom minden részeiben mindennemű fekvő vagyont szerezhet, valamint minden törvényesen megengedett keresetágat gyakorolhat.

31. § A vagyon szabad átszállíthatása a birodalom határain belül semmi korlátozásnak nincsen alávetve. A külföldre kiviendő vagyontól kiviteli díjak csak a viszonosság alkalmazásában levonhatók.

32. § Minden a jobbágyi kötelezettségből vagy a felosztott tulajdon címéből fekvő vagyont terhelő tartozás vagy szolgálat megváltható, és jövőre a tulajdon elosztásánál semmi fekvő birtok megválthatlan szolgálattal nem terheltethetik.

[...]

V. FEJEZET
A TARTOMÁNYI ÜGYEKRŐL

35. § Tartományi ügyeknek jelentetnek ki:

I. Minden intézkedések, tekintve
1. a tartományi földmüvelést,
2. a tartományi erővel létrehozandó középítkezéseket,
3. a tartomány jótékony intézeteit,
4. a tartomány költségvetési tervét és számadását;
a) mind a tartományi érték kezeléséből eredő bevételek, a tartományi célokrai adóztatás és a tartományi hitel használata, mind
b) a tartományi rendes és rendkívüli kiadásokra nézve.

II. A részletesb rendeletek a birodalmi törvények határain belül
1. községi ügyek;
2. az egyház- és iskolaügyek;
3. az előfogatszolgáltatás és a hadsereg élelmezése és szállásozása tárgyában; végre

III. azon tárgyak iránti intézkedések, melyek birodalmi törvények által a tartományi hatalom hatáskörébe utasíttatnak.

VI. FEJEZET
A BIRODALMI ÜGYEKRŐL

36. § Birodalmi ügyeknek jelentetnek ki:

a) az uralkodó császári házat és a korona jogait illető minden ügyek;

b) a birodalom és minden érdekeinek népjogi képviselete, különösen idegen álladalmakkali szerződések kötése;

c) az álladalomnak viszonyai az egyházhoz;

d) a felsőbb közoktatási ügy;

e) az összes haderő a szárazon és tengeren;

f) a birodalmi háztartás, beleértve a korona javait s a birodalom jószágait, melyek alatt az eddig álladalom, kamara vagy fiscus javai nevezeteivel jelelt vagyon értetik; a birodalmi bányák, birodalmi egyedáruságok, birodalmi hitel és a birodalom céljaira szolgáló minden adók és díjak;

g) minden ipar és kereskedelmi ügyek, beleértve a hajózást, vámokat és bankokat, a pénzverést és bányászatot és a mérték- és súlyszabályozást;

h) a birodalom vizi és szárazutak, vasutak, posta és telegraphok általi közlekedései, általában minden birodalmi épitmények;

i) a birodalom belbátorságának fenntartását illető minden intézkedések s rendszabályok; végre

k) minden ügyek, melyek a birodalmi alkotmány vagy a birodalmi törvények által tartományi ügyeknek ki nem jelentetnek.

VII. FEJEZET
A TÖRVÉNYHOZÓ HATALOMRÓL

37. § A törvényhozó hatalom a birodalmi ügyekre nézve a császár által a birodalmi országgyűléssel együtt; a tartományi ügyekre nézve pedig a császár által a tartománygyűlésekkel együtt gyakoroltatik.

VIII. FEJEZET
A BIRODALMI GYŰLÉSRŐL

38. § A közönséges ausztriai birodalmi gyűlés két házból álland, úgymint a fölső és alsó házból s a császár által évenkint tavasszal hivatik egybe.

39. § A birodalmi gyűlés Bécsben gyűl össze, de a császár által más helyre is hivathatik.

40. § A felsőház oly követek által képeztetik, kik minden tartomány számára annak tartományi gyűlése által választatnak.

41. § A felsőházi követek száma az alsóház alkotmányszerű számának felét teszi.

Ezen szám felosztása a választási törvény által akképen határoztatik meg, hogy minden koronatartomány tartományi gyűlésének két tagját küldendi követekül, s a hátralevő szám a népességhez aránylag osztatik fel minden koronatartományok közt.

42. § Minden koronatartományból a birodalmi országgyűlésre küldött mindkét tartománygyűlési tagban megkívántatik, hogy a politicai és polgári jogok teljes élvezetében, legalább öt év óta ausztriai álladalmi polgárok és legalább 40 évesek legyenek.

A felsőház többi tagjai a tartományi gyűlések által csak azon birodalmi polgárok közül választhatók, kik az előbb említett átalános személyes tulajdonságokkal bírnak, s a birodalomban legalább 500 pfrtnyi közvetlen adót fizetnek.

Azon koronatartományokban, hol az oly birodalmi polgárok száma, kik ötszáz pfrtnyi közvetlen adót fizetnek, nem éri el az egytől hatezer lélekre eső arányt, az a koronatartománynak adózás tekintetében legközelebb következő birodalmi polgárai által ezen arányig pótoltatik ki.

43. § Az alsóház közvetlen népválasztás által képeztetik.

Választó képességgel bír minden ausztriai birodalmi polgár, ki nagykorú, a polgári és politicai jogok teljes élvezetében van, és ki vagy a választó törvény által határozott évi mennyiséget közvetlen adóul fizet, vagy közvetlen adó fizetése nélkül személyes tulajdonságánál fogva valamely ausztriai koronatartomány községében activ választójoggal bír.

44. § A választások az alsóház számára kerületek szerint és azon helyeken történnek, melyeket a választási törvény meghatározand; ugyanez határozandja meg a követek számát a népesség arányában. Ezen szám oly módon meghatározandó, hogy minden százezer lélekre legalább egy követ essék.

A választási törvény az előbbi §-ban említett közvetlen adóbeli évi mennyiséget minden koronatartományban annak sajátságos viszonyaira figyelmezve határozandja meg, ebben azt tűzvén ki alapelvül, hogy az a vidékre és 10 000 lakosú városokra nézve öt pfrtnál, 10 000 lakosnál népesebb városokra nézve pedig 10 pfrtnál kevesebbet ne tegyen, de 20 pfrtnál többre semmi esetben se határoztassék.

45. § Hogy valaki az alsóházba megválasztathassék, szükséges, hogy maga is választó, a polgári és politicai jogok teljes élvezetében, legalább öt év óta ausztriai álladalmi polgár és legalább 30 éves legyen.

46. § Minden szavazás a felső és alsóházbai választásoknál szóbeli és nyilvános.

47. § Azon választottaknak, kik közhivatalt viselnek, a távozási engedelem nem tagadtathatik meg.

48. § Ha a birodalmi országgyűlés valamely tagja fizetéses álladalmi hivatalt fogad el, új választás alá köteles magát vetni.

49. § A felsőház tagjai tíz, az alsóház tagjai öt egymásután következő évi időre választatnak. Követségök lefolyása után ismét megválaszthatók.

50. § A felsőház tagjai nem kapnak kárpótlást; az alsóháziak minden ülésszakért kárpótlási összeget nyernek.

51. § Senki sem lehet egy időben a felső és alsóház tagja.

52. § A birodalmi gyűlés minden tagja abba beléptekor esküt tesz le a császárnak és az alkotmányra.

53. § A követeknek nem szabad utasításokat elfogadni, s szavazatjogukat csak személyesen gyakorolhatják.

54. § A birodalmi gyűlés mindegyik házának joga van tagjainak megbízóleveleit megbírálni és azok befogadása felett határozni.

55. § Mindegyik ház átalános szótöbbséggel választja elnökét és alelnökeit az ülésszak idejére.

56. § Egyik ház sem hozhat végzést, ha tagjai alkotmányszerű számának többsége nincsen egybegyűlve.

57. § Titkos szavazásnak – a történendő választások kivételével – egyik házban sincsen helye.

58. § Végzés csak absolut szótöbbség által hozattathatik. Egyenlő szavazatok esetében, a tárgyalásba vett indítvány félrevetettnek tekintendő.

59. § A birodalmi gyűlés ülései nyilvánosak. De mindegyik háznak joga van, az elnök vagy legalább tíz tag által tett indítványra, bizodalmas üléseket tartani.

60. § Csak birodalmi-gyűlés tagok hozhatnak be kérleveleket azon házba, melyhez tartoznak.

61. § Küldöttségek a birodalmi gyűlésben nem bocsáttathatnak.

62. § A birodalmi gyűlés egy tagját sem lehet a gyűlésen kívül az ülésekbeni nyilatkozatai miatt számadásra vagy törvényes kereset alá vonni.

63. § A birodalmi gyűlés egy tagját, míg az egybe van gyűlve, csupán a háznak, melyhez tartozik, helybenhagyásával lehet befogni vagy perbe idézni a tetten kapatás kivételével.

64. § Mindegyik ház maga határozza meg ügyszabályzatát az ezen alkotmány által meghatározott elveken belül. A felső és alsóháznak egymáshozi ügykezelési viszonyai a két ház közti egyezkedés által szabályoztatnak.

65. § A császárnak, valamint a két ház mindegyikének joga van törvényeket indítványozni.

66. § A császárnak és a birodalmi gyűlés mindkét házának megegyezése minden törvényhez megkívántatik. Oly törvények hozása iránti indítványok, melyek a két házak egyike vagy a császár által félrevettettek, ugyanazon ülésszakban újra nem terjeszttethetnek elő.

67. § A birodalmi gyűlést részvét illeti azon ügyek feletti törvényhozásban, melyek ezen birodalmi alkotmányban birodalmi ügyekül jeleltettek ki.

68. § A birodalmi ügyek feletti törvényhozásban minden koronatartományok követei részt vesznek. Ezen közös részvétnek helye van a polgári jog, fenyítő jog, törvényszéki szerkezet és törvényszéki eljárás feletti törvényhozásra nézve is.

Amennyire azonban Magyarország-, Erdély-, Horvát- és Tótországban a Horvát-tengermellék és Fiuméval együtt a törvényhozás most előadott ágaira nézve sajátságos, a többi koronatartományokéitól különböző törvényes szabályok és intézkedések léteznek, a törvényhozás ezen részére nézve, az előbb nevezett koronatartományok tartományi gyűléseinek hatásköre fennhagyatik.

Azonban ezen koronatartományok tartományi gyűléseinek feladása lesz, az eddigi törvényhozást az említett ágakban vizsgálat alávetni, miszerint a törvényhozás óhajtható összhangzása a birodalom minden részeiben mielőbb eszközöltethessék.

Míg ez megtörténnék, azon koronatartomány követei, melyben a többi koronatartományokétól különböző törvényhozás áll fenn a nevezett ágokban, a birodalmi gyűlésnek e feletti tárgyalásaiban részt nem vesznek.

69. § A császár halasztja el és zárja be a birodalmi gyűlést, s bármikor megrendelheti az egész birodalmi gyűlésnek vagy valamelyik házának szétoszlását.

Ha a birodalmi gyűlés elhalaszttatik, vagy csak egyik háza is szétoszlatik, az ülések mindkét házban azonnal felfüggesztendők.

A birodalmi gyűlés új összehívásának, szétoszlatása esetében, utána három hónap alatt be kell következnie.

IX. FEJEZET

A TARTOMÁNYI ALKOTMÁNYOK ÉS TARTOMÁNYI GYŰLÉSEKRŐL

70. § Az 1. §-ban megnevezett tartományok azon ügyekben, melyeket a birodalmi alkotmány vagy a birodalmi törvények tartományi ügyeknek jelölnek ki, a tartományi gyűlések által képviseltetnek.

71. § A magyarországi királyság alkotmánya annyiban tartatik fenn, hogy azon szabályok, melyek ezen birodalmi alkotmánnyal nincsenek összhangzásban, erejöket elvesztik, és hogy minden nemzetiségek s a tartományban divatozó nyelvek egyenjogusága a nyilvános és polgári élet minden viszonyaiban célszerű intézmények által biztosíttatik. Különös szabály rendezendi ezen viszonyokat.

72. § A szerb vajdaságnak oly intézkedések biztosíttatnak, melyek egyházi közösségök és nemzetiségök fenntartására régibb szabadságleveleken és császári, a legújabb korbeli nyilatkozatokon alapulnak.

A vajdaságnak más valamely koronatartománnyali egyesítése annak követei meghallgatása után külön intézkedés által fog meghatároztatni.

73. § A horvát- és tótországi királyságokban a hozzá tartozó tengermellék, továbbá Fiume városa és a hozzá tartozó területtel egyetemben, ezen tartományoknak sajátságos intézményeik a birodalommal ezen birodalmi alkotmány által szabályozott összeköttetésén belül, azoknak a magyarországi királyságtól teljes függetlenségében fenntartatnak. Dalmatia követei fognak ezen királyságok tartományi gyűlésével, a birodalmi végrehajtó hatalom közbenjárása mellett a csatlakozás és annak feltételei iránt tanácskozni s az eredményt a császár sanctiója alá terjeszteni.

74. § Az erdélyi nagyfejedelemség belszerkezete és alkotmánya, a magyarországi királyságtóli teljes függetlenség s a tartományban lakó minden nemzetek egyenjogúsága alapján, ezen birodalmi alkotmánnyal összhangzólag új tartományi szabály által fog rendeztetni.

A szász nemzet jogai ezen birodalmi alkotmányon belül fenntarttatnak.

75. § A birodalom integritása védelmére fenálló intézménye a határőrvidéknek katonai organisatiójában fenntarttatik, és mint a birodalmi hadsereg kiegészítő része a végrehajtó birodalmi hatalomnak marad alárendelve. Külön szabály a határőrvidéki lakosoknak birtok viszonyaira nézve ugyanazon könnyebbítéseket biztosítandja, melyekben egyéb tartományok lakosai részesültek.

76. § Külön szabály rendezendi a lombárd velencei királyság alkotmányát és ezen koronatartománynak a birodalomhozi viszonyát.

77. § Minden egyéb koronatartományok saját tartományi alkotmányokat nyernek.

A rendi alkotmányok megszüntetnek.

78. § A tartományi gyűlések összeszerkesztése minden tartományi érdekek figyelembe vételével történendik. A követek azokba közvetlen választás által hivatnak.

79. § A tartományi képviselet hatásköréhez tartozó jogokat vagy magok a tartományi gyűlések, vagy az általok választott tartományi bizottmányok gyakorlandják.

80. § Mindegyik tartományi gyűlésnek biztosíttatik azon jog, miszerint a tartományi ügyek feletti törvényhozásban részt vehessen, törvényeket indítványoztathasson, valamint azon jog, miszerint a tartományi törvények végrehajtása fölött őrködhessék.

A császár és a tartományi gyűlés megegyezése minden tartományi törvényre megkívántatik.

81. § A tartományi alkotmányok módosításai azon tartományi gyűlésekben, melyek először fognak egybehivatni, a törvényhozás rendes útján indítványozhatnak. A következő

tartományi gyűléseken ily módosítások feletti határozatra a követek legalább három negyedének jelenléte és a jelenlevők legalább két harmadának beleegyezése leend szükséges.

82. § A részletesb határozatokat a tartományi gyűlések és tartományi bizottmányok alakítása és hatásköre felett ezen tartományok tartományi alkotmányai és választási törvényei határozandják meg.

83. § A birodalmat képező minden egyes koronatartományok alkotmányai az 1849. év folyamában lépendenek életbe és az első ausztriai általános birodalmi gyűlés elébe kell terjesztetniök, mely azok behozatala után tüstént egybe fog hivatni.

X. FEJEZET

A VÉGREHAJTÓ HATALOMRÓL

84. § A végrehajtó hatalom az egész birodalomban és minden koronatartományokban egy és oszthatlan. Az kizárólag a császárt illeti, ki azt felelős ministerek és ezeknek alárendelt hivatalnokok által gyakorolja.

85. § Ha a végrehajtó hatalom egy része valamely testületre vagy bárkire átruháztatik, ez csak visszavonhatólag történhetik, és a korona mindig fel van jogosítva a végrehajtó hatalom átruházott részének gyakorlata felett máskép rendelkezhetni.

86. § A tartományi törvények végrehajtása és kezelése, valamint a tartományi bizottmányok által alkotmányos hatáskörükön belül hozott végzések kivitele a végrehajtó hatalmat illeti.

87. § Ha a birodalmi vagy a tartományi gyűlés nincs egybegyűlve, és sürgetős, a törvényekben előre nem látott rendszabályok szükségesek, melynek halasztása a birodalomra vagy koronatartományra nézve veszéllyel járna; a császár fel van jogosítva a szükséges intézkedéseket a ministerium felelőssége mellett, ideiglenes törvényerővel megtenni, de azon kötelezettséggel, hogy az iránt a birodalmi vagy illetőleg tartományi gyűlésnek az okokat és eredményeket előterjessze.

88. § A ministerek a birodalomban és az egyes koronatartományokban vezetik a közigazgatást, kiadják az illető rendeleteket, és őrködnek a birodalmi és tartományi törvények kezelése fölött.

89. § A ministereket illető, felelőségök mellett, azon ügyekben, melyek a községek vagy tartományi gyűlések s azok organumainak önálló rendelkezésére bízattak, a törvényekkel s közjóval ellenkező közigazgatási rendszabályok végrehajtását felfüggeszteni vagy megtiltani.

90. § A ministereknek joga van birodalmi gyűlésen megjelenni és bármikor szólani; bizonyos tárgyalásokra magokat kiküldött biztosok által is képviseltethetik.

A birodalmi gyűlés szavazásaiban részt csak akkor vesznek, ha annak tagjai.

91. § A ministerek felelőssége, az ellenöki törvényszéki eljárás, valamint elítéltetésük esetében megbüntetésök iránt különös törvény fog rendelkezni.

92. § Az egyes koronatartományok számára a császár helytartókat nevez, kik mint a végrehajtó hatalomnak organumai, a birodalmi s tartományi törvények kezelése fölötti őrködésre és a belügyeknek hivatalos területök körében vezetésére hivatvák és kötelesek.

93. § A helytartóknak joga van a tartományi gyűlésekben személyesen vagy kiküldött biztosaik által megjelenni és bármikor szólani.

A tartományi gyűlés szavazásaiban csak akkor vesznek részt, ha annak tagjai.

94. § A helytartók hivataloskodásukban felelősek az iránt, hogy a birodalmi és az illető tartományi törvények pontosan megtartassanak és kezeltessenek.

95. § A végrehajtó birodalmi hatalom a helytartók s az egyes koronatartományok minden hatóságait a birodalmi ügyek elintézésével is megbízhatja, vagy azokat a birodalom minden részeiben más organumok által kezeltetheti.

[...]

XII. FEJEZET
A BÍRÓI HATALOMRÓL

99. § A bírói hatalom önállólag gyakoroltatik a törvényszékek által.

100. § Minden bíróság az álladalomból ered. Jövőben semmiféle úritörvényszékek nem létezhetnek.

101. § Az álladalom által kinevezett bármely bírót végképpi behelyeztetése után bírói ítéleten kívül nem szabad hivatalából ideiglenesen elmozdítani vagy elbocsátani, sem saját kérelme nélkül más szolgálati helyre áthelyezni vagy nyugalmazni. Ezen utóbbi határozat azonban nem alkalmazható oly nyugalmazásokra, melyek bekövetkezett szolgálati tehetlenség miatt a törvény rendeleténél fogva történnek, valamint a bírói személyzetbeni azon változásokra sem, melyek a törvényszékek rendezésében módosítások által lesznek szükségesekké.

102. § Igazságszolgáltatás és közigazgatás elválnak, és egymástól függetlenek lesznek. A közigazgatási és törvényszéki hatóságok közti illetőségi összeütközések felett a törvény által meghatározandó hatóság fog ítélni.

103. § A törvényszéki eljárás rendesen nyilvános és szóbeli leend.

A nyilvánosság alóli kivételeket a rend és erkölcsiség érdekében a törvény fogja meghatározni.

Büntetőügyekben vádló eljárásnak lesz helye, esküdtszékek ítélendnek minden súlyos bűntényekben, melyeket a törvény részletesb jelölend ki, valamint politicai és sajtóvétségekben is.

104. § Az említett általános elvek keresztülvitele, melyek szerint jövőben az igazságkiszolgáltatás elintéztetni és a bírói hivatal gyakoroltatni fog, valamint azoknak az egyes koronatartományokba, ezek sajátságos viszonyai figyelembe vételéveli behozatala, különös birodalmi és illetőleg (68. §) tartományi törvényeknek tarttatik fenn.

105. § A házitörvények határozatai a császári ház tagjainak törvényszéke iránt fennmaradnak. [...]

Kelt Ollmütz királyi fővárosunkban Március negyedikén az üdvnek ezer nyolcszáz negyven kilencedik, országlásunk első évében.

Ferenc József

Schwarzenberg. Stadion. Krauss. Bach. Cordon. Bruck. Thinnfeld. Kulmer

GELICH 108–125. P.

316.

1849

OKTATÁS A FÖLD NÉPÉHEZ

A forradalmi párt által előidézett véres háborúnak borzadalmai és pusztításai megszűntek; az igazság és jog diadalmaskodott, és beállt ideje annak, hogy a sokféleképp sújtott ország a béke malasztit újra visszanyerje, s hogy jó érzelmű lakói, törvényes császáruk és királyuk atyai ótalma alatt a birodalmi alkotmány jótékonyságát mielőbb élvezhessék.

A birodalmi alkotmány jótékonysága az által, hogy mindenkinek különbség nélkül szolgáltat igazságot, s egyarányosan elosztja az ország terheit, az ország minden lakosaira határtalan előnyöket áraszt. A pártütés zabolátlan korában a törvény és nyilvános rend ellenségei már is sok rossz magot hintettek, a fogalmokat öszvezavarták, úgy hogy ezen fogalomzavar és jogtiszteletlenség hellyel közzel már a birtok szentségét is megtámadá, és több helyeken a volt földesurak tulajdonába is belévágott. Hogy tehát ezen rossz magról nőtt gaz továbbra ne terjedjen, a megrendült jogtisztelet mielőbb kiépüljön, végül hogy a rossz szándéknak mások tudatlanságával ezentúl vissza ne élhessenek, jelen nyilvánításban minden érdekeltek számára világosan és határozottan kimondatik azon jogviszony, mely a volt jobbágyok és volt földesurakra nézve a szokásban volt különbféle tartozások iránt a legújabbi törvények által életbe léptetett.

Felséges császárunk és királyunk atyai szándokánál fogva, mely az 1848-iki 9-ik törvénycikkelyben és az 1849. március 4-ei birodalmi alkotmányban nyíltan kijelentetett, minden olyan tartozások és szolgálatok megszüntettek és örökre el vannak törülve, melyek az előbbi földbirtokosok s előbbi jobbágyok úrbéri viszonyaiból eredtek, melyek úrbéri birtok után szolgáltattak, melyek végre az úrbéri tabellákba bejegyezvék, és az 1836-iki évi 7-ik törvénycikkelyben megneveztetnek.

Következésképp meg vannak szüntetve, s örökre megszüntetve maradnak: a füstpénz; az úrbérben feljegyzett birtok után szolgált kézi és vonós munka (robot), a hosszú fuvar s érette járt mindenféle megváltások; a fonás vagy a helyette természetben kiszolgáltatott olyan lentől és kendertől járó kilenced, mely az előbbi úrbéri birtokhoz tartozott földön termett; a'vadászati szolgálat; az előbbi úrbéri faizással és nádlással összeköttetett szolgálat; végül, minden az úrbéri földeken termett terményekből a kilenced, akár természetben, akár készpénzben fizettetett legyen az.

Minden egyéb itt fel nem számlált s az előbbi felsorolásban meg nem nevezett bármi néven nevezendő szolgálatok, tartozások, melyek nem úrbéri, hanem magánjogi viszonyokból erednek, és melyek fölebbi törvényes intézkedések által meg nem szüntettek, jövendőre is éppen úgy, mint eddig léteztek, fenntartandók, és pontosan teljesítendők.

Ilyen továbbra is fennálló és teljesítendő tartozások és kötelességek azok, melyek az irtások, a' haszonbérbe adott földek és rétek, ideiglenes szerződés alatti és jutalmazási telkek, továbbá az úrbérbe nem iktatott parlagszőlők és puszta telkek, az úrbérbe fel nem jegyzett úgynevezett curialis jobbágyi, zselléri s inscriptionalis telkek és házak, végül az úrbérbe nem iktatott malmok s egyéb bármily nevű haszonvételek után járnak.

Szintúgy az úgy nevezett kisebb királyi haszonvételekkel, minők a korcsmáltatási s mészárszéki jog, a bolt-, vám-, és malombér, a rév- és partpénz, a vadászat s a halászat, jelenleg, és mindaddig, míg azokra nézve határozottan más rendeltetik, nem történt változás; mik tehát ezután is sértetlenül előbbi tulajdonosaikat illetik, és használatukban sem ők, sem haszonbérlőik büntetlenül nem háborgattathatnak, úgy hogy a' volt jobbágyi községek vagy egyes volt jobbágyok, az őket előbb is illető korcsmáltatási jogból most sem követelhetnek többet, mint a mi őket az 1848-iki március előtt illette.

A közlegelő használatát illetőleg, oly helyeken, hol a tagosítás és elkülönítés már megtörtént, az illető ítéletek vagy szerződések mindenki által pontosan megtartandók; hol pedig a tagosítás és különítés még végre nem hajtatott, ott a közlegeltetést az előbbi jobbágyok és az előbbi földesurak minden eddig is közlegelőül szolgált legelőkön, tarlókon és ugarokon éppen úgy gyakorolandják, mint gyakoroltatott 1848-iki március előtt.

A faizási s nádlási használatra nézve is, az 1848-iki március előtti törvényes gyakorlat marad erőben, mely gyakorlatnak tettleges áthágói ellen az 1836. 6-ik t.c. 4-ik §-a s az 1840. 9-ik t.c. 9-ik §-a alkalmazandó.

Az úrbérbe be nem jegyzett vagy úrbérinek nem bizonyítható földön létező szőlőre nézve, melyektől a fenntebbiek szerint a kilenced vagy hegyvám kiszolgáltatandó, az 1836-iki 7-ik t.c, 3-ik §-a értelme teljes épségben fennmarad; jogában áll tehát az ily szőlőadó tulajdonosának vagy bérlőjének, valamint a szüretelés idejét az eddigi szokás szerint meghatározni, szintúgy a szokásos felügyeletet a szőlőben saját hegymestere vagy más e célra rendelt embere által eszközöltetni.

Mivégre a lelkészek irányában teljesítendő szolgálatokat és tartozásokat illeti, ezek iránt megjegyeztetik, hogy a főpapság lemondása következtében az úgynevezett papi tized örökre megszűnik ugyan; minden egyéb, az illető canonica visitatio szerint a lelkészeket és iskolamestereket illető és szokásos tartozások azonban ezentúlra is fennmaradnak, mi különbséget se tevén, hogy azok, akár stoladíjakból, akár készpénzbeli fizetésekből, akár gabonapénzből vagy mezei munkákból állottak legyen; s ezen tartozások ezentúlra is az illető visitatio értelme s a törvényes gyakorlat szerint pontosan teljesítendők és kiszolgáltatandók.

Ezen, a volt jobbágyok által a volt földesurak és papság irányában teljesítendő kötelességekre nézve előrebocsátott alapelvek szerint lesznek az ezen jogviszonyokból felmerült kérdések megítélendők. Minden csász. kir. igazgató tisztségeknek szorosan kötelességül

tétetik: miszerint a fennebb előadott jogviszonyoknak minden oldalról leendő pontos megtartására szorosan figyelmezzenek, és hogy ezeknek áthágói ellen a törvény értelmében eljárjanak.

Ennél fogva minden, az idegen birtok vagy használat elleni visszaéléseket s jogbitorlásokat, akár hol léteznek, eltűrni nem lehetvén, azok megsemmisíttetnek, és e tekintetben a birtokiránti elébbi törvényes állapot ismét visszaállíttatik.

Jövendőre pedig minden efféle túlcsapongások megkísértése, a kormányhivatalnokok által, kiket érdekel, komolyan visszautasítandó, s a túlcsapongók, ha hatalmaskodnak, és a törvényes hatalomnak ellenszegülnek, vétkök nagyságához képest törvényszerűleg megbüntetendők; és pedig:

Ha egyes egyének tagadják meg tartozásaikat, a szóbeli perekről rendelkező törvények adnak módot az orvoslásra; ha jogbitorlást követnek egyesek el, használható a mezei rendőrségi törvény; és ezeket tartozik is a szolgabíró minden haladék nélkül alkalmazni.

Ha azonban a megtagadás vagy jogbitorlás tömegestül történik, úgy kell azt tekinteni, mint a vagyon elleni vétkes zendülést, mely iránt a helybeli elöljárók felelősek.

Ily esetben a járásbeli szolgabíró tüstént ki fog menni a hely színére, és iparkodni fog az elcsábított lakosokat felvilágosítani.

Ha ez nem sikerül, felszólítja a helység felelős elöljáróit, nevezzék meg a bujtogatókat, kik a megyei törvényszék elibe állítandók s megbüntetendők.

Ha pedig az elöljárók a bujtogatókat meg nem neveznék, bizonyos jele az annak, hogy ők maguk a bűnösök, és akkor ezek lesznek a törvényszék elibe állítandók.

Világosan megjegyzendő pedig, hogy az ily tömeges megtámadás vagy jogbitorlás után már többé nem lehet a tárgyat egyes követeléseknek szóbeli per vagy mezei rendőrségi eljárás útjáni előmozdítására visszavezetni, hanem a szolgabíró folyvást úgy járand el, mint a zendülés esetét vizsgáló tisztviselő, s azon egyeseket, kik az engedetlenséget folytatják, úgy fogja tekinteni, mint zendülőket.

A szolgabírák az esetet mindjárt kezdetkor a csász. kir. kormánybiztosnak bejelenteni tartozván, annak kifejlődését is időszakonként szintén bejelentendik, s a hanyagság által okozott kár megtérítése iránt egész vagyonukkal felelősek.

Ha a zendülők ellenszegülni merészelnének, a csász. kir. kormánybiztos fogja a megyeházi erejét elfogatásukra használni vagy országbiztossági őrseregnek segedelmét igénybe venni.

Ha pedig a zendülők minden várakozáson felül ennek is ellent állanának, az illető csász. k. kormánybiztos fogja, kerületi főbiztoshoz egyúttal teendő azonnali jelentés mellett, a csász. kir. katonaságot megkívántató számban alkalmaztatni, s az illetők maguknak tulajdonítsák, ha a katonaságnak költséges kiszállítása és tartása által érzékenyen sújtatni fognak.

Tisztelet tehát most a tulajdonjog szentségének! Nem abban áll a szabadság, hogy más vagyonát el lehessen rabolni, hanem abban, hogy mindenki testi s lelki erejével a munka becsületes útján jobbíthassa sorsát, és fáradságának gyümölcse a kormány közös ótalma alatt biztosítva legyen.

MOL D55 GERINGER ÁLT. IRATAI – RÖPLAP

317.

1851-IKI DECEMBER 31-KÉN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS
KIHATÓ A' BIRODALOM EGÉSZ TERJEDELMÉRE, MELY ÁLTAL AZ 1849-IKI MÁRCIUS 4-ÉN
KELT ALKOTMÁNYLEVÉL TÖRVÉNYES ERŐN KÍVÜLINEK NYILVÁNÍTTATIK,
AZONBAN AZ ÁLLADALOM MINDEN TAGJAINAK TÖRVÉNY ELŐTTI EGYENLŐSÉGE,
NEMKÜLÖNBEN MINDEN PÓR ALATTVALÓI ÉS JOBBÁGYI KÖTELÉKNEK
ÉS AZ EZZEL EGYBEKAPCSOLT SZOLGÁLMÁNYOKNAK MEG NEM ÁLLHATÁSA
ÉS MEGSZÜNTETÉSE VILÁGOSAN MEGERŐSÍTTETIK, TOVÁBBÁ A' SZERVES
TÖRVÉNYHOZÁSNAK ELŐLEGESEN LEGFONTOSABB ÉS LEGSÜRGETŐBB IRÁNYAIBAN

TÖBB ALAPELVEK ALAPÍTTATNAK MEG, AZ EZEK SZERINT KIDOLGOZANDÓ TÖRVÉNYEK
VÉGREHAJTÁSÁIG PEDIG A' JELENLEG HATÁLYBAN ÁLLÓ
TÖRVÉNYEK MEGTARTÁSA RENDELTETIK

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár; ...'s a't.

1851-iki augusztus 20-án kelt rendeleteink folytán az 1849-iki március 4-én kelt alkotmányoklevél minister- és birodalmi tanácsunkban alapos vizsgálat alá vétetett.

Minthogy a' folytatott tanácskozmányok eredményei szerint a' fölhívott alkotmányoklevél sem alapjaiban az ausztriai császári állam viszonyaival megegyezőnek, sem pedig határozatai összefüggésében kivihetőnek nem találtatott; ennélfogva minden okok gondos megfontolása után uralkodói kötelességünk által késztetve érezzük Magunkat, az említett, 1849-iki március 4-én kelt alkotmánylevelet erő- és törvényes hatályon kívülinek nyilvánítani.

Az álladalom minden tagjainak törvény előtti egyenlősége, valamint minden pór alattvalói és jobbágyi köteléknek 's az ezzel egybekapcsolt szolgálmányoknak meg nem állhatása és a' korábbi jogosítottak méltányos kármentesítése mellett különös törvények által történt megszüntetése világosan megerősíttetik.

Azon intézmények megalapítása végett, melyek különböző népeink szükségleteinek, nemkülönben azok minden osztályai jóléte föltételeinek megfelelni 's kormányunk erejét az álladalom kül- és belbiztonsága, egysége és hatalmának szilárdítása végett nevelni képesek, a' tapasztalás és minden viszonyok gondos megvizsgálásának ösvényei fognak követtetni, 's az ezekből keletkező szerves törvények előhaladólag létesíttetni.

Ezen nézet alapján minister- és birodalmi tanácsunk meghallgatása után már jelenleg a' szerves törvényhozás előlegesen legfontosabb 's legsürgetőbb irányaiban több alapelveket állapítottunk meg, 's a' kellő parancsokat kiadtuk, miszerint azok köztudomásra juttassanak, 's a' foganatosításukat tárgyazó munkálatok haladék nélkül megkezdessenek.

A' szorosabb kötelező határozatokat és intézményeket a' következő különös törvények tartalmazandják; addig a' jelenleg hatályban levő törvények megtartandók.

Kelt fő- és székvárosunkban Bécsben ezernyolczszázötvenegyediki december harmincegyedikén – uralkodásunk negyedik évében.

Ferenc József
Schwarzenberg

A' Császár Ő Felségének 1851-iki dec. 31-én kelt legfelsőbb kabineti irata, a' ministerelnökhöz, mely által a' birodalom szerves törvényhozására nézve megállapított elvek oly meghagyással közöltetnek, hogy a' ministeriumok által a' foganatosítási munkálatok haladék nélkül megkezdendők és az eredmények Ő Felsége elibe terjesztendők.

Kedves Herceg Schwarzenberg!

A' mai napon kelt nyílt parancsra vonatkozólag Ön az Általam, minister- és birodalmi tanácsom meghallgatása után a' szerves törvényhozás előlegesen legfontosabb és legsürgetőbb irányaiban megállapított elveket idemellékelve azon meghagyással kapja, miszerint Ön gondoskodjék arról, hogy minden ministeriumok, melyek ezek által érdekelvék, a' foganatosítási munkálatokat kellő módon haladék nélkül megkezdjék 's az eredmények Előmbe terjesztessenek.

Bécs, 1851-iki december 31-én.

Ferenc József

Melléklet

Az ausztriai császári állam koronaországaibani szerves intézmények alapelvei.

1. A' régi történeti vagy új címek alatt az ausztriai császári állammal egyesült országok az ausztriai császári örökös monarchiának elválhatlan alkatrészeit képezik.

2. Ezen név „koronaországok" a' hivatalos nyelvben csak mint általános nevezet használandó, valamely ország különös megnevezésénél pedig mindig az azt illető saját címjelelés alkalmazandó.

3. A' koronaországok terjedelme a' közigazgatási tekintetekben alapuló változások fönntartása mellett meghagyandó.

4. Minden koronaországban országfejedelmi járási hivatalok (a' divatozó országos nevezetek alatt) kellő körületekben fölállítandók, és azokban a' mennyire lehet, a' különbféle közigazgatási ágak a' hatály bizonyos határain belül egyesítendők.

5. A' járási hivatalok fölibe a' divatozó országos nevezetek alatt közigazgatási tekintetben kerületi hatóságok (megyék, delegatiok) állíttatnak. Ezeknek területi kiterjedése, az előbbi időben létezett felosztások, 's a' jelenlegi szükségletek figyelembevételével lesz meghatározandó. Apró koronaországban, valamint átalában ott, hol a' kerületi hatóságok fölállítása nem szükséges, ezek elmaradnak. A' kerületi hatóságok az országos hatóság (6. pont) alá rendelvék, 's hatáskörük részint ellenőrködési, részint eljárási és közigazgatási.

6. A' kerületi hatóságok fölött a' koronaországokban a' helytartóság és az országfőnök áll. Az ügykezelést, a' helytartóság hatáskörét, az országfőnök állását és teljhatalmát 's a' legfelsőbb tekintélyek alá rendeltetését különös határozatok állapítandják meg.

7. Helyközségeknek a' tettleg létezett vagy létező községek tekintendők, a' nélkül, hogy ezeknek egyesítése ott, hol szükséges vagy alaposan kívántatik, a' szükségletekhez és érdekekhez képest kirekesztetnék.

8. A' helyközségek szervezésénél a' falusi és városi községek közötti különbség, különösen ez utóbbiakra nézve, a' királyi és országfejedelmi városok előbbi minősége és különös állása, figyelembe veendő.

9. A' falusi községek meghatározásánál az előbbi uradalmi nagy földbirtok, minden országban külön kijelelendő meghatározott föltételek alatt, a' helyközségek kötelékéből kivétethetik és közvetlenül a' járási hivatalok alá rendeltethetik. E' célra több előbb uradalmi, közvetlenül határos vidékek egyesülhetnek.

10. A' falusi és városi községek elöljáróinak megerősítése, sőt, a' körülményekhez képest kinevezése is, a' kormánynak fönntartandó. Ők az uralkodó iránti hűségre és engedelmességre 's különbeni kötelességeik lelkiismeretes teljesítésére fölesketendők. Ott hol a' községi viszonyok azt tanácsossá teszik, a' községi hivatalnokok magasb osztályai is szintúgy a' kormány megerősítése alá terjesztendők.

11. A' községi elöljárók és községi választmányok választása, a' meghatározandó választási rendtartások szerint, a' községeknek a' törvényes fönntartások mellett megengedtetik.

12. A' községi elöljárók és a' községi válsztmányok címnevei az előbbi országosan divatozott szokások szerint határozandók meg.

13. A' községek hatáskörének átalában községi ügyeikre kell szorítkoznia, azonban a' községekre 's elöljáróikra nézve azon köteleztetéssel, miszerint ezek az elöljáró országfejedelmi hatóságnak minden nyilvános ügyekben, az átalános és különös rendeletek által meghatározott és kívánt közremunkálást nyújtani tartoznak. A' községeknek saját községi ügyeikbeni fontosabb, a' községi rendtartásokban közelebbről kijelelt működései és határozata is, az országfejedelmi hatóságok megvizsgálásának és megerősítésének fönntartandók.

14. A' községi tárgyalások nyilvánossága, különösen ünnepélyes cselekvényeket kivéve, megszüntetendő, a' nélkül, hogy az érdeklett községi tagoknak különös tágyak megszemlélése tiltatnék.

15. A' községek rendszerint a' járási hivataloknak és csak kivételkép különös sajátságaik aránya szerint lesznek közvetlenül a' kerületi hatóságoknak vagy a' helytartóságoknak alárendelve.

16. Ezen alapelvek szerint dolgozandók ki minden országra nézve az ennek különös sajátságaival megegyező rendtartások a' falusi községek és a' városok számára. Ezen munkálatoknál továbbá azon szempontból kell kiindulni, hogy a' túlnyomó érdekeknek túlnyomó befolyás is engedendő, és úgy a' községi elöljárók és választmányok kirendelése végetti cselekvő és szenvedő választásoknál, mint a' községi ügyekben is, a' földbirtoknak a' községi kötelékbe foglalt kiterjedéséhez és adóértékéhez képest, az iparüzletnek pedig az összes földbirtokhozi arányában – a' városokban különösen a' házbirtokosoknak – továbbá a' mennyire lehet a' szellemi és anyagi célok végett alakult testületeknek döntő túlsúly biztosítandó. A' lombárd-velencei királyságban az ott létező községi rendtartás, a' tapasztalás által netalán előidézett javítások fenntartása mellett meghagyandó.

17. A' bírói hivatal az egész birodalomban, az e' végre kirendelt hatóságok és bíróságok által, a' fönnálló, törvények szerint, Ő császári királyi apostoli Felsége nevében gyakoroltatik.

18. Az igazságügyi hivatalnokok és bírák, a' bírói hivatal törvényes gyakorlatábani önállásuk megóvása mellett, egyéb személyes szolgálati viszonyaik tekintetében az álladalmi hivatalnokokra nézve fönnálló szabályok szerinti bánásmódban részesítendők.

19. Az igazságszolgáltatásnak a' közigazgatási hatóságoktóli elválasztása a' társas bíróságoknál, továbbá a' másod- és harmadfolyamodásoknál átalában, az első folyamodásoknál pedig a' lombárd-velencei királyságban 's ott, hol az nélkülözhetlennek ismertetik, eszközlendő. Különben az, egyesbíróságoknál mint első folyamodásoknál, a' közigazgatással a' járási hivatalban egyesítendő. Ezen járási hivatalok belszerkezetében (lásd a' 4. pontot) ezekhez a' körülményekhez képest egy saját bírósági vagy politikai hivatalnok rendeltethetik a' szerint, a' mint azt a' viszonyok megkívánják.

20. Úgy a' peres és nem peres polgári, mint a' bűnvádi ügyekben, három folyamodás létezzék.

21. A' tisztán törvénykezési, valamint a' politikai közigazgatással járási hivatalképp foglalkozó első folyamodások, meghatározandó korlátok között a' polgári ügyekre – kihágásokra és különösen kijelelendő vétségekre –, a' tényállás kinyomozásaira és a' büntető bíróságok gyámolítására 's minden e' végetti segélyezésekre hivatvák.

22. A' megfelelő kerületekben, a' mennyire lehet az országok politikai fölosztásának figyelembevételével, társasbíróságok fognak fölállíttatni mint első folyamodások a' bűntettek és különösen kijelelt tévtettek fölötti bíráskodás végett, továbbá mindazon jogügyekre nézve, melyek a' járási hivatalok hatályát meghaladják.

23. A' polgári és büntető ügyeknek másodfolyamodásbani tárgyalása végett, a' legszigorúbb szükséglet figyelembevételével 's arra szorítkozva, főtörvényszékek állítandók föl.

24. A' legfelsőbb törvényszék harmadfolyamodásképp létezendik.

25. Kihágásoknál és tévtetteknél, a' mennyiben az utóbbiak a' járási hivatalokhoz utasítvák, a' nyomozási eljárás lehető legegyszerűbb alakban történik.

26. Azon büntető ügyekben, melyek a' társasbíróságok által tárgyalandók, a' bűnvád, a' vádlott részérei védő rendelés és a' szóbeliség elve a' végeljárásban megtartandó.

27. Az eljárás nem nyilvános, azonban az első folyamodási szóbeli eljárásnál a' vádlottnak az elölülő engedelmével, valamint ez utóbbinak jogában áll, bizonyos számú hallgatókat bebocsátani.

28. A' vád az álladalmi ügyészség által teendő meg, melynek hatásköre a' büntető pörre szorítandó.

29. Az esküdt bíróságok mellőzendők.

30. Az ítéletek csak megvizsgált bírák által hozandók. Az ítélet formái büntető ügyeken következők: „bűnös", „bűntelen", „vád alóli fölmentés".

31. Az eljárás a' főtörvényszékeknél és a' legfőbb törvényszéknél csak írásbeli.

32. A' bírói hatóságok hatályának közelebbi meghatározásait az ez iránt kibocsátandó törvények tartalmazandják.

33. Az átalános polgári törvénykönyv, mint az ausztriai álladalom minden tagjait illető közös jog, azon országokban is, melyekben az jelenleg nem kötelező, kellő előkészítésekkel 's ezek után, továbbá ezen országok sajátlagos viszonyainak tekintetbe vételével behozandó, szintúgy a' büntető törvény is a' birodalom egész terjedelmében életbe léptetendő.

34. A' koronaországokban a' rendi vagy a' meghatározandó földbirtokkal ellátott örökös nemességre, ennek előjogaira és kötelességeire nézve saját alapszabályok állíttatnak föl, különösen ennek az előfiségek és hitbizományok fölállítása végett minden lehető könnyebbségek engedtetnek. A' pórságnál ott, hol jószágösszleteik fönntartása végett különös szabályok léteznek, ezek fönntartandók.

35. A' kerületi hatóságok és helytartóságok mellé, a' birtokos örökös nemesség, a' nagy és kis földbirtokosok és az iparűzők sorából tanácskozó választmányok rendeltetnek, hatáskörük tárgyainak és terjedelmének kellő kijelölésével. A' mennyiben a' választmányokba még más tényezők fölvétele kívánatosnak látszanék, erre a' körülmények szerint figyelem fordítandó. Az ez iránti közelebbi határozatok külön rendelkezéseknek tartvák fönn.

36. Az országfejedelmi járási hivatalokhoz a' bekeblezett községek elöljárói és a' községi köteléken kívüli nagy földbirtokok tulajdonosai vagy ezeknek meghatalmazottjai, saját ügyeikbeni egybegyűlés végett időről időre öszvehívandók.

TÖRVÉNYLAPOK 1852. JANUÁR 10. II. DB.

ALKOTMÁNYOS KÍSÉRLETEK

318.

1860

AZ ÚN. OKTÓBERI DIPLOMA

CSÁSZÁRI DIPLOMA A MONARCHIA BELSŐ ÁLLAMJOGI VISZONYAINAK SZABÁLYOZÁSÁRA

[...] Mi Első Ferenc József, [...] adjuk tudtára mindenkinek:

Miután a mi dicsőséges emlékezetű elődeink bölcs gondoskodással arra törekedtek, hogy a mi fenséges Házunkban az örökösödési rendnek meghatározott formáját állítsák föl, ennek folytán a néhai VI. Károly császár ő. cs. k. ap. felsége által 1713. ápr. 19-én véglegesen és változhatatlanul megállapított örökületi rend a Pragmatica Sanctio név alatt ismeretes, a mi különféle királyságaink és országaink törvényes rendei által elfogadott, mai napig érvényesen fönnálló állam-, alap- és házi törvényben teljes kötelező erőt nyert.

Az azóta állam- és népjogi szerződések folytán megnagyobbodott és megerősödött ausztriai monarchia, a meghatározott örökületi rend és különféle alkatrészeinek a föntnevezett királyságok és országok jogaival és szabadságaival összhangzásba hozott megoszthatatlansága és elválaszthatatlansága meginoghatatlan jogalapján, a rá tódult veszélyeket és megtámadásokat, népeinek hűségére, ragaszkodására és vitézségére támaszkodva s azoktól hordozva, győzelmesen leküzdötte.

Házunk és alattvalóink érdekében uralkodói kötelességünk hozza magával, hogy az osztrák monarchia hatalmi állását megőrizzük, s annak biztonlétére világosan és kétértelműség nélkül megállapított jogállapotok és összetartó közreműködés által kezességeket nyújtsunk. E biztosítékokat csupán oly intézmények és jogi állapotok adhatják meg teljes mértékben, melyek királyságaink és országaink történelmi jogtudatának, azok fönnálló különféleségének és a köztük fönnálló megoszthatatlan, szétválaszthatatlan erőteljes kapcsolatnak egyaránt megfelelnek. [...]

Mi a királyságaink és országaink közt korábban fönnállott különféleségek kiegyenlítésére s alattvalóinknak a törvényhozásban és közigazgatásban célszerűleg szabályozott részvétele végett, a Pragmatica Sanctio alapján és hatalmunk teljességénél fogva mint állandó és visszavonhatatlan álladalmi alaptörvényt mind magunknak, valamint uralkodásbani törvényes utódainknak zsinórmértékül a következőket határoztuk és rendeltük el:

I. A törvények hozatalára, megváltoztatására és megszüntetésére való jog általunk és utódaink által csak a törvényesen egybegyűlt országgyűlések, illetőleg a birodalmi tanács közreműködésével fog gyakoroltatni, mely birodalmi tanácshoz az országgyűlések általunk meghatározott számú tagokat küldendnek.

II. Jövőre mindazon törvényhozási tárgyak, melyek valamennyi királyságainkkal és országainkkal közös jogokra, kötelességekre és érdekekre vonatkoznak; [...] a birodalmi tanácsban és tanáccsal fognak tárgyaltatni, és annak közreműködése mellett alkotmányosan elintéztetni, valamint új adók és terhek behozatala, mint szinte a fönnálló adók és illetékszabások följebb emelése, különösen a só árának emelése és új kölcsönök fölvétele, 1860. július 17-ei elhatározásunkhoz képest, nemkülönben a fönnálló államadósságok átalakítása [Konvertirung] és az ingatlan álladalmi tulajdonnak átváltoztatása vagy megterhelése csupán a birodalmi tanács beleegyezésével lesz elrendelendő; végre a következő évre szóló államkiadási előleges költségvetéseknek megvizsgálása és megállapítása, valamint az álladalmi számadásoknak és az évi pénzügyi kezelés eredményeinek megvizsgálása a birodalmi tanács közreműködése mellett lesz eszközlendő.

III. A törvényhozás minden egyéb tárgyai, melyek az előrebocsátott pontokban nem foglaltatnak, az illető országgyűléseken és az országgyűlésekkel, mégpedig a magyar koronához tartozó királyságokban és országokban előbbi alkotmányaik értelmében, egyéb királyságainkban és országainkban pedig az ő országos rendtartásaik értelmében és azokhoz képest fognak alkotmányosan elintéztetni.

Miután azonban a magyar koronához tartozó országok kivételével, a mi többi országaink számára, oly törvényhozási tárgyakra nézve is, amelyek nem az összes birodalmi tanács kizárólagos illetőségéhez tartoznak, évek hosszú sora óta közös ellátás és elhatározás állott fönn, fönntartjuk magunknak, hogy az ily tárgyakat is a birodalmi tanács alkotmányos közreműködésével, az ezen országok birodalmi tanácsosainak közbejöttével intéztessük el.

[...]

IV. Ezen császári diploma a mi királyságaink és országaink országos levéltáraiban azonnal leteendő, s annak idejében az országos törvények közé hiteles szövegében és az országos nyelveken beiktatandó. Utódaink tartoznak ezt azonnal trónraléptük alkalmával császári aláírásukkal hasonlólag ellátva, az egyes királyságok és országok számára kiadni, ahol az az országos törvények közé iktatandó.

Melyek hiteléül mi ezen diplomát aláírásunkkal és császári pecsétünkkel elláttuk, s annak házi, udvari és álladalmi levéltárunkban leendő megőrzését megparancsoltuk.

Kelt Bécs, fő- és székvárosunkban, okt. 20-án 1860, uralkodásunk 12-ik évében.

OKMÁNYTÁR 110–113. P.

319.

1861

AZ ÚN. FEBRUÁRI PÁTENS

CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS A BIRODALOM ÁLLAMJOGI VISZONYAINAK RENDEZÉSÉRE

[...] Mi, első Ferenc József [...] adjuk tudtára mindenkinek:

Birodalmunk államjogi viszonyainak rendezése tekintetéből, a Pragmatica Sanctio alapján s teljhatalmunk erejénél fogva 1860. mindszenthó 20-án kibocsátott oklevelünkben úgy Mind Magunk, valamint az uralkodásban Utódaink számára szolgálandó zsinórmértékül határozandónak és rendelendőnek találván, miszerint a jog, törvényeket alkotni, azokat megváltoztatni vagy megszüntetni egyedül az országgyűlésnek, illetőleg a birodalmi tanács közreműködésével lészen gyakorlandó; minek folytán tekintetbe vévén, miként avégre, hogy ezen jog foganatosíttathassék, gyakorlatbavételével bizonyos rendjét és alakját szükséges megállapítani, ministeri tanácsunk meghallgatása után nyilvánítjuk, rendeljük és tudatjuk a következendőket:

I. A birodalom képviseletére hívatott birodalmi tanács alkotása s annak az 1860. mindszenthó 20-án kelt oklevelünkben a törvényhozásban fenntartott közreműködési joga iránt kibocsátjuk a birodalmi képviseletet tárgyazó, ide mellékelt törvényt, s azt ezennel királyságaink s országaink egyetemére nézve állami alaptörvény erejével ruházzuk fel.

II. Magyar-, Horvát- és Tótországainkat, valamint erdélyi nagyfejedelemségünket, illetőleg azok korábbi alkotmányainak, említett oklevelünkkel egybehangzólag s az abban megállapított határok közötti visszaállítása végett, a megkívántató intézkedéseket 1860. mindszenthó 20-án kelt kéziratainak által már megtettük.

III. Cseh, Dalmát, Halics és Lodomér királyságaink, Osvieczin és Zátor hercegségünk s

Krakkó nagyhercegségünk, [...] oly végre, hogy ezen királyságaink s országaink hű rendjeinek jogai és szabadalmai a jelenkor viszonyaihoz s igényeihez képest kifejlesztessenek, átalakíttassanak s az összbirodalom érdekeivel összhangzatba hozassanak, a mellékelt országos és választási szabályzatokat jóváhagyandókra nézve állami alaptörvény erejével ruházzuk fel.

Minthogy azonban Dalmátországunknak Horvát- és Tótországainkhoz való államjogi viszonyai iránt végérvényesen még nem határoztunk, az ezen Dalmátországunkra nézve kibocsátott országszabályzat ezúttal még teljesen életbe nem léptethetik.

[...]

VI. Miután részint a már korábban kibocsátott, részint az ismét életbe léptetett, részint az új alaptörvények által szerzett alkotmány által birodalmunk államjogi viszonyainak alapja megvettetett, s különösen népeink képviselete tagoztatott, s a törvényhozásban és közigazgatásban való részvétele szabályoztatott volna, mi ezen alaptörvények egész foglalatját birodalmunk alkotmányának nyilvánítjuk, s a Mindenhatónak védve alatt az ezennel ünnepélyesen kihirdetett s általunk fogadványozott szabályokat nemcsak mind Magunk akarjuk s fogjuk megszeghetetlenül követni és megtartani, hanem uralkodásban Utódainkat is, azok megszeghetetlenül leendő követésére és megtartására kötelezzük, valamint arra is, hogy ezt trónraléptük alkalmával az eziránt kiadandó kibocsátványukban fogadványozzák.

Kinyilatkoztatjuk egyszersmind abbeli szilárd elhatározásunkat, miszerint azokat minden megtámadás ellen Császári egész hatalmunkkal védendjük s ügyelendjünk, hogy azok mindenki által teljesíttessenek és megtartassanak.

VII. Parancsoljuk, hogy ezen nyílt parancsunk az ezzel együtt kihirdetett birodalmi s országképviseleti államalaptörvényekkel egyetemben diploma alakban kiadatván, Házi, Udvari s Államlevéltárunkban, valamint annak idején a birodalmi képviseletről szóló alaptörvény az egyes országok számára hozott külön alaptörvényekkel együtt Országaink s tartományaink levéltáraiba letétessék s megőriztessék.

Kelt birodalmi szék- és fővárosunkban, Bécsben, ezernyolcszázhatvanegyedik évi bőjtelőhó 26-i napján, Uralkodásunk tizenharmadik évében.

[...]

320.

1861
FÖLIRATI JAVASLAT

FÖLÍRÁSI JAVASLAT AZ ORSZÁGGYŰLÉS FŐ TEENDŐI IRÁNT

[...] Fölséges Császár és Király!

A közelebb lefolyt tizenkét esztendő súlyos szenvedések kora volt reánk nézve. Ősi alkotmányunk eltöröltetett, s a korlátlan hatalom idegen rendszere nehezedett reánk. És e nyomasztó rendszert még súlyosabbá tették azok, kik azt ellenséges indulattal, korlátolt fölfogással s gyakran rosszakarattal kezelték. Bűn volt előttük a szabadság érzete, bűn volt ragaszkodásunk nemzetségünkhöz, bűn volt még a legtisztább honszeretet is. – Országunk erejét kimerítették, a nemzet vagyonát jogtalanul elidegenítették, nemzetiségünket üldözés tárgyává tették. Minden nap új szenvedést hozott, minden új szenvedés egy gyökerét szakasztotta el keblünkben a hitnek és bizalomnak. [...]

Meg van pedig támadva országunk alkotmányos önállása már az első lépésben, melyet Fölséged az alkotmányosság ösvénye felé irányzott; meg van támadva azáltal, hogy a magyar alkotmány visszaállítása csak föltételesen a leglényegesebb kellékeinek kivételével ígértetik; meg van támadva az okt. 20-án kiadott diplomában, melyet alapul vesz föl az országgyűlést megnyitó beszéd is.

Meg akarja végképp fosztani ezen diploma Magyarországot azon ősi alkotmányos jogától, hogy a közadónak és katonaállításnak minden kérdéseit egész terjedelmükben saját országgyűlésén határozhassa el; kiveszi a nemzet kezéből azon jogot, hogy legfontosabb anyagi és közjogi érdekei fölött királyával egyetértőleg önmaga hozhasson törvényeket. Pénz- és hitelügy, hadügy, vám és kereskedelem, ezen leglényegesebb kérdései a nemzet politikai életének egy közös birodalmi tanács alá rendeltetnek, hol azok fölött Magyarországra nézve is egy többségében idegen hatalom nem magyar szempontból, nem magyar érdekek szerint intézkednék. És a közigazgatás terén is függővé teszi ezen diploma Magyarország kormányzatát az osztrák kormányzattól, oly kormányzattól, mely nem is felelős, de ha felelős volna is, nem felelne Magyarországnak, hanem a birodalmi tanácsnak, hol a mi érdekeink, midőn azok az ő érdekeiktől eltérnek, a többségnél aligha elegendő biztosítékot találnának. [...]

Szükségesnek látjuk tehát ünnepélyesen kijelenteni, hogy mi az országnak állami alapszerződés által, királyi hitlevelek s koronázási eskük által biztosított alkotmányos önállását s törvényes függetlenségét semmi tekinteteknek, semmi érdekeknek föl nem áldozhatjuk s ragaszkodunk ahhoz, mint nemzeti létünk alapföltételéhez. Ugyanazért meg nem egyezhetünk abban, hogy a közadónak s katonaállításnak kérdései a magyar országgyűléstől bármi részben elvonassanak. A törvényhozási jogot, valamint mi nem kívánjuk más országokra nézve semmi részben gyakorolni, úgy Magyarországra nézve azt a magyar királyon kívül senkivel mással meg nem oszthatjuk; Magyarország kormányzatát s közigazgatását a magyar királyon kívül senkitől mástól függővé nem tehetjük, s azt más országok kormányzatával nem egyesíthetjük; nem akarunk tehát sem a birodalmi tanácsban, sem valamely birodalmi népképviseletben részt venni, s annak rendelkező hatalmát Magyarország ügyei fölött el nem ismerjük, s az örökös tartományok alkotmányos népeivel csakúgy, mint önálló szabad nemzet más önálló szabad nemzettel, függetlenségünk teljes megóvása mellett vagyunk hajlandók esetenként érintkezni. [...]

Erdélynek haladék nélküli meghívását s megjelenhetését semmi sem gátolja. Erdélynek egyesülése Magyarországgal 1848-ban törvényesen létrejött, éspedig a két országnak közös óhajtása folytán, melyet mind a magyar, mind az erdélyi országgyűlés ünnepélyesen s egyhangúlag kijelentetett. [...]

Mind Magyarországnak, mind Erdélynek azon egyesülés iránt hozott törvényei Őfelsége által szentesíttetvén, azonnal végre is hajtattak. Akkor, amidőn az alkotmányosság félretételével abszolút rendszer lépett az alkotmányosság helyébe – Erdély Magyarországtól közigazgatás tekintetében ismét különválasztott: most azonban, midőn Fölséged az abszolút rendszert megszűntnek nyilvánította, okvetetlen meg kell szűnni azon rendszer jogtalan következményeinek is, azon törvények tehát, mik Erdélyt Magyarországgal egyesítették, s miket az abszolút hatalom ideiglenesen mellőzött, de meg nem semmisíthetett, az alkotmányosság elvének kimondásával szükségképp kell hogy életbe lépjenek ismét, és az egyesülést kérdésbe vonni, efelett újra határozni és ez által kedélyek nyugalmát felzavarni nemcsak törvényszegés, hanem káros politikai tévedés is volna.

Legfontosabb alaptörvényeink, különösen az 1848-as lényeges közjogi törvények, hatályon kívül tétettek. Parlamentáris kormányunk, felelős minisztériumunk most sincs. Esküdtszéki eljárással párosult sajtótörvényünk vissza nem állíttatott. Világos törvényeink ellenére a közadó országgyűlésen kívül abszolút hatalommal állapíttatott meg, törvényeinkben ismeretlen s a nemzet által soha el nem fogadott indirekt adók hozattak be, s mind a törvény ellen megállapított direkt adó, mind a jogtalanul behozott indirekt adók még most is követeltetnek, sőt, hogy az abszolút rendszernek ígért megszüntetése iránt hitünk végképp elenyésszék, s remény és bizalom keblünkben újra föl se éledhessenek, keserű gúny gyanánt most legújabban oly rendeletet adott ki az alkotmányellenes abszolút hatalom, miszerint a törvénytelen adó fegyveres erőszakkal is behajtatik. És ez azon pillanatban történik, midőn a Fölséged által összehívott országgyűlés együtt van, s a nemzettől az követeltetik, hogy teljesítse a sanctio pragmatica szerinti kötelezettségét, és koronázzon, holott másrészről az ezen kötelezettséggel viszont föltételek teljesítésére nézve még csak komoly szándék sem mutatkozik. Nem csodáljuk, hogy az abszolút hatalom, midőn alkotmányun-

kat félretette, felfüggesztette egyszersmind ezen törvényeket is, mert parlamentáris kormány, esküdtszéki eljárással párosult sajtószabadság és a nemzetnek azon sarkalatos joga, miszerint országgyűlésen kívül semmiféle közadót kivetni s behajtani nem lehet, egyenes ellentétben vannak az abszolút rendszerrel. De miután Fölséged az abszolút hatalomról ünnepélyesen lemondott, és az alkotmányosság ösvényére tért, az abszolút hatalom által felfüggesztett törvényeknek tettleg ismét vissza kell állani teljes erejükben. [...]

Több honfitársaink tartózkodnak idegen földön, politikai vádak folytán száműzve a hazából. Többen még most is börtönben sínylődnek. Ugyanazon abszolút rendszer száműzte őket, mely a mi alkotmányos szabadságunkat elnyomta. Idegen bíróságok által, idegen törvények szerint lettek politikai vádak miatt elítélve, s elítéltetésük az akkor behozott abszolút rendszernek volt következménye. De ha ezen abszolút rendszer megszűnt, ha annak helyébe most az alkotmányosság lép, lehet-e azon megszűnt rendszernek következményeit most az alkotmányosság mellett is fönntartani? [...]

Az uralkodásnak végcélja nem lehet a hatalom nagysága; a hatalom csak eszköz, végcél a népek boldogítása. Ha Fölséged, ki egykor a hatalom abszolút rendszerét hitte legbiztosabb eszköznek arra, hogy népeit boldogítsa, tizenkét évi tapasztalás folytán meggyőződött, miszerint ezután célt érni nem lehet, s ezen meggyőződésből az alkotmányosság ösvényére lépett, ha Fölséged el van határozva ingatlanul megmaradni ezen ösvényen, ha Fölséged azt akarja, hogy a hitnek és a bizalomnak megszaggatott gyökerei újabb szálakat hajtsanak, méltánylani fogja teljes mértékben őszinte előterjesztésünket.

A magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényszabta föltételei vannak, miknek előleges teljesítése múlhatatlanul szükséges. Alkotmányos önállásunk sértetlen fönntartása, az országnak területi s politikai integritása, az országgyűlésnek kiegészítése, alaptörvényeink tökéletes visszaállítása, parlamentáris kormányunk s felelős minisztériumunk isméti életbeléptetése s az abszolút rendszer minden még fönnlevő jogtalan következményeinek megszüntetése oly előleges föltételek, miknek teljesítése nélkül tanácskozás és egyezkedés lehetetlenek.

Kik egyébiránt mély tisztelettel vagyunk
Császári Királyi Fölségednek
Legalázatosabb szolgái
Magyarországnak országgyűlésileg
egybegyűlt képviselői
Bemutatja
Deák Ferenc,
Pest belvárosi képviselő

OGY 1861. 12. SZ.

321.

1861

HATÁROZATI JAVASLAT

HATÁROZATI JAVASLAT AZ ORSZÁGGYŰLÉS TEENDŐI IRÁNT

[...] Legfontosabb alaptörvényeink, különösen 1848. évi lényeges közjogi törvények hatályon kívül tétettek. Parlamentáris kormányunk, felelős minisztériumunk most sincs. Esküdtszéki eljárással párosult sajtótörvényünk vissza nem állíttatott. Világos törvényeink ellenére a közadó országgyűlésen kívül abszolút hatalommal állapíttatott meg, törvényeinkben ismeretlen s a nemzet által soha el nem fogadott indirekt adók hozattak be, s mind a törvény ellen megállapított direkt adó, mind a jogtalanul behozott indirekt adók még most is követeltetnek, sőt, hogy az abszolút rendszernek ígért megszüntetése iránt hitünk végképp elenyésszék, a remény és bizalom kebelünkben újra föl se éledhessenek, keserű gúny gyanánt most legújabban oly rendeletet adott ki az alkotmányellenes abszolút hatalom, miszerint a törvénytelen adó fegyveres erőszakkal is behajtatik. És ez azon pillanatban történik, midőn a nemzeti képviselők együtt vannak, s a nemzettől az követeltetik, hogy teljesítse a sanctio pragmatica szerinti kötelezettségét, holott más részről az ezen kötelezettséggel viszonos föltételek teljesítésére nézve még csak komoly szándék sem mutatkozik. Nem csodáljuk, hogy az abszolút hatalom, midőn alkotmányunkat félretette, felfüggesztette egyszersmind ezen törvényeket is, mert parlamentáris kormány, esküdtszéki eljárással párosult sajtószabadság és a nemzetnek azon sarkalatos joga, miszerint országgyűlésen kívül semmiféle közadót kivetni s behajtani nem lehet, egyenes ellentétben vannak az abszolút rendszerrel, de ha azt akarják, hogy bízzunk abban, miszerint a tényleges hatalom őszintén az alkotmányos útra akar térni, meg kell szűnni azonnal a törvénytelen adó fegyveres erőveli behajtásának, az ezzel kapcsolatban álló vérlázító erőszakoskodásoknak, azok pedig, kik ezen zsarolásnál segédkezet nyújtanak, ne feledjék a súlyos feleletterhet, mely reájuk az 1504-ik évi I. t.cikk értelmében nehezedik, s legyenek készek a haza- és alkotmányellenes cselekedeteik minden következéseire. [...]

De érdekében van a törvényesen független Magyarország létele az összes Európának, a civilizációnak is.

Ez biztosíthatja Európát az iránt, hogy az osztrák kormány nem fogja eddigi népellenes, nemzetek jogaiba ütköző külpolitikáját követhetni, ez biztosítja arról, hogy lehetetlenné lesz az 1851-ik évi drezdai kongresszusban a nagyhatalmak által meggátolt ama szándék, miszerint az összes osztrák birodalom a német szövetségbe belépvén, egy 70 millió lelket számító roppant birodalom alkottassék, mely Magyarországnak Ausztriába olvasztása által mellékes úton, de bizonyosan elő fog állani, s valamint magának Németországnak mint ilyennek érdekeire nézve veszélyes volna, mert hatalmas nem német elemeket olvasztva be Németországba, Németország érdekére gátlólag hatna, éppen úgy vészes lenne az európai egyensúlyra és a szabadságra nézve is egy, az osztrák politika túlnyomó befolyása alatt álló, roppant hatalmat képezvén Európa közepén.

Az önmagának visszaadott, a zsarnokság erőszakoskodásaitól megmenekült Magyarország leendő belpolitikájának jellemzésére előlegesen meg kell említenünk néhány legfontosabbat ama kérdések közül, melyekben mihelyst meg lesznek szüntetve az akadályok, melyek hazánk már említett részeit képviselőik ideküldésében gátolják, törvényhozásilag intézkedni akarunk.

Első ezek között a hazánkban lakó különböző nemzetiségekkeli félreértések eloszlatása, melynek céljából megadni szándékozunk minden nemzetiségnek a teljes jogegyenlőség alapján mindent, mi a közös haza integritásával nem ellenkezik, azt akarjuk, hogy valamint nincs hazánkban kiváltságos osztály, úgy ne legyen kiváltságos nemzet, legyen mindenik egyenlő, hogy egyenlően szerethesse a hazát mindenik, ami tehát törvényeink közül ezen egyenlőséggel ellenkeznék, azt eltörölni kívánjuk.

Egyenlő fontosságú ezzel a hazánkban levő minden hitfelekezet teljes politikai jogegyenlőségének biztosítása, eddig ezzel ellentétben álló törvényeink hatályon kívül tétele, s ezek folytán az izraeliták emancipációjának törvényes életbeléptetése.

Ilyen az örök időkre megszüntetett úrbériséggel rokon természetű bármily birtoklásoknak, valamint a királyi kisebb haszonvételeknek is a mindkét fél iránti méltányosság, megváltás, illetőleg kárpótlás alapjáni megszüntetése.

Ilyen hazai iparunknak minden nyűgtőli fölszabadítása, szabaddá tétele.

Ilyen a szabadkereskedés nagy európai érdekű elvének hazánkra nézve életbeléptetése, amelyekben lehet, azonnal, amelyekben pedig nem lehetne, a lehetőség fokozatos előkészítése.

Ilyen a közlekedési eszközöknek szaporítása, és célszerű rendezése, például hazánk Királyhágón túli részének, a felföldnek és Fiumének az ország központjával egyenes összekötése.

Ilyen az országos hitelnek egy központi s több vidéki hitelintézetek felállítása által biztosítása.

Ilyen végre a megyéknek, alkotmányunk eme védbástyáinak, melyeket a parlamentáris

kormányzat legbiztosabb alapjai gyanánt tekintünk, az 1848. XVI. t.cikk 1-ső paragrafusának értelmében népképviselet alapjáni rendezése. [...]

Ezen határozatban lehet egyedül kifejteni jogainkat, kimutatni Európának hazánk sorsábani érdekeltségét, és kijelölni teendőink főbbjeit; mert nincs a tekintetben hová fordulnunk. Ügyünk szentségébe, saját kitartásunkba s helyzetünk erejébe bízva, el kell várnunk, hogy a tényleges hatalom álljon a nemzet mellé a törvényes térre, mert csak ekkor, csak ha elismerte a fentebb kifejtett kétoldalú szerződések és sarkalatos törvények szentségét, ha életbe léptette azokat, lehet nekünk vele ama nevezetes kérdések megoldása végett a törvényhozás terén érintkeznünk, addig pedig uralkodhatik bár felettünk a fegyver hatalmával, mint ezt 12 év óta teszi, de mi mint törvényhozók, hozzá mint a törvényhozó test másik részéhez nem szólhatunk, törvényes jogát felettünk uralkodni addig sem szóval, sem tettel el nem ismerhetjük, mert Magyarországot csak két úton lehet bírni, vagy úgy, mint meghódított tartományt, mely láncait szétzúzni törekszik, vagy a kétoldalú szerződések teljesítése által azok alapján, mint erőteljes és hű nemzet lakta országot, de kegyelmi adományok, oktroják által elszédíteni nem lehet.

Beadta június 1-jén 1861.

Tisza Kálmán

debreceni 1-ső ker. képviselő

OGY 1861 20. SZ.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS

322.

1865. FEBRUÁR 1.

MAGYARORSZÁG HELYTARTÓJÁTÓL AZ UDVARI KANCELLÁRNAK

A SAJTÓ ELLENŐRZÉSÉVEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁKRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KIEGYENLÍTÉSRE ÉS A JÖVENDŐ ORSZÁGGYŰLÉSRE

Magyarország kir. Helytartójától

Nagyméltóságú vásonkői Gróf Zichy Hermán, Ő császári 's apostoli királyi Felsége valóságos belső titkos tanácsosa és kamarása, a' császári Lipót rend közép-keresztese és a' vaskorona rend III-ad osztályú vitéze s a t. magyar királyi udvari Kancellár úrnak.

Nagyméltóságú Gróf, magyar királyi udvari Kanczellár úr!

Tegnapról kelt távirati sürgönyömben alkalmam volt Nagyméltóságod igen becses figyelmét a „Pesti Napló" m. hó 29-én megjelent 24. számában közlött cikkre irányozni, 's jelenleg bátor vagyok azon elölegesen szóba hozott kérdést, valjon ezen lap, úgy a „Pester Lloyd" mely e cikket m. hó 30-iki esti lapjába szinte felvette, ezért nem lennének-e megintendők?, részletesen tárgyalni.

Mint Nagyméltóságod időközben a' kérdéses lapból meggyőződött – az „Ost-Deutsche-Post" című bécsi hírlappal felvett polemia a' többi közt annak kijelentésére használtatott fel, hogy Deák Ferenc egy állítólag vele tartott beszélgetés alkalmával az Octoberi diplomát nem említette, 's nem is említhette, minthogy ő határozottan azon jogi alapon áll, mely az 1861-iki országgyűlés két feliratában kifejtetett, e feliratok pedig az octoberi diplomát elfogadhatónak nem tartották.

A' cikk végén még elmondatik, hogy mindez Deák saját szavai után íratott, 's hogy a Pesti Napló e nyilatkozatra Deák által felhatalmaztatott.

Való ugyan, miként ezen nyilatkozat azon némileg mentő feltevések ellen tétetett, melyek valósággal nem léteznek, 's feltenni lehet: miként Deák ez által főleg azon híreknek akarta elejét venni, melyek az utóbbi időben az állítólag közte és Báró Augusz közt történt, 's eredményre vezetett értekezés iránt felmerültek, úgy hogy ezen cikk alkalmasint ez utóbbinak köszönhető.

Más részről azonban tagadhatlan, miként éppen a' jelen pillanatban ily nyilatkozat lényeges nehézséget támaszt, 's különféle magyarázatokra szolgáltat alkalmat.

Habár e' nyilatkozat az 1861-ik évi November 5-én kelt legfelsőbb határozatok értelmébeni bűntény álladékát nem foglalja magában, mégis nagyon közel fekszik azon szándék gyanítása, hogy az által az 1861-ik évi feliratokhozi ragaszkodás kijelentésével az ország részére egy jelző formuláztatott, mely az általánosan óhajtott kiegyenlítésre a' legkedvezőtlenebb befolyást gyakorolná, 's mely a' népesség azon részénél, mely Deák nézeteit feltétlenül követi, politikai hitvallás gyanánt tekintetnék; mi azon jótékony eredményt, melyet az ország a' jövő országgyűléstől saját és a' birodalom érdekében vár, kétségessé tenné.

Ha tehát a' Kormány által az újólag szándékolt általános terrorismusnak ezen első kísérlete hallgatással mellőztetnék, úgy várható, hogy azon mértékben, a' mint az országgyűlés egybehívatásának valószínűsége az országban terjed, az ellenzéki lapok veszélyes törekvése ez irányban azon mértékben bátrabban nyilvánulna, 's könnyen oly mérvet vehetne fel, hogy azt nemcsak akkor sokkal nehezebb lenne korlátok közt tartani, mint jelenleg, hanem a' nagyobb szólás szabadság visszatértével tehető sem lesz többé, miért is ez okból a' kormánynak jelen esetbeni eljárását komoly megfontolásra méltónak tartom.

Egy részt indokolva, sőt, célszerű lenne e' körülményért a' Pesti Naplót első ízben, 's a' Pesther Lloydot másod ízben a' sajtórendtartás értelmében meginteni, mivel ez által nemcsak a' fennebbi cél éretnék el, hanem a' kormánynak ingatlan szándoka is kijelöltetnék, hogy ily basison és ily elvekkel kiegyezkedni soha sem fog.

Eltekintve azonban attól, hogy a' sajtónak azon pillanatbani fékezése, midőn az engedett szabadabb tér alkalmat nyújtott bizonyos embereknek és elveknek káros voltát újra napfényre hozni, 's azoknak megtámadását lehetővé tenni – elkerülhetlen szemrehányásokat vonna maga után; – azon körülmény is megfontolást igényel, hogy ezen megintés Deák személyével mintegy összeköttetésbe hozatnék, mi több – oldalról gonosz szándékkal kizsákmányoltatnék, 's a' közjóra talán következéseiben nagyobb hátránnyal lenne, mint azon haszon, mely pillanatilag elérhető, különösen pedig azért, mert éppen Deák az, kit a' bécsi hírlapok is és még a' kormányban ülő némely hatalmas személyiségek legyezgetni látszanak.

Ezek okokbul kiindulva ezen lapok megintését jelenleg még alkalmazandónak nem, de szükségesnek látom, hogy a' „Sürgöny"-ben akár az udvari Kancelláriánál, akár itt szerkesztendő cikk által kiemeltessék, hogy az országra az ellenzéki lapok ily kezdeményezése által mily káros, és semmikép sem igazolható következményeknek kell háramlani.

Mindenesetre kérem nagybecsű elhatározását velem távirda útján közölni; egyelőre az ország minden sajtó közegét újra oda utasítottam, hogy nemcsak most, hanem az egész átmeneti korszak alatt a' sajtót szigorúan ellenőrizzék; kiemelvén azonban határozottan, hogy a' kiegyenlítésre váró ügyek nyugodt, szenvedélytelen tárgyalását, mely szándékos mellék célok nélkül a' viszonyok ésszerű felvilágosítására szolgál, ne akadályozzák.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budán Február 1-én 1865.

Gróf Pállfy Móricz

MOL-D 185–95/865.

323.

1865. JANUÁR 30.

KANCELLÁRIAI KÖRLEVÉL AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSE ÜGYÉBEN

A magyar országgyűlésnek egybehívása immár közeledvén, némely kérdéseknek előleges megoldása mellőzhetlennek mutatkozik, melyekre nézve különösen a' kormányára bízott megye viszonyaira alapított becses nézetét ismerni kívánnám, nevezetesen miután fel lehet tenni, miszerint az 1848. V. t.cikknek a cselekvő és szenvedő választó képességre és az

egyes megyék, vidékek, kerületek, szabad királyi és más városoknak az országgyűléseni képviseltetésére vonatkozó határozatai a közelgő országgyűlésrei választásokat tekintőleg is érintetlenül maradhatnak, az említett t.cikk 7. §-a szerint pedig megyei bizottmányok vannak arra hivatva, hogy a megyéket választó kerületekre felosszák és egy központi választó bizottmányt alakítsanak; miután az 1860 és 1861 években megalakult megyei bizottmányok működése részint az 1861. november 5-én kelt legfelsőbb kézirat által a megingatott közrend helyreállításáig időlegesen felfüggesztve lett, részint ezen bizottmányok, működésüket önkényes lelépés és lemondás által magok megszüntették, mindenek előtt az iránt kívánnám [...] nézeteit tudni: gondolja-e általjában, hogy az említett bizottmány a' kormányára bízott megyében ismét alakítandó? ha gondolja: miképp véli a' kívánt sikerre való biztos kilátással, s mely elemekből megalakítandónak? ha pedig netán a' kormányára bízott megye viszonyai tekintetéből is, a fennebb érintett bizottmányi gyűlés alakítását nem javasolhatná, mily módon véli a központi választó-bizottmány alakítását, illetőleg kiegészítését legcélszerűbben kivihetőnek.

Miután továbbá több oldalról abbeli panaszok jutottak hozzám, mintha úgy az 1848, mint az 1861-iki országgyűlési képviselőválasztások alkalmával több, kivált vegyes nemzetiségű megyékben a képviselői választókerületek nem a népesség számának helyes arányára tekintettel osztattak fel, öntájékoztatásom végett felszólítom [...] szíveskedjék ebbeli meggyőződését velem közölni, s a mennyiben a kormányára bízott megyében új választási kerületek vagy helyek felállítását igazságosnak és célszerűnek vélné, arról is nyilatkozni: hogy mikép véli [...] a kormánya alatti megyét a meghatározott számú választókerületekre s mely választási helyekkel felosztandónak, magától értetvén, miképp indítványa tételénél a lakosság képviseltetésének igazságos aránya, a választási helyek kijelölésénél pedig a választók könnyebbségén kívül a' kormányi felügyelet gyakorolhatása lesz mindenek felett szem előtt tartandó. Lekötelezne végtére [...] ha egyúttal az 1861-iki központi választó-bizottmány tagjainak névsorát is felküldené, az időközben netalán elhunytakat vagy azokat is megemlítvén, kik valamely közbenjött törvényes akadálynál fogva, az efféle tisztben ezúttal részt nem vehetnének.

Különös nyomatékkal kívánom itt megjegyezni, mikép jelen elnöki levelemet mint a' legszorosabb hivatali bizodalom határán belől keletkezettet, s egyedül [...] személyéhez intézettet tekinteni s minden előre bocsátott tanácskozás nélkül nyilvánítandó saját egyéni nézeteit 14 nap alatt előterjeszteni szíveskedjék.

Bécs 1865. évi január 30-án

Gróf Zichy Herman

MOL-D 185–86/1865.

324.

1865. FEBRUÁR 6.

GYŐR VÁRMEGYE FŐISPÁNJA AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS A LEBONYOLÍTÁS MIKÉNTJÉRŐL

Nagyméltóságú Gróf 's magy. kir. Udvari Főkorlátnok Úr!

A' közelítő országgyűlés érdekében folyó évi 86-ik eln. szám alatt kelt magas felhívás következtében – annak általjános előrebocsájtása után: hogy a' mindennapi folytonos tapasztaláshoz képest csakugyan a' legjobb szándokkal egybehívandó országgyűlés alig fog feladatának megfelelhetni, ha a' követek választása kellő alapokon szervezendő vezényletek mellett nem fog eszközöltetni, 's hogy ugyan ezért valamely a' választások körül intézkedő bizottmányoknak életbe léptetése, azon kiválólag elkerülhetetlen előzmény mely a' mindenki által, habár elágazó irányokban is, de lényegileg egyenlően óhajtott valahárai kiegyenlítés sikerét főleg biztosíthatja; ennek előrebocsájtása után, a' választó kerületek kijelölésére s' egy központi választó bizottmány alakítására az 1848-ik évi V-ik Törvénycikk 7-ik értelmében hivatott megyei bizottmányoknak isméti 's mely elemekből leendő alakítá-

sát, illetőleg bátor vagyok igénytelen nézeteimet tisztelettel előterjeszteni e következendőkben; jelesen.

Miután az 1861-iki bizottmányok sem a' törvény értelmében, sem ősi alkotmányunk szellemében nem alakultak, hanem minden felsőbb utasítások ellenére az események rohamától elragadott megyék által önhatalmilag rögtönöztettek, 's mint ilyenek a' kérlelhetetlen psychologicus törvények nyomasztó súlya alatt, hivatásukban is csak a' célra nem vezethetett szenvedélyeknek sajnos eszközei voltak, 's így ezeknek ismétti életbeléptetése sem jogi sem célszerűségi tekintetben nem látszatik ajánlhatónak, pedig annál kevesebbé, mivel azok mellett – az igen is észlelhető nézetek szerint – a' jelenlegi tisztviselőségnek egyszerű mellőzése 's a' voltaknak isméti bevezetése szinte követeltetne, ez pedig minden létező viszonyoknak alapjokbani megrázkódtatása nélkül aligha történhetne, ezekre való nézve, igénytelen nézeteim szerint a' kitűzött célra alig fog találtathatni más mód, mint: vagy az 1848-iki bizottmányokat, melyek legalább a' törvények értelmében létesültek, határozottan csak a választások körüli eszközlendők eszközlésére egyszerűen ismét felélesztení, vagy pedig ezen felügyelő testületeket, ősi alkotmányunk szellemében, mely a „pars senior" tüzetes kifejezése által eléggé jellemezve vagyon, az elvileg tagadhatatlan jogfolytonosság eszméjéhez is ragaszkodólag, a' birtok és értelmiség alapján újból szervezni! Győr vármegyét illetőleg ezen módoknak ugyan mindegyike egyformán elfogadható volna; – azonban minekutána az események közbenjötte után nem csak az 1848-iki bizottmányoknak isméti életbe léptetésénél az octroj eszméje tökéletesen nem mellőztethetne – de bár miként tekintessék is a' dolog, az annyira bonyolódott viszonyokból kissebb nagyobb mértékű octroj nélkül a legjobb szándokú akarat mellett is szabadulás egyáltalján nem képzelhető –, valamint hogy még az 1861-iki bizottmányok is szint úgy merőben octrojáltattak alólról, mint az egész kormányzati szervezet felülről – mit ésszerűleg a' lehető legnagyobb csalódás nélkül kétségbe vonhatni ki sem fog, ezt szem előtt tartva –, ha már octroj nélkül kibontakozni lehetetlen, igénytelen véleményem szerint minden választott vagy kinevezett testületeknél a' birtok és értelmiség alapján szervezendő bizottmányok leginkább ajánlhatóknak mutatkoznának, mert valamint a' jogfolytonossággal legegybehangzóbbak úgy kivihetőségükre nézve is legegyszerűebbek, de egyszersmind legcélszerűbbek is volnának annyiban, a' mennyiben ezek által a felölről kinevezések, melyek mindég csak bizodalmatlanságot 's ezzel járuló megelégedetlenséget szülnek, szint úgy mellőztethetnének, mint alólról a' választások kifolyásai, melyek előre láthatólag bizonyára azon eredményt biztosíthatni bajjal fognák, mely a' birtok és értelmiség alapján alakulandó testületektől inkább reménylhető; nem hízelgek ugyan magamnak, hogy kifogás nélkül nyílt karral fogna fogadtatni egy ily értelmű intézkedés, mert eltérő nézetek mindég voltak, és lesznek is, de bizton reménylem: hogy egy hasonló jogfolytonos elvnek megállapítása a' nemzetnek nagyobb részére nyugtató hatással leend, 's habár lesznek is kik ellenkezni vagy a' semlegesség irányát tovább is követni fogják, de találkozni fognak bizonyára olyanok is, és pedig nem megvetendő számmal, kik az alkalmat készséggel felkarolandják a' közügynek szolgálhatni, 's ezen meggyőződésben, valamint még azon tapasztalás után is, miszerint 1848. előtt is többnyire (: például Győr megyében is a' közel 5000 jogosult nemes közül:) a' gyűléseken, kivált utolsó napjaiban alig volt 20-25 egyén jelen, 's ezen jelenlevőknek határozata mégis mindég jogosnak tiszteltetett, mivel elvben mindenki jelen volt – biztón állíthatni vélem: hogy egy általjános elvre, 's pedig egy olyan elvre alapított rendelvény, mely a' nemzet ezeréves múltjában oly mélyen gyökerez, melynek szelleme a' nemzet alkotmányos életének minden mozzanataibol oly élénken kisugárzik, 's így a' jogfolytonosság fogalmával is lényegében azonos, mely a' történelem tanúsága szerint is egyáltalján egyedül képes egy állandóbb alkotmányosságnak jövendőjét biztosíttatni, hogy egy olyan a' nemzet életéből fejlett elvre alapított magas rendelvény szellemében alakulandó testület higgadtabb részének eljárása is a' nemzet tapintatos gyakorlati jogérzületével inkább fog találkozni, mint a hatóságilag nevezendő bizodalmi férfiaknak – vagy azon választott bi-

zottmányoknak is intézkedései, melyek kiválólag a' lázas viszonyok félemlítő befolyásának súlyja alatt keletkeztek!

A képviselői választók kerületeinek beosztására vonatkozólag, továbbá nemzetiségek tekintetében Győr megyében nehézségek nem létezvén egyedül a kijelölendő választási helyek kitűzésére nézve, a' választók könnyebbségét tekintve az 1848. és 1861-iki megyei megállapodásokhoz képpest a' Téti és Péri kerületekre nézve Tét és Pér helységek továbbá is maradhatnának, az eöttevényi kerületet illetőleg azonban, miután Eöttevény a' kerület legszélén fekszik, választó helyül, valamint ez a megyei bizottmány által is 1848-iki jegyzőkönyvének 2104-ik szám alatt már indítványozva volt Zámoly volna inkább kijelölendő.

A mi végre az 1861-iki központi választó bizottmány tagjainak névsorát illeti, szerencsém vagyon azt ezennel szinte, az időközbeni változások megjegyzése mellett tisztelettel felterjeszteni.

Fogadja egyébiránt Nagyméltóságod mély tiszteletemnek ezenneli ismetelt kifejezését.

Győr, 1865. évi Február hó 6-án

Balogh Kornel

Főispány

MOL-D 185–116/1865.

SZABADSÁGJOGOK

A SAJTÓSZABADSÁG

325.

AZ 1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

18. TÖRVÉNYCIKK

SAJTÓTÖRVÉNY

[...] Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre, s a sajtószabadság visszaállíttatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek:

1. § Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.

2. § Sajtóútoni közlés alatt értetik: minden olyan közlés, mely vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, kőnyomda s metszés által eszközöltetik, és amelynek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával már megkezdődött.

I. FEJEZET

SAJTÓVÉTSÉGEKRŐL

3. § Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn, avagy vétség valósággal el is követtetik, a felhívó mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntettetik.

4. § Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lőn semmi következménye, mint bűnkísérlő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntettetni.

[...]

II. FEJEZET

A BÍRÓI ELJÁRÁSRÓL

17. § A sajtóvétségek fölött nyilvánosan esküdtszék ítél. A ministerium felhatalmaztatik, hogy szorosan a büntetőeljárásról szóló múlt országgyűlési javaslatnak elvei szerint, az esküdtbíróságok alakítását rendelet által eszközölje.

Megjegyeztetvén a 39-ik §-ra: hogy esküdtszéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem kívántatik; a VIII-ik fejezetre pedig, hogy a főigazítószék hatóságával ideiglenesen a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.

[...]

21. § Úgy a közvádló, mint a panaszló fél, vádlevelében tartozik szabatosan és világosan kijelölni azon izgatást, felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelenítést, melyet megtoroltatni kíván, különben a bűnvizsgáló bíró által kívánatától egyszerűen elmozdíttatik.

22. § A bűnvizsgáló bíró a vád feladása után a nyomtatványokat vagy metszvényeket, ha szükségesnek ítéli, tüstént zár alá veheti, mely eljárásáról rendes jegyzőkönyvet készít.

Ha a vád alól a bepanaszlott feloldoztatik, a lezároltakat a vizsgálóbíró köteles 200 ft. büntetés terhe alatt azonnal kiadni.

23. § Midőn a keresetet a közvádló hivatalból indítja meg, az ugyanazon hatóság esküdtbírósága által ítéltetik el, melynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példány beadása történt. Midőn pedig a kereset a panaszló fél folyamodására indíttatik meg, amely hatóságban a panaszló fél lakik, az ügy abban is elítéltethetik.

24. § A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivévén, ha valaki mint tisztviselő vagy közmegbízott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak. Ez esetben, ha a tény bebizonyíttatik, a vádlott tette számítás alá nem jöhet, kivévén azon megbecstelenítést, mely annak folytában még történt, anélkül hogy magából a tettből szükségképpen következett volna.

25. § A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanúkat hallgattathat ki, de a vádlott annak erkölcsisége ellen tanúk kihallgatását nem követelheti.

26. § Az elmarasztaló ítélet meghozatván, azonkívül, hogy ez az elmarasztott költségén közzététetik, egyszersmind a lefoglalt darabok elnyomása vagy megsemmisítése egészen vagy részben elrendeltetik.

27. § Ki az ekképpen elmarasztó ítélet által sújtott elmeművet sajtó útján újra közzéteszi vagy árulja, a szerzője ellen hozathatott legnagyobb büntetéssel fog illettetni.

28. § Minden olyan sajtóvétség, mely ellen hivatalbóli megtorlásnak van helye, hat hónap múlva, amely ellen pedig csak magánkereset indítható, 2 év múlva idősül el.

29. § Minden sajtóvétség, mely a jelen törvény országgyűléseni kihirdetése után követtetik el, jelen törvény szerint fog elítéltetni.

III. FEJEZET

AZ IDŐSZAKI LAPOKRÓL

30. § Újság vagy időszaki lap, melynek tartalma akár részben, akár egészen politikai tárgyak körül forog, és havonként legalább kétszer jelenik meg, csak a következő feltételek teljesítése mellett adathatik ki:

1-ör: Mely hatóságban a lap megjelenend, annak alispánjához, főkapitányjához, grófjához, polgármesteréhez benyújtatik a nyilatkozat, melyben ki leend téve a tulajdonos vagy felelős kiadó, vagy felelős szerkesztő neve, laka és a nyomda, melyben a lap nyomatni fog, s a hatóság elnöke ezt a ministeriumnak bejelenteni köteles.

2-or: Ha a lap naponként jelenik meg, biztosítékul 10 000 forint, ha ritkábban jelenik meg, 5000 forint tétetik le készpénzben vagy fekvő birtokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben; első esetben a tőke az illető hatóság felügyelése s jótállása alatt, 5% kamattal, a letevő részére jövedelmez.

Az eddig megjelent lapok az 1-ső pontban foglalt föltételnek e törvény kihirdetése után tüstént, a 2-ik pontbelinek két hónap alatt tartoznak eleget tenni.

3-or: Sajtóvétségérti elmarasztalás esetében a pénzbüntetés a biztosítékból vonatik le; ha belőle ki nem telnék, azonkívül, hogy a szerző együttjótállónak tekintetik, a foglalás a felelős tulajdonos, kiadó vagy szerkesztő egyéb javaira is kiterjesztetik.

Az ekként támadt hiányt az elmarasztaló ítélet után 10 nap múlva ki kell pótolni, különben annak megtörténtéig a lap nem fog megjelenhetni.

4-er: Mely időpontban a lap vagy füzet szétküldöztetik, annak egy példánya, a bejegyzett felelős személy aláírásával, a helybeli hatóság elnökénél tétetik le.

Csupán ennek nem teljesítése miatt a lapok szétküldözését megtiltani nem szabad, hanem ki e szabály ellen vét, 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog megbüntettetni.

[...]

33. § Minden cikkekért, melyek valamely lapban megjelennek, ha a szerző felelősségre nem vonattathatnék, a nyilatkozatban kijelelt felelős személyek is felelletteherrel tartoznak. E felelősség kiterjed azon cikkekre is, melyeket más lapból vagy könyvből kölcsönöznek; ilyen átvételi esetben a büntetés a szerzőénél vagy első közlőénél mindig kisebb lévén, s a maximumig sohasem terjedhetvén.

34. § Minden sajtóvétségek, melyek időszaki lapban követtetnek el, ugyanazon törvények szerint büntettetnek, mint egyéb sajtóvétségek. [...]

CJH 238–243. P.

1848. ÉVI ERDÉLYI TÖRVÉNYCIKKEK

8. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK

SAJTÓTÖRVÉNY

A magyarországi törvényhozás folyó 1848-ik évi XVIII-ik törvénycikke ideiglen Erdélyre is kiterjesztetik.

CJH 268. P.

326.

1852. MÁJUS 27-ÉN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS,

MELY ÁLTAL A' BIRODALOM ÖSSZES KORONAORSZÁGAIRA NÉZVE, A' KATONAI HATÁRŐRVIDÉKET KIVÉVE, EGY ÚJ SAJTÓRENDTARTÁS BOCSÁTTATIK KI, 'S 1852-IKI SEPTEMBER 1-TŐL KEZDVE HATÁLYBA LÉPTETIK, ÉS A' SAJTÓVALI VISSZAÉLÉS ELLEN 1849-IKI MÁRCIUS 13-ÁN KELT TÖRVÉNY (BIROD. TÖRV. LAP. 161. SZ.) ÉRVÉNYTELENNEK NYILVÁNÍTTATIK

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];

megfontolván, miszerint a' kiegészített általános büntető törvénynek a' birodalom egész terjedelmére nézve a' katonai határőrvidéket kivéve, 1852-iki május 27-én kelt nyílt parancsunkkal történt közhírré tétele, valamint a' sajtóvali visszaélés ellen létező törvényes határozatok és szabályok elégtelenségéről szerzett meggyőződés ezek megvizsgálását szükségessé tette, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után, 's az 1849-iki március 13-án kelt nyílt parancsunk egyidejűleges hatályon kívüli tétele mellett, minden koronaországok számára, a' katonai határőrvidéket kivéve, a' következő sajtórendtartást kibocsátani és azt 1852-iki september 1-től kezdve hatályba léptetni jónak láttuk.

Sajtórendtartás

I. cikk

Általános határozatok

1. § Mindaz, a' mi ezen nyílt parancsban a' nyomtatványokról rendeltetik, nemcsak a' nyomtatósajtó termelékeire, hanem az elmének és képző művészetnek kő-, fém- vagy fanyomat, verés, mintázás, avagy bármely gép- vagy vegytani eszközök által többszörözött minden szüleményeire (irodalmi és müvészeti munkákra) nézve is érvényes. Ellenben ezen nyílt parancs határozatai azon hivatalos nyomtatványokra, melyek hatóságaink által adatnak ki, nem alkalmazandók.

2. § Minden nyomtatványnak a' nyomtató, a' kiadótulajdonos, és ha különös kiadó létezik, ennek nevével is, valamint a' nyomtatási helynek előadásával és a' megjelenés idejének szokott megjelölésével kell ellátva lennie. Ugyanezen szabály érvényes az időszaki nyomtatványok (hírlapok, folyóiratok 's a' t.) minden egyes lapjára (számára) vagy füzetére nézve is, azon további határozattal, hogy annak még a' szerkesztő vagy szerkesztők nevét is kell tartalmaznia. Azon esetekben, melyekben a' kiadótulajdonos a' nyomtatványon vagy éppen nincs vagy hamisan van megnevezve, az ezen nyílt parancsban a' kiadótulajdonosra szabott kötelezettségek teljesítéséért mindig a' nyomtató felelős.

3. § Az időszaki nyomtatványnak minden egyes lapjából (számából) vagy füzetéből és az ezzel szétküldendő minden mellékletből, továbbá a' kihirdetendő nyomtatványokból, a' nyomtató vagy ha a' kiadás valamely iparüzletszerű kiadótulajdonos által történik, a' kiadótulajdonos köteles, legfölebb egy órával a' megjelenés helyéni kiadás vagy szétküldés előtt, időszaki nyomtatványoknál a' felelős szerkesztő aláírásával ellátott egy példányt a' közrend és biztonság fönntartására kirendelt országfejedelmi hatóságnál és oly helyeken, a' hol álladalmi ügyész székel, ennél is egy példányt letenni.

Minden más, a' sajtót elhagyó nyomtatványból, köteles a' nyomtató egy példányt, a' kiadás vagy szétküldés előtt legfölebb három nappal, a' megjelenés helyén létező említett hatóságnak átnyújtani.

Az ezen hatóság által az átnyújtó kívánata folytán kiszolgáltatandó vevényben a' letétel időpontja pontosan elismerendő. A' nyomtatványnak az említett határidők eltelte előtti minden kiosztása, kiadása, bárminemü szétküldése vagy szétküldés végetti átadása tilos.

4. § A' kiadótulajdonos tartozik a' belföldön kiadott minden nyomtatványból következő kötelespéldányokat, úgymint egyet a' belügyministeriumnak, egyet a' legfelsőbb rendőri hatóságnak, egyet a' cs. k. udvari könyvtárnak és egyet azon egyetemi vagy országos könyvtárnak átnyújtani, mely különös hirdetvény által minden koronaországban vagy közigazgatási vidékben ezen kötelespéldány átvételére jogosítottaknak nyilváníttatik. Ezenfölül az időszaki nyomtatványokból egy kötelespéldány azon koronaország helytartójának, melyben a' nyomtatvány megjelenik, beküldendő. Ezen megküldéseknek, időszaki nyomtatványoknál megjelenésök szabályszerű időszakaiban, nem időszaki nyomtatványoknál legfölebb a' nyomtatvány kiadásától számítandó nyolc nap alatt kell történniök, ezek bérmentesek, és különösen költséges kiállítású nyomtatványoknál, a' kötelespéldányért a' bolti árbóli kellő százalék-leszámítás melletti kárpótlás fog adatni. A' kötelespéldányok beküldése alól azonban az üzleti és magánhasználatra való nyomtatványok, mint jelentési cédulák, címzetek, ajánlási jegyek, üres lapok és a' sajtónak hasonló alárendelt termelékei kivétetnek. Rovatozott papirosak és tisztán iparüzleti minőségű ékítménytárgyak, a' mennyiben sem szöveget, sem képes ábrázolatokat nem tartalmaznak, továbbá a' függvények 's látogatási jegyek a' 2. és 3. §-ban kiszabott alakszerűségek teljesítése alól föl-mentvék.

II. cikk

A' nyomtatványok készítéséről és az ezekkeli üzletről

5. § Ki legyen nyomtatványok készítésére, kiadására és az ezekkeli üzletre jogosítva, az iparüzleti törvények és szabályok határozzák meg. Ezen határozatok az időszaki nyomtatványok készítésére és szétterjesztésére nézve is irányadók.

6. § A' nyomtatványok szétterjesztését (eladását, árulását vagy kiosztását) csupán a' nyomtatványokkali kereskedésre az iparüzleti törvények szerint följogosított személyek és pedig csak szabályszerű eladási helyeiken, jogosítványukhoz képest és az iparüzleti szabályok által szabályozott mód szerint folytathatják.

[...]

III. cikk

Az időszaki nyomtatványokról

9. § Időszaki nyomtatványnak azon nyomtatvány tekintendő, a' mely vagy naponkint, vagy legalább is havonkint egyszer, habár nem egyforma időszakokban is, jelenik meg. Valamely laphoz vagy füzethez tartózó alkatrészeknek oly mellékletek tekintendők, melyek ezzel egyidejűleg 's elválasztlanul adatnak ki, és előfizetési úton vagy egyenkint elkülönítve nem árultatnak. Ellenben mindazon lapok által, melyek tartalmukhoz képest önálló időszaki nyomtatványokat képeznek, és előfizetési úton vagy egyenkint elkülönítve árultat-

nak, a' megjelenés föltételei is elkülönítve teljesítendők, és ezen kötelezettség alól valamely közös cím fölvétele által magukat ki nem vonhatják.

10. § Az időszaki nyomtatvány kiadására különös engedély kívántatik. Ennek megadása, a' biztosítvány letételére kötelezett időszaki nyomtatványokra nézve (13. §) a' legfelsőbb rendőri hatóságot, a' többiekre nézve a' koronaország helytartóját illeti.

[...]

13. § Minden olyas nyomtatványért, a' mely habár csak mellékesen is, a' politikai napi eseményeket tárgyalja, politikai, vallási vagy társadalmi kérdésekkel foglalkozik, avagy átalában politikai tartalmú, a' kiszabott biztosítvány leteendő. Más időszaki nyomtatványok is köteleztetnek a' biztosítvány letételére, mihelyest tartalmuk vagy a' jelen nyílt parancs áthágása miatt bíróilag elítéltetnek. Annak elhatározása, vajon valamely időszaki nyomtatvány a' biztosítványt letenni köteles-e, azon esetben, ha ez ellen ellenvetés tétetik, a' koronaország helytartóját és további folyamodás útján a' legfelsőbb rendőri hatóságot illeti. A' hivatalos hírlapok a' biztosítvány letételétől mentesek.

14. § A' biztosítvány, oly időszaki nyomtatványokért, melyek hatvanezer lakosnál nagyobb népességű helyeken vagy ezeknek két mértföldnyi körületében jelennek meg, tízezer pengő forintot; oly helyeken, melyekben harmincezer lakosnál több létezik, hétezer pengő forintot; minden más helyeken ötezer pengő forintot tesz; oly időszaki nyomtatványokért, melyek hetenkint háromszornál kevesebbszer jelennek meg, ezen biztosítványi összegnek csak fele teendő le.

15. § A' biztosítvány a' letevő választása szerint vagy készpénzben vagy a' bemutatóra szóló, pengő pénzben kamatoló ausztriai császári álladalmi kötelezvényekben, a' letétel napjáni börzefolyam szerint, azonban a' névbecsen fölül soha nem számítva, fizetendő le. Az első esetben a' biztosítványi összegtől a' kamat a' cs. k. törlesztőalapnál létező pénzláb szerint fizettetik.

Azon pénztárak, melyeknél a' befizetésnek történnie kell, minden koronaországban külön fognak közhírré tétetni. A' biztosítvány az időszaki nyomtatvány megjelenésének megszűnte esetében, az utolsó szám kiadása utáni hat hónap múlva, az illető álladalmi ügyész abbeli bizonyítványának előmutatása mellett, hogy ezen időszaki nyomtatvány miatt semmiféle bírói eljárás sincs folyamatban, a' lefizetőnek visszaadatik.

16. § A' biztosítvány ezen nyomtatvány és mellékletei miatt, melyért adatott, kiszabott minden pénzbeli büntetésekért 's a' vizsgálati költségekért, az elítélt személyének figyelembevétele nélkül kezeskedik.

[...]

20. § Az időszaki nyomtatványba az abban közlött tényeknek minden hivatalos megigazítása, az ennek vétele után legközelebb megjelenő lapba (számba) vagy füzetbe költségmentesen beiktatandó. A' tényeknek az érdeklettek részéről egyéb megigazításai hasonló módon, ingyen azonban csak annyiban iktatandók be, a' menyiben a' válasz terjedelme azon cikk terjedelmét, melyre a' válasz vonatkozik, kétszeresen fölül nem haladja. Ha ezen eset forog fenn, úgy a' több sorokért a' közönséges beiktatási illetékek fizetendők. A' megtagadás esetében, a' beiktatás az álladalmi ügyész által eszközlendő ki. Ezen kívül oly időszaki nyomtatvány, mely jelentéseket (hirdetéseket) vesz föl, különös szerződési kötelezettségek esetén kívül is arra szorítható, hogy a' biztonsági hatóság kívánatára a' hivatalos kibocsátványokat a' közönséges beiktatási illetékek megtérítése mellett, a' legközelebbi számba beiktassa.

21. § Ha valamely időszaki nyomtatvány ellen bűnvádi eljárás indíttatik, úgy a' hatóság meghagyása folytán az ezen bűnvádi tárgyalásban kibocsátott rendeletek teljesen és változatlanul ugyanazon időszaki nyomtatvány legközelebb megjelenő lapjában (számában) vagy füzetében, 's szintúgy a' büntető ítélet is, közlendők. Az ilyes közlésnél bármiféle hozzáadások és megjegyzések meg nem engedhetők, nem tévén különbséget, vajon ez azon számban, mely a' közlést tartalmazza vagy valamely más számban történik-e. Továbbá a' még lefoglalt vagy büntetésre méltónak nyilvánított nyomtatványt tovább terjeszteni vagy nyomtatás által közzétenni még akkor sem szabad, ha ez csak mellesleg és elbeszélésképp történnék is.

22. § Ha valamely időszaki nyomtatványban folytonosan a' trón, a' monarchiai uralkodásforma, a' birodalom álladalmi egysége és épsége, a' monarchiai elv, a' vallás, a' közerkölcsiség vagy átalában az álladalmi társaság alapjai iránt ellenséges vagy a' közcsend és rend fönntartásával össze nem egyeztethető irány követtetik, úgy előre bocsátott kétszeri írásbeli sikeretlen megintés után az ilyes időszaki nyomtatványnak további kiadása azon koronaország helytartója által, melyben ezen nyomtatvány kiadatik, három hónapra betiltható. A' hosszabb ideig tartó vagy egészeni betiltás, avagy az engedmény visszavétele csak a' legfelsőbb rendőri hatóság által mondathatik ki. [...]

IV. cikk
A' külföldi nyomtatványokról

23. § A' külföldi nyomtatványok a' legfelsőbb rendőri hatóság által a' birodalom egész terjedelmére nézve eltiltathatnak. [...]

V. cikk
A' nyomtatványok büntetésre méltó terjesztéséről

24. § Büntetésre méltó terjesztőnek tekintendő minden könyv- vagy műárus, ószerárus, könyvnyomtató, kiadótulajdonos vagy bárki, a' ki nyomtatványok árulását iparüzletképp folytatja, ha büntetésre méltó tartalmú vagy valamely tudtára esett különös intézkedés által eltiltott nyomtatványokat szétküld, vagy ezek szétküldésére megrendelés által okot szolgáltat, avagy ilyes nyomtatványokat az áruk bevitelére nézve létező szabályok áthágásával a' külföldről az ausztriai álladalom vidékébe behoz vagy behozat; továbbá bárki, a' ki ilyes nyomtatványokkal jogosítlan vagy titkos kereskedést űz, vagy ezeket nyilvános helyeken, olvasókörökben, kölcsönkönyvtárakban 's a' t. kiteszi vagy különben további terjesztés végett másoknak átengedi.

VI. cikk
A' lefoglalásról

25. § A' közrend és biztonság fönntartására kirendelt hatóság köteles minden tiltott, valamint minden olyas nyomtatványt, a' mely jelen nyílt parancs szabályainak figyelembevétele nélkül adatik ki, vagy melynek tartalma valamely hivatalból üldözendő büntetésre méltó cselekvény alapjául szolgál, lefoglalni. Minden lefoglalás iránt szabályszerű eljárás indítandó. A' biztonsági hatóság által rendelt lefoglalás elleni folyamodás a' helytartóhoz 's tovább a' legfelsőbb rendőri hatósághoz intézendő. A' folyamodás halasztó hatállyal nem bír. Az ilyes lefoglalás megszüntetése csak politikai úton történhetik.

VII. cikk
A' sajtórendtartás áthágása miatti büntetésekről

26. § Jelen nyílt parancs 2., 3. és 4. § szabályainak áthágása huszonöttől kétszáz pengő forintiglani bírsággal büntetendő, mely ismétlés esetében megkettőztethetik. A' 2. §-ban kiszabott följegyzésben tudva tett hamis előadás miatt a' nyomtató vagy a' különbeni bűnösök ezenfölül nyolc naptól egy hónapiglani fogsággal büntetendők.

27. § Jelen nyílt parancs 5–8. § szabályainak áthágásai miatt, nem tekintve az iparüzleti törvények szerint netalán bekövetkező elbánást, úgy a' közvetlen tettes, mint az is, ki őt e' végre megrendelte, öttől kétszáz pengő forintiglani bírsággal vagy egy naptól egy hónapiglani fogsággal büntetendő. A' házaló kereskedésben vagy különben tiltott terjesztésben, avagy zugforgalomban ért vagy szabályellenesen nyilvánosan kifüggesztett nyomtatványok elkobzandók.

28. § Valamely időszaki nyomtatványnak a' 9–19. § rendeletei elleni kiadásáért, nem tekintve a' 11. és 18. § kimondott következményeket, a' kiadótulajdonos és a' nyomtató ötventől ötszász pengő forintiglani bírsággal büntetendő.

29. § Az álladalmi ügyész vagy hatóság részéről átadott hirdetmények kinyomtatásának megtagadása (20. és 21. §) huszonöttől kétszáz pengő forintiglani bírsággal büntetendő.

A' megtagadás folytatása esetében az időszaki nyomtatvány további megjelenése a' kiszabott kötelesség teljesítéséig betiltható. Ezenkívül a' fönnebbi kötelezettség teljesítése végetti más törvényes kényszerítő eszközök alkalmazása fönntarttatik.

30. § A' közzététel végett átadott hatósági kibocsátványokhoz csatolt hozzáadásoknak vagy az ezek iránti megjegyzéseknek beiktatása, továbbá valamely lefoglalt vagy büntetésre méltónak nyilvánított nyomtatvány (21. §) további hirdetése vagy terjesztése ötventől ötszáz pengő forintiglani bírsággal, 's különösen gonosz szándék esetében azonfölül nyolc naptól egy hónapiglani fogsággal büntetendő. Az ezen áthágás tárgyát képező nyomtatványok, valamint az ezek készítésére szolgáló betűszedvény vagy különbeni készületek megsemmisítendők.

[...]

VIII. cikk

A' nyomtatványok büntetés reméltó tartalmaérti felelősségről

33. § A' ki magát nyomtatványok által valamely az általános büntető törvények szerint büntetésre méltónak nyilvánított cselekvényben teszi bűnössé, az ezen törvények által kiszabott büntetések alá esik.

34. § A' büntésre méltó nyomtatvány szerkesztésénél, nyomtatásánál vagy terjesztésénél közremunkáló személyek, a' mennyiben ők az átalános büntető törvénykönyv határozatai szerint a' nyomtatvány által elkövetett bűntettben vagy vétségben bűnösöknek nem találtatnak, a' következő esetekben a' büntetésre méltó tartalomért egyidejűleg felelősek, és a' köteles figyelem és gondoskodás elmulasztása miatt az alább következő határozatok szerint büntetendők, és pedig:

a) a' szerkesztő, fordító vagy kiadó, a' mennyiben be nem bizonyítja, hogy a' nyomtatás az ő tudta 's bűne nélkül történt;

b) időszaki nyomtatványoknál a' lapon megnevezett mindegyik szerkesztő, ha be nem bizonyítja, hogy a' büntetésre méltó cikk kinyomtatása határozott akarata ellen történt, 's hogy ő a' jelentést erről legfölebb a' próbapéldány (3. §) átadásáig az illető hatóságnál megtette;

c) a' kiadótulajdonos, űzze bár a' nyomtatványok kiadását iparüzletkép, vagy csak ezen külön esetben vállalta legyen is azt föl.

35. § Ezen személyeken kívül a' nyomtatvány tartalmáért a' nyomtató (a' nyomda ügyvezetője) felelős:

a) ha iparüzletileg jogosított kiadótulajdonos a' nyomtatványon nincs, vagy hamisan van megnevezve;

b) ha a' nyomtatvány, külalakjánál fogva valamely falra ragaszt vagy röpívet, azaz oly sajtótermeléket képez, mely egyes lapokból áll, vagy legalább egy nyomtatott íven túl nem terjed;

c) ha a' nyomtatás ezen nyílt parancs 2. és 3. §-nak áthágásával történt.

36. § Az eladással foglalkozó, áruló vagy terjesztő a' nyomtatvány tartalmáért felelős:

a) külföldi nyomtatványoknál, ha a' nyomtatvány megjelenésének helye vagy annak szerkesztője vagy kiadótulajdonosa, avagy a' megküldés módja a' nyomtatvány gyanús tartalma iránt figyelmet gerjeszteni képes, vagy ha az átalánosan kiszabott vagy legalább szokott megjelölések, tudniillik a' nyomtatvány megjelenésének helye és ideje, továbbá kiadótulajdonosának neve hiányzik, vagy helytelenül van előadva, vagy ha végre, az eladás titkos módon történik;

b) oly nyomtatványoknál, melyek ezen nyílt parancs 5–8 §-ainak áthágásával bocsáttatnak forgalomba;

c) falragaszok és röpíveknél (35. §).

37. § A' büntetésre méltó nyomtatványok kiadásánál közremunkáló személyek felelőssége (34–36. §) a' nyomtatványok és az ahhoz tartózó mellékletek teljes tartalmára kiterjed.

A' szerkesztőségnek vagy kiadónak a' fölvett beiktatások tartalma elleni óvásai és nyilatkozatai vagy a' más személyek által elvállalt kezesség, ezen törvényes felelősséget meg nem szüntetik.

38. § Ha valamely nyomtatvány tartalma a' törvény által bűntettnek nyilvánított cselekvényt képez, úgy az ezen tartalomért felelősek mindegyike (34–36. §), kinek közremunkálása bűntettül nem tulajdoníttatott, egytől hat hónapiglani fogsággal, és súlyosító körülmények között hat hónaptól két évigleni szigorú fogsággal büntetendő. [...]

Ezen nyílt parancs végrehajtásával a' bel- és igazságügyi ministerek a' legfelsőbb rendőri hatósággal egyetértőleg bízatnak meg, és az ennek foganatosítása végett szükséges rendeletek kibocsátására fölhatalmaztatnak.

Kelt császári fő- és székvárosunkban Bécsben, 1852-iki május 27-én.

Ferenc József

Gr. Buol-Schauenstein s. k. Bach s. k. Krauss s. k.

TÖRVÉNYLAPOK 1852. MÁJUS 27. XXXVI DB.

A VALLÁSSZABADSÁG

327.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

20. TÖRVÉNYCIKK

A VALLÁS DOLGÁBAN

[...] 1. § Az unitárius vallás törvényes bevett vallásnak nyilváníttatik.

2. § E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapíttatik meg.

3. § Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. § A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás valláskülönbség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedtetik.

5. § A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallású tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. § Az 1848:3-ik törvénycikknek rendelete a görög nem egyesült vallásúakra is kiterjesztetik.

7. § Ha valamely község görög szertartású lakosainak bár nagyobb része fogja jövendőben hitvallását megváltoztatni – ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyandó –; amennyiben tehát a legújabb időkben is hasonló esetek közigazgatási tárgyalás alatt volnának, azok a fentebbi elvek szerint lesznek elintézendők; de ezen törvény elveinél fogva jelen állapotot visszahatólag foglalások által háborítatni meg nem engedtetik – s azért, amely egyházak iránt folyó évi január első napjáig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. § A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelete mellett ezennel biztosíttatván, e célból a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt, mindenesetre pedig a legközelebb tartandó országgyűlés előtt, egybehívandja az összes felekezet által választandó egyházi gyűlekezetet (congressust), melynek tagjai addig is, míg annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezúttal, a különböző nyelvű népességre való tekintettel, oly arányban választandók, hogy az egyházi osztályból 25, a világiból 75, s ezek közé a határőrvidékről 25 követ küldessék.

CJH 243–244. P.

328.

1848. ÉVI ERDÉLYI TÖRVÉNYCIKKEK

9. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK
A BEVETT VALLÁSOK TELJES JOGEGYENLŐSÉGÉRŐL
[...] 1. § E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nem egyesült görög szertartásúak is értetnek) nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogegyenlőséggel bírnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyes házassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében.

2. § A hatheti oktatás és különböző vallásúaknak egymás iskoláiban tanulhatásuk iránt minden meg van szüntetve. Térítési izgatások és vallásbeli versengést előidéző tények, mint bűntettek lesznek fenyítendők.

CJH 268. P.

A KISEBBSÉGEK

329.

AZ 1848/49. ÉVI NÉPKÉPVISELETI ORSZÁGGYŰLÉS TÖRVÉNYCIKKEI

8. TÖRVÉNYCIKK
A NEMZETISÉGEKRŐL
[...] Az országban levő különböző nyelvek s görög szertartású egyházakra nézve addig is, míg a kidolgozandó alkotmány szerkezetéhez képest részletes intézkedés törvényhozás útján történnék, részint a haza nem magyar ajkú polgárainak bővebb megnyugtatására, részint a kormánynak ideiglenes rendezési intézkedéseiben utasításul, határozatképpen kijelentetik:

1. A magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődése következőkben ezennel biztosíttatik:

2. Országlati, közigazgatás, törvénykezési, hadiügyekben mint diplomáciai nyelv a magyar használtatván, az országban divatozó minden más nyelvek használatára nézve kimondatik:

3. A községi tanácskozásokban mindenki, akár magyar, akár anyanyelvén szólhat, a jegyzőkönyv pedig a községben divatozó nyelvek közül azon nyelven fog vezettetni, mely szabad választás szerint megállapíttatik.

4. A törvényhatósági mindenféle ülések tanácskozásaiban mindaz, ki szólásra feljogosítva van, véleményét és szavát akár magyar, akár anyanyelvén előadhatja.

Mely törvényhatóságban valamely népfaj az összes lakosság számának felét túlhaladja, ott a jegyzőkönyv – ha kívántatik – annak nyelvén is szerkesztendő.

De a levelezések a nemzetgyűléssel, kormánnyal és minden más törvényhatóságokkal mindig magyarul vezetendők.

5. Ha az esküdtszéknél vagy első bíróságú törvényszékeknél a szóbeli eljárás behozatik, a 4. pont alatt kimondott elv ezen bíróságok előtti eljárásokra is kiterjesztetik.

6. Amely nyelv községi nyelvül meg van állapítva, azon községekben a nemzetőrök ugyanazon nyelven fognak vezényeltetni.

7. Az elemi tanodákban tanítási nyelvül mindig a községi vagy illetőleg az egyházi nyelv fog használtatni.

8. Az egyházközségnek anyakönyvei és egyházi ügyei az egyházbeli község anyanyelvén fognak vezettetni.

9. Folyamodványát mindenki anyanyelvén is bárhová benyújthatja.

[...]

14. A hivatalra s tisztségekre alkalmazás nyelv és vallás figyelembevétele nélkül, általában az érdem és képesség szerint fog történni.

15. A kormány felhatalmaztatik, és illetőleg kötelességévé tétetik, ezen elvek alapján foganatosítani illető rendeleteit és intézkedéseit.

16. A kormány felhatalmaztatik különösen a románok és rácok előadandó jogszerű kívánatainak eleget tenni, sérelmeiket orvosolni, rendelet vagy a nemzetgyűlésen hozandó törvény által.

17. A kormány felhatalmaztatik mindazoknak, kik az általa kitűzendő idő alatt fegyvereiket letévén megtérnek és a függetlenségi esküt leteszik, a nemzet nevében megbocsátani.

NOGY 1848/49. 868–869. P.

A ZSIDÓK

330.

A 1848/49. ÉVI NÉPKÉPVISELETI ORSZÁGGYŰLÉS TÖRVÉNYCIKKEI

9. TÖRVÉNYCIKK
A ZSIDÓKRÓL
[...] 1. § A hazának polgárai közt vallásbeli különbség jog és kötelesség tekintetében különbséget nem tevén, ezen elv szerint kijelentetik, miképp a magyar álladalom határain belől született vagy törvényesen megtelepedett Mózes-vallású lakos mindazon politikai s polgári jogokkal bír, melyekkel annak bármely hitű lakosai bírnak.

2. § A törvényes telepedésnek feltételei ideiglenesen, rendeletnél fogva a kormány által fognak meghatároztatni.

3. § Keresztény és Mózes-vallású közt kötendő házasság, polgári következményeire nézve, érvényesnek nyilváníttatik.

Az ily házasság polgári hatóság előtt köttetik, melynek módja ideiglenesen, rendelet által fog meghatároztatni.

4. § Egyszersmind a belügyminiszternek meghagyatik:

a) A Mózes-vallásúak papjaiból és népválasztottjaiból hívjon össze egy gyűlekezetet, részint hogy hitágazataikat nyilvánítsák s illetőleg reformálják, részint hogy jövendő egyházi szerkezetükre nézve a kor kívánataival megegyező javításokat tegyenek.

b) E törvény foganatosítása azon utasítással tétetik kötelességébe, hogy alkalmas szabályok által a Mózes-vallásúak a kézimesterségek és a földművelés gyakorlására vezéreltessenek.

NOGY 1848/49. 873. P.

EGYESÜLÉSI JOG

331.

1852-IKI NOVEMBER 26-ÁN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS

KIHATÓ A' BIRODALOM EGÉSZ TERJEDELMÉRE A' KATONAI HATÁRŐRVIDÉKET KIVÉVE, MELY ÁLTAL AZ EGYLETEK IRÁNT ÚJ TÖRVÉNYES HATÁROZATOK (EGYLETI TÖRVÉNY) RENDELTETNEK

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];

Szükségessé válván, miszerint az egyletek iránti törvényes határozatok, különösen a' közérdekekre közelebbi befolyást gyakorló egyleteknek az álladalmi igazgatósághozi viszonya tekintetében, kellő módon szabályoztassanak, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után következőket rendeljük:

1. § Mindennemű egyletek fölállítására az álladalmi igazgatóság különös engedélye kívántatik meg, ha ezek

a) előre meghatározott társulati rendszabály (alapszabályok) szerint akkép alakítandók, hogy az egyletbe lépés, az eredeti részesekrei korlátozás nélkül mindenkinek, ki a' megállapított föltételeket teljesíti, és magát a' társulati szabálynak aláveti, megengedtetik, akár legyen a' társulati tagok száma előre meghatározva, akár sem;

b) ha ezek részvényegyletek, azaz oly egyletek, melyeknél a' megkívántató tőke részvények által, azaz a' társulati vállalat pénzalapjának a' polgári jog szerzési módjainál fogva átruházható meghatározott részösszegei által, melyekre a' részesek kezessége szoríttatik, állítandó elő;

c) ha az egylet, melynek fölállítása fennforog, mivoltához képest oly különös szabály alkalmazása alá esik, mely az álladalmi igazgatóság engedélyének előleges kikérését rendeli.

2. § Az ilyes engedelem különösen oly egyletekre nézve kívántatik, melyek a' következő köz- és közhasznú célok végett állíttatnak föl, úgymint

a) a' tudományok és művészetek előmozdítása végett;

b) a' mezőgazdászat, bánya- és erdőügy, iparüzleti szorgalom, kereskedelem vagy a' termesztés más ágainak általános viszonylataibani serkentése és fölelevenítése végett;

c) két vagy több helyek közötti szabályszerű szállítási összeköttetés fönntartása végett vizen vagy szárazon általában, különösen gőzhajózási vállalatokra;

d) vaspályák, hidak, ország- és vizi utak építése és jó karban tartása végett;

e) bányavállalatok végett;

f) gyarmatosítások végett;

g) hitelintézetek végett;

h) biztosító intézetek végett;

i) általános ápoló- és járadéki intézetek végett;

k) takarékpénztárak végett;

l) kölcsönintézetek (zálogintézetek) végett;

m) az engedelem mellett fönnálló egyletnek fiókegyletek fölállításárai kiterjesztése végett.

3. § Oly egyletek alakítása, melyek maguk elibe a' törvényhozás vagy közigazgatás körébe eső célokat tűznek ki, tilos.

[...]

7. § Az egylet fölállítására adandó engedelemérti kérvények azon koronaország politikai országos hatóságánál nyújtandók be, melyben az egylet igazgatóságának vagy bármely nevezetű fővezetésének székhelye létezendik. Az ilyes kérvény vagy *a)* magának az egylet fölállításának jóváhagyását vagy *b)* az előkészítő intézkedésekrei fölhatalmazást tárgyazhatja.

8. § Az egylet fölállításának megengedéséérti kérvényben a' vállalat terve lehető teljességgel előadandó és minden erre nézve szükséges segédadatok, melyek közé különösen a' társulati szerződések és alapszabályok tartoznak, hozzá melléklendők.

9. § A' vállalat tervéből vagy a' körülmények szerint ezen tervet magukban foglaló vagy kiegészítő szerződésekből, alapszabályokból s a t. világosan és határozottan ki kell tűnnie:

a) az egylet céljának és azon eszközöknek, melyek az egylet fölállítása végett átalában, valamint a' megkívántató költségek beszerzése végett különösen szükségesek.

Azon egyleteknél, melyek oly helyzetbe jöhetnének, hogy a' vállalatuk üzletére megkívántató hitelezéseken kívül kölcsönt kellene fölvenniök, az is előadandó, vajon mely esetekben, mikép és kinek beleegyezésével legyen megengedendő az ilyes kölcsön fölvétele;

b) azon módnak, melyek szerint az egylet alakítandó és megújítandó;

c) az ügyletvezetésnek és igazgatásnak lényeges alapvonalaiban;

d) az egyleti tagokat mint ilyesmiket illető jogoknak és kötelességeknek;

e) ki légyen az, ki az egyletet harmadik személyek vagy hatóságok irányában képviselendi; az egész egyletet kötelező jogérvényes végzések mi módon legyenek hozandók, és az egyleti viszonyokból eredő perlekedések kiegyenlítése iránti eljárás miképp történjék;

f) a' társulat fölosztása iránti határozatoknak és oly egyleteknél, melyek meghatározott időre alakítatnak, ezek tartamának.

[...]

14. § Az egylet fölállítása végetti engedelem csak úgy adathatik, ha

a) az egylet célja szabados, és a' törvény szerint valamely egyletnek tárgyát képezheti;

b) az engedelemért folyamodók személyi viszonyaiknál, vagy a' hol szükséges, vagyoni körülményeiknél fogva is, a' vállalat egyenes létesítése iránt megnyugtatást nyújtanak, vagy legalább is az iránt, hogy tiltott mellékcélokra törekednének, alapos aggály nem létezik;

c) ha a' vállalat terve és annak csatolványai a' törvényes kellékeknek (8–13. §) és a' fönnforgó köztekinteteknek megfelelnek.

[...]

16. § A' hatóságoknak jogában áll, az egylet alakítása végetti előleges engedelem megadásánál azon föltételeket kijelölni, melyek alatt az ilyes alakításnak történnie kell. Ezen engedelem merőben megtagadható, ha a' kérvényezők személyisége és a' vállalat terve a' 14. § *b*) és *c*) alatti kellékeknek teljesen meg nem felelnek és az egylet célja az ugyanott *a*) alatt említett tulajdonságokkal nem bír. Az előleges engedelemérti beadványhoz a' vállalat terve és az alapszabály előrajza csak a' leglényegesb határozatokban melléklendők.

[...]

21. § A' jóváhagyot társulati szabályoknak (alapszabályok 's a' t.) és átalában az egyletre nézve adott engedelem által kiszabott határozatoknak megváltoztatásai, a' végre, hogy hatállyal bírjanak, további jóváhagyást szükségelnek, a' mely ugyanazon rendeletek alá vettetett, mint az eredeti engedelem.

[...]

23. § Az egyletek önkénytes fölosztalására nézve átalában a' polgári törvényekben és a' társulati alapszabályokban foglalt határozatok szolgálnak zsinórmértékül. Azon egyleteknél, melyek nyilvános közhasznú célokra törekednek, 's melyek nem oly meghatározott időre alakítvák, melynek elteltével a' társulat magától elenyészik, a' szándékolt fölosztalás előlegesen azon hatóság tudomására juttatandó, melynél az egylet fölállításárai engedelem kéretett.

24. § Az egylet fölosztalása és valamely még csak alakítandó egylet minden gyűléseinek vagy netaláni előintézkedéseinek eltiltása, a' politikai hatóságok által hivatalból elrendelendő, hogyha azok:

a) a' megkívántató engedelem nélkül alakultak, vagy miután ezen engedelem tőlük ismét elvonatott, működésüket tovább folytatták;

b) ha őket a' már nyert jóváhagyás után a' társulati szabályoknak vagy a' hatóságok részéről az egylet végetti engedelem alkalmával vagy ez által elejökbe szabott határozatoknak áthágásai lényeges tekintetekben terhelik;

c) ha azon föltételek, melyeknek elhanyagolására az engedelem visszavétele vagy elenyészte világosan előre meghatároztatott, a' dologra és időre nézve, a' határidő meghosszabbításának kieszközlése nélkül, kellően nem teljesítettek; vagy

d) ha oly körülmények fordulnak elő, melyek alatt, a' törvények szerint vagy köztekintetekből, magányosoknál is valamely foglalkozás vagy vállalat gyakorlására adott jogosítvány visszavétele történik.

25. § Az egylet fölosztalása fölötti határozat hozatala mindenütt a' politikai országos hatóságot illeti, mely azonban, ha a' fölosztalás a' 24. §-ban b) c) d) alatt fölhozott okok valamelyikéből rendelendő el, két igazságügyi tanácsost köteles meghívni. Ezen határozat ellen a' folyamodás útja a' belügyi ministeriumhoz nyitva áll ugyan, azonban a' folyamodás egyelőre azon egylet hatályának betiltása tekintetében, melynek fölosztalása indítványoztatott, halasztó erővel nem bír.

[...]

27. § Ezen új egyleti irányszabályok hatályba léptével, az egyletekre nézve uralkodásbani felséges Elődünknek 1843-iki october 19-én kelt legfelsőbb határozványával kibocsá-

tott irányszabályok, továbbá az egyletek és gyűlekezetek iránt 1849-iki március 17-én kelt nyílt parancsunk, teljes tartalmuk szerint, végre a' részvényegyleteket tárgyazó 1840-ik évi magyarországi törvénynek mindazon határozatai, melyek az ezen törvényben foglaltakkal összhangzásban nincsenek, hatályon kívül léptetnek.

28. § A' már fönnálló egyletekre az ezen törvényben foglalt irányszabályok teljesen alkalmazandók, azon határozattal, miszerint oly egyletek, melyekre nézve ezen törvény szerint a' különös engedelem fönntartatott, 's melyek ezen engedelem nélkül léteznek, ezen engedelemért a' jelen nyílt parancs kihirdetése napjától számítandó három hónap alatt szabályszerű úton folyamodni kötelesek, ellenkező esetben az ezen törvény 24. § a) szerinti eljárás alá vetendők.

Ezen nyílt parancs foganatosításával belügyi ministerünk bízatik meg, 's az e' tárgyban szükséges rendeletek kibocsátására fölhatalmaztatik.

Kelt császári fő- és székvárosunkban Bécsben, ezernyolczszázötvenkettediki november huszonhatodikán, uralkodásunk negyedik évében.

Ferenc József
Gr. Buol-Schauenstein. Bach
Legfelsőbb rendeletére:
Ransonnet

TÖRVÉNYLAPOK 1852. DECEMBER 18. LXXIV DB.

ÚTLEVÉLÜGY

332.

1849
HAYNAU TÁBORSZERNAGY RENDELETE

AZ ÚTLEVELEK KIADÁSÁNAK MÓDOSÍTÁSÁRÓL

Megfontolván, hogy a Magyarhoni koronaország minden részei már a cs. k. seregekkel megrakvák, következőleg az útlevelek kiosztásában némely könnyebbítések léphetnek életbe, tekintettel a hatóságok működési körére, míg a jelen kivételi állapot tart, a f. é. március 26-iki és július 4-iki rendelet (Nyilatkozványok gyűjteménye XXXI. és LXII. sz. *a.)* az útlevelek kibocsátására nézve következőképpen módosíttatik:

1) Útlevelek a magyarhoni koronaországon belüli utazásokra a cs. k. kormánybiztosok (megyei elnökök) és szabályozott tanáccsal ellátott szab. kir. városokban az illető városi hatóságok által lesznek kibocsátandók. A cs. k. kormánybiztos hivatalos székétől nagyon távol fekvő helységekben az útlevelek kibocsátása a cs. k. járási biztosoknak (igazgató szolgabíráknak) megengedtetik.

2) Ellenben a több austriai koronaországokba szóló útleveleket kizárólag szab. kir. városok városi hatósága és cs. kir. kormánybiztosok bocsátnak ki.

3) A külföldre utazási engedelmet a cs. kir. hadseregnek magyarországi parancsnoka adja. Mindazáltal a cs. kir. katonai kerületi parancsnokságok felhatalmazvák az ő aláírásával ellátott s nekik rendelkezésökre bízott útleveleket adni az ezekért folyamodóknak; még pedig a megyei elnökök vagy szab. kir. város helybeli hatóságától kiadott bizonyítvány alapján, melyet a cs. kir. kerületi főbiztos láttazásával vagy kísérőlevelével kell ellátni.

4) Míg a táborlati állapot tart, minden útlevélen a kibocsátás helyén levő vagy legközelebb fekvő cs. kir. katonai hely- vagy állomási parancsnok láttazásának rajta kell lennie.

5) Általán az úleveleket és ilyetén bizonyítványokat mindenkor az utazási cél tekintetbe vételével, csak oly személyeknek kell adni, kik ellen semmi kétely fönn nem forog. Ennél fogva az útlevélkérők helybeli hatóságaiktól, kiknek e részben kellőleg pontos eljárás ajánlatik, a szükséges tanúsítványokkal magokat lássák el. A kiadandó útleveleket nemcsak az útlevélkérőnek pontos személyi leírásával és saját kezű aláiratával szükséges fölkészítni,

hanem a hitvest, gyermekeket, szolgaszemélyzetet, szóval mindazokat, kik azon útlevéllel utaznak, följegyezni és személyi leírásukat beiktatni kell.

6) A magyarországi utazásra szóló útlevelek, a' német fordítmány hozzácsatolása mellett, mindig azon község nyelvén lesznek kibocsátandók, melyhez az útlevélbirtokos tartozik; a többi ausztriai koronaországba s külföldre szólókat pedig német nyelven kell kiadni.

7) Ugyan ezen szabályok alá tartozik a vándorkönyvek kiadása is, melynek csak a munkaadók és céhek, vagy hol ezek nem léteznek, a községi elöljárók és városi hatóságok bizonyítványain kell alapulnia. [...]

8) Az útlevelek kiadásábani egyformaság végett ide egy minta példány mellékeltetik.

Pesten, 1849. november 2-án.

A cs. kir. hadsereg parancsnokságától Magyarországon és Erdélyben.
Haynau s. k.,
táborszernagy

MOL D55 GERINGER ÁLT. IRATAI

KÖZIGAZGATÁS – KÖZSZOLGÁLAT

A NÉPESSÉG ÖSSZEÍRÁSA

333.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

33. CIKKELY
A NÉPESSÉGNEK KÖZIGAZGATÁSI ÉS KATONAI CÉLBÓL VALÓ ÖSSZEÍRÁSA

[...] A közigazgatási és katonai összeírás már eltörültetvén, az ezentúl foganatosítandó népszámlálás tervét egy kiküldendő bizottság fogja kidolgozni és azt a legközelebb tartandó országgyűlés elé terjeszteni.

34. CIKKELY
A FÖLMÉRÉSI MUNKÁLATOKRÓL

[...] Az utolsó kormány alatt végrehajtott bármely föld- és birtokfölmérési munkálatok minden törvényszéken és minden ügyben érvényteleneknek nyilváníttatnak; továbbá az azon fölmérésre fordított költség és fáradság iránt bárkitől támasztandó követelés megsemmisíttetvén, azonban a magánosok közt jó hiszemben kötött szerződések és az ezek erejénél fogva a törvény rendes útján indítandó keresetek épségben hagyatván: jövendőre semmiféle ilyen fölméréseket nem szabad megengedni.

CJH 183. P.

HELYTARTÓTANÁCS

334.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

58. CIKKELY
A MAGYAR KIRÁLYI HELYTARTÓTANÁCS HATÁSKÖRÉNEK DALMÁT-, HORVÁT- ÉS SZLAVÓNORSZÁGOKRA KITERJESZTÉSÉRŐL

[...] A Mária Terézia jámbor emlékezetű felséges apostoli királyasszony által Dalmát-, Horvát- és Szlavónországokban felállított királyi tanács már különben is eltörültetvén, s mivel azonközben ez országok vármegyéi minden politikai utasítást a magyar királyi helytartó-

tanácstól kaptak: azért Ő szent felsége kegyelmes jóváhagyásával határoztatik, hogy ezeket az előbb említett királyságok vármegyéi továbbra is az iként nevezett magyar királyi helytartótanácstól kapják, valamint hogy ugyanezen tanács kebelében s alantas hivatalnoki állományában azon országokból való egyének igazságos arányban alkalmaztassanak. Továbbá azon országok bánjának, midőn ott megjelenhet, méltóságát megillető ülési és szavazati jog adassék; azon országokat különlegesen illető tartományi ügyeik ezentúl is az előleges királyi jóváhagyással tartandó általános gyűléseiken tárgyaltatván.
CJH 199. P.

HONFIÚK ÉS KÜLFÖLDIEK

335.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

69. CIKKELY
A HONFIÚSÍTOTTAKRÓL
[...] Mivelhogy az 1715:23. cikkely úgy intézkedik, hogy a honfiúsítottak csakis a honfiúsítási díj letétele és becikkelyeztetésük után élvezhetik a honfiúság kiváltságait, és jószágok birtoklására csak akkor lesznek képesek: azért határoztatott, hogy akik becikkelyezve nincsenek, vagy ha be is vannak cikkelyezve, de a díjat vagy az esküt még le nem tették, a következő országgyűlésig a törvények rendelete szerint köteleztessenek mind a díjat letenni, mind azután becikkelyeztetésükről gondoskodni, különben a honfiak névsorából kihagyatván.

70. CIKKELY
AZON KÜLFÖLDIEKRŐL, KIK AZ ORSZÁGBAN EGYHÁZI JAVADALMAKAT TÉNYLEG BÍRNAK
[...] Ő királyi felsége jóváhagyásával határoztatik:
1. § Hogy az 1741:17. cikkelynek megfelelőleg azon idegen egyházi személyek, kik még az országban nagyobb javadalmakat bírnak, mint püspökök, prépostok, apátok, 1000 arany díjat egészben,
2. § Azok pedig, akik kisebb jövedelmű prépostságokat, apátságokat és kanonokságokat bírnak, 200 aranyat tartozzanak az ország pénztárába fizetni;
3. § Azonkívül pedig a szokásos honfiúi esküt is a törvények értelmében az országgyűlésen összegyűlt karok és rendek vagy a királyi felség, vagy az ő magyar udvari kancelláriája előtt letenni s ezen mindkét rendbeli kötelezettség teljesítését a jövő országgyűlésig a maga módja szerint igazolni tartozzanak.
CJH 219. P.

336.

1827
FERENC DEKRÉTUMA

37. CIKKELY
A HONFIAKKÁ FOGADOTTAKRÓL
[...] Hogy a honfiúsításnak az 1741:41. cikkely által kétezer aranyban megszabott s mindenkor aranypénzben fizetendő díja úgy, amint országgyűlésileg kirovatott, az ország pénztárába bizonyosabban befizettessék, határoztatott:
1. Hogy nemcsak a jelen országgyűlés alatt bevett honfiak, hanem azok is, akik már előbb becikkelyeztettek, a törvényes díjat azonban még le nem fizették, a teljesítésre oly módon köteleztessenek, hogy ha ezen rájuk eső törvényes kötelezettséget a jelen országgyűlés berekesztésétől számítandó legföljebb két év alatt tökéletesen nem teljesítenék, azonnal a honfiúsítottak lajstromából kitörülteknek tekintessenek, és a közvetlenül rá következő országgyűlésen törvénycikkellyel kitörülteknek nyilváníttassanak – minek következtében
2. A királyi helytartótanács azok neveit, akik a becikkelyezett honfiak közül a díj lefizetésével törvényes kötelezettségüknek eleget tettek, a teljesített fizetés után azonnal szokásos körlevélben minden törvényhatóságnak tudomására hozza.
3. § Ő szent felsége pedig a honfiúsítás tárgyában alkotott törvényeknek jelesül az 1687:26., 1715:23., továbbá az 1740:41., nemkülönben az 1790:1:69. cikkelyeknek pontos megtartásáról kegyesen gondoskodni méltóztatik.
CJH 475. P.

NÁDORI MÉLTÓSÁG

337.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

28. TÖRVÉNYCIKK
A NÁDORI MÉLTÓSÁGHOZ KÖTÖTT HIVATALOKRÓL
[...] Cs. kir. Főherceg István nádor, mint Ő Felségének az ország távollétében teljhatalmú kir. Helytartója, személyének sérthetlensége s helytartóilag gyakorlott legfelsőbb jogai mellett a felelős ministeriumnak törvény értelmében alárendelt hivatalokat nem viselhetvén, Ő cs. kir. Főhercegsége, úgy Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék örökös főispánsága, mint a jász-kunok grófsága gyakorlatáról, Ő Felségének az országbóli távolléte idejére lemond, s ennek következtében ezen időre rendeltetik:
1. § Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék főispánságát ezen hivatalnak helytartója viseli, ki is a többi főispánságokra nézve törvényesített kinevezési viszonyba helyeztetik, s hivatala a többi főispánságokkal egyenlő rangra emeltetvén, neki az országgyűlésen a főrendi táblánál ülési és a szavazati joga leend.
2. § A Jász-Kun kerületek nádori főkapitánysága főispáni rangra s méltóságra emeltetik, s ezen kerületekre nézve Őfensége a nádor királyi helytartó törvényes jogait az illető felelős ministerium útján gyakorlandja.
3. § A Jász-Kun kerületek által a nádornak fizetni szokott tiszteletdíj eddigi állapotában továbbá is fenntarttatik.
CJH 252. P.

MEGYEI HATÓSÁG

338.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

16. TÖRVÉNYCIKK
A MEGYEI HATÓSÁG IDEIGLENES GYAKORLATÁRÓL
[...] A megyei szerkezetnek Magyarhon s kapcsolt részei alkotmányossága védbástyáinak a közszabadsággal összhangzásba hozatala, egyszersmind a közigazgatásnak időközben is minden megakadástóli megóvása tekintetéből rendeltetik:
1. § A ministerium a megyei szerkezetnek népképviselet alapján rendezéséről a legközelebbi országgyűlésnek törvényjavaslatot fog előterjeszteni.
[...] tekintettel a megyének kiterjedésére, népességére, a megyei honpolgárok minden osztályaira s a megyei közigazgatásnak és különösen a jelen országgyűlésen hozott törvényeknek sikeresítésére egy nagyobb számú állandó bizottmány fog, minden születésrei különbség nélkül, a szokott módon választatni.
d) Ezen állandó bizottmány a főispánnak vagy távollétében az alispánnak elnöklete alatt,

a megyei tisztviselőség hozzájárultával annyiszor s addig, amint s ameddig szükséges leend, összegyűlvén, mindazon hatóságot fogja ideiglenesen gyakorolni, mely törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket minden tekintetben illeti.

e) A köztanácskozási nyelv mind a gyűléseken, mind a bizottmányokban Magyarországra nézve egyedül magyar: a kapcsolt részekben, saját szabályuk következtében is, anyai nyelvüket használhatják.

f) Az ekképp működendő megyei képviselőbizottmány tehát, a „megye közönségének nevében" úgy a ministeriummal egyenes érintkezésben álland, mint törvény értelmében a megyei tisztviselőkkel határozatilag rendelkezendik.

g) A bizottmány, mihelyt a jövő törvényhozás által a megyei szerkezet rendezve lesz, működését bevégezvén, s jegyzőkönyveinek bemutatásával a megye közönségének eljárásáról jelentést tevén, ideiglenes hatóságát a megye kezeibe leteszi.

h) A bizottmány ülései nyilvánosak.

CJH 237. P.

SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK

339.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

23. TÖRVÉNYCIKK

A SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKRÓL

[...] 1. § A város mint önálló köztörvényhatóság közdolgait törvényes felsőbb felügyelés alatt, minden más törvényhatóságtól függetlenül, a köztörvény szerint igazgatja.

2. § A városnak mint törvényhatóságnak rendőri, büntető- és magánjogi tekintetben alá vannak vetve – kivéve a megyék székházait és a valóságos hadiszolgálatban álló katonákat – azonban csak szorosan vett személyes s bűnvádi keresetekre és szolgálati vétségeikre nézve, minden a város határában létező egyének és javak, különbség nélkül.

3. § Azalatt, míg a városoknak rendezése iránt a törvény részletesen rendelkeznék, [a] következők határoztatnak meg.

a) A városok felosztása

4. § Oly városok, melyekben 12 000 lakosnál kevesebb vagyon, kisvárosoknak, melyekben 12 000 lakosnál több, de 30 000 lakosnál kevesebb vagyon, középvárosoknak, és melyekben 30 000 lakosnál több vagyon, nagyvárosoknak neveztetnek.

b) Tisztújításokról

5. § Az országgyűlési követek választásáról az egész országra nézve általánosan külön törvény rendelkezvén, a városi tisztviselők választására nézve ezennel határoztatik.

[...]

c) A tisztújítás megtartásáról

11. § A jelen törvény kihirdetése után a polgármester, illetőleg bíró azonnal közös és nyilvános ülésben egybegyűjti az eddigi tanácsot és választott polgárságot. Egy ülésben a tisztújító szék megtartására a gyűlés tagjai által elnök, egyszersmind küldöttségek választtatnak a választók összeírása végett; továbbá intézkedések tétetnek az összeírási eljárás végrehajtása és a választás helye és ideje körül.

12. § A választás napján, a választott elnök előülése alatt: szinte nyilvános ülés tartatik; és e gyűlésben

13. § Mindenekelőtt küldöttségek választatnak a gyűlés tagjai által a szavazatok összeszedésére és a kijelölés feletti intézkedésre, titkos szavazás által, legalább tíz tagból az összeírt választók közül alakítandók.

14. § Szinte e gyűlésen, a tisztikarnak és választott polgárságnak tagjai eddig viselt hivatalaikról lemondanak, a választási elnök pedig a választás idejére kapitányt, tiszti ügyészt és jegyzőt helyettesít.

A tisztikar választásáról

15. § A tisztviselők közül a polgármester, főbíró, főkapitány és alkapitányok, tanácsbeliek, jegyzők, tiszti ügyészek, levéltárnok, telekbíró, számvevő, tiszti főorvos, fősebész és főmérnök megválasztatnak. A választás kijelölés mellett, a kijelölés a kijelölő választmány által, a választási elnök közbejöttével történik.

16. § A városokban jelenleg létező tisztviselők közül azon egyének, kik oly hivatalt viseltek, mely a jelen törvény kihirdetése előtt, éltük fogytáig rendszerint újítás alá nem esett, fizetésüket éltük fogytáig megtartják; ellenben ha a jelen törvény szerint tartandó tisztújítás alkalmával vagy az eddig viselt, vagy magasabb hivatalra megválasztatnak, a választást elfogadni kötelesek, különben nyugpénzüket elvesztik; és szinte úgy elvesztik akkor, ha fenyítő közkereset útján bármikor valamely bűntény miatt marasztaltatnak.

17. § A számadással tartozó hivatalnokok ezúttal a városi törvényhatóságnak részletes elrendezéséig eddig viselt hivatalaikban meghagyatnak ugyan; a pénz- és egyéb tárakra leendő felügyelés azonban a jelen törvény szerint választandó tanács felelőssége alá helyeztetik; mely hogy ebbeli felelősségének teljes mértékben eleget tehessen, egyszersmind azon hatalommal ruháztatik fel, hogy tapasztalandó bármely visszaélés vagy hanyagság esetében, a számadókat a körülményekhez képest azonnal elmozdíthassa, sőt, le is tartóztathassa, és bűnperbe idéztethesse, helyettük ideiglenesen más kezelőket nevezhessen, és átalánosan a pénztárak biztosítása iránt minden szükséges intézkedéseket megtehessen.

[...]

A tanács- és közgyűlésekről

25. § Azalatt, míg a törvény részletesen intézkedend, a tanács azon hatósággal ruháztatik fel, melyel jelenleg a megyei kisgyűlések bírnak – a közgyűlés pedig ugyanazon hatósággal, melyel a megyei közgyűlések vannak ellátva, kivéve a be- és kitáblázásokat, továbbá azon kérdéseket, melyek szoros értelemben bírói eljárást igényelnek, vagy bírói zár megrendelését foglalják magukban.

26. § Mind a közgyűlések, mind a tanácsnak ülései nyilvánosak.

[...]

28. § Az állandó szakbizottmányok hatósága, milyenek: az árvai, gazdasági, szépítési és egyéb bizottmányok, jelen állapotban megtartatik, a bizottmányok közvetlenül a tanáccsal, a tanács által pedig a közgyűléssel állnak összefüggésben.

29. § A közgyűlés áll: a városi tisztviselőkből és képviselőkből együttvéve – elnöke a polgármester vagy akadályozása esetében a legidősb tanácsbeli –, határozat hozatalára pedig kisvárosokban legalább 20, középvárosokban legalább 30, nagyvárosokban legalább 40 tag együttléte szükséges.

30. § Közgyűlést tartani kell minden hónapban legalább egyszer, lehet ezenkívül többször is, valahányszor ezt vagy a közgyűlés előre megrendeli, vagy a tanács s illetőleg polgármester sürgető körülmények miatt szükségesnek tartja.

CJH 246–248. P.

A KÖZSÉGEK

340.

1836. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

9. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZSÉGEKNEK BELSŐ IGAZGATÁSÁRÓL

[...] 1. § A Község Bírája a Földes-Úr által kijelelt legalább három alkalmatos lakosok közül – az esküdt emberek pedig és Kis-Bírák minden földes-úri kijelelés nélkül, és ugyan mind ezek, mind amaz oly helyeken, hol az eddig divatozott gyakorlat szerint a helybeli lakosok

öszvessége minden különbség nélkül befolyt az Elöljárók választásába, továbbá is ezen módnak megtartásával – egyebütt pedig, hol eddig bár mely különböző választási módok divatoztak, minden a helységben vagy annak határában házat, vagy egyéb fekvő javakat bíró, és a választáson jelenlevő helybeli lakosoknak egyenként számítandó szavazatával esztendőnként fognak választatni; a közbirtokosokra nézve a Bíró választása eránt az rendeltetvén különösen: hogy ha azok magok közt három nap alatt sem egyeznének meg a kijelelendők eránt, ily esetben az illető Szolga-Bíró a községnek bíróságra alkalmatos három személyeket választás végett terjesszen elő. Jegyzőt pedig, ki jó erkölcséről és ügyességéről ösmeretes, a Földes-Úrnak jóváhagyása mellett az illető Község szabadon fogad, mely jóváhagyás megtagadása esetében a Megye Közönsége a fennforgó nehézségeket elintézi, és minden esetre arra fog figyelmezni, hogy a Községek Jegyzők nélkül ne maradjanak.

A helybeli Bírák és Esküdtek egy esztendőnek leforgása előtt nem foszttathatnak meg szolgálataiktól, ha csak kötelességök nagyobb elmulasztásával nem terheltetnének, vagy egyéb fontos körülmények másnak béhelyheztetését szükségessé nem tennék; a Jegyzők pedig vétségökhez képest, vagy más szükség úgy kívánván, a szerződési idő lefolyta előtt is, a Földes-Úr előre tudtával a Községek által szolgálatjaikból elbocsájtathatnak. Egyébiránt azon Községek, melyek eddig Jegyzőiket s Elöljáróikat az Uraság minden befolyása, avagy jóváhagyása nélkül szabadon választották s illetőleg felfogadták, ezen szokások mellett ezentúl is meghagyattatnak.

[...]

5. § A Község számadásait minden esztendő lefolytával a Földes-Urak vagy magok, vagy Tisztjeik által vizsgálják meg, s egy úttal mind azokat, mik a számadás vizsgálatával és megbírálásával kapcsolatban vannak, rendeljék el. Hogy pedig ezeknek az Uraságok részéről történhető elmulasztásával a Községek ne károsodjanak, minden esztendő első felében a járásbeli Tisztviselők pontosan összeírván azon Jobbágyi Községeket, melyeknek közelebb múlt esztendei számadásuk az illető uraságok által meg nem vizsgáltattak, arról jelentéseiket a legelső Megyei közgyűlésre adják be; mi is megtörténvén, az oly számadásoknak az uraság költségére leendő megvizsgáltatása eránt a Megye részéről szükséges intézetek tétessenek.

6. § Mihelyest a Község lakosai közül, a szülőknek bár melyike meghalálozván, árvákat hagy maga után, a helybeli Bíró két Esküdttel és a Jegyzővel a megholtnak vagyonát szemmel tartsák; sőt, ha a szülőknek egyike sem lenne életben, a vagyon bátorságáról is gondoskodjanak; s egyszersmind azon esetet nyomban mind az Uraságnak, mind a járásbeli Szolga-Bírónak is – ki az eránt a Megyének tudósítást tenni köteles – bejelentvén, az árva egész vagyona felől az Uraság közbejöttével tökéletes öszveírást készítsenek, melynek egy példánya a községnél is mindenkor megtarttassék. Természetes vagy végintézetbeli gyámatya nemlétében az Uraság meghallgatván a Községeket is, e végre alkalmas tulajdonokkal bíró személyt maga előtt esztendőnként adandó számadási kötelességgel s az árvák vagyonához irányzandó mértékletes jutalom ellen – amennyiben senki oly alkalmatos nem találkoznék, ki ingyen szolgálni akarna – gyámatyának fog nevezni, s egyszersmind köteleztetik mindenképp arra ügyelni, hogy mind az árvákra, mind vagyonokra szükséges gondviselés fordíttassék; nem lévén helye akár ezen cím alatt akár az összeírás alkalmával valamely taksáltatásnak vagy napi díjoknak.

Minthogy ezen gondviselés a jobbágyi kapcsolattal viszonyos legfőbb úri kötelességek közé tartozik oly Földes-Urak, kik ezen tisztöket nem teljesítik, s kiknek elmulasztása által az árva vagyona főképpen a szükséges felügyelés hiánya miatt akár az eredeti összeírás, akár a gondviselés ideje alatt kárt szenvedett; kötelesek lesznek az illető örökösöknek minden veszteségét arra az esetre kipótolni, ha a kár a vagyon eránti rendelkezésbe és gondviselésbe befolyt helybéli Elöljárók, Uraság tisztjei és gyámatyák által [a mennyire ti. a kár ezek vétségének lenne tulajdonítható] meg nem téríttethetnék, a hol pedig a kár egyedül az Úr vétsége által történt, csak ő maga tartozzék kárpótlással; az e részbeni kérdés elővétele és elítélése a Tiszti Ügyész felperessége mellett a Megyék Törvényszékére tartozván.

[...]

9. § [...] ha valamely Jobbágy magzatok nélkül múlna ki e világból, köteleztetnek a Bíró és a helybéli Elöljárók azt az Uraságnak, kit a végrendelet nélküli világos magvaszakadásnak esetében az örökösödés illet, nyomban bejelenteni; a 3-ik rész 30-ik Címjének rendelete oda terjesztetvén ki: hogy a Jobbágyok ezentúl minden, akár ingó, akár ingatlan szerzett vagyonaikról teljes végrendelkezési szabadsággal bírjanak.

CJH 42–43. P.

341.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

24. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZSÉGI VÁLASZTÁSOKRA NÉZVE

[...] 1. § A szabad királyi városokról ideiglenesen rendelkező XXIII. törvénycikk, mennyiben a választásokról, választókról és képviselőkről szól, a szepesi XVI. városokra és azon községekre is kiterjesztetik, melyek elsőbírósági hatósággal ellátott rendezett tanáccsal vagy már bírnak, vagy ennek utána fognak a megyék meghallgatása mellett a ministerium javaslatára Ő Felsége, illetőleg a királyi helytartó által felruháztatni.

2. § A rendezett elsőbírósági hatóságú községeknek közigazgatási állása, a törvény további rendeletéig, jelen állapotában megtarttatik.

3. § Az elsőbírósági hatóságú rendezett tanáccsal el nem látott községekben, az elöljárók választása iránt ideiglenesen a megyék fognak intézkedni.

CJH 249. P.

KÖZHIVATALNOKOK

342.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

29. TÖRVÉNYCIKK

AZ ORSZÁG KÖZHIVATALNOKAIRÓL

[...] A közigazgatásnak a ministeri felelősséggel összhangzásba hozatala tekintetéből, a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok iránt rendeltetik:

1. § A törvény útján kívüli elmozdíthatatlanság, egyedül az igazság szolgáltatásával megbízott bírói hivatalokra szoríttatik.

CJH 253. P.

A NEMZETŐRSÉG

343.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

22. TÖRVÉNYCIKK

A NEMZETI ŐRSEREGRŐL

[...] A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak őrködésére bízatok; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznék, a nemzeti őrsereg alakítására nézve következők határoztatnak:

1. § Mindazon honlakosok, kik városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben 200 pengő forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben féltelket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bírnak, vagy ha ily birtokot nem bírnak is, de

100 pengő forint évenkénti tiszta jövedelmük van, húszéves koruktól ötvenéves korukig – ha gazdai hatalom alatt nincsenek – a nemzetőrseregbe beírandók, és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

2. § A nemzetőrséget kir. városokban s rendezett tanáccsal ellátott községekben a helybeli hatóság: más helyekre nézve pedig az illető megyei vagy szabad kerületi törvényhatóságok szerkezendik össze.

3. § A nemzetőrségi fegyveres szolgálatra kötelezetteken kívül az illető megyei, kerületi, városi vagy rendezett tanáccsal ellátott községi hatóságok a nemzetőrségbe még más oly honpolgárokat is besorozhatnak, kiket az alkotmányos rend fenntartásában érdekletteknek s e kitüntetésre méltóknak ítélnek.

4. § A nemzetőrségből kirekesztetnek oly egyének, kik rablás, lopás, csalás, hitszegés, gyújtogatás vagy gyilkosság miatt büntetve voltak.

5. § Oly egyének, kik a 4. §-ban említett vétségeket mint nemzeti őrök követik el: az őrseregből az ellenük indítandó bűnper befejezéseig ideiglenesen az illető törvényhatóság vagy a helybeli elöljáróság által azonnal kitöröltetnek, és tőlük a fegyver elvétetik.

[...]

9. § Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja; s mihelyest e választások által az őrsereg alakítása megtörtént, megyékben – az annak hatósága alatt álló rendezett tanácsú községekre nézve is – az alispán, sz. kir. városokban és szabad kerületekben pedig a főtisztviselő a honvédelmi minisztert, úgy az őrsereg számára, mint szerkezetére s megválasztott tisztjeire nézve jelentést teszen, mire a kapitányságon felüli nemzetőrtiszteket Magyarországon a minister ajánlatára a nádor k. helytartó, a kapcsolt részekben a bán nevezendi ki.

10. § A magyarországi nemzetőrség fővezérét hasonlóan a nádor kir. helytartó nevezendi, a kapcsolt részekben a fővezérség a bánt s ennek nemlétében a kapcsolt részek alkapitányát, a magyar tengermelléken pedig a kormányzót illeti.

11. § Az őrseregnek a fegyverforgatásbani gyakorlására és ezen gyakorlásoknak betanítására alkalmas katonai egyénekről az illető törvényhatóságok felszólítása következtében a kormány gondoskodik.

12. § Azoknak, kik a szolgálathoz szükséges fegyvereket megszerezni nem képesek, fegyver a közállomány táraiból fog kiszolgáltatni.

13. § A nemzetőrsereg minden tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatú tagjaival egyenlő rangúaknak tekintendők, díjt azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak, külső szolgálatuk idejére díjuk a rendes katonaságéhoz hasonló lészen; mely díj tulajdon községük határán kívül ugyan, de illető törvényhatóságuk kebelébeni szolgálatuk idejére, a törvényhatósági házi pénztárból, illető törvényhatóságuk határán kívüli szolgálatuk idejére pedig az országos pénztárból fog fizettetni.

[...]

31. § A nemzeti őrsereg tagjai testi büntetéssel nem fennyíttethetnek.

32. § A király és haza elvárják, hogy a hon fiai, kiknek becsületére e törvény által a közállomány fenntartása bízva van, kötelességüknek híven és buzgósággal fognak megfelelni.

[...]

34. § A nemzeti őrsereg zászlójára következő hitet tesz:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, stb. a királynak és alkotmánynak hűséget, elöljáróimnak engedelmességet, esküszöm, hogy polgártársaimnak személyét és vagyonát minden törvénytelen megtámadás ellen elöljáróim felhívására oltalmazom, a közcsendet, békét és nyugalmat sem nem háborítom, sem háborítani nem engedem, átalában minden szolgálati kötelességemet, midőn tőlem megkívántatik, pontosan teljesítem, és leszek polgári elöljáróim vezérlete alatt hű őrje az alkotmánynak, a törvénynek és a hazának, Isten engem stb.

35. § A nemzetőrségi egész institutio a ministerium hatósága alá helyeztetik.

CJH 244–246. P.

344.

1848. ÉVI ERDÉLYI TÖRVÉNYCIKKEK

3. (ERDÉLYI) TÖRVÉNYCIKK
NEMZETI FEGYVERES ERŐRŐL

[...] 1. § A közbátorság biztosítása végett Erdélyben is a lehető legrövidebb idő alatt alakíttassék Nemzeti Őrsereg, melynek egy része mozdítható állapotban fog tartatni és ez rendes zsoldot húzni.

2. § Ezen alakítandó nemzeti mozdítható őrségnek száma és ennek, valamint az összes nemzeti őrseregnek is felfegyverzése, begyakoroltatása és rendezése felőli intézkedésre mint elrendeltetése szerinti alkalmazására is a Felelős Ministerium felhatalmaztatik.

3. § A jelenleg fegyvert viselő Székelyek jelen törvénycikk erejénél fogva nemzetőröknek tekintetnek – ennek folytában.

4. § A közöttük eddig fennállott törvénytelen katonáskodási viszonyok merőben eltöröltetnek, és polgári, úgy családi, mint vagyoni viszonyaikat illető jogaikba vissza és a polgári törvényhatóság alá rendeltetnek s ettől függendenek. Azonban

5. § A jelen súlyos körülmények között, mivel a hon kül- és belbátorsága mindenfelől fenyegettetik, mivel az ország minden lakosai közveszély fegyverreli meggátlására kötelesek, azért a fegyvert viselő (effektív standbeli) székelység mint Nemzetőr köteles katonai rendes fegyelem mellett katonáskodni, és a király és hon bizton számot is tart arra, hogy a hon védelme körüli kötelességét egész készséggel és buzgósággal teljesítendi; önként értetik azonban, hogy ezen kötelezettsége jelen alakjában csakis a közelebbi közös hongyűlésnek a honvédelem tárgyában teendő intézkedéséig tartand. – Mely közidőre is rendeltetik:

a) Ezen fegyveres (Effectivstand) őrség, valamint szolgálata, úgy gyakorlatai alkalmával is mindenkor rendes zsoldot húzand, midőn pedig törvényhatósága határain kívül rendeltetnék, a rendes zsoldon kívül ruházattal is elláttatik a köztár eszközeiből.

b) Tiszteknek ezentúl csak magyarul tudó hazafiak alkalmaztatnak, a meglevő al- és főtisztek közül pedig, akik más helyre nem alkalmaztathatnának, rangjuk fizetésük iránt biztosíttatnak.

6. § A ministerium intézkedni fog, hogy a hivatalos írások, jegyzőkönyvek és parancsszavak magyarul legyenek.

7. § A fegyveres székelyeken (effectiv standbeliek) kívüli minden székelyek a közöttük lakó primorokkal, nemesekkel és minden más lakosokkal egyenlő nemzetőri kötelezettség alá helyeztetnek, és ennek folytán rendeltetik ezeknek haladék nélkül őrseregre alakítása, felfegyverzése s egyenlő szolgálat teljesítése, az ország minden nemzetőreivel együtt.

8. § E törvényben kifejezett irányeszmék szerinti haladék nélküli intézkedésre a ministerium felhatalmaztatik.

9. § A székelységen kívüli határőrségnek azon részére, hol polgári helyhatóság is van, a föntebb írtak értelme általán kiterjed; a többire nézve pedig addig is, míg állapotjuknak hazánk alkotmányos rendszeréhez illesztése a törvényhozás által lehető legrövidebb idő alatt eszközöltethetnék, az 5-dik §*a)* pontja alatti kedvezék oly hozzáadással terjesztetik ki, hogy ahol az őrkatonák eddig ruházattal általán el voltak látva, azon könnyebbségben ezután is megtartatnak; e seregnek is a trón és haza megtartása körüli eddigi hű szolgálatára a törvényhozás bizton számít, és arra ezennel kötelezi is.

CJH 264. P.

KATONAI KÖZIGAZGATÁS

345.

1849

A CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI HADI FŐPARANCSNOKSÁG RENDELMÉNYE

A SZABADSÁGHARC DOKUMENTUMAINAK BESZOLGÁLTATÁSÁRÓL

Hogy azon kárhozatos befolyásnak, melyet a pártütő kormány és ügynökei, felingerlő hamis hírek terjesztésével, tapasztalás szerint igen foganatosan fenntartani törekedtek, véget vetni lehessen: és hogy azon hozzáférhetetlenségek – melyeknek onnét eredni kell, midőn a pártütő felekezet által kibocsátott rendeletek a nép elcsábítására célzók, tovább is forgalomban maradnak elháríttassanak: ezennel a császári s királyi hadi főparancsnokság rendelményeivel öszvehangzólag meghagyatik, hogy a' jelen rendelet vételétől számítva 8 napok alatt minden a' pártütő kormány, ennek hivatalnokai, al-hatóságok, és ügynökei, valamint a pártütők hadosztályainak parancsnokai által kiadott rendeletek – haditudósítások – parancsok, szóval minden bárminemű kibocsátások és közhírrétételek, akárkinek kezeinél legyenek is, minden kivétel nélkül, a legközelebbi császári s királyi térparancsnoksághoz megsemmisítés végett beadassanak. Mely parancsolatnak kellő kihirdetéséért minden városi és helységekbeli elöljáróságok, pontos teljesítéséért pedig minden magánosak, felelősekké tétetnek, és az e városbani katonai kormány annál inkább számol ezen parancsának foganatára, mert a pártütő kormány ilyes közrebocsátásai szántszándékos eltitkolásának és magánáli megtartásának egyenesen vétkes szándék és a pártütőkkeli egyetértés lehet csak alapja. (1849. október 20.)

MOL D55 GERINGER ÁLT. IRATAI

A KÖZIGAZGATÁS SZERKEZETE

346.

A' BEL-, IGAZSÁG- ÉS PÉNZÜGYI MINISTEREKNEK 1853-IKI JANUÁR 19-ÉN KELT RENDELETE

MELLYEL A' MAGYARORSZÁGI HELYTARTÓSÁG, MEGYEI HATÓSÁGOK ÉS SZOLGABÍRÓI HIVATALOK SZERKEZETÉT ÉS HIVATALOS HATÁLYÁT, TOVÁBBÁ A' BÍRÓI HATÓSÁGOK SZERKEZETÉT ÉS A' RENDSZERESÍTETT FIZETÉSEK ÉS NAPDÍJAK VÁZLATÁT, NEMKÜLÖNBEN EZEN SZERVEZET LÉTESÍTÉSÉT TÁRGYAZÓ LEGFELSŐBB HATÁROZVÁNYOK TÉTETNEK KÖZHÍRRÉ

Ő cs. kir. apostoli Felsége 1853-iki január 10-ikén kelt legfelsőbb határozványával a' magyarországi helytartóság, megyei hatóságok és szolgabírói hivatalok szerkezete és hivatalos hatálya iránt az *A.*, *B.*, *C.*, *D.* mellékletekben látható határozatokat megállapítani, 's az említett koronaországbani politikai és bírói hatóságoknál alkalmazott hivatalnokok és szolgák rendszeresített fizetéseinek és napdíjosztályainak az *E.* mellékletben foglalt vázlatát, az ezen vázlathoz csatolt megjegyzésekkel együtt legkegyelmesebben jóváhagyni méltoztatott.

Egyébiránt Ő cs. kir. apostoli Felsége abbeli legfelsőbb akaratát méltóztatott nyílvánitani, hogy a' helytartó hatáskörét tárgyazó határozatok által, azon kiterjedtebb jogok és különös teljhatalmak, melyek Albrecht főherczeg Ő császári Fenségére mint Magyarország katonai és polgári kormányzójára ruháztattak, korlátozó változást ne szenvedjenek, nemkülönben hogy a' mennyiben más legfelsőbb határozat nem rendeltetik, a' kinevezések azon hivatalnoki állomásokra, melyek ezen alapvonalak szerint a' vegyes hivatalok személyi ügyeire kirendelt betöltő bizottmánynak, a' megyei hatóságok vagy a' helytartósági osztályok elöljáróinak engedtettek át, az említett polgári és katonai kormányzó megerősítésének 's illetőleg elhatározásának tartassanak fönn.

A' helytartóság öt osztályai hatáskörének gyakorlása végett alakítandó közigazgatási vidékek elkörítése Magyarországban, az említett 1853-iki január 10-ikén kelt legfelsőbb határozvány folytán, a' mennyiben túlnyomó közigazgatási tekintetekből valamely részletes módosítás célszerűnek vagy szükségesnek nem mutatkozik, a' jelenleg létező kerületek kiterjedése szerint határozandó meg.

Egy helytartósági osztály közigazgatási területe egyszersmind egy kerületi főtörvényszék területét képezendi; az öt kerületi főtörvényszékek székhelyei, 'a mennyire lehetséges ugyanazon városokba teendők, melyekben a' helytartósági osztályok léteznek.

A' megyei hatóságok, a' legfelsőbb rendelethez képest, a' hozzájuk utasított közigazgatási területre nézve ott, hol jelenleg léteznek, továbbá is fennmaradnak. [...]

A' fölállítandó első folyamodási törvényszékek tekintetében az ezen bírói hatóságok hatásköre és szerkezete iránt kibocsátott legfelsőbb határozatok s' azon elv tartandó szem előtt, hogy kerületi törvényszékek csak azon helyeken, hol helytartósági osztályok léteznek, más helyeken pedig megyei törvényszékek teendők javaslatba. [...]

Bach. Krauss. Baumgartner

TÖRVÉNYLAPOK 1853. FEBRUÁR 24. III. DB.

A. LEGFELSŐBB HATÁROZATOK A' HELYTARTÓSÁG SZERKEZETE ÉS HIVATALOS HATÁSKÖRE IRÁNT MAGYARORSZÁGBAN

Első szak

A' helytartóság szerkezete

1. § A' helytartóság Magyarországban a' legfőbb közigazgatási hatóság:
1. a' politikai és rendőri közigazgatás ügyeire átalában;
2. a' vallási 's közoktatási ügyekre;
3. a' kereskedelmi 's iparügyekre;
4. a' földmívelési ügyekre;
5. azon építészeti ügyekre nézve, melyek az országos pénzügyi hatóság ügykörének valamely tárgyát közvetlenül nem érintik, vagy a' helytartóságtól függetlenül, világosan az ország más valamely hatóságához nem utasítvák.

2. § Az ügyeknek szabályszerű és gyors vezetése végett a' helytartóság öt osztályokban (szakokban) működik, melyek közül mindegyik politikai országos hatóságul van kirendelve a' hozzáutasított közigazgatási területre nézve, és a' helytartóságot illető hivatalos működéseket teljesíti.

3. § A' helytartóság áll a' helytartóból (katonai és polgári kormányzóból), alelnökökből, udvari tanácsosokból, helytartósági tanácsosokból, titkárokból 's fogalmazókból és kezelési hivatalokból.

[...]

6. § Mindegyik helytartósági osztálynak a' megyei politikai hatóságok 's mindazon hatóságok, hivatalok, más közlönyök és nyilvános intézetek alárendelvék, melyek ezen országos hatóság közigazgatási vidékében a' hozzája utasított, az 1. §-ban érintett tárgyakra nézve fönnállanak.

A' helytartósági osztály mindezen hatóságokhoz, hivatalokhoz és közlönyökhez, a' hozzájuk utasított hatáskörön belül, vagy felsőbb parancsok teljesitése végett, utasításokat és meghagyásokat intéz, 's tőlük tudósításokat és jelentéseket kap.

7. § A' helytartóság a' politikai közigazgatás tárgyaira és személyzeti ügyeire nézve a' belügyministerium alá van rendelve; a' mennyiben pedig az 1. §-hoz képest a' helytartóság körébe tartozó ügyek más ministeriumokhoz vagy központi hatóságokhoz utasítvák, a' helytartóság ezek alatt is áll.

[...]

Második szak
Hatáskör
A) A' helytartóé

11. § A' helytartó (katonai és polgári kormányzó) a' helytartóság legfelsőbb főnöke. Ő vezeti 's ellenőrzi az ország politikai közigazgatását. Ő ezen fölül azon hivatalos hatályt gyakorolja, mely reá személyesen mint helytartóra ruháztatott.

12. § Ő látja el azon ügyeket, melyek hozzá közvetlenül Ő cs. kir. apostoli Felsége által vagy az illető ministeriumok által személyes elintézés végett utasíttatnak.

13. § A' helytartó (katonai és polgári kormányzó) belátása szerint mindegyik helytartósági osztály tanácsgyűléseiben elnökölhet, annak minden tárgyalásait megszemlélheti, 's oly intézkedéseket tehet, melyek nekie alkalmasaknak látszanak arra, hogy a' helytartósági ügyek rendes ellátása biztosíttassék.

14. § Az ország közigazgatásában észrevett fogyatkozásokon a' helytartó (katonai és polgári kormányzó) saját hatásköre szerint segítend, vagy azoknak elhárítása, nemkülönben kívánatos javitások behozatala végett a' szükséges intézkedések iránt felsőbb helyen javaslatot teend.

15. § A' helytartó (katonai és polgári kormányzó) gondoskodik a' törvényeknek 's az egész országban közhírré teendő legfelsőbb parancsoknak és a' központi hatóságok rendeleteinek szabályszerű kihirdetéséről, valamint azoknak az országbani végrehajtásáról. [...]

A' helytartónak azonban jogában álland, oly intézkedéseket is, melyeket ő egy meghatározott közigatási területre nézve bocsát ki, ha ezt célszerűnek találja, saját aláírásával és saját neve alatt tétetni közhírré.

16. § A' ministeriumoknak, a' legfőbb rendőri hatóságnak és a' főszámvevői igazgatóságnak azon kibocsátványai és határozatai, melyek a' helytartónak (katonai és polgári kormányzónak) fönntartott ügyre vonatkoznak, közvetlenül az ő személyéhez intéztetnek, ha pedig azok a' helytartósági osztályok vagy azok elöljáróinak hatásköréhez tartozó tárgyakra vonatkoznak, úgy azok hozzájok intézendők ugyan, de a' helytartónak nyílt pecsét alatt megküldendők.

Éppenúgy a' helytartósági osztályok 's azok elöljáróinak a' központi hatóságokhoz intézett beadványai és tudósításai oda a' helytartó által juttatandók, ki is azokhoz „l á t t a m"-át vagy megjegyzéseit mellékeli, avagy nézeteit külön nyilvánítja.

17. § Minden tárgyalások, melyekben új törvényes határozatokat, a' fönnálló törvények alóli kivételeket és szervezéseket tárgyazó javaslatok vagy véleményezések forognak kérdésben, a' helytartó (katonai és polgári kormányzó) elébe terjesztendők, a' kire bízva marad a' szükséghez képest további kihallgatásokat vagy tanácskozmányokat rendelni, vagy a' mennyiben új intézkedésre elegendő okot nem látna, a' tárgyalást ezen értelemben elintézni, vagy végre ha felsőbb elhatározás ismertetik szükségesnek, azt kikérni.

18. § A' rendőrség felsőbb kormányzását az egész országban a' helytartó (katonai és polgári kormányzó) vezeti. Ő figyelmét szakadatlanul mind arra fordítja, mi a' csend, rend 's bátorságnak az országbani fönntartására vonatkozik.

Ő köteles a' legcélszerűbb intézkedéseket kellő időben megtenni a' végett, hogy azoknak minden háborítása megakadályoztassék, 's ha az mind a' mellett is megtörténnék, azt hathatósan elnyomni, mi végre az arra hivatott hatóságok közremunkálását és szükség esetében a' fegyveres erő segélyét köteles igénybe venni.

A' helytartó továbbá az országbani minden fontosabb észrevételekről és eseményekről az illető felsőbb hatóságokat haladék nélkül tudósítandja, 's azokat átalában az ország állapotáról folytonos tudomásban tartandja.

19. § A' helytartóra (katonai és polgári kormányzóra) bízatik különösen azon intézmények és intézkedések legfelsőbb vezetése, melyek a' sajtó, az azzal összefüggő iparok és kereskedelmi vállalatok, az egyletek, színházak, színjátékok és az útlevél- 's idegeni ügy fölötti őrködést tárgyazzák.

Ő neki van fönntartva azon egyletek megengedése, melyek felsőbb jóváhagyást nem szükségelnek.

Ő adja meg az engedelmet, a' fönnálló szabályok pontos megtartása mellett, a' könyvnyomdák, könyv-, mű- és zeneműkereskedések fölállítására, továbbá a' színjátékok vagy más nyilvános mutatványokrai jogosítványt.

Állandó színház fölállítására a' legfelsőbb engedelem kérendő ki.

20. § Nemességi fokozatok, rendek, címek és kitüntetések adományozása, családi hitbizományok fölállítása, fejedelmi adományozástól függő alapítványhelyek, 's átalában a' legfelsőbb elhatározás alá tartozó minden kegyelmi ügyek iránt a' tárgyalás és javaslattétel a' helytartónak (katonai és polgári kormányzónak) tarttatik fönn.

21. § A' helytartó (katonai és polgári kormányzó) föl van hatalmazva, miszerint az országnak elemi események által károsult lakosai számára az ország egész terjedelmében gyűjtögetéseket eszközöljön. Tűz, víz vagy más veszélyek alkalmával kitüntetett különös tevékenységért pénzbeli jutalmakat rendelhet huszonöt forintnyi összegig, a' mennyiben ezen kiadások fedezése az előleges költségvetésben bennfoglaltatik.

22. § A' vallás tárgyaira nézve a' helytartó (katonai és polgári kormányzó) hatásköréhez azon ügyek tartoznak, melyeknél az egyháznak az álladalomhozi viszonyát vagy a' hitvallásokhoz egymás közötti helyzetét tárgyazó elvkérdések, vagy a' püspöki székek 's más magasb egyházi méltóságok betöltését tárgyazó véleményzés forog fönn.

23. § A' helytartó (katonai és polgári kormányzó) a' helytartóság ügyköréhez tartozó ügyágaknak különös utasítások szerint összeállítandó álladalmi költségvetéseit az illető ministeriumokhoz 's az országos pénzalap iránti évenkénti előleges költségvetéseket és számadások befejezéseit a' belügyministeriumhoz juttatja. Az országos pénzalap és annak részei kezelésére nézve, további határozatok kibocsátásáig, a' mostani szerkezetnél kell maradni.

24. § Az alelnökök, udvari tanácsosok és helytartósági tanácsosok helyeire nézve a' helytartó (katonai és polgári kormányzó) a' betöltési javaslatot a' belügyministerium elé terjeszti. A' politikai szolgálatágbani minden egyéb szolgálati állomásokra nézve, melyeknek betöltése Ő cs. kir. apostoli Felségének vagy a' ministereknek van fönntartva, a' helytartó az illető politikai országos hatóságok elöljáróinak betöltési javaslatait saját megjegyzéseivel és indítványaival a' belügyministeriumhoz küldi. [...]

B. LEGFELSŐBB HATÁROZATOK
A' SZOLGABÍRÓI HIVATALOKNAK SZERKEZET ÉS HIVATALOS HATÁLYA IRÁNT MAGYARORSZÁGBAN

Első fejezet
A' szolgabírói hivatal szerkezete

1. § A' szolgabírói hivatal, a' hozzája utasított járásra nézve, más hatóságoknak vagy közlönyöknek világosan fönn nem tartott minden közigazgatási és törvényszolgáltatási ügyekben a' legalsóbb országfejedelmi hatóságot képezi.

2. § A' szolgabírói hivatal az ügymenet és folyamodás útja tekintetében a' felsőbb politikai, bírósági vagy adóhatóság alatt áll; ezen hatóságok meghagyásait 's utasításait veszi és teljesíti, 's azokhoz tudósításokat és jelentéseket tesz.

3. § A' szolgabírói hivatal ügymenetét minden ágaiban vezérli s ellenőrzi [...]

4. § A' szolgabírói hivatal személyzete a' szolgabírón kívül segédekből, tollnokokból, irnokok 's szolgákból áll. Mely hivatalnokok és szolgák rendelendők ezen elvek szerint minden szolgabírói hivatal mellé, a' szervezés létesítésénél határoztatik meg, s' jelenleg pusztán a' telekkönyv vezetésével megbízandó hivatalnokok tekintetében határoztatik meg, miszerint ezek ezen hivatali működésökre nézve felesketendők és különös felelősség és őrködés alá vetendők.

Továbbá a' szolgabírói hivatalok mellé a' szükséghez képest a' helytartósági osztály és az illető kerületi főtörvényszék közigazgatási területére nézve létező fogalmazói gyakornokok és hallgatászok [csendben figyelők] létszámából az ügyvezetésbeni segélynyújtás 's a' megkívántató utódok kiképzése végett hallgatászok és fogalmazói gyakornokok rendel-

tetnek, részint segéddíjjal, részint a' nélkül; a' kirendelt fogalmazói gyakornokok és hallgatászok, kirendeltetésük tartamára nézve azon szolgabírói hivatal személyzeti létszámának, melyhez szolgálattétel végett rendelvék, egy részét képezik, és a' hivatal elöljárója irányában azon alárendeltségi viszonyba lépnek, melyben az elöljáróhoz a' személyzeti létszám többi tagjai állanak.

[...]

Második fejezet
A' szolgabírói hivatal hatálya

Első szak
A' politikai közigazgatás ügyeiben

22. § A' szolgabírói hivatal hatályához tartozik – mennyiben e' végre más közlönyök nem rendelvék – a' törvények foganatosításáról, a' biztonság fönntartásáról, a' közrend és csendről 's a' közjólét előmozdításáról a' fölügyelete alá utasított intézetek általi közvetlen gondoskodás.

23. § A' törvényeknek 's a' hatóságok közhírré teendő rendelkezéseinek a' járáson belüli kellő kihirdetéséről, a' fönnálló szabályok 's a' kapott felsőbb meghagyásokhoz képest, a' szolgabírói hivatal gondoskodik.

24. § Azon szolgabírói hivatalok, melyek járásai az országos határszélt érintik, ha a' határfolyókon s' patakokon építkezéseket vagy különben valamely aggályos változást vesznek észre, azt azonnal gondosan kinyomozni 's az elöljáró politikai hatóságnak följelenteni kötelesek. Ugyanennek kell történnie, ha egy vagy több az országos határt megjelelő cölöpök vagy egyéb határjelek megrongáltatnak, ledöntetnek vagy elvétetnek, avagy elromlanak.

Községbeli határok fölötti perlekedéseknél, mennyiben a' tárgy a' bíróság hatásköréhez nem tartozik, a' szükséges nyomozásokat a' szolgabírói hivatal teszi meg, 's azokat elhatározás végett az elöljáró politikai hatóság elibe terjeszti.

25. § Az inség meggátlása 's enyhítése végetti intézkedésekre vonatkozó javaslatok előterjesztése 's azok foganatosítása a' szolgabírói hivatal kötelességei közé tartozik; az ilyetén intézkedések közvetlen megtétele a' szolgabírói hivatalt csak különösen sürgető esetekben illeti. A' szolgabírói hivatal jelesen őrködni és gondoskodni tartozik, miszerint a' személy és vagyon megsértései meggátoltassanak, előforduló károsodásoknál főképp tűzvésznél, vízáradásnál, éhségnél 's ilyetén kiterjedt szükség eseteiben, a' kár elharapódzása megakadályoztassék, a' szorultságban levőknek kitelhető segély nyújttassék, a' kár terjedelme 's oka kinyomoztassék, a' beállott ártalmas következmények elháríttassanak 's a' törvényszegők vizsgálat és büntetés alá vettessenek. E' végre a' szolgabírói hivatalnak jogában áll, a' többi nyilvános közlönyöket a' hozzájok utasított ügykörhöz képest a' tartozó közremunkálásra fölhívni, 's őket ennél ellenőrizni. Ha nagyobb mértékbeni gyűjtögetések vagy egyéb szükségbeli segedelmezések, avagy tűz-, víz- és egyéb veszélyeknéli kitűnő viseletért járó életmentési díjak és megjutalmazások forognak fönn, úgy a' szolgabírói hivatal a' felsőbb politikai hatósághoz köteles fordulni.

26. § Erőszakos vagy gonosz szándékból elkövetett birtokháborításoknál a' szolgabírói hivatal tartozik mindent elkövetni a' végre, hogy a' közrend fönntarttassék és újra helyreállíttassék, 's további megtámadások meggátoltassanak, az eléfordult birtokháborítási panaszok iránti bírói eljárás fönnmaradván.

27. § A' földmívelést (szántást-vetést, erdőszetet, vadászatot 's halászatot) tárgyazó ügyekben, a' szolgabírói hivatal járása terjedelmében a' létező szabályok 's intézmények megtartása fölött őrködik, az elöljáró hatóságoktól vett utasításokat foganatosítja, és előforduló esetekben – ha a' határozat a' bíróság hatásköréhez nem tartozik, vagy világosan a' felsőbb politikai hatóságnak nem tarttatott fönn – első bíróságképp határoz.

28. § A' szolgabírói hivatal járása terjedelmében, a' fönnálló szabályokhoz 's a' hozzá érkezett felsőbb meghagyásokhoz képest az utak és hidak elkészítéséről 's jó karban tartásáról gondoskodik. Továbbá a' szolgabírói hivatalokat illeti a' fölügyelet és őrködés a' vízi művek, különösen a' malmok, farekeszek, zsilipek, faúsztatók, védépítmények 's a' t. állapota 's ezeknek a' partokra 's vízekrei befolyása fölött, a' végre, hogy a' körülményekhez képest a' felsőbb vagy különösen hivatott hatóságok behatását igénybe vehessék, vagy sürgető esetekben kellőleg intézkedhessenek. Ha járáson belüli új utak csinálása körül forog a' kérdés, melynél kisajátításoknak vagy több községek közremunkálásának kell történnie, vagy melyek a' megye vagy az ország határán vezetnek, az erre vonatkozó tárgyalásokat a' szolgabírói hivatal folytatja, 's azokat további intézkedés végett a' felsőbb politikai hatóság elibe terjeszti.

29. § A' szolgabírói hivatalt illeti: a' késedelmi 's iparüzleti jogosítványok első bíróságképpeni megadása, és pedig a' községelöljárók meghallgatása után, a' mennyiben bizonyos iparüzleti és kereskedelmi jogok megengedése felsőbb hatóságoknak nem tarttatott fönn; továbbá az első bíróságképpeni határozat iparháborításoknál, azaz jogosítlan iparüzletnél, az engedély hiányánál vagy túllépésénél, avagy az arra jogosítottak iparüzletének akadályozásánál és háborításánál.

30. § Az összeírásnál a' szolgabírói hivatal szabályszerűleg közremunkálni tartozik. A' szolgabírói hivatalt illeti az alatta álló községek tekintetében, a' község meghallgatása után a' községhezi tartozás fölötti határozat, nem különben a' honlevelek kiadása. A' szolgabírói hivatal a' fönnálló szabályok 's a' számára kibocsátott utasításokhoz képest közremunkál az újoncozásoknál, katonáknak értekezlet vagy kegyelem útjáni elbocsátásánál, ezeknek hivatalbóli kiállításánál, valamint az engedélyezettek, a' hazájukba elbocsátott tartaléklegények s' nyílt leveles sérvvitézek [sérült, rokkant katonák] őrszemmel tartásánál 's az engedélyezettek beszólításánál.

31. § A' szolgabírói hivatalt illeti az előfogatszolgáltatásra 's a' sereg beszállásolására vonatkozó ügyek ellátása. A' katonai rendelkezésekhez 's a' fönálló törvények és felsőbb rendeletekhez képest a' szolgabírói hivatal gondoskodik, miszerint a' szükségelt előfogat 's beszállásolás a' kötelezettek között fölosztassék, 's ezek által kiszolgáltassék. E' részben a' községelöljárókat vagy az általuk, avagy az elkülönzött birtok tulajdonosai által a' beszállásolási 's előfogati ügyekre rendelt közlönyöket működéseikben ellenőrzi, a' szükség esetében közvetlenül segélyt szerez, 's az előforduló panaszok fölött határoz. Ha a szolgabírói hivatalok gyámolítása végett oly fontos hadúti állomásokra, a' hol szolgabírói hivatal nem létezik, a' beszállásolásra 's előfogati ügyekre nézve különös hadúti biztosok rendeltetnek, ezek a' szolgabírói hivatal alá tartoznak.

32. § A' hadsereg élelmezését tárgyazó ügyekben a' szolgabírói hivatal, mennyiben a' katonai közlönyök által ez iránt megkerestetik vagy a' felsőbb hatóság által megbízatik, közremunkálni tartozik.

33. § A' szolgabírói hivatalt illeti: a' községelöljárók meghallgatása után a' politikai házassági engedélyek megadása, mennyiben az ilyes engedélyek szükségesek, 's kivételesen felsőbb hatóságoknak nem tartvák fönn.

34. § A' szolgabírói hivatal engedi meg az önkénytes közárveréseket, és az e' tekintetben fönnálló szabályok megtartásáról 's pontos teljesítéséről gondoskodik.

35. § A' szolgabírói hivatal teszi mindazon intézkedéseket, melyek a' rendőri igazgatás ügyleteiben a' törvények és az elöljáró hatóságok utasításai által rendeltetnek, vagy a' melyeket hatáskörén belül maga talál elrendelendőknek. A' szolgabírói hivatal ezen intézkedéseket vagy közvetlenül, vagy az erre különösen hivatott közlönyök [hivatalos közegek] (egészségügyi, műtani [műszaki], rendőri közlönyök, csendőrség és egyéb őrtestek) segélyével, avagy az adott utasítások szerint a' közremunkálásra kötelezetteknek szorítása és ellenőrzése által teljesíti.

36. § A' szolgabírói hivatal tartozik a' sajtó- 's hírlapügyre 's azon egyletekre, melyek a' járásban léteznek vagy abban céljaikat követik, felügyelni.

37. § A' szolgabírói hivatal köteles, az el nem ismert hitfelekezetek nyilvános vallásgyakorlatának meggátlásáról gondoskodni. A' szolgabírói hivatal kezeli az ünnep- és vasárna-

pok megünneplésére 's a' vallás és isteni tisztelet háborításainak meggátlására vonatkozó szabályokat.

38. § A' szolgabírói hivatalt illeti az idegeni rendőrség, a' mennyiben ennek kezelése más közlönyökre nem bízatik, jelesen az idegenek fölötti őrködés, a' vándorkönyvek 's utazási okmányok kiadása a' fönnálló szabályokhoz képest, a' vándorkönyveknek az utazás tovább folytatása végetti láttamozása, a' házalólevelek láttamozása, a' járáshoz nem tartozó kétes, kereset nélküli vagy magukat igazolni nem képes egyének kiutasítása és tovaszállítása, a' kiutasítási ügy, a' cirkálások elrendelése és vezetése 's azoknáli közremunkálás, ha azok felsőbb hatóságok által rendeltetnek el.

39. § A' szolgabírói hivatal hatásköréhez tartozik a' szegények ápolásáróli gondoskodás a' fönnálló intézmények és törvények szerint, a' községek őrszemmel tartása 's kötelességeik teljesítésére szorítása 's az arrai fölügyelés, miszerint a' szegények ápolására 's más ilyetén jótékony célokra fönnálló községi vagy járási intézetek kellőleg igazgattassanak 's használtassanak, 's a' koldulás eltörlése.

40. § Az egészségügyi rendőrség tekintetében a' szolgabírói hivatal köteles a' fönnálló szabályok 's a' felsőbb meghagyások figyelembe vételével azon intézkedéseket, melyek járványoknál, ragályoknál 'st. eff. avagy a' községi állapot megóvására átalában szükségesek, végrehajtani, és sürgető esetekben közvetlenül intézkedni, nemkülönben az e' végre különösen rendelt orvosi közlönyöket kötelességök teljesítésében őrszemmel tartani 's azokat gyámolítani.

A' szolgabírói hivatalt illeti: az egészségügyi-rendőrségi 's a' betegápolási, a' himlőoltási 's a' szülészeti ügyekrei fölvigyázás, végre azon kór-, siny-, szülő-, őrültházak 's a' t. fölötti őrködés, melyek a' járásban községi vagy járási intézeteképp léteznek, avagy különösen a' szolgabírói hivatal fölügyelete alá utasítvák.

41. § A' szolgabírói hivatal kezeli az erkölcsiségi rendőrséget, az adja meg a' járásbani zeneengedélyeket 's a' színjátékok 's egyéb mutatványokrai engedelmet, a' mennyiben az illető egyének a' törvényes jogosítvánnyal már ellátvák.

42. § A' szolgabírói hivatal köteles a' tisztaságról 's úti rendőrségről gondoskodni, 's az ez iránt létező szabályok 's intézmények fönntartása fölött őrködni.

43. § A' szolgabírói hivatal őrködik a' cselédügy fölött, a' cselédségi rendtartásokat 's a' mesterlegények, gyármunkások, inasok 'st. eff. iránti rendszabályokat foganatosítja.

44. § A' tűz- 's építési rendőrség a' szolgabírói hivatalt illeti.

Ezen tekintetben a' szolgabírói hivatal teendői közé tartozik jelesen: a' politikai építési engedélyek megadása, mennyiben e' végre az építési szabályok szerint felsőbb jóváhagyás nem kívántatik; a' tűzszemle; a' tűzoltó intézetek, építésvezetéseknéli kellő elővigyázatok, a' lakásokba kellő időbeni be- 's az azokbóli kiköltözés fölött biztonsági és egészségi tekintetekből őrködés 's a' t.'s a' t.

45. § A' szolgabírói hivatal hatályához tartozik a' vásári 's iparüzleti rendőrség, az árszabási 's iparüzleti díjrendtartások gyakorlása, a' mértékhitelesítésre, mértekekre és súlyakrai fölügyelet, a' céhek és testületek fölötti őrködés.

46. § A' szolgabírói hivatal kezeli a' mezei, erdei és vadászatrendőrségi szabályokat.

47. § A' szolgabírói hivatal első bíróságilag határoz, ha valaki oly intézkedések vagy rendelkezések miatt emel panaszt, melyek a' rendőrség gyakorlásában a' szolgabírói hivatal alá tartozó községelöljáró vagy a' rendőrség egyik vagy másik ágára nézve kirendelt 's a' szolgabírói hivatal alatt álló közlöny által tétetnek, valamint a' keresztül utazók által, valamely út- vagy hídvámszedő, postamester, korcsmáros, bérkocsis, fuvaros, hajós 'st. eff. részéről túlkövetelés vagy illetlen bánásmód miatt támasztott panaszok fölött.

48. § A' szolgabírói hivatalt illeti az első bíróságképpeni tárgyalás és határozat a' rendőrségi szabályok 's intézmények megsértésénél, mennyiben ezek a' büntető bírósági hatáskörbe (58. §) nem tartoznak, avagy világosan más hatóságokhoz nem utasítvák.

49. § Az egyházi és világi (iskolai, közoktatási, jótékony-, képző- és emberiségi 's a' t.) alapítványoknál a' szolgabírói hivatalnak kötelességében áll, az álladalom felügyeletei 's

gyámsági jogát gyakorolnia, mennyiben e' végre különös közlönyök nem rendelvék, avagy ezen hatály felsőbb hatóságnak nem tartatott fönn.

50. § A' szolgabírói hivatalt illeti: a' házasság kihirdetése alóli fölmentvény megadása közelgő halálveszély eseteiben, ott, hol az törvényesen a' helységelöljárókhoz utasíttatott; az egyházi gondviselőség ügyeibe 's az egyházak és paplakok építéseinéli befolyás, az ez iránt létező szabályokhoz képest; a' törvényes hivatali eljárás a' papi illetékekre nézve 's ezeknek végrehajtás útjáni behajtása, a' mennyiben ezek (úgymint gyűjtögetések, papi bérek 's a' t.) a' politikai közigazgatás hatályához tartoznak.

51. § Iskolai és nevelési ügyekben a' szolgabírói hivatal a' fönnálló szabályokhoz képest az álladalom fölügyeleti jogát gyakorolja; a' szolgabírói hivatal teendőihez tartozik a' gyűjtögetések 's iskolapénzek tekintetébeni eljárás 's az e' részbeni végrehajtás elrendelése; az iskolai építkezések 's az iskola számára való bútorok, eszközök, égőanyagok 's különbeni kellékek beszerzését tárgyazó kötelezettség fölötti tárgyalás és határozat, mennyiben a' tárgy felsőbb hatóságnak nem tartatott fönn vagy különös közlönyökhez nem utasíttatott; az iskolaépület jó karban tartása 's az iskolába járás fölötti őrködés; a' szolgabírói hivatal köteles a' kellő iskolába járás végett a' törvényes eszközöket alkalmazni, 's a' tanítók magaviselete ellen támasztott panaszoknál eljárni; végre az iskola számadásokat 's kimutatásokat a' felsőbb hatóság elibe terjeszteni.

52. § A' szolgabírói hivatal a' községi ügyek igazgatása tekintetében a' törvényekhez 's községi rendtartásokhoz képest az alája tartozó községekre felügyel, azokat gyámolítja 's fölvilágosítja; 's ezen ügyekben a' törvények 's községi rendtartások által hozzá utasított tárgyak fölött határoz.

53. § A' szolgabírói hivatal köteles arról gondoskodni, miszerint a' hivatalos hatályához tartozó ügyágakban [ügykörökben], a' járáson belül, a' hatóságok törvényes rendeletei és intézkedései teljesíttessenek; szükség esetében a' szolgabírói hivatalt illető kényszerítő eszközöket alkalmazza, 's a' törvények kezelésére rendelt más hatóságoknak, hivataloknak 's ezek közlönyeinek megkeresésök folytán törvényes segélyt nyújt.

54. § Ha a' rendelkezése alatt álló eszközök a' csend és rend fönntartására 's helyreállítására vagy a' törvények és rendeletek végrehajtására nem lennének elegendők, a' szolgabírói hivatal szükséges katonai segély végett a' felsőbb hatósághoz köteles fordulni.

Sürgető esetekben és ha a' késedelem veszéllyel jár, a' szolgabírói hivatalnak jogában áll a' katonai segélyt a' hivatali elöljáró saját felelőssége alatt közvetlenül fölkérni, miről azonban a' felsőbb hatóságnak azonnal jelentés teendő.

55. § A' szolgabírói hivatalnak a' csendőrséghez 's a' különbeni őrtestekhezi viszonya az ez iránt fönnálló, különös törvények és szabályok által szabályoztatik.

56. § A' szolgabírói hivatal rendelkezése alatt álló törvényes eszközök, tekintélye fönntartása 's a' tiszteletlenség meggátlása végett, előforduló esetekben a' fönnálló szabályokhoz képest alkalmazandók.

Második szak

Az igazságszolgáltatás ügyeiben

57. § A' szolgabírói hivataloknak a' polgári és büntető törvényhatóság tárgyaibani hatásköre következő módon határoztatik meg:

A. *Büntető törvényhatóság*

58. § A' szolgabírói hivatalt mint bíróságot, az első folyamodási büntető törvényhatóság, a' vizsgálat, tárgyalás és határozat minden más hatóságokhoz nem utasított kihágások fölött teljes kiterjedésben illeti.

59. § A' szolgabírói hivatalt mint bíróságot illetik továbbá mindazon hivatalos cselekvények, melyeket a' büntető perrendtartás hozzá utasít.

60. § Az első folyamodási törvényszékeknek jogában áll, a' bűntettek és vétségek iránt őket illető büntető törvényhatóság egyes teendőit, p. o. tanúvallatások eszközlését, szem-

besítéseket, szemléket 's a' t. 's a' t. a' szolgabírói hivatalokra átruházni, vagy ezeket azok eszközlése végett megkeresni; ennélfogva a' szolgabírói hivatal ezenfölül az első folyamodási törvényszékek által ráruházott minden ilyes teendők tekintetében segédhatóságképen is müködendik.

B. *Polgári törvényhatóság*

61. § A' szolgabírói hivatalok hatásköre a' peres ügyekben 's azokon kívüli polgári törvényhatóság tekintetében, a' törvényhatósági szabály 's az ennek foganatosítását tárgyazó szabályok által határoztatik meg.

Itt pusztán az állapíttatik meg, miszerint a' szolgabírói hivatal mint bíróság mindazon esetekben, a' hol a' peres ügyekben 's azokon kívül az első folyamodási törvényszék hivatalos eljárása a' szolgabírói hivatal közbenjárása által könnyebbíttethetik, akár kézbesítések vagy bírói határozatok, zárlatok, leltározások, becslések 's árverezések, akár tanúvallatások, szemlék 's egyéb nyomozások, avagy különben bármely más cselekvények forogjanak kérdésben, az említett bíróságnak segédkezet nyújtani tartozik.

[...]

D. LEGFELSŐBB HATÁROZATOK
A' MEGYEI HATÓSÁGOK SZERKEZETE ÉS HIVATALOS HATÁLYA IRÁNT
MAGYARORSZÁGBAN

Első fejezet
A' megyei hatóságok szerkezete

1. § A' megyei hatóság a' hozzá utasított közigazgatási vidékre nézve politikai közigazgatási főhatóság, és általában a' helytartósághoz utasított ügyágakra nézve e' között 's a' megyei hatóság alá rendelt hatóságok, hivatalok s' más közlönyök között a' vezető, őrködő s' végrehajtó, közbenjáró hatóságot képezi, a' mennyire különös rendeletek más határozatot nem tartalmaznak.

2. § A' megyei hatóság az ügymenetre vonatkozólag legközelebbről az illető közigazgatási vidék számára rendelt helytartósági osztály alá, az egyenes adózás ügyeinek tekintetében pedig az országos adóhatóság alá van rendelve, és ezen hatóságokhoz tudósításokat 's jelentéseket tenni, ezek meghagyásait teljesíteni 's az ezek által kibocsátott rendeleteket foganatosítani tartozik.

3. § A' megyei hatóságok alá tartoznak a' szolgabírói hivatalok, mennyiben ezek politikai hatásköre forog fönn; azon városok politikai hivatalai, melyek szolgabírói hivatal alá nem tartoznak, 's közvetlenül a' politikai országos hatóság alá nem rendelvék; azon intézetek és alapítványok igazgatásai, melyek a' megyei hatóság fővezetése vagy ellenőrzése alá utasítvák; a' kormány által a' közegészségügyi 's építőszolgálatra nézve a' hivatali járásokban kirendelt egyének, a' mennyiben az építészeti hivatalnokok tekintetében különös rendeletek nem léteznek, és általában a' megyében létező mindazon hivatalok és közlönyök, melyek katonai vagy bírósági, avagy saját közigazgatási főhatóság alá nem rendelvék.

A' megyei hatóságnak az alárendelt közigazgatási közlönyök által tudósítások 's jelentések teendők, 's ezekkel az őket illető meghagyások, valamint a' felsőbb hatóság rendeletei ahhoztartás 's foganatosítás végett a' megyei hatóságok által közlendők.

4. § A' megyei hatóság elöljáróját a' megyébeni nyilvános ünnepélyeknél azon esetben, ha nem azon helyen létezik, hol a' helytartósági osztály székhelye van, az országfejedelmi képviselőt szabályszerűleg illető kitüntetések illetik. A' megyei hatóság ügyeit ő vezérli, 's az iránt felelősséggel tartozik. A' megyei hatóság elöljárója megyefőnöknek címeztetik, és helytartósági tanácsosi ranggal bír, ha neki világosan nagyobb rang nem adatik.

5. § A' megyei hatóság személyzete az elöljáróból, egy helyettesi biztosból helytartósági titkári ranggal és fizetéssel, a' különben szükséges számú biztosokból, fogalmazó-gyakornokokból, egy megyei orvosból, egy titkárból, hivataltisztekből, továbbá irnokokból 's hivatalszolgákból áll.

[...]

Második fejezet
A' megyei hatóság hatásköre

A. Általában

I. A' MEGYEI HATÓSÁGNAK POLITIKAI KÖZIGAZGATÁSI ÜGYEKBENI HATÁSKÖRE

19. § A' megyei hatóság a' megyébeni közigazgatás fővezetésére az 1. §-ban megjegyzett minden ügyek tekintetében 's az ezen közigazgatás ügyeiben megkívántató minden rendelkezésekre a' fönnálló törvényekhez 's szabályokhoz képest hivatva van. A' megyei hatóság e' részbeni hatálya részint ellenőrködési, részint eljárási 's közigazgatási.

20. § A' megyei hatóság köteles az alárendelt hivatalokra 's közlönyökre a' közigazgatási ügyek kezelése tekintetében fölügyelni, ezeket oktatni 's útba igazítni, a' kötelességszerű ügyvezetésre szorítani 's a' törvények és rendeletek foganatosításában gyámolítani és szükség esetében a' dolgon közvetlen föllépés által segíteni. A' megyefőnök köteles, valahányszor szükségesnek találja, a' megyének vagy minden vagy egyes hivatali járásait beutazni vagy ezeknek valamely megyei hivatalnok általi beutazását elrendelni. A' megyefőnök minden esetre három év lefolyta alatt megyéjének minden hivatali járásait önmaga beutazni tartozik. Ennél nem pusztán a' politikai hivatalok formaszerű ügykezelése vizsgálandó meg, hanem az alkalmazottak kellő magaviselete 's alkalmazása, 's annak, a' mi a' törvények vagy felsőbb rendeletek által meghagyatott, valóságos foganatosítása iránt is a' megyefőnöknek meg kell győződnie, 's a' tett észrevételekről a' helytartósági osztály elöljárójának jelentést tennie.

21. § A' megyei hatóság első bíróságképp intézkedik és határoz a' megyében mind azon ügyek fölött, melyek foganatosítás vagy igazgatás végett világosan hozzája utasítvák. Az alsóbb politikai hivatalok által első bíróságilag tett intézkedések és határozatok ellen a felsőbb hatóságokhoz intézendő minden folyamodványok és panaszok, a' megyei hatóság elibe terjesztendők, mely ezeket elhatározás végett az elöljáró helytartósági osztály elibe juttatja.

A' megyei hatóság azonban:

a) rendőri-, földmívelési-, összeírási-, újoncozási-, előfogati és beszállásolási ügyekben, mennyiben a' határozat felsőbb hatóságoknak világosan fönn nem tarttatott, továbbá

b) egyéb ügyekben, ha nyilvános tekintetek a' beérkezett folyamodványok vagy panaszok iránti intézkedést sürgetőleg megkívánják, ezen megkívántatósághoz képest első bíróságilag határoz. A' megyei hatóság ilyetén határozatai ellen, az elöljáró helytartósági osztályhozi folyamodás útja nyitva áll.

22. § A' megyei hatóság köteles a' megyébeni csend, biztonság 's a' közrendről gondoskodni.

A' megyefőnök ezen tekintetben a' megye állapotát és viszonyait folytonos figyelmével kísérni és minden fontos észrevételek 's eseményekről az elöljáró helytartósági osztály elöljáróját és sürgető esetekben egyszersmind közvetlenül a' helytartót (katonai és polgári kormányzót) értesíteni tartozik. A' megyefőnök szigorúan felelős az iránt, miszerint annak, mi a' megyébeni biztonságot és csendet fenyegeti, e hárítása végett a' kellő intézkedés megtétessék, ezek minden háborítása haladéktalanul 's a' rendelkezése alatt álló minden törvényes eszközökkel meggátoltassék, 's általában minden a' közrend fönntartására vagy helyreállítására szükséges intézkedések megtétessenek 's foganatosíttassanak.

23. § A' megyehatóság köteles a' hatóságok törvényei, rendeletei 's intézkedéseinek a' megyébeni kellő kihirdetéséről 's ezek pontos 's minden részbeni foganatosításáról gondoskodni, 's e' végre szükség esetében a' megyei hatóságot törvényesen illető, kényszerítő eszközöket alkalmazni.

Általa engedtetik meg az alsóbb politikai hatóságoknak a' szükségelt katonai segély, 's ez iránt, valamint ha saját rendeleteinek foganatosítására kívántatik ezen segély, az illető katonai parancsnoksághoz fordul.

[...]

II. IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ÜGYEIBENI HATÁSKÖR

33. § A' megyei hatóságnak az igazságszolgáltatásrai befolyása, melyre nézve azt önálló hatáskör nem illeti, rendszerint arra van szorítva, hogy a' megyei hatóság a' szolgabírói hivatal ügykezelésének hozzá utasított megvizsgálásánál és ellenőrzésénél (20. §) a' telekkönyvvezetés állapotára, az árvaügyre, különösen a' vagyonkezelésre, a' hagyatéktárgyalásokra, valamint a' fogházak és foglyok állapotára gondosan fölügyelni, 's az e' részben szerzett tapasztalatokat vagy a' közérdekben, a' mennyiben az hatáskörébe tartozik, saját hivatalos működései alapjául venni vagy az illető bírói, avagy felsőbb közigazgatási hatósággal tudomás és további intézkedés végett közleni köteles.

TÖRVÉNYLAPOK 1853. FEBRUÁR 24. III. DB.

347.

1862

KANCELLÁRIAI KÖRLEVÉL A MEGYÉKHEZ

A VÁRMEGYÉK TISZTVISELŐIVEL FOLYTATANDÓ TÁRGYALÁSOK ÜGYÉBEN

Miután a vármegyék tisztviselőivel tartandó tanácskozások és a közügyeknek ezen úton elintézése a magyarországi helytartó úr ő Nagyméltóságának utasításában foglalt biztosító föltételek alatt meg volnának engedve, felette kívánatos, sőt, szükséges az, hogy ezen tanácskozások irányáról és hangulatáról ide minél gyorsabban érjenek az azokat tisztán és őszintén jellemző tudósítások, ugyanazért fölkérem [...] hogy ily tanácskozás bevégzése után hozzám nyomban, tehát hacsak lehet, a tanácskozás utolsó napján kimerítő hív tudósítását fölterjessze, egyszersmind pedig megjegyezze a tanácskozások mind kezdetének, mind pedig befejezésének idejét. Nincsen szükségem az egész jegyzőkönyvre, se pedig a szokott közigazgatási tárgyaknak részletes előadására, hanem igen óhajtom azt, hogy a tanácskozásoknak szelleme és a szereplő személyek iránt nyerjek kellő fölvilágosítást, s csak azon érdekesebb tárgyaknak megemlítését kívánom, melyek vagy a hangulatnak jellemzésére és világosabb kiemelésére szolgálnak, vagy különben természetüknél fogva említésre érdemesek.

Bécsben, 1862. évi április 12-én

Gróf Forgách Antal

MOL-D 185 (KANCELLÁRIA) 233/1862.

348.

1862

HELYTARTÓI KIADMÁNY

A ZÓLYOM MEGYEI KIRÁLYI BIZTOSNAK, ÁLLAMHIVATALNOKOKNAK JÁRÓ NAPIDÍJÁTALÁNYRÓL

8004 SZ. E.

Magyarország kir. helytartójától

Nagyságos Havas András Úrnak, Zólyom megyei Kir. biztosnak Besztercebányán.

Miután a fennálló szabályrendeletek értelmében napidíjáltalányra csak a r. a. cs. kir. államhivatalnokok sorából választott megyei kormányzói titkárok tarthatnak igényt, Pospischil János m. é. december 23-án, mely napon mint Zólyom megyei főjegyző eskettetvén fel, a rend alatti állapotból kilépett, Nagyságodnak m. hó 28-án 351 sz. a. kelt felterjesztésében foglalt aziránti javallata, hogy nevezett napidíjáltalány élvezetében e f. hó végéig megmaradhasson, helyben nem hagyatván, ezen járandóságnak m. é. december 22-vel eszközlendő megszüntetése a pozsonyi országos pénzügyi igazgatóság útján elrendeltetett.

Budán, április 14-én, 1862.

Helytartó Ő Nagyméltósága nevében

Pivitzer István s. k.

MOL-D 191–93. CS. 5604/1862.

ÁLLAMKÖLCSÖN

349.

1854. JÚNIUS 26-KI CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS,
MELY A BIRODALOM EGÉSZ TERÜLETÉRE NÉZVE ÉRVÉNYES, S MELY ÁLTAL A FOLYÓ PÉNZÉRTÉKNEK AZ ÉRCÉRTÉKRE VISSZAVITELE S A RENDKÍVÜLI ÁLLAMSZÜKSÉGLETEK FÖDÖZÉSÉRE KELLŐ ESZKEZÖK ELŐSZERZÉSE VÉGETT, EGY LEGALÁBB 350 S LEGFÖLEBB 500 MILLIÓ FORINTNYI ÖNKÉNYTES KÖLCSÖNNEK A BIRODALOM EGÉSZ TERÜLETÉN NYITANDÓ ALÁÍRÁS ÚTJÁNI ESZKÖZLÉSE ELRENDELTETIK

Mi I. Ferenc József, Istennek kegyelméből Ausztria Császárja [...]

Azon rendkívüli események, mik birodalmunkat néhány év előtt meglátogatták, nemcsak aránytalanságot okoztak az államkiadások és bevételek közt, hanem a folyó pénzértéknek igen hátrányosan ható elértéktelenülését is maguk után vonták. A birodalom egységessé alakulása következtében a segélyforrások az állam gazdászati s pénzügyi megerősítésére megnyíltak ugyan, s a statusbevételek is folytonosan emelkedő növekedésben vannak. Azonban másrészt a kiadások a főközlekedési vonalak gyorsított létesítése számára, aztán az európai hatalomállás s a birodalom méltósága iránti tekintetek miatt ismételvé mellőzhetlenné vált felállítása jelentékeny haderőknek, az állami pénzügyeket rendkívüli módon igénybe vette úgy, hogy azon rendszabályok, miket 1849. június 28-ai s 1851. máj. 15-ei nyílt parancsaink által a status háztartásban és pénzügyekbeni rend helyre állítása végett elrendeltünk, hatásaikat eddigelő teljes mértékben nem érvényesítheték. A politikai viszonyoknak a birodalom déli határtartományaiban legújabb időben közbejött fenyegető alakulása s az ennek folytán a birodalom becsülete s legkomolyabb érdekeinek megóvása végett szükségesekké lett katonai kifejlődések az állam pénzügyerőit azonkívül tetemes kiadásokkal veszik igénybe.

Azon meggyőződésben, hogy egy ilyen rendszabálynál hű alattvalóink legfontosb érdekei forognak fenn, s hogy ennélfogva annak létesülésére nézve legbiztosb kezesség tevékeny közremunkálásukban fekszik, ministereink s birodalmi tanácsunk meghallgatása után elhatároztuk a végre egy önkénytes kölcsön nyitását elrendelni, melynek jövedelme az említett célokra fog alkalmaztatni, s melyben mindenki tehetsége szerint részt vehet.

Azon biztos reményt tápláljuk, miszerint hű alattvalóink ezen hozzájok intézett felhívásunknak az általuk minden időben tanúsított honszeretettel legkészségesben felelendnek meg, és szívükre vevén az e mellett kitűzött célok közhasznúságát s fontosságát, élénk és sikeres részvétellel e kölcsönben a közjót úgy, mint saját érdekeiket leghathatósabban előmozdítani törekedendnek.

Ennélfogva rendeljük mint következik:

1. Egy legalább háromszázötven s legfölebb ötszáz millió forintnyi kölcsön bocsáttatik ki az egész birodalom területén nyitandó aláírás útján.

2. A kölcsönkibocsátás minden száztól kilencvenöt forint bankértéknyi áron államkötelezvényekben történik.

3. Ezen kölcsön államkötelezvényei 5 procentet kamatoznak ezüst- vagy aranypénzben, mi mellett az arany az ezüstnek 15 ½-szerű értékénél magasbra nem vétetik.

4. A befizetés, ha az aláírt összmennyiség négyszáz millió forintra nem rúg, három évre; ha e mennyiség négyszáz egész, négyszázötven millió ftig halad, négy évre; ha négyszázötven egész ötszáz millió forintig emelkedik, öt évre osztandó fel akkép, hogy minden évben tíz egyenlő s egymástól egyforma időtávolságban álló részletek állapíttatnak meg.

5. Az aláírások és befizetések további módjai s az aláírókra nézve célszerűeknek vélt könnyebbítések egy külön ministeri kibocsátvány által meghatározandók és közzéteendők.

6. Pénzügyministerünk, egyetértőleg belügyministerünkkel, van e rendszabály végrehajtásával megbízva.

Kelt császári fő- és székvárosunkban Bécsben, ezernyolczszáz ötvennegyedik év junius huszonhatodikán, uralkodásunk hatodik évében.

Ferenc József, s. k. (P. H.)
Gróf Buol-Schauenstein, s. k.
Báró Bach, s. k.
Baumgartner, lovag s. k.
Legfelsőbb rendeletre Ransonnet, s. k.

TÖRVÉNYLAPOK 1854. JÚLIUS 15. XI. DB.

350.

A' BEL- ÉS PÉNZÜGYI MINISTERIUMNAK 1854. JÚLIUS 5-ÉN KELT RENDELETE

AZ 1854. JÚN. 26-ÁN KELT LEGFELSŐBB NYÍLT PARANCCSAL (BIROD. TÖRV. LAP. 158. SZ.) A BIRODALOM EGÉSZ TERÜLETÉRE NÉZVE RENDELT ALÁÍRÁSI KÖLCSÖNNEK EGYETÉRTŐLEG MEGÁLLAPÍTOTT MÓDOZATAI IRÁNT

Az 1854. június 26-án kelt legfelsőbb nyílt parancshoz (Birod. Törv. Lap. 158. sz.) képest, mellyel azon kettős célból, hogy az országos pénzbecs ismét pengőpénzbecsre vezettessék vissza; továbbá hogy a rendkívüli államszükségletek fedezésére szolgáló eszközök előállíttassanak, a birodalom egész területére nézve egy legalább is 350 s legfölebb 500 millió forintnyi kölcsönrei aláírás rendeltetett, következő határozatok tétetnek közhirré:

1. § Az aláírás ezen kölcsönre 1854. júl. huszadikán fog megnyittatni, s 1854. aug. tizenkilencedikén berekesztetni.

2. § A' kölcsön kibocsátása kilencvenöt forintnyi áron bankértékben fog történni az államkötelezvények minden százára nézve.

3. § Ezen kölcsön államkötelezvényei bemutatóra, 20–50, 100–500, 1000–5000 és 10 000 ftnyi összegekben fognak kibocsáttatni; egyszersmind az aláíró, ha kívánja, névre szóló államkötelezvényeket is kaphat, melyek bármely 20 ftnál nem csekélyebb összegről fognak kiadatni, s melyektől a' kamatok csak nyugtatvány mellett vétethetnek föl.

4. § Ezen kölcsön kamatolása öt százalékkal, félévenkint, minden július 1-jén és január 1-jén, conventiosláb szerinti ezüstpénzben, egy kölni márk finom ezüstre húsz forintot számítva; vagy az álladalmi kormány választása szerint aranypénzben oly arány szerint történik, mely szerint egy finom márk arany tizenöt és fél finom márk ezüstnél többre nem számíttatik.

A kamatok fölvétele végett a tulajdonosra szóló kötelezvényekkel féléves, mindenik január 1-jén és július 1-jén lejáró kamatszelvények fognak kiadatni.

Az első kamatszelvény 1855. július 1-jén jár le. – 1855. január 1-jéig az ötszázalékos kamatok minden befizetéseknél levonatván, a befizetésbe betudatnak.

5. § A legcsekélyebb összeg, mellyel a kölcsönben részt lehet venni, 20 forint az államkötelezvények névszerinti értékében, s minden oly összegnek, melyre a bemutatóra szóló kötelezvényekrei aláírás történik, a 3. §-ban kijelölt kötelezvényi összegekkel kiegyenlíthetőnek kell lennie.

[...]

7. § A kölcsönbeli határozatok pontos teljesítéseérti biztosítékul a bejegyzett sommának öt százaléka teendő le.

A biztosíték letételekor az aláírónak kölcsönbizonyítvány adatik.

8. § A biztosíték vagy kész pénzben, azaz pengőpénzben, álladalmi papirospénzben vagy bankjegyekben, vagy pedig conventios pénzben kamatoló austriai államkötelezvényekben és monte-cartellekben, valamely austriai koronaország földtehermentesítési kötelezvényeiben, a régi államadósság kisorolható kötelezvényeiben, az 1834., 1839. és 1854. évekbeli cs. Kir. kölcsön-sorsjegyekben, nemkülönben como-járadékjegyekben vagy részletes jelzálogos utalványokban is letehető.

Azon kötelezvényeknek, melyek nem a bemutatóra szólanak, ezen kölcsönrei biztosítékkép kell lekötve lenniök.

9. § A kamatoló államkötelezvények, monte-cartellek és földtehermentesítési kötelezvények évi kamatjövedelmük hússzoros értékében, tehát p. o. egy 5 százalékos 100 frtról szóló kötelezvény 100 ftban, egy 3 százalékos 100 forintról szóló kötelezvény 60 forintban, egy 2 ½ százalékos Bécs városi bankó 50 forintban, az 1834. évi állam-sorskölcsön kötelezvényei 1000 forintban, az 1839. évi sorskölcsön kötelezvényei 250 forintban, a como-járadékjegyek 14 forintban fogadtatnak el.

10. § A biztosíték következendő, a bemutatóra szóló vagy a biztosítékot letevőre kellőleg forgatmányozott hitelpapirosokban is letétethetik. [...]

11. § Különös hirdetmények határozandják meg azon könnyebbségeket, melyek az országfejedelmi hűbérek s hitbizományok és a nagyobb földbirtok részére általában, a gondnokság alatti egyének gyámjainak és gondnokainak, a községeknek és testületeknek, továbbá a közfölügyelet vagy ellenőrség alatt létező intézetek, alapítványok, pénzalapok stb. igazgatóinak általában; a magyar-, horvát, tótországi, a vajdasági s temesi bánsági és az erdélyi volt földesuraknak különösen, végre mindazon személyeknek, kik közpénztárakbóli javadalmakat húznak, a biztosítéktétel s befizetés tekintetében engedtetnek.

12. § A ki a biztosítékot hitelpapirosokban teszi le, köteles azokat az aláírási nyilatkozat hátára följegyezni, s ezen kívül még ezen jegyzék másolatát benyújtani, mely annakutána a pénztár hiteles elismervényével ellátva a biztosítéktevőnek visszaadatik.

13. § A ki a biztosítékot hitelpapirosokban tette le, azokat a második részlet befizetése után visszakapja; ezen kölcsön államkötelezvényeinek egy részletre eső összege azonban neki csak a harmadik részlettől kezdve fog kiadatni, minthogy két befizetett részlet biztosítékul szolgál.

14. § Ha az, ki a biztosítékot hitelpapirosokban tette le, az első befizetési részletet a második részlet lejártáig vagy a második részletet a harmadik részlet lejártáig le nem fizeti (19. §), a hitelpapirosok börzeszerűleg eladatnak, és az azokból bejött összeg, azon naptól kezdve, melyen az befolyt, biztosítéknak tekintetik, s a mennyiben az a két első részlet összegét meghaladja, a legközelebbi részletrei előfizetésül számíttatik. Ha pedig az eladásból bejött summa ezen összeget meg nem üti, úgy az a kincstár részére esik, s a félnek a kölcsönrei minden igénye elenyészik.

15. § A kölcsönrei befizetések pengő pénzben, álladalmi papirospénzben vagy bankjegyekben, kisorsolt és már lejárt 1834., 1839. és 1854. évi kölcsönsorsjegyekben, az ausztriai államkötelezvényekben vagy az ausztriai koronaországok földtehermentesítési kötelezvényei lejárt vagy tíz nap alatt lejárandó kamatszelvényeiben, ez utóbbiakban azonban csak magában az illető koronaországban, vagy részletes jelzálogos utalványokban teljesítendők. A befizetés napjától a részletes jelzálogos utalványok lejárta napjáig számítandó 4 vagy 5 százalékos kamatok a fél által megtérítendők.

16. § A befizetésnek azon pénztárnál, melynél a biztosíték letétetett, továbbá azon részletekben s azon napokon kell történnie, melyek a kölcsön bezárása után a pénzügyministeriumnak egy külön kibocsátványa által oly módon fognak közhírré tétetni, hogy a legfelsőbb nyílt parancsban foglalt alapvonalakhoz képest a befizetés, ha az összes aláírás 400 millió forintra nem rúg: három év alatt, ha az 400 egész 450 millió forintra rúg, négy év alatt, ha 450 egész 500 millió forintra rúg, öt év alatt, és pedig évenkint 10 egyenlő részletekben teljesítendő.

Mindenesetre az első részlet az aláírt összegnek 2 $^{1}/_{2}$ százalékával 1854. szeptember 30-án, a második részlet pedig 1854. okt. 31-énél nem előbb lesz fizetendő.

A félnek azonban szabadságában áll egy vagy több részleteket előre, még lejárati idejök előtt lefizetni.

17. § A készpénzben letett biztosítéktól, a mindegyik befizetett részlettől a kamatok a letétel napjától kezdve a 4. § határozataihoz képest fizettetnek, ha annak összege 100 forintra rug vagy azt meghaladja. 100 frton aluli összegektől a kamatok a letétel napja után következő hónap elsejétől kezdve fizettetnek. Azoknak, kik a biztosítékot készpénzben fizet-

ték le, a tovább befizetett összegekre eső államkötelezvények azonnal kiszolgáltatnak, az államkötelezvényeknek a biztosítékra eső összege azonban csak az utolsó befizetési részlet lefizetése után adatik ki.

18. § Az 1854. szeptember 30-án lejáró részlet befizetésekor a félnek, a biztosíték letételéről kiadott bizonyítvány visszaszolgáltatása mellett, kölcsönjegy adatik, mely minden következő részlet befizetésekor előmutatandó, az utolsó részlet lefizetésekor pedig a pénztárnak visszaadandó.

19. § Aki valamely részletet a megállapított határidőkben le nem fizet, 6 százalékos késedelmi kamatokat köteles megtéríteni; ha azonban a legközelebbi részlet lejárata napján a korábban lejárt részlet még le nem fizettetik, az aláíró minden még le nem járt részletekhezi igényét elveszti, s a biztosíték az álladalmi kincstárra száll.

20. § Az ezen kölcsönrei aláírás eredményei, melynek az 1854. jún. 26-án kelt legf. Nyílt parancshoz képest legalább is 350 millió forintnyi összegre kell rúgnia, úgy egészben mint egyenkint közzé fognak tétetni.

21. § Miután rövid idő múlva állampapirospénz többé nem létezendik, s az országos pénzbecs teljes értékének visszaállítása az álladalom által az ausztriai nemzeti bank részére tartozott adósság visszafizetésétől függ, ennélfogva az aláírás bezárása után, a' kölcsön jövedelmeiből, az aláírt összeg akár 350, akár pedig egész 500 millióra rúgjon, a banknak oly összeg fog átadatni, mely elegendő arra, hogy a legrégibb adósságnak évenkint mintegy 3 1 millió forintra rúgó szabályszerű törlesztéseivel s 1854. február 13-án kelt egyezséghez (Birod. Törv. Lap. 45. sz.) képest a vámok jövedelmeiből évenkint fizetendő 10 millió forinttal egybekapcsolva az álladalomnak a bank részére tartozott összes adóssága a kölcsönrei befizetés időszaka alatt 80 millió összegre olvadjon le. Ellenben a nemzeti bank, mihelyest lehetséges, ezen befizetési időszak alatt arra fog szoríttatni, hogy jegyeinek pengőpénzzeli beváltását ismét megkezdje.

Báró Bach s. k.

Baumgartner lovag s. k.

TÖRVÉNYLAPOK 1854. JÚLIUS 15. XI. DB.

MAGÁNJOG

AZ ÚRBÉRI SZOLGÁLATOK MEGSZÜNTETÉSE

351.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

9. TÖRVÉNYCIKK
AZ ÚRBÉR ÉS AZ AZT PÓTLÓ SZERZŐDÉSEK ALAPJÁN EDDIG GYAKORLATBAN VOLT SZOLGÁLATOK (ROBOT), DÉZSMA ÉS PÉNZBELI FIZETÉSEK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

[...] Az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések, e törvény kihirdetésétől fogva örökösen megszüntetnek.

1. § A törvényhozás a magánföldesurak kármentesítését a nemzeti közbecsület védpajzsa alá helyezi.

2. § Őfelsége a magánföldesuraknak akkénti kármentesítése iránt, hogy az eddigi úrbéri tartozásokkal felérő tőkeérték részükre a közállomány által hiány nélkül kifizettessék, a legközelebbi országgyűlésnek részletesen kidolgozandó törvényjavaslatot fog magyar ministeriuma által előterjesztteni.

3. § Oly helyeken, hol eddig úrbéri rendezés vagy legelőelkülönzés még meg nem történt, a faizásra és legeltetésre nézve az eddigi gyakorlat továbbá is megtartatik.

4. § Az úri törvényhatóság megszüntetik; ideiglenesen, míg a törvénykiszolgáltatás általánosan rendeztetni fog, azt, polgári ügyekben a sommás perekre nézve, ott, hol rendezett elsőbírósági hatóságú tanácsok nincsenek, a szolgabírák, büntető- és rendes folyamatú polgári perekre nézve pedig a megyei törvényszék fogja gyakorolni.

5. § Oly földbirtokos ellen, kinek birtokához e törvény kihirdetése előtt úrbériség volt kapcsolva, a kereskedési viszonyokból eredő váltók kivételével egyéb adósági követelések, a törvény további rendeletéig fel nem mondhatók, és csupán a törvényes kamatok nem fizetése iránti követelések hajtathatnak be ellene bírói eljárás útján.

CJH 232–233. P.

10. TÖRVÉNYCIKK
AZ ÖSSZESÍTÉSRŐL, LEGELŐELKÜLÖNÖZÉSRŐL ÉS FAIZÁSRÓL

[...] A IX. törvénycikk 3. §-ának folytában rendeltetik:

1. § Oly helyeken, hol a földesúr és volt jobbágyai között a legelőelkülönözés, illetőleg úrbéri rendezés, akár egyezség, akár úrbéri per útján valóságosan és tettlegesen már végrehajtatott, az ekként megtörtént összesítés, illetőleg elkülönözés többé fel nem bontathatik.

2. § Oly helyeket illetőleg, melyekre nézve az összesítési vagy elkülönözési per a földesúr és volt jobbágyai között e törvény kihirdetése alkalmával végítélet által már be van ugyan fejezve, de ezen végítélet, még felsőbb vizsgálattól vagy végrehajtástól függ, az összesítési vagy elkülönözési per felsőbb vizsgálata a királyi és illetőleg báni tábla által történik, az ekként végsőleg eldöntött perben pedig az ítélet, vagy ha a kérdés a felek között egyezség útján intéztetett el, ezen egyezség az alispáni bíróság által végrehajtandó.

3. § Oly összesítési és illetőleg elkülönözési perek, melyek e törvény kihirdetésekor már folyamatban vannak, de végítélet által még be nem fejeztettek, vagy a jelen törvény kihirdetése után céloztatnak folyamatba tétetni, az alispáni bírósághoz tétetnek által, illetőleg ezen bíróság előtt lesznek indítandók; a barátságos egyezség megpróbálása az eljáró bírónak minden esetben szoros kötelessége levén.

4. § Oly helyeken, hol a földesúrnak volt jobbágyai a faizást, makkolást, gubacsszedést vagy bármely egyéb javadalmakat az úrbéri törvények korlátai között a földesúr erdejében gyakorolják, és e tekintetben különösen kihasított erdőrésszel ellátva nincsenek, a faizási haszonvételnek, úgyszinte a makkoltatási, gubacsszedési és egyéb javadalmaknak elkülönözve leendő gyakorlására, akár a földesúr, akár volt jobbágyai, pert az alispáni bírószék előtt különösen is indíthatnak, mely eljárásban a felek között a barátságos egyezséget mindenekelőtt megpróbálni az eljáró bírónak szinte szoros kötelességévé tétetik.

[...]

6. § Minden más úrbéri perek, melyek úrbéri panaszok vagy szolgálatok, kilenced és dézsma tekintetéből jelen törvénycikk kihirdetésekor folyamatban vannak, ezennel megszüntetnek.

7. § Egyébiránt az 1807:21. törv.-cikk ezennel is megerősíttetvén, a megyéknek az erdők jó karban tartására felvigyázni ezentúl is szoros kötelességükben álland.

8. § A ministerium az erdőknek sikeresebb mívelése és fenntartása iránt a legközelebbi országgyűlésének részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

CJH 233–234. P.

352.

1853. MÁRCIUS 2-ÁN KELT CS. NYÍLT PARANCS

AZ EGYKORI FÖLDESURAK S A VOLT JOBBÁGYOK ÉS EZEKTŐL KÜLÖNBÖZŐ BÁNÁSMÓD ALATT LÉTEZŐ FÖLDBIRTOKOSOK KÖZÖTT MAGYARORSZÁGBAN AZ ÚRBÉRI KAPCSOLAT S EZZEL ROKON JOGÁLLAPOTOK FOLYTÁN FÖNNFORGÓ VISZONYOK SZABÁLYOZÁSA IRÁNT

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];
oly célból, hogy a jobbágyi kapcsolatnak az 1848. december 2-án kelt szózatunkkal s az 1849. július 7-ről nyílt parancsunkkal jóváhagyott megszüntetése folytán az egykori földesurak s a volt jobbágyok és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok kö-

zött megváltozott viszonyok, nemkülönben az e részbeni kölcsönös birtokviszonyok végképpen szabályoztassanak, s különösen hogy az összesítések s elkülönzések létesítése a megváltozott viszonyok mellett minden érdekeknek lehetőleg megfelelő módon előmozdítassék, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után fölhíva éreztük Magunkat, az eddigi úrbéri törvények figyelembevételével, Magyarország számára következő határozatokat kiadni s azokat az e részben előforduló minden tárgyalások elhatározására nézve szabályul kitűzni, azon hozzáadással, hogy ezen határozatok jelen nyílt parancs kihirdetése napjától kezdve hatályba léptetendők.

Első szak
Az úrbéri kapcsolatból s az ezzel rokon jogállapotokból eredő viszonyok szabályozása iránti határozatokról

1. § A létezett úrbéri kapcsolatnak s a földesúri törvényhatóságnak megszüntetése folytán, az úrbéri kapcsolatból s a földesúri törvényhatóságból eredő és következtetett jogok, járandóságok és kötelezettségek is elenyésznek.

2. § Az úrbéri kapcsolat megszüntetése következésében a volt jobbágyok a kezükön levő úrbéri földbirtokban (úrbéri jobbágy- és úrbéri zsellértelkek) teljes tulajdoni s szabad rendelkezési joggal ruháztatnak föl, fönnhagyatván a jobbágyjavakbani örökösödési rend s a telkek szétdarabolása iránt fennálló vagy még kibocsátandó rendszabályok.

3. § Úrbéri földbirtoknak azon telkek tekintendők, melyek az úrbéri táblákba mint az úrbéri jobbágy- és úrbéri zsellértelkek állománya iktatvák be, vagy későbbi időben úrbéri tartozások szakadatlan megvétele által ilyeseknek ismertettek, legyenek bár ezek úrbéri vagy ennek helyét pótló szerződési bánás alá vetve.

4. § Ezenkívül az úrbéri telkekkel a volt jobbágyok tulajdonává válnak a már törvényesen elkülönzött vagy jövendőben törvényes úton elkülönzendő legelők, nemkülönben azon erdők s nádasok is, melyek az úrbéri faizás és nádlás végett a volt jobbágyoknak átengedtettek, vagy jövendőben átengedtetnének.

5. § Az úrbéri jobbágy- és úrbéri zsellértelkek törvényes mértéke az eddig úrbéri törvények által meg levén állapítva, ezen határozat minden úrbéri tárgyalásoknál zsinórmértékül szolgáland.

6. § A puszta telkek [sessiones desertae] a mostani birtokosok teljes tulajdonává válnak. Puszta telkek gyanánt azonban azon telkek nem tekintendők, melyek birtokosaik által csak az 1848. és 1849. évek alatt hagyattak el, s ezek által azóta ismét birtokba nem vétettek.

Az ilyes telkek tekintetében a korábbi birtokosoknak s jogutódaiknak birtok- és tulajdonjogai érintetlenül maradnak.

7. § Az úrbéri állománynak a földesúri földekből vagy a közös legelőkből foglalás által keletkezett minden nagyobbítása, nemkülönben annak az azelőtti földesuraság általi foglaláson alapuló kevesbülése az eddigi törvények szerint kezelendő, azonban azon korlátozással, hogy oly békes birtokot, mely az 1820-ik éven túl terjed, többé megtámadni nem lehet.

Az 1820-ik év óta történt ilynemű foglalások iránti keresetek is azon esetekben, hol a telkek tagosítása s a legelő elkülönzése kéretik, a kereseti jognak különbeni vesztése terhe alatt, ezen munkálatok eszközlése alkalmával szorgalmazandók, s ezekkel egyszerre tárgyalandók s elhatározandók.

Ha ezen munkálatoknak sem egyike, sem másika nem kéretik, úgy az ilyetén panaszok a kereseti jog különbeni elenyészése terhe alatt, legföljebb ezen nyílt parancs kihirdetésétől számítandó három év alatt benyújtandók.

8. § Azon földek ellenben, melyek azon térnek fölmérése után, mely az úrbér behozatalakor meghatározott számú úrbéri telkek összleteképp a volt jobbágyoknak átadatott, mint maradékföldek találtatnak, s melyekből az eddigi úrbéri törvények szerint új telkek valának képezendők, a földesuraknak járandó kárpótlás mellett a jelen birtokosoknál maradnak.

Ezáltal azonban a volt jobbágyok nem jogosíttatnak föl arra, hogy ily módon szaporodott birtokuknál fogva a legelő és erdő elkülönzésénél úrbéri telkeik után járandó tövényszerű mértéket meghaladó illetményt követelhessenek.

[...]

16. § A legeltetés azon földeken, melyek ezen nyílt parancs határozatainál fogva a volt jobbágyok tulajdonává válnak, az egykori földesurakat többé nem illeti, de a jobbágyok sem legeltethetnek az urasági földeken. Ugyanez áll az erdő- és nádasrészek elkülönzése, nemkülönben a legelő fölosztása után, az elkülönített részek tekintetében.

17. § A szőlőhegyfokok s szőlőktől járó adózások és szolgáltatások csak akkor tekintendők megszüntetteknek, ha ezek oly telek alkatrészét képezik, mely ezen nyílt parancs 3. §-ához képest úrbéri teleknek tekintendő. Ilyetén szőlőhegyek és szőlők jelen birtokosaik teljes tulajdonává válnak. Minden egyéb szőlőhegyektől és szőlőktől a szerződési vagy eddigelé divatozott szolgáltatások és adózások, valamint netalán a szőlők fönntartását érdeklő kötelezettség meg nem szüntetvék.

[...]

Második szak
Határozatok a birtokviszonyok szabályozása iránt különösen

25. § Mindazon határokban, melyekben az egykori földesurak és jobbágyok között a földbirtok tekintetébeni viszonyok egészen még ki nem egyenlítvék, a legelő elkülönzése s az erdei haszonvételek szabályozása átalában és hivatalból elrendeltetik.

26. § Azon határokban, melyekben a földbirtok tagosítása törvényes szabály szerint már megindíttatott, ez lehető gyorsasággal eszközlendő. Azon határokra nézve, melyekben tagosítás sem az egykori földesurak, sem a volt jobbágyok által eddigelé nem kéretett, továbbá is az érdeklettek tetszésére bízatik, hogy azt az ezen nyílt parancs értelmében fölállítandó úrbéri törvényszékek előtt szorgalmazhassák.

[...]

Harmadik szak
A birtokbeli viszonyok szabályozásának eszközlésére rendelt törvényszékekről

28. § A birtokbeli viszonyok szabályozása körüli eljárás különös törvényszékekre ruháztatik, s az alább kijelölt lépcsőnkénti út állapíttatik meg.

Elsőbíróságképp minden megyében egy különös úrbéri törvényszék állíttatik föl, melynek rendszerint egy elölülőből s legalábbis két ülnökből kell állnia. A körülményekhez képest nagyobb megyékben több ilyes törvényszékek is állíttathatnak föl, ellenben pedig több kisebb megyék egy törvényszék alá rendeltetnek.

Másodbíróságképp az öt közigazgatási terület mindegyikében, egy elölülőből és az illető helytartósági osztály s az illető főtörvényszék tagjaiból álló különös úrbéri főtörvényszék, s harmadbíróságképp Bécsben egy elölülőből, s a belügyministerium és legfőbb törvényszék tagjaiból alkotott úrbéri legfőbb törvényszék létezend. A legfőbb úrbéri törvényszék s az úrbéri főtörvényszékek tagjai számának meghatározása, továbbá ezen törvényszékek elölülőjének s tagjainak, nemkülönben az első folyamodási úrbéri bíróságok elölülőinek kinevezése, bel- és igazságügyi ministereink javaslata folytán, Általunk fog történni. [...]

Ezen nyílt parancs végrehajtásával bel- és igazságügyi ministereink bízatnak meg, és az avégett megkívántató utasítások, szabályok és oktatások kibocsátására fölhatalmaztatnak.

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezernyolcszázötvenharmadiki március másodikán, uralkodásunk ötödik évében.

Ferenc József (P. H.)

Gr. Buol-Schauenstein. Krauss

TÖRVÉNYLAPOK 1853. MÁRCIUS 8. XIV. DB.

353.

1853. MÁRCIUS 2-ÁN KELT CS. NYÍLT PARANCS

AZ ÚRBÉRI KÁRPÓTLÁS ÉS FÖLD-TEHERMENTESÍTÉS FOGANATOSÍTÁSA IRÁNT MAGYARORSZÁGBAN

Mi, Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];
oly célból, hogy a föld-tehermentesítés Magyarországunkban minden érdekeknek lehetőleg megfelelő módon eszközöltessék, s hogy a jogosítottak mielőbb az e részben megszüntetett járandóságokérti kellő kárpótláshoz jussanak, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után Magyarországunkra nézve következő határozatokat találtuk kibocsátandóknak.

1. § Az úrbéri kapcsolat és a földesúri törvényhatóság megszüntetése folytán elenyészett jogokért és járandóságokért a jogosítottak számára kellő kárpótlás rendeltetik.

Ezen kárpótlás az ország által s csak az országos jövedelmekből teljesíttetik.

2. § Az ezen nyílt parancs szerint meghatározandó kárpótlásba úgy az 1853. március 2-án kelt nyílt parancsunkban megszűnteknek nyilvánított úrbéri tartozások mint a földesúri törvényhatóság megszüntetése folytán elenyészett jogok és járandóságok is bennfoglaltatnak.

Ily jogoknak és járandóságoknak nyilváníttatnak.

1. A házatlan zsellérek [subinquilini] tartozásai.
2. A pálinkakazánoktól fizetett díj, amennyiben ez az úrbéri viszonyon alapul.
3. Az úrbéri telkeni boltnyitás és az ettől fizetendő bér beszedésének joga.
4. A kizáró mészárszéki jog.
5. A földesúrnak azon joga, miszerint egykori jobbágyának a tégla- vagy mészégetést, a kővágást, agyag- és fövenyásást annak földjén megtiltathatta, vagy ezen jog gyakorlásáért magának adózást köthetett ki, ahol ezen jog a jobbágyi kapcsolat megszüntetéséig gyakoroltatott.

3. § A földesúri törvényhatóság gyakorlásával egybekapcsolva volt kötelezettségek a jelen nyílt parancs szerint a megszüntetett úrbéri járandóságokért eső kárpótlási összeg meghatározásánál már figyelembe vétettek. Ennélfogva azokért a kárpótlási összegből többé semmi sem húzatik le. Ezen kárpótlás a következő határozatok szerint szabatik ki.

4. § Miután az úrbéri telkektőli tartozások Magyarországban egyformán szabályozvák, a földesúri kilencedbőli jövedelem pedig minden megyéknek a közterhek elosztása végett az 1844. évben országgyűlésileg készített s jelenleg az adó kivetésére használt osztályozása alapján kitudható; ennélfogva az úrbéri kárpótlás osztályszerűleg sorozott átalános összegben fog adatni.

[...]

8. § Azon telkek száma, melyekért kárpótlás fizetendő, a megyei hatóság által egy kincstári képviselő hozzájárulása mellett tudandó ki. Az ezért szabandó kárpótlási összegek fölszámítása egy saját, Magyarország öt közigazgatási kerületének mindegyikére nézve külön kinevezendő országos bizottmány által történik, melynél a kincstár is képviselve leend. Az országos bizottmánynak határozatai ellen a folyamodás útja a belügyministeriumhoz nyitva áll.

[...]

13. § Mindenekelőtt a felek barátságos egyezkedése megkísérlendő, melynél a kölcsönös követelések kiegyenlítése a tartozással terhelt földek egy részének átengedése által is történhetik, és sikerülés esetében a létrejött egyezség a megyei hatóság által megerősítendő.

Ha az egyezség kísérlete sikeretlen marad, a megváltás következő módon foganatosítandó:

a) a pénzbeli tartozások, mennyiben azok eddig bécsi értékben fizettettek, név szerinti összegükben, a bécsi értéknek 250:100 folyam szerinti conventiós pénzre vonása mellett számítandók.

b) A természeti munkabeli szolgáltatások az úrbéri megváltási árak szerint, egy igás nap 20 pengő krajcárjával, egy gyalog nap pedig 10 pengő krajcárjával veendők számításba.

c) A kikötött vagy divatozó termésbeli adózásokból keletkező jövedelmek kiszámítása végett egy választott bíróság állítandó föl, mely az *a)* és *b)* pontok alatt érintett tartozások mennyisége és minősége iránt támadó vitakérdések fölött is határozand. [...]

Ha a barátságos egyezség létrejő, úgy az a megyei hatóság jóváhagyása alá terjesztendő, és a kikötött részletenkénti fizetés a kötelezettek által egyedül s az ország közrejárulása nélkül teljesítendő.

Azon esetben, ha a barátságos megegyezés nem létesül, a megyei hatóság köteles az egész tárgyalást véleményével együtt az illető országos bizottmány elébe terjeszteni, mely az egész eljárást megvizsgálandja, s a megváltás iránt véghatározatot hozand.

[...]

16. § Ha egyes jobbágyok vagy egész községek úrbéri szolgáltatásaikat, munkáikat és adózásaikat a földesurasággali szabad egyezséggel megállapított pénzösszegért örök időkre megváltották [megszüntették], az ilyes, szerződésileg örökre megszüntetett szolgáltatások, ha a kikötött szerződési föltételek már egészen teljesítvék, vagy a szerződések tartalma szerint jelen nyílt parancs kibocsátása napjáig egészen teljesítendők lettek volna, a kárpótlás tárgyalási tárgyát nem képezik, s visszkövetelésre, a megállapított kötelezettségek alóli fölmentésre vagy a közjövedelmekből megtérítésre igénye egyik félnek sem lehet.

[...]

22. § Az alsóbbrendű papság tizedveszteségéért a kárpótlás az egyházi jövedelmek 1802. évi összeírása alapján, mint járadék, az országos jövedelmekből szabandó ki.

23. § Az egyházak, plebániák és iskolák számárai adózások és szolgáltatások, melyek sem az egyházi tizeden átalában, sem az úrbéri telkektőli földesúri kilenceden nem alapulnak, a megszüntetett szolgáltatások között nem foglaltatnak, és a kötelezettek által továbbá is teljesítendők. [...]

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezernyolcszázötvenharmadiki március másodikán, uralkodásunk ötödik évében.

Ferenc József (P. H.)
Gr. Buol Schauenstein
Bach. Krauss. Baumgartner

TÖRVÉNYLAPOK 1853. MÁRCIUS 8. XIV. DB.

354.

1863. OKTÓBER 10.
A HELYTARTÓTANÁCS VÉLEMÉNYES JELENTÉSE AZ URALKODÓHOZ A SÁROS MEGYEI ZSELLÉREK ÜGYÉBEN

„A hűbéri viszonyokat szabályozó 1853. évi márc. 2-ai legfelsőbb pátensek értelmében a zsellérségnek három osztálya létezik:

1. szorosan vett úrbéri zsellérek, kiknek szolgálmányai országos alapból kárpótoltatnak.
2. censualis, curialis, contractualis zsellérek, kik a 19. § jótékonyságánál fogva telkeik tulajdonosává váltak, és szolgálmányaikat saját erejükből megválthatják.
3. tiszta urasági allodiumot ideiglenes szerződvény mellett használó zsellérek, kiknek jogviszonyait kizárólag ezen szerződések szabályozzák.

Vajon a kérdés alatti zsellérek összesen vagy egyenként melyik osztályba tartoznak, azt a jelenleg fennlevő tárgyalási iratokból teljes bizonyossággal elhatározni nem lehet, mert a vizsgálati iratok csak az érdeklett feleknek egymással nagyobbrészt ellenkező puszta állításait tartalmazzák, a döntő adatok pedig, mint a bevégzett vagy lefolyó úrbéri rendezési és tagosítási perek, a föld-tehermentesítési irományok, a hiteltelekkönyvek, az adósoroza-

ti munkálatok, az egyes telkekre nézve netán meglevő szerződések és hagyatéki tárgyalások stb. másolatai vagy kivonatai fel nem mutattattak, de a vizsgálat alkalmával be sem tekintettek, az okiratok netáni hiányát pótló tanúk ki nem hallgattattak...

A panaszos zselléreknek volt földesuraik irányábani viszonyát tüzetesen megállapító bírói ítéletek eddigelé nem léteznek. Állíttatik ugyan, hogy több helységekre nézve a tagosítási perek be vannak végezve, amennyiben azonban ezen perek még a cs. kir. úrbéri bíróságok felállítása előtt tárgyaltattak, azokban előreláthatólag a kérdéses zsellérekre nézve határozatok alig foglaltatnak, mert az úrbéri pátensek előtti időkben a megváltás alá eső telkek ismeretesek nem lévén, az úrbéri perek csak a szorosan vett úrbéresekre szorítkoztak, a zsellérek két másik osztályát pedig érintetlenül hagyták. Egyébiránt az sem lehetetlen, hogy az 1848 előtt bevégzett úrbéri rendezés vagy tagosítás után is támadhatott szorosan vett úrbéri viszony [...]

A most kéznél levő adatokbul is azonban annyi kiderül, hogy a következmények sem a birtokosság azon kívánatának alaposságát, miszerint a kérdéses zsellérek mindnyájan puszta haszonbérlőkül tekintessenek, sem a vármegyei kormányzó véleményének helyességét, miszerint az összes zsellérek szorosan vett úrbéresekül kijelentessenek, igazolni alig fogják, s inkább feltehető az, hogy közöttük mind a három osztálybeliek találtatnak, s hogy nagyobb része valószínűleg a 19. § határozata alá esend.

Egyébiránt ennek kimondására jelenleg alkalom és szükség nincsen, mert ez az eddigi hiányzó rendes fokozatos közigazgatási végzések által lészen minden egyes felmerült panaszos esetre nézve eszközlendő. Szintoly kevéssé látszik annak szüksége fennforogni, hogy a vármegye kormányzója indítványa szerint ezen zsellérügy jelen elintézése tekintetéből új szabályok alkottassanak, mert a tárgy igazságos elintézésére a fennálló törvények és rendszabályok is elegendő támaszt nyújtanak.

Akármelyik osztályba tartozzanak a panaszló zsellérek, ezt véglegesen megállapítani és a földesúrrali viszonyaikat barátságos egyezmény hiányában meghatározni az illetékes úrbéri bíróságoknak leend feladata, éspedig mint fent említtetett, még azon esetben is, midőn a község úrbéri rendezési vagy tagosítási pere lefolyt ugyan, azonban a zsellérekre nézve a pátens szabályai alkalmazásba nem jöhettek.

Addig pedig, még ez ügy jogérvényes bírói ítéletek által eldöntetnék, a közigazgatási hatóság fogja e tárgyat folytonos felügyelete alatt tartani, és iránta a szükséges intézkedéseket megtenni. [...]

Ekként az ügy tárgyalása a rendes kerékvágásba hozatván, mind a zsellérek zaklatásai, birtokbóli kihányatása és szolgálmányokkal évről évre fokozottan terheltetése legalább a jelenleg kérdés alattiak túlnyomó részére nézve valószínűleg elháríttatni, mind a földesurak igényei, amennyire azok igazságosak és méltányosak, kielégíttetni fognak. Ámbár tehát a felhozottak szerint a jelenlegi fennforgó panaszok új szabályok rögtönös kibocsátásának elkerülhetetlen szükségét eléggé nem igazolják: tagadhatatlan mégis, hogy a szóban levő esetek között is fognak találkozni olyanok, melyeknél a zsellérek túlterheltetése ellenében a bíróságok és hatóságok oltalmat nyújtani a fennálló rendszabályok erejénél fogva nem lesznek képesek, másrészt pedig alaposan feltehető, hogy az ország több részeiben alakultak és alakulni fognak oly viszonyok, melyek az eltörült jobbágyság visszahozatalának színét viselik, vagyis inkább egy ennél sokkal terhesebb állapotnak rendszeresítését fognak magukkal hozni. Ilyenek a felvidéken a cselédség helyét pótló zsellérek, kik valóságos majorsági vagy különbféle és többé nem orvosolható visszaélések mellett allodizált, volt úrbéres földeken telepíttetnek; ilyenek az alföldön az úgynevezett kertészközségek, melyek nagyobbrészt kamarai s részint magánbirtokokon is 610 vagy több évekre szóló haszonbéres szerződések mellett alapíttattak. A földmívelő lakosság ezen százezrekre menő akadályának sorsa a jövő törvényhozás figyelmét méltán fogja igénybe venni s politikai nemzetgazdászati fontos tekinteteknél fogva azon feltételek kiszabását szükségessé tenni, melyek szerint hatósági közbejövetel mellett az ily telepítések alakulhatnak és az álladalom pártolására számíthatnak. [...]

SASHEGYI 482–483. P.

ÖRÖKLÉSI JOG – ŐSISÉG

355.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

15. TÖRVÉNYCIKK
AZ ŐSISÉG ELTÖRLÉSÉRŐL

[...] Az ősiség eltörlése ezennel elvileg kimondatván, rendeltetik:

1. § A ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elébe terjesztendi.

2. § Időközben a legközelebbi országgyűlésig mindazon perek folyamata, melyek az ősiségi viszonyokból vették eredetüket, és még végítélet által befejezve nincsenek, felfüggesztetnek; úgyszinte ily nemű pereknek megindítása is, az 1836:14. törvénycikkely eseteit kivéve, eltiltatik.

CJH 237. P.

356.

1852. NOV. 29-ÉN KELT CS. NYÍLT PARANCS

KIHATÓ MAGYAR-, HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGRA, A SZERB VAJDASÁGRA
ÉS A TEMESI BÁNSÁGRA, MELY ÁLTAL EZEN KORONAORSZÁGOKBAN A FEKVŐ
JAVAKHOZI TULAJDONI JOG SZERZÉSÉT ÉS GYAKORLÁSÁT, EZEN JAVAK TERHELÉSÉT
ÉS ELZÁLOGÍTÁSÁT, VALAMINT AZ ŐSISÉGET TÁRGYAZÓ
EDDIGI TÖRVÉNYES RENDELETEK ÉS INTÉZMÉNYEK MEGVÁLTOZTATNAK

Mi, Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];
Magyar, Horvát- és Tótországaink, a Szerb Vajdaság s a temesi bánság jóléte és fölvirágzása iránti gondoskodásunk folytán átláttuk azon hátrányokat, melyek ezen koronaországokra nézve a fekvő javakhozi tulajdoni jog szerzését és gyakorlását, továbbá ezen javak terhelését és elzálogítását tárgyazó eddigi törvényes rendeletek és intézményekből, főképp pedig az elvileg már megszüntetett ősiség jogviszonyaiból keletkeznek. Különösen meggyőződtünk arról, miszerint a tulajdoni jogot sokféle megtámadásoknak kitevő, jogbonyolódásokra és hosszas perekre okot szolgáltató említett határozatok, a földbirtok nagyon lényeges részére nézve az ingatlan jószági hitel legfőbb akadályát képezik, és hogy ezen ingatlan jószági hitel emelése az említett ország előhaladó jóléte föltételének tekintendő.

Ezen tekinteteket megfontolván, és az általános polgári törvénykönyvnek birodalmunk föntebb kijelölt részeibeni behozatalával egybefüggőleg, mely által a tulajdon s egyéb dologi jogok gyakorlása egyszerű, kimerítő s az igazság követelményeivel megegyező határozatok oltalma alá helyeztetik, minisztereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után következőket rendeljük:

Első fejezet
Az adományozási rendszerből keletkezett birtokviszonyokról

1. § A királyi és nádori adományozásoknak az ez előtti rendszere hatályon kívül léptetendő, s ezen rendszerből az adománylevél szerinti örökösök hiánya és az eddigi törvényekben kijelölt hűtlenség miatt származtatott háramlási jog *(successio fisci regii ex defectu vel ex nota)* eltöröltetik.

2. § A földesuraknak a jobbágyokhozi előbbi viszonyán alapuló háramlási joga megszüntetik; az esztergomi érseket, a zágrábi püspököt mint topuszkai apátot, a győri püspököt, a pannonhegyi főapátot és a győri káptalant illető öröklési jog tárgyában különös határozatok fognak kibocsáttatni.

3. § A királyi vagy uradalmi fiscus birtokjoga oly reá szállott javak vagy jogokra nézve,

melyeknek ő valóságos birtokában létezik, újonnan indítandó perek által – azon igények egyedüli kivételével, melyeket magánosok egymás között a jelen nyílt parancs folytán még érvényesíthetnek – magánosok részéről többé meg nem támadtathatik.

Ellenben az említett fiscusoknak sem áll jogában ily nemű háramlási igényeket magánosok ellen érvényesíthetni, és ezen szabály csupán olyas javak vagy jogok tekintetében szenved kivételt, melyeknek birtokbavételében a jogosítottak valamely hatályba lépett özvegyi vagy hajadoni jog *(jus viduale, jus capillare)* által gátoltattak.

4. § Magánosok egymás között, a javak vagy jogok birtokát királyi adományozások, valamint egyéb királyi szabadalmak és bírói ítéletek nyomán semmiféle újonnan indítandó perekkel, úgymint: tiszta iktatás miatti *(ex puritate statutionis)*, alattomos és csalárd iktatás miatti *(ob clandestinam et fraudulentam statutionem)*, az ellentmondás ellenére elfoglalt jószág visszaszerzése végetti *(ad revindicationem bonorum contra contradictionem statutioni oppositam occupatorum)*, az ellentmondások okának adása vagy elfogadása végetti *(ad dandam vel recipendam contradictionis rationem)*, nádori adomány megerőtlenítése végetti *(ad evertendam palatinalem donationem)*, joggyökösségből *(ex radicalitate juris)*, jogbeli arányosítási *(proportionalis ex jure)*, a szabadalommal nem bíró korcsma, mészárszék, vám vagy rév eltörlése végetti *(ex sublationem educilli, macelli, telonii vel nauli non privilegiati)* és semmiféle iktatásbeli *(ex statutione)* s jogperrel *(ex jure)* meg nem támadhatják.

Második fejezet
Az eddigi törvényeknek az örökösödés és házassági szerződések tekintetébeni alkalmazásáról

5. § Az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte napjától kezdve az öröklött és szerzett, az adományi és más vagyon s a fi- és leányág közötti különbség, sem az élők közötti vagy a halál esetérei rendelkezhetési jogra, sem pedig a törvényes öröködésre befolyással nem bír. Az általános polgári törvénykönyvnek az öröködést tágyazó rendeletei a vagyon és személyek minden nemeire kiterjednek. A csupán fiágat illető öröklött ősi nemesi javak jelenlegi birtokosainak azonban megengedtetik, miszerint az átalános polgári törvénykönyv hatálybaléptétől számítva legföljebb három év alatt ezen jószágokról végrendeletileg a fiúutódok javára oly joghatállyal intézkedhessenek, hogy ezen végrendelet a leányágbeli utódok által az általános polgári törvénykönyvben megállapított kötelesrész címén vagy az özvegy által meg ne támadtathassék, ha ugyanezen utódok és az özvegy legalább azt, ami őket az említett javakból az eddigi törvények szerint jogosan illette, megkapják. Hogy az ezen engedelem folytán tett végrendelet joghatállyal bírjon, szükség, hogy az a törvényes kellékekkel írásba szerkeszttessék, és az okirat kelte után legföljebb hat hónap alatt, de semmi esetben sem később, mint az átalános polgári törvénykönyv hatálybalépte utáni három év elteltével, azon első folyamodási polgári törvényszéknél, melynek körületében a jószág fekszik, eredetiben letétessék.

[...]

Harmadik fejezet
A tulajdon átruházásairól

14. § Azon országokban, melyekre nézve jelen nyílt parancs kibocsáttatik, bárminemű fekvő javak szerzésében a honosulás vagy belföldiség hiánya miatt jövendőben senki sem gátoltathatik.

15. § A tulajdonátruházások iránti szerződések érvényességére megkívántató formaszerűségek tekintetében a nemesi javak és jogok és más fekvő javak között semmi különbség nem leend, s e részben a földbirtok feloszthatósága iránt létező külön rendeletek tartandók szem előtt.

16. § A fekvő javak tulajdonának az átalános polgári törvénykönyv hatálya előtt kötött átruházásai: örökbevallás *(fassio perennalis)*, csere *(cambium)*, peregyezség *(transactio)*, érdemdíjazás *(inscriptio ob fidelia servitia)*, sem az eddigi törvények szerint a javak minőségéből származott igényekből újonnan indítandó perekkel, úgymint: előintés elmulasztása miatti érvénytelenítés *(ad invalidationem ex neglecta praemonitione)*, sérelem miatti érvénytelenítési *(ad invalidationem ex praejudicio)* perrel, sem pedig a közpecsét hiánya miatt meg nem támadtathatnak. A magánpecsétek alatt eddig történt örök átruházások a közpecsét alatt történtekkel egyenlő erővel bírnak. Az örökös érdemdíjazás *(inscriptio perennalis ob fidelia servitia)* tekintetében a visszaháramlási jog többé nem gyakorolható.

17. § A fekvő jószág előbbi birtoklása és haszonvétele alapján úgy egészben, mint a határok tekintetében a jelen birtokállapotot, ha az előbbi birtoklás megszűnése óta az átalános polgári törvénykönyv hatályának kezdetéig 32 év telt el anélkül, hogy ezen időszak alatt a birtokos ellen formaszerű per indíttatott volna, újonnan indítandó perekkel, úgymint: birtokbeli visszahelyezési s határbeli formaszerű perrel *(formalis ex usu, metalis ex usu)* meg nem támadtathatnak.

Ha azonban az átalános polgári törvénykönyv hatályának kezdetekor 32 év még nem telt volna el, úgy az ily nemű perek, a kereseti jog különbeni elvesztése mellett, egy év alatt megindítandók.

18. § A rokonok és szomszédoknak eddigi törvényes elővételi joga, valamint minden egyéb törvényes elővásárlási jog jövendőre nézve megszűnik, és ezen jogcím alatt perek többé az előbbi tulajdonátruházások tekintetében sem indíttathatnak.

[...]

38. § Jelen nyílt parancs rendeletei 1853. május 1-jén lépnek hatályba.

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezernyolcszázötvenkettediki november huszonkilencedikén, uralkodásunk negyedik évében.

Ferenc József (P. H.)

Gr. Buol-Schauenstein. Krauss

TÖRVÉNYLAPOK 1852. DCEMBER 5. LXX. DB.

AUSZTRIAI ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

357.

PÁTENS AZ AUSZTRIAI ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV BEVEZETÉSÉRŐL

Kihirdettetett az 1852. november 29-ei nyílt parancs Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerb Vajdaságban és a temesi bánságban

[...]Mi, Első Ferenc József [...]

a birodalmunk koronaországaibani jövendőbeli szerves intézmények iránt 1851. december 31-én kelt nyílt parancsunk által közhírré tett elvekben már kimondottuk abbeli szándékunkat, miszerint az általános polgári törvénykönyvet mint az ausztriai álladalom minden alattvalóit illető közös jogot azon koronaországokban is, melyekben az eddigelő kötelező erejű nem volt, ezen koronaországok sajátságos viszonyainak figyelembevételével behozandjuk. Ezen szándékunk foganatosításául, és hogy ekképp a közjó előmozdítása végett ezen koronaországokban is a magánjog iránti kimerítő, határozott és időszerű szabályok kibocsátása által rendezett jogállapot létesíttessék, minisztereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után következőket határoztuk:

I. cikk

1853. május 1-jétől kezdve Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerb Vajdaságban s a temesi bánságban, az 1811. június 1-jén kelt nyílt paranccsal birodalmunk más részeiben közhírré tett általános polgári törvénykönyv, a hozzá csatolt függelékben foglalt, arra vonatkozó utólagos rendeletekkel együtt hatályba léptetendő, miáltal egyszersmind az ezen korona-

országokban eddigelő létezett, ezen általános polgári jog tárgyaira vonatkozó minden törvények, szabályok és szokások megszüntetnek és hatályon kívül tétetnek.

II. cikk
E részben azonban, tekintettel ezen koronaországok sajátságos viszonyaira, a következő cikkekben foglalt korlátozások és közelebbi határozatok érvényesek.
[...]

VI. cikk
A fönt említett koronaországokban azon tárgyak iránt, melyek tekintetében az általános polgári törvénykönyv egyes helyei az ország szerkezetére vagy a politikai, kamarai, avagy pénzügyi törvényekre különösen hivatkoznak, fönnálló különös törvények és rendeletek, nemkülönben ugyanott a politikai, kamarai és pénzügyi tárgyak iránt kibocsátott, a magánjogokat korlátozó vagy közelebbről meghatározó szabályok általában annyiban kötelező erejűek maradnak, amennyiben azok az azóta kibocsátott szerves törvényekkel és 1851. december 31-én kelt nyílt parancsunkkal megegyeztethetők.

VII. cikk
E tekintetben, ami a politikai tárgyakra vonatkozó szabályokat illeti, különösen következőt láttuk megállapítandónak:
1. Az általános polgári törvénykönyvnek az előbb létezett, most azonban már megszüntetett és jövendőre meg nem engedhető paraszti jobbágyi és függetlenségi kötelékre vonatkozó határozatai nem alkalmazhatók.
2. Az általános polgári törvénykönyvnek a törvényes örökösödés iránti határozatai az ezen törvénykönyv behozatala után keletkező halálozásokra akkor is alkalmazandók, midőn parasztjavak forognak kérdésben, mire nézve a netalán szükséges különös rendelkezéseket Magunknak fönntartjuk. Mindenesetre úgy a parasztjavak, mint az ingatlan javak fölosztásánál is általában, az ilyes fölosztások korlátozása iránt fönnálló szabályok megtartandók
[...]

XI. cikk
A kereskedelmi és váltóügyletek a fönnálló különös kereskedelmi és váltótörvények szerint ítélendők meg, amennyiben ezek az általános polgári törvénykönyv szabályaitól eltérnek.
A csőd és a csődeljárás iránt különös rendeletek fognak kiadatni [...]

XII. cikk
5. A megszüntetett ősiség egyéb jogkövetkezményeiről, az általános polgári törvénykönyv behozatala előtt tett végrendeletek és kötött örökösödési szerződések hatályáról, továbbá azonos esetekben, ahol az örökhagyó az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte előtt végrendelet nélkül halt meg, a megtartandó törvényes örökösödési rendről szóló határozatok az ősiségi viszonyok szabályozása iránti törvényben foglaltatnak. Szintúgy azon kérdés is, mennyiben kellessék a házasfelek között az ezen törvénykönyv hatálya előtt kötött házasságokon alapuló jogviszonyoknak vagyonukra vonatkozólag jövendőben is fönnmaradniuk, az ott előadott szabályok szerint ítélendő meg
[...]

XIV. cikk
Ahol ezen törvényben a tartomány kifejezés használtatik, az alatt az egész koronaország terjedelme értetik. A törvénykönyv által az országos kormányszékhez utasított ügyekre a legfelsőbb politikai országos hatóságok, a kerületi hivatalok ügyeire, a hasonnemű hatáskörrel fölruházott politikai hatóságok hivatvák, nem tévén különbséget, hogy azok a különböző országok szerkezete szerint mily nevet viselnek. A törvénykönyvben az országos törvényszékekre ruházott hatáskör azon első folyamodási bíróságokra száll, melyekhez az a polgári jogügyekbeni illetőség iránti törvény által utasíttatott.

XV. cikk
Jelen nyílt parancs végrehajtásával igazságügyi miniszterünk bízatik meg.
Kelt császári fő- és székvárosunkban, Bécsben, ezernyolcszázötvenkettediki november huszonkilencedikén, uralkodásunk negyedik évében.
Ferenc József s. k.
Gr. Buol-Schauenstien sk. Krauss s. k.
Legfelsőbb rendeletre:
Ransonnet s. k.
OPTK

VÉGRENDELET

356.

1854
NAGY SÁRA GÁL SÁNDORNÉ VÉGRENDELETE

Hajdúnánás, 1854. április 4.
Alább írott itten felül is megnevezett H.nánás város lakosa, Nagy Sára, Sándor férjem hites társa jelen végrendeletemet magában foglaló levelemnek rendiben adom tudtokra mindeneknek, a kiknek illik: hogy én még csak 43-ik esztendejét értem el életemnek, mégis a nyavalyák sullya annyira erőt vett rajtam, hogy ágyam fenekére szegeztettem, és érzem minden órán a halálhoz való közeledésemet, s várom a más jobb életre való elköltözésemet, de míg ép elmével vagyok, hogy Gál Sándor kedves férjemet az én halálom után testvéreim ne háborgassák, az én hátra hagyott vagyonaimba, addig kívántam ezen józan és ép elmével meg fontolt végrendeletemet írásba foglaltatni ugyan is

Először. Van nekem a Pénzes Mihály kertje szomszédságában egy kertem, melyet az előtte 15 évekkel első férjem, Bosár Mihállyal együtt szerzettem, ezen kertnek szomszédságában levő kertbeli házat, mely öszve roskadó félen volt, az édes Anyám néhai Jámbor Erzsébetnek engedelméből első férjemmel edjütt megcsináltattuk és lakhatóvá tettük, melyet néhai édes Anyánk nékünk által is adott; ezen kert és ház felől az az akaratom, hogy legyenek ezek az én halálom után az én mostani kedves férjem, Gál Sándor tulajdonai, s minthogy nekem gyermekem nints, az én testvéreim őtet annak birtokába az én halálom után soha is meg ne háboríthassák, hanem kedves férjem Gál Sándor ezen kerttel és házzal tetszése szerént bánhasson.

Másodszor. A Csiba Szabó telek szomszédságában van egy tizenhatodrész telkem minden járandóságaival edjütt. A Hodos telekből a Lopó halom járásban van egy évi tizenkettődrész telek járandóságom 1/48-ad rész rétjével edjütt, a Nagy-tilalmasi pusztán a 9-ik dülőben a Csohány János Ő Kegyelme földje szomszédságában van egy köblös földem, a Nagy-tilalmasi pusztán, az úgy nevezett hosszú hátnál, a Csuja örökösök földje birtokában van 2 vékás földem, a Nagy-tilalmasi Görbe dűlőbe a Jámbor István földje szomszédságában van ismét 2 vékás földem, ezek felől az az én változatlan akaratom, hogy ezen földeket bár ősiek legyenek is, az én halálom után kedves férjem Gál Sándortól, míg él, testvéreim el ne vegyék, hanem ő nekem mint gyermektelen egyenes örökösöm legyen, és csak az Gál Sándor férjem halála után testvérem és testvérem gyermekei osztozzanak meg rajtok.
HBML 1985. 155–156. P.

INGATLANNYILVÁNTARTÁS

357.

1840. ÉVI 21. TÖRVÉNYCIKK A KÖVETELÉSEK BETÁBLÁZÁSÁRÓL

1. § A betáblázásnak mindig azon köztörvényhatóság előtt kell történni, hol az adósnak javai, melyekre a betáblázás intéztetik, feküsznek. Ugyanazért a nemesi és jobbágyi javakra nézve az illető megyének közgyűlése előtt – szabad királyi városokban s a Jász-Kun kerületekben fekvő javakra nézve a városi tanács rendes ülésén – a Hajdú városokban a kerületi gyűlésben – a bányai vagyonra nézve pedig a bányászi hegymester és jegyző előtt vagyon csak helye a betáblázásnak. Máshol történt betáblázások törvényes erővel nem bírnak.

2. § Azon betáblázás, mely egyik megye vagy törvényhatóság előtt történt, az adósnak más megyében vagy más törvényhatóság alatt levő javára soha ki nem terjed, még akkor sem, ha ezek csak részei vagy tartozmányai (appertinentiae) volnának azon nagyobb jószágnak vagy uradalomnak, melyre nézve a betáblázás történt.

3. § Megyei kis gyűlésen történt betáblázásnak törvényes ereje csak azon közgyűléstől számítandó, melyen a kis gyűlés jegyzőkönyve hitelesíttetett; ugyanazon közgyűlésen történt betáblázások pedig, a gyűlésnek bármelyik napján történt légyen is a betáblázott iromány felolvasása, különbség nélkül ugyanazon egy napon történteknek tekintendők.

4. § A betáblázásnak, hogy törvényes erejű legyen, előbb kell történni, mint a csődület iránti folyamodás benyújttatott. Később történt betáblázások semmi erővel nem bírnak.

5. § A betáblázott követelés csődület esetében más hasonnemű, de be nem táblázott követelések előtt kielégítési törvényes elsőbbséggel bír. Korábban betáblázott követelés a később betáblázottat kielégítésre nézve megelőzi. Ugyanazon közgyűlésen vagy városi tanács előtt ugyanazon napon történt betáblázások között az adóslevél kelte határozza el az elsőbbséget.

6. § Jövendőre a betáblázásból származó kielégítési elsőbbség az adósnak csak ingatlan javaira terjed. Ingó javakra betáblázást intézni vagy az ingatlanokra történt betáblázásnak erejét ingókra is kiterjeszteni ezentúl soha semmi szín alatt nem lehet.

7. § Az eddig történt betáblázások azonban mind azon csődületekben, melyek már folyamatban vannak, vagy a jelen törvény kihirdetése után három esztendő alatt fognak támadni, az adósnak ingó javaira nézve is adnak a hitelezőnek elsőbbséget, de az ezen három évnek lefolyta után támadó csődületeknél az eddigi betáblázásoknak ereje is az adósnak egyedül ingatlan javaira terjed.

8. § Betáblázások alkalmával a kötelezvények mindenkor eredetben, a kereskedői könyvek kivonatai pedig s a váltó-törvényszékek olyan ítélete, melyekre nézve a hitelező az adósnak ingó javaiból teljes kielégítést nem nyert, hiteles formában beiktatandók.

9. § Minden betáblázandó követelésnek határozott sommáról kell kiadva lenni. Ha valaki oly követelést táblázatna be, mely nem valamely határozott pénzmennyiségről szól, a betáblázás által semmi elsőbbséget nem nyerend.

10. § Ha valamely kötelezvény betáblázatnék, mielőtt az abban kitett pénzt vagy pénzbeli értéket az adós hitelezőjétől általvette, a betáblázásból származó elsőbbség azon időtől számítandó, midőn a kötelezvény az abban kitett pénz vagy pénzbeli érték valóságos általadásával teljesítésbe ment.

11. § A betáblázás végett bemutatott iromány az illető közgyűlési vagy tanácsi ülésben nyilván felolvastatván, betáblázottnak végzés által kijelentessék, s ezen végzés az ülésnek jegyzőkönyvébe iktattassék, s a megtörtént betáblázás a betáblázott irományra feljegyeztessék, sőt, ha a fél kívánja, erről neki hiteles bizonyítvány is adassék. Ezenkívül a betáblázott iránynak másolata egy különös, e végre készített betáblázási jegyzőkönyvbe beírandó, s minden betáblázásokról egy névsor szerinti lajstrom vezetendő.

12. § A betáblázási jegyzőkönyvet s lajstromot mindenki szabadon és díjfizetés nélkül megtekintheti, és a levéltárnok köteles azokból bárkinek kívánatára, minden különös végzés vagy elnöki meghagyás nélkül, illő díj mellett, hivatalos aláírása alatt kivonatot kiadni.

13. § A megyei közgyűlések előtt jövendőben is történhetnek oly általános betáblázások, melyeknél az adósnak egyik vagy másik vagyona különösen ki nem jeleltetik, s ezeknek törvényes ereje az adósnak azon megye hatósága alatt levő minden ingatlan javaira egyformán kiterjed.

14. § De szabad királyi városokban ily általános betáblázásnak jövendőben helye nem leend, hanem a hitelező köteles ezentúl a betáblázás alkalmával mindenkor különösen kijelelni adósának azon vagyonát, melyre a betáblázást intézni akarja, s midőn a betáblázás erejét annak minden ingatlan javaira ki akarja terjeszteni, ha ettől az adóslevélben eltiltva nincsen, azokat mind egyenként s különösen megnevezve jelelje ki, mert a mit meg nem nevezett, arra nézve a betáblázás neki elsőbbséget nem ád.

15. § Ezeknek következésében minden szabad királyi városnak meghagyatik: hogy a betáblázási könyvet a földkönyvvel (Grundbuch) kösse össze. Azon szabad királyi városoknak, melyekben rendes földkönyv még nem létez, két esztendei határidő engedtetik, mely alatt azt múlhatatlanul elkészíteni, rendbe hozni s a betáblázásokkal összekötni köteles.

16. § Midőn a betáblázandó irományban az adós fél már maga határozottan kijelelte azon polgári ingatlan vagyonát, melyre adósságát betábláztatni engedi, akkor a betáblázást annak egyéb javaira kiterjeszteni nem lehet.

17. § A ki valamely betáblázással terhelt polgári vagyont megvesz, addig, míg az eladott vagyonra betáblázott követelések kifizetve vagy a hitelezők megegyezésével biztosítva nincsenek, az eladónak kezéhez a vételbeli sommából semmit le ne fizessen, különben a hitelezőknek minden ebből eredhető káráért kezességgel tartozik. Ugyanazért köteles a városi Tanács minden ilyen eladásról az illető hitelezőket azonnal tudósítani, s őket hivatalosan felszólítani, hogy betáblázott követeléseiknek miképpeni biztosítása iránt legfelebb egy hónap alatt kívánságukat kijelentsék. Ha a hitelezők meg nem nyugodnának abban, hogy követeléseik az eladónak még birtokában maradott egyéb vagyonaira írassanak által, hanem kielégítést kívánnának: a vevő, hacsak a hitelezőkkel másképen nem egyez, mind azt, a mit a vételbeli sommából szerződés szerint egyszerre vagy időnként letenni tartozik, addig, míg a hitelezők ki nem elégíttettek, mindig a városi tanács előtt fizesse le; a tanács pedig a letett summákból a kifizetendő követeléseket azonnal elégíttesse ki, s az eladó csak azt veheti kezéhez, a mi hitelezőinek kielégítésén felül maradott. Ha valamely hitelező a városi tanács felszólítására egy hónap alatt sem jelentené ki akaratját, a vevőnek választásától függ azon követelést a maga terhére átíratni vagy azt a városi tanács kezéhez letenni.

18. § Midőn a betáblázással terhelt polgári vagyonnak csak egy része adatik el, a hitelezők betáblázott követeléseiknek csak azon részére nézve kívánhatnak a vevőtől biztosítást vagy kielégítést, a mi a betáblázás alatti vagyonnak eladott részére esik, s ha ezen résznek mennyiségére nézve a felek egymás közt meg nem egyezhetnének, azt a városi tanács fogja rövid úton elintézni; követeléseik többi része pedig tovább is az adós birtokában maradott vagyonrészt terheli.

19. § Ha egyes személyek nemesi javaikra nézve a betáblázásnak azon módját akarnák behozni, mely a fentebbi §-ok által a királyi városokra nézve megállapíttatott: szabadságukban álland, e végre a megye közgyűléséből küldöttséget kikérni, mely az illető nemesi fekvő javakat hitelesen összeírja és felméresse; mely munkálatot a megye közgyűlésére bemutatván, az ily módon hitelesen összeírt és felmért nemesi birtokokról egy különös jegyzőkönyv fog a megye által vitettetni. A küldöttség munkálódásának valóságáról felelet terhével tartozik.

20. § Addig is pedig, míg a megyékben is rendes földkönyvek hozatnak be, oly esetben, midőn az adósnak valamely különösen kijelelt birtokára történt a betáblázás, és az adós azon birtokát elidegeníti, a vevő tartozik mind azon hitelezőket, kik követeléseiket különösen azon birtokra betábláztatták, annak megvételekor tudósítani, s őket kielégíteni vagy azon adósságokat a megvett birtokkal együtt általvállalni, különben habár az egész vétel-

beli sommát az eladónak lefizette is, mind azon adósságok, melyek a megvett birtokra különösen valának betáblázva, azt tovább is terhelik.

21. § Ugyanez lészen megtartandó akkor, midőn az adós valamely törvényhatóság alatt levő, s általános betáblázással terhelt minden birtokát eladja, habár más törvényhatóság alatti birtokai megvolnának is.

22. § A kitáblázások csak a betáblázott kötelezvények visszaváltásával történhetnek, s ugyanazon hatóságnál teljesítendők, melynél a betáblázás történt. A visszaváltott kötelezvény kitáblázás alkalmával is eredetben előmutatandó, s a kitáblázásnak módjára s rendes feljegyzésére nézve az illető hatóságok éppen azon szabályok szerint fognak eljárni, melyek a betáblázásra nézve e jelen törvénycikkelyben foglaltatnak; ha azonban a kitáblázandó kötelezvény eltévedvén, eredetiben be nem mutattathatnék, a kitáblázást sürgető fél az illető hatósághoz esedezést adand be, melyhez a hitelezőnek azon hitelesített elismerését, hogy a kitáblázandó s eltévedett kötelezvény valóságosan kifizettetett, hozzá csatolandja, és a kötelezvény megsemmisítésének és kitáblázásának eszközöltetését kérendi. Az ily kérelem levél következtében az illető hatóság a betáblázott kötelezvény másolatát a helytartótanácsnak megküldi, a főkormányszék pedig ezt körlevél és a Váltótörvénykönyv II-ik részének 213-ik §-ban említett hírlap által kihirdetvén, egy esztendei határidőt tűzend ki, melynek elfolytáig az, kinek birtokában a kihirdetett kötelezvény lenne, a kitáblázást sürgető törvényhatóságnál igényeit bebizonyíthatja; ezen határidő után a kötelezvény megsemmisítettnek jelentetik, s kitáblázása megengedtetik. – Végre ha valaki ellen hamis vagy már kifizetett kötelezvény volt betáblázva, s ez azon kötelezvény iránt per útján bíróiképpen felmentetett, a legfelsőbb bíróságnak, vagy ha a pert a másik fél felebb nem vitte, azon bíróságnak, mely a kérdés felett utoljára ítélt, felmentő ítélete mellett is megtörténhetik a kitáblázás.

23. § A betáblázás díja minden kötelezvénytől, mely 200 ftnál nagyobb sommáról nem szól, 1 ft. 30 kr. – 200 ftkat meghaladó sommától minden kötelezvénytől 3 ft. A kitáblázásáért díj nem jár.

24. § Fiumére nézve az ott gyakorlatban levő betáblázási rendszer tovább is megtarttatik.

CJH 158–160. P.

360.

1855

TELEKKÖNYVI RENDTARTÁS

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERNEK 1855. DECEMBER 15-ÉN KELT RENDELETE, KIHATÓ MAGYAR-, HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGRA, A SZERB VAJDASÁGRA ÉS A TEMESI BÁNSÁGRA, MELLYEL AZ ÚJ TELEKJEGYZŐKÖNYVEK KÖZZÉTÉTELÉT S AZOKNAK TELEKKÖNYVEKKÉPPENI VEZETÉSÉT TÁRGYAZÓ SZABÁLYOK BOCSÁTTATNAK KI

Az új telekkönyvnek Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerb Vajdaság s temesi bánságbani szerkesztése két osztályra szakad.

Az első osztály községenként, minden épülethelyek és telekrészleteknek (a bányakönyvekbe bejegyzett bányaművelési tárgyak kivételével) bizottmányi helyszínelése által foganatosíttatik.

Ezen osztály magában foglalja a birtokrészlet-lajstromok és vázlatrajzoknak a birtokrészletek tájrajzi sorrende szerinti szerkesztését, nemkülönben a telekjegyzőkönyvek szerkesztését és hitelesítését is, melyekben a birtokrészletek telekkönyvi jószágtestekké állíttatnak össze, s a kitudott birtokjogok bejegyeztetnek.

A birtokrészlet-lajstromok és vázlatrajzok arra szolgálnak, hogy a telekjegyzőkönyvekbe bejegyzett minden egyes birtokrészlet fekvése előadassék. Továbbá az a céljuk, hogy ellenőrségül szolgáljanak arra nézve, miszerint egy birtokrészlet sem hagyatott ki, s egy sem jegyeztetett be kétszer.

A telekkönyvszerkesztés ezen osztálya Moson, Győr, Pest-Pilis-Solt, Sáros, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál és Zágráb megyékre, valamint különösen szabad kir. Győr, Szakolca, Buda, Eperjes, Bártfa, Kisszeben, Újvidék, Zágráb, Károlyvár és Varasd városokra és a holicsi császári családi uradalomra nézve oly mértékben előhaladt, hogy a telekjegyzőkönyvek közzététele az említett megyékre, városokra és járásokra nézve mielőbb megkezdetni és rövid időközökben folytattatni fog; míg a helyszínelési munkák már más megyékben és városokban elkezdettek, vagy legalább az azokhozi előkészület folyamatban van.

A telekkönyvszerkesztés második osztálya a telekjegyzőkönyvek közzétételéből, s az azokba bejegyzett telekkönyvi jószágtestek és birtokjogoknak az ellenük támasztott nehézségek és fölszólalások bírói eldöntése általi megállapításából, nemkülönben a régi betáblázott követeléseknek a bíróságnáli bejelentés útján történő jelzálogi átkeblezéséből áll. Azon napon, melyen ezen bírósági hivatalos cselekvények kezdődnek, fog egyszersmind elkezdődni a közzétett telekjegyzőkönyveknek telekkönyvekképpeni vezetése is.

Ennélfogva ezen ügyletek szabályozása végett, az igazságügyi ministeriumnak az 1851. március 16-án és 1852. november 29-én kelt legfelsőbb határozványokkal adott fölhatalmazás folytán, a közzététel napjától fogva kötelező erejű, idemellékelt rendelet oly megjegyzéssel bocsáttatik ki, hogy azáltal az 1853. április 18-án kelt miniszteri rendelet ezen intézkedésekre nézve, melyek az alább következő szabályokkal ellentmondásban állanak, megszüntetettnek tekintendő.

Báró Krauss

I. rész

A telekjegyzőkönyvek közzététele s az annak folytán előforduló ügyletek kezelése

● *I. A telekjegyzőkönyvek közzétételének teljesítése*

1. § Mihelyest meghatározó azon nap, melyen a helyszínelési munkálatok a telekkönyvirodákban közmegtekintés végett föltárathatnak, az igazságügyi ministerium jóváhagyásának kikérése után a telekjegyzőkönyvek közzététele s az azok megigazítása és a régi betáblázott követeléseknek jelzálogi átkeblezése a telekkönyv-igazgatóságok által hirdetvényi fölszólítással eszközlendő.

2. § A kibocsátandó hirdetvényben azon megyéknek, vagy az 1853. április 18-án kelt miniszteri rendelet esetében, azon járások, avagy községeknek kijelölése mellett, melyekre nézve a telekjegyzőkönyvek befejezvék, s azon telekkönyvirodák megjelölésével, amelyeknél a telekjegyzőkönyvek léteznek, azon nap, melyen ezek ott mindenki általi megtekinthetés végett föl fognak táratni, s melytől fogva eszerint a hirdetvény hatályossága kezdődik, közzéteendő s egyszersmind meghatározandó, hogy a jelen rendelet I. részében kijelölt ügyletek foganatosítása s a megyei és járási telekkönyvek befejezéséig és azoknak a rendes telekkönyvi hatóságok kezébe leendő átadásáig a telekjegyzőkönyveknek az ezen rendelet II. részében foglalt határozatok szerinti vezetése mely bíróságokat illeti.

[...]

6. § A telekjegyzőkönyvek a hirdetvény hatályossága kezdetének napjától fogva, az általános polgári törvénykönyv 321. § értelmébeni telekkönyvekképp tekintendők, s a jelen rendelet II. részében foglalt szabályok szerint vezetendők. Ennélfogva a hirdetvényben az is kifejezendő, hogy ezen naptól fogva a telekjegyzőkönyvekbe bejegyzett fekvőségekre új tulajdon-, jelzálog- vagy más dologbani jogok csak az azokbai törvényszerű bejegyzés által, s csak az ezen fekvőségekre nézve korábban létezett és a hirdetvényi határidő alatt a 3. § rendeleteihez képest bejelentett és igazolt igények sérelme nélkül szereztethetnek s ruháztathatnak át más személyekre vagy szüntethetnek meg.

[...]

● *II. A birtokváltozásoknak a helyszínelő bizottmányok általi kinyomozása*

14. § A telekkönyv-igazgatóságoknak kötelességévé tétetik, miszerint kevéssel azon nap előtt, melyen a hirdetvények hatályossága kezdődik, azon s különösen a telekkönyvirodák

székhelyétől távolabb eső községekbe, melyekben a telekjegyzőkönyvek hitelesítése óta a tapasztalás szerint gyakori birtokváltozások fordultak elő, különös helyszínelő bizottmányokat küldjenek ki oly meghagyással, hogy ezen bizottmányok az ezen nap előtt történt minden birtokváltozásokat a fönnálló utasítások szerint nyomozzák ki, s a telekjegyzőkönyvbe jegyezzék be, ezen bejegyzéseket hitelesíttessék, s a községre nézve meghagyott munkálatokat is azok szerint igazítsák meg. [...]

● *III. A birtokváltozásoknál és betáblázásoknál eddigi eljárás megszüntetése*

15. § Azon birtokátírási kérvények, melyek az eddigelő divatozott módon, a birtokváltozásoknak a bíróságoknál e célból vezetett bevallási, telek- vagy egyéb könyvekben, lapokban vagy lajstromokban kimutatása végett ezen bíróságoknál tárgyalás alatt vannak, vagy még ezentúl netalán benyújtatnak, azon esetben, ha azok oly fekvőségekre vonatkoznak, melyek a közzétett telekjegyzőkönyvekbe be vannak jegyezve, haladék nélkül azon végzéssel intézendők el, hogy a felek birtokjogaik érvényesítése tekintetében a hirdetvényben foglalt határozatokhoz kötelesek magukat tartani, s erről a folyamodók az előterjesztett okiratok visszacsatlása mellett tüstént értesítendők. A föntebb említett könyvek, lapok és lajstromok berekesztendők, és használaton kívül teendők; s azokból birtoklevelek, kivonatok vagy másolatok többé nem adathatnak. A levéltárakban visszatartóztatott birtoklási okiratok a feleknek, írás- vagy szóbeli kérelem folytán, vétbizonyítvány mellett haladék nélkül kiszolgáltatandók.

[...]

● *VIII. A különös telekkönyvi betétek szerkesztése s azoknak közzététele*

44. § A betáblázott követelések bejelentésére szabott hirdetvényi határidő eltelte után a telekjegyzőkönyvekből a különös betétek szerkesztendők. Ezen ügylet a hirdetvényi fölszólítások folytán folyamatba tett vagy folyamatban levőképp igazolt s még jogerejűleg el nem döntött perek miatt föl nem tartóztatandó.

45. § A különös betétekbe csak a telekjegyzőkönyvekben előforduló oly bejegyezvények vétetnek föl, melyek vagy vitatlanul maradtak, vagy az ellenük támasztott igények bírósági eldöntése, avagy az irántuk kötött egyezségek által jogerejűleg megállapíttattak, vagy a különös betétívek szerkesztésének idejekor még vita alatt vannak. Ezen utóbbiak mellé a vitaalattiság megjegyzése melléklendő.

Egyébiránt a különös betétek oly módon szerkesztendők, mint a telekjegyzőkönyvek. Ennélfogva minden különös betét *A.* a Birtokállási; *B.* a Tulajdoni és *C.* a Teherlapra osztandó el. Lásd az I. mintát.

A különös betétek annak utána bekötendők, s vezetés végett a rendes telekkönyvi bíróságoknak átadandók.

46. § Mihelyest a különös betétek szerkesztése megtörtént, egy hirdetvény bocsátandó ki, melyben azon községek, melyekre nézve a betétek készen vannak, s azon bíróságok, amelyeknek s azon nap, amelyen azok vezetés végett át fognak adatni, kijelölendők. Egyszersmind a hirdetvényben mindazon személyek, kik jogaiknak a különös betétek szerkesztésénél netalán történt kihagyása vagy hiányos bejegyzése által magukat sértve érzik, fölszólítandók, miszerint ezen fogyatkozást három hónapra szabandó határidő alatt, a 3. § 1. pontjában kimondott jogkövetkezmény elkerülése mellett, jelentsék föl.

Különösen a régi terhek lapján bejegyzett hitelezők is, kik magukat elsőbbségi jogukban a telekkönyvi hatóságtól valamely más hitelezőnek odaítélt elsőbbség által sértve érzik, fölszólítandók, miszerint ezen elsőbbséget, igénylett előjoguk különbeni elvesztése mellett, a föntebbi határidő alatt támadják meg.

[...]

II. rész

Az új telekkönyvek vezetését tárgyazó szabályok

● *I. Általános határozatok*

49. § A telekjegyzőkönyvek, birtokrészletlajstromok, vázlatrajzok és névjegyzékek belszerkezete tárgyában a helyszínelő bizottmányok számára adott utasítások ezen munkálatok vezetésénél a telekkönyvi hatóságokra nézve is kötelezők.

50. § A telekkönyvvezetés tekintetében úgy a telekjegyzőkönyvekre (6. §), mint a különös betétekre nézve is (44. és 45. §) következő ideiglenes szabály érvényes, míg e tárgyban végleges törvény nem bocsáttatik ki.

● *II. A birtokállási, tulajdoni és teherlap tartalma*

51. § A birtokállási lapon, a telekkönyvi jószágtest tárgyilagos ismertető jelei szerint, különös jogi minőségének rövid kijelölésével, táblás átnézet alakjában adatik elő. Ezen alakban vezetendő a birtokállási lap tovább is. Ha valamely telekkönyvi jószágtest tárgyilagos terjedelme változik; a lejegyzendő részlet aláhúzandó, a hozzájegyzendő részlet pedig a tárgyilagos ismertetőjelekkel a folyó sorszám alatt jegyzendő be. Mindkét esetben a sorszám, mely alatt a bírósági le- vagy hozzájegyzési rendelet a tulajdoni lapon be van jegyezve, a jegyzet rovatában idézendő (52. § *f*).

A birtokállási lap azonban az abban kijelölt birtokrészletek külső ismertetőjeleinek, minőségeinek és előadott térmértékének valóságáért nem kezeskedik.

52. § A tulajdoni lapra bejegyzendők:

a) a tulajdonos vezeték- és keresztneve, valamint netaláni mellékneve vagy polgári állásának, származásának, iparának, lakhelyének sat. más ismertetőjele, hogy azáltal a személy iránti minden kétség elhárítassék; községek, intézetek, testületek, alapítványok és más jogi személyeknél, az őket illető sajátságos nevezetek (helységnév, címzet, aláírási cím); s közös tulajdon esetében az ugyanazon módon kijelölt tulajdonostársak;

b) a tulajdonjoghozi cím;

c) a tulajdon minden további átruházásai;

d) minden nyilvánkönyvi bejegyzés alá került föltételek vagy korlátolások, melyek anélkül, hogy csupán a telekkönyvi jószágtesthez volnának kapcsolva, a tulajdonos személyét kiskorúság, gondnokság alapján sat. vagy tulajdoni jogát illetik, mint a helyettesítés, elővásárlási jog, az elébbi magyarországi törvények szerinti zálogbirtoklási viszony sat.;

e) a fönt említett körülmények és viszonyokban előforduló minden változások;

f) valamely telekkönyvi jószágtest részleteinek minden le- és hozzájegyzései; végre

g) a telekkönyvi jószágtestnek a szerzési okiratokban pénzben kifejezett átvételi ára, valamint ha a felek kívánják, annak igazolt becsára; a telekkönyv azonban nem kezeskedik azért, hogy az ár vagy az érték helyesen adatott elő, vagy hogy az változatlanul maradt.

53. § A tulajdon oly korlátolásai, melyek a tulajdoni lapra a korábban bekönyvezett hitelezők beleegyezése nélkül jegyeztetnek be, ezen hitelezők jogait nem akadályozhatják arra nézve, hogy ők a nekiek elzálogított telekkönyvi jószágtestet a tulajdon ezen korlátolásaira való tekintet nélkül végrehajtás alá vehessék.

54. § A teherlapnak a telekkönyvi jószágtesten vagy annak egy részén fekvő zálog- és alzálogjogokat, szolgalmakat és más dologbani jogokat s kötelezettségeket (terheket), amennyiben azok az általános polgári törvénykönyv határozatai szerint telekkönyvi bejegyzésre alkalmasak; továbbá azoknak jogi tulajdonságát, p. o. hitbizományi, tőkepénzi vagy biztosítéki minőségét, nemkülönben ezen terhek átváltozásait és elenyészéseit határozottan és kétségtelenül kell tartalmaznia.

A jogcím és az ennek folytán jogosítottak ugyanazon módon jegyzendők be, mint az a tulajdoni lapra nézve rendeltetett.

● *III. A telekkönyvi jószágtest jogi természete*

55. § Minden telekkönyvi jószágtest jogi tekintetben egy egésznek tekintendő:

a) ennélfogva a tulajdoni jog valamely telekkönyvi jószágtestre vagy csak valamely egyes vagy jogi személy részére, vagy pedig tulajdonostársak részére ugyan, de testileg osztha-tatlanul jegyeztethetik be;

b) oly tulajdonostársaknál, kiknek részeik nem egyenlők (az átalános polgári törvénykönyv 839. §), a minden egyest illető, s az egészhezi arányban kifejezett rész, p. o. mint egyharmad rész, kétötöd rész, jegyzendő be.

c) Ha valamely telekkönyvi jószágtest egyes részletei tulajdoni joggal más személyre ruházandók át, azokat egyidejűleg azon telekkönyvi jószágtestből, melyhez eddig tartoztak, le kell jegyezni, s vagy önálló telekkönyvi testeképp bejegyezni (számukra új betéteket nyitni), vagy pedig, ha az új szerző már oly telekkönyvi jószágtestet bír, melyel ezen részletek az 1853. április 18-án kelt miniszteri rendelet 14–19. §-nak elvei szerint egyesíthetők, ezen telekkönyvi jószágtesthez hozzájegyezni, mi által azok ennek kiegészítő alkatrészévé válnak.

Hasonló módon kell eljárni a közösen bírt telekkönyvi jószágtest testi elosztása esetében is. [...]

● *IV. A telekkönyvi bejegyezvények fajai*

59. § A telekkönvi bejegyezvények vagy

a) bekebelezések (betáblázások), melyek minden további igazolás nélkül; vagy

b) előjegyzések (Pränotationen), melyek csak utólagos igazolásuk föltétele alatt eszközlik a nyilvánkönyvi jogoknak mint ilyeneknek szerzését, átváltozását vagy megszűntét; és végre

c) puszta följegyzések.

● *V. A telekkönyvi bejegyzések megengedése és teljesítése*

60. § Telekkönyvi bejegyzések csak a felek vagy hatóságok kérelme folytán, mégpedig rendszerint csak a telekkönyvi hatóság által engedtethetnek meg, s csak ezen hatóság írásbeli meghagyásának tartalma szerint teljesíttethetnek. Azon esetek, melyeken az ítélő- vagy peres ügyeken kívüli bíró telekkönyvi bejegyzések megengedésére vagy azok teljesítésének a telekkönyvi hatóságoknáli eszközlésére hivatva van, a peres ügyekbeni s azokon kívüli eljárást tárgyazó szabályokban határoztatik meg.

● *VI. A telekkönyvi bejegyezvények hatályossága és rangsorozata*

61. § A telekkönyvi bejegyezvények hatályossága azon időponttól fogva kezdődik, melyben az azok teljesítéseérti szabályszerűleg fölkészített kérvény a telekkönyvi hatóság iktatóhivatalába beérkezett.

Ennélfogva a bejegyezvények közötti nyilvánkönyvi rangsorozat az e részbeni telekkönyvi kérvények iktatókönyvi számának sorrendje szerint határoztatik meg. Ha a kérvények az iktatóhivatalba egyidejűleg érkeztek be, az azok folytán történt bejegyezvények, amennyiben azok ugyanazon telekkönyvi jószágtestre vagy ugyanazon nyilvánkönyvi tételre vonatkoznak, egymás között egyenlő rangsorozatban állanak.

Egyik hitelező csak annyiban engedhet a másiknak elsőbbséget, amennyiben azáltal harmadik személyek jogai sérelmet nem szenvednek.

62. § Bekeblezettnek vagy előjegyzettnek csak az tekintethetik, ami a telekkönyvbe világosan bekeblezett vagy előjegyzettképp jegyeztetett be. A bekeblezés vagy előjegyzés csak azon jog tekintetében ad dologbani jogot, amely bejegyeztetett. A bíró ennélfogva azon jogot, melynek bejegyzése fönnforog, a végzésben mindig pontosan jelölje meg, s egyszersmind annak lényeges meghatározásait a telekkönyvbei bejegyzés végett fejezze ki. A bejegyzett jog közelebbi meghatározásai, melyek magából a telekkönyvből ki nem vehetők, azon okirat tartalma szerint ítélendők meg, melynek folytán a bejegyzés megengedtetett.

● *VII. Általános határozatok a bekeblezések és előjegyzések iránt*

[...]

B. A bekeblezések és előjegyzések közös kellékei

1. Eredeti okiratok

67. § Bekeblezések és előjegyzések csak eredeti okiratok alapján történnek.

Bírósági egyezségeknél a felek kiegyezése felől kiadott végzések vagy különös hivatalos okiratok (polgári perrendtartás 375. §) eredeti okiratoknak tekintendők, melyekre bekeblezések vagy előjegyzések történhetnek. A számvevőségek, a pénzügyi s más hatóságok intézményeinek és hivatalos jegyzőkönyveinek másolatai eredeti helyét pótolják azon esetben, ha azok azon hatóság által, mely az intézvényt kibocsátotta vagy a jegyzőkönyvet fölvette, meghitelesítvék.

2. Az okiratok tartalma

68. § Bekeblezések és előjegyzések az ezen szabályban megállapított kivételeken kívül csak oly okiratok alapján történnek, melyek által a bejegyzendő jog valamely ingatlan jószágra megengedtetik vagy odaítéltetik, vagy valamely már bejegyzett jog más személyre ruháztatik, megterheltetik, rangsorozatában vagy más módon megváltoztatik, vagy megszüntetik. Valamely már bejegyzett jog átváltozásainak bejegyzése azonban a megelőző hitelezőknek kárára nem szolgálhat.

3. Az okiratok jogérvényessége

69. § Oly okiratokra, melyekben a követelésnek nyilván jogérvénytelen jogalapja foglaltatik, vagy melyek tudomás szerint kiskorú vagy gondnokság alatt álló személyek, vagy képviselőik által a kiszabott bírói jóváhagyás nélkül, vagy községek, avagy közigazgatás alatt álló alapítványok és pénzalapok nevében az erre hivatott hatóság szükséges jóváhagyása nélkül adatik ki, bekeblezés vagy előjegyzés nem történhetik. Valamely meghatalmazott által kiadott okiratok nem adnak jogot a hatalmazó elleni bekeblezés vagy előjegyzés kérésére, ha egyszersmind a hatalmazó által kiadott fölhatalmazvány föl nem mutattatik.

4. Az okiratok nyelve

70. § Az okiratoknak azon nyelven kell kiadva lenniük, melyen azok a telekkönyvi hatóságnál per esetében is a határozat hozatalának alapjául szolgálhatnának; különben azokhoz a bíróságnál divatozó nyelven szerkesztett, teljes hitelt érdemlő fordítás melléklendő.

5. A bekeblezés vagy előjegyzés megengedhetősége

71. § Bekeblezésnek vagy előjegyzésnek csak azon esetben van helye, ha az, aki ellen valamely jog szerzése, átváltoztatása vagy megszüntetése kieszközlendő, a kérvény benyújtása idejekor mint a jószág tulajdonosa vagy mint hitelező bekeblezve vagy előjegyezve van, vagy legalább egyidejűleg bekebleztetik, avagy előjegyeztetik.

72. § Az örökhagyó kötelezettségei (hagyatéki adósságok) valamely a hagyatékhoz tartozó ingatlan jószágra vagy nyilvánkönyv jogra bekebleztethetnek vagy előjegyeztethetnek mindaddig, míg az örökhagyó vagy örököse a jószág vagy jog birtokosaképp van a telekkönyvben bejegyezve.

Ha azonban az ilyes bekeblezés vagy előjegyzés csak a hagyaték átadása után kéretik, az csak annyiban engedtethetik meg, amennyiben az örökös az adósságért a törvény szerint kezeskedni tartozik. [...] Egyszersmind az örökhagyó valamely adósságának az örökség átadása után kieszközlött bekeblezése vagy előjegyzése az örökös korábban bejegyzett hitelezőinek utána áll.

73. § Ha valamely hagyatékhoz tartozó ingatlan jószág vagy nyilvánkönyvi jog a hagyaték átadása előtt a tárgyalási hatóság beleegyezésével eladatik vagy átengedtetik, az átvevő nyilvánkönyvi bejegyzése közvetlenül az örökhagyó után történik.

74. § Mihelyest az örökös az örökösi nyilatkozatot beadta, hitelezőinek szabadságában

áll követeléseiknek a hagyatéki javakra s követelésekrei biztosítását, az örökös részeire átadás megtörténte előtt is, bekeblezés vagy előjegyzés által eszközölni, amennyiben arra nézve a többi törvényes kellékek léteznek; de az ilyes biztosítás csak azon fönntartással engedtethetik meg, hogy az a hagyaték tárgyalásánál előforduló igényekre nézve sérelmes ne legyen, s csak az átadás megtörténtének idejétől fogva lépjen hatályba.

75. § Ha a bekeblezett tulajdonos ellen a tulajdoni jog előjegyzése megtörtént, úgy mind a bekeblezett, mind pedig az előjegyzett tulajdonos ellen is a további keblezések vagy előjegyzések megengedtethetnek; azoknak jogi hatálya azonban attól függ, vajon a tulajdon előjegyzése igazoltatik-e, vagy sem.

Ha a tulajdon előjegyzése igazoltatik; úgy az igazolás bejegyzésénél egyszersmind mindazon bekeblezések és előjegyzések, melyek a korábban bekeblezett tulajdonos ellen azon kérvény benyújtása után eszközöltettek, melynek folytán ellene a tulajdon előjegyzése történt, hivatalból kitörlendők.

Ha ellenben a tulajdon előjegyzése kitöröltetik; úgy egyszersmind az ezen előjegyzésre nézve történt minden bekeblezések és előjegyzések hivatalból kitörlendők. Ezen szakasz határozatai azon esetre is alkalmazandók, ha valamely bekeblezett hitelező ellen követelésének más személyrei átruházása előjegyeztetett.

76. § Csőd alá került vagyonra bekeblezések és előjegyzések mennyiben történhetnek, a csődrendtartás 66. § által határoztatik meg.

6. A nyilvánkönyvi jog kitörlése

77. § A nyilvánkönyvi jog elenyésztésének vagy megszüntetésének bekeblezése vagy előjegyzése ezen jog kitörlésének hívatik, minél általában a bekeblezések és előjegyzések iránti szabályok szerint kell eljárni. Ha tehát p. o. valamely nyilvánkönyvileg biztosított kölcsön visszafizetéséről nyugtatvány a bekeblezésre nézve kiszabott minden kellékekkel el van látva, úgy annak alapján a kölcsön kitörlése bekebleztetik, mivel annak további igazolása nem kívántatik meg. Ha ellenben a nyugtatvány bizonyító erővel bír ugyan, de a bekeblezésre megkívántató kellékekkel nincs ellátva; úgy a befizetett kölcsön kitörlésének csak előjegyzése engedtethetik meg, mely még igazolandó.

78. § Ha valamely nyilvánkönyvi jog kitörlése csak előjegyeztetik; azon jog tekintetében a további bekeblezések és előjegyzések, p. o. alzálogjogok, engedmények bekeblezései és előjegyzései megengedtethetnek; de ezeknek jogi hatálya attól függ, vajon a kitörlés előjegyzése igazoltatik-e.

Ha a kitörlés előjegyzése igazoltatik, ennélfogva a jog kitörlése bekebleztetik; ezen bekeblezés teljesítésénél egyszersmind mindazon bekeblezések és előjegyzések, melyek ezen jog tekintetében kitörlése előjegyzésének időpontja után történtek, hivatalból kitörlendők.

79. § Ha valamely jelzálogi követelés azon időben, midőn annak kitörlése kéretik, alzálogjoggal van terhelve, s ha egyszersmind az alzálogjog megszüntetése az előterjesztett okiratok által be nem bizonyíttatik, úgy annak kitörlése csak azon hozzáadással, hogy teljes joghatályuk csak az alzálog kitörlésével fog kezdődni, kebleztethetik be vagy jegyeztethetik elő; ennélfogva ezen kitörlés az alzálogjog tekintetében annak kitörléséig nem létezőnek tekintendő. Ha a jelzálogi követelés kitörlésének bekeblezése a föntebbi módon megtörtént, ezen követelés tekintetében további bekeblezések és előjegyzések többé nem engedtethetnek meg.

80. § A tulajdoni lapra bejegyzett jogokból csak a tulajdon megszorításai s vagy a felsőbb bíró határozatai, vagy jogerejű ítélet által helyteleneknek ismert bejegyezvények, valamint a nem igazolt előjegyzések töröltethetnek ki. Ellenben a tulajdon átruházásánál az előbbi tulajdonos jogainak világos kitörlése nem szükséges. [...]

TÖRVÉNYLAPOK 1855. DECEMBER 24. XLVIII. DB.

SZERZŐI JOG

361.

A KÜL-, BEL- ÉS PÉNZÜGYI MINISTERIUMOKNAK, A HADSEREG FŐPARANCSNOKSÁGÁNAK S A LEGFŐBB RENDŐRI HATÓSÁGNAK 1858. DECEMBER 27-ÉN KELT RENDELETE

KIHATÓ MINDEN KORONAORSZÁGOKRA, MELY ÁLTAL A NÉMET SZÖVETSÉGGYŰLÉSNEK AZ IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI TULAJDON VÉDELME TÁRGYÁBAN 1856. NOVEMBER 6-ÁN ÉS 1857. MÁRCIUS 12-ÉN KELT HATÁROZATAI TÉTETNEK KÖZHÍRRÉ

A német szövetséggyűlés 1856. november 6-ai ülésében következő határozatot hozott:

Az 1837. november 9-én kelt szövetségi határozat 2. cikke s az 1845. június 19-én kelt szövetségi határozat által az irodalmi és művészeti műveknek az utánnyomás és gépi többszörözés ellen, nemkülönben a különös szövetségi határozatok által szabadalmazás útján egyes meghatározott szerzők műveire nézve engedett oltalom akképp terjesztetik ki, hogy ezen oltalom az 1837. november 9-én kelt szövetségi határozat előtt meghalt szerzők műveire nézve még 1867. november 9-éig érvényes marad.

Jelen szövetségi határozat azonban csak oly művekre alkalmazandó, melyek jelenleg még az egész szövetségi területben az utánnyomás vagy utánképzés ellen törvények vagy szabadalmak által vannak védve.

Továbbá a német szövetséggyűlés 1857. március 12-én kelt ülésében következő határozatot hozott:

Az 1841. április 22-én kelt szövetségi határozat által a belföldi szerzők szín- és zeneműveinek oltalma végett, azoknak a szövetségi területbeni jogosítlan előadása ellen megállapított intézkedések következőleg terjesztetnek ki:

I. Valamely szín- vagy zeneműnek egészben vagy rövidítésekkeli nyilvános előadása csak a szerzőnek, örököseinek vagy különbeni jogutódjainak engedelmével történhetik mindaddig, míg a mű nyomtatás által közzé nem tétetett. Ezen engedelem megadásárai kizáró jog a szerzőt életfogytiglan, örökösét vagy különbeni jogutódját pedig a szerző halála után még tíz évig illeti.

II. Azon esetben is, ha valamely szín- vagy zeneműszerzője művét nyomtatás által közzéteszi, a nyilvános előadás megengedésérei kizáró jogot magának s örököseinek vagy különbeni jogutódjainak egy neve alányomásával ellátott nyilatkozat által fönntarthatja, melynek műve mindenik példányán a címlapra kell nyomva lennie. – Az ilyes fönntartás magának a szerzőnek egész életidejére s örököseinek vagy különbeni jogutódjainak javára a szerző halála után még tíz évig marad hatályos.

III. A szerzőt vagy jogutódjait mindenki ellen, aki az ő kizáró jogukat, valamely még nyomtatásban közzé nem tett vagy pedig nyomtatásban a II. szám alatt említett nyilatkozattal közzétett szín- vagy zeneműnyilvános előadása által sérti, kárpótlási igény illeti.

IV. Ezen kiterjesztett határozatok 1857. július 1-jétől fogja lépendnek hatályba.

V. Az 1841. április 22-én kelt szövetségi határozat 1., 2. és 3. számai ennélfogva megszüntetvék, ellenben a 4. szám a kárpótlás tekintetében fönnmarad.

Ezen szövetségi határozatok, Ő cs. k. apostoli Felsége által az 1858. december 18-án kelt legfelsőbb határozvánnyal adott fölhatalmazás folytán, oly megjegyzéssel tétetnek közhírré, hogy azoknak rendeletei, az ausztriai császárságnak a német szövetséghez nem tartozó koronaországaiban is, tehát annak egész területében hatályba lépendnek annyiban, amennyiben már a fönnálló törvények által az irodalmi s művészeti tulajdon bővebb oltalomban nem részesül.

[...]

TÖRVÉNYLAPOK 1859. JANUÁR 13. II. DB.

KERESKEDELMI JOG

VÁLTÓJOG

362.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

15. TÖRVÉNYCIKK
A VÁLTÓTÖRVÉNYKÖNYV BEHOZATIK

[...] Az 1792. esztendei 17. törvénycikkely – amennyiben annak ideigleni rendelete az ausztriai örökös tartományok váltótörvényszékeinek ítéleteit s azok végrehajtását tárgyazza – az 1841. esztendei január 1. napjától fogva megszüntetik, s e helyet ugyanazon időtől kezdve a jelen váltótörvénykönyvben megállapított szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni.

1. Fejezet
A váltó fogalmáról általában, a váltónak lényeges felosztásáról és a váltótörvényekre alkalmazásáról

1. § A váltó oly oklevél, mely által kibocsátója magát a köztörvényieknél szigorúbb feltételek alatt kötelezi, hogy valamely meghatározott somma pénzt, bizonyos helyen és időben vagy maga fizetend, vagy annak más általi kifizetését eszközli.

2. § A váltó vagy idegen (fremder, förmlicher, gezogener, trassirter, eine Tratte), midőn tudniillik a kibocsátó (Aussteller) a fizetést valamely más, tőle jogszerűleg különböző és egyébként nem az ő nevében cselekvő személy által ígéri teljesíteni; vagy saját (eigener, unförmlicher, trockener), midőn a kibocsátó arra kötelezi magát, hogy a fizetést önmaga teljesíti, vagy valamely tőle jogszerűleg nem különböző és egyébként is az ő nevében cselekvő személy által fogja teljesíttetni.

3. § A magyar váltótörvényszékek előtti törvénykezésben a váltóképesség magyarországi alattvalókra nézve mindenkor ezen törvények szerint lesz megítélendő, még akkor is, ha általuk a váltók külföldön adattak ki, idegenekre nézve pedig a váltóképességet saját honi törvényeik szerint kell elhatározni.

4. § Minden egyéb váltói kérdések, melyek a váltó formáját, tartalmát és jogbeli következéseit tárgyazzák, a kötelező cselekvény helyén fennálló váltótörvények szerint ítélendők. Midőn azonban valamely, külföldön véghezvitt cselekvénynek törvényes következései a magyar váltótörvényszékek előtt forognak fenn, a külföldi törvény különböző rendeletére hivatkozó fél köteles azt az illető külföldi váltótörvényszéknek hiteles bizonyítványa által igazolni, különben az itteni törvények szerint nyerend ítéletet.

5. § Ha pedig ott, hol a kérdés alá vett cselekvény végbement, váltótörvény nincsen, az itteni váltótörvényszékek eljárásának csak úgy leend helye, ha a kérdéses cselekvény az itteni törvények határozataitól legalább lényegesen el nem tér.

6. § Ha a váltóbeli kötelezés e honban történt ígéreten és külországban történt elfogadáson alapszik, vagy megfordítva: azon ország törvényei szerint lesz elítélendő, melyben a kötelezést tökéletességre emelő megegyezésnek kijelentése teljesíttetett.

2. Fejezet
A váltóképességről

7. § A cselekvő váltóképesség, azaz képesség váltóbeli jogokat szerezni, mindenki tulajdona, kinek a köztörvény szerint jogokat szerezni lehet.

8. § A szenvedő váltóképesség, azaz képesség magát váltóilag másnak lekötelezni, az idegen és saját váltók szerint különbözik.

9. § Idegen váltók által, azoknak kibocsátásában, forgatásában (Giriren), elfogadásában (Acceptiren) vagy azokérti kezeskedésben (Verbürgen) magát minden teljes korú kötelezheti, ki terhes szerződést törvényesen tehet. Az asszonyok és hajadonok azonban, hacsak

mint kereskedők a törvény értelmében bejegyezve nincsenek, idegen váltókra nézve sem bírnak szenvedő váltóképességgel.

10. § Kereskedők, gyárosok és kézművesek, kik teljeskorúságukat elérték, s magukat a váltótörvényszéknél a II. rész 3. fejezete szerint bejegyeztették, saját váltókat minden megszorítás nélkül adhatnak ki; más hazai polgárok által kiadott sajátváltó-levelek váltói erővel nem bírnak.

11. § Váltóbeli kötelezést vállalni semmi tekintetben nem képesek:
a) Bármely vallásbeli papi személyek.
b) A szerzetesek.
c) Valóságos szolgálatban levő katonai személyek.

12. § Közkereset végett összeállott társaságok váltóbeli szenvedőképességgel csak úgy bírnak, ha a társasági kötés az illető váltótörvényszéknél letétetvén, a társaság címzete (Firma) bejegyezve (improtocollirt) vagyon.

13. § A szenvedő váltóképesség hiánya kizárja a nem képes elleni váltójogi követelést; de azért ellene a kötelezésből származható köztörvény szerinti kereset fennmarad. [...]

3. Fejezet
Azokról, mik a váltókban általán és különösen az idegen és saját váltókban megkívántatnak

14. § Általán minden *váltóban* múlhatlan megkívántatik:
a) Keltének, azaz a helynek, napnak, hónapnak és esztendőnek, melyben kiadatott, kitétele;
b) Hogy nyilván váltónak megneveztessék;
c) Hogy a fizetés ideje kitétessék;
d) Hogy készpénzbeni meghatározott sommáról szóljon;
e) Az *intézményesnek* (Remittent), azaz annak neve, kinek részére a fizetés kötelezletik; – továbbá
f) A *váltóbeli adós*, ki a fizetést tenni fogja;
g) A *hely*, hol a fizetés történendik, kitétessenek;
h) A *kibocsátó aláírása*, mely aláírásban a vezetéknév egész kiterjedésében és a kereszt-, vagyis melléknévnek (Vorname) legalább első betűje; a kereskedési házakat és társaságokat illetőleg pedig a *címzet* (Firma) foglaltassék. – Ha a *kibocsátó* írást nem tud, jegye és nevének más kézzeli aláírása törvényes erővel csak akkor bír, ha a váltólevél az illető törvényhatóság vagy törvényes bizonyság, vagy rendezett tanács által a magát lekötelezni szándékozó előtt felolvastatván s magyaráztatván, a szokott mód szerint hitelesítve vagyon; három esztendővel azonban jelen törvény kihirdetése után csak az vállalhat magára törvényes erővel bíró váltókötelezéseket, ki írást tud; a fentebbi rendelet csak azokra maradván fel, kik testi tehetetlenség következtében nevüket maguk alá nem írhatják.

[...]

20. § A váltóbeli szerződés végbementnek akkor tekintetik, midőn az intézvényesnek a váltó általadatott. Váltó kiadása feletti előleges egyezkedések váltójogot nem alapítanak.

[...]

6. Fejezet
A lejáratról, azaz fizetés idejéről

89. § A lejáratot, vagyis azon időt, melyben a váltót kifizetni kell (Verfallszeit), kitűzni lehet:
a) Látra (a vista)
b) Tetszésre (a piacere)
c) Kelet (a dato) vagy lát után (nach Sicht) bizonyos időre
d) Bizonyos napra
e) Szokásra (a uso), a szokás felére (mezzo uso) vagy többszörös szokásra
f) Vásárokra.

90. § Látra és tetszésre kelt váltókat a bemutatáskor azonnal ki kell fizetni.

91. § Lát után bizonyos időre kelt váltók lejárta az elfogadás után következő első naptól.
92. § Kelet utáni bizonyos időre szólóknál pedig a lejárat a kibocsátást követő első naptól számíttatik.
93. § Ha a lejárat fél hónapra szól, utolsó napnak mindenkor a hónap 15. napja vétetik.
94. § Ha a váltóban kitűzött fizetési határidő több hónapokra terjed, a fizetés a kitűzött utolsó hónapnak ugyanazon napján teljesítendő, melyen a kelet utánra szóló váltó kiadatott vagy a lát után bizonyos időre szóló elfogadtatott; ha pedig az utolsó hónapban a napok száma kevesebb, mindenesetre annak utolsó napján.
95. § Ugyanez áll oly váltókra is, melyek több évekre szólanak.
96. § A szokás: 14 nap lát után.
97. § A vásárokra kell váltók lejárta különbözik, nevezetesen:
a) Egy napi vásárokra szóló váltók a vásár napján;
b) Egy napnál tovább nyolc napig terjedő vásárokra szólók a vásár utolsó napjáig;
c) Nyolc napnál hosszabb vásárokra szólók a vásár második hetében szerdáig lejárnak.
98. § A váltót a lejárat napján (am Verfallstage) a fizetés végetti bemutatáskor azonnal ki kell fizetni; kíméleti napoknak (Respecttage) helyük nincsen.
99. § Ha valamely váltó részben vagy épen nem fogadtatik el: az előzőkre nézve amennyiben elfogadva nincsen, az óvástétellel azonnal lejárt.
[...]

12. Fejezet
A váltójog megszűntéről általában és az elévülésről (praescriptio) különösen
201. § A váltójog általában mindazon okoknál fogva megszűnik, melyeknél fogva a köz polgári törvény szerint más jogok is elenyésznek; ide nem értve azon eseteket, melyekre nézve a váltótörvény kivételt tesz.
202. § A visszkereset részint a bemutatásnál, részint az óvás közlésében történt késedelem, részint a kereset megindításának elmulasztása által miként enyészik el, a fentebbi fejezetekben foglaltatik. Ugyanez áll az illető előzőnek jogaira nézve is, ha a forgatmány hézag miatt vagy egyéb okokból kétségbe vétetik.
203. § Azon eseteken kívül, melyekre nézve rövidebb határidő vagyon szabva, a váltójog elévülés által azon naptól számítandó két év alatt elenyészik, mely napon eszközlésbe veendő lett volna. [...]
CJH 109–123. P.

363.

1850
VÁLTÓKÖVETELÉS KIEGYENLÍTÉSE

ÜGYVÉDI TANÚSÍTVÁNY LEJÁRT VÁLTÓ ÜGYÉBEN TETT FIZETÉSI FELSZÓLÍTÁST KÖVETŐ TELJESÍTÉSRŐL
Alulírt hitelesen bizonyítom, hogy a' tek. Pesti első bírósági váltótörvényszéknek a' Gedeon Rosina által 1848'ik évi Május 3-kán kibocsájtott [tekintetes] Grobetty Ferenc és Forty László által elfogadott háromszáz darab húszasokról szóló, egyébiránt kelettül 5 holnapra fizetendő váltó következtében [tekintetes] Farkassányi Mihály nyugdíjas főhadnagy úgymint említett Gedeon Rosinátul származott gyermekei term[észetes] és törv. Gyámnoka részére f. év aug. 29-kén 9861. Sz. alatt hozott s foganatosítás végett e tek. megye törvényszéki Elnökéhez utasított s általa nekem kiadott elmarasztaló végzés következtében felperesi biztos ügyvéd Kovács Károly közbejöttével [tekintetes] Forty László marasztalt alperes urat fizetésre felszólítottam, s' t. úr a fizetést a' legnagyobb kézsséggel megajánlotta, s' ígéretéhez s' e megyében eddig folytatott hivataloskodása alatt szerzett jóhírnevéhez híven az általam tett megállapításához képest f. év és hó 11-kén ki is fizette. Kelt Ungvárt Sept. 26-án 850.

Előttem Kovács Károly s. k.
hites ügyvéd 's ezügyben felperesi biztos

Dudinszky István s. k.
Ung megyei törv. Al szgbíró
Mint kiküldött végrehajtó bíró

Ezen másolat az általam kiadott eredeti bizonyítvánnyal mindenekben megegyezik.
Kelt Ungvárt October 17én 1850.
Dudinszky István s. k.
Ung megyei törv: Al szgbíró [szolgabíró]
MOL D55 GERINGER ÍRÁSAI 14 510/1850.

KERESKEDŐK

364.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

16. TÖRVÉNYCIKK
A KERESKEDŐKRŐL

[...] 1. Fejezet
A kereskedés kezdetéről
1. § Törvény előtt rendes kereskedőnek csak az tartatik, ki kereskedési címét (Handlungsfirma) az alább következő szabályok szerint bejegyezteti és kereskedéséről rendes könyveket vezet.
2. § Rendes kereskedést azonban nem nyithatnak s magukat mint kereskedőket be nem jegyeztethetik:
a) Azok, kik 20. évüket el nem érték;
b) Bármely vallás papjai s a szerzetesek;
c) Valóságos szolgálatban levő katonai személyek;
d) Az alkuszok (Sensalen, proxeneta);
e) Kik csődület és bukás (Falliment) alá kerülvén, a csődületi bíróság ítélete által rendes kereskedés űzésétől eltiltattak;
f) Kik csalási bűnök miatt megfenyíttettek;
g) Kik elmebeli fogyatkozásuk miatt törvényes gondviselés alatt állanak;
h) A *d)*, *e)* és *f)* pontok alatt előszámlált személyek feleségei;
i) Ezeken kívül sz. kir. városokban addig, míg e részben a törvényhozás kimerítőleg rendelkezik, a kereskedésnek elkezdhetésére nézve az eddigi gyakorlat fog megtarttatni.
3. § A kereskedési címnek bejegyzése történhetik vagy
a) A váltótörvényszéknél vagy
b) Az illető törvényhatóságoknál.
[...]
6. § Ezen hatóságoknál a bejegyzés következendőképpen történik:
Az, aki magát bejegyeztetni kívánja, folyamodást nyújt be az illető tanácshoz vagy megyei gyűléshez, melyben egyszersmind megnevezi a kereskedés azon ágát, melyet rendesen űzni kíván, és azon címet, mely alatt kereskedését folytatni akarja.
7. § A közgyűlés vagy tanács, ha a folyamodó ellen semmi olyan kifogás nincsen, mely őtet a 2. § értelmében a bejegyeztetéstől elzárná, őtet mint rendes kereskedőt bejegyzi, s arról neki hiteles bizonyítványt ád. Ezen bizonyítvány másolata a magy. kir. helytartótanácsnak országszerte leendő kihirdetés végett fel fog küldetni, s a mezővárosok tanácsai az ilyen felküldést az illető megye útján eszközlik.
8. § Azon kereskedők, kik magukat csak az illető hatóságoknál jegyeztették be, a saját váltók kiadhatására nézve más hazai polgárok felett semmi különös kiváltsággal nem bírnak.
[...]

2. Fejezet
A kereskedői könyvekről

12. § Azon kereskedési könyvek, melyek a Váltótörvénykönyv II. rész 106. §-a szerint a váltótörvényszéknél törvényesíttetnek, s ugyanazon paragrafus szabályai szerint vezettetnek, nemcsak a váltótörvényszékek előtt, hanem minden más bíróságok előtt is hiteleseknek és törvény előtt félpróbát tevőknek fognak tarttatni.

13. § Ezeken kívül bármi egyéb kereskedői könyvek csak akkor fognak rendeseknek tekintetni s a bíróságok előtt a kereskedő mellett is félpróbán szolgálni, ha azok ugyanazon illető hatóságoknál, melyeknél a kereskedési cím bejegyzése történt, törvényesíttetnek.

[...]

17. § A kereskedői könyvek, ha rendesen vezettetnek, a könyvvivők ellen teljesen bizonyítanak, más személyek ellen pedig félpróbául szolgálnak, mely a könyv tulajdonosának vagy könyvvezetőjének hozzájáruló pótlóesküje által teljes bizonyítás erejére emeltetik.

18. § Ezen pótlóeskü a bebizonyítani szándékozó (Beweosführer) vagy a könyv vezetője által az iránt tétetik le: hogy tudtára a számvitelben megjelenő minden tételek (Posten) mind jogcímükre, mind mennyiségükre nézve helyesek.

19. § A kereskedői könyvek bizonyító erejüket megtámadásra használtatva egy esztendeig és hat hónapig tartják meg, védelemre nézve pedig mindig törvényes erejűek. Ha azonban a számviteli kivonat (Conto-Auszug) sz. kir. városokban és elsőbíróságú hatósággal felruházott tanácsú mezővárosokban két tanácsbeli, megyékben a törvényes bizonyság által hitelesíttetik, a könyvek három esztendeig megtámadásra is használtathatnak; végre ha a keresetlevél egy esztendő és hat hónap alatt az illető bíróságnál beadatott, vagy a számviteli kivonatot az adós maga aláírta, bizonyító erejük tovább is fennmarad.

20. § A kereskedői könyveknek fentebb meghatározott rendes vezetésén felül még minden kereskedő köteles minden esztendőben kereskedői mérlegét (bilance) megkészíteni, azaz: könyveibe egész követelési és tartozási állapotját sommásan bejegyezni.

[...]

4. Fejezet
A kereskedési jog megszűnéséről

57. § A kereskedői jog megszűnik:

a) A kereskedő halála által;

b) Midőn a kereskedő oly rendbe lép, mely a 2. § értelmében a kereskedésűzéssel meg nem fér;

c) Midőn csalási bűnök miatt megfenyíttetik.

CJH 145–149. P.

GYÁRAK

365.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

17. TÖRVÉNYCIKK
A GYÁROK JOGVISZONYAIRÓL

[...] 1. § Aki törvény szerint kereskedést kezdhet, szabadon gyárt is állíthat fel, azaz oly intézetet, melyben ugyanazon iparkészítménynek előállításához szükséges minden részletmunkák egy fővezérlet alatt készíttetnek.

2. § Gyárak felállítására azonban képesek azon egyházi személyek is, egyenként mint egyetemben, és azon katonai szolgálatban levők is, kik ingatlan vagyonnal bírnak, s azon gyárt kívánnak felállítani. Ily személyek azonban kötelesek egy aláírási címvezetőt kinevezni, kire a gyár vezérletét egyes részletében bízzák.

3. § Hogyha a gyártó könyveinek törvény előtt félpróbát tevő hitelességet adatni kíván,

ezeket a kereskedőkről szóló XVI. törvénycikkely 13. § értelmében az illető törvényhatóság által törvényesíteni s szintúgy mint a kereskedő rendesen vinni köteleztetik.

4. § Ha a gyártó felesége magának követelései iránt csődület esetére biztosítást kíván szerezni, hozományát, hitbérét és jegyajándékát a kereskedőkről szóló XVI. törvénycikkely 9. §-nak rendelete szerint ugyanazon hatóságnál köteles bejegyeztetni, melynél férje könyveit törvényesítette.

5. § A gyártó intézetében mindennemű mesterséget (Gewerbe) űző segédmunkásokat szabadon alkalmazhat.

6. § Oly gyermekeket, kik 12. évüket még el nem érték, csak oly gyári munkákra lehet alkalmaztatni, melyek azonfelül, hogy egészségüknek sem ártalmasak, testi kifejlődésüket nem akadályoztatják. A gyártó azonban azokat is, kik ezen időt elérték, de a 16. évet meg nem haladták, naponta, erejükhöz mért munkára kilenc óránál tovább nem fordíthatja, s ezen kilencórai munka sem lehet folytonos, de egy óra nyugidő által félbeszakasztandó.

7. § Ami különben a kereskedők és segédszemélyzetük közti kölcsönös viszonyokról az illető törvénycikkely 24., 25., 26., 28., 29., 30., 31., 32., 33. és 34. paragrafusaiban rendeltetett, az a gyártókra és segédszemélyzetükre is kiterjed. A közönséges munkásoknak bére minden héten kifizetendő, a felmondási idő pedig közönséges munkásoknál és mesterlegényeknél, ha ez iránt különös szerződés nem kötetett, nyolc napra határoztatik.

8. § A gyártási munkához szükséges épületek a katonaszállásolástól mentek.

9. § A gyártó gyárműveit mind gyárában, mind külön boltban, ahol akarja, nagyban (in grosso) és részletesen (en detail) eladhatja, s raktárt (Niederlage) szabadon nyithat.

10. § A törvénynek minden rendeletei, melyek a kereskedőkről és kereskedésről szólanak, a gyárművek eladására is terjednek, akár ez a gyártó, akár valamely közbenjáró személy által eszközöltetik.

11. § A csődületi tömegnek (Concursmasse) gyáraknál is van joga a gyártást és eladást addig folytatni, míg minden meglevő anyagszerek fel nem dolgoztatnak s el nem adatnak.

CJH 149–150. P.

KERESKEDELMI TÁRSASÁGOK

366.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

18. TÖRVÉNYCIKK
A KÖZKERESETRE ÖSSZEÁLLÓ TÁRSASÁGOK JOGVISZONYAIRÓL

1. Fejezet
A közkereseti társaságokról

[...] 1. § Közkeresetre összeállott társaságok vagy olyanok:

a) Melyeknek tagjai a társasági címben nyilván megneveztetnek, vagy a címhez ragasztott ezen szóban „és társak" (et Comp.) bennfoglaltatnak, s ezen társaságnál minden egyes tag egész vagyonával kötelezve vagyon a társaságnak külső személyekkel kötött szerződéseire nézve. Az ilyen társaságok szoros értelemben közkereseti társaságoknak neveztetnek.

Ezen közkereseti társaságok azonban oly tagokat is vehetnek fel, melyek csak bizonyos befizetést veszélyre (Einlage auf Gefahr) tesznek, s azért maguknak a törvényeseknél nagyobb kamatokat köthetnek ki, de a társaság ügyeire egyéb befolyással nem bírnak, s a befizetett sommán felül egyéb vagyonukkal a társaság tartozásaiért nem felelnek, s ezen tagok kültagoknak (commentditairs, stille Gesellschafter) neveztetnek; vagy

b) Olyanok a társaságok, melyeknél egyik tag sincsen a címben külön megnevezve, s az egész társasági tőke bizonyos számú és egyenlő sommáról szóló részvényekre osztatik, a részvényes tagok egyedül a részvényekért fizetett pénzeiket kockáztatják, és egyéb vagyo-

nukkal semmi esetben nem kötelezettek. Ezen társaságok részvénytársaságoknak (Actien-Gesellschaften) neveztetnek. [...]

3. Fejezet
A részvénytársaságokról

54. § Részvényt szerezni s részvénytársaságba lépni mindenkinek megszorítás nélkül szabad.

55. § Akik részvénytársaságot akarnak alakítani, a váltótörvényszékhez írásban beadni kötelesek:

a) Az alakulandó társaság célját s azon adatokat, melyeken a kitűzött cél elérésének lehetősége alapul – világosan elkülönözvén a bizonyosokat a valószínűektől és bizonytalanoktól;

b) A szükséges tőke mennyiségének közelítő kiszámítását;

c) A részvények számának, befizetési idejének s elosztás módjának előleges feljegyzését, vagyis a részvénytervet, melyben annak is ki kell jelelve lenni: vajon az alapítók szándékoznak-e az összes részvényeknek valamely részét és jelesen mennyit a közönségnek nyilvános aláírás útján átengedni?

d) Az alakulandó társaság előleges alapszabályait. Ezen oklevelek letétetvén a váltó-törvényszéknél, megtekintésük mindenkinek megengedtetik.

e) Ha az alakítandó részvénytársaság nem tisztán kereskedői társaság, vagy ha az 1836:XXV. törvénycikkely rendelete alá tartozó vállalat létrehozását szándékolja, akkor az előbbi pontokban megemlített okleveleket előbb még a helytartótanácsnak is be kell mutatni.

56. § Oly részvényeket, melyek nem bizonyos névre szólanak (au porteur), kiadni nem szabad.

57. § Az alapítók a már beadott előleges alapszabályokat maguk hatalmával meg nem változtathatják.

58. § Mihelyt a részvények azon része, mely az 55. §-nak *c)* alatti rendelkezése szerint a közönségnek lészen átengedendő, nyilvános s a közhatóság felügyelése alatt véghezviendő aláírás útján – mely aláírásnak legalábbis három napig nyitva kell maradni – elkelt, a részvényesek közgyűlésre összehívatnak. Ezen közgyűlésben a társaság alakítja magát (vonstituirt sich), az előleges alapszabályok felolvastatnak, a végképpeni alapszabályok elhatároztatnak, a pénztár megnyitására, kezelésére választmány rendeltetik, ha a társaság szükségesnek tartja, aláírási címvezető (Firmaführer) választatik, s a választmány különösen felhatalmaztatik, hogy az alapszerződést és aláírási címet bejegyeztesse. Mindezek a jelenlevők szótöbbsége által elhatároztatnak.

59. § A társaságnak ilyképpeni alakítása előtt az alapítók a részvényekre bármely előleges befizetést semmi szín alatt nem kívánhatnak. Szinte úgy tiltva van a részvényekre kamatokat fizetni magából azon pénzmennyiségből, melyet a részvényesek előlegesen lefizetnek részvényeikre.

60. § A társasági ülésnél a tag minden egész részvény után egy vokssal bír, tíznél azonban több voksot, bármely légyen részvényeinek száma, semmi esetre nem nyerhet.

61. § A választmány a gyűlésben szótöbbséggel elfogadott és a választmány által aláírt társasági alapszabályokat, a kereskedési címmel együtt váltótörvényszéknél, a Váltótörvénykönyv II. rész 3. fejezete értelmében, a társaság nevében bejegyezteti.

62. § Az illető váltótörvényszék az alapszabályokat másolatban minden többi váltótörvényszékeknek megküldendi, és szabad megtekinthetésüket megengedendi.

63. § A társaság az alapítóknak előleges költségeit, mihelyt ezek elégségesen bebizonyíttattak, ha az alapszabályokban más rendelkezés nem történt, azonnal kifizetendi.

64. § A választmánynak nem szabad az alapszabályoktól eltérni vagy különös felhatalmazás nélkül a társaságot kötő rendszabásokat elhatározni, mi csak a társaság gyűlésében szótöbbség által történhetik. A társaság céljának változtatása csak akkor eszközöltethetik, ha a társaságnak legalább háromnegyede a közgyűlésben a változtatásban megegyez, a kisebbségben maradott rész azonban ily esetben kiléphet, s a társaság ügyeinek akkori állása szerint részvényeinek, s ha nyereség találtatnék, az aránylag reá eső nyereségi résznek kifizetését követelheti.

65. § Az alapszabályoknak minden változtatásai a váltótörvényszéknél bejegyeztetendők.

66. § Rendkívüli kedvezéseket, például kisajátítást vagy találmányi kiváltságlevelet (Erfindugns-Patent) kívánó részvénytársaságok a fentebbi paragrafusok rendeletén felül, a fennálló rendszabásokhoz alkalmaztatandják magukat.

67. § Mindezen közkereseti társaságokról szóló törvények a bányászi törvényhatóság alá tartozó társaságokat nem illetik.

CJH 150–155. P.

KERESKEDŐI TESTÜLETEK – ALKUSZOK

367.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

19. TÖRVÉNYCIKK
A KERESKEDŐI TESTÜLETEKRŐL ÉS AZ ALKUSZOKRÓL

[...] 1. § Mihelyt valamely városban vagy mezővárosban több mint tíz kereskedő, gyártó vagy közkereseti tagtárs létez, ezek kereskedőtestületet alakíthatnak, s abba más ugyanazon megyében lakó kereskedőket, gyártókat és közkereseti tagtársakat is bevehetnek, és ügyeik elintézésére, pénztárok kezelésére s az alkuszok feletti vigyázatra választmányt s elnököt szótöbbséggel választhatnak; megjegyeztetik azonban, hogy az ily kereskedői testületek valóságos bejegyzett kereskedőt, ha az a testületbe lépni akar, s mint testületi tag kötelességeit teljesíteni késznek nyilatkozik, a felvételtől el nem zárhatnak.

2. § A testületnek jogaihoz tartozik:

a) Oly helyeken, hol váltótörvényszékek vannak, minden harmadik esztendőben a kereskedői ülnököt megválasztani;

b) Az alkuszokat az alább körülírt módon vizsgálat alá venni.

3. § Aki alkusz kíván lenni, ebbeli kívánságát a kereskedői testület elnökének bejelentse, s teljeskorúságáról és becsületes magaviseletéről bizonyítványokat mutasson elő.

4. § Az elnök ezeket a kereskedői testületnek bejelenti, a testület pedig az elnök mellé két kereskedőt rendel, kik az esedezőt a szerződések tulajdonságairól, az alkuszi könyvvezetésről, s egyéb alkuszi kötelességekről, a belföld s legközelebbi határos külföld mértékeiről, az áruk tulajdonságairól, az eladásuknál megtartott helybeli szokásokról, és ha váltóalkusz is akarna lenni, a váltófoglalatosságokról szoros vizsgálat alá veendik.

5. § Ha a megvizsgált tudományát elegendően bebizonyította, a vizsgálók kötelesek neki erről a testület nevében bizonyságlevelet kiadni, s őtet az alkuszi hitletétel végett a helybeli hatósághoz utasítani.

6. § A helybeli hatóság a megvizsgált s bizonyítvánnyal ellátott személyt megesketendi: „hogy alkuszi kötelességeit pontosan teljesíteni fogja". A helybeli hatóság azt, hogy az alkuszi hit valóságosan letétetett, az alkuszi vizsgálatról szóló bizonyítványon írandja s hiteles pecsétjével megerősítendi.

7. § Az alkuszi kötelességek következők:

a) Tartozik egy első feljegyzési kézikönyvet (Buch der ersten Aufschreibung) és ezenkívül még egy rendes alkuszkönyvet tartani, melyek az illető hatóságnál selyemzsinórral átvonatnak, a zsinór két vége a hatóság pecsétjével megerősíttetik, s a lapok száma feljegyeztetik;

b) A kereskedésekben, gyárakban s közkereseti társaságok írószobáiban (bureau) gyakran megjelenni, s szolgálatait tolakodás nélkül ajánlani.

c) Mihelyt valamely ügy reá bízatott, ezt első feljegyzési könyvének bal oldalára pontosan felírni;

d) Tartozik a felvállalt ügynek eszközlését szorgalmazni anélkül, hogy megbízója nevét, mielőtt az ügy befejeztetett, megnevezné, hacsak erre megbízója által meghatalmazva nincs;

e) Az eladandó áruk tulajdonságainak előadásánál igazságosan s részrehajlatlanul szolgálni, a valódi mustrákat megmutatni, s jótállni, hogy az áruk a mustráknak megfelelnek;

f) Amint a reá bízott ügyet valakivel befejezte, ezt első feljegyzési könyvének jobb oldalára a megbízás általellenébe pontosan bejegyzendi, s a befejezett ügyet hitelesített alkuszkönyvébe mindjárt sorszám szerint mind a két szerződő fél nevének s lakásának, az áruk mennyiségének, árának s a befejezés idejének pontos feljegyzése mellett beiktatandja. Az ily alkuszkönyv ugyanazon pontossággal és hitelességgel vitetendő, mely a kereskedői könyvektől kívántatott. Minden kereskedői ügy befejeztével

g) Ezen könyvből két kötésbizonyítványt (Schlusszettel) készít, melyekbe kézikönyvéből a befejezett ügyet pontosan kiírandja, a sorszámot és a kézikönyv lapszámát feljegyzendi, aláírandja, s azokat haladék nélkül a két félnek általadja.

8. § Mihelyt az ügy befejezése az alkuszkönyvbe iktattatott, ha az eladási vagy vevési megbízás kétségbe nem hozatik, vagy bebizonyíttatik, s az alkusz ezen megbízás határán túl nem ment, attól az egyes fél többé vissza nem léphet, s ily esetben a kötésbizonyítvány teljes próbát tesz a befejezett ügy iránt.

9. § A kötésbizonyítvány (Schlusszettel) a fentebbiek szerint bizonyságot tesz a perben: azonban az ellenfél még a könyvek vizsgáltatását is kívánhatja. Az alkusz ezeket minden ilyes kívánatra a helybeli hatóságnak bemutatni köteles, mely megvizsgálandja, vajon azok a törvények értelmében vitettek-e? Ha az alkusz könyveit bemutatni vonakodnék, vagy ezeket nem a törvény értelmében vezette volna, akkor a kötésbizonyítványra támaszkodó panaszló félnek minden káráért felelős.

10. § Ha az alkusz könyveit hibásan vezeti, a hatóság első esetben őtet a körülmények szerint 20–100 forintra menő büntetéssel illeti, másodszor pedig alkuszbizonyítványát tőle elveszi, s őtet az alkuszok sorából kitörli, ezen kitörlését pedig közhírré teszi.

11. § Azon alkusz, ki adósságokba merül, részeges vagy játékos, csalárd embereknek vagy kiskorúaknak adósságcsinálásnál eszközül szolgál, a reá bízott titkokat kifecsegi, vagy a dugárusságot előmozdítja, az alkuszok sorából szinte kitörültetik; alkuszi bizonyítványa tőle elvétetik, s a kitörlés közhírré tétetik.

12. § Alkusz minden kereskedés űzésétől, gyár felállításától vagy közkereseti társaságbani részvételtől eltiltatik, s ha ezt tenni kívánná, elébb alkuszi hivataláról lemondani köteles, különben az alkuszok sorából kitörültetik.

13. § Ha az alkusz kézikönyve megtelt, ezt a hely hatóságánál letenni s egy újat hitelesíttetni köteles. Hogyha hivatalát elhagyja, kézikönyveit szintén úgy letenni köteles.

14. § Az egyszer megvizsgált s megesketett alkusz hivatalát az Ország minden részeiben, bizonyítványának előmutatása mellett, gyakorolhatja, s többé új vizsgálatnak magát alávetni nem köteles.

15. § Az alkusz minden szerződő féltől a befejezett ügyért alkuszdíjt (Sensarie) követelhet. Az alkuszdíj, ha eziránt külön egyezés nem történt, minden ügyért, mely 5000 forintot meg nem halad, fél procentre határoztatik, nagyobb sommáknál pedig az 5000 forinttól minden esetre neki járó fél procenten felül minden száztól, mely az 5000 forinton felül vagyon, egy negyed procentet követelhet.

16. § Azon célból, hogy az alkusz az árukat becsük felett magasztalja, s így másokat csaljon, nagyobb alkuszdíjt kikötni tilos. Ha az alkusz ezen rendeletet meg nem tartaná, az alkuszdíj elvesztésén kívül 10–100 forintig menő büntetés alá kerül.

17. § Ha az alkusz az általa kötött ügyekben csalárdságot követett volna el, akkor a 10. § rendeletén felül a károsodottnak teljes kárpótlást adni köteles.

18. § A fiumei kereskedői testület s a magyar tengermelléki alkuszok iránt gyakorlatban levő szabályok tovább is jelen állapotjukban maradnak.

CJH 155–156. P.

CSŐDJOG

368.

1840. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

22. TÖRVÉNYCIKK
A CSŐDÜLETRŐL (CONCURS)

[...] 5. § Csődületnek helye vagyon:

a) Midőn az adós vagy annak halálával örökösei, vagy hátrahagyott vagyonának gondnoka az illető csődületi bíróság előtt kijelentik, hogy adósságai vagyonát meghaladják;

b) Midőn a hitelezők közül egy vagy többen a csődületes bíróság előtt bebizonyítják, hogy az adós tartozásainak eleget tenni nem képes, s ugyanazért csődületet kérnek. A csődület megnyitását pedig kérheti bármely hitelező, habár oly kötelezvénnyel vagy váltóval lépne is fel az adós ellen, melynek kitűzött fizetési ideje még le nem járt.

6. § Midőn a felfedezés az adósnak részéről történik, az illető bíróság köteles a csődület megnyitását azonnal megrendelni; midőn ellenben a hitelezők kérnek csődületet, eziránti folyamodásukat az adósnak csődületi bíróságához intézik, s azt városokban a tanácshoz, megyékben pedig a megyei alispánhoz nyújtják be, s a folyamodás mellett azon próbákat is tartoznak beadni, mikből az adósnak fizetési tehetetlensége kivilágosodik. A megkeresett városi tanács vagy alispán ezen folyamodást mellékleteivel együtt a panaszlottal haladék nélkül közölvén, neki meghagyja, hogy egy kitűzött rövid határidőre az illető bíróság előtt, éspedig városokban a tanács, megyékben a törvényszék előtt személyesen vagy ügyviselője által megjelenjen, és ha az ellene intézett követelésnek alaptalanságát másképpen megmutatni nem tudná, bizonyítványokkal támogatott követelési s tartozási állapotját minden további halasztgatás nélkül mutassa ki. Ugyanazért megyékben az alispán, mihelyest ilyen csődületi folyamodás adatik be hozzá, a törvényszéket a rendes időn kívül is azon napra, melyet a panaszlottnak határidőül kitűzött, összehívni köteles.

7. § A kitűzött határnapon az adós megjelenvén, ha azt hinné, hogy a fentebbiek szerint nem azon bíróság hatósága vagy illendősége alá tartozik, eziránti kifogását azonnal megteheti, a bíróság pedig efelett haladék nélkül ítéletet hoz; később a per folytában, a bíróság elleni kifogásnak helye nincs.

8. § Ha pedig a fél a bíróság ellen kifogást nem tenne, vagy a bíróság azt mint alaptalant elvetné, a bíróság a felek bizonyítványait azonnal fontolóra veszi, s ha szükségesnek látja, az adósnak vagyonbeli állapotját a helyszínén bíróilag is megvizsgáltatja.

9. § Ha a bíróság a két részről bemutatott bizonyítványokból vagy bírói vizsgálatból azt látná, hogy az adósnak fizetésbeli tehetetlensége valóságos, vagy alaposan gyaníttatik, a csődület megnyitását azonnal megrendeli.

10. § A fizetési tehetetlenséget alaposan gyaníttatja, s azért a csődület megrendelésére elegendő:

a) Ha az adós megszökik vagy elrejtezik, s ezen cselekvésének más oka nem valószínű;

b) Ha a megrendelt határidőre értékbeli állapotjának kimutatására a bíróság előtt maga vagy ügyviselője által meg nem jelenik, s értékbeli állapotját kimutatni vonakodik;

c) Ha ellene bebizonyíttatik, hogy hitelezőivel követeléseik egy részének elengedése végett oly kijelentés mellett kezdett egyezkedéseket, hogy adósságai vagyonát meghaladják, habár ezen kijelentés bíróságon kívül történt is;

d) Ha az adós kereskedőnek a bíróság előtt előmutatott kereskedői könyveiből kiviláglik, hogy könyveit annak idejében rendesen befejezni három hónapig elmulasztotta, vagy azokat nyilván meghamisította.

CJH 160–161. P.

HITELJOG

369.

1848. ÉVI TÖRVÉNYCIKKEK

14. TÖRVÉNYCIKK
A HITELINTÉZETRŐL
[...] 1. § A hitelintézet felállítására, úgyszinte szükséges tartaléktőkéjének 500 000 ftig megszerzésére, a ministerium felhatalmaztatik.

2. § Alapszabályait, törvényhozási megvizsgálás és helybe hagyás végett, a legközelebbi országgyűlés első évi ülésének be fogja mutatni.

3. § Azon magánbirtokos, kinek úrbéri megszűnt haszonvételei iránt kármentesítés van a IX. törvény által biztosítva, úrbéri haszonvétele tőkéjéig kölcsönt kapnia mindenekelőtt elsőséggel bír, ha a kölcsönt kellőleg biztosíthatja. És a megszüntetett úrbéri tartozásoknak az e részben alkotandó törvény rendelete szerinti országos megbecslés által megállapítandó tőkeértéke, az ily kölcsön megtérítésénél visszafizetésként az álladalom által el fog fogadtatni.

4. § A hitelintézet követelése kiváltsági elsőséggel bír minden más követelések fölött, kivevén, amelyek elsőbb helyen vannak bejegyezve.

5. § A hitelintézet részére lekötött birtok csőd alá kerülvén, a kamat és törlesztési járulék a perfolyam alatt is pontosan fizetendő, melynek elmulasztása esetében a hitelintézet azon birtokból rövid per útján egész követeléseit, tőkével együtt is megtéríttetheti magának.

6. § Minden olyan kérdések fölött, melyek úgy az intézet és adósai, mint az intézet és hitelezői közt támadhatnak, az illető váltótörvényszék rövid úton bíráskodik.

7. § Kölcsönét a hitelintézet, a kölcsönvevő tetszése szerint, akár kész ezüstpénzben, akár hitellevelekben fogja adhatni.

CJH 236–237. P.

370.

1864
A VÁCI TAKARÉKPÉNZTÁR ALAPSZABÁLYAI

ELŐSZÓ
A takarékpénztárak kisebb tőkepénzesek javára szolgáló intézetek. Céljuk takarékosságot ébreszteni, ápolni és alkalmat nyújtani arra, hogy a kevésbé vagyonos nép vagyonának fölöslegét szükség és balesetek idejére félretehesse, s azt a takarékpénztárak tőle átvévén, számára biztosítsák, s kamatok s ezek kamatai által növeljék.

I. FEJEZET – AZ ALAPTŐKÉRŐL
1. § Az állandó fennmaradásra alakult váci takarékpénztári egylet egy százötven darab kétszáz osztrák értékű forintos részvényekre alapítja tőkéjét, melynek felét, vagyis 15 000 forint osztrák pénzbecsben az alapszabályok megerősítése után azonnal lefizetendő, s az egylet kezelésére bízott pénzek fedezéseül biztos helyre kamatozásul kiadandó. [...]

II. FEJEZET – AZ INTÉZET SZERKEZETE ÉS ALAPSZABÁLYAI
2. § Az egylet ügyeit vezetik: a részvényesek közgyűlése, azonkívül egy igazgató, egy segédigazgató és húsz tagból álló választmány.

[...]

7. § Közgyűlés tárgya:

a) igazgatónak, segédigazgatónak és választmányi tagoknak titkos szavazattali megválasztása, [...]

b) a tisztviselők létszámának szükséghez képesti növelése vagy kevesbítése, [...]

c) az intézet állásáról teendő igazgatói jelentés [...]

d) a lefolyt évi számadások és mérleg megvizsgálás, az azok feletti intézkedés, [...]

e) egy három tagból álló leltározóbizottmánynak kinevezése, mely az okiratok nyomán megvizsgálja, ha vajon megvan-e valósággal azon vagyon, mely a számadási mérlegben kitétetik?

f) az előbbi évi tiszta jövedelemről szabályos intézkedés, s a jövedelemből jótékony célokra teendő adakozás iránti határozat.

g) az alapszabályok módosítása [...]

III. FEJEZET – AZ IGAZGATÓRÓL
8. § Az igazgató és segédigazgató, kik közvetlen felügyelői az intézetnek, három évre választatnak.

[...]

IV. Fejezet – a választmányról

13. § A választmány tagjai a részvényesek közül titkos szavazattal egy évre választatnak, de újra is megválaszthatók.

[...]

V. FEJEZET – A TISZTVISELŐKRŐL
18. § Az eleve képességet és szabályszerű biztosítékot kimutató tisztviselők a választmány előtt teszik le esküjüket a hűséges hivataloskodásra.

[...]

VI. FEJEZET – AZ INTÉZET ÜGYKEZELÉSÉRŐL
20. § A takarékpénztár hivatala nyitva áll ünnep és vasárnapokat kivéve mindennap reggeli 9 órától 12-ig, mind a betevő, mind a kivevő közönség előtt.

[...]

A betétekről
22. § Minden betevő egy könyvecskét kap, melybe neve, a betett összeg mennyisége számmal és betűvel, a betét napja, a tőke és kamat visszafizetések feljegyeztetnek. [...]

23. § A betét legkisebb összege 40. kr o[sztrák] é[rtékben], legnagyobb 2000 forint o. é. Kamatozás azonban egy forintnál kezdődik.

24. § A takarékpénztár kamat fejében fizet évenként egy forinttól 1000 forintig o. é. ötös kamatot, 1000 forinttól 2000 forintig o. é. 4 Ft 50 kr o. é. száztól.

[...]

VII. FEJEZET – AZ INTÉZETI PÉNZEK ELHELYEZÉSÉNEK MÓDJAI – A VÁLTÓKRA NÉZVE
42. § A helybeli jelentékeny kereskedési forgalom tekintetéből a váci takarékpénztár leszámítol Vácon fizetendő olyan váltókat, melyek három elismert jó hitelű nevek aláírásával legfeljebb 4 havi lejáratra vannak kiállítva.

[...]

VIII. FEJEZET – A RÉSZVÉNYEKRŐL
48. § A részvények száma egyszázötven. Minden részvény két száz o. értékű forintról szól, s bizonyos névre van kiállítva.

[...]

IX. FEJEZET – ÁTALÁNOS HATÁROZATOK
51. § Az intézet az államhatóság felügyelete alatt áll, mely e felügyeletet egy kirendelendő országos fejedelmi biztos által gyakorolandja, [...]

52. § A forgalom mérleg, érték kimutatása – melyben a betevők száma, a betett tőkék

összege, ezeknek hováfordítása, az érdeklettek tőke- s kamatbeli követelése, a tartalékpénz-alapul szolgáló felesleg s kezelési költségek is kimutatandók – évenként közzéteendő, [...]

[...]

56. § A hivatalos nyelv magyar.

57. § Címe: Váci takarékpénztár.

58. § A takarékpénztár pecsétet használand: egy méhkast: ezen körirattal: A váci takarékpénztár.

X. FEJEZET – AZ EGYLET FELOSZLÁSÁRÓL

59. § A váci takarékpénztári részvényes egylet ezen szabályok alapján állandóan fennáll mindaddig, míg a részvényesek annak feloszlatását közgyűlésileg az összes részvényesek kétharmad résznyi szótöbbségével el nem határozzák, mely határozattal az egyletnek mint takarékpénztárnak a további működése megszűnik. [...]

Vác, 1864. Nyomatott Plessel Lipót könyvnyomdájában.

VTT 465–466. P.

BÜNTETŐJOG – KIHÁGÁSI JOG

AZ 1795. ÉVI BÜNTETŐJOGI REFORMJAVASLATOK

371.

1795

KÓDEX A BŰNTETTEKRŐL ÉS AZOK BÜNTETÉSÉRŐL

A HATÁLYBA LÉPTETŐ TÖRVÉNYCIKK TERVEZETE

Miután az 1791. évi 67. tc.-kel kiküldött bizottság elkészítette Magyarország és a hozzácsatolt Részek ítélőszékeinek használatára a bűntettekről és azok büntetéséről szóló kódexet, amelyet a jelenlegi országgyűlésen a Karok és Rendek jóváhagytak, majd elfogadásához ő legszentebb Felsége is hozzájárult, ugyanezen Kódex köztörvénynek, továbbá Magyarország és a hozzákapcsolt Részek valamennyi bírósága által betartandó jogszabálynak nyilváníttatik. Részleteiben pedig a Kódexet illetően az alábbiak határoztatnak el, mégpedig:

Először. Az e Kódexben foglalt törvények a kihirdetésüket követő hat hónap elteltével az ország valamennyi és minden egyes polgárát megkülönböztetés nélkül kötelezni fogják, és az ország összes bírósági fórumának, valamennyi ítélőszékének a legapróbb részletekig alkalmazkodnia kell ehhez mind a büntetőeljárás szabályait, mind pedig a büntetés kiszabását illetően. Ennélfogva minden ezekkel ellentétes vagy ezektől eltérő tartalmú megelőző törvény hatályát vesztettnek nyilváníttatik, amelyeket nem is lehet a bíráskodásban egyebütt alkalmazni, csak azon bűnösökkel szemben, kik a jelen Kódex kihirdetésének napjától számított hat hónapon belül már vizsgálat alatt álltak. Következésképpen senki ellen sem indulhat köztörvénykezési eljárás alá tartozó per (actio publica) másért, csak a Kódexben felsorolt bűntettek miatt.

Másodszor. A bírákat az e Kódexben foglalt törvények szavai betű szerint kötelezik, tilos azokat önkényesen értelmezni, továbbá értelmüket bővíteni vagy szűkíteni. Annak érdekében pedig, hogy ez a Kódex minél könnyebben jusson minden érdekelt személy tudomására, az országban és a hozzákapcsolt Részekben közhírré fog tétetni honi nyelven is, teljes terjedelmében.

Alapelvek

Először. Minthogy a bűntett a büntetőtörvény szabad akaratból történő megsértése, a büntetés az a rossz, amelynek a gonosztevőt a törvény rendelkezése aláveti; a törvény pedig csakis olyan cselekményeket vonhat büntetés alá, amelyek sértik a társadalmat. Mind a

bűntett, mind a büntetés jellegéből következik az, hogy a gondolatokat nem lehet bűntettnek minősíteni, továbbá az is, hogy a törvény áthágását kizárólag akkor lehet bűntettként értékelni, ha közvetve vagy közvetlenül szabadon hajtják végre, tehát nem létezik ott bűntett, ahol hiányzik az akarat szabadsága; továbbá: nem lehet ott meg a cselekvés szabadsága, ahol a cselekvő előtt teljesen ismeretlen dolog az, amit tesz.

Ebből következően: jóllehet a törvény nem tudása általában senkit sem mentesít, mégis mivel a cselekedet és ennek nyomán a tételes törvény nem tudása gyakran leküzdhetetlen, a bíró feladata lesz annak megvizsgálása, vajon az adott esetben nem forog-e fenn – különösen műveletlenebb embereknél – a leküzdhetetlen nem tudás ténye.

Nemcsak az adott állam polgárai, de mindazon külországiak is, akik az állam felségterületén tartózkodnak és nem élveznek immunitási jogot, cselekedeteikben kötelesek igazodni a törvényekben foglalt tilalmakhoz. Ha tehát ilyenek Magyarországon elkövetett bűntetteikért itt állnak bíróság elé, akkor a magyar törvények szerint kell ítélkezni felettük. És csakis abban az egyetlen esetben kell figyelembe venni a külországi törvényeket, ha külföldit az idegenben elkövetett bűntette miatt Magyarországon állítanak bíróság elé, feltéve, hogy e törvények a magyar törvényeknél enyhébbek; magyar ember felett pedig Magyarországon olyan bűntett esetében is, amelyet külországban tartózkodva és külföldiek ellen követett el, a magyar törvények szerint kell ítélkezni, ha ezek enyhébbek a külföldi törvényeknél.

Másodszor. Ebből a forrásból fakad a bűntettek beszámítása, vagyis a cselekmény felróhatósága az azt elkövetőnek. Ugyanis: senkinek nem lehet semmiféle cselekményt felróni, csak akkor, ha azt szabadon követte el, és értette vagy legalábbis megérthette, hogy mit cselekszik. A beszámítást tehát nemcsak a véletlen eset (merus casus) vagy az abszolút kényszer, hanem a tévedés és a leküzdhetetlen ignorantia is akadályozza. Minél nagyobb volt az elkövető szabadsága a törvényben meghatározott cselekményekben, és minél jobban megsértette azokat, annál nagyobbnak kell lenni a bűntett beszámításának is. Innen adódik, hogy a két rossz közötti választást nem lehet büntetni, hacsak jelentős aránytalanság nem járul hozzá. Így pl. a börtön kínjainak elkerülése miatt elkövetett emberölés, éppen a jelentős aránytalanság következtében, büntetendő cselekmény.

Harmadszor. Általában véve valamennyi törvénynek a társadalom biztonsága a célja, a közösség java a legfőbb törvény; és minél nagyobb a különböző törvények befolyása a társadalom biztonságára, annál súlyosabb bűntettet képez annak megsértése.

Ámde: a bűntett súlyosságát nem lehet kizárólag a közösségre háramló kár nagyságával mérni. Figyelembe kell venni a bűnös gondatlanságát (culpa), avagy szándékosságát (malitia) is, és ebből kell eldönteni: vajon nincs-e a közösségnek félnivalója a tettestől várható jövőbeni, még nagyobb sérelem elkövetésétől; következésképpen: nincs-e az államnak nagyobb biztosítékra szüksége ugyanazon törvény egyik megszegőjével szemben, mint a másikkal kapcsolatban.

A bűntettből a közösségre háramló kárt a deliktum mennyiségének, a bűnös gondatlanságát, avagy szándékosságát a bűntett minőségének nevezzük. Így tehát a bűntett súlyosságát a minőséggel egybekapcsolt mennyiség alapján kell megállapítani. A deliktum mennyiségét a törvényhozó határozza meg, ezzel szemben a bűntett minősége csaknem minden esetben különböző. Ebben különbséget kell tenni a gondatlanság és a szándékosság, valamint ezek különböző fokozatai között, és az egyes fokozatok mindegyike számára külön-külön büntetést kell előírni, figyelembe véve a társadalom nagyobb vagy kisebb károsodását is. Másképpen aligha lehetne betartani a bűntett és büntetés közötti kellő arányosságot, és minden bűntett beszámítása, valamint büntetéseik arányosítása kizárólag a bíró mérlegelésétől függene.

Gondatlan a magatartás (culpa est): ha az elkövető feltett szándékán kívül következik be cselekményének eredménye. Ennek első fokozata: ha a cselekvésnek nagyon távoli kapcsolata van az eredménnyel; a második: ha az előbb végrehajtott cselekményből könnyen bekövetkezhet az eredmény; a harmadik: ha az előállt eredmény könnyebben bekövetkezhetett a cselekvésből, mint az, amelyre a feltett szándék irányult.

Szándékos a magatartás (malitia, sive dolus, sive propositum est): ha ténylegesen az az eredmény következik be, amelyre az elkövető szándéka irányult. Ennek pedig első fokozata: ha valaki szenvedélyességből és lelke szerfölötti felindultságából; a második: ha nem erős felindultságtól indíttatva, hanem megfontoltan sérti meg a törvényt, vagy elmulaszt megtenni valamit, amit a törvény előír; a harmadik: ha sok momentum van arra, hogy ne vállalkozzék a bűntettre, de mégis elszakítja mind az emberiesség, mind pedig a társadalom kötelékeit.

Minden egyes – bármelyik fenti fokozathoz tartozó – magatartásra megvan ugyan e Kódexben a büntetés határozva, és ki vannak jelölve azok a határvonalak is, amelyeket a bírónak nem lehet áthágnia, ámde: a különböző eseteknél előadódó, eltérő súlyosbító és enyhítő körülmények miatt mind a bűncselekmény fokozatának – a fenti alapelvek szerinti – meghatározása, mind pedig a törvényes büntetés kiszabása az igazságos bíró ítéletére marad.

Negyedszer. Mindebből az is következik, hogy a közömbös vagy az államra éppenséggel hasznos cselekedeteket nem lehet eltiltani, és a polgárnak mindazt meg lehet tennie, ami a törvényeket nem sérti, hiszen a törvényeknek saját biztonsága érdekében vetette alá magát. A polgárnak a törvények által kifejezetten nem tiltott cselekmények miatt nem kell semmiféle hátránytól félnie, csak attól, amelyet a cselekmény elkövetése természeténél fogva magában hordoz. Köztörvénykezés útján megtorlandó bűntetteknek tehát csakis azok minősülnek, amelyeket ez a Kódex ilyennek nyilvánít.

Ötödször. Különbséget kell azonban tenni a véghezvitt és a be nem fejezett bűntettek között; a véghez nem vittekre annál súlyosabb büntetést kell kiszabni, minél közelebb állott a kísérlet a befejezéshez. Eszerint az egyszerű törekvést (conatus merus) enyhébben kell büntetni, mint a megkísérelt vagy megkezdett bűntettet. Az egyszerű törekvés lényege a puhatolózásban, a megkísérlésé (delictum attentatum) az előkészületben, a megkezdetté (delictum inchoatum) az eszközök alkalmazásában áll. Azt azonban a bírónak alaposan meg kell vizsgálnia: vajon a bűntett befejezése az elkövető önkéntes elhatározása, avagy külső erő, illetve véletlen esemény következtében maradt-e el.

Hatodszor. Nem lehet felróni senkinek mások cselekményeit sem, csak amennyiben bizonyított az azokban való részvétel. De akkor is figyelembe kell venni a tettestársak (socii), a cinkosok (complices) és a tudomással bírók (conscii) közötti különbséget. A tettestársakat azonos, a cinkosokat és a tudomással bírókat a gondatlanság, illetve a szándékosság fokozatához arányosított büntetéssel kell sújtani, s ebből következik az, hogy a részeseknél nemcsak a fő bűntettre kell mindenkor figyelemmel lenni, hanem arra is, hogy a főtettesnél gyakran szándékosság, a cinkosoknál viszont csak gondatlan magatartás tapasztalható. Éppen ezért azoknál a bűntetteknél, amelyeket természetüknél fogva nem lehet gondatlan magatartással elkövetni, a gondatlansági fokozatokra előírtakat csakis a bűntársakra lehet vonatkoztatni. Azt pedig, aki mint a bűntett szerzője (author delicti) kiválik a többiek közül, vagy tekintélyével, illetve egyéb módon bárkit is rábírt a bűntett elkövetésére, súlyosabb büntetéssel kell sújtani, mint a többieket.

Azt pedig, aki más felhasználásával követ el bűntettet, általában ugyanazzal a büntetéssel kell sújtani, mint magát a tettest.

Annak viszont, aki leitatással vagy bármilyen más módon valakit bűntett elkövetésére ösztönöz, a deliktum valamennyi következményéért felelnie kell.

Ha többen társultak bűntettek elkövetésére, az ilyenben részt vevő vádlott – még abban az esetben is, ha ténylegesen csupán egyetlen bűntett elkövetéséhez nyújtott segítséget – az összes többi bűntettért is köteles felelni, amelyet azon idő alatt követtek el, míg ő bizonyíthatóan a társaság tagja volt.

Végül: a bűnpártolókat (receptatores) a főbűnösökkel azonos módon kell büntetni, amennyiben a bűnpártoló és a tettes között még a deliktum végrehajtása előtt jött létre megállapodás az elkövető személyének vagy a bűncselekménnyel megszerzett dolgoknak elrejtésére.

Hetedszer. Minthogy minden bűntettnél ugyanazokkal az eszközökkel kell az igazságot megállapítani, azok az eszközök, amelyek semmilyen esetben sem alkalmasak az igazság kiderítésére, nem alkalmazhatók a súlyosabb bűntettek kinyomozására sem.

Egyébként az eljárási normákat és a védelem ellátásához szükséges eszközöket annál gondosabban be kell tartani a büntetőügyekben, minél jelentősebb a büntetőperek tárgya.

Nemcsak a per levezetése, de az ítélet végrehajtása is hozzátartozik a bíró tisztségéhez, és sohasem szabad azt a köznép kényére-kedvére bízni.

Nyolcadszor. Minden egyes büntetésnek az a célja a bűnöst illetően, hogy vagy javuljon meg, vagy – ha már nem javítható – további, jövőbeni ártó képességétől fosztassék meg. A közösséget illetően pedig a példaadás a büntetés célja: hogy tudniillik mások a büntetéstől való félelmükben visszariadjanak a bűntettek elkövetésétől. A bosszú tehát egyetlen esetben sem lehet a büntetés célja, és mindig méltatlan a törvények szentségéhez.

A büntetéssel szemben támasztott követelmények: minden büntetésnek azonnalinak, határozottnak és alkalmasnak kell lennie; így lesz példa mindenki szemében, félelem forrása nagyon sok ember számára, és így terjed ki a büntetés a legkevesebb egyénre. Mindebből az következik, hogy a büntetést – amennyiben ez lehetséges – a bűntett elkövetése után minél gyorsabban és a tetthelyen kell végrehajtani.

Mindenekelőtt azonban ügyelni kell arra, hogy a büntetés ne tegye az elítéltet – se saját maga, se pedig a közösség számára – haszon nélkül való emberré; de különös figyelmet kell arra is fordítani, hogy a büntetések ne váljanak újabb bűntettek forrásaivá. Büntetésképpen nem alkalmazható olyan hátrány, amely a büntetés céljával teljesen ellenkezik.

Továbbá: minél többfajta büntetés kerül alkalmazásra, annál könnyebben tartható be – a deliktum eltérő mennyiségéhez és minőségéhez mérten – a bűntettek és a büntetések közötti arány.

Általánosságban véve: azonkívül, hogy a büntetésnek arányban kell állnia azzal a rosszal, amelyet a deliktum a közösségnek okozott, vagy amelyel a közösséget fenyegette, arányosnak kell lennie olyan értelemben is, hogy a büntetéssel a tettes számára kilátásba helyezett hátrány elegendő legyen mindazon előny felülmúlására, amelyet a tettes cselekménye elkövetéséből remélhet. Éppen ezért a büntetést mindig a tettes, valamint a cselekmény jellegéből kiindulva kell megállapítani.

Kilencedszer. A könnyebben eltitkolható deliktumokat szigorúbb büntetéssel kell sújtani; mégpedig azért, hogy a szigorúbb büntetéstől való félelem mindenkit elrettentsen, akit az alkalom vagy a büntetlenség reménye bűnözésre csábít. Nemkülönben: azokra a bűntettekre, amelyeket gyakrabban szoktak elkövetni, szigorúbb – de nem feltétlenül hosszan tartó, hanem azonnal végrehajtható – büntetést kell kiszabni.

Azokat pedig, akiknek nyilvános megbüntetése, illetve büntetésük kihíresztelése veszéllyel fenyegetné a jó erkölcsöket, a nyilvánosság kizárásával kell megbüntetni; engedélyezni kell azonban a bűnösnek a védekezés törvényben előírt eszközeit.

Végül: vajon megbüntethetők-e és hogyan azok a személyek, akik megbüntetése nagyobb kárt okozhatna az államnak? Ilyen esetben az ítélet meghozatala előtt a Legfelsőbb Bíróságtól útbaigazítást kell kérni. Továbbá:

Tizedszer. A büntetések kiszabásánál még arra is ügyelni kell, hogy azok járulékaképpen megtérüljön mind a közösségnek, mind a magánszemélyeknek okozott kár is. És jóllehet a természetes méltányosság nem engedi meg azt, hogy a büntetés a delikvensen kívül mást is sújtson, mégis: a sértettnek okozott károk megtérítésére, valamint a perköltségek megfizetésére – az öröklött javak erejéig – a tettes örökösei is kötelesek.

Tizenegyedszer. Amint a bűntettekre befolyása van a nép lelkületének, a kormányzás formájának, a nevelési módnak, a gondolkodásmódnak, de befolyásolják egyéb – mind erkölcsi, mind fizikai – körülmények is, ugyanígy a büntetések kiszabásánál is mindenkor figyelembe kell venni a felsoroltakon kívül a bűnös nemét, életkorát, társadalmi helyzetét is. És jóllehet ugyanazon bűntett elkövetéséért ugyanazon társadalom valamennyi polgárára egyformán súlyos büntetést kellene kiszabni, mégis, mivel a műveltebb embereknek csekélyebb hátrány (malum) is elegendő ahhoz, hogy megjavuljanak, és a jobb nevelésben ré-

szesült személyeknek még a kisebb hátrány is sokkal inkább nehezükre esik, nem lehet minden esetben ugyanazt a fajta büntetést kiszabni még az ugyanazon bűntett elkövetésével vádolt személyekre sem; és mindezért a büntetésnek a gondatlanság, avagy a szándék egyes fokozataihoz mért súlyossága, továbbá: a büntetéseknek a törvényes határok közötti alkalmazása – a bűntett és a büntetés közötti helyes arány megtartása érdekében – a bíró ítéletétől, továbbá a delikvens és deliktuma körülményeitől függ. Egyébként:

Tizenkettedszer. Bármilyen hátrányt, még az élettől történő megfosztást is ki lehet szabni büntetésképpen, ha a közbiztonság megóvására nem áll más eszköz rendelkezésre. Ha ugyanis bármelyik polgár védelmi helyzetben, saját élete megmentésére bármilyen eszközt jogszerűen alkalmazhat, minden bizonnyal nem lehet nehezményezni az állam esetében sem, ha saját biztonsága megóvása érdekében ugyanezt teszi. Azt pedig, hogy miféle eszköz és miféle példa szükséges a közbiztonság megóvásához és a büntetések céljának eléréséhez, a nép erkölcseiből és az eset egyéb körülményeiből kell megítélni.

A halálbüntetésnél azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy – lévén a halál valamennyi rossz közül a legvégső – annak súlyosbítása ellenkezik a büntetés céljával, de főképp az emberi jó érzéssel, ezért a halálbüntetés súlyosbítását élő elítélten soha nem szabad alkalmazni, sőt: az emberiség szempontjából igen elszomorító azon esetek elkerülésére, amelyek nemritkán az ítéletvégrehajtók hanyagsága, avagy tapasztalatlansága miatt következnek be, a halálbüntetést ritkán, csak nagyon kevés esetben szabad eszközként (módszerként) alkalmazni. Néha azonban, rendkívüli esetekben, el lehet rendelni a holttestnek a gyalázat helyére [ad locum infamem] való kitételét, felnégyelését, elégetését, avagy az ítélet végrehajtásának kihíresztelését.

Tizenharmadszor. Ha a delikvens különféle bűntettek vádlottja, és ha ezekhez főbenjáró bűncselekmény is járul, akkor csakis a fővesztést lehet a vádlottra kimondani. Ha viszont főbenjáró bűntett nincs a terhére rótt cselekmények között, akkor annak a büntetését kell rá kiszabni, amelyet a törvény szigorúbban értékel, mégis olyképpen, hogy a büntetés súlyosbításaként [poenae exasperandae causa] számításba kell venni a többi bűntettet is.

Tizennegyedszer. Az eljárás során a bíró nem lehet a törvénynél sem enyhébb, sem szigorúbb; azokban az esetekben viszont, amelyekben a törvény a döntés jogát rá bízza, emlékezetében kell tartania, hogy abszolút tökéletességet nem kívánhat meg az emberektől, valamint azt, hogy a bűnös szintén polgártársa és egyben embertársa.

Mindebből a büntetésekre vonatkozóan az alábbiak következnek:

Tizenötödször. Halálbüntetést semmilyen más esetben nem szabad kimondani, csakis akkor, ha a tettes szándékossága olyan fokot ér el, hogy sem a társadalom, sem az egyes polgárok biztonsága, továbbá valamennyi büntetés általános célja, a példamutatás nem érhető el másképpen, csakis a tettes halálával.

Hogy mindez annál biztosabban elérhető legyen, a halálbüntetést – amennyiben erre mód van – mindig a tett elkövetésének helyén, de legalábbis ahhoz közel kell végrehajtani.

E büntetés végrehajtási módja egyforma legyen, és az e célra alkalmassá tett pallost mindig úgy kell alkalmazni, hogy a halálraítélt a lehető leggyorsabban és legbiztosabban viselje el a büntetést.

Tizenhatodszor. A büntetés végrehajtására szolgáló börtönök részben enyhébbek, részben keményebbek. A keményebbeket akkor kell alkalmazni, ha a tettes szándékának fokozata megköveteli a szigorítást. Ezenfelül: a börtönbüntetésre elítéltek számára – a jelen Kódex 11. alapelve szerint – arányos mértékű munkavégzést is elő kell írni. Ha ugyanis hosszabb a kiszabott börtönbüntetés időtartama, az ilyen elítélteket olyan helyre kell kihelyezni, ahol munkájukból remélhetőleg jelentős haszon háramlik a köz számára. Ilyen munkák: a csatornaásás, utak javítása, folyóvizek megtisztítása, erődítmények és gátak építése, érc- és sóbányászat; mindenekelőtt azonban a fiatalkorúak és azok számára, akiknek megjavítására nagyobb remény mutatkozik, a dologház.

Tizenhetedszer. A testi büntetést vagy nyilvánosan, vagy pedig a nyilvánosság kizárásával kell végrehajtani. A nyilvánosságot csak azoknál a bűntetteknél lehet kizárni, amelyekről a nép nagyobb része nem tud, és amelyek közhírré tétele veszélyeztetné a jó erkölcsöket. Egyébként ütleg büntetést mindig nyilvánosan, az emberek minél nagyobb sokasága előtt és – ha a körülmények megengedik – magán a tett elkövetési helyén kell végrehajtani, éppen ezért minden ítéletben mindig meg kell határozni a végrehajtás helyét és időpontját.

A férfiakat bottal, a nőket pedig korbáccsal kell ütlegelni; s aki az ítélet végrehajtását vezeti, mindig szorgosan ügyeljen arra, hogy az elítélt egészsége ne szenvedjen helyrehozhatatlan károsodást. Éppen ezért, ha az elítélt testi ereje felől kétsége támadna, előzetesen mindig meg kell kérdezni a hatósági orvost vagy seborvost: megítélése szerint vajon egyszerre hány ütleg elviselésére képes az elítélt. Sőt: ha az ítélet végrehajtása során azt tapasztalja, hogy a kiszabott ütlegek számának elviselésére a delikvens – egészsége veszélyeztetése nélkül – nem képes, ezt – a szükséges intézkedések megtétele érdekében – köteles jelenteni az eljáró bíróságnak.

Egyébként a részletekben kiszolgáltatásra kerülő száz bot- vagy korbácsütés egyévi börtönnel ér fel, ezt az arányt mindenütt be kell tartani, minthogy az ütlegekkel a börtönbüntetést, illetve börtönnel az ütlegeket helyettesíteni lehet. De ebben a helyettesítésben is mindig szem előtt kell tartani az Alapelvek 11. paragrafusát, nehogy a honoráciorokat testi büntetésnek vessék alá. Honoráciooroknak pedig azokat kell tekinteni, akik valamilyen közfunkciót töltenek be, továbbá a nemeseket és a polgárokat, akik ténylegesen is élvezik kiváltságjogaikat, és az emberek megítélése szerint ezekkel (ti. a nemesekkel) azonosak. A körülmények különbözőségétől függően azonban egyhavi börtönbüntetés helyett 25 bot- vagy korbácsütést is ki lehet szabni.

Tizennyolcadszor. A gonosztevőnek való nyilvános kihíresztelés akkor alkalmazható, ha a bűnös kivonta magát a bírói ítélet alól, de egyébként is, valahányszor a felsőbb bíró a köz szempontjából hasznosnak ítéli meg azt, hogy az elítéltekre kiszabott büntetés az egész közösség előtt ismertté váljék.

Tizenkilencedszer. A pellengérre állítást (a bűntett ismertetésével együtt) elsősorban az erkölcsök megrontását célzó és egyéb hasonló bűntetteknél a büntetés súlyosbításaként kell alkalmazni, tekintetbe kell azonban venni a 9. alapelvet, olyan bűnesetekben tehát, midőn a közösségnek érdekében áll, hogy a bűntettet és elkövetőit minél nagyobb megvetés és utálat sújtsa.

Huszadszor. A palinodia, vagyis a nyilvános megkövetés, a kimondott és leírt szavak visszavonása, a gúnyiratok szerzőinek és egyéb – a polgárok becsületét, de főképp a hatósági személyeket sértő – bűntettek elkövetőinek kijáró büntetés.

Huszonegyedszer. A becsületvesztést [infamia] olyan bűntettek esetében kell kimondani, amelyek elkövetői elvetemült lélekről tesznek tanúságot, avagy ha a deliktumok gyalázatosságot, fondorlatot tartalmaznak, illetve a közrend és a közbiztonság szenved általuk hátrányt. Egyébként, ha a becsületvesztést nem mondja ki a bíróság kifejezetten az ítéletében, semmiféle büntetés, még kevésbé közvád emelése valaki ellen, nem eredményez becsületvesztést.

Huszonkettedszer. Az országból való kiutasítás csupán külföldiekkel szemben alkalmazható, belföldivel szemben csakis törvényben meghatározott külön esetekben lehet kimondani. Egy meghatározott helyről, pl. lakóhelyről való kitiltás és egy másik meghatározott lakóhely kijelölése olyan bűnösökre mondható ki, akiknek előző lakóhelyükön való megmaradása a helység lakosaira veszedelmes lenne, vagy ha a bűnösök megjavítása másutt nagyobb reményekkel kecsegtet.

Huszonharmadszor. A pénzbüntetések sohasem engedhetők át a bíró hasznára és általában büntetésképpen nem is róhatók ki; hogy mégis milyen esetekben alkalmazhatók, azt egyenként meghatározza a Kódex az egyes bűntetteknél, valamint azt is, hogy honoráciorok esetében mikor lehet egy-egynapi börtönt – az elítélt vagyoni állapotához mért és a bíró méltányos ítéletével meghatározott nagyságú – pénzbüntetéssel megváltani. Ha viszont az elítéltnek nincs vagyona, pénzbüntetést nem lehet kiszabni, ez utóbbi esetben minden

egyes forint helyett egynapi börtön vagy ennek megfelelő (ezt helyettesítő) testi büntetést kell a 17. alapelvnek megfelelően kimondani.

Ahol továbbá felmerül a kár megtérítésének, a testi sérelem vagy a becsületsértés jóvátételének, illetve a meggyilkolt özvegye és gyermekei kártalanításának vagy bármilyen más jóvátételnek az igénye, ott figyelembe kell venni mind a bűnös vagyonát, mind pedig a károsult személy rendi helyzetét.

Végül, ha a bűnös – vagyontalansága miatt – nem tudja jóvátenni az okozott kárt, a károsultat ugyanazok a jogok illetik meg, mint amelyeket a törvények a hitelezőnek az adóssal szemben biztosítanak.

HAJDÚ 391–399. P.

AZ 1843. ÉVI BÜNTETŐJOGI REFORMJAVASLATOK

372.

1840
5. TÖRVÉNYCIKK

A BÜNTETŐ- S JAVÍTÓRENDSZER KIDOLGOZÁSÁRA
ORSZÁGOS VÁLASZTMÁNY KÜLDETIK KI

[...] A büntetőtörvénykönyvvel válhatatlan kapcsolatban levő büntető- s javítórendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett országos választmány neveztetik.

1. § Ezen választmány, tekintetbe vévén a külföld jelesebb büntető- s javítóbörtöneinek elrendezését, javaslatot készítsen az Ország különös körülményeihez képest azon rendszernek legcélirányosabb módon mi alakban lehető alkalmazása – az e végből szükséges fogházaknak hol, mennyi számban s mi módon felállítása – azoknak felállítására, belső igazgatására s fenntartására megkívántató költségeknek a lehetőségig közelítő kiszámítása felől, s az iránt is, hogy azon költségek honnan fedeztessenek. Egyszersmind pedig javaslatot készítsen afelől, hogy a most említett börtöni s javítóintézet mellett a büntetések törvényes céljának elérése végett gyakorlati alkalmaztatás tekintetében az 1827. évi országgyűlésről kiküldött országos választmány által javaslatképpen bemutatott büntetőtörvénykönyvnek tökéletesítésére mik kívántatnak. S mindezekről készítendő munkálatát a legközelebbi országgyűlésnek okvetetlenül bemutatni kötelezzessék.

CJH 90–91. P.

373.

1843
AZ 1840. ÉVI 5. TÖRVÉNYCIKK ÁLTAL A BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYVVEL VÁLHATATLAN KAPCSOLATBAN LEVŐ BÜNTETŐ- S JAVÍTÓRENDSZER BEHOZÁSA IRÁNT KIMERÍTŐ VÉLEMÉNYADÁS VÉGETT KIKÜLDÖTT ORSZÁGOS VÁLASZTMÁNY JELENTÉSE

BÜNTETŐJOG
ÁLTALÁNOS RENDELETEK

1. Fejezet
A jelen büntetőtörvénykönyv alá tartozó személyekről

[...] 1. § Bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik bűntettnek és vonathatik büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény.

2. § Ezen büntetőtörvénykönyv szabályai alá tartoznak Magyarországnak s az ahhoz kapcsolt részeknek minden lakosai, és így a határőrségiek is. Kivétetnek azonban minden katonai személyek, kik valósággal hadi szolgálatban állanak; de ezek is egyedül ön személyeikre nézve.

A katonáknak családja tehát és cselédei, valamint szintén a nyugalmazott és az örökre elbocsátott tisztek és katonák ezen büntetőtörvénykönyv szabályai alól ki nem vétetnek. Az egyházi személyek csak az egyházi fegyelemre nézve tartoznak saját külön törvényeik alá, s minden bűntettek vagy egyéb kihágások miatt ezen törvénykönyv szerint fognak büntetettetni.

3. § Ezen törvénykönyv rendelete szerint büntettetnek azon külföldiek is, kik e haza határai között valamely bűntettet vagy kihágást követnek el, és itt-tartózkodásuk alatt közkereset alá vonatnak.

4. § Más ország közhatalmának senki elítélés vagy megbüntetés végett ki nem adathatik, habár a bűntettet külföldön követte volna is el.

5. § Aki külföldön oly tettet követett el, mely a magyarországi törvények szerint is bűntettnek tekintendő, ha elkövetett bűntettéért ott még el nem ítéltetett, idejöttével ezen törvények szerint lesz közkereset alá vonandó s megítélendő; ha pedig elkövetett bűntettéért külföldön már elítéltetett, de mielőtt büntetését kiállotta volna, onnan eltávozott, idejöttével a külföldön hozott ítélet rajta végre nem hajtatik, hanem azon bűntettéért itt fog ellene közkereset indíttatni, s büntetése a magyarországi törvények szerint lesz kimérendő.

6. § Aki valamely külföldön elkövetett bűntettéért már ott közkereset alá vétetett, de bírói ítélet által a vád alól felmentetett, úgyszintén az is, ki a külföldön reá szabott büntetést ott kiállotta, vagy kegyelmezés által attól felszabadíttatott, ugyanazon tettéért a honi törvényszékek előtt nem vétethetik újabb közkereset alá.

7. § Külföldön elkövetett oly tettekért pedig, amelyek ott, ahol elkövetve valának, büntetés alatt tiltva nincsenek, a honi törvényszékek előtt sem lesz helye a közkeresetnek; kivévén ha az ország vagy ennek lakosai ellen követtettek el, vagy ha a tettes, hogy a honi törvényeket kijátszhassa, a bűntett elkövetésére költözött külföldre.

2. Fejezet
A büntetések nemeiről, azok alkalmazásáról és átváltoztatásáról

8. § A büntetések nemei a következők:
1. Életfogytáig tartó rabság.
2. Határozott ideig tartó rabság.
3. Fogság (arestum simplex).
4. Közhivatalnak ítélet által kimondott elvesztése.
5. Pénzbeli büntetések.
6. Bírói megdorgálás.

9. § Mindazon rabok, kikre az ítélőszék rabsági büntetést szabott, legyen bár a rabság életfogytáig vagy csak határozott ideig tartó, élelemre, ruhára, elzárásra és a teljesítendő munkára nézve szorosan azon fegyelmi rendszer alá fognak tartozni, mely a kerületi s törvényhatósági börtönökre nézve a börtönrendszerben megállapíttatott, s ha rabságuk ideje alatt a börtönrend ellen vétenének, aszerint fognak fenyíttetni, amint a börtönrendszernek fegyelemről szóló T. cikkében meghatároztatott.

Azok ellenben, kik fogságra ítéltetnek, a börtönrendszer T. cikkének rendszabásai alá fognak tartozni, s büntetésük munkára, táplálásra és életrendre nézve csak annyiban súlyosítható, amennyiben azt a bűntett mértékéhez képest a bíróság ítéletében meghatározta.

A fogsági büntetés egy évnél tovább nem terjedhet.

[...]

14. § A büntetéseknek még magukban becstelenítő következéseik nincsenek, s törvényes hatásuk hosszabb időre nem terjedhet, mint amennyire azt a bírói ítélet határozottan kimondotta.

15. § A közhivatalnak büntetésképpen kimondott elvesztése által senki el nem zárathatik attól, hogy a büntetésnek kiállása után ismét közhivatalra választathassék vagy neveztethessék. Kivétetnek azonban oly esetek, melyekben a törvény a tettest valamely különösen megnevezett közhivatalnak viselhetésétől jövendőre is eltiltandónak rendeli; de ily esetben is nyerhet az elítélt, a büntetésnek kiállása után, más nemű közhivatalt.

16. § A büntetőítéleteknek következései az elítéltnek maradékaira ki nem terjednek; de

mindazon kár, melyért a sértettnek elégtétellel tartozik, és azon pénzbeli büntetések és díjak, melyeket ellene a bíróság már ítélet által kimondott, hátrahagyott értékének erejéig, örökösein halála után is megvétethetnek.

17. § A büntetéseknek olyan nemei, melyek a fennebbi 8. paragrafusban megemlítve nincsenek, ezentúl semmi büntető közkereseti esetben alkalmazhatók nem lesznek.

18. § Ezen törvénykönyvben a törvényszegések minden nemeinél a rabsági, fogsági s pénzbeli büntetésnek csak azon legnagyobb mértéke van határozottan kijelelve, melyen túl a bíróságnak ítélete a 86., 88. és 93. paragrafusok esetein kívül soha nem terjedhet. Minden egyes esetben tehát az elkövetett törvényszegésnek neméhez s a beszámítást enyhítő vagy súlyosító körülményekhez képest, a lehető legkisebb mértéktől a törvényben megállapított legnagyobb mértékig fogja a bíróság a büntetést kiszabhatni.

[...]

3. Fejezet

A szándékosságról és vétkes vigyázatlanságról

37. § A büntetőtörvényeknek oly megszegése, mely a megszegőnek sem szándékosság, sem vétkes vigyázatlanság tekintetéből be nem számítható, büntetés alá nem vonathatik.

38. § A büntetőtörvény elleni cselekvésnek vagy mulasztásnak szándékosságát abból, hogy a bűntett csakugyan elkövettetett, törvényesen következtetni még nem lehet, hanem annak valósága az elkövetett törvényszegésnek körülményeiből lesz megítélendő.

39. § A büntetőtörvény elleni szándékos cselekvésnek vagy mulasztásnak mindazon bekövetkezett eredményei, melyek a törvényszegőnek célzatában voltak, szintén szándékosoknak tekintendők.

40. § Ha valamely, a törvény által tiltott szándékos cselekvés véletlenül vagy tévedésből más személyt vagy tárgyat ért, s nem azt, melyre a cselekvőnek célzata irányozva volt, szándékosnak tekintetik a bekövetkezett eredmény; de csak annyiban, amennyiben az a sértett személynek vagy tárgynak tekintetéből súlyosabb bűntettet nem foglal magában, mint az lett volna, mely a cselekvőnek célzatában volt.

41. § Ha valamely cselekvésből vagy valamely kötelesség elmulasztásából jogsértés származik, melyet a cselekvő vagy elmulasztó éppen nem szándoklott, de köztapasztalásnál vagy különös tárgyismereténeél fogva előre láthatott s kikerülhetett volna, amiatt a törvény szabta esetekben vétkes vigyázatlanság tekintetéből fog büntettetni.

42. § Súlyosan vétkessé teszi a vigyázatlanságot:

1. Midőn a sértést okozó cselekvésének vagy mulasztásának lehető veszélyességét belátta ugyan, de azt könnyelműleg vagy következéseivel nem törődve mégis elkövette.

2. Midőn cselekvése vagy mulasztása annyira veszélyes volt, hogy az abból könnyen származható törvénytelen eredményt némi figyelem mellett beláthatta volna.

3. Midőn azon cselekvés vagy mulasztás, melyből a jogsértő eredmény következett, már magában törvényellenes volt.

4. Midőn a sértést okozó, tárgyismereténeél vagy viszonyainál fogva, cselekvésének vagy mulasztásának veszélyességét különösen beláthatta vagy annak káros következéseit elháríthatta volna.

5. Midőn állapotjánál, hivatásánál vagy egyéb viszonyainál fogva különös gondosságra és megfontolásra lett volna köteles.

6. Midőn cselekvésében valaki által tettének következéseire figyelmeztetve volt.

7. Midőn a sértést okozó, oly körülmények között, melyek figyelmét különösen megkívánták, megrészegedett.

43. § Kevésbé vétkes a vigyázatlanság, midőn a cselekvéssel vagy mulasztással annak törvénytelen eredményei csak távolabbi kapcsolatban állottak, s azoknak bekövetkezését a sértést okozó valószínűnek nem tarthatta.

44. § Ha valamely törvény elleni cselekvésnek vagy mulasztásnak bekövetkezett eredménye súlyosabb, mint amit a cselekvő célba vett; azon tettre nézve, mely célzatában volt,

szándékosság, a szándékán kívül bekövetkezett eredményre nézve pedig vétkes vigyázatlanság fog neki beszámíttatni.

[...]

5. Fejezet

A bűnszerzőről, felbujtóról, bűnszövetségről és bűnsegédekről

50. § Bűnszerzőnek nemcsak az tekinttetik, aki a bűntettet elkövette, hanem az is, aki mást annak elkövetésére felbujtott.

51. § Felbujtónak pedig az tekinttetik, aki valamely bűntettnek elkövetésére:

a) Szóval vagy írásban mást világosan és egyenesen felszólított és reá vett.

b) Bérrel vagy jutalom ígéretével mást arra elcsábított.

c) Erőszakkal vagy fenyegetéssel mást arra kényszerített.

d) Valamely tőle függő egyénnek azt világosan parancsolta.

52. § Aki mást az 51. paragrafusban körülírt módon valamely bűntettre felbujtott, mindazokra nézve, miket a tettes az ő felbujtása szerint elkövetett, úgyszintén azokra nézve is, mik ezen bűntettnek elkövetésére mint eszközök szükségesek voltak, vagy abból múlhatatlanul következtek, bűnszerzőnek tekinttetik, s úgy büntettetik, mintha azokat maga követte volna el.

53. § Ha tehát a tettes a felbujtás következtében a bűntettet bevégezte, a felbujtó az elkövetett bűntettnek bevégzésére rendelt büntetésnek teljes mértékéig büntettethetik.

54. § Ha pedig a tettes az elkövetett bűntettnek befejezésében, szándékán kívül meggátoltatván, csak bűnkísérletet követett el, vagy ha a bevégzésről önként s a felbujtónak szándékán kívül ismét elállott, mindazon esetekben, melyekben a bűnkísérletre is büntetést rendel a törvény, úgy fog a felbujtó büntettetni, mintha azon bűntettre kísérletet követett volna el.

[...]

6. Fejezet

A beszámításról

73. § Minden beszámítástól és büntetéstől menten maradnak:

a) Az őrültek azon tettekre nézve, miket őrültségük ideje alatt elkövettek.

b) Azok, kik betegség miatt ideiglenesen oly állapotban vannak, hogy tetteik büntethetőségének felfogására szükséges eszmélettel nem bírnak; de csak oly tettekre nézve, miket ezen állapotban követtek el.

c) A tompa elméjűek és a siketnémák, ha elmetehetségeik oly kevéssé vannak kifejlődve, hogy tetteiknek büntethetőségét belátni képesek nem voltak.

d) Azok, kiket a törvényszegésnek elkövetésére vagy ellenállhatatlan külső erőszak vagy fenyegetések kényszerítettek. – A fenyegetés azonban csak úgy tekintethetik kényszerítőnek, ha az a fenyegetettnek vagy a 72. paragrafus szerint hozzátartozóinak testére vagy életére nézve valamely egyébként el nem hárítható súlyos veszéllyel volt összekötve.

e) Azok, kik a törvényszegést csak azért követték el, mert valamely életveszéllyel fenyegető szükségből, melybe bűntelenül kerültek, magukat vagy olyanokat, kik a 72. paragrafus szerint hozzátartozóiknak tekintendők, egyébként kiszabadítani képesek nem voltak.

f) Azok, kik vétlen önvédelem esetében s annak törvény szabta korlátai között olyasmit cselekedtek, ami egyébként törvényszegésnek tekinttetnék.

74. § Vétlen az önvédelem:

a) Minden tettleges és erőszakos megtámadás ellen, mely jogtalanul a megtámadottnak személye ellen intéztetett, s életére vagy testére, szabadságára vagy becsületére veszélyt hozó lehet.

b) Azon erőszak ellen, mely vagyonának jogtalan elvételét vagy megrontását tárgyazza.

c) Az ellen, aki jogtalanul másnak udvarára, házára vagy lakására erőszakosan reá rohan, vagy abba betörni igyekszik.

De mindezen esetekben csak akkor van helye a vétlen önvédelemnek, ha a megtámadott sem a közhatóságnak felhívása által, sem más valamely hatalmában levő eszközökkel a fenyegető veszélyt el nem távoztathatta.

75. § A vétlen önvédelemnek korlátait azonban áthágja a megtámadott:

a) Midőn oly esetben, hol minden magára következhető kár vagy veszély nélkül gyöngébb eszközökkel is eltávoztathatta volna a megtámadást, keményebb módokhoz vagy éppen életveszélyeztető eszközökhöz nyúlt.

b) Midőn védelmében minden alapos ok és szükség nélkül szándékosan messzebb ment, mint a védelem célja megkívánta.

c) Midőn tudva, hogy a megtámadás sem céljára, sem módjára nézve személye ellen nem intéztetett, azon kár pedig, melyet neki a megtámadás vagyonában okozhat, sokkal csekélyebb, mintsem hogy a megtámadónak súlyos megsebesítését vagy éppen megölését menthetné, védelmében életveszélyeztető eszközöket használt.

76. § Ha mindazáltal a tettnek körülményeiből kiviláglik, hogy a megtámadott csak azért hágta által a vétlen önvédelemnek törvény szabta korlátait, mert a megtámadás miatti félelem vagy ijedtség eszméletét annyira megzavarta, hogy a fenyegető veszélynek eltávoztatására sem valamely más módokról gondoskodni, sem a védelem eszközeit megválasztani képes nem volt, az áthágás beszámítás alá nem esik.

[...]

7. Fejezet

A visszaesésről

93. § Aki azon bűntettbe, melyért már büntetve volt, vagy ahhoz hasonneműbe ismét visszaesik, tettéért az alább előszámlált bűntettek eseteiben a visszaesés tekintetéből súlyosabban büntettetik, mintha azt csak akkor először követte volna el, sőt, büntetése fölöttébb terhelő körülményeknél, különösen többszöri visszaesésnél a törvény által azon bűntettre rendelt ideigleni büntetésnek kétszeres mértékéig is emeltethetik, ha ezen kétszeres mérték huszonnégy évi rabságot meg nem halad. [...]

JELENTÉS 3–28. P.

KÜLÖNRENDELETEK A BŰNTETTEK EGYES NEMEIRŐL S AZOKNAK BÜNTETÉSÉRŐL

9. Fejezet

A gyilkosságról, a szándékos emberölésről, a vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölésről és a gyermekölésről

108. § Aki szándékosan és előre meggondolt eltökéléssel valakit életétől megfoszt, gyilkosnak tekinttetik.

109. § A fentebbi 108. paragrafusnak esetében azon körülmény, hogy a tettes előre meggondolt eltökélését indulatos felgerjedésében hajtotta végre, a gyilkossági beszámítást ki nem zárja.

110. § Holtig tartó rabság leend a gyilkosság büntetésének legnagyobb mértéke:

a) Midőn a gyilkos oly személyen követte el a gyilkosságot, kivel természet és törvény szerint szülői, gyermeki, testvéri vagy házassági viszonyban állott.

b) Midőn oly célzattal gyilkolt, hogy egyszersmind rabolhasson vagy örökséget nyerhessen.

c) Midőn bérért gyilkolt, vagy mást gyilkosságra bérlett.

d) Midőn a gyilkosságot méreggel vagy egyébként orozva követte el.

e) Midőn a gyilkos egyszerre több embert fosztott meg életétől, habár gyilkossági célzata csak egy ellen volt is irányozva.

f) Midőn a gyilkos különböző időben elkövetett több rendbeli gyilkosságért vétetik egy közkereset alá.

g) Midőn a gyilkos ellen bebizonyíttatik, hogy gyilkosságért már büntetve volt.

111. § A fentebbi 110. paragrafusban előszámlált eseteken kívül a gyilkosság büntetésének legnagyobb mértéke tizennyolc évi rabság, sőt, ha a gyilkosság kegyetlenséggel követtetett el, huszonkét évi rabság leend.

112. § Aki nem előre meggondolva, hanem indulatos felgerjedésben tökélette el magát arra, hogy mást életétől megfosszon, s indulatos eltökélését azon felgerjedésben tüstént végre is hajtotta, szándékos emberölésért büntettetik.

113. A szándékos emberölésnek legnagyobb büntetése tizenkét évi rabság leend.

114. § Aki azonban a szándékos emberölést rabláskor követte el, vagy aki a szándékos emberölést kegyetlenséggel hajtotta végre, vagy aki oly tette által, melyet szándékos emberölésnek tekint a törvény, egyszerre több embernek halálát okozta, annak büntetése tizennyolc évi rabságig terjedhet.

115. § Ha a szándékos emberölés oly személyen volt elkövetve, kivel a tettes a 110. paragrafusnak *a)* pontjában kijelölt viszonyban állott, a büntetés húszévi, sőt, a fentebbi 114. paragrafusnak eseteiben huszonkét évi rabságig súlyosíttathatik.

116. § A gyilkosságot s a szándékos emberölést bevégezettnek akkor tekinti a törvény, ha a sértettnek halála a sértésnek vagy valamely egyenesen abból származó okoknak következésében harminc nap alatt valósággal bekövetkezett, s ily esetben azon körülmény, hogy a sértett azonnal meg nem halt, vagy hogy a sértés már magában múlhatlanul halálos (absolute lethale) nem volt, hanemcsak a sértettnek különös testi alkotása vagy egyébként is beteges állapotja miatt vált halálossá, vagy célszerű s jókor érkezett orvosi segély a halált eltávoztathatta volna, semmi tekintetbe nem vétetik.

117. § Midőn a tettes az általa célba vett gyilkosságnak vagy emberölésnek elkövetését oly cselekvéssel vagy mulasztással, mely szándékosan és egyenesen annak véghezvitelére volt általa irányozva, már elkezdette ugyan, mielőtt azonban mindazt, amit annak bevégzésére szükségesnek vélt, elkövethette volna, valamely szándékán kívüli akadály által meggátoltatott, kísérletért büntettetik, s büntetése a bevégzésre rendelt büntetésnek feléig terjedhet.

[...]

31. Fejezet

A sikkasztásról

309. § Aki másnak ingó vagyonát, mely valaki által kezére vagy gondviselésére bízatott, s melyet ismét visszaadni vagy megőrizni, vagy másnak általadni köteles, jogtalanul magáévá teszi, elidegeníti, elzálogolja, elhasználja, vagy a visszaadást az illetőtől jogtalanul megtagadja, amennyiben tette más valamely súlyosabb bűntettet nem foglal magában, az egyszerű tolvajságról szóló 295. paragrafusnak büntetése alá esik.

310. § A fentebbi 309. paragrafus eseteiben azok, kik azon vagyont, melyet valaki tűz vagy víz, vagy más rendkívüli veszélynek alkalmával kezükre bízott, jogtalanul magukévá teszik s vissza nem adják, a veszélyes tolvajságról szóló 296. paragrafusnak rendelete szerint fognak büntettetni.

311. § A fentebbi 310. paragrafusnak rendelete alá tartozik az is, ki a váltótörvénykönyv II. része 153. paragrafusnak esetében valamely bírói összeírás és zár alá vett ingó vagyont eltulajdonít vagy szándékosan megront.

312. § Hasonlóul büntettetik az is, ki a fentebbi 311. paragrafusban körülírt bűntettet oly vagyonra nézve követte el, mely nem váltói keresetnek, hanem más valamely követelésnek biztosítására vagy kielégítésére bíróiképpen lett összeírva, zár alá véve vagy elfoglalva.

[...]

34. Fejezet

A zsarolásról

326. § Aki oly célzattal, hogy tette által magának vagy másnak jogtalanul hasznot hajtson,

valakit vagy tettleges erőszakkal, vagy oly fenyegetések által, melyek annak vagy bármely hozzátartozóinak életére, testére, értékére vagy becsületére súlyosan veszélyesek, arra kényszerít,

a) Hogy valamely akár ingó, akár ingatlan értékére vonatkozó oklevelet aláírjon vagy kiadjon, megsemmisítsen vagy megváltoztasson, vagy bármi más cselekvés által vagyonáról valamely akár magára, akár másvalakire nézve káros rendelkezést tegyen.

b) Hogy a fenyegetőnek vagy másvalakinek számára pénzt vagy más ingó vagyont valahová küldjön, vagy valahol letegyen, mint zsaroló azon büntetés alá esik, mely a 320., 321. és 322. paragrafusokban a rablásra rendeltetett.

[...]

43. Fejezet
A felségsértésről

420. § Felségsértést követ el:

a) Aki tudva és szándékosan a királyt életétől megfosztja vagy megfosztani tettlegesen törekszik:

b) Aki a királynak személyét tudva és szándékosan, tettleges erőszakkal vagy megsérti, vagy megtámadja.

c) Aki azon házra, melyben a király lakik vagy tartózkodik, tudva és a király elleni bűnös célzattal erőszakosan rátör.

d) Aki a királyt személyes szabadságától vagy királyi székétől erőszakosan megfosztani tettlegesen törekszik.

e) Aki az ország független önállásának vagy polgári alkotmányának felforgatására fegyveres erővel feltámad.

f) Aki valamely külhatalmasságot az országnak ellenséges megtámadására szándékosan és egyenesen felhív.

421. § A felségsértésnek legnagyobb büntetése holtig tartó rabság leend.

[...]

44. Fejezet
A hűtlenségről

429. § Hűtlenségi bűntettet követ el:

a) Aki az országnak valamely helyét, erősségét vagy táborát szándékosan az ellenségnek elárulja, vagy elárulni tettlegesen törekszik.

b) Aki a haza ellen szabad akaratból fegyvert visel, vagy szabad akaratból az ellenségnek mint kém szolgál.

c) Aki, midőn az ellenségnek hatalma alatt nincsen, szabad akaratból annak számára zsoldosokat szerez, vagy az ellenség seregének pénzt, fegyvereket, hadi vagy élelmiszereket szolgáltat, vagy szolgáltatni tettlegesen törekszik.

430. § A hűtlenségnek legnagyobb büntetése holtig tartó rabságig terjedhet.

431. § A hűtlenségnek mindazon eseteiben, melyek a fentebbi 429. § *a), b), c)* pontjaiban elősoroltatnak, mind a felbujtó, mind a szövetkezők azon szabályok szerint lesznek megítélendők, melyek a felségsértési felbujtásra és szövetkezésre nézve a 422., 434., 244., 425., 426. és 472. paragrafusokban megállapítattak.

[...]

52. Fejezet
A rabszöktetésről

470. § Aki valamely elfogott vagy elítélt személyt, szándékosan és jogtalanul, de minden erőszak vagy erőszakkali fenyegetés nélkül a törvényhatóság hatalmából kiszabadít, vagy a börtönből elszöktet, büntettetni fog, s amennyiben tette más valamely súlyosabb bűntettbe nem megyen át, büntetése ötévi rabságig terjedhet.

BÖRTÖNÜGY

1. Fejezet
Az elzárandó vádlottakkal fogházba vitelük s átvételük alkalmávali bánásmódról

1. § Az elzárandó vádlott a fogház helyére megérkezve annak igazgatósága elébe vitetik, mely a 41. paragrafusban foglalt rendszabásokhoz alkalmazván magát, s a vádlottnak személyét az elzárási parancs kitételével ugyanazonítván, ebből az elzárandónak kereszt- s vezetékneve, vallása, életkora, állapota, származása, lakása és elfogatása helye, azon bűntény, melyeli gyanúsítása miatt küldetett a fogházba; ezenkívül fogházba vitelének napja s órája, az őt odakísértető köztisztviselőnek vagy átküldő más valamely törvényhatóságnak neve, az elzárt vádlottak iránt különösen és rendesen vitetendő fogházi hivatalos könyvbe pontosan jegyeztessenek fel. [...]

2. Fejezet
Az elzárt vádlottakkali bánásmódról

8. § Ha az elzárt vádlott szegénysége miatt ruhákkal, ágyneműekkel, élelmezéssel, beteg korában gyógyszerekkel és orvosi ápolással közköltségeken láttatik el, s elzáratása ideje alatt önként nem dolgozva semmit sem keresne, vagy tartós betegeskedése miatt nem is kereshetne; élelemmel és egyebekkel, kivétel nélkül, a megítélt rabokkal mindenekben egyenlően láttassék el. – Ellenben

9. § Ha az elzárt vádlottnak módja van, ruha és ágyneműekkel, de élelmezéssel is magát elláttathatja; ily esetben mindazáltal arra kell szorosan ügyelni, hogy az elzárt vádlottnak engedendő kényelmesebb életmódja, lakmározásra s részegeskedésre vagy valamely értesítéseknek kívülről az elzárt vádlotthoz vagy őáltala másokhozi jutásuk módjává el ne fajulhasson.

[...]

12. § A fogházi intézet falai között, rendelt időben tarttatni szokott isteni tiszteletben, a betegek egyedüli kivételével, az elzárt vádlottak is megállapított módon részt venni tartoznak; a megítélt rabokra nézve rendelt szabályos oktatásokban való részvétre, mindazáltal, ha csak azt maguk nem kívánják, kényszerítőleg nem szoríttathatik. Efelett

13. § Az elzárt vádlottat szinte kényszerítőleg dolgoztatni sem lehet. Ha azonban egyik vagy másik kitanult s a fogház rendszere szabályaival megférhető mesterségét elzáratása ideje alatt is folytatni óhajtaná, vagy másképp is önként dolgozni kívánna, abbeli kívánata mindenkor teljesíttessék, s ily esetekben a munkájával érdemlett pénz, amennyiben azt elzáratása ideje alatt szükségeinek rendszerileg megengedett fedezésére eleve fel nem használta volna, a vád alól bírói ítélet általi felmentés vagy a kezesség mellett történendő szabadon bocsátásakor, az alábbi 23. és 25. paragrafusok alatti rendeletekre való figyelmezéssel, egészen adassék kezébe.

14. § Az elzárt vádlotthoz, vele beszélhetés végett, egyedül azok bocsáttatnak, kiknek arra a bűnvizsgáló bírótól írva adott engedelmük leend.

[...]

Második szakasz

Az ily rabokkal büntetésük szenvedése ideje alatti bánásmódról

[...] 48. § A rabok számára közköltségeken készíttetve kiszolgáltatandó alsó és felső egyenruhadarabok, kivétel és különbség nélkül [...]

[...]

54. § Minden megítélt rab naponkénti felkelése és lefekvésének ideje; úgyszintén élet- és foglalkozásaiknak állandó rendje is (a betegeknek egyedüli kivételével) változatlanul és egyiránt következőleg szabatik meg [...]

55. § Az izraelita rabok csak szombaton és saját ünnepeiken nem, a keresztyéneknek vasárnapjokon és ünnepeiken azonban rendesen dolgozni tartoznak.

56. § A rabok által kényszerítve teljesítendő munkák, általánosan véve, oly természetűek legyenek, melyek a börtönrendszer elveivel és szabályaival ellenkezésben ne legyenek; minélfogva a börtönben uralkodni kelletŏ csendet és hallgatást megzavaró, dörömbözéssel járó, valamint oly munkákat is, melyekhez tűzzeli olvasztás kívántatik, a rabokkal tétetni nem lehet.

57. § Mely rab a börtönrendszer szabályaival megférhető valamely mesterséget tud vagy legalább már tanúlt, vele a börtönben is azon mesterség gyakoroltassék, s az oly rabnak másnemű munkák csak azon esetre adassanak, ha szokott mesterségének űzése dolgozásra fordítni kelletŏ minden idejét teljesen el nem foglalná.

58. § Ha a rab semmi kézi mesterséghez nem ért, vagy a börtönrendszer szabályaival meg nem férŏ mesterségét rabsága ideje alatt nem gyakorolhatja, tanítassék meg a munkának valamely nemére, melyet értelmi felfogásának kisebb vagy nagyobb fokozatához s korához, neméhez és testi erejéhez képest legkönnyebben és hamarabb megtanúlhat, és mivel a börtöni intézetnek egyszersmind magának is javára valamit érdemelhet.

[...]

60. § A rab szakmányul kiszabott munkája bérének 4/5 része kirekesztőleg és mindenesetre a börtönintézet közpénztárát, 1/6 része pedig magát a rabot illeti; de

[...]

62. § A börtön épületeiben vasárnapokon s illetőleg ünnepeken tarttatni szokott isteni tiszteletben a rabok, ki-ki maga vallása szerint, a fogház rendszeréhez alkalmaztatott módon részt venni, s a dologtól üres azon vasárnapokon s illetőleg ünnepeken, nappali idejüket, ha olvasni tudnak, szentírás s a börtönintézet könyvtárából adandó hasznos és erkölcsjavító könyvek olvasásával tölteni úgy tartoznak, hogy a börtöni illetŏ lelkész általi meglátogatásukkor, ennek kérdéseire olvasásuk sikeréről felelni is tudhassanak.

[...]

65. § Ha a rab súlyosan megbetegszik, vagy nyavalyájának természete az egészséges rabok kamaráinak sorából kiszállítását kívánja meg, a betegek számára fordítandó külön kamarácskák egyikébe vitessék, s a börtön orvosa által szorgalmatosan gyógyíttassék; sőt, ha a rab különös bizodalmát bíró más orvos segedelmét is használni kívánná, ha abban mód, idő és lehetőség van, azon orvos is, de mindenkor a rabnak vagy családjának saját költségeire, a nyavalya gyógyításának módja és terve feletti orvosi úgynevezett tanácskozásokra hívattassék meg.

[...]

Harmadik szakasz

A büntetésük kiszenvedésével vagy kegyelemnyerésnél fogva szabadon bocsátandó rabokkali bánásmódról

70. § Mindazok, mik az elzárt vádlottaknak szabadon bocsátásuk esetére fentebb a harmadik fejezet alatti 22., 23., 25., 26., 27., 29., 30. paragrafusokban elrendeltettek, az ítélet által megszabott büntetésük idejét kitöltött vagy kegyelmet nyert rabokra nézve is, szabadon bocsátásuk alkalmával, rendről rendre teljesíttessenek, oly hozzátétellel, hogy az ily rabnak adandó börtönigazgatósági bizonyítványban az is, hogy ő minő vétekért s mire volt ítélet által büntetve. És hogy ő büntetésének teljes kiszenvedésénél vagy kegyelemnyerésnél fogva szabadon bocsáttatott, világosan fejeztessék ki.

JELENTÉS 266–288. P.

KIHÁGÁSOK

Toldalék

A közfenyíték alá tartozó rendőrségi kihágásokról s azoknak büntetéséről

1. § Azon általános rendeletek, melyek a büntetőtörvénykönyvnek nyolc első fejezetében megállapíttattak, a rendőrségi kihágásokra s azoknak büntetésére következő módosításokkal terjednek ki: [...]

b) Rendőrségi kihágások csak fogsággal, pénzbeli büntetéssel vagy bírói megdorgálással fognak büntettetni; rabságra pedig vagy közhivatal elvesztésére azokért senki nem ítéltethetik. Aki azonban rendes keresetmódjával élt vissza valamely rendőrségi kihágásnak elkövetésére, az a törvény szabta esetekben azon keresetmódnak további folytatásától is eltiltathatik [...];

2. § Aki betegek gyógyítását, anélkül hogy mint orvos, sebész vagy szülész arra rendesen felhatalmaztatott vagy a törvényhatóságtól az illetŏ községek és orvosok meghallgatása után arra engedelmet nyert volna, rendes keresetképpen űzi, büntettetni fog, s büntetése 210 ftig terjedhet.

3. § Midőn valaki oly helyen, hol valamely a szülészetre felhatalmazott személy létezik, felhatalmazás nélkül s a szükség esetén kívül szülészeti segítségnyújtást keresetképpen űz, 200 ftig büntettethetik.

4. § Hasonlóul büntettetik az is, ki felsőbb felhatalmazás nélkül oly gyógyszereket árul, melyeknek árulását felsőbb rendeletek egyedül a gyógyszertárakra szorítják.

[...]

10. § Aki valamely tizenkét évesnél kisebb korú gyermeket oly munkára alkalmaz, mely annak egészségére vagy testi kifejlődésére káros befolyással van, vagy oly teher hordására fordít, mely annak erejét fölülmúlja, ha azzal az illetŏ felsőbbség megintése után sem hagyott fel, vagy megintés után hasonló kihágást követ el, 200 ftig terjedhetŏ pénzbeli büntetéssel büntettethetik.

[...]

17. § Aki oly kutakba, víztartókba vagy forrásokba, melyeknek vize ivásra vagy főzésre rendesen használtatik, valamely az egészségre ártalmas vagy undorító tárgyakat vet, száz forintig büntettethetik.

18. § Aki valamely házi állatján a veszettség jelenségeit veszi észre, s azt vagy meg nem öli, vagy biztosan el nem zárja, vagy midőn azt tenni képes nem volt, arról, hogy az állat megveszett, az illetŏ felsőbbségnek jelentést nem tett, száz forintig büntettethetik.

[...]

21. § Gyártók és kézművesek, kiknek készítményeikhez méregre van szükségük, ha a mérget külön zár alatt nem tartják, száz forintig büntettethetnek.

[...]

26. § Aki oly intő jeleket vagy karfákat, melyek utakon, hidakon, utcákon vagy bármi közhelyeken veszedelem elhárítása végett vannak felállítva, szándékosan megront, száz forintig büntettethetik.

27. § Hasonlóul büntettetik az is, a ki útoszlopokat, keresztfákat vagy nyilvános helyeken felállított emlékeket szándékosan megront.

[...]

32. § Aki nyilván s mások botránkozására valamely szeméremsértő cselekedetet követ el, háromszáz forintig büntettethetik.

33. § Hasonlóul büntettetik az is, aki szeméremsértő könyveket vagy képeket, vagy szobrokat nyilván kiállít vagy árul.

[...]

35. § Aki sebes nyargalás vagy hajtás által valakit letiprat anélkül, hogy azt testében vagy egészségében megsértette volna, rendőrségi kihágásért büntettetik, s büntetése 500 forintig terjedhet. [...]

36. § Rendőrségi kihágásért büntettetik s a fentebbi paragrafus büntetése alá esik a tettes még akkor is, ha a letipratott személy megsérült ugyan, de megsértése miatt büntető közkereset megindítása végett panaszt nem teszen.

[...]

38. § A mezei rendőrségi kihágásokról az 1840:IX. tc. részletesen rendelkezvén, minden ilyféle kihágások az említett tc. rendelete szerint fognak megítéltetni s büntettetni [...]

39. § Mindazon rendőrségi szabályok, melyek a fentebbi paragrafusban megállapíttat-

tak, az egész országra egyformán kiterjednek. Ezen szabályokon felül azonban a tűz- és vízveszélynek eltávoztatására, az utcákon és hidakon veszélyt okozható sebes nyargalásnak vagy sebes hajtásnak eltiltására, az építéseknél vagy a réveken és befagyott vizeken történhető veszélyek elkerülésére, a ragályos nyavalyáknak és marhadögnek meggátlására, ártalmas élelemszerek árulásának eltiltására, a mértékek és nehezékek általi csalásoknak megakadályozására, marhák eladásában és megvételében a tolvajság és orgazdaság meggátlása tekintetéből megtartandó elővigyázatra, utcáknak és közhelyeknek tisztán tartására s világítására nézve azon rendőrségi szabályokat, melyek a helybeli körülmények szerint szükségesek és célszerűek, az illető köztörvényhatóságok fogják a maguk kebelében a helytartótanács felügyelése alatt megállapítani, s a megállapított szabályok megszegőire büntetést rendelni, a helytartótanács pedig, mely az illető törvények teljesítésére felügyel, a szükséghez képest országos rendeleteket is hozand. De ezen büntetések az 1. § *b)* pontjában megállapított rendőrségi büntetéseknél egyéb neműek nem lehetnek, s hatszáz forint pénzbeli büntetést vagy három hónapi fogságot semmi esetben meg nem haladhatnak.
JELENTÉS 136–143. P.

A MEZEI RENDŐRSÉG

374.

1840

9. TÖRVÉNYCIKK
A MEZEI RENDŐRSÉGRŐL
[...] 1. § Ezen törvény rendelése alá esnek a kertekben, szőlőkben, mindennemű ültetésekben és erdőkben, vetésekben, növevényeken, réteken, nádlásokban, legelőmezőkön, méhesekben, nemkülönben országos, dűlő- s vasutakon, hidakon és kőszénbányákon, turfatéreken, valamint a temetőkben is elkövetett károsítások, szóval: a gazdálkodás s iparnak kívül fekvő tárgyait veszélyeztető cselekvések.

2. § Jelen törvény rendelete alá eső károsítások, bárha történeteseknek látszanának is, de mégis olyasok, melyeket megelőzni az illető kártevőnek hatalmában volt, úgy a merő gondatlanságból eredettek, ha az illető felek a kárpótlás mennyisége felett egymás között meg nem egyezhetnének, az okozott költségekkel egyetemben, de csak egyszeresen, rendeltetnek a kártévő által a károsított részére megtéríttetni; a vétkes gondatlanságból vagy éppen szántszándékos negédességből és rossz akaratból eredett károsításokért pedig a kártévők nemcsak a költségeknek és károknak egyszeres megtérítésére köteleztessenek, hanem azon belül még a kár becsüjének másodszori megtérítésével és a gondatlanság vétsége vagy szántszándékosság fokozataihoz képest még a következő szakaszokban megállapítandó testi büntetéssel is fenyíttessenek.

Midőn a cselédek, béresek, úrbéri munkások vagy szülőikkel egy kenyéren levő gyermekek gazdáik s illetőleg szüléik tudtán kívül, és nem feladott kötelességük teljesítése következésében, önnön személyükben követték el a kárt, azt saját vagyonaikból vagy szolgálatuk béréből megtéríteni tartozzanak; azon károk azonban, melyeket a cselédek, béresek, úrbéri munkások vagy szüleikkel egy kenyéren levő gyermekek, gazdáik s illetőleg szüleik barmai s apró marhái által okoznak – fennmaradván a kártévőn való viszontkövetelési jogok –, a gazdák s illetőleg szülők által lesznek megtérítendők, valamint azon károk is – mégpedig minden viszontkövetelhetés nélkül –, melyek a fogadott vagy parancsolt munka természetéből önként következnek.

Midőn azonban az okozott kártétel, büntetésképp, annak másodszori megtérítésével is fenyíttetik, ezen másodszori megtérítés, valamint általán a következő egyébkénti testi vagy pénzbeli büntetés, csak az egyenes károkozóra mondathatik ki.

[...]

8. § Általában más földjének, kinek abban birtoka vagy egyéb használati joga nincsen,

bár legyen az csak gyepmező, mind télen, mind nyáron marhákkal legeltetése, csapásolása, földszint vagy föld gyomrában levő növevények és gyökerek kedvéérti ásása, az okozott kárnak és költségeknek megtérítése – a puszta legelőből behajtott, de semmi látható kárt nem tett marháktól pedig, a hajtópénznek megfizetése mellett, pénzbeli büntetésnek, mely azonban a kárnak és hajtópénznek megtérítése összes summájánál többre nem rúghat – sőt, ismétlés esetében fogsági büntetés terhe alatt is tiltatik; ha pedig nem csupa gondatlanságból, hanem önként, szántszándékkal vitetnék véghez a kártételnek bármely neme, akkor az okozott költségeknek egyszeres, a kárnak és illetőleg hajtópénznek kétszeres megtérítésén felül, azon erőszakoskodó a vétség fokozatához képest szokott törvényszéki eljárás útján fogsággal is fenyíttessék.

9. § A rétekben, mindennemű ültetvényekben, vetésekben, kertekben, szőlőkben, kisebb s nagyobb faültetésekben, erdőkben, vékony vagy vastag, magánosan álló vagy erdőben levő fákon, akármely módon, de gondatlanságból végbevitt kártétel a kárnak, költségeknek és illetőleg hajtópénznek egyszeres megtérítésén felül, még a gondatlanságnak feljebb a 2. paragrafusban felszámlált fokozataihoz mérséklendő pénzbeli büntetéssel is – mely azonban a kárnak, költségeknek és illetőleg hajtópénznek másodszori megtérítése összes mennyiségén túl soha nem rúghat –, sőt vétkes gondatlanság vagy ismételés esetében fogsággal is fenyíttessék. Ugyanazon letartóztatásnak lévén a 42. paragrafus értelmében helye akkor is, ha a kártevő a pénzbeli megmarasztalás erejéig eleget nem tehetne. Az erdőknek, sűrű vagy ritkább faültetéseknek biztosabb oltalmára rendeltetik: hogy olyasokban történt kártételnek megbecsülésére a bíró ahhoz értő embereket alkalmaztasson, kik a kárnak megbecsülésében az elpusztított vagy megrongált fának nemcsak a helybeli körülmények által szabályozott folyó árát, hanem egyszersmind az ipart és szorgalmat, úgy költségeket is, melyeket a tulajdonos annak nevelésére fordítani kényteleníttetett, figyelembe kötelezteknek venni.

Erdei vágásokból behajtott szarvasmarhától, lótól, kecskétől, a kárnak megtérítésén felül, minden darabtól 30 kr. folyó ezüst pénzben, sertéstől és birkától 10 kr. szinte folyó ezüst pénzben fog büntetésül annyiszor, amennyiszer fizettetni; a pásztor pedig, kinek gondatlanságából történt az erdő- és fabeli károsodás, a kárnak, költségeknek és hajtópénznek a fentebbi pont értelmében kellő megtérítésén felül testi büntetéssel is fenyíttessék.

Ha pedig a fent előszámláltaknak sértése vagy rombolása elszánt akaratból vagy éppen hatalmaskodással vitetik véghez, úgymint csőszöknek és vadászoknak ellenállva vagy zálogot adni vonakodva, vagy a marhákat pagonyokba hatalmasan erőszakkal behajtva: akkor a költségeknek egyszeres, a kárnak s illetőleg hajtópénznek kétszeres megtérítésén felül, ilynemű, a büntetőtörvénykezés alá eső cselekvések, a vétség fokozatához arányzólag, a büntetőtörvények szabályai szerint fenyíttessenek.

[...]

12. § Aki az erdőben, kivált szárazság idején tüzet gerjeszt, s azt el nem oltja, annyival inkább, ha gondatlanságból vagy önként szánszándékkal az erdőt, nádlást, turjányokat és zsombékokat, turfát vagy gabonát, sőt, a tarlót, kivált még midőn a kepék is rajta vagynak, vagy közel az épületekhez felgyújtja: az okozott kár és gondatlanság fokozatához képest a kárnak és költségeknek megtérítésén felül, még fogsága is, sőt, illetőleg mint gyújtogató a honi törvények értelmében súlyosabb büntetésre is ítéltessék.

[...]

14. § Aki a mezőkről, rétekről, szántóföldekről, kertekből, szőlőkből valamely termesztményt, gyümölcsöt vagy ott hagyott gazdasági eszközt, tilos táblát vagy annak oszlopát, méhesből kast vagy mézet, mezei kaput, kerítést, kutakról a vedret vagy rovásokat, vagy bármely egyéb ilynemű mezei tulajdonnak tárgyait ellop vagy megront: a költségeknek egyszeres, a kárnak kétszeres megtérítésén felül mint tolvaj a vétség fokozatához képest fenyíttessék.

15. § A vadászatról alkotott 1802:XXIV. törvénycikkely rendelete továbbá is megmaradván – annak értelmében [...] a vadászat által akár tilosban, akár azon kívül elkövetett káro-

sítások a szántszándékosok sorába számíttatván, a költségeknek egyszeres, a kárnak pedig kétszeres megtérítésével rendeltetnek fenyíttetni; fennmaradván azonfelül a vadászat tulajdonosának azon joga, hogy a tilalomnak megtörését a tilalmat törő ellen, az 1802:XXIV. törvénycikkely értelmében, a törvény rendes útján követelje.

A vadász- és más ebek által történt kártételekért azoknak tulajdonosa mindenkor felelős; az ily módon történt károsítások a költségekkel egyetemben egyszeresen rendeltetnek megtéríttetni.

[...]

21. § A mezei vagy erdei csősznek ámbár magános, de határozott, világos, kétségbe nem vonható hit alatt tanúbizonysága a kárnak ki vagy hány s mely marhák által, úgy kinek tulajdonában történt. Igazolására nézve, midőn azt a kárnak vagy erőszakoskodásnak valósága gyámolítja, és semmi más ellenkező vélemény kétségessé nem teszi, oly erővel bír, hogy a bevádlott az őtet terhelő vád ellen magát igazolni kötelezteték; különben nemcsak a kárnak s költségeknek megtérítésében, de a kártételre szabott fenyítékben is elmarasztaltatik; ellenben a bevádlottnak oltalmára rendeltetik, hogy a bevádlott által előállított egy tanúnak is szintén egyes, de nem merő tagadó, hanem a tanúzott eset közvetlen tudomásán épült, s határozottan tett hit alatti vallása is elegendő arra, hogy a vádló csősz, egyéb terhelő adatok fogytában, a hitnek letételére ne bocsáttassék. Ilyes csőszöknek és felvigyázóknak tehát csak hiteles, jó erkölcsű és még büntetéssel meg nem rovott emberek – és mindenkor csak az illető szolgabíró vagy kapitány jóváhagyása mellett, melyet azonban ez csak fontos s az illető féllel előre közlendő okoknál fogva tagadhat meg – fogadtathatnak, kik mielőtt szolgálatjukba beállíttatnának, a szolgabíró vagy kapitány előtt az alább foglalt hitet fogják letenni, különben tanúzásuk jelen szakaszban tulajdonított teljes próba erejével bírni nem fog; ami önként még inkább értetődik azokról is, kik már egyszer hamis tanúságtételben tapasztaltattak.

[...]

31. § Aki az erdei-, mezei-, szőlőbeli- vagy tócsószt hivatalos kötelességébeni eljárása közben vagy azért bosszút állva megveri, mint közfenyíték alá tartozó, a rend szerinti bíróság által, nemcsak a gyógyítási költségeknek megtérítésében, úgy, amennyire a megsértett élelmének keresésére ideiglen vagy orvosolhatatlan csonkítás esetében örökre alkalmatlanná lett, ebből eredő károsodásának pótlásában és 24-től 100 forintokig, folyó ezüst pénzt értve, terjedhető fájdalomdíjnak megadásában marasztaltassék, hanem azonfelül vétsége fokozatához képest a büntető köztörvény rendelete szerint is fenyíttessék meg.

[...]

35. § A nagyobb és kisebb közországos vagy postautakat, úgy olyakat, melyek az egész község által a mezei gazdaság, avagy a szomszéd helyek közti közlekedés végett mint a közösök kihagyattak és használtatnak, helyeikből kiszórítani önkényleg más vonalra általvinni, készakarva vagy gondatlanságból felszántani, elfoglalni, folyóárokkal vagy sűrű s ritkábban ásott gödrökkel kelleténél, vagy a kiszabott szélességre nem ügyelve, összeszorítani, azoknak mellékén levő élő sor- vagy karfákat és védcövekeket, nemkülönben azokon épült fa- vagy kőhidakat, kirakott csatornákat, útmutató oszlopokat rongálni vagy éppen azoknak alkotórészeit feszegetni, ellopni, az okozott kárnak kétszeres, a vizsgálatra fordított költségeknek pedig egyszeres megtérítésén felül, a vétség és szántszándékos rosszakarat fokozatához mért fogházi büntetés alatt tiltatik; az okozott kárnak vagy foglalásnak azonnali helyrehozatása az illető szolgabíróra vagy kapitányra tartozván.

[...]

40. § Jelen törvényben szabott fogsági büntetések, jelesen a 8., 9., 18., 19., 23. és 35. paragrafus alattiak, amennyiben ezen szakaszok alatt foglalt vétségek a becstelenség bélyegét már önmagától a tett miségéből is, a vétkesre nem hárítanák, ti. amennyiben azok lopást, rablást és a személynek erőszakos megtámadását, mint már általán a fenyítőtörvények által tiltott vétségeket, magukban nem foglalnának, az ítéletben kimondott marasztalás erején túl becstelenséget, következőleg polgári jogainak habár ideigleni megszorítását is, a marasztaltra nem vonják. [...]

Csősz hitformája:

Én, N. N. esküszöm az élő istenre stb., hogy ezen gondviselésem alá bízott N. N. határra (vagy tagra), abban található mindennemű árkokra, kerítésekre, garádokra, gazdasági épületekre, kutakra, edényekre és szerszámokra, erdőkre, ültetvényekre, veteményekre és ezekből gyűjtött csomókra, keresztekre, boglyákra, úgyszintén az abban találtató közönséges utakra, azokon épült hidakra, karfákra, védfalakra, tilalom- és útmutató oszlopokra, minden tőlem kitelhető szorgalommal és hűséggel fel fogok vigyázni, és azokat bárminemű károktól oltalmazni, a kártevőket személyválogatás nélkül vagy megzálogolom, vagy nyomban lelkiismeretem szerint feljelentem és bevallom, más, ártatlanra hamisan rá nem fogom, a felvigyázatot időközben hír nélkül el nem hagyom, s amik gondviselésem alá bízatnak, mindazokról számot adok. Isten engem úgy segéljen s a t.

CJH 98–106. P.

AZ OSZTRÁK BÜNTETŐJOG

375.

1852. MÁJUS 27-KÉN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS

MELY ÁLTAL A' BŰNTETTEK ÉS SÚLYOS RENDŐRI KIHÁGÁSOK IRÁNT
1803-I SEPTEMBER 3-ÁN KELT BÜNTETŐTÖRVÉNYNEK A' KÉSŐBBI TÖRVÉNYEK ÁLTAL
KIEGÉSZÍTETT ÚJ KIADÁSA, TÖBB ÚJ HATÁROZATOK FÖLVÉTELÉVEL,
MINT A' BŰNTETTEK, VÉTSÉGEK ÉS KIHÁGÁSOK TÁRGYÁBANI EGYEDÜLI
BÜNTETŐTÖRVÉNY A' BIRODALOM EGÉSZ TERJEDELMÉRE NÉZVE, A' KATONAI
HATÁRŐRSÉGET KIVÉVE, KÖZHÍRRÉ TÉTETIK
'S 1852-I SEPTEMBER 1-JÉTŐL KEZDVE HATÁLYBA LÉPTETIK.

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...]

Hogy birodalmunk azon koronaországaiban, melyekben a' bűntettek és súlyos rendőri kihágások iránt 1803-i september 3-án kelt büntetőtörvény, a' későbbi törvényeknél fogva hozzá járult világosítások-, változtatások- és toldalékokkal eddigelé hatályban áll, a' fönnálló büntetőjog áttekinthetése könnyűvé és biztossá tétessék; minden egyéb koronaországok pedig, melyekben a' büntetőjogra nézve részint csak ingatag jogszokások és határozatlan törvények léteznek, 's melyekben a' köz-, valamint a' magánjogok ótalmára sok tekintetben új büntetőszabályok kívántatnak, a' törvény általi bővebb ótalom, nemkülönben szilárd és biztos büntetőjog jótéteményében részesíttessenek; a' fönnebbi 1803-i september 3-án kelt büntetőtörvénykönyvnek a' későbbi törvények által rendelt változtatások beiktatásával 's több új határozatok fölvételeveli új kiadását eszközöltettük.

Miután Mi már az 1851-i december 31-én kelt határozványaink által a' birodalom szerves, törvényhozásra nézve megállapított elvekben elrendeltük, hogy a' büntetőtörvény a' birodalom egész terjedelmére nézve hatályba léptessék, ennélfogva ministereink 's birodalmi tanácsunk meghallgatása után következendőket rendeljük:

I. Cikk

1852-i september 1-jétől kezdve mind azon koronaországokban, melyekben az 1803-i september 3-án kelt büntetőtörvénykönyv eddigelé jogerejű volt, mind pedig Magyar-, Horvát-, Tótországban, a' horvát tengermellékkel, az Erdélyi nagyfejedelemségben, a' Szerbvajdaságban, a' temesi bánságban és a' Krakkói nagyhercegségben, a' bűntettek, vétségek és kihágások iránti alább következő büntetőtörvény, mint a' benne kijelölt cselekvények megbüntetésére nézve egyedüli szabály, hatályba léptetendő, és ezennel mindazon törvények, rendeletek és szokások, melyek birodalmunk bármely részében ezen büntetőtörvény tárgyaira vonatkozólag eddigelé fönnállottak – a' cs. k. katonaságra és a' katonai határőr-

vidékekre nézve fönnálló különös büntetőtörvények egyedüli kivételével – ugyanazon naptól kezdve hatályon kívül tétetnek.

II. Cikk

Ugyanezen naptól kezdve jelen büntetőtörvény a' benne bűntetteknek, vétségeknek vagy kihágásoknak nyilvánított büntetésre méltó cselekvényekre vonatkozólag zsinórmértékül szolgáland akkor is, ha azok nyomtatványok által követtetnek el. Azonkívül a' büntető bíróságok a' nyomtatványok által elkövetett büntetésre méltó cselekvényeknek hozzájok utasított megítélésénél az Általunk kibocsátott sajtórendtartás szabályait kötelesek megtartani. A' fönnebbi naptól kezdve tehát a' nyomtatványok tartalma által elkövetett büntetésre méltó cselekvények többé különös sajtóvétségeknek nem tekintendők, 's ezentúl azon koronaországokban, melyekben eddigelé a' sajtóvali visszaélés ellen az 1849-i március 13-án kelt törvény érvényes volt, ennek minden erre vonatkozó büntető határozatai hatályon kívül léptetendők.

Hol jelen büntetőtörvény ezen kifejezést „nyomtatványok" vagy „nyomtatott művek" használja, ez alatt nem pusztán a' sajtó termelékei, hanem az elmének és a' képző művészetnek kő-, fém- vagy fanyomat, verés, mintázás vagy bármi nemű gép- vagy vegytani eszközök által többszörözött szüleményei (irodalmi és művészeti munkák) is értendők. [...]

BÜNTETŐTÖRVÉNY
A' BŰNTETTEK, VÉTSÉGEK, ÉS KIHÁGÁSOK IRÁNT

A' bűntettekről átalában

1. § Gonosz szándék

A' bűntetthez gonosz szándék kívántatik meg. De a' gonosz szándék nemcsak akkor tulajdoníttatik bűnül, ha a' merénylet vagy mulasztás előtt vagy alatt, a' bűntettel járó rossz egyenesen meggondolva és eltökélve volt; hanem akkor is, ha más gonosz célzatból merényeltetett vagy mulaszttatott el valami, miből az ez által támadt rossz közönségesen következik, vagy csakugyan könnyen következhetik.

2. § A' gonosz szándékot kizáró okok

Azért a' cselekvény vagy mulasztás nem számíttatik be bűntettül:

a) ha a' tettes eszének használatától egészen meg van fosztva;

b) ha a' tett váltogató elmeháborodás mellett, azon időben, midőn a' háborodás tartott; vagy

c) a' bűntettre való célzat nélküli teljes megrészegedésben (236. és 523. §) vagy más elmezavarban, melyben a' tettes cselekvényének öntudatával nem bírt, követtetett el;

d) ha a' tettes a' tizennegyedik évet még túl nem haladta (237. és 269. §);

e) ha oly tévedés jött közbe, mely nem engedett bűntettet ismerni a' cselekvényben;

f) ha a' rossz véletlenből, hanyagságból vagy a' cselekvény következményeinek nem tudásából támadt;

g) ha a' tett ellenállhatlan kényszer által vagy vétlen védelem gyakorlatában következett.

Vétlen védelemnek azonban csak akkor adandó hely, ha a' személyek, az idő, a' hely minőségéből, a' megtámadás módjából vagy más körülményekből alaposan lehet következtetni, miszerint a' tettes csak a' szükséges védelemmel élt a' végett, hogy az élet, szabadság vagy vagyon jogellenes megtámadását magáról, avagy másokról elhárítsa; vagy hogy ő az ilyes védelem határait csak rémülésből, félelemből vagy ijedségből lépte át. Az ilyes átlépés azonban a' körülmények mivoltához képest mint gondatlanságból eredő büntetésre méltó cselekvény, ezen büntetőtörvény második részének határozatai szerint megfenyíthető (335. és 431. §).

3. § Alaptalan mentségi okok. A' bűntettekről jelen törvény nem tudásával senki sem mentheti magát.

4. § A' bűntett a' tettes gonoszságából ered, nem annak minőségéből, kin az véghez vetik. Bűntettek tehát gonosztevőkön, eszteleneken, gyermekeken, alvókon 's oly személyeken is követtetnek el, kik sérelmöket önmaguk kívánják, vagy abba beleegyeznek.

5. § Bűntársak és bűnrészesek. Nemcsak a' közvetlen tettes lesz a' bűntettben bűnössé, hanem mindaz is, ki parancs, javaslat, oktatás, dicséret által a' gonosztettet megindította, rá szándékosan okot szolgáltatott, annak elkövetését, az eszközöknek célzatos előszerzése, az akadályok visszatartóztatása által vagy akármiféle módon előmozdította, arra segedelmet nyújtott, annak biztos végrehajtásához járult; sőt, a' ki elölegesen a' tettessel csak az elkövetett tett után neki nyújtandó segedelem és segítség vagy a' nyereség- és haszonbóli osztályrész iránt értett is egyet.

Oly mentő körülmények, melyek valamely bűntett büntethetőségét a' tettesre vagy az egyik bűntársra vagy bűnrészesre nézve, csupán annak személyi viszonyainál fogva szüntetik meg, a' többi bűntársakra és bűnrészesekre ki nem terjesztendők.

6. § Elkövetett bűntett utáni segélynyújtás. A' ki előleges egyetértés nélkül, csak a' már elkövetett bűntett után szolgál a' tettesnek előmenetére segedelemmel és segítéssel, vagy a' tudomására jött bűntettből nyereséget és hasznot húz, nem ugyan éppen azon, hanem külön bűntettben teszi magát bűnössé, mint az ezen törvénykönyv folytában meg fog határoztatni.

[...]

8. § Bűnkísérlet

A' bűntetthez nem szükséges, hogy a' tett valósággal véghezvitessék. Valamely gonosztettnek már kísérlete is bűntett, mihelyt a' gonosz érzelmű, valamely a' valóságos elkövetésre vezető cselekvényt merénylett; de a' bűntett véghezvitele csupán tehetetlenség miatt, idegen akadály közbejövetele miatt vagy véletlen által maradt abban. Azért is mindazon esetekben, hol a' törvény különös kivételeket nem rendel, minden az egyes bűntettekre átalában szabott határozat, a' megkísértett bűntettre is alkalmazandó, 's a' gonosztett kísérlete, a' 47. § a) alkalmazása mellett ugyanazon büntetéssel sújtandó, mely a' véghezvitt bűntettre van szabva.

9. § A' ki valakit valamely bűntettre fölszólít, buzdít vagy elcsábítani igyekszik, azon esetben, midőn hatása siker nélkül maradt, azon bűntettre való csábítás miatt válik bűnössé, 's ugyanazon büntetésre ítélendő el, mely ezen bűntett kísérletére volna kiszabandó.

10. § Oly bűntetteknél, melyek nyomtatványok által követtetnek el, a' cselekvény büntethetősége a' szerzőre, fordítóra, kiadóra, szerkesztőre és kiadótulajdonosra nézve a' többszörözendő műnek nyomtatás végetti átadásával; a' többi bűnösökre nézve pedig közremunkálásuk kezdetével kezdődik.

[...]

A' bűntettek megbüntetéséről átalában

12. § A' büntetések fő nemei

A' bűntettek büntetése: a' bűntevőnek halála vagy börtönben tartóztatása.

13. § A' halálbüntetés módja

A'halálbüntetés kötéllel hajtatik végre.

14. § A' börtönbüntetés fokai:

a) a' szigor szerint

A' börtönbüntetés a' szigor különbsége szerint két fokra osztatik. Az első fok ezen szóval „börtön" hozzátétel nélkül, a' második „súlyos börtön" által jelöltetik meg.

15. § Első fok. A' börtönbüntetés első fokán a' bűnhönc vas nélkül, de szorosan őriztetik, 's az élelmezésben úgy tarttatik, mint azt az ilyen bűnhöncök számára rendelt büntetőintézetek szerkezete, az az iránt fennálló vagy még kibocsátandó különös szabályok szerint hozza magával.

Senkivel sem engedtetik meg neki az összejövetel a' börtöntartó jelenléte nélkül, sem az utóbbi által nem értett nyelveni beszélgetés.

16. § Második fok. A' másodfokú börtönbüntetésre ítélt rab lábbilincsben tartatik. Oly

emberekkeli beszélgetés, kik közvetlenül őrizetére nem vonatkoznak, csak igen különös és fontos esetekben engedtetik meg neki.

17. § A' börtönbüntetés fokai:

b) a' tartam szerint

Börtönbüntetésre a' bűntevő vagy egész életére, vagy bizonyos időre ítéltetik. Az utóbbinak legrövidebb tartama rendszerint (54 és 55. §) hat hónap, leghosszabb húsz év. A' büntetési idő, és a' büntetőítéletnek minden más joghatása, a' mennyiben az ítéletben más nem állapíttatik meg, azon időponttól kezdődik, midőn a' további jogorvoslat alá nem eső ítélet kihirdettetett. Mindazon körülmények különfélesége, melyek szerint a' bűntett tetemesbé vagy csekélyebbé válik, a' büntetés mértékét, minden egyes esetre meghatározva, magában a' törvényben kifejezni nem engedi; a' következő fejezetekben, mindegyik bűntettnél csak a' legrövidebbtől a' leghosszabbig való időköz állapíttatik meg, melyen belül a' büntetés tartama rendszerint a' bűntett nagyságához képest kimérendő.

18. § A' börtönbüntetéshez mért munka hozzákapcsolása. A' börtönbüntetéssel mindig a' munkára szorítás van összekötve. Azért is mindegyik bünhönc tartozik azon munkát megtenni, melyet a' büntetőhely szerkezete hoz magával. Ezen munkák kiosztásánál, a' börtönbüntetés fokára, a' bünhöncök eddigi foglalkozásmódjára 's míveltségök fokozatára lehető tekintettel kell lenni.

19. § A' börtönbüntetés súlyosbításai. A' börtönbüntetés még súlyosbíttathatik:

a) böjt által;

b) kemény fekhely kirendelése által;

c) magánfogságban tartóztatás által;

d) setét kamrábani magános elzárás által;

e) pálca- vagy vesszőütésekkeli fenyítés által;

f) országbóli kitiltás által, a' kiállott büntetés után.

[...]

26. § Bűntett miatti bármely elítéltetésnek törvényes következményei. Bűntett miatti bármely elítéltetéssel, törvény szerint következő hatályok kötvék össze:

a) minden bel- és külföldi rendek, polgári 's katonai díszjelek elvétele;

b) minden nyilvános címek, akadémiai fokozatok és méltóságok elvesztése's azon jognak elvonása, hogy efféléket a' császár engedélye nélkül újból vagy ismét elnyerni lehessen;

c) időszaki nyomtatványok felelős szerkesztéséből kizáratás;

d) elvesztése minden közhivatal vagy szolgálatnak, a' tanítói hivatalt is ideértve, 's ezen képességnek, hogy efféléket a' császár világos engedelme nélkül újból vagy ismét elnyerni lehessen;

e) egyháziaknál, az egyházi javadalomból kitétel 's azon képesség elvesztése, hogy a' császár világos engedélye nélkül valaha ismét effélét nyerni lehessen;

f) a' bírói hivatali, ügyvédi 's jegyzői képességnek, a' közügyvivőségeknek 's a' közhatóságok előtt az ügyfelek bármiféle képviselésének elvesztése;

g) a' nyugdíjszabályokon alapuló minden nyugdíjak, ellátások, nevelési segélyek vagy egyéb járandóságok, valamint minden kegyadományok elvonása.

Azonkívül a' polgári, közrendtartási és egyházi szabályoknak azon határozatai, melyek a' bűntettérti elítéléssel egyéb káros következményeket is kapcsolnak öszve, épségökben fennmaradnak.

Azon rendeletek szabályozása, melyek a' büntetésöket kiállott bűntevőknek rendőri felügyelet alá helyezését tárgyazzák, 's annak meghatározása, hogy a' bíróságoknak ennél mennyiben kell befolyniok, külön rendeleteknek tarttatik fönn.

27. § A' halál- és súlyos börtönbüntetés törvényes következményei. Ezenkívül pedig a' büntetőítéletekkel, melyek által valamely bűntevő halálbüntetésre vagy súlyos börtönbüntetésre ítéltetik, törvény szerint különösen még következő hatályok vannak összekötve:

a) ha nemes a' bűntettes, a' büntető ítélethez hozzá kell tenni, hogy nemességét elveszti. De ezen veszteség csak őt magát éri, következőleg sem feleségét, sem a' büntető ítélet előtt nemzett gyermekeit nem;

b) a' bűntevő, míg büntetésideje tart, sem élők között reá nézve kötelező ügyletet nem köthet, sem végrendeletet nem tehet. De előbbi cselekvényei vagy rendelkezései el nem vesztik a' büntetés miatt érvényességöket.

[...]

31. § A' büntetésnek a' bűntevőre szorítása. Mint a' bűnösség, úgy a' valóságos büntetés is senkit sem érhet mást, mint a' bűntettest.

32. § Bírói önkény korlátozása a' büntetés kimérésében. A' büntetésnek szorosan a' törvény szerint kell meghatároztatni, és sem súlyosbra, sem enyhébbre nem szabatnia, mint a' törvény a' bűntett és tettesnek fennforgó minősége szerint rendeli.

33. § Nem is szabathatik rendszerint (52., 54. és 55. §) a' büntetésnek más neme a' bűntevőre, mint a' mely jelen törvényben határozva van. Sem a' megérdemlett büntetés a' bűntevő és a' sértett fél közti kiegyezés által meg nem szüntethetik (187. és 188. §).

34. § Több bűntetteknek egybegyűléséről. Ha valamely bűntettes több oly bűntetteket követett el, melyek ugyanazon vizsgálat és elítélés tárgyát képezik, úgy őt, azon bűntett szerint, a' melyre súlyosb büntetés van mérve, de a' többi bűntettekre is figyelve, kell megbüntetni.

35. § Vagy bűntetteknek vétségekkel, avagy kihágásokkali összefolyásáról. Ezen szabály azon esetben is megtartandó, ha bűntettek vétségekkel vagy kihágásokkal találkoznak össze.

Azonban a' 28. és 29. §-ban megállapított különös határozatok, több bűntetteknek egymással vagy bűntetteknek vétségekkel, avagy kihágásokkali összetalálkozása esetében, a' különbeni törvényes büntetés mellett akkor is alkalmazandók, ha az összetalálkozó büntetésre méltó cselekvényeknek csak egyike követtetett is el valamely nyomtatvány tartalma által. – Hasonlóság azon esetben, ha ezen vagy valamely más törvényben, ezen összetalálkozó büntetésre méltó cselekvények közül csak egyre van is pénzbüntetés vagy a' 240. §-ban b) és c) alatt meghatározott büntetések valamelyike határozva, a' bűnösre a' különbeni törvényes büntetés mellett minden esetre ezen különös büntetés is szabandó.

36. § Az alattvalóknak külföldöni bűntetteiről

Oly bűntettekért, melyeket az ausztriai császárság alattvalója külföldön követett el, ha a' belföldön kapatik meg, soha sem kell őt a' külföldnek kiadni, hanem tekintet nélkül azon ország törvényeire, hol a' bűntett elkövettetett, ezen büntetőtörvény szerint kell vele bánni. De ha ezen cselekvényért már a' külföldön megbüntettetett, a' kiszenvedett büntetés az ezen büntetőtörvény szerint kimérendőbe betudandó. Külföldi büntető hatóságok ítéletei a' belföldön semmi esetben sem hajtandók végre.

37. § Az idegenek bűntetteiről

a) belföldön. Oly idegen fölött is, ki az ausztriai álladalom területében követ el bűntettet, csak jelen törvény szerint kell ítéletet hozni (41. §).

38. § b) külföldön. Ha valamely idegen a' külföldön az ausztriai álladalomra vagy a' német szövetségre vonatkozólag felségárulás bűntettét (58. §), vagy az ausztriai közhiteli papirosok, avagy pénzek meghamisításának bűntettét (106–121. §) követte el, úgy vele bennszülöttként ezen törvény szerint kell bánni.

39. § Ha pedig valamely idegen a' külföldön a' megelőző szakaszban kijelelt bűntettektől különböző bűntettet követett el, úgy őt a' belföldön lett megkapatása után minden esetre fogságba kell ugyan tenni, de azon álladalommal, hol a' bűntettet elkövette, annak kiadása iránt tüstént értekezésbe kell bocsátkozni.

40. § Ha a' külálladalom az átvételt megtagadná, a' külföldi bűntettes ellen rendszerint jelen büntetőtörvény szabályához képest kell eljárni. De ha azon hely büntetőtörvénye szerint, hol a' tettet elkövette, az elbánás enyhébb lenne, ezen enyhébb törvény szerint kell vele bánni. A' büntetőítélethez a' büntetési idő eltelte utáni kitiltást is hozzá kell függeszteni.

41. § Ha a' bűntettesek kölcsönös kiadása iránt a' külálladalmakkal külön szerződések léteznek, azokhoz képest kell eljárni.

42. § Kártalanítási jog a' bűntettes ellen. A' bűntevő büntetése semmit sem változtat azok jogán, kik a' bűntett által megsérttettek vagy károsíttattak, 's kiket azért a' bűntevőtől, annak örököseitől vagy vagyonából elégtétel vagy kártalanítás illet.

A' súlyosító körülményekről

43. § A' súlyosítási körülmények átalános mértéke. Átalánosan a' bűntett annál nagyobb, minél érettebb a' meggondolás, minél szándékosabb az előkészület, melyel a' bűntett merényeltetik, minél nagyobb az az által okozott sérelem vagy az azzal összekötött veszély, minél kevesebb elővigyázat használtathatik ellene, vagy minél több kötelességek sértetnek meg általa.

44. § Különös súlyosítási körülmények:

a) ha több különnemű bűntettek követtettek el;

b) ha ugyanazon bűntett ismételtetett;

c) ha a' bűntettes már hasonló bűntettért büntetve volt;

d) ha másokat bűntettre csábított;

e) ha bűnszerző, fölbujtó, főcinkos volt valamely több személyek által elkövetett bűntettnél.

45. § Az is súlyosító körülmény, ha a' vádlott a' vizsgálat alatt a' bírót hamis körülmények koholása által megcsalni igyekszik.

Az enyhítési körülményekről

46. § Enyhítési körülmények, melyek a' tettes személyére vonatkoznak:

a) ha a' tettes húsz éven aluli korban van, ha gyenge elméjű vagy nevelése igen elhanyagoltatott;

b) ha a' bűntett előtt feddhetetlen életű volt;

c) ha egy harmadik unszolására, félelemből vagy engedelmességből követte el a' bűntettet;

d) ha a' közönséges emberi érzésből származott heves indulatban hagyta magát a' bűntettre ragadtatni;

e) ha inkább a' mások gondatlanságából elébe fölmerült alkalom által csalogattatott a' bűntettre, mintsem előre föltett célzattal határozta rá magát;

f) ha nyomasztó szegénység által hagyta magát a' bűntettre csábíttatni;

g) ha tevékeny buzgalommal törekedett az okozott sérelmet jóvá tenni vagy a' további rossz következéseket megakadályozni;

h) ha, midőn könnyen megszökhetett vagy fölfedezetlen maradhatott volna, önmagát föladta, 's a' bűntettet megvallotta;

i) ha más elrejtve volt bűntetteseket fölfedezett, 's azoknak kézrekerítésére alkalmat és eszközöket szolgáltatott;

k) ha az ő bűne nélkül hosszúra nyúlt vizsgálat miatt hosszabb ideig volt fogva.

47. § *b)* Enyhítési körülmények a' tett mivolta tekintetéből:

a) ha az a' kísérletnél maradt, ahhoz képest, a' mennyire a' kísérlet még távol volt a' bűntett véghezvitelétől;

b) ha a' bűntett nagyobb sérelem okozásától, mire az alkalom nyitva állott, szabad akaratból önmegtartóztatással követtetett el;

c) ha a' bűntettből származott sérelem csekély, vagy ha a' sértett fél tökéletes kártérítést, avagy elégtételt nyer.

A' súlyosítási és enyhítési körülmények alkalmazásáról a' büntetés meghatározásánál

48. § Átalános szabály a' súlyosítási és enyhítési okok megbírálására nézve. Súlyosítási körülményekre csak annyiban kell tekintettel lenni, a' mennyiben azok ellen enyhítési körülmények 's szintúgy enyhítési körülményekre, a' mennyiben ellenök súlyosítási körülmények nem fordulnak elő. Ahhoz képest, a'mint az egyik vagy másikfélék túlnyomók, kell azokat a' büntetés súlyosbítására vagy enyhítésére alkalmazásba venni.

49. § A' súlyosbítási jog korlátozása átalában. Súlyosbításnál sem a' mindegyik bűntettre határozott büntetés neme meg nem változtathatik, sem az a' törvényesen kimért időtartamon túl meg nem hosszabbíttathatik.

50. § Különösen *a)* a' halál- és életfogytiglani börtönbüntetésnél súlyosbításnak nincs helye.

51. § *b)* Ellenben az időleges börtönbüntetés súlyosítási körülmények miatt a' törvény által meghatározott hosszabb vagy leghosszabb tartam szerint méressék ki, és aránylag a' 19. §-ban előszámlált súlyosbító módok közül eggyel vagy többel is súlyosíttassék.

52. § Az enyhítési okok alkalmazása

a) a' halálbüntetésnél. Ha oly bűntetteknél, melyekre halálbüntetés van szabva, enyhítési körülmények fordulnak elő, a' bíró az ítéletet a' törvény szerint hozandja ugyan, de magát továbbá az eljárás iránt kibocsátott rendszabályhoz kell tartania. Ha azonban a' bűntettes a' bűntett elkövetésének idejekor a' húszéves kort még meg nem haladta, a' halál- vagy életfogytig tartó börtönbüntetés helyett tíz és húsz év közötti súlyos börtönre ítélendő.

53. § *b)* Más esetekben. Minden más esetekben szabályul állapíttatik meg, hogy enyhítési körülmények miatt a' büntetésnek sem neme, sem törvényes időtartama meg nem változtathatik, hanem a' büntetési időt csak azon közön belül, melyet a' törvények engednek, kell megrövidíteni.

54. § Rendkívüli enyhítési jog. Oly bűntetteknél, melyekre a' büntetési idő nincs öt éven felül határozva, mind a' börtön enyhébb fokra változtathatik, mind a' törvényes időtartam hat hónapon alul is megrövidíttethetik, azon esetben, ha több, mégpedig oly enyhítési körülmények jőnek össze, melyekből a' bűntettes javulása alaposan várható.

55. § A' büntetés megváltoztatása. Oly bűntetteknél, melyeknek büntetése a' törvény szerint öt éven túl nem tart, a' bűntelen családra is tekintettel kell lenni, 's mennyiben annak, a' büntetés hosszabb tartama által, kereseti állapotában nevezetes kára származnék, a' büntetés ideje hat hónapon alul is megrövidíttethetik, de csak oly módon, hogy a' börtönbüntetés hosszabb tartama a' 19. §-ban előszámlált súlyosbítások közül eggyel vagy többel pótoltassék ki.

A' bűntettek különböző nemeiről

56. § A' bűntettek elosztása

A' bűntettek vagy a' közbiztonságot támadják meg közvetlenül az álladalmi kapcsolatban, a' közintézkedésekben vagy a' közbizalomban; vagy egyes emberek biztonságát sértik, személyökben, vagyonukban, szabadságukban vagy egyéb jogaikban.

57. § A' bűntettek különös nemei

Ezen tekintetnél fogva a' bűntettek különös nemeiül nyilváníttatnak:

1. Felségárulás.
2. A' Felségnek 's a' császári ház tagjainak megsértései.
3. Közcsend háborítása.
4. Zendülés.
5. Lázadás.
6. Nyilvános erőszakoskodás a' kormány által közügyek tárgyalására hivatott gyülekezet, bíróság vagy más közhatóság elleni erőszakos cselekvés által.
7. Nyilvános erőszakoskodás törvényesen elismert testületek, avagy a' közhatóság közremunkálása mellett vagy fölügyelete alatt tartott gyülekezetek elleni erőszakos cselekvés által.
8. Nyilvános erőszakoskodás hivatalos járatú felsőbbségi személyek elleni erőszakos kézrávetés vagy veszélyes fenyegetés által.
9. Nyilvános erőszakoskodást idegen ingatlan jószágbai erőszakos beütés által.
10. Nyilvános erőszakoskodás idegen tulajdonnak gonoszságbóli rongálása által.
11. Nyilvános erőszakoskodás gonoszságbóli cselekvények vagy mulasztások által különösen veszélyes körülmények között.
12. Nyilvános erőszakoskodás az álladalmi távirdának gonoszságbóli rongálásai vagy háborításai által.
13. Nyilvános erőszakoskodás emberrablás által.

14. Nyilvános erőszakoskodás valamely ember személyi szabadságának jogosítlan korlátozása által.
15. Nyilvános erőszakoskodás valamely emberrel mint rabszolgávali bánás által.
16. Nyilvános erőszakoskodás elragadás által.
17. Nyilvános erőszakoskodás zsarolás által.
18. Nyilvános erőszakoskodás veszélyes fenyegetődzés által.
19. Hivatali hatalommal visszaélés.
20. Közhiteli papirosak meghamisítása.
21. Pénzhamisítás.
22. Vallásháborítás.
23. Erőszakos nemi közösködés.
24. Megfertőztetés.
25. Más fajtalansági bűntettek.
26. Gyilkosság.
27. Emberölés.
28. Magzatelhajtás.
29. Gyermekkitevés.
30. Súlyos testi sértés.
31. Párviadal.
32. Gyújtogatás.
33. Tolvajság.
34. Sikkasztás.
35. Rablás.
36. Csalás.
37. Kettős házasság.
38. Rágalmazás.
39. Bűntevőknek elősegélése.

TÖRVÉNYLAPOK 1852. XII. DB.

376.

TÖRVÉNY A JÖVEDÉKI KIHÁGÁSOK TÁRGYÁBAN

I. RÉSZ
A JÖVEDÉKI KIHÁGÁSOKRÓL S A BÜNTETÉSEKRŐL

Első fejezet
A jövedéki kihágásokról s azok beszámításáról átalában
I. A jövedéki kihágások megjelelése átalában

● 1. Fogalmuk magyarázata
a) Fogalom
1. § *aa)* A jövedéki kihágások oly cselekvények vagy mulasztások, melyek által a közvetett adók kezelése végett kibocsátott törvények és szabályok szegetnek meg.

2. § *bb)* A jövedéki kihágások közé számíttatnak azon tilalmak áthágásai is, melyek által bizonyos tárgyaknak az államterület és a külföld vagy a vámterület és a vámkülzetek közötti forgalombani bevitele, átvitele vagy kivitele tiltva van.

b) A fogalom közelebbi megjelelése
3. § *aa)* A jövedéki hivatalnokok és szolgák kötelességsértései.

Ha valamely a jövedéki szabályok fönntartására rendelt hivatalnok, alkalmazott vagy szolga oly cselekvényben vagy mulasztásban válik bűnössé, mely mint jövedéki kihágás jelen törvény által büntetés alá vettetik, ő a szolgálati viszonyára nézve fönnálló szabályok

alkalmazásától függetlenül, ezen büntetés alá esik. Ellenben más cselekvények vagy mulasztások, melyek által az említett hivatalnokok, alkalmazottak vagy szolgák valamelyike hivatali vagy szolgálati kötelességét megsérti vagy elhanyagolja, jövedéki kihágásoknak nem tekintendők. Azok a sértett vagy elhanyagolt hivatali vagy szolgálati kötelességére nézve érvényes külön rendelkezések alá esnek.

4. § *bb)* Az adókötelezettekkeli jogellenes bánásmód

Jövedéki kihágásoknak nem tekintendők továbbá azon cselekvények vagy mulasztások, melyekkel valaki a jövedéki szabályok fönntartására rendelt hivatalnokok vagy alkalmazottak, avagy az államkincstár jogait gyakorló más személyek által, valamely adó kiszabásánál vagy beszedésénél szerfölött terheltetik, vagy átalában a törvény által nekie engedett jogokban vagy jogosítványokban sérttetik. Ezen törvényellenes cselekvények vagy mulasztások megbüntetése a törvényszerű úton az e tárgyban fönnálló szabályok szerint történik.

5. § *cc)* A hivatalos működéseknéli közremunkálásra vagy segélynyújtásra kötelezetés megszegése.

Azon cselekvények vagy mulasztások sem foglaltatnak a jövedéki kihágások alatt, melyek által más országfejedelmi, továbbá felsőbbségi vagy községeknél alkalmazott hivatalnokok vagy szolgák, avagy községelöljárósági tagok a törvény által reájok ruházott azon kötelességét, melynél fogva ők a jövedéki szabályok fönntartására közremunkálni vagy az erre rendelt hivatalnokoknak és szolgáknak segélyt nyújtani tartoznak, megszegik vagy azt nem kellően teljesítik; azon eseteket kivéve, melyekben a törvény ezen cselekvényeket vagy mulasztásokat világosan jövedéki kihágásoknak, valamely jövedéki kihágásbani bűntársságnak vagy bűnrészességnek nyilvánítja.

Ilyes cselekvénnyel vagy mulasztással terhelt országfejedelmi hivatalnok vagy szolgák, elöljáró hatóságuk által, a szolgálati viszonyukra nézve fönnálló szabályok szerint feleletre s kellő fenyítés alá vonandók. Oly felsőbbségi vagy községeknél alkalmazott hivatalnokok vagy szolgák, továbbá községelöljárósági tagok, kik az említett cselekvények vagy mulasztások valamelyikében válnak bűnösökké, a kerületi hivatal [Delegatio] által, az eset minőségéhez mért bírsággal vagy fogságbüntetéssel fenyítendők.

c) Azon szabályok, melyek a jövedéki kihágások által megszegetnek
6. § Azon törvények és szabályok, melyek a jövedéki kihágások által megszegetnek, tárgyazzák:

1. A vámterület s a külföld vagy a vámkülzetek közötti vámköteles forgalmat, továbbá az ezen forgalomra nézve létező intézmények fönntartása végetti rendelkezéseket, különösen:
a) a beviteli, átviteli és kiviteli vámokat;
b) a beviteli, átviteli és kiviteli tilalmakat;
c) a belforgalom ellenőrzése végetti határozatokat;
d) az áruknak származásuk megkülönböztetése végetti megjelelését.

2. A belföldi termelvények vagy az államterület belforgalmába átment elhasználási tárgyak elhasználásától járó illetékeket, mint:
a) az államegyedárusságokat;
b) a fogyasztási adókat;
c) a községek számára a fogyasztási adóhoz rendelt pótlékokat;
d) a nemes fémek színtartalmának megjelelésétől (arany- és ezüst-próbabélyegzéstől) fizetendő adót;
e) más tárgyaktól, mint: játékkártyáktól, naptároktól, hírlapoktól sat. fizetendő elhasználási illetékeket.

3. Azon adókat, melyek jogok vagy jogosítványok adományozása, szerzése, átruházása, megerősítése vagy védelmezése alkalmával szedetnek be (díjak és papiros bélyeg.)

4. A személyek és dolgok szállítása tekintetébeni adókat s államkincstári kizáró jogokat, mint:
a) a hajózási illetékeket, út- és hídvámokat;

b) a postaintézetet.

5. Az államkincstár kizáró jogait a szerencseszerződések tekintetében s az ezektőli adókat (lottójövedék).

● 2. A jövedéki kihágások fölosztása

a) Közvetlen hatályukra nézve

7. § *aa)* Jövedékrövidítések s más jövedéki kihágások. A jövedéki kihágások közvetlen következményöket tekintve jövedékrövidítésekre s a jövedéki szabályok más áthágásaira osztatnak.

8. § *bb)* A jövedékrövidítések fogalma. A jövedékrövidítések azon kihágásokat foglalják magukban, melyek által valamely közvetett adó az államkincstártól vagy az annak húzására az államkincstár jogaival fölruházott személytől elvonatik. A jövedékrövidítések közé soroztatnak az államterület s a külföld vagy a vámterület s a vámkülzetek közötti forgalomra nézve fönnálló beviteli, átviteli vagy kiviteli tilalmak áthágásai is.

b) A következmények minőségére és fontosságára nézve

9. § *aa)* A jövedéki kihágások nemei

A jövedéki kihágások, a következmények minőségét és fontosságát tekintve három nemre osztatnak, melyek következők:

1. csempészet;
2. súlyos jövedéki kihágások;
3. egyszerű jövedéki kihágások.

[...]

Második fejezet
A jövedéki kihágások büntetéseiről átalában

● I. A büntetések fajai

1. A büntetések fajai átalában

36. § A jövedéki kihágásokra alkalmazható büntetésfajok:

1. a bírságok;
2. az áruk s más tárgyak elkobzása;
3. a fogság. [...]

JÖVEDÉK

AZ ORSZÁGBÍRÓI ÉRTEKEZLET A BÜNTETŐSZABÁLYOKRÓL

377.

1861

BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV ÉS SAJTÓTÖRVÉNYEK IRÁNTI IDEIGLENES INTÉZKEDÉSEK

ELSŐ VÁLASZTMÁNYI JAVASLAT

[...] Az országbírói tanácskozmány által meg lévén bízva, hogy véleményt adjunk arra nézve: minő ideiglenes intézkedések volnának addig is, míg az országgyűlés véglegesen intézkedik, rögtön szükséges a büntetőtörvénykezésnek alkotmányszerű helyreállítása, különösen a büntetőjognak anyagi s alaki részét és a sajtótörvényeket illetőleg. Mi, alulírottak következőkben adjuk elő alázatos véleményünket:

Az 1852. évben hazánkba is behozott és eddig fennállott osztrák büntetőjogot továbbra még csak ideiglenesen sem lehet fenntartani, nemcsak azért, mert ezen büntetőjog a nemzet beleegyezése nélkül, sőt, akaratjának ellenére hozatván be, az mint teljesen idegenszerű, a nemzet keserű ellenszenvének tárgya, s további fenntartása még inkább nevelné a kedélyek ingerültségét – de azért sem, mert számos rendeletei, különösen azok, mik a politikai bűntettekre s azokkal hasonnemű vétségekre vonatkoznak, abszolút kormány alatti országok számára lévén alkotva, olyan szélesen terjedők, oly kevéssé határozottak, hogy azok mellett, ha szigorúan megtartatnak, minden szabad tanácskozás politikai s közigazgatási tárgyak felett lehetetlenné válik.

Abszolút kormány alatti országokban nincs az egyes polgárnak joga politikai kérdéseket feszegetni s közigazgatási eljárásról a kormány nézetétől eltérő véleményt kérdezetlenül nyilvánítani, sőt, ily tárgyakban még a szerény kérelmezés is gyakran tiltva van. Abszolút kormány alatt hallgatás a polgár szomorú kötelessége – hallgatás mellett pedig még a szélesre terjesztett határozatlan törvény szigorát s veszélyt hozható alkalmazását is kikerülheti. De alkotmányos országban a honpolgároknak nemcsak joguk, hanem kötelességük is a közdolgokhoz hozzászólani, véleményüket a törvényhozás s közigazgatás tárgyai fölött szabadon nyilvánítani. Itt a hallgatás kötelességmulasztás, s azt, kinek szólani szabad és kell, hallgatásra kényszeríteni annyi, mint őt jogától megfosztani, sőt, kötelességének teljesítését is reá nézve veszélyessé teszi.

Mi lenne hazánkban a köztörvényhatósági, de különösen országgyűlési köztanácskozásokból, ha minden szólónak háta megett a közvádló állana, oly határozatlan s önkény szerint magyarázható, szélesen terjedő törvénnyel kezében, mely mellett minden őszinte szóért, minden melegebb nyilatkozatért vád alá lehetne venni a szólót, sőt, rögtön le is tartóztatni majd azon ürügy alatt, mintha előadása izgatás lett volna arra: hogy a fejedelem kormányzási jogában gátoltassék, vagy arra, hogy valamely rész az ausztriai császárság egységi álladalmi kapcsolatából vagy országai körületéből – nem is erőszakkal – elszakíttassék, majd azon ürügy alatt, hogy izgató szavai a német szövetség alkotmánya ellen voltak intézve, majd ismét azon ürügy alatt, hogy az álladalom közigazgatása elleni megvetésre s gyűlöletre ingerelni vagy a bíróságoknak a közhatóságoknak intézkedései ellen buzdítani törekedett.

Számos ilynemű rendelkezéseket tartalmaz az osztrák büntetőtörvény; ily törvények mellett pedig azon nehéz feladatokat, mik a közelebbi országgyűlés teendőinek fő részét teszik, célszerű megoldani, s egyrészről a félelemnek, másrészről a keserűségnek izgató hatásai között – komoly megfontolással, mely nélkül eredmény nem várható – biztosan tanácskozni lehetetlen.

Nem célunk a féktelenség veszélyei ellen minden oltalomtól megfosztani az álladalmat; tudjuk, hogy szükséges részben a büntetőtörvények szigorúsága, de legyenek a törvények a lehetőségig határozottak, minden önkényt kizáróak és oly világosak, hogy azokból az önkény vagy rossz akarat hurkot ne készíthessen az ártatlan polgárok nyakára, s az álladalom oltalmának ürügye alatt ne használhassa azokat méltatlan eszközül politikai célok kivitelére.

De a régi magyar büntetőjogot sem véljük célszerűen visszahozhatónak. Ezen büntetőjog nagyrészt nem írott törvényeken, hanem inkább gyakorlaton alapult, és e gyakorlat némely lényeges dolgokra nézve, minő például a vádlottnak befogatása, a kezesség melletti szabadon bocsátás s több effélék, nem is volt az országban egyforma. De a fő nehézség, mely annak teljes visszaállítását gátolja, leginkább abban fekszik, hogy ama gyakorlat szerint más volt a nemesnek bűnvádi bírája, más a polgárnak, s ugyanazon büntettért s ugyanazon körülmények között a nemes megidéztetett és szabadlábon védhette magát, midőn a nem nemes azonnal – még rendes bűnvizsgálat előtt – is elzáratott, bilincsbe veretett, s végítélet előtt ki sem bocsátatott, sok helyütt még kezesség mellett sem, a büntetések nemei közül olyanokat lehetett törvény szerint is alkalmazni nem nemeseknél, mik alól a nemesek ki valának véve. A nemes és szabadalmazott osztályhoz tartozó, minden ellene hozott terhes ítéletet fellebbezhetett, a nem nemestől pedig ezt a törvény legtöbb esetben megtagadta. [...]

HOZZÁSZÓLÁSOK A „BÜNTETŐTÖRVÉNY" NAPIRENDHEZ
Jegyzőkönyvi feljegyzések az országbírói értekezlet tanácskozásairól
[...] *Fabinyi Teofil.* Bár csekély nézetem az albizottmány javaslatától eltér, én is érzem a korszerű büntetőtörvények hiányát, mert lapozva törvénykönyvünket, kénytelenek vagyunk beismerni, hogy a politikai bűntényeket tárgyazó 1715. és 1723. évi törvénycikkek egyáltalán nem tekinthetők kimerítőknek, a bíró önkényét szabályozóknak és eszerint a honpolgárok nyugalmát kellőleg biztosítóknak.

Nem tagadom, hogy a testi sérelmeket okozó bűntetteknek a hatalmaskodás esetei közé való soroztatása éppoly tökéletlen, mint amilyen kevéssé alkalmazható a 10 dénárt lopott tolvajra László király II. könyvében foglalt akasztófávali büntetés, és hogy többeket ne említsek, rosszul kell esnie, hogy ki becsületünkben sért, azt polgári per útján becstelenítés miatt kell keresnünk, és a büntető közhatalom a kellő elégtételről nem gondoskodik.

Tóth Lőrinc. Nálunk éveken át az osztrák büntetőcodex s eljárás voltak életben s érdemlett gyűlöletben, mely codexről, bár az egy alkotmányos szabad ország igényeivel szemközt, meggyőződésem szerint critica alatti mű, annyit mégis meg kell vallani, hogy legalább rendezett codex, s az előhaladott tudomány kívánalmainak – elvonva a politikai tekintetektől – némi részben megfelel. Ily rendezett codex ellenében én oly valami határozatlant, oly valami megyénként s az ítélő egyéniségéhez képest változót, mint régi büntetőpraxisunk, állítani nem mernék. Mások talán e részben több merészséggel bírnak.

Régi büntetőgyakorlatunk, mely a reánk octrojozott s országgyűlésileg soha el nem fogadott, nyers és durva „praxis criminalis" alapján fejlett ki, s a különböző bíróságoknál tetszés szerint alkalmaztatott éppen annál fogva, mert benne az önkény nagy szerepet játszhatott, s igen sok függött a bírák egyéniségétől, műveltségi fokától, jó vagy rossz kedvétől, világszerte igen rossz hírben állott, sokkal rosszabb hírben, mint érdemlette.

Ha nemzetünk most, midőn önkormányzását visszaszerezte, abban találná megnyugvását, hogy a régi büntetőgyakorlatot, csak azért, mert régi, visszaállítsa, nem azt fognák-e kiáltani ellenségeink, rágalmazóink: íme, e nemzet alig várta, hogy szerét tehesse, azonnal visszalépett a barbár középkorba. Mi jól tudnók, hogy az 1848 előtt divatozott praxis criminálist nem azért állítjuk vissza, mert annak szépségeiben különösen gyönyörködünk, hanem csupán tiszteletre méltó alkotmányos érzelemből, mely a régi szokásokhoz – mert az esetben nincs szó írott törvényről – kegyeletesen ragaszkodik; de a külföld, elleneink s rágalmazóink ezt másképp fognák föl, s ily eljárásban a régi, megbukott s eltemetett eszmék kegyelését, a jogegyenlőtlenség, a botbüntetés, a pellengér visszaállításának törekvését látnák, pedig ismétlem, a külföld véleménye, ha magunkat csalni nem akarjuk, csakugyan sokat nyom a mérlegben, melyben sorsunk méretik.

Ha nem volna más választás, mint az osztrák codex s a régi magyar praxis criminalis közt, kétségkívül a régi praxist választanám, mert az osztrák codexszel, mely csak abszolút kormány alatt nyögő nemzetek számára készült, mint alkotmányos polgár egy fedél alatt lakni egy percig sem akarok, de midőn itt van egy kész, rendezett pompás codex, melyről maguk a német jogtudósok s ezek közt az első tekintély, Mittermaier megvallották, hogy a világ legkitűnőbb codexeinek egyike, s hogy a tudomány legmagasabb színvonalán áll, midőn ezen codex a nemzet legjobb fiai által nemzeti megbízásból dolgoztattatott ki, s így mondhatni, hogy a nemzet testéből és véréből nőtt ki, éspedig a legkielégítőbb sikerrel: akkor én részemről lelkemre nem vehetem, hogy a tökéletlen német codex ellenében ezen gyönyörű magyar codexet ne állítsam, s a világ előtt azt nem mondjam: Íme, itt van a nemzeti szép mű! Mi erre büszkék vagyunk! S az első alkalmat megragadjuk, hogy azt, ami eddig csak papíron írt malaszt volt, hazánkfiai boldogítására, azok jó- és bátor létének, szabadságának biztosítására fölhasználjuk.

A kérdés így áll, nagymélt[óságú] értekezlet! Itt van egyoldalról a Corpus Jurisban foglalt, ausztriai, nyers és durva praxis criminalis, mely szintén csak octrojált s országgyűlésileg soha el nem fogadtatott, s itt van a Corpus Jurisban elszórt, részint Sz. István, Sz. László s Kálmán idejétől való, a „lutherani comburantur"-féle elavult törvények, melyeket alkalmazni lehetetlenség, ha pedig nem alkalmaztatnak, ezáltal a bírói önkénynek nyittatik tárt kapu, ami szinte nemkívánatos; itt másrészről egy határozott, világos, kristálytiszta, humánus s a tudomány legmagasb színvonalán álló nemzeti codex, amely ha még sanctiót nem nyert is, de legalább a nemzet által készült, s a nemzetgyűlésén nagy részben elfogadtatott, s miről nem lehet kétség, hogy a legelső országgyűlésen véglegesen is törvénnyé fog emeltetni. Véleményem szerint nem nehéz a választás!

Deák Ferenc: ...miért nem akarom a régi magyar büntetőgyakorlatot behozni? S ez ugyanazon ok, melyért az ausztriai büntetőtörvényt nem akarom megtartani, ti. mivel a magyar büntetőtörvényben határozatlan a publico-politikai vétkek formulázása és definitiója. Szomorú, kedvetlen eseményeket éltünk át azon kornak emberei a magyar törvénynek ezen szerencsétlen szavai miatt: „Qui semet manifeste erigunt contra statum publicum!" Ezen törvény nyomán köztanácskozási beszédek miatt Wesselényi, Balogh és többen notae per alá vétettek. Ez ellen a nemzet képviselői az országgyűlésen fölszólaltak, és a törvény megváltoztatását sürgették, de a főrendi tábla nem engedvén, a dolog elhatározatlan maradt, s ezen bizonytalanság az, mi köztanácskozásainkat kétségessé teszi. Fennáll továbbá még egy szennyfoltja a criminalis praxisnak, s ez a „nota s crimen lesae majestatis" való perekben a titkos eljárás, mely gyakorlat 1797 után hozatott be, s 48-ig fennállott. Ez ellen is felírt az ország, de nincsen megváltoztatva. Ez is egy igen fontos ok. [...]
OBÉ 1861.

TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET – ELJÁRÁSJOGOK

TÖRVÉNYKEZÉSI RENDTARTÁS

378.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

40. CIKKELY
A BÜNTETŐTÖRVÉNYRŐL ÉS AZ ÚJ TÖRVÉNYKEZÉSI RENDTARTÁSRÓL
[...] Ámbár még maga az elhunyt felséges császár és örökös király a törvénykezési ügy közigazgatását arra a törvényes állapotra, melyen az 1780. évben volt, rendelte visszahelyeztetni, és ezen ténye által nemcsak az ország rendes bíráinak régi törvényes hatásköre állíttatott vissza, a törvényes bírói hatóságok pedig, melyek a bíróságok új szabályozása következtében megszűntek volt, visszaállíttatának, és régi törvényes alakjukba visszahelyeztetének, hanem az általános büntetőtörvény és az új törvénykezési rendtartás ereje is teljesen megszűnt; midőn azonban ezáltal sem azon bűntevőkről, akik az új büntetőtörvény szerint ítéltettek el, nem történt gondoskodás, sem azon kérdéseknek és kétségeknek, melyek az új törvénykezési rendtartás szabálya szerint indított s részint már eldöntött, részint eldöntetlenül függő perek körül fölmerülhetnek, eleje nem vétetett.

Azért, hogy mindazokon, akik akár a büntetőtörvény által terhelve, akár az új törvénykezési rendtartás formája által, melyet akaratuk ellenére is követni tartoztak, sértve vagy jogaikban károsítva érzik magukat, segítve legyen; egyszersmind pedig hogy amennyire lehet, a hibáknak vagy megigazításával vagy törvényes útra terelésével a következhető háborgatások és zavarok elkerültessenek:

Ő szent felsége kegyes jóváhagyásával a karok és rendek, úgy a bűnvádi, mint a polgári peres ügyekben való rendtartásra és további törvénykezési eljárásra nézve a következő 15 cikkelyben foglalt szabálynak és módnak, a kapcsolt részek bíróságaira is kiterjedőleg, de csak ideiglenes módon való megállapítását elhatározták.
CJH 189. P.

BIZONYÍTÁS

379.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

42. CIKKELY
A KÍNVALLATÁSRÓL
[...] A kínzó vallatások annálfogva, mivel az igazság kikutatására alkalmas és megfelelő eszközt nem nyújtanak, hanem inkább büntetésszámba mennek, addig, míg a büntetőeljárásra nézve országgyűlésileg más intézkedés nem tétetik, egyszerűen tiltva lesznek.
CJH 191. P.

VÉGREHAJTÁS

380.

1790
II. LIPÓT DEKRÉTUMA

47. CIKKELY
A KIRÁLYI TÁBLÁN FELÜLVIZSGÁLT ÉS VÉGREHAJTÁS ALATT ÁLLÓ PEREKRŐL
Azok a perek, melyek a királyi tábla felülvizsgálatán átmentek és végrehajtás végett az illetékes bíróságokhoz utaltattak, de végrehajtásba még nem vétettek, ha a felek a föllebbezés útját, mely az ítéletek egyenlősége esetén nem engedtetett meg, követni akarnák, a királyi táblára küldendők föl azon célból, hogy érettebb vizsgálat végett a hétszemélyes táblához lehessen őket fölterjeszteni; érintetlenül maradván ezekben is, ha a felek a föllebbezéstől elállanak, a törvények rendelete szerinti egyszerű perújítás útja, mely az illetékes bíró előtt birtokon belül lesz folytatandó; érintetlenül hagyatván továbbá a vesztes perújítóra nézve, a per természetéhez és minőségéhez képest birtokon belül vagy kívül megengedendő föllebbezés. Kivétetnek itt is a világos adósságok iránti perek, amelyekben, mint mondatott, az egyszerű perújítás birtokon belül egyáltalában nem adható meg, hanem amennyiben végrehajtás alatt állanak, csupán a felülvizsgálat kedvezménye engedtetik a hétszemélyes táblán.

48. CIKKELY
A HÉTSZEMÉLYES TÁBLA FELÜLVIZSGÁLATA ALATT ÁLLÓ PEREKRŐL
Azok a perek, melyek a hétszemélyes tábla felülvizsgálata alatt állanak, ha kifogások körül forog a kérdés, hasonlóképpen eltörülteknek nyilvánítandók, és evégett illetékes bíróságaikhoz visszaküldendők. Azok ellenben, melyek szoros érdemben döntettek el, felülvizsgálat alá fognak vétetni; eltörültetvén az ítélethozásnak az a formája, mely az új törvénykezési rend kezeléséből eredt, s helyébe a régi törvényes mód és szokás, az ítélő-levelek előbb érvényben volt használatával együtt, visszaállítatván.

49. CIKKELY
A HÉTSZEMÉLYES TÁBLÁN ÁTVIZSGÁLT PEREKRŐL
A hétszemélyes táblán vizsgálat alá vont perek végrehajtásra az illetékes bíróságokhoz fognak utasíttatni; amely ha keresztülvitetett, szabad lesz a veszteseknek egyszerű perújítás útjára birtokon kívül lépniük, megtartván a netalán megkísérlendő ellenállás tekintetében azt a szabályt, hogy az ellenállóknak ellenállásuk okait sem a bírói illetéktelenségből, sem az idézés törvényszerűtlenségéből (hacsak annak valósága és bizonyossága kétség fölött nem áll) venniük ne legyen szabad; ami a visszafoglalás eseteiről is értendő, sőt, a régi forma szerint megkezdett és törvényes bíróságaiktól az alantas törvényszékekhez vagy a kerületi táblákhoz áttett perekre is kiterjesztendő lesz.

50. CIKKELY
A VÉGREHAJTÁS ALÁ VONT PEREKRŐL
[...] A végrehajtás alá vont vagy az alperes fölmentésével végződött pereket illetőleg: ezek abban az állapotban, melyben vannak, fognak megtarttatni, s annálfogva a bennük hozott és végrehajtásba vett ítéletek is érintetlenül hagyatnak; szabadságukban álland azonban a terhelt feleknek ezekben is az illetékes bíró előtt, az ország törvényei és a gyakorlatilag megállapított szokás szerint, az egyszerű perújítás útjára lépniük, amelyben, ha az alapper ítélete új alapokon megváltoztattatott, a föllebbezés a fokozatos föllebbviteli bíróságokhoz csupán a törvények értelmében, vagyis az ügy természetéhez és minőségéhez képest lesz megengedendő.
CJH 195. P.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS GYORSÍTÁSA

381.

1792
FERENC DEKRÉTUMA

16. CIKKELY
AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS GYORSÍTÁSÁRÓL
[...] Hogy azonközben is, míg az 1791:67. cikkely szerint a rendszeres országos bizottság a bíróságokról és a jogszolgáltatásról munkálatát előterjesztendi és afelöl Ő szent felségének és a karoknak s rendeknek közös egyetértésével megállapodás létesülend, az igazságszolgáltatás gyorsítása elősegíttessék, Őfelsége jóváhagyásával határozták a karok és rendek.

1. Hogy a hétszemélyes tábla ugyanazon törvénykezési szakokban üljön össze a perekben való bíráskodás végett, mint a királyi tábla; kivéve a húsvét utáni törvényszakot.

2. Hogy a világos adósági, az erőszakoskodási, visszahelyezési és a tiszti ügyészi pereket, mint amelyek gyorsabb orvoslást kívánnak, a törvényes bírák előtt, vagy ha azok követségben volnának, a helyükbe rendeltek előtt, országgyűlés alatt is a szokott törvénykezési szakokban, megkezdeni, emlékeztető idézés nélkül folytatni és a körülményekhez képest eldönteni lehessen. Városokban pedig országgyűlés alatt a törvényes bíráskodási időszakokban különbség nélkül szolgáltassék igazság.

3. A négy ítélőmesteren kívül Ő szent felsége négy előadó ülnököt méltóztatik kinevezni a királyi ítélőtáblánál alkalmazott mostani ülnökök közül, akik a királyi személynöki ítélőmesterrel egyenlő hatáskört nyerendenek.

4. Az 1723. és 1729:38., nemkülönben az 1729:43. cikkelynek rendelkezése úgy a bírák, mint az ügyvédek által pontosan megtarttassék, s ennélfogva három kifogásnál többet tenni vagy azokat ismételni ne legyen szabad; kifogásokban a harmadik, érdemben pedig a negyedik szóváltáson túl menni ne engedtessék meg, s általában tartózkodjanak az ügyvédek, s tiltassanak el a bírák által a hosszadalmas, bőbeszédű, üres feleselgetésektől, s az egész pör lefolyása alatt, együtt ideértve a visszaűzést, ellenállást, újítást, sem a fel-, sem az alperesnek ne engedtessék több két-két pertilalomnál.

5. Változás állván be a királyi ügyek igazgatójának hivatalában, utódának törvénybe hívása ne legyen szükséges.

6. Az ellenállásokkal való visszaélés megszüntetése végett aki érdemben vagy ellenállása okának megadásában vesztessé lesz: a törvényes büntetésen és a költségek megtérítésén kívül a közbevetett ellenállás idejétől számítandó hasznokban marasztaltassék el; de hogy viszont a pervesztesen eshető méltatlanságnak eleje vétessék, ha a felsőbb bíróságok előtt az ítéletet megigazítani sikerülend: akkor a visszvégrehajtás szintén a hasznokkal és költségekkel együtt ítéltessék meg.

7. Az ítéleteket törvényszünetek alatt is lehessen végrehajtani.

8. Ügyvédet és meghatalmazottat vallani a szolgabíró és esküdt előtt is, a vármegyére teendő jelentés mellett, szabad legyen.
CJH 251–253. P.

382.

1807
FERENC DEKRÉTUMA

9. CIKKELY
A BÜNTETŐPEREK FELÜLVIZSGÁLATÁNAK GYORSÍTÁSÁRÓL ÉS A KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLA BÍRÁSKODÁSA ALÁ TARTOZÓ PEREK SZÁMÁNAK CSÖKKENTÉSÉRŐL
[...] Hogy egyrészről az 1791:43 cikkely rendelkezése szerint föllebbvitel útján a királyi Curia elé utalt büntetőperek felülvizsgálása megkönnyebbíttetvén, a királyi ítélőtáblának a polgári perek felülvizsgálására annyival több ideje maradjon; másrészről pedig némely perek, melyeket eddig fokozatos föllebbvitel útján a királyi ítélőtáblára szoktak vinni, vagy előtte mint első folyamodású bíróság előtt szoktak kezdeni, onnan elvonatván, azután a többi perek átvizsgálására annál inkább képes legyen, addig is, míg az 1791:67. cikkely foganatosítására a szükséges intézkedések országgyűlésileg megtétetnének, Ő szent felségének kegyes hozzájárulásával ideiglenes érvénnyel határozzák a karok és rendek:

1. § Hogy a föllebbezett büntetőperek a királyi ítélőtábla elnöksége által meghatározandó napokon két külön tanácsban, melyek mindegyikben a bíráskodásra törvényesen megkívánt képességgel bíró 9 egyén legyen, e célból a nevezett királyi ítélőtábla elnöksége jogosítva levén a bíróság kiegészítése végett az alkalmas tagokat beosztani, egy és ugyanazon időben vizsgáltassanak meg; az ítéletek azonban teljes ülésben hirdettessenek ki. A pereknek kettős tanácsban való tárgyalásáról szóló ez intézkedés a polgári perekre nem terjed ki.

2. § A Dalmát-, Horvát- és Szlavónországokból eddigelé a báni tábláról az 1723:27. cikkely szerint fokozatos föllebbezés útján a királyi ítélő- és onnan a hétszemélyes táblára vitt perek ezentúl egyenesen a hétszemélyes táblára fognak föllebbeztetni. Úgyszintén

3. § A szabad királyi városok bíróságaitól a tárnoki székre föllebbezett perek ezen székről felülvizsgálat végett egyenesen a hétszemélyes táblára vitessenek.

CJH 345. P.

A NEM NEMESEK PERKÉPESSÉGE

383.

1802
FERENC DEKRÉTUMA

20. CIKKELY
A NEM NEMESEK PERLEKEDÉSI KÉPESSÉGÉRŐL
[...] Hogy azoknak, akiket eddig személyes fölperesség nem illetett, hanem helyettük vagy a polgári hatóság, vagy a földesúr járt el fölperesképpen, peres ügyeik könnyebben mozdíttassanak elő: a karok és rendek, Ő szent felsége jóváhagyásával, rendelik, hogy a polgároknak s a semmi úri hatalomnak alá nem vetett szabad állapotú embereknek a szerződési és egyszerű örökösödési esetekben saját nevükben a nemesek ellen pörlekedési képesség engedtessék; a hatalmaskodási és személyi ügyekben pedig a felperesség a hivatalból kirendelendő tiszti ügyészt illesse oly módon, hogy a megítélt díj és a kártérítés a megsértett nem nemeseknek, a perköltségek pedig, melyeket a pervesztes fizet, a tiszti ügyésznek jussanak. Azokat pedig, akik úri hatóságnak vannak alávetve, mivel alig vagy csak kárvallással pereskedhetnének, ezután is a földesurak védelmezzék azon ügyekben, melyek eddigelé az ő felperességük alatt indíttattak; ha pedig elmulasztanák vagy anyagi tehetség hiánya miatt nem tehetnék, a hivatalból kijelölendő tiszti ügyész indítsa meg pereiket a törvény előtt; minélfogva a pervesztes által fedezendő költségek is az eljáró ügyésznek ítéltessenek meg. Magától értetődvén azonkívül, hogy azoknak is, akik úri hatalomnak vetvék alá, a szerződési perekben szabad saját felperességük alatt eljárniuk.

CJH 291. P.

A SZÓBELI PEREK

384.

1836

20. TÖRVÉNYCIKK
A SZÓBELI PEREK BÍRÓSÁGAIRÓL
[...] 1. § Kisebb érdekű keresetekben a perlekedők terheltetésével egybekötött és gyakran a per tárgya értékét felülmúló költségek elhárítása tekintetéből szóbeli bíráskodásnak, a Felek által kikötött választottság megbírálás esetén kívül is, a következendőkben lészen helye.

2. § Ezen bíráskodás akármely mineműségű világos s nyilvános, 60 forint somma értékét felül nem haladó és nyomban vagy újabb tettekből tisztára hozható keresetekre s ezeknek járulatjaira terjesztetik ki; akárminemű szerződések megsemmisítése, úgyszinte a régi zálogok s ilyes rendű örökösödési, nemkülönben úrbéri büntető- és köztiszti per alá tartozó egyéb kérdések ide nem értetvén.

3. § Oly községekben, hol rendezett Tanács nincsen, a lakosoknak tizenkét forint értékét felül nem haladó szóbeli ügyeit a helybeli Bíró, a többi Elöljárók kettejének közbenjöttével, intézi el; a 12 forinton túl járó keresetek pedig egész 60 forintig a Földesúr vagy ennek a bíróságra különösen kijelölt törvénytudó megbízottja, és ha a Földesúr a kötelességét egy móddal sem teljesíti, Szolgabíró és Esküdt által ítéltetnek el. Mindezekre nézve a feljebbvitel – a helybeli Bíró ítéleteitől ugyan az Úriszékre, a Földesúr vagy annak megbízottja és a Szolgabíró s Esküdtnek bíróságaitól pedig az illető Vármegye Törvényszékére – mindenkor birtokon kívül fennmaradván.

4. § A rendezett ítélőtanácsot tartó községekben a Bíró két Tanácsbelivel vagy ugyanannyi Hitesekkel a lakosoknak 60 forint értékét felül nem múló szóbeli minden pereit maga rendjén vizsgálja, és az azokban hozott s a Vármegye Törvényszékére csak birtokon kívül feljebb vihető ítéleteket végrehajtja.

5. § Nemcsak a saját Tanáccsal bíró, de olyas nemesi községekben is, melyekben rendezett Tanácsok nincsenek ugyan, hol mindazonáltal a nemesek apróbb pereikben szabad szavazatokkal választott Hadnagyok eddig is bíráskodtak, vagy melyekben ily tehetőséggel felruházandó nemesi Hadnagyok jövendőre fognak választtatni, a nemes lakosoknak 60 for. értékét felül nem haladó szóbeli perei azoknak Főhadnagya által, a többi Elöljárók kettejének közbenjöttével, határoztatnak el; a saját rendezett Tanáccsal vagy feljebbi tehetőségű Hadnaggyal nem bíró községek nemes lakosainak szóbeli perei pedig a kerületi Szolgabíró és Esküdt által fognak ítéltetni. A feljebbvitelnek mind a két esetben a Vármegye Törvényszékére birtokon kívül lévén helye.

6. § Minden nemeseknek 60 forint értékét felül nem haladó szóbeli perei (kivévén a Törvény által nyilván kijelölt eseteket) az illető Szolgabíró és Esküdt által ítéltetnek el, s onnan szinte csak birtokon kívül a Vármegye Törvényszékére vitetnek feljebb.

7. § A szóbeli pereknek hittel, ha még azt le nem tették, lekötelezendő Bírái a tőlük feljebb vitt perek vizsgálatában részt nem vehetnek – egyébiránt pedig ezen bíráskodás folyta alatt következő törvénykezési rendszert szorosan tartani kötelesek.

8. § Ezen bíráskodásban rendes keresetlevél nem kívántatik, hanem akár írásban, akár pedig szóval előadandó és a bíróság által írásba foglalandó panaszra megjelenési határidő, mely nyolc nappal tovább nem terjedhet, szabattassék.

9. § Az idézés a panasz másának és arra írt határidőnek kézhez adásával, illetőleg a megyei vagy helybeli Esküdt által oly móddal tétetik, hogy egyszersmind annak foglalatja az idézettnek szóval is megmagyaráztassék.

10. § Ha az e szerint idézett a kiszabott határidőre meg nem jelenne, makacsságból a felperesi keresetben marasztaltatni fog, ha pedig megjelenend, a Bíróság mindegyik Felet elegendőleg meghallgatván, próbáikat és feleseléseiket szorgalmatosan, amennyire lehet, tulajdon szavaikkal Jegyzőkönyvbe véteti, és minden környülállásokat elegendőképpen fel-

világosíttatván, ítéletet hozand, és azt előrebocsátott azonnali bejelentés után legfeljebb nyolc nap alatt végre is hajtandja.

11. § Az ellenállás ezen per nemében meg nem engedtetik; s ugyanazért ennek közbenjötte esetére az ítélet az illető törvényhatóság által rendelendő hatalomkarral is végre fog hajttatni, azonban a bírói járandóságnak sem lévén helye; egyébiránt a pernek bíróiképpen meghatározandó törvényes költségeit a vesztes Fél megtéríteni köteles lészen.

12. § A Bíróság ezen egész bírói eljárásnak sorát a Feleknek, hogy ha kívánják, írásban kiadni köteles, a szegényeknek azonban mind az írás, mind az idézés ezen bíráskodásban hivatalból és ingyen fog tétetni. Az Egyházi Adományosoknál, sz. kir. Városokban, Kerületekben, Turopolya mezején lakó nemeseknél, és a Fiume s Buccari tengermellék-Kereskedési Kerületekben fennálló eddigi szokás még ezúttal fennmaradván.

CJH 61–62. P.

A VÁLTÓTÖRVÉNYKEZÉS

385.

1840

15. TÖRVÉNYCIKK
VÁLTÓTÖRVÉNY

1. Fejezet
A váltótörvényszékek felállításáról és tagjairól

1. § Váltóügyek elintézésére Pesten, Pozsonyban, Sopronban, Károlyvárott, Aradon, Debrecenben és Eperjesen elsőbíróságú váltótörvényszékek állíttatnak fel; a fiumei váltókereskedési és tengeri törvényszék pedig meg fog tarttatni.

[...]

3. § A fellebbvitel (appellata) mindezen váltótörvényszékektől – a fiumeinek kivételével, mely továbbá is a magyar tengermelléki kormányhoz viszi fel ügyeit – a Pesten felállítandó váltófeltörvényszékhez (Forum appellatorium cambiale) történendik.

4. § Minden váltótörvényszék Őfelségétől külön pecsétet nyer, mely alatt egymás közt s a többi törvényhatóságokkal közvetlen levelez.

5. § Az elsőbíróságú váltótörvényszékek egy törvénytudó s a váltójogban járatos elnökből, két szintén törvénytudó s a váltójogban járatos bírából s az előbbiekkel egyenlő szavazatú két kereskedői ülnökökből álland; a pesti váltótörvényszékhez azonban, vidékének szélesebb terjedelme miatt, az elnökön kívül négy kereskedői tag s hat törvénytudó bíró fog választtatni, hogy két, sőt, szükség esetében három tanácsban is bíráskodhassanak. Ítélethozásban minden váltótörvényszéknél legalább három tag szükséges; magától értetődvén; hogy az ítélethozás teljességére kívántató tagok számában mindig több számú bíráknak kell lenni, mint a kereskedők közül választott ülnököknek.

6. § A váltófeltörvényszék (Forum appellatorium cambiale) a királyi Curiának külön, önállású osztályát fogja képezni, s egy elnökből és hat bírákból álland; hogyha pedig a fellebbvitt perek száma idővel a bírák számának megszaporítását szükségessé tenné, az igazság serényebb kiszolgáltatása végett Őfelsége a bíráknak számát megszaporíthatja. Ítélethozásra az elnökkel együtt öt tag szükséges.

[...]

10. § Az elnök és törvénytudó bírák örökösök, s azért csak bűn vagy hivatalbeli visszaélések miatt, az 1805:V. törvénycikkely 6. paragrafusa szerint, rendes ítélet által fosztathatnak meg hivatalaiktól.

11. § Az illető város kereskedői, melyben a váltótörvényszék fennáll, ehhez két tagot választanak maguk közül ülnököknek, kik minden harmadik évben új választás alá kerülnek.

[...]

13. § Váltóügyekben is legfelsőbb ítélőszék a hétszemélyes tábla leend, melyhez azonban Őfelsége két előadó ülnököt a királyi városokból s kerületekből, habár nem nemeseket is, hozzáadand, kik azonban csak a váltóügyekre nézve fognak üléssel és szavazattal bírni. A tábla egyik osztálya váltóügyekben törvényszünet nélkül folytonos üléseket tartand; mely ügyekben az ítélethozásra az elnökkel együtt hét tag szükséges.

[...]

16. § Ezen törvényszékek minden tagjaitól, a kereskedői hitel fenntartása tekintetéből, teljes titoktartás és az eljárás gyorsasága kívántatik.

17. § A váltótörvényszékek kötelesek lesznek egy közönséges eljárási jegyzőkönyvet (protocollum gestionis) tartani, melyben minden előttük fennforgott tárgyak röviden, ülésről ülésre, idő és sorszám szerint feljegyzendők. [...]

CJH 123–125. P.

A FÖLDESÚRI BÍRÓI HATÓSÁG FELSZÁMOLÁSA

386.

1848

11. TÖRVÉNYCIKK
AZON ÜGYEKRŐL, MELYEK EDDIG A FÖLDESÚRI HATÓSÁGOK ÁLTAL INTÉZTETTEK

[...] A IX. törvénycikk 4. paragrafusa által a földesúri törvényhatóság mind polgári, mind büntető tekintetben megszüntetve levén, azon ügyekre nézve, melyek eddig a földesúri hatóság által intéztettek el, rendeltetik:

1. § Azon sommás szóbeli és mezei rendőrségi perek, melyek eddig a földesúri hatóság által ítéltettek, a IX. törvénycikk 4. paragrafusa rendeletéhez képest, ezután a szolgabírák által levén ítélendők, a megyék, ha és amennyiben a szolgabírák a jelenlegi számban elegendők nem lennének, a szükséghez képest a ministerium beleegyezésével azoknak, illetőleg az esküdteknek számát szaporíthatják.

2. § Oly perek, melyek eddig az elsőbírósági hatósággal ellátott rendezett tanács által az úriszékekre vitettek feljebb: ezután egyenesen a megyei törvényszékre fognak feljebb vitetni.

3. § Oly helységekre nézve, melyek rendezett elsőbírósági hatóságú tanáccsal ellátva nincsenek, a megyék a szükséghez képest több törvényszékeket, mint elsőbíróságokat, alakíthatnak, melyeken az alispán akadályozása esetében elnököt a törvényszék tagjai önsoraikból választanak; ezen törvényszékektől fellebbvitel szinte a királyi és illetőleg báni táblára történend.

4. § A büntetőhatóság a IX. törvénycikk 4. paragrafusának rendelete szerint az úri hatóság megszűntével szinte a törvényszékekre levén ruházva, az uradalmak az ezen hatóság gyakorlatára szükséges épületeket és készületeket ideiglenesen a megyéknek általengedni kötelesek.

5. § Az árvai és bírói számadások a megyei számvevőszékek által megvizsgálandók, melyek ezennel törvényszéki hatósággal ruháztatnak föl; fellebbvitel ez esetben is a királyi s illetőleg báni táblához történik; a megyék a hivatalnokok számát e tekintetben, mennyire szükséges, a ministerium beleegyezésével szaporíthatják, s általában részletes intézkedéseket hozhatnak a megyei árvák dolgának mily alakbani kezelése iránt.

CJH 234. P.

A SZOLGABÍRÓI HIVATAL GYAKORLATÁRÓL

387.

AZ ÜGYVÉDI SZÓ' VISSZAHÚZÁSA

[...] Az ügyvédi szó visszahúzása (revocatio pocuratoris) mindkét peres felet – ismételhetőleg is – illetvén: erre nézve csak azt kívánom minden Szbíró' figyelmébe ajánlani, hogy:

a) Ezt maga az illető fél személyesen vagy annak meghatalmazottja teheti csak. T. i. ha az írni nem tudna, vagy ezen törvényes eljárás előtte ismeretlen volna: szándékát a' bíróság előtt szóval kijelenti, 's az azt a' perben híven beírja, olyan formán, mint a' megjelenést vagy ügyvédvallást. Minek példája a' XXVII. sz. alatt is fordul elő. – Másik ügyvéd – vagy tán épen az előbbi – által leendő teljesítését tehát meg ne engedje (H. T. k. II. R. 79. c. és 1729:29. tc.).

b) Csak a' per' érdemét elhatározó ítélet előtt adjon ennek helyet, mind az alapos mind az újított perekben; ha csak hogy oly perorvoslati módot nem használt a' – vele élni kívánó – fél, mely mellett újabb próbákat adhat elő.

Hogy az ezt használó fél által az illető díjt ú. m 3. ftot azonnal letétesse. Melynek 2/3 r. a' bíróságot, 1/3 a' felvételre ítéletében bíróilag kötelezendő ellenfelet fogja illetni. De főképpen gondja legyen, hogy:

A' visszahúzott ügylet azon szótól, melytől fogva s azonig, melyig visszahúzatik, pontosan meghatároztatván: helyette ugyanaz napon, habár ez előbb ügyelő ügyvéd által is, más ügylet iktattassék a' perbe; különben a' visszahúzás éppen semminek lévén tekintendő.

Ily érdemben hozott ítéletek fordulnak elő a' XXVIII. sz. a. is.

SZOLGABÍRÓI HIVATAL PEREI

Szbírói hivatal ítélő hatósága alá tartozó és így egyenesen az előtt kezdendő perek

I.

ADÓBELI TARTOZÁS IRÁNTI PER

[...] Indítja a' megyei tiszti közügyész.

Azon nemesek vagy földes urak ellen, kik közül az elsőbbek a' jobbágy földek' használatától járó adót nem adták meg, az utóbb említettek pedig az elhagyott bármely jobbágytelkeket, a' felső bíróságok' elítélése után is, a' megszállításig használván, 's az ezek' haszonvételéhez kötött közterheket nem viselvén: adóbeli tartozásban vannak.

Bíró e' perben – bármennyit tegyen is az adóbeli tartozás' summája – a' Szbíró és Esküttt.

'S az elejökbe idézettek' summásan lett kihallgatása után, minden formás szertartásnak (egyedül a' megyei törvényszékre 's nem tovább leendő fellebbvitel hagyatván fenn) 's minden bármely egyéb törvényes orvoslásnak, 's jelesen a' törvényszüneti időknek is kizárásával, adóbeli tartozásaik rajtok, a' költségekkel együtt, valóságos végre hajtással is megvétetnek.

Fellebbvitel végrehajtás után.

Az erről rendelkező tc. 1840:XI. 13. 's 14. paragrafusok. [...]

BÁNATBÉRT (VINCULUM) KÖVETELŐ PERBEN

Felperes a' szerződő felek' egyike (vagy annak örököse és engedményese), azon fél t. i. mely a' szerződésnek maga részéről eleget tett, vagy ezt tenni kész, 's azon szándékát már törvényesen is bebizonyította. Azon szerződő fél vagy (személyességet magokban nem foglaló szerződésekre nézve) annak örökösi, és másféle képviselője ellen, mely (fél) a' szerződést be nem tölti.

A' Szbíróság e' perben csak akkor lehet bíró, ha a' bánatbérnek világos tartózkodásképpen, avagy legalább az ő bírósága előtt való megvehetése, előre kiköttetett a' szerződésben; vagy az elébe idézett alperes, ezen bíróság ellen kifogást nem tesz.

Felperesi részről azt kell bebizonyítni:

1. Hogy a' szerződés történt, 's miképpen? és hogy abban miféle 's minő esetben megadandó? Bánatbér foglaltatik.

2. Hogy a' szerződésnek általa elég tétetett, vagy nyilván szándékoltatott, mert a' belső akarat erre természetesen nem elegendő;

3. Hogy az alperes fél, a' részéről teendőket (annak idejében tenni) netalán bírói intés után is elmulasztotta.

Az ítélet' érdeme a' bánatbér fizetése – vagy nem fizetése – körül forog. És ha a' szerződésben az egészre nézve világos tartózásképpen leendő bíráskodás ki nem köttetett: a' Szbíró, ítéletében a' megmarasztottat, egyszersmind a' szerződés' betöltésére (is) nem kötelezheti.

A' Szbíró mint világos tartozási bíróság ítélvén, e' féle ügyben: a' perköltségeket is megtéríttetheti a' megmarasztott alperessel; a' fellebbvitel – éppen ez okból – végrehajtás után megengedhető.

Tulajdonképpen a' bánatbér más, és más a' vinoculum vagy kötés is. Mert bánatbérnek akkor van helye, ha a' szerződésben az köttetnék ki, hogy ha valamelyik szerződő fél, ezen szerződést megbánván, el akar attól állni, fizessen vagy adjon a' másiknak ennyit és ennyit. És ekkor el is lehet a' szerződéstől a' bánatpénz letétele mellett büntetlenül állni. Kötés pénz vagy bér pedig az, midőn valaki csak azért, mert nem teljesíté teljesítendőjét, már lakol valamivel, és e' mellett a' szerződést is tartozik megállni. Mindazáltal ezek a' közéletben nem annyira különböztetvén meg: itt ama' címet megtartani annál kevésbé tartózkodtam, mivel ezen mind két pernek lejárata egyforma, 's mivel az ítélet' érdemét úgy is az egyenkénti szerződések ezerféle stylusai határozzák el. [...]

BECSTELENÍTÉSI P. (DEHONESTATORIUS)

Indítja a' magát megbecstelenítettnek vélő, a' becstelenítő (k) nemes vagy tisztes helyzetbeli ellen.

Tárgya: a' becstelenítésnek valósággal, hányszor, miképpen, és kik által? lett elkövetése. Az alperes' védelmére az szolgálhat, ha a' becstelenített a' sértést hasonlóképpen visszatorlotta, mely esetben annak kereseti joga nincsen: vagy ha a' követelt tételményt nem cselekedte; vagy a' felperes becstelennek már ítélet által ki van mondva. Mert ilyest becsületében sérteni nem lehet. Mely esetekben a' büntetés alól fölmenttetik.

De ha valaki ellen be lehet is bizonyítni, hogy olyakat tett, mik becstelenséget vonnak magok után, 's az oly tetteket felfedezni szabad, sőt, kötelesség is; mindazáltal azért becstelennek – mielőtt az illető ítélő bíró azon tetteknek ilyenségét ellene kimondaná – büntetlenül senkit nem lehet nevezni.

Az egyszerű (simplex) becstelenítés' díja 100 forint, 2/3 részben a' bíróságot, 1/3 r. a' felperest illetendő. A' mineműsítettnek (qualificata, ha t. i. valaki valóban nemesnek nemességét tagadja, vagy azt gyalázatosnak és hitszegőnek nyilatkoztatja) 200 ft. díja egészen a' sértett felet illeti.

A' hány a' sértő és sértési különtétemény (actus), annyiszor számítandó a' büntetés, azonegy perben is.

A' perköltségek nem ítéltethetnek meg.

A' fellebbvitel végrehajtás után. [...]

Bűnhesztési tárgyakbani tiszti vizsgálat – és a' tanúk' szembeállítása' érdemébeni észrevételek

Valamint a' csupa nyomozás' (investigatio) alkalmával senkit sem szükséges hit alatt kikérdezni, hanem a' dolog' mibenlétét, a' nyomozó bíró – úgy szólván fűtől fától – csak úgy beszéd közben is – tudakolhatja; úgy az ezt követő tiszti vizsgálat (disquisitio) mint szoros értelembeni bírói tétetmény, már többféle törvényes tekintetek alá esik. Nevezetesen:

a) Ezt a' Szbíró már maga is teljesítheti, hanem Esküttének is jelen kell – szabály szerint – azon lenni; 's nem elég annak azt csupán aláírni – a' mint hogy

b) Mindkettőjük beszélvén benne, valamint a' kiküldetésnek (ha ugyan előrebocsáttatott)

mindkettőre nézve kelle már lenni, úgy az erről készítendő bizonyítvány' fejezetének és berekesztésének így kell szerkesztve is lenni – „mentünk" „kihallgattuk" „kiadjuk ezen hiteles bizonyságlevelünket". Vagy ha ez a' jelentésben foglaltatik ily formán „tesszük ezen hivatalos jelentésünket". Önként értetvén, hogy:

c) Mivel ennek valóságos szövevényében szintúgy a' tanúk beszélnek, mint a' polgári ügyek iránt véghez vitetni szokott tanúvallatásokban: erre és még a' tanúk' kihallgatására nézve is, már fennebb érdeklett több egyebekre nézve megtartandókat, itt is meg kell tartani. Ellenben

d) Itt már a' kérdő pontokat magának a' vizsgáló bíróságnak kellvén feltenni, 's azokat mástól nem várhatván; arra kell ügyelnie, hogy azok az ügy' velejéből (ex visceribus causae) merítvék; és a' lett dolog' valóságos mibenlétének, tehát a' bűnnek vagy ártatlanságnak kitüntetésére egyformán irányozvák legyenek. [...]

A TALPONÁLLÓ TÖRVÉNYSZÉK

(rögtön talponítélő t. sz. Judicium Statarium) eljárását a' Szbíróságra nézve illetőleg

[...] Legyen elég, az ez érdemben költ, 's a' M. K. Helytartó Tanácsnak 1841-i Sz. Iván hó' 22-én 22 659. sz. a. költ körlevele mellett leküldött legfelsőbb szabályokat a' LXX. sz. alatt előadni. Megjegyezvén, mi magában is értetik, hogy a' talpon állva ítélés mint törvénykívüli bíráskodás, vagyis mintegy a' legfőbb hatalomnak, bizonyos esetekben és móddal leendő gyakorlására való felhatalmaztatás tekintendő lévén: azt nem lehet addig is – míg a törvény mást (!) nem rendel – másképpen, mint éppen csak a' meghatalmazó (felség) által kiszabott feltételek' szoros megtartása mellett, gyakorolni. Különben a' felhatalmaztatással való visszaélésnek 's nem szabály szerinti ítélőszéki eljárásnak kellene annak téteményét neveznünk.

Ezenkívül egy – legfelsőbb helyen is észrevétel nélkül megfordult – ilyes ítélőszéki jegyzőkönyvet – mint az egész eljárást és így a' Szbírói e' részbeni feladásokat is –, kitüntetőt, tán nem lesz fölösleges, a' LXXI. sz. alá mellékelni.

ESKÜFORMÁK

BECSÜSÖK ESKÜJE

[...] Én (a' becsüsnek saját nevét kell mondania) esküszöm az élő istenre (a' rom catholicusok: boldogságos szűz Máriára és istennek minden szenteire), hogy azon becsüt, melynek megtételére felszólíttattam, igaz jó lélekkel fogom teljesítni. 'S az általam becsü alá veendő tárgyak' értékét sem többre, sem kevesebbre nem teszem, mint a' mennyit azok saját belátásom és lelkiismeretem szerint valóban megérnek. Isten engem úgy segéljen (rom cathol. a' boldogságos Szűz és Istennek minden szentjei). [...]

TANÚK' ESKÜ FORMÁJA

Kereszténveké:

[...] Én N. N. esküszöm az élő istenre, teljes sz. háromságra, a' ki atya, fiú és sz. lélek (rom. cath. boldogságos szűz Máriára és Istennek minden szenteire), hogy a' tőlem kérdendő dologban, félretévén hasznomat, káromat, barátságot, gyűlöléseget, ígéretet, adományt és minden emberi tekintetet, egyedül a' tiszta igazságot, úgy mint azt tudom, láttam, hallottam, tapasztaltam, fogom bizonyítani, abból a' mit tudok elhallgatni 's a' mit nem tudok, mondani semmit nem fogok. Isten engem úgy segéljen (boldogságos Szűz és Istennek minden szentei). [...]

Zsidóké:

[...] Melyet a' Talmudra tett kézzel, föltett kalappal, napkeletfelé fordulva a' zsinagógában, halottas ingben – vagy ha máshol is, legalább valamely meghitelt [Beglaubter] zsidó elöljáró' jelenlétében és palástöltéssel szokás vele letétetni:

Én N. N. Zsidó, esküszöm az élő istenre, a' Szent Istenre, a' mindenható Istenre, ki az eget, földet, tengert és mindeneket, mik azokban vannak, teremtette: hogy a' kérdésbeli dolog felöl mindeneket, a' mint láttam, hallottam vagy tapasztaltam, igaz lelkiismeret szerint megvallok, semmit abból el nem tagadok, és semmit hozzá nem adok. Ha pedig ellenkezőt cselekedném: a' föld engem nyeljen el, mely Dátánt és Abiront elnyelte; a' gutaütés és bélpoklosság szálljon meg, mely Elizeus' könyörgésére Sziriai Námánt elhagyta, és Elizeus szolgáját, Jezit megszállotta. És ha hamisan esküszöm: a' nyavalyatörés, a' vérfolyás jöjjön rám; a' hirtelen guta üssön meg, és a' véletlen halál ragadjon el; vesszek el testestül, lelkestül és minden vagyonostul, és Ábrahám' keblébe soha ne jussak. És ha hamisan esküszöm: a' Sinai hegyen Mózesnek adatott törvény engem töröljön el; és minden írás, mely Mózes' öt könyvében írva van, kárhoztasson el, és ha esküvésem nem igaz: töröljön el engem Adonaj és az ő istenségének hathatósága. Amen (H. T. K. III. R. 36. c.). [...]

ZSOLDOS 116–255. P.

BÜNTETŐJOGI REFORMJAVASLATOK

388.

1843

AZ 1840. ÉVI 5. TÖRVÉNYCIKK ÁLTAL A BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYVVEL VÁLHATATLAN KAPCSOLATBAN LEVŐ BÜNTETŐ- S JAVÍTÓRENDSZER BEHOZÁSA IRÁNT KIMERÍTŐ VÉLEMÉNYADÁS VÉGETT KIKÜLDÖTT ORSZÁGOS VÁLASZTMÁNY JELENTÉSE

A BÜNTETŐELJÁRÁSRÓL ÁLTALÁBAN

1. § Mindazon büntettek, melyekre a jelen büntetőtörvénykönyv büntetést rendel, ezen törvénykönyvben megállapított eljárás alá tartoznak.

2. § Ily bűntettek miatt, a jelen törvénykönyvben megállapított eljáráson kívül, senkit háborgatni s a bíróság által a büntetőtörvények szerint kimondott ítélet nélkül senkit büntetni nem szabad.

[...]

3. Fejezet

A bűnvizsgáló bírákról

10. § Bűnvizsgálatot tesznek:

a) Felségsértés, hűtlenség, pénzhamisítás és a király személye elleni sértő kifejezések eseteiben, a királyi ítélőtábla által kiküldendő egy ítélőmester és egy ülnök; egyéb bűntetteknél:

b) Megyékben a járásbeli szolgabíró esküdtbíró társával együtt.

c) A jászkun kerületekben az illető község főbírája vagy rendszeresített helyettese és egy jegyző;

d) A hajdúkerületben a város hadnagya vagy rendszeresített helyettese és egy jegyző [...];

[...]

4. Fejezet

A közvádlókról

29. § A közvádlás kötelessége a következő bűntetteknél, úgymint

a) felségsértés

b) hűtlenség

c) pénzhamisítás

d) a király személye elleni sértő kifejezések eseteiben a szent korona ügyvédét, ezen előszámlált bűntetteken kívül pedig, minden egyéb bűntetteknél az illető törvényhatóságnak tiszti ügyészi hivatalát illeti, mely fő- és alügyészekből áll, és ha némely megyékben, kerületekben és városokban a tiszti ügyészek munkaköre annyira növekednék, hogy a pontos eljárás erejüket felülhaladná, az illető törvényhatóságok tiszti ügyészeik számának szaporítását a királyi helytartótanács útján a kimutatandó szükséghez képest szorgalmazhatják, és ez tőlük a szükség valósága esetében megtagadtatni nem fog. [...]

5. Fejezet
A perbe fogó székről

39. § Perbe fogást határoz a perbe fogó szék, mely felségsértés, hűtlenség, pénzhamisítás és a király személye ellen sértő kifejezések eseteiben a királyi udvari főtörvényszék ülnökeiből félévről félévre a kinevezés rendsora szerint kiküldendő 13 tagból álland; kik között a hivatal méltósága vagy kinevezési elsőbbség határozza el az elnökséget.

40. § Ezen előszámlált bűntetteken kívül minden egyéb bűntetteknél a perbe fogást az illető törvényhatóság perbe fogó széke határozza el, mely az elnökkel együtt 13 tagból álland, de végzéshozásra 7 tag is elégséges. [...]

6. Fejezet
Az ítélőszékekről

52. § Felségsértés, hűtlenség, pénzhamisítás és a király személye elleni sértő kifejezések eseteiben első bíróságú ítélőszék a királyi ítélőtábla, ítélethozásra az elnökkel együtt 19 tag elégséges.

53. § Egyéb büntetőperek elítélésére, mindenik törvényhatóságban első bíróságú törvényszék állíttatik fel, mely egy elnökből és 12 rendes ülnökből álland, de ítélethozásra az elnökkel együtt 7 tag elégséges. [...]

JELENTÉS 147–162. P.

BÍRÓI HATÓSÁGOK

389.

1853
A' BEL-, IGAZSÁG- ÉS PÉNZÜGYI MINISTEREKNEK
1853-I JANUÁR 19-ÉN KELT RENDELETE

MELLYEL A' MAGYARORSZÁGI HELYTARTÓSÁG, MEGYEI HATÓSÁGOK ÉS SZOLGABÍRÓI HIVATALOK SZERKEZETÉT ÉS HIVATALOS HATÁLYÁT, TOVÁBBÁ A' BÍRÓI HATÓSÁGOK SZERKEZETÉT ÉS A' RENDSZERESÍTETT FIZETÉSEK ÉS NAPDÍJAK VÁZLATÁT, NEMKÜLÖNBEN EZEN SZERVEZET LÉTESÍTÉSÉT TÁRGYAZÓ LEGFELSŐBB HATÁROZVÁNYOK TÉTETNEK KÖZHÍRRÉ

C. LEGFELSŐBB HATÁROZATOK
A' BÍRÓI HATÓSÁGOK HATÁSKÖRE IRÁNT MAGYARORSZÁGBAN

1. § A' kerületi főtörvényszékek állanak:
1. egy elnökből;
2. a' szükséghez képest egy alelnökből;
3. a' szükséglethez képest meghatározandó számú kerületi főtörvényszéki tanácsosokból; a' szükséges számú:
4. tanácstitkárokból és titkári segédekből, kik úgy az ülési jegyzőkönyvek vezetésére, mint a' tanácsvégzések elkészítésére is alkalmazandók;
5. a' segédhivatalok úgymint: iktató-, kiadó- és irattári hivatalok elöljáróiból, a' mennyiben ezen hivataloknak egy személybeni egyesítése lehetségesnek mutatkozik, segédhivatali igazgató nevezettel;
6. ezek segédeiből, kik az egyes segédhivatalok vagy ügyosztályok vezetésével bízatnak meg;
7. hivatali tisztekből 's járulnokokból az irattári és kiadóhivatalok ügyeire nézve;
8. tanácsszolgákból, iroda- 's hivatalszolgákból és, a' hol szükségesnek mutatkozik, szolgasegédekből.
[...]

3. § A' kerületi főtörvényszékek vezetése 's fölügyelete alatt a' szolgabírói hivatalok mint bíróságok 's első folyamodási törvényszékek léteznek, mely utóbbiak vagy kerületi törvényszékek, vagy megyei törvényszékek.

4. § A' törvényszékek kirendelésénél az szolgáljon elvül, hogy rendszerint minden megyében egy törvényszék állíttassék föl. Kivételeknek csak annyiban van helye, mennyiben a' terület és népességhez képest vagy valamely nagyobb megyében két ilyes bíróságnak fölállítása, vagy egy törvényszék hatályának két vagy több megyékre leendő kiterjesztése lehetőnek vagy szükségesnek találtatnék.

5. § A' törvényszékek az öt közigazgatási terület fővárosaiban, vagy a' hol igen tetemes kiterjedésű és különös fontosságú ügyek léteznek: „cs.k. kerületi törvényszékeknek", különben „cs.k. megyei törvényszékeknek" nevezendők, 's egy elnökkel vagy elölülővel, tanácsosokkal 's a' fogalmi és irodai szakban a' szükséges segédszemélyzettel, 's kellő számú szolgákkal töltendők be. A' cs. k. kerületi törvényszékek 's megyei törvényszékek hatásköre – azon ügyeket kivéve, melyek a' büntető perrendtartás 's a' törvényhatósági szabály határozatai szerint a' kerületi törvényszékeknek tartattak fönn – átalában egymás között egyenlő. Mennyiben illeti az első folyamodási törvényszékeket a' szolgabírói hivatalok mint bíróságok fölött a' felügyeleti jog, az a' törvényszékek iránti különös törvény által határoztatik meg.

6. § A' törvényszékek ügyköre a' szolgabírói hivatalnak mint bíróságnak ügykörét is magában foglalja a' törvényszékek székhelyeire 's átalában azon vidékrészekre nézve, melyek a' szolgabírói hivatal bírósági hivatalos eljárásai tekintetében ezekhez utasítvák.

Ha valamely törvényszék székhelye nevezetes és népes városban létezik, úgy a' törvényszolgáltatás könnyebbítése és előmozdítása végett az említett helyben a' különös rendelet által kijelölendő jogügyekre nézve bíróságképpen egy vagy több szolgabírói hivatal állíttathatik föl. Az ilyes szolgabírói hivataloknak mint bíróságoknak ügyei azonban a' törvényszék elnöke által kijelölendő kerületi vagy megyei törvényszékbeli hivatalnokok által végzendők. De ezen hivatalnokok a' törvényszék létszámában maradnak, 's annak többi hivatalnokaival a' szolgálati idő szerint lépnek elő osztályuk magasb fizetési fokozatába.

[...]

8. § Oly városokban, melyekben saját, önálló kereskedelmi törvényszékek szükségessége mutatkozik, ilyes törvényszékek állíttatnak föl. A' személyzeti létszám akkép szabályoztatik, mint az ugyanott létező törvényszékeké. Ezen kereskedelmi törvényszékek hivatalnokai járandóságaik 's rangjukra nézve ezen törvényszék hivatalnokaival egyenlők.

9. § A' többi törvényszékeknél a' kereskedelmi ügyek, ugyanazon törvényszékek által a' kereskedői rendhez tartozó ülnökök meghívása mellett, kezeltetnek.

A' mennyiben kivételképpen más egyes helyeken a' létező viszonyok miatt, ezenkívül a' kereskedelmi törvényhatóság gyakorlása iránt különös intézkedés teendő, az különös határozatoknak tarttatik fönn.

10. § Azon bíróságoknál, melyekre a' bányatörvényhatóság gyakorlása bányászatértő ülnökök meghívása mellett ruháztatik, ott, hol szükségesnek mutatkozik, a' bányakönyv vezetése iránt kellő intézkedés teendő; a' bányakönyvvezetéssel megbízandó hivatalnokok ezen ügyletre nézve mindenesetre fölesketendők.

[...]

17. § Minden kerületi főtörvényszéknél a' kerületi főtörvényszék területébeni törvényszékeknél létező álladalmi ügyészségi személyzet fölötti őrködés 's a' büntető perrendtartás szerint reá ruházandó különbeni működések ellátása végett egy álladalmi főügyész, az egyes kerületi törvényszékeknél pedig az álladalmi ügyészségi szolgálat ellátása végett, álladalmi ügyészek és ott, hol szükségesnek látszik, helyettesek is rendeltetnek ki. Úgy az álladalmi főügyész, mint minden álladalmi ügyész mellé is a' szolgálatukhoz megkívántató irodai és szolgaszemélyzet rendelendő azon bíróság létszámából, melynél az alkalmazva van.

TÖRVÉNYLAPOK 1853. FEBRUÁR 24. III. DB.

390.

1853-I MÁJUS 3-ÁN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS

KIHATÓ MINDEN KORONAORSZÁGOKRA, A' KATONAI HATÁRŐRSÉGET KIVÉVE, MELLYEL AZ ÖSSZES BÍRÓI HATÓSÁGOK BELSZERKEZETE ÉS ÜGYRENDTARTÁSA IRÁNT EGY ÚJ TÖRVÉNY HIRDETTETIK KI, 'S MEGÁLLAPÍTTATIK, HOGY AZ MAGYAR-, HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGBAN, A' SZERBVAJDASÁGBAN, A' TEMESI BÁNSÁGBAN ÉS AZ ERDÉLYI NAGYFEJEDELEMSÉGBEN 1853-I JÚLIUS 1-JÉN, A' TÖBBI KORONAORSZÁGOKBAN PEDIG AZ OTT ÚJRASZERVEZENDŐ JÁRÁSI HIVATALOK (PRAETURÁK) 'S A' TÖBBI BÍRÓSÁGOK HATÁLYOSSÁGÁVAL EGYIDEJŰLEG LÉPEND ALKALMAZÁSBA

Mi Első Ferenc József, Isten kegyelméből, ausztriai császár [...]
oly célból, hogy minden bírói hatóságok belszerkezete és ügyrendtartása a' törvényszolgáltatásnak az 1851-i december 31-én kelt nyílt parancsunkban megállapított elveivel összhangzásba hozassék, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után következendőket határoztuk:

I.

Ezen törvény hatályossága minden koronaországokban, Magyar-, Horvát- és Tótországot, a' Szerbvajdaságot, a' temesi bánságot és az Erdélyi nagyfejedelemséget kivéve, az ott újraszervezendő járási hivatalok (praeturák) 's a' többi bírói hatóságok hatályosságával egyidejűleg; Magyar-, Horvát-, Tótország, a' Szerbvajdaság, a' temesi bánság és Erdély koronaországokra nézve pedig 1853-i július 1-jén kezdődik.

Ez által az ezen törvény tárgyai iránt létezett minden eddigi törvények, különösen a' nehány koronaországok számára 1850-i június 28-án kibocsátott bírósági szerves törvény (Birod. Törv. Lap. 258 sz.) 's az 1852-i július 28-án kelt igazságügyministeri rendelet (Birod. Törv. Lap. 156 sz.), mely által az erdélyi bírói hatóságok belszerkezete és ügyrendtartása iránt egy ideiglenes utasítás bocsáttatott ki, hatályon kívül tétetnek.

II.

Minthogy nehány koronaországokban az országos táblai és telekkönyvi szerkezet éppen nem létezik, másokban pedig az országos táblai és telekkönyvi ügyek jelenleg kirekesztőleg a' járási bíróságokhoz utasítvák; ennélfogva magában érthető, hogy az ilyes ügyek kezelése iránt ezen törvényben foglalt szabályok, az elsőbb nemű koronaországokban éppen nem, az utóbbi neműekben pedig csupán a' járási bíróságoknál alkalmazandók.

III.

A büntető törvényszolgáltatásban előforduló ügyekre jelen törvény határozatai annyiban alkalmazandók, a' mennyiben ezek minőségöknél fogva arra alkalmasak, 's az iránt a' büntető eljárást tárgyazó szabályok által különös intézkedések nem tétetnek.

IV.

A' legfőbb törvényszék is a' különböző koronaországokból hozzá érkező ügyek tekintetében ezen törvény szabályai szerint köteles eljárni. Azonban ez által a' reá nézve fönnálló alapszabályban 's a' számára kibocsátott egyéb különös határozatokban semmi változás sem tétetik.

V.

Jelen törvény a' katonai bíróságokra nem alkalmazható.

VI.

Magyar- Horvát- és Tótországban, a' Szerbvajdaságban, a' temesi bánságban és az Erdélyi nagyfejedelemségben az ezen törvény első részében a' bírói hatóságok hatásköre iránt foglalt szabályok a' szolgálathelyek betöltése, a' nyugalomba tétel 's a' fegyelmi esetekbeni határozatok tekintetében csak az újraszervezendő bírói hatóságok behozatalával lépnek hatályba. Addig ezen ügyekben az említett koronaországokban eddigelé fönnállott szabályok és rendelkezések szerint kell eljárni. Hasonlóképp az említett koronaországokban az ezen törvény által kijelölt közvetlen ügyforgalom a' bírói hatóságok és az igazságügyi ministerium között a' fegyelem és közigazgatás tárgyai iránt, a' szervező bizottmányok fönnállása alatt nem alkalmazandók, 's ezen ügyeknek ezen bizottmányokon, az ideiglenes főtörvényszékeken vagy a' katonai és polgári kormányszéken keresztüli menete ideiglenesen az eddigi módon fönnhagyandó.

VII.

Az említett koronaországokban eddigelé az úgynevezett hiteles helyeken (loca credibilia) eltett irományok további intézkedésig azok őrizete alatt hagyandók, 's a' nálok letett okiratokróli kiadványozások ezen intézetek által az eddigi módon eszközlendők.

VIII.

Jelen nyílt parancs végrehajtásával igazságügyi ministerünk bízatik meg.

Kelt császári fő- és székvárosunkban Bécsben, ezernyolcszázötvenharmadiki május harmadikán uralkodásunk ötödik évében.

Ferenc József, s. k. PH
Gr. Buol-Schauenstein. Krauss
Legfelsőbb rendeletre:
Ransonnet

TÖRVÉNYLAPOK 1853. JÚNIUS 30. XII. DB.

391.

TÖRVÉNY A' BÍRÓSÁGOK BELSZERKEZETE ÉS ÜGYRENDTARTÁSA IRÁNT

ELSŐ RÉSZ
A' BÍRÓI HATÓSÁGOK BETÖLTÉSÉRŐL VEZÉRLETÉRŐL ÉS ELLENŐRZÉSÉRŐL

Első fejezet
A' bírói hatóságoknáli alkalmaztatás kellékeiről

● Általános kellékek

1. § Az álladalmi szolgálatba fölvétel végett átalában előszabott tulajdonok a' bírói hatóságoknáli alkalmaztatásra is megkívántatnak.

2. § Különösen, senkit sem szabad valamely bírói hatóságnáli szolgálattételre bocsátni, kinek feddhetetlen erkölcsi és politikai magaviselete, kielégítő tanúsítványok által vagy másképpen kétségen kívül nincs helyezve.

3. § Oly személyek, kik valamely bűntettben, nyerészkedésből származó vagy a' közerkölcsiséggel ellenkező vétségben, avagy ilynemű kihágásban bűnösöknek ítéltettek, vagy alóla csupán a' bizonyítékok elégtelensége miatt mentettek föl; továbbá oly személyek, kik más törvényszegésért hathónapi vagy még hosszabb fogságra ítéltettek, vagy már korábban törvényellenes cselekvények vagy kötelességsértések miatt az álladalmi szolgálatból elbocsáttattak, Ő Felsége világos engedelme nélkül, sem a' bírói hivatal gyakorlására, sem a' bíróságnáli egyéb alkalmazásra nem bocsáttathatnak. Ha valamely ilyetén személynek sikerülne az álladalmi szolgálatba becsúszni, tüstint elbocsátandó, mihelyest az őt gátló akadály fölfedeztetik.

4. § Csőd alá került adósok, kiknek csődtárgyalása még be nem fejeztetett vagy a' kik teljesen ki nem mutatták, miszerint fizetési tehetetlenségök csupán balesetnek tulajdonítandó és a' bíróilag pazarlóknak nyilvánítottak bírói hivatalra 's bíróságnáli minden egyéb alkalmaztatásra képtelenek.

● Különös kellékek

a) a' fogalmi szakban

5. § A' bíróságoknáli fogalmi szakbani alkalmaztatásért folyamodók kötelesek a' különös

szabályok által meghatározott tulajdonságokat kimutatni, valamint az ezen szabályok által a' nyelvismeretek tekintetében kitűzött kellékeknek eleget tenni.

A' bírói hivatal folytatására, mindenesetre a' huszonnegyedik évnek meghaladása szükségeltetik.

b) az irodai szakban

6. § Az irodai szakban alkalmazásra csak azok bocsátandók, kik hiteles tanúsítványok által, a' megkívántató képességek és ismeretek bírását kimutatják, miszerint tőlök a' kért szolgálat kielégítő teljesítése 's az irodai ügyletekbeni további megfelelő kiképződés várathatik. Továbbá azon bíróságnál, melynél alkalmaztatni kívánnak, elölegesen jó sikerű vizsgálatot is kell kiállaniok. Ezen vizsgálat tollba mondott 's írásbeli fogalmazványok helyes és olvasható leírásában és másolásában áll, 's a' mennyiben telekkönyvhivatalnoki vagy számvizsgáló állomásrai alkalmasság forog fenn, az ehhez szükséges külön ismeretekre is kiterjesztendő.

Bírósági végrehajtói helyért folyamodóknak legalább olvasni és írni tudniok 's bírói jelentések fogalmazására képeseknek kell lenniök.

Második fejezet
A' bírói hatóságoknáli szolgálathelyek betöltéséről

● Kinevezés:

a) Ő Felsége által

7. § A' legfőbb törvényszék 's a' főtörvényszékek (báni tábla) elnökeinek és alelnökeinek, az első folyamodási törvényszékek főnökeinek, továbbá a' legfőbb törvényszék és a' főtörvényszékek tanácsosainak kinevezését Ő Felsége Magának tartja fönn.

b) az igazságügyi minister által

A' többi igazságügyi szolgálatok betöltése, a' mennyiben a' következő határozatok kivételt nem foglalnak magukban, az igazságügyi ministert illeti.

[...]

Rokonsági vagy sógorsági akadály

17. § A' törvényszékek főnökei, tanácsosai, szavazói és alárendelt fogalmi hivatalnokai között, továbbá a' járásbírák 's az azok alá rendelt fogalmi hivatalnokok között nem szabad föl- és lemenő ágbeli vérrokonságnak, sem oldalrokonságnak, bezárólag a' nagybátyáig és unokaöccsig, sem ugyanazon ízigleni sógorságnak létezni. [...]

18. § Ha valamely bíróságnál ilynemű rokonsági vagy sógorsági viszony léteznék, vagy utóbb házasságok által támadna, ez azonnal célszerű áttétel által orvoslandó, azonban az érdekeltek hátránya és a' nélkül, hogy e' miatt más érdemesebb, vagy egyenlő tulajdonok és érdemek mellett, egyenlő rovazatban vagy egyenlő rangban álló hivatalnok szenvedjen. A' létező akadályról, azon hivatalnok, kinél az fennforog, a' bíróság elnökéhez, 's ha az ennél magánál létezik, a' fölöttes bírósághoz tegyen jelentést. Időközben gondoskodjék a' bírósági elnök vagy a' fölöttes bíróság, miszerint a' rokonságban vagy sógorságban állóknak a' tanácskozásokban és tárgyalásokbani közös részvéte elkerültessék.

[...]

● A' bírósági személyek meghiteztetése

32. § Egy igazságügyi hivatalnoknak vagy szolgának sem szabad hivatalát gyakorolni a' nélkül, hogy az elé szabott esküt letette volna. Az igazságügyi hivatalnokok és szolgák fölesketésének nemcsak az álladalmi szolgálatba lépés alkalmával, hanem minden magasb szolgálati állomásba lépéskor is helye van.

33. § A' főtörvényszékek elnökei a' szolgálati esküt a' ministernek vagy annak kezébe teszik le, kit a' minister e' végre kiküld. Az első folyamodási törvényszékek főnökei a' főtörvényszék elnöke által, oly járási bíróságok főnökei, melyeknél az igazságszolgáltatás a' politikai igazgatástól külön van választva, azon első folyamodási törvényszék elnöke által,

melynek körületében létezik a' bíróság; a' törvényszékek tanácsosai és egyéb fogalmi hivatalnokai 's a' segédhivatalok igazgatói azon bíróságok főnöke által, melyhez rendelvék, eskettetnek föl. Alattas irodai hivatalnokok és szolgák a' segédhivatal főnöke által hiteztetnek meg.

TÖRVÉNYLAPOK 1853. MÁJUS 19.

ÜGYÉSZSÉG

392.

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISTERIUMNAK 1850-I JÚNIUS 30-ÁN KELT RENDELETE

MELY ÁLTAL AZ 1850-I JÚNIUS 28-ÁN KELT LEGFELSŐBB HATÁROZVÁNY KÖVETKEZTÉBEN MAGYAR-, HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGBAN, A' SZERBVAJDASÁGBAN ÉS TEMESI BÁNSÁGBAN A' KÖZÜGYÉSZEKNEK EDDIGI HATÁLYOSSÁGA MEGSZÜNTETIK, ÉS EZEN HATÁLYOSSÁGNAK AZ ÁLLADALMI ÜGYÉSZSÉGRE ÁTRUHÁZÁSA MEGÁLLAPÍTTATIK

1. § A' királyi ügyek igazgatóságának (causarum regalium directoratus), továbbá a' megyékben szabad királyi városokban, Jászkun kerületekben, Hajdúvárosokban, egyházi nemesi székekben, a' Tiszán inneni k. kerületben, Túrmezőn, Szepesi városokban eddig létezett tiszti ügyészek és átalában minden egyéb ügyészeknek eddigi hatályossága, miszerint büntető perek vitelére vagy bűnvádi vizsgálatok tételére hivataloknál fogva megbízva voltak, ezennel megszűnik.

2. § Ellenben, egyelőre 's az álladalmi ügyészség végleges rendeztetéséig azon polgári ügyek vitele, mely eddig a' kir. ügyek igazgatóságának kötelességében állott, annál ezentúl is meghagyatik.

A' szabad kir. városok, kerületek és egyéb testületek, melyek törvényhatóságot gyakorlottak, a' városi, kerületi vagy egyéb testületi jószágra vonatkozó és minden egyéb polgári pereiket arra rendelendő magánügyvédek (községügyvédek) által folytatandják.

A' szegény feleknek ingyeni képviseltetése egyelőre, csak az időleges ügyvédi rendtartás kibocsátásáig, az illető bíróság által megállapítandó körrend (turnus) szerint, a' bírósági járásban található ügyvédek által fog történni.

3. § Mindazon bűnvádi ügyletek ellátása, melyek eddig az első szakaszban megnevezett igazgatósági és tiszti ügyészek által viseltettek, az álladalmi ügyészségre ruháztatik. Szintúgy tartoznak az első osztályú járási bíróságok (járási társas bíróságok) és a' megyei törvényszékek mellett alkalmazott álladalmi ügyészek egyelőre 's az árvaügyekbeni új rendelet kibocsátásáig a' városoknál és vármegyéknél eddig létezett árvák ügyészei hivatalos teendőit végezni.

4. § A' bűnvádi ügyletek ellátásánál az álladalmi ügyészségnek a' büntető bíróságok illetősége és bűnvádi eljárás tárgyaiban már közzé tett ideiglenes rendelet fog zsinórmértékül szolgálni.

5. § Az álladalmi ügyészség főügyvédekből és ezek helyetteseiből, továbbá álladalmi ügyészekből és ezek helyetteseiből a' szükséges segéd személyzettel együtt fog állani.

6. § Mindegyik kerületi főtörvényszéknél egy főügyvéd helyettesével, mindegyik megyei törvényszéknél egy álladalmi ügyész szükséges számú helyettesekkel és mindegyik első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál) egy álladalmi ügyészi helyettes és pedig mindnyájan a' szükséges segédszemélyzettel együtt fogják az ügyeket vinni.

7. § Az első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál) alkalmazott álladalmi ügyészi helyettes köteleztetik mindazon büntető perekben, melyeknek tárgyalása és eldöntése az első osztályú járási bíróságokhoz (járási társas bíróságokhoz) tartozik, a' bűnvádi eljárás tárgyában kelt ideiglenes rendelet 25. § értelmében vádlóképp föllépni. Ugyanazon kötelezettsége van a' megyei törvényszéknél alkalmazott álladalmi ügyésznek is, azon büntető perekre nézve, melyek ez utóbbi bírósághoz utaltattak.

8. § Az álladalmi ügyészi helyettes vagy az álladalmi ügyész tartozik a' bűntettek vagy tévtettek iránt hozzájutott minden oly feljelentéseket, melyeket fontosaknak tart, valamint az értésére eső bizonyítékokat is, a' vizsgáló bíróval közleni, 's egyszersmind a' tényálladék kitudása, az ismeretlen tettesek kipuhatolása és a' vizsgálattétel iránt célszerű indítványokat tenni. E' végre a' bűnvádi eljárás tárgyában kelt ideiglenes rendelet 14. §-a és a' csendőrség iránti rendelet 38. §-a értelmében föl is van hatalmazva a' közbátorság fenntartására rendelt polgári és katonai hatóságokhoz a' szükséges megkereséseket intézni.

9. § Az álladalmi ügyészi helyettes vagy az álladalmi ügyész jogosítva van oly személyeket, kik elkövetett büntettek vagy tévtettek iránti felvilágosítások adására képesek lehetnének, előlegesen és feltétlenül járási egyesbírók, vagy ezek távolléte, avagy akadályoztatása esetében közbátorsági hatóságok hivatalnokai által és a' maga jelenlétében kihallgattatni. Ezenkívül sürgetős esetekben, a' vizsgáló bíró és helyettese távollétében, járási egyesbírók vagy közbátorsági hatóságok hivatalnokai által, szemlét, házkutatást tétethet, és azoknál személyesen is jelen lehet.

Mindezen esetekben a' föltett jegyzőkönyvek a' vizsgáló bíróval haladék nélkül közlendők, ki ezek formáját és teljességét megvizsgálni és szükség esetében a' tárgyalás ismétlését vagy kiegészítését eszközölni köteles.

10. § Az álladalmi ügyészi helyettesnek vagy álladalmi ügyésznek sem magának nem szabad vizsgálni cselekvényeket, mint: a' vádlottak formaszerű kihallgatását, a' tanúk hit alatti kikérdezését teljesíteni, sem a' vádlott vagy tanúknak a' vizsgáló bíró általi formaszerű kihallgatásánál jelen lenni.

De jogosítva van a' házkutatási szemlénél és irományok átvizsgálásánál jelen lenni, és azon tárgyakat kijelelni, melyekre a' vizsgálati cselekvények kiterjesztendők. E' végre a' vizsgáló bíró az álladalmi ügyészi helyettest vagy az álladalmi ügyészt az ily cselekvények iránt rendszerint, előlegesen tudósítsa, azonban, ha veszéllyel járna a' késedelem, azokat előleges értesítés nélkül is teljesítheti.

11. § A' vizsgálat végeztével a' vizsgáló bíró az irományokat az első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál) az álladalmi ügyészi helyettessel, a' megyei törvényszéknél az álladalmi ügyésszel közölje. Ezek kötelesek, legfölebb 14 nap alatt, írásbeli és okadatolt indítványaikat, az eddigi törvényes szokás értelmében vagy a' vádlottnak perbe fogatása, vagy netaláni felmentése iránt, vagy ezen előleges ítélet nélkül egyenesen a' vádlott megbüntetése végett az első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál), illetőleg megyei törvényszéknél benyújtani.

12. § Minthogy a' tiszti ügyészek intézete megszűnik, a' vádlottnak szabadságában áll az ügyvédek sorából, saját költségére, védelmezőt választani. Ha a vádlott a' választást a' bíróságra hagyja, vagy nincs annyi tehetsége, hogy magának saját költségére ügyvédet rendeljen, a' bíróság nevezzen részére egyet a' bíróság helyén letelepült ügyvédek számából, és ez köteles ezen megbízást elfogadni.

13. § Az álladalmi ügyészség tagjai függetlenek azon bíróságtól, melynél alkalmazvák. Ők mind a' vizsgálatbani számokra kijelelt részvétnél, mind pedig a' vádlottaknak a' büntető perekbeni üldözésénél is, a' büntett vagy tévtett által megsértett álladalmat képviselik, és a' nekik engedett jogosítvány körén belül arra kell ügyelniök, hogy a' bűnvádi tárgyalásoknál a' törvényes ügyfolyam megtartassék. Különösen az első osztályú járási bíróságoknál (járási társas bíróságoknál) alkalmazott álladalmi ügyészi helyettesek jogosítvák az első osztályú járási bíróság (járási társas bíróság) kerületében fekvő valamennyi járásokbani vizsgálatokban és tárgyalásokban oly módon részt venni, hogy időnként felügyelnek arra, valjon az illető járási bíróság hivatalát a' törvények és a' bűnvádi illetőség és eljárás iránti ideiglenes rendelet értelmében folytatja-e.

14. § Az első osztályú járási bíróságoknál (járási társas bíróságoknál) levő álladalmi ügyészi helyettesek és megyei tövényszékeknéli álladalmi ügyészek a' kerületökbeli főügyvéd alá rendelvék. Ennek megbízásait tartoznak elfogadni és teljesíteni.

15. § Minden hónap végével kötelesek az első osztályú járási bírósági (járási társas bírósági) álladalmi ügyészi helyettesek és a' megyei törvényszékeknéli álladalmi ügyészek az elintézett és még folyamatban levő bűnvádi ügyek, és az utóbbiak állása iránt, a' főügyvédnek jelentést tenni. Egyes bűnvádi esetekben is, ha valamely vizsgálat megindítása vagy megszüntetése, vagy csak egyes vizsgálati lépések forognak is kérdésben, a' mennyiben az ügy fontossága miatt szükségesnek vélik, hozzá jelentést tegyenek, és magokat annak utasításaihoz tartsák.

16. § A' főügyvéd ügyel föl minden alája rendelt álladalmi ügyészekre. Joga vagyon, kerülete megyéiben előforduló minden egyes bűnvádi esetnél, az álladalmi ügyészi helyettes vagy az álladalmi ügyész helyett, vagy személyesen, vagy helyettese által, az álladalmi ügyészek hatályosságára kitűzött határok közt föllépni. Szintúgy akár az első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál), akár pedig megyei törvényszéknél előforduló minden egyes bűnvádi esetben, az alája rendelt minden álladalmi ügyészi helyettesek vagy álladalmi ügyészek sorából akármelyik álladalmi ügyészt az álladalmi ügyészt illető vizsgálatbani részvételre 's a' büntető per megindítására és folytatására megbízhatja, mely megbízásnak mind a' megbízott, mind az illető első osztályú járási bíróságnál (járási társas bíróságnál) vagy megyei törvényszéknél alkalmazott álladalmi ügyész engedelmeskedni kötelesek.

17. § A' főügyvédek közvetlenül az igazságügyi minister alá rendelvék. Csupán attól vesznek parancsokat, és nála tesznek egyes esetekben netalán szükséges jelentéseket.

Szintúgy, minden évnegyed véggel tartoznak az igazságügyi ministeriumhoz az annak folytában elintézett és még folyamatban levő bűnvádi ügyek felől jelentést tenni.

18. § Jelen rendelet az elöl kijelelt koronaországokra nézve azon időponttól kezdve folytonos hatályosságba lép, a' mint az újonnan szervezett bíróságok a' különböző kerületekben hivatalos működésöket valósággal gyakorolják.

Schmerling

TÖRVÉNYLAPOK 1850. JÚLIUS 8. LXXXVII. DB.

ÜGYVÉDI ESKÜ

393.

1850

ÜGYVÉDI ESKÜ LETÉTELÉT BIZONYÍTÓ DOKUMENTUM AZ ESKÜ SZÖVEGÉVEL

Mi, első Ferdinánd, Isten kegyelméből Ausztria Császárja, Magyar és Cseh Országoknak e néven ötödik, Dalmát, Horvát, Tót Galícia és Lodomeria Országok Apostoli Királya, Lombard, Velencei és Illiriai Király, Ausztriai Fő Herczeg, Lotharingia, Salzburg, Stayer, Carinthia, Carniolia, Felső és Alsó Silezia Fejedelme, Erdély Nagy Fejedelme, Morva Ország Őr Grófja, Habsburgi és Tyroli Gróf s a t. Adjuk emlékezetül, hogy ezen iratunk költe helyén és napján, hónapjában és esztendejében Hívünk Vitézlő Parasznyai Rácz Károly Királyi személyes Jelenlétünk Törvény széki Helytartója előtt Kegyelmes Királyi Rendeletünkhöz képest Királyi Ítélő Táblánk Kebeléből rendelt küldöttség, név szerint Kedvelt Hívünk, Nagyságos Apponyi Gróf Apponyi György, Arany Kulcsosunk és nevezett Királyi Ítélő Táblánk Bárója mint Küldöttségi Elnök, nemkülönben Hívünk, Vitézlő Nézettei Boronkay János Királyi Tanácsosunk és Osztroluczki Osztroluczky Miklós ugyanazon Királyi Ítélő Táblánk Bírái által maga módján ügyvédi tisztségre s eljárásra megvizsgáltatva és törvényes tudományának 's ügyességének dicséretes jelét bizonyítva, azon esküvést, melylyel országunk köz törvénye szerint minden ügyvédnek lekötve lennie kell, valóban és törvényesen letette következő szavakkal: Én, Parasznyai Rácz Károly esküszöm az egy Élő Istenre, hogy minden perlekedőknek, kik ügyeik védelmére és folytatására megkeresnek, minden tárgyakban, miket felvállalok, bár mint személy, tudniillik gazdag vagy szegény válogatása, az ellenféllel lehető cimborálás nélkül, félre tevén minden kérést, jutalmat, ked-

vezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet, kedvkeresést, Isten és annak igazsága, törvény és az Ország helybe hagyott szokásai szerint fáradságomhoz mért díj mellett igazán és híven szolgálni fogok, és őket védendem tőlem telhetőképp, 's perlekedőmet törvényes és elegendő ok nélkül felvállalt ügyében el nem hagyandom, sem a barátságos egyezést nem akadályozandom, Isten engem úgy segéllyen, és ekképpen ezen ügyvédi tisztség gyakorlatára 's Magyar Országunk 's hozzá kapcsolt részeknek bármely egyházi, tudniillik és világi törvényes Bírája előtt az ügyek vitelére alkalmasnak és képesnek találtatott. Miről jelen bizonságlevelünket királyi Törvényszéki Hiteles pecsétünk alatt mit nevezett Parasznyai Rácz Károly részére szükségest kiadatni és megengedni kívántunk, a Köz igazság úgy hozván magával. Költ Szabad Királyi Pest Városunkban December hónapnak tizenkilencedik napján Urunknak ezernyolcszáznegyvenedik évében.

OL GERINGER ÁLTALÁNOS IRATAI D. 55. 152. CSOMÓ 21 906/1850.

RÖGTÖNÍTÉLŐ ELJÁRÁS

394.

1850

A III. HADSEREG PARANCSNOKSÁGÁNAK RENDELETE

RENDELET A' CSÁSZÁRI KIRÁLYI III. HADSEREG PARANCSNOKSÁGTÓL,
1850-I MÁJUS 24-ÉRŐL MINDEN KATONAI KERÜLETI PARANCSNOKSÁGHOZ

melynél fogva minden a' katonaságnak, vagy annak, kitől bevitetik, fegyveres kézzel ellenszegülő, már besorozott 's a' hadi cikkelyekre megesketett szökevény (előbbi honvéd) ellen a' rögtönítéleti eljárás elrendeltetik, 's egyszersmind az 1849-i september 19-éről kelt rendelet, melynek folytán minden ily szökevénynek segédkezet nyújtó polgári személy hadtörvényszéki 's a' körülmények szerint rögtönítéleti eljárás alá veendő, újra kihirdettetik.

A' hadsereg parancsnokságához már előbb több rendbeli jelentések érkeztek, miszerint besorozott 's aztán megszökött honvédek elfogatásukra kiküldött katonai parancsnokságoknak fegyveres kézzel ellenszegülnek.

Egy újonnan előfordult hasonló eset következtében jónak látta a' hadsereg-parancsnokság ezennel azt rendelni, hogy jövőben minden a' katonaságnak, vagy annak, kitől bevitetik, fegyveres kézzel ellenszegülő, már besorozott 's a' hadi cikkelyekre megesketett szökevény ellen a' rögtönítéleti eljárás a' legközelebbi haditörvényszéknél elintéztessék, 's az a' 18. hadi cikkelyben szabott kötélbüntetéssel megbüntettessék, az ítélet megerősítése az illető kerületi parancsnoknak fenntarttatván.

Miután egyébiránt bebizonyult, hogy a' polgári személyek gyakran megszökött honvédeket eltitkolnak, a' hadsereg-parancsnoksága szükségesnek találja az 1849-i september 19-éről kelt rendeletet, melynél fogva minden polgári személy, mely egy a' cs. kir. csapatokba sorozott 's előbb a' felkelők hadseregében szolgált legényt a' cs. kir. hadiszolgálatból elszökésre rábeszél, az elszököttet eltitkolja, futását előmozdítja, vagy a' szökevénynek akármi módon segédkezet nyújt, haditörvényszéki 's a' körülmények szerint rögtönítéleti eljárás alá veendő, újra kihirdettetni.

Haynau

TÖRVÉNYLAPOK 1850. JÚNIUS 11. XIII. DB.

AZ OSZTRÁK BÜNTETŐ PERRENDTARTÁS

395.

1853-I JÚLIUS 29-ÉN KELT CSÁSZÁRI NYÍLT PARANCS,
MELLYEL A' BIRODALOM EGÉSZ TERJEDELMÉRE, A' KATONAI HATÁRŐRSÉGET KIVÉVE, EGY ÚJ BÜNTETŐ PERRENDTARTÁS BOCSÁTTATIK KI, 'S ELHATÁROZTATIK, HOGY AZON NAP, MELYEN AZ AZ EGYES KORONAORSZÁGOKBAN HATÁLYBA LÉPEND, UTÓLAGOSAN FOG MEGÁLLAPÍTTATNI

Mi első Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár [...];
1851-i december 31-én kelt határozványokkal már megállapítottuk azon elveket, melyek szerint jövendőre a' büntető eljárás birodalmunk minden országaiban szabályozandó.

Ezen elvek foganatosítása végett 's az igazságügyi és politikai hatóságoknak 1852-i september 14-én és 1853-i január 10-én kelt határozványaink által rendelt új szervezetével összhangzólag ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után a következendőket rendeljük:

I. Cikk

Az idemellékelt átalános büntető perrendtartás jövendőre birodalmunk egész területében, a' katonai határőrséget kivéve, minden polgári büntető bíróságoknál, a' bűntettek, vétségek és a' bíróságok büntető törvényhatósága alá tartozó kihágások fölötti büntető eljárásra nézve egyedüli szabályul tekintendő. Az egyes koronaországokbani hatálybaléptének napja utólagosan fog közzététetni.

II. Cikk

Ezen naptól kezdve az említett büntetésre méltó cselekvények tekintetébeni büntető eljárás és bírói illetőség iránt birodalmunk különböző országaiban eddigelő létezett minden szabályok hatályon kívül léptetendők.

III. Cikk

Ezen büntető perrendtartás szabályai rendszerint a' fönnebbi nap előtt elkövetett büntethető cselekvényekre is alkalmazandók, a' mennyiben a' következő IV., V. és VI. cikkekben kijelölt kivételes esetek valamelyike nem áll elő.

IV. Cikk

Jelen büntető perrendtartás a' hatályának kezdetekor már folyamatban levő büntető bírósági vizsgálatokra nem alkalmazandó, ha az illető büntető hatóság által már azon nap előtt egy bizonyos személy ellen a' vizsgálat megindítását rendelő [eljárásra utasító – perbe fogató] határozvány hozatott 's később meg nem szüntettetett.

Ez esetben a' büntető eljárás azon hatóságok által, melyek előtt az már folyamatban van, melyek az igazságügyi hatóságok új szervezete folytán mint büntető bíróságok amazok helyébe lépnek, az arra nézve eddigelő kiszabott módon folytatandó.

Ha pedig az ilyes határozvány valamely felsőbb bíróság későbbi intézkedése folytán megszüntettetett, a' további eljárás ezen bűnvádi eset iránt jelen büntető perrendtartás szerint folytatandó.

Ha jelen büntető perrendtartás hatályba léptekor valamely ilyes folyó vizsgálatra nézve felsőbb bírósági joglépés (az irományoknak valamely felsőbb hatósághoz hivatalbóli fölterjesztése, panasz, folyamodás, fölebbezés, semmisségi panasz) van folyamatban, vagy ha az előbbi törvény által e' végre szabott határidő még le nem folyt, maga ezen felsőbb joglépés pedig az említett határidő alatt közbevettetett, ez iránt a' felsőbb bíróságok annyiban

kötelesek jelen büntető perrendtartás szerint eljárni 's határozni, a' mennyiben e' szerint a' vádlott az előbbi törvények szerintinél kedvezőbb bánásmódban részesül.

Egyébiránt az ilyes folyamatban levő bűnvádi esetekre vonatkozólag azon fölebbezések, melyekre nézve a' több koronaországokban eddigelő létezett törvények szerint föllebbezési hatóságképp a' megyei törvényszékeknek kellett eljárniok, az ezek helyébe lépett első folyamodási törvényszékek által tárgyalandók 's döntendők el.

Végre azon koronaországokban, melyekben eddigelő az 1850-i január 17-én kelt büntető perrendtartás kötelező erejű volt, az országos főtörvényszékre mint föllebbezési hatóságra ruházott hatáskör, a' már folyamatban levő bűnvádi esetek tekintetében, jövendőre is az igazságügyi hatóságok új szervezete folytán helyébe lépő országos főtörvényszéket illeti.

V. Cikk

Ha valamely több személyek által elkövetett büntetésre méltó cselekvény miatt jelen büntető perrendtartás hatályba léptekor, a' bűntársak vagy bűnrészesek közül csak egy ellen hozatott is valamely polgári büntető hatóság által a' IV. cikkben említett nemű intézkedés, ha azonban ellene még első bírósági véghatározat nem keletkezett, a' büntető eljárás a' többi bűntársak 's bűnrészesek ellen is a' korábbi törvények szerint folytatandó.

Azon bűntársak és bűnrészesek ellen pedig, kik ellen azon időben, midőn közülük valamelyik ellen ilyes véghatározat keletkezett, a' vizsgálat megindítását rendelő [eljárásra utasító – perbe fogató] határozvány még nem hozatott, az eljárás a jelen perrendtartás szerint folytatandó.

VI. Cikk

Ha jelen büntető perrendtartás hatályának kezdetekor valaki ellen, valamely polgári büntető hatóság által, a' IV. cikk első pontjában kijelölt nemű büntető bírósági vizsgálat indíttatott, az eljárás, ha az bűntettre vonatkozik, az ezen személy által elkövetett minden oly büntethető cselekvényekre nézve is, melyek az eljárás folytában jutnak a' büntető bíróság tudomására – ha pedig a' vizsgálat csak vétség miatt indíttatott, az ezen személy által elkövetett minden egyéb vétségekre és kihágásokra nézve –, 's ha a' vizsgálat csupán kihágás miatt folyt, a' büntető bíróságok törvényhatósága alá tartozó minden egyéb kihágásokra nézve is, az elébb létezett törvények szerint folytatandó.

VII. Cikk

Ha pedig a' vizsgálat eddig csak vétség vagy kihágás miatt folyt, 's ha a' vizsgálat alatti egyén ellen később bűntett vádja is merül föl, vagy ha az eddig csupán kihágás miatti vizsgálat alatt álló személy vétséggel is vádoltatik, a' folyamatban levő vizsgálat az elsőbb esetben a' bűntettre, a' második esetben pedig a' vétségre nézve jelen büntető perrendtartás szerint illető bíróságnak, az eljárásnak ezen büntető perrendtartás szabályai szerinti folytatása végett átengedendő.

Csak azon esetben, ha a' folyó vizsgálatban már első bírósági végítélet hozatott, kell az a' fölötti további eljárást az újonnan kiderült tény fölötti vizsgálattól elkülönítve befejezni, 's a' netalán arra határozott büntetés az újonnan kiderült tény fölötti határozatnál kellő figyelembe veendő.

VIII. Cikk

Az elébb létezett törvények szerint befejezett büntető bírósági vizsgálat újrafölvétele megengedésének kellékei, úgy azon büntetésre méltó cselekvényekre nézve, melyek iránt az előbbi határozat hozatott, mint az újólag fölfedezett, de ezen határozat előtt elkövetett büntetésre méltó cselekvényekre vonatkozólag is, rendszerint az előbbi törvények szerint ítélendők meg. – Ha azonban az ez iránt jelen büntető perrendtartásban foglalt szabályok a' vádlottra nézve kedvezőbbek, a' vizsgálat újrafölvétele csak akkor engedendő meg, ha az ezen törvényben kijelölt föltételek is léteznek.

IX. Cikk

A' büntető eljárás, a' bizonyítékok méltánylása, a' hozandó határozat és az az elleni jogorvoslatok tekintetében pedig az újrafölvett vizsgálatnál, ha annak újrafölvétele csak a' fönnebbi nap után határoztatik el, a jelen büntető perrendtartás szabályai szerint kell eljárni. – Ha az ilyes újrafölvett vizsgálat eredménye szerint halálbüntetés lenne ítélendő, a' helyett azon esetben, ha már az előbbi ítélet által valamely büntetés határoztatott, 's az egészen vagy csak részleg is végrehajtatott, életfogytiglani súlyos börtönt kell határozni.

X. Cikk

Az előbbeni törvények szerint befejezett büntető bírósági vizsgálatok újrafölvételének megengedhetősége fölötti határozat, valamint az az iránti eljárás azon bíróságokat illeti, melyek mint büntető bíróságok az előbb erre hivatott hatóságok helyébe lépnek.

Azonban az ilyes újrafölvétel nyomán újonnan indított vizsgálat fölötti határozat azon országokban is, melyekben eddig az 1850-i január 17-én kelt büntető perrendtartás hatályos volt, nem az országos főtörvényszéket, hanem a' jelen perrendtartás szerint arra hivatott első folyamodási törvényszéket illeti.

XI. Cikk

Ezen törvény végrehajtásával igazságügyi miniszterünk bízatik meg. Ő az e' végre megkívántató rendeleteket kibocsátandja, 's meghatározandja azon napot, melyen a jelen büntető perrendtartás, a' fönnálló viszonyok figyelembevételével, mindegyik koronaországban hatályba léptetendő.

Kelt fő- és székvárosunkban Bécsben, ezernyolcszázötvenharmadiki július huszonkilencedikén, uralkodásunk ötödik évében.

Ferenc József PH

Gr. Buol-Schauenstein Krauss

BÜNTETŐ PERRENDTARTÁS
AZ AUSZTRIAI CSÁSZÁRSÁG SZÁMÁRA

Első fejezet

Átalános határozatok

1. § Megelőző büntető eljárás és ítélet nélkül büntetés nem szabandó

Bűntettek, vétségek vagy az átalános büntetőtörvényben kijelölt, avagy különös rendeletek által a' büntető bíróságok eljárásához utasított kihágások miatt senki sem büntettethetik különben, mint az ezen büntető perrendtartáshoz képest megelőző büntető eljárás után 's az illető bíró által hozott ítélet következtében.

2. § A' büntető bírósági üldözés rendszerint hivatalból történik

A' büntető bírósági üldözés hivatalból történik, kivevén azon eseteket, melyekben a' törvény azt különösen valamely érdeklett fél kérelmétől teszi függővé.

3. § A' vádlott védelmére szolgáló körülményekre is kiterjesztendő

A' büntető eljárásban működő hatóságok kötelesek minden nyomozásoknál, kitudásoknál és határozatoknál, úgy a' vádlott elmarasztalására, mint annak védelmére szolgáló körülményeket is egyenlő gondossággal figyelembe venni.

4. § A' büntető bíró által a' polgári bírói határozatok mennyiben veendők figyelembe

A' büntető bírósági vizsgálat kiterjed azon magánjogi előkérdésekre is, melyeknek megítélése nélkül a' büntető ügy el nem döntethetik. Ha azok iránt a' polgári bíró által határozat hozatott, a' büntető bíró ehhez nincs kötve, mennyiben a' vádlott büntetésre méltó voltának megítélése forog fönn. Épp oly kevéssé köteles a' büntető bíró a' polgári bírói határozat alapjául szolgáló ténykörülményeket, a' mennyiben azok a' büntető bírósági határozatra befolyással lehetnek, igazaknak tartani, ha a' büntető bírósági vizsgálatból azoknak ellenkezője derül ki, vagy hitelességök megingattatik. Ha pedig valamely büntetésre méltó cselekvény tényállása valamely házasság érvényessége iránti kérdéstől függ, mely iránt

már a' büntető eljárás előtt vagy annak folytában az illető polgári vagy egyházi bíróságnál tárgyalás indíttatott: úgy annak kimenetele bevárandó, 's szükség esetében kellő úton annak gyorsítása sürgetendő. Ha azonban a' házassági akadály csak a' büntető bíró előtt hozatik föl, 's azon ténykörülményeknek, melyeken az állított házassági akadálynak kellene alapulnia, valótlansága elismertetik, vagy ha az ürügyelt házassági akadály ellenvetésének helytelensége kétséget nem szenved, úgy a' büntető eljárás folytatandó; ellenkező esetben pedig a' büntető bíró által az előleges vizsgálat és határozás az arra hivatott polgári vagy egyházi bíróságra hagyandó.

A' házassági bíróság határozata a' házasság érvényességének kérdésére vonatkozólag a' büntető bíróra nézve is kötelező ugyan; ez azonban őt nem akadályozza abban, hogy mindazon körülményeket és viszonyokat kinyomozza és fontolóra vegye, melyek a' vádlott büntethetőségét megszüntetik.

[...]

Harmadik fejezet

Az álladalmi ügyészség hatásköréről 's a' bíróságokhozi viszonyáról átalában

29. § Az álladalmi ügyészség fönnállása

Mindegyik országos és kerületi törvényszéknél egy álladalmi ügyész 's mindegyik országos főtörvényszéknél egy álladalmi főügyész a' szükséges segédszemélyzettel létezendik. Ez utóbbi, a' hol az álladalmi ügyész vagy az álladalmi főügyész helyett lép föl, minden azt illető hivatalos cselekvényekre föl van jogosítva.

30. § Az országos vagy kerületi törvényszéknéli álladalmi ügyész teendői

Az álladalmi ügyész teendői következendőkből állanak: Köteles

a) minden tudomására jutott büntettről 's vétségről a' vizsgáló bíróságot tüstént értesíteni 's az iránt a' vizsgálati eljárást megindíttatni;

b) a' vizsgálati eljárásra a' hetedik fejezetben közelebbről kijelölt befolyással lenni, 's ha a' késedelem veszélyes, azon intézkedéseket önmaga megtenni, melyeket az álladalmi ügyész ily esetekben, ezen törvény különös határozatainál fogva, a' szükséghez képest más hatóságok vagy közlönyök által is tétethet;

c) a' bűntettek és vétségek fölötti vizsgálati eljárás befejezése után a' perbefogás, a' további eljárás megszüntetése vagy az azzali fölhagyás iránt a' törvényszék elé indítványokat terjeszteni;

d) a' büntettek 's vétségek fölötti minden szóbeli végtárgyalásoknál általa végzendők a' közvádlónak a' közbiztonság 's a' törvény érdekébeni teendői; köteles továbbá

e) a' törvény szerint megengedhető esetekben a' hozott bírói határozatok ellen, melyeket a' törvénnyel megegyezőknek nem talál, a' felsőbb bírói hatóságoknál föllebbezést vagy panaszt tenni; és

f) a büntető eljárás egész folyama alatt a' törvény megtartásáról 's minden késedelem elhárításáról gondoskodni.

Az álladalmi ügyésznek továbbá

g) jogában áll, a' kihágások miatt a' törvényszék körületében fekvő járási bíróságoknál vezetendő vizsgálatokba betekinteni (417. §) 's ezeknek határozatai ellen föllebbezéssel élni, valamint átalában az iránti észrevételeit a' felsőbb hatóságok tudomására juttatni (427. §). – Ezenfölül köteles

h) az igazságügyi ministeriumot a' büntető intézetek fölött illető közös fölügyeletet annak nevében és utasításai szerint gyakorolni;

i) a' büntető törvényszolgáltatás folyama és a' büntető intézetek állapota iránt statisztikai kimutatásokat és időszaki tudósításokat szerkeszteni, 's azokat az álladalmi főügyész elé terjeszteni; végre őt illeti

k) a' hozzá utasított segédszemélyzet vezérlete 's az a' fölötti fegyelmi fölügyelet az arra nézve fönnálló különös szabályok szerint.

31. § Az álladalmi ügyészség közvetlenül az igazságügyi ministerium alá rendeltetik.

Az álladalmi ügyészek az álladalmi főügyésznek, ez pedig az igazságügyi ministernek alárendelvék 's felelősek.

32. § Az országos főtörvényszéknéli álladalmi főügyész hatásköre

Az álladalmi főügyészt a következő jogosítványok illetik:

a) az országos főtörvényszék körületében létező minden álladalmi ügyészségek fölötti fölügyelet és fővezérlet, mely szerint ő azoknak a' 30. §-ban elősorolt minden teendőkre vonatkozólag utasításokat adhat, helyettök a' büntető bírósági tárgyalásokban 's az álladalmi ügyészt illető egyéb teendőkben önmaga részt vehet, vagy fontos okokból egyes cselekvényekre a' körületbeli álladalmi ügyészségi hivatalnokok közül mást rendelhet ki, mint a' mely arra hivatva van;

b) a körületebeli minden álladalmi ügyészségi tisztviselők és szolgák fölötti fegyelmi hatalom az erre nézve különösen fönnálló szabályok korlátain belül;

c) az országos főtörvényszékhez büntető ügyekben érkező minden periratokat megszemlélheti, 's az ezek iránt a' főtörvényszéknél történő tárgyalásokon jelen lehet, de nem a' szavazáson; valamint e' részben

d) a' törvény által világosan kijelölt esetekben indítványokat is tehet (46., 49., 308., 330., 430. §); végre

e) az álladalmi ügyészségek által a' 30. § *i)* bek. szabálya szerint elibe terjesztett statisztikai kimutatásokból az egész országos főtörvényszéki körületbeni büntetőtörvényszolgáltatás és a' büntető intézetek állapotáról az összes átnézetet elkészíteni, 's úgy azt, mint a' megkívántató időszaki tudósításokat az igazságügyi ministerhez beküldeni.

[...]

Hetedik fejezet

A' bűntettek és vétségek fölötti vizsgálati eljárásról

● *I. Általános határozatok*

60. § A' vizsgálati eljárás célja

A' vizsgálati eljárásnak az a' célja, hogy a' tényállás kitudassék, a' tettes, a' bűntársak és a' bűnrészesek kinyomoztassanak, egy részről a' bűnösség iránti gyanúokok és bizonyítékok 's más részről a' vádlott igazolására szolgáló eszközök begyűjtessenek, 's átalában mindaz világosságra hozassék, mi a' megszüntetési, fölhagyási vagy perbefogatási határozvány hozatalára szükséges.

[...]

63. § Az álladalmi ügyész közremunkálása maga a' törvényszék előtt folyó vizsgálatoknál

Azon esetekben ellenben, melyekben a' vizsgálati eljárás magánál a' törvényszéknél vezettetik (10. § *a* és *b* bek.), a' vizsgáló bíró arra nézve, a' lehetőséghez képest az álladalmi ügyésszel egyetértőleg köteles eljárni, 's ennélfogva mennyiben a' késedelem nem veszélyes, egy fontos vizsgálati cselekvényt sem teljesíteni az álladalmi ügyész előleges értesítése nélkül. Ezen fontos cselekvényekhez tartoznak különösen a' 77., 104., 110., 145., 148., 150., 151., 153., 156., 186. és 190. §-ban kijelölt hivatalos cselekvények és határozványok.

A' vizsgáló bíró és az álladalmi ügyész közötti ezen folytonos közlekedés azonban rövid úton 's minden írásváltás kirekesztésével eszközlendő, 's a' vizsgálat a' miatt semmiképp sem halasztandó.

Egyébiránt a' törvényszékeknél létező minden vizsgáló bíró által tizennégy napról tizennégy napra, úgy a' folyamatban levő vizsgálatokról, mint a' büntettek 's vétségeknek azon följelentéseiről is, melyeket a' büntető eljárásra alkalmasaknak nem ismer, a' törvényszéknek szóbeli jelentés teendő, 's ez által azok iránt határozvány hozandó. Ezen tanácskozmányoknál az álladalmi ügyésznek jelen kell lennie, 's emlékeztetéseit és indítványait elő kell adnia.

[...]

● *II. Az elővizsgálatról*

Első szak

A' tényállás kitudásáról átalában

66. § A' tényállás kitudásának célja

A' tényállás kitudásának célja abban áll, hogy kitudassék, vajjon a' bíróság tudomására jutott büntethető cselekvény valóban megtörtént-e, 's hogy annak mivolta minden körülmények és hatályok szerint kinyomoztassék. E' részben különösen az is kitudandó, mennyiben követtetett legyen el a' tett gonosz szándékból vagy gondatlanságból; mely súlyosító vagy enyhítő körülményektől követtetett az; mely személyeknek lehet arról tudomásuk; és mily nagy a' büntethető cselekvény által okozott sérelem.

67. § Ki által teljesítendő az?

A' tényállás kitudása a' vizsgáló bíró vagy a' helyette föllépő bíróság által (11. és 13. §), egy hites jegyzőkönyvvezető meghívása mellett, 's a' mennyiben különösen rendeltetik (77. és 108. §), két bírósági tanú jelenlétében teljesítendő, 's arról körülményes jegyzőkönyv készítendő, mely minden jelenlevők által aláírandó.

[...]

70. § Valamely szárnyaló egyes vagy közhír kinyomozása

Ha a' vizsgáló bíróság valamely bűntett vagy vétség tudomására valamely egyes- vagy közhír által jut, köteles azon személyeket, kik által a' hír hozzá érkezett, kihallgatni, a' hírt a' biztonsági hatóságok közremunkálása mellett szájról szájra annak kútfejéig nyomozni, 's a' mennyire lehet annak alapos vagy alaptalan voltáról meggyőződni.

[...]

72. § Följelentési jog

Egyébiránt mindenki, a' kinek valamely bűntett vagy hivatalból üldözendő vétség tudomására jut, föl van jogosítva azt vagy a' büntető bíróságnak, a' járási bíróságnak, az álladalmi ügyésznek vagy a' legközelebbi biztonsági hatóságnak följelenteni. Ezen hatóságok kötelesek minden ilyes jelentést elfogadni és a' vizsgáló bírósághoz áttenni.

[...]

74. § A' névtelen följelentés hatálya

Azonban a' névtelen vagy ismeretlen személytől eredő följelentés folytán is, a' mennyiben az határozott, a' büntetésre méltó cselekvényt hitelt érdemlőleg kijelelő körülményeket foglal magában, ezen körülmények kinyomozásához kell fogni.

75. § Kihallgatása mindazon személyeknek, kiktől értesítés várható

A' vizsgáló bíró köteles mindazon személyeket, kiktől a' tény körülményei vagy az abban részesek személye 's ezeknek a' tényhezi viszonya iránti értesítés valószínűleg várható, 's különösen a' büntethető cselekvény által sértett személyt is kihallgatni. A' vizsgáló bíró által a' már elébb kihallgatott személyek is újólag kihallgattathatnak, a' mennyiben ez elébbi vallomásaik kiegészítésére vagy fölvilágosítására fontosnak látszik.

[...]

77. § Bírói szemle oly büntethető cselekvényeknél, melyek nyomokat hagynak maguk után

Ha valamely büntethető cselekvény valamely helyen vagy személyen nyomokat hagyott maga után, azok két bírósági tanú meghívása mellett, bírói szemle által kitudandók, 's gondoskodni kell arról, hogy az ilyes nyomok, ezen kitudásig, a' mennyiben az nagyobb kár nélkül eszközölhető, változatlan állapotban tartassanak meg. A' szemlére a' vádlott is meghivathatik, ha ebből a' megszemlélendő tárgyak elismerése vagy a' vádlott által nyitandó más fölvilágítások végett a' vizsgálatra nézve valamely siker várható.

78. § Dologértők [szakértők] meghívása

Ha valamely megvizsgálandó tárgy kinyomozása különös ismereteket vagy ügyességeket tesz föl, a' tény kinyomozásához dologértők, éspedig rendszerint ketten hivandók meg.

Ha a' késedelem veszéllyel jár, vagy ha csekélyebb fontosságú kérdés forog fönn, egy dologértő meghívása is elegendő.

[...]

103. § A' tett kinyomozása oly büntethető cselekvényeknél, melyek nyomokat nem hagynak maguk után.

Ha a' büntetésre méltó cselekvény természete szerint szemle nem forog fönn, a' tett kinyomozása a' bíróság szokott helyén eszközöltethetik. Azonban ez esetben is minden idevágó körülmények egyenlő gondossággal kitudandók, 's az, a' mi fönnebb (67. §) a' jegyzőkönyv vezetéséről 's a' 75. és 76. §-ban kijelölt személyek kihallgatásáról rendeltetett, hasonlóképp szigorúan megtartandó. [...]

TÖRVÉNYLAPOK 1853. AUGUSZTUS 5. XLVII. DB.

2.2. A polgári jogállam és a jogfolytonosság állama (1867–1948)

A válogatás szempontjai

A korszak kezdetét jelző kiegyezés Közép-Európa két államalkotó nemzete között kötött megállapodás, az 1848-as forradalmi történések kompromisszumos lezárása. Bírálták ugyan mind Bécsben, mind Budapesten eleget, mégis jó választás lehetett, hiszen a nemzet és a korona megbékélése utáni dualista kurzusban addig sohasem látott prosperitás bontakozhatott ki Magyarországon.

A kiegyezéssel alkotmányossá formált Magyarország állam- és kormányformáját tekintve parlamentáris monarchia lett. Ennek révén az országgyűlés visszanyerte az 1849 közepén elveszített politikai-hatalmi befolyását, érvényesült a végrehajtó hatalmat kordában tartó miniszteri felelősség. Az államfőt az alkotmányos reform szigorúan korlátozta korábbi abszolutisztikus jogaiban: a törvényalkotásban szorosan együtt kellett működjön az országgyűléssel, rendeletei, leiratai miniszteri ellenjegyzés mellett voltak csak érvényesek, a végrehajtói hatalmat a parlament többségi pártjából általa kinevezett kormány „közbejöttével" gyakorolhatta.

Az 1867. évi XII. törvénycikk a korszak egyik legfontosabb jogszabálya, majdhogynem alkotmányerősségű törvény, hiszen benne fektették le a monarchia politikai rendszerének alapelveit: elkülönítette a közös ügyeket, a közös érdekeltségű ügyeket és a tisztán belügyeket, felállította a közös minisztériumokat, és megszervezte az államalkotó nemzetek érdekeinek artikulálására hivatott delegációkat.

Az osztrák–magyar megbékélést a magyar–horvát kiegyezés követte (1868. évi XXX. tc.), amely Horvátországnak és a társországként hozzá csatolt Szlavóniának tág autonómiát biztosított. Az 1867. évi XII. törvénycikkhez hasonlóan ez a törvény is megkülönböztette a tisztán horvát belügyeket és a két nemzet közös ügyeit, ez utóbbiakhoz sorolva a külügy, a hadügy és a pénzügy mellett a vasútra, a kereskedelemre, a vámra, a távíróra és a kereskedelemre vonatkozó kérdésköröket. Az autonóm horvát kormányzat élén a bán állt, s az ország képviselőket küldhetett a magyar országgyűlésbe.

Az 1848-ban népképviseleti alapokra helyezett választójog a korszak ötven éve alatt a parlamentben mindössze egyszer került terítékre. Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk megszületését így is aktuálpolitikai indokok magyarázták, hiszen a kurzus első választása alkalmával a kormányzó Deák-párt mintegy hatvan képviselői helyet veszített. Törvényszerű volt a jogalkotó reflexe: szigorította az aktív választójogosultság feltételeit, mégpedig akként, hogy az 1848-as vagyoni cenzust adócenzusra változtatta. Az eredmény kielégíthette a politikai elit igényeit, mert az ekként módosított választójogi törvény a korszak végéig változtatás nélkül megfelelt tagjai számára.

Ami az országgyűlést illeti, vizsgált korszakunkban nem sok minden történt ezen a területen. Az 1885-ös főrendiházi reform említendő meg csupán, mint amely jelentős változásokat hozott, de ez is inkább csak szervezeti téren. Az 1885. évi VII. tc. jelentős mértékben visszaszorította a katolikus egyház – kétségkívül túlreprezentált – képviseletét, amiként megszüntette a mindenkori kormányok szószólóinak tekinthető főispánok főrendiházi tagságát is. Helyeikre részint az államfő által kinevezett, részint pedig bizonyos közhatalmi szervek, köztestületek által delegált tagok ülhettek.

Gyökeresen megváltozott az államfő státusa is, hiszen az 1867. évi I. tc. megalkotása után Ferenc József legitim uralkodónak volt tekinthető, aki széles kormányzati felségjogokkal bírván aktívan beleszólhatott az országos politikába. Hasonlóan fontos módosulások következtek be a nádor stallumában is, csak fordított előjellel: arra való tekintettel ugyanis, hogy ismét a parlamentnek felelős kormány működött az országban, amely a végrehajtó hatalmat gyakorolta, a nádor személyére nem volt szükség, s noha a tisztséget nem szüntették meg, a méltóságot soha többé nem töltötték be (1867. évi VII. tc.).

A rendi jogegyenlőtlenséget sokszor szó szerint is a saját bőrén megtapasztalt polgárság – hatalomra kerülése után – fontos lépéseket tett a jogegyenlőség és a jogbiztonság területén. Ennek érdekében újjáépítette a jogszolgáltatási szervezetrendszert. Az idevágó jogalkotási termékek közül elsőként az 1869. évi IV. törvénycikk említendő, amely az igazságszolgáltatást elválasztotta a közigazgatástól, módot adva ezzel a zajosan tiltakozó megyék háborgására, de egyszersmind megfelelve a hatalmi ágak elkülönítésére vonatkozó korabeli igényeknek. Ugyancsak ez a törvény szabályozta a bírói függetlenség és a bírói összeférhetetlenség kérdéskörét is, több nemzedékre meghatározva egy apolitikus, szakmailag felkészült és ítélethozatalaiban nem háborgatott bírói kar működésének garanciáit.

A jogegyenlőség és a jogbiztonság változásokat igényelt a különös bíróságok területén is. Az 1896. évi XXVI. tc. például felállította a Közigazgatási Bíróságot, amely öttagú tanácsban, írásbeli eljárásban hozta általános közigazgatási és pénzügyi témájú határozatait. Alig egy évvel később lett törvénnyé az 1897. évi XXXIII. tc., amely pedig az esküdtbíróságokat indította útjára. A laikus elem részvétele a büntető igazságszolgáltatásban korszakos jelentőségű, amivel az volt a jogalkotó célja, hogy a kormánynak effektíve alárendelt ügyész és a netalántán részrehajló bíró esetleges elfogultságát ellensúlyozza. Tekintettel arra, hogy sajtóügyekben kötelező volt az esküdtbírósági eljárás, ha másnak nem is, a sajtószabadságnak bizonyosan nagy szolgálatokat tett az esküdtbíróságok léte.

A „boldog békeidők" végén, amikor már mindenki tisztában volt a háború elkerülhetetlenségével, a jogalkotó is igazodott a kor igényeihez: megalkotta a kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. törvénycikket. A kivételes állapot intézményének az a lényege, hogy különleges helyzet bekövetkezése esetén a kormány az állam erejének összpontosítása érdekében rendkívüli intézkedéseket tehet: egyrészt a végrehajtó hatalom az egyébként törvényhozási tárgyak sorába tartozó kérdéskörökben is intézkedhetett, másrészt jogfelfüggesztő jogkörében a kormány vagy a miniszter az intézkedések területére eső jogszabályokat, helyi szabályrendeleteket hatályon kívül helyezhette, harmadrészt pedig jelentősen korlátozta a szabadságjogok gyakorlásának lehetőségét, illetve szigorított az idegenrendészeti passzusokon. A törvény így is erősen korlátozott, garanciákkal kibélelt, a visszaélésekre kevés alkalmat adó jogszabályként került a törvénygyűjteménybe. Nem is az volt vele a baj, hogy hatására rendkívüli mértékben megerősödött a miniszteriális szintű jogalkotás (1916-ban például az egyébként szokásos évi két tucat helyett ötszáznál is több kormányrendeletet hirdettek ki), hanem az, hogy a rendkívüli állapot elmúltával is hatályban tartották rendelkezéseit.

Az 1848-as polgári átalakulás a szabadságjogok terén valódi jogkiterjesztést eredményezett. Megteremtették a törvény előtti egyenlőséget, bevezették a közteherviselést, miáltal az állam addigi alattvalói egyenrangú polgárokká léptek elő. Az egyenlősítés egyik első lépése korszakunkban az izraeliták státusának rendezése volt (1867. évi XVII. tc.). Ez a törvény még nem az izraelita vallás emancipálását je-

lentette, az csak évtizedekkel később, az ún. egyházpolitikai törvények megalkotása keretében, az 1895. évi XLII. tc. tető alá hozásával következett be.

Nagyon fontos jogalkotási termék az 1868. évi XLIV. törvénycikk. Korának talán legliberálisabb nemzetiségi jogszabálya volt ez a törvény, a nemzetiségek igényeit mégsem elégítette ki, hiszen nem biztosította számukra a kollektív jogokat, illetve a területi autonómiát. De legalább törvény garantálta jogaikat, szemben például az egyesülési, illetve a gyülekezési joggal, amelyeknek szabályait az egész korszakban nem sikerült kódexbe foglalni (1394/1873. BM rend., 7430/1913. BM körrendelet).

Ami a korszak közigazgatását illeti, ebben kettős irányzat figyelhető meg. Egyrészt határozottan tetten érhető, hogy a kiegyezést levezénylő politikai elit az alkukötés után sietve visszanyúlt az 1848-as hagyományokhoz, és a területi közigazgatás pillérévé ismét a vármegyét tette. Később azonban már inkább terhet jelentettek az erős törvényhatóságok, miáltal megfordult a tendencia, és a jogalkotók igyekeztek megnyirbálni a vármegyei hatásköröket. Történt mindez elsősorban törvényhozási (1872. évi XXXVI., 1876. évi VI., 1886. évi XXI., 1886. évi XXII. törvénycikkek), másodsorban pedig kormányzati úton, a módszereket tekintve pedig centralizációval, illetőleg dekoncentrációval. Az előbbire nagyszerű példa a főispáni jogkör fokozatos, ám rendkívül határozott kiterjesztése, miáltal a korszak végére a főispán már nem annyira közvetítő volt a megyék és a kormány között, hanem mintegy a kormány szolgálatába vonva végrehajtotta annak parancsait.

A magánjog területéről elsősorban azt kell megemlíteni, hogy nem koronázta siker a próbálkozásokat: nem született meg a magánjogi kódex. Ugyanakkor egyes részterületeket törvényi szinten rendeztek, mint például a házassági jogot. Az 1894. évi XXXI. tc. rendet rakott a területen: a fél tucat felekezeti jog helyett akkortól egyetlen jogot lehetett alkalmazni, s ez a polgári tisztviselő előtt kötött polgári házasságot ismerte el egyedül érvényesnek.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak jelentőségét, hogy a korszak elején megszületett a kereskedelmi törvénykönyv (1875. évi XXXVII. tc.). Az üzleti életet, a gazdaság működését meglehetősen liberálisan szabályozó, rendkívül színvonalas (egyes passzusai több mint száz évig hatályosak voltak) alkotásnak komoly hatása volt abban, hogy a XIX. század utolsó harmada Magyarország gazdaságtörténetének talán legvirágzóbb szakasza. A törvény meghatározta a kereskedelmi jog alapfogalmait (kereskedelmi ügylet, kereskedő stb.), felállította a közhiteles cégjegyzéket, és meghatározta az egyes társasági formákat, azok speciális szabályait.

A dualista korszak ötven éve alatt rendkívül jelentős folyamatok zajlottak le a büntetőjog területén is. A kurzus elején élte virágkorát a klasszikus büntetőjogi iskola, amely a tettet helyezte vizsgálódásai középpontjába, ennélfogva az individuáletikai felelősség talaján állt, a büntetésekben az arányosítás elvét követte, s a tettes személyiségét leginkább a korrekcionalizáció révén lehetett csak figyelembe venni. A magyar büntetőkódex, a Csemegi Károly által szövegezett 1878. évi V. törvénycikk – lévén a klasszikus iskola európai színvonalú terméke – természetesen valamennyi most felsorolt jogintézményt és alapelvet ismerte.

A korszak végére aztán megváltozott a helyzet: kifejlődtek a reformiskolák, amelyek már a tettest vizsgálták elsősorban. Idehaza ezek tanai az első büntetőnovellaként ismert 1908. évi XXXVI. törvénycikkben, illetve az 1913. évi XXI. törvénycikkben érhetők tetten. Az első a fiatalkorú bűnelkövetőkkel, a második a közveszélyes munkakerülőkkel foglalkozott részletesen, bevezetve például a próbára bocsátás vagy a dologház jogintézményeit.

Ami az eljárásjogokat illeti, a korábbi vádelvű, illetve nyomozóelvű eljárási rendszerekből nagyjából erre a korszakra fejlődött ki a két korábbi rendszer elveit ötvöző ún. vegyes rendszer. A polgári eljárásjogban ez kevesebb változást hozott, hiszen az inkvizitórius eljárás többé-kevésbé ugyanazokat a princípiumokat ismerte, mint

az 1911. évi I. törvénycikkel kihirdetett polgári perrendtartás. A büntetőeljárásban azonban más volt a helyzet. E területen ugyanis a hatalomra került polgárság nagy gondot fordított arra, hogy a büntetőpert körülbástyázza garanciális szűrőkkel, amelyek arra voltak hivatva, hogy az esetleges jogsértéseket, jogegyenlőtlenségeket kiküszöböljék. A széleskörűen alkalmazott nyilvánosság, a vizsgálóbíró, a vádtanács s nem utolsósorban az esküdtbíróság előtt folyó per mind ezt voltak hivatva szolgálni. (P. L.)

A két világháború között kialakuló magyar államiság a történelem foglya lett. A trianoni trauma, az 1918–1919. évi forradalmi mozgalmak, a külpolitikai elszigeteltség egyaránt közrejátszott annak a sajátos jogfolytonosság-gondolatnak a kialakulásában, mely a politika, az államélet és ezen keresztül természetesen a jognak is szerves része lett. A „király nélküli királyság" konstrukciója nosztalgikus és fájdalmas emlékezéssel idézte meg a magyar királyság kilencszáz esztendős históriáját, hogy azután talapzatul szolgáljon az igazságtalan békeszerződések felülvizsgálatát célul tűző politikának. Az alkotmányos folytonosság jegyében az államélet a háborút megelőző Monarchia gyakorlatát adaptálta, a konzervatív politika kereste a huszadik század kihívásaira adható tradicionális válaszokat. Válogatásunkkal ezt az átalakuló, ugyanakkor a korábbi formákhoz ragaszkodó, modernizáló, ugyanakkor több momentumában anakronisztikus, a magyarság új helyzetéből fakadóan realizmusra kényszerített, ugyanakkor irredenta vágyakat ápoló, ellentmondásos negyedévszázadot kíséreltük meg jellemezni a jog eszközeivel. Szemelvényeket közlünk a korszak legfontosabb alkotmányos jogszabályaiból, a megalázó békeszerződésből csakúgy, mint a magyar történelemhez méltatlan és szégyenteljes faji törvényhozás és jogszabályalkotás területéről. Érzékeltetni kívánjuk a közjogi folytonosságot, a többi jogág szerves fejlődésének ívét, jelezve az új intézmények felbukkanását is. (B. K.)

Az 1944–1948 közötti korszak egyik jellemző sajátossága volt, hogy törvény többféleképpen is születhetett. Az egyik „út" az volt, amikor egy alacsonyabb szintű jogszabály utólag, a parlament legközelebbi ülésén, sürgősséggel emelkedett törvényerőre. Ez a lehetőség azonban több „variációt" is magában foglalt. Törvény született a „csonka" Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatának a „teljes" Ideiglenes Nemzetgyűlés általi, utólagos törvényerőre emelésével (pl. az 1945. évi II. tc. az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról). Törvény született az Ideiglenes Nemzetgyűlés politikai bizottsága és az ideiglenes nemzeti kormány együttes, ún. elnöki rendeletének utólagos törvényerőre emelésével és kiegészítésével (pl. 1945:III. tc. a Nemzeti Főtanácsról). Szintén törvény született a felhatalmazás alapján kibocsátott kormányrendelet utólagos törvényerőre emelésével (pl. 1945:V. tc. a Moszkvában 1945. évi január 20-án kötött fegyverszüneti egyezmény becikkelyezéséről).

A törvény létrejöttének „másik" módja a klasszikus, parlamentáris út volt, amikor az Ideiglenes Nemzetgyűlés vagy a nemzetgyűlés, vagy az országgyűlés törvényt alkotott (pl. 1946:I. tc. Magyarország államformájáról). Az 1944–1948 közötti periódus jellegzetes jogforrástípusa volt a parlament politikai bizottságának határozata. A földosztásról szóló jogszabály értelmében az antiináci ellenállásban kimagasló érdemeket szerzett személyek birtokai 300 katasztrális holdig mentesülhettek az igénybevétel alól, melyek elbírálásáról – írásos kérelemre – a „kis nemzetgyűlés" jogerős határozatot hozott (pl. 21/1946. P. B. sz. hat.). A Magyar Köztársaság megalapításának és az 1848–1849. évi forradalomnak és szabadságharcnak emlékére az országgyűlés közkegyelemről döntött. A törvényhozás a köztársasági elnököt jogosította fel arra, hogy a közkegyelem részletes feltételeinek megállapításáról intézkedjen. A köztársasági elnök közkegyelem tárgyában született határozata a koalíciós korszak sajátos, „átmeneti" jogforrástípusa volt. A háború utáni kormányok a mindenkori parlamenttől széles körű felhatalmazást kaptak olyan kérdések rende-

lettel történő szabályozására, melyek egyébként a törvényhozásra tartoztak volna. Felhatalmazás alapján döntött a kormány például a nagybirtokrendszer felszámolásáról és a földműves nép földhöz juttatásáról (600/1945. M. E. sz. rend.). Ugyancsak felhatalmazás alapján törvényeket is hatályon kívül helyezett a kormány (pl. 526/1945. M. E. sz. rend. az ország területi változásaira vonatkozó törvények hatályon kívül helyezése tárgyában).

A kormány klasszikus rendeletalkotó mozgástere nemcsak „kibővült" – a felhatalmazások által, de egyúttal „be is szűkült", korlátozódott – a fegyverszüneti státus következtében. Például a Szövetséges Ellenőrző Tanács határozatának végrehajtása tárgyában látott napvilágot a 12 330/1945. M. E. sz. rendelet a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről.

Mindezek mellett sajátos jogforrásnak tekinthető a háború utáni első kormány legelső jogalkotása, az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozata.

Klasszikus jogforrásnak minősül a vallás- és közoktatásügyi miniszter utasítása a román tanítási nyelvű népiskolák vagy általános iskolák anyanyelvi tantervéről csakúgy, mint a Magyar Kúria jogegységi tanácsának polgári döntvénye.

A gazdasági élet irányításában 1945 végétől döntő szerepet játszó Gazdasági Főtanács rendeletei a korszak „új" jogforrástípusai voltak, amelyek a kormány rendeletalkotó jogkörének szűkülését jelezték.

A háború után létrejött nemzetközi egyezmények általában bekerültek a jogrendbe, s törvény vagy rendelet formájában publikussá is váltak. Volt azonban olyan nemzetközi egyezmény is (pl. magyar–szovjet jóvátételi egyezmény), amelyet parafáltak, de nem ratifikáltak. De facto tehát létezett, de jure azonban nem – és hosszú ideig váratott magára, amíg publikussá vált.

Az 1944–1948 közötti jogforrástípusok meglehetősen széles skálán mozogtak. A klasszikus, polgári kori és az újonnan létrejött jogforrások a koalíciós korszak átmeneti jellegét szimbolizálták. (F. G.)

KÖZJOG

A MONARCHIA

396.

1867
12. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR KORONA ORSZÁGAI ÉS AZ ŐFELSÉGE URALKODÁSA ALATT ÁLLÓ TÖBBI ORSZÁGOK KÖZÖTT FENNFORGÓ KÖZÖS ÉRDEKŰ VISZONYOKRÓL S EZEK ELINTÉZÉSÉNEK MÓDJÁRÓL

1. § Azon kapcsolat, mely egyrészről a magyar korona országai, másrészről Őfelségének többi országai és tartományai között jogilag fennáll, az 1723: I., II. és III. törvénycikkek által elfogadott pragmatica sanctión alapszik.

2. § Megállapítván ez ünnepélyes alapszerződés a Habsburg-ház nőágának trónöröklési jogát, kimondotta egyszersmind, hogy azon országok és tartományok, melyek a megállapított öröklési rend szerint egy közös uralkodó alatt állnak, feloszthatlanul és elválhatlanul együtt birtoklandók. E határozottan kimondott elv folyamán a közös biztosság együttes erővel leendő védelme és fenntartása oly közös és viszonyos kötelezettség, mely egyenesen a pragmatica sanctióból származik.

3. § De ezen megállapított kötelezettség mellett határozottan kikötötte a pragmatica sanctio azon föltételt is, hogy Magyarország alkotmányos közjogi és belkormányzati önállása sértetlenül fenntartassék.

[...]

7. § A pragmatica sanctio szerint közös ugyan az uralkodó, amennyiben Magyarország koronája is ugyanazon fejedelmet illeti, aki a többi országokban is uralkodik; de még ez nem teszi szükségessé, hogy a fejedelem udvartartásának költségei közösen állapíttassanak meg. Ily közös megállapodást a pragmatica sanctióban kitűzött cél nem igényel, Magyarország alkotmányos önállásával pedig s a magyar király fejedelmi magas tekintélyével sokkal inkább megegyez, hogy a magyar országgyűlés, a felelős magyar ministerium előterjesztésére, külön szavazza meg a magyar király udvartartása költségeit. Az udvartartás költségeinek megszavazása és kiszolgáltatása tehát közös ügynek nem tekintetik.

8. § A pragmatica sanctióból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek célszerű vezetése. E célszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az Őfelsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik. Ennélfogva a birodalom diplomaticai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések, mindkét fél ministeriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak. A nemzetközi szerződéseket mindenik ministerium saját törvényhozásával közli. Ezen külügyeket tehát Magyarország is közöseknek tekinti, s kész azoknak közösen meghatározandó költségeihez azon arány szerint járulni, mely az alábbi 18., 19., 20., 21. és 22. pontokban körülírt módon fog megállapíttatni.

9. § A közös védelemnek másik eszköze a hadsereg s az arra vonatkozó intézkedések, egyszóval: a hadügy.

[...]

11. § Őfelségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is mint az összes hadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére és belszervezetére vonatkozik, Őfelsége által intézendőnek ismertetik el.

12. § De a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését s az újoncok megajánlásának jogát, a megajánlás föltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, úgyszintén a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedéseket az eddigi törvények alapján mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében az ország magának tartja fenn.

13. § Kijelenti továbbá az ország, hogy a védelmi rendszernek megállapítása vagy átalakítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar tövényhozás beleegyezésével történhetik. Miután azonban az ily megállapítás éppen úgy, mint a későbbi átalakítás is, csak egyenlő elvek szerint eszközölhető célszerűen: ennélfogva minden ily esetben, a két ministerium előleges megállapodása után, egyenlő elvekből kiinduló javaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netalán fölmerülhető különbségek kiegyenlítése végett a két törvényhozás egymással küldöttségek által érintkezik.

[...]

15. § A hadügynek összes költségei olyképpen közösek, hogy azon arány, mely szerint ezen költségekhez Magyarország járulni fog, az alábbi 18., 19., 20., 21. és 22. pontokban körülírt előleges értekezés után, kölcsönös egyezkedés által állapíttatik meg.

16. § A pénzügyet annyiban ismeri a magyar országgyűlés közösnek, amennyiben közösek lesznek azon költségek, melyek a fentebbiekben közöseknek elismert tárgyakra fordítandók. Ez azonban úgy értelmezendő: hogy az említett tárgyakra megkívántató összes költségek közösen határoztassanak meg azon módon, mely a kezelésről szóló alábbi szakaszokban előadatik; de azon összegnek, mely a költségekből az alábbi 18., 19., 20., 21. és 22. pontokban körülírt módon megállapítandó arány szerint Magyarországra esik, kivetéséről, beszedéséről s az illető helyre leendő áttételéről Magyarország országgyűlése és felelős ministeriuma fognak intézkedni, ily módon, amint a kezelésről szóló alábbi pontok megállapítják.

17. § Magyarország minden egyéb államköltségét, a magyar felelős ministerium előterjesztésére, az országgyűlés alkotmányos úton fogja elhatározni; azokat, mint átalában min-

den adót, a magyar ministerium minden idegen befolyás teljes kizárásával, saját felelőssége alatt veti ki, szedi be és kezeli.

18. § Ezek azon tárgyak, melyeknek a fent írt módon közössége a pragmatica sanctióból folyónak tekintetik. Ha ezekre nézve mindkét fél egyetértésével megtörténik a megállapodás: kölcsönös alku által előre kell meghatározni azon arányt, mely szerint a magyar korona országai a sanctio pragmatica folytán közöseknek elismert ügyek terheit és költségeit viselendik.

19. § Ezen alku s megállapítás oly módon történik, hogy egyrészről a magyar korona országainak gyűlése, másrészről Őfelsége többi országainak gyűlése, mindenik a maga részéről, egy hasonló számú küldöttséget választ. E két küldöttség, az illető felelős ministeriumok befolyásával, részletes adatokkal támogatott javaslatot fog kidolgozni az említett arányra nézve.

20. § E javaslatot mindenik ministerium az illető országgyűlés elé terjesztendi, hol az rendesen tárgyalandó. Mindenik országgyűlés az illető ministeriumok útján közlendi határozatait a másik országgyűléssel, s a két félnek ily módon eszközlendő megállapodásai szentesítés végett Őfelsége elé fognak terjesztetni.

21. § Ha a két küldöttség a javaslatra nézve nem tudna egymással megegyezni: mindenik félnek véleménye mind a két országgyűlésnek elébe terjesztetik. Ha pedig a két országgyűlés nem tudna egymással kiegyezni, akkor a kérdést, az előterjesztett adatok alapján, Őfelsége fogja eldönteni.

[...]

27. § Egy közös ministeriumot kell felállítani azon tárgyakra nézve, melyek, mint valósággal közösek, se a magyar korona országainak, se Őfelsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak. E ministerium a közös ügyek mellett se egyik, se másik résznek külön kormányzata ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat. Felelős lesz e ministerium minden tagja mindazokra nézve, amik köréhez tartoznak, felelős lesz az egész ministerium is együtt, oly hivatalos intézkedéseire nézve, melyeket együtt állapított meg.

28. § A közös ügyek azon részére nézve, mely nem tisztán a kormányzat köréhez tartozik, Magyarország se teljes birodalmi tanácsot, se bármi néven nevezhető közös vagy középponti parlamentet célszerűnek nem tart, s ezeknek egyikét sem fogadja el, hanem ahhoz ragaszkodik, hogy miután Őfelsége legmagasabb trónbeszéde szerint is közös kiindulási pont a pragmatica sanctio: egyrészről a magyar korona országai együtt, másrészről Őfelsége többi országai és tartományai együtt úgy tekintessenek, mint két külön s teljesen egyenjogú fél. Következve: a két fél között a közös ügyek kezelésére nézve mellőzhetlen föltétel a teljes paritas.

29. § Ezen paritas elvénél fogva Magyarország részéről a magyar országgyűlés válasszon saját kebeléből egy meghatározott számú bizottságot (delegatio), éspedig az országgyűlés mindenik házából. Válasszanak Őfelsége többi országai és tartományai is hasonlóul alkotmányos módon egy éppen annyi tagból álló bizottságot a maguk részéről. Ezen bizottságok tagjainak száma a két fél egyetértésével fog meghatároztatni. Ezen szám egy-egy részről hatvanat meg nem haladhat.

[...]

33. § Mindenik bizottság külön tart üléseket, s azokban fejenkénti szavazással s a bizottsági összes tagok abszolút szótöbbségével határoz, s amit a többség elhatározott, az egész bizottság határozatának tekintendő. Különvéleményt az egyes tagok, saját igazolásuk végett, iktattathatnak ugyan a jegyzőkönyvbe, de ez a határozat erejét nem gyöngíti.

34. § A két bizottság egymással, együttes ülésben, nem tanácskozhatik, hanem mindenik írásban közli nézeteit és határozatait a másikkal, s írott üzenetek által igyekeznek véleménykülönbség esetében egymást fölvilágosítani. Ezen üzeneteket mindenik bizottság saját nyelvén készítendi el, oda mellékelve a hiteles fordítást is.

35. § Ha ezen írásbeli üzenetek által nem sikerülne a két bizottságnak véleményét egyesíteni: akkor a két bizottság együttes ülést tartand, de egyedül csak egyszerű szavazás végett. Ez együttes ülésben a két bizottság elnökei felváltva, egyszer az egyik, másszor a másik, fognak elnökölni. Határozat csak úgy hozathatik, ha mindenik delegatio tagjainak legalább kétharmada jelen van. A határozat mindenkor abszolút többséggel hozandó. Mivel pedig a paritas elvének gyakorlati alkalmazása mindkét félnek érdekében éppen a szavazásnál legfontosabb: az esetben, ha az egyik vagy másik fél delegatiójából bármely okból egy vagy több tag hiányzik, a másik fél delegatiója is tartozik tagjainak számát leszállítani olyképpen, hogy mindkét fél delegatiója, tagjainak számára nézve, teljesen egyenlő legyen. A leszállítást a többségben levő delegatio a maga keblében sorshúzás után eszközli. A jegyzőkönyv mindenik fél nyelvén fog vezettetni a két fél tollvivői által, s közösen hitelesíttetik.

36. § Ha három üzenetváltás sikertelen maradt: joga van mindenik félnek a másik részt felszólítani, hogy a kérdés közös szavazás által döntessék el; mely esetben a két fél elnökei együtt állapítják meg a szavazási ülés helyét, napját és óráját, s arra mindenik elnök meghívja a maga bizottsága tagjait.

[...]

40. § A közös költségvetés megállapítása leend e bizottságok feladatának évenként előforduló legfontosabb része. E költségvetést, mely egyedül azon költségekre terjedhet, amelyek a jelen határozatban közöseknek vannak kijelölve, a közös ministerium mind a két külön felelős ministeriumnak befolyásával fogja készíteni, s úgy adja azt át mindenik bizottságnak külön. A bizottságok a fentebb körülírt mód szerint fogják azt külön tárgyalni, s észrevételeiket egymással írásban közlik, s a mely pontra nézve nézeteik meg nem egyeznének, azt együttes ülésben szavazattal határozzák el.

41. § Az ily módon megállapított költségvetés többé az egyes országok által tárgyalás alá nem vétethetik, hanem köteles mindenik azon arány szerint, mely (a jelen határozat 18., 19., 20., 21. és 22. pontjaiban körülírt módon) előre megállapíttatott, a közös költségvetésből reá eső részt viselni. De mivel ezen közös költségekre nézve a kivetés, beszedés s az adórendszernek megállapítása Magyarországra nézve a magyar országgyűlés és magyar felelős ministerium köréhez tartozik, a magyar ministerium a magyar országgyűléshez terjesztendő költségvetésébe is fölveendi mindig azon összegeket, melyek a már megállapított közös költségvetésből az említett arány szerint Magyarországra esnek, csakhogy ezen rovatok, a mennyiségre nézve, vitatás alá többé nem vehetők. Beszedetvén az ekként megállapított közös költségekre szükséges összeg a magyar felelős ministerium által, a havonként befolyt államjövedelmekből a közös költségek fedezésére szolgáló rész a magyar pénzügyminiszter által havonként a közös pénzügyminiszterhez áttétetik, azon arány szerint, amely arányban áll a közös költségek összege az országos költségek összegéhez. A közös pénzügyminiszter felelős lesz az általvett összegnek a kitűzött célokra leendő fordításáért; magában értetődvén, hogy az, aki az összegeket kezeli, szoros számadással fog tartozni.

[...]

43. § Hasonló eljárás követendő minden egyéb tárgyakban is, melyek mint közös ügyek, az érintett bizottságok köréhez tartoznak. Ezeket is a közös ministerium mindenik bizottságnak külön adja be, a bizottságok külön tárgyalják, nézeteiket egymással írásban közlik, és ha ily módon egymással meg nem egyezhetnének, akkor, mint fentebb mondatott, szavazó együttes ülésben határoznak. Magában értetődik, hogy határozataik, amennyiben fejedelmi jóváhagyás alá tartoznak, Őfelségének fölterjesztendők, s ha Őfelsége által megerősíttetnek, kötelező erővel bírandnak. Az ily fejedelmi jóváhagyással megerősített határozatokat azonban Őfelsége mindenik országgyűlésnek az illető külön felelős ministerium által adatja tudtára. Azon határozatokat, melyek a delegatiókban a fent írt módon hozattak s Őfelsége által szentesíttettek, miután a magyar országgyűlésnek tudtára adattak, Magyarországban Őfelsége csak a felelős magyar ministerium által hajtathatja végre. Ugyanazért mindazon költségeket is, melyek a bizottság ily módon hozott és szentesített határozatá-

nak folytán Magyarországra háramlanak, a magyar felelős ministerium fogja az országgyűlésileg megállapított magyarországi budgettel együtt kivetni és beszedni.

[...]

52. § Azon fentebb körülírt közös tárgyakon kívül, melyek a pragmatica sanctióból kiindulva tekinthetők közösen elintézendőknek, vannak még más nagy fontosságú közügyek, melyeknek közössége nem foly ugyan a pragmatica sanctióból, de amelyek részint a helyzetnél fogva, politikai tekintetből, részint a két fél érdekeinek találkozásánál fogva célszerűbben intéztethetnek el közös egyetértéssel, mint szorosan elkülönözve.

[...]

55. § E tekinteteknél fogva tehát, s egyedül ezen alapon, kész az ország az államadósságok terhének egy részét elvállalni, s az iránt, előleges értekezés folytán, Őfelségének többi országaival is, mint szabad nemzet szabad nemzettel, egyezkedésbe bocsátkozni.

56. § Jövendőre nézve pedig közös lesz a hitelügy oly esetekben, midőn mind Magyarország, mind Őfelségének többi országai, a fennforgó körülmények közt saját érdekükben, célszerűnek látandják valamely új kölcsönt együtt s közösen venni föl. Ily kölcsönöknél mindaz, ami a szerződés megkötésére s a fölvett pénznek miként használására s a visszafizetésére vonatkozik, közösen fog elintéztetni. De annak előleges elhatározása, hogy valamely kölcsön közösen vétessék-e föl, Magyarországra nézve minden egyes esetnél a magyar országgyűlést illeti.

[...]

59. § Miután azonban Magyarország és Őfelsége többi országai között az érdekeknek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak, kész az országgyűlés arra, hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyrészről a magyar korona országai, másrészről Őfelségének többi országai között időnként vám- és kereskedelmi szövetség köttessék.

60. § E szövetség állapítaná meg azon kérdéseket, melyek a kereskedelemre vonatkoznak, s meghatározná az egész kereskedelemügy kezelési módját.

[...]

63. § Ez alkalommal, szintén a fentebbi 59. és 64. § szerinti egyezkedés által, határoztathatnak meg az ipartermeléssel szoros kapcsolatban levő közvetett adók nemeire, egyforma arányára és azok kezelésére nézve oly szabályok, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik törvényhozásnak vagy felelős kormánynak e részbeli intézkedései a másik fél jövedelmeinek csonkítását vonhassák maguk után; megállapíttathatik egyszersmind jövendőre azon módozat, mely szerint az ezen adóknál behozandó reformok a két törvényhozás által egyetértőleg fognának eldöntetni.

[...]

65. § A kereskedelem előmozdításának egyik leglényegesebb eszköze levén a vasutak, ugyanakkor, midőn a vám- és kereskedelmi szövetség megköttetik, a fentebbi 59. és 61. § értelmében létesítendő egyezkedés által határoztathatik el, hogy melyek azon vasútvonalak, melyekre nézve mindkét fél érdekében közös intézkedések szükségesek, és hogy ezen intézkedések mennyire terjedjenek. Minden egyéb vasúti vonalak fölött kizárólag azon ministeriumot és országgyűlést illeti az intézkedés, melynek területén ezek keresztülmennek.

66. § A kereskedelemmel szoros kapcsolatban áll a pénzrendszernek (Münzwesen) és átalános pénzlábnak megállapítása is. Nemcsak kívánatos tehát, hanem mindenik fél érdekében szükséges is, hogy mind a pénzrendszer, mind a pénzláb a kötendő vámszövetséghez tartozandó országokban egyenlő legyen. Ugyanazért a vám- és kereskedelmi szövetség megkötése alkalmával, a pénzrendszer és pénzláb fölött is szükséges leend, az 59. és 61. § értelmében, egyezkedés útján intézkedni. Ha pedig az így megállapított intézkedések megváltoztatása vagy új pénzrendszernek és pénzlábnak megállapítása utóbb szükségesnek vagy célszerűnek mutatkoznék, ez a két ministerium kölcsönös egyetértésével s a két országgyűlés helybenhagyásával fog történni. Magában értetődik, hogy a pénzverésre és kibocsátásra nézve a magyar király fejedelmi jogai teljes épségükben fennmaradnak.

CJH 333–346. P.

397.

1868

40. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYARORSZÁG S HORVÁT-, SZLAVÓN- ÉS DALMÁTORSZÁGOK KÖZT FENNFORGOTT KÖZJOGI KÉRDÉSEK KIEGYENLÍTÉSE IRÁNT LÉTREJÖTT EGYEZMÉNY BECIKKELYEZÉSÉRŐL

[...] Miután Horvát- és Szlavónországok századok óta mind jogilag, mind tettleg, Sz. István koronájához tartoztak, s a sanctio pragmaticában is ki van mondva, hogy a magyar korona országai is elválaszthatatlanok egymástól: ezen alapokon egyrészről Magyarország, másrészről Horvát- és Szlavónországok, a közöttük fennforgó közjogi kérdések kiegyenlítésére nézve, a következő egyezményt kötötték:

1. § Magyarország s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok egy és ugyanazon állami közösséget képeznek, mind az Őfelsége uralkodása alatt álló többi országok, mind más országok irányában.

[...]

3. § A fentebb érintett megoszthatatlan állami közösségből következik továbbá, hogy mindazon ügyekre nézve, melyek a magyar korona összes országai, és Őfelsége többi országai közt közösek vagy közös egyetértéssel intézendők, Magyarországnak s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországoknak egy és ugyanazon törvényes képviselettel, törvényhozással s a végrehajtást illetőleg közös kormányzattal kell bírniuk.

[...]

5. § Azon tárgyakon kívül, melyek a Sz. István koronájának országai és Őfelsége többi országa közt közösek vagy egyetértőleg intézendők, vannak még más ügyek is, melyek Magyarországot s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokat közösen érdeklik, s amelyekre nézve a magyar korona összes országai közt a törvényhozás és kormányzat közössége ez egyezmény által szükségesnek ismertetik el.

[...]

31. § Azon tárgyakra nézve, melyek a magyar korona országai és Őfelsége többi országai közt közösek vagy egyetértőleg intézendők, valamint azokra nézve, amelyek maguk a magyar korona országai közt a fentebbi szakaszokban közöseknek jelöltettek ki, a törvényhozási jog a magyar korona összes országainak évenként Pestre egybehívandó közös országgyűlését illeti.

32. § E közös országgyűlésen Horvát- és Szlavónországok, lakosaik mennyiségéhez aránylag, 29 követ által képviseltetnek, Fiume városát és tengerparti kerületét a 66. szakaszban felhozott oknál fogva ide nem értve. Ha a magyarországi képviselők száma idővel változnék: Horvát-Szlavónországok képviselőinek száma, a népességi arány megtartásával, ugyanazon elvek szerint állapíttatik meg, amelyek a magyarországi képviselők számának meghatározásánál alkalmaztatnak.

[...]

34. § Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok a közös országgyűlésbe saját országgyűlésük kebeléből választják képviselőiket, éspedig azon egész időszakra, amelyre a közös képviselőház megbízása terjed.

[...]

36. § Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok a közös országgyűlés főrendiházába is két képviselőt küldenek saját országgyűlésükből.

[...]

44. § Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok érdekeinek képviselése tekintetéből ezen országok részére a Buda-Pesten székelő központi kormányhoz egy tárca nélküli külön horvát–szlavón–dalmát miniszter neveztetik ki. Ezen miniszter szavazattal bíró tagja a közös miniszteri tanácsnak s a közös országgyűlésnek felelős. Ugyanő képezi a kapcsolatot Őfelsége s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok országos kormánya közt.

[...]

47. § Mindazon tárgyakra nézve, melyek ez egyezményben a közös országgyűlésnek és központi kormánynak nincsenek fenntartva, Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokat mind a törvényhozás, mind a végrehajtás körében teljes önkormányzati jog (autonomia) illeti.

48. § Horvát-, Szlavón- és Dalmátország önkormányzati joga ez okból mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben kiterjed azon országok beligazgatási, vallási és közoktatási ügyeire s az igazságügyre, ide értve a tengerészeti jog kiszolgáltatásán kívül a törvénykezést is, minden fokozatán.

[...]

50. § Az autonom országos kormányzat élén Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokban a bán áll, ki a horvát–szlavón–dalmát országgyűlésnek felelős.

51. § A horvát-, szlavón- és dalmátországi bánt, a magyar királyi közös miniszterelnök ajánlatára és ellenjegyzése mellett, ő császári és apostoli királyi Felsége nevezi ki.

[...]

56. § Horvát-, Szlavónországok egész területén mind a törvényhozás, mind a közigazgatás és törvénykezés nyelve a horvát.

57. § Horvát-, Szlavónországok határai között a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelvéül is a horvát nyelv állapíttatik meg.

[...]

59. § Kijelentetik továbbá, hogy Horvát-, Szlavónországok mint külön territoriummal bíró politikai nemzet s belügyeikre nézve saját törvényhozással és kormányzattal bíró országok képviselői mind a közös országgyűlésen, mind annak delegatiójában a horvát nyelvet is használhatják.

CJH 422–440. P.

AZ ALKOTMÁNYOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSA ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSE

398.

1920
1. TÖRVÉNYCIKK

[...]

Második fejezet
Kormányzói hatalom

12. § A nemzetgyűlés addig, amíg az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen rendezi és ennek alapján az államfő tisztét tényleg átveszi, az államfői teendők ideiglenes ellátására a magyar állampolgárok közül titkos szavazással kormányzót választ.

13. § A kormányzót a királyi hatalomban foglalt jogok alkotmányos gyakorlása az alábbiakban foglalt korlátozások között illeti meg.

A nemzetgyűlés által alkotott törvények szentesítés alá nem esnek; azokat a kormányzó legkésőbb hatvan napon belül kihirdetési záradékkal és aláírásával látja el. A kormányzó a kihirdetés elrendelése előtt – indokainak közlésével – a törvényt újabb megfontolás végett egy ízben visszaküldheti a nemzetgyűléshez. Ha az így visszaküldött törvényt a nemzetgyűlés változatlanul fenntartja, a kormányzó azt tizenöt napon belül kihirdetni köteles. A kormányzó az államformának és az államfő személyének kérdésében alkotott törvényekre nézve a visszaküldés jogával nem élhet. Egyébként is a kormányzó a visszaküldés jogával csak úgy élhet, hogy a nemzetgyűlés a visszaküldött törvény tárgyában két évben megállapított tartamának letelte előtt még határozhasson.

A kormányzó a nemzetgyűlést nem napolhatja el és a királyi hatalomban foglalt országgyűlés-feloszlatási jogot a nemzetgyűlést illetőleg csak akkor gyakorolhatja, ha a nemzetgyűlés a kormányzó üzenete dacára tartósan munkaképtelenné vált, és a munkaképességét a nemzetgyűlés elnöke a házszabályokban biztosított jogaival sem képes helyreállítani. Feloszlatás esetében azonban a kormányzó köteles az új nemzetgyűlés összehívása iránt már a feloszlató rendeletben akként rendelkezni, hogy a nemzetgyűlés az alkotandó új választójogi törvény alapján, ha pedig az addig megalkotva nem lenne, a jelenlegi nemzetgyűlés összeülésére alapul szolgált választójog alapján legkésőbb a feloszlatástól számított három hónapon belül összeülhessen.

A kormányzó képviseli Magyarországot a nemzetközi viszonylatokban, követeket küldhet és fogadhat. Magyarország nevében a felelős minisztérium útján szövetségeseket és egyéb szerződéseket köthet a külhatalmakkal, de amennyiben a törvényhozás tárgyaira vonatkoznak, csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával.

Hadüzenethez vagy a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazásához és békekötéshez a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges.

A végrehajtó hatalmat a kormányzó kizárólag a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja. Minden rendelkezése és intézkedése, ideértve a fegyveres erőre vonatkozó rendelkezéseit is, csak úgy érvényes, ha az illetékes miniszter ellenjegyzéseivel van ellátva. Ez azonban nem érinti a kormányzónak a hadügy körébe tartozó azon alkotmányos jogait, amelyek a nemzeti hadsereg vezérletére, vezényletére és belszervezetére vonatkozólag őt megilletik.

Nemességet nem adományozhat.

A főkegyúri jogot nem gyakorolhatja.

Általános kegyelmet csak törvény adhat.

14. § A kormányzó személye sérthetetlen, és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király.

A kormányzót az alkotmány vagy a törvény megszegése esetében a nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a nemzetgyűlés csak legalább száz tagja által aláírt indítvány alapján és összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. Az eljárást külön törvény fogja szabályozni. [...]

MTVT 1–10. P.

399.

1920
17. TÖRVÉNYCIKK

AZ ALKOTMÁNYOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSÁRÓL
ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL SZÓLÓ
1920: 1. TC. 13. §-ÁNAK MÓDOSÍTÁSÁRÓL

1. § Az országgyűlés elnapolásának, berekesztésének és feloszlatásának a királyi hatalomba foglalt joga az 1848: 4. és az 1867: 10. tc. korlátai között a nemzetgyűlésre is kiterjed. Ez a jog a kormányzót is megilleti, de a nemzetgyűlés feloszlatása esetében a kormányzó köteles a nemzetgyűlés összehívása után már a feloszlató rendeletben akként rendelkezni, hogy a nemzetgyűlés az alkotandó új választójogi törvény alapján, ha pedig az addig megalkotva nem lenne, a jelenlegi nemzetgyűlés összeülésére alapul szolgált választójog alapján legkésőbb a feloszlatástól számított három hónapon belül összeülhessen. A kormányzó a nemzetgyűlést legfeljebb harmincnapi időtartamra napolhatja el.

Ha a nemzetgyűlés által alkotott törvény kihirdetésének elrendelésére az 1920: 1. tc. 13. §-ának második bekezdésében megszabott 60 napi határidő alatt a kormányzó a nemzetgyűlést feloszlatta, vagy ha e határidő alatt a nemzetgyűlésnek két évben megállapított tartama letelt, a kormányzó a még ki nem hirdetett törvényt újabb megfontolás végett az újonnan összehívott nemzetgyűlésnek, vagy pedig ha a nemzetgyűlés helyébe országgyűlés lépne, az országgyűlésnek küldheti meg összeülésüktől számított 15 napon belül.

Az 1920: 1. tc. 13. §-a második és harmadik bekezdésének a jelen szakaszban foglaltakkal ellenkező rendelkezései hatályukat vesztik.

2. § Az 1920: 1. tc. 13. §-ának ötödik bekezdése második mondatként a következő rendelkezéssel egészíttetik ki:

Közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti.

3. § Az 1920: 1. tc. 13. §-ának utolsó bekezdése hatályát veszti és helyébe a következő rendelkezés lép:

A kormányzó általános kegyelmet is adhat, annak azonban, akit az 1848: 3. tc. 32. §-ában vagy az 1870: 18. tc. 9. §-ában meghatározott cselekmény vagy mulasztás miatt vontak felelősségre vagy ítéltek el, kegyelmet csak törvény adhat. [...]

MTVT 100–102. P.

400.

1933

23. TÖRVÉNYCIKK
AZ ALKOTMÁNYOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSÁRÓL
ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL SZÓLÓ
1920: 1. TC. 13. §-ÁNAK ÚJABB MÓDOSÍTÁSÁRÓL

1. § Az országgyűlés elnapolásának, berekesztésének és feloszlatásának a királyi hatalomban foglalt joga – ugyanazokkal a korlátozásokkal, amelyeket e tekintetben az 1848: 4. és az 1867: 10. tc. Őfelsége a király jogára nézve megállapít – a kormányzót is megilleti.

Az országgyűlés által alkotott törvény kihirdetésének elrendelésére az 1920: 1. tc. 13. §-ának második bekezdésében megszabott hatvannapi határidő alatt a kormányzó az országgyűlést feloszlatta, vagy ha e határidő alatt az országgyűlésnek törvényben megállapított tartama letelt, a kormányzó újabb megfontolás végett az újonnan összehívott országgyűlésnek küldheti meg, összeülésétől számított tizenöt napon belül.

Az 1920: 1. tc. 13. §-a második és harmadik bekezdésének a jelen törvénnyel ellenkező rendelkezései, úgyszintén az 1920: 17. tc. 1. §-a hatályát veszti.

MTVT 167–169. P.

A KÖZTÁRSASÁG

401.

1946
I. TÖRVÉNYCIKK

MAGYARORSZÁG ÁLLAMFORMÁJÁRÓL

Magyarországon 1918. november 18-én megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet visszanyerte önrendelkezési jogát. Négyszáz esztendős harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérlete és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról.

Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezektől a jogoktól egyetlen állampolgár sem foszthető meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

E cél megvalósítására Magyarország Nemzetgyűlése mindenekelőtt a következő törvényt alkotja:

1. § Az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép. A magyar nép a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés útján gyakorolja.

2. § (1) Magyarország köztársaság.

(2) A köztársaság élén elnök áll. A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.

3. § Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki harmincötödik életévét betöltötte és akinek nemzetgyűlési képviselői választójogosultsága van.

4. § (1) A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. A jelölést a Nemzetgyűlés elnökénél a szavazás elrendelése előtt kell benyújtani. A Nemzetgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat. Annak, aki több jelöltet ajánl, mindegyik ajánlása érvénytelen.

(2) Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, ez a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással köztársasági elnökké választható. Egyébként a választás titkos szavazás útján történik. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.

[...]

8. § Az első ízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalomtételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

9. § A köztársasági elnök tizenöt napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A kihirdetés elrendelése előtt az említett határidőben a törvényt újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével, egy ízben visszaküldheti a Nemzetgyűlésnek; a Nemzetgyűlés által hozzá másodízben áttett törvényt azonban tizenöt napon belül kihirdettetni köteles.

10. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlést egy ülésszakban harminc napnál nem hosszabb időre legfeljebb egy ízben elnapolhatja. Az elnapolás tartama alatt a Nemzetgyűlés elnöke legalább száz képviselőnek írásban előterjesztett indítványára az indítvány kézhezvételétől számított nyolc napnál nem távolabbi időpontra a Nemzetgyűlést összehívni köteles.

(2) A köztársasági elnök jogosult a Nemzetgyűlés feloszlatására, ha eziránt a kormány előterjesztést tesz, vagy ha ezt a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.

11. § (1) A köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. Követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki, és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez a Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

(2) A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

12. § (1) A köztársasági elnököt megilleti az államfő kegyelmezési joga, úgyszintén a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés joga. Általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a Nemzetgyűlés adhat.

(2) Háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelékből való elbocsátás felöl a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök határoz.

13. § (1) A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.

(2) A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján pedig a minisztereket.

(3) A kinevezett minisztérium a kinevezéstől számított nyolc nap alatt köteles a Nemzetgyűlés ülésében bemutatkozni. Ennek megtörténte előtt a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést nem oszlathatja fel.

(4) A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök vagy az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.

14. § (1) A köztársasági elnök nevezi ki az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírákat. A köztársasági elnök tölti be az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére azokat az egyéb tisztségeket, amelyeknek betöltését a törvényes rendelkezések az államfő hatáskörébe utalják.

(2) A köztársaság elnök adományozhatja a Nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit.

[...]

16. § (1) A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.

(2) Ha a köztársasági elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a Nemzetgyűlés őt – legalább százötven tag írásbeli indítványa alapján – összes tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A bíráskodás a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848: III. tc. 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság joga.

[...]

18. § A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják, és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat „A Magyar Köztársaság nevében" hozzák.

19. § Ez a törvény a Nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatályba lép. Kihirdetésével hatályukat vesztik a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok.

MTVT 3–12. P.

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS

402.

1921
33. TÖRVÉNYCIKK
AZ ÉSZAK-AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKKAL, A BRIT BIRODALOMMAL, FRANCIAORSZÁGGAL, OLASZORSZÁGGAL ÉS JAPÁNNAL, TOVÁBBÁ BELGIUMMAL, KÍNÁVAL, KUBÁVAL, GÖRÖGORSZÁGGAL, NICARAGUÁVAL, PANAMÁVAL, LENGYELORSZÁGGAL, PORTUGÁLIÁVAL, ROMÁNIÁVAL, A SZERB–HORVÁT–SZLOVÉN ÁLLAMMAL, SZIÁMMAL ÉS CSEH-SZLOVÁKORSZÁGGAL 1920. ÉVI JÚNIUS HÓ 4. NAPJÁN A TRIANONBAN KÖTÖTT BÉKESZERZŐDÉS BECIKKELYEZÉSÉRŐL

[...] III. RÉSZ
EURÓPÁRA VONATKOZÓ POLITIKAI RENDELKEZÉSEK

[...]

VI. cím. A kisebbségek védelme

54. cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy a jelen címben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellentmondásban vagy ellentétben, és hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

55. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

56. cikk. Magyarország magyar állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakiság nélkül mindazokat a személyeket, akiknek a jelen Szerződés életbelépésének idejében magyar területen van illetőségük (pertinenza), és nem állampolgárai más Államnak.

57. cikk. A magyar területen való születés puszta tényével jogérvényesen megszerzi a magyar állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illet meg.

58. cikk. Minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő, és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség nélkül a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen magyar állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen magyar állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken.

A Magyar Kormánynak a hivatalos nyelv megállapítására vonatkozó intézkedését nem érintve, a nem magyar nyelvű magyar állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében megfelelő könnyítésekben fognak részesülni.

Azok a magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi magyar állampolgárok. Nevezetesen: joguk van saját költségükön jótékonysági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják és vallásukat szabadon gyakorolják.

59. cikk. Olyan városokban és kerületekben, ahol nem magyar nyelvű magyar állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a Magyar Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily magyar állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a Magyar Kormányt abban, hogy a magyar nyelv oktatását az említett iskolákban is kötelezővé tegye.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban élnek oly magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonysági célokra fordíttatnak.

60. cikk. Magyarország hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben a jelen cím előző cikkeinek

rendelkezései oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek, és a Nemzetek Szövetségének védelme alatt fognak állani. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetségének Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. A Tanácsban képviselt Szövetséges és Társult Hatalmak kölcsönösen kötelezik magukat arra, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknek egyetlen oly módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott.

Magyarország hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden egyes tagjának meg legyen az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének bárminemű megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja, és hogy a Tanács oly módon járhasson el és oly utasításokat adhasson, amelyek az adott esetben alkalmasaknak és hathatósaknak mutatkoznak.

Magyarország azonkívül hozzájárul ahhoz, hogy abban az esetben, ha ezekre a cikkekre vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről a Magyar Kormány és oly Szövetséges és Társult Hatalom vagy bármely más oly Hatalom között merülne fel véleménykülönbség, amely Hatalom a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagja, ez a véleménykülönbség a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány 14. cikke értelmében nemzetközi jellegű vitának tekintendő. A Magyar Kormány hozzájárult ahhoz, hogy minden ilynemű vitás kérdés, ha a másik fél kéri, a Nemzetközi Állandó Bíróság (Cour permanente de Justice) elé terjesztessék. Az Állandó Bíróság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye, s a határozat ugyanolyan erejű és érvényű, mint az Egyezségokmány 13. cikke értelmében hozott határozatok.

[...]

V. RÉSZ
KATONAI, HADIHAJÓZÁSI ÉS LÉGHAJÓZÁSI RENDELKEZÉSEK

[...]

I. cím. Katonai rendelkezések

[...]

● *II. fejezet*
A magyar hadsereg létszáma és tagozása

104. cikk. A magyar hadsereg katonai erőinek összessége nem haladhatja meg a 35 000 főt, beleértve a tiszteket és a pótkeretek csapatait is.

A magyar hadsereg egyes alakulatait Magyarország az alábbi korlátozások mellett tetszése szerint határozhatja meg:

1. a felállított egységek létszámát csak a jelen címhez csatolt IV. táblázatban megadott legnagyobb és legkisebb számokon belül szabad megállapítani;

2. a tisztek arányszáma, ideértve a törzsek és különleges szolgálatok személyzetét is, a ténylegesen szolgálók összlétszámának huszadrészét, az altiszteké pedig ennek tizenötödrészét ne haladja meg;

3. a géppuskák, ágyúk és tarackok száma ne haladja meg azt a mennyiséget, amelyet a jelen címhez csatolt V. táblázat a ténylegesen szolgálók összlétszámában minden ezer főre megállapít.

A magyar hadsereget kizárólag a rendnek Magyarország területén való fenntartására és határrendőr-szolgálatra szabad alkalmazni.

105. cikk. A Magyarország által felállítható törzsek és összes alakulatok legnagyobb létszámát a jelen címhez csatolt táblázatok tüntetik fel. Ezeket a számokat nem kell pontosan betartani, de túllépni nem szabad.

Csapatvezetésre vagy a háború előkészítésére vonatkozó minden más szervezet tilos.

106. cikk. Mozgósítást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos.

Az alakulatokhoz, igazgatási szervekhez és törzsekhez kiegészítő keretek semmi esetre sem tartozhatnak.

Állatok vagy egyéb katonai szállítóeszközök igénybevételének előkészítését célzó mindennemű intézkedés tilos.

107. cikk. A csendőrök, pénzügyőrök, erdőőrök, községi és városi rendőrök vagy egyéb hasonló közegek száma nem haladhatja meg azoknak számát, akik 1913-ban hasonló szolgálatot teljesítettek, és akik most Magyarországnak a jelen Szerződésben megállapított határain belül szolgálnak. Mindazonáltal a Szövetséges és Társult Főhatalmak felemelhetik ezt a számot abban az esetben, ha azt a 137. cikkben említett Ellenőrző Bizottság helyszíni szemle alapján elégtelennek ítélné.

Ezeknek a közegeknek számát a jövőben csak az őket alkalmazó községek vagy városok népességének szaporodása arányában szabad emelni.

Ezeket az alkalmazottakat és közegeket, valamint a vasúti személyzetet, bármilyen katonai gyakorlaton való részvétel céljából összevonni nem szabad.

108. cikk. Tilos minden olyan csapatalakulat, amely a jelen címhez csatolt táblázatokban említve nincs. Az engedélyezett 35 000 főnyi létszámon felül netalán fennálló alakulatokat a 102. cikkben meghatározott határidőn belül fel kell oszlatni.

[...]

VIII. RÉSZ
JÓVÁTÉTEL

I. cím. Általános rendelkezések

[...]

162. cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok elismerik, hogy Magyarország jövedelemforrásai, tekintettel e jövedelemforrásoknak a jelen Szerződés egyéb rendelkezéseiből folyó állandó jellegű csökkenésére, nem elegendők arra, hogy e veszteségek és károk teljes jóvátételét biztosítsák. [...]

163. cikk. Azoknak a károknak összegét, amelyeknek jóvátételére Magyarország köteles, szövetségközi bizottság állapítja meg, amelyeknek „Jóvátételi Bizottság" lesz a neve, s amelyeknek szervezetét és hatáskörét a jelen Szerződés, nevezetesen az e címhez tartozó II–V. függelék határozzák meg. Ez a Bizottság, a jelen Szerződésből folyó eltérésektől eltekintve, azonos a Németországgal kötött Szerződés 233. cikkében meghatározott bizottsággal; a Bizottság a jelen Szerződés alkalmazásából eredő különleges kérdések számára külön Osztályt alakít; ennek az Osztálynak csupán tanácsadó hatásköre lesz, kivéve azokat az eseteket, amelyekben a Jóvátételi Bizottság ruház reá megfelelő hatáskört.

A Jóvátételi Bizottság a követeléseket felülvizsgálja és méltányos módon alkalmat nyújt a Magyar Kormánynak arra, hogy meghallgassák.

A Bizottság egyúttal fizetési tervezetet készít, amely megállapítja, hogy Magyarország 1921. évi május hó 1-jétől kezdődő harminc éven át, mely határidőkben és milyen módozatokkal tartozik a jóvátételi tartozásnak azt a részét törleszteni, amelyet reá ki fognak vetni, miután a Bizottság már megállapította volt azt, hogy Németország képes-e az ellene és szövetségesei ellen támasztott és a Bizottság által felülvizsgált követelések teljes összegének fennmaradó részét megfizetni. Abban az esetben pedig, ha Magyarország ezalatt az idő alatt tartozásának törlesztésével hátralékban maradna, minden kiegyenlítetlen részösszeg fizetése a Bizottság tetszése szerint későbbi évekre elhalasztható, vagy oly módon kezelhető, aminőt a Szövetséges és Társult Kormányok a jelen Szerződés jelen részében megszabott eljárásnak megfelelően meg fognak állapítani.

164. cikk. A Jóvátételi Bizottság 1921. évi május hó 1-jétől kezdve időnként köteles megvizsgálni Magyarország jövedelmi forrásait és teljesítőképességét, és miután méltányos módon alkalmat nyújtott Magyarország képviselőinek meghallgatására, ez alapon a 163. cikkhez képest belátása szerint a határidőket kitolhatja, és a megállapított fizetési feltételeket megváltoztathatja; nem engedheti el azonban a tartozásnak semmilyen részét sem a Bizottságban képviselt Kormányoknak erre vonatkozó külön meghatalmazása nélkül.

165. cikk. Magyarország 1920-ban és az 1921. év első négy hónapjában oly részletekben

és olyan módon (aranyban, árukban, hajókban, értékpapírokban vagy más módon), amint azt a Jóvátételi Bizottság megállapítja, a fent említett követelésekre méltányos részfizetést teljesít, amelynek nagyságát a Jóvátételi Bizottság állapítja meg; ezt az összeget elsősorban a megszálló hadseregnél, az 1918. évi november hó 3-i fegyverszünet után felmerült s a 181. cikkben tárgyalt költségeknek fizetésére kell fordítani; annyi élelmiszer és nyersanyag, amennyi a Szövetséges és Társult Főhatalmak Kormányainak megítélése szerint szükséges ahhoz, hogy Magyarország képes legyen jóvátételi kötelezettségének teljesítésére, szintén fizethető a nevezett Kormányok jóváhagyásával az említett összegből. A fennmaradó összeg Magyarország jóvátételi tartozásából levonandó. Magyarország azonfelül letétbe helyezi a II. függelék 12. §-a c) pontjának intézkedése értelmében az ott említett kötelezőjegyeket.

166. cikk. Magyarország beleegyezik abba is, hogy gazdasági erőforrásai közvetlenül felhasználtassanak jóvátételre, úgy, amint ezt a kereskedelmi hajózásra, a természetbeni újjáépítésre és a nyersanyagokra vonatkozólag a III., IV. és V. függelékek részletezik; [...]

MTVT 197–327. P.

AZ ORSZÁG TERÜLETE

403.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY
526/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

AZ ORSZÁG TERÜLETI VÁLTOZÁSAIRA VONATKOZÓ TÖRVÉNYCIKKEK HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSE TÁRGYÁBAN

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazás alapján a Moszkvában 1945. évi január hó 20. napján létrejött fegyverszüneti egyezmény 2. pontjának végrehajtásaként a következőket rendeli:

1. § A fegyverszüneti egyezmény 19. pontja értelmében az 1938. évi november hó 2-án kelt bécsi döntőbírósági határozat és az 1940. évi augusztus hó 30-án kelt bécsi döntés érvénytelen.

Ennek folytán az Ideiglenes Nemzeti Kormány a Csehszlovák Köztársaságtól Magyarországhoz csatolt területek visszacsatolását kimondó 1938. évi XXXIV. és 1939. évi VI. törvénycikkeket,

a Román Királyságtól Magyarországhoz csatolt terület visszacsatolását kimondó 1940. évi XXVI. törvénycikket,

a Jugoszláv Királyságtól Magyarországhoz csatolt terület visszacsatolását kimondó 1941. évi XX. törvénycikket hatályon kívül helyezi.

2. § Hatályon kívül helyezi az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1. §-ban felsorolt törvények végrehajtásával kapcsolatban kibocsátott összes törvényeket, rendeleteket és egyéb közigazgatási intézkedéseket.

3. § Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba.

Debrecen, 1945. évi február hó 26. napján.

Miklós vzds.
miniszterelnök

MK 1945. 9. SZ.

A PÁRIZSI BÉKESZERZŐDÉS

404.

1947
XVIII. TÖRVÉNYCIKK

A PÁRIZSBAN 1947. ÉVI FEBRUÁR HÓ 10. NAPJÁN KELT BÉKESZERZŐDÉS BECIKKELYEZÉSE TÁRGYÁBAN

1. § A Magyar Köztársaság által a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségével, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysággal, az Amerikai Egyesült Államokkal, Ausztráliával, a Fehérorossz Szocialista Szovjet Köztársasággal, Kanadával, Csehszlovákiával, Indiával, Új-Zélanddal, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársasággal, a Délafrikai Unióval és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársasággal Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kötött békeszerződés a hozzátartozó mellékletekkel együtt az ország törvényei közé iktattatik.

2. § [...]

Hivatalos magyar fordítás:

[...] azok az államok, amelyek Magyarországgal háborúban állnak s az európai ellenséges államok ellen jelentős katonai erőkkel cselekvőleg folytattak háborút, a továbbiakban: „Szövetséges és Társult Hatalmak"-nak nevezve, egyrészről

és Magyarország másrészről;

tekintettel arra, hogy Magyarország, miután a hitleri Németország szövetségesévé vált és annak oldalán résztvett a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és más Egyesült Nemzetek ellen folytatott háborúban, e háborúért a felelősség ráeső részét viseli;

tekintettel azonban arra, hogy Magyarország 1944. évi december hó 28-án megszakította kapcsolatait Németországgal, Németországnak háborút üzent és 1945. évi január hó 20-án fegyverszünetet kötött a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaival, amelyek a Magyarországgal háborúban állott összes Egyesült Nemzetek nevében jártak el; és

tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország békeszerződést kívánnak kötni, amely az igazságosság elveihez alkalmazkodva rendezni fogja a fent említett események következményeként még fennálló kérdéseket és alapja lesz a közöttük való baráti kapcsolatoknak, lehetővé téve ezzel a Szövetséges és Társult Hatalmak számára, hogy támogassák Magyarországnak arra irányuló kérelmét, hogy az Egyesült Nemzetek tagjává legyen és az Egyesült Nemzetek irányítása mellett kötött bármely egyezményhez is csatlakozzék;

ennélfogva megállapodtak abban, hogy kijelentik a hadiállapot megszűnését, és e célból a jelen Békeszerződést megkötik, s ehhez képest kijelölték az alulírott meghatalmazottakat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik bemutatása után a következő rendelkezésekben állapodtak meg:

I. rész
Magyarország határai

1. Cikk

1. Magyarország határai Ausztriával és Jugoszláviával ugyanazok maradnak, mint amelyek 1938. évi január hó 1-én voltak.

2. Az 1940. évi augusztus hó 30-án kelt bécsi választott bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki. Magyarország és Románia között az 1938. évi január hó 1-én fennállott határ ezzel visszaállíttatik.

3. Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója közötti határ attól a ponttól kezdve, amely közös a két Állam és Románia határai között, addig a pontig, amely közös e két állam és Csehszlovákia határai között, a Magyarország és Csehszlovákia közötti előbbi határvonalban állapíttatik meg, úgy amint az 1938. évi január hó 1-én fennállott.

4. *a)* Az 1938. évi november hó 2-án kelt bécsi választott bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki.

b) A Magyarország és Csehszlovákia közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két Állam és Ausztria határai között, addig a pontig, amely közös e két Állam és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Uniójának határai között, ezzel visszaállíttatik úgy, amint az 1938. évi január hó 1-én fennállott, kivéve mégis a következő alpont rendelkezéseiből folyó módosítást.

c) Magyarország átengedi Csehszlovákiának Horvátjárfalu, Oroszvár és Dunacsun községeket [...]

II. rész
Politikai rendelkezések

● *I. Cím*
2. Cikk
1. Magyarország minden szükséges intézkedést megtesz aziránt, hogy a magyar fennhatóság alá tartozó minden személynek biztosítja faji, nemi, nyelvi vagy vallási különbség nélkül az emberi jogok és az alapvető szabadságok élvezetét, ideértve a véleménynyilvánítás, a sajtó és közzététel, a vallásgyakorlat, a politikai véleménynyilvánítás és a nyilvános gyülekezés szabadságát.

2. Magyarország továbbá kötelezi magát arra, hogy a Magyarországban életben levő jogszabályok sem tartalmukban, sem alkalmazásuk során a magyar állampolgárságú személyek között azoknak faja, neme, nyelve vagy vallása alapján nem fognak különbséget tenni, semmiféle megkülönböztetést maguk után vonni, akár az érdekelteknek személye, javai, üzleti tevékenysége, foglalkozásbeli vagy pénzügyi érdekei, személyállapota, politikai vagy polgári jogai tekintetében, akár pedig bármely egyéb tekintetben.

3. Cikk
Magyarország, amely a Fegyverszüneti Egyezmény értelmében intézkedéseket tett, hogy szabadlábra helyezze állampolgársági és nemzetiségi különbség nélkül mindazokat a személyeket, akik letartóztatásban voltak az Egyesült Nemzetek érdekében kifejtett cselekményeik vagy az Egyesült Nemzetek iránt érzett rokonszenvük, vagy faji származásuk miatt, és hogy visszavonja az ezen a címen hozott megkülönböztető törvényeket és megszorításokat, a fenti intézkedéseket kiegészíti, és a jövőben nem foganatosít olyan intézkedéseket vagy nem hoz olyan törvényeket, amelyek az e Cikkben említett célokkal nem volnának összeegyeztethetők.

4. Cikk
Magyarország, amely a Fegyverszüneti Egyezmény értelmében intézkedett magyar területen minden fasiszta jellegű politikai, katonai vagy katonai színezetű szervezetnek, valamint minden olyan szervezetnek feloszlatása iránt, amely az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát, ideértve a revizionista propagandát, fejt ki, a jövőben nem engedi meg olyan e fajta szervezeteknek fennállását és működését, amelyeknek célja az, hogy megfossza a népet demokratikus jogaitól.

5. Cikk
1. Magyarország kétoldalú tárgyalásokba fog bocsátkozni Csehszlovákiával abból a célból, hogy rendezze azoknak a Csehszlovákiában lakóhellyel bíró magyar etnikai eredetű lakosoknak ügyét, akik a lakosságcsere tárgyában 1946. évi február hó 27-én kelt Egyezmény rendelkezései értelmében nem fognak Magyarországba áttelepíttetni.

2. Abban az esetben, ha a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül megegyezés nem jönne létre, Csehszlovákiának joga lesz ezt a kérdést a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjeszteni és a végleges megoldás elérése érdekében a Tanács segítségét kérni.

[...]

● *II. Cím*
[...]
10. Cikk
1. Minden Szövetséges vagy Társult Hatalom a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül közölni fogja Magyarországgal, hogy a háború előtt Magyarországgal kötött kétoldalú szerződései közül melyeket kívánja érvényben tartani vagy felújítani. A jelen Szerződéssel össze nem egyeztethető rendelkezések azonban a fent említett szerződésekből törlendők lesznek.

2. Minden ily módon közölt szerződést az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 102. cikke értelmében az Egyesült Nemzetek Titkárságánál be kell iktatni.

3. Mindazok a szerződések, amelyekre vonatkozólag ilyen közlés nem történt, hatályon kívül helyezetteknek tekintendők.

11. Cikk
1. Magyarország legkésőbb 18 hónap alatt, a jelen Szerződés életbelépésétől számítva, átadja Jugoszláviának és Csehszlovákiának az alább felsorolt csoportokba tartozó s Jugoszlávia és Csehszlovákia szellemi örökségét alkotó azokat a tárgyakat, amelyek ezekről a területekről származtak s e területek felett 1919 előtt Magyarország által gyakorolt uralom következtében kerültek 1848 után a Magyar Állam vagy magyar közintézmények birtokába:

a) Szerves egészként jugoszláv vagy csehszlovák területen keletkezett történelmi levéltárak.

b) Jugoszláv vagy csehszlovák területen fekvő intézményeknek, avagy a jugoszláv és a csehszlovák nép történelemi személyiségeinek tulajdonában állott könyvtárak, történelmi okmányok, régiségek és más kultúrtárgyak.

c) Eredeti művészeti, irodalmi és tudományos tárgyak, amelyek jugoszláv vagy csehszlovák művészek, írók és tudósok művei.

2. A vétel, ajándékozás vagy hagyomány által szerzett tárgyak, valamint a magyarok eredeti művei kivételnek az 1. bekezdés rendelkezései alól.

3. Magyarország ugyancsak átadja Jugoszláviának az Ilyr Küldöttségnek, az Ilyr Bizottságnak és Ilyr Kancelláriának a XVIII. századra vonatkozó levéltárait.

4. A magyar kormány a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve Jugoszlávia és Csehszlovákia meghatalmazott képviselőinek minden szükséges segítséget megad e tárgyak felkutatása s megvizsgálása végett rendelkezésre bocsátása körül. Ezután mindazonáltal a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy évnél nem később, a jugoszláv és a csehszlovák kormányok át fogják adni a magyar kormánynak a jelen cikk értelmében igényelt tárgyak jegyzékét. Abban az esetben, ha a jegyzék vételétől számított három hónap alatt a magyar kormány egyes tárgyaknak e jegyzékbe foglalása ellen kifogásokat emelne, és abban az esetben, ha egyhavi további határidő alatt az érdekelt kormányok nem jutnának megállapodásra, a vitás kérdést a jelen Szerződés 40. cikkének rendelkezései szerint kell rendezni.

III. rész
Katonai és légügyi rendelkezések

● *I. Cím*
12. Cikk
A szárazföldi és légi fegyverkezés és az erősítések fenntartása szorosan arra korlátozódik, hogy a belső jellegű feladatoknak és a határok helyi védelmének megfeleljen. Ennek értelmében Magyarország jogosítva van arra, hogy a következőknél nem nagyobb fegyveres erőt tartson:

a) Szárazföldi hadsereget, ideértve a határvédő csapatokat, a légelhárító és a folyami flottillaszemélyzetet, összesen 65.000 főnyi személyzettel.

b) Légihaderőt 90 repülőgéppel, ideértve a tartalékokat, amelyből legfeljebb 70 lehet harci repülőgép, összesen 5000 főnyi személyzettel.

Magyarország nem tarthat vagy szerezhet meg olyan repülőgépet, amely belső bombahordozó berendezéssel ellátva elsősorban bombázógépnek volt szerkesztve.

A fenti számok minden esetben magukban foglalják a harci, kiszolgáló és vezető személyzetet.

13. Cikk
A magyar hadsereg és légihaderő személyzetének a 12. cikkben engedélyezett erőket meghaladó részét a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül fel kell oszlatni.

14. Cikk
Olyan személyzet, amely a magyar hadseregbe vagy légihaderőbe besorolva nincs, a II. számú melléklet szerint meghatározott katonai vagy katonai légi kiképzést semmilyen alakban sem nyerhet.

15. Cikk
Magyarország nem tarthat és nem szerkeszthet semmiféle atomfegyvert, semmiféle saját meghajtású vagy irányított lövedéket vagy ilyennek vetésére szolgáló berendezést (kivéve olyan torpedókat és torpedóvető szerkezeteket, amelyek a jelen Szerződés által engedélyezett hajók szokásos felszereléséhez tartoznak), tengeri aknát vagy torpedót, amely nem érintkezés, hanem ráhatású szerkezet útján működik, legénységgel ellátható torpedót, tengeralattjárót vagy más, alámerülésre képes hajót, motoros torpedócsónakot vagy különleges típusú rohamgépeket, és mindezek tekintetében kísérletet sem folytathat.

16. Cikk
Magyarország nem tarthat meg, nem állíthat elő és nem szerezhet meg másképpen sem hadianyagot azon túlmenően, ami a jelen Szerződés 12. cikkében megengedett fegyveres erők fenntartásához szükséges, és nem tarthat fenn ily hadianyag gyártására szolgáló berendezést.

[...]

● *II. Cím*

21. Cikk
1. A magyar hadifoglyok, mihelyt lehetséges, hazaszállítandók a hadifoglyokat visszatartó egyes hatalmak és Magyarország között erre vonatkozólag kötött megállapodások szerint.

2. Mindennemű költséget, beleértve a hazaszállításban levő magyar hadifoglyok fenntartási költségeit az egyes gyülekezőpontoktól, amelyeket az érdekelt Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya állapít meg, a magyar területre való belépés pontjáig, a magyar kormány viseli.

IV. rész
A Szövetséges Haderők visszavonása

22. Cikk
1. A jelen Szerződés életbelépését követően minden Szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországból vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetuniónak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregnek az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.

2. A Szövetséges haderők birtokában levő mindazokat a fel nem használt magyar fizető eszközöket és mindazokat a magyar javakat, amelyek a Fegyverszüneti Egyezmény 11. cikke értelmében szereztettek meg, ugyane 90 napi határidőn belül a magyar kormány részére vissza kell adni.

3. Magyarország azonban rendelkezésre fog bocsátani minden olyan eszközt és könnyítést, amelyre az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalak fenntartása céljából különlegesen szükség lehet, aminek ellenében a magyar kormány megfelelő ellenszolgáltatásban fog részesülni.

V. rész
Jóvátétel és visszaszolgáltatás

23. Cikk
1. A Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának katonai műveletek és ez államok területeinek Magyarország által való megszállása folytán okozott veszteségeket Magyarország a Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának megtéríti; tekintetbe véve azonban azt, hogy Magyarország nemcsak kilépett az Egyesült Nemzetek ellen viselt háborúból, hanem Németországnak hadat is üzent, a Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy a fenti veszteségekért járó kártérítést Magyarország nem a maga egészében, hanem csupán részben teljesíti, nevezetesen 300 millió egyesült államokbeli dollár összegben, amely 1945. évi január 20-tól számítandó 8 év alatt fizetendő árucikkekben (gépi felszerelés, folyami járművek, gabonaneműek, és más áruk); a Szovjetuniónak fizetendő összeg 200 millió egyesült államokbeli dollár, a Csehszlovákiának és Jugoszláviának fizetendő összeg 100 millió egyesült államokbeli dollár.

2. A jelen cikkben megállapított rendezés számítási alapja az egyesült államokbeli dollár a Fegyverszüneti Egyezmény aláírása napján érvényben volt aranyparitáson, vagyis 35 dollár = 1 uncia arany.

[...]

27. Cikk
1. Magyarország kötelezettséget vállal arra nézve, hogy minden olyan esetben, amidőn magyar fennhatóság alá tartozó személyeknek Magyarországon levő javaira, törvényes jogaira vagy érdekeire e személyek faji származása vagy vallása miatt 1939. szeptember hó 1. napja óta zár alá vételt, elkobzást vagy kényszerkezelést rendeltek el, az említett javakat, törvényes jogokat és érdekeket tartozékaikkal együtt visszaállítja, vagy ha a visszaállítás lehetetlen, e tekintetben megfelelő kártalanítást ad.

2. A magyar kormány mindazoknak a személyeknek, szervezeteknek vagy közösségeknek Magyarországon levő összes javait, jogait és érdekeit, akik, illetőleg amelyek egyénenként vagy mint összességek tagjai faji, vallási vagy más fasiszta szellemű zaklató rendszabály tárgyai voltak, amennyiben azokra nézve a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónap alatt örökös nem jelentkezett vagy igénybejelentés nem érkezett, át fogja ruházni az ilyen személyeket, szervezeteket vagy közösségeket Magyarországon képviselő szervezetekre. Az átruházott javakat ezek a szervezetek az említett magyarországi összességek, szervezetek és közösségek életben maradt tagjainak támogatására és helyreállítására fogják fordítani. Ezeket az átruházásokat a jelen Szerződés életbelépése után 12 hónapon belül kell foganatosítani, s azok magukban fogják foglalni a jelen cikk 1. bekezdése értelmében visszaállítandó javakat, jogokat és érdekeket is.

28. Cikk
Magyarország elismeri, hogy a Szovjetuniónak joga van a Magyarországon levő s a németországi Ellenőrző Tanács által a Szovjetunióra átruházott minden német vagyonra, és kötelezi magát, hogy minden szükséges intézkedést megtesz, hogy ezeket az átruházásokat megkönnyítse.

29. Cikk

1. A Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyikének jogában áll lefoglalni, visszatartani, felszámolni vagy bármi más intézkedés alá vonni mindazokat a javakat, jogokat és érdekeket, amelyek a jelen Szerződés életbelépése idején saját területén vannak, és Magyarország vagy magyar állampolgárok tulajdonai és az ilyen javakat vagy azoknak jövedelmét tetszés szerint felhasználni azoknak az igényeknek határain belül, amelyek a maga és állampolgárai részéről Magyarországgal vagy magyar állampolgárokkal szemben fennállanak, ideértve a pénzköveteléseket, kivéve mégis azokat az igényeket, amelyek a jelen Szerződés más cikkei értelmében teljes kielégítést nyertek. Mindazokat a magyar javakat vagy az ilyenekből származó jövedelmet, amelyek ezeknek az igényeknek összegét meghaladják, vissza kell adni.

2. A magyar javak felszámolása és a felettük való rendelkezése az illető Szövetséges vagy Társult Hatalom jogszabályainak megfelelően hajtandó végre. A magyar tulajdonosnak ily javak tekintetében nem lesz más joga, mint az, amit a vonatkozó jogszabály neki nyújt.

3. A magyar kormány kötelezi magát, hogy azokat a magyar állampolgárokat, akiknek javait a cikk értelmében elvették és nem adták vissza, kártalanítani fogja.

4. E cikkből egyik Szövetséges vagy Társult Hatalomra sem hárul semmiféle kötelezettség arra vonatkozólag, hogy a magyar kormánynak vagy magyar állampolgároknak ipari tulajdont visszaadjon vagy hogy ily tulajdont tekintetbe vegyen, amikor megállapítja azt az összeget, amely e cikk 1. bekezdése értelmében visszatartható. Minden Szövetséges és Társult Hatalom kormányának joga lesz az illető Szövetséges vagy Társult Hatalom területén levő azokra az ipari tulajdonra vonatkozó jogokra vagy érdekekre, amelyeket a jelen Szerződés életbelépését megelőzőleg Magyarország kormánya vagy állampolgárai megszereztek, oly korlátozásokat, feltételeket és megszorításokat elrendelni, aminőket a Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya nemzeti érdekből szükségesnek ítél.

5. E cikk 1. bekezdésében említett javakat úgy kell érteni, hogy azok magukban foglalják azokat a magyar javakat, amelyek a Magyarország és az illető ország felett fennhatóságot gyakorló szövetséges vagy Társult Hatalom között fennállott hadiállapot miatt kényszerkezelés alá estek, de nem foglalják magukban a következőket:

a) A magyar kormánynak konzuli vagy diplomáciai célokra használt javai;

b) Vallásos intézményeknek vagy magánjellegű jótékonysági intézményeknek, vallásos vagy jótékonysági célokra használt javai;

c) Olyan magyar állampolgárságú természetes személyek javai, akiknek engedélyük volt arra, hogy annak az országnak területén, ahol a javak feküsznek, vagy máshol az Egyesült Nemzetek területén tartózkodjanak, nem értve azonban ide az olyan magyar javakat, amelyek a háború tartama alatt bármikor olyan rendszabályoknak voltak kitéve, amelyek nem voltak általában alkalmazandók az ugyanezen a területen tartózkodó magyar állampolgárok javaira.

d) Olyan tulajdonjogok, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország közötti kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatok újrafelvétele óta vagy pedig valamely Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya és Magyarország között 1945. évi január hó 20. óta létrejött ügyletekből származnak.

e) Irodalmi és művészeti tulajdonra vonatkozó jogok.

[...]

32. Cikk

1. Magyarország lemond mindennemű olyan, a Szövetséges és Társult Hatalmak ellen a magyar kormány vagy magyar állampolgárok nevében támasztható igényről, amely közvetlenül a háborúból vagy oly cselekményekből származik, amelyek az 1939. évi szeptember hó 1-jét követő európai hadiállapotból folynak, tekintet nélkül arra, hogy az illető Szövetséges vagy Társult Hatalom abban az időben Magyarországgal háborúban állott-e, vagy sem, ideértve a következőket:

a) Igények oly veszteségek vagy károk fejében, amelyek a Szövetséges vagy társult Hatalmak haderejének vagy hatóságainak cselekményei következtében keletkeztek.

b) Igények, amelyek a Szövetséges vagy Társult Hatalmak magyar területen levő haderejének vagy hatóságainak jelenlétéből, műveleteiből vagy cselekményeiből származnak.

c) Igények a Szövetséges vagy Társult Hatalmak zsákmánybíróságainak határozataiból vagy rendelkezéseiből kifolyólag: Magyarország az ilyen zsákmánybíróságoknak 1939. évi szeptember hó 1-jén vagy azután a magyar hajókra, magyar javakra vagy költségek fizetésére vonatkozó határozatait és rendelkezéseit érvényeseknek és kötelezőknek ismeri el.

d) Igények, amelyek a hadviselői jogok gyakorlásából vagy szándékolt gyakorlásából folynak.

2. E cikk rendelkezései teljesen és véglegesen kizárnak az azokban körülírt minden természetű igényt, amelyeket ezentúl megszünteknek kell tekinteni, bárkik legyenek is az érdekelt felek. A magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy magyar pénznemben méltányos kárpótlást nyújtson azoknak a személyeknek, akik igénybevétel következtében anyagot vagy szolgálatokat bocsátottak a Szövetséges vagy Társult Hatalmak Magyarországon levő haderőinek rendelkezésére és kielégíti a Szövetséges vagy Társult Hatalmak haderőivel szemben magyar területen felmerült, nem hadviselésből származó károk megtérítésére irányuló igényeket.

3. Magyarország hasonlóképpen lemond minden olyan, a jelen cikk 1. bekezdése alá tartozó igényről, amely a magyar kormány vagy magyar állampolgárok nevében bármely olyan Egyesült Nemzet ellen emelhető volna, amelynek Magyarországgal szemben fennállott diplomáciai kapcsolatai a háború alatt megszakadtak és amely a Szövetséges és Társult Hatalmakkal együtt működve a cselekvés terére lépett.

4. A magyar kormány teljes felelősséget vállal a szövetséges katonai hatóságok által Magyarországon kibocsátott szövetséges katonai fizetőeszközökért, ideértve minden olyan fizetőeszközt, amely a jelen Szerződés életbelépésének napján forgalomban van.

5. Az igényekről Magyarország részéről e cikk 1. bekezdése értelmében való lemondás magában foglal minden oly cselekményből folyó igényt, amelyet valamely Szövetséges és Társult Hatalom a magyar hajókra vonatkozólag 1939. évi szeptember hó 1. és a jelen Szerződés életbelépése közötti időben, foganatosított, azonkívül pedig mindazokat az igényeket és pénzköveteléseket, amelyek jelenleg érvényben levő hadifogolyegyezményekből folynak.

33. Cikk

1. Amíg egyes Egyesült Nemzetek és Magyarország között kereskedelmi szerződések vagy egyezmények nem köttetnek, a jelen Szerződés életbelépését követő 18 hónapon át a magyar kormány a következő elbánást biztosítja az Egyesült Nemzetek mindegyikének, amely Magyarországnak hasonló kérdésekben a viszonosság alapján ténylegesen hasonló elbánást biztosít:

a) Minden behozatali és kiviteli vámnál és illetéknél, a behozott árucikkek belső megadóztatásánál és mindennemű idetartozó szabályozásnál az Egyesült Nemzeteket feltétel nélkül megilleti a legtöbb kedvezményben részesített nemzetnek kijáró elbánás.

b) Egyéb vonatkozásokban Magyarország nem tehet önkényes megkülönböztetést az Egyesült Nemzetek valamelyikének területéről származó vagy odairányított árucikkek hátrányára, a többi Egyesült Nemzetek bármelyikének vagy bármely más külföldi országnak területéről származó vagy odairányított hasonló árucikkekkel összehasonlítva.

c) Az Egyesült Nemzetek állampolgárai számára, ideértve a jogi személyeket is, a saját állampolgároknak és a legtöbb kedvezményben részesített nemzet állampolgárainak kijáró elbánás biztosítandó minden Magyarországon belül űzhető kereskedelmi, ipari, hajózási vagy bármely más üzleti tevékenység tekintetében. Ezek a rendelkezések nem nyernek alkalmazást a kereskedelmi repülésre.

d) Magyarország nem engedélyezhet egy országnak sem akár kizárólagos, akár megkü-

lönböztető jogokat kereskedelmi repülőgépeknek a nemzetközi forgalomban való működése tekintetében; minden Egyesült Nemzetnek egyenlő lehetőséget nyújt arra, hogy magyar területen nemzetközi kereskedelmi repülési jogokat szerezzen, ideértve az üzemanyagfelvétel és a javítás céljából szükséges leszállás jogát, továbbá kereskedelmi repülőgépeknek a nemzetközi forgalomban való működése tekintetében minden Egyesült Nemzetnek a viszonos és megkülönböztetés nélküli elbánás alapján engedélyezni fogja a jogot arra, hogy magyar területen leszállás nélkül átrepüljön. Ezek a rendelkezések nem érintik Magyarországnak nemzeti védelmére vonatkozó érdekeit.

2. Magyarország fenti kötelezettségvállalásai úgy értelmezendők, hogy megengednek olyan kivételeket, amilyeneket Magyarország által a háború előtt kötött kereskedelmi szerződések szokásszerűen tartalmaztak; az egyes Egyesült Nemzetek részéről biztosított viszonosságra vonatkozó rendelkezések pedig úgy értelmezendők, hogy megengednek olyan kivételeket, amilyeneket az illető Hatalom által kötött kereskedelmi szerződések szokásszerűen tartalmaztak.

34. Cikk

Magyarország a területén átmenő vasúti forgalmat ésszerű díjtételek mellett, a lehetőséghez képest, meg fogja könnyíteni és a szomszédos államokkal tárgyalni fog minden, ennek a célnak eléréséhez szükséges kölcsönös egyezmény megkötése érdekében.

[...]

VII. rész

A Dunára vonatkozó rendelkezések

38. Cikk

A Duna-folyamon a hajózás szabad, és a kikötői és hajózási terhek, valamint a kereskedelmi hajózás feltételei tekintetében a teljes egyenlőség alapján nyitva lesz az összes államok állampolgárai, kereskedelmi hajói és árui számára. Ez a rendelkezés nem nyer alkalmazást ugyanazon állam kikötői között való forgalomra.

Záró rendelkezések

[...]

42. Cikk

A jelen Szerződés, amelynek orossz és angol szövege a hiteles szöveg, a Szövetséges és Társult Hatalmak által megerősítendő. Ugyancsak megerősítendő Magyarország által is. A Szerződés azonnal életbe fog lépni, amint a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Egyesült Államok a megerősítő okiratokat letették. A megerősítő okiratokat a lehető legrövidebb idő alatt a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója kormányánál kell letenni.

Minden olyan Szövetséges vagy Társult Hatalom tekintetében, amely megerősítő okiratát későbbi időpontban teszi le, a Szerződés a letétel napján lép életbe. A jelen Szerződést a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója kormányának levéltárában kell elhelyezni, amely kormány az aláíró államok mindegyikének hitelesített másolatokat fog kiszolgáltatni.

MTVT 142–178. P.

VÁLASZTÓJOG

405.

1874

33. TÖRVÉNYCIKK

AZ 1848:V. TÖRVÉNYCIKK ÉS AZ ERDÉLYI II. TÖRVÉNYCIKK MÓDOSÍTÁSÁRÓL ÉS KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL

I. FEJEZET

A VÁLASZTÓI JOG

1. § Országgyűlési képviselő-választásnál választói joguk van az ország mindazon bennszületett vagy honosított polgárainak – a nőket kivéve – kik 20-ik évöket betöltötték, és az 1848:V. törvénycikk 1. és 2. §-ai, valamint az erdélyi 1848:II. törvénycikk 3. és 4. §-aiban megállapított és a következő §-okban részletesebben meghatározott kellékekkel bírnak.

[...]

3. § Szabad királyi és rendezett tanácsú városokban választói joggal bírnak azok, kik kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel, illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen:

a) oly házat bírnak, mely házadó alá eső legalább három lakrészt foglal magában, habár az ideiglenesen adómentes is;

b) oly földet bírnak, mely 16 frt, tiszta jövedelem után van földadóval megróva.

4. § Az ország azon részeiben, melyekre az 1848:V. tc. hatálya kiterjedt, választói joggal bírnak azok, kik nagy és kis községekben úrbéri értelemben vett 1/4 telket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel, s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak, bármelyikre legyen is ez közülök telekkönyvileg felvéve.

[...]

6. § Választói joggal bírnak továbbá azok:

a) kik kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel, illetőleg kiskorú gyermekeikkel a 4. §-ban említett módon oly házat bírnak, mely legalább 105 frtnyi évi tiszta jövedelem után rovatott meg házbéradóval;

b) kik az a) pontban említett módon bírt földbirtokból vagy saját tőkéjükből, vagy mindkettőből együttvéve eredő legalább 105 frt évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

c) kik mint kereskedők vagy gyárosok legalább 105 frt évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

d) kik mint kézművesek szab. kir. és rendezett tanácsú városokban legalább 105 frt évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

e) kik mint kézművesek nagy és kis községekben legalább egy segéd után fizetnek jövedelmi adót.

[...]

11. § Választói jogot nem gyakorolhatnak és ennélfogva a választók névjegyzékébe fel nem vétethetnek:

1. a hadsereg állományában tettleg szolgáló vagy tettleges szolgálati idejükön belül ideiglenes szabadságra bocsátott katonák, tengerészek, honvédek; ezek közé azonban nem tartoznak az 1868. évi XL. tc. 36. § és 1873. évi XXXII. tc. értelmében ellenőrzési szemlére vagy ideiglenes fegyvergyakorlatra behívott tartalékosok és honvédek;

2. a pénzügy-, adó- és vámőrség legénysége;

3. a csendőrök;

4. az állami, törvényhatósági és községi rendőrség legénysége.

12. § Választói jogot nem gyakorolhatnak és ennélfogva a választók névjegyzékébe fel nem vétethetnek, bármely alapon bírjanak különben választói joggal, azok:

1. kik bűntett vagy vétség miatt az 1848. évi XVIII. tc. 6., 7., 8., 9., 10., 11. és 12. §-aiban körülírt sajtóvétség miatt fogságra ítéltettek, a büntetés tartama alatt;

2. kik bűntett vagy vétség miatt jogérvényes bírói határozattal elrendelt vizsgálati fogságban vannak;
3. kik választói joguk elvesztésére ítéltettek, a jogérvényes ítéletben megszabott időtartam alatt;
4. a vagyonbukottak, míg a csőd meg nem szüntettetett;
5. azok, kik az összeírást, illetőleg a kiigazítást megelőző évre a választókerületben fizetendő egyenes adójukat le nem fizették.
[...]
14. § A választói jog igazolására megkívánt adó mennyisége adókönyvvel, adóhivatali bizonyítvánnyal vagy az egyenes adók községi főkönyvének (B. tabella) kivonatával igazolandó.
A föld és ház tulajdonjoga kétség esetén ott, hol telekkönyv létezik, telekkönyvi kivonattal, másutt a tulajdonjogot igazoló egyéb okirattal, a föld mennyisége földadó-telekkönyvi (kataszter) vagy tagosítási földkönyvi kivonattal bizonyítandó.
[...]

VI. FEJEZET
AZ ÖSSZEÍRÁS- ÉS VÁLASZTÁSNÁL KÖZREMŰKÖDŐ KÖZEGEK FELELŐSSÉGE ÉS A VÁLASZTÁSI VISSZAÉLÉSEK MEGBÜNTETÉSE
103. § Ki a választás színhelyén a rendet zavarja, vagy oda fegyvert, vagy botot visz, és azt a rendre ügyelő közeg felhívására rögtön át nem adja, az illetékes közigazgatási hatóság által rendőri úton három naptól egy hónapig terjedhető fogsággal büntetendő.
104. § A párt vagy jelölt zászlóját, jelvényét imaházra, állami, törvényhatósági, városi vagy községi középületre, vagy nyilvános iskolára kitűzni tilos; tilos továbbá a zászló vagy jelvény erőszakos eltávolítása oly helyről, hová azoknak kitűzése törvényesen meg van engedve.
Nyilvános pártgyűlés, pártünnepély, körmenet, rendezett tanácsú városokban a polgármesternél, másutt a törvényhatósági tisztviselőnél, s ha ilyen helyben nincs, a községi elöljáróságnál a megelőző napon mindig bejelentendő, ezeken a polgármester, illetőleg tisztviselő személyesen jelen lehet, az elöljáróság pedig magát megbízott által képviseltetheti.
A ki a zászlót, jelvényt a fentebb megjelölt tiltott helyekre kitűzte, vagy kitűzését elrendelte, vagy ki a zászlót, vagy jelvényt oly helyről, hová annak kitűzése megengedve van, erőszakosan eltávolítja vagy megrongálja, vagy a be nem jelentett nyilvános pártgyűlést, pártünnepélyt, körmenetet rendezte, a közigazgatási hatóság által rendőri úton 100 frtig terjedhető bírsággal vagy 20 napig terjedhető fogsággal büntetendő.
A tiltott helyre tűzött zászlót, jelvényt az elöljáróság eltávolítani köteles.
CJH 314–333. P.

406.

1918. ÉVI NÉPTÖRVÉNY
A NEMZETGYŰLÉSI, TÖRVÉNYHATÓSÁGI ÉS KÖZSÉGI VÁLASZTÓJOGRÓL

1. § Nemzetgyűlési választójoga van minden férfinak, aki életének huszonegyedik évét betöltötte, és legalább hat év óta magyar állampolgár.
Nemzetgyűlési választójoga van minden nőnek, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár, és bármely hazai élő nyelven írni-olvasni tud.
2. § A nemzetgyűlés tagjává választható az, akinek a választás időpontjában választójoga van, ha életének huszonnegyedik évét betöltötte.
3. § A választójogból kizárva,
1. aki politikai jogának gyakorlásától fel van függesztve,
2. aki közsegélyből él,
3. aki gondnokság vagy csőd alatt áll, vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva,

4. aki üzleténél vagy foglalkozásánál fogva erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt áll.
4. § Nem választható a nemzetgyűlés tagjává, aki a választójogból ki van zárva.
5. § A választójogot csak az gyakorolhatja, aki a választók névjegyzékébe fel van véve.
A választójogot csak személyesen lehet gyakorolni.
Minden választónak egy szavazata van.
6. § A választás községenként (szavazókörönként) közvetlen, titkos szavazással történik.
7. § Törvényhatósági és községi választójoga van minden férfinak, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár, és legalább fél éve ugyanazon községben lakik, vagy ott állása van.
8. § Törvényhatósági és községi választójoga van minden nőnek, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár, bármely hazai élő nyelven írni-olvasni tud, és legalább félév óta ugyanabban a községben lakik, vagy ott lakása van.
A 2–6. és 8. §-ban foglalt rendelkezések kiterjednek a törvényhatósági és községi választójogra is.
A népkormány köteles a jelen törvény végrehajtása végett szükséges mindennemű szabályt (választói névjegyzékek elkészítése, választási eljárás, választás módja stb.) sürgősen megállapítani.
Ez a szabályozás, amely rendelettel is történhetik, nem érintheti a jelen törvényben foglalt rendelkezéseket.
A Magyar Népköztársaság kormánya.
Károlyi Mihály s. k.
Bartha Albert s. k.
Batthyány Tivadar s. k.
Berinkey Dénes s. k.
Búza Barna s. k.
Garami Ernő s. k.
Jászi Oszkár s. k.
Kunfi Zsigmond s. k.
Linder Béla s. k.
Lovászy Márton s. k.
Nagy Ferenc s. k.
BK 1918. NOVEMBER 23. VI. KÖT. 269. SZ.

407.

5.985/1919. M. E. SZÁMÚ RENDELET
A NEMZETGYŰLÉSI, TÖRVÉNYHATÓSÁGI ÉS KÖZSÉGI VÁLASZTÓJOGRÓL

A magyar kormány a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogot a törvényhozás intézkedéséig a következőképpen szabályozza:
1. § Nemzetgyűlési választójoga van minden férfinak, aki legalább hat év óta magyar állampolgár, ha legalább fél év óta ugyanabban a községben lakik, vagy ott lakása van, és életének huszonnegyedik évét betöltötte. Ennek az életkornak betöltése előtt is választójoguk van azoknak, akik az 1918. évi november hó 1. napja előtt legalább tizenkét héten át a harctéren arcvonalbeli katonai szolgálatot teljesítettek.
Nemzetgyűlési választójoga van minden nőnek, aki legalább hat év óta magyar állampolgár, életének huszonnegyedik évét betöltötte, és bármely hazai élő nyelven írni-olvasni tud, ha legalább fél év óta ugyanabban a községben lakik, vagy ott lakása van. [...]
2. § A nemzetgyűlés tagjává választható az, akinek a választás időpontjában nemzetgyűlési választójoga van, ha életének harmincadik évét betöltötte.
3. § [...] A választójogból ki van zárva:
1. aki politikai jogainak gyakorlásától fel van függesztve;

2. aki bűntett, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt bűnvádi eljárás alatt áll, vagy jogerősen el van ítélve;
3. aki közsegélyből él;
4. aki gondnokság vagy csőd alatt áll, vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva;
5. aki üzleténél vagy foglalkozásánál fogva erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt áll. [...]

RT 879. P.

408.

2.200/1922. M. E. SZÁMÚ RENDELET A NEMZETGYŰLÉS TAGJAINAK VÁLASZTÁSÁRÓL

ELSŐ FEJEZET
VÁLASZTÓJOGOSULTSÁG

1. § Nemzetgyűlési képviselő-választójoga van minden férfinak, aki életének 24. évét betöltötte, 10 év óta magyar állampolgár, két év óta ugyanabban a községben lakik vagy van lakása, és az elemi népiskola negyedik osztályát sikeresen elvégezte.

A 24. életév betöltése nem kívántatik meg attól, aki igazolja, hogy az arany, ezüst vagy bronz vitézségi érmet, vagy a Károly-csapatkeresztet elnyerte, valamint attól sem, aki igazolja, hogy egyetemet vagy más főiskolát végzett.

„Régi jogon" nemzetgyűlési képviselő-választó mindenki, aki az 1918. évre érvényes országgyűlési képviselő-választójogi névjegyzékbe fel van véve, még ha az előző bekezdésben megszabott kellékeknek nem is felel meg, ha ugyanabban a községben lakik, amelynek névjegyzékébe az 1918. évre felvétetett.

2. § Nemzetgyűlési képviselő-választójoga van minden nőnek, aki életének 30. évét betöltötte, 10 év óta magyar állampolgár, két év óta ugyanabban a községben lakik vagy van lakása, és az elemi népiskola hatodik osztályát (évfolyamát) sikeresen elvégezte.

Az elemi népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzése mellett is választójoga van annak a nőnek, aki az előző feltételeknek megfelel, és ezeken kívül:

1. mint feleség három vagy több gyermeknek adott életet, ha három gyermeke életben van, – a háborúban hősi halált halt gyermekek e rendelkezés szempontjából életben levőknek tekintendők; vagy
2. saját vagyonának jövedelméből vagy saját keresetéből tartja el magát, ha önálló háztartást vezet.

Nem kívántatik meg a 30. életév betöltése attól a nőtől, aki igazolja, hogy egyetemet vagy más főiskolát végzett.

3. § [...]

4. § Habár a jelen rendeletben megszabott kellékeknek megfelel, nincs választójoga annak,

1. aki a fegyveres erőnek vagy a csendőrségnek tényleges szolgálatban álló tagja, kivéve a szabadságolt viszonyba tartozókat;
2. aki az állami vagy községi rendőrség, folyamrendőrség, vámőrség legénységének tagja, nem értve ide a fegyverviselésre jogosított más polgári alkalmazottat (pénzügyőr, mező-, erdő-, hegyőr stb.).

5. § A választójogból ki van zárva:

1. aki gondnokság alatt áll, valamint akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva;
2. az elmebeteg, még akkor is, ha nem áll gondnokság alatt;
3. aki csőd alatt áll;
4. aki közjótékonyságból vagy közsegélyből él, illetőleg abból élt, [...]
5. akinek gyermeke felett atyai hatalmát hatóság jogerősen megszüntette, azon idő alatt, amíg a gyermek másnak gyámsága alatt áll, de legalább az atyai hatalom megszüntetésétől számított két évig;
6. aki vagy akinek vele közös háztartásban élő házastársa üzleténél vagy foglalkozásánál fogva erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt áll;

7. aki nyilvános helyen botrányt okozó részegség miatt két éven belül 50 koronát meghaladó pénzbüntetésre legalább két ízben jogerősen el volt ítélve, ha az utolsó büntetés kiállásától vagy elévülésétől számítva egy év el nem telt;
8. akit bűntett vagy szándékosan elkövetett vétség miatt szabadságvesztés-büntetésre ítéltek, [...]
9. akit nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt jogerősen szabadságvesztés-büntetésre ítéltek, valamint azt is, akit felségsértés [...], az államfő bántalmazása és megsértése [...], hűtlenség [...], lázadás [...], csoport által elkövetett hatóság elleni erőszak [...], kémkedés [...], nemkülönben akit az alkotmány, a törvény, a hatóságok és a hatósági közegek elleni izgatás [...], továbbá az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:3. tc.-ben meghatározott bűncselekmények valamelyike miatt ítéltek el jogerősen szabadságvesztés-büntetésre, [...];
10. akit a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913:21. tc. alapján jogerősen szabadságvesztés-büntetésre ítéltek, vagy dologházba utaltak, [...];
11. aki bűntett vagy vétség miatt bírói határozat alapján előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban van, [...];
12. akit a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére jogerősen elítéltek, [...];
13. akinek választójogát a képviselő-választások tárgyában ítélő bíróság felfüggesztette, [...];
14. akire nézve bírói vagy más közhatóság – törvényes hatáskörben – kétségtelenül megállapította, hogy a háború idején [...] az ellenséghez pártolt, és azt kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy másnemű szolgáltatással támogatta, vagy e végből ellenséges csapathoz csatlakozott, [...]

6. § Azokról, akiknek választójoguk van, névjegyzéket kell szerkeszteni. [...]
Választójogát az gyakorolhatja, aki a névjegyzékbe fel van véve.
A választójogot személyesen lehet gyakorolni.
Minden választónak egy szavazatra van joga. [...]

MÁSODIK FEJEZET
VÁLASZTHATÓSÁG

7. § Nemzetgyűlési képviselővé választható az, akinek a választás időpontjában választójoga van, és a jelen fejezetben említett kizáró ok alá nem esik, ha életének 30. életévét betöltötte.

Aki az első bekezdésben meghatározott kellékeknek megfelel, választható akkor is, ha a választók névjegyzékébe nincs felvéve.

8. § Nem választható nemzetgyűlési képviselővé:

1. aki a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879: 50. tc. 15. és 44. §-a értelmében az országgyűlés tagja nem lehet;
2. aki az összeférhetetlenségről szóló 1901:24. tc. 25. §-ának második bekezdése értelmében a kormánynál való tilos közbenjárás miatt a választás időpontjában képviselővé meg nem választható;
3. akit nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt jogerősen két évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre vagy ennél súlyosabb büntetésre ítéltek, vagy akit rágalmazásért, vagy izgatásért három ízben jogerősen elítéltek;
4. [...]
5. az a közhivatalnok, [...] vagy ügyvéd, akit hazafiatlan magatartása miatt az illetékes hatóság fegyelmi úton jogerős határozattal állásától elmozdításra (hivatalvesztésre), az ügyvédség elvesztésére ítélt, [...];

9. § Nem választható továbbá nemzetgyűlési képviselővé:

1. aki a választás napjának kitűzése és a választás közé eső időben főispán [...], kormánybiztos, alispán, főszolgabíró, szolgabíró, gazdasági felügyelő, törvényhatósági joggal felruházott vagy rendezett tanácsú város polgármestere, rendőrkapitánya [...] volt abban a vá-

lasztókerületben, amely egészen vagy részben az illető törvényhatóság, járás vagy város területén fekszik;

2. aki az 1. pontban megjelölt időben királyi járásbíróságnál vagy királyi törvényszéknél mint ítélőbíró vagy pedig királyi törvényszék mellett működő királyi ügyészségnél mint ennek tagja volt alkalmazva abban a választókerületben, amely egészen vagy részben az illető királyi járásbíróság vagy királyi törvényszék területén fekszik;

3. [...]

HARMADIK FEJEZET

VÁLASZTÓKERÜLETEK ÉS SZAVAZÓKÖRÖK

10. § A nemzetgyűlési képviselők választása választókerületenként történik. Minden kerület [...] egy képviselőt választ. [...]

11. § A szavazás községenként (szavazókörönként), éspedig Budapest székesfővárosban és a 10. § 2. pontjában jelzett új kerületben az arányos képviseleti rendszer szerint lajstromos szavazással titkosan, a többi törvényhatósági városban az általános többségi rendszer szerint titkosan, más választókerületekben pedig az általános többségi rendszer szerint nyilvánosan történik.

[...]

NEGYEDIK FEJEZET

A KÖZPONTI VÁLASZTMÁNY ÉS AZ ÖSSZEÍRÓ KÜLDÖTTSÉGEK

13. § A választók névjegyzékének elkészítése és évenkénti kiigazítása, úgyszintén a képviselő-választások előkészítése végett minden törvényhatóságban, továbbá minden olyan rendezett tanácsú városban, amely külön választókerület székhelye, központi választmányt kell alakítani. [...]

14. § A központi választmány elnökből, továbbá a törvényhatósági bizottságnak, illetőleg a rendezett tanácsú város képviselő-testületének közgyűlése által választott tagokból áll. [...]

RT 879–881. P.

409.

1945

VIII. TÖRVÉNYCIKK

A NEMZETGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKRÓL

I. fejezet

Általános rendelkezések

1. § (1) A nemzetgyűlési választásokat az egész ország területén e törvény hatálybalépésétől számított 60 (hatvan) napon belül meg kell tartani.

(2) A belügyminiszter külön rendelettel állapítja meg a jelen törvényben szabályozott bizottságok megalakítására, a választói névjegyzék elkészítésére és a választás előkészítésére irányadó időpontokat.

2. § (1) A nemzetgyűlés megbízatása első összeülésétől számított 4 (négy) évre szól. A nemzetgyűlési képviselőket részben a pártok választókerületi lajstromain kell megválasztani általános, titkos, közvetlen, egyenlő és községenkénti választójog alapján, az érvényesen leszavazott választók arányában úgy, hogy 12 000 érvényes szavazatra essék egy képviselői megbízatás; további 50 (ötven) képviselőt kell választani ugyanazzal a szavazással a pártok országos lajstromai alapján. Az így megválasztott nemzetgyűlés első ülésén, megalakulása előtt további 10 képviselőt választ tagjai közé az ország szellemi és közéleti vezető személyiségei közül.

(2) A választáson csakis olyan párt vehet részt, melynek részvételi jogát – a párt céljainak, vezetőinek és összetételének demokratikus szempontból való megvizsgálása alapján – az Országos Nemzeti Bizottság megállapítja. A pártok ez irányú kérelmüket jelen törvény hatálybaléptétől számított 5 (öt) nap alatt nyújthatják be. Az Országos Nemzeti Bizottság köteles az e tárgyban benyújtott kérelmek felett 3 (három) nap alatt írásban határozni, s határozatát az érdekelt pártnak haladéktalanul kézbesíteni. Egyidejűleg azokat a határozatait, amelyek valamely párt részvételi jogát megállapítják, a belügyminiszterrel közli, aki ezeket a hivatalos lapban (Magyar Közlönyben) a párt országos vezetőségének feltüntetésével közhírré teszi. [...]

3. § [...] (3) Minden választókerület szavazókörökre oszlik. A szavazókörök határait városokban a polgármester, községekben a járási főjegyző állapítja meg a jelen törvény hatálybalépése után azonnal úgy, hogy az egyes szavazókörökre 400 szavazónál több ne essék, de minden egyes község, ha ennél kevesebb szavazója is van, egy szavazókört alkosson.

II. fejezet

Választójogosultság és választhatóság

4. § (1) Nemzetgyűlési választójoga van minden magyar állampolgárnak, aki huszadik életévét betöltötte vagy a választói névjegyzék összeállításának évében betölti, és 1945. évi szeptember hó 1-jén Magyarország 1937. évi december hó 31-ei határain belül lakott. Ez utóbbi kellék alól a minisztérium a belügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

(2) Választójogosultság szempontjából magyar állampolgárnak kell tekinteni – ellenkező adat híján – azt is, aki Magyarország 1918. évi október 31-ei területén belül született, és Magyarország 1937. évi december hó 31-ei határain belül lakik.

(3) Annak, aki a németek vagy fasiszták elleni harcban fegyveresen részt vett, és ezt az Országos Nemzeti Bizottság az előterjesztett bizonyítékok alapján igazolja, választójoga van akkor is, ha tizennyolcadik életévét betöltötte, vagy a választói névjegyzék összeállításának évében betölti.

5. § A választójogból ki van zárva:

1. aki elmebetegség miatt gondnokság alatt áll, s ezt a törvényszék gondnokság alá helyező határozata tanúsítja,

2. aki elmebeteg, még ha nem is áll gondnokság alatt, s ezt ideiglenes gondnokság alá helyező határozat vagy hatósági orvosi bizonyítvány tanúsítja,

3. aki bűntett vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt bírói határozat alapján előzetes fogságban van, vagy szabadságvesztés-büntetését tölti,

4. akit politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésére jogerősen elítéltek, az ítéletben meghatározott idő alatt, kivéve azokat, akiket a 200/1945. M. E. és 285/1945. M. E. számú rendeletek alapján rehabilitálni kell,

5. aki ellen a népbíróság marasztaló ítéletet hozott, vagy aki ellen a népügyészség vádiratot bocsátott ki,

6. aki e törvény hatálybalépésekor rendőrhatósági őrizetben (internálva) van,

7. aki maga vagy vele közös háztartásban élő házastársa üzleténél vagy foglalkozásánál fogva erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt áll,

8. aki a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földmíves nép földhöz juttatásáról szóló 600/1945. M. E. számú rendelet 5. §-a értelmében hazaárulónak, háborús vagy népellenes bűnösnek minősül azért, mert a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta, vagy önkéntes jelentkezéssel német, fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba belépett, vagy valamilyen német katonai vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött, vagy ismét felvette német hangzású családi nevét, és ellene a hivatkozott rendelet 4. §-a alapján e törvény hatálybaléptéig ilyen okból az elkobzási eljárás megindult,

9. aki az 529/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ában említett egyesületben, pártban vagy szervezetben [1. Antibolsevista Ifjúsági Tábor, 2. Baross Szövetség, 3. EMSZO, 4. Etelközi Szövetség, 5. Ébredő Magyarok Egyesülete, 6. Honszeretet, 7. Kékek Klubja, 8. Keleti Arc-

vonal Bajtársi Szövetség, 9. Kettős Kereszt Vérszövetség, 10. Levente Egyesület, 11. Magyar Jövő Szövetség, 12. Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE), 13. Magyar Élet Pártja, 14. Magyar Megújulás Pártja, 15. Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete, 16. Magyar Nemzeti Szocialista Párt, 17. Magyar Tudományos Fajvédő Társaság, 18. Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete, 19. Nemzeti Munkaközpont, 20. Népakarat Pártja, 21. Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom, 22. Országos Vitézi Szék, 23. Országos Nemzetvédelmi Bizottság, 24. Turul Szövetség, 25. Zsidókutató Intézet], vagy az 1919. júniusi Bajtársak Szövetségében, a Társadalmi Egyesületek Szövetségében (TESZ), a Magyar Keresztény Nemzeti Ligában vagy a Magyar–Német Társaságban tisztséget viselt, éspedig a Baross Szövetségben, Honszeretet és Levente Egyesületben csak az, aki országos vagy megyei vezető tisztséget töltött be, a többi egyesületben az, aki bármilyen tisztséget viselt; kivétel az, akit az igazolási eljárás során feltétel nélkül igazoltak, vagy aki tisztéről még 1941. évi június hó 22. előtt lemondott, és azt követően antifasiszta magatartást tanúsított,

10. akikre nézve a 3820/1945. M. E. számú rendelet alapján alakult bizottság megállapította, hogy a Volksbundnak vezetője, tagja vagy támogatója volt, vagy akiről ennek híján is kétséget kizáróan megállapítható, hogy a Volksbundnak, Kulturbundnak vagy Hitler-Jugendnak tagja volt, vagy magát német nemzetiségűnek vallotta,

11. akivel szemben az idevonatkozó rendeletek alapján megalakított bármelyik igazoló bizottság nyugdíjazást vagy állásvesztést kimondó, vagy jogosítvány, vagy foglalkozás gyakorlásától egy évnél hosszabb időre eltiltó határozatot hozott,

12. a volt m. kir. csendőrségnek az a tagja, aki az 1690/1945. M. E. számú rendelet alapján lefolytatható különleges igazolási eljárásnak nem vetette alá magát, vagy alávetette magát, de nem igazolták.

6. § Nemzetgyűlési képviselővé az választható, akinek a választás időpontjában választójoga van, tekintet nélkül arra, hogy a választói névjegyzékbe fel van-e véve. Nem választhatók képviselővé a honvédség és a rendőrség tényleges szolgálatot teljesítő hivatásos állományú tagjai.

[...]

V. fejezet

A választások kitűzése és a lajstromok összeállítása

18. § (1) A választást a belügyminiszter valamely munkaszüneti napra – az egész országban egy időben – tűzi ki, éspedig legalább 30 (harminc) nappal a választás időpontja előtt.

(2) A választás kitűzését a választási bizottságok [19. § (1) bek.] falragaszokon közhírré teszik. A közhírré tételt tartalmazó hirdetményben fel kell hívni a pártokat arra, hogy jelöltjeiket legkésőbb a választást megelőző tizenötödik nap déli 12 órájáig [20. § (1) bek.] jelentsék be a választókerület székhelyén alakult választási bizottságnak, valamint közölni kell e választási bizottság elnökének hivatalos helyiségét és hivatalos óráját.

[...]

20. § (1) A pártok legkésőbb a választást megelőző tizenötödik nap déli 12 órájáig nyújthatják be a választókerület székhelyén alakult választási bizottság elnökénél vagy helyettesénél választókerületi képviselőjelöltjeik lajstromát. Ugyaneddig az időpontig kell a pártoknak országos képviselőjelöltjeik lajstromát is benyújtaniok a budapesti IV. kerületi választási bizottságnál. Az illetékes választási bizottság elnöke vagy helyettese a benyújtásra kitűzött határidő lejárta előtt 5 (öt) napon át 8–14 óráig a választási hirdetményben megjelölt helyen köteles tartózkodni.

(2) Az egyes választókerületekben az egyes lajstromokon az alábbi számú jelölteket lehet jelölni. [...]

(3) A pártok által benyújtott lajstromnak tartalmaznia kell a képviselőjelöltek családi és utónevét, állását (foglalkozását) és lakhelyét, továbbá közös lajstrom esetén a jelölt pártállását [21. § (1) bek.]. Külön pótképviselőjelöltek jelölésének nincs helye. Az egyes képviselőjelöltek sorrendjét arab számokkal kell megjelölni. A választókerületi lajstromokat annyi

példányban kell benyújtani, ahány választási bizottság a választókerületben van. Csatolni kell a képviselőjelöltek sajátkezűleg aláírt vagy kézjeggyel ellátott nyilatkozatát arról, hogy a jelölést elfogadják. A választókerületi lajstromok benyújtásakor ezenfelül be kell jelenteni a párt választókerületi megbízottjának és helyettesének nevét és lakását, akik a választási bizottság előtt a párt hivatalos kiküldöttei.

(4) A benyújtott lajstromokat és a jelölést elfogadó nyilatkozatokat a pártok országos vezetőségének kell hitelesíteni. A nem hitelesített lajstromokat a választási bizottság visszautasítja. [...]

21. § (1) Két vagy több politikai párt akár országosan, akár bármely választókerületben közös lajstrommal indulhat. A közös lajstromon induló pártoknak joguk van a pártok megjelölése helyett a közös lajstrom részére külön elnevezést használni. Közös lajstrom esetében fel kell tüntetni a benyújtott lajstromon minden jelölt neve mellett azok pártállását is, valamint a közös lajstrommal induló pártközösség elnevezésére és a közös lajstrom sorszámára (23. §) vonatkozó esetleges megállapodásokat.

(2) A közös lajstrom érvényességéhez az országos lajstromnál a közösségben résztvevő pártok országos vezetőségének nyilatkozata, választókerületi lajstromnál a pártok választókerületi megbízottainak vagy helyetteseinek nyilatkozata és országos vezetőségének hitelesítése szükséges.

[...]

VI. fejezet

A választás tisztaságának és zavartalanságának biztosítása

25. § A választási gyűléseket Budapesten a kerületi rendőrkapitányságnak, törvényhatósági jogú városokban a városi rendőrfőkapitányságnak, megyei városokban a rendőrkapitányságnak, községekben a rendőrbiztosságnak legalább 24 órával előbb be kell jelenteni. A bejelentést a pártoknak akár helyi, akár magasabb szervezetei egyaránt megtehetik. A rendőrhatóság a bejelentésről elismervényt ad. A rendőrhatóság a választáson részvételre jogosult pártok által bejelentett pártgyűlést nem tilthatja be.

26. § (1) Főispánnak, vármegyei és városi alkalmazottnak, a honvédség és a rendőrség tényleges szolgálatot teljesítő tagjának, községi és körjegyzőnek tilos hivatali működésének területén választási pártgyűlés vagy pártünnepély levezetésében résztvennie, ilyen gyűlésen vagy pártünnepélyen résztvevőknek vagy a választóknak az összegyűjtésében és a gyűlésre, ünnepélyre vagy választásra való vezetésében közreműködnie.

(2) Pártgyűlést vagy pártünnepélyt templomi vagy egyházi szertartással összekapcsolni nem szabad.

(3) A választást megelőző napon és a választás napján mindennemű közmunkakötelezettség szünetel.

27. § (1) A szavazást megelőzően a választási bizottság elnöke a szavazatszedő bizottságok elnökével és a rendőrhatóságokkal egyetértően gondoskodik a rendelkezésére álló karhatalom beosztásáról.

(2) A szavazás helyén fegyverrel csak azok jelenhetnek meg, akik azt hivatali vagy szolgálati állásuknál fogva viselik.

28. § A választás napját megelőző nap 0 órájától a választást követő nap 24 órájáig a választókerület területén szeszes italt árusítani, kiosztani vagy más módon forgalomba hozni tilos.

[...]

VIII. fejezet

A szavazatok összeszámlálása

41. § A szavazás lezárása után a választási és szavazatszedő bizottság tagjain kívül csak a segéderők és a pártbizalmiak tartózkodhatnak a szavazóhelyiségben.

42. § A szavazatszedő bizottság a szavazásról felvett jegyzőkönyv elkészítése után nyom-

ban megkezdi a szavazatok összeszámlálását, és mindaddig megszakítás nélkül együtt marad, ameddig a szavazatok számlálását be nem fejezi. A szavazatszedő bizottság mindenekelőtt felbontja az urnákat, megszámlálja a borítékba zárt szavazatokat, és összehasonlítja a szavazóknak a választói névjegyzéken és a választói névjegyzék-kivonatokon megjelölt számával: kétszeri megszámlálással megállapítja, hogy a két szám egyezik-e, vagy eltér-e, s ha eltér, feltehetően miért. Ezután kezdi a bizottság a borítékok felbontását.

43. § A szavazólapon történt kihúzások, megjegyzések, feltételek, a szavazatok érvényességét nem érintik. Ha kétségen kívül megállapítható, hogy a szavazás melyik lajstromra történt, a szavazat érvényes.

44. § Ugyanegy borítékba helyezett több szavazólap, hacsak egy lajstrom vagy több szavazólapon ugyanaz a lajstrom van rajtuk megjelölve, egy érvényes szavazatnak számít.

45. § A leadott szavazatok érvénytelenek és a szavazás eredményénél nem vehetők figyelembe, ha

1. a szavazólapot nem hivatalos borítékban adták le, vagy nem hivatalos szavazólapot használtak,
2. ha nem állapítható meg, hogy a szavazás melyik lajstromra történt,
3. ha ugyanabban a borítékban több szavazólap találtatott, és azokon különböző lajstromok vannak megjelölve.

46. § (1) A boríték kiürítésekor az érvénytelen szavazatokat azonnal félre kell tenni. Az érvényesen leadott szavazólapokat lajstromok szerint kell osztályozni és megszámolni, éspedig külön a férfi és külön a női szavazatokat.

(2) Az egyes szavazatok érvényessége, valamint a számlálás módja tekintetében a szavazatszedő bizottság tagjai és pártok bizalmi egyénei a szavazat feljegyzése előtt tiltakozhatnak. Amennyiben a szavazatszedő bizottság ennek nem ad helyt, határozata ellen a bizottság tagjai és a pártok bizalmi egyénei felszólamlással élhetnek a választási bizottsághoz. A szavazatok összeszámlálását azonban ez okból megszakítani nem lehet.

[...]

IX. fejezet

A választás eredményének megállapítása és kihirdetése

49. § (1) A választási bizottság először a szavazatok érvényessége és összeszámlálása tárgyában tett felszólamlások felett határoz, majd pedig a szavazatokat a szavazatszedő bizottságok jegyzőkönyvei, illetőleg a felszólamlások tárgyában hozott határozatok, valamint a szükséghez képest a szavazatok részbeni vagy teljes újraszámolása alapján összesíti, éspedig külön a férfi és külön a női szavazatok számát.

(2) Az összesítés után a választási bizottságok a kerületi, városi, illetőleg járási végeredményt közlik a választókerület székhelyén alakult választási bizottsággal. A választás eredményét a bejelentések alapján ez a bizottság állapítja meg.

50. § (1) Minden választókerületben az egyes lajstromokat annyi képviselői megbízás illeti meg, ahányszor a reájuk esett szavazatok számában a 12 000 benne foglaltatik [2. § (1) bek.]; az egyes jelölteket pedig lajstromonként a lajstromon feltüntetett sorrend szerint illeti meg a képviselői megbízatás. Amelyik lajstromon kevesebb képviselőjelölt van, mint amennyi megbízás az illető lajstromnak járna, annyival kevesebb megbízást kap.

(2) Az országos lajstromon nyert képviselői megbízatásokat úgy kell megállapítani, hogy pártonként összegezni kell az egyes pártok által országosan elnyert szavazatokat. Ha a választókerületi választáson külön indult pártok országosan közös lajstromot állítanak fel, úgy a közösségben résztvevő pártoknak választókerületenként külön-külön elnyert szavazatait is számításba kell venni a közös lajstromot illető országos végösszeg kiszámításánál. Ha a választókerületi választáson egy vagy több választókerületben közösen indult pártok országosan külön lajstromot állítanak fel, úgy a közös választókerületi lajstromra esett szavazatok számát az országos összegezés céljára olyan arányban kell felosztani, amilyen a közös lajstromon a két párt jelöltjeinek aránya.

(3) Az egyes országos lajstromokat megillető országos végösszeg megállapítása után az egyes lajstromokat illető megbízatásokat úgy kell kiszámítani, hogy mindenekelőtt az országosan leadott érvényes szavazatok számát el kell osztani az országos lajstrom alapján elosztásra kerülő megbízatások számával, vagyis ötvennel. Ahányszor az így nyert hányados a lajstromra esett szavazatok számában benne foglaltatik, annyi képviselői megbízás illeti elsősorban a lajstromot. Az esetleg még betöltetlenül maradt képviselői megbízatásokat oly módon kell a lajstromok között felosztani, hogy az egyes lajstromok részére már kiosztott képviselői megbízatások számához egyet-egyet hozzá kell adni, és az így kapott számokkal külön-külön el kell osztani az illető lajstromra esett szavazatok számát. A következő képviselői megbízás a megbízást már nyert és a megbízást még nem nyert lajstromokat a fentiek szerint nyert osztási eredménynek, illetőleg megbízást még nem nyert lajstromok esetében a szavazatok számának sorrendjében illeti meg. Egyenlő számok esetén azt a lajstromot illeti meg a megbízás, amelyre még nem esett megbízás. Ha az egyenlő osztószámmal, illetőleg szavazószámmal bíró lajstromok mindegyike már nyert megbízást, vagy egyike sem nyert még megbízást, úgy sorshúzás dönt.

(4) A képviselői megbízatást nyert jelölteket követő, megbízatást nem nyert jelöltek a lajstromon feltüntetett sorrend szerint pótképviselők lesznek.

51. § (1) A választókerület székhelyén alakult választási bizottság a választást követő harmadik napon nyilvánosan kihirdeti a lajstromonként leadott érvényes, valamint az érvénytelen szavazatok számát – a férfi és női szavazatok számának megjelölésével – és a választókerületi választásnak a fentiek szerint megállapított eredményét. Egyben a megválasztott képviselőjelöltek és pótjelöltek részére megbízólevelet állít ki és ad át, és az eredményről a belügyminisztert, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét és a budapesti IV. kerületi választási bizottságot értesíti.

[...]

X. fejezet

A választások érvényességének felülbírálása

53. § (1) A választások érvényessége felett a Választási Bíróság határoz. A Választási Bíróságba egy-egy, összesen három tagot az igazságügyminiszter jelöl ki a Magyar Kúria, a Közigazgatási Bíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa bírái közül, egy-egy további tagot pedig a választásban résztvett pártok küldenek ki. A választásban résztvett jelöltek a Választási Bíróság tagjai nem lehetnek.

(2) A Választási Bíróság elnöke a Népbíróságok Országos Tanácsából kijelölt bíró. A bíróságnak a panasz beadásától számított 30 (harminc) napon belül össze kell ülnie, s ettől számított 15 (tizenöt) napon belül a bizonyítás tárgyában határoznia kell; az általa megkeresett bíróság köteles a megkeresés vételétől számítva 8 (nyolc) napon belül a bizonyítást megkezdeni; a Választási Bíróság köteles a bizonyítékok beérkezése után 30 (harminc) napon belül határozatot hozni. Szükség esetén az igazságügyminiszter az előző bekezdésben meghatározott eljárás szerint több tanácsot is felállíthat. Egyebekben a Választási Bíróság ügyrendjét, eljárását és a határozathozatal módját a belügyminiszter és az igazságügyminiszter rendelettel szabályozzák. [...]

54. § (1) Panaszokat a választás eredményének kihirdetését követően 30 (harminc) nap alatt kell benyújtani a Választási Bírósághoz. Panaszt csak a választásban résztvett valamely párt országos vezetősége nyújthat be. A választásban résztvett többi pártok a panaszhoz csatlakozhatnak vagy ellenérdekű felekként a bíróság előtt felléphetnek.

(2) Panaszokat, nyilvánvaló elkésés okától eltekintve, pusztán alaki okból elutasítani nem lehet.

[...]

XII. fejezet
Vegyes és életbe léptető rendelkezések

77. § (1) a képviselői megbízatás megszűnik:
1. a képviselő halálával, vagy
2. lemondásával.
(2) A képviselő halála vagy lemondása esetén a nemzetgyűlés elnöke, vagy ha a nemzetgyűlés még nem ült össze, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke intézkedik a soron következő pótképviselő behívásáról. Közös lajstrom esetén a sorrendben következő azonos pártállású pótképviselő lép a kiesett képviselő helyébe.
(3) Nem hívható be az a pótképviselő, aki a behívás időpontját megelőzően pártjából kilépett, vagy akit a párt tagjai sorából kizárt. Helyette a soron következő pótképviselőt kell behívni.
[...]
79. § A jelen törvénnyel ellenkező jogszabályok, különösen az 1938:XIX. tc. rendelkezései hatályukat vesztik.
[...]
90. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba és végrehajtásáról a belügyminiszter – a X–XI. fejezetben foglaltak tekintetében az igazságügyminiszterrel egyetértően – gondoskodik.
MTVT 110–113. P.

410.

1947
XXII. TÖRVÉNYCIKK

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKRÓL

1. § Az országgyűlési választások tekintetében a nemzetgyűlési választásokról szóló 1945: VIII. törvénycikk rendelkezéseit a jelen törvényben foglalt módosításokkal kell alkalmazni. [...]
2. § [...]
(2) Az 1945. évi november hó 4. napján az 1945: VIII. törvénycikk értelmében megtartott választások alapján megalakult nemzetgyűlés megbízatásának megszűnésével a nemzetgyűlés jogköre egykamarás országgyűlésre száll át.
(3) Az országgyűlés összehívására és berekesztésére a köztársasági elnök jogosult. [...]
3. § [...]
(2) Az országgyűlés megbízatása összeülésétől számított négy évre szól. Az országgyűlési képviselőket részben a pártok választókerületi lajstromain kell megválasztani általános, titkos, közvetlen, egyenlő és községenkinti választójog alapján, az érvényesen leadott szavazatok arányában úgy, hogy tizennégyezer érvényes szavazatra egy képviselői megbízatás essék; további hatvan képviselőt kell választani ugyanazzal a szavazással, a pártok országos lajstromai alapján. Ahol az 1945: VIII. törvénycikk a képviselői megbízatások felosztása céljából tizenkétezer szavazatról szól, ott a jelen törvény hatálybalépése után tizennégyezret kell érteni.
[...]
6. § [...]
(5) Az 1945: VIII. tc. 5. §-a az alábbi 13–18. pontokkal egészül ki:
13. aki az 529/1945. M. E. számú rendelet 6. §-a alapján feloszlatott, alább felsorolt szervezetek (pártok, egyesületek, társaságok stb.) valamelyikében vezető tisztséget viselt: Birodalmi Németek Egyesülete, Egészségpolitikai Társaság Egyesület, Fehérház Bajtársi Egyesület, Fogtechnikusok Nemzeti Szövetsége, Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége, Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége, Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, Magyar Gyógyszerészek Nemzeti Szövetsége, Magyar Jogmívesek Társasága, Magyar Nemzetpolitikai Társaság, Magyar Nemzeti Szövetség, Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége, Magyar Műegyetemi Lövész Egylet, Magyar Őskeresztény Malmosok Szövetsége, Magyar Turista Egylet, Magyarországi Németek Szövetsége, Magyarországi Németek Közművelődési Egyesülete, Magyarországi Turán Szövetség, Nemzeti Kaszinó, Országos Frontharcos Szövetség (Magyar Tűzharcos Szövetség), Országos Magyar Szentkorona Szövetség, Székely Hadosztály, Balatonföldvári Hungária Kaszinó, Állatkereskedők Országos Egyesülete, Lövészegyesületek, Országos Kaszinó, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Nem esik azonban e jelen pontban foglalt kizáró ok hatálya alá, aki tisztségéről az 1941. évi június hó 22. napja előtt lemondott, és ezt követően antifasiszta (demokratikus) magatartást tanúsított.
[...]
7. § [...]
(2) Nem választható képviselővé az sem, aki a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalomnak, a Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak, a Népakarat Pártjának, a Kaszáskeresztes Pártnak, a Magyar Megújulás Pártjának tagja, országgyűlési tagja vagy képviselőjelöltje volt, valamint az sem, aki a Nemzeti Egység Pártjának vagy a Magyar Élet Pártjának országgyűlési tagja vagy képviselőjelöltje volt, végül az sem, aki fasiszta irányú hírlapnak vagy folyóiratnak főszerkesztője, felelős szerkesztője, főmunkatársa vagy kiadója volt.
[...]
11. § [...]
(3) Minden választókerületre nézve ötvenszer annyi választó írásbeli ajánlása szükséges, mint amennyi az illető választókerületben jelölhető személyek legmagasabb száma, legfeljebb azonban háromezer. Ajánlási joga csak annak van, aki az illető választókerületben rendelkezik választó-jogosultsággal. Az ajánlásokat a jelöltek jegyzékére kell reávezetni, és az ajánlásokon levő aláírások valódiságát közjegyzővel vagy az aláíró lakóhelye szerint illetékes polgármesterrel, községi vagy körjegyzővel kell hitelesíttetni.
[...]
14. § A választásokon résztvevő két vagy több politikai párt megállapodhatik abban is, hogy egymással szövetségre lép. Ezt a megállapodást az illető pártok országos vezetőségének a választás kitűzését követő három nap alatt az Országos Nemzeti Bizottságnak be kell jelentenie.
[...]
19. § [...]
(2) A választókerületi lajstromokra esett szavazatok számának tizennégyezerrel történt elosztása után fennmaradó szavazatokat (töredékszavazatokat) pártonkint országosan összegezni kell. Ha valamely pártra esett töredékszavazatok száma a tizennégyezret eléri vagy meghaladja, az illető pártot annyi további képviselői megbízatás illeti meg, ahányszor az illető pártra esett töredékszavazatok országos összegében a tizennégyezer bennfoglaltatik, feltéve, hogy az illető párt valamely választókerületi lajstromon legalább egy képviselői megbízatást nyert. Az előbbi rendelkezés értelmében a pártot megillető további képviselői megbízatás arra a lajstromra esik, amelyen a töredékszavazatok száma a legnagyobb; ha a pártot több további képviselői megbízatás illeti meg, azokat a töredékszavazatok számának nagysági sorrendjében kell a párt lajstromai között megosztani.
20. § [...]
(2) Az országos lajstrom alapján felosztásra kerülő képviselői megbízatásokat a pártok között a reájuk leadott érvényes szavazatok országos számának arányában kell felosztani azzal, hogy ezen az alapon csak olyan párt juthat képviselői megbízatáshoz, amelyre országosan legalább nyolcvanezer érvényes szavazat esett, feltéve, hogy az illető párt legalább egy választókerületben legalább egy képviselői megbízatáshoz jutott.
[...]
(4) Ha a jelen törvény 15. §-ában meghatározott politikai pártok lépnek választási szö-

vetségre, és az így választási szövetségre lépett politikai pártok elnyerték az országosan leadott érvényes szavazatoknak legalább hatvan százalékát, az országos lajstromok alapján felosztásra kerülő képviselői megbízatások nyolcvan százaléka, ha pedig az országosan leadott érvényes szavazatoknak legalább hetvenöt százalékát nyerték el, az országos lajstromok alapján felosztásra kerülő valamennyi képviselői megbízatás illeti meg őket, mindkét esetben egymás között az országosan reájuk esett szavazatok arányában. Ha az országos lajstromok alapján felosztásra kerülő valamennyi képviselői megbízatás az előbbi rendelkezéshez képest nem a választási szövetségben résztvevő pártoknak jut, a fennmaradó képviselői megbízatásokat a választásban résztvett valamennyi párt között kell az alábbi (2) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően felosztani.

[...]

22. § Ahol az 1945: VIII. törvénycikk nemzetgyűlésről szól, ott a jelen törvény hatálybalépése után országgyűlést kell érteni. Ahol más jogszabály az 1945: VIII. törvénycikk alapján megválasztott nemzetgyűlésről rendelkezik, ott a jelen törvény alapján megválasztott országgyűlés első összeülése után országgyűlést kell érteni.

23. § A jelen törvény életbelépésével az 1946: XI. törvénycikk hatályát veszti.

24. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a belügyminiszter gondoskodik.

MTVT 203–215. P.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS

411.

1885

7. TÖRVÉNYCIKK
A FŐRENDIHÁZ SZERVEZETÉNEK MÓDOSÍTÁSÁRÓL

I. fejezet
A főrendiház szervezete

1. § A főrendiház tagjai azok, kik:

a) örökös jogon;

b) az általuk viselt méltóság vagy hivatal;

c) Őfelsége, a király által élethossziglan lett kineveztetésük;

d) a Horvát-, Szlavónországok gyűlése által az 1881:XV. tc. értelmében eszközölt választás következtében bírnak a főrendiházban ülési és szavazati joggal.

2. § Örökös jogon tagjai a főrendiháznak:

a) a felséges uralkodóház teljes korú főhercegei,

b) a magyar főrendiházban a tagságra eddig jogosított, nemkülönben az erdélyi nagyfejedelemségben annak Magyarországgal történt egyesítése előtt a magyar királyok által grófi vagy bárói címet nyert családok mindazon 24. évüket betöltött és nagykorú férfi tagjai, kik egyedül vagy velük egy háztartásban élő feleségük és kiskorú gyermekeik vagyonát is odaszámítva, a magyar állam területén oly földbirtoknak telekkönyvi tulajdonosai és haszonélvezői vagy életfogytiglan haszonélvezői, vagy oly családi hitbizomány birtokosai, melynek az 1885. évre az új földadó kataszter alapján megállapított egyenes állami földadója a rajta levő lakházak és gazdasági épületek házosztályadójával együtt legalább 3000 frtot tesz osztrák értékben.

Azon főrendi családokra nézve, melyeknek tagjai amellett, hogy a magyar főrendiházban jogosultak voltak, akár születésnél fogva, akár más módon, egyszersmind a monarchia más állama vagy bármely más állam törvényhozásában is bírhatnak üléssel és szavazattal; megállapíttatik, hogy ha az ezen § *b)* pontjában említett vagyoni képesítéssel a magyar korona országaiban fekvő földbirtokuk után bírnak, a magyar főrendiházban jogukat csak

azon esetben gyakorolhatják, ha az iránt, hogy ezen jogot a személyükre nézve egyszer s mindenkorra kizárólag a magyar főrendiházban akarják gyakorolni, 24. évük betölte után hat hónap alatt, amennyiben pedig a 24. évet már meghaladták, az 1885. évi július 1-jéig, a magyar királyi miniszterelnökhöz intézendő nyilatkozatot tesznek.

Ezen nyilatkozatot a miniszterelnök, ha az országgyűlés együtt van, a nyilatkozat vételétől számított, ha együtt nincs, az országgyűlés összejövetelétől számított nyolc nap alatt a főrendiház elnökével közli.

c) Azon leszármazásuknál fogva magyar állampolgárok és egyenes leszármazás útján törvényes fiutódaik, kiknek a megfelelő (hercegi, grófi, bárói) címen kívül Őfelsége, a király a minisztertanács felterjesztésére az örökös főrendiházi tagság jogát is külön adományozta.

A nem leszármazásuknál fogva magyar állampolgárok a főrendiházi tagság jogával, a minisztertanács előterjesztésére, csak a törvényhozás útján ruházhatók fel.

A minisztertanács mindkét esetben csak oly 24. évüket betöltött és nagykorú érdemes magyar állampolgárt hozhat javaslatba, ki az ezen §-ban megállapított vagyoni képesítéssel bír.

3. § Ha a 2. § *b)* és *c)* pontja által érintett családok tagjainak valamelyike nem bír a megállapított vagyoni képesítéssel, vagy ha azt később elveszti, azon időtől fogva rá nézve a jog szünetel, de feléled ismét, ha ezen képesítést később megszerzi.

Ez esetben a jog a jogosultság igazolását követő legközelebbi ülésszaktól fogva gyakorolható.

4. § Az általuk viselt méltóság vagy hivatal alapján és annak tartama alatt tagjai a főrendiháznak:

A)

a) az ország zászlósai s a pozsonyi gróf;

b) a két koronaőr;

c) a fiumei kormányzó;

d) a királyi Curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke.

B)

Ugyancsak méltóságuk-, illetőleg hivataluknál fogva, egyházi tisztük tartama alatt, tagjai a főrendiháznak:

a) a magyar szent korona országainak latin és görög szertartású római katolikus egyháznagyai, jelesen:

Magyarország hercegprímása és a többi érsek, továbbá a megyés püspökök és szintén a magyar király kinevezésétől függő nándorfejérvári és tinnini (knini) felszentelt püspökök, végre a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az aurániai perjel;

b) a görögkeleti egyház egyháznagyjai: a szerb pátriárka, a román metropolita és a megyés püspökök;

c) az evangélikus-református és ágostai hitvallású evangélikus egyháznak hivatalban legidősebb három-három püspöke; továbbá az evangélikus-református egyháznak hivatalban legidősebb három főgondnoka, akiknek meghatározásánál az erdélyi egyházkerületet illetőleg annak csakis hivatalban legidősebb főgondnoka veendő figyelembe; az ágostai hitvallású evangélikus egyháznak egyetemes főfelügyelője és hivatalban legidősebb két kerületi felügyelője; végre az unitárius egyháznak hivatalban idősb egyik elnöke, azaz vagy püspöke, vagy főgondnoka.

5. § Élethossziglan tagjai lesznek a főrendiháznak, kiket Őfelsége, a király a célból, hogy ezáltal az érdemeket jutalmazza s a főrendiház tekintélyét még öregbítse, Szent István koronája összes országainak állampolgárai közül a minisztertanács felterjesztésére ilyeneknek kinevez.

Az élethossziglan kinevezettek száma a jelen törvény értelmében szervezett főrendiház első alakulásakor a 30-at meg nem haladhatja. Ezentúl a kinevezés csak fokozatosan törté-

nik, és évenként 5-nél többre semmi esetben sem terjeszthető. Az élethossziglani tagok összes száma pedig az 50-et túl nem haladhatja.

[...]

10. § Aki a főrendiháznak tagja, ezen tagságot következő esetekben veszíti el:

a) az, aki az általa viselt méltóság vagy hivatal alapján tagja, azon esetben, ha akár önkéntes lemondás, akár törvényszerű fegyelmi vagy bírói eljárás alapján megszűnik az illető méltóságot vagy hivatalt viselni;

b) az életfogytiglan kinevezett tag, ha lemondása a minisztertanács fölterjesztésére Őfelsége a király által elfogadtatik;

c) a Horvát-, Szlavónországok gyűlése által választott tagok akkor, midőn megbízatásuk lejár;

d) a jogalapra való tekintet nélkül bármely tag, ha a rendes bíróságok által fegyházra, illetőleg súlyos börtönre vagy nyereségvágyból eredő bűntett vagy vétség miatt elítéltetett, vagy ha az állampolgárságot elveszti.

11. § Nem szűnik meg a jog, de szünetel annak gyakorlata:

a) valamennyi tagra nézve azon idő alatt, amelynek tartamára a 10. § *d)* pontja alá nem eső bűntett vagy vétség miatt, a rendes bíróságok által, a politikai jogok felfüggesztésére ítéltetett;

b) azokra nézve, kik csőd alatt állanak, a csőd tartama alatt;

c) azokra nézve, akik a tékozlás vagy távollét alapján elrendelt gondnokságok eseteit kivéve, gondnokság alá helyeztettek, a gondnokság tartama alatt;

d) az örökös tagokra nézve azon ülésszak lejártával, melyben ezen törvény 19. §-a értelmében kimondatott, hogy vagyoni képesítésüket elvesztették.

[...]

II. fejezet

A főrendiház jogköre és belszervezete

13. § A főrendiház jogköre az, ami volt, a kezdeményezésre is marad az eddigi gyakorlat addig, míg az iránt, hogy mely ügyek legyenek a törvényhozás mindkét házában, s melyek kizárólag a képviselőházban kezdeményezhetők, külön törvény nem intézkedik.

[...]

15. § A főrendiház elnökét és két alelnökét, a ház tagjai közül, minden országgyűlés tartamára, a miniszterelnök felterjesztésére, Őfelsége, a király nevezi ki. Hasonló módon történik az időközben megüresedett egyik vagy másik hely betöltése is.

Ha az elnökség minden tagja gátolva lenne valamelyik ülésben elnökölni, azon egy ülésben ezen tisztet a ház jelen levő legidősb tagja mint korelnök teljesíti. Ha azonban a gátló körülmény akár mindháromra, akár csak egyikre nézve is előreláthatólag hosszabb ideig tartana, a helyettesítés ugyanazon módon történik, mint a kinevezés.

Háznagyot és jegyzőket saját tagjaiból titkos szavazással maga a főrendiház választ.

Az elnök és a háznagy a ház által megállapítandó tiszteletdíjban részesül. Rajtuk kívül a ház tagjai mint ilyenek fizetésben vagy javadalmazásban nem részesülhetnek. Ezáltal azonban a Horvát-, Szlavónországok gyűlése által választott tagokra és a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottság tagjaira nézve eddig fennállott gyakorlat nem érintetik.

16. § A ház egyéb hivatalnokait az elnök, a szolgaszemélyzetet a háznagy nevezi ki, de azok számát és fizetését a ház állapítja meg.

[...]

19. § Tagjainak igazolása iránt a főrendiház maga intézkedik, és az igazolási eljárás módozatait házszabályaiban állapítja meg. Ha egyesek jogosultságára nézve kétség támad, efelett egy saját kebeléből választandó bíróság útján végérvényesen határoz.

Ugyancsak ily módon hozatik a végérvényes határozat akkor is, ha azon eset merül fel, hogy valamelyik tagja a törvényszerű képesítést elvesztette vagy újból megszerezte.

A bíróság összealkotását és az eljárás módozatait illetőleg, mindezen esetekre vonatkozólag, a ház házszabályaiban maga intézkedik.

20. § Házszabályaiban állapítja meg a főrendiház mindazt, mi a tanácskozás rendjére és általában belügyeire vonatkozik.

A szorosabb értelemben vett tanácskozási rendre vonatkozó újabb megállapodások csak a legközelebbi ülésszak kezdetével lépnek hatályba.

Az 1848: IV. tc. 10., 11., 12. és 13. §-ainak rendelkezései továbbra is fenntarttatnak.

CJH 187–195. P.

412.

1924

KORMÁNYZÓI KÉZIRAT

A NEMZETGYŰLÉS IDŐSZAKÁNAK BEREKESZTÉSÉRŐL
ÉS AZ ÚJ ÜLÉSSZAK MEGNYITÁSÁRÓL

Magyarország nemzetgyűlésének kormányzói üdvözletemet
Tisztelt Nemzetgyűlés!

A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére az 1922–27. évi nemzetgyűlés első ülésszakát ezennel berekesztem, és a második ülésszakot ez évi december hó 17. napjára összehívottnak nyilvánítom.

Kelt Budapesten, 1922. évi december hó 11. napján.

Horthy Miklós s. k.

Gróf Bethlen István s. k.

m. kir. miniszterelnök

NGY. IROM. 12. 1922. 467. P.

413.

1926

22. TÖRVÉNYCIKK

AZ ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁRÓL

[...]

7. Kinevezésen alapuló felsőházi tagság

23. § Kinevezés alapján tagjai a felsőháznak azok, akiket az államfő kiválóan érdemes állampolgárok közül a minisztérium felterjesztésére élethossziglan vagy a hiányzó tagok pótlása végett a 11. §-ban meghatározott időre felsőházi tagokul kinevez.

Az élethossziglan kinevezett felsőházi tagok száma negyvenet meg nem haladhat.

[...]

Harmadik fejezet

A felsőházzal kapcsolatos egyéb rendelkezések

[...]

47. § Ameddig az államfői tennivalókat a törvény (1920:1. tc. 12. §) értelmében a kormányzó látja el, az országgyűlés a nemzetgyűlés jogállását tölti be, és a kormányzó jogköre az országgyűléssel szemben ugyanaz marad, mint amely őt az 1920:1. és 17. tc. értelmében a nemzetgyűléssel szemben megilleti.

Ha a képviselőház a felsőház hozzájárulása nélkül terjeszt törvényjavaslatot a kormányzó elé (31. §), a kormányzó – amennyiben nem kívánja gyakorolni vagy nem gyakorolhatja az 1920:1. tc. 13. §-ában szabályozott visszaküldési jogot – vagy törvényként kihirdeti az elébe terjesztett törvényjavaslatot, vagy az 1920:17. tc. 1. §-ának korlátai között feloszlatja az országgyűlést. Ha az új választások alapján összejött képviselőház a törvényjavaslatnak

a kormányzó elé terjesztett szövegét változatlanul fenntartja, a kormányzó azt tizenöt napon belül törvényként kihirdetni köteles.

48. § Ha a kormányzói tiszt az államfői hatalom gyakorlásának végleges rendezése előtt üresedik meg, a kormányzót a magyar állampolgárok közül az országgyűlés két háza titkos szavazással együttes ülésben választja meg; az e végre szükséges intézkedéseket haladéktalanul meg kell tenni. Amíg az új kormányzó az esküt le nem tette (1920:1. tc. 18. §), a halaszthatatlan államfői tennivalókat az 1920:1. tc. 13. §-ának korlátai között a minisztertanács látja el.

Ha a képviselőház az 1920:1. tc. 14. §-a szerint elhatározta a kormányzó felelősségre vonását, a bíráskodást a felsőházból az 1848:3. tc. 34. §-a szerint szervezett bíróság gyakorolja. [...]

MTVT 233–267. P.

414.

1942
21. TÖRVÉNYCIKK

AZ ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁRÓL SZÓLÓ 1926: 22. TC. MÓDOSÍTÁSÁRÓL ÉS KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL, VALAMINT A VISSZACSATOLT TERÜLETEKKEL KAPCSOLATBAN A FELSŐHÁZ SZERVEZETÉRE VONATKOZÓAN SZÜKSÉGES ÁTMENETI RENDELKEZÉSEKRŐL

I. Fejezet

[...]

4. § Magyarország Kormányzója az 1926:22. tc. 23. §-a, valamint az 1938:34. tc. 3. §-a, az 1939:6. tc. 3. §-a, az 1940:26. tc. 2. §-a és az 1941:20. tc. 2. §-a alapján kinevezhető felsőházi tagokon felül a minisztérium felterjesztésére további huszonöt felsőházi tagot nevezhet ki. [...]

MTVT 165–171. P.

KÉPVISELŐI ÖSSZEFÉRHETETLENSÉG

415.

1946
XXVI. TÖRVÉNYCIKK

A NEMZETGYŰLÉSI KÉPVISELŐK ÖSSZEFÉRHETETLENSÉGÉRŐL

1. § (1) A közszolgálat a nemzetgyűlési tagsággal összeférhetetlen.

(2) A jelen törvény alkalmazása szempontjából közszolgálatnak minősül az államnál, a törvényhatóságnál vagy a községnél, avagy a kezelésükben álló alapítványnál vagy alapnál akár kinevezés, akár választás, akár pedig szerződtetés (felfogadás) alapján betöltött, fizetéssel vagy más rendszeres javadalmazással egybekötött minden alkalmazás, úgyszintén az említett közületek valamelyikének vállalatánál, üzeménél, intézeténél vagy egyéb intézményénél betöltött minden olyan vezető állásban való alkalmazás, amely az egész üzem (vállalat, stb.) irányítására befolyást biztosít. Az összeférhetetlenség szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a képviselő az alkalmazással járó fizetésről vagy javadalmazásról, vagy annak egy részéről lemondott, vagy azt nem vette fel.

(3) Az összeférhetetlenség a nemzetgyűlési tagság igazolásával, illetőleg a közszolgálati alkalmazással áll elő.

(4) A felelős minisztereknek és az államtitkároknak, a Budapesten működő egyetemek tanárainak, Budapest székesfőváros polgármesterének és alpolgármestereinek, valamint a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elnökének állása a nemzetgyűlési tagsággal nem összeférhetetlen. Nem összeférhetetlen továbbá a Nemzetgyűlés által az ország szellemi és közéleti vezető személyiségei közül választott nemzetgyűlési képviselő közszolgálati állása.

2. § (1) Az összeférhetetlen közszolgálati viszonyban álló nemzetgyűlési képviselőt képviselői megbízatásának tartama alatt illetmények nélkül szabadságolni kell, és állását be lehet tölteni.

(2) A nemzetgyűlési képviselővé választott közszolgálati alkalmazott képviselői megbízatása tartama alatt kinevezés (választás) útján nem léptethető elő olyan állásba, amely a nemzetgyűlési tagsággal az 1. § értelmében összeférhetetlen; annak az időnek az eltelte szempontjából azonban, amely a magasabb fizetési osztályba jogszabály alapján (automatikusan) való elölépéshez szükséges, a képviselői megbízatás tartamát is a tényleges szolgálatban töltött időnek kell tekinteni. [...]

3. § (1) A nemzetgyűlési tagsággal összeférhetetlen a közszolgálat fogalma alá nem eső egyéb olyan alkalmazás vagy megbízás is, amely a köztársasági elnök, a minisztérium, a miniszter vagy valamely alájuk rendelt hatóság kinevezésétől függ vagy azok valamelyikétől származik, és fizetéssel, díjazással, más jövedelemmel vagy bárminő anyagi előnnyel van összekötve.

(2) Nem okoz összeférhetetlenséget az olyan megbízás, amely a Nemzetgyűléstől vagy annak valamely bizottságától ered, továbbá a nemzetközi bíráskodásban vagy meghatározott kormányzati feladatok ellátásában való közreműködésére a Nemzetgyűlés hozzájárulásával kapott megbízás sem, feltéve, hogy a megbízás ellátásáért a költség megtérítésén és a szokásos napidíjon kívül más javadalmazás nem jár.

(3) Nem terjed ki továbbá az (1) bekezdésben meghatározott összeférhetetlenség a Magyar Nemzeti Bank elnökének és alelnökeinek, a Pénzintézeti Központ elnökének, alelnökeinek és vezérigazgatójának, az Országos Központi Hitelszövetkezet elnökének és alelnökeinek és az Országos Földhitelintézet elnökének, úgyszintén az Országos Földbirtokrendező Tanács elnökének és tagjainak állására.

4. § Összeférhetetlen helyzetbe jut az ügyvédi gyakorlatot folytató képviselő, ha nemzetgyűlési tagságának tartama alatt jogi képviseletet vállal közigazgatási hatóság előtt – ide nem értve a rendőri büntetőbíróságot – olyan ügyben, amely hivatalból vagy jogorvoslat következtében nem kerülhet bírói jogkört gyakorló hatóság elé.

5. § (1) Összeférhetetlen helyzetbe jut a képviselő, ha megbízatásának tartama alatt olyan hasznot hajtó jogosítványt vagy vagyoni természetű kedvezményt kap, amelynek adományozása (engedélyezése) a hatóság szabad mérlegelésétől függ. Ez a rendelkezés nem alkalmazható a nemzetgyűlési tagság előtt kapott hasznot hajtó jogosítvány vagy kedvezmény hatályának meghosszabbítása esetében, feltéve, hogy a jogosítványt, illetőleg a kedvezményt a képviselő javára nem módosították.

(2) Összeférhetetlen helyzetbe jut a képviselő, ha szerződéses vagy üzleti viszonyba lép az állammal, a törvényhatósággal, a községgel vagy ezek valamelyikének vállalatával, üzemével, intézetével vagy egyéb intézményével, avagy a kezelésükben álló alapítvánnyal vagy alappal. Ez a rendelkezés nem vonatkozik lakás bérletére vagy bérbeadására, ha a bér a szokásos mértéknek megfelel, mezőgazdasági termények adásvételére, a kisipar körét meg nem haladó ipari vagy kereskedelmi vállalkozással járó ügyletekre, és nem terjed ki arra az esetre sem, ha a jogügylet megkötését jogszabály teszi kötelezővé. [...]

6. § (1) A képviselő összeférhetetlen helyzetbe jut, ha

1. törvényhozói kötelességének teljesítéséért vagy teljesítésének elmulasztásáért, vagy megszegéséért ellenszolgáltatást vagy más előnyt köt ki vagy fogad el;

2. a Nemzetgyűlésen ellenszolgáltatás vagy más előny fejében bármilyen ügyben felszólal;

3. a Nemzetgyűlésen ellenszolgáltatás vagy más előny nélkül felszólal folyamatban levő olyan ügyben, amelyet hivatása vagy foglalkozása körében vállalt, vagy amelyben akár saját maga, akár hozzátartozója anyagilag érdekelt. [...]

7. § (1) Összeférhetetlen helyzetbe jut a képviselő, ha nemzetgyűlési tagságának a közéle-

ti erkölcs és a törvényhozói önzetlenség követelményeivel össze nem egyeztethető felhasználásával hatóságnál vagy testület, intézmény, intézet, üzem, vállalat vagy más szervezet intéző szervénél akár a maga, akár más érdekében bármilyen ellenszolgáltatásért bármely ügyben szóval vagy írásban kérelmet terjeszt elő vagy egyébként eljár. Az összeférhetetlenség akkor is fennáll, ha a képviselő nem személyesen, hanem megbízottja útján jár el. [...]

8. § Összeférhetetlen helyzetbe jut a Nemzetgyűlés tagja, ha az ülésekről legalább egy fél éven át elfogadható ok nélkül távol marad.

9. § (1) Összeférhetetlen helyzetbe jut a Nemzetgyűlés tagja, ha bűntett miatt, úgyszintén ha a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946:VII. törvénycikkben meghatározott bűntett vagy vétség miatt, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt jogerősen elítélték.

[...]

(3) Összeférhetetlen helyzetben van az a nemzetgyűlési képviselő, aki a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalomnak, a Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak, a Népakarat Pártjának, úgyszintén a Kaszáskeresztes Pártnak tagja, a Nemzeti Egység Pártjának, a Magyar Élet Pártjának vagy a Magyar Megújulás Pártjának országgyűlési képviselője volt, valamint az is, aki fasiszta irányú hírlapnak vagy folyóiratnak főszerkesztője, felelős szerkesztője, főmunkatársa vagy kiadója volt. Nem összeférhetetlen a Nemzeti Egység Pártjának vagy a Magyar Élet Pártjának volt képviselője, valamint a fasiszta irányú hírlapnak vagy folyóiratnak főszerkesztője, felelős szerkesztője, főmunkatársa vagy kiadója, ha a pártból 1941. évi június hó 22-e előtt kilépett, vagy a hírlapnál vagy folyóiratnál érdekeltségét ugyanezen határidőig megszüntette, azt követően antifasiszta magatartást tanúsított, és az igazolási eljárás során feltétel nélkül igazolták. [...]

MTVT 108–124. P.

A KORONÁZÁS

414.

1867
1. TÖRVÉNYCIKK

FÖLSÉGES I. FERENC JÓZSEF ÚR MAGYARORSZÁG ÉS TÁRSORSZÁGAI KIRÁLYÁVÁ AVATTATIK ÉS KORONÁZTATIK

Miután dicsőségesen uralkodott Fölséges I. Ferdinánd úr, ausztriai Császár, Magyarországnak e néven V. Királya az uralkodásról ünnepélyesen lemondott; miután továbbá Fönnséges császári királyi Főherczeg Ferenc Károly úr, kit az örökösödés rendje szerint illetett volna a trónöröklés, erről lett lemondását hasonló ünnepélyességgel nyilvánította; s ezek folytán I. Ferenc József úr Őfelsége, mint a most tisztelt édesatyjának első szülöttje, és az 1723. évi I. és II. törvénycikk által megállapított örökösödési rend szerint Magyarországban és társországaiban törvényesen jogosult örökös tettleg át is vette az uralkodást: az ország hű főrendei és képviselői szemük előtt tartván a föntemlített törvénycikkek tartalmát, hódolati köteles hűségüknél fogva, legkegyelmesebb Urukat a következő törvénycikkben foglalt kegyelmes hitlevele kiadása s alább szintén beiktatott koronázási esküje letétele mellett, a mindenható Isten segítségül hívásával egyhangú örömnyilvánítások s őszinte üdvözlések között Magyarország apostoli szent koronájával ünnepélyes szertartás szerint megkoronázták.

CJH 326–327. P.

A KORMÁNYZÓI JOGKÖR

417.

1937
19. TÖRVÉNYCIKK

I. A kormányzói jogkör kiterjesztése

1. § Az országgyűlés által alkotott törvényt a kormányzó kihirdetési záradékkal és aláírásával a hozzáérkezésétől számított hat hónapon belül látja el.

A kormányzó a kihirdetés elrendelése előtt – indokainak közlésével – a törvényt újabb megfontolás végett visszaküldheti az országgyűlésnek. Ha az így visszaküldött törvényt az országgyűlés változatlanul fenntartja, vagy a kormányzó által kívánt módosításokat csak részben fogadja el, a kormányzó a törvényt hozzáérkezésétől számított hat hónapon belül újabb megfontolás végett az imént meghatározott módon még egyszer visszaküldheti az országgyűlésnek. Ha az országgyűlés a másodszor is visszaküldött törvényt változatlanul fenntartja, vagy a kormányzó által kívánt módosításokat csak részben fogadja el, a kormányzó a törvényt hozzáérkezésétől számított tizenöt nap alatt kihirdetni köteles.

Ha az országgyűlés által alkotott törvény kihirdetésének elrendelésére az előbbi két bekezdésben megszabott határidő alatt a kormányzó az országgyűlést feloszlatta, vagy ha ez alatt a határidő alatt az országgyűlésnek a törvényben megállapított tartama letelt, a kormányzó a már visszaküldött törvényt sem kihirdetni, sem újabb megfontolás végett az újonnan összehívott országgyűlésnek megküldeni nem köteles; ha azonban az új országgyűlés a ki nem hirdetett törvénnyel azonos törvényt hoz, a kormányzó erre a törvényre nézve a visszaküldés jogával nem élhet, s a törvényt hozzáérkezésétől számított tizenöt nap alatt kihirdetni köteles.

Az 1920:1. tc. 13. §-a második bekezdésének ezzel ellenkező rendelkezései, továbbá az 1926:22. tc. 47. §-ának második bekezdése és az 1933:23. tc. 1. §-ának második bekezdése hatályukat vesztik.

2. § A kormányzó három nagykorú magyar állampolgárt a kormányzói tisztre utódjaként ajánlhat, s ajánlását tisztének tartama alatt bármikor módosíthatja vagy visszavonhatja. [...]

II. A kormányzói tiszt megüresedése és új kormányzó választása

3. § A kormányzói tiszt megüresedése esetében arra az időre, amíg az új kormányzó az esküt le nem teszi, országtanács alakul, amelynek tagjai sorában a m. kir. miniszterelnökön és az országgyűlés két házának elnökén felül Magyarország hercegprímása, a m. kir. Kúria elnöke, a m. kir. közigazgatási bíróság elnöke és a m. kir. honvédség főparancsnoka foglal helyet. [...]

Az országtanács a kormányzói tiszt megüresedése után azonnal megkezdi működését. Üléseinek összehívásáról az országgyűlés két házának elnökei gondoskodnak, s az üléseken felváltva elnökölnek. [...]

4. § A kormányzói tiszt megüresedése esetén, amíg az új kormányzó az esküt le nem tette (1920: 1. tc. 18. §), az 1926: 22. tc. 48. §-ának első bekezdésében meghatározott jogkört az országtanács látja el. Az országgyűlés feloszlatásának, elnapolásának és berekesztésének joga az országtanácsot illeti meg; az országtanács sem a minisztériumot, sem annak bármelyik tagját állásából nem mentheti fel.

Az országtanács hirdeti ki a kormányzó megválasztásáról és eskütételéről szóló törvényt. Más törvényt az országtanács csak akkor hirdet ki, ha a törvényt az országgyűlés már a kormányzói tiszt megüresedése előtt elfogadta, és a kihirdetés elhalasztása a nemzet életbe vágó érdekeinek veszélyeztetésével járna.

Az országtanács bármelyik rendelkezése csak akkor érvényes, ha az illetékes miniszter ellenjegyzi. [...]

MTVT 161–169. P.

A KORMÁNYZÓHELYETTES

418.

1942
2. TÖRVÉNYCIKK

I. Kormányzóhelyettes választás

1. § Az országgyűlés a kormányzó kívánságára a nagykorú magyar állampolgárok közül kormányzóhelyettest választ.

A kormányzót ajánlási jog illeti meg. A kormányzó legfeljebb három jelöltet ajánlhat. Ha a kormányzó ajánlási jogával élt, kormányzóhelyettesnek csak olyan személyt lehet megválasztani, akit a kormányzó ajánlott. A miniszterelnök ellenjegyzésével ellátott ajánlást legkésőbb a kormányzóhelyettest választó együttes ülés megkezdéséig kell az országgyűléssel közölni.

[...]

6. § A kormányzóhelyettes megválasztásához a kormányzó megerősítése szükséges.

A kormányzói megerősítés után a kormányzóhelyettes az országgyűlés – lehetőleg a kormányzóhelyettest választó együttes ülés – színe előtt, és ha a kormányzó az eskütételre megjelenni kíván, az ő jelenlétében esküt tesz. [...]

II. A kormányzóhelyettes jogköre

7. § A kormányzóhelyettest az alatt az idő alatt, amíg a kormányzót tisztének személyes ellátásában távollét, betegség vagy más ok akadályozza, úgyszintén a kormányzói tiszt megüresedése esetében, amíg az új kormányzó az esküt le nem teszi, a kormányzói hatalomban foglalt jogoknak a kormányzó nevében való alkotmányos gyakorlása megilleti, kivéve az 1937: 19. tc. 2. §-ában meghatározott utódajánlási jogot. [...]

III. A kormányzóhelyettes mint a kormányzó megbízottja

8. § A kormányzó – a miniszterelnök ellenjegyzésével – a kormányzóhelyettest megbízhatja, hogy a kormányzói hatáskörbe tartozó egyes tennivalókat a kormányzó nevében elvégezzen. A megbízás bármikor visszavonható.

IV. A kormányzóhelyettes címe, büntetőjogi védelme és sérthetetlensége

9. § A kormányzóhelyettest a „főméltóságú kormányzóhelyettes úr" cím használata illeti meg.

10. § A kormányzóhelyettest – tekintet nélkül arra, hogy a kormányzói hatalmat gyakorolja-e, vagy nem – ugyanaz a büntetőjogi védelem illeti meg, mint a kormányzót. Személye ellen a kormányzót helyettesítő működésének ideje alatt (7. §) csak az országgyűlés, egyébként pedig a kormányzó felhatalmazásával lehet bírói vagy más eljárást indítani.

V. A kormányzóhelyettes tisztének megszűnése

11. § Új kormányzó megválasztásával – mihelyt az új kormányzó az esküt letette – a kormányzóhelyettes tiszte megszűnik.

VI. Vegyes és záró rendelkezések

[...]

13. § Ha a kormányzói tiszt megüresedésekor kormányzóhelyettes van, az országtanács hatásköre csupán a kormányzó megválasztása iránt szükséges intézkedések (1937:19. tc. 4. §-ának negyedik és ötödik bekezdése) haladéktalan megtételére terjed ki. [...]

MTVT 14–24. P.

AZ ÁLLAMFŐT MEGILLETŐ KINEVEZÉSI JOGKÖR GYAKORLÁSA

419.

1945
II. TÖRVÉNYCIKK

1. § (1) Az ideiglenes nemzetgyűlés – törvényerőre emelve a Debrecenben, 1944. évi december hó 22. napján tartott ülésében hozott határozatát – az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlására nézve az alábbiak szerint rendelkezik.

(2) Az államfőt megillető kinevezési jogkört a VI. fizetési osztályig bezárólag az egyes miniszterek, az V. fizetési osztálytól felfelé az illetékes miniszter előterjesztésére a miniszterelnök gyakorolja. Kivételt képeznek a politikai államtitkárok, továbbá a Magyar Kúria és a Közigazgatási Bíróság, valamint a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, akiket a minisztertanács javaslatára a nemzetgyűlés elnöksége nevez ki.

(3) A honvédség tisztikarának tagjait a honvédelmi miniszter előterjesztésére a miniszterelnök nevezi ki, kivéve a tábornoki kar tagjait, akiket a miniszterelnök, a honvédvezérkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a honvédelmi minisztérium politikai államtitkárának előterjesztésére az ideiglenes nemzetgyűlés elnöksége nevez ki.

(4) A miniszterelnöki szék megüresedése esetén az új miniszterelnököt a politikai bizottság előterjesztése alapján az ideiglenes nemzetgyűlés elnöksége bízza meg, egyhangú előterjesztés hiányában a nemzetgyűlés hivatott a megbízás adására.

2. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

MTVT 71. P.

A NEMZETI FŐTANÁCS

420.

1945
III. TÖRVÉNYCIKK

1. § Az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottságának és az ideiglenes nemzeti kormánynak a Debrecenben 1945. évi január hó 26. napján 59/1945. Eln. szám alatt a Nemzeti Főtanács felállítása tárgyában és a Budapesten 1945. évi július hó 21. napján 1814/1945. E. szám alatt a Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítése tárgyában kibocsátott rendelkezései törvényerőre emeltetnek, s egyszersmind – egységes szövegbe foglalás mellett – megfelelően kiegészíttetnek. Ehhez képest a Nemzeti Főtanács szervezetét és jogkörét az alábbi rendelkezések határozzák meg.

2. § (1) Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felöl nem dönt, az alkotmány szerint az államfőt megillető egyes jogokat a következő §-ok szerint háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja.

(2) A Nemzeti Főtanács tagjai:

az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese,

az ideiglenes nemzeti kormány elnöke vagy helyettese,

az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag vagy póttag, aki nem tagja a kormánynak.

3. § (1) A Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a miniszterek kinevezése a politikai bizottságnak a miniszterelnök javaslatára szótöbbséggel hozott határozata alapján;

2. a kormány tagjainak felmentése;

3. a közhivatali és más tisztségekre való azon kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek;

4. címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása;

5. az 1939:II. tc. 6. §-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgársági kötelékből elbocsátása;

6. a házassági jogról szóló 1894:XXXI. tc. 11. és 23. §-aiban meghatározott házassági akadályok alóli felmentés megadása;

7. a házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítése;

8. az 1912:LXV. tc. 121. §-ában foglaltakhoz képest a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezése;

9. az elítéltek kegyelemben részesítése.

(2) Általános kegyelmet (amnesztiát) csak az ideiglenes nemzetgyűlés adhat.

4. § A külügyek terén a Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a követek küldése és a külállamok követeinek elfogadása;

2. a konzulok kinevezése és az idegen konzulok részére a működési engedély megadása;

3. a Magyarország nevében külállamokkal létesítendő nemzetközi szerződések aláírására jogosító felhatalmazás megadása és az aláírt nemzetközi szerződések megerősítése azzal, hogy a törvényhozás hatáskörét érintő nemzetközi szerződések megerősítéséhez az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottságának előzetes hozzájárulása szükséges.

5. § A Nemzeti Főtanács előadója a 2. és 3. §-ban felsorolt egyes jogok gyakorlásánál az ügy tárgya szerint illetékes miniszter, akinek javaslattételre van joga.

6. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe.

MTVT 72. P.

AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSE

421.

1945
XI. TÖRVÉNYCIKK

Első fejezet
A Nemzetgyűlés

1. § (1) A magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője az 1945: VIII. törvénycikk értelmében megtartott választások alapján megalakult Nemzetgyűlés; megalakulásával az Ideiglenes Nemzetgyűlés megbízatása megszűnt.

(2) A nemzetgyűlés állapítja meg Magyarország alkotmányát és államformáját.

2. § (1) A Nemzetgyűlés tagjai részére ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, mint aminőben az Országgyűlés tagjai részesültek.

(2) A Nemzetgyűlés, annak bizottságai és tagjai, valamint működésük ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, mint amelyet a büntetőtörvények az Országgyűlés, annak bizottságai és tagjai részére, valamint működésük védelmére biztosítanak.

3. § A Nemzetgyűlés által alkotott törvények kihirdetésére az 1945: I. tc. 2. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

4. § A Nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú politikai bizottságot választ. A politikai bizottság hatáskörébe tartozik fontos politikai döntések előkészítése, úgyszintén a jelen törvény és más jogszabályok szerint reáruházott egyéb feladatok ellátása.

Második fejezet
A Nemzeti Főtanács

5. § (1) A Nemzeti Főtanács a Nemzetgyűlés elnökéből és a Nemzetgyűlés által választott további két tagból áll. A tagokon felül két póttagot kell választani. A Nemzeti Főtanács tagjai (póttagjai) nem lehetnek a kormány tagjai.

(2) Az 1945: III. tc. 2. §-ának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat vesztik.

(3) A Nemzeti Főtanácsnak a jelen § (1) bekezdése alapján való újjáalakulásával az eddigi tagok tisztsége megszűnik.

6. § (1) A Nemzeti Főtanács tagjai és póttagjai a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesznek.

(2) Az eskü szövege a következő: „Én ... mint a Nemzeti Főtanács tagja (póttagja) esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segéljen!"

(3) A fogadalom szövege a következő: „Én... mint a Nemzeti Főtanács tagja (póttagja) becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nemzet javára gyakorlom."

7. § A Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik a Nemzeti Főtanács ülésének összehívásáról és vezeti annak tanácskozásait. A Nemzeti Főtanács szótöbbséggel határoz.

8. § A Nemzeti Főtanács rendelkezései és intézkedései csak akkor érvényesek, ha azokat a miniszterelnök ellenjegyezte.

9. § (1) A miniszterelnököt a politikai bizottság kétharmad többségű határozata, ennek hiányában pedig a Nemzetgyűlés határozata alapján a Nemzeti Főtanács nevezi ki és menti fel. Az 1945: II. tc. 1.§-ának (4) bekezdése hatályát veszti.

(2) A Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoznak a közhivatali és más tisztségekre való azok a kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják. A honvédség tábornokainak kinevezésére az előterjesztést a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter egyetértésben teszik meg. Az 1945: II. tc. 1. § (2) és (3) bekezdésében, valamint az 1945: III. tc. 3. § (1) bekezdésének 3. pontjában foglalt ezzel ellentétes rendelkezések hatályukat vesztik.

10. § (1) A Nemzeti Főtanács tagjai ellen tisztségük betöltésének ideje alatt egyáltalán nem, tisztségük megszűnése után pedig az annak gyakorlásával kapcsolatos cselekedeteik vagy mulasztásaik miatt nem lehet bűnvádi vagy fegyelmi eljárást indítani vagy folytatni.

(2) A tisztségük gyakorlásával kapcsolatban ellenük elkövetett bűncselekmények olyan elbírálás alá esnek, mintha az államfő ellen követték volna el azokat.

11. § A Nemzeti Főtanács tagjait az alkotmány vagy a törvények megszegése esetében a Nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a Nemzetgyűlés összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíráskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848: III. tc. 34. §-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

Harmadik fejezet
A magyar felelős minisztérium

12. § A kormány a Nemzetgyűlés megalakulásától kezdődően mint magyar felelős minisztérium működik tovább.

13. § (1) A magyar felelős minisztérium a miniszterelnökből, három államminiszterből, akik közül kettő miniszterelnökhelyettes, továbbá belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügyi, honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelem- és szövetkezetügyi, közlekedésügyi, igazságügyi, iparügyi, közellátásügyi, népjóléti, újjáépítési és tájékoztatásügyi miniszterből áll.

(2) Az ideiglenes nemzeti kormánynak a magyar felelős minisztérium kiegészítése tárgyában kiadott 11 000/1945. M. E. számú rendelete jóváhagyatik.

14. § (1) A minisztérium, úgyszintén annak tagjai a Nemzetgyűlésnek felelősek.

(2) A miniszterek felelősségrevonása felöl az 1848: III. törvénycikkben meghatározott esetekben a Nemzetgyűlés határoz. A bíráskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az említett tc. 34. §-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

15. § A pénzügyminisztérium az állam gazdasági, pénzügyi és közigazgatási rendjének biztosítása érdekében rendelettel megtehet a rendkívüli helyzetben szükséges bármely magánjogi, büntetőjogi, közigazgatási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb rendelke-

zést, és evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg, kivéve a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. E felhatalmazás alapján az állam főhatalmi szervezetét vagy annak működését érintő rendelkezéseket kibocsátani nem lehet. A kiadott rendeletek a Nemzetgyűlésnek – annak legközelebbi ülésén – utólagos jóváhagyás céljából bemutatandók. E §-ban foglalt felhatalmazás érvénye 1946. március hó 1-jén megszűnik, és megszűnik esetleges kormányváltozás esetén is.

16. § A jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba.

MTVT 134–136. P.

420.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY
539/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁVAL KAPCSOLATOS EGYES KÉRDÉSEK RENDEZÉSÉRŐL

1. § Mindaddig, amíg a nép az ország alkotmányos berendezése és az állam formája kérdésében nem határoz, az állami hivatalok (bíróság, honvédség, pénzügyi és egyéb közigazgatási hatóságok) címében a „királyi" jelzőt vagy annak rövidítését mellőzni kell. Ugyanez alkalmazandó az állami hivatalok pecsétjeivel kapcsolatosan is.

2. § Az állami bíróságok – a népbíróságok kivételével – határozataikat a „Magyar Állam Nevében" hozzák.

3. § Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba.

Debrecen, 1945. évi március hó 8. napján.

Miklós Béla s. k.
miniszterelnök

MK 1945. 11. SZ.

A NÁDOR

421.

1867
7. TÖRVÉNYCIKK

AZ 1847/8: III. TC. AZON INTÉZKEDÉSEINEK, MELYEK A NÁDOR MINT KIRÁLYI HELYTARTÓ JOGKÖRÉRE VONATKOZNAK, MÓDOSÍTÁSÁRÓL ÉS A NÁDORVÁLASZTÁS ELHALASZTÁSÁRÓL

1. § Miután Ő császári s apostoli kir. Felsége a végrehajtó hatalmat, a törvények és az alkotmány alapján, a magyar ministerium által személyesen gyakorolja, az 1847/8: III. tc. pedig Ő csász. s apostoli kir. Felsége távollétében a végrehajtó hatalmat a nádorra, mint királyi helytartóra ruházta: az 1847/8: III. tc. 2., 3., 9., 11., 17., 19., 24. és 38. §-ainak a nádor mint királyi helytartó jogkörére vonatkozó intézkedései érvényen kívül helyeztetnek.

2. § Mindaddig, míg a nádori méltóság hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg törvény által szabályozva nem lesz: a nádorválasztás elhalasztatik.

CJH 331–332. P.

AZ UDVARTARTÁS

422.

1870
5. TÖRVÉNYCIKK

Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE LEGMAGASABB UDVARTARTÁSA KÖLTSÉGEIRŐL

1. § Ő császári és apostoli királyi Felsége Ferenc József úr legmagasabb udvartartása költsége 1870. évi január 1-től 1879. évi december 31-ig, tíz évre évenkinti 3 650 000 azaz hárommillió hatszázötvenezer forintban ajánltatik meg.

2. § Ezen összeg évenkint felvétetik a költségvetésbe.

CJH 120. P.

ÁLLAMPOLGÁRSÁG

423.

1879
50. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSÉRŐL ÉS ELVESZTÉSÉRŐL

1. § A magyar korona összes országaiban az állampolgárság egy és ugyanaz.

2. § *Az állampolgárság megszerzéséről*

A magyar állampolgárság csak a következő módon szereztetik meg:
1. leszármazás, 2. törvényesítés, 3. házasság, 4. honosítás által.

3. § *Leszármazás*

Leszármazás által megszerzik a magyar állampolgárságot a magyar állampolgár törvényes gyermekei és magyar állampolgárnő törvénytelen gyermekei mindkét esetben akkor is, ha a születés helye külföldön van.

4. § *Törvényesítés*

Törvényesítés által az állampolgárságot megszerzik a magyar állampolgárnak külföldi nőtől született törvénytelen gyermekei.

5. § *Házasság*

Házasság által megszerzi a magyar állampolgárságot azon külföldi nő, aki magyar állampolgárhoz megy férjhez.

6. § *Honosítás*

Honosítás által megszerzi a magyar állampolgárságot azon külföldi, aki a 11. §-ban megnevezett hatóságok egyikétől honosítási okiratot vagy a 17. § értelmében Őfelségétől honosítási oklevelet nyer, s a magyar állampolgári esküt vagy fogadalmat leteszi.

7. § A honosított férfi által szerzett magyar állampolgárság kiterjed nejére és atyai hatalom alatt levő kiskorú gyermekeire.

[...]

20. § *Az állampolgárság elvesztéséről*

Megszűnik a magyar állampolgárság:
1. elbocsátás,
2. hatósági határozat,
3. távollétel,
4. törvényesítés és
5. házasság által.

21. § *Elbocsátás*

Az elbocsátás iránt béke idejében a Magyarország és Fiume területén levő községek kötelékébe tartozókra nézve a belügyminiszter, a Horvát-, Szlavónországok területén levő községek kötelékébe tartozókra nézve a horvát–szlavón–dalmát bán, illetőleg a határőrvidéki országos hatóság hoz végérvényes határozatot.

Ezen határozatban, ha a kérelemnek hely adatik, kimondandó, hogy az illető a magyar állam kötelékéből elbocsáttatik. Az ily határozatok pedig a szükséges nyilvántartás végett esetről esetre a miniszterelnök tudomására hozandók.

22. § A sorhadi (haditengerészeti), tartalék- és póttartaléki szolgálat kötelezettségében álló egyének csak azon esetben bocsáthatók el a magyar állam kötelékéből, ha a közös hadügyminisztertől, a honvédek pedig csak azon esetben, ha a honvédelmi minisztertől a véderő kötelékéből elbocsátó levelet nyertek.

A fentebbi védkötelezettségben nem álló, de ez alól végleg fel nem mentett egyének, akik

17. életévüket betöltötték, csak azon esetben bocsáthatók el a magyar állam kötelékéből, ha az illető törvényhatóság bizonyítványával kimutatják, miszerint elbocsátásukat nem azon célból kérik, hogy a védkötelezettségtől meneküljenek.

[...]

24. § A magyar állam kötelékéből való elbocsátás béke idejében más okokból, mint a melyek a 22. §-ban foglalvák, nem tagadható meg annak, aki kimutatja, hogy

1. rendelkezési képességgel bír, vagy hogy kérelméhez atyja beleegyezésével, illetőleg gyámja vagy gondnoka gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével hozzájárul;

2. állami és községi adóval hátralékban nincs;

3. nem áll a magyar korona országai területén büntetővizsgálat alatt, vagy oly büntetőbírói ítélet ellene nem hozatott, mely még végrehajtva nincs.

25. § Háború idejében a magyar állampolgárságból való elbocsátás iránt minden egyes esetben a miniszterium előterjesztésére Ő felsége határoz.

26. § Az elbocsátás kiterjed az elbocsátott férfi nejére, és amennyiben a 22. § értelmében kivételnek nincs helye, atyai hatalom alatt levő kiskorú gyermekeire, ha ezek az atyával, illetve férjével együtt kiköltöznek.

[...]

31. § *Távollétel*

Azon magyar állampolgár, ki a magyar kormány vagy az osztr.–magy. közös miniszterek megbízása nélkül 10 évig megszakítás nélkül a magyar korona területének határain kívül tartózkodik, elveszti magyar állampolgárságát.

A távollét ideje azon naptól számítandó, amelyen az illető a magyar korona területének határát elhagyva távozott anélkül, hogy magyar állampolgárságának fenntartását a 9. §-ban megnevezett illetékes hatóságnak bejelentette volna; vagy ha útlevéllel távozott, amely napon útlevele lejárt.

A távollét folytonossága megszakíttatik azáltal, ha az eltávozott magyar állampolgárságának fenntartását a fentebb nevezett illetékes hatóságnak bejelenti, vagy újabb útlevelet szerez, vagy valamely osztrák–magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet nyer, avagy valamely osztrák–magyar konzuli község anyakönyvébe beíratik.

32. § A magyar állampolgárságnak ily módon történt elvesztése kiterjed a távol levő férfinak vele élő nejére és vele levő atyai hatalom alatt álló kiskorú gyermekeire.

33. § *Törvényesítés*

Elvesztik a magyar állampolgárságot azon gyermekek, akik külföldi honosságú természetes atyjuk hazája törvényei értelmében törvényesíttetnek, kivévén, ha ezen törvényesítés által atyjuk állampolgárságát el nem nyerték, s törvényesíttetésük után is a magyar korona országai területén laknak.

34. § *Házasság*

Elveszti magyar állampolgárságát azon nő, aki nem magyar állampolgárhoz megy férjhez.

[...]

37. § *Az állampolgárság visszanyerése*

Visszanyeri magyar állampolgárságát azon nő, aki külföldihez ment férjhez, azáltal, ha házassága az illetékes bíróság által érvénytelennek nyilváníttatik.

[...]

48. § A jelen törvénnyel ellenkező minden törvény és rendelet hatályon kívül helyeztetik. Nem érintetik a jelen törvény által azok magyar állampolgársága, akik ezen törvény hatálybaléptéig honosítási okiratot nyertek.

Magyar állampolgároknak tekintendők azok is, akik a magyar korona országai területén a jelen törvény hatályba lépte napjáig legalább öt év óta megszakítás nélkül, habár több helyen laktak, s valamely belföldi községben az adózók lajstromába be vannak vezetve, hacsak a jelen törvény hatályba lépte napjától számított egy év alatt azon törvényhatóság, illetőleg a horvát–szlavón határvidéken azon járási hivatal vagy városi tanács előtt, melynek területén, illetőleg kerületében utolsó lakhelyük van, nem igazolják, hogy idegen állampolgárságukat fenntartották.

A 31. §-ban a távollét idejéül megállapított tíz év azokra nézve, kik a jelen törvény hatályba lépte előtt távoztak el a magyar korona területéről, a jelen törvény hatályba léptének napjától számítandó.

CJH 221–228. P.

SZABADSÁGJOGOK

ÁLLAMPOLGÁRI EGYENJOGÚSÁG

426.

1947
IV. TÖRVÉNYCIKK

EGYES RANGOK ÉS CÍMEK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

1. § (1) A magyar nemesi és főnemesi rang (herceg, őrgróf, gróf, báró, nemes, primor, lófő) megszűnik. A külföldi államfők által adományozott nemesi és főnemesi rangot jelző címek viselésére adott engedélyek, illetőleg az ilyen engedélyek jellegével bíró törvényi rendelkezések hatályukat vesztik.

(2) Az „örökös főispán" cím megszűnik.

(3) Megszűnnek azok a rangjelző címek (méltóságok), amelyeket mint kitüntetéseket rendszeresítettek (valóságos belső titkos tanácsos, titkos tanácsos, kormányfőtanácsos, kormánytanácsos stb.). Az ilyen címekre (méltóságokra) vonatkozó adományozások hatályukat vesztik.

2. § (1) A közszolgálat körében rendszeresített állás címét közszolgálatban nem álló személynek adományozni a jövőben nem szabad. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a külügyi szolgálatban, valamint a tudományos és művészi életben rendszeresített, illetőleg szokásos címekre.

(2) Törvényhatósági közszolgálatban nem álló személyt tiszteletbeli tisztviselővé kinevezni – a tiszteletbeli tiszti főügyészek és ügyészek kivételével – a jövőben nem szabad.

3. § (1) A jelen törvény 1. §-ában említett rangjelző címek, valamint a „vitéz" cím használata tilos.

(2) Nemesi előnévnek, nemesi címernek és jelvénynek vagy a nemesi nemzetségi származásra utaló kifejezésnek (de genere...) használata tilos.

(3) Tilos olyan címzést használni, amely a jelen törvénnyel megszüntetett rangra vagy rangjelző címre (méltóságra) utal (főméltóságú, nagyméltóságú, kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes stb.).

(4) Tilos olyan címzést használni, amely a közszolgálat körében rendszeresített álláshoz fűződik, vagy társadalmi megkülönböztetésre utal (főméltóságú, nagyméltóságú, kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes stb.).

(5) A (3) illetőleg a (4) bekezdés rendelkezése nem vonatkozik a nemzetközi érintkezésben szokásos címzésekre, továbbá az egyházi személyek nem világi eredetű, hanem kizárólag egyházi természetű címzéseire.

4. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a belügyminiszter – az igazságügyminiszterrel egyetértve – gondoskodik.

MTVT 6–8. P.

NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG

427.

1868
44. TÖRVÉNYCIKK

A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG TÁRGYÁBAN

Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja;

minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik;

a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni.

1. § A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozási s ügykezelési nyelve ezentúl is a magyar: a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók; az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentúl is a magyar.

[...]

17. § Az állam s illetőleg a kormány által már állított vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén, köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általuk lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

[...]

20. § A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük s ügyvitelük nyelvét. A jegyzőkönyv egyszersmind azon nyelven is viendő, amelyen vitelét a szavazatképes tagoknak egyötöde szükségesnek látja.

21. § A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

[...]

23. § Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatósághoz, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.

[...]

26. § Valamint eddig is jogában állott bármely nemzetiségű egyes honpolgárnak éppen úgy, mint a községeknek, egyházaknak, egyházközségeknek, úgy ezentúl is jogában áll saját erejükkel vagy társulás útján alsó, közép- és felső tanodákat felállítani. E végből s a nyelv, művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedelem előmozdítására szolgáló más intézetek felállítása végett is az egyes honpolgárok az állam törvényszabta felügyelete alatt társulatokba vagy egyletekbe összeállhatnak, és összeállván szabályokat alkothatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek, és azt, ugyan az államkormány felügyelete alatt, nemzetiségi törvényes igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek – az iskolák azonban a közoktatást szabályozó törvény rendeleteinek megtartása mellett – az állam hasonló természetű s ugyanazon fokú intézeteivel egyenjogúak.

A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulatok s általuk létesített intézetek egymás között saját nyelvükön is érintkezhetnek: másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve a 23. § határozatai lesznek szabályozók.

27. § A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul: valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt, inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos bírói és közigazgatási hivatalokra s különösen a főispánságokra a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak.

CJH 490–494. P.

428.

1918
10. NÉPTÖRVÉNY

A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ RUSZIN (RUTÉN) NEMZET AUTONÓMIÁJÁRÓL

1. § A Magyarországon élő ruszin (rutén) nemzetet saját beligazgatásának, igazságszolgáltatásának, közoktatásának, közművelődésének, vallása gyakorlatának és nyelve használatának körében mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetében teljes önrendelkezési jog illeti meg, amelyre nézve a jelen törvényben foglalt szabályok irányadók.

2. § Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegyék ruszinlakta részeiből Ruszka Krajna néven autonóm jogterület (kormányzósági terület) alakíttatik.

Zemplén, Sáros, Abaúj-Torna és Szepes vármegyék ruszinlakta területeinek közjogi rendezése az általános békekötésig függőben marad.

Ruszka Krajna határait a nemzetközi békeértekezlet végleges döntéséig ideiglenesen a Magyar Népköztársaság és Ruszka Krajna kiküldötteiből álló vegyesbizottság állapítja meg.

3. § Ruszka Krajna törvényhozó szervei:

1. Autonóm ügyekben a ruszin nemzetgyűlés,

a Magyar Népköztársasággal közös ügyekben a magyarországi közös országgyűlés, amelyben a ruszin nemzetnek népessége számarányában van megfelelő képviselete.

[...]

5. § Ruszka Krajna kormányzati szervei:

1. a ruszkakrajnai minisztérium,

a ruszkakrajnai kormányzóság.

[...]

6. § A ruszkakrajnai minisztérium élén a ruszin nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős ruszkakrajnai minister áll, aki közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja, autonóm ügyekben pedig a legfelsőbb kormányzati szerv. Helyettese az államtitkár.

A ruszkakrajnai minisztérium székhelye Budapest.

7. § A ruszkakrajnai kormányzóság élén, a ruszkakrajnai kormányzó áll.

A kormányzóság székhelye Munkács.

A kormányzóság a ruszkakrajnai minister főfelügyelete és ellenőrzése alatt áll.

8. § A ruszin nemzetgyűlés az 1918. évi I. néptörvénnyel egyezően általános, titkos egyenlő és közvetlen szavazással választandó.

A magyarországi közös országgyűlés ruszin képviselőiről külön törvény fog rendelkezni.

9. § Ruszka Krajnában a nem ruszin nyelvű népesség helyhatósági és kulturális autonómiája biztosíttatik.

10. § Ruszka Krajnában az államkincstári földek, bányák és erdőségek a ruszin politikai nemzet törvényes képviseletének birtokába mennek át.

11. § E törvényt a ruszkakrajnai ministerrel egyetértve a magyarországi népkormány hajtja végre, ugyanez teszi meg ugyancsak a ruszkakrajnai ministerrel egyetértve a szükséges átmeneti intézkedéseket is.

A jelen törvény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi fedezetről addig is, míg erre nézve állami és autonóm költségvetési törvény rendelkezik, a pénzügyminister gondoskodik, aki a ruszkakrajnai ministerrel egyetértve költségelőirányzatot állapít meg.

12. § E törvény kihirdetésének napján lép életbe.

BK 1918. DECEMBER 25. III. KÖT. 296. SZ. 1885–1886. P.

429.

1919
6. NÉPTÖRVÉNY

A MAGYARORSZÁGI NÉMET NÉP ÖNRENDELKEZÉSI JOGÁNAK GYAKORLÁSÁRÓL

1. § A Magyarországon lakó német ajkú magyar állampolgárok egységes nemzetet alkotnak, amely önrendelkezési jogát az e törvényben körülírt önkormányzat útján gyakorolja.

2. § A németlakta vidékeken, amennyiben összefüggő területek, az ott lakó más ajkú nemzetekkel egyetértőleg autonóm jogterületek (kormányzóságok) alakíttatnak.

3. § A német népet jelen törvény keretei közt úgy törvényhozási, mint kormányzati tekintetben teljes önkormányzati jog illeti meg ezeknek az autonóm jogterületeknek beligazgatása, igazságszolgáltatása, közoktatása, közművelődése, egyházügye körében.

4. § Az autonóm ügyek saját, a Magyar Népköztársasággal közös ügyek pedig közös szervek által intéztetnek.

Ily közös ügyek: a külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, közgazdaság, népjólét és szociálpolitika, valamint a közlekedés ügy.

Az autonóm jogterületeken a német ajkú magyar állampolgárok részére biztosíttatik, hogy velük szemben az érintkezési nyelv a közös ügyekben is a német lesz.

5. § A német nemzet törvényhozó szervei:

1. Autonóm ügyekben a német nemzetgyűlés.

2. A Magyar Népköztársasággal közös ügyekben a magyarországi közös országgyűlés. Ezen országgyűlésen a német nemzetnek népessége számarányához képest kell képviselve lennie.

6. § A német nemzetgyűlés az 1918:I. néptörvénnyel egyezően általános, titkos, egyenlő és közvetlen szavazással választandó.

7. § A német nemzet kormányzati szervei: a német minisztérium és a kormányzóságok.

A német minisztérium székhelye Budapest. Élén a német nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős német minister áll, aki közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja.

A kormányzóság székhelyét maga választja, és járásokra oszlik. Élén megfelelő szakelőadókból alakított kormányzói tanács áll, melynek elnöke a kormányzó.

A kormányzóság egyetemét a jelen törvény 6. §-a szerint választandó kormányzósági közgyűlés képviseli, amely önkormányzatát a törvény keretein belül önállóan szabályozza.

A kormányzóság felett a felügyeletet és ellenőrzést a német minister gyakorolja. Későbbi törvény fogja megállapítani, hogy egyebekben a német minister hatásköre mire terjed ki.

A német minister helyettese az államtitkár.

8. § A német kormányzóságok területén lakó nem német nyelvű népesség, úgyszintén az ezeken kívül lakó német kisebbségek részére kulturális autonómia, továbbá a helyhatósági önkormányzat, illetőleg az abban való arányos részvétel joga, végül a saját nemzetgyűlésen való képviseltetés joga biztosíttatik.

9. § E törvényt a német ministerrel egyetértve a magyarországi népkormány hajtja végre.

A törvény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi fedezetről addig is, míg erre nézve állami és autonóm költségvetési törvény nem rendelkezik, a pénzügyminiszter gondoskodik, aki a német ministerrel egyetértve költségelőirányzatot állapít meg.

10. § Az átmeneti intézkedéseket a német ministerrel egyetértőleg a magyarországi népkormány teszi meg.

Az első német nemzetgyűlés megalakulásáig átmenetileg az Országos Német Kormánytanács alakíttatik, amely a Magyarországi Német Nemzeti Tanács és a Hazai Németek Néptanácsának 4–4, valamint a németlakta vidékek 2–2 kiküldöttjéből áll.

Ez a kormánytanács ellenőrzi a német ministert, s a német autonómia körébe vágó javaslatait a német ministerrel közli.

BK 1919. JANUÁR 29. I. KÖT. 24. SZ. 189–190. P.

AZ EGYESÜLÉSI JOG

430.

A BELÜGYMINISZTER 1394/1873. SZÁMÚ RENDELETE

AZ EGYESÜLETEK ELLENŐRZÉSE TÁRGYÁBAN

Azon tényezők közt, melyek alkotmányos államban a nyilvános életre kiváló befolyást gyakorolnak, alig létezik hatályosabb, mint az egyesülés, mely a közélet ébresztése és fejlesztése által azt nagymértékben mozdítja elő – az ezen üdvös működéssel való visszaélés azonban veszélyezteti nemcsak ezen cél elérését, de veszélyessé válhatik magára az államra is.

Nálunk különösen az egyleti ügy annak jelenlegi fejlődése szerint törvényhozásilag szabályozva nem lévén, szükséges egyrészt a honpolgároknak a létező törvények iránti tisztelete, másrészt a kormány és törvényhatóságok tapintatos eljárása, hogy fenntartassék az egyesülés szabadsága, emellett azonban a kormány s a törvényhatóságoknak felügyeleti joga ezek működésére biztosítva maradjon.

Újabb időben több eset fordult elő, hogy alakuló egyletek működésüket tettleg megkezdték, be nem várva alapszabályaiknak a törvényes bemutatási záradékkal való ellátását – vagy az alapszabályaikban foglalt hatáskörön túlterjeszkedve működésüket egészen más alapon és irányban folytatták –, más esetekben ismét azok szabályellenes működése ellen egyleti tagok által érdekeik megsértése miatt panaszok adattak be.

Nem lehet szándékom a szabad egyesülési jogot korlátolni; mindaddig azonban, míg a törvényhozás e téren is tüzetesebben intézkedni fog, az állampolgárokat az egyletek által szenvedhető károktól lehetőleg megóvni törvényes feladatomul tekintem.

A törvényes felügyeleti joga és kötelessége az egyletek felett elsősorban a törvényhatóságot illeti, ezen kötelesség gyakorolhatása céljából az alapszabályok egyik példánya mindenkor megküldetik.

Fölhívom ennélfogva a törvényhatóságot, hogy a területén eddig létező, valamint az ezentúl törvényesen alakulandó összes egyletek működése és eljárása felett szigorúan őrködjék, s különösen arra nézve is erélyesen felügyeljen, hogy azok mindenkor láttamozott alapszabályaik korlátain túl ne menjenek.

Az e részben múlhatatlanul szükséges ellenőrzés gyakorolhatása végett pedig a következőket rendelem:

1. Bámily egylet, a fennálló szabályok szerint, csak alapszabály-tervezetének a kir. kormány részéről történt láttamozása után lévén jogosítva megalakulni: semmiféle egyletnek a végleges megalakulás s működés mindaddig meg nem engedendő, míg az egylet terve-

zői által kidolgozott alapszabály-tervezet a kir. kormány részéről a törvényes bemutatási záradékkal elláttatik.

Ha az ily szabálytalan megalakulás mégis megtörténnék, az illető egyleti elnök vagy az, ki a megalakulás alkalmával az elnökséget vitte, a törvényhatóság által saját hatáskörében felelősségre vonandó.

2. A törvényhatóság területén jelenleg létező összes egyletekről, társulatokról s intézetekről a mellékelt minta szerint pontos és kimerítő jegyzék készíttetvén, legkésőbben f. évi június 15-ig hozzám felterjesztendő.

3. Jövőre félévenként ugyanazon minta szerint a lefolyt fél év alatt a törvényhatóság területén alakult vagy ezen idő alatt megszűnt egyletekről, társulatokról s intézetekről mindenkor hozzám kimutatás terjesztendő fel. Végre

4. Előfordulandó indokolt panaszok esetén a panasz a törvényhatóság által azonnal megvizsgálandó, s az állam vagy egyleti tagok érdekében minden szükséges törvényes intézkedés az arra köteles közeg által – felelősség terhe alatt – megteendő; fontosabb esetekben pedig a panaszokról s azok következtében tett intézkedésekről hozzám esetenként haladéktalanul jelentés teendő.

Miről is a törvényhatóságot miheztartás és megfelelő további eljárás végett ezennel értesítem.

RT 131–134. P.

A GYÜLEKEZÉSI JOG

431.

A BELÜGYMINISZTER 766/1898. SZÁMÚ KÖRRENDELETE

A NÉPGYŰLÉSEK TÁRGYÁBAN

Az 1848. évi április 28-án 216. sz. a. és 1868. évben 128. sz. a. kiadott belügyministeri rendeletek, valamint az ezek alapján kifejlett joggyakorlat értelmében népgyűlések az illetékes I. fokú hatóságnak legalább 24 órával előbb bejelentendők, s csak ezen bejelentés folytán nyert engedély mellett tarthatók meg.

Hogy ezen tilalomnak érvény legyen szerezhető, népgyűlésnek szabályszerű bejelentés és engedély nélkül való rendezését, az azon való részvételt, valamint a hatóság által feloszlatott népgyűlésnek folytatását – az 1879: XL. tc. 1. §-a alapján – ezennel kihágásnak minősítem, s annak elkövetőire 15 napig terjedhető elzárást és 100 frtig terjedhető pénzbüntetést állapítok meg.

Erről a törvényhatóságot tudomás, miheztartás és további intézkedés végett értesítem.

RT 226. P.

432.

A BELÜGYMINISZTER 7.430/1913. SZÁMÚ KÖRRENDELETE

A GYÜLEKEZÉSI JOG GYAKORLÁSÁRÓL

A gyülekezési jog szabályait régi, részben elavult rendeletek állapítják meg, amelyeknek felkutatása és hatálya vesztett részeiknek kiválogatása félreértéseknek és téves intézkedésnek szolgálhat alapul.

A gyülekezési jog a polgári szabadságjogok egyik legkiválóbbika lévén, kívánatos, sőt, szükséges, hogy a reá vonatkozó jogszabályok addig is, amig a törvényhozás intézkedik, minden kételyt és tévedést kizáró határozottsággal megállapíttassanak.

Ezzel kapcsolatban szükségét látom, hogy intézkedés történjék azoknak a visszaéléseknek a megtorlása iránt is, amelyek részint a nyilvános gyűlések vagy felvonulások megtartása céljából összegyűlt tömeg részéről, részint – a politikai pártszenvedélyek kifolyásaként – ily célú gyülekezéseken kívül is mind gyakrabban követtetnek el, és majd a politikai és a polgári szabadságjogok gyakorlását akadályozzák vagy hiúsítják meg, majd a politikai véleménynyilvánítás ürügye alatt különböző erőszakos cselekményekben jutnak kifejezésre, és gyakran a személyes biztonságot, a testi épséget és a tulajdon szentségét is veszélyeztetik.

A választói jog büntetőjogi védelméről szóló 1913: XXIII. tc. súlyos büntetéseket állapít meg azok ellen, akik a választói jog szabad gyakorlását dobálással vagy más erőszakos, megfélemlítő vagy megszégyenítő cselekményekkel megzavarják vagy meghiúsítják.

Ezeknek a rendelkezéseknek az a célzatuk, hogy politikai jogainak gyakorlása mindenki részére biztosíttassék. Mert szabadságszerető és jogtisztelő nemzet sehol sem értelmezi úgy a politikai joggyakorlást és a véleménynyilvánítási szabadságot, hogy az egyik párt hívei a terror minden eszközét szabadon használhassák a másik párt hívei ellen.

A dolog természetéből következik, hogy ugyanennek a célzatnak és a megfelelő elveknek kell érvényesülniük a polgári szabadságjogok gyakorlásának védelme érdekében is.

Az erre irányuló védelem ugyanis nem korlátozása vagy sérelme azoknak a jogoknak, hanem a visszaélések megtorlása által éppen elejét kívánja venni az olyan jogsértő cselekményeknek, amelyek a polgári és politikai jogok szabad gyakorlását megnehezítik vagy éppen lehetetlenné teszik.

Mindezeknél fogva – részben a ma is érvényben álló jogszabállyal, különösen a népgyűlések tárgyában 766/1898. B. M. eln. szám alatt kiadott körrendelet minősítő- és büntetőrendelkezéseivel, részben a törvényhozásnak az 1913: XIV. tc. 148. és az 1913: XXIII. tc. 19. §-ában is kifejezésre jutott intencióival egybehangzóan az 1879: XL. tcikk 1. §-a alapján is – a következőket rendelem.

A) Nyilvános gyűlések

1. Nyilvános gyűlést (népgyűlést) csak akkor lehet tartani, ha azt Budapest székesfővárosban a m. kir. államrendőrség főkapitányánál, törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városban a rendőrkapitánynál, nagy- és kisközségben a járási főszolgabírónál, a városban (községben) lakó, legalább négy megbízható önjogú magyar állampolgár – a helynek, a gyűlés céljának és megtartása pontos időpontjának megjelölésével – legalább 48 órával előbb, a részletes tárgysorozat bemutatása mellett, írásban bejelenti, és a rendőrhatóság a bejelentést tudomásul vette.

2. A rendőrhatóság a gyűlés bejelentését tudomásul veszi, ha a gyűlés célja nem törvényellenes, és megtartása a köz- és vagyonbiztonságot, a közrendet vagy a közegészséget előreláthatólag nem veszélyezteti.

Ha a gyűlés célja törvényellenes, vagy a közrend erőszakos megháborítására irányul, a rendőrhatóság köteles a gyűlés megtartását megtiltani. A tilalmat a rendőrhatóság a bejelentés tudomásulvétele után is kibocsáthatja, ha utólag értesült arról, hogy az eltiltás okai fennforognak.

3. A rendőrhatóság köteles a bejelentésre – ennek megtörténtéről a gyűlés kezdetéig terjedő időtartam első felében – nyilatkozni.

A gyűlést eltiltó véghatározatot indokolni kell. E véghatározat ellen fokozatos fellebbvitelnek van helye.

4. A nyilvános gyűlés bejelentői és rendezői, valamint megválasztásuk elfogadása után az elnökség tagjai (tisztikar) is felelősek a rend fenntartásáért, és azért, hogy a gyűlésen az alkotmány, a törvények és a közrend ellen irányuló izgatás meg fog akadályoztatni. A gyűlésen fegyveresen részt venni nem szabad.

5. Nyilvános politikai gyűlések vezetői, rendezői és tisztikarának tagjai idegen állampolgárok nem lehetnek. Ilyen gyűléseken idegen állampolgárok csak a rendőrhatóság beleegyezésével szólalhatnak fel.

6. A rendőrhatóság magát minden nyilvános gyűlésen kiküldöttje által képviseltetheti.

7. A kiküldött köteles a gyűlés lefolyását figyelemmel kísérni, az alkotmány, törvény vagy a közrend ellen irányuló izgatás vagy rendzavarás esetén az elnököt (tisztikart) azok

megakadályozására, szükség esetében a gyűlés feloszlatására felhívni, és ha a felhívásnak nem volna meg a kívánt sikere, a gyűlést feloszlatottnak nyilvánítani, végső esetben azt karhatalom igénybevételével feloszlatni.

8. A nyilvános gyűlés elnöksége (tisztikara) köteles a hatósági kiküldöttnek a közrend fenntartására és a gyűlés törvényszerű lefolyására, illetőleg feloszlatására irányuló rendelkezéseit foganatosítani.

9. Az 1–8. pontokban foglalt rendelkezések nem vonatkoznak a hatósági gyűlésekre, továbbá a láttamozott alapszabályokkal bíró egyesületeknek alapszabályszerű üléseire, sem a kereskedelmi társaságok és a külön törvény alapján létesült társulatok, pénztárak stb. gyűléseire.

B) Szabad ég alatt tartott nyilvános gyűlések és felvonulások

Szabad ég alatt nyilvános gyűlést, továbbá nyilvános felvonulást (menetet) csak előzetes bejelentés alapján adott rendőrhatósági engedéllyel lehet tartani.

Nem esnek bejelentés és engedélyezés alá a népszokásokon alapuló ünnepélyek és felvonulások (nyilvános mulatságok), az egyházi körmenetek, búcsújárások, lakodalmi vagy temetési menetek stb., amennyiben a szokásos módon tarttatnak meg.

E rendelet A) 3–8. pontjainak rendelkezéseit a B) pont alá eső nyilvános gyűlésekre és nyilvános felvonulásokra (menetekre) is megfelelően kell alkalmazni azzal a hozzáadással, hogy a felvonulásoknak (meneteknek) pontos útirányát is be kell jelenteni.

C) Büntetőrendelkezések

Amennyiben súlyosabb büntetőrendelkezés alá nem esik, kihágás elkövetése miatt 15 napig terjedhető elzárással és kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő:

1. aki bejelentés nélkül vagy a rendőrhatóság tilalma ellenére, vagy ha engedélyre szükség van, engedély nélkül nyilvános gyűlést vagy felvonulást rendez, vagy ilyenen részt vesz;

2. aki a nyilvános gyűlésen vagy felvonuláson fegyveresen jelenik meg, vagy a rendet zavarja, vagy a közrend fenntartása végett kiadott hatósági rendelkezésnek vagy a feloszlató hatósági intézkedésnek nem engedelmeskedik;

3. aki nyilvános gyűlésen, illetőleg felvonuláson vagy a gyűlés, illetőleg felvonulás tartása végett összegyűlt tömegben, avagy – pártszenvedélyből kifolyólag – nyilvános gyűlésen vagy felvonuláson kívül is, akár csoportba verődve, akár anélkül valakit megdobál, vagy valaki ellen más erőszakos, megfélemlítő vagy megszégyenítő cselekményt követ el;

4. aki, mint a bejelentett, illetőleg engedélyezett nyilvános gyűlés elnökségének és tisztikarának tagja, a hatósági kiküldöttnek a közrend fenntartására és a gyűlés törvényszerű lefolyására, illetőleg feloszlatására irányuló rendelkezéseit nem foganatosítja.

E kihágások elbírálása a közigazgatási hatóságoknak mint rendőri büntetőbíróságoknak, a székesfővárosi államrendőrség működési területén a m. kir. államrendőrségnek hatáskörébe tartozik.

Végül figyelmeztetem a közigazgatási hatóságokat és közegeket, hogy a jól felfogott polgári szabadságjogok védelmében akkor járnak el, amikor ezeknek akadálytalan gyakorlását biztosítják.

Elvárom ennélfogva, hogy a jelen rendeletnek tapintatosan bár, de szükség esetén határozottan és erélyesen szerezzenek érvényt.

RT 1298–1301. P.

AZ EGYESÜLÉS ÉS GYÜLEKEZÉS SZABADSÁGA

433.

1919
3. NÉPTÖRVÉNY

1. § Az egyesülés és gyülekezés joga mindenkit megillet.

2. § Egyesület alakításához vagy gyülekezéshez sem hatósági engedély, sem pedig bejelentés nem kell. Azt sem kell bejelenteni, hogy az egyesület megalakult, vagy hogy a gyülekezést megtartották.

3. § Az egyesület saját neve alatt csak úgy szerezhet jogokat vagy vállalhat kötelezettségeket (jogképes egyesület), ha alapszabályokat alkot, vezetőséget választ, és a bíróság az egyesületet, kérelmére, az egyesületek jegyzékébe bejegyzi.

A bíróság az egyesületet, ha alapszabályszerű célja büntetőtörvénybe nem ütközik, az egyesületek jegyzékébe bejegyezni köteles. [...]

BK 1919. JANUÁR 5. I. KÖT., 4. SZ. 43. P.

434.

A BELÜGYMINISZTER 289.000/1946. SZÁMÚ RENDELETE

AZ EGYESÜLETI ALAPSZABÁLYOK ÁLTALÁNOS KELLÉKEIRŐL SZÓLÓ 77.000/1922. B. M. SZÁMÚ RENDELET MÓDOSÍTÁSA ÉS KIEGÉSZÍTÉSE TÁRGYÁBAN

Az egyesületi alapszabályok általános kellékeiről szóló 77 000/1922. B. M. számú rendeletet (Rendeletek Tára 233. o.) az alábbi rendelkezésekkel módosítom, illetőleg kiegészítem.

I. Rész

Helyi csoportok

1. §

(1) Az az egyesület, amelynek működése az ország egész területére, avagy több város vagy község területére terjed ki – amennyiben láttamozott alapszabályai megengedik –, működési területén, székhelyén kívül eső községekre (városokra) kiterjedő működés céljából helyi csoportokat létesíthet.

(2) Helyi csoport megalakítását az egyesület csak akkor határozhatja el, ha ezt legalább húsz, a csoport működési területeként megállapítani kívánt területen lakó egyesületi tag az egyesülethez intézett beadványában kéri.

(3) Az egyesület közgyűlése által a helyi csoport alakítása tárgyában hozott határozat csak úgy érvényes, ha ahhoz a közgyűlésen jelen volt és szavazásra jogosult annyi tag járult hozzá, amennyinek hozzájárulása az alapszabályok rendelkezése szerint az alapszabályok módosításának érvényességéhez szükséges.

2. §

(1) Helyi csoport létesítése esetében az alapszabályokban részletesen meg kell állapítani az egyesület szervezetének és működésének a helyi csoporttal kapcsolatos szabályait.

(2) Az alapszabályokban ki kell mondani, hogy a helyi csoportnak önálló jogi személyisége nincs, és ehhez képest a helyi csoport illetékes szerve – az alapszabályokban meghatározott korlátok között – csak az egyesület nevében mint annak képviseletére hivatott szerve szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket.

[...]

6. §

(1) A belügyminiszter az egyesület feloszlatásának vagy működése felfüggesztésének alapjául szolgáló bármely okból a helyi csoportot is feloszlathatja, illetőleg működését felfüggesztheti.

[...]

(4) Ha a belügyminiszter az egyesületet feloszlatja vagy működését felfüggeszti, avagy az egyesület önként oszlik fel, a helyi csoportot a belügyminiszter, illetőleg az egyesületi közgyűlés kifejezett rendelkezése nélkül is feloszlottnak, illetőleg működését megszűntnek kell tekinteni.

II. Rész

Központi egyesületek és központi irodák

7. §

(1) Ha két vagy több egyesület azonos vagy hasonló egyesületi céljainak előmozdítása érdekében központi egyesületet (szövetséget, stb.) alapít, a központi egyesület alakulására, szervezetére és működésére, valamint feloszlására és feloszlatására nézve az egyesületekre vonatkozó közigazgatási jogszabályokat az alábbi bekezdésekben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A központi egyesület tagjai csak láttamozott alapszabályok alapján működő egyesületek lehetnek.

(3) Mind a központi egyesület, mind a tagegyesületek alapszabályaikban egymáshoz való viszonyukat – ideértve a tagegyesületeknek a központi egyesület közgyűlésén vagy más szervének működésében való képviseltetése, illetőleg részvétele módozatait is – részletesen szabályozni kell.

(4) Mind a központi egyesület, mind a tagegyesületek alapszabályaiban ki kell mondani, hogy a központi egyesület közgyűlésének határozatai – a központi egyesület és a tagegyesület láttamozott alapszabályainak keretei között – a tagegyesületre nézve kötelezők.

[...]

III. Rész

Átmeneti, vegyes és hatálybaléptető rendelkezések

9. §

(1) Egyesületnek (anyaegyesületnek) a jelen rendelet hatálybalépésekor – fiókegyesület, helyi csoport, helyi szervezet vagy más elnevezés alatt – működő olyan helyi csoportjai, amelyeknek megalakulását a törvényhatóság első tisztviselője tudomásul vette, és önálló jogi személyiségük van – ha önkéntes feloszlatásukat nem mondják ki –, kötelesek a jelen rendelet hatálybalépésétől számított kilencven nap alatt önálló egyesületekként megalakulni és a fennálló egyesületet (anyaegyesületet) a 7. § rendelkezéseinek megfelelően központi egyesületté átalakítani, vagy a korábbi anyaegyesülettel való egyesülés mellett az 1–6. § rendelkezéseinek megfelelően helyi csoportokká átalakulni.

(2) Az (1) bekezdés értelmében végbement átszervezés esetében mind a központi egyesület, mind az önálló egyesületekké alakult helyi csoportok kötelesek az (1) bekezdésben említett kilencven nap elteltét követő harminc nap alatt alapszabályaikat megállapítani, illetve módosítani, és az alapszabályokat, illetőleg módosított alapszabályaikat a belügyminiszterhez – láttamozás céljából – az illetékes törvényhatóság első tisztviselője útján benyújtani. Az alapszabályok (módosított alapszabályok) láttamozásáig az egyesületek (fiókegyesületek stb.) működésüket a láttamozott alapszabályaiknak megfelelően folytathatják.

10. §

(1) Egyesületnek (anyaegyesületnek) a jelen rendelet hatálybalépésekor – fiókegyesület, helyi csoport, helyi szervezet vagy más elnevezés alatt – működő olyan helyi csoportjai, amelyeknek megalakulását a törvényhatóság első tisztviselője tudomásul vette, és önálló jogi személyiségük nincs, a jelen rendelet hatálybalépésétől számított kilencven nap alatt, az alapszabályok módosítása útján, az 1–6. § rendelkezéseinek megfelelő helyi csoportokká kell átalakítani.

(2) Az átalakulással kapcsolatban az alapszabályok módosítására és a módosított alapszabályok láttamozás végetti bemutatására, továbbá az egyesület időközi továbbműködésére nézve a 9. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezések megfelelően irányadók.

11. §

Ha kétség merülne fel, hogy az egyesületeket (helyi csoportokat stb.) a 9. vagy a 10. § rendelkezései szerint kell-e átszervezni, a vitás kérdést a belügyminiszter dönti el. A belügyminiszter ebben a kérdésben az alapszabályoknak a kérdés eldöntésében irányadó rendelkezései, ezek hiányában a tényleges állapot figyelembevételével határoz.

12. §

A jelen rendelet hatálya csak a belügyminiszter főfelügyelete alá tartozó egyesületekre terjed ki.

13. §

A jelen rendelet az 1946. évi május hó 1. napján lép hatályba; ugyanakkor a 77 000/1922. B. M. számú rendelet III. része, valamint a jogszabályoknak a jelen rendelet rendelkezéseivel ellenkező vagy egyező rendelkezései hatályukat vesztik.

Budapest, 1946. évi május hó 14-én.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Szebenyi Endre s. k.

miniszteri osztályfőnök

MK 1946. 110. SZ.

SAJTÓSZABADSÁG

435.

1918

2. NÉPTÖRVÉNY

A SAJTÓ SZABADSÁGÁRÓL

1. § Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.

2. § Előző vizsgálatnak nincs helye.

Sajtóterméket csupán bírói ítélet alapján lehet lefoglalni.

Sajtótermék utcai terjesztéséhez – ideértve a falragasz kifüggesztését is – hatósági engedély nem kell.

A lapbiztosíték eltöröltetik.

3. § A sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében a felelősség fokozatosan terheli a szerzőt, a kiadót, időszaki lapban sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében pedig a szerzőt, a felelős szerkesztőt, a kiadót.

Ha a sajtótermék a nemzetgyűlésnek, hatóságoknak vagy törvény által alkotott egyéb testületeknek nyilvános iratait vagy nyilvános tárgyalásait hív szellemben és igazán közli, bűnvádi eljárásnak nincs helye. [...]

BK 1918. DECEMBER 8. III. KÖT. 282. SZ. 1787. P.

A NŐK EGYENJOGÚSÁGA

436.

1874

23. TÖRVÉNYCIKK

A NŐK TELJESKORÚSÁGÁRÓL

1. § Hajadonok 24. életévük betöltével teljeskorúakká válnak, és minden, a teljeskorúsággal járó jogok élvezetébe lépnek.

2. § Minden nő, tekintet nélkül életéveire, férjhezmenetelével teljeskorúvá lesz, s e jogot akkor is megtartja, ha az 1. §-ban meghatározott életkor betölte előtt özvegységre jut, férjétől bíróilag elválasztatik, vagy házassága föloldatik.

3. § E törvény végrehajtásával az igazságügyminiszter bízatik meg.

CJH 285. P.

437.

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER
206 626/1918. SZÁMÚ RENDELETE

NŐKNEK AZ EGYETEMEKRE VALÓ FELVÉTELE, VALAMINT A GYÓGYSZERÉSZETI PÁLYÁRA LÉPÉSÉT KORLÁTOZÓ INTÉZKEDÉSEK HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSÉRŐL

A minisztertanács felhatalmazása alapján nőknek az egyetemekre (műegyetemre, jogakadémiákra) való felvételét, valamint a gyógyszerészi pályára léphetését korlátozó intézkedéseket hatályon kívül helyezem, és elrendelem, hogy nők ugyanazok mellett a feltételek mellett, mint a férfiak az egyetem világi karaira, műegyetemre és a jogakadémiákra beiratkozhassanak, (gyógyszerészi pályára léphessenek), és miután tanulmányaikat az érvényben levő szabályok szerint befejezték, és a képesítő vizsgálatokat letették, részükre a képesítőoklevél kiadassék. Azok a nőhallgatók, akik valamelyik egyetemen a múlt tanévben vagy a folyó 1918/19 I. félévben vétettek fel rendkívüli hallgatóknak, a folyó tanév II. felétől kezdve rendes hallgatókul akkor is beiratkozhatnak, ha a régebbi rendelkezésekben megkívánt kollokviumokat felmutatni nem is tudják.

Budapest, 1918. évi december hó 7-én.

A miniszter rendeletéből
Dr. Rónay Zoltán s. k.
ministeri titkár, az elnöki osztály
h. főnöke

BK 1918. DECEMBER 12. 285. SZ. 1809. P.

438.

1946
XXII. TÖRVÉNYCIKK

A NŐKNEK AZ EGYETEMEKRE ÉS A FŐISKOLÁKRA VALÓ FELVÉTELE TÁRGYÁBAN

1. § (1) A nők az egyetemek valamennyi karára, valamint a főiskolákra hallgatókul a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetők.

(2) A nőknek az egyetemekre és főiskolákra való felvételéhez a férfi hallgatókéval azonos előfeltételek szükségesek.

(3) Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés nem érinti a hittudományi karokra való felvétel tekintetében eddig fennálló szabályozást.

2. § A jelen rendelet törvényes kihirdetésének napján lép hatályba.

MTVT 96–97. P.

VALLÁSSZABADSÁG

439.

1947
XXXIII. TÖRVÉNYCIKK

A BEVETT ÉS ELISMERT VALLÁSFELEKEZETEK KÖZÖTT AZ ELISMERT VALLÁSFELEKEZETEK HÁTRÁNYÁRA FENNÁLLÓ KÜLÖNBSÉGEK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

1. § A törvényből vagy más jogszabályból eredő mindazokat a különbségeket, amelyek a bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezetek jogállása között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennállanak, meg kell szüntetni.

2. § Az 1895. évi XLIII. törvénycikknek a törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulás feltételeire vonatkozó 7., 8. és 18. §-a továbbra is hatályban marad.

3. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.

MTVT 251–252. P.

440.

1919
5. NÉPTÖRVÉNY

A VALLÁSÜGYI ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI IGAZGATÁSRÓL

1. § A Magyar Népköztársaság vallásügyi és közoktatásügyi igazgatása egymástól elkülönítttetik, és az ez idő szerint fennálló vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak hatáskörébe tartozó ügyek ellátására önálló vallásügyi és önálló közoktatásügyi minisztérium állíttatik fel.

A vallásügyi és a közoktatásügyi miniszterek a népkormány tagjai.

2. § A vallásügyi és a közoktatásügyi minisztériumok szervezetét a népkormány – a kinevezendő vallásügyi és közoktatásügyi miniszterek előterjesztése alapján – rendelettel állapítja meg. Ugyanily rendelet állapítja meg azt is, hogy a vallásügyi és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe tartozó ügyek közül mely ügycsoportok, igazgatási ágak, hivatalok és intézetek tartoznak a vallásügyi minisztérium és melyek a közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe. [...]

BK 1919. MÁRCIUS 23. I. KÖT. 19. SZ. 127. P.

A ZSIDÓSÁGRA VONATKOZÓ JOGALKOTÁS

441.

1867
17. TÖRVÉNYCIKK

AZ IZRAELITÁK EGYENJOGÚSÁGÁRÓL POLGÁRI ÉS POLITIKAI JOGOK TEKINTETÉBEN

1. § Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilváníttatnak.

2. § Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetik.

CJH 354. P.

442.

1895. ÉVI 42. TÖRVÉNYCIKK

AZ IZRAELITA VALLÁSRÓL

1. § Az izraelita vallás törvényesen bevett vallásnak nyilváníttatik.

2. § Az 1868: LIII. tc. 18., 19., 20., 21. és 23. §-ainak rendelkezései az izraelita vallásúakra is kiterjesztetnek.

3. § Lelkész (rabbi) és hitközségi elöljáró az izraelita felekezetnek csak oly tagja lehet, aki magyar állampolgár, és aki képesítését Magyarországon nyerte.

4. § A jelen törvény végrehajtásával a minisztérium bízatik meg.

CJH 305–306. P.

443.

1920
25. TÖRVÉNYCIKK

A TUDOMÁNYEGYETEMEKRE, A MŰEGYETEMRE, A BUDAPESTI EGYETEMI KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KARRA ÉS A JOGAKADÉMIÁKRA VALÓ BEÍRATKOZÁS SZABÁLYOZÁSÁRÓL

1. § A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra az 1920/21-ik tanév kezdetétől csak olyan egyének iratkozhatnak be, kik nemzethűségi s erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók, és csak olyan számban, amennyinek alapos kiképzése biztosítható.

Az egyes karokra (szakosztályokra) felvehető hallgatók számát az illetékes kar (a műegyetemen a tanács) javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg.

Rendkívüli hallgatók csak abban az esetben vehetők fel, ha a hallgatóknak az előző bekezdésben foglaltak szerint megállapított létszáma rendes hallgatókkal nem telt volna be, és csak a megállapított létszámkereten belül.

[...]

3. § Az 1. § intézkedései szerint beiratkozónak az illetékes karhoz (műegyetemen a tanácshoz) benyújtott folyamodással kell a beíratkozásra engedélyt kérnie.

A beíratkozási engedélynek az 1. § rendelkezései szerint megállapított létszámkereten belül való megadása vagy megtagadása felett az illetékes kar tanárainak (műegyetemen a tanácsnak) teljes ülése végérvényesen határoz.

Az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenctized részét. [...]

MTVT 276–278. P.

444.

1938
15. TÖRVÉNYCIKK

A TÁRSADALMI ÉS A GAZDASÁGI ÉLET EGYENSÚLYÁNAK HATÁLYOSABB BIZTOSÍTÁSÁRÓL

[...]

2. § Utasíttatik a m. kir. minisztérium, hogy:

a) akár időszaki, akár nem időszaki lap kiadója, szerkesztője vagy a lapnak állandó munkaviszonyban álló munkatársai részére sajtókamara;

b) színművészek, filmszínészek, színházi és filmrendezők, úgyszintén színművészeti és filmművészeti ügyvezetők és ügykezelők, valamint színházaknál és a filmiparban alkalmazott művészi segédszemélyzet (karszemélyzet) részére színművészeti és filmművészeti kamara felállításáról gondoskodjék. [...]

Akár időszaki, akár nem időszaki lap kiadója, szerkesztője vagy a lapnak állandó munkaviszonyban álló munkatársa csak az lehet, aki a sajtókamara tagja. Színháznál, mozgófényképet előállító vagy kölcsönzés útján vagy másként forgalomba hozó vállalatnál az első bekezdés b) pontjában meghatározott foglalkozások körében rendezőként, előadóként vagy művészeti segédszemélyzet tagjaként csak azt szabad alkalmazni, aki a színművészeti és filmművészeti kamara tagja. A vallás- és közoktatásügyi miniszter indokolt esetben közérdekből kivételt tehet.

[...]

4. § A sajtókamara, úgyszintén a színművészeti és filmművészeti kamara tagjaiul zsidók csak olyan arányban vehetők fel, hogy számuk a kamara összes tagjai számának húsz százalékát ne haladja meg. [...]

5. § Akár időszaki, akár nem időszaki lapnál állandó munkaviszonyban álló munkatársul a 4. § első bekezdése alá eső személyeket csak olyan arányban szabad alkalmazni, hogy számuk az állandó munkaviszonyban álló munkatársak számának húsz százalékát ne haladja meg: bármely címen kifizetett illetményük évi összege pedig nem haladhatja meg az ilyen munkaviszonyban álló összes munkatársak bármely címen járó illetményei évi összegének húsz százalékát. Ezeket a rendelkezéseket a munkaadó az 1939. évi december hó 31. napjáig köteles végrehajtani. [...]

Akár időszaki, akár nem időszaki lapnál a kiadóhivatali személyzet, úgyszintén a szerkesztőségi segédszemélyzet tagjaként alkalmazottakra a 8. § rendelkezései irányadók. A 4. § második bekezdését a jelen § rendelkezései tekintetében is megfelelően alkalmazni kell.

A jelen § rendelkezéseit nem lehet alkalmazni azokra a lapokra, amelyek kizárólag hitéleti kérdésekkel és a felekezet ügyeivel foglalkoznak.

6. § A vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg, hogy az egyes színházaknál, úgyszintén a mozgóképet előállító és kölcsönzés útján vagy másként forgalomba hozó egyes vállalatoknál milyen arányszámban lehet a 4. § első bekezdése alá eső személyeket a 2. § első bekezdésének *b)* pontjában meghatározott munkakörben alkalmazni.

7. § Ügyvédi, mérnöki, orvosi kamara tagjaiul a 4. § első bekezdése alá eső személyeket csak olyan arányban lehet felvenni, hogy számuk az összes tagok számának húsz százalékát ne haladja meg. Mindaddig, amíg az egyéb kamarai tagok arányszáma az összes tagok számának nyolcvan százalékát el nem éri, a 4. § első bekezdése alá eső személyt a kamara csupán az újonnan felvett tagok öt százaléka erejéig vehet fel. Az illetékes miniszter a kamara felterjesztésére indokolt esetben közérdekből kivételt tehet.

A 4. § második bekezdését a jelen § esetében is megfelelően alkalmazni kell.

8. § Az 1937:21. tc. hatálya alá eső olyan vállalatnál, amelynél a tisztviselői, kereskedősegédi vagy más értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak száma tíz vagy ennél több, a 4. § első bekezdése alá eső személyeket csak olyan arányban szabad alkalmazni, hogy számuk a vállalatnál értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak számának húsz százalékát ne haladja meg; bármi címen kifizetett illetményük évi összege pedig nem haladhatja meg az értelmiségi munkakörben alkalmazottak bármi címen járó illetményei évi összegének húsz százalékát.

Az a vállalat, amelynél az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak számában a 4. § első bekezdése alá eső személyek száma az előző bekezdésben meghatározott arányszámnál nagyobb, a 4. § első bekezdése alá eső személyt értelmiségi munkakörben csupán az újonnan felvett tagok öt százaléka erejéig vehet fel mindaddig, amíg a 4. § első bekezdése alá eső személyek száma az értelmiségi munkakörben az előző bekezdésben meghatározott arányszámot meghaladja. [...]

MTVT 87–90. P.

445.

1939
4. TÖRVÉNYCIKK

A ZSIDÓK KÖZÉLETI ÉS GAZDASÁGI TÉRFOGLALÁSÁNAK KORLÁTOZÁSÁRÓL

1. § A jelen törvény alkalmazása szempontjából zsidónak kell tekinteni azt, aki ő maga vagy akinek legalább egyik szülője, vagy akinek nagyszülői közül legalább kettő a jelen törvény hatálybalépésekor az izraelita hitfelekezet tagja vagy a jelen törvény hatálybalépése előtt az izraelita hitfelekezet tagja volt, úgyszintén a felsoroltaknak a jelen törvény hatálybalépése után született ivadékait.

Az előző bekezdésben meghatározott személyek közül nem lehet zsidónak tekinteni azt, aki az 1939. évi január hó 1. napja előtt kötött házasságból származik, ha szülői közül csak az egyik és nagyszülői közül is legfeljebb kettő volt az izraelita hitfelekezet tagja, és ha

1. mindkét szülője már a házasságkötéskor valamely keresztény hitfelekezet tagja volt, és azontúl is keresztény hitfelekezet tagja maradt, vagy

2. szülőinek házasságuk megkötése előtt a törvényben meghatározott módon kötött megegyezése értelmében a keresztény szülő vallását követi, és a házasság megkötésekor izraelita vallású szülő az 1939. évi január hó 1. napja előtt valamely keresztény hitfelekezetre tért át, és azontúl is keresztény hitfelekezet tagja maradt, vagy

3. születésétől kezdve keresztény hitfelekezet tagja volt, vagy élete hetedik évének betöltése előtt keresztény hitfelekezet tagjává lett, izraelita vallású szülője az 1939. évi január hó 1. napját megelőzően vált valamely keresztény hitfelekezet tagjává, és mind ő maga, mind a szülője ezentúl is keresztény hitfelekezet tagja maradt.

Az első bekezdésben meghatározott személyek közül nem lehet zsidónak tekinteni azt sem, aki

a) az 1919. évi augusztus hó 1. napja előtt lett keresztény hitfelekezet tagjává lett, és azontúl is keresztény hitfelekezet tagja maradt, ha zsidó szülői, illetőleg zsidó szülője – amennyiben pedig szülői az 1848. évi december hó 31. napja után születtek, ezek zsidó felmenői – az 1849. évi január hó 1. napja előtt Magyarország területén születtek;

b) a jelen törvény értelmében zsidónak nem tekintendő személlyel az 1939. évi január hó 1. napja előtt kötött házasságot, ha ebből a házasságból született vagy születendő gyermekei közül egyiket sem kell a jelen törvény értelmében zsidónak tekinteni;

c) a jelen § értelmében zsidónak nem tekintendő ivadéka;

d) legkésőbb az 1939. évi január hó 1. napja óta valamely keresztény hitfelekezet kötelékébe tartozó és egyébként az a) pontban meghatározott személyi kellékeknek megfelelő szülőknek olyan ivadéka, aki születésétől kezdve keresztény hitfelekezet tagja.

A második és harmadik bekezdés rendelkezései nem terjednek ki arra, aki a jelen törvény hatálybalépése után a jelen § értelmében zsidónak tekintendő személlyel köt házasságot.

A jelen § rendelkezéseit a házasságon kívül született gyermekekre is megfelelően alkalmazni kell.

A harmadik bekezdés *a)*, valamint *d)* pontjában meghatározott személyekre és ivadékaikra az 5. § első bekezdésében, a 6., a 7., a 10., a 15., a 16. §-okban és a 19. § második bekezdésében megállapított korlátozó rendelkezéseket alkalmazni kell.

Utasíttatik a minisztérium hogy – amennyiben annak szüksége felmerül, hogy egyes személyek a jelen törvény hatálya alól megfelelő intézmény felállítása útján, a nemzet különleges érdekéből kivételesen mentesítessenek – ily intézmény létesítésére az országgyűlésnek megfelelő előterjesztést tegyen.

[...]

4. § Zsidót nem lehet az országgyűlés felsőházának tagjává megválasztani, kivéve az izraelita hitfelekezet képviseletére hivatott lelkészeket.

Zsidónak csak akkor van országgyűlési, törvényhatósági és községi választójoga, és zsidót csak akkor lehet országgyűlési képviselőnek, törvényhatósági bizottsági és községi képviselőtestületi tagnak megválasztani, ha ő maga és szülői – amennyiben szülői az 1867. évi december hó 31. napja után születtek –, ezek felmenői az 1867. évi december hó 31. napja óta állandóan Magyarország területén laktak.

Zsidó csak az összes választók közül választás, továbbá a vallásfelekezetek képviselete jogcímén lehet a törvényhatósági bizottság tagja. Zsidó mint legtöbb adót fizető nem lehet a községi képviselőtestület tagja. Zsidót a törvényhatósági és a községi legtöbb adó fizetők névjegyzékébe nem lehet felvenni.

Az, akit az országgyűlési képviselőválasztások névjegyzékébe felvettek, ha őt a jelen törvény értelmében zsidónak kell tekinteni, köteles ezt bejelenteni. Zsidó csak akkor gyakorolhat választójogot, ha igazolja, hogy őt ez a jog a második bekezdés értelmében megilleti. Egyébként a zsidók választójogára vonatkozó részletes szabályokat a minisztérium rendeletben állapítja meg.

5. § Tisztviselőként vagy egyéb alkalmazottként zsidó nem léphet az állam, törvényhatóság, község, úgyszintén bármely más köztestület, közintézet vagy közüzem szolgálatába. Ez a rendelkezés a társadalombiztosító intézetek szerződött és ideiglenesen megbízott orvosaira is irányadó. A biztosító intézet elnöke az intézet zsidó szerződött orvosainak szerződéses jogviszonyát egy évi felmondással megszüntetheti.

A közép-, a középfokú és a szakiskolákban oktatást végző zsidó tanárokat, a népiskolákban oktatást végző zsidó tanítókat, továbbá a zsidó községi jegyzőket (körjegyzőket) az 1943. évi január hó 1. napjáig, a zsidó kir. ítélőbírákat és a kir. ügyészségek zsidó tagjait az 1940. évi január hó 1. napjával nyugdíjazni kell, illetőleg az erre irányadó szabályok szerint a szolgálatból végkielégítéssel el kell bocsátani. Nem terjed ki ez a rendelkezés arra, aki az előbb meghatározott időpont eltelte előtt a közszolgálat más ágában nyer alkalmazást.

A jelen § rendelkezéseit a 2. § első bekezdésében meghatározott személyekre is alkalmazni kell.

Az izraelita hitfelekezeti vallástanárokra (vallástanítókra) és az izraelita hitfelekezet szervezeteinek, intézményeinek és intézeteinek alkalmazottaira a jelen § rendelkezései nem terjednek ki.

Felhatalmaztatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter, hogy rendelettel szabályozza az izraelita hittanító iskolák és tanfolyamok számát, szervezetét, működését és felügyeletét, valamint általában az úgynevezett héber tantárgyak oktatását.

6. § Zsidót kir. közjegyzőnek, hites tolmácsnak, állandó bírósági vagy más hivatalos szakértőnek (becsüsnek) kinevezni, közjegyzői helyettesnek kirendelni, zsidónak szabadalmi ügyvivői jogosítványt adni nem lehet. Ezt a rendelkezést a 2. § első bekezdésében meghatározott személyekre is alkalmazni kell.

Hites könyvvizsgálatra képesítő vizsgára zsidót mindaddig nem lehet bocsátani, amíg a zsidó hites könyvvizsgálók száma az összes hites könyvvizsgálók számának hat százalékát kitevő szám alá nem csökken.

7. § Az egyetemek és a főiskolák első évfolyamára zsidót csak olyan arányban lehet felvenni, hogy a zsidó hallgatók (növendékek) száma az egyetem vagy a főiskola illető karára (osztályára) felvett összes hallgatók (növendékek) számának hat százalékát, a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem közgazdasági karának és közgazdasági és kereskedelmi osztályán a hallgatók számának tizenkét százalékát ne haladja meg. Ez a rendelkezés nem terjed ki az egyetemek hittudományi karának és a hittudományi főiskoláknak a hallgatóira (növendékeire).

8. § A társadalombiztosító intézetek önkormányzati szerveinek választásánál érvényesen csak olyan lajstromot lehet ajánlani, amelyen a jelöltek hat százalékánál több zsidó nem szerepel. Az egyes ajánló csoportok lajstromára jutott tagsági helyeknek legfeljebb hat százaléka tölthető be zsidóval. Ennélfogva az egyes lajstromokra jutott tagsági helyek – a hat százalék kimerítése után – a lajstrom sorrendjében esetleg következő zsidóknak figyelmen kívül hagyásával, a sorrendben következő nem zsidó jelölteket illetik.

Nem lajstromos választás esetében, ha az egyes választócsoportok csak egy rendes tagot választanak, zsidót megválasztani nem lehet.

9. § Ügyvédi, mérnöki, orvosi kamarába, sajtókamarába, úgyszintén színművészeti és filmművészeti kamarába zsidót tagul csak olyan arányban lehet felvenni, hogy a zsidó tagok száma az illető kamara összes tagjai, ha pedig a kamara szakosztályokra vagy foglalkozási csoportokra tagozódik, az egyes szakosztályok, illetőleg foglalkozási csoportok tagjai számának hat százalékát ne haladja meg. Mindaddig, amíg a zsidó kamarai tagok száma az illető kamara összes tagjai számának hat százalékát kitevő szám alá nem csökken, zsidót kamarai tagul felvenni nem lehet. A 2. § első bekezdése alá eső személyt az időközönként felvehető tagok számának három százaléka erejéig, úgyszintén az 5. § második bekezdése értelmében nyugdíjazott vagy a szolgálatból az említett rendelkezés értelmében egyébként elbocsátott személyt, valamint azt a zsidót, aki az 1939. évi január hó 1. napja előtt közjegyzőhelyettes volt, kamarai tagul fel lehet venni akkor is, ha a kamara zsidó tagjainak száma a fentemlített hat százalék alá még nem csökkent. A kamarai tagul felvételre

jelentkező zsidó hadirokkantat (1933: 7. tc. 2. § *A)* pont), valamint a tűzharcost (1938: 4. tc. 1. §) a többi zsidó jelentkezőkkel szemben előnyben kell részesíteni.

A 2. § első bekezdése alá eső személyeket kamarai tagul az összes kamarai tagok számának három százaléka erejéig azután is fel lehet venni, miután a zsidó kamarai tagok száma – a 2. § első bekezdése alá eső személyeket nem számítva – hat százalék alá csökkent.

Az előző bekezdések rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell a helyettes ügyvédekre, valamint az ügyvédjelöltekre (1937: 4. tc. 67. és 70. §), úgyszintén a mérnökhelyettesekre (1923: 18. tc. 10. §). [...]

10. § Akár időszaki, akár nem időszaki lap szerkesztésében állandó munkaviszonyban álló munkatársul zsidókat csak az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottakra megállapított szabályoknak (17. §) megfelelően lehet alkalmazni.

Zsidó nem lehet időszaki lap felelős szerkesztője, kiadója, főszerkesztője vagy bármily névvel megjelölt olyan munkatársa, aki a lap szellemi irányát megszabja, vagy a lap szerkesztésében egyébként irányító befolyást gyakorol. Ezt a rendelkezést a 2. § első bekezdésében megjelölt személyekre is alkalmazni kell.

Az előző bekezdések rendelkezéseit nem lehet alkalmazni azokra az időszaki lapokra, amelyek kizárólagosan izraelita hitfelekezeti, zsidó művelődési, gazdasági vagy más zsidó társadalmi célokat szolgálnak, és ezt a jellegüket a lap címében (alcímében) határozottan feltüntetik.

A miniszterelnök nem magyar nyelvű időszaki lapokra a jelen § rendelkezései alól kivételt tehet.

11. § Zsidó nem lehet színház igazgatója, művészeti titkára, dramaturgja vagy bármily névvel megjelölt olyan alkalmazottja, aki a színház szellemi vagy művészeti irányát megszabja, a színház művészi személyzetének alkalmazásában vagy a színház művészeti ügyvitelében egyébként irányító befolyást gyakorol.

Az előző bekezdés rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell a mozgófényképet előállító, forgalomba hozó vagy előadó vállalatok igazgatóira és az igazgatási tennivalókat ellátó művészi ügyvezetőire, ügykezelőire és egyéb olyan alkalmazottaira, akik a mozgófénykép előállításában, forgalomba hozatalában vagy a műsor megállapításában irányító befolyással közreműködnek.

Mozgófényképet előadó vállalatnál alkalmazott igazgató vagy igazgatási tennivalókat ellátó ügyvezető csak az lehet, aki a színművészeti és filmművészeti kamara tagja.

Színházi előadások üzletszerű rendezésére (tartására) zsidó vagy jogi személy hatósági engedélyt nem kaphat.

A jelen § rendelkezéseit a 2. § első bekezdésében megjelölt személyekre is alkalmazni kell.

12. § Állami egyedáruság alá eső cikkek árusítására engedélyt, úgyszintén hatósági engedélytől függő hasznot hajtó olyan egyéb jogosítványt, amelynek engedélyezése vagy engedélyezésének megtagadása a hatóság szabad mérlegelésétől függ, zsidónak nem lehet adni. A jelen törvény hatálybalépése előtt zsidóknak kiadott (zsidók által megszerzett) ilyen engedélyeket (jogosítványokat) [...] be kell vonni. [...]

Nem kaphat állami egyedáruság alá eső cikkek árusítására engedélyt, úgyszintén az első bekezdés alá eső egyéb jogosítványt az, aki a maga neve alatt zsidó részére kísérelte meg az engedély, illetve a jogosítvány megszerzését.

Az első bekezdés alá eső jogosítvány hasznosítása tárgyában zsidóval kötött társulási szerződést jóváhagyni nem lehet, a törvény hatálybalépése előtt jóváhagyott ilyen szerződést a miniszter felhívására meg kell szüntetni; [...]

[...]

14. § Ipar gyakorlására zsidónak iparigazolványt, illetőleg iparengedélyt mindaddig nem lehet kiállítani, amíg az illető községben a zsidóknak kiadott iparigazolványok és iparengedélyek együttes száma a községben fennálló összes iparigazolványok és iparengedélyek számának hat százaléka alá nem csökken. A kereskedelem- és közlekedésügyi, illetőleg az iparügyi miniszter közérdekből kivételt tehet. [...]

15. § Mező- vagy erdőgazdasági ingatlant zsidó élők közötti jogügylet útján csak árverés vagy árverés hatályával magánkézből eladás során és csakis a hatóság engedélyével tett vételi ajánlat alapján szerezhet. [...]

16. § Zsidót az egyébként fennálló korlátozásokra tekintet nélkül lehet összes mezőgazdasági ingatlanának tulajdonul vagy kishaszonbérletek céljára átengedésére kötelezni. [...]

17. § A közszolgálat körén kívül akár természetes személy, akár jogi személy által fenntartott ipari (kereskedelmi), bányászati, kohászati, bank- és pénzváltóüzleti vállalatban, biztosítási magánvállalatban, közlekedési vállalatban és mezőgazdasági (kert- és szőlőgazdasági) üzemben, továbbá bármiféle más kereső foglalkozásban tisztviselői, kereskedősegédi vagy más értelmiségi munkakörben zsidót csak olyan arányban szabad alkalmazni, hogy a 2. § első bekezdése alá nem eső zsidó alkalmazottak száma a vállalatnál (kereső foglalkozásban) értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak számának tizenkét százalékát, az összes zsidó alkalmazottak száma pedig – ideszámítva tehát a 2. § első bekezdése alá eső alkalmazottakat is – az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak számának tizenöt százalékát ne haladja meg. [...]

Ha a gazdasági élet zavartalan menete vagy a termelés rendje érdekében elkerülhetetlenül szükséges, a minisztérium az illetékes miniszter előterjesztésére kivételesen megengedheti azt, hogy különleges szakértelmet kívánó munkakörben zsidó – amennyiben a munkakör ellátására alkalmas nem zsidó magyar állampolgár rendelkezésére nem áll – az előző bekezdésekben meghatározott arányszámon felül és meghatározott időre alkalmazásban maradjon. [...]

A jelen § rendelkezéseit alkalmazni kell a kir. közjegyző, a bírósági végrehajtó és a szabadalmi ügyvivő alkalmazottaira.

18. § Ha a vállalat közfogyasztás céljára szolgáló árut bizományosi vagy más néven létesített szervezet útján hoz forgalomba, a szervezetben a zsidók csak olyan arányban vehetnek részt, hogy számuk a szervezetben résztvevők együttes számának, jutalékuk vagy más hasonló jellegű jövedelmük pedig az összes résztvevők jutalékának vagy más hasonló jellegű jövedelmének tizenkét százalékát – a 2. § első bekezdése alá eső személyeket is figyelembe véve tizenöt százalékát – ne haladja meg. [...]

19. § A 17. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell az 5. § rendelkezései alá nem eső bármely egyesület (érdekképviselet) vagy bármely más megjelölésű szervezet, úgyszintén alapítvány tisztviselőire, valamint értelmiségi munkakörben foglalkoztatott egyéb alkalmazottaira. [...]

20. § A 12–16. §-okban a zsidókra megállapított rendelkezéseket megfelelően kell alkalmazni jogi személyekre és a társasági jogviszony körében azon az alapon, hogy a vezetők többsége, illetőleg a tulajdonostársak többsége zsidó. A részletes szabályokat a minisztérium rendeletben állapítja meg.

21. § Ha a zsidó alkalmazottat a jelen törvény rendelkezései következtében kell elbocsátani, a szolgálati viszonyt felmondás útján a törvényes felmondási idő elteltétől számított hatállyal meg lehet szüntetni még akkor is, ha a szolgálati szerződés szerint a szolgálati viszony határozott időre szól. [...]

22. § Felhatalmaztatik a minisztérium, hogy a zsidók kivándorlásának előmozdítására és a zsidók vagyonának ezzel kapcsolatban kivitelére egyébként a törvényhozás hatáskörébe tartozó intézkedéseket rendeletben tehessen meg. Rendeletben állapíthatja meg a minisztérium azokat a vámjogi és egyéb szabályokat is, amelyek a zsidók kivándorlásának előmozdításával kapcsolatban a nemzeti vagyon védelme végett szükségesek. [...]

MTVT 129–149. P.

444.

1941
15. TÖRVÉNYCIKK

A HÁZASSÁGI JOGRÓL SZÓLÓ 1894: 31. TC. KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS MÓDOSÍTÁSÁRÓL, VALAMINT AZ EZZEL KAPCSOLATBAN SZÜKSÉGES FAJVÉDELMI RENDELKEZÉSEKRŐL

[...] IV. Nem zsidó és zsidó házasságkötésének tilalma

9. § Nem zsidónak zsidóval házasságot kötni tilos.

Zsidó nőnek külföldi állampolgárságú nem zsidóval kötendő házassága nem esik a jelen §-ban meghatározott tilalom alá.

A jelen § alkalmazásában zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén – tekintet nélkül származására – az, aki az izraelita hitfelekezet tagja. Az, akinek két nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született, és az is maradt, s e mellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt. Az ilyen személynek azonban nemcsak zsidóval, hanem olyan nem zsidóval is tilos házasságot kötnie, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.

Az előbbi bekezdés rendelkezéseit a házasságon kívül született gyermekekre is alkalmazni kell, ha őt a természetes atya az anyakönyvvezető előtt vagy közokiratban magáénak elismerte, vagy az atyai elismerést a bíróság megállapította.

Atyai elismerés hiányában a házasságon kívül született az a gyermek zsidó, akinek legalább egyik nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született. Az, akinek csak egyik nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született, és az is maradt, s e mellett anyja a gyermek születése idejében keresztény hitfelekezet tagja volt.

Zsidóknak a jelen törvény hatálybalépése után kötött házasságból eredő leszármazói is zsidók, tekintet nélkül arra, hogy nagyszülőik mely hitfelekezet tagjaként születtek.

A jelen §-ban foglalt tilalom megszegésével kötött házassága következtében a zsidókkal esik egy tekintet alá az is, aki a keresztény hitfelekezet tagjaként született, és az is maradt, s e mellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt, s nagyszülői közül csak kettő született az izraelita hitfelekezet tagjaként. A jelen §-ban foglalt tilalom ellenére kötött házasságból született gyermek is a zsidókkal esik egy tekintet alá. [...]

10. § A 9. §-ban foglalt tilalom ellenére kötött házasság megtévesztés miatt megtámadható, [...]

V. Büntető rendelkezések

[...]

14. § Az a magyar honos nem zsidó, aki zsidóval, az a zsidó, aki magyar honos nem zsidóval, úgyszintén az a magyar honos zsidó férfi, aki külföldi honos nem zsidó nővel a 9. §-ban foglalt tilalmat megszegve házasságot köt, bűntettet követ el, és öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő. [...]

15. § Vétséget követ el, és három évig terjedhető fogházzal, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő az a zsidó,

aki magyar honos tisztességes nem zsidó nővel házasságon kívül nemileg közösül, vagy

aki magyar honos tisztességes nem zsidó nőt házasságon kívüli nemi közösülés céljára a maga vagy más zsidó részére megszerez, vagy megszerezni törekszik. [...]

MTVT 56. P.

447.

1942
14. TÖRVÉNYCIKK

A HONVÉDELEMRŐL SZÓLÓ 1939: 2. TC., VALAMINT AZ 1914–1918. ÉVI VILÁGHÁBORÚ TŰZHARCOSAI ÉRDEMEINEK ELISMERÉSÉRŐL SZÓLÓ 1938: 4. TC. MÓDOSÍTÁSÁRÓL ÉS KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL

1–2. § [...]

3. § (1) Zsidók leventeképzésben nem részesülnek.

(2) Zsidó hadkötelesek sem a honvédség, sem a csendőrség kötelékében fegyveres szolgálatot nem teljesítenek.

(3) Annak megállapításában, hogy a jelen törvény szempontjából ki a nem zsidó és ki a zsidó, az 1941: 15. tc. 9. és 16. §-ának rendelkezései irányadók azzal, hogy nem zsidó az olyan személy is, aki származására és vallására nézve az említett 9. § utolsó bekezdésében foglalt meghatározásnak megfelel, feltéve, hogy nem kötött, illetőleg mindaddig nem köt házasságot zsidóval vagy olyan nem zsidóval, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.

4. § (1) A zsidókat a leventekötelezettség helyett a kisegítő szolgálatra való előképzés kötelezettsége terheli. [...]

5. § (1) Zsidó hadkötelesek a szolgálati kötelezettségüknek a honvédség kötelékében kisegítő szolgálat teljesítésével tesznek eleget.

MTVT 76–89. P.

448.

A KORMÁNY 1.240/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A ZSIDÓK MEGKÜLÖNBÖZTETŐ JELZÉSÉRŐL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939: 2. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében, valamint a 212. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

1. § (1) A jelen rendelet hatálybalépésétől kezdődően minden hatodik életévét betöltött zsidó személy – nemre való tekintet nélkül – köteles házon kívül felső ruhadarabjának bal mellrészén, jól láthatóan, 10×10 cm átmérőjű szövet-, selyem- vagy bársonyanyagból készült kanárisárga színű, hatágú csillagot viselni.

(2) Az előbbi bekezdésben említett megkülönböztető jelet könnyen el nem távolítható módon kell a ruhára – varrással – ráerősíteni.

2. § Annak megállapításában, hogy a jelen rendelet alkalmazása szempontjából ki a nem zsidó és ki a zsidó, az 1941: 15. tc. 9. és 16. §-ának rendelkezései az irányadók azzal, hogy nem zsidó az olyan személy is, aki származására és vallására nézve az említett 9. § utolsó bekezdésében foglalt meghatározásnak megfelel, feltéve, hogy nem kötött, illetőleg mindaddig, amíg nem köt házasságot zsidóval vagy olyan nem zsidóval, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.

[...]

4. § (1) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és két hónapig, háború idején hat hónapig terjedhető elzárással büntetendő, aki a jelen rendelet 1. §-ában foglalt rendelkezésnek nem tesz eleget. [...]

RT 263–264. P.

449.

A KORMÁNY 1.520/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A ZSIDÓK ÖNKORMÁNYZATÁRÓL ÉS ÉRDEKKÉPVISELETÉRŐL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939: 2. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

A zsidók önkormányzati és érdekképviseleti szervezete

1. § (1) A zsidók önkormányzati és érdekképviseleti szervezete: a Magyarországi Zsidók Szövetsége.

(2) A Magyarországi Zsidók Szövetségének kötelékébe tartozik minden zsidó, aki az 1 240/1944. M. E. rend. 1. §-ában meghatározott megkülönböztető jelzés viselésére köteles. A szövetségnek tagja lehet – önkéntes belépés alapján – a megkülönböztető jelzés viselésére nem köteles zsidó is.

(3) A Magyarországi Zsidók Szövetségének kötelékébe tartozó zsidó – a vallásfelekezetek szervezeteit kivéve – más egyesületnek vagy szervezetnek (1938: 7. tc. 1. §) tagja nem lehet.

2. § A Magyarországi Zsidók Szövetsége:

önkormányzati feladatkörében őrködik a kötelékébe tartozó zsidók magatartása felett, és e tekintetben reájuk kötelező rendelkezéseket tehet,

képviseli a kötelékébe tartozó zsidók közös érdekeit,

előmozdítja a kötelékébe tartozó zsidók szociális (egészségvédelmi, gazdasági, stb.), továbbá oktatási és egyéb kulturális szükségleteinek kielégítését megfelelő intézmények létesítésével és fenntartásával,

teljesíti mindazt, amit jogszabály vagy hatósági rendelkezés feladatává tesz.

[...]

Zsidó jellegű egyesületekre vonatkozó rendelkezések

5. § (1) A belügyminiszter a zsidó jellegű egyesületeket és szervezeteket (1938: 17. tc. 1. §) haladéktalanul feloszlatja.

(2) Az (1) bekezdés értelmében feloszlatott zsidó jellegű egyesületek és szervezetek minden ingó és ingatlan vagyonát – további rendelkezésig – a Magyarországi Zsidók Szövetsége veszi kezelésbe.

(3) Zsidó jellegű egyesületnek, illetőleg szervezetnek kell tekinteni az olyan egyesületet és szervezetet, amelynek vezetősége legalább felerészben zsidó, valamint az olyan egyesületet és szervezetet, amelynek vagyonából (jövedelméből) az alapszabályok vagy a szervezeti szabályok értelmében nagyobb részben zsidók vagy izraelita jellegű intézmények részesülnek.

(4) A jelen § rendelkezései nem vonatkoznak az izraelita hitfelekezet szervezeteire és intézményeire.

[...]

A Magyarországi Zsidók Szövetségének felügyelete

7. § (1) A Magyarországi Zsidók Szövetsége felett a főfelügyeletet a belügyminiszter gyakorolja.

(2) A szövetség szervezetére, úgyszintén vagyonkezelésére és gazdálkodására vonatkozó határozatok hatályosságához a belügyminiszter jóváhagyása szükséges.

(3) Ha közérdek kívánja, a belügyminiszter a szövetség önkormányzatát felfüggesztheti, és a halaszthatatlan tennivalók ellátására miniszteri biztost küld ki. A miniszteri biztos jogkörét a belügyminiszter állapítja meg. [...]

RT 461. P.

450.

A KORMÁNY 1.530/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A ZSIDÓKRA VONATKOZÓ EGYES MENTESÍTŐ OKIRATOK FELÜLVIZSGÁLÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium az 1939: 4. tc. 24. és 29. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939: 4. tc. 2. §-a első bekezdésének 6. pontja alapján az Országos Vitézi Szék által a 7.720/1944. M. E. rend. 66. §-a alapján a felvidéki ügyek tárcanélküli minisztere, illetőleg a Kárpátaljai kormányzói biztos által, a 2.220/1944. M. E. rend. 3. §-a és a 8.550/1944. M. E. rend. 2. §-a alapján a miniszterelnök által kiadott mentesítő okiratokat a belügyminiszter felülvizsgálja.

Az előbbi bekezdésben említett okirat birtokosa köteles azt az 1944. évi május hó 15. napjáig a belügyminiszterhez beterjeszteni. [...]

2. § A felülvizsgálást a belügyminiszter által kinevezett véleményező bizottság készíti elő. [...]

A bizottság az eredeti mentesítő okirat alapjául szolgált tényállásnak és az érdekelt személynek az okirat kiadása óta tanúsított magatartása megvizsgálása alapján tesz javaslatot. [...]

A mentesítés tárgyában a bizottság indokolt javaslata alapján a belügyminiszter határoz. [...]

RT 464. P.

451.

A KORMÁNY 1.600/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A ZSIDÓK VAGYONÁNAK BEJELENTÉSÉRŐL ÉS ZÁR ALÁ VÉTELÉRŐL

1. § (1) Az ország területén lakó minden zsidó köteles a jelen rendelet hatálybalépésekor meglevő vagyonát az 1944. évi április hó 30. napjáig bejelenteni a lakóhelye szerint illetékes pénzügy-igazgatóságnál, több lakóhely esetében annál a pénzügy-igazgatóságnál, amelynek területén a jövedelem- és vagyonadóját kivetették vagy ki kellene vetni. [...] A bejelentésben a vagyontárgyaknak a jelen rendelet hatálybalépésekor volt közönséges forgalmi értékét is meg kell jelölni.

[...]

(3) Bejelentés alá esik az egész vagyon, kivéve a személyes használatra szolgáló lakásberendezési, ruházati és háztartási tárgyakat. Az utóbb említett vagyontárgyak is bejelentés alá esnek, ha együttes értékük a 10 000 pengőt meghaladja; ha ezek a vagyontárgyak a bejelentésre kötelezettel közös háztartásban élő hozzátartozók szükségleteinek kielégítésére is szolgálnak, a mentességi értékhatár minden egyes hozzátartozó után további 3 000–3 000 pengővel emelkedik. A bejelentési kötelesség azonban minden esetben kiterjed a műtárgyakra, a szőnyegekre, az ezüstneműre és más fényűzési tárgyakra. [...]

2. § (1) Érvénytelen az az 1944. évi március hó 22. napja után kötött jogügylet, amellyel a zsidó a jelen rendelet szerint bejelentés alá eső vagyontárgyát másra átruházta, kivéve, ha az átruházás a zsidó üzlete körében az üzlet rendes kereskedelmi forgalmát meg nem haladó mértékben történt. [...]

(2) Az ingatlanokra vonatkozólag azt, hogy tulajdonosuk zsidó, külön be kell jelenteni a telekkönyvi hatósághoz is. [...]

(3) A telekkönyvi hatóság a bejelentésben feltüntetett ingatlanokra vonatkozólag a telekkönyv B. lapján a jelen rendeletre utalással feljegyzi, hogy az ingatlan tulajdonosa zsidó. Ennek a feljegyzésnek az a hatálya van, hogy az ingatlant jogügylettel elidegeníteni vagy megterhelni nem lehet.

[...]

4. § (1) Zsidó a tulajdonában levő meghatározott (fix) kamatozású értékpapírt, részvényt (ideiglenes részvényt, részvényutalványt), szövetkezeti üzletrészről kiállított okiratot, bányarészjegyet és az ezekhez tartozó szelvényíveket (a továbbiakban: értékpapír) az 1. §-ban meghatározott bejelentésben névérték, valamint a darabszám feltüntetésével köteles felsorolni, s amennyiben az értékpapír nincs a birtokában, azt is köteles bejelenteni, hogy az értékpapír kinek a birtokában van.

(2) Zsidó birtokában levő értékpapírt már a bejelentés benyújtása előtt köteles a Pénzintézeti Központ tagjai sorába tartozó valamely pénzintézetnél, a jelen rendeletre utalással, letétbe helyezni, s amennyiben az értékpapírnak nem tulajdonosa, megnevezni az értékpapír tulajdonosát, és megjelölni azt a jogcímet, amelynek alapján az értékpapírt birtokában tartotta. [...]

5. § (1) A zsidó tulajdonában levő színplatina és platinaötvözetek, továbbá színarany és aranyötvözetek [...], aranyvegyületek, bánya- és hordalékarany, úgyszintén a platinából, aranyból vagy e nemes fémek felhasználásával készült tárgyak, ékszerek, valamint a drágakövek és igazgyöngyök bejelentésére és letétbe helyezésére a 4. § rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

(2) A jelen § rendelkezései nem vonatkoznak a zsidó házastársak (jegyesek) jegygyűrűire, feltéve, hogy azokba drágakő vagy igazgyöngy nincs belefoglalva.

6. § (1) Betéti könyvön, folyószámlán vagy postatakarékpénztári csekkszámlán alapuló követelésnek az 1. § értelmében a pénzügyi-igazgatósághoz való bejelentésével egyidejűleg a bejelentésre kötelezett a pénzintézetnek is köteles bejelenteni, hogy a jogosított zsidó. A bejelentés folytán a követelés zár alá helyeztetik.

(2) Az előbbi bekezdés értelmében zárolt követelésből havonként 1 000 pengőt szabad kifizetni. Ezen az összegen felül kifizetést teljesíteni csak akkor szabad, ha a zsidó hitelt érdemlően kimutatja, hogy a kifizetendő összegre

az alkalmazottak fizetésének vagy munkabérének,

lakása, üzemi vagy üzlethelyisége bérének, közüzemek használatáért járó díjaknak, haszonbérnek, [...]

bíróilag megítélt követelésnek, lejárt váltókövetelésnek vagy átvett áruk vételárának, [...]

adóknak és egyéb köztartozásoknak, [...] kiegyenlítése végett,

végül az üzem folytatására nélkülözhetetlen anyag beszerzése végett van szüksége.

[...]

RT 447. P.

452.

A KORMÁNY 1.610/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A ZSIDÓK LAKÁSÁVAL ÉS LAKÓHELYÉNEK KIJELÖLÉSÉVEL KAPCSOLATOS EGYES KÉRDÉSEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A zsidók lakásának igénybevétele

1. § Lakáshoz juttatás, valamint a közhivatalok és közérdekű intézmények elhelyezése céljából igénybe lehet venni:

1. annak a zsidónak a lakását, akinek akár ugyanabban, akár más községben (városban) más lakása is van;

2. annak a zsidónak a lakását, aki a jelen rendelet hatálybalépésétől számított öt évnél nem régibb időben ugyanabban a községben (városban) fel- vagy lemenő rokonának, vagy testvérének lakásában legalább három hónapig az említett rokonaival együtt lakott; ilyen igénybevételnek nincsen helye, ha az illetőnek vagy rokonának családi körülményei együttlakásuk óta megváltoztak, s a lakás ennek következtében az igénybevételt szenvedőnek és családjának befogadására elégtelen;

3. annak a zsidónak a lakását, akinek a lakása az ott lakók lakásszükségletét foglalkozásuk és egyéb személyes körülményeik figyelembevételével meghaladja: ilyen igénybevétel esetében az igénybevételt szenvedő részére lakásszükségletének, életviszonyainak és állandó keresetének megfelelő más lakást kell biztosítani;

4. annak a zsidónak a lakását, aki az egész bérelt lakását albérletbeadás útján hasznosítja; az igénybevételt ebben az esetben el lehet rendelni, tekintet nélkül arra, hogy a bérlő azt állandó vagy csak ideiglenes távollétének idejére adta albérletbe; ha az albérlő zsidó, a lakást nemcsak az albérlő, hanem más részére is igénybe lehet venni.

[...]

Zsidó bérbeadó felmondási jogának korlátozása

7. § Lakás és lakás céljára használt egyéb helyiség bérletét zsidó bérbeadó nem zsidó bérlővel szemben az 5.777/1941. M. E. rend. 6. §-a első bekezdésének 1. és 3. pontja alapján rendes felmondással nem szüntetheti meg.

A zsidók lakóhelyének kijelölése

8. § (1) A tízezernél kisebb lélekszámú községekre vonatkozóan a törvényhatóság első tisztviselője akként rendelkezhetik, hogy a zsidók kötelesek záros határidő alatt az általa kijelölt más községbe, illetőleg városba átköltözni.

(2) Az (1) bekezdés alapján átköltözésre kötelezett zsidók elhelyezéséről új lakóhelyükön a főszolgabíró, illetőleg a polgármester gondoskodik.

(3) Az (1) bekezdés alá eső községekben zsidó nem telepedhetik le.

(4) A jelen § rendelkezései nem érintik a zsidónak a községben lakását, ha az honvédelmi munkaszolgálaton vagy más hatósági rendelkezésen alapul.

9. § (1) A törvényhatóság első tisztviselője a 8. § alá nem eső községekre, valamint városokra vonatkozóan akként rendelkezhetik, hogy a zsidók a városnak, illetőleg a községnek csak meghatározott részeiben, illetőleg meghatározott utcákban, esetleg kijelölt házakban lakhatnak.

(2) Az (1) bekezdésben említett esetben a zsidók elhelyezéséhez szükséges lakásokról községekben a főszolgabíró, városokban a polgármester gondoskodik.

10. § A 9. § alkalmazása körében a törvényhatóság első tisztviselője a zsidóknak meghatározott városrészben (utcákban, házakban) elhelyezésével kapcsolatban azt is elrendelheti, hogy nem zsidó személyek a zsidók részére kijelölt város-, illetőleg községrészből (utcából, házból) kiköltözzenek. Erre azonban nem zsidó személyt csak akkor lehet kötelezni, ha részére máshol életviszonyainak és állandó keresetének megfelelő lakás áll rendelkezésre.

11. § (1) A jelen rendelet alkalmazása során az esetben, ha a zsidónak iparüzlete, haszonbérlete vagy bármily más vállalata van, és eltávozása következtében a vállalatot személyes közreműködésével tovább vezetni vagy felszámolni nem tudja, a községi elöljáróság (polgármester) gondnok kirendelése végett a gyámhatósághoz előterjesztést tesz. [...]

RT 475. P.

453.

A KORMÁNY 3.040/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

EGYES SZEMÉLYEKNEK A ZSIDÓKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK HATÁLYA ALÓLI MENTESÍTÉSÉRŐL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939: 2. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § A zsidókra vonatkozó rendelkezések hatálya általában nem terjed ki azokra a személyekre, akiket – esetleg házastársukra és gyermekeikre kiterjedő hatállyal – a kormányzó a minisztérium előterjesztésére az említett rendelkezések hatálya alól a tudomány, a művészet vagy a közgazdasági élet terén vagy egyébként az ország javára szerzett kimagasló érdemeik folytán, vagy egyéb különös méltánylást érdemlő okból mentesít.

A mentesítés az 1941: 15. tc.-ben foglalt fajvédelmi rendelkezések hatályát egyáltalában nem, a zsidókra vonatkozó vagyonjogi rendelkezések hatályát pedig csak annyiban érinti, amennyiben a mentesítés arra külön rendelkezést tartalmaz. [...]
RT 1632. P.

454.

A BELÜGYMINISZTER 500/1944. SZÁMÚ RENDELETE

ZSIDÓKNAK A VENDÉGLÁTÓ ÜZEMEK LÁTOGATÁSÁBAN VALÓ KORLÁTOZÁSÁRÓL
A közrend fokozottabb biztosítása érdekében – a kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint a közellátásügyi miniszterrel egyetértve – a következőket rendelem.

1. § Az 1.240/1944. M. E. rendeletben meghatározott megkülönböztető jelzés viselésére köteles zsidók a fogadók (szállók, penziók) közül csak azokban szállhatnak meg, illetőleg a vendéglők, kávéházak, korcsmák, italmérő és más hasonló üzemek (cukrászda, kifőzés, kávémérés, buffet, espressó, stb.) közül csak azokat látogathatják,

a) amelyek tekintetében azt a törvényhatóság első tisztviselője megengedi,

b) amelyeket a törvényhatóság első tisztviselője kizárólag zsidók használatára jelöl ki.

2. § (1) Azokban a fogadókban (szállókban, penziókban), amelyekben az 1. § a) pontjában említett engedély alapján zsidók megszállhatnak, a törvényhatóság első tisztviselője kijelöli azokat a helyiségeket, amelyekbe a zsidók elhelyezhetők.

(2) Azokban a vendéglőkben, kávéházakban, korcsmákban, italmérő és más hasonló üzemekben, amelyeket az 1. § a) pontjában említett engedély alapján zsidók látogathatnak, részükre külön helyiséget kell kijelölni, és zsidók csak ebben a helyiségben tartózkodhatnak. Abban az esetben, ha zsidók részére kijelölhető helyiség nincs, a törvényhatóság első tisztviselője meghatározza, hogy a zsidók a vendéglátó üzemet a napnak mely szakában látogathatják.

3. § A törvényhatóság első tisztviselője az 1. és 2. §-ban említett kérdésekben a vendéglátó üzem tulajdonosának és az illetékes érdekképviseleti szervezetnek meghallgatása után határoz. [...]
RT 813. P.

455.

A BELÜGYMINISZTER 510/1944. SZÁMÚ RENDELETE

ZSIDÓKNAK NYILVÁNOS SZÓRAKOZÓHELYEK LÁTOGATÁSÁTÓL VALÓ ELTILTÁSRÓL
A közrend fokozottabb biztosítása érdekében a következőket rendelem.

1. § Az 1.240/1944. M. E. rendeletben meghatározott megkülönböztető jelzés viselésére köteles zsidók a nyilvános szórakozóhelyiségeket (színház, kabaré, mozgófényképüzem, cirkusz, hangversenyterem, éjjeli mulató stb.) – az alábbi §-okban foglalt kivételektől eltekintve – nem látogathatják.

2. § A törvényhatóság első tisztviselője engedélyt adhat kizárólag zsidók részére rendezendő színi előadásra vagy hangversenyre.

3. § A törvényhatóság első tisztviselője – az érdekelt engedélyes és az illetékes érdekképviseleti szervezet meghallgatása után – megengedheti, hogy a mozgófényképüzemek meghatározott előadásait zsidók látogathassák.

4. § (1) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő, aki a jelen rendelet rendelkezéseit megszegi vagy kijátssza. [...]
RT 814. P.

456.

A BELÜGYMINISZTER 6.163/1944. VII. RES. SZÁMÚ RENDELETE

TÁRGY: ZSIDÓK LAKHELYÉNEK KIJELÖLÉSE
A m. kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendelem el, melynek eredményeként a zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani. Városokban és nagyobb községekben később a zsidóság egy része a rendészeti hatóságok által kijelölt zsidó épületekben, illetőleg gettóban nyer elhelyezést.

Kivételt képeznek a hadifontosságú üzemekben, bányákban és nagyobb vállalatoknál, földbirtokoknál alkalmazott azok a szakképzett zsidók, akiknek azonnali felváltása az üzem termelését megakadályozná. A nem hadifontosságú üzemeknél, bányáknál és vállalatoknál azonban a felváltást azonnal végre kell hajtani, és azok élére az illető vállalat, üzem stb. személyzetéből a legmegfelelőbbet kell teljes jogkörrel állítani. Ezeket a törvényhatóságok által kiküldött bizottságok állapítják meg. Pótlásukról a hatóságok már most gondoskodjanak. Amint azonban a leváltás lehetősége megvan, melyre a területileg illetékes közigazgatási hatóságok vezetőinek törekedniük kell, hogy az mielőbb megtörténhessen, azonnal, lehetőleg egy szakképzett gondnokot jelöljön ki és állítsa az üzem vagy vállalat stb. élére, teljes jogú felelősséggel.

A zsidók összeszedését a területileg illetékes rendőrség és a m. kir. csendőrség végzi.

Szükség esetén a csendőrség városokban a m. kir. rendőrségnek karhatalmi segélyt nyújt. A német biztonsági rendőrség tanácsadó szervként a helyszínre ki fog szállani, akikkel a zavartalan együttműködésre különös súlyt kell helyezni.

A vármegyei törvényhatóságok a zsidók számarányához viszonyítva a megfelelő helyen és számban azonnal létesítsenek gyűjtőtáborokat. Azok helyét a közbiztonsági államtitkárnak jelentsék be. [...]

Minden városban vagy nagyobb községben, ahol a zsidók számaránya a külön zsidó épületek létesítését indokolja, ezeknek kijelölésére a rendőrhatóságok saját hatáskörükben már most intézkedjenek, mert a gyűjtőtáborokban csak az állambiztonsági szempontból veszélyes zsidók maradnak vissza, míg a többiek zsidó házakban nyernek elhelyezést. Zsidó épületül azokat az épületeket kell kijelölni, ahol a zsidók tömegesebben laknak. Ezekből az ott lakó nem zsidó származásúakat a rendőrhatóság a zsidók által kiürített hasonló értékű és bérű lakásokba a megfelelő területrészen végrehajtott tisztogatási akció befejezését követő 30 napon belül telepítse ki, hogy a gyűjtőtáborokból kihelyezett zsidókat a zsidó épületekben annak idején azonnal el lehessen helyezni. [...]

A zsidók összegyűjtésével és elszállításával egyidejűleg a helyi hatóságok bizottságokat jelöljenek ki, amelyek a zsidók lakásait és üzleteit az eljáró rendőri és csendőri közegekkel együtt lezárják, és külön-külön azonnal lepecsételik. A kulcsokat a zsidók nevével és pontos lakcímével ellátott és lepecsételt borítékban az eljáró közegek a gyűjtőtábor parancsnokságnak adják át.

Azokat a romlandó tárgyakat és azokat az élő állatokat, amelyek termelési célokat nem szolgálnak, a városi hatóságok és községi elöljáróságok vegyék át. Ezeket elsősorban a honvédség és közbiztonsági szervek, másodsorban helyi közellátás céljaira kell igénybe venni.

Pénzt, értéket (arany-, ezüstneműek, részvények stb.) az előbb említett eljáró szervek vegyék őrizetbe, és azok mineműségét feltüntető rövid jegyzék és ellenjegyzék ellenében adják át a városi hatóságoknak és községi elöljáróságoknak. Ezeket az értékeket a községi elöljáróságok három napon belül a tisztogatási terület központjában székelő Nemzeti Bank fiókjához tartoznak beszállítani. Ezeket a központokat a tisztogatási akciót vezető rendészeti szervek esetenként állapítják meg.

Az elszállítás fogolyként vonaton, szükség esetén városi, illetve községi elöljáróságok által kirendelt előfogatokon történjék. Az elszállítandó zsidók csak a rajtuk levő ruházatot,

legfeljebb két váltás fehérneműt és fejenként legalább 14 napi élelmet, továbbá legfeljebb 50 kg-os poggyászt, melyben az ágyneműik, takarók, matracok súlya is bennfoglaltatnak, vihetnek magukkal. Pénzt, ékszereket, arany és más értéktárgyakat nem.

A zsidók összeszedését az alábbi sorrendben kell foganatosítani: kassai, marosvásárhelyi, kolozsvári, miskolci, debreceni, szegedi, pécsi, szombathelyi, székesfehérvári és budapesti csendőrkerületek, illetve ezek területén fekvő rendőrhatóságok felügyeleti területe, legvégül Budapest székesfőváros.

Az illetékes csendőrkerületi parancsnokságok és rendőrség rendelkezésére állnak az összes karhatalmi századok és a neki alárendelt tanalakulatok. Karhatalmak igénylésénél legyenek figyelemmel arra, hogy a kerület határának lezárása addig kell tartson, amíg a zsidók összeszedése a szomszéd kerületben is megtörténik. Az összeszedésre vonatkozólag a csendőrkerületi parancsnokságok és rendőrhatóságok lépjenek egymással szoros érintkezésbe, hogy a tisztogatási akció együtt egy időben és közösen történjen.

A lakásukon fel nem talált zsidók körözését a szokásos módon, jelen rendeletemre való hivatkozással kérje. Lakásukkal egyébként úgy kell eljárni, mint az elfogott zsidókéval. [...]

Felhívom a hatóságok figyelmét arra is, hogy az idegen államok területéről ide menekült összes zsidók kivétel nélkül a kommunistákkal egyenlő elbánás alá esnek, tehát kivétel nélkül gyűjtőtáborokba helyezendők el. Kétes zsidók szintén a gyűjtőtáborokba szállítandók, tisztázásuk ott történik.

Jelen rendeletem szigorúan bizalmasan kezelendő, és a hatóságok, illetőleg parancsnokságok vezetői felelősek azért, hogy erről senki a tisztogatási akció megkezdése előtt tudomást ne szerezzen.

Kapják: Valamennyi alispán és polgármester, Kárpátalja Kormányzói Biztosa, valamennyi csendőrkerületi parancsnokság, valamennyi csendőrnyomozó alosztály parancsnoka, m. kir. csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága, a budapesti és vidéki rendőrkapitányság, a m. kir. állambiztonsági rendészet vezetője, a galántai csendőrkarhatalmi zászlóalj és nagyváradi csendőr tanzászlóalj parancsnoka.

Ezt a rendeletemet a m. kir. csendőrség felügyelője is megkapta.

Budapest, 1944. évi április hó 7-én.

Baky László s. k.

államtitkár

MOL K 774–1944–6163. 1622. J. 1944.

457.

1946

XXV. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR ZSIDÓSÁGOT ÉRT ÜLDÖZÉS MEGBÉLYEGZÉSÉRŐL ÉS KÖVETKEZMÉNYEINEK ENYHÍTÉSÉRŐL

1. § (1) Magyarország Nemzetgyűlése ünnepélyesen megállapítja, hogy a letűnt uralmi rendszernek idegen befolyáson alapuló mindazok a rendelkezései és intézkedései, amelyek az ország lakosságának egy részét izraelita vallása, illetőleg zsidó származása címén jogaitól megfosztották, emberi méltóságában meggyalázták, és végeredményben többségének – nagyobbrészt külföldi táborokban való – megsemmisítésére vezettek: ellenkeznek az emberiség örök eszményeivel, a magyar nép erkölcsi felfogásával és a magyar jog szellemével. A Nemzetgyűlés mélységes megvetéssel bélyegzi meg ezeket a rendelkezéseket és intézkedéseket.

(2) Megemlékezve a demokratikus kormányoknak azokról a rendeleteiről, amelyek a faji üldözésnek hamis indokolásra támaszkodó, a lakosság egy értékes és hazafias részét méltatlanul sújtó, idegen eredetű összes barbár szabályait hatályon kívül helyezték, a jogegyenlőséget visszaállították és ezzel a jóvátétel jogi feltételeit megteremtették: a Nemzetgyűlés egyszersmind a magyar nép elismerését és háláját nyilvánítja mindazoknak, akik a külső és belső megfélemlítéssel bátran dacolva, önzetlenül és áldozatkészen álltak üldözött

embertársaik mellé, és ezzel sokezer emberi életet mentettek meg a pusztulástól. Ezzel kifejezésre jutott a magyar nép egyetemének ellenállása, amely a reakciós rendszerekkel szemben is mindaddig megakadályozta a faji üldözés nemzetiszocialista brutalitásainak maradéktalan érvényesülését, amíg a német megszállás és hatalmi erőszak teljessé válása be nem következett. Ez az ellenállás világossá tette, hogy a magyar nép nem azonosítja magát a faji üldözéssel.

2. § (1) Az állam mindazokat a hagyatékokat, amelyeket örökös hiányában a (2) bekezdésben említett személyek hagyatékaként megszerzett vagy megszerez, az alábbi rendelkezések szerint létesítendő külön alapnak engedi át.

(2) A jelen § rendelkezései azoknak a személyeknek akár Magyarország területén, akár külföldön levő hagyatékaira terjednek ki, akik az izraelita vallásuk vagy zsidó származásuk címén ellenük folytatott üldözés folytán vagy az üldözéssel okszerű kapcsolatban szerzett sebesülés, sérülés vagy más egészségromlás következtében az 1941. évi június hó 26. napja és az 1946. évi december hó 31. napja között életüket vesztették. Holtnaknyilvánítás esetében az előbbi rendelkezést annak az örökhagyónak a hagyatékára kell alkalmazni, aki a holtnaknyilvánítás tárgyában hozott bírói határozat szerint az említett időközben tűnt el, tekintet nélkül arra, hogy ez a határozat a halál idejéül milyen időpontot állapít meg. Azt, hogy valamely hagyaték a jelen § rendelkezései értelmében az államot vagy az alapot illeti-e, az alap intézőbizottságának meghallgatása után három tagú bizottság állapítja meg. A bizottság elnökét a Közigazgatási Bíróság ítélőbírái sorából annak elnöke, egy-egy tagját pedig a pénzügyminiszter és az alap intézőbizottsága jelöli ki.

(3) Az alapra szállnak át hazahozataluk esetében a külföldre hurcolt azok a vagyontárgyak is, amelyek az izraelita vallásúak, illetőleg zsidó származásuk miatt üldözött személyek birtokából az elmúlt uralmi rendszer intézkedései következtében jogtalanul kikerültek, feltéve, hogy jogszerű tulajdonosuk a minisztérium által kibocsátandó rendelet rendelkezései szerint nem állapítható meg.

(4) Az alap rendeltetése az izraelita vallásuk, illetőleg zsidó származásuk címén üldözött és ennek következtében segítségre utalt személyek, valamint az ily személyek javára szolgáló intézmények támogatása.

(5) Az alap jogi személyiséggel bír.

(6) Az alap a minisztérium felügyelete alatt áll. Képviseletét, kezelését és felhasználását intézőbizottság látja el, amelynek elnökét és elnökhelyettesét a miniszterelnöknek a Magyar Izraeliták Országos Irodája és a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitfelekezet Központi Irodája javaslata alapján tett előterjesztésére, öt év tartamára a köztársasági elnök nevezi ki; az intézőbizottság tagjainak egyharmad részét a miniszterelnök, kétharmad részét pedig a magyarországi izraelita hitfelekezet említett törvényes képviseleti szervei – ugyancsak öt év tartamára – jelölik ki. Az alap szervezetének és működésének részletes szabályait, valamint az alap egyéb bevételi forrásait a minisztérium rendelettel állapítja meg. [...]

MTVT 104–108. P.

KÖZIGAZGATÁS

A KORMÁNY ÁTVÉTELE

458.

MINISZTERI RENDELET 1867. MÁRCIUS 10-ÉRŐL,

A KORMÁNY TÉNYLEGES ÁTVÉTELE, AZ EGYES MINISTERIUMOK HIVATALOS HELYISÉGEI, BEADVÁNYOK ELFOGADÁSA TÁRGYÁBAN

A magyar királyi ministerium, a magyar királyi helytartótanács működését mai napon megszüntetvén, az ügyek vezetését tényleg átvette.

Az egyes ministeriumok hivatalos helyiségei ideiglenesen a következő helyeken vannak berendezve:

A belügyministerium Budán, Szent György tér 5. szám alatt.

Az igazságügy-minisztérium Budán, a volt helytartóság épületében, Úri utca 53. sz. alatt, elnöki irodája pedig Pesten, Váci utca 13. sz. alatt első emeleten.

A vallásügyi, honvédelmi és közlekedési ministeriumok Budán, a volt helytartóság épületében, Úri utca 53. sz. alatt.

A pénzügyi ministerium Budán, a volt magyar kir. udvari kamara épületében.

A kereskedelem-, földművelés- és iparministerium Pesten, Aldunasor 2. sz. alatt.

Miről az ország összes hatóságai szintúgy, mint egyesek oly utasítással értesíttetnek, hogy mindazon benyújtványok, amelyeknek elintézése eddig a magyar királyi udvari kancellária, az erdélyi udvari kancellária, a magyar királyi helytartótanács vagy a budai országos pénzügyi igazgatóság köréhez tartozott, a mai naptól kezdve az illető szakministeriumhoz küldendők be.

Addig is, míg a szervezés teljes befejeztével, az egyes ministeriumok közti szakfelosztás közhírré tétethetnék, mindazon tárgyak, melyekre nézve a szakilletőség kérdése kétségesnek látszik, a „Magyar kir. ministeriumhoz Budán" intézendők; gondoskodva lévén arról, hogy az ily cím alatt beérkező tárgyak az illető szakministeriumhoz haladék nélkül áttétessenek.

A hivatalos órák később fognak köztudomásra hozatni.

RT 36–37. P.

A KIVÉTELES HATALOM

459.

1912
63. TÖRVÉNYCIKK

A HÁBORÚ ESETÉRE SZÓLÓ KIVÉTELES INTÉZKEDÉSEKRŐL

I. fejezet
Kivételes hatalom

1. § Háború idején, sőt ha szükséges, már a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetében is, a ministerium valamennyi tagjának felelőssége mellett az ebben a törvényben meghatározott kivételes hatalmat a szükség mértékéhez képest igénybe veheti.

A kivételes hatalom a háború befejezésével megszűnik. Ugyanakkor hatályon kívül kell helyezni a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket, ha hatályukat a ministerium már előbb nem szüntette meg.

Ha a háború a kivételes hatalom alapján tett első intézkedéstől számított négy hónapon belül nem tört ki, a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket hatályon kívül kell helyezni, hacsak fenntartásukhoz az országgyűlés hozzá nem járul.

A hozzájárulás kérdésében az országgyűlés mindkét háza vita nélkül határoz, ha a kormány, hivatkozással az államérdekre, a vita mellőzését kívánja.

Ha a háború fenyegető veszélye megszűnt, a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket a katonai előkészületek megszűnésével hatályon kívül kell helyezni.

2. § A kivételes hatalomból folyó intézkedések körét, hatályuk területét és hatálybalépésük időpontját a ministerium állapítja meg.

Erre vonatkozó rendeleteit köteles a ministerium az állam hivatalos lapjában közzétenni, és minden községben, amelyre a tett intézkedések hatálya kiterjed, az ott szokásos módon kihirdetni. Ugyanígy kell eljárnia, ha intézkedéseit kiterjeszti, korlátolja vagy hatályukat megszünteti.

A kivételes hatalom igénybevételét, valamint azt, hogy a kivételes hatalomból folyó intézkedések mely területre terjednek ki, az országgyűlésnek a legközelebbi ülésben be kell jelenteni.

3. § Az e törvény alapján tett kivételes intézkedések hatályának megszűnésével a már folyamatban levő ügyekre nézve is azonnal a rendes törvényes állapot áll helyre.

4. § Az ezen a törvényen alapuló közigazgatási feladatok végrehajtására a ministerium kormánybiztosokat nevezhet ki, akik csak magyar honos polgári egyének lehetnek. A kormánybiztosok a ministeriumnak alárendelvék, és működésük megkezdése előtt a miniszterelnök kezébe esküt tesznek.

Hivatásuk az is, hogy szükség esetén a közrend és a közbiztonság fenntartásáról gondoskodjanak és hogy azokat a rendes közigazgatási intézkedéseket is megtegyék, amelyek a hadviselés sikere érdekében szükségesek.

A kormánybiztosok az illető katonai parancsnokok szándékaival összhangban kötelesek eljárni. [...]

A kormánybiztosok ebben a kivételes hatáskörükben a megyei, városi és községi alkalmazottakkal és közegekkel, valamint a csendőrség, az államrendőrség, a határrendőrség és a pénzügyőrség alkalmazottaival és közegeivel, valamint az állami erdészet személyzetével közvetlenül rendelkezhetnek, és hozzájuk közvetlenül intézhetnek rendeleteket. A csendőrség, államrendőrség és határrendőrség alkalmazottai és közegei a belügyminisztertnek, a pénzügyőrség alkalmazottai és közegei a pénzügyminisztertnek, végül az állami erdészet személyzete a földmivelésügyi minisztertnek engedélyével oly területen és oly szolgálatra is igénybe vehetők, amely rendes működési körükön kívül esik.

Az előbbi bekezdésben felsorolt alkalmazottak és közegek a kormánybiztosnak e törvény alapján tett rendelkezéseit haladék nélkül és feltétlenül kötelesek végrehajtani, és emiatt fölöttes hatóságaik részéről felelősségre nem vonhatók.

A késlekedő vagy nem engedelmeskedő alkalmazottakat és közegeket a kormánybiztos hivataluktól vagy állásuktól fegyelmi eljárás nélkül felfüggesztheti és másokkal helyettesítheti. [...]

5. § A ministerium felhatalmazhatja a belügyminisztert, hogy városok területén a csendőrség igénybevételét elrendelje.

A ministerium elrendelheti, hogy az önkormányzati testületek szabályrendeleteinek rendőri természetű rendelkezései ideiglenesen hatályon kívül helyeztessenek és helyükbe a belügyminisztertnek, illetőleg a kormánybiztosnak a rendelkezései lépjenek. [...]

Az e törvény alapján tett rendelkezések és intézkedések ellen nincs helye felírásnak a kormányhoz, sem pedig panasznak a közigazgatási bírósághoz.

6. § A ministerium az útlevélkiállítás jogát az állam egész területén vagy egy részén az 1903: VI. tc. 6. §-ában megállapított hatóságok hatásköréből kiveheti, és a belügyminisztertnek, Horvát-, Szlavónországokban a bánnak a hatáskörébe utalhatja. [...]

Az előbbi két bekezdés rendelkezései az 1903: V. tc. 10. §-ára is állnak, amelyet akként kell alkalmazni, hogy az az egyén, akinek illetőségi községe nem fekszik az illető törvényhatóság területén, ennek egész területéről kitiltható, ha ott tartózkodása az állam érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos.

Ha ez az aggályosság olyan egyénre nézve forog fenn, akinek illetőségi községét az e § alapján kiadott rendelet hatálya alatt hatósági engedély nélkül el ne hagyja.

7. § A ministerium korlátolhatja, sőt egészen eltilthatja oly tárgyak tartását, használatát és forgalomba hozatalát, amelyek a hadviselés érdekeinek vagy a közrendnek és a közbiztonságnak veszélyeztetésére használható (fegyverek, lőszer, lőpor, robbantóanyagok, stb.), és az ily tárgyak beszolgáltatását elrendelheti.

Ha az a gyanú merül fel, hogy valaki ily tárgyat jogosulatlanul tart birtokában, ennek megállapítása végett nála személymotozás és házkutatás tartható.

A jogosulatlanul birtokolt tárgyakat el kell kobozni.

Ahol attól lehet tartani, hogy a fogyasztási cikkek árai a nem tényleges állományú le-

gényéghez nagyobb számban történő bevonulása következtében aránytalanul, éspedig nem indokolt mértékben fel fognak szökni, elrendelheti a minisztérium, hogy ott a legszükségesebb élelmezési cikkekért követelhető legmagasabb árakat a közigazgatási hatóság megállapítsa. [...]

8. § A minisztérium a nemzetközi egyezmények korlátai közt megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek avégből, hogy a postai, távirdai és távbeszélőforgalom és érintkezés a hadviselés érdekeinek megóvása céljából ellenőrzés alá vétessék. [...]

9. § A minisztérium oly törvényhatóság (megye, város) területén, ahol az állam biztonsága szempontjából szükséges:

1. új egyesületeknek vagy fiókegyesületeknek alakítását megtilthatja;

2. a már meglevő egyesületek vagy fiókegyesületek gyűlését ellenőriztetheti, működését korlátolhatja vagy felfüggesztheti;

3. elrendelheti, hogy a kereskedelmi társaságok vagy külön törvények alapján létesült oly társulatok, pénztárak stb., amelyek közigazgatási hatósági ellenőrzés alatt nem állanak, rendőrhatósági ellenőrzés alá vonassanak, ha az a gyanú merül fel, hogy működésük törvénybe, rendeletbe vagy alapszabályaikba ütközik, avagy államellenes irányzatot vesz. A gyanú beigazolása esetén gyűléseik betilthatók vagy feloszlathatók, jogellenes határozataik végrehajtása pedig megtiltható. [...]

10. § Oly törvényhatóságokban, ahol az állam biztonsága érdekében szükséges, a minisztérium politikai jellegű népgyűlések, felvonulások, körmenetek stb. tartását megtilthatja és – a közigazgatási hatóságok gyűléseinek kivételével – egyéb gyűlések tartását hatósági engedélytől teheti függővé tekintet nélkül arra, hogy bejelentésük rendes körülmények közt kötelező-e, vagy sem.

Sürgős esetben a kormánybiztos is jogosult az előbbi bekezdésben meghatározott intézkedések megtételére. [...]

11. § A minisztérium elrendelheti, hogy az időszaki lapoknak és más sajtótermékeknek a sajtóügyi közvádlóhoz benyújtandó sajtórendészeti köteles példányait a szétküldés előtt kell a legközelebbi kir. ügyészségnek, illetőleg rendőrhatóságnak kézbesíteni, és hogy a szétküldés, amennyiben a kir. ügyészség vagy a rendőrhatóság korábban meg nem engedi, időszaki lapoknál csak a sajtórendészeti köteles példány kézbesítésétől számított három óra múlva, más sajtótermékeknél a kézbesítés napjától számított egy hét múlva veheti kezdetét.

Ha az első bekezdés értelmében kijelölt kir. ügyészség vagy rendőrhatóság arról győződik meg, hogy valamely sajtótermékkel oly bűncselekmény követtetnék el, amely a hadviselés érdekeit érinti, a sajtóterméknek szétküldését megtilthatja. Köteles azonban a kir. ügyészség vagy a rendőrhatóság a tilalommal együtt a tilalom megszegésének a 25. §-ban megállapított következményeit a sajtótermék előállítójával (nyomdásszal stb.) közölni, és őt arra figyelmeztetni. [...]

12. § A minisztérium:

1. a kir. törvényszékek hatáskörébe utalhatja a főtárgyalást az 1897: XXXIV. tc. 15. §-a szerint az esküdtbíróságok hatáskörébe tartozó mindazokra a bűncselekményekre nézve, amelyek a hadviselés érdekeit érintik;

2. olyan helyeken, ahol az igazságszolgáltatás érdekében szükségesnek tartja, az esküdtbíróságok működését egészen is felfüggesztheti, és az esküdtbíróságokhoz tartozó ügyekben a főtárgyalás megtartását a kir. törvényszékek hatáskörébe utalhatja;

3. a hadviselés érdekeit érintő vagy a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető egyes bűncselekmények tekintetében az eljárást és ítélethozást a fennálló törvények szerint arra hivatott bíróságokról kivételesen az 1. és 2. pont esetein kívül is más polgári büntetőbíróságokra ruházhatja át;

4. elrendelheti, hogy a hadviselés érdekeit érintő bűncselekményekre, amennyiben az 1912: XXXIII. tc. 14. §-a és az 1912: XXXII. tc. 14. §-a értelmében katonai büntetőbíráskodás alá nem esnek (32. §), a polgári büntetőbíróságoknál a gyorsított bűnvádi eljárásnak a 31. § értelmében kibocsátott szabályai nyerjenek alkalmazást. E szabályok keretében a hűtlenségre, a lázadásra, a gyilkosságra, a szándékos emberölésre, a közegészség ellen halál okozásával elkövetett bűntettre, a rablásra, a gyújtogatásra, a vízáradás okozásának bűntettére, vaspályákon, távirdákon (távbeszélőn) vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekmények bűntettére kivételesen a rögtönbíráskodás, valamint az 1912: XXXII. tc. 444. §-ában és az 1912: XXXIII. tc. 444. §-ában meghatározott büntetés megállapítható arra az esetre, ha az utóbb idézett két törvénycikk 435. §-ának második bekezdésében említett feltételek fennforognak.

[...]

16. § A minisztérium a magánjogi követelések érvényesítése tekintetében – ideértve a váltókövetelések érvényesítését is – továbbá a polgári peres és nem peres eljárás és általában a polgári igazságszolgáltatás, végül a jegybank ügyvitele tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehet, és e végből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthat meg.

CJH 651–710. P.

460.

1920

6. TÖRVÉNYCIKK

A HÁBORÚ ESETÉRE SZÓLÓ KIVÉTELES HATALOM IDEJÉNEK MEGHOSSZABBÍTÁSÁRÓL

1. § Tekintettel a háború és a forradalom következtében előállott rendkívüli viszonyokra, a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényekben foglalt felhatalmazásokon alapuló kivételes hatalom időtartama a békeszerződés megerősítésétől számított egy évre meghosszabbíttatik.

Ahol az említett törvényekben és az azok alapján kibocsátott rendeletekben a háború idejéről van szó, ez alatt a kivételes hatalomnak a jelen törvénnyel meghosszabbított idejét is érteni kell; ahol pedig a hadviselés érdekéről van szó, ezzel az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei is egy tekintet alá esnek.

Az első bekezdésben meghatározott idő elteltével a kivételes hatalom megszűnik, és hatályon kívül kell helyezni a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket, amennyiben hatályukat a minisztérium már előbb meg nem szüntette. Ha azonban az említett idő elteltekor a törvényhozás működése netalán szünetelne, és a kivételes hatalom ideiglenes fenntartására tovább is szükség volna, a minisztérium a kivételes hatalmat a békeszerződés megerősítésétől számított egy év eltelte után is a törvényhozótestület megalakulásától számítandó három hónapon át még igénybe veheti.

2. § A minisztérium a kivételes hatalom alapján kibocsátott azokat a rendeleteket, amelyek a háború alatt keletkezett viszonyokat szabályozzák, amennyiben e viszonyok rendezése végett szükséges, a törvényhozás további intézkedésig a kivételes hatalom megszűnte után is hatályban tarthatja, s a szükséghez képest módosíthatja és kiegészítheti.

Utasíttatik azonban a minisztérium, hogy az ilyen viszonyok rendezése végett mielőbb törvényjavaslatot terjesszen a nemzetgyűlés elé.

3. § A minisztérium rendelettel fogja közzétenni azt a napot, amelyen a kivételes hatalom az 1. § értelmében megszűnik.

4. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe, és azt a minisztérium hajtja végre.

MTVT 33–34. P.

461.

1939
2. TÖRVÉNYCIKK

A HONVÉDELEMRŐL

[...]
A kivételes hatalom köre
141. § (1) Háború idején vagy az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély esetében a minisztérium, valamennyi tagjának felelőssége mellett, a törvényhozás további rendelkezéséig a szükség mértékéhez képest megteheti az alábbi 142–170. §-okban meghatározott rendelkezéseket (kivételes hatalom).

(2) Ha a késedelemben veszély van, a minisztérium kivételes hatalom ideje alatt az alábbi §-okban foglalt felhatalmazások körén túlmenően is megtehet rendelettel minden olyan közigazgatási, magánjogi, eljárási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb intézkedést, amely a rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges, s evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg.

(3) A (2) bekezdésben foglalt felhatalmazás alapján az állami főhatalom szervezetét és működését érintő, a törvényhatósági és községi önkormányzat rendszerét módosító vagy megszüntető rendelkezéseket kibocsátani, továbbá az egyébként fennálló törvényi felhatalmazásokon túlmenően anyagi büntetőjogi szabályokat megállapítani nem lehet.

(4) A (2) bekezdés alapján kibocsátott rendeleteket haladéktalanul be kell mutatni az alábbi rendelkezések értelmében az országgyűlés mindkét Házából alakítandó országos bizottságnak, amelynek összehívása iránt elnökei nyolc napon belül intézkednek.

(5) Az országos bizottság 36 tagból áll, akik közül 24 tagot az országgyűlési képviselők sorából az országgyűlés képviselőháza, 12 tagot pedig a felsőházi tagok sorából az országgyűlés felsőháza választ. Az országos bizottság az országgyűlés elnapolása alatt, valamint annak esetleges feloszlatása után is működik, utóbbi esetben addig, amíg az új országgyűlés az országos bizottságot meg nem alakítja. Az országos bizottság a képviselőház, illetőleg a felsőház által kiküldött tagok sorából egy-egy elnököt, továbbá egyenlő számban elnökhelyetteseket, előadókat és jegyzőket választ. A képviselőház kiküldötteinek sorából választott elnök (elnökhelyettesek) és a felsőház kiküldötteinek sorából választott elnök (elnökhelyettesek) együttesen elnökölnek. Az országos bizottság a tanácskozásain való részvételre olyan szakértőket is meghívhat, akik az országgyűlésnek nem tagjai. Az ilyen meghívottaknak szavazati joguk nincs. Az országos bizottságra egyébként a képviselőház házszabályainak a bizottságokra vonatkozó szabályai megfelelően irányadók.

(6) Az országos bizottság hatásköre – mind a (2) és a (7) bekezdés esetében, mind a 81. § (2) bekezdése, a 120. §, a 157. §, a 219. §, továbbá a 232. § (3) és (6) bekezdése eseteiben – arra terjed ki, hogy a bemutatott rendeletek helyességét és célszerűségét megvizsgálja és arra vonatkozólag véleményét nyilvánítsa. Az országos bizottság a minisztériumtól felvilágosításokat kérhet, amelyeket a minisztérium köteles megadni; javaslatokat tehet a minisztériumnak a bemutatott rendeletek végrehajtása körében kívánatos és célszerű intézkedésekre, végül javasolhatja az országgyűlésnek a bemutatás alá eső rendeletek és azok végrehajtása körében a minisztérium felelősségre vonását. Az országos bizottság valamely javaslatának tárgyalása végett elhatározhatja az országgyűlés mindkét Házának összehívását; ebben az esetben az országgyűlés két Házának elnökei a képviselőház és a felsőház összehívása iránt az országos bizottság határozata alapján haladéktalanul intézkedni kötelesek. Az országos bizottság működése az országgyűlésnek a minisztériummal szemben fennálló ellenőrző és felelősségre vonó jogkörét nem érinti. Az országos bizottság határozata a rendeletek hatályát nem érinti, és az azok végrehajtására vonatkozó intézkedéseket nem akadályozza.

(7) A minisztérium rendeletben határozza meg és teszi közzé azt a napot, amelytől kezdve a kivételes hatalom igénybevételének lehetősége beállott. A (4)–(6) bekezdés rendelkezései erre a rendeletre is megfelelően irányadók.

(8) Az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély okából igénybevehető kivételes hatalom megszűnik, ha a háború az előbbi bekezdés értelmében közzétett naptól számított négy hónap alatt nem tört ki, hacsak igénybevételének meghosszabbításához az országgyűlés hozzá nem járul. A meghosszabbítás – amely közvetlenül fenyegető háborús veszély változatlan fennállása esetében megismételhető – esetenként további négy hónapra szól. A hozzájárulás kérdésében az országgyűlés mindkét Háza vita nélkül határoz, ha a minisztérium az államérdekre hivatkozással a vita megelőzését kívánja.

(9) A kivételes hatalom alapján kibocsátott rendeleteket a háborúnak, illetőleg a közvetlenül fenyegető háborús veszélynek megszűnésével hatályon kívül kell helyezni, ha hatályuk már korábban meg nem szűnt. A rendes viszonyokra való átmenet zavartalanságának biztosítása végett szükséges átmeneti intézkedéseket a minisztérium kivételes hatalom idejének megszűnése után is rendelet útján teheti meg. [...]
MTVT 6–128. P.

NÉPGAZDASÁGI MINISZTÉRIUM

462.

1919
10. NÉPTÖRVÉNY

„NÉPGAZDASÁGI MINISZTÉRIUM" SZERVEZÉSÉRŐL
1. § A földbirtokreformmal kapcsolatban az új birtokok birtokba adására, azok felszerelésére, a birtokosoknak szövetkezeti alapon való szervezésére, az összes mezőgazdasági és hitelszövetkezetek ügyeinek intézésére, a földbirtokreformmal kapcsolatban a birtokosok hiteligényeinek kielégítésére, a tagosítási ügyeknek, legelőügyeknek, tejgazdaságok ügyeinek, a kertészeti és gyümölcstermékek ipari feldolgozása ügyeinek intézésére külön minisztérium állíttatik fel, melynek élén a „népgazdasági" minister áll.

2. § A népgazdasági minister részletes hatáskörét, különösen azokat az ügycsoportokat, amelyek más ministerek hatásköréből a népgazdasági minister hatáskörében kerülnek, a minisztérium rendelettel állapítja meg. [...]
BK 1919. FEBRUÁR 2. I. KÖT. 33. SZ. 289. P.

A CSENDŐRSÉG

463.

KIRÁLYI RENDELET 1867. MÁRCIUS 23-ÁRÓL,

A CSENDŐRSÉG MEGSZÜNTETÉSE TÁRGYÁBAN
Magyar minisztertanácsom határozata alapján, belügyminiszterem által tett előterjesztésre ezennel helybenhagyom, hogy a csendőrség további működése Magyarországban megszüntettessék, s teendői a közbiztonság fönntartására nézve az országos és helyhatóságokra ruháztassanak, mely tekintetben említett belügyminiszteremet a további kellő intézkedéseknek, egyetértőleg az illető katonai hatóságokkal és országos minisztériumokkal leendő megtételére utasítom.

Ezen elhatározásomnak katonai tekintetbeni foganatosításával hadügyminiszteremet egyúttal azon meghagyással bízom meg, hogy a csendőrség fölöszlatása által megtakarítandó összegnek a magyar közigazgatási javadalmazásba leendő beszámítása és átutalvá-

nyozása végett, magyar belügyi és országos pénzügyi miniszterelmmel magát kellő érintkezésbe tegye.

Erdélyre nézve e tekintetben a tett javaslathoz képest az eddigi állapot további intézkedésig fenntarttatik.

RT 45. P.

464.

1881
3. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT SZERVEZÉSÉRŐL

1. § A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. csendőrség állíttatik fel.

2. § Magyarország területe, Budapest főváros kivételével, hat csendőrkerületre oszttatik, ugyanannyi csendőrparancsnoksággal és pedig:

I. kerület
Parancsnoksági székhely: Kolozsvár, négy szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak a következő megyék: Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Udvarhely megyék, Kolozsvár és Maros-Vásárhely városok.

II. kerület
Parancsnoksági székhely: Szeged, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak a következő megyék: Bács-Bodrog, Csanád, Csongrád, Krassó-Szörény, Temes és Torontál megyék, Baja, Hódmezővásárhely, Pancsova, Szabadka, Szeged, Temesvár, Újvidék, Versec és Zombor városok.

III. kerület
Parancsnoksági székhely: Budapest, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Arad, Békés, Bihar, Hajdú, Jász-Nagykún-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskún és Szilágy megyék, Arad, Debrecen, Kecskemét és Nagyvárad városok.

IV. kerület
Parancsnoksági székhely: Kassa, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Abaúj, Borsod, Heves, Sáros, Szepes, Torna, Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Zemplén, Ung és Ugocsa megyék, Kassa és Szatmárnémeti városok.

V. kerület
Parancsnoksági székhely: Pozsony, két szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Pozsony, Komárom, Nyitra, Túróc, Árva, Trencsén, Zólyom, Bars, Gömör, Liptó, Nógrád, Hont és Esztergom megyék, Komárom, Pozsony, Selmec és Bélabánya városok.

VI. kerület
Parancsnoksági székhely: Székesfehérvár, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Fehér, Győr, Veszprém, Sopron, Moson, Vas, Zala, Baranya, Tolna és Somogy megyék, Győr, Pécs, Sopron és Székesfehérvár városok.

A belügyminister egyúttal felhatalmaztatik, hogy amennyiben azt a szolgálat érdeke vagy a csendőri kerületek és a honvédkerületek ugyanazonossága fenntartásának szempontja szükségessé tenné, egyes törvényhatóságokat egyik kerületből a másikba áthelyezhessen.

3. § Az iránt, hogy a közbiztonsági teendők ezen törvény folytán a törvényhatósági joggal felruházott városokban miként legyenek teljesítendők, tekintettel úgy a bel-, mint a külterületre, valamint ezen szolgálat költségeire is, az 1881. év folyamán a belügyminister törvényjavaslatot fog beterjeszteni.

4. § Az I. kerületben a csendőrség már szervezve lévén, annak fenntartása mellett, az ország többi részén a szervezés nem egyszerre, de a körülményekhez képest eszközlendő, úgy azonban, hogy az a II. kerületben 1882-ik év január hó 1-jére teljesen keresztülvive legyen. A csendőrség költségei a belügyminister költségvetésébe vétetnek föl.

Az iránt, hogy a hátralevő négy kerületben mily sorrendben s mikor szerveztessék a csendőrség, a törvényhozás a belügyministeri költségvetés megállapítása alkalmával határoz.

5. § Amely megyékben a csendőrség intézménye tettleg életbe lép, azoknak költségvetéséből a közbiztonsági közegekre eddig felvett költségek ugyanazon naptól kezdve kihagyandók.

6. § A csendőrség első szervezésénél a jelenlegi közbiztonsági közegek lehetőleg alkalmaztatnak.

A fennmaradó hiány pótlása, valamint a csendőrségnek jövendőben kiegészítése, az 1881. évi II-ik törvénycikkben meghatározott módon történik.

7. § A belügyminister felhatalmaztatik, hogy amennyiben az eddig élethossziglan kinevezett közegek egy része nem alkalmaztatnék, azoknak végkielégítéséről gondoskodjék, s az e címen felmerülő költségeket a II. kerületet illetőleg az 1881. év folyamában, a többieket illetőleg pedig akkor, mikor azokban a csendőrség életbeléptetését célozza, terjessze elő.

8. § A csendőrségi tisztek és összes csendőrök személyi, előléptetési és fegyelmi ügyekben a honvédelmi minister alá helyeztetvén, az összes személyes ügyek a honvédelmi minisztériumban kezeltetnek, s a csendőrség által elkövetett fegyelmi és bűnügyekben kizárólag a magyar királyi honvédbíróságok illetékesek; a közigazgatási és rendőri szolgálati viszony tekintetében a csendőrség a belügyminister hatósága alatt áll.

9. § A csendőrségi tisztek kinevezése iránt Ő cs. és ap. királyi Felségéhez az előterjesztés a honvédelmi minister által a belügyminister beleegyezésével fog tétetni.

A csendőrség szervezeti és szolgálati utasítása a bel- és honvédelmi ministerek által állapíttatik meg és adatik ki.

Ugyanezen úton állapíttatik meg a csendőrség öltözete és fegyverzete is.

10. § A csendőrségi tisztek, altisztek és csendőrök nyugdíjképesek, a nyugdíjszabályzat a honvédelmi minister által a törvényhozásnak megállapítás végett előterjesztendő.

11. § A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a csendőrségnek a II. kerületben a megszabott időben (4. §) felállíthatása céljából az első kiképzésre, a berendezésre és a felszerelésre szükséges költségeket utólagos elszámolás mellett fedezhesse.

12. § Ezen törvény végrehajtásával a bel- és honvédelmi ministerek bízatnak meg.

CJH 5–7. P.

465.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 1.690/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A CSENDŐRSÉG FELOSZLATÁSÁRÓL ÉS AZ ÁLLAMRENDŐRSÉG MEGSZERVEZÉSÉRŐL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december hó 21. és 22. napjain Debrecenben adott meghatalmazás alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány az ország közbiztonságának megszervezésére és egységes irányítása alá helyezése végett a következőket rendeli:

1. § (1) A m. kir csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgálta, a magyar demokratikus mozgalmat kíméletlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett, és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakosságot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megállapítja a csendőrségnek mint testületnek a felelősségét, és intézményét megszünteti, szervezetét feloszlatja.

(2) Mindazok a személyek, akik a csendőrség szolgálatában állottak, szolgálatukból elbocsájttatnak.

(3) A volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetmény-, nyug- és kegydíj igénye megszűnik [...]

2. § (1) A volt csendőrségi személyek, az intézmény megszüntetése folytán általános igazolási eljárás alá nem esnek. Egyes tagjai vagy közegei azonban saját kérésükre különleges igazolási eljárás alá vonhatók.

[...]

(5) A bizottság „igazolt" határozatot hoz, ha a csendőrségi személy bebizonyítja, hogy

a) a németellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan résztvett, vagy

b) az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen vagy szolgálati mulasztásokkal szembefordult, vagy

c) bár szolgálatát ellátva tényleges segítséget nyújtott demokratikus szervezkedéseknek vagy azokban résztvevő egyéneknek.

3. § (1) Azokat a volt csendőrségi személyeket, akik már közszolgálati ágban elhelyezést nyertek, azonnali hatállyal el kell bocsátani, és közszolgálatra csak akkor alkalmazhatók, ha a 2. § szerinti igazolást ügyükben a bizottság „igazolt" határozatot hozott.

[...]

4. § Azok a kincstári felszerelési tárgyak (fegyver, lőszer, ruházati cikkek, lovak, kocsik, gépkocsik, kerékpár stb.) és ingatlanok (laktanya, kórház, jóléti intézmény stb.), melyek 1944. október hó 14-én a csendőrség birtokában vagy használatában voltak, a jelen rendelet hatálybalépésekor a 4. § szerint meghatározott Magyar Államrendőrség birtokába vagy használatába mennek át.

5. § A magyar állam egész területén a belügyminiszter legfelsőbb felügyelete és ellenőrzése alatt a magyar államrendőrség gyakorolja az összes rendőrhatósági jogokat, és látja el a rendőrközegei útján a rendőrszolgálatot.

6. § Az államrendőrségi szervek hatáskörébe tartozik:

a) a közbiztonság,

b) az államrendészet (politikai rendészet) minden ágának ellátása,

c) az igazgatási rendészet gyakorlása hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben,

d) rendőri büntetőbíráskodás a törvényes szabályok által hatáskörébe utalt kihágásokban,

e) a volt csendőri teendők és végrehajtó szolgálat valamennyi közigazgatási, közbiztonsági és állambiztonsági (politikai) ügyében,

f) azoknak az ügyeknek az ellátása, amelyeket a jelen rendelet hatálybalépése után külön törvény vagy rendelet a rendőrség hatáskörébe utal.

7. § (1) A belügyminiszter közvetlen felügyelete alatt Budapesti Főkapitányság és Vidéki Főkapitányság létesítendő, mint II. és III. fokú rendőrhatóságok.

(2) A Vidéki Főkapitányság vezetője a Vidéki Főkapitány. Hatásköre kiterjed az egész ország területére, kivéve Nagy-Budapestet.

8. § (1) A Vidéki Főkapitányság alá rendelve törvényhatóságonként főkapitányságok, ezek alá rendelve kapitányságok, végül a járási kapitányságok alá rendelve rendőrbiztosságok állítandók fel.

(2) Megyei törvényhatóságokban megyei főkapitányság. A belügyminiszter által kijelölt megyei főkapitányság keretében egy vagy több törvényhatóság területére kiterjedő jogkörrel, különleges alakulatok létesítendők a helyi viszonyoknak megfelelően:

a) határszéli vármegyékben határrendőrségi kirendeltségek,

b) tanosztályok,

c) karhatalmi alakulatok,

d) különleges kiképzésű, bűnügyi, politikai és igazgatási rendészeti csoportok,

e) a törvényhatóság területén levő vagy több törvényhatósági területen levő rendőrségi szervek összes tagjának demokratikus nevelését és állandó továbbképzését végző osztályok.

(3) Városi Törvényhatóságokban városi főkapitányság.

A főkapitányság keretében szervezendő:

a) a város külső részének utcaszerűen be nem épített területei, a vidék lakossága és a helyközbiztonsági követelményeinek megfelelően egy vagy több körzeti őrs.

(4) A megyei törvényhatóságokban járásonként a járási kapitányság. A járási kapitányság keretében portyázó csoportokat kell felállítani.

(5) A járási kapitányságok alá rendelt szerv nagyközségekben és körjegyzőségek székhelyén a rendőrbiztosság, szükség szerint körzeti őrsökkel. A rendőrbiztosság vezetője a rendőrbiztos, a körzeti őrs parancsnoka (a 3. és 6. bekezdés esetében is) a rendőrőrsparancsnok.

(6) A belügyminiszter elrendelheti, hogy a városi és megyei főkapitányságoknak azonos (egy személy) vezetője legyen, és ugyanígy elrendelheti, hogy a járási és megyei városi kapitányság vezetője azonos legyen.

9. § (1) Minden megyei és városi főkapitányságon, városi és járási kapitányságon

1. bűnügyi,

2. politikai,

3. igazgatási rendészeti,

4. rendőrbírói osztály létesítendő. Egyéb osztály felállítását a belügyminiszter vagy felhatalmazása alapján a vidéki főkapitány rendelheti el.

10. § (1) A megyei főkapitányság általában mint II. fokú rendőrhatóság jár el a törvényhatóság területén levő járási és városi kapitányságok intézkedéseiben, és különleges szerveivel rendőri szolgálatot lát el. A belügyminiszter vagy a vidéki főkapitány által reá ruházott jogkörben a törvényhatóság területén levő rendőrhatósági szerveket szolgálati működésük tekintetében közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt tartja.

(2) A városi főkapitányság a törvényhatósági jogú város területén I. fokú rendőrhatóság, és egyben ellátja rendőrközegei útján a rendőri szolgálatot.

(3) A megyei városi és járási kapitányságok mint I. fokú rendőrhatóságok járnak el, a járási kapitányság rendőri őrszolgálatot lát el különleges alakulataival.

(4) A rendőrbiztosság és a körzeti őrs a biztonsági és rendészeti szolgálat teljesítésére rendelt szerv, azonban rendőrhatósági jogokat nem gyakorol.

11. § (1) Budapest rendőrségéről külön rendelet intézkedik.

12. § (1) Az 1881. II. és III. tc., valamint a csendőrség intézményére, szerveire és közegeire vonatkozó minden törvényes szabály hatályát veszti. A volt csendőrség minden személyi és tárgyi ügye a belügyminiszter hatáskörébe tartozik.

13. § Jelen rendelet kihirdetésének napján lép hatályba. Végrehajtásáról és az alantas hatóságoknak részletes utasításokkal való ellátásáról a belügyminiszter gondoskodik.

Debrecen, 1945. évi március hó.

Miklós Béla s. k.

miniszterelnök

MK 1945. 26. SZ.

A FŐVÁROS

466.

1872

36. TÖRVÉNYCIKK

BUDA-PEST FŐVÁROSI TÖRVÉNYHATÓSÁG ALAKÍTÁSÁRÓL ÉS RENDEZÉSÉRŐL

I. fejezet

A fővárosi törvényhatóság alakításáról és hatásköréről

1. § Buda és Pest sz. kir. fővárosok, valamint Ó-Buda mezőváros és a Margit-sziget, ez utóbbiak Pest vármegyéből kikebeleztetvén, Buda-Pest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesíttetnek.

2. § Az ekképp alakított főváros mint önálló törvényhatóság az 1870: XLII. törvénycikk értelmében gyakorolni fogja a törvény korlátai közt:

a) az önkormányzatot,

b) az állami közigazgatás közvetítését,

c) foglalkozhat ezenkívül egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel, azokat megvitathatja, azokra nézve megállapodásait kifejezheti, a többi törvényhatósággal és a kormánnyal közölheti, s kérvény alakjában a képviselőházhoz közvetlenül felterjesztheti.

3. § Önkormányzati jogánál fogva a főváros saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot, s határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre, tisztviselőit választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetről gondoskodik, a kormánnyal közvetlenül érintkezik.

[...]

IV. fejezet

A főpolgármesterről és a törvényhatósági közegekről

68. § A főváros élén a főpolgármester áll, ki a király által a belügyminister ellenjegyzése mellett kijelölt három egyén közül a közgyűlés által 6 évre választtatik.

[...]

73. § A fővárosi törvényhatóság közegei a polgármester, az alpolgármesterek, a tanács és a közigazgatási kerületi elöljáróságok.

Ezeken kívül rendelkezik a fővárosi törvényhatóság az önkormányzat s a közigazgatás külön ágainak vitelére szükséges tisztviselőkkel, segédhivatalokkal és személyzettel.

CJH 79–102. P.

467.

1930

18. TÖRVÉNYCIKK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS KÖZIGAZGATÁSÁRÓL

Első rész. Általános rendelkezések

1. § *Önkormányzati jog*

(1) Budapest székesfőváros önálló törvényhatóság, amely ebből folyó jogait a törvény korlátai között gyakorolja.

(2) A törvényhatóság a kormánnyal közvetlenül érintkezik.

2. § *Hatósági jog*

(1) A székesfőváros hatósága kiterjed a székesfőváros területén lakó vagy tartózkodó minden személyre, és a székesfőváros területén levő minden vagyonra.

(2) Nem terjed ki a székesfőváros hatósága:

a) a tényleges katonai, csendőrségi, vámőrségi és folyamőrségi szolgálatban álló személyeknek ebből a szolgálati viszonyból származó ügyeire;

b) a királyi palotára, valamint az államfő vagy ideiglenes lakóhelyéül szolgáló épületekre és tartozékaira;

c) a katonai célú épületekre és építményekre ilyen célú használatuk tartama alatt.

(3) A (2) bekezdés *b)* és *c)* pontjában említett épületekre is kiterjednek a közbiztonsági, közrendészeti és városépítésügyi jogszabályok.

(4) Ez a törvény nem érinti a területenkívüliségből és a személyes mentességből folyó kivételes jogokat.

3. § *Terület*

(1) A székesfőváros területét csak törvénnyel lehet megváltoztatni.

[...]

(4) A székesfőváros területe közigazgatási kerületekre oszlik. A kerületi beosztást a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg.

(5) E törvény életbelépése után első ízben a kerületi beosztást a belügyminiszter rendelettel állapítja meg akként, hogy a székesfőváros területe az alábbiak szem előtt tartásával tizennégy közigazgatási területre osztassék: [...]

4. § *A székesfőváros címere és színei*

(1) A székesfőváros címerpajzsának színe piros. A pajzsot középen vízszintesen hullámos ezüst pólya szeli át; a felső mezőben egytornyú – aranyszínű – vár lebeg, az alsó mezőben pedig háromtornyú – aranyszínű – vár áll zöld mezőn. Az egytornyú váron egy kapu, a háromtornyú váron két kapu van. Mind a három kapu háttere piros. A címerpajzson a szent korona van. A pajzsot jobb oldalról aranyszínű oroszlán, baloldalról aranyszínű griff tartja.

(2) A székesfőváros lobogójának színei: piros, sárga, zöld, amelyek a zászlórúdra merőlegesen futnak.

5. § *A közigazgatás ellátása*

A közigazgatást a székesfőváros területén – a jogszabályoknak megfelelően – mindazokban az ügyekben, amelyek állami szakigazgatási szervek (hatóságok, hivatalok) intézkedési körébe nem tartoznak, önkormányzati szervek (hatóságok, hivatalok) látják el.

6. § A *hatóságokról általában*

(1) A székesfőváros élén a főpolgármester áll, aki közvetlenül a kormánynak van alárendelve.

(2) Az önkormányzati közigazgatás központi hatóságai:

a) a törvényhatósági bizottság,

b) a törvényhatósági tanács,

c) a közigazgatási bizottság,

d) a polgármester,

e) az árvaszék.

(3) Az önkormányzati közigazgatás kerületi hatósága a kerületi elöljáró.

(4) A közigazgatási bizottságról, az árvaszékről, valamint az állami szakigazgatási hatóságokról (hivatalokról) külön jogszabályok rendelkeznek.

(5) A székesfőváros törvényhatósági bizottságát, mint annak elnöke – az e törvény 48. §-ának (2) bekezdésében *a)* pont alatt felsorolt esetek kivételével –, a főpolgármester képviseli, és az e hatáskörbe tartozó ügyekben kiállított iratokat ő írja alá.

Második rész. A székesfőváros önkormányzati közigazgatásának szervezete

● *I. Fejezet. A főpolgármester*

7. § *A főpolgármesteri állás betöltése*

(1) A főpolgármestert az államfő által a belügyminiszter előterjesztésére kijelölt három egyén közül a törvényhatósági bizottság közgyűlése hat évre választja.

(2) Az államfő azonban a főpolgármestert a belügyminiszter előterjesztésére időközben is bármikor felmentheti.

8. § A főpolgármester esküje, pecsétje

(1) A főpolgármester működésének megkezdése előtt a törvényhatósági bizottság közgyűlésen esküt tesz. Az eskü szövege a következő: „Én ..... esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország királyához (kormányzójához) hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali elöljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, és hivatali kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem. Isten engem úgy segéljen!"

(2) A főpolgármester pecsétje a székesfőváros címere, a pecsét körirata: „Budapest székesfőváros főpolgármestere".

[...]

10. § *A főpolgármester hatásköre és annak ellátása*

(1) A főpolgármester:

a) szószólója a minisztériumnál a törvényhatóság érdekeinek, viszont a székesfőváros közigazgatása körében őrködik az állam érdekei felett;

b) felügyel a törvényhatóság közigazgatásának egész menetére, különösen arra, hogy a törvények, a miniszteri rendeletek és a szabályrendeletek végrehajtása pontos és gyors legyen;

c) felügyel a törvényhatóság gazdálkodására;

d) ellenőrzi és bármikor megvizsgálhatja valamennyi törvényhatósági szerv (hatóság, hivatal, közeg) működését, valamint a székesfőváros intézeteinek, közintézményeinek, közműveinek és üzemeinek működését, ügyvitelét és vagyonkezelését – még ha ezek külön jogi személyek is –, mindezektől bármikor bármilyen ügyre nézve felvilágosítást kérhet, az iratokba betekinthet, azokat – ha ez az ügy elodázásával nem jár – bekívánhatja, a vizsgálathoz a tisztviselőket kirendelheti, a vizsgáló közegeket elsősorban a hivatalos szakértők közül, szükség esetén – a belügyminiszter hozzájárulásával – külső szakértők közül is a székesfőváros terhére kijelölheti, megtett intézkedéseit és a vizsgálat során felmerült észrevételeit közli a polgármesterrel, a főpolgármester a külső szakértőtől esküt vesz arra, hogy véleményét részrehajlás nélkül, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni, és a vizsgálat során tudomására jutott hivatali vagy üzleti titkot megőrzi;

e) gyakorolja a jogszabályokban részére biztosított fegyelmi jogkört;

f) kinevezi az 58. §-ban megjelölt tisztviselőket;

g) gyakorolja ezeken felül mindazokat a jogokat és teljesíti mindazokat a kötelességeket, amelyeket ez a törvény vagy más jogszabály reá ruház.

(2) A minisztérium – a belügyminiszter kívánságára – a főpolgármester mellé, az állami költségvetés terhére, bármelyik minisztérium létszámából állandó szakközeget rendelhet ki.

(3) A főpolgármester hatáskörének ellátásához szükséges személyzetet – amelynek létszámát a főpolgármester és a polgármester meghallgatása után a belügyminiszter állapítja meg –, továbbá a szükséges hivatali helyiséget a törvényhatóság bocsátja a főpolgármester rendelkezésére. A főpolgármester hatáskörének ellátásához szükséges személyi és dologi kiadásokat a törvényhatóság viseli.

● *II. Fejezet. Központi közigazgatás*

A) A törvényhatósági bizottság

1. A törvényhatósági bizottság összetétele

11. § *A törvényhatósági bizottság tagjai*

(1) A törvényhatósági bizottság tagjai:

a) az összes választók közül választott 150 tag;

b) az érdekképviseleti csoportok köréből választott 18 tag és a vitézi törzsszék törzskapitányának egy kiküldöttje;

c) az örökös tagok, akiknek száma 32;

d) a hivatali állásuknál fogva tagok és a szakszerűség képviselői.

(2) Jogok és kötelességek tekintetében a törvényhatósági bizottság valamennyi tagja egyenlő.

(3) A törvényhatósági bizottságnak mindenki csak egyféle jogcímen lehet tagja.

(4) Az, aki a 14. § értelmében törvényhatósági bizottsági taggá választható – a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. t.-c. 2. §-ának (4) bekezdésében foglalt korlátozásokra való tekintet nélkül –, bármilyen jogcímen a székesfőváros törvényhatósági bizottságának is tagja lehet.

(5) Az, akit az összes választók közül és azonfelül örökös taggá vagy valamelyik érdekképviseleti csoport köréből is a törvényhatósági bizottság tagjává választottak, úgyszintén az, akit az összes választók közül több választókerületben választottak meg, a megbízások jogerős igazolásától számított 15 nap alatt köteles az igazolóválasztmány elnökének bejelenteni, hogy melyik megbízást tartja meg; ha ezalatt a határidő alatt nem nyilatkozik, úgy az összes választóktól kapott megbízása érvényes; ha pedig ilyen több van, azok közül az, amelyiket a legtöbb szavazattal kapta.

(6) A törvényhatósági bizottságnak akár az összes választók közül, akár az érdekképviseleti csoportok köréből választott az a tagja, akit a tagság hivatali állásánál fogva vagy szakszerűség képviselete címén megillet, az összes választóktól, illetőleg az érdekképviseleti csoporttól kapott megbízását elveszti.

[...]

2. A törvényhatósági bizottság közgyűlése

28. § *A közgyűlésről általában*

A székesfővárosi törvényhatóság egyetemét a törvényhatósági bizottság képviseli. A törvényhatósági bizottság a jogszabályokban reá ruházott jogokat és kötelességeket a közgyűlésen gyakorolja.

29. § *A közgyűlés elnöke*

A közgyűlés elnöke a főpolgármester, akadályoztatása vagy az állás üresedésben léte esetében a polgármester; mindkettő akadályoztatása vagy állásuk üresedésben léte esetében – szolgálati sorrendben – az alpolgármesterek. Azt, hogy mindezeknek egyidejű akadályoztatása esetében ki legyen a közgyűlés elnöke, a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. A tiszti főügyészt a közgyűlés elnökéül kijelölni nem szabad.

30. § *A közgyűlések fajai és a közgyűlés összehívása*

(1) A közgyűlések rendesek vagy rendkívüliek.

(2) A rendes közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg.

(3) A közgyűlést – ha egyes törvények másképp nem rendelkeznek – az hívja össze, aki a 29. §-a értelmében a közgyűlésen elnöklésre jogosult.

(4) Rendkívüli közgyűlést a főpolgármester – illetőleg az, aki a 29. § értelmében elnöklésre jogosult – bármikor összehívhat.

(5) A főpolgármester – illetőleg az, aki a (3) bekezdés értelmében a közgyűlés összehívására jogosult – köteles a rendkívüli közgyűlést összehívni, ha az összehívást:

a) törvény rendelkezése teszi szükségessé;

b) a törvényhatósági bizottság közgyűlése határozta el;

c) a polgármester, illetőleg akadályoztatása vagy az állás üresedésben léte esetében helyettese kívánja;

d) a törvényhatósági bizottságnak legalább 40 tagja – a tárgy megjelölésével – írásban kéri.

(6) Az előző bekezdés *a)* és *b)* pontjában említett esetben a közgyűlést a megállapított határidőn belül, ilyen rendelkezés hiányában, valamint a *c)* és *d)* pontban említett esetben legkésőbb a nyolcadik napra kell összehívni.

(7) A közgyűlést a törvényhatósági bizottság tagjainak nevére címzett és a tárgysorozatot is magában foglaló meghívóval kell összehívni.

(8) A rendes közgyűlésre szóló meghívót legalább nyolc nappal, a rendkívüli közgyűlésre szólót pedig legalább 24 órával a közgyűlés napját megelőzően kell kézbesíteni.

(9) Az (5) bekezdés *d)* pontja alapján összehívott közgyűlés csak azzal a kérdéssel foglalkozhatik, amelynek tárgyalása végett az összehívást kérték. Az ilyen közgyűlés az összehívás kérésének egy szónok által való megokolása, valamint az esetleg ezzel szemben való egy felszólalás után – bármily más címen való felszólalás kizárásával, egyszerű szavazással, végérvényesen – mindenekelőtt a felett határoz, kívánja-e ezt a kérdést tárgyalni. Ha a törvényhatósági bizottság a kérdést tárgyalni nem kívánja, a közgyűlést azonnal be kell rekeszteni.

[...]

● *III. Fejezet. Kerületi közigazgatás*

53. § *A kerületi elöljáró jogállása és hatásköre*

(1) A székesfőváros kerületeiben a közigazgatás vezetője a kerületi elöljáró, akit a fogalmazói kar létszámából a polgármester állít a kerület élére.

(2) A kerületi elöljáró hatáskörébe azok az ügyek tartoznak, amelyeket az 1893: XXXIII. tc. vagy más jogszabály a kerületi elöljáróság hatáskörébe utalt. A törvényhozás utasítja a belügyminisztert, hogy a kerületi elöljáró hatáskörének szabályozásáról, e törvény életbelépésétől számított három éven belül, törvényjavaslatot terjesszen elő.

(3) A kerületi elöljáró a hatáskörébe tartozó ügyekben más hatóságokkal közvetlenül érintkezik.

54. § *A kerületi elöljáró alá rendelt tisztviselők és alkalmazottak*

(1) Az egyes kerületek közigazgatási feladatainak ellátásához szükséges személyzetet a polgármester osztja be.

(2) A kerületi elöljárók, valamint az alájuk rendelt tisztviselők és alkalmazottak a központi igazgatáshoz beosztott ugyanolyan szakbeli tisztviselőkkel egységes létszámot alkotnak, őket a polgármester bármikor áthelyezheti.

[...]

56. § *A kerületi városbíró*

(1) A községi bíráskodást a kerületi városbíró gyakorolja.

(2) A kerületi városbíró hatáskörében független a kerületi elöljárótól, szolgálati tekintetben azonban alá van rendelve a kerületi elöljárónak, aki a községi bíróság ügyvitelének szabályosságáért és rendjéért felelős.

(3) A kerületi elöljáró a községi bíráskodással kapcsolatos ügyviteli tennivalók elvégzésére a városbíró mellé, a szükséghez képest, fogalmazási, illetőleg kezelési szakbeli tisztviselőt oszt be.

(4) A kerületi városbírót a polgármester nevezi ki, és ő gondoskodik a kerületi városbírónak akadályoztatása esetén való helyettesítéséről is. Kerületi városbíró, illetőleg helyettese csak az lehet, akinek ítélőbírói vagy az ügyvédi gyakorlat folytatásához előírt képesítése van.

(5) A polgármester, ha az ügyintézés célszerűsége szempontjából az különösen indokoltnak látszik, egyes ügyek intézését – a belügyminiszter és az igazságügy-miniszter hozzájárulásával – a többi kerületi városbíró kizárásával az általa megjelölt egy vagy több kerületi városbíró kizárólagos illetékességi körébe utalhatja. [...]

MTVT 242–324. P.

A FŐVÁROSI RENDŐRSÉG

468.

1881

21. TÖRVÉNYCIKK

A BUDAPEST-FŐVÁROSI RENDŐRSÉGRŐL

I. fejezet

A fővárosi rendőrség hatásköréről

1. § Budapesten „fővárosi rendőrség" elnevezés alatt, egységes szervezettel rendőrség állíttatik fel, melyet saját közegei által az állam kezel, melynek működési köre az 1872. évi XXXVI. tc. alapján megalakult főváros összes bel- és külterületére terjed ki. (1872. évi XXXVI. tc. 1. és 20. §.)

2. § A fővárosi rendőrség feladata: működési területén a személy- és vagyon-biztonságot megóvni, a békét és közrendet fenntartani, a büntetőtörvények, a rendeletek és szabályrendeletek megszegését, a véletlenségből vagy bármily természetű mulasztásból eredhető veszélyeket és károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart rendet és békét helyreállítani, az ezek ellen vétőket kipuhatolni, és megfenyítés végett az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak feljelenteni, illetőleg átadni, s általában a figyelő, megelőző és felfedező rendőrség feladatait a jelen törvény keretén belől teljesíteni.

3. § A figyelő, megelőző, felfedező s általában a közigazgatási rendőrség teendőiben, a fővárosi rendőrség, a törvény keretén belül, saját hatás- és jogkörében jár el. Midőn más hatóságok által az említett teendőkre nézve megkerestetik, annak megfelelni tartozik; eljárását azonban ez esetben is saját hatás- és jogköre szabályozza.

Működésében a fővárosi rendőrség szolgálatra kész pártatlan eréllyel és emberszerető kímélettel köteles eljárni.

Büntethető cselekmények eseteiben az előnyomozást törvény és az azt pótló szabályok és gyakorlat szerint teljesíti, s általában az illetékes bíróságokkal és kir. ügyészekkel közreműködni, ezeknek hivatalos ügyekben hozzá intézett megkereséseit teljesíteni, különösen pedig a rendőri segédletet szolgáltatni tartozik.

4. § A fővárosi rendőrség közvetlenül a belügyminister alatt áll.

A fővárosi törvényhatóságot azonban minden törvényes intézkedéseiben támogatni, a fővárosi szabályrendeleteknek s a városi hatóság jogerőre emelkedett határozatainak és intézkedéseinek megszegését lehetőleg meggátolni, az áthágást elkövetőket kinyomozni és feljelenteni, általában a szükségesnek mutatkozandó végrehajtásnál a rendőri segédkezést nyújtani, illetőleg a karhatalmat szolgáltatni köteles.

A fővárosi bizottság vagy hatóság és a fővárosi rendőrség között a kölcsönös hatáskörre nézve előállható nézetkülönbség esetében a belügyminister dönt, ki az illetékességi összeütközések alkalmának lehető megelőzése céljából, a kétségnek tért engedő kérdésekben a kölcsönös hatáskört – mindkét fél meghallgatásával – rendeletileg is megállapíthatja.

5. § A fővárosi rendőri működés jogalapját képezik:

a) a törvény;

b) az egyes minisztériumok által kiadott rendeletek;

c) a fővárosi törvényhatóságnak a belügyminister által jóváhagyott s általa a rendőrségnek kiadott szabályrendeletei.

6. § A fővárosi rendőrség a hatáskörét érintő törvények, kormány- és szabályrendeletek végrehajtásának céljából, a szükséghez képest hirdetményileg és külön rendelkezések által is intézkedhetik, s ezen intézkedéseinek hatályát a körülmények által igényelt időtartamhoz kötheti.

7. § Különösen feladatai közé tartozik a fővárosi rendőrségnek:

a) a szabad közlekedésnek biztosítása utcákon, utakon, téreken, a Dunán – s bármely okból eredett közlekedési akadálynak rögtöni elhárítása;

b) intézkedni a személy- és helyi árúszállításnak minden néven nevezendő közegeit és eszközeit illetőleg mindazok iránt, mik közlekedés közben a rend, személy- és vagyonbiztonság, kényelem s általában a nagy közönség jogos igényeinek biztosítására, avagy zsarolások és bántalmazások elleni gyors és sikeres megóvására megkívántatnak;

c) a főváros területén a nyilvános színi előadásokra vonatkozó engedélyek adása – a magyar nemzeti színház kivételével –, a tisztán rendőri felügyelet gyakorlása pedig a nemzeti színházat illetőleg is a fővárosi rendőrség hatáskörébe tartozik;

d) rendelkezőleg intézkedni a közerkölcsiség és szemérem érdekeinek megóvása iránt.

A főváros törvényhatóságának ez irányban eddig fennállott azon joga, hogy a kéjnőtelepekre vonatkozó engedélyek a rendőrség által csak vele egyetértőleg adathatnak, nézetkülönbség esetében pedig a belügyminister dönt, továbbra is fenntarttatik;

e) mindennemű nyilvános előadások, mutatványok, táncvigalmak, fáklyás és egyéb menetek a fővárosi rendőrségnél jelenttetnek be, s a mennyiben azokhoz a fennálló törvények vagy törvényes gyakorlat szerint engedély kívántatik, adja az engedélyeket; az üzletszerű ily előadásokért az 1875. évi XXV. tc. 7. és következő §-ai által megállapított díjakon kívül fizetendő díjak minimumát és maximumát – a belügyminister jóváhagyása mellett – a fő-

városi közgyűlés, az engedélyek kiállításáért és a rendőri segédletért járó díjakat pedig, szintén belügyministeri jóváhagyás mellett, a fővárosi rendőrség állapítja meg. Egyes concret esetben, a fentebbiek szerint megállapított szabályrendelet korlátai között, a fővárosi rendőrség alkalmazza a díjtételeket, s az előadás díját a főváros, az engedély kiállítása és a rendőri segédlet díját pedig a rendőralapba szolgáltatja be;

f) törvényes hatáskörében életbe lépteti a béke és közrend fenntartására, s ha az megzavartatott, annak helyreállítására esetenként szükséges intézkedéseket.

8. § Oly esetekben, melyekre nézve sem törvény, sem kormányrendelet vagy fővárosi szabályrendelet intézkedést nem tartalmaz, s melyekből a fővárosi rendőri területen tartózkodók élet- vagy testi biztonsága, egészsége, személyes szabadsága vagy vagyonára nézve közvetlen veszély támadhatna, nemcsak jogában, hanem kötelességében is áll a rendőrségnek ideiglenes és bizonyos meghatározott helyre és időre szóló intézkedéseket tenni, s e végből bizonyos cselekményekre szorító vagy azoktól eltiltó kötelező rendeleteket kiadni, melyeknek áthágására 50 frtig terjedhető pénzbeli büntetést szabhat.

Ily rendelkezések csak akkor kötelezők, ha falragaszok által közhírré tétettek, ha pedig csak egy meghatározott helyre vagy utcára vonatkoznak, ott szembetűnő helyen addig felragasztva maradnak, míg hatályuk tart.

Ilynemű rendeletek ellen, amennyiben cél- vagy törvényszerűségük kétségbe vonatnék, a fővárosi törvényhatóság fölterjesztés, magánosok pedig felfolyamodás útján a belügyministernél orvoslást kereshetnek; azok áthágása azonban az 1880: XXXVII. tc. 42. §-a alapján kiadott bel- és igazságügy-ministeri rendeletben körülírt eljárás szerint büntetendő.

9. § A fővárosi rendőrségnek joga van oly esetekben, amelyekben valaki azt, mit törvény, kormányrendelet, fővárosi szabályrendelet vagy a jelen törvény alapján tett rendőri intézkedések szerint tennie kellene, elmulasztja, vagy azt, mitől tartózkodnia kellene, cselekszi – ha abból az élet- vagy testi- és vagyonbiztonságra nézve veszély keletkezhetnék –, az illetőnek költségére saját rendőri közegei, sőt egy harmadik személy által is teljesíttetni, illetőleg a tilalomnak érvényt szerezni. Ily esetekben a rendőrség az áthágót vagy mulasztót, megfenyítés s a felmerült költségek és károk megtéríttetése végett, az illetékes bíróság vagy hatóságnak feljelentheti.

10. § Hasonlóképen joga van a rendőrségnek, bizonyos tárgyaknak használatát megakadályozandó, azokat zár alá venni vagy valamely üzletnek folytatását ideiglenesen beszüntetni, ha a közbiztonsági tekintetek azt sürgősen igénylik. Köteles azonban az ily ideiglenes megelőző intézkedést az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak azonnal bejelenteni.

11. § Azon hatóságok alatt, melyek a kihágásokról szóló magyar büntetőtörvénykönyv (1879. évi XL. tc.) 34. § 2-ik pont, 35., 42., 49., 50., 61., 62., 65., 69., 70., 74., 76., 77., 78., 81., 86., 102., 107. 108. § 4-ik pont, 109., 113., 114., 115., 116., 119., 120., 121., 122., 124., 131. és 132. § szakaszaiban megjelölt intézkedésekre, tilalmakra, rendelkezésekre jogosítvák, vagy melyeknek bizonyos esetek büntetés terhe alatt feljelentendők, a fővárosi rendőrség területén – a mennyiben törvény, kormány- vagy szabályrendelet mást nem rendel – a fővárosi rendőrség értendő.

12. § A fővárosi rendőrséggel esetről-esetre hivatalból közlendők a területén létező iparhatóságok részéről kiadott minden iparüzletekre vonatkozó engedélyek és iparjegyek.

13. § A fővárosi rendőrség idézésére mindenki köteles megjelenni, és a hozzá intézett kérdésekre – a mennyiben törvényes mentő okok fenn nem forognak – válaszolni.

Az idézést a kapitányi hivatalok írásban adják ki, s abban, ha az által a kihallgatás sikere nem kockáztatik, az idézés oka is megjelölendő. Kik az idézésnek kellő indokolás nélkül meg nem felelnek, a rendőrség szükség esetében azoknak írott határozat alapján való elővezettetését is elrendelheti.

14. § Addig is, míg a bűnvádi eljárás törvény által szabályozva lesz, a fővárosi rendőrség bűntettek és azon vétségek eseteiben, melyeknek bírói eldöntése a királyi törvényszékek hatásköréhez tartozik, a törvényes gyakorlat a járásbíróságok hatáskörébe tartozó vétségek és kihágások eseteiben: az 1880: XXXVII. törvénycikk alapján kiadott igazságügy-ministeri rendeletek; a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágások eseteiben pedig: a hasonló alapon kiadott belügy-ministeri rendeletek értelmében hajtja végre az előnyomozást, a tettesek vagy alaposan gyanúsítottak elfogatását, letartóztatását, elkerülhetlen szükség esetében a házkutatást, személymegmotozást és lefoglalást.

15. § Mindenki köteles a hivatalos egyenruhában levő vagy egyenruhát szolgálatban viselni nem köteles, de magát igazoló rendőrségi közegnek a törvény nevében hozzá intézett felszólítására azonnal a rendőrség legközelebbi hivatalos helyiségében megjelenni. A felszólító rendőrségi közeg köteles a felszólítottal együtt megjelenni a hivatalos helyiségben. Azt, ki a felszólításnak nem engedelmeskedik, a rendőrség elővezetni köteles.

16. § Ha verekedés vagy népcsődülés alkalmával valamely bűntett vagy nagyobb beszámítás alá eső vétség követtetett el, a rendőrségi közeg jogosítva van mindazokat bekísérni, kik abban résztvettek, vagy a részesség gyanújával alaposan terheltetnek.

Ha ez eszközölhető nem volna, a bekísérés egy vagy több tettes vagy alaposan gyanúsra szorítható.

17. § A fővárosi rendőrség bekísérhet továbbá:

a) ha a kihágást elkövető a rendőrségi közeg részéről történt megintés után is folytatja a kihágást;

b) ha a kihágás oly természetű, hogy az közbotrányt okozott, vagy ha az előidézett rendetlenség vagy csendzavarás csak a tettes elfogatásával szüntethető meg;

c) ha az illető a hivatalos kötelességét teljesítő rendőrségi közegnek tettleg ellenszegül, vagy azt bántalmazza;

d) ha a kihágást elkövető vagy az elkövetés alapos gyanújával terhelt egyén a rendőrségi közeg felhívására nevét vagy lakását be nem mondja, vagy ha a bemondás valódisága iránt a rendőrségi közegnek alapos gyanúja van; mely esetben az az illetővel lakására mehet, vagy azt a legközelebbi rendőri állomásra kísérheti, mi a fél kívánságára és költségére kocsin is történhetik;

e) ha a rendőrségi területről kiutasított egyén a tilalom dacára visszajön.

18. § Koldusok feltétlenül, csavargók, rendes foglalkozás nélkül levő vagy a közbiztonságra veszélyesnek ismert egyének gyanús körülmények között bármikor, de különösen éjszakának idején, járó-kelő alakosok, mutatványosok, korcsmazenészek és énekesek stb. pedig, habár engedéllyel bírnak is, bárminemű kihágás esetében rögtön bekísérhetők.

19. § Az előző szakaszban általánosságban említett osztályokba tartozókul különösen megjelöltetnek:

a) csavargó koldusok, kik illetőségi helyüket elhagyva, a főváros területén törvényes engedély nélkül alamizsnát gyűjteni járnak;

b) kik szolgálat vagy munkakeresés ürügye alatt csavarognak anélkül, hogy valahol munkát vállalnának;

c) házalók, kik engedéllyel ellátva nincsenek, vagy kik annak korlátait áthágják;

d) bohócok, mindennemű mutatványosok, utcai vagy korcsmai zenészek, kik előadási engedéllyel nem bírnak, vagy a nyert engedélyt áthágják, és magukat rendetlenül viselik;

e) hamis vagy gyanús útlevelekkel vagy igazolványokkal ellátott, valamint oly egyének, kik a hatóságok tévútra vezetése vagy zsarolás céljából álneveket használnak, vagy más hamis körülményeket adnak elő, vagy ugyanezen célból álruhákban vagy más módon átalakítva jelennek meg;

f) azok, kik olyan tárgyakat vagy árúkat hordanak magukkal, melyeknek törvényszerű bírhatása vagy használata iránt alapos kétség vagy gyanú forog fenn;

g) tiltott mesterségekkel vagy tiltott játékokkal foglalkozók;

h) olyanok, kik csoportosan csavarognak, a lakosokat fenyegetik, vagy testi sértések vagy lopások elkövetésére alkalmas eszközökkel vannak ellátva;

i) kik az elősorolt osztályokhoz tartozó egyéneknek üzletszerűleg lakást adnak, vagy azokat mint szállásadók fel nem jelentik, vagy azoknak felfedezését, vagy elfogását meghiúsítani igyekeznek;

k) kik másokat csavargásra, koldulásra buzdítanak, és arra tanítanak, vagy a koldulás eredményében részt vesznek.

20. § A megelőző szakaszokban körülírt eseteken kívül is bekísérhet a rendőrség oly egyént, ki éjjel, gyanút ébresztő körülmények között és oly eszközök birtokában találtatik, melyek közönségesen valamely bűntett elkövetésénél használtatnak.

21. § Házkutatást és személymotozást bírói felhívás nélkül csak az esetben foganatosíthat a fővárosi rendőrség, ha veszély van a késedelemben, vagy ha oly egyénről van szó, ki a rendőrség előtt mint szokásos tolvaj vagy orgazda ismeretes.

A házkutatást és személymotozást ez esetben a főkapitány vagy helyettese rendeli el, és az eredmény az illetékes bíróságnak 24 óra alatt tudomására hozandó.

22. § Oly házakban, melyek a közönség előtt mindig nyitva állanak – mint vendégfogadókban, kávéházakban, csapszékekben, csárdákban s más hasonló nyilvános helyiségekben –, a magánszemélyeknek külön bérbe adott lakrészeknek kivételével, továbbá vasúti indóházakban és kocsikban, s a Dunán levő bárminemű hajón, végre zsibárusoknál: a rendőrség bírói rendelet nélkül is foganatosíthat kutatást, ha oka van hinni, hogy ily házban vagy helyeken a bűntett vagy kihágás elkövetésének gyanújával terhelt egyén tartózkodik, vagy a bűntett, vagy kihágás bebizonyítására, vagy a tettes felfedezésére szolgáló nyomokra akad.

Ugyanez áll azon helyiségekre nézve is, melyekről a kihágásokról szóló magyar büntetőtörvény 87. §-a szól.

Ily esetekben a kutatást a főkapitány vagy helyettese, illetőleg saját kerületére nézve a kerületi kapitány rendeli el.

23. § Segélykiáltásra vagy valamely lakó közvetlen és indokolt felhívására, vagy midőn valamely vétkes üldözés közben valamely házba menekült, végre tűz- vagy árvízveszély esetében bármely szolgálatban levő rendőrségi közeg magánházba is léphet, hogy ott a körülmények szerint kötelességét teljesíthesse.

24. § Ha a házkutatás katonaság vagy honvédség által használt épületekben eszközlendő, az az ottani parancsnoknak eleve bejelentendő, s az ez által kijelölt tiszt jelenlétében hajtandó végre.

25. § Midőn a katonaság vagy honvédség által használt épületbe való behatolás egy menekülő tettes közvetlen üldözése folytán történik, a behatolás az illető házi parancsnoknak eleve bejelentendő, s a további eljárás annak vagy egy általa kirendelt tisztnek közbejöttével eszközlendő.

26. § Az elfogás lehetőleg erőszak alkalmazása nélkül, a rendőrközeg kezének a tettes vállára helyezésével e szavakkal történik: „a törvény nevében foglyom".

27. § Elfogás esetében általában tartozik a rendőrközeg az elfogottat – ha az elfogatási parancs mást nem tartalmaz – a legközelebbi állomásra kísérni, hol neve, polgári állása és lakás iránt kikérdeztetvén, feleletei feljegyeztetnek, s vele elfogatásának oka közöltetik.

28. § Az elővezetés vagy elfogás alkalmával a bilincs elővigyázati és biztonsági szempontból csak azon esetekben alkalmazható, melyek az 1871: LII. törvénycikk 5. §-a alapján 1872. évi január 26-án 2082. szám alatt (Rendeletek Tára 1872. 37. sz.) kiadott igazságügyministeri rendelet III. cikkében felsorolvák, s a bilincs azonnal leveendő, mihelyt az annak alkalmazására okot szolgáltatott szükség megszűnt.

29. § A bekísért egyén az illetékes rendőri közeg által azonnal vagy, ha a bekísérés éjjel történt, másnap reggel kihallgatandó, s ha ennek alapján fogva tartása szükségesnek bizonyulna, letartóztatandó, és a letartóztatás, valamint annak indoka 24 óra alatt az illetékes bírónak bejelentendő.

A rendőri letartóztatás, ha csak a rendőrség által e végett megkeresett illetékes bíró azt határozatilag ki nem mondja, három napon túl nem tarthat, s a letartóztatott a bíróságnak átadandó.

Éjjeli letartóztatás eseteiben, ha a letartóztatott az őrhelyen biztosítékot ad az iránt, hogy másnap reggel megjelenik, az őrség vezetője által szabadon bocsájtható.

30. § A rendőrség támadás ellen, védelmül és tettleges ellenszegülés legyőzésére, kényszereszközöket alkalmazhat, végső szükség esetében pedig fegyverét is használhatja.

31. § A főkapitány vagy helyettese jogaihoz tartozik szükség esetében a sorkatonaság vagy honvédség közreműködését igénybe venni.

Ezek igénybevétele csak végső esetben történhetik, midőn a rendőrség a rend és béke fenntartására merőben elégtelen.

32. § Ha a rendet és közbékét komolyan veszélyeztető nagyobb mérvű népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében a sorkatonaság vagy honvédség segélye igénybe vétetik, ennek tényleges fellépése előtt a fővárosi rendőrség egyik megbízott s külső jel – nemzeti színű vállszalag – által felismerhető tisztje a veszélyes összecsoportosulás vagy lázadás helyén a zavargókat dobszó vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében" békés szétoszlásra hangosan és azon hozzáadással hívja fel, hogy engedetlenség esetében a fegyveres erőnek rögtöni alkalmazása fog bekövetkezni.

A felhívás, a mennyiben a körülmények engedik, még kétszer és utoljára ismételtetik.

33. § E figyelmeztetések siker nélkül maradván, a rendőrtiszt a vezénylő katona- vagy honvédtisztet felhívja, hogy a törvénynek erővel szerezzen foganatot.

34. § A vezénylő tiszt e felhívásra a katonai szabályzatok szerint saját felelősségére intézkedik, s érvényt szerezvén a törvénynek, s helyreállítván a rendet, a további teendők iránti intézkedést ismét a polgári hatóságnak adja át.

35. § A királyi törvényszékek hatásköréhez utalt büntetendő cselekmények esetében, a fővárosi rendőrség a tettest vagy alaposan gyanúsítottat, vagy bűntársat folytonos üldözés közben más törvényhatóság területén is üldözheti és elfoghatja; köteles azonban ezt az illető közigazgatási hatóságnak, vagy ha az távol volna, vagy más akadály támadna, az illető községelöljáróságnak bejelenteni.

A főkapitányság vagy valamely bíróság írásbeli meghagyására, a fővárosi rendőrség más törvényhatóság területén is tehet nyomozásokat vagy elfogatásokat oly bűntettek és vétségek eseteiben, melyek a budapesti királyi törvényszék illetékességéhez utaltattak, vagy azokkal összeköttetésben vannak.

A rendőr ez esetben az illető közigazgatási vagy bírói hatóság előtt kiküldetését – rendkívüli sürgős eseteket kivéve – igazolni s beleegyezését eleve kikérni tartozik, mely, ha az igazolás rendben van, meg nem tagadható.

Az illető hely- vagy törvényhatóság a rendőrt ezen működésében gyámolítani köteles.

36. § Azon esetekben, melyekben az eljárás csak a magán fél kívánatára indítható meg, a rendőrség hivatalból nem járhat el.

A szükséges oltalmat azonban ily esetekben is tartozik a rendőrség nyújtani.

37. § A mennyiben ezen vagy más törvény más intézkedést nem tartalmaz, a rendőri eljárás eddigi szabályai és gyakorlata tartandók meg.

38. § A fővárosi rendőrség személyzete, midőn egyenruhát visel, úgy magára, valamint az általa bekísértekre és az általa használt kocsikra nézve minden nyilvános vámokon vámmentességet élvez. [...]

CJH 101–108. P.

A TÖRVÉNYHATÓSÁGOK

469.

1886
21. TÖRVÉNYCIKK

A TÖRVÉNYHATÓSÁGOKRÓL

I. fejezet
A törvényhatósági hatáskörről

[...]

2. § A törvényhatóságok jövőre is gyakorolni fogják a törvény korlátai között:
a) az önkormányzatot;

b) az állami közigazgatás közvetítését;
c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormánnyal közölhetik, és kérvény alakjában a törvényhozás bármelyik házához közvetlenül fölterjeszthetik.

3. § Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot; határozatait és szabályrendeleteit végrehajtatja, tisztviselőit, az ezen törvényben megállapított kivételekkel (l. 80. §) választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetről gondoskodik, éspedig a megyei törvényhatóság az 1883. évi XV. tc., a városi törvényhatóság pedig a községi törvény rendelkezései szerint.

A kormánnyal közvetlenül érintkezik.

4. § A belügyminiszter a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját kiküldött közege által bármikor megvizsgáltathatja.

5. § Határozat, mely

a) a költségvetés megállapítására (vármegyékben az 1883: XV. tc., városi törvényhatóságokban a községi törvény 123., 124. és 125. §-ai korlátai között);

b) ingatlan vagyon elidegenítésére vagy ingatlan vagyon szerzésére (városi törvényhatóságokban a községi törvény 110., 113. §-ainak korlátai között);

c) kölcsönvételekre;

d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására és a közművek emelésére;

e) új hivatalok rendszeresítésére vagy a fennállók megszüntetésére vonatkozik, (vármegyékben az 1883: XV. tc. korlátai között) és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősítést rendel, csak külön indokolt felterjesztés alapján kieszközölt miniszteri jóváhagyás után hajtathatik végre.

Ha az illető miniszter a felterjesztéstől számítandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozat helybenhagyottnak tekinttetik és végrehajtható.

6. § Ha a törvényhatóság valamely törvény által reá rótt kötelezettség teljesítésére szükséges kiadást költségvetésébe felvenni vonakodnék, a kormány a megfelelő összegnek a költségvetésbe való felvételét elrendelheti.

[...]

10. § A kormány az e törvény 57. §-a és az 1876: VI. tc. 61. §-a értelmében hozzá felterjesztett, úgyszintén a törvényhatóságok közgyűlési jegyzőkönyveiben foglalt, avagy az elintézések rendes folyamatában hivatalból észlelt illetéktelen vagy törvénybe ütköző határozatokat megsemmisítheti, és amennyiben intézkedés tétele szükséges, új eljárást rendelhet el, s ha ez célra nem vezetne, amennyiben törvények vagy törvényes rendeletek szerint intézkedni szükséges, közérdekű ügyekben határozhat.

Oly határozatok azonban, melyek az előbb idézett törvények rendelkezései alá nem esnek, és valamely törvény értelmében tovább nem fellebbezhetők, csak e határozatok kézbesítésétől számított 30 nap alatt az érdekeltek által emelt panasz folytán vonhatók felülvizsgálat alá, s a kormány azokat csak a netalán illetéktelen, avagy törvénybe ütköző eljárás tekintetéből semmisítheti meg s rendelhet el új eljárást.

E határidő leteltével a jogérvényes határozatok felülvizsgálat tárgyát többé nem képezhetik.

11. § Szabályrendeleteket a törvényhatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénnyel s a kormánynak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek törvényben biztosított önkormányzati jogait nem sérthetik, és ha az illető miniszter által bemutatási záradékkal lettek ellátva, az azt követő szabályszerű kihirdetés után 30 nap múlva hajtathatnak végre.

12. § A szabályrendeletek ellen beadott fellebbezések érdemében az illető miniszter végérvényesen határoz; határozathozatal előtt, ha szükségesnek találja, a törvényhatóságot meghallgathatja.

Ha a bemutatási záradékkal való ellátás céljából felterjesztett szabályrendelettől az illető miniszter a bemutatási záradékkal való ellátást ideiglenesen vagy véglegesen megtagadja, ez esetben határozatát indokolni tartozik.

Oly szabályrendeletekre nézve azonban, melyeknek megalkotását valamely törvény teszi a törvényhatóság kötelességévé, joga van a kormánynak a szabályrendelet hiányainak pótlására módosításokat vagy átalakítást kívánni. Ha a szabályrendelet a törvénynek meg nem felel, vagy alaki, vagy tartalmi fogyatkozásai miatt ezután sem volna arra alkalmas, hogy jogszabályul szolgáljon, vagy a törvényhatóság a szabályrendelet alkotását megtagadná, a kormány jogosítva van rendeleti úton intézkedni. Ha a törvényhatóság később megfelelő szabályrendeletet alkotott, a megerősítés után a kormány szabályrendelete hatályát veszti.

[...]

17. § A törvényhatóság a jövő évi költségvetést az őszi rendes közgyűlésen oly időben állapítja meg, hogy az október hó 31-ig a belügyminiszterhez fölterjeszthessék.

A zárszámadás, mely

a) vármegyékben az 1883. évi XV. tc. 8. §-a;

b) a városi törvényhatóságokban a községi törvény 109. és 141. §-ai értelmében szerkesztendő,

a tavaszi rendes közgyűlésen vizsgáltatik meg, és 15 nap alatt felülvizsgálat végett a belügyminiszterhez terjesztetik fel.

Úgy az előirányzat, mint a zárszámadás, az állandó választmány, illetőleg városi tanács véleményes jelentésével a közgyűlés előtt 15 nappal közszemlére kitétetik.

Egyes adózók a költségvetésre és zárszámadásra is észrevételeket tehetnek, s azokat a közgyűlést megelőzőleg 5 nappal az állandó választmánynak, illetőleg tanácsnak beadhatják.

Az állandó választmány, illetőleg a tanács a beadott észrevételeket tárgyalni s véleményes jelentés mellett a közgyűlésnek bemutatni köteles.

18. § A törvényeket és a kormánynak a törvényhatósághoz intézett rendeleteit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja és hajtatja végre.

Mennyiben van ezen általános szabály alól kivételnek helye: a törvény határozza meg.

19. § A törvényhatóság jelen törvény korlátai között felírhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek vagy a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek tartja.

De ha a miniszter a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatosításától másodízben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesítendő és végrehajtandó (68. § *d)*, 73. § *e)* pont).

Az ilyen, valamint a szabadságot és tartalékos katonák berendelését és valamely, az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatatlan intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után s csak annyiban szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául, amennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a képviselőháznál keresne orvoslást.

Ha valamely intézkedés halaszthatlan végrehajtása az állam veszélyezett érdekei miatt követeltetik, ez a kormányrendeletben határozottan kifejezendő.

20. § Kivétetnek a végrehajtás kötelezettségének szabálya alól az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására vagy meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó rendeletek.

Az előmunkálatok azonban azonnal teljesítendők.

[...]

IV. fejezet
A főispánról

56. § A vármegyék és a törvényhatósági joggal bíró városok élén a főispán áll, kit a belügyminiszter előterjesztésére a király nevez ki és ment fel.

57. § A főispán a végrehajtó hatalom képviselője, mint ilyen:

A) a törvényhatóság területén, a törvénykezési közegek kivételével ott működő összes állami közegeket illetőleg:

azok eljárására vonatkozólag az illetékes miniszterhez jelentéseket tehet, s annak felszólítására ezt tenni köteles is, mely végből a törvénykezési közegek kivételével bármely állami közegtől egyes konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosításokat kívánni van jogosítva; ha a vezetése alatt levő törvényhatóság területén ezen közegeknél az előléptetés vagy új kinevezés esete fordul elő, jogosítva van ajánlatot tenni, ha pedig fontosabb állások betöltéséről van szó, a főispán a vezetése alatt levő törvényhatóság területére kineveztetni vagy ott előléptetni szándékolt egyénre nézve az illető miniszter által meg is hallgattatik, amidőn netán fennforgó észrevételeit nyolc nap alatt előterjeszteni köteles.

Melyek tekintendők ily fontosabb állásoknak, a ministerium rendeletileg állapítja meg.

B) A törvényhatósági közigazgatást illetőleg:

ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot, és őrködik a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett, e végből:

a) vármegyékben minden rendes közgyűlés előtt, városi törvényhatóságokban pedig évenként legalább kétszer számonkérő széket tart. A számonkérő szék tagjai, a főispánon mint elnökön kívül, vármegyékben az alispán, főjegyző, főügyész és az állandó választmány alelnökei; városi törvényhatóságokban a polgármester, főjegyző, tiszti ügyész, tanácsnokok és a közgyűlés által e célra évenként választandó két bizottsági tag. A főispán a számonkérő szék eredményéhez képest szükséges intézkedéseket megteszi, a tapasztaltakról és kiadott rendeleteiről, a jegyzőkönyv másolata és tevékenységi kimutatás felterjesztése mellett a belügyminiszterhez nyolc nap alatt jelentést tesz, a jegyzőkönyvet pedig a legközelebbi közgyűlés elé terjeszti;

b) megvizsgálja legalább egyszer évenként úgy a központi, mint a kültisztviselők hivatalos eljárását és ügykezelését a helyszínén, s megtekinti, ahányszor jónak látja, az alispánhoz vagy polgármesterhez, nemkülönben a kültisztviselőkhöz érkezett kormány- és felsőbb hatósági rendeleteket s más beadványokat, valamint az azok alapján tett intézkedéseket; és a tapasztaltakhoz képest figyelmeztetéseit megtéve, ezen § *i)* pontjában meghatározott módon rendelkezik; ezenfelül egyes községekben is megtekinti a hivatalos eljárást és ügykezelést, és a tapasztalt hiányok megszüntetése iránt az illetékes hatóságok útján intézkedik;

c) a fegyelmi törvény értelmében a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, amennyiben az nem tagja a közigazgatási bizottságnak, vizsgálatot rendelhet, s azt felfüggesztheti hivatalától;

d) a felfüggesztett tisztviselőket az alispán, illetőleg a polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesíti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha az alispán vagy polgármester valamely kormányrendeletet végrehajthatónak nem vél (68. § *c)* pont és 73. § *d)* pont), mely felterjesztéshez az alispán, illetőleg polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) a kijelölés jogát a választás útján betöltendő tiszti állások betöltésénél, valamint a hivatalától felfüggesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesítésénél a 82. § értelmében gyakorolja;

g) kinevezi a 80. §-ban megnevezett s a mutatkozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket s vármegyékben a segéd- és kezelőszemélyzet tagjait, nemkülönben a járási írnokokat; amennyiben pedig a segéd- és kezelőszemélyzet valamely tagjának más munkakörrel való megbízását s a járási írnokoknak más járásba való áthelyezését a közszolgálat érdekéből szükségesnek találja, ez iránt az alispán, illetőleg az érdekelt főszolgabírák meghallgatása mellett saját hatáskörében intézkedik;

h) a szolgabírákat, az alispán, esetleg az érdekelt járási főszolgabírák meghallgatása után, járásokba beosztja, és a mutatkozó szükséghez képest időközben egyik járásból a másikba áthelyezi;

i) az illető miniszter felhívására vagy saját hatáskörében a jelen §-ban körülírt ellenőrzési és felügyeleti körön belül az alispánhoz, illetőleg polgármesterhez, s általuk a törvényhatósági és községi közegekhez rendeleteket bocsáthat ki, jelentéseket pedig mindezektől közvetlenül is kívánhat.

Ha az alispánnak, illetőleg polgármesternek a főispáni rendelet végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán útján a belügyminiszterhez előterjesztéssel élhet, mely előterjesztést a főispán további 24 óra alatt indokolt jelentés kíséretében felterjeszteni köteles.

Oly esetekben azonban, midőn az állam érdeke halaszthatatlan intézkedéseket követel, a főispán rendeleteinek végrehajtását követelheti, s ha az alispán vagy nincs a helyszínen, vagy a rendeletet kiadni nem akarja, közvetlenül is intézhet rendeleteket a törvényhatósági és községi közegekhez;

k) a főispán, ha valamely közgyűlési határozatot a törvény vagy valamely miniszteri rendeletbe ütközőnek, vagy az állam érdekeire sérelmesnek vél, annak felülvizsgálat végett leendő felterjesztését elrendelheti, s erről az illető miniszternek indokolt jelentést tesz.

Ily határozat az 5. §-ban említett határozatokhoz képest szintén csak miniszteri jóváhagyás után hajtható végre;

l) gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon kötelességeket, melyeket valamely törvény a főispánra ruház.

CJH 367–405. P.

A KÖZIGAZGATÁSI BIZOTTSÁG

470.

1876
6. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZIGAZGATÁSI BIZOTTSÁGRÓL

A törvényhatóságok kebelében a jelen törvény által megszabott módon és hatáskörrel közigazgatási bizottság állíttatik fel.

I. fejezet
A bizottság tagjai és általános intézkedések

1. § A közigazgatási bizottság tagjai: a főispán – a fővárosban a főpolgármester –, az alispán, illetőleg a polgármester, a főjegyző, a fővárosban ehelyett az 1. alpolgármester, a tiszti ügyész, az árvaszék elnöke, illetőleg ahol külön elnök nincsen, a közgyűlés által kijelölendő tagja, a főorvos, a királyi adófelügyelő, a kir. államépítészeti hivatalnak a törvényhatóságban levő első hivatalnoka, a tanfelügyelő, a kir. ügyész, a posta és távirdai kerület igazgatója.

A fővárosban tagja ezenkívül a fővárosi államrendőrség főkapitánya és a másod alpolgármester.

A törvényhatósági közgyűlésnek tíz választott tagja.

[...]

6. § A bizottság elnöke a főispán – a fővárosban a főpolgármester –, akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg a polgármester, jegyzője a törvényhatóság főjegyzője, ki magát akadályoztatása esetében a törvényhatóság valamelyik aljegyzője által helyettesítheti, s az aljegyzőket segédül maga mellé venni különben is jogosítva van.

Bármelyik esetben alkalmaztatik ily módon az aljegyző, szavazattal nem bír.

[...]

II. fejezet
A bizottság hatásköre

12. § A bizottság hatásköre háromféle:
a) intézkedik mindazon közigazgatási ügyekben, melyeket ezen és más törvény hozzá utasít;
b) a fegyelmi hatóságot gyakorolja az ezen vagy más törvényben kijelölt esetekben;
c) határoz azon fellebbezési ügyekben, amelyek ezen törvény vagy más törvény által hatáskörébe utaltatnak.

● *I. Rész*
Teendői a közigazgatás terén

13. § Az általános közigazgatás érdekében intézkedik az iránt, hogy a törvényhatóság területén a közigazgatás összhangzatosan eszközöltessék, és az összes, akár kinevezett, akár választott közegek egymást támogassák, teendőiket összevágólag teljesítsék.
A törvényhatósági vagyon kezelésére nézve a közgyűlésnek, a városokban pedig a községi ügyekre nézve a közgyűlésnek, a tanácsnak és a polgármesternek eddigi törvényes hatásköre érintetlenül hagyatik.

14. § Rendes üléseit minden hó első felében tartja.
A törvények, a kormányrendeletek és a törvényhatósági szabályrendeletek és határozatok alapján beosztja azon közigazgatási teendőket, amelyek teljesítéséhez több közigazgatási ág közegeinek közreműködése szükséges.
Ezen beosztásnál fontolóra veszi a közigazgatás összes ágaiban a teendőket, számításba veszi a végrehajtó közegek minden irányú elfoglaltatását, az egyes közegeket pedig ezen ügyekben teendőik iránt utasítja.

15. § A közigazgatási ágak jelen levő főnökei, illetőleg képviselői minden havi rendes ülésben részletes jelentést tesznek a saját hatáskörükhöz tartozó közigazgatási ág állapotáról, a netalán felmerült nehézségek, akadályok és összeütközésekről.
Ugyanekkor a bizottság többi tagjai is megtehetik az általuk tapasztaltak folytán észrevételeiket.
[...]

19. § A bizottság hatásköréhez tartozó, de halasztást nem tűrő egyes esetekben az illető közigazgatási ágak előadóinak meghallgatásával a főispán, a fővárosban a főpolgármester – akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg polgármester saját felelősségére intézkedik, de intézkedését és azt, hogy miért nem tartotta az ülést bevárhatónak, a legközelebbi ülésnek bejelenteni tartozik.
[...]

21. § A bizottság határozatainak a törvényhatóság területén levő összes, akár a közigazgatásnál alkalmazott állami, akár törvényhatósági és községi közegek engedelmeskedni tartoznak.

22. § A közigazgatási ágaknak a bizottságban levő képviselői bírnak azonban azon joggal, hogy ha a határozatot törvénytelennek vagy az általuk képviselt közigazgatási ág szempontjából sérelmesnek, vagy károsnak tartják, az ellen fellebbezésüket azonnal bejelentsék. Az ily fellebbezés 24 óra alatt az illető miniszterhez felterjesztendő. Hasonló jog illeti meg a főispánt is.
Ha a határozat iránt a miniszter 14 nap alatt nem nyilatkozik, vagy azt helybenhagyja, feltétlenül és újabb gyűlés bevárása nélkül végrehajtandó.
[...]

● *II. Rész*
Teendői mint fegyelmi hatóságnak

41. § Fegyelmi ügyekben:
a) részint mint elsőfokú,

b) részint mint fellebbviteli hatóság jár el.

42. § Mint elsőfokú hatóság eljár – a főispán, illetőleg a budapesti főpolgármester kivételével – saját hivatalnok vagy tisztviselő irányában és a többi közegekre nézve azon esetekben, amelyekre nézve ezt a törvény rendeli. [...]

43. § Mint fellebbviteli hatóság határoz a 42. §-ban említett esetek kivételével, a többi állami vagy törvényhatósági és a községi közegek ellen indított s fellebbezés útján hozzá utalt fegyelmi ügyekben.
[...]

48. § Fellebbvitellel élhet az érdekelt felek bármelyike. Ezenkívül a főispán, illetőleg a főpolgármester a felsőbb fokon határozni hivatott miniszterhez az ügyet felülvizsgálat végett felterjeszteni jogosítva van.
Midőn az eljárást valamelyik miniszter rendelte el, az ügy elintézéséről ahhoz, ha fellebbezés vagy felülvizsgálat végetti felterjesztés nem történt is, jelentés teendő.

49. § A fellebbezés, illetőleg felterjesztés a bizottságtól a kormányközegekre nézve minden esetben az illető miniszterhez, a törvényhatósági és községi választott tisztviselőket s más hivatalos közegeket illetőleg pedig a belügyminiszterhez intézendő.
[...]

III. fejezet
A közigazgatási bizottság viszonya az államkormányhoz és a törvényhatósághoz

● *I. Rész*
Viszonya az államkormányhoz

62. § A közigazgatási bizottság a miniszteriek saját tárcájukat illetőleg kiadott rendeleteit végrehajtatja, illetőleg azok végrehajtását ellenőrzi.
Ezen rendeletek, amennyiben a közigazgatási bizottság hatáskörébe esnek, a közigazgatási bizottsághoz intéztetnek, s a bizottság elnöke és – akadályoztatása esetében – ennek helyettese által bontatnak fel.

63. § Ha valamely rendeletet nem tart ügykörében elintézhetőnek, ez iránt az illető minisztert figyelmezteti; de egyúttal úgy intézkedik, hogy ha a miniszter vagy hallgatólag azáltal, hogy 14 nap alatt nem válaszol, vagy válaszában rendeletét fenntartja, az azonnal újabb ülés tartásának szüksége nélkül végrehajtassék.
[...]

● *II. Rész*
Viszonya a törvényhatósághoz

69. § A törvényhatósági közgyűlés által a közigazgatási bizottság körébe tartozó ügyekre nézve alkotott szabályrendeleteknek és az ezen ügyekre vonatkozólag hozott határozatoknak végrehajtását intézi és ellenőrzi.
[...]

73. § Ha a törvényhatóságnak valamely, a törvények által megszabott hatáskörében a végrehajtás eszközlése végett hozzá utasított határozatát törvénytelennek találja (amennyiben az ügy sürgős volta mást nem követel), a végrehajtás előtt a törvényhatósági közgyűléshez előterjesztést tesz; ha pedig az ügy sürgős volta ezt nem engedi, vagy a törvényhatóság által fenntartott rendeletet még ekkor is törvénybe ütközőnek tartaná, az ügyet az illető miniszterhez felterjeszti, s annak elhatározásához képest jár el, de a legközelebbi közgyűlésnek a történteket utólagosan bejelenti.

CJH 320–336. P.

A TÖRVÉNYHATÓSÁGI NÉPTANÁCS

471.

1919
16. NÉPTÖRVÉNY

A TÖRVÉNYHATÓSÁGI NÉPTANÁCSRÓL

1. § Addig, amíg a törvényhatósági közigazgatásnak újjászervezése és részletes szabályozása megtörténik, a törvényhatósági bizottság hatásköre a törvényhatósági néptanácsra száll át.

[...]

3. § A törvényhatósági néptanács elnöke a főispán, illetőleg a főispáni tennivalók ellátásával megbízott kormánybiztos, Budapesten, ha kormánybiztos nincs, a polgármester, akadályoztatásuk esetében az, akit a hatályban álló jogszabályok az elnök helyetteséül kijelölnek.

[...]

5. § A törvényhatósági néptanács rendes tagjait a törvényhatósági választók kétévenként négy évre viszonylagos szótöbbséggel választják.

[...]

10. § A néptörvény alapján megalakult törvényhatósági néptanács ugyanazt a hatáskört gyakorolja, mint amely a törvényhatósági bizottságot a korábbi törvények értelmében megillette.

11. § Azokban a törvényhatóságokban, amelyekben a néptörvény alapján a törvényhatósági néptanács megalakult, a közigazgatási bizottságnak elnöke, a főispán, illetőleg a főispáni teendők ellátásával megbízott kormánybiztos, Budapesten, ha kormánybiztosa nincs, a polgármester, akadályoztatásuk esetében az, akit a hatályban álló jogszabályok az elnök helyetteséül kijelölnek, választott tagjai helyébe pedig a törvényhatósági néptanács saját kebeléből választ tizenöt tagot. Egyebekben az ekként újraalakított közigazgatási bizottság szervezete és hatásköre érintetlen marad.

[...]

14. § A törvényhatósági néptanács határozatai ellen ugyanazoknak a jogorvoslatoknak van helyük, mint amelyeket a hatályban álló jogszabályok a törvényhatósági bizottság határozatai ellen megállapítottak. [...]

BK 1919. FEBRUÁR 15. I. KÖT. 35. SZ. 344–347. P.

KÖZSÉGEK

472.

1886
22. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZSÉGEKRŐL

IV. fejezet
A községi képviseletről

32. § A község az önkormányzat jogát képviselő-testülete által gyakorolja.

A községi képviselők számát a népesség száma szabályozza, tudniillik minden 100 lélek után egy képviselő számíttatik.

A képviselők összes száma községekben 10-nél kevesebb, 20-nál több, nagyközségekben 20-nál kevesebb, 40-nél több, rendezett tanácsú városokban 48-nál kevesebb és 200-nál több nem lehet.

A képviselő-testület fele részben a legtöbb egyenes államadót fizető községi lakos vagy nagykorú birtokosból, illetőleg a község területén fekvő vagyonuk után legtöbb adót fizető nagykorú hajadon, özvegy vagy törvényesen elvált nők s jogi személyek meghatalmazottjaiból, kiskorúak gyámjaiból és gondnokság alatt állók gondnokaiból, hason fele részben pedig a választóközönség választottaiból és azokon kívül még az állásuknál fogva szavazati joggal bíró elöljárósági tagokból áll.

A községben fekvő vagyon után legtöbb adót fizető a képviselő-testület tagja csak az esetben lehet, ha honpolgár és a képviseltetés minden esetben csak oly meghatalmazott által gyakorolható, a ki nagykorú honpolgár, és akire a 34. §-ban felsorolt kizárási esetek nem vonatkoznak.

33. § A választás alá nem eső képviselők névjegyzéke minden évben kiigazíttatik.

A kiigazítást az adókimutatás alapján kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, rendezett tanácsú városokban egy küldöttség eszközli, melyet a képviselő-testület választ.

A főszolgabíró által sorrendben összeállított névjegyzék előbb közhírré tett öt napon át a községházánál közszemlére kiteendő; a városi küldöttség pedig, mely a kitűzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartja üléseit, eljárásáról a képviselő-testületnek tesz indokolt jelentést, és ez utóbbi a jelentés vételétől 24 órai időnek közbevetése mellett a tárgyalást kitűzi és határozatot hoz.

A főszolgabíró által kiigazított névjegyzék tartalma a kitételnek közhírré tételétől, a városi képviselő-testület határozata pedig a kihirdetéstől számítandó 15 nap alatt az alispánhoz s onnan újabb 15 nap alatt a közigazgatási bizottsághoz fellebbezhető, melynek határozata ellen fellebbezésnek nincs helye.

Mindkét esetre nézve azonban épen tarttatik a belügyminiszter azon joga, hogy az eljárásban és határozatban előfordult lényeges hibák és törvénysértések miatt a főispán felterjesztésére az ügyet felülbírálhassa.

A névjegyzék és sorrend megállapításánál csak a község területén és az ahhoz közigazgatásilag csatolt pusztán bírt fekvő vagyon, valamint az azokon élvezett jövedelem után fizetett egyenes államadó vétetik számba: továbbá az állami, felekezeti és magántanintézetek tanára, néptanítók, a tudományos akadémiák tagjai, az akadémiai művészek, a folyóirat- és lapszerkesztők, a lelkészek, az ipar- és kereskedelmi kamarák bel- és kültagjai, úgyszintén a magyar államban érvényes oklevéllel ellátott tudorok, ügyvédek, bírák, kir. közjegyzők, orvosok, mérnökök, gyógyszerészek, sebészek, bányászok, erdészek, gazdászok, gazdatisztek és állatorvosoknak egyenes államadója kétszeresen számíttatik.

A férj vagy atya államadójába a nő, valamint a kiskorú gyermekek államadója is beleszámítandó, ha a nőnek vagy a kiskorú gyermekeknek vagyonát kezeli.

Oly egyének között, kik közül az egyik egyszeresen, a másik pedig kétszeresen számított államadó folytán juthatna a képviselő-testületbe, az utóbbi bír elsőbbséggel; midőn pedig azon eset fordul elő, hogy ketten vagy többen hasonmennyiségű államadót fizetnek, ezek között a sorshúzás dönt.

A községben fekvő vagyona után legtöbb adót fizető, ha ott nem lakik, jogát megbízottja által is gyakorolhatja; úgyszintén aki több községben jön a legtöbb adót fizetők névjegyzékébe, jogát mindazokban vagy maga, vagy megbízottja által gyakorolja.

Ugyanazon egy község képviselő-testületében egy személy csak egy képviseleti meghatalmazást gyakorolhat.

Megbízottját a névjegyzék érvényre emelkedése, illetve az erről szóló és azonnal eszközlendő értesítés vétele után tizenöt nap alatt a főszolgabírónak, a rendezett tanácsú városokat illetőleg az alispánnak megjelölni tartozik.

A fentebbiek szerint illetékes helyen bejelentendő az is, ha a megbízott személyében változás történik.

34. § A névjegyzékbe nem vétethetik fel:

a) aki oly bűntett vagy vétség miatt van jogerejűleg vád alá helyezve, amelyre a büntető törvénykönyv a hivatalvesztést vagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését álla-

pítja meg; továbbá aki fegyházra, börtönre vagy három hónapot meghaladó fogházra, vagy államfogházra, avagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére szóló ítélet hatálya alatt áll; végre aki nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt jogerejűleg elítélve volt;

b) a hadsereg (haditengerészet) állományában tettleg szolgáló katonák, valamint a tettleges állományban álló honvédek;

c) állami és megyei tisztviselők, ha fizetéseik után járó kereseti adón kívül más adót a községben nem fizetnek; ha azonban az említetten kívül más adót is fizetnek, akkor ezzel együtt a fizetéseik után járó adó is beszámíttatik;

d) aki csőd alatt áll;

e) rendezett tanácsú városokban a fentebbi pontokban érintetteken kívül az, ki írni és olvasni nem tud.

35. § A községi képviselet választás alá eső tagjainak választása, ha a községi választók összes száma a 600-at meghaladja: választókerületenként, ha meg nem haladja: tömegesen eszközöltetik.

Egy-egy választókerületben 200-nál kevesebb és 600-nál több választó nem lehet.

A választókerületeket a választók névjegyzékének összeállítása után a képviselőtestület alakítja.

Egy-egy választókerület lehetőleg páros számban csak annyi képviselőt választ, amennyi a képviselőtestület választás alá eső tagjaiból a kerület választóinak az összes választókhoz viszonyított aránya szerint a kerületre esik; ugyanez alkalommal ott, hol a választás tömegesen eszközöltetik, a választandó képviselők összes számának egy negyedrésze erejéig póttagok választandók, ott pedig, hol a választás kerületenként történik, az egyes kerületekben a póttagok választása, az ott választandó képviselők számához képest eszközlendő, úgy azonban, hogy minden kerület legalább 1 póttagot válasszon.

36. § Községi választó:

a) minden 20. évet betöltött községi lakos, ki saját vagyonától vagy jövedelmétől az állami adót a községben már két év óta fizeti; aki azonban az I. osztályú kereseti adón kívül egyéb adót nem fizet, csak azon esetben, ha gazdai hatalom alatt nem áll;

b) továbbá minden testület, intézet, társulat, cég s általában minden jogi személy, ha a községben fekvő vagyonnal bír, s attól adót fizet (38. §).

Külföldiek e jogot csak úgy gyakorolhatják, ha a fentebbi rendelkezésnek eleget tesznek, és egyszersmind a jelen törvény 15. §-a szerint letelepülési jogot nyertek.

37. § Választási jogot nem gyakorolhatnak:

a) a hadsereg (haditengerészet) állományában tettleg szolgáló katonák, valamint a tettleges állományban álló honvédek;

b) akik valamely bűntett miatt vizsgálati fogságban vannak;

c) akik bűntett vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt jogérvényesen vád alá helyezve vagy szabadságvesztés büntetés alatt vannak, vagy politikai jogok gyakorlatától felfüggesztésre szóló ítélet hatálya alatt állanak;

d) csőd alatt levők;

e) állami és megyei tisztviselők, ha a fizetéseik után járó kereseti adón kívül más adót a községben nem fizetnek.

[...]

40. § Községi képviselővé választás:

kis- és nagyközségekben minden 24 éves és nagykorú községi lakos, ki a 36. és 37. §-ok értelmében választási joggal bír (57. §).

Rendezett tanácsú városokban minden városi lakos, aki 24 éves és nagykorú, a jelen törvény 37. §-a alapján kifogás alá nem esik, és az 1874: XXXIII. t. cz. 3., 6., 7. és 9. §-aiban megemlített minősítéssel bír, ha egyszersmind írni és olvasni tud.

[...]

VII. fejezet

Az elöljáróság és képviselők felelősségéről

86. § Az elöljáróság s a segéd- és kezelőszemélyzet minden egyes tagja mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, a községeknek és egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

A kárkeresetek megbírálása a törvénykezési rendtartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartozik, mely azonban a kereset megindításáról a felettes közigazgatási hatóságot értesíteni tartozik. Konok perlekedők a községi szegényalap javára 500 frtig terjedhető pénzbírsággal büntettethetnek, a perköltségben pedig elmarasztalandók.

87. § Ha az elöljáró vagy a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai felsőbb meghagyás folytán és annak értelmében jártak el, a kárkeresetek azok ellen indíthatók, kik a törvénytelen cselekményt elrendelték.

A községi képviselő-testület azon tagjai, kik a törvénytelen cselekvényt elrendelték, a károsult irányában egyetemlegesen felelősek, egymás között azonban a kártérítésre egyenlően kötelezvék.

88. § Ha a károsult az elöljáró vagy a segéd- és kezelőszemélyzet tagjának vagyontalansága miatt kielégítést nem nyert, vagy ha nem lehet kideríteni, hogy a sérelmes határozatra kik szavaztak: a fedezetlen kárt a visszkereset fennmaradása mellett a község pénztára téríti meg; kivéve a rendőrkapitánynak saját hatásköréből eredhető azon kártérítési esetet, melyre nézve a belügyminiszter a 69. § értelmében kiadandó szabályrendeletben fog a hivatali viszonynak megfelelő intézkedést tenni.

A pénzkezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után elsősorban azok viselik, akik a községi rendszabály értelmében a pénzkezelésre felügyelni tartoznak s kötelességük teljesítését elhanyagolták.

89. § Az állami és törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendeletek végrehajtásáért:

kis- és nagyközségekben a bíró és a kör-, illetőleg községi jegyző,

rendezett tanácsú városokban a polgármester felelős elsősorban.

A főszolgabíró a körjegyzőséghez tartozó községekre nézve a körjegyzőhöz intézi rendeleteit, ki azt az illető község bírájával együttesen vagy egyetértőleg hajtja végre.

Az elöljáróságra nézve azon belügyekben, melyekben a község a törvény korlátai között önállóan intézkedik, elsősorban a képviselő-testület, másodsorban a kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, a rendezett tanácsú városokban az alispán gyakorolja a felügyelet és ellenőrzés jogát.

CJH 405–446. P.

A KÖZSÉGI NÉPTANÁCS

473.

1919

17. NÉPTÖRVÉNY A KÖZSÉGI NÉPTANÁCSRÓL

1. § Addig, amíg a községek – értve alattuk a r. t. városokat is – közigazgatásának újjászervezése és részletes szabályozása megtörténik, a községi képviselő-testület hatásköre a községi néptanácsra száll át.

2. § A községi néptanács elnökből, választott tagokból és azokból az elöljárósági tagokból áll, akiket a ma hatályban álló jogszabályok szerint a községi képviselő-testület gyűlésein ülési és szavazati jog illeti meg, és akiket ez a jog ezután is megillet.

A községi néptanácsnak legtöbb adót fizető tagja nincs.

3. § A községi néptanács elnöke a községi bíró, illetőleg a r. t. város polgármestere.

[...]

10. § Az e törvény alapján megalakult községi néptanács ugyanazt a hatáskört gyakorolja, mint amely a községi képviselő-testületet a korábbi törvények értelmében megillette. [...]
BK 1919. FEBRUÁR 15. I. KÖT. 35. SZ. 348–351. P.

A VÁROSI KÖZIGAZGATÁS

474.

1919
8. NÉPTÖRVÉNY
a városok közigazgatási szervezetének ideiglenes módosításáról
1. § Addig, amíg a törvényhatósági és a községi közigazgatás újjászervezése megtörténik – a törvényhatósági joggal felruházott városok törvényhatósági bizottságainak és a r. t. városok képviselő-testületeinek, továbbá az ezek kebeléből alakult összes bizottságoknak s az eddigi törvényhatósági bizottsági és képviselő-testületi tagok mindennemű kiküldetésének megszüntetése mellett – azok jogkörét teljes felelősség mellett tölti be.
2. § A városi néptanács áll a városi tanácsnak tisztviselő tagjaiból és azokból a tagokból, akiket a főispáni tennivalók ellátására jogosított kormánybiztos az illető városnak az 1918: I. néptörvény szerint városi törvényhatósági, illetőleg községi választói joggal felruházott lakosai közül kiküld. Ezeknek a kiküldött tagoknak száma legalább kettővel legyen, és legfeljebb néggyel lehet nagyobb a tisztviselő tagok számánál.
[...]
4. § A városi néptanács hatáskörébe tartoznak mindazok az ügyek, amelyeket előző törvények a törvényhatósági közgyűlés, illetőleg a képviselő-testületi gyűlés hatáskörébe utalnak. A városi tanács eddigi jogköre, így választási jogköre is érintetlen marad. [...]
A városi néptanács ülései nyilvánosak.
5. § A városi néptanács választja mindazokat a tisztviselőket, akiket a törvényhatósági bizottság, illetőleg a képviselő-testület közgyűlése választott, kivéve a városi tanács tagjait és a közgyűlésen eddig szavazati joggal felruházott tisztviselőket. [...]
6. § A törvényhatósági joggal felruházott városokban a városi tanács ülésein az eddigi tisztviselő tagokon kívül résztvesznek – azonban szavazati jog nélkül – a néptanácsnak azok a tagjai, akiket a néptanács – nem tisztviselő tagjai közül – az ügyek intézésének irányítására és ellenőrzésére a városi tanácsba kiküld. Ezeknek a kiküldött tagoknak a száma azonban nem haladhatja meg a tisztviselő tanácstagok számának a felét.
Ha a jelenlevő nem tisztviselő tagok többsége kívánja, a városi tanács hatáskörébe tartozó bármely ügyet a néptanács döntése alá kell bocsátani, kivéve a városi tanács hatáskörébe utalt választásokat. [...]
BK 1919. JANUÁR 30. I. KÖT. 25. SZ.

A TANYAI IGAZGATÁS

475.

1944
2. TÖRVÉNYCIKK

A TANYAI IGAZGATÁS RENDEZÉSÉRŐL
1. § (1) A törvényhatósági jogú és a megyei városok, úgyszintén a nagy- és kisközségek kötelesek a külterületükön levő népesebb lakott helyeken (sűrűbb tanyai településeken) a közigazgatási tennivalók ellátását oly módon biztosítani, hogy a lakosságnak a közigazgatási hatóságokkal és közegeikkel való érintkezése megkönnyíttessék.
(2) Ahol a helyi viszonyok szükségessé teszik, az (1) bekezdésben említett érdekek biztosítása céljából a tanyai településeken állandó szervezetet (kirendeltséget) kell létesíteni.

(3) A tanyai települések közigazgatásának ellátásáról az érdekelt városok és községek kötelesek a jelen törvény hatálybalépésétől számított egy év alatt szabályrendeletet alkotni. Azt, hogy valamely város, illetőleg község köteles-e ilyen szabályrendeletet alkotni, kétség esetében a belügyminiszter állapítja meg. [...]
2. § A törvényhatósági jogú és a megyei városok, úgyszintén a nagy- és kisközségek az 1. §-a értelmében alkotandó szabályrendeletben a tanyai kirendeltség [1. § (2) bek.] vezetőjét, illetőleg a tanyai igazgatás ellátásával megbízott tisztviselőt a polgármester, illetőleg a községi elöljáróság hatáskörébe tartozó egyes ügyekben önálló intézkedési jogkörrel ruházhatják fel. A tanyai kirendeltség vezetője, illetőleg a tanyai igazgatás ellátásával megbízott tisztviselő az ilyen ügyeket a polgármester, illetőleg a községi elöljáróság nevében intézi; intézkedése hatályosság és az ellene használható jogorvoslat szempontjából olyan tekintet alá esik, mintha azt a polgármester, illetőleg a községi elöljáróság tette volna. [...]
MTVT 33–39. P.

A KÖZIGAZGATÁS REFORMJA

476.

1929
30. TÖRVÉNYCIKK
A KÖZIGAZGATÁS RENDEZÉSÉRŐL

I. Rész. Az önkormányzati testületek újjászervezéséről
● *I. Fejezet. Törvényhatósági igazgatás*
1. § A törvényhatósági bizottság
A törvényhatóság egyetemét a törvényhatósági bizottság képviseli.
2. § A törvényhatósági bizottság tagjai
(1) A törvényhatósági bizottság tagjai:
1. a legtöbb adófizetők közül választott tagok,
2. az összes választók közül választott tagok,
3. a) a szakszerűség képviselete,
b) a vallásfelekezetek képviselete és
c) az érdekképviselet címén tagok,
4. az örökös tagok,
5. a hivatali állásuknál tagok.
[...]
(3) Ugyanannak a törvényhatósági bizottságnak mindenki csak egyféle jogcímen lehet tagja.
(4) Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehet tagja, azonban:
a) a legtöbb adófizetők közül történt választás vagy szakszerűség képviselete címén bárki akárhány törvényhatósági bizottságnak lehet tagja;
b) aki a legtöbb adófizetők közül történt választás címén egy vagy több törvényhatósági bizottságnak a tagja, az az összes választók választása alapján tagja lehet lakóhelye törvényhatósági bizottságának is;
c) aki a vármegye székhelyéül szolgáló törvényhatósági jogú városban lakik, mindkét törvényhatósági bizottságnak bármelyik jogcímen tagja lehet.
3. § Tagok száma
(1) A 2. § (1) bekezdésének 1., 2. és 3. pontjai alá tartozó törvényhatósági bizottsági tagok száma a törvényhatóság lakosainak számához igazodik akként, hogy vármegyében mintegy 750, törvényhatósági jogú városban mintegy 500 lakosra esik egy-egy törvényhatósági bizottsági tag. Számuk vármegyében 150-nél kevesebb és 450-nél több, törvényhatósági jogú városban 120-nál kevesebb és 180-nál több nem lehet.
[...]
(3) Az első bekezdésben említett bizottsági tagoknak 2/5 részét a legtöbb adófizetők, 2/5

részét az összes választók választják, 1/5 részük pedig a 2. § (1) bekezdésének 3. pontja alá tartozó tagok köréből kerül ki.

4. § A szakszerűség képviselete, a vallásfelekezetek képviselete és az érdekképviselet

(1) Szakszerűség képviselete címén tagjai a törvényhatósági bizottságnak:

a) vármegyében: 1. a m. kir. állami rendőrség kerületi főkapitánya, 2. a m. kir. pénzügyigazgató, 3. az államépítészeti hivatal főnöke, 4. a kir. gazdasági felügyelőségnek a törvényhatóság területén működő vezetője, 5. a vármegye területén levő állami főiskola igazgatója, ahol főiskola nincs: a tankerületi főigazgató, 6. a kir. tanfelügyelő, 7. a törvényhatósági m. kir. állatorvos, 8. az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi pénztárának ügyvezetője, 9. a vármegyei számvevőség főnöke, 10. a m. kir. erdőigazgatóságnak a vármegye területén működő vezetője, 11. ahol vármegyei általános tanítóegyesület működik, ennek az egyesületnek az elnöke;

b) törvényhatósági jogú városban: 1. a m. kir. állami rendőrség kerületi főkapitánya, akadályoztatása esetében a m. kir. állami rendőrkapitányságnak a városban működő vezetője, 2. a m. kir. pénzügyigazgató, 3. a kir. gazdasági felügyelőségnek a városban működő vezetője, 4. ahol egyetem vagy más állami főiskola is van, az egyetem rektora, ahol csak más állami főiskola van, a főiskola igazgatója, ahol sem egyetem, sem más állami főiskola nincs, a tankerületi főigazgató, 5. a kir. tanfelügyelő, 6. a törvényhatósági m. kir. állatorvos, 7. az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi pénztárának ügyvezetője.

[...]

5. § Örökös tagok

(1) A törvényhatósági bizottság közgyűlése, a kijelölő-bizottság előterjesztésére, a közélet terén érdemeket szerzett férfiak közül elsősorban a törvényi hatóság lakosainak sorából örökös tagokat választ.

[...]

(6) Örökös taggá azt a férfit lehet megválasztani, aki bárhol törvényhatósági bizottsági taggá választható, ha nem lakik is a törvényhatóság területén. Tényleges szolgálatban álló miniszterek, államtitkárok, főispánok és olyan köztisztviselők, akik szakszerűség képviselete címén vagy hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak, nem választhatók meg örökös tagokká. Az az örökös tag, aki később kerül a felsorolt állások bármelyikébe, örökös tagsági jogait a tényleges szolgálat ideje alatt nem gyakorolhatja.

(7) Az örökös tagok száma nem lehet több a 2. § (1) bekezdése 1–3. pontjai alá tartozó tagok együttes létszámának 5%-ánál.

6. § Hivatali állásuknál fogva törvényhatósági bizottsági tagok

(1) A törvényhatósági bizottságnak hivatali állásuknál fogva tagjai:

A) vármegyében az alispán, a főjegyző, a másodfőjegyzők, a t. főügyész, az árvaszéki elnök, a t. főorvos, a járási főszolgabírák, az árvaszéki ülnökök, az alügyészek és a megyei városok polgármesterei;

B) törvényhatósági jogú városban a polgármester, a helyettes polgármester, a főjegyző, a városi tanácsnokok, az árvaszéki elnök, az árvaszéki ülnökök, a t. főügyész, az alügyészek, a t. főorvos, a városi mérnöki hivatal vezetője, a városi erdészeti hivatal vezetője és a főszámvevő.

[...]

7. § Törvényhatósági választójog és választhatóság

[...]

(3) A törvényhatósági bizottság tagjává csak azt a férfit lehet megválasztani [...], akinek a választás időpontjában az (1) bekezdés értelmében választójoga van, ha 30. életévét betöltötte, bárhol bármilyen állami egyenes adót vagy a törvényhatóság területén községi adót fizet, és törvényhatósági jogú városban: írni-olvasni is tud. Törvényhatósági jogú városban az előbb felsorolt feltételek mellett a 2. § (1) bekezdésének 2. pontja alá tartozó törvényhatósági bizottsági tagok csoportjában meg lehet választani azt a nőt is, aki a középiskolát elvégezte, vagy akinek ezzel egyenlő értékű iskolai képzettsége van.

[...]

(5) A legtöbb adófizetők csoportjában azt is meg lehet választani, aki nem lakik a törvényhatóság területén.

[...]

9. § A legtöbb adófizetők névjegyzéke

(1) A legtöbb adófizetők névjegyzékét ötévenként, a választást közvetlenül megelőző szeptember hó 30-ig a községek, illetőleg a városi adóhivatalok kimutatásai alapján, a számításba vehető adóösszegek nagyságának sorrendje szerint az igazoló választmány állítja össze és teszi közzé.

(2) A legtöbb adófizetők névjegyzékébe csak azt a férfit lehet felvenni, akinek valamelyik törvényhatóság területén törvényhatósági választójoga van, és a választás évében 30. életévét betölti.

(3) A névjegyzékbe, az adóösszegek nagysága szerint következő sorrendben: vármegyében háromszor, törvényhatósági jogú városban hatszor annyi legtöbb adófizetőnek a nevét kell felvenni, ahány legtöbb adófizetők közül választott rendes tagja van a törvényhatósági bizottságnak.

(4) A községek, illetőleg a városi adóhivatalok által készített kimutatások összeállításánál a törvényhatóság területén kivetett földadót, házadót, az ezek után kivetett községi pótadót és a törvényhatósági jogú városnak vagy a vármegye területén fekvő községeknek javára eső általános kereseti adót – beleértve az alkalmazottak kereseti adóját is – kell számításba venni.

[...]

(6) Kétszeresen kell számítani annak adóját:

a) aki a Magyar Tudományos Akadémia tagja;

b) akinek valamely főiskolán vagy ezzel tanértékre nézve egyenrangú iskolán szerzett és a magyar államban érvényes oklevele vagy államvizsgálati bizonyítványa van, vagy aki a főiskolával tanértékre egyenlő értékű katonai iskolát végzett;

c) aki a vitézi rendnek egyéni érdeme alapján tagja, vagy aki az arany vitézségi érem tulajdonosa.

[...]

(8) A férj vagy atya adóösszegébe a feleség, illetőleg a kiskorú gyermekek adóösszegét is be kell számítani, kivéve ha a feleség, illetőleg a kiskorú gyermekek vagyonát nem kezeli.

(9) Ha többen egyenlő nagyságú adóösszeg alapján jutnának a névjegyzékbe, sorrendi elsőbbsége van annak, akinek az adóját kétszeresen számították; egyébként az igazoló választmány elnöke sorshúzással dönt.

[...]

22. § A törvényhatósági bizottság közgyűlésének hatásköre

(1) A törvényhatósági bizottság közgyűlésének hatásköre a törvényhatóság területét, szervezetét és gazdaságát érintő és általában azokra a kérdésekre terjed ki, amelyekben a törvényhatóság állásfoglalását vagy irányító akaratát kell kifejezésre juttatni.

(2) Ehhez képest a törvényhatósági bizottság közgyűlése:

1. gyakorolja a politikai[...], levelezési, felírási jogot, a közigazgatási bírósági panaszjogot[...] és a jelen törvényben megállapított fegyelmi jogkört;

2. alkotja a törvényhatósági szabályrendeleteket;

3. határoz a területét érintő és a szervezetével kapcsolatos és hozzáutalt kérdésekben;

4. tárgyalja a számonkérőszék jelentését, a törvényhatóság első tisztviselőjének jelentését, valamint a közigazgatási bizottság jelentéseit és javaslatait;

5. felügyeletet gyakorol a közigazgatás önkormányzati szerveinek működése felett;

6. beiktatja a főispánt, és tőle az esküt kiveszi;

7. határoz a felfüggesztett törvényhatósági első tisztviselő helyettesítése, az összes törvényhatósági tisztviselők felelősség alóli felmentése és a törvényhatósági tisztviselők nyugdíjazása kérdésében;

8. választja a törvényhatóság választás alá eső tisztviselőit, a törvényhatósági bizottság örökös tagjait, a bizottságok és választmányok választás alá eső tagjait, a felsőházba küldendő rendes és póttagokat és mindazokat, akiket valamely közjogi szervhez a törvényhatóság képviseletében választás útján kell kiküldeni;

9. irányítja saját gazdasági természetű ügyeit, megállapítja a költségvetést és zárszámadást, törvényhatósági jogú városban a beruházási és a városrendezési tervet;

10. határoz a vagyonszerzés, elidegenítés vagy megterhelés, terhes szerződés vagy egyezség kötése kérdésében, azonban ez a jog vármegyében 10 000, törvényhatósági jogú városban 50 000 pengő értékig a kisgyűlés hatáskörébe tartozik; [...];

11. határoz a törvényhatóság vagyona, jövedelmének hovafordítása, a saját és kezelésben levő készpénzek gyümölcsöztetése, [...], középületek emelése, közintézmények és üzemek, berendezések, vállalatok létesítése és rendeltetése, szervezeti és kezelési módjuk megállapítása kérdésében, [...];

12. megállapítja a törvényhatósági közgyűlés és kisgyűlés ügyrendjét, üléseinek számát és időközeit, és

13. határoz a községi képviselőtestületek feloszlatásának tárgyában teendő előterjesztés kérdésében.

[...]

34. § A kisgyűlés szervezete

[...]

(2) A kisgyűlés tagjai:

A) vármegyében: az alispán, a főjegyző, az árvaszéki elnök, a tiszti főügyész, [...], a tiszti főorvos, továbbá a törvényhatósági bizottság közgyűlése által tagjai közül öt évre választott tizenhat, húsz vagy huszonnégy tag, akiknek számát a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg akként, hogy ez a szám a törvényhatósági bizottság összes tagjai számának 10%-át nem haladhatja túl;

B) törvényhatósági jogú városban: a polgármester, a helyettes polgármester, a főjegyző, az a két városi tanácsnok, akiket a törvényhatósági bizottság közgyűlése a kisgyűlés tagjává megválasztott, a tiszti főügyész, [...], a tiszti főorvos, továbbá a törvényhatósági bizottság tizenhat, húsz vagy huszonnégy tagja, akiknek számát a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg akként, hogy ez a szám a törvényhatósági bizottság összes tagjai számának 15%-át nem haladhatja meg. Az utóbb említett tagoknak 3/4 részét a törvényhatósági bizottság közgyűlése tagjai sorából öt évre választja, 1/4 részét pedig a főispán a törvényhatósági bizottság tagjai közül öt évre kinevezi.

35. § A kisgyűlés hatásköre

(1) A törvényhatósági kisgyűlés:

1. első fokon intézkedik (határoz) azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben az intézkedés (határozás) joga e törvény hatálybalépésének időpontjában a törvényhatósági bizottságot illette, de amelyeket ennek a törvénynek 22. § (2) bekezdése nem sorol fel;

2. másodfokon határoz azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben a törvény hatálybaléptekor másodfokon a törvényhatósági bizottság volt hivatott határozni;

3. előkészíti a törvényhatósági bizottsági közgyűlés elé terjesztendő ügyeket.

(2) A kisgyűlés határozatai ellen a felterjesztési jog a főispánt ugyanabban a keretben illeti meg, mint a törvényhatósági bizottság közgyűlésének határozataival szemben.

[...]

● *II. Fejezet. Községi igazgatás*

37. § „Megyei város" elnevezés

Ennek a törvénynek életbelépésétől kezdve a rendezett tanácsú városok a „megyei város" nevet viselik.

[...]

40. § Községi legtöbb adófizetők

(1) Legtöbb adófizetés címén a képviselőtestület tagja, illetőleg a községben nem lakó legtöbb adófizetőnek, a nőknek, kiskorúaknak, gondnokság alatt állóknak, illetőleg ezek törvényes képviselőinek megbízottja csak az lehet, akinek a törvényhatóság területén levő bármely községben a 41. § értelmében községi választójoga van.

[...]

● *III. Fejezet. A törvényhatóságokat és a községeket érintő rendelkezések*

[...] 44. § A városi tanács megszűnése

(1) Azokban az ügyekben, amelyek eddig a törvény vagy szabályrendelet értelmében a törvényhatósági, illetőleg a r. t. városi tanács intézkedő (határozó) hatáskörébe tartoztak, jövőre a polgármester egyéni hatóságként intézkedik és határoz.

[...]

(3) A törvényhatósági jogú és a megyei városok tanácsa ennek a törvénynek hatálybalépésével megszűnik. [...]

MTVT 333–408. P.

MEZŐGAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELET

477.

1920

18. TÖRVÉNYCIKK

A MEZŐGAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETRŐL

Első fejezet

Mezőgazdasági bizottságok

1. § Minden vármegyében vármegyei mezőgazdasági bizottságot, minden járásban járási mezőgazdasági bizottságot, minden törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városban városi mezőgazdasági bizottságot és azokban a községekben, amelyekre nézve a vármegyei közigazgatási bizottság szükségesnek tartja és elrendeli, községi mezőgazdasági bizottságot kell alakítani.

Ha különleges körülmények több szomszédos községben közös községi mezőgazdasági bizottság alakítását tennék célszerűvé, erre nézve a járási főszolgabíró intézkedhetik.

Rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városban azokat a tennivalókat is a városi mezőgazdasági bizottság végzi, amely tennivalókat ez a törvény vagy más törvényes rendelkezés a járási mezőgazdasági bizottságok hatáskörébe utal; törvényhatósági joggal felruházott városban pedig a vármegyei mezőgazdasági bizottság tennivalóit is a városi mezőgazdasági bizottság végzi.

2. § Minden mezőgazdasági bizottság választott és hivatalból való tagokból áll.

[...]

15. § Különös szaktudást igénylő ügyekben szavazati jogosultság nélkül olyan szakemberek is bevonhatók az egyes bizottságok tárgyalásaiba, akik a bizottságnak nem tagjai.

Ha működési területükön belül állami közigazgatási hivatalok vezetői hivatnak meg valamely mezőgazdasági bizottság ülésére, azon ők vagy helyetteseik megjelenni s a bizottságnak a hivatali titoktartás megsértése nélkül megadható minden tájékozást és felvilágosítást megadni kötelesek.

16. § A mezőgazdasági bizottságok működésük területén a mezőgazdaság, mezőgazdasági lakosság és mezőgazdasági munkásság egyetemes érvekeinek képviseletére hivatottak.

Ennélfogva jogosítva vannak tárgyalás alá venni mindazokat a kérdéseket, melyek területükön a mezőgazdasági termelést, a gazdasági rendet, a mezőgazdasággal kapcsolatos beszerzést, értékesítést, hitelügyet, közlekedést, továbbá a gazdák, mezőgazdasági mun-

kások és cselédek helyzetét, egymáshoz való viszonyukat, valamint a gazdatársadalmi és népjóléti viszonyokat érintik.

Ama közigazgatási hatóság előtt, amelynek hatósági területére kiterjedőleg működnek, jogosítva és hivatva vannak feltárni az említett érdekeket, javasolni és szorgalmazni a szükségesnek látszó hatósági intézkedéseket, rendszabályokat vagy szabályrendeleteket, másrészt pedig saját hatáskörükben kezdeményezni a célszerűnek látszó intézményeket.

17. § Minden mezőgazdasági bizottság saját működési területén köteles figyelemmel kísérni a közigazgatási hatóságoknak azokat az intézkedéseit, amelyek a mezőgazdaságra vonatkoznak és azt a körülményt, megtörténnek-e olyan időben a mezőgazdaságot érintő intézkedések, amikor azokat a mezőgazdaság érdekei megkövetelik.

Tapasztalataihoz képest megkereséseket és javaslatokat intézhet az illető közigazgatási hatósághoz.

A mezőgazdasági bizottságok a közigazgatási hatóságoknak és közigazgatási hivataloknak minden olyan határozatai és intézkedései ellen, amelyekről azt tartják, hogy területükön a mezőgazdaság vagy a mezőgazdák, gazdasági munkások és cselédek egyetemes érdekeire sérelmesek vagy az említett érdekeknek meg nem felelnek, az érdekelt felek részére nyitva álló határidőben fellebbezéssel élhetnek mindazokhoz a hatóságokhoz, amelyekhez a sérelmes határozat vagy hatósági intézkedés szabály szerint fellebbvihető.

18. § A közigazgatási hatóságok és hivatalok a mezőgazdasági bizottságok megkereséseit és javaslatait tárgyalás alá venni s azoknak, valamint fellebbezéseiknek elintézéséről az illető mezőgazdasági bizottságot értesíteni kötelesek.

19. § Az intézkedésre hivatott közigazgatási hatóságok és hivatalok az egész hivatali területükre kiterjedőleg működő mezőgazdasági bizottság véleményét kötelesek kikérni minden olyan általános természetű intézkedés előtt, amely a mezőgazdaság vagy az azzal foglalkozók egyetemes érdekeit érinti, s amely intézkedéseknél a mezőgazdasági érdekek különleges mérlegelésének helye lehet.

A bizottság véleményének közlése az ügy természete és elintézésének sürgőssége szerint záros határidőhöz köthető; a vélemény közlésének elmaradása azonban a hatósági intézkedést nem késleltetheti, s a hatóság részére mulasztás indokául nem szolgálhat.

A véleményadásra felszólított mezőgazdasági bizottság álláspontja az intézkedésre hivatott hatóságot vagy hivatalt nem kötelezi, de az attól eltérő intézkedés a véleményt adó bizottsággal is oly időben közlendő, hogy alkalma legyen közérdekből esetleg fellebbvitellel élni, ha ennek a fennálló szabályok szerint helye van.

[...]

22. § A földmívelésügyi miniszter a hatóságok törvényes jogkörének sérelme nélkül a községi, járási és vármegyei mezőgazdasági bizottságokat a mezőgazdaság körébe tartozó bármely gazdasági feladat keresztülvitelével is megbízhatja. Ilyen esetben a bizottságok közhivatali minőségben és közhivatali felelősséggel járnak el.

23. § Minden mezőgazdasági bizottság tagjai sorából elnököt, alelnököt és jegyzőt választ. [...]

24. § A községi mezőgazdasági bizottságok felügyeleti hatósága a járási mezőgazdasági bizottság, amelynek, valamint a rendezett tanácsú városok mezőgazdasági bizottságának, felügyelő hatósága a vármegyei mezőgazdasági bizottság. A vármegyei mezőgazdasági bizottság és a törvényhatósági joggal felruházott város mezőgazdasági bizottsága felett a felügyeletet a mezőgazdasági kamara gyakorolja. A felügyelet a működés irányításában és ellenőrzésében áll. A főfelügyeletet valamennyi bizottság felett a földmívelésügyi miniszter gyakorolja.

[...]

Második fejezet
Mezőgazdasági kamarák

27. § A mezőgazdaság fejlesztésére és irányítására, valamint a mezőgazdasági lakosság különleges érdekeinek egyetemes előmozdítására és képviselésére mezőgazdasági kamarákat kell alakítani. Számukat, székhelyüket és működési területüket a földmívelésügyi miniszter állapítja meg, s a törvényhozásnak utólag bejelenti.

28. § A mezőgazdasági kamara rendes és kültagokból áll.

A rendes tagok részben választás, részben hivatali tisztjük alapján tagjai a kamarának.

A választás alá eső rendes tagokat a kamara területébe tartozó vármegyék és törvényhatósági joggal felruházott városok mezőgazdasági bizottságai tagjaik sorából választják.

A választott tagok és póttagok számát és egy-egy törvényhatóságra eső hányadát első ízben a földmívelésügyi miniszter állapítja meg, későbbi választásoknál e tekintetben a kamara alapszabályai irányadók.

A választott rendes tagok és póttagok számát úgy kell megállapítani, hogy a mezőgazdasági érdekeltségnek a 4. szakaszban említett mindenik csoportja egyenlően legyen képviselve.

29. § A kamarai tagok és póttagok választása titkos szavazással történik. Megválasztottak a legtöbb szavazatot nyerők.

[...]

32. § Hivatalból rendes tagjai a mezőgazdasági kamarának a legalább is egy egész törvényhatóság területére kiterjedőleg törvényesen megalakult és ilyen módon működő mezőgazdasági egyesületek és mezőgazdasági munkásegyletek elnöke és egy-egy vezető tisztviselője arra az időre, míg tisztjüket betöltik. Rendes tagjai továbbá a mezőgazdasági kamarának ama gazdasági szövetkezetek vidéki központjainak elnöke és egy-egy vezető tisztviselője, mely szövetkezeti központokat a földmívelésügyi miniszter az illetékes mezőgazdasági kamara meghallgatásával kijelöl. Rendes tagja továbbá a kamarának a kamara területén levő és vidéki központba nem társult gazdasági szövetkezetek azonos célokat szolgáló csoportjainak két-két képviselője, kiket az említett szövetkezeteknek a földmívelésügyi miniszter részéről megállapított csoportjai tagjaik sorából választanak.

33. § A mezőgazdasági kamarák a közgazdaság, mezőgazdaság és mezőgazdasági munkásügyek körül érdemeket szerzett és a kamara területén lakó egyének sorából a választott rendes tagok számának egynegyed részéig kültagokat is választhatnak a kamarába. A kültagok szavazati jogosultság nélkül tanácskozási joggal vesznek részt a kamarai üléseken.

34. § A mezőgazdasági kamarák feladata egyfelől az, hogy a mezőgazdaság fejlesztése körül segítségére legyenek a kormányzatnak és a földmívelésügyi igazgatásnak, másfelől pedig, hogy az ország közgazdaságában és társadalmában előmozdítsák és képviseljék a mezőgazdaság, a birtokosok és mezőgazdasági munkások egyetemes érdekeit.

Kötelességük tehát állandóan figyelemmel kísérni, tanulmányozni és feltárni területükön mindazokat a jelenségeket, amelyek az ottani mezőgazdasági termeléssel és az ott élő mezőgazdasági lakosság helyzetével összefüggenek. Feladatuk továbbá, hogy megfigyeléseik alapján megjelöljék területükön a birtokmegoszlásnak azt az alakulását, a gazdálkodásnak azokat az irányait és módjait, amelyektől a termelésben legtöbb eredmény s a mezőgazdasági lakosság minden rétegére legkedvezőbb helyzet várható.

Figyelemmel kell kísérniök más közgazdasági ágak, nevezetesen az ipar, kereskedelem, közlekedés, pénzügy- és vámpolitika fejlődését és a kamara területéhez tartozó vidék termelésére és mezőgazdasági helyzetére gyakorolt kilátásait.

A tapasztaltakhoz képest szükség szerint megfelelő társadalmi, közigazgatási, kormányzati és törvényhozási intézkedéseket javasolhatnak, vagy pedig saját hatáskörükben a termelés helyes szervezésére és egyáltalán a gazdálkodás eredményességének emelésére megfelelő intézményeket, berendezéseket létesíthetnek és fenntarthatnak.

35. § A mezőgazdasági kamara mint a területén levő vármegyei mezőgazdasági bizottságok közvetlen felügyelő hatósága irányítja és támogatja a felügyelete alatt álló mezőgazdasági bizottságok működését. A gazdasági egyesületekkel, gazdakörrel, mezőgazdasági munkásegyletekkel szükség szerint összeköttetésbe lép, és a gazdatársadalom, valamint a gazdasági munkások további közérdekű szervezkedését elősegíti.

36. § A földmívelésügyi miniszter a hatóságok törvényes jogköreinek sérelme nélkül a mezőgazdasági kamarát a mezőgazdaság körébe tartozó bármely gazdasági feladat keresztülvitelével is megbízhatja. Ilyen esetben a kamara közhivatali minőségben és közhivatali felelősséggel jár el.

37. § A mezőgazdasági kamarák előterjesztéseiket a minisztériumokhoz és a törvényhozáshoz közvetlenül intézik. A törvényhatóságokkal, közhatóságokkal, közhivatalokkal, magántestületekkel és magánosokkal, valamint egymással közvetlenül érintkezhetnek.

Törvényhatóságok, közhatóságok és hivatalok kötelesek a mezőgazdasági kamarák megkereséseit és javaslatait tárgyalás alá venni, s az elintézésről a megkereső kamarát értesíteni.

A kamarák hivatalos levelezése postabérmentes.

[...]

47. § A mezőgazdasági kamara olyan kiadása fedezésére, amelyet saját bevétele vagy állami hozzájárulás nem fedez, a földmívelésügyi miniszter jóváhagyásával mezőgazdasági kamarai illetéket vethet ki.

48. § A mezőgazdasági kamarai illetéket a kamara kerületében földadó alá eső mezőgazdasági földbirtokok és az ilyen földbirtokok haszonbérlete után kell fizetni. Ezt az illetéket a földbirtokosokra és más haszonélvezőkre az állami földadó, haszonbérlőkre pedig a haszonbérlet utáni kereseti adójuk alapján kell kivetni, de legfeljebb az említett állami adóknak 4%-ig terjedhető összegében. Fizetésére az köteles, aki a kivetés alapjául szolgáló adó fizetésére kötelezve van.

A földadókataszterben az erdőmívelési ágban felvett földbirtok után mezőgazdasági kamarai illeték ki nem vethető.

A kamara által kivetett kamarai illeték a közadókkal együtt hajtandó be.

Egyébként az illetékek kivetésének, beszedésének és a kamara pénztárába való beszolgáltatásának részletes szabályait a pénzügyminiszter a földmívelésügyi miniszterrel egyetértően rendelettel állapítja meg.

49. § A mezőgazdasági kamara törvényes megalakulásától kezdve jogképes, és e törvény korlátai között saját neve alatt jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat, a bíróságok előtt pert indíthat és perbe fogható.

A kamarát elnöke vagy helyettese képviseli. Olyan okirat, amellyel a kamara magát vagyonjogilag lekötelezi, csak úgy szolgál a kamara ellen bizonyítékul, ha az elnök vagy helyettese, továbbá a kamarai tanács egy tagja és a kamara igazgatója aláírásával el van látva.

50. § A mezőgazdasági kamarák felett a felügyeletet a földmívelésügyi miniszter gyakorolja. Az országos mezőgazdasági kamara meghallgatása után a földmívelésügyi miniszter előterjesztésére a kamarát a minisztertanács feloszlathatja. Ebben az esetben a kamara újraalakulása iránt 60 napon belül kell intézkedni.

Az újraalakuló kamara a feloszlatott helyébe lép. A helyébe lépésig a felosztott kamarát, habár működése meg is szűnik, fennállónak kell tekinteni.

Harmadik fejezet

Országos mezőgazdasági kamara

51. § Az országos mezőgazdasági kamara mezőgazdasági kamarák által választott tagokból áll. Minden mezőgazdasági kamara tagjai sorából 15 rendes és 10 póttagot választ az országos mezőgazdasági kamarába, és pedig olyanképpen, hogy a 4. szakaszban megjelölt mindenik érdekeltségi csoport egyenlően képviselve legyen.

Az országos mezőgazdasági kamarának rendes tagjai még azoknak az országos mezőgazdasági és munkástestületeknek, mezőgazdasági szövetkezeteknek elnöke és igazgatója, amelyeket az országos mezőgazdasági kamara javaslatára a földmívelésügyi miniszter kijelöl.

[...]

53. § Az országos mezőgazdasági kamarának feladata, hogy országos szempontból tárgyalva a magyar mezőgazdaságot érintő kérdéseket, a kormányzatnak a mezőgazdaság irányításában segédkezet nyújtson.

Az országos mezőgazdasági kamara egyetemes országos szempontból felülbírálja az egyes mezőgazdasági kamarák által előterjesztett véleményeket és javaslatokat, véleményezőleg nyilatkozik a kormányzat részéről hozzáutalt kérdésekben; saját javaslataival és indítványaival törekszik a mezőgazdaság helyes irányú fejlődését elősegíteni és a mezőgazdaság, a gazdatársadalom és munkásosztály egyetemes érdekeit előmozdítani és az ország kormányzata előtt képviselni.

54. § Különös feladata az országos mezőgazdasági kamarának az egyes mezőgazdasági kamarák működésének figyelemmel kísérése és felettük felügyelet gyakorlása. [...]

MTVT 102–131. P.

478.

1921

42. TÖRVÉNYCIKK

A GAZDASÁGI FELÜGYELŐI SZOLGÁLATRÓL

1. § A m. kir. gazdasági felügyelők a földmívelésügyi minisztérium fennhatósága alá tartozó állami tisztviselők. Létszámukat és az alkalmazásukkal felmerülő költségeket, és pedig úgy a személyi, mint a dologi kiadásokat, a földmívelésügyi tárca költségvetésében kell előirányozni.

[...]

5. § A m. kir. gazdasági felügyelők személyzetéből a vármegyei törvényhatóságok székhelyén vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőségeket kell felállítani. [...]

6. § A vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőségeknek mint a földmívelésügyi minisztérium külső hivatali szerveinek feladata, hogy a földmívelésügyi minisztert működési területük mezőgazdasági viszonyairól mindenkor szakszerűleg tájékoztassák, és a földmívelésügyi kormányzatnak a mezőgazdaság előmozdítását célzó kezdeményezéseit működésük területén megvalósítsák.

Feladatkörük kiterjed a mezőgazdaság mindazon ágaira, amelyek szolgálatára a földmívelésügyi kormányzat a vármegye területén külön szakhivatalokkal nem rendelkezik, azonban e szakhivatalokkal is állandó érintkezést és együttműködést kell fenntartaniok. A vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőségek képviselik működésük területén a földmívelésügyi kormányzatot mindazokban a hivatali eljárásokban, amelyekben a mezőgazdaság érdekei érintve vannak, kivéve, ha a földmívelésügyi miniszter esetről-esetre másként intézkedik. Egyébként a vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőségek végzik működési területükön a mezőgazdasági igazgatás keretében felmerülő mindazokat a tennivalókat, amiket törvényi intézkedések a m. kir. gazdasági felügyelőségekre ruháznak, és amiket a földmívelésügyi miniszter állandóan vagy esetről esetre a m. kir. gazdasági felügyelőségekre rábíz.

[...]

9. § A vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőség vezetője egyúttal a vármegyei törvényhatóság, közigazgatási bizottság, árvaszék és a vármegye első tisztviselőjének, a járási m. kir. gazdasági felügyelő pedig a járási főszolgabírónak, mezőgazdasági ügyekben szaktanácsadója, és azok felhívására mezőgazdasági szakkérdésekben véleményt adni és javaslatot tenni köteles.

10. § A mezőgazdasági érdekek védelme és előmozdítása céljából a vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőség vezetője és a járási m. kir. gazdasági felügyelő a 9. §-ban megjelölt hatóságoknak önálló előterjesztést és javaslatot is tehet, melyet azoknak tárgyalniok kell. [...]

MTVT 366–369. P.

479.

1937
17. TÖRVÉNYCIKK

A MEZŐGAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETRŐL SZÓLÓ 1920:18. TC. KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS MÓDOSÍTÁSÁRÓL

II. A mezőgazdasági kamarákra vonatkozó rendelkezések

8. § Hivatalból rendes tagjai a mezőgazdasági kamarának ama törvényhatóságok első tisztviselői, valamint ama vitézi törzsszékek egy-egy kiküldöttje is, amelyekre a kamara működési területe kiterjed, továbbá a kamara területén székelő vármegyei és törvényhatósági jogú városi m. kir. gazdasági felügyelőségek vezetői.

Hivatalból rendes tagjai a mezőgazdasági kamarának a kamara területén legalább is egy egész törvényhatóság, de legfeljebb a kamara területére kiterjedőleg láttamozott alapszabályok alapján működő önálló, általános mezőgazdasági célú azoknak az egyesületeknek és munkásegyesületeknek az egyesületi közgyűlés által választott két-két kiküldöttje, amely egyesületeket a földmívelésügyi miniszter az illető kamara és az országos mezőgazdasági kamara javaslatára tagok kiküldésére feljogosít.

Hivatalból rendes tagjai a mezőgazdasági kamarának a kamara területén legalább is egy törvényhatóság, de legfeljebb a kamara területére kiterjedőleg láttamozott alapszabályok alapján működő, a második bekezdés alá nem eső mezőgazdasági egyesületek (munkásegyesületek) által együttesen választott két kiküldött, valamint a mezőgazdasági kamara területén székhellyel bíró mezőgazdasági szövetkezetek által ugyancsak együttesen választott két kiküldött. Azokat az egyesületeket (munkásegyesületeket), illetőleg szövetkezeteket, amelyek a választásban résztvenni jogosultak, az illető kerületi mezőgazdasági kamara és az országos mezőgazdasági kamara javaslatára a földmívelésügyi miniszter jelöli ki. A kiküldöttek választásának módját a földmívelésügyi miniszter rendelettel állapítja meg. A földmívelésügyi miniszter a jelen bekezdésben említett egyesületek kiküldötteinek a számát indokolt esetben, a mezőgazdasági kamarának az országos mezőgazdasági kamara útján tett felterjesztésére, legfeljebb négyre felemelheti.

A mezőgazdasági kamarákba tagküldésre jogosult egyesületeknek (munkásegyesületeknek, szövetkezeteknek) a feljogosítása, nemkülönben az ezek által kiküldött tagok megbízatása csak egy választási időszakra (1920: XVIII. t.-e. 30. § első bekezdése) szól. Ez a rendelkezés azokra az egyesületekre (munkásegyesületekre, szövetkezetekre), illetőleg tagokra is vonatkozik, amelyeknek feljogosítása, illetőleg akiknek kiküldése megelőzte a jelen törvény hatálybaléptét.

Az 1920: XVIII. t.-c. 32. §-a hatályát veszti.

9. § Azok közül, akik a kamara életében különösen kiváló érdemeket szereztek, legfeljebb öt örökös tiszteletbeli tagot lehet választani. Az örökös tiszteletbeli tagokat a rendes tagok tagsági jogai illetik meg.

[...]

III. Az országos mezőgazdasági kamarára vonatkozó rendelkezések

[...]

17. § [...] Hivatalból rendes tagjai az országos mezőgazdasági kamarának a láttamozott alapszabályok alapján működő azoknak az országos mezőgazdasági egyesületeknek és mezőgazdasági munkásegyesületeknek, továbbá azoknak az országos jelentőségű mezőgazdasági szövetkezeteknek, továbbá azoknak az országos jelentőségű mezőgazdasági szövetkezeteknek az egyesületi, illetőleg szövetkezeti közgyűlés által választott két-két kiküldöttje, amelyeket a földmívelésügyi miniszter az országos mezőgazdasági kamara javaslatára tagküldésre feljogosít.

Hivatalból rendes tagjai az országos mezőgazdasági kamarának az ügyvezető vitézi törzskapitány és a vitézi rend főszéktartóságának egy mezőgazdasági szakelőadója is. [...]
MTVT 147–158. P.

A KÖZIGAZGATÁS IDEIGLENES RENDEZÉSE

480.

A KORMÁNY 14/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZIGAZGATÁS IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL

A rendkívüli helyzetben az Ideiglenes Nemzeti Kormány csak fokozatosan tudja végrehajtani az államszervezet helyreállításának és az önkormányzati szervek újjáalakításának óriási feladatait. Éppen ezért szükséges, hogy a helyi önkormányzatok önállóan és a maguk erejéből gondoskodjanak az igazgatási szervek létrehozásáról és működésük biztosításáról, azoknak az elveknek megfelelően, amelyeket az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány elfogadott és kinyilatkoztatott. A helyi önkormányzatok tevékenységének előmozdítása és helyes irányba való elindítása érdekében az Ideiglenes Nemzeti Kormány az Ideiglenes Nemzetgyűlés által adott felhatalmazás alapján az alábbi felhívást, illetve rendeletet adja ki:

Addig is, amíg a közigazgatás országos helyreállítására, az állami és önkormányzati szervek újjászervezésére és eljárására nézve az Ideiglenes Nemzeti Kormány a közeljövőben végleges rendelkezést adhat ki, felhívjuk az ország lakosságát, hogy községenként, városonként és vármegyénként önkormányzati úton gondoskodjék a közigazgatás szerveinek helyreállításáról, illetve megújításáról. Felhívjuk ezért a már megalakult és ezután megalakítandó községi, városi, járási, és törvényhatósági nemzeti bizottságokat, hogy mindenütt alakítsák újjá az önkormányzati testületeket, mint ideiglenes községi képviselőtestületeket, városi képviselőtestületeket és törvényhatósági bizottságokat. Az újjáalakítás végrehajtásánál a következő irányelveket kell szem előtt tartani:

A nemzeti bizottságok mint a demokratikus pártok helyi szövetségei, politikai szervek, tehát maguk ne illeszkedjenek be a közigazgatás szervezetébe. Ellenben a nemzeti bizottságokon keresztül kell újjáalakítani az önkormányzati testületeket oly módon, hogy abban minden demokratikus párt, ezek híján, illetve ahol csak egyes pártok alakultak meg, kiegészítésül a szakszervezeteken és egyéb társadalmi és érdekképviseleti szervezeteken a társadalom minden rétege választás nélkül is arányos képviseletet nyerjen.

Az ideiglenes községi és városi képviselőtestületek és ideiglenes törvényhatósági bizottságok tagjainak száma a községekben és megyei városokban, ahol a közlekedési nehézségek nem gátolják e testületek munkáját, annyi legyen, mint a régi képviselőtestületé volt, ellenben a törvényhatósági jogú városokban megközelítőleg annak a fele, míg a megyei törvényhatóságokban, ahol a közlekedési nehézségek lehetetlenné teszik a nagy taglétszámú testületek működését, megközelítőleg a réginek a negyede.

Az így újjáalakítandó vagy már korábban újjáalakított ideiglenes önkormányzati testületek a régi törvények szerint megalakított önkormányzati testületek jogaiba lépnek, tehát bizottságokat kell alakítaniok, és határozhatnak mindazokban a kérdésekben, amelyek korábban jogkörükbe tartoztak. A mai rendkívüli helyzetben azonban ezen túlmenően is gyakorolniok kell önkormányzati jogaikat. Különösképpen gondoskodniok kell a megürült községi, városi vagy megyei tisztviselői állások választás útján való ideiglenes betöltéséről, valamint az államkormányzat és az önkormányzat összhangzatos működése céljából, a nemzeti bizottságok és a kinevezendő főispánok közbenjöttével, a közigazgatási bizottságok megalakításáról.

Mindezekkel kapcsolatosan a közigazgatás minden tisztviselőjét, akár a régi kormányok vagy a katonai parancsnokságok nevezték ki, akár a régi, illetve az új önkormányzati tes-

tületek választották meg, az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozatában lefektetett elveknek és programnak megfelelően utasítom, hogy a nemzeti bizottságok és az ezeken keresztül megalakított ideiglenes önkormányzati testületek megalakulását ismerjék el, működésüket ne akadályozzák, és ne korlátozzák, és hivatali eljárásaikban határozataikhoz alkalmazkodjanak. Ugyancsak az Ideiglenes Nemzeti Kormány programjának megfelelően arra is utasítunk minden hatóságot, hogy a demokratikus pártok megalakulását ismerjék el, és működésüket ne akadályozzák vagy korlátozzák, kivéve a büntetőjogi felelősségre vonás eseteit.

E rendeletben foglalt felhívások és utasítások mindaddig érvényben maradnak, amíg a közigazgatás újjászervezésére vonatkozó részletes és végleges rendelkezéseket az Ideiglenes Nemzeti Kormány ki nem adja.

Debrecen, 1945. január 4-én.

Dálnoki Miklós Béla s. k.

miniszterelnök

MK 1945. 1. SZ.

A KÖZALKALMAZOTTAK IGAZOLÁSA

481.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 15/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZALKALMAZOTTAK IGAZOLÁSÁRÓL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által Debrecenben 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazás és az 1939: II. tc. 141. §-ában foglalt, a kivételes hatalomról szóló rendelkezés alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány addig is, amíg a felállítandó népbíróságok minden népellenes cselekmény elkövetőjét és a háborús bűnösöket felelősségre vonják, fontos közérdekből a közalkalmazottak igazolása tárgyában a következőket rendeli el:

1. § Minden tényleges szolgálatban álló vagy tényleges szolgálat teljesítése végett visszarendelt nyugállományú közalkalmazottat igazoló eljárás alá kell vonni annak megállapítása végett, hogy az 1939. évi szeptember hó 1. napját követőleg tanúsított magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjai, politikai államtitkári és a honvéd vezérkari főnök, valamint az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kinevezett főispánok igazoltaknak tekintendők.

[...]

4. § Minden, a jelen rendelet hatálybalépésének időpontjában szolgálatot teljesítő vagy szolgálati helyére visszatért közalkalmazott a rendelet hatálybalépésétől számított 3 napon belül, a később visszatérő közalkalmazott pedig visszatérésétől számított 3 napon belül köteles közvetlen hivatali elöljárójához igazoló nyilatkozatot beadni. [...]

E nyilatkozatban a közalkalmazott az 1939. évi szeptember hó 1. napja óta követett politikai magatartását és cselekedeteit, valamint a népellenes törvények és rendeletek végrehajtása során teljesített hivatalos ténykedéseit ismertetni tartozik. Az a közalkalmazott, aki a Vörös Hadsereg bevonulása alkalmával hivatalát elhagyta, ennek okát, a távolléte alatti magatartását és cselekedeteit, valamint visszatérésének körülményeit is előadni köteles.

Az igazoló nyilatkozatban valótlan adatok előadása vagy lényeges körülmények elhallgatása a nyilatkozat keltétől számított 3 éven belül nyugdíjigény nélküli azonnali elbocsájtást von maga után.

A hivatali elöljáró a hozzá beérkezett igazoló nyilatkozatokat, a saját személyére vonatkozó igazoló nyilatkozattal együtt haladéktalanul eljuttatja az igazolóbizottság elnökéhez.

5. § Az igazolási eljárás lefolytatása az igazolóbizottság hatáskörébe tartozik.

Minden járásbírósági székhelyen egy igazolóbizottságot kell létesíteni. A főispán köteles a szükséghez képest egy járásbírósági székhelyen több igazolóbizottságot, vagy minden járásbírósági székhelyen több igazolóbizottságot felállítani.

6. § Az igazolóbizottságok felállítása a területileg illetékes főispán feladata.

Minden igazolóbizottság hét tagból áll.

Az igazolóbizottság öt tagját a főispán sorsolja ki, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt (Demokratikus Polgári Párt, Független Kisgazda Párt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Paraszt Párt, Szociáldemokrata Párt) helyi szervezetei által javaslatba hozott öt-öt párttag közül. Az igazolóbizottságban így minden politikai párt egy-egy taggal van képviselve.

Amennyiben a felállítandó igazolóbizottság székhelyén valamely fent felsorolt politikai párt működést nem fejtene ki, ez esetben a főispán a felsorolásban nem szereplő más demokratikus pártok által javaslatban hozott öt személy közül – ilyen párt hiányában pedig a meglevő demokratikus pártok által ajánlottak közül – sorsolja ki a hiányzó tagot. [...]

A bizottság tagjai kinevezésük, illetve behívásuk folytán igazoltnak tekintendők.

A bizottság tagjai kinevezésüket, illetve behívásukat elfogadni kötelesek.

[...]

11. § Az igazolóbizottság elnöke legalább 8 nappal az igazolási tárgyalás határnapja előtt az igazolás alá vont közalkalmazottak szolgálati helyén szokásos módon (hírlap, kifüggesztés, kidobolás stb.) közhírré teszi azoknak a közalkalmazottaknak a névsorát, akiknek igazolása tárgyában a bizottság határozni fog. Egyúttal felhívja a lakosságot, hogy mindazok, akik az igazolás alá vont valamelyik közalkalmazottnak olyan magatartásáról vagy cselekményéről bírnak tudomással, amely a magyar nép érdekeit sértette vagy sérti, ezt és a vonatkozó bizonyítékaikat, tanúikat a bizottság elnökének szóban vagy írásban jelentsék be.

[...]

12. § [...] a közalkalmazottak ügyeinek tárgyalása zárt ülésben történik. Amennyiben ilyen közalkalmazott ellen bejelentés nem érkezik, s a bizottság tagjainak egyike sem bír tudomással az igazolás alá vontnak népellenes magatartásáról vagy cselekményéről, úgy az igazolóbizottság az igazolás alá vont közalkalmazottat határozattal igazoltnak mondja ki.

13. § Tárgyaláson bírálja el az igazolóbizottság azoknak a közalkalmazottaknak az ügyeit, akik a Vörös Hadsereg bevonulása előtt szolgálati helyükről eltávoztak, továbbá a visszamaradt közalkalmazottak ügyét is, ha ezt a zárt ülésen a bizottság egy tagja kívánja.

[...]

15. § A tárgyalás nem nyilvános.

[...]

19. § Az igazolóbizottság a következő határozatokat hozhatja:

1. Az igazolási eljárás alá vontat igazoltnak jelenti ki.

2. Amennyiben a bizottság megállapítja, hogy nyomatékos gyanú forog fenn a tekintetben, hogy az igazolás alá vont olyan cselekményt követett el, amely súlyánál fogva a népbíróság elé tartozik, ebben az esetben az ügyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány által rövidesen felállítandó népbíróság előtti eljárásra utalja. A népbíróság elé utaló határozatban meg kell jelölni a határozat indokait, a tanúk nevét, címét és az egyéb bizonyítékokat. A népbíróság elé utalt közalkalmazott hivatali működést nem fejthet ki, és a cselekmény súlyához képest szabja meg a bizottság, hogy a közalkalmazott ügyének befejezéséig részesül-e illetményben, s ha igen, annak milyen hányadában.

Az igazolóbizottságnak igazolást kimondó vagy népbíróság elé utaló határozata ellen fellebbezésnek helye nincs. Ezekben az esetekben a tárgyalásról jegyzőkönyvet sem kell felvenni.

3. Ha az igazolóbizottság az igazolás alá vontat igazolhatónak nem találja, de nem állapított meg olyan súlyos cselekményt sem, amely a népbíróság elé utalást indokolná, úgy az alábbi fegyelmi jellegű büntetéseket szabhatja ki.

Az igazolás alá vontat

a) megfeddi,

b) áthelyezésre ítéli, esetleg annak kimondása mellett, hogy vezető állásra alkalmatlan,
c) az előléptetésből meghatározott időre (1–5 év) kizárhatja.

A megfeddést az elnök azonnal foganatosítja.

Amennyiben az igazolóbizottság büntetést szab ki, úgy a tárgyalásról jegyzőkönyv készítendő. Ennek elkészítése a bizottság elnökének feladata, aki e célból a tárgyalásra jegyző kijelöléséről gondoskodni köteles.

[...]

24. § Ez a rendelet 1945. évi január hó 10. napján lép hatályba.

Kelt Debrecenben, 1945. évi január hó 4. napján.

Dálnoki Miklós Béla s. k.

miniszterelnök

MK 1945. 1. SZ.

LAKOSSÁGCSERE

482.

1946
XV. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYARORSZÁG ÉS CSEHSZLOVÁKIA KÖZÖTT LAKOSSÁGCSERE TÁRGYÁBAN BUDAPESTEN 1946. ÉVI FEBRUÁR HÓ 27. NAPJÁN KELT MAGYAR–CSEHSZLOVÁK EGYEZMÉNY BECIKKELYEZÉSÉRŐL

1. § A Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában Budapesten 1946. évi február hó 27. napján kelt magyar–csehszlovák egyezmény az ország törvényei közé iktattatik.

2. § Az 1. §-ban említett egyezmény eredeti magyar és eredeti szlovák szövege a következő:

EGYEZMÉNY
Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában.
A Magyar Köztársaság elnöke és a Csehszlovák Köztársaság elnöke
elhatározván azt, hogy az országaik közötti lakosságcsere tárgyában egyezményt kötnek, meghatalmazottaikká kijelölték:

a Magyar Köztársaság Elnöke: dr. Gyöngyösi János külügyminiszter urat,

a Csehszlovák Köztársaság Elnöke: dr. Clementis Vladimir külügyminisztériumi államtitkár urat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után a következő cikkekben állapodtak meg.

● *I. cikk*

Minden Magyarországon állandó lakhellyel bíró szlovák és cseh nemzetiségű személy, aki az alább meghatározott feltételek mellett a Csehszlovákiába való áttelepülésre irányuló szándékát kinyilvánítja, áttelepíttetik anélkül, hogy a magyar kormány ezt megakadályozná.

A csehszlovák kormánynak indokolt esetekben jogában áll, hogy az előző bekezdésben megjelölt személyek áttelepülését ellenezze. Amennyiben a magyar kormány ennek az ellenzésnek megalapozottságával szemben kifogást emelne, a X. cikk szerint létesítendő Vegyes bizottság dönt.

Az első bekezdés értelmében megjelölt személyek magyar állampolgársága megszűnik, és a nevezettek magának az áttelepülésnek a ténye által teljes joghatállyal csehszlovák állampolgárokká válnak, amennyiben eddig nem lettek volna azok. Ugyancsak az áttelepülés ténye folytán ezek a személyek mentesülnek Magyarországgal szemben minden állampolgári kötelezettség alól, és Magyarország is mentesül velük szemben minden kötelezettség alól.

[...]

● *V. cikk*

A Magyarországból Csehszlovákiába áttelepítendő szlovákokkal és csehekkel egyenlő számban olyan Csehszlovákiában állandó lakóhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek telepíttetnek át Magyarországra, akik a Csehszlovák Köztársaság elnökének a német és a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezése tárgyában kiadott, 1945. augusztus 2-án kelt rendelete (Törvénygyűjtemény 33/1945. szám) értelmében csehszlovák állampolgárságukat elvesztették.

Az előző bekezdésben említett számon felül jogában áll a csehszlovák kormánynak Magyarországra áttelepíteni olyan Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró, magyar nemzetiségű személyeket is, akikről a VIII. cikkben van szó.

Ennek az egyezménynek aláírásától számított 6 hónapi határidőn belül a csehszlovák kormány közölni fogja a magyar kormánnyal azoknak a személyeknek névjegyzékét, akiket áttelepítésre kijelölt.

A magyar kormány kötelezi magát, hogy az így áttelepített személyeket területére befogadja. Ezek a személyek már magának az áttelepítésnek ténye által magyar állampolgárokká válnak, amennyiben nem lennének azok. Ugyancsak az áttelepítés ténye folytán az említett személyek mentesülnek Csehszlovákiával szemben minden állampolgári kötelezettség alól, és Csehszlovákia is mentesül velük szemben minden kötelezettség alól.

● *VI. cikk*

Az áttelepített személyeknek minden lehetőségük meg lesz arra, hogy minden ingóságukat magukkal vihessék. Hasonlóképpen megkönnyítik a vagyonukra vonatkozó jogok átruházását is. A részleteket ennek az egyezménynek a X. cikkében megjelölt Vegyes bizottság fogja megállapítani. [...]

● *VII. cikk*

Az áttelepített személyek ingatlanára vonatkozó tulajdonjog átszáll arra az államra, amelyet elhagytak. Annak a kártérítésnek az összegét, amellyel a jogot megszerző állam ezen a címen tartozik, a Vegyes bizottság fogja megállapítani. Nem jár kártérítés az ingatlanok 50 hektárt meghaladó része után.

Az ekként megállapított kártérítési összegek kiegyenlítése a Magas Szerződő Felek között a pénzügyi természetű egyéb követelések és tartozások tárgyában létesítendő egyetemes rendezés keretében fog megtörténni, kivéve azokat a tartozásokat, amelyek a Magyar Köztársaságot a jóvátételi kötelezettségekből kifolyólag (a Moszkvában 1945. évi január hó 20-án aláírt Fegyverszüneti egyezmény 12. pontja értelmében) terhelik.

● *VIII. cikk*

Az V. cikk első bekezdésében meghatározott számon felül Csehszlovákiából Magyarországba áttelepíthetők olyan, Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek is, akik a Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1945. évi május hó 15-én 33. szám alatt kihirdetett rendelete 1–4. §-aiban megjelölt bűncselekményeket követtek el. Ugyanez vonatkozik azokra a személyekre is, akik ugyanennek a rendeletnek 5. §-ában megjelölt bűncselekményeket követtek el, azzal, hogy ez utóbbiaknak száma nem haladja meg az ezret. Azok a személyek, akik az idézett rendelet 1–4. §-ainak hatálya alá esnek, a VI. és VII. cikkekben foglalt kedvezményekben nem részesülnek.

[...]

Kelt Budapesten, két magyar és szlovák nyelvű eredeti példányban,
1946. évi február hó 27. napján.

Dr. Gyöngyösi János s. k. (P. H.)

Dr. V. Clementis s. k. (P. H.)

MTVT 64–71. P.

ISKOLÁK ÁLLAMOSÍTÁSA

483.

1948
XXXIII. TÖRVÉNYCIKK

A NEM ÁLLAMI ISKOLÁK FENNTARTÁSÁNAK AZ ÁLLAM ÁLTAL VALÓ ÁTVÉTELE, AZ AZOKKAL ÖSSZEFÜGGŐ VAGYONTÁRGYAK ÁLLAMI TULAJDONBA VÉTELE ÉS SZEMÉLYZETÉNEK ÁLLAMI SZOLGÁLATBA VALÓ ÁTVÉTELE TÁRGYÁBAN

1. § (1) A jelen törvény hatálybalépésekor fennálló nem állami iskolák és a velük összefüggő tanulóotthonok, továbbá a kisdedóvódák fenntartását – a kizárólag egyházi célokat szolgáló tanintézetek (hittudományi főiskola, diakónus és diakonisszaképző stb.) kivételével – az állam veszi át.

(2) A kormány a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, ha pedig az iskolára, illetőleg a kisdedóvódára nézve más az illetékes miniszter, ennek a miniszternek a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben tett előterjesztésére az (1) bekezdés rendelkezése alól kivételt tehet.

2. § (1) Azoknak a kisdedóvódáknak, iskoláknak és tanulóotthonoknak tanárait, tanítóit és óvónőit, amelyeknek fenntartását az 1. § alapján az állam veszi át, az illetékes miniszter a jelen törvény hatálybalépését követő hónap első napjától kezdődő hatállyal állami alkalmazottakká minősíti át. Az átminősített alkalmazott az állami szolgálatban az általa eddig élvezett fizetési fokozatba kerül, s állását minden vonatkozásban úgy kell tekinteni, mintha korábbi állásában beszámítható szolgálati idejét is az állami szolgálatban töltötte volna el.

(2) Azoknak a kisdedóvódáknak, iskoláknak és tanulóotthonoknak, amelyeknek fenntartását az 1. § alapján az állam veszi át, a jelen § (1) bekezdése alá nem tartozó állandó jellegű alkalmazottaira a jelen § (1) bekezdésének rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell; a nem állandó jellegű alkalmazottak átvétele vagy elbocsátása tekintetében az illetékes miniszter esetenként határoz.

3. § (1) Azoknak a kisdedóvódáknak, iskoláknak és tanulóotthonoknak, amelyeknek fenntartását az 1. § rendelkezése alapján az állam veszi át, épülete, berendezése, felszerelése és a kisdedóvóda, az iskola fenntartását szolgáló egyéb vagyona (tanítói föld, lakás stb.), mint közművelődési célvagyon, az állam tulajdonába megy át.

(2) Az (1) bekezdés rendelkezése alól a kormány a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére minisztertanácsi határozattal kivételt tehet.

[...]

6. § (1) A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról az illetékes miniszterek gondoskodnak; ha az illetékes miniszter nem a vallás- és közoktatásügyi miniszter, akkor a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve jár el.

(2) A jelen törvény hatálybalépésével a nem állami kisdedóvódákra, iskolákra, tanulóotthonokra vonatkozó és a jelen törvény rendelkezéseitől eltérő rendelkezések hatályukat vesztik.

MTVT 200–205. P.

MAGÁNJOG

A HÁZASSÁGI JOG

484.

1894
31. TÖRVÉNYCIKK

A HÁZASSÁGI JOGRÓL

I. fejezet
Eljegyzés

1. § Az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére.

2. § Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis.

3. § Az a jegyes, aki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett, vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik; és köteles azt, amit neki a másik jegyes vagy annak rokona a kötendő házasság okából ajándékozott vagy az eljegyzés jeléül adott, természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékét gazdagodása erejéig megtéríteni; a másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig hatályát veszti.

Az eljegyzéskor cselekvőképességében korlátolt jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője beleegyezett.

[...]

II. fejezet
Házassági akadályok

6. § Cselekvőképtelen személy (127. §) nem köthet házasságot.

7. § Fejletlen korú nem köthet házasságot.

Férfi tizennyolcadik, nő tizenhatodik évének betöltésével éri el fejlett korát.

Az igazságügyminiszter felmentést adhat.

8. § Kiskorú nem köthet házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül.

Húsz éven aluli kiskorú házasságához, ha törvényes képviselője nem a jogosult szülő, szükséges még ennek beleegyezése; szülő nem létében pedig a gyámhatóság jóváhagyása. Nem szükséges e jóváhagyás, ha a törvényes képviselő a kiskorúnak nagyatyja.

Ha a törvényes képviselő vagy a szülő a beleegyezést nem adja meg, ezt a gyámhatóság beleegyezése pótolja.

[...]

11. § Nem köthetnek egymással házasságot:

a) vérrokonok egyenes ágon;

b) testvérek;

c) testvér testvérének vér szerinti leszármazójával;

d) az egyik házastárs a másik házastársnak egyenes ágbeli vérrokonával, a házasság megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása után sem.

Nem tesz különbséget sem a származás törvényes vagy törvénytelen volta, sem az, hogy a testvéreknek mindkét szülője vagy csak az egyik közös.

A *c)* pont esetében a király az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést adhat.

12. § Nem köthet új házasságot az, kinek korábbi házassága meg nem szűnt vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs. [...]

13. § Nem köthetnek egymással házasságot azok, akik közül egyik, a másikkal egyetértve, saját házastársának vagy a másik házastársának élete ellen tör.

[...]

III. fejezet
A házasságkötés

28. § A házasság megkötését kihirdetés előzi meg.

29. § A házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötni.

Polgári tisztviselő:

a) az anyakönyvvezető;

b) a törvényhatóság első tisztviselője;

c) a főszolgabíró;

d) a rendezett tanácsú város polgármestere;

e) az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai képviselője, consulja és ezek helyettese a magyar kormánytól nyert felhatalmazás korlátain belül.

30. § Polgári tisztviselő előtt kötöttnek tekintendő a házasság, ha azt, aki előtt kötötték, a közhiedelem polgári tisztviselőnek tartotta; kivéve, ha az ellenkezőt mind a két fél tudta.

Oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak.

[...]

35. § A polgári tisztviselőnek a házasság megkötésénél a 36. § esetén kívül csak akkor szabad közreműködni, ha a kihirdetés szabályszerűen megtörtént, vagy alóla felmentés adatott, és ha törvényes házassági akadály vagy a szabad beleegyezést kizáró körülmény nem jutott tudomására.

[...]

39. § A házasság akként köttetik meg, hogy a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt együttesen jelen levő házasulók mindegyike két tanú jelenlétében személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot kötnek. E kijelentés sem feltételhez, sem időhöz nem köthető.

A polgári tisztviselő a kijelentés megtörténte után a házasulókat a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítja.

[...]

V. fejezet
A házasság megszűnése

73. § A házasság megszűnik:

a) az egyik házastárs halálával (74. §);

b) bírói felbontással.

Holttá nyilvánítás esetében az a vélelem az irányadó, hogy a holttá nyilvánított nem élt tovább annál az időpontnál, amely az ítéletben elhunyta napjául meg van állapítva.

[...]

75. § A házasság csak bírói ítélettel és csak a 76–80. §-okban foglalt okokból bontható fel.

76. § A házasság felbontását kérheti az a házasfél, kinek házastársa házasságtörést vagy természet elleni fajtalanságot követ el, avagy tudva, hogy házassága még fennáll, új házasságot köt.

77. § A házasság felbontását kérheti az a házasfél, kit házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott:

a) ha a házassági életközösséget megbontó házasfél a házastársának elhagyásától számított hat hó elteltével bírói határozattal az életközösség visszaállítására lett kötelezve, és e határozatnak a bíróilag megszabott határidő alatt igazolatlanul eleget nem tesz;

b) ha a házassági életközösséget megbontó házasfél, kinek tartózkodási helye legalább egy év óta ismeretlen, az életközösségnek egy év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetmény útján felhívatott és e felhívásnak igazolatlanul eleget nem tesz.

78. § A házasság felbontását kérheti az a házasfél, kinek házastársa élete ellen tört, vagy kit házastársa testi épségét, avagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.

79. § A házasság felbontását kérheti az a házasfél, kinek házastársát a házasság megkötése után halálra vagy legalább ötévi fegyházra vagy börtönre ítélték.

A házasság felbontásának nincs helye, ha a házasfél a bűntettet a házasság megkötése előtt követte el, és erről házastársának a házasság megkötésekor tudomása volt.

80. § A házasság az egyik házasfél kérelmére felbontható; ha a másik házasfél:

a) a házastársi kötelességeket a 76–78. §-ok esetein kívül szándékos magaviselete által súlyosan megsérti;

b) a házastársak családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére vagy erkölcstelen életre rábírja vagy rábírni törekszik;

c) erkölcstelen életet megátalkodottan folytat;

d) a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítéltetett.

Ezen esetekben a házasság csak akkor bontható fel, ha a bíró a házasfelek egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével meggyőződött arról, hogy a felsorolt okok valamelyike következtében a házassági viszony annyira fel van dúlva, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

[...]

VI. fejezet
Ágytól és asztaltól való elválás

104. § Oly esetben, midőn a házasság a jelen törvény szerint felbontható, a házasfél keresetében vagy viszontkeresetében felbontás helyett az ágytól és asztaltól való elválást kérheti.

Addig, míg az elsőfokú bíró a perben nem ítélt, az elválasztásra irányuló kérelem felbontó kérelemmé változtatható át.

[...]

106. § Az ágytól és asztaltól elválasztott házasfelek a házassági életközösséget bármikor visszaállíthatják.

Ha a házasfelek az életközösség visszaállítását a perben eljáró bíróságnál bejelentették, a bejelentés időpontjától kezdve az ágytól és asztaltól való elválás jogkövetkezményei megszűnnek.

107. § Ha az ágytól és asztaltól való elválás az ítélet jogerőre emelkedésétől számítva két évig tartott, bármelyik házasfél kérheti, hogy a bíró az ágytól és asztaltól elválasztó ítéletet felbontó ítéletté változtassa át.

[...]

X. fejezet
Zárhatározatok

136. § A házassági ügyekben való bíráskodás a kir. bíróságok hatáskörébe tartozik.

137. § A folyamatban levő házassági és eljegyzési perek az illetékes kir. bíróságokhoz áttendők. [...]

CJH 120–207. P.

FÖLDTULAJDON

485.

157.262/1918 SZ. BELÜGYMINISZTERI KÖRRENDELET

VALAMENNYI FŐISPÁN-KORMÁNYBIZTOSHOZ
A FÖLDOSZTÁST KÖVETELŐ PARASZTSÁG MEGNYUGTATÁSÁRA

Boldogabb világnak kialakítása: ez minden idők, ez a fejlődés programja.

A demokratikus alapon nyugvó társadalmi rendszerben a népérdekeknek a legteljesebb mértékben kell érvényesülniök, s így a földmívelő nép jogait elismerni és érvényesíteni elsőrendű kötelesség.

A népköztársaság kormánya az igazságos berendezkedést célzó elveknek megfelelőleg olyan birtokpolitikai programot tűzött maga elé, amely a nép szélesebb rétegeit s főleg a

harctérről hazatérő katonákat földhöz juttatja, megvalósítva azt az elvet, hogy a föld azé legyen, aki azt műveli.

Az előkészítő munkálatok terjedelmére való tekintettel ez a nagyszabású reform önként érthetőleg nem valósulhat meg máról holnapra, nem lehet tehát kilátás arra, hogy az érdekeltek még e tél folyamán hozzájuthassanak a reájuk eső földekhez. Ez pedig a mostani, amúgy is túlfeszült hangulat mellett a kevésbé értelmes elemeknél könnyen nyugtalanságot válthat ki.

Az ország belbékéjéhez fűződő fontos érdekek megóvása céljából elsősorban a hatóságoknak kell a népet meggyőzni arról, hogy ilyen nagy újítást a kormány egy csapásra meg nem valósíthat.

De a legalkalmasabb útja volna a nép megnyugtatásának, ha a nagybirtokosok mérsékelt bérleti feltételek mellett vagy részes gazdálkodásra már most önként átengednék földjeik egy részét olyanoknak, akik a birtokpolitikai akciók során földre számíthatnak.

Felkérem (Címet), szíveskedjék ezt az eszmét saját részéről teljes odaadással felkarolni, és azt az ottani nagybirtokosoknak különös figyelmébe ajánlani.

Bízom abban, hogy a nagybirtokosok át fogják érezni azt, hogy a földek használatának önkéntes átengedésével nemcsak az állam elsőrangú érdekeinek tesznek rendkívüli [szolgálatot], hanem saját létérdekeiket is megvédik az esetleges nyugtalankodó elemek túlkapásaival szemben.

dec. 8.

A miniszter helyett
Jánosi s. k.
államtitkár

RT 245–246. P.

486.

1919
18. NÉPTÖRVÉNY

A FÖLDMÍVELŐ NÉP FÖLDHÖZ JUTTATÁSÁRÓL

1. § A népköztársaság az ország termőföldjét ennek a törvénynek a rendelkezései szerint a földmívelő nép kezére akarja juttatni.

2. § Evégből az államnak kisajátítási joga van minden 500 holdnál nagyobb területű mezőgazdasági földbirtoknak 500 holdon felül eső részére.

3. § Ott, ahol valamely községben vagy felosztási csoportban lakó nép földhöz juttatása végett nagyobb mértékben van szükség földterületekre, az állam kisajátíthatja annak a községnek a határában vagy abban a felosztási csoportban minden 200 holdnál nagyobb területű mezőgazdasági földbirtoknak 200 holdon felül eső részét is.

Egyházi birtokoknál az államnak mindenütt kisajátítási joga van a birtoknak 200 holdon felül eső részére.

[...]

6. § A tulajdonosnak joga van kijelölni, hogy a kisajátítástól mentes területet a birtok mely részén vagy részein hagyják meg neki. Ezt a kijelölést figyelembe kell venni annyiban, amennyiben a nép földszükséglete vagy a kisajátításra kerülő gazdasági berendezések helyes használatának érdeke megengedi. Különösen figyelemmel kell lenni ennél az eljárásnál arra is, hogy a megmaradó gazdasági épületek, tanyák, majorságok, valamint egyéb gazdasági berendezések a régi tulajdonos számára gazdaságilag használhatók maradjanak.

7. § Akiknek több község határában van mezőgazdasági földbirtoka, annak a kisajátítandó terület meghatározása szempontjából az ország területén fekvő minden mezőgazdasági földbirtokát együtt kell számításba venni. [...]

8. § [...] Magántulajdonban levő földbirtokra nézve a tulajdonoson kívül a tulajdonos minden olyan gyermeke számára, aki gazdasági akadémiát vagy ezzel egyenlő fokú gazdasági intézetet vagy erdészeti főiskolát végzett, vagy valamelyik ilyen iskolába már ennek a törvénynek életbelépte előtt beiratkozott, szintén kisajátítástól mentesen kell hagyni ugyanakkora területet, mint amekkorának a kisajátítás alól mentességét a tulajdonos igényelheti. Jogi személyeket (ideértve az egyházi és világi testületeket és közbirtokosságokat is) a mentesség szempontjából egy tulajdonosnak kell tekinteni.

9. § Ha valamely földbirtokból a nagymérvű földszükséglet folytán nem lehet meghagyni 500 holdnyi kisajátításmentes területet, a tulajdonos kívánhatja, hogy az 500 holdat vagy annak egy részét neki más helyen, esetleg más község határában hasonló értékben adják ki, s ezt a kívánságot a lehetőség szerint teljesíteni kell. Ha a földbirtokosnak valamely község határában levő minden földbirtokát kisajátítják, akkor kívánságra ki kell sajáttíttatni az illető községben, vagy közérdekű felhasználásukról a földmívelési minister gondoskodik.

[...]

13. § A kisajátítási ingatlanokkal együtt kisajátíthatók a hozzájuk tartozó malmok, szeszgyárak és a mezőgazdasággal kapcsolatos egyéb üzemek, haszonvételek vagy jogosítványok is. Ezeket azonban, amennyiben állami kezelésbe nem jutnak, csak községeknek vagy földmívelők megfelelő számú tagokból álló szövetkezeteinek szabad tulajdonukba vagy birtokukba adni. [...]

14. § A földmívelő nép földhöz juttatása végett felosztásra kerülő földbirtokokból általában olyan területi családi kisbirtokokat kell kialakítani, amelyeket egy-egy földmívelő család a maga erejével meg tud mívelni, s amelyek egy-egy földmívelő család rendes megélhetésére elegendők. Ilyen családi kisbirtok 5 holdnál kisebb és 20 holdnál nagyobb nem lehet.

Az említett alapon kell családi kis szőlőbirtokokat létesíteni. Ilyen családi kis szőlőbirtok fél holdnál kisebb és három holdnál nagyobb nem lehet. [...]

Bármely község vagy felosztási csoport területén létesíthetők közös legelők, közös erdők s közös községi vagy szövetkezeti földbirtokok is.

15. § Családi kisbirtokot igényelhet, illetőleg földbirtokának családi kisbirtokká való kiegészítését kívánhatja minden olyan magyar állampolgár, nemzetre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül, aki már ennek a törvénynek az életbelépte előtt földmíveléssel foglalkozott, s akinek nincs egy családi kisbirtoknak megfelelő területű földbirtoka.

[...]

22. § Azok, akik valamely község vagy felosztási csoport területén családi kisbirtokot, családi kis szőlőbirtokot vagy kerti kisbirtokot kapnak, a nekik jutó földterületek közös birtoklása és használata végett termelő szövetkezetekbe tömörülhetnek. A szövetkezetbe beléphet valamennyi jogosult vagy a jogosultaknak egy része.

Termelő szövetkezet alakításához legalább 20 tag szükséges. Egy község vagy felosztási csoport területén több termelő szövetkezet is alakulhat. Ha a szövetkezet kívánja, akkor részére osztatlanul egy közös birtokban kell kiadni azokat a területeket, amelynek tagjait a megállapítások szerint együttvéve illetnék. A kisajátítható területek kijelölésében a szövetkezeteknek, a hadirokkantakat kivéve, minden más jogosult felett elsőbbségük van. [...]

Szövetkezetek csak örökhaszonbérletbe kaphatnak földet.

23. § Az ebben a törvényben tárgyalt országos birtokrendezés ügyeinek intézésére a népköztársaság Országos Birtokrendező Tanácsot alakít. [...]

BK 1919. FEBRUÁR 16. I. KÖT. 40. SZ. 383–412. P.

487.

1920
36. TÖRVÉNYCIKK

A FÖLDBIRTOK HELYESEBB MEGOSZLÁSÁT SZABÁLYOZÓ RENDELKEZÉSEKRŐL

Első fejezet
A törvény célja

1. § Ennek a törvénynek az a célja, hogy a magyar földbirtok megoszlását helyesebbé tegye. Evégből ez a törvény a lehetőséghez képest előmozdítja a földszerzést főleg azok ré-

szére, akik a föld gondos és szorgalmas művelésére képesek is és hajlandók is, de eddigi viszonyaik között önhibájukon kívül földhöz nem juthattak.

A földbirtok megoszlásának helyesebbé tételéhez szükséges ingatlanokat az állam lehetőleg szabadkézből, árverésen vagy az ebben a törvényben biztosított elővásárlás jogán szerzi meg. Ha azonban az említett célokra szükséges ingatlanok ott, ahol reájuk közérdekből éppen szükség van, szabadkézből, árverésen vagy elővásárlás jogán meg nem szerezhetők, az állam a szükséges mezőgazdasági ingatlanokat az ebben a törvényben szabályozott megváltás útján is megszerezheti. Ilyen módokon szerezhetők meg egyáltalán a más közérdekű földbirtokpolitikai célokra szükséges ingatlanok is.

Ennek a törvénynek alkalmazása szempontjából közérdekű földbirtokpolitikai célnak nyilvánítható különösen az arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetett földmívelők, a földmíves hadirokkantak, a munkaképes földműves hadiözvegyek és felnőtt földmíves hadiárvák földhöz juttatása; gazdasági munkásházak emelése; a mezőgazdasági munkásoknak, törpe- és kisbirtokosoknak földhöz juttatással való megerősítése, továbbá a közszolgálati alkalmazottaknak, a becsülettel szolgált katonáknak és az érdemes gazdatiszteknek földhöz juttatása, közoktatási célokat szolgáló intézmények és közlegelők létesítése, avagy végül a haladó gazdálkodásnak irányt mutatni hivatott középbirtokok alakítása is.

2. § A földbirtok helyesebb megoszlása közérdek lévén, egyéni jogcímen senkinek sincs követelési joga arra, hogy neki földet juttassanak. Amennyiben azonban a törvény célja megengedi, s evégből elegendő terület is áll rendelkezésre, föld az erre érdemeseknek lehetőleg a következő sorrendben és nagyságban juttatható:

1. hadirokkantaknak, hadiözvegyeknek és felnőtt hadiárváknak, ha sem házuk, sem házépítésre alkalmas ingatlanuk nincs, s ilyent hozzátartozójuktól sem kaphatnak, családonkint 600 négyszögölnél nem nagyobb házhely és belsőség, továbbá amennyiben földmívesek, illetve amennyiben a nem földmíves hadirokkantak földmívelést folytatni hajlandók és képesek is, családonkint megfelelő nagyságú törpebirtok, amelynek területe azonban legfeljebb három kataszteri hold lehet; amennyiben pedig ennél kisebb ingatlanuk már van, ez kiegészíthető az említett nagyságra;

2. mezőgazdasággal foglalkozó, földnélküli, önállóan kereső, önjogú munkásoknak családonkint legfeljebb az 1. pontban említett nagyságú törpebirtok;

3. mezőgazdasággal foglalkozó, önállóan kereső, önjogú törpe- vagy kisbirtokosoknak gazdaságaik kiegészítése végett, ha hozzá megfelelő vagyoni erejük és képességük is van, akkora terület, hogy meglevő földbirtokuk a juttatható területtel együtt elérheti a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó nagyságú kis családi birtok területét, de tizenöt kataszteri holdnál nagyobb ne legyen; ugyanekkora földet lehet juttatni egyébként a fent említett meghatározás alá eső azoknak a földmíveseknek is, akiknek csak belsőségük vagy belsőségrészük van, vagy akik már haszonbéreltek mezőgazdasági ingatlant, s haszonbérletüket nem saját hibájukból vesztették el;

4. földnélküli közszolgálati alkalmazottaknak, továbbá földnélküli kisiparosoknak, illetőleg ipari munkásoknak családonkint legfeljebb egy kataszteri hold föld;

5. az önhibájukon kívül végkielégítéssel vagy nyugdíjjal elbocsátott földnélküli közszolgálati alkalmazottaknak és az ugyanilyen hivatásos katonáknak legalább is a törvény szerint nekik járó végkielégítés, illetőleg nyugdíjmegváltási tőkével felérő értékű mezőgazdasági művelésre alkalmas törpe- vagy kisbirtok;

6. községeknek, közbirtokosságoknak, legeltetési társulatoknak vagy volt úrbéres közösségeknek közös legelő létesítésére vagy kiegészítésére szükséges terület;

7. a törpe- és kisgazdaságok között a többtermelés és a mezőgazdaság fejlesztése érdekében mintagazdaságok és középbirtokok alakítására szükséges terület.

A szabadkézből, árverésen vagy az elővásárlás jogán megszerzett ingatlanokból azonban az állam egyeseknek, elsősorban azonban érdemes kisbirtokosoknak, továbbá okleveles gazdáknak és gazdatiszteknek, a gazdasági célszerűséghez képest nagyobb ingatlanokat is juttathat. Ez a szabály áll a megváltás útján megszerzendő arra az ingatlanra is, amely

azért váltható meg, mert élők közötti jogügylettel vagy árverésen az 1914. évi július hó 28. napját megelőző 50 év kezdete és a jelen törvény életbelépésének napja közé eső időben, habár csak egyízben is, gazdát cserélt, vagy amely korlátolt forgalmú. Község, város, közbirtokosság vagy volt úrbéres közösség földbirtokából megváltandó ingatlanra ez a szabály csak akkor alkalmazható, ha a község (város) határában nincs más olyan megfelelő birtok, amely a jelen törvény céljára megszerezhető volna.

A 2–5. pontokban említetteknek a szükséghez képest házhely is juttatható, de csak akkor, ha házuk vagy házépítésre alkalmas ingatlanuk nincsen, s ilyent hozzátartozójuktól sem kaphatnak.

A földszerzésnek lehetővé tételénél egyenlő körülmények között előnyben kell részesíteni mindenekelőtt az arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetetteket, a többgyermekes családokat s általában azokat, akik hadiszolgálatuknak becsülettel eleget tettek.

[...]

Második fejezet

Országos Földbirtokrendező Bíróság

4. § A földbirtok helyesebb megoszlását az ország egyetemes érdeke szerint szabályozó állami tevékenység irányítására külön országos bíróságot kell alakítani.

A bíróság neve: Országos Földbirtokrendező Bíróság; székhelye: Budapest.

5. § Az Országos Földbirtokrendező Bíróság áll: elnökből, másodelnökből, három tanácselnökből, ezenfelül harminchat tagból.

Elnökét, akit a m. kir. Kúria elnökével és másodelnökét, akit a m. kir. Kúria másodelnökével, végül a tanácselnököket, akiket a m. kir. Kúria tanácselnökeivel egyenlő rang, jelleg és javadalmazás illet, a haza körül érdemeket szerzett és a mezőgazdaság körül is kellő jártassággal bíró állampolgárok közül a minisztérium előterjesztésére az államfő nevezi ki. A tanácselnököknek a magasabb bírói hivatalok viselésére vagy a közigazgatási bíróság ítélőbíráinak másik felerészére nézve előírt képesítéssel kell bírniok.

A bíróság többi tagját a földmívelésügyi miniszternek a következő §-ban meghatározott kijelölés alapján tett előterjesztésére az államfő nevezi ki. Közszolgálatban álló egyén ilyen kinevezése közszolgálati alkalmazását és állását nem érinti. Közszolgálatban nem álló egyénnek ilyen kinevezése pedig tiszteletbeli.

6. § Az Országos Földbirtokrendező Bíróság tagjainak állására kijelöl:

1. a m. kir. Kúria és a m. kir. közigazgatási bíróság teljes ülésében saját kebeléből titkos szavazással nyolc-nyolc tagot;

2. az Országos Mezőgazdasági Kamara tagjai sorából tíz tagot;

3. a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége, az Országos Központi Hitelszövetkezet és a Pénzintézeti Központ egy-egy tagot;

4. a belügyminiszter, a földmívelésügyi miniszter, a honvédelmi miniszter, az igazságügyminiszter, a kisgazdaügyi miniszter, a pénzügyminiszter és a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy-egy tagot.

Ha a 2–3. pontok alapján a kijelölés záros határidőn belül meg nem történik, az ekként üresen maradó helyre a tagot a 2. pont esetében a földmívelésügyi miniszter, a 3. pont esetében pedig a pénzügyminiszter jelöli ki.

Szükség esetében megfelelő számú póttag is nevezhető ki.

[...]

11. § Az Országos Földbirtokrendező Bíróság vagy teljes ülésében vagy az egyes tanácsok ülésében hoz határozatot. A határozat hozatalánál a méltányosságot is szem előtt kell tartani. A teljes ülés elvi jelentőségű határozatait a tanácsok mindaddig követni kötelesek, míg azokat a teljes ülés meg nem változtatja.

[...]

13. § Az Országos Földbirtokrendező Bíróság azokat az ügyeket köteles tárgyalni, amelyeket ez a törvény, más jogszabály vagy a földmívelésügyi miniszter eléje utal.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a földbirtokpolitikát érintő kérdésekben a földmívelésügyi minisztertől felvilágosítást kérhet, és neki előterjesztést is tehet. A földmívelésügyi miniszter köteles a kért felvilágosítást megadni, az előterjesztést tárgyalni, az eredményt vagy az akadályokat a bírósággal záros határidőn belül közölni.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság határozathozatal előtt az ügy tanulmányozására vagy helyszíni szemlére saját kebeléből tagokat vagy más szakértőket közvetlen is kiküldhet. A közigazgatási hatóságokat is közvetlenül megkeresheti. Az Országos Földbirtokrendező Bíróságnak a maga hatáskörében kiadott rendeleteit a közigazgatási hatóságok is foganatosítani kötelesek.

[...]

A személyi és dologi kiadásokat az állami költségvetésben külön fejezet alatt kell előirányozni. Ennek terhére az utalványozást az elnök vagy az őt helyettesítő másodelnök teljesíti.

Az 1920/21. költségvetési évben a bíróság költségeire legfeljebb ötmillió korona használható fel, mely összeget átmeneti kiadásként a földmívelésügyi miniszteri tárcánál kell elszámolni.

15. § Az ügyrendet a teljes ülés állapítja meg. Az ügyrend esetleges módosítása vagy kiegészítése tekintetében is a teljes ülés határoz.

MTVT 446–536. P.

488.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 600/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHÖZ JUTTATÁSÁRÓL

I. fejezet
Bevezető rendelkezések

1. § A rendelet célja, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés Szózatában és az Ideiglenes Kormány Nyilatkozatában lefektetett elvek és a megadott felhatalmazás alapján, a nagybirtokrendszer megszüntetésével valóra váltsa a magyar földmíves nép évszázados álmát, és birtokába adja ősi jussát, a földet.

A feudális nagybirtokrendszer megszüntetése biztosítja az ország demokratikus átalakulását és jövő fejlődését, a földesúri birtokok parasztkézre adása megnyitja a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi felemelkedés útját, az évszázadok óta elnyomott magyar parasztság előtt.

A földreform végrehajtása életbe vágó nemzeti érdek és gazdasági szükségesség. A nagybirtokrendszer megszüntetése után, Magyarország mezőgazdasága erős, egészséges és termelőképes kisbirtokokon fog nyugodni, melyek a birtokosok telekkönyvileg bejegyzett magántulajdonát képezik.

2. § Az 1. §-ban körvonalazott célt a rendelet a következő módon valósítja meg: az állam földhöz juttatás céljára földalapot létesít, amely a rendelet alapján elkobzott, kártalanítás mellett igénybe vett (kisajátított), továbbá az államkincstár tulajdonát képező földbirtokokból áll.

3. § E rendelet végrehajtását a földmívelésügyi miniszter irányítása és vezetése alatt az Országos Földbirtokrendező Tanács, a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok és a Községi Földigénylő Bizottságok végzik.

II. fejezet
Földbirtokok elkobzása

4. § Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni

a hazaárulók,
a nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők,
a Volksbundtagok, továbbá
a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait.

5. § Hazaáruló háborús- és népellenes bűnös az a magyar állampolgár, aki a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta,

aki önkéntes jelentkezéssel német fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba belépett,

aki valamilyen német katonai vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött,

aki ismét felvette német hangzású családi nevét.

6. § Nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezető az, aki bármilyen elnevezés alatt, a nyilas vagy más hasonló mozgalom (Magyar Megújulás Pártja, az országgyűlés tagjaiból alakult Nemzeti Szövetség stb.) politikai programját valló tagja volt a kormánynak, az országgyűlés képviselő- vagy felsőházának, az országos, kerületi vagy a budapesti vezetőségnek tagja volt, vagy aki 1941. évi június 26. napja után a nyilaskeresztes vagy más fasiszta mozgalom politikai, társadalmi és gazdasági elveit szolgáló párt, egyesület vagy más szervezet helyi alakulataiban mint vezető, helyettes vezető, titkár, ügyész működött, avagy a nyilas és egyéb fasiszta pártban a rendvédelmi alakulatnak tagja volt.

[...]

IV. fejezet
A juttatás módozatai

28. § Az igényjogosultnak juttatott szántóföldet, kertet, szőlőt, rétet és az ezek közé beékelt kisebb területű legelőt, nádast a juttatottaknak egyéni és telekkönyvileg bekebelezett tehermentes tulajdonába kell adni. A juttatott ingatlant részükre ki kell mérni, és birtokba helyezésükkel egyidejűleg az erről szóló okiratot ki kell adni.

Amennyiben a földhözjuttatott földjének megmívelését két gazdasági éven keresztül elhanyagolja, vagy indokolatlanul elmulasztja, s ezáltal az ország gazdasági érdekeit veszélyezteti, a Községi Földigénylő Bizottság 2/3 szótöbbséggel hozott véleményes javaslatára az Országos Földbirtokrendező Tanács a juttatott ingatlant elveheti, és másnak adhatja.

29. § Az igénybe vett legelőket osztatlanul a község tulajdonába kell adni.

A község legelőterületét, ahol szükséges és lehetséges, ki kell egészíteni.

Ahol a legelőterület a szükségletet meghaladja, és a mívelési ág átalakítása lehetséges, továbbá az igényjogosultak nagy száma, valamint az igénybe vehető szántóföld elégtelensége indokolttá teszi, a szükségletet meghaladó legelőterületből az igényjogosultaknak lehet juttatni.

30. § Az igénybe vett birtokokhoz tartozó kisajátított gazdasági felszerelést, gépeket és gazdasági épületeket, amennyiben azok szétosztása nem felel meg a termelés érdekének, a földhözjuttatottakból alakítandó földmíves szövetkezet tulajdonába kell adni. A megváltást szenvedőnek a megmaradt ingatlana arányában kell a gazdasági eszközöket és épületeket visszahagyni.

A földmíves szövetkezet célját, működésének szabályait a földmívelésügyi miniszter a rendelet végrehajtása során külön rendelettel állapítja meg.

Ilyen szövetkezet azonban a rendelet megjelenése előtt is megalakulhat.

31. § Az igénybe vett ingatlanon levő mezőgazdasági ipari üzemek (malmok, szeszfőzők, kenderfeldolgozók és egyéb üzemek) is megváltás ellenében igénybe vehetők s ebben az esetben községi, állami esetleg szövetkezeti tulajdonba mennek át.

32. § Azokat az igényjogosultakat, akik lakhelyükön földhöz nem jutottak, az ország más részén, lehetőleg csoportosan kell földhöz juttatni. Az igénybe vett földekből erre a célra megfelelő területet kell fenntartani, amelyet az Országos Földbirtokrendező Tanács jelöl ki.

[...]

VI. fejezet
Igényjogosultság megállapítása

35. § A kiosztásra kerülő földekből kisgazdaságok létesítésére földhöz juttatandók a gazdasági cselédek és mezőgazdasági munkások, birtokuk kiegészítésére a törpebirtokosok és olyan nagycsaládú kisbirtokosok nős fiúgyermekei, akiknek földbirtoka várható örökrészükkel együtt 5 kat. holdnál nem több.

36. § Előnyben részesítendő igényjogosult: 1. aki a Németország elleni harcban kiváló érdemeket szerzett, elesett vagy megrokkant, aki a partizán mozgalomban harcolt, aki a reakció és fasizmus elleni belső ellenállásban résztvett, és ennek során halál-, szabadságvesztés-büntetést, internálást szenvedett.

Az ebben a pontban meghatározott igényjogosultság átszáll a kivégzettnek vagy elhaltnak házastársára vagy gyermekeire, ezek nemlétében szüleire.

2. Aki az 1945. évi gazdasági munkák során munkájával példaadó módon elöljárt.

[...]

38. § Ki kell zárni az igénylők közül:

1. aki elmebeteg, gyengeelméjű, vagy aki nem távollét okából áll gondnokság alatt.

2. akit nyereségvágyból elkövetett bűntett miatt 1 évnél súlyosabb szabadságvesztésre jogerősen elítéltek, amennyiben a büntetés kiállása óta 5 év még nem telt el,

3. akit a népbíróság elítélt,

4. aki az 1945. évben a tulajdonában, haszonbérletében álló vagy gondjaira bízott földet – bár ehhez módja volt – nem művelte,

5. akit a helyi Földigénylő Bizottság 2/3 szótöbbséggel juttatásra alkalmatlannak talált,

6. aki idegen állampolgár. [...]

VII. fejezet
Kártalanítás

39. § A rendelet céljainak megvalósításánál irányadó elv, hogy a 4. §-ban felsorolt személyek kivételével az igénybe vett földbirtok ingó és ingatlan felszerelés, üzemek stb. tulajdonosának kártalanítás jár, a földhözjuttatottak pedig megváltási árat tartoznak fizetni.

Az igénybe vett földbirtokok tulajdonosainak kártalanítása, illetve a kártalanítás erejéig a telekkönyvi hitelezők kielégítése az állam feladata.

A földhözjuttatottak által fizetett megváltási összegből földbirtokrendező alap létesül, melyből az állam teherbíró képessége szerint kártalanítja a megváltást szenvedőket. A földbirtokrendező alapot a földmívelésügyi miniszter által létesítendő vagy kijelölt szerv kezeli.

40. § A földhöz juttatott a föld ára fejében a kataszteri tiszta jövedelem húszszoros összegét fizeti. E számításnál 1 forint 2,32 pengőnek, 1 korona 1,16 pengőnek veendő.

[...]

42. § A földhöz juttatott törpebirtokos vagy kisbirtokos köteles a föld megváltási árának 10%-át birtokba helyezése alkalmával lefizetni – a hátralékot 10 évi egyenlő részletekben kell kiegyenlíteni.

A földnélküli gazdasági cseléd vagy mezőgazdasági munkás a föld megváltási árát 20 évi egyenlő részletben törlesztheti le. Az első részlet fizetésére a birtokbalépéstől számított legfeljebb 3 évre halasztás engedélyezhető. A halasztás iránti kérelem felett a Megyei Földbirtokrendező Tanács határoz.

Az élő és holt felszerelés és gazdasági épületek megváltási ára a földingatlan megváltási árához számítandó az esetben, ha a megosztás során azok a földhözjuttatottnak a tulajdonába kerültek. Ha ezek a vagyontárgyak földmívelő szövetkezetek tulajdonába jutottak, úgy megváltási árukat a szövetkezet törleszti le 20 évi egyenlő részletben.

A megváltási árhoz kell számítani a föld felmérésével és szétosztásával felmerülő összes műszaki költségnek a kiosztott birtokegységre eső részét is.

[...]

VIII. fejezet
Vegyes rendelkezések

[...] 47. § Azok a magyar állampolgárok, akik a fasiszta törvény értelmében zsidó származásuk miatt vesztették el földingatlanaikat, e rendelet végrehajtása során visszakapják elvett ingatlanaikat az esetben, ha az ingatlan e rendelet alapján nem volna elkobzandó vagy megváltandó. Indokolt esetben az Országos Földbirtokrendező Tanács a tulajdonos részére az elvett ingatlan helyett máshol adhat azonos minőségű ingatlant.

Ha a zsidónak tekintett tulajdonostól elvett földingatlanon olyan tulajdonos vagy kishaszonbérlő gazdálkodik, aki e rendelet értelmében igényjogosult, úgy az Országos Földbirtokrendező Tanács az elvett ingatlan helyett más hasonló minőségű és mívelési ágú ingatlant jelöl ki.

A jelen § alá tartozó igények elbírálásánál, az 1938. évi március hó 1. napján fennállott telekkönyvi állapotot kell figyelembe venni azzal, hogy e címen nincs földhöz juttatásra igénye annak a zsidónak tekintett személynek, aki földingatlanát fenti időpont után visszterhes ügylettel elidegenítette.

[...]

53. § E rendeletnek a földbirtok legnagyobb kiterjedését szabályozó rendelkezései azt célozzák, hogy a földigénylők minél nagyobb hányada földbirtokhoz jusson. Nincs tehát törvényes akadálya annak, hogy bárki élők közötti jogügylettel vagy öröklés útján földbirtokot szerezzen, amennyiben ezt a fennálló egyéb jogszabályok megengedik.

[...]

X. fejezet

56. § E rendelet kihirdetése napján életbe lép, és végrehajtása azonnal megkezdendő.

Debrecen, 1945. évi március hó 15-én.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány
nevében
Miklós Béla
miniszterelnök

MK 1945. 10. SZ.

BESZOLGÁLTATÁS

489.

A KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTER 10.400/1946. K. M. SZÁMÚ RENDELETE

A GAZDÁLKODÓK 1946/47. ÉVI TERMELÉSI ÉS BESZOLGÁLTATÁSI KÖTELESSÉGÉNEK SZABÁLYOZÁSA TÁRGYÁBAN

A közellátás 1946/47. évi szükségleteinek biztosításáról szóló 2.340/1946. M. E. számú rendeletben foglalt felhatalmazás alapján a földmívelésügyi miniszterrel egyetértve a következőket rendelem:

[...] Termelési kötelesség

2. §

(1) A gazdálkodó köteles úgy gazdálkodni, hogy az 1946. év tavaszán szántóterületének legalább a fele őszi és tavaszi kalászosokkal – ideértve a kölest is – legyen bevetve. Az 1946. év tavaszán tehát köteles akkora területen tavaszi búzát vagy árpát, vagy zabot, vagy kölest vetni, amennyi a már meglevő őszi búza-, rozs-, kétszeres és árpa-vetésterületével együtt a szántóterületének felét kiteszi.

(2) A gazdálkodó egyébként köteles az 1946. évben úgy gazdálkodni, hogy terméséből és állattartásának eredményéből vagy keresményéből a saját háztartási és gazdasági szükségletén felül a jelen rendeletben meghatározott mennyiségű beszolgáltatást teljesíteni tudja.

Beszolgáltatási kötelesség

3. §

(1) Az a gazdálkodó, aki az 1946. évben egy kataszteri holdnál nagyobb, de öt kataszteri holdat meg nem haladó nagyságú szántóterületen gazdálkodik, köteles az 1946/47. gazdasági évben a szántóterületének minden kataszteri holdja után – a (2) bekezdésben megállapított kivétellel – hatvan kilogramm gabonát, hatvan kilogramm burgonyát, húsz kilogramm olajos magot és hét kilogramm élő állatot beszolgáltatni.

(2) A szántóterületből a beszolgáltatási kötelesség megállapításakor fél kataszteri holdat kell levonni a gazdálkodó háztartásához tartozó minden olyan gyermek után, aki az 1934. évi február hó 1. napja és az 1946. évi június hó 30. napja között született.

(3) Az a gazdálkodó, aki öt kataszteri holdnál nagyobb szántóterületen gazdálkodik, az első öt kataszteri hold után az (1) és (2) bekezdések szerint megállapított beszolgáltatást, az öt kataszteri holdon felüli szántóterület után pedig a következő beszolgáltatást köteles teljesíteni:

a) az öt és húsz kataszteri hold közé eső szántóterületnek minden kataszteri holdja után hetven kilogramm gabona, hetven kilogramm burgonya, huszonkét kilogramm olajos mag és kilenc kilogramm élő állat;

b) a húsz és harminc kataszteri hold közé eső szántóterületnek minden kataszteri holdja után nyolcvan kilogramm gabona, nyolcvan kilogramm burgonya, huszonnégy kilogramm olajos mag és tíz kilogramm élő állat;

c) a harminc és negyven kataszteri hold közé eső szántóterületnek minden kataszteri holdja után kilencven kilogramm gabona, kilencven kilogramm burgonya, huszonhat kilogramm olajos mag és tíz kilogramm élő állat;

d) a negyven és ötven kataszteri hold közé eső szántóterületnek minden kataszteri holdja után száz kilogramm gabona, száz kilogramm burgonya, huszonnyolc kilogramm olajos mag és tíz kilogramm élő állat;

e) az ötven kataszteri hold feletti szántóterület minden kataszteri holdja után száztíz kilogramm gabona, száz kilogramm burgonya, harminc kilogramm olajos mag és tíz kilogramm élő állat.

(4) Az a gazdálkodó, aki fél kataszteri holdnál nagyobb szőlőterületen gazdálkodik, köteles szőlőterületének minden kataszteri holdja után meghatározott mennyiségű bort beszolgáltatni. A beszolgáltatási kötelesség mértéke a várható termés figyelembevétele alapján később kerül megállapításra.

4. §

(1) A gabonabeszolgáltatást búzában, rozsban vagy kétszeresben (a továbbiakban: kenyérgabona) kell teljesíteni. Ha azonban a gazdálkodó az 1945. év őszén nem tudott annyi kenyérgabonát vetni, amennyinek a terméséből saját háztartási és gazdasági szükségletén felül a beszolgáltatást teljesíthetné, a hiányzó kenyérgabona helyett árpát, zabot vagy kölest is beszolgáltathat. Ebben az esetben egy kilogramm árpát vagy egy kilogramm zabot vagy egy kilogramm kölest egy kilogramm kenyérgabonával kell egyenlőnek venni.

(2) Burgonya helyett kukoricát vagy száraz hüvelyest (babot, lencsét) szolgáltathat be az a gazdálkodó, aki igazolja, hogy saját hibáján kívül nem tudott annyi burgonya vetőgumót szerezni, amennyinek a terméséből a saját háztartási és gazdasági szükségletén felül a beszolgáltatást teljesíthetné, vagy pedig földje burgonya termesztésére nem alkalmas. Ebben az esetben száz kilogramm burgonya helyett ötven kilogramm száraz szemeskukoricát vagy húsz kilogramm száraz hüvelyest kell beszolgáltatni.

(3) Az olajosmag-beszolgáltatási kötelességet napraforgómaggal, tökmaggal, lenmaggal, szójababbal, repcével vagy mákkal lehet teljesíteni. A hatályban levő közellátásügyi miniszteri rendeletek szerint a sertésvágások után beszolgáltatásra kerülő minden kilogramm sertészsír öt kilogrammal csökkenti a gazdálkodó olajosmag-beszolgáltatási kötelességét. A sertésvágások után előírt kötelező zsírbeszolgáltatást azonban olajos mag beszolgáltatásával helyettesíteni nem lehet.

(4) Élő állat (szarvasmarha, juh, sertés, tyúkféle, liba, kacsa, pulyka, gyöngytyúk) helyett a gazdálkodó tojást vagy tejet is beszolgáltathat. Ebben az esetben egy kilogramm élő állatot fél kilogramm tojással vagy öt liter tejjel kell egyenlőnek venni. Az érvényben levő közellátásügyi miniszteri rendelkezések alapján beszolgáltatásra kerülő tejmennyiséget a jelen rendelettel előírt élőállat-beszolgáltatási kötelesség teljesítésébe teljes egészében be kell számítani. Az érvényben levő rendelkezések alapján kötelező tejbeszolgáltatást azonban élő állat beszolgáltatásával nem lehet helyettesíteni.

(5) A jelen rendelet 3. §-ában meghatározott burgonya- és olajosmag-beszolgáltatást hízott sertés beszolgáltatásával is lehet teljesíteni. Ebben az esetben egy kilogramm hízott sertést tizenkét kilogramm burgonyával vagy 2,5 kilogramm olajos maggal kell egyenlőnek venni.

[...]

6. §

A gazdálkodó a beszolgáltatási kötelesség teljesítése után fennmaradó terménykészletével az egyes árucikkek forgalmát szabályozó rendelkezések korlátai között szabadon rendelkezik.

Büntető és hatályba léptető rendelkezések.

7. §

(1) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés – különösen a közellátás érdekét veszélyeztető cselekmények büntetéséről szóló 1941: X. törvénycikk rendelkezései – alá nem esik, a 2 340/1946. M. E. számú rendelet 5. §-ának (1) bekezdésében megállapított kihágást követi el, és hat hónapig terjedhető elzárással büntetendő az, aki

a) a 2. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezések ellenére szántóterületének legalább a felét az 1946. év tavaszán kalászosokkal nem veti be, illetőleg a már meglevő őszibúza-, rozs-, kétszeres és árpa-vetésterületét tavaszi búza, árpa, zab vagy köles vetésével szántóterületének a felére nem egészíti ki;

b) a 3. §-ban foglalt rendelkezések ellenére a megállapított beszolgáltatási kötelességének nem tesz eleget.

[...]

9. §

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba.

Budapest, 1946. évi március hó 2-án.

Dr. Bárányos Károly s. k.

közellátásügyi miniszter

MK 1946. 52. SZ.

SZERZŐI JOG

490.

1921

54. TÖRVÉNYCIKK

A SZERZŐI JOGRÓL

Első fejezet
Írói művek

● *1. A szerzői jog tartalma*

1. § Írói mű többszörösítésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a jelen törvényben meghatározott védelmi időn belül (11–17. §-ok) a szerzőnek van kizárólagos joga.

Ha a műnek több szerzője van, és az egyes szerzők részei el nem különíthetők, ellenkező megállapodás hiányában a mű többszörösítéséhez, közzétételéhez és forgalomba helyezéséhez valamennyi szerzőtárs beleegyezése szükséges.

Ha a szerzők részei elkülöníthetők, az elkülöníthető részek mindegyikének többszörösítéséhez, közzétételéhez és forgalomba helyezéséhez az illető rész szerzőjének beleegyezése szükséges.

2. § Adalékokból vagy több műből szerkesztett gyűjteményes műre, mint egységes egészre nézve a szerkesztő – a gyüjteménybe felvett egyes adalékok vagy művek szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – a szerzővel egyenlő védelemben részesül.

3. § A szerzői jog élők között vagy halál esetére, korlátlanul vagy korlátozva átruházható. Átruházás hiányában a szerzői jog a törvényes örökösökre száll.

A szerzői jogot jövőben alkotandó műre nézve is át lehet ruházni. Az olyan szerződést azonban, amellyel a szerző szerzői jogát általában jövőben alkotandó művére vagy általában jövőben alkotandó műveinek meghatározott nemére ruházza át, a felek bármelyike előzetes egy évi felmondással bármikor felmondhatja, feltéve, hogy a szerződés létrejötte óta öt év már eltelt. Érvénytelen az e szabálytól eltérő oly megállapodás, amely a szerző hátrányára szolgál.

A szerző a szerzői jog átruházása esetében is végezhet a többszörösítés befejezéséig a művén oly változtatásokat, amelyek nem sértik annak a jogos érdekét, akire a szerzői jogot átruházták. Ez a rendelkezés a mű újabb kiadásaira is áll.

Az uratlan hagyatékra fennálló háramlási jog a szerzői jogra ki nem terjed.

Ha a műnek több szerzője van, és valamelyikük örökös nélkül halt meg, a meghalt szerzőtárs szerzői joga a többi szerzőtársra vagy jogutódaikra száll.

4. § A szerzői jog addig, míg az magát a szerzőt vagy örökösét, vagy hagyományosát illeti meg, végrehajtás tárgya nem lehet.

Végrehajtás tárgya csak az a vagyoni előny lehet, amely a szerzőt vagy örökösét, vagy hagyományosát annak következtében illeti meg, hogy ő a szerzői jogot értékesítette vagy érvényesítette.

5. § Írói műnek többszörösítése, közzététele vagy forgalomba helyezése a szerzői jog bitorlásának tekintendő, ha a szerző beleegyezése nélkül történik. Hogy a mű többszörösítése, közzététele vagy forgalomba helyezése egészen vagy részben történt-e, az a tilalom tekintetében különbséget nem tesz.

A jelen törvény alá eső többszörösítésnek tekintendő bármely eljárás útján akár egy, akár több példányban előállított többszörösítés, ideértve a kézi másolást is, kivéve nem üzletszerű használatára szánt egyes példány ingyenes előállítását.

6. § A szerzői jog bitorlásának tekintendők különösen:

1. még meg nem jelent vagy közzé nem tett műnek a szerző beleegyezése nélkül történt többszörösítése, közzététele vagy forgalomba helyezése, közzététel alatt értve itt a mű lényeges tartalmának nyilvános közlését is mindaddig, amíg a lényeges tartalom a szerző beleegyezésével közzétéve nincsen; a többszörösítésre, közzétételre vagy forgalomba helyezésre a kéziratnak vagy másolatának birtokosa is csak a szerző beleegyezésével jogosult;

2. oktatás vagy szórakozás céljából tartott előadásoknak vagy felolvasásoknak a szerző beleegyezése nélkül többszörösítése, közzététele vagy forgalomba helyezése;

3. olyan kiadás, amelyet a szerző vagy a kiadó a köztük fennálló szerződés vagy a törvény ellenére jelentet meg;

4. a műnek több példányban előállítása, mint amennyihez a kiadónak a szerződés szerint joga van;

5. szerzőtársak közösen készített művének olyan kiadása, amelyet az egyik szerzőtárs jogosulatlanul jelentet meg;

6. nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon vagy összejöveteleken különböző alkalmakkor tartott beszédeknek a szónok beleegyezése nélkül történt gyűjteményes kiadása;

7. hírlapokba felvétel végett összegyűjtött és többszörösítve megjelent táviratoknak és tudósításoknak jogosulatlan átvétele: az ilyen közleményeknek valamely hírlapban megjelenésük után átvételére a 9. § 2. és 3. pontjának rendelkezése alkalmazandó;

8. a szerző beleegyezése nélkül a mű közzétett címének lényegében változatlan átvétele más mű címéül, ha a körülményekből nyilvánvaló, hogy az átvétel, amely nem volt elkerülhetetlen, a közönség megtévesztését célozta és a szerzőnek vagyoni vagy nem vagyoni kárt okozhatott;

9. a szerző beleegyezése nélkül a műnek átvitele mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre, állandó vagy cserélhető alkatrészeikre (lemezekre, hengerekre, tekercsekre stb.);

10. a szerző beleegyezése nélkül a műnek felhasználása mozgófényképészeti mű céljára, továbbá a szerző beleegyezése nélkül a műnek egyéb közvetett elsajátításai, bárminemű átalakításai vagy felhasználásai, úgymint: alkalmazások (adaptálások), átdolgozások (arrangement), kivonatok, feldolgozások, regénynek, elbeszélésnek vagy költeménynek átalakításai színdarabbá és viszont stb., ha mindezek nem egyebek, mint a kérdéses mű utánképzései ugyanabban az alakban vagy más alakban oly változtatásokkal, hozzáadásokkal vagy rövidítésekkel, amelyek nem lényegesek és nem adják meg az utánképzésnek új eredeti mű jellegét.

7. § Írói mű bármely nyelvű fordításának a szerző beleegyezése nélkül történt többszörösítése, közzététele vagy forgalomba helyezése a szerzői jog bitorlásának tekintendő.

8. § Fordítások, alkalmazások (adaptálások), ideértve a mechanikai előadás céljára szolgáló (6. § 9. p.), művészi tevékenységgel járó alkalmazásokat is, úgyszintén átdolgozások (arrangement), kivonatok, feldolgozások, eredeti művek közvetett elsajátításai, bárminemű átalakításai vagy felhasználásai, ideértve a mozgófényképészeti mű céljára szolgáló felhasználásokat (6. § 10. p.) is, továbbá különböző művek gyüjteményei (2. §) – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – az eredeti művekkel egyenlő védelemben részesülnek.

9. § Nem tekintendő a szerzői jog bitorlásának:

1. már megjelent mű egyes helyeinek vagy kisebb részeinek hű idézése, vagy már megjelent egyes kisebb verses műveknek és kisebb prózai dolgozatoknak vagy nagyobb művek egyes kisebb részeinek a cél által indokolt terjedelemben felvétele olyan nagyobb munkába, amely tartalma szerint önálló tudományos műnek tekinthető, avagy olyan gyűjteménybe, amely többek műveiből kizárólag egyházi vagy iskolai használatra szerkesztett, ha a forrás és a benne esetleg megjelölt szerző világosan meg van nevezve;

2. szépirodalmi és tudományos dolgozatok kivételével egyéb hírlapi cikkeknek átvétele más hírlapba, ha utánnyomásukat határozottan meg nem tiltották; de a forrást és az abban esetleg megjelölt szerzőt világosan meg kell nevezni;

3. hírlapban vagy folyóiratban megjelent napi híreknek és vegyes apróságoknak átvétele, amelyek egyszerű közléseket tartalmaznak;

4. nyilvános ügyiratok és tárgyalások közlése;

5. nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon vagy összejöveteleken tartott beszédek kiadása, amennyiben nem tekinthető a 6. § 6. pontja alá eső gyűjteményes kiadásnak.

10. § Törvények és rendeletek többszörösítésére, közzétételére és forgalomba helyezésére külön jogszabályok irányadók.

● 2. *A védelem időtartama*

11. § Amennyiben az alábbi §-ok másként nem rendelkeznek, a védelem, amelyet a jelen törvény a szerzői jog javára biztosít, a szerző egész életére és a szerző halála után ötven évre terjed.

12. § Szerzőtársak közösen készített műveinek védelmi ideje annak a szerzőtársnak halálától számítandó, aki a többit túlélte.

Adalékokból szerkesztett műben az egyes adalékok védelmi ideje aszerint határoztatik meg, amint az adalékok szerzői megneveztettek vagy meg nem neveztettek (11. és 13. §).

Nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon vagy összejöveteleken különböző alkalmakkor tartott beszédekből álló gyüjteményes művek a szónok életében és halálától számított ötven éven át részesülnek védelemben; de ha a szónok életében vagy halálától számított

tíz év alatt a beszédek gyűjteménye meg nem jelent, a gyűjteményes kiadáshoz a jogutódok beleegyezése nem szükséges.

13. § Álnév alatt megjelent vagy pedig a szerző nevének – valódi vagy közismert írói (művészi) nevének – kitétele nélkül megjelent írói művek az első megjelenéstől számított ötven évig védetnek. De ha a mű első megjelenésétől számított ötven év alatt a szerző nevét beiktatás végett bejelentették (43. §), vagy ha ugyanazon idő alatt a mű a szerző neve alatt jelent meg, a védelmi idő a 11., 12. és 14. § szerint számíttatik.

14. § A szerző halála után megjelent mű a szerző halálától számított ötven éven át részesül védelemben. Ha a mű a szerző halálától számított negyvenöt év eltelte után, de ötven éven belül jelent meg először, a megjelenéstől számított öt éven át részesül védelemben.

15. § Oly művek, amelyekre nézve akadémiák, egyetemek, testületek és más jogi személyek, továbbá nyilvános tanintézetek – egyéni szerző megnevezésének hiányában – a mű szerzőjéül tekintendők, a mű első megjelenésétől számított ötven éven át részesülnek védelemben.

[...]

● *3. A bitorlás jogkövetkezményei*

18. § Aki a szerzői jogot szándékosan vagy gondatlanságból bitorolja, vétséget követ el, és nyolcvanezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; továbbá tartozik a bitorló a sértettnek vagyoni és nem vagyoni kárért megfelelő pénzbeli kártérítést (elégtételt) adni. A kártérítés összege a bitorló gazdagodásánál kevesebb nem lehet.

Ha a bitorlót sem szándékosság, sem gondatlanság nem terheli, büntetésnek helye nincsen, és a bitorló sértettnek csak saját gazdagodása erejéig felelős.

[...]

21. § A szerzői jog bitorlása akkor van befejezve, amikor valamely műnek a törvény ellenére többszörösített első példánya vagy a jogosulatlan utánképzésnek első példánya elkészült vagy a művet közzétették vagy forgalomba helyezték. [...]

22. § Aki a műnek oly példányait, amelyeknek forgalomban tartása a jelen törvény értelmében jogosulatlan, szándékosan és üzletszerűen áruba bocsátja, eladja, más úton terjeszti vagy használja, az köteles az okozott kárt a sértettnek a 18. § értelmében megtéríteni, és vétség miatt a 18. §-ban megállapított büntetéssel büntetendő.

[...]

24. § A jelen törvényben meghatározott vétségek miatt kiszabott pénzbüntetéseket behajthatatlanság esetére az ítéletben fogházra kell átváltoztatni. Az ekként kiszabott szabadságvesztés-büntetés egy évi fogháznál nem haladhat meg, mégpedig akkor sem, ha vétségek halmazata esetében alkalmazzák.

● *4. Bírói eljárás*

25. § A jelen törvény rendelkezései alá eső magánjogi igények, a jelen törvényben meghatározott büntetések kiszabása és az elkobzás elrendelése iránti per polgári eljárásra és a kir. törvényszékek hatáskörébe tartozik.

[...]

27. § Az eljárás csak a sértett fél kérelmére indíttatik meg.

[...]

29. § A jelen törvényben megállapított bűncselekmények tekintetében sértett az, akinek szerzői vagy kiadói joga megsértetett vagy veszélyeztetve van. A már megjelent műveknél az ellenkező bebizonyításáig az tekintendő szerzőnek, aki a művön szerzőül meg van nevezve. Álnév alatt vagy a szerző nevének kitétele nélkül megjelent műveknél a kiadó, és ha a kiadó megnevezve nincsen, a művön megjelölt bizományos van jogosítva a szerzőt illető jogok érvényesítésére. A művön megnevezett kiadó, illetőleg bizományos, az ellenkező bebizonyításáig az álnevű vagy a meg nem nevezett szerző jogutódának tekintetik.

[...]

● *6. Elévülés*

36. § A szerzői jog bitorlásának (18., 19. és 23. §-ok) megbüntetése és a kár megtérítése végett indítható eljárás három esztendő alatt évül el. [...]

MTVT 441–454. P.

MAGÁNJOGI DÖNTVÉNYEK

491.

1891

GONDNOKSÁG ALÁ HELYEZÉS

TÉKOZLÁS MIATTI GONDNOKSÁG ALÁ HELYEZÉSRE ELEGENDŐK AZ ILLETŐ OLY KÖLTEKEZÉSEI ÉS CSELEKMÉNYEI, MELYEK A VAGYONROMLÁS ELŐIDÉZÉSÉRE ALKALMASAK

A tékozlás miatt gondnokság alá helyezésnek célja az, hogy a gondnokság alá helyezendő a vagyoni pusztulástól megóvassék. E cél elérésének szempontjából tehát értelme se volna annak, hogy a gondnokság alá helyezés csakis a pazarlás bevégeztével mondassék ki, hanem elegendők arra az illetőnek olyan költekezései és cselekményei, melyek a vagyonromlás előidézésére alkalmasak; ahhoz pedig nem férhet szó sem, hogy ha egy negyedtelkes gazda belső telkét és gazdasági felszerelését eladva, a gazdálkodással felhagy, külsőségét haszonbérbe adja, és minden foglalkozás nélkül részeges, korhely életet folytat, ezeknek következtében az ő vagyoni végpusztulása bekövetkezik, és már maga ez a tékozlás tényének megállapítására elegendő. (Curia, 1891. augusztus 26. 5354. sz.)

GRECSÁK MJ. I. 230. P.

492.

1907

HÁZASSÁG ÉRVÉNYTELENÍTÉSE

HÁZASSÁG ÉRVÉNYTELENÍTÉSE A H. T. 54. §-ÁNAK C) PONTJA ALAPJÁN. IMPOTENCIA. A NŐI NEM IRÁNTI UNDORÉRZET.

Felp. a házassági köteléket a Házassági Törvény 54. §-ának *c)* pontja alapján kérte érvénytelennek kimondani. Bár a házasság érvénytelenítése iránt már folyamatban volt csatolt iratokból kitűnőleg az orvosszakértők az alperest normális ivarszerve alapján s azon tényből, hogy kicsapongó életet nem folytatott, házassága kötésekor a házassági tartozás teljesítésére képtelennek nem tartották, minthogy azonban ezen orvosszakértők az alperesnek a női nemmel szemben fennálló képtelenségét vizsgálat tárgyává nem tették, a jelen perben kihallgatott orvosszakértők pedig az alp.-t a női nem iránti undorérzetéből s más tünetek alapján nővel való közösülésre képtelennek nyilvánították és kimondották, hogy az alp.-nek ezen női nemre vonatkozóan megállapított impotenciája már a házassága kötésekor is fennállott; maga az alp. pedig a házasság kötésekor fennforgó impotenciát beismerte, ennélfogva a felek házassági köteléke a H. T. 54. §-ának *c)* pontja alapján érvénytelennek volt kimondandó. (Curia, 1907. január 23. 5934. sz.)

GRECSÁK MJ. I. 41. P.

493.

1901
ÁGYTÓL ÉS ASZTALTÓL VALÓ KÜLÖNÉLÉS

A H. T. 98. §-A SZERINTI ÁGYTÓL ÉS ASZTALTÓL VALÓ KÜLÖNÉLÉST A BÍRÓSÁG A HÁZASFELEK BÁRMELYIKÉNEK KÉRELMÉRE ELRENDELNI KÖTELES LÉVÉN, AZ E KÉRELEM FELETTI HATÁROZATHOZATAL ELŐZETES TÁRGYALÁST ÉS BIZONYÍTÁST NEM IGÉNYEL

[...] Habár az elsőbíróság ítélete s az azt megelőző eljárás abból az okból, hogy az elsőbíróság a peres feleknek a per alatti ágytól és asztaltól való különélését nem tárgyalás és a bizonyítási eljárás befejezte után, hanem a felperesnek keresetében előadott kérelme folytán a keresetre hozott végzésben rendelte el, meg nem semmisíthető;

mert a Házassági Törvény 98. §-a szerinti ágytól és asztaltól való különélést a bíróság a házasfelek bármelyikének kérelmére elrendelni köteles lévén, nyilvánvaló, hogy az e kérelem feletti határozathozatal előzetes tárgyalást és bizonyítást nem igényel;

tekintve mégis, hogy az 1898:X. tc. 1. §-ának rendelkezése szerint a kir. törvényszék mint elsőfokú bíróság a házasfeleknek ágy és asztaltól való különélését elrendelő határozatot háromtagú tanácsban köteles meghozni, s hogy a törvény ezen világos rendelkezésének ellenére a végzést az ügy előadója mint egyes bíró hozta meg, s tehát a bíróság a határozat hozatalakor szabálytalanul volt alakítva: a másodbíróság neheztelt végzését, a rendelkező részben foglalt értelemben az 1881:LIX. tc. 39. §-a *l)* pontja alapján helybenhagyni kellett. (Curia, 1901. szeptember 25. 2730. sz.)

GRECSÁK MJ. I. 28. P.

494.

1902
TELKI SZOLGALOM

PUSZTÁN SZÍVESSÉGBŐL ENGEDETT HASZNÁLATBÓL (PRECARIUM) SZOLGALOM NEM SZÁRMAZIK

Kötelezi az alperest, hogy a keresetben megjelölt kúton gyakorolt vízmerési szolgalom használatával 15 nap alatt végrehajtás terhe mellett hagyjon fel, s kötelezi, hogy a saját ingatlanáról a felperesi ingatlanra nyíló ajtót zárja el. A felperesi tanúk egybehangzóan bizonyították, hogy a felperes jogelőde az általa ásott kútból a vízhordást csupán szívességből engedte meg az alperesnek azért, mert ez neki a kútásás és ahhoz a kőhordásnál segített, de kifejezetten csak addig engedte a vízhordást, míg alperes neki jó szomszédja marad. A tanúk az alpers által vitatott korlátlan időkre szóló szerződéses jogcímet megcáfolták, és bizonyították, hogy alperes a felperessel békétlenkedik. (C. 1902. évi 4236. sz.)

GRECSÁK MJ. I. 523. P.

495.

SZERZŐDÉSI KÉPESSÉG

SÚLYOS BETEG SZERZŐDŐKÉPESSÉGE

Azt az érvelést, hogy a kötelezvény érvénytelen, és nem létezőnek tekintendő, az alp. elsősorban arra a szerinte fennálló bírói gyakorlatra fekteti, hogy súlyos betegnek kevéssel halála előtt keletkezett terhes szerződése, még ha a beteg öntudatnál van is, komoly szándék és elhatározás hiánya miatt, érvényesnek el nem ismertetik. Igaz ugyan, hogy ha a komoly szándék és elhatározás, vagyis a szerződési akarat hiányzik, ügylet létre nem jön; de olyan bírói gyakorlat, hogy súlyos betegnél ez az akarat feltétlenül hiányzónak tekinttessék, nincs és nem is lehet, mert az akarat komoly volta mint ténykérdés minden egyes esetben külön megállapításnak tárgya. (Curia, 1902. jan. 28. I. G. 556/1901. sz.)

GRECSÁK MJ. II. 11. P.

496.

1903
SZERZŐDÉS ALAKISÁGA

AZ ÍRÁSBELI SZERZŐDÉSSEL ELLENTÉTES SZÓBELI MEGÁLLAPODÁSOK HATÁLYTALANOK

A fellebbezési bíróság valószínűnek fogadta ugyan el az alp.-nek azt az állítását, hogy a kölcsönadó a kölcsönvett összeget azzal adta az alperesnek, hogy az csak a kölcsönvevő elhalálozása után fizetendő vissza; ámde más részről a fellebbezési bíróság azt is megállapította, hogy a pénz átadása után néhány nap múlva állította ki az alp. a kereset alapjául szolgáló kötelezvényt, amely e tekintetben kifejezetten eltérő rendelkezést tartalmaz, amennyiben a visszafizetés idejét háromhavi előzetes felmondáshoz kötötte, amiből a fellebbezési bíróság az anyagi jogszabályoknak megfelelően vonhatott jogi következtetést arra, hogy ha történt is az adóslevél kiállítását megelőző időben oly akaratkijelentés, mely tartalmánál fogva alkalmas lehetne arra, hogy a kereset érvényesítésére akadályul szolgáljon; ez az akaratkijelentés az utóbb kiállított adóslevélnek eltérő rendelkezésénél fogva hatályát vesztette, hogy pedig az adóslevél kiállítása után történt volna a fizetés határidejének szabályozására vagy a fizetés elengedésére vonatkozó valamely nyilatkozat, azt a fellebbezési bíróság bizonyítottnak el nem fogadta. (Curia, 1903. máj. 19. I. G. 20. sz.)

GRECSÁK MJ. II. 32. P.

497.

1906
ÉRVÉNYTELEN SZERZŐDÉS

BORDÉLYÜZLET ELADÁSA ERKÖLCSTELENSÉG CÍMÉN ÉRVÉNYTELEN

A kereset alapját képező és a peres felek között sem alakilag, sem tartalmilag nem vitás szerződésnek 1., 4. és 7. pontjaiból világosan kitűnik, hogy a peres felek egymással nemcsak bérleti és vételi szerződést kötöttek, hanem a felperes eladta az alpereseknek az egész bordélyüzletet oly célból, hogy az alperesek ezt az iparágat továbbra is ugyanabban a házban és ugyanazzal a berendezéssel folytathassák, amint azt az felperes ezelőtt űzte; és a felperes e szerződés rendén arra is kötelezte magát, hogy ha a bordélyüzlet ugyanott bármi okból folytatható nem volna, az alperesek részére hasonnemű, ily célra alkalmas házat fog építtetni és berendezni.

Ez az ügylet nyilvánvalóan a jó erkölcsökbe ütközvén, a fennálló jogszabály értelmében az ebből folyó igények bíróilag nem érvényesíthetők. (Curia, 1906. márc. 7. G. 554. sz.)

GRECSÁK MJ. II. 42. P.

498.

1909
VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉS

AZ ÉPÍTŐVÁLLALKOZÓ A MUNKA BEFEJEZÉSE UTÁN A SZERZŐDÉSILEG MEGÁLLAPÍTOTT MUNKABÉRT KÖVETELHETI, ÉS AZ ÉPÍTTETŐ A LÉTEZŐ HIÁNYOK OKÁBÓL CSAK AZT IGÉNYELHETI, HOGY A HIÁNYOK HELYREÁLLÍTÁSÁRA SZÜKSÉGES KÖLTSÉG ÖSSZEGÉT A VÁLLALKOZÓ KÖVETELÉSÉBŐL VISSZA-, ILLETŐLEG MEGTARTHATJA

Azon épületre nézve, melynek a felépítésére a felperes vállalkozott, a *g)* a. költségvetés állíttatott ki, mely szerint az építési összeg 42 377 K-ra irányoztatott elő. A bírói szemlénél a szakértők az épületen talált hiányokat részletesen felsorolták, s azt a véleményt adták, hogy e hiányok 184 K költséggel helyrehozhatók.

Ezenfelül a felülvizsgálati jegyzőkönyvből megállapítható, hogy az épület a jegyzőkönyvben megjelölt hiányok kivételével, már az említett időben (1904. szeptember 21.) be-

fejezést nyert, a végleges átvétel időpontja azonban 1906. szeptember 21-ére határoztatott meg, de emellett az alperes az épületet használatba vette.

A felperes tehát az épületet a maga egészében évekkel ezelőtt elkészítette, s az a szerződési kikötéseknek lényegileg s legnagyobb részben megfelel, s az alperes az épületet használatba is vette.

Ily tényállás mellett pedig az állandó bírói gyakorlat szerint a felperes a szerződésileg megállapított munkabért követelheti, s az alperes a létező hiányok okából csak azt igényelheti, hogy a hiányok helyreállítására szükséges költségösszeget a felperes követeléséből vissza-, illetve megtarthassa.

Ezen jogi álláspontnál fogva tehát a kereset nem tekinthető idő előttinek azon az alapon, hogy a felperes a bírói szemlével megállapított hiányokat helyre nem hozta; de azon alapon sem, hogy az 1904. szeptember 21-én felvett felülvizsgálati jegyzőkönyvben foglalt megállapodás szerint az alperes feljogosíttatott arra, hogy a felperes munkabérének 10%-át a végleges átvételig visszatarthassa; mert az alperes a felperestől nem a bírói szemlével megállapított hiányok helyreállítását, hanem a létező bádogtetőnek eltávolítását s új bádogtető készítését követelte, s ettől csak a bírói szemle után beadott észrevételeiben állt el; az alperes tehát a végleges átvételt oly munka teljesítésétől tette függővé, amelynek teljesítésére a felperes kötelezve nem volt. (Curia, 1909. dec. 3. 3772/909. sz. VI. p. t.)

GRECSÁK MJ. II. 373. P.

499.

1910

VESZÉLYES ÜZEM

MOTOROS KERÉKPÁR ÁLTAL OKOZOTT BALESET

A tanúk vallomásával meg van ugyan cáfolva a felperesnek az a kereseti állítása, hogy az alperes az országútnak a községi úttal való kereszteződésénél benzinmotoros kerékpárjával teljes sebességgel hajtott fel az országútra akként, hogy járművével közvetlenül a felperes által hajtott fogathoz jutva, ez előtt csak alig egyméternyi távolságra tudott megállani; ez a körülmény azonban az alperes felelőssége szempontjából perdöntő jelentőséggel nem bír, mert ugyanezeknek a tanúknak vallomásából kitűnik az is, hogy az alperes a fennebb megjelölt községi úton, körülbelül 20 méternyire annak az országútba való betorkollása előtt, akkor szállott le kerékpárjáról, mikor a felperes már leesett kocsijáról. Az alperes maga adta elő azt, hogy a motor zakatolása oly nagy, hogy azt szabadban kilométerekre is lehet hallani; a tanúk vallomásával pedig bizonyítva van, hogy a felperes által hajtott postaló az alperes motorkerékpárjának – D. J. tanúvallomása szerint azon a vidéken szokatlan – zakatolásától bokrosodott meg, s ettől való ijedtében rántotta neki a felperes kocsiját az országút szélén levő kerékvetőnek úgy, hogy felperes a kocsiról lebukott, és így az alperes motorgépének használata s a felperes balesete között való okozati összefüggés kétségtelen.

Az elsőbíróság ítéletében helyesen kifejtettek szerint az ilyen gépi erővel hajtott jármű tulajdonosa gondatlanságának vagy vétkes mulasztásának fennforgása nélkül is felelős azért a kárért, amit a közutakon a rendes fuvarozási eszközökkel az ily gépek nagyobb zajából és riasztó hatásából folyó veszélyességével okoz, kivéve, ha kimutatja, hogy a balesetet magának a sértettnek hibája idézte elő; minthogy azonban az alperes arra a kifogására vonatkozóan, hogy a felperes a baleset alkalmával ittas volt, s hogy a kocsiról való lebukását ez a körülmény és az okozta, hogy ülőhelyét szolgálati utasításai ellenére a postakocsira felvett idegen utasok egyikével megosztotta, s lovát nem a kellő gondossággal kezelte, a felperes tagadásával szemben bizonyítékot fel sem hozott: az alsóbíróságok az ő kártérítési felelősségét helyesen állapították meg. (Curia, 1910. április 29. 817. sz.)

GRECSÁK MJ. II. 455. P.

500.

1890

VÉGRENDELKEZŐ TÉVEDÉSE

JOGSZERŰ VÉLELEM AZ, HOGY HA AZ ÖRÖKHAGYÓ HALÁLAKOR A MÉHMAGZAT MÉG CSAK EGY HÓNAPOS, VÉGRENDELKEZŐ A MÉHMAGZAT LÉTEZÉSE FELŐL TÉVEDÉSBEN VAN, ÉS EZ OKA ANNAK, HOGY A MÉHMAGZAT A VAGYONBÓL KIZÁRATOTT

Az örökhagyó részéről alkotott végrendelet keletkezése idején az utószülött kiskorú felperes még csak egy hónapos méhmagzat volt, akinek létezéséről, hogy tudomással bírt volna a végrendelkező, az alperes részéről a perben állíttatott ugyan, de ez az állítás a felperes tagadásával szemben éppen nem bizonyíttatott. Minthogy pedig az e részbeni bizonyítási kötelezettség az alperest terhelte, és ennek elmulasztása következtében az a jogszerű vélelem áll fenn, hogy végrendelkező a méhmagzat létezése felől tévedésben volt, s minthogy csakis e tévedés következményeként tekinthető az, hogy végrendelkező felperesként fellépett kiskorút egész vagyonából kizárta, és az alperest nevezte örökösévé, ugyanazért már e körülménynél fogva is a végrendeletet érvénytelennek kellett kimondani. (C. 1890. május 23-án. 7487/1889. sz.)

GRECSÁK MJ. I. 1. P.

501.

1909

ÉRVÉNYTELEN VÉGRENDELET

VÉGRENDELET NYELVE; TANÚK NYELVISMERETE

Az 1876: XVI. tc. tüzetesen meghatározza azokat az alaki kellékeket, amelyeknek megtartása mellett lehet érvényes végrendeletet alkotni; a törvényesen meghatározott alaki kellékeket nélkülöző végrendelet tehát érvénytelen.

Az idézett törvény 4. §-a értelmében abban az esetben, ha az írásbeli magánvégrendeletet egész terjedelmében nem a végrendelkező írta, vagy ha a végrendelkező az okirat nyelvét nem érti, a végrendeleti tanúk közül legalább kettőnek írni és olvasni tudnia kell.

A dolog természetéből s a törvény e rendelkezésének a céljából az következik, hogy ezekkel a kellékekkel csak az a tanú bírhat, aki a végrendeleti okirat nyelvét érti, mert csak ebben az esetben igazolhatja a végrendelet alkotásakor magán a végrendeleti okiraton azt, hogy az okirat a végrendelkezőnek kijelentett végakaratát tartalmazza.

A megtámadott végrendeletet az örökhagyó nem saját kezűleg írta; az örökhagyó a magyar nyelvet nem értette; s miután a végrendeleti tanúk vallomása szerint az örökhagyó szerb nyelven nyilvánította ki végakaratát, a magyar nyelven szerkesztett végrendeleti okirat a felhívott törvényszakasz értelmében csak akkor lenne érvényesnek tekinthető, ha a végrendeleti tanúk közül legalább kettő a magyar nyelvet mint az okirat nyelvét értené.

Minthogy azonban az alkalmazott végrendeleti tanúk közül egyedül a végrendelet írója tud magyarul, a többi három pedig – saját vallomásuk szerint – a magyar nyelvet sem nem beszéli, sem nem érti: a megtámadott végrendelet a törvény által megkívánt alaki kellékeket nélkülözi, s mint ilyen érvénytelen. (Curia, 1909. évi február hó 16. 4455/908. sz.)

GRECSÁK MJ. II. 602. P.

KERESKEDELMI JOG

A KERESKEDELMI TÖRVÉNY

502.

1875
37. TÖRVÉNYCIKK

KERESKEDELMI TÖRVÉNY

Általános határozatok

1. § Kereskedelmi ügyekben, ha azok iránt a jelen törvényben intézkedés nem foglaltatik, a kereskedelmi szokások irányadók, ezek hiányában pedig az általános magánjog alkalmazandó.

[...]

Első cím
Kereskedők általában

3. § Kereskedőnek a jelen törvény értelmében az tekintendő, ki saját nevében kereskedelmi ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik.

4. § A kereskedőkre vonatkozó határozatok a kereskedelmi társaságokra is alkalmazandók. (61. §)

[...]

Második cím
Kereskedelmi cégjegyzékek

7. § A jelen törvény által előszabott bejegyzésekre a törvényszékek által kereskedelmi cégjegyzékek vezetendők.

E jegyzékek nyilvánosak és mindenki által megtekinthetők. A bejegyzésekről és az ezekhez csatolt mellékletekről másolatok vehetők, s azok hitelesített másolatban mindenkinek kiadandók.

A kereskedelmi cégjegyzékek berendezése és mikénti vezetése külön rendelet által fog szabályoztatni.

8. § A kereskedelmi cégjegyzékekbe történt bejegyzések, amennyiben jelen törvény egyes esetekre nézve ellenkezőt nem rendel, egész kiterjedésükben egy e végre a földmívelési-, ipar- és kereskedelmi minisztérium által kiadandó „Központi értesítő"-ben, a Horvát–Szlavónországban történt bejegyzések pedig az ottani hivatalos lapban haladéktalanul közzéteendők.

[...]

Harmadik cím
Kereskedelmi cégek

10. § A cég azon név, mely alatt a kereskedő üzletét folytatja, s melyet aláírásául használ.

[...]

16. § Minden kereskedő, ki az 5. §-ban érintett kivétel alá nem esik, a 21. §-ban meghatározott pénzbírság terhe alatt, üzlete megkezdésével egyidejűleg, cégét azon törvényszéknél, melynek kerületében kereskedelmi telepe létezik, bejegyeztetni, egyúttal azt ugyanott saját kezűleg aláírni vagy hitelesített alakban bemutatni tartozik. Míg e bejegyzés meg nem történt, a kereskedő azon jogokban, melyeket a jelen törvény a kereskedők részére megállapít, nem részesülhet; ellenben elvállalt kereskedelmi kötelezettségeiért harmadik személyek irányában a jelen törvény értelmében felelős.

17. § Minden új cégnek az azon helyen vagy azon községben már létező és a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezetett cégtől világosan különböznie kell.

Ki a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezetett valamely kereskedővel egyenlő nevet visel, köteles azt cégül olyképp használni, hogy az a már bejegyzett cégtől világosan megkülönböztethető legyen.

[...]

19. § Ha a cég megváltozik vagy megszűnik, vagy ha birtokosai személyében változás történik, ezen tény a kereskedelmi cégjegyzésbe leendő bevezetés és kihirdetés végett bejelentendő.

[...]

Hetedik cím
Kereskedelmi társaságok általában

61. § Kereskedelmi társaságoknak tekinttetnek:
1. a közkereseti társaságok,
2. a betéti társaságok,
3. a részvénytársaságok és
4. a szövetkezetek.

[...]

Nyolcadik cím
Közkereseti társaság

64. § Közkereseti társaság keletkezik, ha két vagy több személy kereskedelmi üzletet közös cég alatt, korlátlan és egyetemleges kötelezettség mellett folytat.

A társasági szerződés érvényességéhez sem okirat szerkesztése, sem más alakszerűség nem szükséges.

[...]

Kilencedik cím
Betéti társaság

125. § Betéti társaság keletkezik, ha közös cég alatt folytatott kereskedelmi üzletnél a társak közül egy vagy több (kül)tag csak kikötött vagyonbetétével felelős, míg ellenben egy vagy több (bel)tagot korlátlan és egyetemleges felelősség terhel.

A beltagokra nézve, ha ezek többen vannak, a társaság egyszersmind közkereseti társaságnak tekinttetik.

A társasági szerződés érvényességéhez sem okirat szerkesztése, sem más alakszerűség nem szükséges.

[...]

Tizedik cím
Részvénytársaság

● *I. fejezet*
Általános határozatok

147. § Részvénytársaságnak azon társaság tekinttetik, mely előre meghatározott, bizonyos számú és egyenértékű (egész vagy hányad) részvényekből álló alaptőkével alakul, s melynél a részvények tulajdonosai csak részvényeik erejéig felelősek.

[...]

149. § A részvénytársaság megalakultnak tekinttetik, ha
1. alaptőkéje biztosítva van;
2. a társasági alapszabályok létrejöttek, és
3. a társaság a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezettetett.

[...]

157. § Az alapszabályokban mindenesetre a következőket kell megállapítani;
1. a társaság cégét és székhelyét;

2. a vállalat tárgyát és a társaság tartamát;
3. az alaptőke nagyságát;
4. a részvények és hányadrészvények számát és névértékét, s azt, hogy a részvények névre vagy bemutatóra szólnak-e;
5. a részvényekre eszközlendő befizetések módozatait s a befizetés elmulasztásának következményeit;
6. az előbbeni § értelmében történt megállapodásokat;
7. az esetleg a részvényekkel egyidejűleg kibocsátandó elsőbbségi kötvények mennyiségét és névértékét, az azok után fizetendő kamatok magasságát és a törlesztés módját, nemkülönben azon előjogokat, melyek az ily elsőbbségi kötvények birtokosait illetik;
8. a közgyűlés mikénti összehívását, megtartásának helyét és idejét, hatáskörét, tárgyalási rendjét, a határozatok hozatalának módját és annak megállapítását, hogy mi történjék az esetben, ha az összehívott közgyűlés határozatképes nem volt;
9. a részvényesek szavazati jogát és ennek mikénti gyakorlását;
10. az igazgatóság mikénti választásának módját, annak hatáskörét s működésének idejét;
11. a felügyelőbizottság szervezetét s működésének idejét;
12. a cégjegyzés módját;
13. azon elveket, melyek szerint a mérleg kiegészítésének és megvizsgálásának történni kell;
14. a nyereség kiszámításának és felosztásának módozatait; végre
15. a társaság hirdetményeinek mikénti közzétételét.
[...]

Tizenegyedik cím
Szövetkezetek

● *I. fejezet*
Általános határozatok
223. § Szövetkezetnek ezen törvény értelmében meg nem határozott számú tagokból álló azon társaság tekinttetik, mely tagjai hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának közös üzletkezelés mellett, illetőleg a kölcsönösség alapján előmozdítására alakul.
Ide tartoznak nevezetesen:
az előlegezési és hitelegyletek;
a nyersanyag közös beszerzésére, közös raktár tartására vagy közös termelésre alakult egyletek;
a fogyasztási egyletek;
a laképítő társaságok;
a kölcsönös biztosítótársaságok.
[...]

Második rész/Kereskedelmi ügyletek

Első cím
Kereskedelmi ügyletek általában

● *I. fejezet*
A kereskedelmi ügyletek meghatározása
258. § Kereskedelmi ügyleteknek tekintendők:
1. áruk s általában ingó dolgok vétele vagy egyébkénti megszerzése azon szándékkal, hogy azok természetben, át- vagy feldolgozva ismét továbbadassanak;
2. az előbbeni pontban érintett oly tárgyak szállításának elvállalása, melyeket a szállító fél e végből szerez meg;
3. állampapírok, részvények vagy más a kereskedelmi forgalom tárgyát képező értékpapírok vétele vagy egyébkénti megszerzése; az esetben is, ha a megszerzés nem továbbítási szándékkal történt;
4. biztosítások elvállalása;
5. utasok vagy javak tengeren leendő fuvarozásának elvállalása és hajókölcsönök kötése.

259. § Amennyiben iparszerűleg folytattatnak, kereskedelmi ügyleteknek a következők tekintendők:
1. ingó dolgok fel- vagy átdolgozásának elvállalása mások részére, feltéve, hogy az átvállaló üzlete a kisipar körét meghaladja;
2. a bank- és pénzváltói ügyletek;
3. a bizományi, szállítmányozási és fuvarozási ügyletek, nemkülönben a személyfuvarozásra rendelt intézetek ügyletei;
4. a közraktárak ügyletei;
5. a kiadói ügyletek, továbbá a könyv- és műkereskedés egyéb ügyletei, nemkülönben a nyomdai ügyletek, amennyiben ez utóbbiak a kisipar körét meghaladják;
6. azon termelők ügyletei, kik saját terményeiket át- vagy feldolgozzák, és a bányaipar ügyletei, amennyiben ez iparágak a kisipar körét meghaladják;
7. a kereskedelmi ügyletek közvetítése.
Az érintett ügyletek az esetben is kereskedelmi ügyleteknek tekinttetnek, ha azok nem iparszerűleg ugyan, de kereskedő által a kereskedelmi üzlet körében köttetnek.
[...]
273. § A kötbér összege semmi korlátozásnak alávetve nincsen, s az adósnak kétség esetében nem áll jogában a kötbér lefizetése által magát a teljesítés alól kivonni.
A kötbér kikötése kétség esetében nem zárja ki az igényt a kötbér összegét meghaladó kártérítéshez.
Amennyiben a kötbér azon esetre állapíttatott meg, ha a szerződés nem kellő időben vagy nem kellő helyen teljesíttetnék, a hitelező a szerződés teljesítése mellett a kötbért is követelheti.
274. § A kötbér, ha valaminek abbahagyása végett köttetett ki, a kikötéssel ellenkező cselekmény folytán, ha pedig valaminek teljesítésére volt irányozva, az adós késedelmével jár le.
275. § A kötbér nem követelhető, ha a szerződés teljesítése vétlen baleset vagy a hitelező vétsége miatt lehetetlenné válik, vagy ha a szerződés teljesítése fenntartás nélkül elfogadtatott.
276. § A foglaló egyéb megállapodás hiányában csak a szerződés megkötése jeléül szolgál, s ennek teljesítésével visszaadatik vagy beszámíttatik.
Visszaadandó a foglaló akkor is, ha a szerződés a felek kölcsönös elállása vagy egyéb ok miatt megszűnik.
277. § Egyéb megállapodás vagy eltérő kereskedelmi szokás hiányában az, kinek vétkessége miatt a szerződés nem teljesíthető, az adott foglalót elveszti, a kapott foglalót pedig kétszeresen visszatéríteni tartozik.
A szerződésszegő mellett a másik félnek mindkét esetben a foglaló összegét meghaladó kárt is megtéríteni köteles.
278. § Ha valamelyik fél a szerződés megkötésekor bánatpénzt adott vagy ilyet ígért – ez a szerződéstől visszaléphet, amennyiben annak teljesítését meg nem kezdette, vagy a másik fél részéről az egészben vagy részben történt teljesítést el nem fogadta.
A visszalépő a kikötött bánatpénzt megfizetni tartozik, az adott bánatpénzt pedig elveszti.
279. § Ha a szerződés teljesíttetik, a bánatpénz visszaadatik, illetőleg a teljesítőnek beszámíttatik. Visszaadandó a bánatpénz az esetben is, ha a szerződés a felek megállapodása vagy más ok következtében megszűnik.
280. § Kereskedelmi ügyletek a felén túli sérelem miatt meg nem támadhatók.
CJH 120–207. P.

A CÉGJEGYZÉK

503.

1875
A FÖLDMIVELÉS-, IPAR- ÉS KERESKEDELEMÜGYI ÉS AZ IGAZSÁGÜGYI M. KIR. MINISTEREK RENDELETE

A KERESKEDELMI CÉGJEGYZÉKEK BERENDEZÉSE ÉS VEZETÉSE TÁRGYÁBAN
Érvényes a budapesti és a maros-vásárhelyi kir. ítélőtáblák egész területén.
Az 1875: XXXVII. tc. 7-ik §-ban nyert felhatalmazás folytán, a kereskedelmi cégjegyzékek berendezése és vezetése következőleg szabályoztatik.

1. §
A budapesti és pestvidéki törvényszékek kivételével minden törvényszéknél a kerületében létező összes cégekről és fióktelepekről a kereskedelmi törvény hatálybalépte napjától kezdve új keresk. cégjegyzékek vezetendők.

2. §
A kereskedelmi cégjegyzékek kétfélék:
1. Az egyéni cégek jegyzékei a kereskedelmi törvény 11. §-ában említett kereskedők cégei részére.
2. A társas cégek jegyzékei a kereskedelmi társaságok cégei részére (kereskedelmi törvény 61. §-a).

3. §
A kereskedelmi törvény 5. §-ban említett személyek az egyéni cégjegyzékekbe és azok egyesülései a társas cégjegyzékekbe csak az idézett szakaszban felsorolt feltételek alatt jegyezhetők be.
Ha a feltételek iránt kétség támad, a bíróság felszólítására az iparhatóság tartozik a szükséges adatokat a bírósággal közölni. A bíróság e bejegyzés felett, a nyert adatok alapján, belátása szerint határoz.

4. §
Az egyéni cégjegyzékek az **A)** alatti minta szerint következő 8 rovatra osztandók:
Az első rovatba vezettetik a cég folyó száma és az egyes bevezetéseket jelző alszám.
A másodikba a bejegyzést rendelő bírói végzés kelte és iktatói száma.
A harmadikba a cég szó szerinti szövege.
A negyedikbe a főtelep s az esetleg létező fióktelepek helye.
Az ötödikbe a cég birtokosa.
A hatodikba a cégvezető neve, vagy ha együttes cégvezetés fordul elő, ezen viszony megjelölése.
A hetedikbe az irattári szám.
A nyolcadikba mindazon körülmények, melyek természetüknél fogva a többi rovatokba fel nem vehetők, jelesen: a női hozomány, hitbér és jegyajándék (keresk. törv. 552. §), a csődnyitás (u. o. 23. §), a jelen rendelet 6. és 15. §-aiban körülírt feljegyzések, a cég törlése stb.
Minden cégjegyzéklapra egymás alatt közepén kettős vonal által elválasztva, rendszerint két egyéni cég vezetendő.

5. §
Minden későbbi bevezetés, akkor is, ha ez csak kiigazításra vagy kiegészítésre vonatkozik, az előbbeniektől egy az összes rovatokat átmetsző vonal által elválasztandó.

6. §
Midőn a cégnek szánt lap megtelt, a bevezetések folytatására új lap nyitandó, melybe az összes, még érvényesen fennálló bejegyzések egy sorban átvezetendők.
Az új lapszám mellett zárjel közé teendő: „folytatása a .... számú lapnak".
Az egyes bejegyzések alszáma újból kezdendő.
A régi lap vörös téntával keresztülhúzva (X) lezárandó, és annak utolsó rovatába a „bezáratott" szó, az új lapra való hivatkozással, jegyzendő.

7. §
A társas cégjegyzékek a **B)** alatti minta szerint következő nyolc rovatra osztandók:
Az első rovatba vezettetik a cég folyó száma és az egyes bevezetéseket jelző alszám.
A másodikba a bejegyzést rendelő bírói végzés kelte és iktatói száma.
A harmadikba a cég szó szerinti szövege.
A negyedikbe a főtelep vagy az esetleg létező fióktelepek helye.
Az ötödikbe a cégvezetők és felszámoló cégvezetők, és ha együttes cégvezetés fordul elő, ezen jogviszony megjelölése.
A hatodikba a társaság jogviszonyai, nevezetesen közkereseti társaságoknál a társasági tagok neve, polgári állása és lakhelye és a társaság keletkezésének időpontja, a betéti társaságoknál a bel- és kültagok neve, polgári állása és lakhelye, és minden egyes kültag vagyonbetételeinek összege, végre a részvénytársaságoknál és szövetkezeteknél a 10. és 11. §-okban közelebb kijelölt adatok.
A hetedikbe az irattári szám.
A nyolcadikba mindazon körülmények, melyek természetüknél fogva a többi rovatba fel nem vehetők, jelesen a beltagok nejeinek hozományai, hitbérei és jegyajándékai (keresk. törv. 552. §), a csődnyitás (u. o. 23. §), a jelen rendelet 9. §-ban körülírt bejegyzések, a cég törlése stb.

8. §
Minden társaság számára egy egész jegyzéklap (két oldal) nyittatik.

9. §
Részvénytársaságok és szövetkezetek számára több egymásután következő lap nyitandó és egyúttal mindenik lap harmadik rovatába a cégnek szövege már előre bejegyzendő.
Az 5. és 6. §-ok társcégek jegyzékére is alkalmazandók.

10. §
Részvénytársaságoknál a hatodik rovatba bevezetendő:
1. az alapszabályok és az azokat módosító közgyűlési határozatok kelte;
2. a vállalat tárgya és a társaság tartama;
3. az alaptőke nagysága, a részvények vagy hányadrészvények száma és azok névértéke;
4. az esetleg kibocsátott vagy kibocsátandó elsőbbségi kötvények száma és névértéke;
5. annak felemlítése, hogy a részvények névre, vagy bemutatóra lettek-e kiállítva;
6. a társasági határozatok közzétételének módozatai (ker. törv. 158. §);
7. az igazgatóság tagjai és az azokban történt minden változás (u. o. 184. §);
8. az okmánytár száma.
Külföldi részvénytársaságoknál még azonkívül:
1. az itteni képviselőség tagjainak megnevezése és
2. az itt elhelyezett tőke mennyisége (u. o. 212. §).

11. §
Szövetkezeteknél a hatodik rovatba vezetendő:
1. az alapszabályok és az azokat módosító közgyűlési határozat kelte;
2. a vállalat tárgya;
3. a szövetkezet tartama;
4. a szövetkezeti hirdetmények mikénti közzétételének módozatai;
5. annak felemlítése, hogy a tagok a szövetkezet kötelezettségeiért korlátlan vagy korlátolt felelősséget vállalnak-e, és ha ez utóbbi esetben a felelősség a törvényben meghatározott mértéken túl terjeszttetik ki, ezen felelősség terjedelme (keresk. törv. 226. §);
6. az igazgatóság tagjai és azokban történt minden változás (u. o. 241. §);
7. az okmánytár száma.
Külföldi szövetkezeteknél még azonkívül:
1. az itteni képviselőség tagjainak megnevezése és
2. az itt elhelyezett tőke mennyisége (u. o. 230. §).

12. §

Részvénytársaságoknál az alapszabályok (kereskedelmi törvény 158. §), az aláírási ívek, a befizetésről szóló kimutatás (u. o. 159. §), a közgyűlési jegyzőkönyvek (u. o. 180. §), a mérlegek (u. o. 198. §); külföldi részvénytársaságok a kereskedelmi törvény 211. §-ában felsorolt igazolványok, szövetkezeteknél az alapszabályok, a tagok névjegyzéke (u. o. 226. §) az évnegyedenkint be- és kilépett tagokról, a felmondott üzletrészek számáról szóló kimutatások és az évenkinti betűrendes tagjegyzék (u. o. 242. §) és mérlegek (u. o. 243. §); továbbá közraktári és biztosító vállalatoknál az alaptőke-kimutatás (u. o. 435. és 453. §) és az utóbbiaknál az alaptőke és a díjtartalék elhelyezési módja (u. o. 454. §), az életbiztosító vállalatoknál ezeken kívül a kereskedelmi törvény 455. §-ban felemlített adatok a törvény rendeleteihez képest eredetiben vagy hiteles alakban, egy, minden részvénytársasági vagy szövetkezeti cégre nézve külön számmal ellátandó okmánytárban gyűjtendők.

Ezen okmánytárnak, mely az ilyen társas cégek jegyzékének kiegészítő részét képezi, minden egyes csomója „Okmánytár ..... sz. a társas cégek jegyzékének ... lapjához" feliratal ellátandó.

13. §

A fióktelep számára külön lap csak következő esetben nyitandó:

1. ha a főtelep más törvényszék területén van, s ott már bejegyeztetett;

2. ha a főtelep ugyanazon törvényszék területéhez tartozik, de a fióktelep cége a bejegyzett főtelep cégével nem azonos (k. t. 18. §).

Mindkét esetben a cégjegyzéklapnak csakis az első négy rovata töltendő be, a nyolcadik rovatban pedig azon cégjegyzéklapra történik utalás, melyen a főtelep bejegyezve van.

14. §

Ha ugyanazon cégre vonatkozó előbbi bejegyzések egy későbbi által megszüntetnek, a korábbi bejegyzések többé fenn nem álló részei vörös téntával keresztülhúzandók, úgy azonban, hogy az eredeti bejegyzés olvasható maradjon.

15. §

Ha valamely egyéni cég egyes kereskedő birtokából kereskedelmi társaságra vagy viszont valamely társas cég egyes kereskedőre megy át, ha továbbá valamely cég székhelye más törvényszék kerületébe tétetik át, vagy a cég egészen megszűnik: ezen ténykörülmények az utolsó rovatba feljegyzendők, az egész lap veres téntával keresztben áthúzandó, és ha más lapra átvitel esete forog fenn, az átvitel e régi lap aljára és az új lap fejére jegyzett hivatkozás által kiteendő.

16. §

A kereskedelmi cégjegyzékben igazítás, vakarás vagy beszúrásnak helye nem lehet, a felfedezett tévedések bírói végzés alapján új alszám alatt eszközlendő bejegyzéssel igazítandók ki.

17. §

A kereskedelmi cégjegyzékek mérsékelt vastagságú tartós kötéssel ellátott kötetekben vezetendők.

Minden egyes kötet küllapján „egyéni cégjegyzék" vagy „társas cégjegyzék" címmel és a kötet folyó számával ellátandó, továbbá az egyes kötetek lapszámai a kötet első lapján feljegyzendők, a kötet maga pedig zsinórral keresztül húzandó, melynek végei a törvényszék pecsétjével megerősítendők.

18. §

A bejegyzett cégek számára betűsoros mutató készítendő, melybe minden cégre nézve azon kötet és lapszám feljegyzendő, mely alatt az, az egyéni vagy társascégek jegyzékében előfordul.

19. §

Az egyéni és társas cégjegyzékek az okmánytár, valamint a mutató és a bejegyzésre vonatkozó összes ügyiratok a cégjegyzék vezetésével megbízott tisztviselő felügyelete alatt egy és ugyanazon helyiségben külön őrizendők, és az evégre kitűzendő órák alatt mindenki által megtekinthetők.

Az említett hivatalos órák úgy osztandók be, hogy lehetőleg azokkal megegyezők legyenek, melyek alatt a törvényszék iktatóhivatala nyitva áll.

20. §

Másolatok és bizonyítványok a kereskedelmi cégjegyzékekből a jegyzékvezetőnél élő szóval tett bejelentés folytán a szükséges bélyeg s papír benyújtása mellett mindenkinek kiadandók.

Ily hivatalosan hitelesített másolatok kiszolgáltathatók a jegyzéklap teljes tartalmáról és az okmánytárban létező okiratokról, még pedig vagy egész terjedelméről, vagy csak kivonatban.

Hivatalos bizonyítványok adhatók a cégjegyzékben előforduló és érvényben levő bejegyzésekről; az érvényen kívül helyezett bejegyzésekről pedig azon záradékkal, hogy érvényük mely időpontban szűnt meg.

Hivatalos bizonyítvány által tanúsíttathatik az is, hogy valamely cég, vagy arra nézve valamely tüzetesen meghatározott bejegyzés a kereskedelmi cégjegyzékben elő nem fordul.

Az irattárban őrzött azon okmányok, melyeken valamely bejegyzés alapszik, a fennebbiek szerint szintén megtekinthetők és másolatban kiadhatók.

A kiadott másolatok és bizonyítványok az előadó és a cégjegyzékvezető által aláírandók és a hivatalos pecséttel ellátandók.

21. §

A cégbejegyzések, a mennyiben a törvény egyes esetekben (pl. a ker. törv. 159. és 227. §§ eseteiben) írásbeli beadványt nem kíván, szóval is kérhetők.

Ha a bejegyzés szóval kéretik, erről a cégelőadó és cégjegyzékvezető által jegyzőkönyv vétetik fel, melyhez mindazon okmányok, melyek törvény szerint a bejegyzéshez szükségesek, csatolandók.

Ezen jegyzőkönyv a bejegyzést kérők és ha azok a fennemlített bírósági tagok egyike előtt sem ismeretesek, a személyazonosságot igazoló s hitelt érdemlő tanúk és a bírói tagok által aláírandó.

Ez alkalommal egyszersmind a szükséges számú címpéldány is a folyamodók által aláírandó.

A jegyzőkönyv, iktatói számmal ellátva, mellékleteivel és a címpéldányokkal együtt törvényszéki elintézés alá bocsátandó.

22. §

A kereskedelmi cégjegyzékbe bejegyzések csak törvényszéki határozat folytán eszközölhetők.

A bejegyzést megengedő végzések kellő rövidséggel fogalmazandók, s egyszersmind ebben az illető felek figyelmeztetendők, hogy üzletbeli aláírásaikat mindenkor a cégjegyzéssel azonos alakban teljesítsék.

A cégjegyzékvezető az egyes ténykörülményeknek a jegyzék mely részében és rovatában leendő bevezetése végett külön utasítással látandó el.

A címpéldányok az érdekelt feleknek csakis a bejegyzés után adhatók ki, s azokon a bejegyzés megtörténte, a cégelőadó és cégjegyzékvezető által bizonyítandó.

Hasonló bizonyítvánnyal látandók el a közjegyzők által hitelesített címpéldányok is.

A cégek tulajdonosai 10 darab címpéldánynak díjmentes kiállítását kívánhatják, indokolt kérelem folytán azonban a törvényszék azok számát felebb is emelheti.

Ha a címpéldányok folyamodvány mellett mutattatnak be, azoknak, valamint a címaláírásnak is közjegyző által kell hitelesítve lenni.

23. §

A cégjegyzékvezető a bejegyzést, az előadó ellenőrzése mellett, haladéktalanul foganatosítja, és minden bejegyzés után a foganatosítást a nyolcadik rovatban neve írásával tanúsítja.

Minden bejegyzés hitelesített másolata a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumnak a „központi értesítőben" leendő közzététel végett boríték alatt azonnal beküldendő.

Hogy a változásoknak mely cégre vonatkozása kitűnjék, a későbbi bejegyzésekről kiállított másolatokban, a harmadik és negyedik rovat tartalma is mindenesetre közlendő.

24. §

A kereskedelmi törvény hatályba lépte napjáig vezetett cégjegyzékekbe bejegyzett cégeknek az új cégjegyzékekbe átvezetése a kereskedelmi törvény 551. §-ának figyelembe vétele mellett, a jelen rendelet értelmében eszközlendő.

RT 523. P.

A KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁG

504.

1930

5. TÖRVÉNYCIKK

A KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁGRÓL ÉS A CSENDES TÁRSASÁGRÓL

Első rész. A korlátolt felelősségű társaság

● *I. Fejezet. A társaság megalakulása*

1. § A korlátolt felelősségű kereskedelmi társaság kereskedelmi társaság (1875. évi XXXVII. t.c. 4. § 1. bekezdése), amely előre meghatározott törzsbetétekből álló törzstőkével alakul, s amelynél a tag felelőssége a társasággal szemben törzsbetétének szolgáltatására és a társasági szerződésben megállapított esetleges egyéb vagyoni hozzájárulásokra terjed ki. A társaság kötelezettségeiért a tag egyébként nem felel. A korlátolt felelősségű társaság bárminő gazdasági célra alakulhat. Biztosítások elvállalásával bank- és pénzváltóügyletekkel iparszerűen nem foglalkozhatik, takarékbetétet el nem fogadhat, zálogjegyet vagy értékpapír-jellegű kötvényt nem bocsáthat ki. A tagsági jogokról értékpapírt kiállítani nem lehet. A kiállított értékpapír semmis, és kiállítói a kiállításból eredhető kárért egyetemlegesen felelnek.

2. § A társasági szerződés érvényességéhez közokirat vagy valamennyi tag aláírásával ellátott s bejegyzett ügyvéd részéről ellenjegyzett magánokirat szükséges. Az ily szerződés megkötésére szóló meghatalmazáshoz és a meghatalmazás nélkül más nevében kötött szerződésnek a képviselt részéről jóváhagyásához közokirat szükséges. Tilos tagoknak nyilvános felhívás útján gyűjtése.

3. § A társasági szerződésnek tartalmaznia kell

1. a társaság cégét és székhelyét; székhely csak belföldi hely lehet;
2. a vállalat tárgyát;
3. a tagok nevét, polgári állását vagy foglalkozását és lakását;
4. a törzstőke nagyságát, az üzletév első és utolsó napját;
5. mindegyik tag törzsbetétét;
6. a szavazójog terjedelmét és gyakorlásának módját, valamint azt is, hogy a taggyűlés mikor határozatképes és hogy szavazategyenlőség esetében milyen legyen az eljárás. [...]

4. § A társaságnak kell, hogy egy vagy több ügyvezetője legyen. Ügyvezetők nem tagok is lehetnek. [...]

5. § A társaság cégének vagy a vállalat tárgyára kell utalnia, vagy pedig abba a tagok nevét, vagy legalább egy tag nevét kell a vállalat tárgyára utalással vagy anélkül felvenni. A cégbe a „korlátolt felelősségű társaság" toldatot – vagy annak „kft." rövidítését – minden esetben fel kell venni. Bejegyzett cégnek ily társasággá átalakulása esetében az eddigi cég ezzel a toldattal tovább használható. A cégnek élő, idegen nyelvre lefordított szövegét a társaság csak akkor használhatja, ha a társasági szerződés az idegen nyelvű cégszöveget megállapítja és a bíróság azt a cégjegyzékbe bejegyzi.

6. § A társaság cége alatt jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat, ingatlan javakra tulajdont és egyéb jogokat szerezhet, felperesi és alperesi minőségben perben állhat.

7. § A társaságot annál a cégbíróságnál, amelynek területén székhelye van, a cégjegyzékbe bejegyzés és közzététel végett be kell jelenteni. A bejelentést valamennyi ügyvezetőnek kell személyesen megtennie vagy az írásbeli bejelentést hitelesített aláírásukkal ellátnia.

[...]

9. § Az ügyvezetők kötelesek cégjegyzésüket megőrzés végett a cégbírósághoz hiteles alakban benyújtani vagy a céget a bíróság előtt sajátkezűleg jegyezni.

10. § A bejelentők személyesen és egyetemleg felelnek a 8. § 2. bekezdése értelmében tett nyilatkozatuk valóságáért. Ha a társaság őket ez alól a felelősség alól felmenti, a felmentés a társaság hitelezőivel szemben hatálytalan. A felelősség alapján a bejelentők ellen támasztható követelések, hacsak a felelős személyt csalárdság nem terheli, a társaság bejegyzésének közzétételétől számított öt év alatt elévülnek.

[...]

13. § A korlátolt felelősségű társaság létrejöveteléhez a cégjegyzékbe bejegyzése is szükséges.

Akik a bejegyzés előtt a társaság nevében eljártak, személyesen és egyetemlegesen felelnek.

[...]

15. § A társaságnak a cégjegyzékbe bejegyzése után a társasági szerződés alaki kellékeinek hiányára többé nem lehet hivatkozni. A társasági szerződés megkötésénél közbejött akarathiányok alapján sem lehet ez időpont után a társaság megalakulásának érvényességét kétségbevonni. Hogy mennyiben lehet ily alapon a társaság feloszlatását kérni, az V. fejezet szabályai szerint kell megítélni.

16. § A tagok száma kettőnél kevesebb nem lehet. Ha a tagok száma egy tagra csökken, a bíróság felhívja ezt a tagot, hogy három hónapon belül új tagot jelentsen be vagy kérje a társaságnak egyéni cégként bejegyzését. Ha a felhívás eredménytelen, a bíróság a társaságot nem peres úton hivatalból megszünteti.

17. § A társaság törzstőkéjének legalább tízezer pengőt, mindegyik tag törzsbetétének pedig legalább ezer pengőt kell kitennie. A tagok törzsbetétei különböző nagyságúak lehetnek, de mindegyiknek pengőértékben kifejezett és százzal maradék nélkül osztható pénzösszegre kell szólnia. Valamennyi törzsbetét együttvéve a törzstőke összegét adja. A tagok kötelesek törzsbetéteikre a társaság, illetőleg a törzstőkefelemelés bejegyzése előtt a pénzben lerovandó összegeket teljesen befizetni és a nem pénzbeli betétet a társaságoknak egészben beszolgáltatni.

18. § Az a kikötés, hogy valamelyik tag törzsbetétét pénz helyett nem pénzbeli betéttel szolgáltatja, vagy hogy a társaság részére teljesített nem pénzbeli szolgáltatásának ellenértéke a törzsbetétre számolandó el, csak úgy érvényes:

1. ha a szolgáltatás tárgya értékelhető dolog vagy vagyonjog;
2. ha a kikötést az illető tag nevének, a nem pénzbeli betét tárgyának és annak az értékösszegnek kivételével, amelyben a társaság azt törzsbetétül elfogadja, a társasági szerződésbe felvették;
3. ha a törzstőkéből legalább 30%, mindenesetre azonban legalább tízezer pengő készpénzzel van biztosítva. Ez a rendelkezés nem áll az olyan legalább öt év óta már működő vállalatra, amely korlátolt felelősségű társasággá úgy alakult át, hogy valamennyi üzletrész a vállalat tulajdonosának, családtagjainak vagy alkalmazottainak a tulajdonába jut, továbbá azokra a részvénytársaságokra és szövetkezetekre, amelyek korlátolt felelősségű társasággá alakulnak át.

A társaságnak az a tagja, aki törzsbetétét nem pénzbeli betéttel szolgáltatja, a társaság bejegyzésétől számított öt éven át felelős a társaságnak azért, hogy a szolgáltatás tárgyának értéke a beszolgáltatás idejében a társasági szerződésben elfogadott értéknek megfelel. E felelősség alól őt a társaság fel nem mentheti. Mentesül azonban alóla és csupán a nem

pénzbeli betét jogi hiányaiért, valamint csalárdság esetében felel a tag, ha a nem pénzbeli betét értékének helyességét a társaság bejegyzése előtt bírósági szakértő írásbeli véleménye igazolja. [...]

19. § Az alapításnál közreműködőket a törzstőkéből jutalomban vagy egyéb vagyoni juttatásban részesíteni vagy ily jutalmat, avagy juttatást a tagok törzsbetéteire elszámolni nem szabad.

Az alapítás költségeinek megtérítése a társaságtól csak akkor követelhető, ha a társasági szerződés megengedi, s csak annyiban, amennyiben a társasági szerződésben ily költségek fejében megállapított legmagasabb összeget meg nem haladja.

• *II. Fejezet. A társaság és tagjai közötti jogviszony*

20. § Amennyiben a társasági szerződés másként nem rendelkezik, a tagok üzletrésze törzsbetétük összegéhez igazodik. Minden tagnak csak egy üzletrésze lehet. Ha a tag a társaság megalakulása után még egy vagy több törzsbetétet vesz át, addigi üzletrésze az átvett törzsbetétek arányában növekszik, kivéve, ha különjogot biztosító üzletrész átvételéről van szó, amely megtartja önállóságát. Az üzletrész bizonyítására kizárólag a tagjegyzék (55. §) kivonata szolgál.

21. § Az üzletrészt szabadon lehet átruházni oly személyre, aki a társaságnak tagja. A társaság beleegyezésére ilyen esetben csak akkor van szükség, ha az üzletrész mellékszolgáltatásra is kötelez. Az üzletrészt oly személyre, aki a társaságnak még nem tagja, csak a társaság beleegyezésével lehet átruházni. A társaságot az átruházni kívánt üzletrészre a részéről szabadon választandó harmadik személy javára elővételi jog illeti meg. Ha a társaság az átruházási szándék bejelentésétől 15 nap alatt írásban nem tesz ellenvetést vagy elővételi jogával nem él, az átruházásba beleegyezettnek kell tekinteni. Ugyanez áll az 1. bekezdés második mondatában szabályozott esetre is. A társasági szerződés az üzletrész átruházását nem könnyítheti meg.

22. § Ha az üzletrészre bírói végrehajtást vezetnek, a kiküldött a végrehajtás foganatosításáról a társaságot azzal a felhívással értesíti, hogy nyolc nap alatt mutassa be a végrehajtást szenvedő tag üzletrészét bizonyító tagjegyzék-kivonatot. Az árverés kitűzéséről a kiküldött a társaságot is értesíti. A társaságnak jogában áll az árverés megkezdéséig a kiküldöttnél írásban kijelölni azt a személyt, akinek részére elővételi jogot kíván biztosítani. Ebben az esetben a kiküldött, mielőtt az üzletrészt a legtöbbet ígérő részéről megvettnek jelentené ki, megkérdezi a társaságtól kijelölt személyt – ha jelen van –, hogy az üzletrészt a legtöbbet ígérő részéről ajánlott áron átvenni kívánja-e. Ha a társaságtól kijelölt személy erre késznek nyilatkozik és a vételárat nyomban meg is fizeti, a kiküldött az üzletrészt részéről megvettnek, ha pedig ennek nem tesz eleget vagy nincs jelen, a legtöbbet ígérő részéről megvettnek jelenti ki.

A kiküldött a vevőnek az üzletrész megvételéről írásbeli tanúsítványt ad, amelyben az árverés helyét és idejét, az üzletrészt, a végrehajtást szenvedő nevét, a vevő nevét, állását vagy foglalkozását és lakását, valamint a vételárat meg kell jelölni. A vevő e tanúsítványnak a társaságnál bemutatásával válik a társaság tagjává.

23. § Az üzletrész oly átruházása, amelyhez a társaság beleegyezése nem szükséges, a társasággal szemben csak abban az időpontban válik hatályossá, amelyben az átruházó vagy a szerző fél az átruházást neki bejelenti és megtörténtét bizonyítja.

24. § Az üzletrész átruházása esetében az átruházónak a tagsági viszonyból eredő jogai és kötelezettségei az új tagra szállanak át.

25. § A tag halálával üzletrésze, hacsak a társasági szerződés másként nem rendelkezik, átszáll örököseire. Ha azonban a társasági szerződés az átszállást kizárta, a társaság az ily üzletrészt a társasági szerződés más rendelkezése hiányában az érték megtérítése mellett a törzstőkeleszállítás szabályainak megfelelő alkalmazásával bevonja.

[...]

27. § Ha egy üzletrésznek több tulajdonosa van, a tulajdonosok a társasággal szemben egy tagnak számítanak; jogaikat csak közös képviselő útján gyakorolhatják s a tagokat terhelő kötelezettségekért egyetemlegesen felelnek.

Ha közös képviselő nincsen kijelölve, a társaság a taggal szemben jognyilatkozatait bármelyik társtulajdonoshoz intézheti.

[...]

31. § A törzsbetétet a tagok a társaságtól vissza nem követelhetik, és a társaság fennállása alatt csak az évi mérleg szerint mutatkozó tiszta nyereségnek arra a részére van joguk, amely a társasági szerződés szerint a tagok között felosztásra kerül. [...] Amennyiben a társasági szerződés másként nem rendelkezik, az évi mérleg szerint mutatkozó tiszta nyereséget a tagok között törzsbetéteik arányában kell felosztani. Az évi mérleget megállapító taggyűlés azonban egyszerű szótöbbséggel elrendelheti, hogy a tiszta nyereség tíz százalékát tartalékalap képzésére vagy növelésére fordítsák. Elrendelheti továbbá a szavazatoknak legalább háromnegyed többségével a tíz százaléknál nagyobb vagy akár az egész évi tiszta nyereség tartalékba helyezését vagy új számlára átvitelét, ha a társaság nyilvánvaló érdeke megkívánja.

[...]

• *III. Fejezet. A társaság közegei*

1. A taggyűlés

37. § A társaság ügyeiben a főfelügyelet és az utasítás joga a taggyűlést illeti.

E törvényben más helyen említett vagy a társasági szerződésben a taggyűlésnek külön fenntartott ügyeken felül, a taggyűlés kizárólagos hatáskörébe tartoznak:

1. az évi mérleg megállapítása és az a szerint mutatkozó tiszta nyereség felosztása;

2. a felmentvény megadása az ügyvezetők részére; az ügyvezetők díjazásának megállapítása;

3. ha a társaságnak felügyelőbizottsága van, a felügyelők megválasztása és díjazásuknak megállapítása, felmentése és elmozdítása;

4. az ügyvitel megvizsgálását és ellenőrzését tárgyazó intézkedések megtétele;

5. az alapításért felelős tagok, az ügyvezetők és felügyelők ellen támasztható kártérítési követelések érvényesítése és intézkedés az ügyvezetők ellen indítandó perekben a társaság képviseletéről;

6. oly szerződés megkötése, amellyel a társaság meglevő vagy előállítandó, az üzemben állandó használatra szánt berendezéseket vagy ingatlanokat a törzstőke egyötöd részét meghaladó ellenértékért szerez meg, valamint az ilyen szerződésnek a társaság hátrányára történő megváltoztatása. Az ily jogügylet érvényességéhez a beadott szavazatoknak legalább háromnegyed többsége szükséges; e rendelkezések ingatlanok végrehajtási árverésen megszerzésére nem vonatkoznak;

7. minden olyan ügylet megkötése, amelyet a társaság saját tagjával, az ügyvezetővel vagy házastársukkal, egyenes ágon rokonokkal és sógorukkal, valamint oldalágon másodízig rokonukkal vagy sógorukkal köt;

8. a társasági szerződés szerint kiszabható pótbefizetések elrendelése;

9. a társaság feloszlásának vagy más társasággal egyesülésének kimondása és az egész társasági vagyon elidegenítése;

10. a teljesített pótbefizetések visszafizetésének elrendelése;

11. az üzletrészek felosztása (26. §) és levonása;

12. a 71. § 2. bekezdése 1. pontjának esetét kivéve, az ügyvezetők kirendelése és elmozdítása.

38. § A taggyűlés határozatait – amennyiben e törvény másként nem rendelkezik – a törzsbetétek nagysága szerint számítandó egyszerű szótöbbséggel hozza. A törzsbetétek minden száz pengő után egy szavazatra jogosítanak.

[...]

43. § A taggyűlést az ügyvezetők hívják össze. Ez a jog az ügyvezetőket akkor is megil-

leti, ha a törvény vagy társasági szerződés szerint az összehívásra más is jogosult. A törvényben vagy a társasági szerződésben meghatározott eseteken felül a taggyűlést akkor is össze kell hívni, ha az évi mérlegből kitűnik, hogy a törzstőke fele elveszett. Ebben az esetben az ügyvezetők kötelesek a hozott határozatot a cégbíróságnak haladéktalanul bemutatni.

[...]

2. Az ügyvezetők

51. § Az ügyvezetők (4. §) intézik a társaság ügyeit. Ők képviselik a társaságot bíróság előtt és bíróságon kívül. A társaságot illető kézbesítések érvényességéhez elegendő, ha valamelyik ügyvezető kezéhez történnek. Több ügyvezető az ügyvitel és képviselet jogát, amennyiben a társasági szerződés másként nem rendelkezik, csak együttesen gyakorolhatja. A társasági szerződés kimondhatja, hogy az ügyvezetők valamelyike egy cégvezetővel együtt is képviselheti a társaságot. Együttes ügyvitel és képviselet esetében, ha a halasztás veszéllyel nem jár, egyik ügyvezető sem intézkedhetik egyedül. [...]

52. § Az ügyvezetők a társasággal szemben kötelesek alkalmazkodni azokhoz a korlátozásokhoz, amelyeket a társasági szerződés, vagy amennyiben ez nem rendelkezik, a taggyűlésnek vagy a társasági szerződés részéről erre feljogosított felügyelőbizottságnak határozata képviseleti joguknak szab. Harmadik személyekkel szemben az ügyvezetők törvényes képviselő jogának bármely korlátozása hatálytalan.

[...]

54. § Az ügyvezetők a felügyelőbizottság, vagy ha ilyen nincs, a taggyűlés kifejezett beleegyezése nélkül nem köthetnek saját részükre vagy másnak számlájára a társaság üzletkörébe tartozó ügyleteket, nem vehetnek részt személyesen felelős tagként a társasághoz hasonló üzletet folytató más kereskedelmi társaságban és nem lehetnek igazgatósági, felügyelőbizottsági tagok, kereskedelmi meghatalmazottak vagy ügyvezetők a társaságéhoz hasonló üzletet folytató részvénytársaságnál, szövetkezetnél vagy más korlátolt felelősségű társaságnál.

A kifejezett beleegyezést pótolja, ha az első bekezdésben tiltott tevékenység a felügyelőbizottság vagy taggyűlés előtt az ügyvezetők kijelölése alkalmával ismeretes volt és annak abbahagyását kifejezetten nem kötötték ki. A tilalmat megszegő ügyvezető a társaságnak kártérítésre köteles. A társaság kártérítés helyett követelheti, hogy az ügyvezető a saját részére kötött ügyletet neki átengedje és a más számlájára kötött ügyletből eredő hasznát kiadja vagy arra vonatkozó követelését a társaságra engedményezze. [...]

55. § Az ügyvezetők kötelesek a tagokról és üzletrészeikről jegyzéket – tagjegyzéket – vezetni és abba pontosan bejegyezni minden tag nevét, polgári állását vagy foglalkozását, lakóhelyét és törzsbetétét, a társasági szerződésnek az esetleges pótbefizetésekre és mellékszolgáltatásokra, továbbá a tagok részéről törzstőke emelése esetében gyakorolható elővételi jogra vonatkozó megállapodásait, végre a tagok személyében vagy üzletrészeiben beállott minden változást, nevezetesen az üzletrészek átruházását, felosztását, a társaság rendelkezése alá jutását vagy bevonását. A tagjegyzéket bárki, aki jogi érdekeltségét igazolja, a társaságnál a rendes üzleti órákban megtekintheti, és róla másolatot vehet. A 46. § 3. bekezdésének rendelkezését ebben az esetben is megfelelően alkalmazni kell. [...]

56. § Az ügyvezetők kötelesek a társaság könyveinek rendes vezetéséről gondoskodni, minden üzletév első három hónapja alatt az elmúlt év mérlegét a nyereség- és veszteségszámlával (eredménykimutatással) kapcsolatosan felállítani és a taggyűlés elé, valamint ha a társaságnak felügyelőbizottsága van, ez elé is terjeszteni. A társasági szerződés ezt a határidőt hat hónapra kiterjesztheti.

[...]

58. § A kereskedelemügyi miniszter az előbbi § rendelkezéseinek megfelelő mintamérleget és mintaeredménykimutatást állapíthat meg, annak használatát a korlátolt felelősségű társaságokra vagy egyes fajaikra nézve kötelezővé teheti, és a mintamérleget és mintaeredménykimutatást a szükséghez képest időnként módosíthatja.

59. § Az ügyvezetőknek a társaság ügyeiben a rendes kereskedő gondosságával kell eljárniok. Ebbeli kötelességük megsértése esetében a károsultnak az okozott kárért egyetemlegesen felelősek. Kártérítésre kötelesek az ügyvezetők különösen, ha e törvény vagy a társasági szerződés ellenére a társaság vagyonát a tagok között felosztották, a törzsbetéteket vagy pótbefizetéseket a tagoknak egészen vagy részben visszaadták, kamatot vagy nyereségrészesedést fizettek, a társaság saját üzletrészeit megszerezték, zálogba vették vagy bevonták.

[...]

65. § A társaság felelős azért a kárért, amelyet ügyvezetői és alkalmazottai az ügykörükbe eső tennivalók teljesítése közben harmadik személynek vétkesen okoznak.

3. Felügyelőbizottság

66. § Olyan társaság, amely mérleget közzétenni köteles (56. § 2. bekezdés), továbbá olyan társaság, amelynek törzstőkéje százötvenezer pengőt és tagjainak létszáma huszonötöt meghalad, felügyelőbizottságot köteles létesíteni. Más társaság akkor köteles felügyelőbizottságot létesíteni, ha a társasági szerződés elrendeli. A felügyelőbizottságnak legalább három tagból (felügyelő) kell állnia. Nem tekintve az első felügyelőbizottságot (3. § utolsó bekezdés), a felügyelőbizottságot a taggyűlés legfeljebb három üzleti év tartamára választja meg.

[...]

69. § A felügyelőbizottság ellenőrzi a társaság ügyvezetését, és e végből tájékozódik a társaság minden fontosabb ügyének menetéről. Az ügynek állásáról az ügyvezetőktől, valamint a társaság minden egyes alkalmazottjától és meghatalmazottjától bármikor jelentést és felvilágosítást követelhet; a társaság könyveit és iratait, pénztárát, továbbá értékpapírés áruállományát akár testületileg, akár kiküldött tagjai útján megvizsgálhatja. Ezt a vizsgálatot negyedévenként legalább egyszer foganatosítania kell. A felügyelőbizottság képviseli a társaságot az ügyvezetőkkel szemben jogügyleteknél és a taggyűlés határozata folytán azok ellen indított perekben. [...]

A felügyelőbizottság az ügyvezetőkből a taggyűlés elé terjeszteni szándékolt minden indítványt előzetesen megvizsgál és vizsgálatának eredményéről a tanácskozás megkezdése előtt a taggyűlésen jelentést tesz. Az évi számadások és mérleg, nemkülönben a nyereség felosztására vonatkozó indítvány megvizsgálásáról tett jelentésében megjelöli a vizsgálatnál esetleg alkalmazott szakértő nevét, állását és részletesen ismerteti azokat a módozatokat, amelyeknek segítségével a vizsgálatot foganatosította. E nélkül a jelentés nélkül a taggyűlés a mérleg megállapítása és a nyereség felosztása tárgyában érvényesen nem határozhat. A felügyelőbizottság a taggyűlést összehívja, ha azt az ügyvezetők elmulasztják vagy a társaság érdeke kívánja.

[...]

71. § [...] A társasági szerződés a felügyelőbizottságot különösen foganatosíthatja:

1. arra, hogy az ügyvezetőket kirendelje és elmozdítsa; a kirendelésre feljogosítás – más rendelkezés hiányában – kiterjed az elmozdításra is;

2. arra, hogy az ügyvitelt több ügyvezető között megossza;

3. arra, hogy az ügyvezetőknek az ügyvitel tekintetében általában vagy bizonyos ügyekre nézve befelé korlátozó utasítást adjon.

Kimondhatja a társasági szerződés azt is, hogy fontosabb ügyleteket az ügyvezetőknek csak a felügyelőbizottság jóváhagyásával szabad megkötniük. Harmadik személlyel szemben ily korlátozásnak nincsen hatálya.

[...]

4. Hites könyvvizsgáló

73. § A társasági szerződés akként is rendelkezhetik, hogy a felügyelőbizottság helyett vagy mellett a taggyűlés részéről választott egy vagy több hites könyvvizsgálóra bízza az ügyvezetés állandó ellenőrzését. Ily megbízás esetében a társaság kérelmére cégének szövegében a „hites könyvvizsgáló ellenőrzése alatt" szavakat ki kell tüntetni. [...]

● *IV. Fejezet. A társasági szerződés megváltoztatása*

74. § A társasági szerződés megváltoztatásához a taggyűlés határozata szükséges. Ebben a tárgyban – amennyiben a társasági szerződés mást nem rendel – a beadott szavazatok szerint számítandó háromnegyed többséggel lehet határozatot hozni. Oly határozathoz, amely a vállalat tárgyát változtatja meg, amennyiben a társasági szerződés mást nem rendel, valamennyi tag hozzájárulása szükséges. Oly határozat érvényességéhez, amely a tagoknak a társasági szerződésben meghatározott kötelezettségeit terhesebbekké teszi, új kötelezettséget állapít meg vagy az egyes tagokat a társasági szerződés szerint megillető külön jogokat csorbítja, ugyancsak valamennyi tag hozzájárulása szükséges.

Egyszerű szótöbbség elég oly határozathoz, amely az évi mérleg közzétételét, tartalékalap gyűjtését, felügyelőbizottság felállítását, hites könyvvizsgálat szervezését rendeli el, az ügyvezetőknek vagy a felügyelőbizottság tagjainak a társasági szerződésben meghatározott járandóságát leszállítja.

75. § A társasági szerződés megváltoztatását valamennyi ügyvezetőnek a cégbíróságnál be kell jelenteni.

[...]

● *V. Fejezet. A társaság feloszlása*

82. § A korlátolt felelősségű társaság feloszlik:

1. a társasági szerződésben meghatározott idő elteltével;

2. ha a taggyűlés a társaság feloszlását, más társasággal egyesülését vagy az egész társasági vagyonnak elidegenítését határozza el; ily határozatot, ha a társasági szerződés mást nem rendel, csak a beadott szavazatok szerint számítandó háromnegyed többséggel lehet hozni; a határozat érvényességéhez szükséges, hogy a taggyűlés lefolyását s a határozatot közokiratba vagy bejegyzett ügyvéd részéről ellenjegyzett magánokiratba foglalják;

3. ha a bíróság a társaságot feloszlatja (16., 83. §);

4. ha a társaság ellen csődöt nyitnak vagy kényszerfelszámolási eljárást rendeltek el.

A társasági szerződés még más feloszlási okot is megállapíthat.

Amennyiben a csőd kényszeregyezséggel vagy a közadós kérésére (1881: XVII. t.-c. 166. §-a) szűnik meg, a taggyűlés elhatározhatja a társaság továbbfolytatását. Ugyanez áll abban az esetben, ha a taggyűlés a felszámolást egyesülés vagy a társasági vagyonnak egészben elidegenítése céljából határozta el és e célok megvalósítása meghiúsul. Ilyen esetekben az ügyvezetők a társaság tovább folytatását kötelesek a cégbíróságnak bejegyzés végett bejelenteni.

83. § A törzstőkének legalább egytized részét képviselő tagok keresettel kérhetik a társaság feloszlatását, ha a társaság céljának elérése lehetetlenné válik vagy ha a társaság viszonyaiban rejlő más fontos ok van a feloszlatásra. A cégbiztos is keresettel kérheti a feloszlatást, ha a társaság azzal, hogy törvényellenes határozatokat hoz vagy elnézi az ügyvezetők törvényellenes cselekményeit, a közérdeket veszélyezteti. Ha oly tag, aki a társaságra nézve lényeges jelentőséggel bíró szolgáltatásra kötelezte magát, ebbeli kötelezettségének teljesítését megtagadja vagy kötelezettségét a társaságnak tetemes kárával egyébként vétkesen megsérti vagy ha az ilyen szolgáltatás lehetetlenné válik: a többi tagok bármelyike, a törzsbetét nagyságára tekintet nélkül, a társaság feloszlatását kérheti. Nincs helye ennek, ha a többi tag a keresettel fellépni kívánó tag üzletrészét teljes értékben átvállalni hajlandó. A bíróság mellőzheti a feloszlatás kimondását, ha a többi tag kérelme alapján a vétkes tag üzletrészének a 36. § szerinti bevonását rendeli el. A keresetet a társaság ellen kell indítani. A perre kizárólag az a törvényszék illetékes, amelynek területén a társaságnak székhelye van.

84. § A társaság ellen csődöt kell nyitni, ha megszünteti fizetéseit vagy ha tartozásai meghaladják cselekvő vagyonát, feltéve, hogy az ügyvezetők kérelmére a bíróság nem tette folyamatba a csődön kívüli kényszeregyezségi eljárást. Mihelyt az esetek közül valamelyik bekövetkezett, az ügyvezetők kötelesek a csőd megnyitását kérni. Ha nem valamennyi ügyvezető kéri, a csődöt csak akkor lehet elrendelni, ha a fizetések megszüntetése vagy a vagyon elégtelensége valószínűvé van téve. Valószínűsítés esetében a bíróság a többi ügyvezetőt előbb lehetőleg meghallgatja. Csődnyitásnak a társaság feloszlása után is helye van mindaddig, amíg a társaság vagyonának felosztását be nem fejezték. Ha a bíróság a csődöt vagyonhiány miatt nem nyitja meg, köteles erről a cégbíróságot értesíteni, amely a társaság cégét hivatalból törli.

[...]

87. § A társaságnak bírói ítélet vagy csődnyitás folytán beálló feloszlását hivatalból kell a cégjegyzékbe bejegyezni. Ha a társaság más okból oszlott fel, felosztását az ügyvezetők kötelesek a cégjegyzékbe bejegyzés végett a cégbíróságnál bejelenteni.

88. § Ha a társaság feloszlik – csőd esetét és a 99. §-ban és a 101. § 1. bekezdésében említett eseteket kivéve –, felszámolásnak van helye, amelynek befejezéséig a működő társaságra megállapított törvényes rendelkezések irányadók, feltéve, hogy ennek a fejezetnek rendelkezéseiből vagy a felszámolás céljából más nem következik.

[...]

95. § Ha a társaságnak a tartozások kiegyenlítése után marad még vagyona, azt a tagok között – amennyiben a társasági szerződés másként nem rendelkezik – törzsbetéteik arányában fel kell osztani. Előbb azonban a pótbefizetéseket kell visszafizetni azoknak, akik teljesítették.

A vagyont csak a 92. §-ban említett felhívás közzétételétől hat hó elteltével lehet a tagok között a valóságban felosztani. A felszámolók a tartozások kiegyenlítése előtt csak abban az esetben adhatnak a tagoknak előleget, ha az esedékes és a jövőben lejáró tartozások fedezésén felül még a törzstőkének legalább egytized részét kitevő vagyon áll rendelkezésre.

96. § Ha valamelyik ismert hitelező nem jelentkezik, követelését készpénzben bírói letétbe kell helyezni. Ha a követelések még nem jártak le vagy peresítve vannak, a vagyont mindaddig nem lehet felosztani, amíg a hitelezők kellő biztosítékot nem kaptak. Ha abban a kérdésben, vajjon a biztosíték kielégítő-e, vita merül fel, bármelyik fél kérésére a nem peres eljárás szabályai szerint a bíróság határoz. [...]

97. § A felszámolás befejezése után a felszámolók elkészítik a felszámolás eredményét megállapító végső elszámolást, és azt az esetleges felügyelőbizottság (hites könyvvizsgáló) véleményével együtt jóváhagyás végett a taggyűlés elé terjesztik. A taggyűlés határoz a felszámolók és felügyelők felmentése tárgyában. [...] A megszűnt társaság könyveit és iratait a cégbíróságtól kijelölt megbízható helyen tíz évig meg kell őrizni. A tagok vagy jogutódjaik a könyveket és iratokat ez idő alatt bármikor megtekinthetik. A társaság hitelezőit a bíróság felhatalmazhatja a megtekintésre.

[...]

● *VI. Fejezet. Külföldi korlátolt felelősségű társaságok*

106. § Oly külföldi társaság, amely lényegére nézve korlátolt felelősségű társaság, belföldön telepet csak abban az esetben létesíthet, ha cégét a belföldi telepre illetékes cégbíróságnál a cégjegyzékbe bejegyezteti. Bejegyezni csak az olyan külföldi társaságot lehet, amely a jelen törvénytől megengedett célra alakult. Egyébként a bejegyzés feltételeire nézve a külföldi részvénytársaságok bejegyzésére vonatkozó szabályok (Kereskedelmi Törvény 211. §-a) irányadók azzal, hogy a bejegyzés közzétételének a 12. §-ban említett adatokon felül a telep itteni képviselőségének megnevezését és a belföldön elhelyezett tőke nagyságát is – amely tízezer pengőnél kisebb nem lehet – magában kell foglalnia. Ha a külföldi társaság belföldön több telepet létesít, az elsőt főtelepként, a többieket pedig fióktelepként kell megjelölni és elbírálni.

107. § A külföldi társaságnak kell, hogy belföldön képviselősége – egy vagy több képviselője – legyen. A belföldi képviselők jogállása ugyanaz, mint az ügyvezetőké; kötelesek különösen a belföldi üzlet könyveinek szabályszerű vezetéséről gondoskodni, a bírósággal szemben megtenni azokat a nyilatkozatokat és hozzá benyújtani azokat a jegyzékeket és kivonatokat, amelyekre a törvény az ügyvezetőket kötelezi; ők felelősek azok valóságáért és a hitelezők érdekét védő jogszabályok megtartásáért.

A tagokról és a határozatokról belföldön nyilvántartást kell vezetni. Az 56. § 2. bekezdésében említett ügyletekkel foglalkozó külföldi társaság évi mérlegét belföldön is köteles közzétenni, éspedig a társaság általános mérlegén felül a belföldi telepre vonatkozó külön mérleget is.

A képviselők az ebben a §-ban foglalt rendelkezések elmulasztásából eredő károkért egyetemlegesen felelősek. A károsult követelése öt év alatt elévül.

108. § A külföldi társaság oly határozatai, amelyek a társasági szerződést megváltoztatják, különösen a törzstőkét leszállítják vagy amelyek a társaság feloszlását, vagy más társasággal egyesülését, vagy a társaság belföldi vagyonának egészben elidegenítését tartalmazzák, a belföldi telepre nézve hatálytalanok, amíg az itteni cégjegyzékbe nincsenek bejegyezve.

[...]

Második rész. A csendes társaság

115. § Csendes társaság keletkezik, ha valaki (a csendes társ) a nélkül, hogy kifelé tagul jelentkeznék, másnak vállalatában vagyoni betéttel úgy vesz részt, hogy azt a vállalat tulajdonosának rendelkezésére adni köteles. A vállalat ügyletei egyedül a vállalat tulajdonosát jogosítják és kötelezik; azokból a csendes társra a harmadik személyekkel szemben sem jogok, sem kötelezettségek nem származnak.

A társasági szerződés érvényességéhez sem írásbeli alakra, sem más alakszerűségre szükség nincs.

A vállalat tulajdonosa – amennyiben bejegyzésre kötelezett kereskedő – köteles vállalatát saját cége alatt folytatni. Cégébe – amennyiben nem kereskedelmi társaság – olyan toldatot, amely társas viszonyra utal, fel nem vehet.

116. § A nyereségben és a veszteségben a csendes társ, más megállapodás hiányában, olyan arányban részesedik, amelyben vagyoni betéte a vállalat tulajdonosának a vállalatba fektetett vagyonához áll. A veszteséget a csendes társ, ha a társasági szerződés annak viselése alól egészen fel nem menti, legfeljebb betéte erejéig viseli. A nyereségben részesedésből a csendes társat kizárni nem lehet.

117. § A vállalat tulajdonosa köteles minden üzletév végén a nyereséget vagy veszteséget kiszámítani és a csendes társnak a neki jutó nyereséget kiszolgáltatni. Ha a csendes társ vagyoni betéte veszteség folytán csökken, a későbbi nyereségjutalékokat elsősorban ennek pótlására kell fordítani. Korábbi, kiszolgáltatott nyereségjutalékokat azonban a vállalat tulajdonosa későbbi veszteségek okából a csendes társtól vissza nem követelhet. Azt a nyereségjutalékot, amelyet a csendes társ nem vett ki, ellenkező megállapodás hiányában nem lehet az ő vagyoni betétének növelésére fordítani.

118. § A csendes társ követelheti, hogy a vállalat tulajdonosa vele az évi mérleget másolatban közölje; jogában áll egyúttal a mérleg helyességét a könyvek és egyéb iratok alapján megvizsgálni.

A bíróság a csendes társ kérelmére fontos okból a mérlegnek vagy egyéb adatoknak közlését, úgyszintén a könyveknek és iratoknak felmutatását bármikor elrendelheti.

119. § A csendes társaság feloszlik:

1. ha a vállalat tulajdonosa meghal, kivéve, ha a szerződés akként szól, hogy a társas viszonyt az örökösökkel tovább kell folytatni;
2. ha a vállalat tulajdonosa elveszti cselekvőképességét;
3. ha a vállalattulajdonos vagy a csendes társ vagyonára csődöt nyitnak;
4. ha a tagok a feloszlásban kölcsönösen megállapodnak;
5. ha eltelik a szerződésben kikötött idő;
6. határozatlan időre szóló szerződés esetében, ha valamelyik tag a társas viszonyt felmondja; a felmondásnak, más megállapodás hiányában, az üzletév vége előtt legalább fél évvel kell történnie.

Határozatlan időre kötöttnek kell tekinteni az olyan szerződést is, amely a tagok valamelyikének élettartamára szól vagy amelyet a kikötött idő eltelte után a tagok hallgatólag tovább folytatnak.

A csendes társ halála vagy cselekvőképességének elvesztése a társas viszonyt kétség esetében nem szünteti meg.

[...]

121. § Ha a vállalat tulajdonosa csődbe jut, a csendes társ vagyoni betétére vonatkozó követelését, feltéve, hogy betéte a veszteségből reá jutó hányad összegénél nagyobb, mint csődhitelező érvényesítheti. Ha a vagyoni betét még nincsen a vállalat tulajdonosának átadva, a csendes társ köteles azt addig az összegig, amelyet a veszteségből reá jutó hányad kitesz, a csődtömegnek beszolgáltatni. Ha a csendes társ jut csődbe, a vállalat tulajdonosa köteles a csendes társnak a 120. § értelmében kiszámított végkiegyenlítését a csődtömegnek beszolgáltatni.

[...]

127. § E törvény életbelépésének idejét az igazságügy-miniszter, a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértve rendelettel állapítja meg.

Ezt a törvényt az igazságügy-, a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszter hajtja végre.

MTVT 118–172. P.

TŐZSDE

505.

3140/1876. KM. RENDELET

A BUDAPESTI ÁRU- ÉS A BÉCSI ÉRTÉK- ÉS ÁRUTŐZSDE ZÁRLATI ÁRAIRÓL SZÓLÓ TÁVIRATI TUDÓSÍTÁSOK KÖZZÉTÉTELE S AZOKNAK ELŐFIZETÉSI ÚTON VALÓ MEGSZEREZHETÉSÉRŐL

A tőzsdei árzárlatok a bécsi értéktőzsdéről naponta minden távirdaállomáshoz, a bécsi árutőzsdéről pedig minden szombaton a fontosabb gabonapiacú magyar és horvát-szlavonországi városok távirdaállomásaihoz hivatalos táviratban megküldetvén, azok az illető távirdaállomások hirdetési szekrényébe az érdeklődők számára nyilvánosan kifüggesztettek.

Jövőre nézve elrendelem, hogy a már meglehetős fontossággal és áruforgalommal bíró budapesti árutőzsde árzárlatai is rendesen hetenkint kétszer, t. i. hétfőn és szerdán s rendkívüli árváltozás esetében más napokon is ugyanazon fontosabb piacú városok távirdaállomásainak hasonló közszemlére való kifüggesztés végett távirati úton megküldessenek.

Hogy ezen az illető távirdaállomások hirdetési tábláin, mint eddig, úgy ezután is közszemlére kifüggesztendő árzárlatokat az ezek iránt érdeklődő egyes cégek vagy testületek is másolatban megkaphassák, a kir. táv. Állomásokat felhatalmaztam, hogy f. é. április 15-től kezdve oly cégeknek és testületeknek, melyek az alább meghatározott évi előfizetési díjat lefizetik, a hivatalosan vett árzárlatokat mindannyiszor másolatban szállásukra is megküldhessék.

Az ily tőzsdetáviratok kézbesítéseért következő előfizetési díjak állapíttattak meg:

1. a bécsi értéktőzsde zárlati árairól a vasárnap és ünnepek kivételével mindennap érkező táviratokért egy évre 40 frt; az év második felében jelentkezőkre nézve 20 frt;
2. a bécsi és budapesti árutőzsde zárlati árairól, éspedig az elsőről szombaton, az utóbbiról hétfőn és szerdán rendesen, kivételes esetekben más napokon is adandó távirati tudósításokért oly állomásokon, hova ezek különben rendesen adatni szoktak, évi 20 frt, az év második felében jelentkezőkre nézve 10 frt.

A folyó 1876. évre fizetendő díj, tekintettel a már eltelt időre, a rendes évi előfizetési összegnek $^{9}/_{12}$-ed része leend.

Mi oly megjegyzéssel hozatik köztudomásra, hogy a kik e kedvezményt igénybe akarják venni, ez iránti nyilatkozatukat az összeg lefizetése mellett azon távirdánál tegyék meg, mely által a távirati tudósításokat maguknak kézbesíttetni akarják.

RT 72. P.

VÁLTÓJOG

506.

1876
27. TÖRVÉNYCIKK

A VÁLTÓTÖRVÉNYRŐL

II. rész
Az idegen váltóról
I. Az idegen váltó kellékei
[...]
3. § Az idegen váltó lényeges kellékei:
1. a váltó elnevezés önmagában a váltó szövegében, vagy ha az nem magyar nyelven állíttatik ki, annak a nem magyar nyelven megfelelő kifejezése;
2. a fizetendő pénzösszeg kitétele. Ha az összegen felül járulékok köttetnek ki, az ily kikötés nem létezőnek tekinttetik;
3. a rendelvényes (intézvényes), vagyis azon személy vagy cég megnevezése, melynek részére vagy rendeletére a fizetés teljesítendő;
4. a fizetés ideje, mely az egész váltóösszegre nézve csak egy és ugyanaz lehet. A fizetési idő csak határozott napra, látra (bemutatásra, tetszésre), lát vagy kelet után bizonyos időre, vagy valamely vásárra szólhat;
5. a kibocsátó (intézvényező) név- vagy cégaláírása;
6. az intézvényezettnek, vagyis azon személynek vagy cégnek megnevezése, mely által a fizetés teljesítendő;
7. a fizetés helye. Az intézvényezett neve vagy cége mellett előforduló hely, ha magán a váltón külön fizetési hely kijelölve nincsen, fizetési helynek és egyszersmind az intézvényezett lakhelyének is tekintendő. Ha több hely van a váltón kijelölve, fizetési helynek az első tekinttetik;
8. a kiállítás helye, éve, hónapja és napja.
[...]
6. § Oly okiratból, melyen a váltó lényeges kellékeinek (3. §) valamelyike hiányzik, váltójogi kötelezettség nem származik.
Az ily okiratra vezetett nyilatkozatok váltójogi hatállyal nem bírnak.
A lényeges kellék hiányával egyenlőnek tekintendő, ha az a váltón szándékosan töröltetett ki.
A megtörtént törlés az ellenkezőnek bebizonyításáig szándékosnak vélelmeztetik.
[...]

● *III. A forgatmány*
8. § A rendelvényesnek jogában áll a váltót, forgatmány útján, másra átruházni.
Ha azonban a kibocsátó a váltó átruházását e szavakkal: „nem rendeletre" vagy más hasonértelmű kifejezéssel megtiltotta, a forgatmánynak váltójogi hatálya nincsen.
9. § A forgatmány által a váltóból eredő összes jog, különösen a tovább forgathatás joga is, a forgatmányosra átruháztatik. A váltó a kibocsátóra, az intézvényezettre, elfogadóra vagy valamelyik korábbi forgatóra is érvényesen átruházható, és azok bármelyike által ismét tovább forgatható.
10. § A forgatmány a váltónak vagy a váltó másolatának hátára, vagy a váltóhoz vagy a másolathoz csatolt lapra (toldatra) vezetendő, és akkor is érvényes, ha a forgató pusztán nevét vagy cégét vezeti a váltó vagy a másolat hátára vagy toldatra (üres hátirat).
[...]

● *VI. Az elfogadás*
21. § Az elfogadást magára a váltóra kell ráírni.
Minden, a váltóra vezetett s az intézvényezett által aláírt nyilatkozat feltétlen elfogadásnak tekinttetik, amennyiben abban világosan kifejezve nincsen, hogy az intézvényezett az elfogadást vagy általában nem, vagy csak bizonyos megszorításokkal kívánta teljesíteni.
Feltétlen elfogadásnak tekinttetik az is, ha az intézvényezett nevét vagy a cégét, minden hozzáadás nélkül a váltó előlapjára írja.
A megtörtént elfogadást visszavonni nem lehet.
22. § Az intézvényezett az elfogadást a váltóban kitett összeg egy részére szoríthatja; minden más megszorítás az elfogadás teljes megtagadásának tekinttetik. Az elfogadó azonban ily esetben is nyilatkozatának tartalma szerint váltójogilag felelős.
23. § Az intézvényezett az elfogadás alapján az elfogadott összegnek lejáratkor leendő kifizetéséért váltójogilag felelős.
[...]

● *VIII. A váltókötelezettség teljesítése*
1. Fizetési határnap
30. § Ha a váltó kifizetésére meghatározott nap van kijelölve, a lejárat e napra esik.
Ha a fizetési nap valamely hó közepére tűzetett ki, a váltó azon hó 15-én jár le; ha pedig a fizetés valamely hó elejére vagy végére tűzetett ki, a lejárat ugyanazon hó első, illetőleg utolsó napjára esik.
Ha a fizetési időben a nap és hó mellett az év hiányzik, azon év értendő, melyben a váltó kiállíttatott; ha azonban a fizetési nap azon évben már eltelt, a lejárat a legközelebbi évre esik.
[...]
33. § A fizetést a fizetési napon déli 12 óráig kell teljesíteni.
[...]

● *XI. A váltókezességről*
66. § A kezességnek magára a váltóra vagy annak másolatára, vagy a váltóhoz, vagy a másolathoz csatolt toldatra írva és a 3. § 5. pontja alatt meghatározott módon aláírva kell lennie, különben váltójogi kötelezést nem szül.
67. § A váltókezesség, mely egyetemleges fizetési kötelezettséget állapít meg, akkor is érvényes, ha az, kiért a kezesség elvállaltatott, szenvedő váltóképességgel nem bír. Ha világosan kitéve nincsen, hogy a kezesség kiért vállaltatott, ez az elfogadóért, és ha a váltó még elfogadva nincsen, a kibocsátóért vállaltnak tekinttetik.
68. § A váltótulajdonos kötelessége a kezes elleni váltókereseti, illetőleg visszkereseti jog megszerzésére és fenntartására mindazokat teljesíteni, melyeket a jelen törvény azon váltókötelezettek elleni kereseti, illetőleg visszkereseti jog fenntartására előszab, akikért a kezesség elvállaltatott.
69. § Ha a váltót a kezes fizeti ki, ez váltójogi keresetet nyer az ellen, kiért a fizetést teljesítette. A többi váltókötelezettek ellen őt kereseti vagy visszkereseti jog csak annyiban illeti, amennyiben e jog azt, kiért a fizetést teljesítette, a fizetés esetében hasonlólag illetné.
[...]

● *XVIII. Az óvás*
98. § A váltóóvásokat közjegyzői székhelyeken és e helyekhez csatolt járásbírósági területen a közjegyző, más járásokban a járásbíró, aljárásbíró, a járásbírósági jegyzők és aljegyzők teljesítik.
Az 1874. évi XXXV. tc. 213. §-nak a kinevezett váltójegyzők eddigi hatáskörének fenntartására vonatkozó intézkedése érintetlenül hagyatik.
99. § Az óvásnak magában kell foglalni:

1. a váltónak vagy a másolatnak és minden rajta levő hátiratnak s megjegyzésnek hű mását;
2. nevét vagy cégét azon személyeknek, akik részére és akik ellen az óvás felvétetett;
3. az óvatolt személyhez intézett felszólítást, ennek válaszát vagy annak megjegyzését, hogy nem válaszolt vagy feltalálható nem volt;
4. névbecsülési elfogadás vagy fizetés esetében annak megemlítését, hogy ki által, kiért és mily módon lett a névbecsülés ajánlva és teljesítve;
5. a helyet, évet, hónapot és napot, melyen a felszólítás – 3. pont – történt, illetőleg siker nélkül megkísértetett; végre:
6. az óvatoló személy aláírását, hivatalos pecsétjével.
[...]

III. rész
A saját váltó
110. § A saját váltó lényeges kellékei:
1. A váltó elnevezés magában a váltó szövegében, vagy ha az nem magyar nyelven állíttatott ki, annak a nem magyar nyelven megfelelő kifejezés;
2. a fizetendő pénzösszeg kitétele. Ha az összegen felül járulékok köttetnek ki, ezen kikötés nem létezőnek tekinttetik;
3. azon személy vagy cég megnevezése, melynek részére vagy rendeletére a fizetés teljesítendő;
4. a fizetés ideje (3. § 4. p.);
5. a kibocsátó név- vagy cégaláírása;
6. a kiállítás helyének, évének, hónapjának és napjának kitétele.
111. § Saját váltóknál, melyekben külön fizetési hely kijelölve nincsen, a kiállítás helye fizetési helynek s egyszersmind a kibocsátó lakhelyének tekintendő.
CJH 118–271. P.

MUNKAJOG

507.

1937
21. TÖRVÉNYCIKK

A MUNKAVISZONY EGYES KÉRDÉSEINEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

Általános rendelkezések
1. § A jelen törvény hatálya – a 2. §-ban megállapított kivételektől eltekintve – kiterjed a szolgálati viszonyra, akár természetes, akár jogi személy a munkaadó, ha üzlete, üzeme, egyéb vállalata vagy kereső foglalkozása körében másnak akár testi, akár szellemi munkáját ellenérték fejében igénybe veszi, mégpedig akkor is, ha az üzletnek, az üzemnek, a vállalatnak vagy a foglalkozásnak oktató vagy jótékonysági jellege van.
2. § A jelen törvény rendelkezései nem vonatkoznak:
1. a mezőgazdasági és erdei termelésre, az állattenyésztésre, a halászatra, a kert- és szőlőművelésre, a selyemtermelésre és méhészetre, valamint az ezekkel összefüggő mellékiparágakra, feltéve, hogy leginkább saját nyerstermékeik feldolgozásával és eladásával foglalkoznak;
2. a közszolgálatra;
3. a közforgalmú közlekedési vállalatokra, beleértve a korlátolt közforgalomra berendezett saját használatú vasutakat is.
Nem vonatkoznak továbbá a jelen törvény rendelkezései – a 15. §-ban foglaltak kivételével – az 1. §-ban megjelölt üzletek, üzemek, vállalatok és foglalkozások alkalmazottai közül azokra, akik vezető állást töltenek be.

I. A munkaidő
3. § Az 1. § alá eső üzletben, üzemben, egyéb vállalatban vagy foglalkozásban alkalmazott személyzet valóságos munkaideje a munkaközi szünetek beszámítása nélkül huszonnégy óra alatt nyolc óránál és hetenkint negyvennyolc óránál, a tisztviselőké pedig heti negyvennégy óránál hosszabb nem lehet. A közérdekből, a gazdasági szempontból vagy az illető iparág vagy foglalkozás természete miatt szükséges kivételeket az érdekelt munkaadói és munkavállalói szervezetek meghallgatása után az illetékes miniszter rendeletben állapítja meg.
4. § A munkavállalónak munka közben – ha szükséges – pihenésre és étkezésre megfelelő időt, ha pedig az illetékes miniszter úgy rendelkezik, a rendelkezésében megszabott munkaközi szünetet kell adni. A munkaközi szünet tartama, mely negyedóránál rövidebb nem lehet, eltérő megállapodás hiányában nem számít be a munkaidőbe.
5. § Amennyiben a munkavállaló a 3. § második bekezdése alapján kiadott rendeletben túlmunkának minősített munkát teljesít, ezt a munkaadó a rendes munkabérnél legalább huszonöt százalékkal magasabban köteles díjazni. Ugyanígy köteles a munkaadó díjazni a megengedett munkaidőn túl teljesített munkát. [...]

II. A legkisebb munkabér
6. § Ha az 1. § alá eső üzletben, üzemben, vállalatban vagy foglalkozásban a munkabérek indokolatlanul alacsonyak, a legkisebb munkabérek hivatalos megállapításának van helye.
A legkisebb munkabéreket meg lehet állapítani az 1. § alá eső üzletek, üzemek, vállalatok vagy foglalkozások egész körére vagy csak egyes részeikre, esetleg az otthon végzett munkára, mégpedig vagy az ország egész területére, vagy annak csak meghatározott részére kiterjedő hatállyal.
7. § Az illetékes miniszter az érdekelt munkaadók és munkavállalók képviselőinek, illetőleg gazdasági egyesületeiknek meghallgatása után határozza meg azt, hogy a legkisebb munkabéreket mely termelési vagy foglalkozási ágra, illetőleg az egyes termelési ágak vagy foglalkozások mely részére, milyen területi hatállyal kell megállapítani.
[...]
9. § A munkavállaló a munkaadótól követelheti a valóban fizetett és a törvény alapján megállapított legkisebb munkabér közötti különbözet megfizetését.
[...]

III. Évenkénti fizetéses szabadság
11. § Az 1. § alá eső üzletben, üzemben, vállalatban vagy foglalkozásban alkalmazottnak egy évi folytonos szolgálat után legalább hat munkanapot magában foglaló évenkénti fizetéses szabadságot kell adni. [...] Az évenkénti fizetéses szabadságba nem lehet beszámítani a törvényes munkaszüneti napot, valamint a betegség vagy lebetegedés miatt történt munkamegszakítást. [...]
12. § Az illetékes miniszter a munkavállalók egyes csoportjai részére az évenkénti fizetéses szabadság legrövidebb időtartamát rendeletben hat munkanapnál hosszabb időben is megállapíthatja. [...] Az évenkénti fizetéses szabadság legrövidebb tartamát általában huszonnégy napnál hosszabb időben megállapítani nem lehet.
13. § A munkaadó köteles alkalmazottjának rendes illetményeit a 11. és 12. § alapján igénybe vett szabadság egész tartamára megfizetni. Ha az alkalmazott fizetéses szabadságának tartama alatt ellenszolgáltatásért munkát vállal, erre az időre elveszti az első bekezdésen alapuló igényét.

Vegyes rendelkezések
14. § Semmis minden olyan megállapodás, amellyel a munkavállaló a jelen törvénynek vagy az annak alapján kibocsátott miniszteri rendeletnek rendelkezéseiből folyó jogáról lemond, vagy amely ezeknél a rendelkezéseknél a munkavállalóra hátrányosabb, egyébként azonban a munkaadó és a munkavállaló között kötött szerződés hatályban marad.
[...]

16. § Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő a munkaadó, illetőleg az üzlet, üzem vagy vállalat felelős vezetője, ha nem tartja meg a jelen törvénynek vagy az annak alapján kiadott miniszteri rendeletnek a munkavállalók munkaidejére, legkisebb munkabérére és évenkénti fizetéses szabadságára vonatkozó rendelkezését, avagy munkavállalót azért, mert az említett rendelkezéseken alapuló jogát érvényesíti, elbocsát vagy elbocsátással fenyeget.
MTVT 172–178. P.

IPARI VÁLLALATOK ÁLLAMOSÍTÁSA

508.

1948
XXV. TÖRVÉNYCIKK

EGYES IPARI VÁLLALATOK ÁLLAMI TULAJDONBA VÉTELÉRŐL

1. § A jelen törvény hatálya kiterjed:
a) minden olyan magántulajdonban álló ipari, közlekedési, bánya- és kohóvállalatra, továbbá közhasználatú villamosműre, amelynél a bármilyen munkakörben alkalmazott munkavállalók összlétszáma az 1946. évi augusztus hó 1. napjától a jelen törvény hatálybalépéséig eltelt időben bármikor elérte a száz főt;
b) minden olyan magántulajdonban álló vállalatra, amely az *a)* pont alá tartozó vállalattal gazdasági egységet alkot, ideértve az *a)* pont alá tartozó vállalat által bérelt, haszonbérelt vagy használt vállalatot vagy üzemet is;
c) azokra a vállalatokra, amelyek gazdasági egységet alkotnak és munkavállalóik együttes létszáma az *a)* pontban említett időben elérte a száz főt;
d) valamennyi áramelosztó vállalatra;
e) a jelen törvény mellékletében cég szerint felsorolt ipari vállalatokra.
2. § (1) A jelen törvény hatálya alá tartozó vállalatok – az 11. §-ban foglalt korlátozással – állami tulajdonba vétetnek. Az állam a jelen törvény hatálya alá tartozó vállalatok tulajdonjogát az 1948. évi március hó 26. napjára visszaható hatállyal szerzi meg. [...]
3. § (1) Részvénytársaság alakjában működő vállalatnál az állami tulajdonba vétel a részvények tulajdonba vétele útján történik.
(2) Mindenki, aki az 1. § hatálya alá tartozó részvénytársaságnak magyar állampolgár vagy Magyarországon székhellyel bíró jogi személy tulajdonát képező részvényét birtokában (bírlalatában) tartja, köteles a részvényeket beszolgáltatni. Magyar állampolgár és belföldi jogi személy az általa belföldön őrzött részvényeket akkor is köteles beszolgáltatni, ha azok tudomása szerint külföldi állampolgár vagy külföldön székhellyel bíró jogi személy tulajdonában állanak. A belföldön őrzött részvényeket a jelen törvény hatálybalépésétől számított harminc nap alatt a Pénzintézeti Központhoz, a külföldön őrzött részvényeket pedig a jelen törvény hatálybalépésétől számított kilencven nap alatt a legközelebbi magyar külképviseleti hatósághoz kell beszolgáltatni. [...]
4. § Szövetkezet alakjában működő vállalatnál a 3. § rendelkezéseit a részjegyek (üzletrészek) tekintetében kell megfelelően alkalmazni.
5. § (1) Korlátolt felelősségű társaságnál az állam a törzstőkét (az üzletrészeket), közkereseti vagy betéti társaságnál pedig a tagok vagyonilletőségét (1875: XXXVII. tc. 95. §) szerzi meg.
[...]
7. § (1) Mindazok az ingóságok, amelyek a jelen törvény alapján állami tulajdonba vett vállalat rendeltetésszerű célját szolgálják, a vállalattal együtt állami tulajdonba vétetnek akkor is, ha harmadik személy tulajdonában állanak.
[...]
8. § Mindazok az 1948. évi március hó 26. napja előtt bejelentett szabadalmak, védjegyek

és áruminták, amelyek a jelen törvény alapján állami tulajdonba vett vállalat céljára használhatók, a vállalattal együtt állami tulajdonba vétetnek akkor is, ha a volt tulajdonosnak, társtulajdonosnak, társasági tagnak, részvényesnek, részvénytársasági vagy szövetkezeti igazgatósági tagnak, illetőleg a felsoroltak házastársának, fel- vagy lemenő ágbeli rokonának vagy elsőfokú sógorának tulajdonában állanak, vagy pedig olyan vállalat tulajdonában vannak, amelyben a felsoroltaknak érdekeltségük áll fenn.
9. § (1) A jelen törvény alapján állami tulajdonba vett vállalattal szemben magyar állampolgár vagy belföldi jogi személy javára az 1946. évi augusztus hó 1. napját megelőző időben magánjogi szerződés alapján keletkezett követelések a jelen törvény hatálybalépésével megszűnnek.
[...]
13. § (1) A cégbíróság az illetékes miniszter megkeresésére a cégjegyzékben feljegyzi, hogy a vállalat a jelen törvény alapján állami tulajdonba került.
(2) A telekkönyvi hatóság az illetékes miniszter megkeresésére a megkeresésben megjelölt ingatlanok tulajdonjogát az állami tulajdonba vett vállalat javára bekebelezi; az ilyen ingatlanokat terhelő idegen dologbeli jogokat, ha azok az állami tulajdonba vett vállalattal szemben a 9. § értelmében megszűnt, illetőleg nem érvényesíthető követelés biztosítására szolgálnak, a telekkönyvi hatóság a miniszter megkeresésére törli.
(3) A 8. § alá tartozó ipari tulajdonjogoknak az államra történt átszállását az illető ipari tulajdonra vonatkozó nyilvánkönyvet (lajstromot) vezető hatóság az illetékes miniszter megkeresésére a nyilvánkönyvben feljegyzi. Felhatalmaztatik az iparügyi miniszter, hogy a 8. §-a alá tartozó ipari tulajdonjogok átszállásával kapcsolatos kérdéseket – ideértve az e jogokat terhelő gyakorlatbavételi és használati szerződések hatályát is – rendelettel szabályozza.
[...]
15. § [...] (4) Az állami tulajdonban álló vállalat alkalmazottját a büntetőjogi felelősség szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni.
(5) A kormány egyes nyomdaipari vállalatokat politikai pártok és a Szakszervezeti Tanács használatába adhat.
16. § A jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról a kormány gondoskodik.
MTVT 110–120. P.

TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZET

A BÍRÓI HATALOM

509.

1869
4. TÖRVÉNYCIKK

A BÍRÓI HATALOM GYAKORLÁSÁRÓL

1. § Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülöníttetik.
Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak be.
2. § A bírói hatalom Őfelsége a király nevében gyakoroltatik.
3. § Az ítélőbírákat, az igazságügy-minister ellenjegyzése mellett, a király nevezi ki.
[...]
5. § Minden bíró az állampénztárból húzza fizetését, és a törvényben meghatározott illetékek és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni.
A bírák fizetése az államköltségvetésbe vétetik fel, s a kinevezett bírónak megállapított fizetése le nem szállítható.
6. § Bírói hivatalt oly magyarországi honpolgár viselhet, aki:

a) életének 26. évét betöltötte;
b) feddhetlen jellemű;
c) csőd vagy gondnokság alatt nem áll;
d) az 1868: XLIV. törvénycikk rendeleteinek megfelelni képes, melynek 13. §-a ezentúl is csak a felsőbb bíróságokra értetik. Végre
e) a következő 7. §-ban meghatározott elméleti és gyakorlati képzettséggel bír.
7. § Jogi képzettség tekintetében kimutatandó, hogy:
1. vagy a köz- és váltóügyvédi vizsgát letette; vagy pedig
2. hogy:
a) a jogi tanulmányokból valamely felsőbb, akár hazai, akár külföldi nyilvános jogi tanintézetben, a hazai jogból pedig mindenesetre valamely magyarországi ily intézetben a szabályszerű elméleti vizsgákat letette, és ezenfelül
b) az utolsó vizsga letételétől számítandó 3 éven át jogi gyakorlaton volt, éspedig: egy évig valamely bíróságnál, a más két év alatt valamely bíróságnál vagy ügyvéd mellett, s e három év letelte után a gyakorlati bírói vizsgálatot szintén sikerrel állta ki.
8. § A bíró nem lehet egyszersmind:
a) országgyűlési képviselő;
b) gyakorló ügyvéd vagy ügynök;
c) nem viselhet más, akár állami (polgári, katonai és fizetéses egyházi), akár törvényhatósági vagy községi valóságos vagy tiszteletbeli hivatalt vagy szolgálatot, kivéve amennyiben 32 éves koráig a tartalékban vagy a honvédségnél való katonai szolgálatra a véderőről szóló törvény által kötelezve van;
d) nem lehet tanár vagy tanító;
e) nem folytathat kereskedést vagy iparüzletet, vagy bármi oly foglalkozást, mely a bírói hivatal függetlenségével össze nem fér, vagy mely által hivatalos kötelességei teljesítésében gátoltatnék;
f) nem lehet valamely politikai folyóiratnak sem tulajdonosa, sem kiadója, sem szerkesztője.
9. § A bíró nem fogadhat el magánosoktól sem nyugpénzt, sem bármi néven nevezendő adományt vagy javadalmazást, s ha ilyenre bírói hivatalra lépte előtt nyert jogot: tartozik erről hivatalának elfoglalását megelőzőleg lemondani.
10. § A bíró, ha megválasztatik, tagja lehet ugyan a törvényhatósági vagy községi képviselő-testületnek, de azoktól megbízatást vagy kiküldetést nem fogadhat el.
11. § A bíró nem lehet tagja valamely politikai vagy munkásegyletnek, illetőleg gyülekezetnek; nem vehet részt azok gyűléseiben; nem folyhat be sem közvetve, sem közvetlenül azok működéseibe, s nem járulhat az ily egylet vagy gyülekezet határozatához vagy kérvényéhez.
12. § A bíró nem lehet valamely – az állam által segélyezett vagy biztosított – vállalat engedményének tulajdonosa, sem más részvényes, kereskedelmi vagy ipartársulat elnöke, igazgatója vagy ily társulatok igazgatótanácsának, vagy felügyelő-, vizsgáló-, számoltatóbizottmányának tagja, sem bárminő, habár csak ideiglenesen és fizetés nélkül működő közege.
13. § Gyámságot vagy gondnokságot, mellyel vagyonkezelés, számadás vagy hatóságok előtti képviselet van egybekötve, csak azon esetben viselhet a bíró, ha a gyámság vagy gondnokság őt a törvénynél vagy végrendeletnél fogva illeti.
[...]
15. § A törvényesen kinevezett bíró a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül hivatalából el nem mozdítható.
16. § A bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni. [...]
17. § A bíró, miután 70. évét betöltötte, nyugalomba lép, kivéve, ha az igazságügy-miniszter által hivatalának folytatására felszólíttatik és szolgálni kíván.

Ezenkívül csak azon esetben helyezhető nyugalomba, ha testi vagy szellemi fogyatkozás miatt hivatalos kötelessége teljesítésére többé nem képes.
[...]
19. § A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvény erejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.
A rendesen kihirdetett törvények érvényét kétségbe nem veheti, de a rendeletek törvényessége felett egyes jogesetekben a bíró ítél.
20. § Senkit illetékes bírájától elvonni nem szabad.
21. § A törvényben meghatározott bíróságokat megszüntetni vagy azokon kívül más bíróságot bármi szín és cím alatt felállítani s a bíróságoknak a törvényben megállapított illetőségén vagy kerületén, úgyszintén a bírák számán a törvényhozás útján kívül változtatni nem szabad.
CJH 4–8. P.

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG

510.

1896
26. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR KIRÁLYI KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁGRÓL

Első rész
A közigazgatási bíróság szervezetéről

1. § A Budapesten szervezendő m. kir. közigazgatási bíróság végérvényesen dönt a jelen törvény második részében felsorolt közigazgatási jogviták felett.
2. § A közigazgatási bíróság ítélőbírái:
egy elnök, a kir. Curia elnökével egyenlő ranggal és jelleggel;
egy másodelnök, a szükséges számú tanácselnökök és bírák, a kir. Curia másodelnökével, tanácselnökeivel és bíráival egyenlő ranggal és jelleggel.
A szükséges számú segéd- és kezelőszemélyzet tagjait szintén a kir. Curia hasonló állású alkalmazottaival egyenlő rang és jelleg illeti meg.
Az elnököt akadályoztatása esetében a másodelnök helyettesíti.
[...]
11. § A közigazgatási bíróság két osztályban működik.
A jelen törvény második részének II. fejezetében felsorolt összes ügyek – az adó- és illetékügyek kivételével – az egyik: az általános közigazgatási, az ugyanazon fejezet XV. címe alatt foglalt adó- és illetékügyek pedig a másik: a pénzügyi osztály körébe tartoznak.
A tanácselnököket és a bírákat az elnök sorozza a két osztályba.
12. § Érvényes határozat hozatalára a közigazgatási bíróság teljes ülésében az összes bírói tagok kétharmad részének, az osztályok ülésében az illető osztályba sorozott bírói tagok kétharmad részének, tanácsülésekben pedig az elnökön kívül négy, legalább fele részben bírói minősítvényű (5. § második bekezdés) tagnak jelenléte szükséges.
Előadó csak ítélőbíró lehet.
[...]

Második rész
A közigazgatási bíróság hatásköréről

● *I. fejezet*
Általános határozatok
16. § A közigazgatási bíróság hatásköre, a törvényben felsorolt ügyeken kívül Minisztertanácsi felhatalmazás alapján kiadott miniszteri rendelet útján kiterjeszthető a miniszteri ren-

deleteken és a szabályrendeleteken (vármegyei, törvényhatósági és rendezett tanácsú városi szabályrendeleteken) alapuló vitás kérdéseknek végérvényes elbírálására. A hatáskör ezen kiterjesztése azonban nem módosítható, amíg az alapjául szolgáló miniszteri rendelet vagy szabályrendelet érvénye fennáll.

17. § A közigazgatási bíróság hatósága rendszerint csak a hozzá utalt vitás kérdés tárgyalására és eldöntésére terjed ki.

Oly esetekben azonban, melyekben a közigazgatási bírósághoz tartozó vitás kérdéssel más oly, különben a közigazgatási hatóságok hatásköréhez tartozó, kérdés kapcsolatos, melynek előzetes vagy együttes elbírálása nélkül a bíróság elé tartozó fő kérdés el nem dönthető, az előbbi felett is a közigazgatási bíróság határoz.

Ha a közigazgatási bíróság eljárása folytán a közigazgatás körében valamely intézkedés válik szükségessé: a határozatról az intézkedés tételére hivatott közigazgatási hatóság is értesítendő.

CJH 75–109. P.

ESKÜDTBÍRÓSÁGOK

511.

1897
33. TÖRVÉNYCIKK

AZ ESKÜDTBÍRÓSÁGOKRÓL

1. § Minden törvényszéknél, melynek büntető hatásköre van, esküdtbíróság szervezetik (34. §).

Az esküdtbíróság az elnökkel együtt három bírói tagból és tizenkét esküdtből áll.

[...]

4. § Esküdt csak az a magyar honos férfi lehet, aki az alaplajstrom egybeállításának évében életkorának legalább huszonhatodik évét betöltötte, és az állam hivatalos nyelvét, Fiumében pedig az olasz nyelvet érti, azon írni és olvasni tud, ha vagy:

1. évenként legalább húsz korona egyenes állami adót köteles fizetni, amennyiben időleges adómentességet élvez, húsz korona egyenes állami adónak megfelelő értékű vagyonnal bír, vagy

2. köztisztviselő, lelkész, a magyar tudományos akadémia tagja, tudor, okleveles: tanár, ügyvéd, mérnök, építész, hajós kapitány, gazdász, gyógyszerész, vegyész, erdész, bányász, tanító, sebész, állatorvos, továbbá az, aki a felsőbb művészeti vagy más felsőbb szakiskolát elvégezte, végül aki a középiskolai záróvizsgát letette.

5. § Az esküdtek jegyzékébe nem vehető fel:

1. aki nyereségvágyból eredő bűntett vagy vétség miatt jogerősen szabadságvesztés-büntetésre volt elítélve;

2. aki hivatalvesztésre vagy politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésére van ítélve (1878. évi V. tc. 56. §), az ítéletben megállapított időtartam alatt;

3. aki szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt áll vagy feltételes szabadságon van;

4. aki ellen bűntett vagy fogházzal büntetendő vétség miatt vizsgálat, közvetlen idézés vagy főtárgyalás (bűnvádi perrendtartás 268. §) van elrendelve, vagy aki vád alá van helyezve;

5. aki csőd alatt áll, gondnokság alá van helyezve, vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva;

6. aki testi vagy szellemi fogyatkozás miatt az esküdt kötelességeit teljesíteni nem képes.

6. § Továbbá nem vehető fel az esküdtek jegyzékébe:

1. a miniszter, a fiumei kormányzó, a főispán s Budapesten a főpolgármester;

2. a tényleges szolgálatban levő bíró vagy ügyész;

3. a fegyveres erőnek tartós, tényleges szolgálatban álló tagja (1889: VI. tcikk 2. §); a szabadságolt havidíjas és az ideiglenesen szabadságolt legénység;

4. a rendőri hatóság tagja vagy közege (bűnvádi perrendtartás 85. §);

5. a pénzügyőrség tagja;

6. a napszámos vagy a szolga.

7. § Az esküdtszéki szolgálattól mentes:

1. az országgyűlés képviselőházának, a főrendiháznak vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságnak tagja, az ülésszak tartamára;

2. a lelkész;

3. a fegyveres erőnek az esküdtek névjegyzékébe felvett az a tagja, aki ideiglenes tényleges szolgálatot teljesít, a behívás tartama alatt;

4. a gyakorló orvos;

5. a gyógyszerész, akinek segéde nincs;

6. a néptanító;

7. a postánál, a távírdánál, a vasútnál és a gőzhajózásnál alkalmazott egyének;

8. aki életkorának hetvenedik évét betöltötte;

9. aki az év folyamán valamely ülésszakban szolgálatot teljesített, a folyó és a következő évben.

[...]

9. § Városokban a polgármester, községekben a bíró, Budapesten a kerületi elöljáró, a városi törvényhatósági bizottságnak, illetőleg városi vagy községi képviselő-testületnek, a székesfővárosban pedig a kerületi választmánynak (1893: XXXIII. tc. 29. §-a) két kiküldöttjével, akiknek egyike köteles minden év május havában egybeállítani azoknak a városukban, illetőleg községükben, kerületükben lakó összes férfinak a névjegyzékét, akik a fenti 4. § értelmében esküdtek lehetnek, és az 5. és a 6. §-ok kizáró rendelkezései alá nem esnek.

Azt, akire nézve a kizárás tekintetében kétség merül fel, vagy aki az esküdtszéki szolgálattól mentes (7. §), a kizárás, illetőleg mentesség okának feltüntetésével a névjegyzékbe föl kell venni.

A névjegyzéknek tartalmaznia kell folyó szám alatt és betűrendben a neveket, a bejegyzett egyén korának, végzett iskoláinak, polgári állásának vagy foglalkozásának, lakóhelyének tüzetes adatait; azt, hogy mennyi egyenes állami adót köteles fizetni, hogy az országban használatban levő nyelvek közül melyiket beszéli, melyiket használja túlnyomóan, melyik az anyanyelve, továbbá lehetőleg azt is, hogy a névjegyzékben előforduló egyének melyikéhez áll a 19. §-ban meghatározott viszonyban. E névjegyzéket, melyet két példányban kell kiállítani, a bizottság elnöke és jegyzője aláírja.

Ez a névjegyzék az esküdtek alaplajstroma.

[...]

15. § A bizottság a felszólalások elintézése után az alaplajstromokból kiválasztja az esküdtbírósághoz a következő évre szükséges esküdteket és helyettes esküdteket. Ezek számát mindenik esküdtbíróság kerületére nézve az igazságügyi miniszter rendeletben állapítja meg.

Az esküdteket elsősorban azok közül kell kiválasztani, kik nem köztisztviselők.

A helyettes esküdteket a helyben vagy a közel vidéken lakó egyének közül kell kiválasztani.

[...]

17. § A kiválasztott esküdtek betűsoros rendben külön lajstromba (főlajstrom), a helyettes esküdtek szintén külön lajstromba (helyettes lajstrom) írandók. Ezek az évi lajstromok. Az évi lajstromok a bizottság összes tagjainak aláírása, a hivatalos pecséttel való ellátás és kinyomatás után, a királyi ítélőtábla elnökének, a királyi főügyésznek, az ügyvédi kamaráknak, polgármestereknek, községi bíráknak és kerületi elöljáróknak megküldendők.

[...]

19. § Minden ülésszak megkezdése előtt legalább 15, de legfeljebb 30 nappal a kir. törvényszék nyilvános ülést tart, melyben az elnökön kívül két bíró vesz részt. Erre az ülésre a kir. ügyészséget meg kell hívni, az ügyvédi kamarát pedig az ülés határnapjáról azzal kell

értesíteni, hogy magát megbízott által képviseltetheti. A törvényszék ez ülésben az évi lajstromból harminc esküdtet és tíz helyettes esküdtet sorsol ki.

E célból az elnök által kijelölt bíró a főlajstromba bejegyezve levő mindenik esküdtnek külön papírszeletre írt nevét felolvassa és a törvényszék asztalán levő urnába helyezi; a szolgálatot teendő esküdteknek kisorsolása után pedig ugyanaz a bíró a helyettes lajstromba bejegyezve levő mindenik helyettes esküdtnek szintén külön papírszeletre írt nevét olvassa fel és helyezi az urnába. A sorsot az elnök húzza. A kisorsolt esküdtek jegyzéke a szolgálati lajstrom. [...]

CJH 131–138. P.

512.

1918
3. NÉPTÖRVÉNY

A NÉP ESKÜDTBÍRÁSKODÁSÁRÓL

1. § A büntetőbíráskodást fontosabb ügyekben esküdtbíróság gyakorolja.
Sajtó útján elkövetett, valamint politikai bűncselekmények felett minden esetben esküdtbíróság ítél.

Hazaárulás vádja esetén a perbefogás kérdésében is esküdtek határoznak.

Esküdtbíró lehet mindenki, akit községi választójog illet.

[...]

BK 1918. DECEMBER 8. 212. P.

A HATÁSKÖRI BÍRÓSÁG

513.

1928
43. TÖRVÉNYCIKK

A HATÁSKÖRI BÍRÓSÁG HATÁSKÖRÉNEK KITERJESZTÉSÉRŐL ÉS SZERVEZETÉNEK MÓDOSÍTÁSÁRÓL

I. Hatásköri szervezeti rendelkezések

1. § A hatásköri bíróság intéz el általában minden olyan hatásköri összeütközést, amely egyfelől bírói hatóság, másfelől közigazgatási hatóság között vagy pedig különböző bírói hatóságok között merül fel, amennyiben az eljárást szabályozó vagy más törvény a hatásköri összeütközés elintézésére más bírói hatóságot ki nem jelöl.

[...]

3. § Azokat a hatásköri összeütközéseket, amelyek egyfelől a rendes bíróság, másfelől a 2. §-a első bekezdése értelmében a rendes bírósággal egy tekintet alá eső hatóság között vagy amelyek a rendes bírósággal egy tekintet alá eső ilyen hatóságok között merülnek fel, a hatásköri összeütközésben érdekelt hatóságok (bíróságok) felett álló legközelebbi közös felsőbíróság az 1896: XXXIII. tc. 28., illetőleg az 1911: I. tc. 51. és 53. §-ának megfelelő alkalmazásával intézi el. Ha az ügynek akár hatásköri vonatkozásában, akár érdemében a kir. Kúria határozott, a kir. Kúriának ez a határozata a hatáskör kérdésében a rendes bíróságokkal egy tekintet alá eső hatóságokkal szemben is irányadó.

Ugyanez áll megfelelően és kölcsönösen a kir. Kúria körében szervezett külön bíróság és a kir. Kúriamint rendes bíróság egymásközti viszonyában is arra az esetre, ha bármelyikük az ügyben hatáskörét már megállapította vagy az ügynek érdemében már döntött. Ha az ebben a bekezdésben említett bíróságok (tanácsok) valamelyike az ügyben hatáskörét nem állapította meg, a később eljáró bíróság (tanács) az ügy érdemében eljárni köteles, kivéve, ha úgy találja, hogy az ügy egyáltalában nem tartozik a kir. Kúria hatáskörébe. Ez a rendelkezés az 1912: LIV. t.-cikk 70–79. §-aiban foglalt rendelkezéseket nem érinti.

[...]

5. § Azokban a hatásköri összeütközési esetekben, amelyekben egyik részen a honvédbíróságokat, az Országos Földbirtokrendező Bíróságot, illetőleg a munkásbiztosítási bíróságokat érinti az összeütközés, a hatásköri bíróság eljáró tanácsában aszerint, amint az összeütközés a rendes bírósággal vagy más hatósággal szemben történt, a közigazgatási bíróságnak, illetőleg a kir. Kúriának egyik ítélőbírája helyett a legfelsőbb honvédtörvényszéknek, az Országos Földbirtokrendező Bíróságnak, illetőleg a Munkásbiztosítási elsőbíróságnak egy tagja vesz részt. Ezt a tagot és két helyettesét a legfelsőbb honvédtörvényszék, az Országos Földbirtokrendező Bíróság, illetőleg a Munkásbiztosítási Felsőbíróság teljes ülésben a saját tagjai sorából a hatásköri bíróság többi tagja megbízásának tartamára titkos szavazással választja. A választott a megbízást elfogadni köteles és a hatásköri bírósági tagságról nem mondhat le. A megválasztott nem lehet tovább tagja a hatásköri bíróságnak, mint ameddig tagja az őt megválasztó bíróságnak.

Ha a hatásköri összeütközés két olyan külön bíróság között történt, amelyeknek egy-egy tagja a jelen § szerint a hatásköri bíróság eljáró tanácsában résztvesz, úgy az egyik külön bíróság tagja a kir. Kúria, a másik külön bíróság tagja pedig a kir. közigazgatási bíróság bírája helyett vesz részt a hatásköri bíróság tanácsában.

[...]

II. A hatásköri bíróság teljes ülési határozatai

7. § Ha bármelyik bíróság vagy közigazgatási hatóság elvi kérdésben a hatásköri bíróság valamely határozatával ellentétes gyakorlatot folytat vagy ha a hatásköri bíróság tanácsának többsége a hatásköri bíróságnak más hasonló ügyben hozott határozatától el kíván térni és a vitás elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítása szükségesnek mutatkozik, a m. kir. Kúria elnöke, a m. kir. közigazgatási bíróság elnöke vagy a m. kir. igazságügy-minister a hatásköri bíróságnál teljes ülési határozat hozatalát kezdeményezheti. Ez a jog a legfelsőbb fokon eljáró külön bíróságok (2. § második bekezdése) elnökeit is megilleti, ha az elvi kérdés az elnökletük vagy felügyeletük alatt álló bíróság előtt merült fel.

Az első bekezdésben foglaltak szerint lehet eljárni akkor is, ha a hatásköri bíróság teljes ülési határozatának megváltoztatása mutatkozik szükségesnek. [...]

A teljes ülés határozatát a jelenlevők szavazatának kétharmad többségével hozza.

A hatásköri bíróság teljes ülése elé terjesztett minden kérdésben a koronaügyészt, a honvédbíróságok hatáskörét érintő elvi kérdésekben ezenfelül a honvédkoronaügyészt, az Országos Földbirtokrendező Bíróság, illetőleg a Munkásbiztosítási Felsőbíróság hatáskörét érintő elvi kérdésekben pedig a kir. koronaügyészen felül az érdekelt bíróságok elnökeit is meg kell hallgatni.

[...]

10. § A hatásköri bíróságnak teljes ülései határozatait a bíróságok és közigazgatási hatóságok mindaddig követni kötelesek, amíg azokat a hatásköri bíróság teljes ülése meg nem változtatja.

MTVT 685–695. P.

A KIRÁLYI ÜGYÉSZSÉGEK

514.

1871
33. TÖRVÉNYCIKK

A KIRÁLYI ÜGYÉSZSÉGRŐL

I. fejezet
A kir. ügyészség szervezete

1. § Az igazságszolgáltatás körül az állam közérdekeit a jelen törvény által meghatározott ügyekben a kir. ügyészség képviseli.

2. § A kir. ügyészséghez tartoznak:
a) a koronaügyész, ki a kir. kúria mellé;
b) a kir. főügyészek, kik a kir. táblák mellé;
c) a kir. ügyészek, kik az első folyamodású törvényszékek mellé neveztetnek; végre
d) a koronaügyészi és kir. főügyészi helyettesek s a kir. alügyészek.
3. § A kir. ügyészség tagjait az igazságügyi miniszter ellenjegyzése mellett Őfelsége a király nevezi ki; a kinevezettek a hivatalos esküt azon törvényszék teljes ülésében teszik le, amely mellé kineveztettek.
[...]
11. § A kir. ügyészség egyik tagja sem járhat el oly ügyekben:
a) amelyekben önmaga a sértett fél; vagy
b) amelyekben a vádlott vagy a sértett fél az illető ügyészségi tag jegyese vagy felesége, vagy felmenő vagy lemenő ágbeli rokona, vagy negyedíziglen oldalrokona, vagy másodíziglen sógora, vagy fogadott szüleje, vagy gyermeke gyámoltja, vagy gondnokoltja; vagy
c) amelyekben tanú vagy szakértő volt; végre
d) amelyekben azelőtt mint bíró, meghatalmazott vagy védő működött.
[...]
15. § A királyi ügyészséghez csak az nevezhető ki, aki az 1869: IV. tc. 6. és 7. §-aiban foglalt képesítési kellékekkel bír.
Királyi ügyésznek, főügyésznek vagy koronaügyésznek azonban csak az alkalmazható, aki a fentebbi általános képesítvényen felül legalább háromévi bírói, alügyészi vagy önálló ügyvédi gyakorlatot igazol.
16. § Az 1869: IV. tc. 8–13. §-ainak rendeletei az ügyészség tagjaira is kiterjesztettnek.

II. fejezet
A királyi ügyészek hatásköre az első folyamodású bíróságoknál
A) *Bűnvádi ügyekben*
17. § Az ügyészek mindazon bűnvádi ügyekben, melyek azon törvényszék hatásköre és illetősége alá tartoznak, amely mellé rendeltettek, a közvádlói teendőket végezik.
E tekintetben különösen hivatvák:
a) oly büntetőcselekvények esetében, melyek hivatalból vétetnek vizsgálat alá, a büntetőeljárás megindítását eszközölni;
b) a bűnvizsgálat törvényes és célszerű vezetése iránt a szükséges indítványokat megtenni;
c) a bűnvizsgálat befejezte után az eljárás megszüntetése vagy a perbe fogatás iránt indítványt tenni;
d) a büntetőperben közvádlóképp eljárni;
e) a büntető igazságszolgáltatás érdekében perorvoslattal élni akkor is, ha az a vádlott javára szolgálna;
f) a jogerejűleg kiszabott büntetés végrehajtását eszközöltetni s arra felügyelni.
CJH 359–364. P.

BÜNTETŐJOG

A BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV

515.

1878
5. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV A BŰNTETTEKRŐL ÉS VÉTSÉGEKRŐL

Első rész
Általános határozatok

● *I. fejezet*
Bevezető intézkedések
1. § Bűntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. Bűntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra, elkövetése előtt, a törvény megállapított.
[...]

● *III. fejezet*
A büntetések
20. § A büntetések nemei a következők:
1. halálbüntetés;
2. fegyház;
3. államfogház;
4. börtön;
5. fogház;
6. pénzbüntetés.
Az 1., 2. és 4. pontok alatt megjelölt büntetések kizárólag bűntettekre, az 5. pont alatti pedig kizárólag vétségekre alkalmazandók.
Az államfogház (3. pont), ha az 5 évnél rövidebb tartamra állapíttatik meg: vétség – ha pedig 5 évi vagy azon fölüli tartamban állapíttatik meg, bűntett esetében alkalmazandó.
A pénzbüntetés mint önálló büntetés kizárólag vétségekre, mint mellékbüntetés azonban bűntettekre és vétségekre is alkalmazható.
[...]
21. § A halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre.
22. § A fegyház vagy életfogytig tart, vagy határozott időtartamú.
A határozott idejű fegyház leghosszabb tartama tizenöt év, legrövidebb pedig két év.
23. § Az államfogház leghosszabb tartama tizenöt év, legrövidebb pedig egy nap.
24. § A börtön leghosszabb tartama tíz év, legrövidebb pedig hat hó.
25. § A fogház öt évig tarthat; legrövidebb tartama egy nap.
26. § A pénzbüntetés akár mint önálló büntetés, akár mint mellékbüntetés: egy forinttól négyezer forintig szabható ki.
[...]
44. § Azok, akik legalább háromévi fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésük kétharmad részét kitöltötték, és szorgalmuk, valamint jó viseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak: büntetésük hátralevő részének kitöltése végett közvetítőintézetbe szállíttatnak, ahol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek.
45. § Az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítéltek, büntetésük tizedik évének eltelte után, s a 44. §-ban meghatározott föltételek alatt szintén a közvetítőintézetbe szállíttathatnak.

46. § A közvetítőintézetbe való szállítást, a felügyelőbizottság meghallgatása után, az igazságügy-minister rendeli el.

47. § A közvetítőintézetben létező foglyok fegyelmi vétség esetében a fegyházba, illetőleg a börtönbe visszaküldhetők.

48. § A közvetítőintézetben letartóztatott egyéneket, ha jó viseletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették, saját kérelmükre a felügyelőbizottság ajánlatára az igazságügy-minister feltételes szabadságra bocsáthatja, ha büntetésük háromnegyed részét, az életfogytiglani fegyházra ítéltek pedig legalább tizenöt évet kitöltöttek.

Feltételes szabadságra bocsáthatók saját kérelmükre és a felügyelőbizottság ajánlatára azon egyének is, kik három évnél rövidebb fegyházra vagy egy évet fölülhaladó börtönre, vagy másnemű szabadságvesztés-büntetésére ítéltettek, ha büntetésük háromnegyed részét kiállották, és a 44. §-ban meghatározott egyéb feltételek reájuk nézve megvannak.

[...]

50. § A föltételes szabadságra bocsátottak tartózkodási hely, viselet és életmód tekintetében, külön rendőri szabályok alatt állanak, melyeknek megsértése esetében föltételes szabadságukat az igazságügy-minister visszavonhatja.

A föltételes szabadságnak visszavonása után az ítéletben megállapított büntetés megszakított végrehajtása tovább folytatandó; a szabadságban töltött idő azonban a büntetésbe nem számíttatik be.

Ha büntetésük ideje a föltételes szabadság visszavonása nélkül telt ki: a büntetés kiállottnak tekinttetik.

[...]

● *IV. fejezet*
A kísérlet

65. § A cselekmény, mellyel a szándékolt bűntett vagy vétség véghezvitele megkezdetett, de be nem végeztetett: a megkezdett bűntett vagy vétség kísérletét képezi.

A bűntett kísérlete mindig, a vétségé azonban csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntetendő.

66. § A kísérlet enyhébben büntetendő, mint a véghezvitt bűntett vagy vétség.

A kísérlet büntetése a véghezvitt bűntettre vagy vétségre megállapított büntetés legkisebb mértékén alul is, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható.

Olyan esetekben, melyekben a véghezvitt bűntettre halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést határoz a törvény: a kísérlet büntetése határozott ideig tartó fegyház, mely azonban a halállal büntetendő büntetteknél öt, az életfogytig tartó fegyházzal büntetendőknél három évnél enyhébb nem lehet.

67. § Nem büntettetik a kísérlet:

1. ha a tettes a megkezdett bűntett vagy vétség véghezvitelétől önként elállott;

2. ha a bűntett vagy vétség tényálladékához tartozó eredményt – mielőtt cselekménye fölfedeztetett volna – önként elhárította.

[...]

● *V. fejezet*
A részesség

69. § A véghezvitt vagy megkísérlett bűntett vagy vétség részese az:

1. aki mást a bűntett vagy vétség elkövetésére szándékosan reábír (felbujtó);

2. aki a bűntett vagy vétség elkövetését szándékosan előmozdítja vagy könnyíti, vagy annak előmozdítására vagy könnyítésére mást reábír; úgyszintén aki másokkal a cselekmény elkövetésénél vagy annak elkövetése után nyújtandó segély vagy a cselekményből származó haszon biztosítása, vagy pedig a hatósági intézkedések meghiúsítása iránt megelőzőleg egyetért (bűnsegéd).

70. § Tetteseknek tekintendők mindazok, kik a bűntettet vagy vétséget együtt vagy közösen követik el.

71. § A tettesek és azok felbujtói az elkövetett bűntettre vagy vétségre határozott büntetéssel büntetendők.

72. § A bűnsegédek büntetésének megállapításánál a kísérletre vonatkozó szabályok (66. §a) szolgálnak irányul.

[...]

● *VI. fejezet*
A szándék és a gondatlanság

75. § Bűntettet csak szándékosan elkövetett cselekmények képeznek.

Ugyanez áll a vétségekre is, kivévén, ha a gondatlanságból (culpa) elkövetett cselekmény a törvény különös részében vétségnek nyilváníttatik.

● *VII. fejezet.*
A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok

76. § Nem számítható be a cselekmény annak, aki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy kinek elmetehetsége meg volt zavarva, és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt.

77. § Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője ellenállhatatlan erő vagy oly fenyegetés által kényszeríttetett arra, amely saját vagy valamelyik hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, amennyiben a veszély másképpen nem volt elhárítható.

[...]

79. § Kizárja továbbá a cselekmény beszámíthatóságát a jogos védelem.

Jogos védelem az, mely akár a megtámadottnak, akár másnak személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.

A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntettetik.

80. § Nem büntettetik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének vétlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszükségben követtetett el.

[...]

82. § Nem számíthatók be a bűntettnek vagy a vétségnek tényálladékához tartozó vagy annak súlyosabb beszámítását okozó ténykörülmények, ha az elkövető, a cselekmény elkövetésekor, azokról nem bírt tudomással.

A gondatlanságból elkövetett cselekményekre ezen szabály csak az esetben alkalmazható, ha az érintett körülmények nem tudása már magában nem képez gondatlanságot.

83. § Aki a bűntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.

[...]

87. § Aki a bűntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítélhető.

[...]

92. § Ha az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak vagy olyan nagy számmal forognak fenn, hogy a cselekményekre meghatározott büntetésnek legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lenne: ez esetben ugyanazon büntetési nem a legkisebb mértékig leszállítható, és ha ez is túl szigorú volna: határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön – börtön helyett fogház – fogház helyett pénzbüntetés – ezen büntetési nemek legkisebb mértékéig állapítható meg.

Halálbüntetés helyett tizenöt évi, életfogytig tartó fegyház helyett pedig tízévi fegyháznál kisebb büntetés a jelen § esetében sem állapítható meg.

[...]

● *XVIII. fejezet*
Az ember élete elleni bűntettek és vétségek

278. § Aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság bűntettét követi el, és halállal büntetendő.

279. § Aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés bűntettét követi el, és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

[...]

281. § Ha a szándéka a tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtatott: az emberölés tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta vagy megsértette, az emberölés ezen felindulásban rögtön végre is hajttatott: a büntetés öt évig terjedhető börtön leend.

Felmenő vagy lemenő ágbeli rokonnak vagy házastársnak erős fölindulásban elkövetett megölése: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

282. § Aki valakinek határozott és komoly kívánsága által bíratott arra, hogy őt megölje: három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

[...]

290. § Aki gondatlansága által embernek halálát okozta: az emberölés vétségét követi el, és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

[...]

● *XIX. fejezet*
A párviadal

293. § Valakinek kihívása párviadalra, úgyszintén a kihívás elfogadása: vétséget képez, és 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntetendő.

294. § Az előbbi §-ban meghatározott büntetéssel büntetendők a segédek, valamint azok is, akik a kiegyezést megakadályozzák (300. §).

295. § Aki valakit párviadalra egyenesen buzdít, vagy azért, hogy mást ki nem hí, vagy a kihívást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget: egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

296. § Aki párviadal megkezdésére fegyveresen kiáll: egy évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

297. § Ha a felek a párviadaltól elállottak: senki sem büntethető.

298. § Aki ellenfelét a párviadalban megsebesíti: két évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

Ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott: a büntetés három évig terjedhető államfogház leend.

Aki pedig ellenfelét a párviadalban megölte, habár halála nem rögtön következett is be: öt évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

299. § Azon párbajvívó, aki a párviadalnak szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte, és annak következtében ellenfelét megölte: a szándékos emberölés, ha pedig megsebesítette: a súlyos testi sértés bűntettére meghatározott büntetéssel büntetendő (302. §).

A jelen szakaszban meghatározott esetekben a segédek mint bűnrészesek büntetendők.

300. § A párviadalnál jelen volt tanúk és orvosok, továbbá az előbbi szakasz eseteinek kivételével azon segédek, kik a párviadalt megakadályozni törekedtek: nem büntettetnek.

● *XX. fejezet.*
A testi sértés

301. § Aki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza vagy egészségét sérti, ha az ezáltal okozott sérülés, betegség vagy elmekór húsz napnál hosszabb ideig tartott, a súlyos testi sértés bűntettét, ha húsz napot túl nem haladott, de nyolc napnál tovább tartott, a súlyos testi sértés vétségét, ha pedig nyolc napnál tovább nem tartott, a könnyű testi sértés vétségét követi el.

302. § A súlyos testi sértés bűntette három évig terjedhető börtönnel, a súlyos testi sértés vétsége egy évig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, a könnyű testi sértés vétsége pedig hat hónapig terjedhető fogházzal és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A felmenő ágbeli rokonon elkövetett súlyos testi sértés bűntette öt évig terjedhető börtönnel, a súlyos testi sértés vétsége három, a könnyű testi sértés két évig terjedhető fogházzal büntetendő.

303. § Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját vagy érzékét, beszélő-, halló-, látó- vagy nemzőtehetségét elvesztette; ha e tagok, érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett; ha a sérült nyomorékká vált; ha elméje megzavarodott; ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végképp vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált, vagy feltűnően eltorzíttatott.

Ha pedig e sértések valamelyike felmenő ágbeli rokonon követtetett el, büntetése öt évig terjedhető fegyház.

304. § A 303. §-ban meghatározott büntetés alkalmazandó akkor is, ha a testi sértés terhes állapotben levő nőn követtetett el, és a nő annak folytán méhmagzatát elvesztette.

305. § Ha a tettes szándéka a 303. és 304. §-ban felsorolt következmények valamelyikére irányult, és az be is következett, a büntetés öt évig terjedhető fegyház leend.

306. § Ha a súlyos testi sértés folytán a megsértett halála következett be, a büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha pedig a tettes szándéka a 303. és 304. §-ban meghatározott következményekre volt irányozva, és a megsértettnek halála következett be, büntetése öt évtől tíz évig terjedhető fegyház.

CJH 101–174. P.

BÜNTETŐJOGI DÖNTVÉNYEK

516.

1883
KÍSÉRLET

ÖLÉSRE VISZONYLAGOSAN NEM ELÉG MÉREG BEADÁSA: KÍSÉRLETET KÉPEZ

Vádlottak a B. T. K. 278. §-ában meghatározott gyilkosság bűntettének a 65. §. szerinti kísérletében mondatnak ki bűnösöknek.

Indokok: Vádlottak beismerik, hogy F.-nek villóoldatot adtak be, melyhez a csészét vízzel E. szolgáltatta, a vegyítést pedig M. teljesítette. A villóoldat pedig köztudomás szerint általában alkalmas szer emberélet kioltására, csupán viszonylag a használt mennyiséghez vagy az illető egyén sajátos szervezeti tulajdonságaihoz képest nem idéz elő halálos eredményt. Ezek szerint kétségtelen, hogy a vádlottak F. megölését előre elhatározták, szándékuk foganatosítására bírtak is alkalmas eszközökkel, s az eredmény csupán tőlük nem függő okokból hiúsult meg. (Curia 2858. sz. 1883. április 7.)

GRECSÁK BTJ. 13. P.

517.

1889
JOGOS VÉDELEM

A MENEKÜLÉS LEHETŐSÉGE A JOGOS VÉDELMET NEM ZÁRJA KI
A védelem jogos: „ha a jogos téren levő", a jogát használó személy más által jogtalanul megtámadtatik, és a megtámadottnak, habár a megtámadó testi épségét sértő cselekedete, a jogtalan megtámadásnak, illetőleg az ebből őtet fenyegető közvetlen veszély elhárításának céljából szükséges. A megtámadás „elhárítását", nem pedig a megtámadásnak menekülés által való „megelőzését" vagy kikerülését védelmezi tehát a jogos védelem beszámíthatatlansága által a törvény; mely utóbbi esetben egyébiránt – a 79. §-ban – kimondott büntetlenség legtöbbnyire felesleges volna. Nem követeli a törvény, hogy a megtámadott megfutamodás, elrejtőzés, elzárkózás vagy a rendőrség előhívása által iparkodott legyen megelőzni az ellene intéztetni célzott erőszakos és jogtalan megtámadást; a törvény a jogos védelem feltételéül csupán azt követeli, hogy a megtámadás legyen jogtalan s hogy a védelmező cselekedet ne menjen a szükségesnél tovább; illetőleg hogy a megtámadott tudatosan ne lépje túl a védelmi szükséget. A törvény azon helyzetben védelmezi a megtámadottat, amelyben az a jognak megfelelően van akkor, amidőn a jogtalan erőszak által tettleg megtámadtatik. (Curia 5493. sz. 1889. január 5.)
GRECSÁK BTJ. 30. P.

518.

1907
MAGÁNLAKSÉRTÉS

BORDÉLYHÁZ A 330. § SZERINTI ÜZLETHELYISÉG
A bordélyház az ezzel hatósági engedély alapján foglalkozó egyénnek oly üzlethelyisége, mely a Btk. 330. §-ában foglalt rendelkezés védelme alatt áll, és bár közrendészeti szempontból a bordélyházi üzlet természete nyilvános jellegű is, mégis a tulajdonos nem köteles üzlethelyiségébe mindenkit beereszteni, tehát D. Z. vádlott előtt is bezárhatta, s ily módon nevezett vádlottal szemben tiltakozó akaratát kifejezésre juttathatta. (Kolozsvári törvényszék, 1907. nov. 15. 3135. sz.)
GRECSÁK BTJ. 345. P.

A KIHÁGÁSI BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV

519.

1879
40. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV A KIHÁGÁSOKRÓL

Első rész
Általános határozatok
1. § Kihágást képez azon cselekmény, melyet:
1. a törvény,
2. a miniszteri rendelet,
3. a törvényhatóság vagy
4. törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanáccsal bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít.

Úgy a miniszteri rendelet, mint a szabályrendeletek csupán valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegését minősíthetik kihágásnak.
2. § A jelen büntető törvénykönyv hatálya ugyanazon területre terjed ki, mint a bűntettekről és vétségekről rendelkező büntető törvénykönyv.
3. § A miniszteri rendeletnek hatálya annak intézkedéséhez képest vagy a 2. §-ban meghatározott egész területre, vagy annak valamelyik részére, vagy csak egy vagy több törvényhatóság, város vagy község területére terjed ki.
A törvényhatósági szabályrendelet, annak intézkedéséhez képest vagy a törvényhatóság egész területére, vagy csak egy részére, vagy annak hatósága alatt álló egy vagy több községre terjed ki.
A város által kiadott szabályrendelet, csak az azt kibocsátó város területén bír hatállyal.
[...]
5. § A törvényhatósági vagy városi szabályrendelet érvényéhez a belügyminiszter megerősítése szükséges.
A városi szabályrendelet e célból az alispán útján terjeszttetik fel, ki azt saját véleményével nyolc nap alatt felküldeni tartozik.
A belügyminiszternek joga van, a hozzá felterjesztett szabályrendelet megerősítését, annak általa megjelölt módosításaitól vagy pótlásaitól függővé tenni, sőt fontos okoknál fogva a szabályrendelet megerősítését egészen megtagadni.
Ha a belügyminiszter a felterjesztéstől számítandó hatvan nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett szabályrendelet megerősítettnek tekinttetik.
[...]
7. § A miniszteri rendelet a törvénnyel, a törvényhatósági szabályrendelet a törvénnyel vagy a miniszteri rendelettel, a városi szabályrendelet pedig sem a törvénnyel, sem a miniszteri rendelettel, sem saját törvényhatóságának szabályrendeletével összeütköző intézkedést nem állapíthat meg.
[...]
15. § A kihágások büntetései a következők:
1. Elzárás.
2. Pénzbüntetés.
16. § A kihágás büntetése nem haladhat túl két hónapi elzárást és háromszáz forintnyi pénzbüntetést, ha a törvényben; tizenöt napi elzárást és száz forintnyi pénzbüntetést, ha miniszteri rendeletben; háromnapi elzárást és ötvenforintnyi pénzbüntetést, ha törvényhatósági; háromnapi elzárást és húszforintnyi pénzbüntetést, ha városi szabályrendeletben nyilváníttatik valamely cselekmény kihágásnak.
17. § Az elzárás legrövidebb tartama három óra, a pénzbüntetés legkisebb összege ötven krajcár.
18. § Az elzárás közigazgatási hatósági fogházban, éspedig, amennyiben a körülmények megengedik, magánzárkában hajttatik végre.
Az elzárásra ítélt önmagát élelmezheti, s munkára, a következő szakaszban meghatározott eset kivételével, nem kényszeríthető.
19. § Olyan helyeken, ahol javítóintézet (B. T. K. 27., 42. §) létezik, három napnál hosszabb elzárásra ítélt egyének, akik életkoruk huszadik évét még nem haladták túl, büntetésüket a javítóintézetben állják ki, s ez esetben a házszabályokban meghatározott munkára kényszerítendők.
20. § Ha valamely kihágásra a törvény, a miniszteri rendelet vagy a szabályrendelet csupán pénzbüntetést rendel, ez csak a behajthatatlanság esetében változtatható elzárásra.
21. § Ha az enyhítő körülmények túlnyomóak, az elzárás helyett pénzbüntetés állapítható meg.
22. § Ha az ítéletben csupán pénzbüntetés állapíttatik meg, meghatározandó egyszersmind az elzárás tartama, mely a pénzbüntetés behajthatatlansága esetében ennek helyébe lép.

Ezen átváltoztatásnál két forintot felül nem haladó pénzbüntetés helyett tizenkét óránál hosszabb ideig tartó elzárás nem állapítható meg.

Két forinttól tíz forintig egynapi, azon felül pedig minden tíz forintig terjedő összeg helyett egy-egy napi elzárás állapítandó meg.

23. § Ha az ítéletben az elzáráson felül pénzbüntetés állapíttatik meg, meghatározandó az elzárás azon tartama is, mely a pénzbüntetés behajthatatlansága esetére ennek helyébe lép.

Ezen esetben, tekintettel a pénzbüntetés összegére és a 22. § rendelkezéseire, az elzárás tartama fölemelhető:

tizenöt napig terjedhető tartammal, ha a törvényben;

öt napig, ha miniszteri rendeletben;

két napig, ha törvényhatósági szabályrendeletben;

egy napig, ha a városi szabályrendeletben határoztatik meg az elkövetett kihágásnak a két büntetési nemmel való büntetése.

A jelen szakasz esetében az itt meghatározott korlátok közt, az elzárásnak a 16. §-ban megállapíttatott időtartama is meghosszabbítható.

CJH 190–215. P.

SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS

520.

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTER 12 054/1885. SZÁMÚ KÖRRENDELETE

A SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK ELHALASZTÁSA TÁRGYÁBAN

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának elhalasztása körül, a mint ez hivatalos úton tudomásomra jutott, nagyon eltérő és ingadozó gyakorlat áll fenn.

Az egyöntetű eljárás céljából addig is, míg a törvényhozás a megalkotandó bűnvádi eljárás útján a kérdést végleg megoldaná, az e részben az 1873. évi 26 733. és 1874. évi 26 421/I. M. sz. a. kibocsátott rendeletek hatályok kívül tételével a következőket rendelem:

1. A szabadságvesztés-büntetés az ítélet jogerőre emelkedése után rendszerint azonnal foganatosítandó.

2. Ha a szabadlábon levő elítélt akkor, midőn ellene a szabadságvesztés-büntetésnek végrehajtása megkezdendő volna, elmebeteg, súlyos vagy ragályos testi betegségben szenved, avagy az elítélt nőnek terhessége annyira előre haladott, hogy a szülésnek a szabadságvesztés-büntetés tartama alatt kell bekövetkeznie: bármely nemű és tartamú szabadságvesztés-büntetésnek végrehajtása hivatalból vagy az elítéltnek kérelmére az elítélt felgyógyulásáig, illetőleg a terhes állapot megszűntéig elhalasztandó.

3. Egyéb okoknál fogva a fegyház, valamint az egy évnél hosszabb tartamú börtön- és fogházbüntetés végrehajtásának megkezdésére halasztás egyáltalában nem engedélyezendő.

4. Az egy évnél nem hosszabb tartamú börtön-, fogház- és elzárásbüntetés végrehajtásának megkezdésére a kir. ügyész, habár a 2. pontban említett okok egyike sem forog fenn, különös méltánylást érdemlő esetekben a szabadlábon levő elítéltnek, annak kérelmére, amennyiben szökéstől tartani nem lehet, egy ízben legfőlebb két havi halasztást adhat.

Ily eseteknek tekinthetők főképpen, ha az elítéltnek szabadlábon maradását olyan személyes, családi vagy vagyoni viszonyok, illetőleg érdekek követelik, amelyek rögtöni letartóztatás esetében oly mérvű sérelmet vagy változást szenvednének, hogy ebből az elítéltnek, családjának vagy másoknak előreláthatólag aránytalanul nagy hátránya vagy kára származnék. – Hasonló kedvezményben részesítendők ama, legfőlebb egyhónapi szabadságvesztés-büntetésre ítéltek, akik a büntetés elengedése vagy átváltoztatása végett a legfelső királyi kegyelem útját vették igénybe.

5. A szabadságvesztés-büntetés megkezdésének elhalasztására irányuló kérelmet úgy a

2., mint a 4. pont esetében az elítélt írásban vagy szóval terjesztheti a büntetés megkezdése előtt a kir. ügyész elé.

6. A 2. és 4. pontok eseteiben a büntetés megkezdésének elhalasztása fölött a kir. ügyész határoz.

7. A kir. ügyész határozatát a kir. főügyész, a kir. főügyészét pedig a kir. igazságügy-minister az elítélt előterjesztésére megváltoztathatja.

Az előterjesztés a kir. ügyészi, illetve főügyészi határozat közlésének napján mindig az illető kir. ügyésznél teendő, ki a szükséges iratokat a kir. főügyészhez késedelem nélkül felterjeszti.

Az elkésve tett előterjesztés hivatalból visszautasítandó. Ily visszautasítás ellen az elítélt előterjesztéssel nem élhet.

Az előterjesztés a büntetés végrehajtásának megkezdését nem függeszti fel és nem szakítja félbe.

A kir. ügyész határozatát a kir. főügyész vagy a kir. igazságügy-minister, a kir. főügyészét pedig a kir. igazságügy-minister hivatalból is megváltoztathatja.

8. Az egy évnél nem hosszabb tartamú börtön-, fogház- vagy elzárásbüntetés végrehajtásának megkezdésére, ha a 2. pontban felsorolt okok fenn nem forognak, két hónál hosszabb tartamú halasztást rendkívüli esetekben a kir. ügyésznek közvetlen felterjesztésére csak a kir. igazságügy-minister adhat a szabadlábon levő elítéltnek.

Ilyen rendkívüli halasztásra irányuló kérelmet az elítélt a büntetés megkezdése előtt a kir. ügyészhez intézett folyamodványban vagy pedig a kir. ügyészségnél felvett jegyzőkönyvben terjeszthet elő, megfelelő biztosíték letétele vagy lekötése mellett, a mely biztosítéknak összegét a kir. ügyész határozza meg.

A kir. ügyész a kérelmet soron kívül tartozik elintézni.

Ha a kir. ügyész kéthavi halasztást – a 4. pont értelmében – indokoltnak lát, ezt a kérelmezőnek megadja; a továbbira nézve pedig a kérelmet véleményes jelentés kíséretében a kir. igazságügy-ministerhez felterjeszti.

Ha pedig a kir. ügyész a kéthavi halasztást sem látná megadhatónak, a kérelmet visszautasítja. A további eljárásra nézve, amennyiben az elítélt előterjesztéssel él, a 7. pont intézkedései irányadók ugyan, azonban ha a kir. főügyész, a kir. ügyész határozatának megváltoztatása mellett a kéthavi halasztást megadja, erről a kir. ügyészt értesíti és egyúttal a további halasztásra nézve a kir. igazságügy-ministerhez felterjesztést intéz.

9. Az államfogház-büntetésre nézve a fentebbi pontokban foglalt szabályok nem alkalmazandók, és az államfogház-büntetés végrehajtásának elhalasztása fölött a kir. ügyész felterjesztése alapján – tekintet nélkül a kiszabott büntetés tartamára – a kir. igazságügy-minister határoz.

10. A szabadságvesztés-büntetés megkezdett végrehajtásának félbeszakítására nézve fennálló szabályok érintetlenül hagyatnak és az e célból beadott kérvények a kir. ügyész által a kir. főügyész útján véleményes jelentés kíséretében határozás végett a kir. igazságügy-ministerhez terjesztendők fel.

11. Érintetlenül marad továbbá a kir. járásbíróságok hatásköréhez utalt vétségek és kihágások eseteiben követendő eljárás tárgyában az 1880. évi 2265/I. M. E. szám alatt kibocsátott rendeletem.

12. Az újrafelvétel alkalmából kérelmezett halasztás iránt, a bünt. elj. gyakorlat értelmében, a kir. ügyész meghallgatása után ezentúl is a bíróság határoz.

RT 319. P.

AZ ELSŐ BÜNTETŐNOVELLA

521.

1908
36. TÖRVÉNYCIKK

A BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVEK ÉS A BŰNVÁDI PERRENDTARTÁS KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS MÓDOSÍTÁSÁRÓL

Első fejezet
A büntetés feltételes felfüggesztése

● *1. cikk*

A bűntettekről és vétségekről szóló 1878:V. tc. (Btk.) első része a következő 1–7. §-okkal egészíttetik ki.

1. § A bíróság az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtását különös méltánylást érdemlő okból felfüggesztheti, ha ettől az elítélt magaviseletére egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatást vár.

A felfüggesztés hatálya kiterjed a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre is; ellenben nem terjed ki az ítélet egyéb rendelkezéseire.

A Btk. 55., 56. és 60. §-ában meghatározott mellékbüntetések hatálya a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedésének napjától kezdődik.

A felfüggesztő ítéletben kiutasítást nem lehet kimondani. (Vö. 5. §.)

2. § A büntetést felfüggeszteni nem lehet, ha:

1. a bíróság azt oly cselekmény vagy oly cselekménynek kísérlete miatt szabta ki, melyre a törvény fegyház- vagy börtönbüntetést állapít meg;

2. az elítélt előzőleg bűntett miatt jogerősen el volt ítélve, vagy tíz éven belül fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés volt ellenében jogerősen megállapítva, kivéve ha az királyi kegyelem útján elengedtetett;

3. az elítélt cselekményt aljas indokból követte el.

3. § A felfüggesztett büntetést nem lehet végrehajtani, ha az elítélt ellen az ítélet jogerőre emelkedésétől számított háromévi próbaidő alatt bűnvádi eljárás nem volt folyamatban.

4. § Ha a próbaidő eltelte előtt az elítélt ellen bűnvádi eljárást indítanak a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt, és az új eljárás folyamán őt a bíróság bűntett miatt ítéli el, vagy szándékos vétség miatt ellene fogházbüntetést állapít meg, a felfüggesztett büntetést is összbüntetés kiszabásának mellőzésével végre kell hajtani. Az elítélés egyéb eseteiben az eljáró bíróság az eset körülményeinek méltatásával határoz afelől, hogy a felfüggesztett büntetést is végre kell-e hajtani. Hasonlóképpen határoz az eljáró bíróság felmentés esetében, ha arra magánindítvány visszavonása szolgált okul.

5. § Összbüntetés kiszabásának van helye:

1. ha a próbaidő alatt az elítélt ellen oly cselekmény miatt volt folyamatban eljárás, melyet még a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el, és a bíróság szabadságvesztés-büntetést állapít meg;

2. ha a próbaidő alatt jut a bíróság tudomására, hogy az elítélt előzőleg jogerősen szabadságvesztés-büntetésre volt elítélve, és azt még végre kell hajtani.

A bíróság 1. és 2. § korlátai között az ekként megállapított összbüntetést is felfüggesztheti.

[...]

Második fejezet
A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések

● *IV. cikk*

15. § Az ellen, aki a bűntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható.

Ha a gyermek bűntettet vagy vétséget követett el, a hatóság, amely elé kerül, őt megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek vagy az iskolai hatóságnak adhatja át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatja vagy iskolai elzárással fenyítheti.

Ha a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a hatóság a gyámhatóságot értesíti, és ha a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, a gyermeket ideiglenes felvétel végett a legközelebb eső állami gyermekmenhelybe szállítja. A gyámhatóság a gyermek javító nevelése iránt az erre nézve irányadó szabályok értelmében intézkedik.

16. § Az, aki a bűntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolcadik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható.

Ha a bíróság ily esetben szükségesnek látja, elrendelheti, hogy a fiatalkorút törvényes képviselője, hozzátartozója vagy más alkalmas egyén házi felügyelet alatt tartsa, vagy intézkedhetik az iránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenyítést kapjon (15. § második bekezdése).

Ha az ilyen fiatalkorú eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a bíróság a fiatalkorúnak javító nevelését rendeli el.

17. § Az ellen a fiatalkorú (16. § első bekezdése) ellen, akinek a bűntett vagy vétség elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt, a következő intézkedések tehetők:

1. dorgálás;
2. próbára bocsátás;
3. javító nevelés;
4. fogház- vagy államfogház-büntetés.

Pénzbüntetés fiatalkorú ellen sem mint fő-, sem mint mellékbüntetés nem állapítható meg, úgyszintén hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését sem lehet ellene kimondani. Más mellékbüntetés alkalmazása nincs kizárva.

Az 1–3. pontban meghatározott intézkedéseknek nincs más joghatálya, mint amelyet ez a törvény megállapít: különösen nem jön figyelembe ily intézkedés a visszaesés megállapításánál, és nem jár a hivatalviselés tekintetében oly következménnyel, amelyet más törvény az elítéléshez fűz.

18. § Az intézkedésnél (17. §) figyelembe veendők: a fiatalkorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettségének foka, életviszonyai és az eset összes többi körülményei. Ezekhez képest a bíróság a 17. § 1–4. pontjában meghatározott intézkedések közül a törvényben meghatározott korlátok közt azt alkalmazza, amelyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik.

Az a cselekmény, amely a törvény szerint bűntett, az intézkedéssel vétséggé minősül. Abban a tekintetben azonban, hogy a cselekmény hivatalból vagy magánindítványra üldözendő-e, úgyszintén a kísérlet büntethetősége tekintetében a cselekménynek a törvényben megállapított minősítése irányadó.

19. § A dorgálás abban áll, hogy a bíróság nyilvános tárgyaláson az elítélthez ünnepélyes komoly intelmet intéz, és figyelmezteti őt, hogy újabb bűntett vagy vétség elkövetése esetében ellene szigorú büntetést fog alkalmazni.

A dorgálás nem alkalmazható:

1. ha a cselekmény súlyához mérten egy hónapot meghaladó fogház vagy állambüntetés lenne megállapítható;

2. ha a fiatalkorú egy hónapot meghaladó szabadságvesztés-büntetéssel már büntetve volt.

20. § A bíróság a dorgálást az ítélet kihirdetése után azonnal foganatosítja, ha az ellen a kir. ügyészség fellebbezést nem jelentett be.

Ha a dorgálást bármely okból azonnal foganatosítani nem lehet, foganatosítására a bíróság határnapot tűz, és erre az elítéltet megidézi.

Ha az elítélt a kitűzött határnapon igazolatlanul meg nem jelenik, vagy a dorgálást nem fogadja kellő tisztelettel, a bíróság az ítéletet hatályon kívül helyezi, és a dorgálás mellőzésével új határozatot hoz.

21. § A próbára bocsátás abban áll, hogy a bíróság a fiatalkorút ítélethozatala nélkül megfelelő figyelmeztetés után egyévi próbaidőre, szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett feltételesen szabadlábon hagyja.

Próbára bocsátás nem alkalmazható, ha a fiatalkorú egy hónapot meghaladó szabadságvesztés-büntetéssel már büntetve volt.

22. § Próbára bocsátás esetében a bíróság a felügyeletet a fiatalkorú törvényes képviselőjére, ha pedig erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatos, állami gyermekmenhelyre vagy más e végből szervezett hivatalra, valamely gyermekvédő egyesületre, vagy erre alkalmas egyénre bízza, és szükség esetében a fiatalkorú megfelelő elhelyezése felől is intézkedik.

A felügyelettel megbízott a fiatalkorú magaviseletét állandóan ellenőrzi, és a próbaidő kifogástalan elteltével a bíróságnak haladéktalanul jelentést tesz.

23. § Ha a fiatalkorú a próbaidő alatt újabb büntetendő cselekményt követ el, iszákos, erkölcstelen vagy csavargó életmódot folytat, vagy egyébként az erkölcsi züllésnek jeleit mutatja, vagy a felügyeleti szabályokat megszegi, a bíróság őt e tények megállapítása után javító nevelésre, avagy fogház- vagy államfogház-büntetésre ítéli.

Ha a próbaidő alatt a fiatalkorú kifogástalan magaviseletet tanúsított, az elkövetett bűncselekmény miatt folyamatba tett eljárást meg kell szüntetni.

24. § Javító nevelést rendel a bíróság, ha a fiatalkorú eddigi környezetében a romlás veszélyének van kitéve, züllésnek indult, vagy értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a javító nevelés más okból szükségesnek mutatkozik.

A javító nevelést a bíróság határozatlan időtartamra mondja ki, de az a fiatalkorú huszonegyedik évének betöltésén túl nem terjedhet.

A javító nevelés céljára állami és az igazságügy-minister által arra alkalmasnak talált más intézetek szolgálnak.

A javító nevelés módozatait és részletes szabályait egyebekben az igazságügy-minister a belügyminiszterrel egyetértve rendelettel állapítja meg.

25. § A javító nevelés alatt álló fiatalkorút, ha legalább egy évig az intézetben (24. § harmadik bekezdése) volt, és teljesen megjavultnak látszik, a felügyelő hatóság (31. §) meghallgatása után az igazságügy-minister kétévi próbaidőre kísérletileg szabadon bocsátja.

A próbaidő kifogástalan elteltével a szabadon bocsátás véglegessé lesz. Ellenkező esetben az igazságügy-minister elrendelheti a kísérletileg kihelyezettnek az intézetbe való visszaszállítását, ha az a huszonegyedik évét még be nem töltötte.

26. § Ha szigorúbb intézkedésre van szükség, a bíróság a fiatalkorút a törvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt fogházbüntetésre, államfogházzal büntetendő cselekmény miatt államfogház-büntetésre ítéli.

Oly fiatalkorú ellen, aki a cselekmény elkövetésekor életének tizenötödik évét még be nem töltötte, fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetekben állapítható meg.

A fogház- és az államfogház-büntetés határozott tartamban, a bűnösség súlyához mérten állapítandó meg.

A fogházbüntetés legkisebb tartama tizenöt nap; leghosszabb tartama: ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halál- vagy fegyházbüntetést állapít meg, tíz év, más esetekben öt év.

Az államfogház-büntetés legkisebb tartama egy nap, leghosszabb tartama két év.

27. § A fogházbüntetés fiatalkorúak részére felállított külön fogházban hajtandó végre. Egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés más letartóztató intézet magánzárkájában is végrehajtható.

A bíróság ítéletében elrendelheti, hogy a fiatalkorúak fogházában állja ki a kiszabott fogházbüntetést az oly elítélt is, aki tizennyolcadik évét meghaladta, de huszonegyedik évét még nem töltötte be. A fiatalkorúakra megállapított egyéb szabályok az ily elítéltekre nem alkalmazhatók.

Aki életének huszonegyedik évét betöltötte, a fiatalkorúak fogházába fel nem vehető.

A fiatalkorúak fogházában letartóztatottakra a Btk. 41. §-a nem alkalmazható.

A fogház- és államfogház-büntetés végrehajtásának módozatait és részletes szabályait egyebekben az igazságügy-minister rendelettel állapítja meg.

28. § A bíróság akár a fogházbüntetést megállapító ítéletben, akár utóbb a felügyelő hatóság (31. §) javaslatára elrendelheti, hogy a fiatalkorú a fogházbüntetés kiállása után utólag még javító nevelésben (24. és 25. §) részesíttessék, ha attól gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető.

29. § A 26. § értelmében elítéltet, ha szorgalmat tanúsított és javulásának jelét adta, a büntetés kétharmad részének kitöltése után az igazságügy-minister a felügyelő hatóság meghallgatása után feltételes szabadságra bocsáthatja.

A feltételes szabadságra bocsátott magaviselet és életmód tekintetében külön szabályok alatt áll. Ha e szabályokat az ítéletben megállapított büntetési idő letelte előtt megszegte, az igazságügy-minister elrendelheti visszaszállítását az intézetbe. Ellenkező esetben a büntetés kitöltöttnek veendő.

A visszaszállítás elrendelése esetében a feltételes szabadságon töltött idő a büntetésbe nem számíttatik be.

30. § Kísérleti helyezés (25. §) és feltételes szabadon bocsátás (29. §) esetében az igazgató a gyermekvédő egyesületek vagy az e végből szervezett hivatalok közreműködésével gondoskodik a kibocsátott megfelelő elhelyezéséről; ugyanily módon állandóan felügyel annak magaviseletére, s ha a kibocsátott a részére megállapított szabályokat megszegi, a felügyelő hatóságnak haladéktalanul jelentést tesz.

Az igazgató a végleg kibocsátottak elhelyezéséről is gondoskodik.

31. § Felügyelő hatóságot minden javító intézet és fiatalkorúak befogadására szolgáló minden fogház mellett kell felállítani. Szervezetét és eljárását az igazságügy-minister rendelettel szabályozza.

Ha a javító nevelés állami gyermekmenhelyben vagy nem állami intézetben történik, a felügyelő hatóság teendőit a belügyminiszter részéről kijelölt hatóság végzi.

● *V. cikk*

32. § Az ellen, aki a bűntett elkövetésekor életének tizennyolcadik évét már meghaladta, de huszadik évét még be nem töltötte, a törvény szerint halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény miatt tíztől tizenöt évig terjedhető fegyházbüntetés állapítandó meg.

Ez a büntetés a Btk. 92. §-a alapján a halállal büntetendő cselekmény esetében háromévi, az életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény esetében kétévi fegyháznál kisebb mértékre nem szállítható le.

● *VI. cikk*

33. § Ha a fiatalkorú kihágást követ el, a jelen törvény 15–25. és 30. §-ainak rendelkezéseit az alábbi eltéréssel megfelelően kell alkalmazni.

Ha szabadságvesztés-büntetés kiszabása mutatkozik szükségesnek, elzárásbüntetést kell megállapítani. Az elzárás leghosszabb tartama két hónap.

A Kbtk. 62. §-ában meghatározott kihágás miatt a fiatalkorú ellen a jelen törvény 17. §-ának 1. és 2. pontjában foglalt intézkedés nem tehető.

A közigazgatási hatóság, ha javító nevelés elrendelését tartja szükségesnek, az ügyet eljárás végett az illetékes kir. járásbírósághoz teszi át, és ha a fiatalkorú érdekében halaszthatatlanul szükséges, a fiatalkorút ideiglenes felvétel végett a legközelebb eső állami gyermekmenhelybe szállítja.

● *VII. cikk*

34. § Ha a vádlott a büntetendő cselekmény elkövetésekor életének tizennyolcadik évét még be nem töltötte, külön kérdés teendő fel arra nézve, bírt-e a vádlott az elkövetés idején oly értelmi és erkölcsi fejlettséggel, hogy tettéért büntetőjogilag felelősségre vonható?

A bíróság tagadó válasz esetében a jelen törvény 16. §-a értelmében, igenlő válasz esetében 17. §-a értelmében határoz.

● *VIII. cikk*

35. § Az I. 9. pont esetében, valamint a fiatalkorúak ellen indított bűnvádi eljárás folyamán, amennyiben egyévi időtartamot meghaladó fogház- vagy államfogház-büntetés mutatkozik kiszabandónak: a kir. járásbíróság az iratokat további eljárás végett az illetékes kir. törvényszékhez teszi át. Az áttétel miatt perorvoslat nem használható és a kir. törvényszék – anélkül, hogy a büntetés kiszabása tekintetében korlátozva lenne – az ügyben eljárni köteles. Ez a rendelkezés a bűnvádi perrendtartás 527. §-a harmadik bekezdésének szabályát nem érinti.

Harmadik fejezet

A mellékbüntetésekre és az elkobzásra vonatkozó rendelkezések

● *IX. cikk*

36. § Azokban az esetekben, amelyekben a bíróság a hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését mellőzheti, a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás (Btk. 60. §) gyakorlatától való eltiltás, valamint a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztésének kimondása is mellőzhető.

MTVT 831–886. P.

A HATÁROZATLAN TARTAMÚ SZABADSÁGVESZTÉS-BÜNTETÉS

522.

1913

21. TÖRVÉNYCIKK

A KÖZVESZÉLYES MUNKAKERÜLŐKRŐL

1. Büntetés és dologházba utalás

1. § Az a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből csavarog vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, kihágás miatt nyolc naptól két hónapig terjedhető elzárással büntetendő.

2. § Az 1. §-ban meghatározott cselekmény vétség és nyolc naptól három hónapig terjedhető fogházzal büntetendő, ha a tettes az 1. § alapján már két ízben meg volt büntetve, és a cselekmény elkövetésekor utolsó büntetésének kiállása óta két év még nem telt el.

3. § Az 1. §-ban meghatározott cselekmény vétség, és tizenöt naptól hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő:

1. ha a tettes magát vagy családját munkakerülő életmódjával erkölcsi romlásnak teszi ki; vagy

2. ha oly tények merültek fel, amelyekből meg lehet állapítani, hogy a tettes rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát.

4. § Vétség miatt tizenöt naptól hat hónapig terjedhető fogházzal és ötszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő:

1. aki nyilvános vagy a közönségnek nyitva álló helyen (1879: XL. tc. 87. §) űzött tiltott szerencsejátékból tartja fenn magát, vagy mások szenvedélyét, könnyelműségét, tapasztalatlanságát vagy értelmi gyöngeségét üzletszerűen kihasználja; vagy

2. aki kéjnővel vagy tiltott kéjelgésből élő nővel tarttatja ki magát.

5. § A 2., a 3. és a 4. § eseteiben a bíróság fogházbüntetés kiszabása helyett a tettest ítélettel dologházba utalhatja, ha munkára nevelése és rendes életmódhoz szoktatása végett szükségesnek tartja.

6. § Aki a 2., a 3. vagy a 4. § alapján már meg volt büntetve, azt, ha utolsó büntetésének kiállása után két éven belül az 1–4. §-ok valamelyike alá esik, a bíróság fogházbüntetés kiszabása nélkül ítélettel dologházba utalja.

Az előbbi bekezdés esetében a bíróság a dologházba utalást mellőzheti, és egy hónaptól egy évig terjedhető fogházbüntetést állapíthat meg, ha az elítélt egyéniségéből és az eset körülményeiből alaposan lehet következtetni arra, hogy a tettes a büntetés kiállása után munkás és rendes életmódot fog folytatni.

7. § Dologházba utalhat a bíróság ítéletében oly bűntettest is, akit az élet, testi épség, szemérem vagy vagyon ellen elkövetett bűntett vagy vétség miatt fegyházra, börtönre vagy legalább háromhavi fogházra ítélt, ha megállapította, hogy ez a bűntett vagy vétség a tettes munkakerülő életmódjával (1–4. §) van összefüggésben.

Az ily elítéltet a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása után kell a dologházba szállítani. A bíróság azonban ítéletében elrendelheti, hogy a fogházra ítélt ezt a büntetését is a dologházban állja ki.

8. § A 2–4. §-oknak és a 6. § második bekezdésének eseteiben az 1878: V. tc. 92. §-a nem alkalmazható.

Fiatalkorút, aki az ítélet hozatalakor élete tizennyolcadik évét még be nem töltötte, dologházba utalni nem lehet.

9. § Az 1–7. § alapján elítéltet a bíróság oly községből, amely az elítéltnek nem illetőségi helye, meghatározott időre kitilthatja, a külföldit pedig az országból kiutasíthatja, s a visszatéréstől is egész életére vagy meghatározott időre eltilthatja. Oly külföldit, akinek a magyar állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodóhelye nincs, az országból ki kell utasítani, s a visszatéréstől is el kell tiltani.

A határozott időre szóló kitiltás és kiutasítás tartama egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet.

2. A dologházi őrizet végrehajtása

10. § A dologházba utalás határozatlan időre szól; de tartama egy évnél rövidebb és öt évnél hosszabb nem lehet.

Ebbe az időbe a dologházban végrehajtott fogházbüntetés tartamát (7. § utolsó mondata) nem lehet beszámítani.

11. § Dologházul az igazságügy-minister addig, amíg e célra megfelelő külön intézetek nem állíttatnak, valamely országos büntetőintézetet, bírósági fogházat, valamely törvényhatóság vagy község által erre a célra felajánlott alkalmas épületet vagy ily intézet, vagy épület elkülönített részét jelöli ki.

12. § A dologházba utaltakat munkával kell foglalkoztatni, és rendes életmódhoz kell szoktatni.

Egyebekben a dologházak szervezetét és rendtartását az igazságügy-minister rendelettel szabályozza.

13. § Minden dologház mellett külön felügyelő hatóságot kell felállítani.

A felügyelő hatóság tagjait a kir. bíróság, a kir. ügyészség és a rendőri hatóság tagjai, va-

lamint a dologház vezetői és más alkalmas egyének közül az igazságügy-minister nevezi ki. A tagok száma ötnél kevesebb és tíznél több nem lehet.

A felügyelő hatóság szervezetét és eljárását egyebekben az igazságügy-minister a belügyminiszterrel egyetértve rendelettel szabályozza.

14. § A felügyelő hatóság a dologházba utaltat feltételes szabadságra bocsátja, ha az intézetben legalább egy évet töltött, kellő szorgalmat s jó viseletet tanúsított, és egyéniségének átalakulása folytán alapos reményt nyújt arra, hogy szabadon bocsátása esetében munkás és rendes életmódot fog folytatni, és ha számára megfelelő munka biztosítva van.

Feltételes szabadságra kell bocsátani azt is, aki az intézetben az öt évet (10. §) eltöltötte.

A felügyelő hatóságnak e kérdésben hozott határozata ellen a kir. ügyészség, az intézet igazgatója és az elítélt nyolc napon belül az igazságügy-ministerhez folyamodhatik. Ez a folyamodás a határozat végrehajtását felfüggeszti.

15. § A feltételes szabadságra bocsátott köteles a felügyelő hatóság által meghatározott helyen tartózkodni, munkás és rendes életmódot folytatni.

A rendőri hatóság a feltételes szabadságra bocsátott magatartását ellenőrzi, s arról a felügyelő hatóságnak a szükséghez képest jelentést tesz.

16. § A feltételes szabadságra bocsátás tartama egy év.

Ha az elítélt ez idő alatt munkás és rendes életmódot folytatott, a szabadon bocsátás végleges lesz.

Ha ellenben a szabadságra bocsátott iszákos, erkölcstelen vagy munkakerülő életmódot folytat, vagy a felügyeleti szabályokat más módon súlyosan megszegi, a tartózkodó helye szerint illetékes kir. bíróság (17. §) a tények megállapítása után elrendeli visszaszállítását az intézetbe.

Ha a feltételes szabadságra bocsátott a 7. §-ban megjelölt oly bűntettet vagy vétséget követ el, amely miatt őt a bíróság fegyházra, börtönre vagy legalább háromhavi fogházra ítéli, ez a bíróság az elítéltet a szabadságvesztés-büntetésen felül a dologházba visszautalja. Más bűntett vagy vétség esetében a bíróság az eset körülményeinek méltatásával határoz a dologházba visszautalás kérdésében. A 7. § második bekezdése ilyen esetben is irányadó.

A dologházba visszaszállított az intézetben legalább egy évet, de legfeljebb öt évet tölt. Ebbe az időbe sem a dologházban előbb eltöltött időt, sem a feltételes szabadság idejét nem lehet beszámítani.

Újabb feltételes szabadságra bocsátásnak a 14. § szerint van helye. [...]

MTVT 325–347. P.

A MÁSODIK BÜNTETŐNOVELLA

523.

1928
10. TÖRVÉNYCIKK

A BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS EGYES KÉRDÉSEINEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

[...] III. Fejezet. A megrögzött bűntettesekről

36. § A bíróság ítélettel határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a bűntettest, aki az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három bűntettet követett el, és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző bűntettet öt éven belül követte el, és hogy bűncselekményeket üzletszerűen követ el, vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat (megrögzött bűntettes). Az előbbi bekezdésben említett ötévi időtartamba nem lehet beszámítani azt az időt, amely alatt a terhelt személyes szabadságától meg volt fosztva.

37. § Szigorított dologházba csak oly egyént lehet utalni, aki az ítélet hozatalakor életének huszonegyedik évét már betöltötte, s a 36. §-ban említett legalább három bűntettet tizennyolcadik életévének betöltése után követte el. Hogy megrögzött bűntettes-e a terhelt, ennek megállapításánál figyelembe kell venni egyéniségét, életmódját, életviszonyait, a bűncselekmények elkövetésének körülményeit, mégpedig akkor is, ha a megelőző cselekményeket fiatal korban vagy gyermekkorban követte el.

38. § Ha a 36. §-ban említett legalább három bűntett közül egy vagy több miatt a bíróság előtt eljárás van folyamatban, szigorított dologházba utalás szempontjából közömbös az, hogy a vádlott a megelőzőleg elkövetett egy vagy több bűntett miatt már jogerősen el volte ítélve vagy pedig a most folyamatban levő eljárásban kerül elítélés alá, vagy hogy a korábban kiszabott büntetéseket egészen vagy részben végrehajtották-e, vagy összbüntetésbe foglalták-e, vagy sem. A cselekmények bűntetté minősítése tekintetében a cselekménynek a törvényben meghatározott alapminősítése az irányadó. Az a bíróság, amelyik a 36. §-ban említett bűntett tárgyában legutóbb ítélkezett, a kir. ügyészség indítványára a szigorított dologházba utalást a jelen törvény 36. §-ában meghatározott feltételek fennforgása esetében ítélettel utólag is kimondhatja oly elítélt ellen, aki szabadságvesztés-büntetését tölti.

39. § A szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamát a bíróság az ítéletben határozza meg; a legrövidebb tartam azonban három évnél kevesebb nem lehet. A szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamának letelte után az elítélt az igazságügy-ministerhez folyamodhatik és tőle feltételes szabadságra bocsátását kérheti; ha ezt az igazságügy-minister nem találja teljesíthetőnek, az elítélt kérését minden következő évben egyszer megismételheti.

40. § A szigorított dologházba utalt által akár az ítélet hozása előtt, akár utóbb elkövetett bűntett vagy vétség miatt minden esetben az a bíróság jár el, amelyik őt szigorított dologházba utalta.

Ily esetben a bíróság az eset körülményeihez képest a szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamát fellebbemelheti, vagy pedig az eljárást megszüntetheti.

41. § Szigorított dologházba utalás és végrehajtása az elítéltre ugyanazon jogkövetkezményekkel jár, amelyeket a törvény a fegyházbüntetéshez fűz.

42. § Szigorított dologházul addig, amíg megfelelő külön intézetek fel nem állíttatnak, az igazságügy-minister valamely országos büntető intézetet vagy ily intézetben elkülönített részt jelöl ki.

43. § A szigorított dologházba utaltakat munkás és rendes életmódhoz kell szoktatni; őket munkával oly módon kell foglalkoztatni, hogy valamely foglalkozást annyira elsajátítsanak, hogy szabadságuk visszanyerése után abból megélhessenek. Egyebekben a szigorított dologházak szervezetét és rendtartását az igazságügy-minister rendelettel szabályozza. E szabályozásig a szigorított dologházba utaltakra, amennyiben a jelen törvény rendelkezéseivel nem ellenkeznek, a fegyházbüntetés végrehajtására megállapított szabályokat kell alkalmazni.

44. § Minden szigorított dologház mellett az elnökkel együtt három tagból álló felügyelő hatóság szerveztetik. A felügyelő hatóság elnökét és egyik tagját ama kir. ítélőtábla elnöke, amelynek területén a szigorított dologház fekszik, a felügyelete alatt álló kir. bíróság tagjai közül, másik tagját pedig a kir. főügyész a kir. ügyészség tagjai közül nevezi ki. A felügyelő hatóság előadója a szigorított dologház vezetője.

Attól az időponttól kezdve, amikor a szigorított dologházba utaltak a jelen törvény értelmében feltételes szabadságra bocsátásért folyamodhatnak, a felügyelő hatóság minden évben legalább egyszer a szigorított dologházban ülést tart avégett, hogy az ily folyamodások felől véleményt nyilvánítson. A felügyelő hatóság köteles a folyamodót szóval meghallgatni, eljárását egyebekben maga állapítja meg.

45. § Az igazságügy-minister az elítéltet a szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamának (39. §) elteltével a felügyelő hatóság meghallgatása után feltételesen szabadságra bocsátja, ha az elítéltnek az intézetben tanúsított magaviseletéből és a munkában kifejtett

szorgalmából alaposan lehet arra következtetni, hogy szabadon bocsátása esetében a jogrendet és a közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja, s munkás és rendes életmódot fog folytatni. Ha a felügyelő hatóság az elítélt feltételes szabadságra bocsátását két egymást követő évben kétszer egymásután javasolja, az igazságügy-minister a kérelmet el nem utasíthatja. Az igazságügy-minister a feltételesen szabadságra bocsátott részére külön utasításokat adhat.

46. § A feltételes szabadságra bocsátás tartama három év. Ha a feltételes szabadságra bocsátott ez alatt az idő alatt munkás és rendes életmódot folytat, a szabadon bocsátás véglegessé válik; ha ellenben erkölcstelen, iszákos vagy munkakerülő életmódot folytat, vagy a felügyeleti szabályokat más módon súlyosan megszegi, az a bíróság, amelyik őt szigorított dologházba utalta, e tények megállapítása után elrendelheti visszaszállítását a szigorított dologházba; ily határozat hozása előtt tárgyalást kell tartani, és arra a kir. ügyészséget és az elítéltet meg kell idézni.

Az ily módon visszaszállított a szigorított dologházba visszaszállítás elrendelésétől számított öt év eltelte előtt feltételes szabadságra újból nem bocsátható.

47. § Ha a feltételes szabadságra bocsátott a feltételes szabadság ideje alatt bűntettet vagy vétséget követ el, emiatt az eljárás annak a bíróságnak a hatáskörébe és illetékessége alá tartozik, amelyik az elítéltet szigorított dologházba utalta. Ily esetekben a bíróság mindenekelőtt azt mérlegeli, hogy a szigorított dologházba utalásnak a jelen törvény 36. §-ának meghatározott feltételei most is megvannak-e; ennek megállapítása esetében a bíróság a megrögzött bűntettest ítélettel a jelen törvény 36. és 39. §-ának megfelelően újból szigorított dologházba utalja. Ebben az esetben a szigorított dologházi őrizet tartama öt évnél rövidebb nem lehet. Ha a bíróság a szigorított dologházba utalásnak feltételeit meg nem állapítja, az elkövetett bűntett vagy vétség felől az általános szabályok értelmében határoz. [...]

MTVT 265–297. P.

NÉPKÖZTÁRSASÁGI ÁLLAMFORMA VÉDELME

524.

1919
11. NÉPTÖRVÉNY

A NÉPKÖZTÁRSASÁGI ÁLLAMFORMA VÉDELMÉRŐL

1. § Az, akinek cselekménye közvetlenül arra irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztattassék, bűntett miatt tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Az ezen bűntett elkövetésére létrejött szövetség, ha ahhoz a bűntett véghezvitelére célzó előkészületi cselekmény nem járul, öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig előkészületi cselekmény is követtetett el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a bűntett elkövetését közös egyetértéssel elhatározta.

Aki anélkül, hogy eziránt mással szövetkezett volna, az első bekezdésben meghatározott bűntett elkövetésére előkészületet tesz, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

2. § Abban az esetben, ha az 1. § első bekezdésében meghatározott bűntett lázadással párosul, a felbujtók és vezetők életfogytig tartó fegyházzal büntetendők.

3. § Aki nyilvánosan szóval, vagy aki irat, sajtótermék, vagy képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása útján, az 1. §-ban meghatározott bűntett elkövetésére egyenes felhívást intéz, úgyszintén az, aki ugyanily módon a népköztársasági államforma ellen lázít, vagy azt politikai célzattal megtámadja, végül az is, aki a népköztársasági államforma megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez vagy ily mozgalomban más módon tevékenyen részt vesz, bűntett miatt öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

4. § Nem büntetendő a jelen néptörvény 1–3. §-aiban meghatározott bűntettek miatt az, aki – önként és mielőtt a hatóság a cselekményt felfedezte volna – az előkészítést vagy megkezdett véghezvitelt abbahagyja, és a cselekmény minden káros következményét elhárítja, vagy pedig a hatóságnál kellő időben feljelentést tesz, és ennek folytán a cselekménynek minden káros következményét elhárította.

Abban az esetben, ha a szövetkezésen felül egyéb nem követtetett el, a szövetség miatt nem büntethető az, aki – önként és mielőtt a hatóság a szövetséget felfedezte volna – a szövetségtől eláll, és elállását nemcsak tudomására juttatja társainak, de őket reábeszélni törekszik, hogy a célba vett bűntettet abbahagyják, vagy pedig a szövetséget a hatóságnál feljelenti.

5. § Az, aki oly időben vesz hitelt érdemlő tudomást arról, hogy a jelen néptörvény 1–3. §-aiban meghatározott valamely bűntett elkövetése vétetett célba, amikor annak megakadályozása még lehetséges, és erről a hatóságot kellő időben nem értesíti, vétség miatt öt évig terjedhető fogházzal büntetendő, kivéve, ha a célba vett bűntett abbahagyatott.

A tettes vagy részes hozzátartozója (1878: V. tc. 78. §) a feljelentés elmulasztása miatt nem büntethető.

6. § Az e néptörvényben meghatározott bűntettek esetében meg kell állapítani a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is.

7. § Az e néptörvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása egyedül és kizárólag a budapesti büntetőtörvényszék, mint esküdtbíróság hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

8. § Aki az e néptörvény 1–3. §-aiban meghatározott valamely bűntettet követ el, a cselekményből keletkezhető kársérelem és egyéb hátrány megtérítéséért – tekintet nélkül a hátrány nagyságára és arra, hogy a hátrány tényleg bekövetkezett-e – Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonával akkép felel, hogy az a bűncselekmény elkövetésével – a házassági vagyonjogi igényeinek és általában harmadik személyek szerzett jogainak sérelme nélkül – törvénynél fogva az államra száll. [...]

Akit az a nyomatékos gyanú terhel, hogy a jelen § első bekezdésében említett valamely bűntettet követett el, annak Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonára az állam igényeinek biztosítása végett – az államügyészség indítványára – a veszély igazolása nélkül is, a végrehajtási törvénynek megfelelő zárlatot kell elrendelni. Az ily zárlatot az igazságügy-minister részéről külön kijelölendő vizsgálóbíró rendeli el. A zárlat az igény kérdésének jogerős elintézéséig mindenesetre hatályban marad. A zárlat elrendelésének, foganatosításának és feloldásának részletes szabályait – tekintettel a terhelt házastársának a házassági vagyonjogból folyó törvényes igényeire és a terhelttel szemben a törvénynél fogva eltartásra jogosultak tartására is – addig is, amíg ebben az irányban néptörvény nem rendelkezik, az igazságügy-minister rendelettel állapítja meg. [...]

BK 1919. FEBRUÁR 11. I. KÖT. 35. SZ. 290–292. P.

A RENDŐRI FELÜGYELET

525.

1919
20. NÉPTÖRVÉNY

A FORRADALOM VÍVMÁNYAIT VESZÉLYEZTETŐ EGYÉNEK
RENDŐRI FELÜGYELET ALÁ HELYEZÉSÉRŐL ÉS ŐRIZET ALÁ VÉTELÉRŐL

1. § Oly egyének, akik cselekvésükkel vagy magatartásukkal a forradalom vívmányait veszélyeztetik, úgyszintén az oly egyének, akiknek cselekvése vagy magatartása a forradalom vívmányainak biztosítása szempontjából a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, az eset körülményei szerint akár lakó- vagy tartózkodóhelyükön, akár az országnak más községében, rendőrhatósági felügyelet alá helyezhetők vagy a szükséghez képest őrizet alá vehetők.

A rendőri felügyelet alá helyezést és az őrizet alá vételt a Minisztertanács rendeli el és szünteti meg.

A rendőri felügyelet alá helyezés vagy az őrizet alá vétel folytán esetleg szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

A rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizet alá vett oly egyének eltartásáról, akik maguk erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik. [...]

BK 1919. FEBRUÁR 25. I. KÖT. 47. SZ. 413. P.

AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND BÜNTETŐJOGI VÉDELME

526.

1921
3. TÖRVÉNYCIKK

AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND HATÁLYOSABB VÉDELMÉRŐL

1. Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek és vétségek

1. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet, bűntettet követ el, és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, vétséget követ el, és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A kezdeményezők és vezetők büntetése tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház, a többi résztvevőké és előmozdítóké pedig öt évig terjedhető börtön, ha a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, amennyiben erről tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

2. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára bűntettet vagy vétséget követ el, annak büntetése:

1. halál, ha a bűntettre a törvény halálbüntetést állapít meg;

2. életfogytig tartó fegyház, ha a bűntettre a törvény tíz évet meghaladó szabadságvesztés- büntetést állapít meg;

3. tíztől tizenöt évig terjedhető fegyház, ha a bűntettre a törvény tíz évnél enyhébb vagy legfeljebb tízévi szabadságvesztés-büntetést állapít meg;

4. tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség.

Ugyane büntetés alá esnek az előbbi bekezdésben említett mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezői és vezetői, az említett mozgalom vagy szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig az előbbi bekezdés 1. és 2. pontjának esetében öt évig terjedhető börtönnel, 3. és 4. pontjának esetében pedig öt évig terjedhető fogházzal büntetendők, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

3. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez, és erről a hatóságnak, mihelyt lehetséges, jelentést nem tesz, az, amennyiben részesség nem terheli, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettesnek vagy a részesnek hozzátartozója. (1878: V. tc. – Btk. 78. §)

Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha a mozgalomról vagy szervezkedésről a hatóságnak valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett.

4. § Az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés miatt nem büntethető az, aki előbb, mintsem azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll, és elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására is bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat, vagy szervezkedést és annak előtte ismert adatait a hatóságnál feljelenti.

5. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív, vétséget követ el, és három évig terjedhető fogházzal büntetendő. Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan vagy több – habár nem együtt levő – személy előtt egyenes felhívást intéz, vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal, ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő.

6. § Aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, vagy ezeknek szolgálati fegyelme ellen izgat vagy alakilag és tartalmilag egyaránt törvényes rendelkezésük ellen engedetlenségre hív fel, vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A büntetés öt évig terjedhető börtön, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék; ha pedig ennek következtében a szolgálati fegyelembe ütköző bűntettet követtek el, a büntetés öt évig terjedhető fegyház.

2. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek

7. § Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő. A büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott, a büntetés életfogytig tartó fegyház.

8. § Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal büntetendő. [...]

MTVT 8–11. P.

AZ ÁLLAMBIZTONSÁG VÉDELME

527.

1940
18. TÖRVÉNYCIKK

A MAGYAR ÁLLAM BIZTONSÁGÁT ÉS NEMZETKÖZI ÉRDEKÉT VESZÉLYEZTETŐ EGYES CSELEKMÉNYEK BÜNTETÉSÉRŐL

Tiltott csapatgyűjtés

1. § A bűntettekről és vétségekről szóló 1878: V. tc. (Btk.) 161. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el, és két évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki fegyveres vagy egyébként erőszakos

fellépésre törvényellenesen alakuló csapat szervezésében, megalakulásában vagy működésében az ország területén részt vesz. A kezdeményezők és vezetők bűntett miatt öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogaik gyakorlatának felfüggesztésével büntetendők.

A jelen § alkalmazása szempontjából csapat alatt katonai jellegű szervezettel bíró és katonai fegyelem alatt tartott, nagyobb számú résztvevőből álló alakulatot kell érteni.

Fogolyszöktetés

2. § A Btk. 447. §-a a következő rendelkezéssel egészíttetik ki:

A büntető törvények alkalmazása szempontjából fogolynak kell tekinteni, akit a hatóság őrizetben vagy személyes szabadságának korlátozásával felügyelet alatt tart.

Közhivatalnok fogalma

3. § A Btk. 461. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

A büntető törvények alkalmazása szempontjából az állam, a törvényhatóság vagy a község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási, honvédelmi vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeiben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízatásánál fogva köteles minden személyt – ideértve a m. kir. honvédségnek tényleges szolgálatot teljesítő minden tagját is – közhivatalnoknak kell tekinteni. Közhivatalnokok a kir. közjegyzők is. A hatóság tagjait, illetőleg a hatóság közegét megillető büntetőjogi védelem minden közhivatalnokra kiterjed.

Hivatali titok megsértése

4. § A Btk. 479. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

Vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki közhivatalnoki állásánál (3. §), hivatalos megbízatásánál vagy a hatósággal fennálló szolgálati vagy szerződéses viszonyánál fogva birtokába vagy tudomására jutott hivatali titkot nyilvánosságra hoz, illetéktelen személlyel közöl, illetéktelen személynek más módon hozzáférhetővé tesz vagy saját céljára felhasznál.

Az első bekezdésben meghatározott büntetés alá esik az is, aki hivatali titoknak jogosulatlanul birtokába helyezkedik, vagy az ily módon megszerzett hivatali titkot mással közli, közzéteszi, vagy saját céljára felhasználja. Hivatali titoknak kell tekinteni mindazt, amit jogszabály, fennálló gyakorlat, szolgálati szabályzat, ügyrend, a hivatali felsőbbség utasítása hivatali titoknak nyilvánít, vagy e nélkül is mindazt, amiről a cselekmény elkövetője tudta vagy tudhatta, hogy annak az első vagy második bekezdésében meghatározott megszerzésével, közlésével vagy felhasználásával közérdeket vagy jogos magánérdeket sért. Hivatali titoknak kell tekinteni az állam, a törvényhatóság, a község intézetének, közintézményének, közművének vagy üzemének üzleti vagy üzemi titkát is.

Közszükségleti cikk készletének megsemmisítése

5. § Vétséget követ el, és három évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki közszükségleti cikknek készletét a rendes gazdálkodás szabályai ellenére a közérdekre káros módon megsemmisíti vagy egyébként használhatatlanná teszi. A kísérlet büntetendő. Aki az első bekezdésben meghatározott cselekmény elkövetésére felhív, ajánlkozik vagy másokkal összebeszél, vagy szövetkezik, a kísérletre vonatkozó szabályok szerint büntetendő.

[...]

7. § A jelen törvény 5. vagy 6. §-a alá eső cselekmény esetében a bíróság az elítéltet az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegű s az elítélt egyéni és vagyoni viszonyaihoz, valamint a cselekményből a közérdekre hárulható veszély nagyságához mért vagyoni elégtétel megfizetésére kötelezheti. A vagyoni elégtétel az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhet. Ezenfelül külföldi elítéltet az országból ki kell utasítani, s a visszatéréstől örökre el kell tiltani, belföldit pedig abból a községből, amelyben a cselekményt elkövette, akkor is ki lehet tiltani, ha ez a község illetőségi helye. Ha a vagyoni elégtételt amiatt, mert az elítélt vagyonát a büntetés kijátszása végett átruházta, vagy egyéb okból nem lehet alkalmazni vagy foganatosítani, az elítéltet s vele egyetemlegesen azt, aki a bűncselekmény folytán gazdagodott, vagy annak elkövetése után az elítélt vagyonából ingyenes juttatásban vagy a büntetés kijátszására irányuló olyan juttatásban részesült, amelynek célját a szerzés idejében ismerte vagy a körülményeknél fogva ismerhette, a gazdagodás vagy a juttatás erejéig a vagyoni elégtétel összegének megfelelő összeg megfizetésére kell kötelezni.

[...]

Árdrágító visszaélés

9. § Az árdrágító visszaélések miatt kiszabható szabadságvesztés-büntetés mértékére vonatkozó rendelkezések akképp módosulnak, hogy a büntetés az 1920: XV. tc. 1. §-ában meghatározott esetekben három évig terjedhető fogház, 3. §-ában meghatározott esetekben pedig öt évig terjedhető fegyház. [...]

Tiltott útlevélhasználat és tiltott határátlépés

10. § Az útlevélügyről szóló 1903: VI. tc. 15. §-a helyébe a következő rendelkezések lépnek:

Vétséget követ el, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki hamisított vagy más nevére szóló útlevelet vagy a határ átlépésére jogosító egyéb okiratot használ, azt másnak használatra átengedi, magáról vagy útitársáról hamis bejelentést tesz, a hatóságot a határ átlépésére való jogosultsága tekintetében félrevezetni törekszik, vagy a határt meg nem engedett módon lépi át, úgyszintén, aki az 1903: VI. tc. 2. §-a értelmében elrendelt útlevél-kötelezettség esetében az ország területén, illetőleg annak meghatározott részében útlevél nélkül utazik vagy közlekedik.

A határnak meg nem engedett módon való átlépése kihágás, és tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő, ha a tettes a határ őrzésére kirendelt hatósági közeg felszólításának nyomban engedelmeskedik, vagy a határon észrevétlenül történt átlépés után a legközelebbi magyar hatóságnál (hatósági közegnél) haladéktalanul önként jelentkezik, és mindkét esetben igazolja vagy hitelt érdemlő módon valószínűsíti, hogy érvényes útlevelet önhibáján kívül nem tudott szerezni, és a magyar határ átlépésére súlyos egyéni körülményei kényszerítették. A kihágás miatt az eljárás a közigazgatási hatóságnak, a rendőrség működési területén a m. kir. rendőrségnek mint rendőri büntetőbíróságnak a hatáskörébe tartozik. A pénzbüntetésre az 1928: X. törvénycikk rendelkezései irányadók.

Az állam nemzetközi érdekének veszélyeztetése

11. § Bűntettet követ el, és öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő, aki idegen állam érdekében az ország területén:

1. a jelen törvény 1., 5., 6., 10. §-a vagy a Btk. 447., illetőleg 448. §-a alá eső bűncselekményt követ el;

2. idegen állam katonai titkának kikémlelésével foglalkozik, erre mással szövetkezik, e célra szervezetet vagy berendezést létesít vagy működésében támogat, vagy e cselekményre mást felhív;

3. a szárazföldi, vízi vagy légi közlekedés biztonságát veszélyezteti;

4. idegen állam belső rendjét vagy külső biztonságát súlyosan sértő cselekményre mással szövetkezik, ha e szövetséghez az ország területén elkövetett előkészítő cselekmény is járul;

5. a magyar kormány engedélye nélkül katonai szolgálatra vagy katonai érdekű egyéb szolgálatra toboroz.

Ha az előbbi bekezdés 1–5. pontjában meghatározott cselekmény a magyar állam nemzetközi vagy gazdasági érdekét súlyosan sértette vagy veszélyeztette, s ezt az eredményt a tettes előre láthatta, a büntetés tíz évig terjedhető fegyház, hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

A jelen § esetében külföldit az országból ki kell utasítani s a visszatéréstől örökre el kell

tiltani, a belföldit pedig abból a községből, amelyben a cselekményt elkövette, akkor is ki lehet tiltani, ha ez a község illetőségi helye.

MTVT 130–139. P.

A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND BÜNTETŐJOGI VÉDELME

528.

1946
VII. TÖRVÉNYCIKK

A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS KÖZTÁRSASÁG BÜNTETŐJOGI VÉDELMÉRŐL

1. § (1) Bűntett miatt büntetendő, aki az 1946: I. törvénycikkben megalkotott demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.

(2) Bűntettet követ el, az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz vagy azt előmozdítja.

2. § Bűntettet követ el:

a) aki az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság megváltoztatására lázít,

b) a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat,

c) egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat,

d) az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el.

3. § Vétséget követ el, aki háborús vagy népellenes bűncselekményt vagy a jelen törvényben meghatározott valamely cselekményt magasztal, vagy ilyennek elkövetőjét feldicséri.

4. § (1) Vétséget követ el, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tényt vagy való tényt olyan módon állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság iránt megvetést keltsen vagy nemzetközi megbecsülését csorbítsa.

(2) az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény bűntett, ha azt a Btk. 171. §-ának első bekezdésében megjelölt módon követték el.

5. § Bűntett miatt büntetendő, aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul,

a) hogy a köztársasági elnököt életétől, testi épségétől, személyes szabadságától vagy alkotmányos hatalmától megfossza,

b) avagy jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja.

6. § Bűntett miatt büntetendő, aki a 2. és 5. §-okban meghatározott bűncselekmények valamelyikének elkövetésére mással szövetkezik, a véghezvitel előkészítésére irányuló más cselekményt követ el, avagy az említett bűncselekmények valamelyikének elkövetésére izgat, mást felhív, ajánlkozik vagy vállalkozik.

7. § (1) Bűntettet követ el, aki a köztársasági elnököt – az 5. § esetén kívül – tettleg bántalmazza.

(2) A köztársasági elnök ellen tisztségének tartama alatt vagy tisztségének gyakorlására vonatkozóan tisztségének megszűnése után elkövetett rágalmazás vagy becsületsértés esetében a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megindítani.

[...]

10. § (1) Az 1. § (1) bekezdésében és az 5. §-ban meghatározott cselekmények büntetése halál vagy életfogytig tartó kényszermunka, testi alkalmatlanság esetében életfogytig tartó fegyház, avagy kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

(2) Az 1. § (2) bekezdésében, a 6. §-ban és a 7. § (1) bekezdésében meghatározott cselekmények büntetése kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház. [...]

11. § (1) A jelen törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása az ítélőtáblák székhelyén működő népbíróságok kebelében a (2) bekezdés szerint öt tagból alakított külön tanács hatáskörébe tartozik.

(2) A külön tanács elnökét (helyettes elnökét) az ítélőbírák sorából az igazságügy-miniszter jelöli ki, egy-egy tagját (póttagját) pedig a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezetei küldik ki. [...]

MTVT 19–28. P.

AZ EMBERI ALAPJOGOK HATÁSOSABB VÉDELME

529.

1946
X. TÖRVÉNYCIKK

AZ EMBERI ALAPJOGOK HATÁSOSABB VÉDELMÉRŐL

1. § (1) Bűntettet követ el, és – amennyiben súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik – öt évig terjedhető börtönnel büntetendő az a közhivatalnok (1940: XVIII. tc. 3. §), aki hivatali eljárásában vagy intézkedésével másnak az 1946: I. tc. bevezetésében foglalt valamely természetes és elidegeníthetetlen jogát törvényellenesen megsérti.

(2) Ha azonban a cselekmény másnak jelentékeny kárt vagy más súlyos sérelmet okozott, a büntetés öt évig terjedhető fegyház.

(3) A szabadságvesztés büntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani.

2. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

MTVT 43. P.

BÜNTETŐ JOGSZABÁLYOK MÓDOSÍTÁSA

530.

1948
XLVIII. TÖRVÉNYCIKK

A BÜNTETŐTÖRVÉNYEK EGYES FOGYATÉKOSSÁGAINAK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS PÓTLÁSÁRÓL

1. Fejezet
Elmebeteg bűnözők biztonsági őrizete

1. § (1) Azt a személyt, aki tizennyolcadik életévének betöltése után bűntettet vagy vétséget követett el, ha a bűncselekmény beszámítását elmebetegsége kizárja, biztonsági őrizetbe kell helyezni.

(2) A biztonsági őrizet vétsége esetében első ízben mellőzhető, ha az elkövető elmeállapota nem teszi valószínűvé újabb bűntett vagy vétség elkövetését.

2. § A biztonsági őrizet célja a biztonsági őrizetbe helyezett személy ártalmatlanná tétele, gyógyítása, illetőleg újabb bűntett vagy vétség elkövetésének veszélyével járó elmeállapotának (közveszélyes állapot) megszüntetése.

3. § A biztonsági őrizet tartamát egyelőre egy évben kell megállapítani. Ez az időtartam a biztonsági őrizetbe helyezést kimondó határozat jogerőre emelkedésének napján kezdő-

dik, és azt sem előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság címén, sem más alapon megrövidíteni nem lehet.

[...]

10. § A biztonsági őrizetből elbocsátás, illetőleg a további biztonsági őrizet elrendelése tárgyában a biztonsági őrizetbe helyezett felett az intézetben elmeorvosi felügyeletet gyakorló személynek, az államügyésznek (népügyésznek), a védőnek és – a körülményekhez képest – a biztonsági őrizetbe helyezett személynek meghallgatása után, tárgyaláson végzéssel, hivatalból határoz. Ugyanígy határoz a bíróság az őrizetbe visszahelyezés [4. § (2) bek.] kérdésében is, de ebben az esetben az elmeorvos meghallgatása mellőzendő.

11. § (1) Az államügyészség (népügyészség) az elévülési idő eltelte előtt, úgyszintén a biztonsági őrizetbe helyezett személy, védője, törvényes képviselője vagy házastársa a biztonsági őrizetbe helyezést kimondó határozattal befejezett bűnvádi eljárás folytatását kérheti olyan új tény vagy új bizonyíték alapján, amely valószínűvé teszi, hogy a biztonsági őrizetbe helyezés (1. §) tévesen történt.

(2) Az indítvány felett az esetleg szükséges új bizonyítékok megszerzése után az a bíróság határoz, amelyik a biztonsági őrizetbe helyezést elsőfokon elrendelte.

[...]

II. Fejezet

Ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekmény

14. § Aki önhibájából eredő ittas vagy kábítószertől bódult állapotban olyan cselekményt követ el, amely a büntetőtörvények értelmében bűntett vagy egy évet meghaladó fogházzal büntetendő vétség – ha ez az állapot annak beszámítását kizárja – egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

III. Fejezet

Lőfegyverrel elkövetett bűncselekmény

15. § Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő, aki bűntettet vagy szándékos vétséget lőfegyver alkalmazásával vagy azzal fenyegetve követ el. Ez a rendelkezés azonban nem alkalmazható, ha az elkövető a lőfegyvert hivatásánál fogva jogosan viselte.

IV. Fejezet

A hamis tanúzásra, a hamis vádra és a hatóság előtti rágalmazásra vonatkozó rendelkezések

16. § (1) A hamis tanúzás megállapításának akkor is helye van, ha a kihallgatott személy vallomását esküvel nem erősítette meg.

(2) A hamis tanúzásra vonatkozó büntető rendelkezések alkalmazása szempontjából bűnvádi ügyben az államügyészség (népügyészség) előtt tett vallomás egy tekintet alá esik a bíróság előtt tett vallomással.

(3) A Btk. 225. §-a az előbbi bekezdés esetére akként alkalmazandó, hogy az elkövető vallomását a Btk. 225. §-ában meghatározott hatállyal az elsőfokon eljáró bíróságnál is visszavonhatja.

[...]

V. Fejezet

A nemzeti, nemzetiségi és felekezeti érzület büntetőjogi védelme

19. § (1) Az 1946: VII. tc. 4. §-a a következő rendelkezésekkel egészíttetik ki.

(2) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezések alá nem esik, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki a magyar nemzetre, a demokratikus államrendre vagy a köztársaságra, annak valamely alapintézményére, az országban élő valamely nemzetiségre, illetőleg hitfelekezetre lealacsonyító kifejezést használ, vagy ilyen cselekményt követ el.

[...]

VII. Fejezet

A párviadalra vonatkozó rendelkezések hatályon kívül helyezése

26. § A Btk. XIX. fejezetében (293–300. §-okban) foglalt rendelkezések hatályukat vesztik.

VIII. Fejezet

A vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések

27. § A Btk. 336. §-ának 7. pontja szerint minősül a lopás akkor is, ha azt munkáltató munkavállalója sérelmére követi el.

28. § A Btk. 336. §-a az alábbi 13–14. pontokkal akként egészíttetik ki, hogy tekintet nélkül a lopott dolog értékére bűntett a lopás akkor is,

13. ha a tolvaj állami tulajdonban levő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgyat lop el,

14. ha a tolvaj a lopást a posta vagy közforgalmú közlekedési vállalat által üzemben tartott szállítóeszközön szállított, avagy a posta, illetőleg az említett vállalatok pályaudvarán, üzeméhez tartozó egyéb helyiségben vagy területen elhelyezett ingóságok tekintetében követte el.

29. § (1) A Btk. 350. §-ának helyébe a következő rendelkezés lép.

(2) Aki abból a célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit erőszakkal vagy fenyegetéssel valaminek megtételére, eltűrésére vagy elhagyására kényszerít, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, zsarolás vétségét követi el, és hat hónaptól három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

30. § A Btk. 353. §-a azzal a 3. ponttal egészíttetik ki, hogy bűntett és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő a zsarolás akkor is, ha

3. a tettes a zsarolást ugyanannak a személynek a sérelmére folytatólagosan követi el.

31. § (1) Aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényének érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy súlyos hátránnyal való fenyegetéssel valaminek megtételére, eltűrésére vagy elhagyására kényszerít, a jogtalan önbíráskodás vétségét követi el, s egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

[...]

IX. Fejezet

A közlekedés veszélyeztetése

41. § (1) A Btk. 434. §-ának helyébe az alábbi rendelkezések lépnek.

(2) Aki akár tevékenységével, akár mulasztásával a szárazföldi, a vízi vagy a légi közforgalmú közlekedés biztonságát szándékosan megzavarja, ha ebből személyekre vagy dolgokra veszély származik, öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig súlyos baleset közvetlen veszélye következett be, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

X. Fejezet

Fogolyszöktetés. A letartóztató intézeti rend ellen irányuló bűncselekmények

42. § A Btk. 448. §-ának második bekezdése akként módosíttatik, hogy az ott meghatározott vétség három hónaptól három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

43. § (1) Az a letartóztató intézeti alkalmazott, aki a foglyok (1940: XVIII. tc. 2. §) őrzésére vagy felügyeletére vonatkozó intézeti szabályokat szándékos cselekvése vagy mulasztása által súlyosan megszegi, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

(2) A jelen § alá eső cselekmény büntetése két évig terjedhető fogház, ha azt az intézeten kívül teljesítendő szolgálattal kapcsolatban követték el. Ha pedig a cselekmény következtében a fogoly szökése következett be, vagy a bűnvádi eljárásnak, illetőleg a büntetés végrehajtásának célja egyébként meghiúsult, és az elkövető azt előre láthatta, a büntetés három évig terjedhető börtön.

(3) A jelen §-ban meghatározott bűncselekmények esetében a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is ki kell mondani.

44. § Felhatalmaztatik az igazságügy-miniszter, hogy a letartóztató- és nevelőintézeti alkalmazottakra vonatkozó fegyelmi szabályokat rendelettel állapítsa meg. Az 1876: VI. tc. 43. §-a az említettekre nem nyer alkalmazást.

XI. Fejezet
A hivatali, üzleti, illetőleg üzemi titok megsértésére vonatkozó rendelkezések

45. § A magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940: XVIII. tc. 4. §-a akként módosíttatik, hogy a hivatali titok megsértésének büntetése öt évig terjedhető börtön, hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése.

46. § (1) Aki az alkalmazotti minőségben megtudott vagy reábízott üzleti vagy üzemi (gyártási) titkot – akár az alkalmazotti viszony fennállása alatt, akár annak megszűnése után – elárulja, vagy azzal egyébként visszaél – amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik –, bűntett miatt öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés értelmében esik büntetés alá az is, aki másnak olyan üzleti vagy üzemi (gyártási) titkát, amelyet neki jogtalanul elárultak, vagy amelyet törvénybe ütköző, vagy egyébként tiltott módon tudott meg, illetéktelen személlyel közli, illetéktelen személy számára más módon hozzáférhetővé teszi, vagy akár a maga, akár más javára egyébként felhasználja.

(3) Az (1) bekezdés értelmében esik büntetés alá az is, aki az üzleti érintkezésben reábízott műszaki jellegű mintát vagy utasítást, így különösen rajzot, modellt, szabást vagy vényt a maga vagy más javára felhasználja.

[...]

XII. Fejezet
A tiltott útlevélhasználatra és tiltott határátlépésre vonatkozó rendelkezések

48. § (1) Vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki más névre szóló útlevelet vagy a határ átlépésére jogosító egyéb okiratot használ, a saját nevére vagy harmadik személy nevére szóló útlevelet vagy ilyen okiratot másnak használatra átengedi, magáról vagy útitársáról hamis bejelentést tesz, a hatóságot a határ átlépésre való jogosultsága tekintetében egyébként félrevezetni törekszik, vagy a határt meg nem engedett módon lépi át, úgyszintén aki az 1903: VI. tc. 2. §-a értelmében elrendelt útlevélkötelezettség esetében az ország területén, illetőleg annak meghatározott részében útlevél nélkül utazik vagy közlekedik.

[...]

XIV. Fejezet
Egyes bűncselekményeknek a budapesti népbíróság kizárólagos hatáskörébe és illetékessége alá utalása

50. § (1) A népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1947: XXXIV. tc. 9. §-a (1) bekezdésének helyébe a következő rendelkezések lépnek:

Az 1930: III. tc. 57–71. §-ai (az 1934: XVIII. tc. 2–4. §-ai), úgyszintén az 1940: XVIII. tc. 11. §-a alá eső bűncselekmények miatt az eljárás az ország egész területén a budapesti népbíróság kizárólagos hatáskörébe és illetékessége alá tartozik, kivéve, ha az elkövető tényleges katonai szolgálatban áll, vagy a bűncselekmény elbírálását külön jogszabály kifejezetten a honvéd büntetőbíróság hatáskörébe utalja. A népbíráskodásban irányadó különleges anyagi jogszabályok e bűncselekményekre nem nyernek alkalmazást.

(2) Az 1940: XVIII. tc. 12. §-a és a 320/1946. M. E. számú rendelet (Magyar Közlöny, 12. szám) 9. §-ának (3) bekezdése hatályukat vesztik.

XV. Fejezet
A határvadász alakulatok rendőrhatósági jogaira vonatkozó rendelkezések

51. § A Bp. 85. §-a azzal a rendelkezéssel egészíttetik ki, hogy az országhatárral közvetlenül szomszédos járások területén a határszolgálat ellátásával kapcsolatban a honvédség határvadász alakulatainak parancsnokai rendőri hatóságnak is, egyéb tagjai pedig rendőri közegeknek is tekintendők, és a honvédelmi miniszternek – a belügyminiszterrel és az igazságügy-miniszterrel egyetértve kiadott – rendelete szerint ezek jogait gyakorolják.

XVI. Fejezet
Átmeneti és hatályba lépő rendelkezések

[...]

53. § (1) A jelen törvény az I. fejezet kivételével kihirdetésének napján lép hatályba, az I. fejezet hatálybalépésének napját az igazságügy-miniszter rendelettel állapítja meg.

(2) Ahol valamely jogszabály a jelen törvény által hatályon kívül helyezett rendelkezésre hivatkozik, ott a jelen törvény megfelelő rendelkezését kell érteni.

MTVT 248–275. P.

KÉNYSZERMUNKA-BÜNTETÉS

531.

AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTER 78 000/1946. SZÁMÚ RENDELETE

A KÉNYSZERMUNKA-BÜNTETÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

Az 1945:VII. törvénycikkel törvényerőre emelt 81/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának (az 1 440/9145. M. E. számú rendelet 1. §-ának) negyedik bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a belügyminiszterrel egyetértve a következőket rendelem:

I. Munkatábor

1. §

(1) A kényszermunka-büntetést a jelen rendelet rendelkezéseihez képest munkatáborban kell végrehajtani.

(2) A munkatábor rendeltetése, hogy a kényszermunka-büntetésre ítélteknek (a továbbiakban: elítéltek) a társadalomból való időleges kirekesztése mellett módot nyújtson arra, hogy az ország romba döntésében való közreműködésüket az újjáépítésre irányuló kényszermunkával részben jóvátehessék, és ezzel, valamint megfelelő fegyelmezéssel és felvilágosító oktatással alkalmassá tegye őket a demokratikus rendbe való beilleszkedésre.

2. §

(1) Munkatáborul egyelőre férfi elítéltek számára a budapesti országos gyűjtőfogháznak és a szegedi kerületi börtönnek, nőelítéltek számára pedig a márianosztrai országos büntetőintézetnek elkülönített részei jelöltetnek ki. A jövőben felmerülő szükséghez képest külön rendelettel más letartóztató intézet (országos büntetőintézet, illetőleg bírósági fogház) vagy ily intézet elkülönített része is kijelölhető munkatáborul.

(2) A munkatáborba, illetőleg az intézetnek munkatáborul kijelölt elkülönített részébe csak kényszermunka-büntetésre ítélteket szabad elhelyezni. [...]

3. §

A népügyészség vezetője a jelen rendelet hatálybalépésétől számított tizenöt nap alatt, azután pedig minden hónap első és tizenötödik napján külön-külön jegyzékbe foglalva felterjeszti az igazságügy-miniszterhez az elítélt férfiak és nők szabályszerűen felszerelt értesítőjegyzékeit. Az elítélteknek a munkatáborul kijelölt intézetbe beutalása és átszállítása iránt az igazságügy-miniszter intézkedik.

4. §

(1) A munkatábor igazgatásával és a kényszermunka-büntetés végrehajtásával járó tennivalókat a kijelölt letartóztató intézet személyzete végzi.

(2) A munkatábor főnöke alatt a jelen rendeletben a munkatáborul kijelölt országos büntetőintézetnél az igazgatót, a törvényszéki fogháznál az államügyészség, a járásbírósági fogháznál pedig a járásbíróság vezetőjét kell érteni.

(3) Az általános felügyeleti jog szempontjából a munkatábor a letartóztató intézettel egy tekintet alá esik.

[...]

III. Kényszermunka-büntetés

● *Általában*

9. §

A kényszermunka-büntetés foganatosítására a szigorított dologházi őrizet végrehajtására vonatkozó szabályokat kell a jelen rendeletből folyó eltérésekkel megfelelően alkalmazni.

[...]

● *Munka*

14. §

Az elítélteket nemükre tekintet nélkül, a legszükségesebb házimunkák kivételével, kizáróan nehéz testi (segéd) munkával szabad foglalkoztatni. A munka csak az ország újjáépítésére irányuló vagy azzal kapcsolatos más közérdekű munka lehet, amelyet mint kényszermunkát az állam (közület) vagy magánosok részére az alábbiak szerint kell végezni.

15. §

(1) A napi munkaidő szombat kivételével 10 óra.

(2) Szombaton a munka 12 órakor végződik, s az elítéltek az ebédszünet utáni időt a munkatábor (munkahely) általános takarítására, ruházatuk rendbehozatalára és testi tisztálkodásra fordítják. 18-tól 20 óráig pedig felvilágosító előadáson vesznek részt.

(3) Munkaszünetnek csak vasárnap, március 15., április 4. és május 1. napján, valamint ezeken felül minden elítéltre nézve külön saját vallásának legfőbb ünnepein, és ha ez több napból áll, az ünnep első napján van helye.

[...]

● *Felvilágosító oktatás*

19. §

(1) Az elítéltek részére minden szombati napon 18-tól 20 óráig és vasárnap 16-tól 18 óráig a felügyelő hatóság részéről kiküldött előadók felvilágosító előadást tartanak.

(2) Az előadókat tiszteletdíj illeti meg, annak összegét az igazságügy-miniszter rendelettel állapítja meg. [...]

Budapest, 1946. évi december hó 9-én.

Dr. Ries István s. k.

igazságügy-miniszter.

MK 1946. 292. SZ.

PERJOGOK

A BŰNVÁDI PERRENDTARTÁS

532.

1896

33. TÖRVÉNYCIKK

A BŰNVÁDI PERRENDTARTÁSRÓL

III. fejezet

A királyi ügyészség

33. § A kir. ügyészségnek kötelessége a tudomására jutott, hivatalból üldözendő bűncselekmények tárgyában a nyomozást teljesíttetni és a bűnvádi eljárásban a közvádat képviselni.

Ha a kir. ügyészség képviseli a vádat, ennek tárgyában meghallgatása nélkül érdemleges határozat nem hozható.

34. § A kir. ügyészség megtagadhatja a vád képviseletét, ha meggyőződése szerint a feljelentett cselekmény nem büntethető, vagy ha az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték nem szerezhető meg.

[...]

IV. fejezet

A magánvádló és a magánfél

41. § A sértett mint főmagánvádló, a kir. ügyészségnek a vád képviseletére való előleges felhívása nélkül, vádat emelhet az 1878: V. tc. 258. és 259., 261., 327., 332., 418. és 421. §-ai szerint büntetendő vétségek, valamint az 1878: V. tc. 301. §-ában meghatározott könnyű testi sértés vétsége, továbbá az 1879: XL. tc. 126. és 127. §-aiban, végre az 1895: XLI. tc. 8. és 9. §-aiban körülírt kihágások esetében. [...]

Közérdekből a kir. ügyészség a vád képviseletét a fentebb felsorolt vétségek és kihágások tekintetében is az eljárás egész folyama alatt átveheti. Ez esetben a vádat elsősorban a kir. ügyészség képviseli, és a magánvádló az iratokat megtekintheti, s mindazokban az esetekben értesítendő és megidézendő, amelyekben ezt a törvény a kir. ügyészségre nézve rendeli, és indítványokat tehet a vádlottnak bűnösül kimondása, az ellene alkalmazandó büntetési tétel tárgyában is; a kiszabandó büntetés mennyisége iránt azonban indítványában nem szabad nyilatkoznia.

42. § Ha a kir. ügyészség azokban az esetekben, melyekben a vádemelés joga őt illeti, megtagadta a vád képviseletét; a sértett, a 4. §-ban meghatározott esetek kivételével, a kir. ügyészség elutasító határozatának kézbesítésétől számított nyolc nap alatt vagy átveheti a vád képviseletét, vagy a főügyészhez folyamodhatik.

Ha a főügyész nem utasítja a kir. ügyészt vádemelésre, a sértett a főügyész határozatának közlésétől számított nyolc nap alatt veheti át a vád képviseletét.

Ha a kir. ügyészség az eljárás alatt ejti el a vádat, ennek képviseletét a sértett átveheti.

E végből a bíróság, illetőleg ennek az eljárást vezető tagja azt a sértettet, aki feljelentést (89. §) vagy magánindítványt (90. §) tett, vagy igényét bejelentette (51. §), szóval vagy írásban felszólítja, hogy a vád képviseletét vegye át, mert ellenkező esetben a bíróság az eljárást meg fogja szüntetni. Ha a sértett a bíróság előtt személyesen jelen van, köteles a felhívásra élő szóval azonnal felelni, ellenkező esetben pedig nyilatkozatát a bíróság írásbeli felszólításának vételétől számított nyolc nap alatt írásban benyújtani vagy jegyzőkönyvbe mondani.

Ha a kitűzött idő alatt a vád képviseletét a jogosultak egyike sem vette át, a bíróság az eljárást megszünteti. [...]

A sértett, aki a kir. ügyészség részéről a 41. § esetén kívül el nem vállalt vagy elejtett vádnak képviseletét átvette: pótmagánvádló.

43. § A fő- és a pótmagánvádló a vád képviselete körül általában véve a kir. ügyészség jogait gyakorolják.

Nem illetik azonban a magánvádlót a kir. ügyészségnek közhatósági jellegéből folyó jogai, különösen a nyomozás teljesítése végett a hatóságok és közegeik működését kötelezően nem veheti igénybe, az ügy iratainak hozzá való áttételét nem kívánhatja, a vizsgálat mellőzését és a 282. § második bekezdése esetének kivételével a főtárgyalásra való közvetlen idézést nem indítványozhatja, végre a vádtanács határozatai ellen, az eljárás megszüntetésének esetét kivéve, perorvoslattal nem élhet.

A pótmagánvádló nem kérheti az eljárás újrafelvételét.

[...]

V. fejezet

A védelem

53. § A terhelt minden bűnügyben, az eljárás bármely szakában élhet védő közreműködésével.

[...]

56. § A főtárgyalásra védő rendelendő:

1. ha a vádat oly bűntett miatt emelik, amelyre a törvény öt évig terjedhető szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést állapít meg;

2. ha a vádlott vagy törvényes képviselője, illetőleg házastársa fel- vagy lemenő ágbeli rokona kívánják, bármely bűntett esetében;

3. ha a vádlott életének tizenhatodik évét még túl nem haladta, vagy ha siketnéma, vagy írni nem tudó néma;

4. ha a bíróság az ügy körülményeinél fogva célszerűnek találja.

Vádlott-társak részére közös védő csak akkor rendelhető, ha érdekeik nem ellentétesek.

[...]

IX. fejezet

A vizsgálat

1. A vizsgálat célja és elrendelése

102. § A vizsgálat célja: azoknak az adatoknak bírói kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bűnvádi eljárást.

A vizsgálat az e cél szabta határokon túl nem terjedhet.

103. § Vizsgálatnak kell megelőzni a főtárgyalás elrendelését:

1. oly bűntett esetében, melyekre a törvény halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést rendel;

2. öt évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztés-büntetéssel büntetendő cselekmények esetében, kivéve, ha tettenkapás forog fenn, vagy bűnösségéről a terhelt a nyomozás adataival teljes összhangzásban álló beismerést tett;

3. a törvényszék elé utalt más bűncselekmények és a 2. pontban felsorolt kivételek esetében:

a) ha a kir. ügyészség indítványozza;

b) ha a vádat egyedül magánvádló képviseli;

c) ha a terhelt oly körülményekre hivatkozik, melyek kiderítése vagy megállapítása céljából a vizsgálat a védelem előkészítése végett kívánatos;

d) ha a vádtanács más okból szükségesnek látja.

[...]

105. § A vizsgálat elrendelése vagy mellőzése iránt elsőfokúlag rendszerint a vizsgálóbíró határoz.

Ha a vizsgálat elrendelését erre jogosított vádló indítványozta, vagy a terhelt kellő indokolással kérte, és a vád tárgyává tett cselekmény miatt bűnvádi eljárásnak helye van, a vizsgálóbíró elrendeli a vizsgálatot; ellenkező esetben, valamint akkor is, ha magát illetéktelennek tartja, elutasítja az indítványt.

Mindkét esetben határozat hozandó, melyet közölni kell a vádlóval, a magánféllel és a terhelttel. Ha a terhelt megelőzőleg még nem volt kihallgatva, a vizsgálatot elrendelő határozat vele a kihallgatáskor közlendő.

[...]

XV. fejezet

A vádirat, a kifogások és az ezekre vonatkozó eljárás

A) A kir. ügyészség részéről képviselt vád esetében

254. § Esküdtbíróság vagy tövényszék hatáskörébe utalt bűncselekmény esetében, ha vizsgálat nem volt tartva, köteles a kir. ügyészség, mihelyt erre a nyomozás adatai elégséges alapot adnak, a vádiratot az ügy irataival együtt a vádtanács elnökénél benyújtani.

Ha vizsgálat volt tartva, az ennek befejezését közlő értesítéstől (129. § első bekezdés) számított tizenöt nap alatt a kir. ügyészségnek, amennyiben az eljárás kiegészítését nem indítványozta (129. § második bekezdése), vagy a vádiratot kell a vizsgálóbírónál benyújtani vagy a vád elejtését bejelenteni.

Amennyiben a kir. ügyészség kellő időben a vizsgálat kiegészítése iránt tett indítványt, s azt elutasították (129. § harmadik bekezdés), a vádirat a vádtanács végzésének kézbesítésétől számított tizenöt nap alatt adandó be.

255. § A vádiratnak tartalmaznia kell:

1. a terhelt nevét, annak megjelölésével, hogy fogva van-e, vagy nincs;

2. a vád tárgyává tett bűncselekménynek vagy bűncselekményeknek tüzetes megjelölését a törvényben megállapított és a tényállásból vett ismertetőjelek szerint;

3. a tényállásnak a nyomozás, illetőleg a vizsgálat adataiból merített tömör, összefüggő és tárgyilagos elbeszélését és a bizonyítékok megjelölését;

4. a főtárgyalásra illetékes bíróság megnevezését.

A kir. ügyészség a vádiratban az előzetes letartóztatás vagy a vizsgálati fogság elrendelése, fenntartása vagy megszüntetése tárgyában is köteles nyilatkozni.

A vádirathoz csatolandó a megidézendő tanúk és szakértők, illetőleg a főtárgyalásra beszerzendő egyéb bizonyítékok jegyzéke.

[...]

257. § A terhelt kifogást tehet a vádiratnak minden pontja ellen.

Különösen kifogást tehet a bíróság illetékessége ellen, indítványozhatja a nyomozás vagy a vizsgálat kiegészítését, illetőleg a vizsgálat elrendelését, érvényesítheti a beszámítást és a bűnvádi eljárás megindítását kizáró okokat, kifogást tehet az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság elrendelése ellen (256. §), felhozhatja azokat a körülményeket és érveket, melyekből következteti, hogy bűncselekmény nem, vagy más forog fenn, mint amelyre a vád alapítva van, és kifogás tárgyává teheti a vád bizonyítékait, ténybeli és jogi következtetéseit is.

258. § Ha a terhelt a 256. §-ban megjelölt határidő alatt kifogást tett, a vizsgálóbíró az iratokat azonnal a vádtanács elé terjeszti.

259. § A vádtanács elnöke a kifogás tárgyalására lehető közel határnapot tűz ki, s erről a kir. ügyészséget és a terheltet értesíti.

Az utóbbinak szóló értesítésben kiteendő, hogy jogában áll a vádtanács ülésére megvagy meg nem jelenni, valamint magát védő által képviseltetni.

A terheltnek bejelentett védője a tárgyalás napjáról értesítendő.

[...]

261. § A kifogás tárgyalása nem nyilvános.

Az ülés megnyitása után az előadó az ügyet előadja.

Ennek megtörténtével a felek szóbeli előterjesztéseket tehetnek.

Az utolsó felszólalás mindig a terheltet és védőjét illeti.

A vádtanács tagjai a megjelent vagy előállított terhelthez kérdéseket intézhetnek.

A tárgyalás befejezése után a vádtanács végzést hoz, és azt nyomban kihirdeti, a meg nem jelent terhelttel és a magánféllel pedig három nap alatt közli.

[...]

XVI. fejezet

Közvetlen idézés a főtárgyalásra

281. § Főtárgyalásra közvetlen idézésnek van helye öt évig terjedhető szabadságvesztés büntetéssel vagy ennél enyhébben büntetendő cselekmény esetében:

1. ha tettenkapás forog fenn (142. §), vagy

2. ha a terhelt bűnösségét bíróság előtt beismerte, és beismerése a nyomozás vagy a vizsgálat adataival teljes összhangzásban áll.

Összefüggés (18., 19. §) alapján egyesített bűnügyekben a követlen idézés csak akkor rendelhető el, ha ennek a fentebbiek szerint minden bűncselekményre és minden terheltre nézve helye van.

A főtárgyalásra való közvetlen idézés a vádirat elleni kifogásokat kizárja.

Közvetlen idézést rendelő végzés ellen a terhelt nem tehet illetékességi kifogást.

[...]

XVIII. fejezet

Főtárgyalás a törvényszék előtt

1. A nyilvánosság és a rend fenntartása

293. § A főtárgyalás rendszerint nyilvános.

A főtárgyaláson hozott bírói határozatok, kivéve a nyilvánosság kizárásával tartott főtárgyalás során hozott határozatokat, mindig nyilvánosan hirdetendők ki.

A tanácskozásnál és a szavazásnál csak az ítélőbíróság tagjai és jegyzője lehetnek jelen.

A bíróság a nyilvánosság kizárását az egész főtárgyalásra vagy egy részére nézve bármikor elrendelheti, ha a tárgyalás nyilvánossága a közrendet vagy a közerkölcsiséget veszélyeztetné.

E kérdésben a törvényszék a feleknek a közönség kizárásával történt meghallgatása után határoz.

Ha a határozat a nyilvánosság kizárását rendeli el, ennek nyilvános kihirdetése után a hallgatóságnak el kell távoznia.

294. § A nyilvánosság kizárása esetében is a főtárgyaláson mindenik vádlott és sértett részéről kijelölt két-két bizalmi férfi lehet jelen.

295. § Fel nem nőttek és oly egyének, kik nem a hely méltóságának megfelelően jelennek meg, a hallgatók közül kizárandók.

Bottal senki sem, fegyverrel pedig csak azok bocsáthatók a tárgyalóterembe, akik azt hivatalos vagy szolgálati állásuknál fogva viselik.

Az elnök helyszűke esetében a később jelentkezőket kizárhatja.

[...]

XIX. fejezet

Főtárgyalás az esküdtbíróság előtt

● *I. Az esküdtbíróság előtt tartandó főtárgyalás előkészítése*

338. § Az esküdtbíróság elnöke mindenik esküdtbírósági ülésszakra a szolgálati lajstromban elősorolva levő harminc esküdtet a törvényes következmények terhe alatt, szabályszerűen (79. és 80. §) és oly időben idézi meg, hogy az idézőlevél az esküdteknek legalább nyolc nappal a főtárgyalás határnapja előtt kézbesítve legyen. A később, de még a főtárgyalás előtt teljesített kézbesítés nem menti fel az esküdtet a megjelenés kötelessége alól.

Egy időben az esküdtek megidézésével a szolgálati lajstromban megnevezve levő tíz helyettes esküdt értesítendő, hogy az ülésszak alatt a főtárgyalások idejében lehetőleg lakásukon tartózkodjanak.

[...]

● *II. Az esküdtszék megalakítása*

342. § A főtárgyalásnak megnyitása és a vádlottnak személyes viszonyaira (133. § első bekezdés) való kihallgatása után, a felek és képviselőik jelenlétében, mindig nyilvános ülésben és rendszerint minden ügyre nézve külön, meg kell alakítani az esküdtszéket.

[...]

344. § Ha a 343. § szerint az esküdtszék megalakításához lehet fogni, az elnök által kijelölt bíró mindegyik nem kifogásolt esküdtnek külön papírszeletre írt nevét felolvassa, és a bíróság asztalán levő urnába helyezi.

A nem kifogásolt esküdtek közül a felek annyit utasíthatnak vissza, ahánnyal tizenkettőnél, illetőleg – amennyiben az elnök póteskü dtek alkalmazását rendelte el (346. §) – ezek számánál is több név van az urnában.

A visszautasítható esküdteknek felét a vádló, másik felét a vádlott utasíthatja vissza. Ha e szám páratlan, a vádlott eggyel több esküdtet utasíthat vissza.

Több vádlott a visszautasítás jogát együttesen, ha pedig nem jutnak egyetértő megállapodásra, váltakozva, abban a sorrendben gyakorolja, amelyben nevük a vádiratban előfordul.

E szabályok értelmében kimondja az elnök, hogy a felek hány esküdtet és mily sorban utasíthatnak vissza.

A visszautasítás jogának gyakorlását a vádlott védőjére, a magánvádló pedig képviselőjére bízhatja.

345. § Az elnök az urnában levő papírszeleteket egyenkint kihúzza, és mindenik papírszeletnek kihúzása és a rajta levő névnek felolvasása után kérdést intéz a felekhez, esetleg képviselőjükhöz (344. § utolsó bekezdés), hogy az illető esküdtet elfogadják-e?

Erre a vádló és utána a vádlott „elfogadom" vagy „visszautasítom" szóval tartoznak nyilatkozni. Nyilatkozatuknak okát adni nem szabad. A nyilatkozás elmulasztása elfogadásnak veendő.

Mihelyt az elnök további nevet húzott ki, vagy a kisorsolást befejezettnek jelentette ki, a felek nem változtathatják meg tett nyilatkozatukat.

Ha az elnök tizenkét olyan esküdt nevét húzta ki, akiket egyik fél sem utasított vissza, vagy ha a felek visszautasító jogának kimerülte után a tizenkettőből hiányzó esküdtek neveit kihúzta: az esküdtszéket megalakítottnak mondja ki.

346. § Ha előre látható, hogy a főtárgyalás hosszabb időre fog terjedni, az elnök egy vagy több póteskü dtnek alkalmazását rendelheti el, és e célból tizenkettőnél több esküdtet sorsolhat ki.

Póteskü dtek azok lesznek, akiknek nevét az elnök utoljára húzta ki az urnából.

347. § Ha egy napra több ügy tárgyalása van kitűzve, az esküdtszék mindenik ügyben külön megalakítandó.

348. § A kifogás folytán mellőzött (343. §), a visszautasított (344. §) vagy a ki nem sorsolt esküdtek – azokat kivéve, kiknek nevét a lajstromokból kitörölték (343. § 2. bek.) –, ha az elnök másként nem rendelkezik, kötelesek az ülésszak végéig az esküdtbírósági főtárgyalások ideje alatt a bíróság épületében tartózkodni.

Az esküdtszék tagjai és a póteskü dtek kötelesek az egész főtárgyaláson az ítélet kihirdetéséig jelen lenni. Az elnök menti fel a szolgálat kötelessége alól azokat, akik betegség miatt vagy más fontos okból kénytelenek távozni. Helyükbe a póteskü dtek a sorshúzás sorrendje szerint lépnek. Ha az elnök póteskü dtek alkalmazását nem rendelte el, vagy ezek

nem elegendők, a fentebb említett esetben az esküdtek kisorsolása a 345. § szerint folytatandó, esetleg az esküdtszék a 342. § második bekezdése értelmében egészítendő ki.

Utóbbi esetben a felek a kifogásolás és a visszautasítás jogát – amennyiben azt még nem merítették ki – az esküdtszéket kiegészítő határozatnak kihirdetése után azonnal érvényesítik, és a főtárgyalásra az elnök csak azt az esküdtet idézi meg, akit a felek nem utasítottak vissza.

Ha a kiegészítés sorsolással vagy helyettes esküdtek behívásával történik, a főtárgyalás mindig elölről kezdendő.

349. § Az esküdtszék megalakulása után az elnök az esküdteket és a pótesküdteket a vádlott jelenlétében nyilvános ülésben, semmisség terhe alatt megesketi. [...]

● *III. Bizonyító eljárás, a kérdések feltevése és az esküdtek határozata*

350. § Az eskü letevése után az esküdtek elfoglalják a vádlott helyével szemközt levő üléseiket.

Ezután következik az ügy tárgyalása.

Az elnök köteles gondoskodni arról, hogy a bírák és az esküdtek a bizonyító eljárás alatt tett nyilatkozatokat és felolvasott okiratokat megértsék.

Bizonyítékul szolgáló okiratnak, a vádlott és a tanúk vallomásának és a szakértők nyilatkozatának az esküdtek által értett nyelvre való fordítását csak megesketett tolmács végezheti.

351. § Az esküdtek a tanúkhoz és a szakértőkhöz a 307. § értelmében oly módon intézhetnek kérdéseket, mint a bíróság bírói tagjai. Jogukban áll a bizonyító eljárás kiegészítése iránt is indítványt tenni, ami felett a bíróság határoz.

[...]

353. § Amennyiben a 352. §-ban felsorolt eseteknek egyike sem forog fenn, a bizonyító eljárásnak befejezése után a kir. ügyész, illetőleg a magánvádló, vagy ha ennek képviselője van, ez, javaslatba hozza az esküdtekhez intézendő kérdéseket. [...]

354. § A kérdéseket úgy kell feltenni, hogy azokra az esküdtek csupán „igen" vagy „nem" szóval felelhessenek.

Ha több vádlott van, vagy több bűncselekmény forog fenn, a kérdéseket a vádlottak és a bűncselekmények mindegyikére nézve külön csopotokban kell jegyezni.

355. § A főkérdés arra irányul, hogy bűnös-e a vádlott a vád tárgyává tett bűncselekményben.

[...]

362. § A kérdések megállapítása után következnek a feleknek a bűnösség kérdésére vonatkozó előterjesztései és indítványai.

363. § Ezután az elnök az esetleg újra vagy módosítva megállapított kérdéseket aláírja, és semmisség terhe alatt ismét felolvastatja. A kérdések felolvasását követi az elnöknek az esküdtekhez intézett fejtegetése.

Az elnök útmutatást ad az esküdteknek feladatukról és működésük köréről, megmagyarázza nekik az általuk megoldandó jogi kérdéseket, az alkalmazandó törvényeket, ezeknek a vád tárgyává tett bűncselekményre való alkalmazásánál irányadó szempontokat, végül a feltett kérdéseket.

Fejtegetésében nem szabad véleményt nyilvánítania sem a bizonyítás eredményéről, sem a bizonyítékok mérlegelése tekintetében.

Az elnök fejtegetését senki sem szakíthatja félbe, és nem is teheti felszólalás tárgyává.

A felek bármelyikének kívánatára az elnök fejtegetésének a jogi kérdésekre vonatkozó része a jegyzőkönyvbe felveendő.

364. § Az elnök befejezvén fejtegetését, átadja a legidősebb esküdtnek a kérdéseket, a tárgyalás folyamán felolvasott okiratokat és a felmutatott bűnjeleket, továbbá az esküdtek kisorsolásának sorrendjét feltüntető jegyzéket.

Erre az esküdtek visszavonulhatnak a számukra kijelölt tanácskozóterembe.

Az elnök intézkedik, hogy a vádlott az ülésteremből távozzék, az esküdtek pedig határozatuknak meghozása előtt – kivéve a 366. §-ban meghatározott esetet – tanácskozótermüket el ne hagyják, s az elnöknek írásbeli engedelme nélkül másokkal ne érintkezzenek. [...]

365. § Az esküdtek tanácskozás végett történt visszavonulásuk után mindenekelőtt a köztük legidősebbnek elnöklete alatt, szóbeli szavazással és egyszerű szavazattöbbséggel megválasztják főnöküket, ki az esküdtek elé terjesztett kérdéseket felolvassa, s a további tanácskozást és szavazást vezeti.

Ha többen egyenlő számú szavazatokat kaptak, az idősebbik tekintendő megválasztottnak.

[...]

367. § Az esküdtek tanácskozásának befejezése után főnökük a kérdéseket a feltevés sorrendjében szavazás alá bocsátja, és mindegyik esküdtet, abban a sorrendben, amelyben nevüket kihúzták, szavazatának élőszóval kijelentésére szólítja fel, végül saját szavazatát is kijelenti. Ha az esküdtek egyike kívánja, a szavazás titkos.

A szavazás az egész kérdésre csak „igen" vagy „nem" szóval történik: azonban a kérdésnek valamely tüzetesen megjelölt részére igennel, többi részére nemmel is lehet szavazni.

A szavazásnál az esküdteken kívül, semmisség terhe alatt, más nem lehet jelen.

A főnök a szavazás eredményét, annak megjegyzésével, hogy a határozatot hány szavazattal hozták, mindegyik kérdés mellé írja, és aláírja. Feljegyzésében vakarásnak nem szabad előfordulni. Az esetleg szükséges törléseket, széljegyzéseket vagy beszúrásokat aláírásával ellátott jegyzetben kell saját igazításainak elismernie.

Ha az esküdtek elhagyták tanácskozótermüket, többé egyikük sem változtathatja meg szavazatát.

Az esküdtek a szavazás lefolyását és az egyes szavazatok arányát kötelesek titokban tartani.

368. § Az esküdteknek ama határozatához, amely a vádlottat bűnösnek mondja ki, vagy a büntetőtörvényeknek külön rendelkezései értelmében súlyosabb büntetési nemnek vagy tételnek alkalmazását vonja maga után, legalább nyolc igenlő szavazat szükséges. Minden más esetben egyszerű szótöbbség dönt.

Ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg, az válik határozattá, ami a vádlottra nézve kedvezőbb.

Azok az esküdtek, akik a főkérdésre nemmel szavaztak, a további kérdéseknél a szavazástól tartózkodhatnak, és szavazatuk a vádlottra nézve kedvezőbb szavazatokhoz számítandó.

369. § A szavazás befejezésével az esküdtek visszatérnek a tárgyalóterembe, és elfoglalják helyüket.

Az esküdtbíróság elnöke az ülést újra megnyitván, felhívására az esküdtek főnöke a vádlott távollétében a bevezető szavak után:

„Becsületemre és lelkiismeretemre, Isten és emberek előtt bizonyítom, hogy az esküdtek határozata a következő" ... semmisség terhe alatt az esküdtek jelenlétében felolvassa a kérdéseket, a reájok adott válaszokkal együtt.

Ha az esküdtek határozata bűnösséget vagy olyan okot állapít meg, mely a büntetőtörvényeknek külön rendelkezései értelmében súlyosabb büntetési nemnek vagy tételnek alkalmazását vonja maga után, a határozatok (368. §) mindegyikénél a főnök kijelenti, hogy az esküdtszék ezt a határozatot „hétnél több" szavazattal hozta. A szavazatok arányát más módon, illetőleg a vádlottra kedvező határozatoknál egyáltalán nem szabad megjelölnie. A felolvasott határozatot az esküdtbíróság elnöke és jegyzője aláírják.

[...]

● *IV. A további eljárás és az ítélethozás*

373. § Ha az esküdtek a vádlottat nem bűnösnek mondták ki, vagy ha a beszámítást kizáró ok fennforgása iránt tett kérdésre igenlő választ adtak (358. § második bekezdése), a bíróság a vádlottat azonnal ítélettel felmenti.

374. § Ha az esküdtek határozata a vádlottat bűnösnek nyilvánította, elsősorban a vádló

terjeszti elő indítványát az alkalmazandó büntetési tétel tárgyában, azután a sértett nyilatkozhatik magánjogi igénye tekintetében, és végül a vádlott és védője egy ízben felszólalhatnak. Az esküdtek határozatát nem szabad bírálat tárgyává tenniük.

Ezután a bíróság ítélet hozása végett visszavonul.

Ha a törvény ama tettre, melyet a vádlott az esküdtek kijelentése szerint elkövetett, nem állapít meg büntetést, vagy ha az esküdtek olyan okot fogadtak el valónak, amely a büntethetőséget kizárja, illetőleg megszünteti: a bíróság a vádlottat erre irányzott indítvány nélkül is felmenti.

Ellenkező esetben a 327. § szabályai szerint a vádlott ellen még akkor is büntetőítéletet hoz, ha bűncselekménye az esküdtek határozata szerint nem tartoznék az esküdtbíróság hatáskörébe.

Az esküdtek határozata a bíróságot a büntetés kiszabásánál csak annyiban korlátozza, hogy a törvény által egyes bűncselekményekre nézve külön megállapított minősítő, illetőleg súlyosító okokat (359. § első bekezdés) – azokat kivéve, melyek a vádlottnak megelőző megbüntetésére vonatkoznak – a bíróság csak az esküdtek határozata alapján alkalmazhatja.

Az ítélet hozása és kihirdetése az esküdtbírósági eljárásban nem halasztható el.

CJH 118–271. P.

BÜNTETŐELJÁRÁS-JOGI DÖNTVÉNYEK

533.

1907

ESKÜDTSZÉK MEGALAKÍTÁSA

AZ ESKÜDTSZÉK MEGALAKÍTÁSA AZ ESKÜDTEK SZÁMBAVÉTELÉVEL KEZDŐDIK; HA A VÉDŐ AKKOR NINCS JELEN, AZ ELJÁRÁS SEMMIS

A Bp. 427. §. 1. pontja esetében hivatalból is figyelembe veendő semmiségi okot képez, ha az esküdtszék nem volt szabályszerűen alakítva. Az esküdtbíróság ítélete ellen P. Ly. vádlott védője, bár a törvényhelyre való utalás nélkül, amiatt jelentett be semmiségi panaszt, hogy az esküdtszék távollétében lett megalakítva, és ezzel a kijelentésével nyilván az elölidézett törvényhely 1. pontjára alapítottan kívánt perorvoslattal élni. Ezen semmiségi panasznak helyt kellett adni azért, mert a Bp. 342. §. első bekezdése szerint az esküdtszéket a felek és képviselőik jelenlétében kell megalakítani, és ezzel kapcsolatban azokban az esetekben, amelyekben a védelem, mint a jelen esetben is, a Bp. 56. § szerint nem mellőzhető, ha a védő a főtárgyaláson nincs jelen, a Bp. 302. § negyedik bekezdésében szabályozott eljárás követendő; arra nézve pedig, hogy mikor veszi kezdetét az esküdtszék megalakítása, a Bp. 342. §. rendelkezései irányadók, amelyek figyelemmel a Bp. 342. §-nak utolsó előtti bekezdésében foglaltakra, nem hagynak fenn kétséget az iránt, hogy ezen művelet a dolog természetéből is folyóan az esküdtek számbavételével kezdődik. Az eljárás adatai szerint P. Ly. vádlott védője, T. E. ügyvéd a főtárgyalás és az esküdtszék megalakítása kezdetén távol volt, s tény az is, hogy a nevezett vádlott a tárgyalásra meg nem jelent külön védője helyett, a visszautasítás jogának gyakorlását P. Zs. vádlott védőjének helyettesére, dr. K. ügyvédjelöltre ruházta át. Minthogy azonban az ügyvédjelölt, aki nem a rendes védő helyetteseként jár el, csak a kir. járásbíróságok előtt folytatott bűnügyekben vállalhat ily természetű megbízatást, a törvényszéki és illetve az esküdtszéki eljárásban védőként csak az ügyvédi lajstromba bejegyzett ügyvéd szerepelhet, ebből következik, hogy az említett ügyvédjelöltnek a vádlott részéről nyert megbízása hatálytalan, s miután az eljárás adataiból kitetszően sem a nevezett vádlott, sem az esküdtbíróság más védőügyvéd kirendeléséről nem gondoskodott, nyilvánvaló, hogy jelen esetben a tárgyalás és az esküdtszék alakításának megkezdése a nevezett vádlott képviselőjének jelenléte nélkül történt, és az esküdtbíróság emez eljárásával a Bp. 427. §. 1. pontjában meghatározott semmiségre szolgáltatott alapot; amiért is a semmiségi panasznak helyt adni, az esküdtbíróság ítéletét, az alapul szolgált főtárgyalással együtt, miután az ügy tárgyi összefüggésénél fogva P. Z. ügyétől el nem választható – mindkét vádlottra vonatkozólag megsemmisíteni s ugyanazon bíróságot új eljárásra s új határozathozatalra utasítani kellett. (C. 1907. június 12. – 5671. sz.)

GRECSÁK BP. 88. P.

534.

1905

ESKÜDTSZÉK MEGALAKÍTÁSA

AZ ESKÜDTEK KÖZÜL A FELEK VISSZAVETÉSI JOGÁNAK GYAKORLÁSA ELŐTT SENKIT SEM SZABAD ELBOCSÁTANI

A büntető perrendtartásnak az esküdtszék megalakítására vonatkozó 343–347. §-aiban foglalt intézkedéseiből nyilvánvaló a törvényhozónak azon célzata, hogy a felek és különösen a vádlott törvényes visszavetési jogát, az esküdtek túlterheltetésének elkerülése és az ügymenet biztosításának szem előtt tartása mellett lehető teljes mértékben érvényesíthesse s hogy ekként megnyugvása szerint is teljesen elfogulatlan esküdtek ítélkezzenek ügyében.

A törvényhozó ezen célzatára vall a Bp. 343. §. első bekezdésében foglalt azon rendelkezés, hogy az esküdtszék megalakításához még a felek beleegyezésével sem lehet fogni, amíg 26 esküdt nem jelent meg, valamint a Bp. 343. §. utolsó előtti bekezdésében foglalt azon intézkedés, hogy ha kizárási okból annyi esküdt lenne az ügy elintézéséből kizárva, hogy a nem kifogásolt esküdtek száma 24-nél kevesebb lenne, az esküdtszék megalakításához 26 esküdtnél több jelent meg, vagy ha 24-nél több nem kifogásolt esküdt maradt, ezek még a felek kívánságára sem menthetők fel az esküdti szolgálat alól, a Bp. 342. § utolsó bekezdésének eseteit kivéve.

A törvénynek az esküdtszék megalakítására vonatkozó parancsoló rendelkezéseit sértette meg tehát jelen esetben az esküdtbíróság elnöke, amidőn azon 29 esküdt közül, akik kifogás alá nem estek, önkényűleg 5 esküdtet elbocsájtott, és az esküdtszéket szabálytalanul csak 24 esküdtből alakította meg, holott azt mind a 29 esküdtből kellett volna eszközölnie, amely semmiségi ok a Bp. 427. §. utolsó előtti bekezdése értelmében hivatalból veendő figyelembe. (C. 1905. márc. 17. 4827.)

GRECSÁK BP. 203. P.

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS

535.

1911

1. TÖRVÉNYCIKK

A POLGÁRI PERRENDTARTÁSRÓL

Második cím
Felek

● *Első fejezet*
Perképesség

70. § Fél lehet az, aki a magánjog szerint jogképes. A magánjog szabályai szerint kell megítélni azt is, hogy mennyiben lehet fél a születendő magzat és az ismeretlen örökös.

71. § Perbeli cselekvőképessége mindenkinek van, aki szerződéssel lekötelezheti magát.

Perbeli cselekvőképessége van annak is, aki a szóban levő per tárgyáról peren kívül jogérvényesen rendelkezhetik.

[...]

● *Negyedik fejezet*
Meghatalmazottak és ügyvédek
94. § Járásbíróság előtt a fél, valamint a törvényes képviselő, a cégvezető és az, aki a kereskedelmi társaságot a kereskedelmi törvény rendelkezései szerint bíróság előtt képviselni jogosítva van, perbeli cselekményeket személyesen vagy meghatalmazott által végezhet.

Ha a per tárgyának értéke ezer koronát meghalad, váltóperekben pedig a váltókereset vagy a visszkereset tárgyának értékére tekintet nélkül, a félnek ügyvéddel kell magát képviseltetnie.

A kivételeket a törvény határozza meg.

[...]

95. § Ha a fél nem személyesen jár el, a járásbíróság előtt meghatalmazottal rendszerint csak ügyvédet nevezhet. Ha az ügyvédi képviselet nem kötelező, az ügyvéden kívül mint meghatalmazott képviselheti:

1. a felmenő ágbeli rokon lemenő ágbeli rokonát és viszont, a férj nejét és nejének felmenő vagy lemenő ágbeli rokonát, a nő férjét, a testvérét és a pertárs pertársát;

2. a gazdatiszt, az erdőtiszt és a bányatiszt, valamint az, aki valamely ingatlan kezelésével járó ügyletek kötésére állandóan meg van hatalmazva, a gazdaságból vagy az ingatlan kezeléséből eredő ügyekben azt, akinél alkalmazva van;

3. a kereskedőnek az üzletben állandóan alkalmazott kereskedelmi meghatalmazottja és az iparosnak üzletvezetője az üzletből származó perekben főnökét;

4. a gazda cselédjét és a gazdatiszt a gazdaságban alkalmazott cselédet.

Aki nem önjogú, csak akkor lehet meghatalmazott, ha huszadik évét betöltötte.

96. § A törvényszék, a kir. ítélőtábla és a kir. Kúria előtt a félnek ügyvéddel kell magát képviseltetnie. A kivételeket a törvény határozza meg.

[...]

Harmadik cím
Eljárás az első folyamodású bíróságok előtt

● *Első fejezet*
Keresetlevél és egyéb beadványok
129. § A keresetlevélnek magában kell foglalnia:

1. a bíróság megjelölését;

2. a felek megjelölését nevük, állásuk vagy foglalkozásuk, perbeli állásuk és lakásuk szerint, valamint a felek képviselőinek nevét, állását vagy foglalkozását és lakását;

3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, amelyet a felperes érvényesíteni akar, és határozott kérelmet.

A jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani.

A keresetlevélben továbbá a tárgyalás előkészítése végett előadandók azok a tényállások is, amelyekből a felperes keresetét származtatja, valamint ezek bizonyítékai.

A keresetlevélben a szükséghez képest azokat az adatokat is elő kell adni, amelyek a bíróság hatáskörének és illetékességének, valamint a hivatalból figyelembe veendő körülményeknek a megállapítására szolgálnak. Amennyiben e körülmények igazolására okirat szükséges, ezt az okiratot eredetiben vagy másolatban (kivonatban) csatolni kell. Okiratot kell különösen azokban az esetekben csatolni, amelyekben a törvény a hatáskört vagy az illetékességet okiratra alapítja.

A keresetlevélben megjelölendők a mellékletek, annak előadásával, hogy eredetiben vagy másolatban vannak csatolva.

[...]

134. § A keresetlevelet a per bíróságánál magyar nyelven írásban kell benyújtani két példányban és egy felzettel, ha pedig több alperes van, annyi további példányban, hogy mindegyik alperesnek egy-egy példány jusson. Ha a felperes a keresetlevél kézbesítését az alperes részére egyidejűleg több helyen kívánja megkíséreltetni, saját költségén a keresetlevélnek több példányát is benyújthatja.

A keresetlevélhez csatolni kell továbbá az idéző végzésnek a 142. §-ban meghatározott szöveggel kiállított annyi példányát, ahány példány kézbesítendő.

Ha több érdekeltnek közös képviselője van, vagy ha valamely érdekeltnek több képviselője közül egynek kezéhez is érvényesen történhetik a kézbesítés, a keresetlevelet részükre csak egy példányban kell benyújtani.

Ha a felperest ügyvéd képviseli, a keresetlevél minden egyes példánya az ügyvéd ellenjegyzésével ellátandó. Ügyvédi képviselet hiányában a félnek vagy meghatalmazottjának a 100. § második bekezdése szerint kell a keresetlevelet kiállítani.

Ha a fél a szükséges kereseti példányt, felzetet vagy mellékletet be nem nyújtja, a bírósági iroda az iratról a fél költségére hivatalból másolatot készít, és azt hitelesíti.

Ha a fél az idéző végzés példányait nem csatolja, azokat hivatalból kell elkészíteni.

135. § A járásbírósági eljárásban a kereset a per bírósága előtt jegyzőkönyvbe is mondható.

A kereset szóbeli előadása esetében a bíróság a felet a szükséges útbaigazítással ellátni s az előadás hiányaira figyelmeztetni köteles, a jegyzőkönyvbe vételt azonban, ha ezt a fél a figyelmeztetés után is kívánja, meg nem tagadhatja.

A jegyzőkönyvnek a kézbesítéshez szükséges másolatait és az ezekhez szükséges mellékleteket (133. §) a bírósági iroda hivatalból készíti el és hitelesíti.

[...]

● *Második fejezet*
Idézés
142. § A törvényszéki eljárásban a keresetlevélre hozott idéző végzésben a feleket fel kell hívni, hogy a tüzetesen megjelölt helyen és a megjelölt határnapon és órában meghatalmazott ügyvéd által a perfelvételi tárgyalásra a törvényes következmények terhe alatt jelenjenek meg.

A járásbírósági eljárásban a felek akként idézendők meg, hogy a per felvételére és érdemleges tárgyalására a törvényes következmények terhe alatt személyesen vagy a 95. § szerint képviseletre jogosult és igazolt meghatalmazott által jelenjenek meg, és egyúttal felhívandók arra is, hogy a tárgyalásra az ügyre vonatkozó eredeti okiratokat és a lehetőség szerint egyéb bizonyítékaikat, nevezetesen tanúkat is hozzák magukkal (205. §). A 94. § második bekezdésében említett perekben a feleket akként kell megidézni, hogy meghatalmazott ügyvéd által jelenjenek meg.

Az idéző végzést az alperesnek a keresetlevél másodpéldányán, és ha több alperes van, ezeknek a további példányokon, a felperesnek pedig felzeten kell kézbesíteni. A keresetlevél első példánya a bíróságnál megtartandó.

A keresetlevél szóbeli előadása esetében az alperest a jegyzőkönyv másolatával kell megidézni.

[...]

147. § Az idéző végzéssel ellátott keresetlevél kézbesítésével beállanak a perindítás hatályai, úgymint:

1. a megindított per folyama alatt ugyanazon jog iránt újabb pert sem ugyanazon, se más bíróság előtt nem lehet indítani (perfüggőség);

2. a kereset kézbesítéséhez kötött magánjogi hatályok.

Azok a magánjogi hatályok, amelyek a kereset beadásához vannak kötve, már a keresetlevél beadásával, illetőleg jegyzőkönyvbe vételével beállanak.

Ha a keresetlevél az alperesnek halála miatt vagy más okból nem kézbesíthető, a keresetlevél beadásához kötött magánjogi hatályok elenyésznek, ha a felperes a kézbesítés sikertelen megkísérléséről történt értesítésétől számítva harminc nap alatt a hirdetményi idézést nem kéri, vagy a kézbesítés végett szükséges adatokat be nem jelenti.

A keresetlevéllel nem közölt kereset tekintetében a perindításnak, valamint a keresetle-

vél beadásának hatályai akkor állanak be, amikor benyújtják a keresetet a tárgyalási jegyzőkönyvhöz leendő melléklés végett, a járásbírósági eljárásban pedig amikor a keresetet jegyzőkönyvbe veszik.

[...]

● *Negyedik fejezet*
Perfelvételi tárgyalás

178. § A perfelvételi tárgyalás kezdetén a felperes keresetét (129. § 3. pont) adja elő. A felperes keresetének előadásában az idézéssel közölt keresetlevél tartalmához nincs kötve. Ha a felperes kijelenti, hogy a keresetlevélben közölt keresetéhez ragaszkodik, a kereset szóbeli előadása vagy felolvasása csak annyiban szükséges, amennyiben a bíróság elrendeli. Ha a felperes a keresetlevélben közölt keresetétől el akar térni, köteles keresetét a törvényszéki eljárásban a tárgyalási jegyzőkönyvhöz mellékelés végett a bíróságnál leteendő iratból – figyelmen kívül hagyás terhe alatt – felolvasni.

A járásbírósági eljárásban a határnapon előadott keresetnek az idézéssel közölt keresetlevéltől való eltéréseit, ha a felperes írásban be nem mutatta, hivatalból föl kell venni a tárgyalási jegyzőkönyvbe.

[...]

180. § Ha az alperes pergátló kifogásokat akar tenni, ezeket a kereset előadása után perbe bocsátkozása előtt együttesen kell előadnia, és azokkal utóbb csak annyiban élhet, amennyiben oly akadályokra vonatkoznak, amelyeket a bíróság az ítélethozatal előtt az eljárás bármely szakában hivatalból figyelembe venni köteles, vagy amennyiben az alperes nyomban valószínűvé teszi, hogy kifogásait korábban hibáján kívül nem érvényesíthette.

Pergátló kifogások:

1. hogy a kereset érvényesítése egyáltalában nem tartozik a polgári perútra, vagy hogy külön eljárásnak van fenntartva;
2. hogy törvény szerint a polgári pert más hatósági eljárásnak kell megelőznie;
3. hogy a per nem tartozik a bíróság hatáskörébe, vagy hogy a bíróság nem illetékes;
4. hogy az ügyben választott bíróságnak kell eljárni;
5. a perfüggőség kifogása (147. §);
6. hogy a felek valamelyikének nincs perképessége, illetőleg hogy törvényes képviselője mellőzve van vagy nincsen igazolva;
7. hogy a felperes a megelőző eljárásnak a 186. és a 439. § alapján megállapított költségét a törvény értelmében meg nem térítette;
8. hogy a felperes a perköltségre nézve biztosítékot nem adott (124–128. §).

Az 1., a 2., az 5. és a 6. pontban említett pergátló körülményeket, valamint a jelen törvényben meghatározott esetekben a 3. pontban említetteket is az eljárás bármely szakában hivatalból figyelembe kell venni.

181. § A pergátló kifogások nyomban és a per érdemétől elkülönítve tárgyalandók és ítélettel döntendők el. A járásbírósági eljárásban a pergátló kifogás elvetése végzéssel történik. [...]

182. § Ha a bíróság a pergátló kifogásnak helyt ad, a pert megszünteti.

[...]

185. § A törvényszéki eljárásban az alperes érdemleges ellenkérelmét írásból köteles felolvasni. Az irat – felolvasása után – a tárgyalási jegyzőkönyvhöz melléklendő. E szabály meg nem tartása esetében az ellenkérelmet nem lehet figyelembe venni. Az elismerés akkor is hatályos, ha csupán szóval adják elő.

A járásbírósági eljárásban az ellenkérelmet szóval kell előadni, és hivatalból fel kell venni a tárgyalási jegyzőkönyvbe.

[...]

187. § Az alperes perbe bocsátkozása után a felperes a pertől már csak az alperes beleegyezésével állhat el. [...]

Az alperes beleegyezésének hiányában a felperes kifejezett előálló nyilatkozata a tárgyalás elmulasztásának tekintendő. Ha azonban a felperes a keresettel érvényesített jogairól is lemond, a 390. § alkalmazandó.

188. § Az alperes perbe bocsátkozása után a felperes keresetét az alperes beleegyezése nélkül többé meg nem változtathatja.

Ha az alperes a megváltoztatott kereset szóbeli tárgyalásába bocsátkozik anélkül, hogy a változtatás ellen felszólalna, a keresetváltoztatást többé nem ellenezheti.

Nem tekintendő megváltoztatásnak:

1. ha a felperes a keresettel érvényesített jog megváltoztatása nélkül annak megállapítására újabb tényeket hoz fel, vagy a felhozottakat kiigazítja;
2. ha a kereseti kérelmet a főtárgy vagy a járulékok tekintetében felemeli vagy leszállítja, vagy kérelmét eredetileg nem követelt járulékokra kiterjeszti;
3. ha a járadékok vagy viszontszolgáltatástól nem függő más időszakos szolgáltatások iránt indított keresetet azokra a részletekre is kiterjeszti, amelyek a kereset indítása után járnak le;
4. ha a bér vagy haszonbér iránt indított keresetet azokra a részletekre is kiterjeszti, amelyek a kereset indítása óta lejártak;
5. ha az eredetileg követelt tárgy helyett utóbb beállott változás miatt más tárgyat vagy kárpótlást követel;
6. ha a 130. § alapján kért megállapítás helyett teljesítést, vagy teljesítés helyett a 130. § alapján megállapítást követel.

A bíróságnak az ellen a határozata ellen, hogy keresetváltoztatás nincs, fellebbvitelnek nincs helye.

[...]

● *Hatodik fejezet*
Érdemleges tárgyalás

206. § A tárgyalás és a határozatok kihirdetése a perbíróság előtt nyilvános. Gyermekek és olyan személyek, akik nem a hely méltóságának megfelelően jelennek meg, a hallgatók közül kizárhatók.

Az elnök helyszűke esetén a később jelentkezőket kizárhatja, vagy egyes személyeknek a jelenlétet különösen megengedheti.

[...]

219. § A tárgyalás szóbeli.

Szóbeli előadás helyett iratok tartalmára hivatkozni nem szabad. Iratok felolvasásának csak ott van helye, ahol e törvény rendeli, vagy ahol szó szerinti tartalmuk irányadó.

[...]

● *Nyolcadik fejezet*
Bizonyítás

267. § A bíróság által köztudomásúnak ismert tényeket bizonyítani nem szükséges. Ugyanez áll azokra a tényekre nézve is, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van.

Ezeket a tényeket a bíróság akkor is figyelembe veszi, ha a felek fel nem hozták, köteles azonban a feleket e tényekre a tárgyaláson figyelmeztetni.

268. § Más államban érvényes jogszabályokat, ideértve a viszonosságra vonatkozó szabályokat is, továbbá a helyi és különszerű szokásokat, valamint a helyhatósági szabályokat csak akkor kell bizonyítani, ha a bíróság nem ismeri azokat. A bíróság azonban a jogszabályok megismerése végett felhasználhat a felek részéről fel nem hozott forrásokat is, és az evégre szükséges lépéseket hivatalból is megteheti.

269. § A bizonyítás azt a felet terheli, akinek érdekében áll, hogy a bíróság az állított tényt valónak tekintse. Ehhez képest azokat a tényeket, amelyek a jog megalapítására szolgálnak, annak a félnek kell bizonyítania, aki a jogot érvényesíteni akarja, ellenben azokat a té-

nyeket, amelyek az érvényesített jog létrejöttét kizárják, vagy a jogot megszüntetik, annak a félnek kell bizonyítania, ki a jog érvényesítését ellenzi.

270. § A bíróság a tényállítás valóságát vagy valótlanságát a tárgyalás és a bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatásával ítéli meg. Azok az okok, amelyek a bíróság meggyőződését előidézték, úgyszintén azok, amelyek miatt a bíróság a bizonyítást elégtelennek tartja vagy a fél ajánlotta bizonyítást mellőzte, az ítéletben tüzetesen előadandók.

Törvényes bizonyítási szabályokhoz a bíróság meggyőződésének alkotásában csak az e törvényben kijelölt esetekben van kötve.

[...]

● *Tizenötödik fejezet*
Bírói határozatok

387. § Ha a per érdeme alkalmas, a bíróság végítélettel határoz.

Végítéletet (elkülönített végítéletet) hoz a bíróság akkor is, ha egy eljárásba egyesített több per közül csupán egy is alkalmas a végeldöntésre és a többi perre nézve el kell halasztani a tárgyalást. Ha azonban az egy eljárásba egyesített keresetek egymással összefüggenek, vagy ha az egyik kereset a másik ellenében védelemként érvényesíthető, a bíróság az elkülönített végítélet hozatalát mellőzheti.

388. § Ha több követelés közül, amelyek egy keresetlevélben vannak érvényesítve, csupán egy is alkalmas a végeldöntésre, továbbá ha a kereseti követelésnek – ideértve a bíróság rendeletéből egy eljárásba egyesített keresetet is – csupán egy része alkalmas a végeldöntésre: a bíróság részítéletet hozhat.

[...]

391. § A bíróság a követelés alapja és mennyisége szerint elkülöníthető vitáknál az alap fennállását közbenszóló ítélettel előzetesen megállapíthatja. A követelés alapjának megállapítása esetében a tárgyalás a mennyiségre nézve csak az ítélet jogerőre emelkedése után folytatható.

[...]

394. § A marasztalás a kérelmen túl nem terjedhet. Ez a szabály a kamatra, gyümölcsre és más mellékkövetelésre is alkalmazandó.

A perköltség viselésének kérdésében a bíróság kérelem nélkül is határoz.

[...]

401. § A teljesen írásba foglalt ítéletnek tartalmaznia kell:

1. annak a kijelentését, hogy az ítélet Őfelsége a király nevében hozatott;
2. a bíróság megjelölését;
3. a feleknek és képviselőiknek a nevét, állását vagy foglalkozását, lakhelyét, és perbeli állását, valamint a per tárgyának a megjelölését;
4. a szóbeli tárgyalás befejezésének és az ítélet hozatalának napját;
5. az ítélet rendelkező részét, amely az indokolástól elkülönítendő;
6. az indokolást, amelyben a tényállás is röviden előadandó.

A tényállásnak nevezetesen magában kell foglalnia a szóbeli tárgyalás alapján: a kereseti kérelmet és ellenkérelmet, úgyszintén az ügy eldöntésére és az eljárás menetére befolyással bíró egyéb kérelmeket és nyilatkozatokat, a tényállításokat és az ezekre vonatkozó nyilatkozatokat, valamint a netaláni bizonyításfelvétel eredményét. A tényállásba továbbá fel kell venni a felek által a szóbeli tárgyaláson felajánlott és a bíróság által mellőzött bizonyítékokat, valamint azokat a kérelmeket, amelyeknek a bíróság eleget nem tett. A bíróság által megállapított tények külön kiemelendők.

A tényállás előadása az előkészítő iratok és a bírósági iratok tartalmára való hivatkozással is kiegészíthető vagy pótolható, azonban a per tárgyát tevő jogvita és azok a tényköröl mények, amelyek az ítélet megértéséhez szükségesek, az ítélet indokolásában ilyenkor is előadandók.

Ha a bíróság a fél utólagos előadását vagy a fél bizonyítékát a bizonyításfelvételre engedett idő sikertelen letelte miatt mellőzi (273., 283., 293. §), ítéletében ezt – a mellőzött előadás és bizonyíték kijelölésével – felemlíteni köteles.

A járásbírósági eljárásban a pergátló kifogások elvetése esetében az erre vonatkozó tényállást az ügy érdemében hozott ítélet indokolásába kell felvenni.

[...]

409. § Ha a bíróság az ítéletben a kereseti kérelemnek vagy ellenkérelemnek valamely részéről a fő- vagy mellékkötelezettség tekintetében vagy a perköltség viseléséről nem intézkedett, úgyszintén ha a bíróság az ítélet végrehajthatóságára vonatkozó kérelmekről nem határozott, vagy az ítélet végrehajthatóságát a törvény ellenére ki nem mondotta, bármelyik fél kérheti az ítélet kiegészítését.

[...]

418. § Azoknak az eseteknek a kivételével, amelyekben a törvény szerint ítélettel kell határozni, a bíróság végzéssel határoz.

A végzésben megállapított kötelezettség teljesítésére, ha törvény másként nem rendelkezik, legfeljebb nyolcnapos határidőt kell szabni, amely a végzés kihirdetését, ha pedig a végzés kézbesíttetett, a kézbesítést követő napon kezdődik.

419. § A bíróság, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, az eljárás további folyamában kötve van saját végzéséhez.

Egyoldalú kérelemre hozott elutasító végzéséhez és a pervezetést tárgyazó végzéséhez a bíróság nincs kötve. Bírságot, pénzbüntetést vagy elzárást rendelő végzését a bíróság fontos okból hivatalból is visszavonhatja. [...]

MTVT 3–291. P.

RÖGTÖNBÍRÁSKODÁS

536.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 11 800/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A RÖGTÖNBÍRÁSKODÁS ELJÁRÁSI SZABÁLYAINAK ÚJABB MÓDOSÍTÁSA TÁRGYÁBAN

[...] 2. § A 8020/1939. M. E. számú rendelet 14. §-a hatályát veszti, és helyébe a következő rendelkezések lépnek:

(1) A felek felszólalása után az elnök befejezettnek nyilvánítja a tárgyalást és a terheltet eltávolíttatja; a rögtönítélő bíróság pedig zárt tanácskozás után határoz.

(2) Ha a rögtönítélő bíróság a terheltet a rögtönbíráskodás alá tartozó valamely bűncselekményben egyhangúlag bűnösnek nyilvánítja, ítéletében halálbüntetést szab ki. A minősítés és a büntetés kérdésében elegendő, ha a határozat szótöbbséggel jön létre.

(3) Arra a terheltre, aki a bűncselekmény elkövetésekor huszadik életévét még nem töltötte be, halálbüntetés helyett tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházbüntetést, ha pedig a terhelt a bűncselekmény elkövetésekor életének tizennyolcadik évét még nem töltötte be, öt évtől tizenöt évig terjedhető fogházbüntetést kell kiszabni.

(4) Ha a nyugalom és a közrend helyreállításának érdeke a halálbüntetés kiszabását nem teszi elkerülhetetlenné, a bíróság halálbüntetés helyett a Btk. 91. §-a esetében életfogytig tartó fegyházat, a Btk. 92 . §-a esetében pedig tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházat szabhat ki. Ha a cselekményre a büntetőtörvények a rögtönítélő eljáráson kívül is halálbüntetést rendelnek, a kiszabott büntetés a Btk. 92. §-a esetében sem lehet enyhébb tizenöt évi fegyháznál. A büntetés további enyhítésének nincs helye. A mellékbüntetéseket a büntetőtörvények rendes szabályai szerint kell alkalmazni.

[...] 3. § A 8020/1939. M. E. számú rendelet 16. §-a helyébe a következő rendelkezések lépnek:

(1) A rögtönítélő bíróság határozatai ellen – újrafelvétel és jogegység érdekében használ-

ható perorvoslat kivételével – perorvoslatnak nincs helye. A kegyelmi kérvénynek nincs felfüggesztő hatálya.

(2) Ha a terheltet halálra ítélték, a rögtönítélő bíróság a Bp. 497. §-ának megfelelő eljárás után azonnal határoz abban a kérdésben, hogy az elítéltet kegyelemre ajánlja-e, vagy sem.

(3) Ha a bíróság az elítéltet nem ajánlja kegyelemre, az ítélet kihirdetése után az elítélt mellé lehetőséghez képest lelkészt ad. A halálbüntetést az előkészülés végett adott megfelelő határidő eltelte után – rendszerint két órán belül – végre kell hajtani. [...]

Budapest, 1945. évi december hó 5-én.

Tildy Zoltán s. k.

miniszterelnök

MK 1945. 199. SZ.

NÉPBÍRÁSKODÁS

537.

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY 81/1945. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A NÉPBÍRÁSKODÁSRÓL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december 21. és 22. napjain a Debrecenben adott felhatalmazás alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány attól a szükségtől vezettetve, hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket, az esküdtbíróságnak törvényhozás útján való visszaállításáig a népbíráskodás megvalósítása tárgyában a következőket rendeli:

Általános rendelkezések

1. § A jelen rendeletben körülírt bűncselekmények az esetben is büntethetők, ha a cselekmény a rendelet életbeléptekor már befejeztetett, s a cselekmény befejezésének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján az büntethető nem volt.

2. § A népbíróság jogköre kiterjed a polgári egyénekre és a fegyveres erő tagjaira, ideértve a rendőrséget és a csendőrséget is, valamint a magyar állam területén elfogott vagy a magyar államnak kiadott egyénekre, tekintet nélkül azok állampolgárságára.

A magyar állam területén kívül elkövetett bűncselekmény tekintetében, valamint a netán kiadás alá kerülő bármely büntetéssel szemben, a népbíróság jogköre mindaddig fennáll, amíg a tettes kiadatása elrendelve nincs.

Jelen rendelet alkalmazásában közalkalmazottnak az 1940. évi XVIII. tc. 3. §-ában felsorolt személy tekintendő.

3. § A népbíróság által kiszabható büntetések:

1. halál,
2. fegyház,
3. börtön,
4. fogház,
5. internálás,
6. vagyonelkobzásig terjedhető pénzbüntetés,
7. állásvesztés vagy foglalkozástól való eltiltás,
8. politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése,
9. a 15/1945. M. E. számú rendelet 19. § 3. bekezdésének a), b), c) pontjaiban megszabott fegyelmi jellegű büntetések.

A felsorolt büntetések önmagukban főbüntetésként – a 6–8. pontban felsorolt büntetések mellékbüntetésként is alkalmazhatók a népbíróság hatáskörébe utalt minden bűncselekmény esetében, akkor is, ha a vonatkozó jogszabály a 6–8. pontban felsorolt büntetéseket mellékbüntetésként alkalmazandónak nem mondja ki. Egy ítéletben több mellékbüntetés is kiszabható.

Az internálás legkisebb tartama hat hó – leghosszabb tartama kettő év.

[...]

9. § [...] Az 1919. évben és az azután elkövetett ama politikai gyilkosságokra vonatkozólag amelyek üldöztetését az uralmon volt hatalom megakadályozta, az elévülés csak 1944. évi december hó 21. napján veszi kezdetét.

10. § Az 1878: V. tc. első részében foglalt rendelkezések – amennyiben a jelen rendelettel nem állanak ellentétben – megfelelően alkalmazandók.

Különös rész

11. § Háborús bűnös az:

1. aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette,

vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna,

2. aki mint a kormány, országgyűlés tagja vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője vagy, bár a következményeket előreláthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta,

3. aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett,

4. aki vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető, kényszerű szükség nélkül vezető állást vállalt (vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregparancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni).

5. aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.

[...]

13. § Háborús bűnös az is:

1. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott,

2. aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott,

3. aki nem vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez vagy megtartásához,

vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas közigazgatásban vagy honvédelem keretében önként a 11. § 4. bekezdésében fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt,

4. aki magyar állampolgár létére a német hadsereg vagy biztonsági szolgálat (SS, Gestapo stb.) kötelékébe lépett,

5. aki valamilyen német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott vagy mint besúgó működött,

6. aki a háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát végzett.

[...]

15. § Népellenes bűntettben bűnös:

1. a minisztériumnak, az országgyűlésnek az a tagja vagy az a vezető állást betöltő közalkalmazott, ki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt, vagy annak meghozatalában részt vett,

2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette,

3. az a joghatósággal bíró közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasisztabarát hivatali működést fejtett ki.

[...]

17. § Népellenes vétségben bűnös az,

1. aki a 15. § 2. pontjában írt cselekmények elkövetését megakadályozni nem igyekezett, bár ez törvényes hatáskörében módjában állott volna,

2. aki fasiszta, demokráciaellenes pártban fejtett ki kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet,

3. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt, rádió útján vagy egyébként, nyilvánosan népellenes vagy demokráciaellenes intézkedések meghozatalát sürgette, vagy a meghozottakat feldícsérte,

4. aki kényszerű szükség nélkül a nép- vagy demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött,

5. aki fenyegető magatartásával fasiszta- (nyilas-, német-, háború-) ellenes vélemény nyilvánítását akadályozta.

[...]

Népügyészség

24. § A népbíróság előtt a vádat a népügyész képviseli. A népügyészeket és azok vezetőit az igazságügy-minister nevezi ki a bírói és ügyvédi vizsgával vagy szükség esetén jogtudori oklevéllel rendelkező egyének közül, a helyi nemzeti bizottság ajánlása, illetve meghallgatása után. Az igazságügy-minister a népügyészeket bármikor felmentheti. [...]

A népügyész alkalmazása ideiglenes. Felmentésekor, amennyiben az igazságügy-miniszter ügyésszé ki nem nevezi, háromhavi fizetést kap végkielégítésül.

A népügyész, amennyiben még ügyészi esküt nem tett, a 17/1945. M. E. számú rendelet 2. §-ában írt esküt tesz az ügyészség vezetője előtt.

[...]

33. § Az előzetes letartóztatást a népügyész rendeli el a Bp. 141. §-ában felsorolt esetekben. Az előzetes letartóztatás elrendelése ellen felfolyamodásnak helye nincs.

34. § A népügyész vagy vádiratot nyújt be, vagy csekélyebb jelentőségű ügyekben a Te. 107., 108. §-ainak alkalmazásával a terheltet a népbíróság elé állítja.

[...]

A népbíróságok

37. § Minden törvényszéki székhelyen népbíróságot kell felállítani.

Az igazságügy-miniszter ugyanazon népbíróság keretén belül több tanács felállítását rendelheti el.

[...]

39. § A népbírósági tanács 5 tagból áll.

A jelen rendelet hatálybalépésétől számított 8 nap alatt a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt (Demokratikus Polgári Párt, Független Kisgazda Párt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt) helyi szervezetei annyiszor öt tagot hoznak javaslatba, ahány tanács felállítását az igazságügy-miniszter az illető helyre elrendelte. A főispán a tagnévsorok beterjesztésétől számított további 8 napon belül egy-egy rendes és egy-egy póttagot jelöl ki mindegyik névsorból a helyi nemzeti bizottság javaslata alapján. Ekkép a népbíróság tanácsában a felsorolt politikai pártok mindegyike egy rendes és egy póttaggal van képviselve. Amennyiben a tanács valamelyik rendes tagja akadályozva van, úgy azon párt póttagja hívandó be, amely pártnak tagja az akadályozott tag.

[...]

A kijelölt népbíró a kijelölést nem utasíthatja vissza.

[...]

Népbírósági eljárás

43. § A tárgyalás előkészítése (a vádlott és a tanúk megidézése, a tanács tagjainak és póttagjainak értesítése) a vezető bíró feladata. Ugyancsak a vezető bíró jelöli ki a székhelyen levő bíróságok fogalmazói személyzete közül a jegyzőkönyvvezetőt is.

[...]

48. § A népbíróság a bizonyítási eljárás teljes lefolytatása előtt a már bebizonyítottnak látszó bűncselekmények tekintetében közbenszóló határozattal állapíthatja meg a vádlott bűnösségét. Ilyen határozatot – amely az ítélethozatalra megállapított eljárással történik – a népbíróság csak abban az esetben hoz, ha a vádlott letartóztatásban van, és előrelátható, hogy a letartóztatás leghosszabb tartamának (6 hónap) lejártáig az összes vád tárgyává tett cselekmények tekintetében a főtárgyalás le nem folytatható. A közbenszóló határozatot a népbíróság indokolni köteles.

[...]

50. § Ha a vezető bíró meggyőződése szerint a népbírák határozatukat a törvények, illetve a jelen rendelet lényeges intézkedéseinek megsértésével hozták, és a határozat ellen fellebbezésnek helye nincs, a vezető bíró borítékba zárt, indokolt előterjesztéssel fordulhat a Népbíróságok Országos Tanácsához a vádlott javára. A vezető bírónak ezt az elhatározását kinyilvánítania nem szabad, s az előterjesztésnek halasztó hatálya nincs.

51. § A népbíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa ítéletét „A MAGYAR NÉP NEVÉBEN" hozza.

52. § A bűnvádi perrendtartásban felsorolt eseteken kívül, a jogerőre emelkedett ítélet rendelkező része kiadandó a népügyészségnek, az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalnak, az elítélt lakhelye szerint illetékes törvényhatósági elöljáróságnak, a központi választmánynak és a lakáshivatalnak.

Fellebbvitel

53. § A népbíróságnak halálbüntetést, teljes vagyonelkobzást vagy állásvesztést kimondó, háromévi szabadságvesztés büntetést, 20 000 pengő pénzbüntetést meghaladó ítélete ellen az elítélt fellebbezéssel élhet a Népbíróságok Országos Tanácsához.

Az ítélet ellen az elítélt által bármilyen formában vagy elnevezéssel bejelentett jogorvoslat fellebbezésnek tekintendő.

A védőt önálló fellebbezési jog nem illeti meg, kivéve a jelen rendelet 6. §-ában írt eljárást.

A népügyész felmentés miatt vagy az ítélet súlyosbítása végett minden esetben fellebbezéssel élhet. A népügyész által bejelentett fellebbezés alapján az ítélet az elítélt javára is megváltoztatható.

A népügyész az elítélt által bejelentett fellebbezéshez az elítélt terhére csatlakozhatik[...]

Népfőügyész

54. § A Népbíróságok Országos Tanácsa előtt a vádat a népfőügyész vagy helyettese képviseli.

Népfőügyész vagy helyettesei csak bírói és ügyvédi vizsgát tett egyének lehetnek, akiket az igazságügy-minister javaslatára a kormány nevez ki.

[...]

Népbíróságok Országos Tanácsa

56. § A népbíróságok jogorvoslattal megtámadott ítéleteit a Népbíróságok Országos Tanácsa bírálja felül.

A Népbíróságok Országos Tanácsa öttagú tanácsokban jár el, a tanácsok számát az igazságügy-miniszter határozza meg.

A Népbíróságok Országos Tanácsának székhelye a kormány mindenkori székhelye.

57. § A rendelet 39. §-ában felsorolt mindegyik politikai párt országos vezetősége a felállítandó minden egyes tanácsba beküld egy-egy bírói és ügyvédi vizsgát tett, büntetlen előéletű (39. § 3. bek.) állandó tanácstagot. Az így megalakult tanács egy tagját az igazságügy-miniszter a tanács vezetésével megbízza.

[...]

61. § A vezető bíró előterjesztése (50. §) tárgyában a tanács zárt ülésben határoz.

A tanács a következő határozatokat hozza:

1. az előterjesztést figyelmen kívül hagyja,
2. bizonyítást rendel el, és annak felvételére
   a) tárgyalást tűz ki,
   b) saját bíráját kiküldi,
   c) valamelyik bíróságot megkeresi,
3. a népbíróság ítéletét feloldja és az ügyet újabb eljárás végett ugyanazon vagy az általa kijelölt más népbírósághoz megküldi,
4. a népbíróság ítéletét a vádlott javára megváltoztatja.

[...]

Újrafelvétel

63. § Az ítélet jogerőre emelkedése után újrafelvételnek van helye.

[...]

68. § Ez a rendelet kihirdetésével lép hatályba.

Debrecen, 1945. évi január hó 25-én.

Dálnoki Miklós Béla s. k.
miniszterelnök

MK 1945. 3. SZ.

538.

1946
HELLEBRONTH VILMOS KEGYELMI ÜGYE

HELLEBRONTH VILMOS KEGYELMI KÉRVÉNYE AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTERHEZ

Igazságügy-miniszter Úr!

NOT. I. 2694/1946. sz. bűnügyemben (ad Budapesti Nb. XI. 131/1946. és Budapesti Nb. XIII. 2727/1946.) tisztelettel előadom, hogy egyidejűleg a mellékelt (NB.) újabb kegyelmi kérvényt nyújtottam be a Budapesti Népbíróság útján – ahol ügyem iratai az újrafelvétel folytán Nb. XIII. 2727/1946. sz. alatt elfekszenek – a Magyar Köztársaság Elnök Urához.

Az abban előadott újabb indokok alapján bízom abban, hogy a ius aequum elve diadalmaskodni fog a ius strictum szabályai felett, és az államfői kegyelemben részesülni fogok!

Budapest, 1946. szeptember 18.

Mély tisztelettel:
Hellebronth Vilmos

Elnök Úr!

Alulírott Hellebronth Vilmos volt altábornagy a Népbíróságok Országos Tanácsa által 1946. június 12-én jogerősen golyó általi halálra ítéltettem. Kívüljegyzett védőm útján még akkor kérvényt nyújtottam be Elnök Úrhoz, amelyben kegyelemért esedeztem. Ezen kérvény eddig még nem nyert elintézést.

Védőm ma egy lapközleményből arról értesült, hogy az amerikai hatóságok nem gördítenek akadályt az ítélet végrehajtása elé. Ebből arra a következtetésre kell jutnom, hogy – amennyiben az általam időközben kért újrafelvételi eljárás nem végződnék eredménnyel – kivégzésem rövidesen megtörténnék.

Éppen ezért bátor vagyok ismételten ezen kérelmet terjeszteni Elnök Úr elé, hogy kegyeskedjék kegyelmezési jogát velem szemben gyakorolni.

Első kérvényemben már részletesen indokoltam kérelmemet. Ezúttal bátor vagyok azt a következő újabb indokokkal kiegészíteni:

1./ Szakváry Emilt, a Szálasi-kormány volt iparügyi miniszterét a Népbíróságok Országos Tanácsa az én ügyem *után* tárgyalta, és vele szemben mellőzte a halálbüntetés kiszabását, holott ő sokkal nagyobb hatáskörrel működött, mint én (az egész ipar minisztere volt, én pedig csak a repülésügyre kiterjedő hatáskörben működtem), azonkívül ő már évekkel azelőtt kapcsolódott be a politikai életbe, én pedig 1944. október 17-éig csak katona voltam! *Tehát a NOT gyakorlata az én esetem után megváltozott, illetőleg enyhébbé vált!*

2./ Rácz Jenővel és Kunder Antallal szemben Elnök Úr élt kegyelmezési jogával, holott nevezettek már évekkel előttem bekapcsolódtak a politikai életbe, és ott hosszú időn keresztül aktív és hatékony tevékenységet fejtettek ki. Úgy érzem, hogy én nem érdemlek súlyosabb ítéletet, mint nevezettek!

3./ Azóta jelentkezett egy új tanú: Hajdú Elemér miniszteri tanácsos, aki igazolni tudja, hogy annak idején én akadályoztam meg a fővárosi erőcentrálának a németek által tervezett felrobbantását. Erre a tényre alapítottam újrafelvétel iránt előterjesztett kérelmemet is!

4./ 1946. június 12-e óta várom a halált, azóta élek a legnagyobb bizonytalanságban, élet és halál között lebegve! Úgy érzem, hogy ez a szokatlanul hosszú várakozási idő és lelki kínlódás is ok lehet a méltányosságra és a kegyelemre!

5./ Feleségem és kisebbik fiam távol vannak, nagyobbik fiam fogságban: nem tudom él-e, vagy hal, apósom: Hellebronth Antal ny. vezérezredes, a vitézi szék volt főkapitányhelyettese, a család egyedüli férfitagja, 1946. januárjában 89 éves korában meghalt. Én vagyok tehát szerencsétlen családom utolsó támasza!

Reájuk való tekintettel esedezem legelsősorban kegyelemért!

Budapest, 1946. szeptember 18.
Mély tisztelettel:
Hellebronth Vilmos

IRATOK 4. 250–254. P.

539.

1946. október 1.
HELLEBRONTH VILMOS BEADVÁNYA A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKHÖZ

Elnök Úr!

Alulírott Hellebronth Vilmos a Népbíróságok Országos Tanácsa által 1946. június 12-én jogerősen golyó általi halálra ítéltettem. Kívüljegyzett védőm útján még akkor kérvényt nyújtottam be Elnök Úrhoz, amelyben kegyelemért esedeztem. Ezen kérvény eddig még nem nyert elintézést.

Védőm egy lapközleményből időközben arról értesült, hogy az amerikai hatóságok nem gördítenek akadályt az ítélet végrehajtása elé. Ebből arra a következtetésre kellett jutnom, hogy – amennyiben az általam időközben kért újrafelvételi eljárás nem végződnék eredménnyel – kivégzésem rövidesen megtörténnék. Éppen ezért újabb kegyelem iránti kérvényt nyújtottam be Elnök Úrhoz a Budapesti Népbíróság útján, ahol perem iratai a benyújtás időpontjában elfeküdtek, azért, hogy a kérvény az iratokkal együtt legyen felterjeszthető Elnök Úrhoz.

Időközben az újrafelvétel ügy kapcsán az iratok a Népbíróságok Országos Tanácsa elé kerültek, ahol végleges döntés fog hozatni, újrafelvételi kérelmem ügyében.

Nem lévén bizonyos abban, hogy ezen második, kegyelem iránti kérvényem Elnök Úr

elé kerül-e, vagy sem, bátor vagyok ezúton is közvetlenül Elnök Úrhoz fordulni – kívüljegyzett, már igazolt védő útján – azon alázatos kérelemmel, hogy

méltóztassék ügyem iratait a Magyar Igazságügy-miniszter Úr útján ismét felkéretni és azok áttanulmányozása után kegyelmezési jogát velem szemben gyakorolni.

Ezúttal bátor vagyok eddig előterjesztett indokolásomat a következőkkel kiegészíteni:

1./ Szakváry Emilt, a Szálasi-kormány volt iparügyi miniszterét a Népbíróságok Országos Tanácsa az én ügyem *után* tárgyalta és vele szemben mellőzte a halálbüntetés kiszabását, holott ő sokkal nagyobb hatáskörben működött, mint én (az egész ipar minisztere volt, én pedig csak a repülésügyre kiterjedő hatáskörben működtem), azonkívül ő már évekkel ezelőtt kapcsolódott be a politikai életbe, én pedig 1944. október 17-éig csak katona voltam! *Tehát a NOT gyakorlata az én esetem után megváltozott, illetőleg enyhébbé vált!*

2./ Rácz Jenővel és Kunder Antallal szemben Elnök Úr élt kegyelmezési jogával, holott nevezettek már évekkel előttem bekapcsolódtak a politikai életbe, és ott hosszú időn keresztül aktív és hatékony tevékenységet fejtettek ki. Úgy érzem, hogy én nem érdemlek súlyosabb ítéletet, mint a nevezettek!

3./ Azóta jelentkezett egy új tanú: Hajdú Elemér miniszteri tanácsos, aki igazolni tudja, hogy annak idején én akadályoztam meg a fővárosi erőcentrálénak a németek által tervezett felrobbantását. Erre a tényre alapítottam újrafelvétel iránt előterjesztett kérelmemet is!

4./ 1946. június 12-e óta várom a halált, azóta élek a legnagyobb bizonytalanságban, élet és halál között lebegve! Úgy érzem, hogy ez a szokatlanul hosszú várakozási idő és lelki kínlódás is ok lehet a méltányosságra és a kegyelemre!

5./ Feleségem és kisebbik fiam távol vannak, nagyobbik fiam fogságban; nem tudom él-e, vagy hal-e! Apósom: Hellebronth Antal ny. vezérezredes, a vitézi szék volt helyettes-főkapitánya, a család egyedüli férfitagja, 1946. januárjában 89 éves korában meghalt. Én vagyok tehát szerencsétlen családom utolsó támasza!

Reájuk való tekintettel esedezem legelsősorban kegyelemért!

Elnök Úr!

Mély tisztelettel kérem, hogy méltóztassék perem iratait ismételten felkéretni és azok alapján kegyelmezési jogát velem szemben kegyesen gyakorolni.

Budapest, 1946. október 1.

Mély tisztelettel:

Hellebronth Vilmos

IRATOK 4. 258–259. P.

540.

1946. OKTÓBER 8.

AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTER FELTERJESZTÉS-TERVEZETE A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKHÖZ I. betétív a 66 028/1946. I. M. X. számhoz.

Kívül: Tildy Zoltán Úrhoz
a Magyar Köztársaság Elnökéhez,
Budapest

Tiszteletteljes felterjesztése
Dr. Ries István
igazságügy-miniszternek,
a háborús bűntett miatt jogerősen halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmos elítéltnek a Köztársasági Elnök Úrhoz közvetlenül benyújtott újabb kegyelmi kérelme tárgyában.

66 028/1946. I. M. X.

Budapest, 1946. évi október hó 8.

Belül: I.

Mélyen tisztelt Elnök Úr!

A háborús bűntett miatt a Népbíróságok Országos Tanácsa által jogerősen halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmos elítéltnek a Köztársasági Elnök Úrhoz közvetlenül benyújtott újabb kegyelmi kérelme tárgyában az összes iratokat idemellékelve tisztelettel a következő véleményt terjesztem elő:

A halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmos elítélt kegyelmi ügyében 41 001/1946. I. M. X. szám alatt 1946. évi július hó 17-én azt az előterjesztést tettem, hogy méltóztassék megengedni, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsa által jogerősen halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmossal szemben a törvény és az igazságszolgáltatás rendes lefolyása akadálytalanul bekövetkezzék.

Előterjesztésem megtételénél az a cél vezetett, hogy a Szálasi-kormány tagjainak bűnvádi úton való felelősségrevonásánál teljes mértékben kidomborodjék e kormány tagjainak Magyarország katasztrófájában való kollektív felelőssége, és mint ennek természetes logikai következménye az állam büntetőjogi igényének érvényesítésénél az említett kormány tagjainak azonos elbánásban való részesítése. Az a szempont vezetett, hogy azok, akik közös akaratelhatározással együtt és közösen az ország pusztulását előidézték, tettükért egyformán bűnhődjenek.

A Köztársasági Elnök Úr folyó évi július hó 23-án kelt legfelső elhatározásával előterjesztésemnek helyt adott és Hellebronth Vilmos elítélttel szemben az igazságszolgáltatásnak szabad folyást engedett.

A népbíráskodásban a Szálasi-kormány tagjainak politikai és büntetőjogi felelősségének kollektív volta tekintetében vallott álláspont fenti előterjesztésem megtételéig töretlenül érvényesült, és nem akadt a nép bírái által e kormány tagjai közül felelősségre vont miniszterek közül egy sem, akit a népbíróság halálbüntetéssel ne sújtott volna, és akivel szemben a megtorlásnak eme módja nem vétetett volna foganatba.

Véleményem előterjesztése óta a Szálasi-kormány tagjai kollektív büntetőjogi felelőssége elvéről vallott felfogás a népbíráskodásban megváltozott.

A Népbíróságok Országos Tanácsa Szakváry Emil e kormány iparügyi miniszterét Hellebronth Vilmos elítélése után felelősségre vonva a nevezettel szemben a halálbüntetés kiszabását mellőzte, és vele szemben cselekménye miatt szabadságvesztés-büntetést alkalmazott.

Ezt követően a Szálasi-kormány tagjaival felelősség szempontjából hasonló fokon álló Sztójay-kormány több tagjának kegyelmi kérvényei elbírálásánál a Köztársasági Elnök Úr javaslatomra ezen miniszteretnek, Kunder Antalnak és Rátz Jenőnek a Sztójay-kormány többi tagjaitól különböző kisebb cselekvőségére és bűnösségük kisebb fokára figyelemmel – a nevezettek halálbüntetését életfogytig tartó kényszermunkára változtatta át.

Ezen bíráskodási és kormányzati tényekben kifejezésre jutott az államhatalom ama meggyőződése, hogy az 1944. március 19-e és október 15-e gyászos eseményeinek legbűnösebb szereplőinek felelősségre vonása már megtörtént, és hogy a köz szempontja az említett események kevésbé bűnös szereplőivel szemben a legsúlyosabb büntetőjogi következmények alkalmazását nem kívánja.

Figyelemmel a fenti okfejtésre Hellebronth Vilmos elítéltnek a Köztársasági Elnök Úrhoz közvetlenül benyújtott és hozzám véleménynyilvánitás végett áttett kegyelmi kérelmét újból megfontolás tárgyává tettem.

E kérvény rámutat az általam kifejtett fenti szempontokra, és az elítélt személyes körülményeivel, valamint a jelen kegyelmi kérvénnyel párhuzamosan újrafelvételi kérelemben érvényesíteni kívánt új bizonyíték alapján kéri az elítélt halálbüntetésének kegyelmi úton való átváltoztatását.

Minden jognak alapja a suum cuiquve tribuere, az egyforma elbánás elve. A jogszolgáltatás ezen elv gyakorlati alkalmazása attól el nem térhet, és azt mindenkor követni tartozik.

Miután a népbíráskodásban a Szálasi-kormány tagjainak kollektív büntetőjogi felelőssége tekintetében vallott jogi álláspont megváltozott, és a nép bírái e gyászos emlékű kormányzat tagjainak felelősségrevonásánál azok konkrét tevékenységének vizsgálatába bocsátkozik, az osztó igazságosság jogelvével és a magasabb jogpolitikai szempontokkal ellenkeznék, ha a kegyelmezési jog gyakorlásánál a Szálasi-kormány tagjainak kollektív politikai és büntetőjogi felelőssége vétetnék alapul.

Vizsgálat tárgyává téve tehát Hellebronth Vilmos elítéltnek bizonyított cselekvőségeit, azok súlyát, jelentőségét, kihatásait párhuzamba állítva

Folytatás a II. betétíven

II. betétív a 66 028/1946. I. M. X. számhoz.

a nevezett halálraítélése után a Népbíróságok Országos Tanácsa által felelősségre vont és a Szálasi-kormányban kifejtett politikai tevékenysége miatt szabadságvesztés-büntetésre ítélt Szakváry Emil volt iparügyi miniszter tevékenységével, arra a következtetésre jutottam, hogy Hellebronth Vilmos elítéltnek cselekményének tárgyi súlya Szakváry Emilénél csekélyebb.

A hivatalos tudomásom alapján rendelkezésre álló adatokból megállapítottam, hogy Szakváry Emil tevékenysége az egész iparügyre kiterjedt, míg Hellebronth Vilmos elítélt tevékenysége csak a repülési iparra és annak kitelepítésére szorítkozott, és ellentétben Szakváry Emillel Hellebronth Vilmos elítéltnek politikai tevékenysége a fenti működésen felül ki nem mutatható.

A méltányosság elvével ellenkeznék tehát, hogy Hellebronth Vilmos elítélttel szemben a büntetőjogi megtorlás szigorúbb mértéke alkalmaztatnék, mint Szakváry Emillel szemben.

Az előadottak alapján tisztelettel javasolom, hogy az 1946. évi július hó 23-án kelt legfelső elhatározását, mellyel Hellebronth Vilmos elítélttel szemben az igazságszolgáltatásnak szabad folyást engedett, a fenti szempontok figyelembevételével újabb megfontolás tárgyává méltóztassék tenni.

Tiszteletteljes javaslatom oda irányul, hogy a fenti szempontokra figyelemmel méltóztassék a Népbíróságok Országos Tanácsa által háborús bűntett miatt jogerősen halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmos főbüntetését az ítélet egyéb részeinek érintetlenül hagyása mellett kegyelemből életfogytiglani kényszermunkára átváltoztatni.

A legfelső kegyelmi elhatározásnak ilyen értelemben szerkesztett tervezetét 3./ alatt, jelen felterjesztésem másolatát pedig 4./ alatt tisztelettel idemellékelem.

Budapest, 1946. évi október hó 6-án.

A magyar igazságügy-miniszter előterjesztésére a Népbíróságok Országos Tanácsa által háborús bűntett miatt jogerősen halálbüntetésre ítélt Hellebronth Vilmos főbüntetését az ítélet egyéb részeinek érintetlenül hagyása mellett kegyelemből életfogytiglani kényszermunkára változtatom át.

Kelt Budapesten, 1946. évi október hó 14. napján.

Tildy Zoltán

III. A SZOVJET TÍPUSU DIKTATÚRÁK JOGA (1919, 1949–)

1. JOGFORRÁSOK

ALKOTMÁNY

541.

1919

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA SZÖVETSÉGES TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA

(Elfogadta a szövetséges tanácsok országos gyűlése 1919. június 23-án)

A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának alapelvei

1. § A Tanácsköztársaságban a proletárság minden szabadságot, jogot és hatalmat kezébe vett abból a célból, hogy megszüntesse a kapitalista rendet és a burzsoázia uralmát, s ennek helyébe a szocialista termelési és társadalmi rendet tegye. A proletariátus diktatúrája azonban csupán eszköz mindennemű kizsákmányolás és mindenfajta osztályuralom megszüntetésére, és előkészítése annak a társadalmi rendnek, amely nem ismer osztályokat, és amelyben megszűnik az osztályuralom legfőbb eszköze, az állam hatalma is.

2. § A Tanácsköztársaság a munkások, katonák és földmívesek tanácsainak köztársasága.

A Tanácsköztársaság a kizsákmányolóknak semmiféle tanácsban helyet nem ad.

A munkások, katonák és földmívesek tanácsában a dolgozó nép hozza a törvényeket, hajtja azokat végre, és bíráskodik azok megszegői fölött.

A proletárság a tanácsokban gyakorol minden központi és helyi hatalmat.

3. § A Tanácsköztársaság a szabad népek szabad szövetsége.

A Tanácsköztársaság külpolitikája a világforradalom segítségével el akarja érni a dolgozók világának békéjét. Békét akar minden hódítás és hadikárpótlás nélkül, a dolgozók önrendelkezési joga alapján.

A világháborút előidéző imperializmus helyett a Tanácsköztársaság a világ proletárjainak egyesülését, szövetségét, a dolgozók nemzeti Tanácsköztársaságát akarja. Ezért ellensége a kizsákmányoló háborúnak, a népek minden elnyomásának és leigázásának. Az osztályállam külpolitikájának eszközeit, különösen a titkos diplomáciát elveti.

A dolgozó jogai és kötelességei a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságban

4. § A Tanácsköztársaság arra törekszik, hogy a dolgozók társadalmának tulajdonába jusson minden termelőeszköz a kizsákmányolás megszüntetése s a termelés szervezésessé fokozása érdekében. Ezért köztulajdonba veszi a kisüzem kereteit meghaladó minden mezőgazdasági, ipari, bánya és közlekedési üzemet.

5. § A finánctőke uralma azzal szűnik meg a Tanácsköztársaságban, hogy köztulajdonba mennek át a pénzintézetek és a biztosítóintézetek.

6. § A Tanácsköztársaságban csak annak van helye, aki dolgozik. A Tanácsköztársaság elrendeli az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. A munkaképteleneket, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, de akiknek az állam munkát juttatni nem tud, az állam tartja el.

7. § A dolgozó tömegek hatalmának biztosítása, a kizsákmányolók hatalma visszaállítá-

sának meggátlása érdekében a Tanácsköztársaság fölfegyverzi a dolgozókat és lefegyverzi a kizsákmányolókat. A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege.

8. § A Tanácsköztársaságban a dolgozók véleményüket írásban és szóban szabadon nyilváníthatják, de megszűnt a tőkének az a hatalma, mellyel a sajtót, a kapitalista gondolkodásmód terjesztésének és a proletáröntudat elhomályosításának eszközévé alacsonyította. Megszűnt a sajtónak a tőkétől való függése is. Minden nyomtatvány kiadásának joga a munkásságé, és a Tanácsköztársaság gondoskodik arról, hogy a szocialista eszme az egész országban szabadon terjedjen.

9. § A Tanácsköztársaságban a munkásság gyülekezési szabadsága teljes. Minden proletárnak jogában áll, hogy szabadon gyülekezhessen és fölvonulásokat rendezhessen. A burzsoázia uralmának megtörésével elhárult a munkások szabad egyesülési joga útjából minden gát, és a Tanácsköztársaság nemcsak megadja a munkásoknak és földmíveseknek a legteljesebb egyesülési és szervezkedési szabadságot, hanem egyesülési szabadságuk kifejlesztése és biztosítása céljából minden anyagi és szellemi támogatásban is részesíti őket.

10. § A Tanácsköztársaság megszünteti a burzsoázia műveltségi kiváltságát, és megnyitja a dolgozók előtt a műveltség tényleges megszerzésének lehetőségét. Ezért a munkások és földmívesek számára ingyenes és a műveltség magas fokát nyújtó tanítást biztosít.

11. § A dolgozók igazi lelkiismereti szabadságát azzal védi a Tanácsköztársaság, hogy elválasztja teljesen az egyházat az államtól, az iskolát az egyháztól. Vallását mindenki szabadon gyakorolhatja.

12. § A Tanácsköztársaság a világ proletárjai egyesülésének gondolatát hirdeti, és ezért minden külföldi proletárnak megadja mindazokat a jogokat, amelyek a magyar proletárt megilletik, és fölhatalmaz minden helyi tanácsot, hogy a külföldi munkásokat kérelmükre magyar honosoknak nyilváníthassa.

13. § A Tanácsköztársaságban minden külföldi forradalmárnak menedékjoga van.

14. § A Tanácsköztársaság nem ismer faji vagy nemzeti különbséget. Nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bárminő korlátozását. Mindenki szabadon használhatja anyanyelvét, és minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén kiállított hozzátartozó beadványt elfogadni s mindenkit saját anyanyelvén meghallgatni és vele tárgyalni.

● *A Tanácshatalom központi szervezete*

15. § A Tanácsköztársaságban a legfőbb hatalmat a szövetséges tanácsok országos gyűlése gyakorolja.

[...]

17. § A szövetséges tanácsok országos gyűlését a szövetséges központi intéző bizottság évenként legalább kétszer hívja össze.

[...]

20. § A szövetséges központi intéző bizottság a szövetséges tanácsok országos gyűlésének együtt nem létében legfőbb intézője az ország ügyeinek; a legfőbb törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalmat gyakorolja.

A szövetséges központi intéző bizottság közvetlenül is részt vesz az állami ügyek intézésében. A népbiztosokon kívül tagjai közül kerülnek ki a népbiztosságok mellérendelt és a népbiztosok munkáját kiegészítő és ellenőrző bizottságok. Ezeken kívül az intéző bizottság különleges feladatok végrehajtására tagjai sorából más bizottságokat is alakíthat, és bizonyos feladatok elvégzésével egyes tagjait is megbízhatja.

21. § A szövetséges központi intéző bizottság irányítja a munkások, katonák és földmívesek tanácsainak, valamint az összes tanácsszerveknek a működését. Gondoskodik a tanácsalkotmány gyakorlati megvalósításáról, végrehajtja a szövetséges tanácsok országos gyűlésének határozatait.

[...]

24. § A szövetséges központi intéző bizottság választja meg a Kormányzó tanácsot s annak elnökét.

25. § A Kormányzó tanács tagjai a népbiztosok. A Kormányzó tanács állítja a népbiztosokat az egyes népbiztosságok, illetőleg a Népgazdasági Tanács főosztályai élére.

26. § A Kormányzó tanács feladata a Tanácsköztársaság ügyeit a szövetséges tanácsok országos gyűlése, valamint a szövetséges központi intéző bizottság utasításainak megfelelően vezetni.

[...]

30. § Nagyfontosságú állami ügyekben a Kormányzó tanács a szövetséges központi intéző bizottság előzetes útmutatása nélkül csak a rendkívüli sürgősség esetében intézkedhetik.

31. § A Kormányzó tanács tagjai felelősek a szövetséges tanácsok országos gyűlésének és a szövetséges központi intéző bizottságnak.

[...]

33. § Az egyes népbiztosok népbiztosságuk hatáskörében, a Népgazdasági Tanács pedig a saját hatáskörébe tartozó kérdésekben rendeleteket és utasításokat bocsáthatnak ki. Elvi jelentőségű rendeletek kibocsátása előtt, a Népgazdasági Tanács a Kormányzó tanács hozzájárulását kéri ki. A Kormányzó tanács a Népgazdasági Tanács és az egyes népbiztosságok rendeleteit megváltoztathatja.

[...]

● *A helyi tanácsok szervezete*

39. § A falvak és városok ügyeit a munkások, katonák és földmívesek helyi tanácsai intézik.

[...]

43. § A falusi és városi tanácsok alakítják meg a járási munkás-, katona- és földmíves tanácsot.

[...]

46. § A munkások, katonák és földmívesek kerületi (megyei) tanácsait a kerületben levő városi és járási tanácsok választják.

[...]

48. § A falusi, városi, járási és kerületi tanácsok hivatása az illető falu, város, járás, illetőleg kerület területén élő dolgozó nép gazdasági és kulturális jólétét mindenképpen előmozdítani. Evégből minden helyi jelentőségű ügyben intézkednek, és végrehajtják a fölöttes tanácsoknak és a népbiztosságoknak hozzájuk utalt rendeleteit.

[...]

50. § A tanácsok az ügyeket önmaguk tanácsülésben vagy pedig intézőbizottságaik, avagy egyéb szerveik útján végzik.

[...]

● *A választójog*

66. § A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságban csak a dolgozó népnek van választójoga. Választók és tanácstanácstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik tizennyolcadik életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek. [...]

BK 1919. II. 1078–1092. P.

542.

1949

XX. TÖRVÉNY

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA

A nagy Szovjetunió fegyveres ereje felszabadította országunkat a német fasiszták igája alól, szétzúzta a földesurak és nagytőkések népellenes államhatalmát, megnyitotta dolgozó né-

pünk előtt a demokratikus fejlődés útját. A régi rend urai és védelmezői ellen vívott kemény küzdelmekben hatalomra jutva, a magyar munkásosztály, szövetségben a dolgozó parasztsággal, a Szovjetunió önzetlen támogatásával újjáépítette háborúban elpusztult országunkat. Évtizedes harcokban megedződött munkásosztályunk vezetésével, az 1919. évi szocialista forradalom tapasztalataival gazdagodva, a Szovjetunióra támaszkodva népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását, s országunk a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé. E küzdelem és országépítő munka már megvalósult eredményeit, országunk gazdasági és társadalmi szerkezetében végbement alapvető változásokat fejezi ki és a további fejlődés útját jelöli meg: a Magyar Népköztársaság alkotmánya.

I. Fejezet
A Magyar Népköztársaság

1. § Magyarország: népköztársaság.

2. § (1) A Magyar Népköztársaság a munkások és dolgozó parasztok állama.

(2) A Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé. A város és falu dolgozói választott és a népnek felelős küldöttek útján gyakorolják hatalmukat.

3. § A Magyar Népköztársaság állama védi a magyar dolgozó nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét, harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen, szervezi a társadalom erőit a szocialista építésre. A Magyar Népköztársaságban megvalósul a munkásság és a dolgozó parasztság szoros szövetsége a munkásosztály vezetésével.

II. Fejezet
A társadalmi rend

4. § (1) A Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van. Termelési eszközök magántulajdonban is lehetnek.

(2) A Magyar Népköztársaságban a népgazdaság irányító ereje a nép államhatalma. A dolgozó nép fokozatosan kiszorítja a tőkés elemeket, és következetesen építi a gazdaság szocialista rendjét.

5. § A Magyar Népköztársaság gazdasági életét állami népgazdasági terv határozza meg. Az államhatalom a társadalmi tulajdonban levő vállalatokra, az állami bankrendszerre, a mezőgazdasági gépállomásokra támaszkodva irányítja és ellenőrzi a népgazdaságot a termelőerők fejlesztése, a közvagyon növelése, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának állandó emelése és az ország véderejének fokozása érdekében.

6. § Az egész nép vagyonaként az állam és a közületek tulajdona: a föld méhének kincsei, az erdők, a vizek, a természeti erőforrások, a bányák, a jelentős ipari üzemek, a közlekedési eszközök – vasút, szárazföldi, vízi- és légiutak –, a bankok, a posta, a távíró, a távbeszélő, a rádió, az állam által szervezett mezőgazdasági üzemek: állami gazdaságok, gépállomások, öntözőművek stb. Az állam vállalatai látják el a külkereskedelmet, valamint a nagykereskedelmet; az állam irányítja az egész kereskedelmi forgalmat.

7. § (1) A Magyar Népköztársaság elismeri és biztosítja a dolgozó parasztok jogát a földhöz, és kötelességének tekinti, hogy állami gazdaságok szervezésével, mezőgazdasági gépállomásokkal, az önkéntes társulás és a közös munka alapján működő termelőszövetkezetek támogatásával elősegítse a mezőgazdaság szocialista fejlődését.

(2) Az állam elismeri és támogatja a dolgozóknak a kizsákmányolás ellen irányuló minden valóságos szövetkezeti mozgalmát.

8. § (1) A munkával szerzett tulajdont az állam elismeri és védi.

(2) A magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sértheti.

(3) Az öröklési jogot az alkotmány biztosítja.

9. § (1) A Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének alapja a munka.

(2) Minden munkaképes polgárnak joga, kötelessége és becsületbeli ügye, hogy képességei szerint dolgozzék.

(3) A dolgozók munkájukkal, munkaversenyben való részvételükkel, a munkafegyelem fokozásával és a munkamódszerek tökéletesítésével a szocialista építés ügyét szolgálják.

(4) A Magyar Népköztársaság megvalósítani törekszik a szocializmus elvét: „Mindenki képessége szerint, mindenkinek munkája szerint."

III. Fejezet
Az államhatalom legfelsőbb szervei

10. § (1) A Magyar Népköztársaság legfelsőbb államhatalmi szerve az országgyűlés.

(2) Az országgyűlés gyakorolja a népszuverenitásból folyó összes jogokat, meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit.

[...]

12. § (1) Az országgyűlés évenként legalább két ízben ül össze rendes ülésszakra.

(2) Az országgyűlést a képviselők egyharmadának írásbeli kérelmére vagy a Népköztársaság Elnöki Tanácsának határozata alapján össze kell hívni.

(3) Az országgyűlés tagjai sorából elnököt, két alelnököt és hat jegyzőt választ.

(4) Az országgyűlés üléseinek összehívásáról a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gondoskodik.

(5) Az országgyűlés működésének szabályait és tárgyalási rendjét ügyrendben állapítja meg.

13. § Az országgyűlés ülései általában nyilvánosak. Rendkívüli esetben az országgyűlés zárt ülés tartását is elhatározhatja.

14. § (1) A törvényhozás joga az országgyűlést illeti meg.

(2) Törvényt a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a Minisztertanács, továbbá bármely országgyűlési képviselő kezdeményezhet.

15. § (1) Az országgyűlés akkor határozatképes, ha a képviselőknek legalább fele jelen van.

(2) Határozatait az országgyűlés szótöbbséggel hozza.

(3) Az alkotmány megváltoztatásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

[...]

19. § (1) Az országgyűlés első ülésén tagjai sorából megválasztja a Népköztársaság Elnöki Tanácsát, amely elnökből, két helyettes elnökből, titkárból és tizenhét tagból áll.

(2) A Minisztertanács elnöke, elnökhelyettesei és tagjai a Népköztársaság Elnöki Tanácsába nem választhatók.

20. § (1) [...]

(2) A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az államigazgatási és a helyi államhatalmi szervek által hozott minden olyan jogszabályt, határozatot vagy intézkedést megsemmisíthet, illetőleg megváltoztathat, amely az alkotmányba ütközik, vagy sérti a dolgozó nép érdekeit.

(3) A Népköztársaság Elnöki Tanácsa feloszlathatja az államhatalomnak azt a helyi szervét, amelynek működése az alkotmányba ütközik, vagy a dolgozó nép érdekeit súlyosan veszélyezteti.

(4) Ha az országgyűlés nem ülésezik, az országgyűlés jogkörét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gyakorolja; az alkotmányt azonban nem változtathatja meg.

(5) A Népköztársaság Elnöki Tanácsa által alkotott jogszabályok törvényerejű rendeletek, amelyeket az országgyűlés legközelebbi ülésén be kell mutatni.

[...]

IV. Fejezet
Az államigazgatás legfelsőbb szerve

22. § Az államigazgatás legfelsőbb szerve a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa.

23. § (1) A Minisztertanács

a) a Minisztertanács elnökéből,

b) a Minisztertanács elnökhelyetteséből, illetőleg elnökhelyetteseiből,

c) az államminiszterből, illetőleg államminiszterekből és
d) a minisztériumokat vezető miniszterekből áll.
(2) A Minisztertanácsot, illetőleg egyes tagjait a Népköztársaság Elnöki Tanácsának javaslatára az országgyűlés választja meg és menti fel.
(3) Az országgyűlés ülésein a Minisztertanácsnak azok a tagjai is résztvehetnek és felszólalhatnak, akik nem országgyűlési képviselők.
[...]
25. § A Minisztertanács minden más államigazgatási szerv vagy az államhatalom helyi szervei által hozott minden olyan jogszabályt, határozatot vagy intézkedést megsemmisíthet, illetőleg megváltoztathat, amely az alkotmányba ütközik, vagy a dolgozó nép érdekeit sérti.
[...]
27. § (1) A Minisztertanács működéséért az országgyűlésnek felelős. Köteles munkájáról az országgyűlésnek rendszeresen beszámolni.
(2) A Minisztertanács elnöke (helyettese) és tagjai intézkedéseikért és magatartásukért egyénileg is felelősek. A felelősségrevonás módját külön törvény szabályozza.
[...]

V. Fejezet
Az államhatalom helyi szervei
29. § (1) A Magyar Népköztársaság területe államigazgatási szempontból megyékre, járásokra, városokra, községekre tagozódik. Nagyobb városok igazgatási kerületekre oszthatók.
(2) Az egyes igazgatási szervek területi változásait a Minisztertanács határozza meg.
30. § (1) Az államhatalom helyi szervei a megyei tanács, a járási tanács, a városi tanács, a községi tanács, a városi kerületi tanács.
(2) A helyi tanácsok tagjait az illető terület választópolgárai négy évi időtartamra – az országgyűlési képviselők választására megállapított alapelvek szerint – választják.
(3) A helyi tanácsok tagjait az illető terület választópolgárai a törvénynek megfelelően visszahívhatják.
31. § (1) A helyi tanácsok működésük területén az alkotmányosan hozott jogszabályok és a felsőbb szervek által meghatározott keretek között gyakorolják államhatalmi tevékenységüket.
(2) A helyi tanács:
a) vezeti a gazdasági, társadalmi és kulturális tevékenységet,
b) előkészíti a helyi gazdasági tervet és költségvetést, ellenőrzi ezek végrehajtását,
c) végrehajtja a törvényeket és a felsőbb rendeleteket,
d) irányítja és ellenőrzi az alárendelt államhatalmi és államigazgatási szerveket,
e) elősegíti az állami rend és a közvagyon védelmét,
f) oltalmazza a dolgozók jogait,
g) irányítja és ellenőrzi a helyi jellegű gazdasági vállalatok munkáját,
h) támogatja a dolgozók szövetkezeteit,
i) intézkedik a jogszabállyal hatáskörébe utalt minden ügyben.
(3) A helyi tanácsok működési körükben helyi rendeleteket hoznak, amelyek nem ellenkezhetnek a törvénnyel, törvényerejű rendelettel, a Minisztertanács, a miniszterek vagy a felsőbb tanácsok rendeleteivel. A helyi tanácsok rendeleteit a szokásoknak megfelelően kell közhírré tenni.
(4) A helyi tanácsok az alájuk tartozó tanácsoknak minden olyan rendeletét, határozatát vagy intézkedését, amely az alkotmányba vagy alkotmányosan hozott jogszabályba ütközik, megsemmisíthetik, illetőleg megváltoztathatják.
32. § (1) A helyi tanácsok munkájukban közvetlenül a lakosságra támaszkodnak, biztosítják a dolgozók tevékeny részvételét, kezdeményezését és ellenőrzését az államhatalom helyi gyakorlatában.

(2) A helyi tanácsok kötelesek a választóknak évenként legalább két ízben működésükről beszámolni.
[...]

VI. Fejezet
A bírói szervezet
36. § (1) A Magyar Népköztársaságban az igazságszolgáltatást a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, a felsőbíróságok, a megyei bíróságok és a járásbíróságok gyakorolják.
(2) A törvény az ügyek meghatározott csoportjaira nézve külön bíróságok létesítését is elrendelheti.
37. § A bíróságok hivatásos bírákból és népi ülnökökből alakított tanácsokban ítélkeznek. A törvény e szabály alól kivételt engedhet.
38. § A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága elvi irányítást gyakorol az összes bíróságok bírói működése és ítélkezése tekintetében. A Legfelsőbb Bíróság irányelveket állapíthat meg és elvi döntéseket hozhat, amelyek a bíróságok számára kötelezők.
39. § (1) A Magyar Népköztársaságban a bírói tisztségeket választás útján töltik be; a megválasztott bírák visszahívhatók.
(2) A Legfelsőbb Bíróság és a felsőbíróságok bíráit ötévi időtartamra, a megyei bíróságok és a járásbíróságok bíráit háromévi időtartamra választják.
(3) A Legfelsőbb Bíróság elnökét és bíráit, valamint a felsőbíróságok elnökeit az országgyűlés választja.
(4) A bírák működésükről választóiknak beszámolni kötelesek.
[...]

VII. Fejezet
Az ügyészség
42. § (1) A törvényesség megtartása felett a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyésze őrködik.
(2) A legfőbb ügyész e jogkörében ügyel arra, hogy a minisztériumok, az alájuk rendelt hatóságok, hivatalok, intézmények és egyéb szervek, az államhatalom helyi szervei, valamint a polgárok a törvényeket megtartsák.
(3) A legfőbb ügyész gondoskodik arról, hogy a Magyar Népköztársaság rendjét, biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető mindennemű cselekmény következetesen üldöztessék.
[...]

VIII. Fejezet
Az állampolgárok jogai és kötelességei
45. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja polgárai számára a munkához való jogot és a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazást.
(2) E jogot a Magyar Népköztársaság a népgazdaság termelő erőinek tervszerű fejlesztésével és a népgazdasági terven alapuló munkaerő-gazdálkodással valósítja meg.
46. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a dolgozóknak a pihenéshez és üdüléshez való jogát.
(2) E jogot a Magyar Népköztársaság a törvényes munkaidő, a fizetéses szabadság és a dolgozók üdülésének megszervezése útján valósítja meg.
47. § (1) A Magyar Népköztársaság védi a dolgozók egészségét és segíti a dolgozókat munkaképtelenségük esetén.
(2) A Magyar Népköztársaság ezt a védelmet és segítséget széles körű társadalombiztosítással és az orvosi ellátás megszervezésével valósítja meg.
48. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát.
(2) A Magyar Népköztársaság ezt a jogot a népművelés kiterjesztésével és általánossá téte-

lével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, közép- és felsőfokú oktatással, a felnőtt dolgozók továbbképzésével és az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

49. § (1) A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek.

(2) A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti.

(3) A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.

50. § (1) A Magyar Népköztársaságban a nők a férfiakkal egyenlő jogokat élveznek.

(2) A nők egyenjogúságát szolgálják: munkafeltételeiknek a férfiakéval azonos módon való biztosítása, a terhesség esetére a nőknek járó fizetett szabadság, az anyaság és a gyermek fokozott törvényes védelme, továbbá az anya- és a gyermekvédelmi intézmények rendszere.

51. § A Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét.

52. § A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére; következetesen védelmezi az ifjúság érdekeit.

53. § A Magyar Népköztársaság hathatósan támogatja a dolgozó nép ügyét szolgáló tudományos munkát, valamint a nép életét, harcait, a valóságot ábrázoló, a nép győzelmét hirdető művészetet, s minden rendelkezésre álló eszközzel elősegíti a néphez hű értelmiség kifejlődését.

54. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát.

(2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.

55. § (1) A Magyar Népköztársaság a dolgozók érdekeinek megfelelően biztosítja a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot.

(2) Az állam e jogok érvényesítésére a dolgozók rendelkezésére bocsátja a szükséges anyagi eszközöket.

56. § (1) A Magyar Népköztársaság a dolgozók társadalmi, gazdasági, kulturális tevékenységének fejlesztése érdekében alkotmányosan biztosítja az egyesülési jogot.

(2) A Magyar Népköztársaság feladatainak ellátásában az öntudatos dolgozók szervezeteire támaszkodik. A népi demokrácia rendjének védelme, a szocialista építésben való fokozott részvétel, a kulturális nevelőmunka kiszélesítése, a nép jogainak megvalósítása és a nemzetközi szolidaritás ápolása céljából a dolgozók szakszervezeteket, demokratikus női és ifjúsági, valamint egyéb tömegszervezeteket létesítenek, és ezek erőit a demokratikus Népfrontban fogják össze. E szervezetekben megvalósul az ipari, mezőgazdasági s értelmiségi dolgozók szoros együttműködése és demokratikus egysége. A nép demokratikus egységére támaszkodó és élcsapata által irányított munkásosztály az állami és társadalmi tevékenység vezető ereje.

57. § A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok személyi szabadságát és sérthetetlenségét, a levéltitok és a magánlakás tiszteletben tartását.

58. § (1) A Magyar Népköztársaság a szabadságjogokat a területén lakó minden dolgozó számára biztosítja.

(2) Azok az idegen állampolgárok, akiket demokratikus magatartásukért, a népek felszabadítása érdekében kifejtett tevékenységükért üldöznek, a Magyar Népköztársaságban menedékjogot élveznek.

59. § A Magyar Népköztársaság polgárainak alapvető kötelessége: a nép vagyonának megvédése, a társadalmi tulajdon megszilárdítása, a Magyar Népköztársaság gazdasági erejének fokozása, a dolgozók életszínvonalának emelése, műveltségük gyarapítása és a népi demokrácia rendjének megerősítése.

60. § A Magyar Népköztársaság polgárainak megtisztelő kötelessége, hogy általános védkötelezettség alapján katonai szolgálatot teljesítsenek.

61. § (1) A haza védelme a Magyar Népköztársaság minden polgárának szent kötelessége.

(2) A hazaárulást, a katonai eskü megszegését, az ellenséghez való átpártolást, a kémkedést, az állam katonai hatalmának minden csorbítását, mint a hazának és a dolgozók ügyének elárulását, a törvény a legszigorúbban bünteti.

IX. Fejezet
A választások alapelvei

62. § (1) Az országgyűlési képviselőket a Magyar Népköztársaság választópolgárai általános, egyenlő és közvetlen választójog alapján, titkos szavazással választják.

(2) A megválasztott képviselők kötelesek választóiknak működésükről beszámolni.

(3) A választópolgárok a megválasztott országgyűlési képviselőket visszahívhatják.

63. § (1) A választójog a Magyar Népköztársaság minden nagykorú polgárát megilleti.

(2) A dolgozó nép ellenségeit és az elmebetegeket a törvény a választójogból kirekeszti.

64. § A választásokon minden szavazásra jogosult polgárnak egy szavazata van. Minden szavazat egyenlő.

65. § Országgyűlési képviselővé mindenki megválasztható, akinek választójogosultsága van.

66. § Az országgyűlési képviselők választásáról és visszahívásának részleteiről külön törvény rendelkezik.

X. Fejezet
A Magyar Népköztársaság címere, zászlaja és fővárosa

67. § A Magyar Népköztársaság címere: kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, kerek világoskék mezőben kalapács és búzakalász; a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsátó ötágú vörös csillag, alján redőzött piros-fehér-zöld színű szalag.

68. § A Magyar Népköztársaság zászlaja piros-fehér-zöld színű, közepén a Magyar Népköztársaság címerével.

69. § A Magyar Népköztársaság fővárosa: Budapest.

XI. Fejezet
Zárórendelkezések

[...]

TVHGY 1950. 3–9. P.

KIÁLTVÁNY

543.

1919

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS ÉS A MAGYAR SZOCIALISTA PÁRT KIÁLTVÁNYA

MINDENKIHEZ!

Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat.

A polgári világ teljes összeomlása, a koalíciós kormányzás csődje kényszeríti rá Magyarország munkásságát és parasztságát erre a döntő lépésre. A kapitalista termelés összeomlott, a munkásság nem hajlandó többé a nagytőkések és nagybirtokosok igájába hajtani a fejét. Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.

Ugyanakkor külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párizsi békekonferencia úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti, és ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását végképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktatúrája, a munkások és földmívesszegények uralma.

A proletárság diktatúrájának döntő alapföltétele a proletárság teljes egysége. Éppen ezért a történelmi szükség parancsára teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja.

E két párt helyett egyetlen proletárpárt fogadja magába ezután az ország minden dolgozó férfiát ás asszonyát: a Magyar Szocialista Párt.

A kormányhatalmat e párt megbízásából Forradalmi Kormányzó tanács veszi át.

E tanács kötelessége lesz a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok országos kiépítése. A törvényhozói, végrehajtói és bíráskodó hatalmat a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok diktatúrája gyakorolja.

Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. A forradalmi kormányzó tanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus és kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.

Kimondja a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok és a közlekedési vállalatok szocializálását. A földreformot nem törpebirtokokat teremtő földosztással, hanem szocialista termelőszövetkezetekkel hajtja végre.

Az árdrágítókat, az élelmiszeruzsorásokat, a tömegek éhségének és rongyosságának spekulációs haszonélvezőit irgalmatlan kíméletlenséggel üldözi.

Vasfegyelmet követel. Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira csakúgy, mint a fosztogatás brigantijaira.

Hatalmas proletárhadsereget szervez, amellyel a munkásság és parasztság diktatúráját érvényre juttatja a magyar kapitalistákkal és nagybirtokkal szemben csakúgy, mint a román bojárokkal és a cseh burzsoákkal szemben.

Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet kormánnyal, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletárjainak. Testvéri üdvözletét küldi Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának, egyben pedig fölszólítja őket, hogy ne tűrjék egy pillanatig sem a kapitalista kormányaik gaz rablóhadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Fegyveres szövetségre hívja föl Csehország, Románia és Szerbia meg Horvátország munkásait és földmíveseit a burzsoák, a bojárok, a nagybirtokosok és a dinasztiák ellen. Fölszólítja Német–Ausztria munkásait, hogy kövessék a magyar munkásság példáját, szakítsanak végleg Párizzsal, szövetkezzenek Moszkvával. Állítsák föl a Tanácsköztársaságot, és fegyverrel a kezükben szálljanak szembe a hódító imperialistákkal.

A Magyarországi Szocialista Párt és Forradalmi Kormányzó tanács felismeri, mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a magyar munkásságnak, ha elindul ezen a bátor és nagyszerű úton. Háborút kell viselnünk élelmünk és bányáink felszabadításáért, harcot kell vívnunk proletártestvéreink szabadságáért és a magunk létéért. Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az úton. És mégis rá kell lépnünk, és mégis rá merünk lépni, mert bízunk a magyar proletárság hősiességében és áldozatkészségében. Rá kell lépnünk, mert csakis így vihetjük győzelemre a szocializmus világot megváltó ügyét.

Minden munkást és földmívest felszólítunk, hogy dolgozzon, termeljen vagy álljon be a proletárhadseregbe, verejtékével vagy vérével áldozni az eszme diadaláért.

Bármi várjon ránk, a szocializmus ügyének győznie kell! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság!

Budapest, 1919. március 21-én.

A Magyarországi Szocialista Párt

A Forradalmi Kormányzó Tanács

BK 1919. MÁRCIUS 24. 61. SZ. 1. P.

TÖRVÉNY

544.

1953

I. TÖRVÉNY

JOSZIF VISSZÁRIONOVICS SZTÁLIN GENERALISSZIMUSZ EMLÉKÉNEK MEGÖRÖKÍTÉSÉRŐL

Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs, generalisszimusz, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke 1953. március 5-én eltávozott az élők sorából. Azok közé a világot átalakító nagy férfiak közé tartozott, akik a legtöbbet tettek nemcsak saját népük és államuk felvirágoztatásáért, hanem az egész emberiség haladásáért is, a világ minden dolgozójának felszabadításáért és boldogulásáért.

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya kimondja:

„A nagy Szovjetunió fegyveres ereje felszabadította országunkat a német fasiszták igája alól, szétzúzta a földesurak és nagytőkések népellenes államhatalmát, megnyitotta dolgozó népünk előtt a demokratikus fejlődés útját."

A hazánkat felszabadító Szovjetuniót és fegyveres erejét Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs vezette. Elsősorban neki köszönhetjük azt az önzetlen segítséget, amelyben a nagy Szovjetunió szakadatlanul részesítette a Magyar Népköztársaságot. Elsősorban neki köszönhetjük, hogy népünk, a Szovjetunió támogatásával, sikeresen védelmezve békéjét és függetlenségét, eredményesen rakja le a szocializmus alapjait Magyarországon.

Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs neve, műve és tanítása eltéphetetlenül összeforrt hazánk történelmével. A magyar nemzet függetlensége, a magyar nép szabadsága, a magyar dolgozók felemelkedése eltéphetetlenül összeforrt azzal, amit Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs a szovjet nép, az egész haladó emberiség számára alkotott.

Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs emléke iránti tisztelet és kegyelet nagy tanításaihoz való rendíthetetlen hűség kifejezéséül az Országgyűlés a következő törvényt alkotja:

1. § Az Országgyűlés Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs emlékét, a magyar nép felszabadítása, a magyar nemzet függetlenségének kivívása és biztosítása, a magyar dolgozók politikai, gazdasági, kulturális felemelkedése körül szerzett elévülhetetlen érdemeiért, a magyar nép el nem múló hálájának tanúbizonyságául törvénybe iktatja.

TVHGY 1953. 3. P.

A SZÖVETSÉGES KÖZPONTI INTÉZŐ BIZOTTSÁG RENDELETE

545.

1919

A SZÖVETSÉGES KÖZPONTI INTÉZŐ BIZOTTSÁG 1. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZHATALOMMAL VISSZAÉLÉS MEGTORLÁSÁRÓL

1. § A kommunizmus erkölcse az egyéni érdeknek az önfeláldozásig menő háttérbe szorítását követeli a proletár közérdek szolgálatában azoktól, akikre a munkásság bizalma a tanácshatalom gyakorlását ruházta. Ez okból a proletárállam büntető hatalmának teljes szigorúságával sújt le azokra, akik a közhatalommal kicsinyes egyéni érdekből visszaélnek.

2. § Bűntettet követ el, a Tanácsköztársaság központi vagy helyi igazgatási szervének (munkás-, katona- és földmíves tanácsok, intézőbizottságok, népbiztosságok) az a tagja vagy alkalmazottja, aki a reáruházott közhatalmat vagy hivatali befolyását felhasználva – közvetlenül vagy közvetve – az élelmezés, ruházkodás, lakás vagy bármely más szükséglet kielégítése tekintetében magának vagy másnak a közellátás szabályszerű mértékét meghaladó bárminemű előnyt szerez vagy elfogad, továbbá aki ilyen előny szerzése céljából

közbenjár, mindenki, aki ilyen előnyt elfogad, tudva azt, hogy az az első pontban meghatározott bűncselekményből származik.

3. § A bűnöző fölött a forradalmi törvényszék ítél.

A forradalmi törvényszék az elítéltet a kiszabott szabadságvesztésen, pénzbüntetésen vagy kényszermunkán felül a közszolgálatból minden kárpótlás nélkül elbocsáthatja, és az illetőt az eset körülményeihez képest határozott időtartamra vagy véglegesen mindennemű közhivatal viselésére alkalmatlannak nyilváníthatja.

4. § Mindenki, aki a jelen rendeletben ütköző bűncselekményről tudomást szerez, köteles azt följelenteni. A följelentés a forradalmi törvényszékhez intézendő, avagy a szövetséges központi intéző bizottság ellenőrző bizottságához.

Budapest 1919. évi június 30-án.

A Szövetséges Központi Intéző Bizottság

TK 1919. JÚLIUS 2. 81. SZ. 1. P.

ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZAT

546.

1956

AZ ORSZÁGGYŰLÉS 1. SZÁMÚ HATÁROZATA

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐK MUNKÁJÁRÓL

I.

Népköztársaságunk Alkotmánya mint országunk alaptörvénye rögzíti, hogy hazánkban az országgyűlés a dolgozók teljhatalmának megtestesítője; a dolgozó nép által a teljes demokratizmus alapján választott legfelsőbb államhatalmi szerv. Az Alkotmány értelmében minden állami szervünk alá van rendelve az országgyűlésnek, és annak irányítása mellett kell tevékenykednie. Alaptörvényünk megköveteli, hogy országgyűlésünk „gyakorolja a népszuverenitásból folyó összes jogokat, meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit". Ennek megfelelően feladatkörébe tartozik, hogy állást foglaljon a bel- és külpolitika jelentős kérdéseiben, meghatározza az állami munka alapvető irányvonalát. Legfontosabb feladata a törvényalkotás; feladatköre azonban nem merülhet ki ebben, tevékenyen részt kell vennie a törvények végrehajtásának biztosításában, az egész államszervezet munkájának ellenőrzésében; mozgósítania kell az ország lakosait a törvényeinek végrehajtására.

Alkotmányunk e tételeinek törvénybe iktatásánál sikerrel alkalmaztuk a nagy Szovjetunió államépítő munkájának történelmi tapasztalatait, és büszkén valljuk azt is, hogy a legfelsőbb államhatalom gyakorlásának ez a mélyen demokratikus formája nem idegen haladó történelmi hagyományainktól sem. Ilyennek tekinthetjük az 1848/49. évi forradalmi országgyűlés teljhatalmát abban az időben, amikor az öntudatára ébredt nemzet fegyveresen fordult szembe a Habsburg elnyomókkal. Országgyűlésünk múltán tekinti történelmi elődjének az 1919-es dicső proletárdiktatúra legfelsőbb államhatalmi szervezetét. Lényegében hasonló formák elevenedtek fel az ország felszabadításával egy időben, az ideiglenes nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány felépítésében, egymáshoz való viszonyában is.

Az Alkotmány életbelépése óta eltelt csaknem hét esztendő alatt országgyűlésünk a Magyar Dolgozók Pártjának irányt mutató segítségére támaszkodva eredményes munkát végzett. Kijelölte a gazdasági szervező munka legfőbb kereteit. Törvényalkotó munkája nyomán társadalmi életünk mind szélesebb területein a dolgozók érdekeinek megfelelő szocialista jogszabályok szolgálják a szocializmus építésének ügyét. E jelentős eredmények ellenére országgyűlésünk eddigi munkájában nem valósultak meg kellőképpen azok a követelmények, amelyeket Alkotmányunk a legfelsőbb államhatalmi szerv működésével szemben támaszt. Az országgyűlés megállapítja: az eddigieknél nagyobb mértékben kell felhasználnunk Alkotmányunk demokratikus alapelveit arra, hogy kibontakoztassuk a dolgozó nép államépítő tevékenységét.

II.

Az országgyűlés további munkájában a következő irányelveket kívánja érvényesíteni:

1. A dolgozó nép összességét érintő minden alapvető kérdést törvényben kell szabályozni. Ennek megfelelően feltétlenül szükséges a törvényhozó tevékenység kiszélesítése olyan értelemben, hogy az állampolgárok alapjogait és lényeges kötelességeit érintő jogszabályok törvények formájában kerüljenek megalkotásra.

2. Jelentősen ki kell bővíteni az országgyűlés irányító, ellenőrző tevékenységének körét. Az országgyűlés napirendjére kell tűzni mindazokat az országos jelentőségű kérdéseket, amelyeknek rendezése meghatározza gazdasági, politikai, kulturális életünket és fejlődésünket.

3. Mind a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, mind a Minisztertanácsnak rendszeresen be kell számolnia az országgyűlés előtt. Így nyílik mód arra, hogy a nép küldöttei alkotó vita során hozzájáruljanak a kormányzás helyes irányvonalának meghatározásához.

4. Az országgyűlés Alkotmányból folyó kötelessége, hogy legfelsőbb fokon biztosítsa a szocialista törvényesség megtartását. Érvényt kell szerezni annak az alkotmányos rendelkezésnek, hogy mind a Legfelsőbb Bíróság elnöke, mind a legfőbb ügyész évenként legalább egyszer beszámoljanak tevékenységükről az országgyűlés ülésén. Különös gondot kell fordítani a szocialista törvényesség követelményeire az államigazgatási szervek ellenőrzése és beszámolóik megtárgyalása során.

[...]

IV.

Az országgyűlés munkájának megjavításához elválaszthatatlanul hozzátartozik a képviselők eddigi munkájának alapvető megváltoztatása, és azoknak a jogi biztosítékoknak a tényleges alkalmazása is, amelyek lehetővé teszik a képviselők jogainak érvényesítését:

1. Az országgyűlési képviselők tartsanak az eddiginél szorosabb kapcsolatot választóikkal, foglalkozzanak gondosan azok javaslataival, panaszaival. Képviselői munkájuk során segítsék választókerületük sajátos problémáinak elintézését. Rendszeresen számoljanak be választóiknak mind az országos, mind a helyi politikai életben végzett munkájukról.

Tartsák meg fogadóóráikat, és más módon is mélyítsék el a lakossággal való kapcsolataikat. A választóknak és a képviselőknek ez a széles és sokoldalú együttműködése biztosíthatja az országgyűlés éltető tömegbázisát.

2. Az országgyűlési képviselők eredményes munkájának feltétele, hogy alaposan ismerje választókerülete problémáit, vegyen részt az ott működő tanácsok munkájában. A képviselők kötelesek folyamatosan együttműködni a dolgozó nép állami és társadalmi szervezeteivel, elősegíteni a szocialista törvényesség és az állami fegyelem megszilárdítását, a párt- és kormányhatározatok végrehajtását.

3. Az összes állami és társadalmi szervezetek kötelesek az országgyűlési képviselőket a dolgozó nép érdekében végzett munkájukban a legnagyobb felelősségérzettel támogatni és őket választóik megbízatásának teljesítéséhez segíteni.

4. A képviselők által választókerületeikben végzett munkájuk kiszélesítésére, a helyi tapasztalatok összegyűjtésére, a választók között végzett munka összehangolására megyénként képviselői csoportokat kell alakítani, amelyek a helyi pártszervek segítségével és a Hazafias Népfront szerveire támaszkodva, az általuk megválasztott vezetőség irányítása mellett elmélyítik a lakossággal való együttműködést, biztosítják az országgyűlés elnökével való folyamatos kapcsolatot.

5. Az országgyűlés elnökének gondoskodnia kell arról, hogy a képviselők kellőképpen tájékozódhassanak a bel- és külpolitikai kérdésekben. Lehetővé kell tenni, hogy megismer-

hessék a munkájukkal összefüggő hazai és külföldi irodalmat, tanulmányozhassák az erre vonatkozó statisztikai adatokat. Ennek megoldása érdekében felül kell vizsgálni az országgyűlési könyvtár és az országgyűlés között fennálló kapcsolatot. [...]
TVHGY 1956. 19–29. P.

TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET

547.

1950
1. SZÁMÚ TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET

AUGUSZTUS 20. NAPJÁNAK A NÉPKÖZTÁRSASÁG ÜNNEPÉVÉ NYILVÁNÍTÁSÁRÓL
A Magyar Népköztársaság Alkotmánya az 1949. évi augusztus 20. napján lépett hatályba.

Az Alkotmány fejezi ki és rögzíti le azoknak az alapvető gazdasági és társadalmi változásoknak az eredményeit, amelyeket országunk a nagy Szovjetunió fegyveres ereje által történt felszabadítása óta elért, és az Alkotmány jelöli ki továbbfejlődésünk irányát is a szocializmus felé vezető úton. Augusztus 20. napja tehát a dolgozó magyar nép életében történelmi jelentőségű fordulópont. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli:

1. § Augusztus 20. napja nemzeti ünnep: a Magyar Népköztársaság Alkotmányának ünnepe.

2. § Jelen törvényerejű rendelet végrehajtásáról a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa gondoskodik.
TVHGY 1950. 43. P.

548.

1950
10. SZÁMÚ TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET

ÁPRILIS 4-ÉNEK, MAGYARORSZÁG FELSZABADULÁSA NAPJÁNAK
NEMZETI ÜNNEPPÉ NYILVÁNÍTÁSÁRÓL

1. § 1945. április 4. a legdöntőbb fordulat Magyarország ezeréves történetében és a magyar nép küzdelmekben gazdag életében, mint az a nap, amelyen a dicsőséges Szovjet Hadsereg kiűzte országunk területéről a német fasiszták és magyar csatlósaik utolsó hordáit, felszabadította az egész ország területét az idegen imperialista megszállás és az elnyomás alól, megnyitotta az utat hazánk igazi függetlenségének megteremtésére, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megvalósítására, a népi demokratikus államhatalom kiharcolására, a szocializmus építésére.

2. § Április 4. a magyar nép soha el nem múló hálájának, forró szeretetének, a baráti és szövetségi hűségnek az ünnepe felszabadítója, példaképe, függetlenségének oltalmazója, a béke legfőbb őre és legerősebb támasza a Szovjetunió, a dicsőséges Szovjet Hadsereg, népünk és a haladó emberiség tanítója s igaz barátja, a nagy Sztálin iránt.

3. § Április 4. nemzeti ünnep, Magyarország legnagyobb nemzeti ünnepe, a magyar felszabadulás, a megbonthatatlan szovjet–magyar barátság napja.
TVHGY 1950. 53. P.

549.

1950
37. SZÁMÚ TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET

NOVEMBER 7. NAPJÁNAK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM
ÉVFORDULÓJÁNAK ÁLLAMI ÜNNEPPÉ NYILVÁNÍTÁSÁRÓL

1917. november 7. napján Oroszország munkásosztálya, szövetségben a dolgozó parasztsággal és az elnyomott népekkel, Lenin és Sztálin dicső bolsevik Pártja vezetésével, megdöntötte a kapitalizmust, s a földkerekség egyhatodán megteremtette a világ első szocialista államát: a Szovjetuniót.

1917. november 7. napja a világtörténelem legnagyobb fordulópontja. A nagy októberi szocialista forradalom az emberiség történetében először hozott létre olyan államot, amely megszüntette az ember ember általi kizsákmányolását. Az októberi forradalom szülötte a Szovjetunió, az első olyan állam, amely nemzetközi kapcsolatainak alapjává a népek egyenjogúságon nyugvó együttműködését, a nemzeti függetlenség tiszteletben tartását, a béke védelmét tette. A Szovjetunió a világ népeinek reménysége, támasza és példaképe a békéért, a függetlenségért, a szocializmusért vívott küzdelemben.

A nagy októberi szocialista forradalom évfordulója a magyar nép ünnepe is. Az októberi forradalom győzelméből született Szovjetuniónak köszönhetjük hazánk felszabadulását, nemzeti függetlenségünk megvalósítását, a népi demokratikus államhatalom kivívását. A Szovjetuniónak köszönhetjük, hogy megvalósíthatjuk hazánkban is az októberi forradalom nagy eszményeit: a kizsákmányolás minden fajtájának megszüntetését, a dolgozó nép teljes felszabadítását, a szocializmust. November 7. napja a magyar nép számára is a győzelmes szocializmus, a dolgozók nemzetközi szolidaritása, a felszabadító Szovjetunió és a nagy Sztálin iránt érzett hála ünnepe. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli: november 7. napja a nagy októberi szocialista forradalom évfordulója, a Magyar Népköztársaság állami ünnepe.
TVHGY 1950. 136. P.

550.

1950
A NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSÁNAK 26. SZÁMÚ
TÖRVÉNYEREJŰ RENDELETE

AZ ORSZÁG TERÜLETÉNEK ELHAGYÁSÁRA VONATKOZÓ
BÜNTETŐ RENDELKEZÉSEK KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL
HONVÉDELMI MINISZTER
01897/Min. Ir. – 1950. sz.
SZIGORÚAN TITKOS!
Tárgy: A Népköztársaság Elnöki Tanácsának
1950. évi 26. sz. törvényerejű rendeletének kihirdetése.
698. nyt. szám

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 26. számú törvényerejű rendeletét az alábbiakban szó szerint közlöm:

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 26. számú törvényerejű
rendelete
az ország területének elhagyására vonatkozó büntető rendelkezések kiegészítéséről.

1. § (1) A katonai büntetőbíráskodás alá tartozó az a személy (a Néphadsereg, az Államvédelmi Hatóság, az Államrendőrség tagja, letartóztató intézeti alkalmazott), aki külföldre szökik, vagy a szökést megkísérli, életfogytig tartó börtönnel büntetendő.

(2) Ugyanígy büntetendő az a polgári személy is, aki repülőgépet vagy bármilyen más

légi járóművet engedély nélkül szándékosan külföldre vezet, vagy azon, a jármű személyzetének tagjaként engedély nélkül szándékosan külföldre távozik, vagy e cselekmények bármelyikét megkísérli.

(3) Ha az (1) és (2) bekezdésben meghatározott bűntettet csoportosan vagy felfegyverkezve követik el, a büntetés halál.

2. § Aki az 1. §-ban meghatározott bűntett elkövetéséhez szükséges vagy azt könnyítő előfeltételeket biztosítja, az ahhoz szükséges eszközöket vagy kellékeket megszerzi, illetőleg a bűntett véghezvitelére alkalmassá teszi, az elkövetésre nézve megállapodik, vagy a bűntett véghezvitelét előkészítő bármilyen más cselekményt hajt végre, tíz évig terjedhető börtönnel büntetendő.

3. § (1) Az 1. §-ban meghatározott bűntett tettesének vele egy háztartásban élő vagy általa eltartott felnőttkorú hozzátartozóját (1950. II. tv. 29. §) öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig a hozzátartozó a bűntett elkövetéséről tudott, és arról a hatóságnak haladéktalanul jelentést nem tett, tíz évig terjedhető börtönnel kell büntetni.

(2) Nem büntethető az a hozzátartozó, akinek feljelentése folytán az 1. §-ban meghatározott bűntett elkövetése elmaradt.

4. § (1) Az 1–3. §-ok eseteiben a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának a felfüggesztését ki kell mondani.

(2) Az 1. és 2. § eseteiben a 3. § (1) bekezdésének második tétele esetében az elkövető egész vagyonának elkobzását minden esetben el kell rendelni, a 3. § (1) bekezdésének első tétele esetében pedig az eset körülményeihez képest teljes vagy részleges vagyonelkobzást lehet kimondani.

(3) Az elkobzást akkor is el lehet rendelni, ha a bűnvádi eljárást a terhelt halála, távollétе vagy más ok miatt megindítani vagy folytatni nem lehet. Az eljárásra a katonai büntetőbíráskodás körében is a bűnvádi eljárásról szóló 1896: XXXIII. Tv. (Bp.) 477. §-át kell alkalmazni.

5. § E törvényerejű rendeletben meghatározott bűntettek miatt az eljárás mind a katonai, mind a polgári személyek tekintetében a budapesti katonai törvényszék kizárólagos hatáskörébe és illetékessége alá tartozik.

Budapest, 1950. évi július 12-én.

Rónai Sándor s. k.
a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke
Szabó Piroska s. k.
a Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkára

Utasítom, hogy a rendeletben foglaltakat alakulata előtt hirdesse ki, és tegye iskolázás tárgyává úgy, hogy arról alakulata minden tagja tudomással bírjon.

A kihirdetés alkalmával hívja fel a figyelmet a kötelező katonai titoktartásra.

A kihirdetés teljesmérvű megtörténtét a rendelettel ellátott összes alakulatok f. évi augusztus hó 20-ig bezárólag a Honvédelmi Miniszter Irodája útján „Gy" jelzéssel közvetlenül jelentsék.

Kapják: HVK., Fcsfségek, Fe. Pk-k, csapattestek ö. zlj-ig bezárólag, iskolák, intézetek, pságok.

Budapest, 1950. évi július 20-án.

Nógrádi Sándor altábornagy s. k.
Honvédelmi Miniszterhelyettes

(A törvényerejű rendelet szövegét nem hozták nyilvánosságra. A *Magyar Közlöny*ben az 1950: 26. sz. tvr. A magyar Nemzeti Bankról szólt.)

IRATOK I. 296–297. P.

551.

PESTI JÁNOS OSZTÁLYVEZETŐ ELVTÁRSNAK
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁSI OSZTÁLY

Mellékelem a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 26. számú törvényerejű rendeletét. Tekintettel arra, hogy ez a rendelet a Hivatalos Lapban egyelőre közzététe nem lesz, viszont alkalmazásra kerül, gondoskodni kell arról, hogy a rendeletben érintett személyek előtt annak hirdetése megtörténjék.

A rendelet a kihirdetés módjára vonatkozó bizalmas utasítással együtt a lehető legbizalmasabb módon (posta mellőzésével) küldjük le az országos intézetekhez és a megyei bírósági fogházakhoz. A járásbírósági fogházaknál szolgálatot teljesítők előtt a megyei bírósági fogház parancsnoka hirdeti ki a rendeletet.

A rendelet kihirdetésére össze kell hívni mindazokat, akik alkalmazottak, akik a szóban forgó intézetben teljesítenek szolgálatot, és katonai büntetőbíráskodás alá tartoznak.

Gondoskodni kell arról, hogy mindazok előtt, akik betegség, szabadság vagy egyéb ok miatt a kihirdetésnél nincsenek jelen, későbbi kihirdetés pótlólag megtörténjék. Ugyanígy gondoskodni kell arról, és ez különösen fontos, hogy minden új alkalmazott előtt, aki a jövőben a testületnél szolgálatba lép, a kihirdetés megtörténjék. Az operatív csoport és a területi előadók ezt vizsgálataik során ellenőrizzék.

A kihirdetés után az intézetek parancsnokai magyarázzák is meg az új törvényerejű rendeletet. Különösen hívják fel a figyelmet az 1. § 1. és 3. bekezdésére és a 3. §-ra. Mutassanak rá az új törvényerejű rendelet politikai jelentőségére. Akire a népi demokrácia a dolgozó nép fegyveres védelmét bízza, és aki ezzel a megtisztelő bizalommal visszaél, és külföldre akar szökni, aljas hazaáruló, aki ellen a legsúlyosabb büntetés kiszabása is indokolt.

Világítsák meg a parancsnokok azt is, hogy a külföldre szökés vagy annak kísérlete rendkívül súlyos következményekkel jár a 3. § értelmében a tettessel egy háztartásban élő vagy általa eltartott felnőttkorú hozzátartozójára nézve. Az ilyen hozzátartozó 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő még akkor is, ha tettes szökéséről egyáltalán nem is tudott. Önmagában tehát az a tény, hogy a tettessel egy háztartásban élő vagy általa eltartott hozzátartozó, maga után vonja ezt a súlyos büntetést. De még ennél is súlyosabb a büntetés – 10 évig terjedhető börtön –, ha a hozzátartozó tudott a tervezett szökésről annak megtörténte előtt, és erről a hatóságnak jelentést nem tett. A népi demokrácia a köz érdekét mindennél fontosabbnak tartja, ennek minden egyéb érdeket alá kell rendelni. Éppen ezért büntetlenséget biztosít a rendelet az olyan hozzátartozónak, aki a tervezett szökésről feljelentést tett, és feljelentése folytán a bűncselekmény elkövetése elmaradt (3. § 3. bekezdés).

A kihirdetésnél a parancsnokok mondják meg, az alkalmazottak közöljék a velük egy háztartásban élő vagy általa eltartott felnőttkorú hozzátartozóikkal ezeket a rendelkezéseket, de ugyanakkor közöljék azt is, hogy sem az alkalmazottak, sem hozzátartozói a kihirdetett rendelkezéseket senki másnak továbbadni nem jogosultak, és ha ez mégis megtörténnék, úgy ezért bűnvádi felelősség fogja őket terhelni.

A mellékelt rendeletet leírás után kérem vissza.

A bizalmas utasítást aláírás céljából hozzám bemutatni.

Budapest, 1950. július hó 25.

Dr. Tímár István

IRATOK I. 304–306. P.

KORMÁNYRENDELET

552.

A KORMÁNY 3610/1949. (IV. 23.) SZÁMÚ RENDELETE

A MÁJUS 1-JEI NEMZETI ÜNNEP MEGHIRDETÉSE TÁRGYÁBAN

A magyar köztársaság kormánya az 1948: LLVI. tc. 1. §-a alapján a következőket rendeli:

1. § Május hó 1. napja nemzeti ünnep.

2. § E rendelet kihirdetése napján lép hatályba.

TVHGY 1949. 310. P.

MINISZTERTANÁCSI HATÁROZAT

553.

1003/1951. (III. 10.) SZÁMÚ MINISZTERTANÁCSI HATÁROZAT

MÁRCIUS HÓ 15. NAPJÁRÓL

Március hó 15. napja rendes munkanap. Az alsó-, közép- és felsőfokú tanintézetekben a tanítás (előadás) ezen a napon szünetel. A jelen határozatot az érdekelt miniszterek hajtják végre.

TVHGY 1951. 379. P.

554.

1010/1951. (V. 16.) SZÁMÚ MINISZTERTANÁCSI HATÁROZAT

ÚRNAPJÁNAK MUNKANAPPÁ NYILVÁNÍTÁSÁRÓL

Úrnapja, ebben az évben május hó 24. napja, rendesen munkanap.

Tanítás az általános iskolákban és a középfokú tanintézetekben ezen a napon szünetel. A jelen határozatot az érdekelt miniszterek hajtják végre.

TVHGY 1951. 387–388. P.

A KORMÁNYZÓ TANÁCS RENDELETE

555.

1919

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS IV. SZÁMÚ RENDELETE

A FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉKRŐL

1. § Forradalmi törvényszékek állíttatnak fel a szükséghez képest.

2. § A forradalmi törvényszék elnökből és ezenfelül két tagból áll. A forradalmi törvényszék elnökét és tagjait, úgyszintén a vádbiztost és a jegyzőkönyvvezetőt a Forradalmi Kormányzó Tanács nevezi ki. Ezek a megbízások nincsenek képesítéshez kötve.

3. § Forradalmi törvényszék hatáskörébe az oly bűncselekmény miatt tartozik az eljárás, amelyet a Forradalmi Kormányzó Tanács külön rendelettel oda utal.

4. § A forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozó ügyekben sem alakszerű nyomozó eljárásnak, sem vádirat benyújtásának nincs helye. Az egész eljárás elejétől végig az együttülő forradalmi törvényszék előtt és ha csak lehet félbeszakítás nélkül folyik le.

A terheltet elfogása után azonnal a forradalmi törvényszék elé kell állítani.

5. § A vádbiztos kötelessége a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékokat előteremteni, főleg a sértettet, a tanúkat és a szakértőket, ha szükséges, közvetlenül megidézni vagy elővezetésük iránt is intézkedni.

A forradalmi törvényszék bármely órában és a szabadban is megtarthatja ülését.

6. § A terhelt bárkit választhat védőjének. Ha a terhelt e jogával nem él, vagy ha a választott védőt a tárgyalásra azonnal meghívni lehetetlen, a bíróság bárkit hivatalból kirendelhet védőnek.

7. § A forradalmi törvényszék előtt a tárgyalás azzal kezdődik, hogy a vádbiztos a terhelt ellen fennforgó tényeket előadja.

A bizonyító eljárás befejeztével a vádbiztos annak eredményét kifejti, és az indítványt megteszi. Erre a terhelt védője felel, és ha a vádbiztos még válaszol, az utolsó felszólalás joga mindig a terheltet és védőjét illeti.

8. § A tárgyalás befejezésével a forradalmi törvényszék zárt tanácskozás után határoz. A bűnösség kérdésében a határozás titkos szavazással történik.

Halálbüntetést csak az elnök és a tagok egyhangú határozatával lehet kiszabni.

Az ítéletet rövid indoklással együtt azonnal írásba kell foglalni.

9. § A forradalmi törvényszék határozata ellen fellebbvitelnek vagy másféle perorvoslatnak helye nincs.

Az elítélt érdekében bárki által előterjesztett kegyelmi kérelemnek nincs felfüggesztő hatása a végrehajtásra.

10. § A forradalmi törvényszék által kiszabott büntetéseket az ítélet kihirdetése után azonnal végre kell hajtani.

TK 1919. MÁRCIUS 26. 1. SZ. 1. P.

A NÉPBIZTOS RENDELETE

556.

A BELÜGYI NÉPBIZTOS 1. SZÁMÚ RENDELETE

A VÖRÖS ŐRSÉG FELÁLLÍTÁSÁRÓL

1. § A Magyar Tanácsköztársaság belső rendjének megalapozása és fenntartása a Vörös Őrség feladata.

A Vörös Őrség egyben a Vörös Hadseregnek kiegészítő részét képezi, és tagjai bármikor hadiszolgálatra rendelhetők, illetőleg a Vörös Hadseregbe áthelyezhetők. [...]

A Vörös Őrség felállításával egyidejűen az összes rendőri vonatkozással bíró karhatalmi alakulatok megszűnnek.

2. § A Vörös Őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá van rendelve.

[...]

4. § A Vörös Őrség parancsnokait és egyéb alkalmazottait az őrszemélyzeten kívül a belügyi népbiztos nevezi ki.

A Vörös Őrség személyzetének tagjait a belügyi népbiztos által kijelölt bizottság veszi fel. Minden raj és szakasz maga választja parancsnokait.

5. § A Vörös Őrség parancsnokai lehetően a proletárság katonai tapasztalatokkal rendelkező elemeiből kerüljenek ki.

[...]

7. § Ellenforradalmi és politikai üzelmek meggátlására a Vörös Őrség központi osztályában központi nyomozó szervezet állíttatik fel, politikailag megbízható szervezett munkásokból. Országos jelentőséggel bíró bűnesetek sikeres felderítése végett bűnügyi központi nyomozó szervezet állíttatik fel. [...]

TK 1919. MÁRCIUS 30. 5. SZ. 1. P.

A VÁROSI DIREKTÓRIUM RENDELETE

557.

A SZENTESI VÁROSI DIREKTÓRIUM RENDELETE

Közhírré tesszük, hogy a birtokrendező és termésbiztosító bizottság tagjai a mezőgazdasági művelés alatt álló területek megművelését a mai naptól ellenőrzik. Figyelmeztetünk mindenkit, hogy őket ellenőrző működésükben ne akadályozzák, mert akik ezt teszik, forradalmi törvényszék elé állítandók.

Szentes, 1919. évi április hó 11.
Városi direktórium

ALFÖLDI UJSÁG (SZENTES) 1919. ÁPRILIS 12. HIRDETMÉNY

ÜGYOSZTÁLY RENDELETE

558.

A FŐVÁROS KÖZOKTATÁSI OSZTÁLYÁNAK RENDELETE AZ IMÁDKOZÁS MEGSZÜNTETÉSÉRŐL AZ ISKOLÁKBAN ÉS KISDEDÓVODÁKBAN

Rendelet
valamennyi iskola és kisdedóvó (játékiskola) tantestületéhez (14/1919–VII. sz.)
A tanítás kezdetén és végén tartott imádkozást ezennel megszüntetjük.
1919. április 10.

Szántó Gizella Kovács Ernő
megbízottak

A BUDAPESTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS HIVATALOS KÖZLÖNYE, 1919. ÁPRILIS 18.

TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK RENDELETE

559.

A HAJDÚDOROGI TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGÁNAK
1. SZ. RENDELETE

A végrehajtó bizottság a mai naptól a község, közrend, közélelmezés, közhatalmat és rendelkezést illetőleg foganatosítja a szovjet kormány és szervei rendeleteit.

A végrehajtó bizottság [...] az alábbi határozatokat hozta:

1. Az esetben, ha községünket bármely veszély, illetve támadás érné, a közrend megóvása érdekében köteles a szociáldemokrata párthoz tartozó összes elvtárs adandó jelre (harang félreverés) azonnal a községháza udvarára gyülekezni, hol a további intézkedéseket Bruckner Győző fhgy. elvtárs adja meg.

2. Felhívatnak az összes szeszkimérők, zugszeszkimérők, hogy a teljes szesztilalmat saját érdekökben annyival is inkább tartsák meg, mert ellenesetben a karhatalmi direktórium által kibocsátott statáriumban foglalt büntetés lép életbe.

3. A közélelmezés biztosítására kirendelendő előfogatok szolgáltatását minden előfogattal bíró lakosság köteles teljesíteni.

4. A község elöljáróságának mindennemű működését ellenőrzik, a közélelmezést illetőleg különösebben megbízatnak Posta István és Bruckner Győző elvtársak.

5. Mindennemű csend- és rendzavarások (botokkal való járkálás, fegyverhasználat, kurjongatás, danolás, csoportosulás) a statárium tiltó rendelkezése alapján szigorúan tilos.

6. Felhívatnak az összes kereskedők, hogy árukat szerezzenek be, nehogy a lakosság hiányt szenvedjen.

7. Élelmiszert: lisztet, mindennemű zsírt, kövér sertést, annak húsát, kövér szárnyasok kivitelét a helyi élelmezés biztosítékaképpen kivinni a község területén kívül tilos.

8. Összes adóhivatalok, pénzintézetek pénzkészletei zár alá vétettek bizalmi embereink által, kormánybiztos és a munkás- és néptanács időközi távirati rendelkezésére.

9. Felhívunk mindenkit, hogy sorakozzon az ország megmentésére kitűzött vörös zászló alá, és iratkozzon be a helybeli szociáldemokrata pártba.

Ez lesz a bizonyítéka annak, ki velünk és ki ellenünk!

10. A szociáldemokrata pártba való beiratkozás a Novella Szálloda Ipartestületi helyiségben naponta de. 9-től 12-ig és du. 2–4-ig eszközöltetik, Oláh György és Fodor Ferenc elvtársak által. Beíratási díj egyénenként 50 fillér, heti tagsági díj 80 fill. Pártoló tag beíratási díj 50 fill. és hetenkénti tagdíj 20 fillér.

1919. március 23.
Szontág Ödön sk.
elnök
Veres György sk.
jegyző

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG IRÁNYELVEI ÉS ELVI DÖNTÉSEI

560.

A 4338/1949. (XII. 6.) M. T. SZÁMÚ RENDELET

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGÁNAK IRÁNYELVEI ÉS ELVI DÖNTÉSEI TÁRGYÁBAN
(Közigazgatási rendszám: 0.201, 2.871)

I. Irányelvek

1. §

(1) Az Alkotmány 41. §-a értelmében a bíróságoknak az a hivatása, hogy büntessék a dolgozó nép ellenségeit, védjék és biztosítsák a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjét, a dolgozók jogait és neveljék a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására.

(2) Ha az ekként meghatározott bírói hivatás helyes betöltése érdekében akár általános szempontból, akár valamely jogszabály részletes kifejtése végett elvi irányítás szükséges, ezt az igazságügy-miniszter kezdeményezésére az Alkotmány 38. §-án alapuló jogkörében a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága irányelv megállapításával adja meg.

2. §

(1) Irányelvek megállapítása céljából a Legfelsőbb Bíróságnál az igazságügyi szervezetnek az Alkotmány értelmében való átalakítása végett szükséges átmeneti rendelkezéseket tartalmazó 1949. tvr. 5. §-ának (2) bekezdése szerint héttagú tanácsot kell megszervezni (Elvi tanács).

(2) Az Elvi tanács elnöke a Legfelsőbb Bíróság elnöke (helyettese) vagy a Legfelsőbb Bíróságnak az elnök (helyettese) által kijelölt tanácselnöke. Az Elvi tanácsba a Legfelsőbb Bíróság elnöke (helyettese) a Legfelsőbb Bíróság bírái közül mind a polgári, mind a büntető szakosztályból négy-négy tagot és két-két póttagot jelöl ki. Az Elvi tanács az elnökön felül

polgári jogi természetű kérdés esetén a polgári szakosztály négy és a büntető szakosztály két kijelölt bírájából, büntetőjogi kérdés esetén pedig a büntető szakosztály négy és a polgári szakosztály két kijelölt bírájából alakul; ha a kérdés egyaránt polgári jogi és büntetőjogi vonatkozású, az Elvi tanácsban három polgári szakosztálybeli és három büntető szakosztálybeli bíró vesz részt. A tagok (póttagok) kijelölése egy évre szól, de a megbízatás időközben is visszavonható.

3. §

(1) Irányelv megállapítását – akár hivatalból, akár valamely igazságügyi hatóság előterjesztésére – az igazságügy-miniszter kezdeményezi; az erre vonatkozó iratnak magában kell foglalnia az irányelv tartalmára vonatkozó részletes javaslatot és az annak alapjául szolgáló indokokat. Az iratot az igazságügy-miniszter az Elvi tanácshoz egy eredeti példányban és hat másolatban küldi meg, s ha a kérdés büntetőjogi természetű vagy annak büntetőjogi vonatkozása is van, egy másolatot eljuttat a legfőbb államügyészhez is.

(2) Az irányelv megállapításának kérdését az Elvi tanács nem nyilvános ülésben tárgyalja.

(3) Az ülésre meg kell hívni az igazságügy-minisztert, aki az ülésen személyesen vagy képviselője útján vehet részt, részvétele nélkül az ülés nem tartható meg. Ugyanezek vonatkoznak egyszersmind a legfőbb államügyészre is, ha a kérdés büntetőjogi természetű vagy annak büntetőjogi vonatkozása is van. Ebben az esetben a legfőbb államügyész az ülést megelőző harmadik napig a tárgyalásra váró kérdésre vonatkozó írásbeli véleményt juttathat el az Elvi tanácshoz.

4. §

(1) Az Elvi tanács ülésén a tárgyalásra kerülő kérdés előadása után az igazságügy-miniszter (képviselője) szólal fel, aki felszólalásában az írásban közölt kezdeményezéstől el is térhet. Ha a kérdés büntetőjogi természetű vagy annak büntetőjogi vonatkozása is van, az igazságügy-minisztert (képviselőjét) megelőzően a legfőbb államügyész (helyettese) adja elő véleményét.

(2) Ezt követően a tanács zárt ülésben meghozza határozatát, amellyel vagy megállapítja az irányelvet, vagy kimondja, hogy irányelv megállapításának szükségességét nem látja fennforogni.

(3) A határozatot meghozatala után azonnal ki kell hirdetni.

(4) Az írásba foglalt határozatot az Elvi tanács elnöke és a határozathozatalban részt vett valamennyi tagja aláírja.

5. §

(1) Az Elvi tanács határozatának a megállapított irányelvet tartalmazó rendelkező részét közzé kell tenni a Magyar Közlönyben (Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeletek Tára) és az indokolással együtt az Igazságügyi Közlönyben is.

(2) A közzétett irányelvek az Alkotmány 38. §-a értelmében a bíróságokra kötelezők, ehhez képest azokat minden polgári és minden büntető bíróság – ideértve a Legfelsőbb Bíróságot is – a közzétételtől kezdve követni s a folyamatban levő ügyekben is alkalmazni tartozik.

II. Elvi döntések

6. §

Ha valamely bíróság téves elvi alapon álló jogerős határozatot hozott vagy a bíróságok ellentétes elvi alapon álló jogerős határozatokat hoztak, és az elvi kérdés eldöntése az igazságszolgáltatás helyes működése érdekében szükséges, úgyszintén akkor, ha valamely már eldöntött elvi kérdésben a korábbi elvi döntéstől való eltérés válik szükségessé, az Alkotmány 38. §-án alapuló jogkörében a Legfelsőbb Bíróság elvi döntést hoz.

7. §

(1) Az elvi döntéseket a Legfelsőbb Bíróság Elvi tanácsa (2. §) hozza.

(2) Elvi döntés hozatalát – akár hivatalból, akár valamely igazságügyi hatóság előterjesztésére – az igazságügy-miniszter kezdeményezheti.

8. §

(1) Az eldöntésre váró elvi kérdés tárgyalása tekintetében megfelelően alkalmazni kell a 3. § (2) és (3) bekezdésében, valamint a 4. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéseket.

(2) A tanács határozatát zárt ülésben hozza és az elnök azt azonnal kihirdeti. A 4. § (4) bekezdését itt is megfelelően alkalmazni kell.

(3) Az elvi döntések közzétételére és az Alkotmány 38. §-ában megállapított kötelező erejére az 5. § rendelkezései megfelelően irányadók.

TVHGY 546–547. P.

A SZAKSZERVEZETEK ORSZÁGOS TANÁCSA ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA

561.

A SZOT ELNÖKSÉGÉNEK 1950. MÁJUS 7-EI HATÁROZATA
A SZAKSZERVEZETI KÖZPONTOK, TERÜLETI BIZOTTSÁGOK,
ÜZEMI BIZOTTSÁGOK ÉS BIZALMIAK FELADATAIRÓL,
A NORMALAZÍTÁSOK, A BÉRCSALÁSOK KIKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL,
A MUNKAFEGYELEM MEGSZILÁRDÍTÁSÁRÓL

A hároméves terv sikeres befejezése, ötéves tervünk eddigi eredményei bizonyítják, hogy a magyar dolgozók megértették Pártunk útmutatásait, célkitűzéseit és a Párt vezetésével biztosan haladunk előre a szocializmus építésének útján. Munkásosztályunk túlnyomó többségében tudatossá vált a munkához való új szocialista viszony, a dolgozók mindinkább felismerik a felelősséget, amely reájuk mint az ország, az üzemek gazdáira hárul. Dolgozóink többsége tudja, hogy a szocialista építésben csak a tudatosan és önként vállalt szocialista munkafegyelem segítségével érhetünk el további eredményeket.

A Tervhivatal jelentése az ötéves terv első negyedévének eredményeiről, a termelés mennyiségének nagyarányú növekedése mellett, felhívja figyelmünket arra a tényre is, hogy míg az életszínvonal átlagos emelkedése ez év első negyedében 7,7 százalék, a munka termelékenysége e mögött elmaradt, mindössze 2,2 százalékkal emelkedett, sőt a nehéziparban, ötéves tervünk több láncszemében 1,6 százalékkal elmaradt a decemberi mögött. Ez a tény és egyéb más tapasztalat azt mutatja, hogy az öntudatos, becsületes, lelkiismeretes, jó munkát végző dolgozók mellett jelentős számban találhatók öntudatlan, elmaradt emberek, akik nem a ténylegesen elvégzett jó munkával, hanem a normák lazításával, csalással érnek el magas százalékokat, és ezzel becsületes dolgozó társaik rovására tisztességtelen többletkeresethez jutnak, egyúttal az egész nemzetgazdaságot is megkárosítják.

Akik a proletárdiktatúrában a normák lazításával vagy más különböző bércsalásokkal károsítják meg a közösséget, akadályozzák, hátráltatják az ötéves terv végrehajtását, a szocializmus építését, azok a munkásosztálynak, egész dolgozó népünknek ártanak, ugyanakkor az ellenség malmára hajtják a vizet.

A norma- és bércsalások elszaporodása számos helyen már odavezetett, hogy üzemeinkben olyan helytelen nézet alakult ki és terjedt el: nem jó norma az, amelyet nem lehet könnyűszerrel 180–200 százalékra teljesíteni. Ennek következtében sokan nem vállalják azt a munkát, amelynél nem lehet magas százalékot elérni. Emiatt a beszerzett új munkagépek sokszor kihasználatlanul hevernek, a szakmunkások pedig igen gyakran képzettségükön aluli munkát végeznek, hogy meglazított normájukkal többet keressenek.

Gyakori jelenség üzemeinkben az, hogy tömeghangulatot keltenek a normamegállapítók ellen, gátolják a munkások soraiból kikerült, munkájukat a dolgozók érdekében becsületesen végző normások tevékenységét, és nem egy esetben ellenségesen lépnek fel velük szemben.

A norma- és bércsalások elterjedése a munkafegyelem hiányának, a lazulásoknak legsú-

lyosabb, legveszedelmesebb megnyilvánulása. Emellett és részben ennek következtében a fegyelemlazulás megmutatkozik más téren is. Így a munkából való késések és hiányzások, a munkaidő közben sétálgatások, a munkaidő ki nem használása, a munka idő előtti abbahagyása, az anyaggal, szerszámmal, géppel, a társadalmi tulajdonnal való felelőtlen, gondatlan bánásmód, iparunk különböző területein a sok selejt, a rossz minőség stb.

[...] A szakszervezeti vezetők nem értették meg Pártunk Központi Vezetőségének „A szocialista munkaverseny eredményeinek megszilárdításáról és továbbfejlesztéséről" szóló határozatát, amely világosan rámutatott arra, hogy „a munkafegyelem megszilárdítását, a munkarend szigorú megtartását, a törvényes munkaidő teljes kihasználását a termelő munkára, a közvagyon védelmét... össze kell kapcsolni a munkaversennyel, és ennek szerves részévé kell tenni".

A szakszervezetek nem hajtották végre következetesen Pártunk határozatait, Rákosi elvtárs útmutatásait. A norma- és bércsalások elterjedéséért, le nem leplezéséért, eltűréséért, sőt egyes helyeken azok támogatásáért, a munkafegyelem terén mutatkozó hiányosságokért, a szakszervezeti funkcionáriusokat komoly felelősség terheli. Felelősek a jelenlegi helyzetért és felelősek azért is, hogy ezt a helyzetet megváltoztassák, hogy az üzemekben a fegyelmet helyreállítsák, a norma- és bércsalásokat megszüntessék.

A szakszervezeti szervek, funkcionáriusaink és aktíváink feladatai mindezen hiányosságok kiküszöbölése, a normalazítások, normacsalások megszüntetése, a munkafegyelem megszilárdítása érdekében:

1.

A pártszervezetek vezetésével mozgósítsák a becsületesen dolgozókat, élmunkásokat, sztahanovistákat, hogy öntudatos kommunistákhoz méltóan, éles harcot folytassanak a normacsalókkal, a munkafegyelem meglazítóival szemben leplezzék le és gátolják meg káros tevékenységüket, amely mögött nem egy esetben az ellenség, a jobboldali szociáldemokraták aknamunkája húzódik meg. Szigorúan felelősségre kell vonni, súlyosabb esetben a szakszervezetből ki kell zárni, az üzemből eltávolítani azt, aki norma- vagy bércsalást követ el, aki a munkafegyelem ellen vét, aki gondatlanságból növeli a selejtet, aki az anyagot könnyelműen pazarolja, és ezzel a szocialista tulajdont, a nép vagyonát felelőtlenül elherdálja.

2.

Folytassanak a dolgozók között állandó szívós felvilágosító munkát, tudatosítsák az önként vállalt szocialista munkafegyelem jelentőségét és azt, hogy a munkafegyelem megbontói a dolgozó nép ellenségei. Növeljék a dolgozók felelősségérzetét, tudatosítsák, hogy a dolgozók fegyelmezett és becsületes munkája elengedhetetlen feltétele a terv teljesítésének, a munkatermelékenység emelésének, a dolgozók jóléte további emelésének, a szocializmus építésének.

3.

Alkotmányunk szellemében fokozottan kell érvényesíteni a szocialista elosztás elvét: a végzett munka aránya szerinti díjazást, amelynek legfőbb akadályozója a normákkal való visszaélés.

A lazaságok leplezése, a bércsalások eltűrése egyeseket munka nélkül jogosulatlan többletkeresethez juttat. A magyar dolgozók kollektív szerződésben vállalták a bércsalások, normalazítások kiküszöbölését, az illegális bérek megszüntetését. A szakszervezeti vezetők legfontosabb feladata tehát, hogy a magyar nép államának ipari vezetésével kötött kollektív szerződés rendelkezésének érvényt szerezzenek, a vállalt kötelezettségeket ezen a téren is maradéktalanul tartsák be, és annak végrehajtását nap mint nap ellenőrizzék.

4.

Üzemi szakszervezeti szerveink ne tűrjenek meg semmi liberalizmust a vállalatvezetés részéről. Hassanak oda, hogy a vállalati fegyelmi bizottságok hozzanak szigorú intézkedéseket a normalazítások, bércsalások elkövetőivel szemben. A vállalatvezetéspedig lépjen fel erélyesen azokkal a művezetőkkel, mesterekkel, csoportvezetőkkel szemben is, akik felelőtlenül támogatják vagy elősegítik ezeket a csalásokat.

5.

Szakszervezeteink, üzemi funkcionáriusaink nyújtsanak több segítséget a vállalatvezetésnek a munkafegyelem helyreállítására és megszilárdítására irányuló minden intézkedéshez. Mozgósítsák a dolgozókat a termelés és a munkafegyelem ellenőrzésére. Használják fel erre a termelési értekezleteket, taggyűléseket, hogy a dolgozók nyíltan feltárhassák a munkafegyelem terén megnyilvánuló hibákat, és javaslataikkal elősegítsék azok megszüntetését.

6.

Üzemi szakszervezeti vezetőségeink javítsák meg a munkások és normamegállapítók közötti viszonyt, megértetve a munkásokkal, hogy a normások munkájukat az egész dolgozó nép érdekében végzik. Meg kell akadályozni, hogy a szakszervezeti funkcionáriusok a normacsalási törekvések uszályába szegődve hozzájáruljanak a becsületes és a munkások érdekében dolgozó normások lejáratásához.

7.

Nem méltó funkciójára és nem maradhat a helyén az a szakszervezeti vezető, üzemi bizottsági, műhelybizottsági titkár, tag, bizalmi, szakszervezeti aktíva, aki védelmébe veszi a norma- és a bércsalást, aki szemet huny a csalások felett, aki nem küzd a csalók ellen, sőt azok szekértolójává válik.

A szakszervezeti vezetők és aktívák kötelesek jó példával elöljárni a munkafegyelem megszilárdításában, a termelékenység emelésében, maradéktalanul végrehajtva pártunk útmutatását.

Az üzemi munkarend és a munkafegyelem megszilárdítása érdekében küszöböljék ki a munkaidő alatti ülésezéseket, értekezleteket és a szakszervezeti munkát társadalmi munkában, munkaidő után végezzék.

8.

A munkafegyelem megszilárdítása, a normalazítások és bércsalások kiküszöbölése, a munka termelékenysége megjavításának fontos eszköze, tehát fontos politikai és elsőrendű érdekvédelmi feladat. Éppen ezért a szakszervezeti központok vezetőségei a munkafegyelem kérdését tartsák állandó napirenden, versenyt szervező munkájuknak szerves része legyen. E határozatot és az ezzel kapcsolatos feladatokat a szakszervezetek, üzemi bizottságok az üzemi termelési értekezleteken ismertessék, tárgyalják meg a dolgozókkal, s a dolgozók javaslatait is érvényesítsék a további munkában.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa Elnöksége

KRÓNIKA 117–119. P.

2. JOGALKOTÁS ÉS JOGÉLET

2.1. A korporatív állam

KÖZJOG

A NEMZETVEZETŐ

562.

1944
10. TÖRVÉNYCIKK

VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓSNAK A KORMÁNYZÓI TISZTRŐL LEMONDÁSA KÖVETKEZTÉBEN SZÜKSÉGES RENDELKEZÉSEKRŐL

Emlékezetül adjuk ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország országgyűlésének képviselőháza és felsőháza közös egyetértéssel a következő törvénycikket alkotta.

Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzói tisztéről az 1944. évi október hó 16. napján lemondott. Ettől a naptól kezdve a kormányzói jogkört ideiglenesen Szálasi Ferenc gyakorolja. Az 1937:19. tc. 3. §-a értelmében alakított országtanács – figyelemmel az ország jelenlegi helyzetére és arra, hogy az ország területének jelentős részén harcok dúlnak – az 1944. évi október hó 27. napján elhatározta, hogy az ország új kormányzójának megválasztására az országgyűlés két házának együttes ülését nem hívja egybe, és az országgyűlés elé azt a javaslatot terjesztette, hogy addig az ideig, amíg a kormányzóválasztás lehetővé válik, az államfői hatalom gyakorlása törvényhozás útján ideiglenesen rendeztessék. Az ennek következtében előállott helyzetnek az alkotmány szellemében való rendezésére az országgyűlés, mint a nemzeti szuverenitás kizárólagos letéteményese, a következő törvényt alkotja.

1. § Az országgyűlés tudomásul veszi, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzói tisztéről az 1944. évi október 16. napján lemondott.

2. § Az országgyűlés jóváhagyólag tudomásul veszi, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklósnak a kormányzói tisztről való lemondása óta Szálasi Ferenc m. kir. miniszterelnök ideiglenesen a kormányzói jogkört is gyakorolja.

Az országgyűlés jóváhagyja mindazokat az egyébként a törvényhozás vagy a kományzó jogkörébe tartozó rendelkezéseket és intézkedéseket, amelyeket a kormányzói jogkört ideiglenesen gyakorló Szálasi Ferenc m. kir. miniszterelnök, az általa megalakított m. kir. minisztérium és az egyes miniszterek az 1944. évi október hó 16. napja óta a jelen törvény hatálybalépéséig tettek.

3. § Az országgyűlés a kormányzói tiszt betöltését elhalasztja, s a kormányzói tiszt betöltéséig az államfői teendők ellátását Szálasi Ferenc m. kir. miniszterelnökre bízza, akit a „Nemzetvezető" cím illet meg.

4. § A nemzetvezető az országgyűlés előtt – a két háznak haladéktalanul összehívandó együttes ülésén – esküt tesz. Az eskü szövege a következő: „Én, Szálasi Ferenc nemzetvezető, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom és másokkal is megtarttatom, függetlenségét és területét megvédem, nemzetvezetői tisztemet az alkotmány értelmében, az országgyűléssel egyetértésben, a felelős minisztérium által gyakorlom, és mindent megteszek, amit az ország javára és dicsőségére igazságosan megtehetek. Isten engem úgy segéljen!

5. § A Nemzetvezetőt a kormányzói jogkörben foglalt összes jogok megilletik.

A Nemzetvezető, ha miniszterelnököt nem nevez ki, a miniszterelnöki tisztet is ellátja. Ebben az esetben a miniszterelnök állandó helyettesítésére miniszterelnökhelyettest mint tárcanélküli m. kir. minisztert (1917:11. törvénycikk) kell kinevezni, esetleg a miniszterek egyikét kell a miniszterelnök állandó helyettesítésével megbízni. A miniszterelnökhelyettes, illetőleg a miniszterelnök állandó helyettesítésével megbízott miniszter látja el miniszteri ellenjegyzéssel a Nemzetvezetőnek azokat a rendelkezéseit és intézkedéseit, amelyeknek ellenjegyzése egyébként a miniszterelnök hatáskörébe tartoznék.

6. § A Nemzetvezető személye sérthetetlen, és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint a kormányzó.

A Nemzetvezetőt az alkotmány vagy a törvény megszegése esetében az országgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a képviselőház legalább száz tagja által aláírt indítvány alapján és összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíráskodást az 1848:3. tc. 34. §-a szerint szervezett bíróság gyakorolja.

7. § A Nemzetvezető működésének ideje alatt az országtanács (1937:19. tc. 3. §) működése szünetel.

8. § A kormányzóhelyettesről szóló 1942:2. törvénycikk hatályát veszti.

9. § Az 1939. évi június hó 10. napjára összehívott országgyűlésnek az 1944:8. törvénycikkel meghosszabbított tartama a békekötést követő hatodik hónap végéig meghosszabbíttatik. Az országgyűlés tartamának meghosszabbítása az 1848:4. tc. 5. §-ában, az 1867:10. és az 1923:23. törvénycikkben megállapított szabályokat nem érinti.

10. § Ennek a törvénynek kihirdetését az országgyűlés elrendeli. A törvény kihirdetési záradékát az országgyűlés felsőházának és képviselőházának elnökei írják alá. A kihirdetési záradék szövege a következő: „Ezt a törvényt az országgyűlés a magyar nép üdvére és boldogulására a mai napon megalkotván, mint a nemzet akaratát ezennel kihirdeti, s mind maga megtartja, mind mások által megtartatja."

11. § A jelen törvény a kihirdetésének napján lép hatályba. Ezt a törvényt az országgyűlés a magyar nép üdvére és boldogulására a mai napon megalkotván, mint a nemzet akaratát ezennel kihirdeti, s mind maga megtartja, mind mások által megtartatja.

Kelt Budapesten, ezerkilencszáznegyvennegyedik évi november hó harmadik napján.

Tasnádi Nagy András s. k.
a képviselőház elnöke
báró Perényi Zsigmond s. k.
a felsőház elnöke

AT 1943–1944. 63–64. P.

KORMÁNYZÓ TANÁCS

563.

A 3667/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELET

A RENDKÍVÜLI INTÉZKEDÉSEKET KÖVETELŐ HELYZETEKRŐL

Kormányzó Úr visszavonult az államügyek vitelétől, és tudomásul vette vitéz Lakatos Géza miniszterelnök és kormánya lemondását.

A rendkívüli intézkedéseket követelő helyzetre és körülményekre tekintettel hozzájárult ahhoz, hogy az államfői kérdés rendezésére háromtagú kormányzó tanácsot alakítsak, s a kormányzó tanács megalakításáig, valamint az államfői hatalom gyakorlására vonatkozó javaslatnak előterjesztése és törvényes formák közt történő elfogadása időpontjáig magyar királyi miniszterelnöki minőségemben ideiglenesen a kormányzói jogkört is gyakoroljam, nehogy a késedelemből Nemzetünkre és Hazánkra súlyos kár és veszedelem származzék.

Kelt Budapesten, 1944. évi október hó 16.

Szálasi Ferenc s. k.

BK 1944. OKTÓBER 17. 236. SZ.

564.

A 3668/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELET

KORMÁNYZÓ TANÁCS MEGALAKÍTÁSÁRÓL

Kormányzó tanácsot felhatalmazásom alapján megalakítom, s tagjaiul azonnali hatállyal:

Beregfy Károly vezérezredes, magyar királyi minisztert,

dr. Rajniss Ferenc magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztert és

dr. Csia Sándort kinevezem.

A kormányzó tanács hatáskörét a 3667/1944. M.E. szám alatt megjelent kormányzói felhatalmazásom írja elő.

Kelt Budapest, 1944. évi október hó 16. napján.

Szálasi Ferenc s. k.

BK 1944. OKTÓBER 17. 236. SZ.

A DOLGOZÓ NEMZET HIVATÁSRENDJE

565.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3920/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A DOLGOZÓ NEMZET HIVATÁSRENDJÉNEK FELÁLLÍTÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium az 1939. évi II. tc. 66. §-ában és a 141. § (2) bekezdésében nyert felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § (1) Hivatásrendi szervezetet kell létesíteni, amely kötelezően magában foglalja a Nemzet minden dolgozó tagját.

(2) Elnevezése: „A Dolgozó Nemzet Hivatás rendje", röviditve: DNHR.

2. § A DNHR a Nemzet minden dolgozójának erkölcsi, szellemi és anyagi érdekeit képviseli, megvédi és biztosítja.

3. § A DNHR közhatóság, tisztségviselői hatósági közegek.

4. § A DNHR vezetője a Rendnagy, rövidítve: RN.

5. § A RN alárendelt szervei:

1. helyettese,

2. a munkarendvezető vezetése alatt a Rendnagyi Törzs,

3. a DNHR szervezetei.

6. § A DNHR tisztségviselői:

1. köztisztviselők,

2. tiszteletbeli tisztségviselők.

7. § A RN-ot, a Rendnagy Helyettesét – RNH – és a Rendnagy Munkarendvezetőjét a Nemzetvezető, a DNHR többi tisztségviselőit a RN nevezi ki.

8. § A RN feladata a DNHR felállítása, megszervezése, irányitása, összehangolása, jogszabályainak megalkotása, személyi ügyeinek és működésének ellenőrzése.

9. § A DNHR-re vonatkozó alapvető rendelkezéseket a m. kir. miniszterelnök hagyja jóvá.

10. § A RN törvényjavaslatot készít a Dolgozó Nemzet Munkaalkotmányáról, és 1944. december 10-ig felterjeszti a m. kir. miniszterelnökhöz.

11. § A DNHR anyagi szükségleteit a RN a m. kir. pénzügyminiszterrel egyetértésben állapítja meg.

12. § Ez a rendelet a kihirdetés napján lép hatályba.

Budapest, 1944. évi november hó 7-én.

Szálasi Ferenc s. k.

m. kir. miniszterelnök

BK 1944. NOVEMBER 8. 254. SZ.

KÖZIGAZGATÁS

566.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3828/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZALKALMAZÁSOK ÉS KÖZMEGBÍZATÁSOK,
VALAMINT BÁRMELY MAGÁNALKALMAZÁS KÖRÉBEN
A SZEMÉLYI ÜGYEK FELÜLVIZSGÁLATA ÉS ELLENŐRZÉSE TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának második bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőt rendeli:

1. § A minisztérium a közalkalmazásoknak és közmegbízatásoknak, valamint bármely magánalkalmazásnak az ország egész területén való felülvizsgálata, személyellenőrzése s a szükséges személyi változások végrehajtása céljából kormánybiztost nevez ki. A kormánybiztos elnevezése: személyügyek kormánybiztosa. A kormánybiztos az államügyek ideiglenes vezetésével megbízott miniszterelnök felügyelete alatt működik.

2. § (1) A kormánybiztos megbízottjaként az 1. §-ban meghatározott tennivalók ellátásában minden minisztériumnál pártmegbízott működik közre. A pártmegbízott a kormánybiztosnak alárendelt s az illetékes miniszternek mellérendelt szervként jár el.

(2) A pártmegbízott az (1) bekezdésben meghatározott megbízatása körében felülvizsgálni és ellenőrizni jogosult az illető minisztériumát, úgyszintén a miniszternek alárendelt vagy felügyelete alatt álló valamennyi köz- vagy közfunkciók ellátásával megbízott magánhatóságnál, hivatalnál, továbbá valamennyi erkölcsi, szellemi vagy anyagi célkitűzéssel alakított köz- vagy magánintézménynél, egyesületnél, társulatnál, társaságnál, vállalatnál, gyárnál, üzemnél, köz- vagy magánalkalmazásban megbízatásban álló személyek alkalmazásában és megbízatásában való megbízhatóságát. A pártmegbízott a felülvizsgálat eredményeképpen szükségesnek mutatkozó személyi átállítás iránt javaslatot tesz az illetékes miniszternek.

(3) Amennyiben az illetékes miniszter a pártmegbízott javaslatával egyetért, a javaslat tárgyában a miniszter dönt, és a döntést a miniszter hajtja végre. Amennyiben a javaslattal az illetékes miniszter nem ért egyet, az ügyet döntés végett az államügyek ideiglenes vezetésével megbízott miniszterelnök elé kell terjeszteni, aki az illetékes miniszternek, a kormánybiztosnak és a pártmegbízottnak meghallgatása alapján dönt: határozatát az illetékes miniszter hajtja végre.

3. § A jelen rendelet rendelkezései a kir. ítélőbírákra és a m. kir. honvédségre nem terjednek ki.

4. § A jelen rendelet rendelkezései kiterjednek a nyilvános számadásra kötelezett vállalatokban a vezetőállások, valamint az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagságok betöltése tárgyában kibocsátott 2460/1944. M. E. számú rendelet hatálya alá eső személyekre is: egyébként azonban a jelen rendelet a 2460/1944. M. E. számú rendelet rendelkezéseit nem érinti.

5. § A jelen rendelet a kihirdetésnek napján lép hatályba.

Budapest, 1944. évi november hó 1-jén.

Szálasi Ferenc s. k.

m. kir. miniszterelnök

BK 1944. NOVEMBER 4. 231. SZ.

567.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 4070/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZSZOLGÁLATI ALKALMAZOTTAK ESKÜJE TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § Minden közszolgálati alkalmazott köteles – feltéve, hogy az 1944. évi október hó 15. napja után hivatali (szolgálati) esküt még nem tett – a Hungarista Munkaállam iránti hűsége és feltétlen odaadása bizonyságául a következő szövegű esküt letenni:

„Esküszöm a mindenható Istenre, hogy a magyar nemzethez és Magyarország nemzetvezetőjéhez, Szálasi Ferenchez hű leszek, az ország törvényeit, törvényes szokásait és a törvényes rendeleteket megtartom, hivatali elöljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segéljen!"

A kir. ítélőbírák és a közigazgatási bíróság ítélőbírái – a 10.700/1920. I. M. számú rendelet 4. §-ában foglaltaknak megfelelően – a következő szövegű esküt kötelesek letenni:

„Én N. N. esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország nemzetvezetőjéhez, Szálasi Ferenchez hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a törvényeket, a törvényes szokásokat és rendeleteket megtartom, ezek szerint erőmhöz és tehetségemhez képest a hivatalomhoz tartozó minden ügyben, az előttem perlekedőknek vagy hozzám folyamodóknak személyválogatás, érdekeltség és elfogultság nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést és kedvkeresést, félelmet és gyűlöletet félretéve, részrehajlatlanul, lelkiismeretem és meggyőződésem szerint igazságot szolgáltatok; tisztemben híven és pontosan, serényen eljárok. Isten engem úgy segéljen!"

[...]

15. § A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba, s ezzel a 2.708/1920. M. E. számú rendelet hatályát veszti.

Budapest, 1944. évi november hó 15-én.

Szöllősi Jenő s. k.

m. kir. miniszterelnökhelyettes

BK 1944. NOVEMBER 18. 263. SZ.

568.

AZ ÁLLAMÜGYEKET IDEIGLENESEN VEZETŐ M. KIR. MINISZTERELNÖK 3850/1944. SZÁMÚ RENDELETE

A KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTÉRIUMRÓL

Az államügyeket ideiglenesen vezető m. kir. miniszterelnök a következőket rendeli:

1. § A magyar felelős minisztériumnak tagja a közellátásügyi miniszter.

2. § (1) A közellátásügyi miniszter hatáskörébe tartozik a közélelmezés, továbbá általában a közszükségleti cikkekkel – ideértve a tüzelőanyagokat is – való ellátás irányítása és intézése, valamint az élelmiszerek és közszükségleti cikkek forgalomba hozatalában részt vevő kereskedők kijelölése.

(2) Az árkormánybiztos, a bőranyaggazdálkodási kormánybiztos, a lakásügyi kormánybiztos, a lakásügyek végrehajtásával megbízott miniszteri biztos és a készletgazdálkodási kormánybiztos, valamint a Textilközpont, a Cukor Iroda és a Szappan Iroda működése felett a felügyeletet és irányítást a közellátásügyi miniszter gyakorolja. [...]

3. § [...] (2) A 7730/1941. M. E. számú rendelettel szervezett közellátási felügyelőségek mint a közellátásügyi minisztérium külső szervei folytatják működésüket.

[...]

7. § Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba. Egyidejűen az 1 330/1944. M. E. számú rendelettel az iparügyi, valamint a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterek részére adott felhatalmazások hatályukat vesztik; ezeknek a miniszteréknek az említett felhatalmazás alapján kiadott rendeletei azonban mindaddig hatályban maradnak, amíg a közellátásügyi miniszter másként nem rendelkezik.

Budapest, 1944. évi november hó 1-jén.

Szálasi Ferenc s. k.

az államügyeket ideiglenesen vezető m. kir. miniszterelnök

BK 1944. NOVEMBER 1. 249. SZ.

569.

A M. KIR. BELÜGYMINISZTER 202800/1944. VII. SZÁMÚ RENDELETE

A NYILASKERESZTES PÁRT-HUNGARISTA MOZGALOM POLITIKAI TEVÉKENYSÉGÉNEK FOLYTATÁSÁRÓL

A Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalmát a politikai pártok feloszlatásáról szóló 3080/1944. M. E. számú rendelet hatálya alól kiveszem, és megengedem, hogy a párt a fennálló törvényes rend keretei között teljes politikai párttevékenységet folytasson.

Utasítom az összes rendőrhatóságokat, hogy a pártnak a 3080/1944. M. E. számú rendelet alapján zár alá vett vagyonát a zár alól azonnal oldja fel, és bocsássa a párt vezetőségének rendelkezésére.

Ez a rendeletem azonnal hatályba lép.

Budapest, 1944. évi október hó 17-én.

Vajna Gábor s. k.

m. kir. belügyminiszter

BK 1944. OKTÓBER 18. 237. SZ.

570.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3696/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A KIÜRÍTÉSI KORMÁNYBIZTOS HATÁSKÖRÉNEK KIBŐVÍTÉSE TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 95. §-ának (2) bekezdésében, 120. §-ában, 124. §-ában, 125. §-ának (7) bekezdésében, 141. §-ának (2) bekezdésében, 142. §-ának d) pontjában, 144., 147., 159. és 212. §-ában, továbbá az 1942:XIV. tc. 28. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § A 3210/1944. M. E. számú rendelettel megbízott kiürítési kormánybiztos feladatkörét a minisztérium az alábbiakkal bővíti ki.

Szabályozza és végrehajtja az ország egész területén a hatóságok, hivatalok, szervek és intézmények, személyek és javak (állatok, anyagok stb.) kiürítését, a helyváltozás alatti felügyeletét és ellátását és azoknak más területen való elhelyezését.

2. § A kiürítési kormánybiztos a szükségessé váló szállításokat illetően szorosan együttműködik az országos forgalmi kormánybiztossal, és részleteiben szabályozza a kiürítési célokra rendelkezésre bocsátott szállítóeszközök felhasználását.

3. § A kiürítési kormánybiztos intézkedik a szállításhoz, be- és kirakáshoz szükséges munkaerők biztosítására.

4. § A kiürítésre vonatkozó irányelveket a Fővezérség állapítja meg, és adja ki végrehajtásra a kiürítési kormánybiztosnak. A végrehajtást a kapott irányelvek alapján egyedül a kiürítési kormánybiztos szabályozza.

A Fővezérség szabja meg nagyban a kiürítendő és felvevőterületeket a hadműveleti hely-

zetnek megfelelően, a kiürítés ütemezését, továbbá az irányelveket a kiürítés mérvére vonatkozólag és biztosítja e tárgyban az összhangot a miniszterek között.

5. § A kiürítési kormánybiztos a m. kir. honvédelmi miniszter felügyelete alatt működik.

Budapest, 1944. évi október hó 20-án.

Szálasi Ferenc s. k.

m. kir. miniszterelnök

BK 1944. OKTÓBER 21. 240. SZ.

571.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 4190/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A FEGYVERES NEMZETSZOLGÁLAT SZERVEZÉSE TÁRGYÁBAN

A m. kir. minisztérium az 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § A belügyminiszter felhatalmaztatik, hogy Magyarország Nemzetvezetőjének személye körüli biztonsági szolgálat ellátása, valamint a nemzeti szocializmus magyar gyakorlatát megtestesítő hungarizmus céljai megvalósításának biztosítása, továbbá a közbiztonsági karhatalmi alakulatok támogatása végett „Fegyveres Nemzetszolgálat" (a továbbiakban: FNSZ) elnevezéssel katonailag szervezett fegyveres testületet alakítson.

2. § (1) A FNSZ tisztikarának tagjait a belügyminiszter előterjesztésére Magyarország Nemzetvezetője nevezi ki; egyebekben a FNSZ szervezetét, valamint szolgálati és fegyelmi szabályzatát a belügyminiszter állapítja meg. A FNSZ-nak a m. kir. csendőrséghez és a m. kir. rendőrséghez való viszonyát a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter egyetértve szabályozzák.

(2) A FNSZ költségeinek fedezéséről a pénzügyminiszterrel egyetértve a belügyminiszter gondoskodik.

3. § (1) A FNSZ tagjait szolgálatuk tartama alatt a m. kir. csendőrség tagjai részére megállapított fegyverhasználati jog illeti meg.

(2) A FNSZ tagjai – ebben a minőségükben – a m. kir. csendőrség tagjait megillető büntetőjogi védelem alatt állanak, és a büntető törvények alkalmazása szempontjából közhivatalnokoknak (1940:XVIII. tc. 3. §) tekintendők.

4. § (1) A FNSZ-nál szolgálatot teljesítő személyeknek, valamint eltartásra szoruló hátramaradottainak a szolgálat teljesítéséből kifolyólag szenvedett sérülés, sebesülés vagy más egészségromlás, illetőleg halál esetében gondozásra van igényük.

(2) A gondozásban részesítendők körét a gondozás közelebbi előfeltételeit, módozatait és mértékét – mégpedig a nem hivatásos állományban szolgálatot teljesítők tekintetében a hadigondozottakra vonatkozó jogszabályok alapulvételével – a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértve állapítja meg.

5. § A jelen rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.

Budapest, 1944. évi november hó 22-én.

Szálasi Ferenc s. k.

m. kir. miniszterelnök

BK 1944. NOVEMBER 25. 269. SZ.

572.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 6110/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A NÉMETORSZÁGBA IDEIGLENESEN KITELEPÍTETT KÖZINTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSÉNEK SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében, valamint 142. §-ának *d)* pontjában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § A hadműveleti helyzet alakulása folytán ideiglenesen Németország területére kihelyezett hatóságok, honvédségi alakulatok, valamint egyéb, a honvédelemmel kapcsolatos feladatokat szolgáló intézmények (üzemek) ügyeinek egységes irányítására kormánybiztos neveztetik ki.

A kormánybiztos elnevezése: „Németországban működő m. kir. kormánybiztos."

„(Königlicher ungarischer Regierungskommissar in Deutschland)."

2. § A kormánybiztos a hovédelmi miniszter felügyelete alatt működik.

BK 1944. NOVEMBER 30. 273. SZ.

573.

A TOTÁLIS MOZGÓSÍTÁS ÉS HARCBA ÁLLÍTÁS MINISZTERÉNEK 5 150/1944. SZÁMÚ RENDELETE

AZ IFJÚSÁG TOTÁLIS MOZGÓSÍTÁSA ÉS HARCBA ÁLLÍTÁSA FELELŐS VEZETŐJÉNEK – IHFV – FELADATA ÉS HATÁSKÖRE TÁRGYÁBAN

A 4 000/1944. M. E. számú rendeletben nyert felhatalmazás alapján a 600/1944. TMHM. sz. rendelet 8. § (3) bekezdés alapján a következőket rendelem:

1. § (1) Az ifjúság köteles a harcoló és dolgozó Nemzet számára azt az eszményi életfelfogásból folyó lendületet biztosítani, amely a háború győzelmes befejezéséhez szükséges. E cél érdekében az IHFV feladata az ifjúság totális mozgósítása és harcba állítása a Harcba állítás Felelős Vezetőivel egyetértésben.

(2) Az ifjúság köteles a paraszt, a munkás, az értelmiség és a katona felnőttkorú tagjait munkájukban segíteni, illetve helyettesíteni, hogy a felnőttkorúak minél nagyobb számban teljesíthessék honvédelmi kötelezettségüket a fegyveres nemzet kötelékében.

2. § Jelen rendelet alkalmazása szempontjából ifjúnak kell tekinteni minden magyar állampolgár férfi-ifjút annak az évnek január 1-jétől, melyben 14. életévét betölti, annak az évnek december 31-ig, melyben 17. életévét betölti.

3. § Az IHFV figyelemmel kíséri az ifjúság ügyeivel foglalkozó valamennyi testület, intézmény, szervezet működését. Szükség esetén javaslatot tesz a Totális Mozgósítás és Harcba állítás miniszterének, hogy a feleslegessé vált intézményeket megszüntesse, egyeseket a szükséghez képest összevonja, a meg nem felelően működők élére a fenntartó költségén felelős vezetőt rendeljen ki, az intézményeket meghatározott terv szerinti működésre kötelezze, intézményeket az ország más helyére telepíttessen, vagy új intézményeket állíttasson fel.

4. § Jelen rendelet a kihirdetés napján lép hatályba.

Budapest, 1944. évi december hó 7-én.

Kovarcz Emil s. k.

a nemzet totális mozgósításával

és harcba állításával megbízott

m. kir. miniszter

BK 1944. DECEMBER 10. 281. SZ.

574.

A 4304. M. E. I. SZÁMÚ PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY

A FEGYVERES NEMZET SZÁMÁRA ALAPÍTANDÓ NYILASKERESZTES REND ÉS A DOLGOZÓ NEMZET SZÁMÁRA ALAPÍTANDÓ HUNGARISTA CSILLAG-REND JELVÉNYEINEK TERVEZÉSÉRE

A Fegyveres Nemzet számára alapítandó Nyilaskeresztes-rend és a Dolgozó Nemzet számára alapítandó Hungarista Csillag-rend jelvényeinek tervezésére pályázatot hirdetek.

A pályázaton résztvehet minden tervező művész, abban az esetben is, ha egyébként közszolgálatban áll.

Feladat: A Dolgozó Nemzet hálájaként a fegyveres erő tagjainak személyes bátorsággal véghezvitt, hősi fegyvertényeiért adományozandó Nyilaskeresztes-rend, valamint a Fegyveres Nemzet elismeréseként a nemzet dolgozó tagjainak kivételes munkateljesítményeiért adományozandó Hungarista Csillag-rend jelvényeinek tervezése.

A Nyilaskeresztes-rend jelvényének alakja: a Nyilaskereszt közepén a „H" betűvel, amely adományozásra fog kerülni ezzel az alapfokozattal vagy a következő magasabb fokozatokkal: a kardokkal, a babérkoszorúval és a briliáns Hungarista csillaggal.

A Hungarista Csillag-rend alakja 7 ágú csillag, közepén „H" betűvel, amely adományozásra fog kerülni ezzel az alapfokozattal vagy a következő magasabb fokozatokkal:

a paraszt számára a kalásszal és kaszával, a munkás számára a kalapáccsal,
az értelmiségi számára a pálmaágakkal,
az ifjúság számára a karddal és a pálmaággal,
a nő számára a rózsával,
ezeken kívül mindegyik még: a babérkoszorúval és a briliáns Nyilaskereszttel.

Az elfogadott terv pályadíja 10 000 pengő, továbbá 5000-5000 pengő díjazásban részesül az erre érdemesnek ítélt további két terv, ezenkívül még öt egyenként 2000 pengős díj kerül kiosztásra.

A pályázatok 1945. évi január hó 15-ig nyújthatók be a miniszterelnökség elnöki osztályán.

Budapest, 1944. évi november hó 29-én.

Szöllősi Jenő s. k.
m. kir. miniszterelnökhelyettes

BK 1944. DECEMBER 23. 292. SZ.

RÖGTÖNBÍRÁSKODÁS

575.

A M. KIR. MINISZTÉRIUM 3680/1944. M. E. SZÁMÚ RENDELETE

A RÖGTÖNBÍRÁSKODÁS ÚJABB KITERJESZTÉSE
ÉS KIHIRDETÉSÉNEK ELRENDELÉSE TÁRGYÁBAN

I.

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939:II. tc. 221. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a rögtönbíráskodást – a már fennálló jogszabályokban megjelölt bűntetteken felül – kiterjeszti mind a polgári, mind a honvéd büntetőbíráskodás körében az ország, illetve a honvéd büntetőbíráskodás egész területére a magánosok elleni erőszak bűntettére[...],

az erőszakos nemi közösülés és szemérem elleni erőszak büntettére[...],
a halált okozó súlyos testi sértés bűntettének [...] esetére,
a személyes szabadság megsértése bűntettének [...] esetére,
a [...] magánlaksértés bűntettére,
a hatóság vagy tagja elleni erőszak bűntettének [...] esetére,
a honvédelmi érdek sérelmére elkövetett hivatali sikkasztás bűntettére [...],
a közszükségleti cikk, a hadviselés céljára szolgáló segédeszköz vagy anyag jogellenes elvonásának [...] bűntettére,
a repülés biztonságát szolgáló berendezések és tartozékaik megrongálásának [...] bűntettére,
a légvédelmi berendezések megrongálásának [...] bűntettére,
a tiltott csapatgyűjtés kezdeményezése és vezetése által elkövetett bűntettre[...],
a közszükségleti cikk készletének megsemmisítése vagy használhatatlanná tétele által elkövetett bűntettre[...],
az állam nemzetközi érdeke veszélyeztetésének [...] bűntettére (idegen állam érdekében az ország területén: idegen állam katonai titkának kikémlelésével foglalkozás, erre mással szövetkezés, szervezet vagy berendezés létesítése, működésében támogatása vagy e cselekményekre felhívás, a szárazföldi, vízi vagy légi közlekedés biztonságának veszélyeztetése, idegen állam belső rendjét vagy külső biztonságát súlyosan sértő cselekményre mással szövetkezés, ha e szövetséghez az ország területén elkövetett előkészítő cselekmény is járul, a magyar kormány engedélye nélkül katonai szolgálatra vagy katonai érdekű egyéb szolgálatra toborzás),
a fajgyalázásnak bűntetti eseteire [...],
a vesztegetésnek [...] bűntettére,
a befolyással üzérkedés bűntettére [...],
az árdrágító visszaélésnek [...] bűntettére,
valamint a fent megjelölt bűncselekmények kísérletére és a tetteseken felül a részesekre[...]

II.

Az I. pontban megjelölt bűntetteken felül a már fennálló jogszabályok értelmében a rögtönbíráskodás a következő bűncselekményekre terjed ki, éspedig mind polgári, mind a honvéd büntetőbíráskodás körében az ország, illetve a honvéd büntetőbíráskodás egész területén

a felségsértés, hűtlenség és lázadás bűntettére, ideértve a felségsértés és lázadás elkövetésére létrejött szövetséget és azok elkövetésére való felhívást is,
a gyilkosság, szándékos emberölés és rablás bűntettére, valamint a gyilkosság elkövetésére irányuló szövetségre,
a közegészség elleni bűntettre [...], a gyújtogatás bűntettére,
a vízáradás okozásának bűntettére,
a vaspályákon, távirdán (távbeszélőn) vagy hajókon, illetve légi járóműveken, úgyszintén a villamos energia fejlesztésére, vezetésére és elosztására szolgáló berendezéseken (tartozékaikon) elkövetett közveszélyű cselekmények bűntettére [...],
a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914: 40. tc. rendelkezéseibe ütköző „hatóságok, illetve hatósági közegek ellen felfegyverkezve elkövetett erőszak bűntetté"-re,
az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: 3. tc. 1. §-ának első bekezdésében és 2. §-ában meghatározott bűntettre,
a robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával és használatával elkövetett bűncselekményekről szóló 1924:15. tc. 1. §-ának harmadik bekezdésében meghatározott bűntettre:
[...] rádió adókészülék vagy adó-vevő készülék, vagy berendezés engedély nélküli létesítése, vagy üzemben tartása által elkövetett bűntettre,
[...] a munka folytonosságának megnehezítése és meghiúsítása által elkövetett bűntettre olyan értelemben, hogy e bűntett kezdeményezői és vezetői esnek rögtönbíráskodás alá [203. §-a (3) bekezdés], ha azonban a bűntettet a munka szándékos hibás vagy hiányos végzésével vagy pedig rongálással követik el, a rögtönbíráskodás a kezdeményezőkön és vezetőkön kívül a tettesekre és a részesekre is kiterjed,
[...] a honvédelem érdekét veszélyeztető rongálás bűntettére,
[...] a katonai vezetővel szemben elkövetett engedetlenség és tettleges bántalmazás bűntettére:
a hadműveleti területre táboripostai csomagként vagy „Minta érték nélkül" jelzéssel feladott küldemények vagy katonai szállítmányok tekintetében a szállítás tartama alatt elkövetett lopás és sikkasztás bűntettére, ideértve a hivatali sikkasztás bűntettét is;
a légvédelmi készültséggel kapcsolatos elsötétítés, úgyszintén a légiriadó ideje alatt elkövetett súlyos testi sértés és lopás bűntettére, végül
az olyan lopás bűntettére, amelyet a légitámadás alatt vagy az azt követő időben a légitámadással sújtott területen a rombolás okozta helyzet vagy az ilyen terület közelében a lé-

gitámadás következtében keletkezett riadalom kihasználásával, avagy a hadviselés érdekei szempontjából elrendelt kiürítés vagy elszállítás, vagy ellenséges behatás folytán hatósági intézkedés nélkül történt tömeges elköltözés esetében ennek a helyzetnek kihasználásával követnek el

éspedig ezeknek a bűncselekményeknek kísérletére és a tetteseken felül a részesekre [...] is.

III.
A polgári büntetőbíráskodás körében a rögtönbíráskodás ez újabb kiterjesztéséről szóló hirdetmény kibocsátására és a további eljárásra a 8020/1939. M. E., illetve a 7800/1941. M. E. számú rendeletben, a honvéd bűntető bíráskodás körében pedig a rögtönbíráskodás kihirdetésére (Kbp. 437. §) és a további eljárásra az 1912:XXXIII. tc.-be iktatott katonai bűnvádi perrendtartás XXVI: fejezetében (a 6510/1942. M. E. számú rendeletben és a D-6-hoz jelzésű szolgálati könyv 28. §-ában) foglalt rendelkezések az irányadók.

IV.
Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba.
Budapest, 1944. évi október hó 19-én
Szálasi Ferenc s. k.
m. kir. miniszterelnök.
BK 1944. OKTÓBER 20 239. SZ.

2.2. A hatalomkoncentráció államának joga

ÁLLAMJOG

ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK

576.

1949
IX. TÖRVÉNY

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKRA VONATKOZÓ
TÖRVÉNYES RENDELKEZÉSEK MÓDOSÍTÁSÁRÓL
1. § A nemzetgyűlési választásokról szóló 1945: VIII. törvénycikk, valamint az országgyűlési választásokról szóló 1947: XXII. törvénycikk rendelkezéseit a jelen törvényben foglalt módosításokkal kell alkalmazni.
[...]
5. § (1) Az 1947: XXII. tc. 6. §-a (1) bekezdésének 6/b pontja akként módosul, hogy a választójogból az van kizárva, aki a felszabadulást követően politikai okokból rendőrhatósági őrizetben (internálva) volt, kivéve, ha azt azért szüntették meg, mert elrendelésének nem volt kellő ténybeli alapja.
(2) Az 1947: XXII. tc. 6. §-a (1) bekezdésének 6/c pontja akként módosul, hogy a választójogból az van kizárva, aki az összeírás, illetőleg a helyesbítés elrendelésének napján politikai okokból rendőrhatósági felügyelet alatt áll.
[...]
8. § (1) Ahol az 1945: VIII. törvénycikk, illetőleg az 1947: XXII. törvénycikk értelmében az Országos Nemzeti Bizottságnak kellene intézkednie, ott a Magyar Függetlenségi Népfront Országos Tanácsának, ahol pedig a Nemzeti Bizottság helyi szervének kellene intézkednie, ott a Magyar Függetlenségi Népfront megfelelő szervének kell intézkednie.

(2) Ahol az 1945: VIII. törvénycikk, illetőleg az 1947: XXII. törvénycikk a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot vagy az abba tömörült politikai pártokat említi, illetőleg olyan jogszabályokra utal, amelyekben azokról történik említés, ott a Magyar Függetlenségi Népfront megfelelő szerveit kell érteni.
[...]
11. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.
TVRHGY 30–31. P.

ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK

577.

1919
A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS VI. SZ. RENDELETE

A NEMESSÉG, RANG ÉS CÍMEK ELTÖRLÉSÉRŐL
A Magyarországi Tanácsköztársaságban nincs nemesség, rang és cím: nincsenek rendjelek, érdemrendek és más hasonló kitüntetések. Nincsenek továbbá oly címek sem, amelyek csupán hivatali rangviszonyt fejeznek ki (pl. államtitkár, ministeri tanácsos, titkár stb.).
A közalkalmazottak azt a hivatali elnevezést viselik, amely az állásukkal egybekötött működés szakszerű feltüntetésére szolgál (pl. csoportvezető, osztályvezető, könyvtáros, írógépkezelő stb.). Ezeket a megjelöléseket az egyes igazgatási ágakban az illető népbiztos határozza meg.
TK 1919. MÁRCIUS 26. 1. SZ. 1. P.

VÁLASZTÓJOG

578.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XXVI. SZ. RENDELETE

A MUNKÁS-, KATONA- ÉS FÖLDMÍVESTANÁCS VÁLASZTÁSÁRÓL

A Tanácsköztársaság célja
1. § A magyarországi Tanácsköztársaság célja: a kapitalista termelési és társadalmi rend megszüntetése s a szocialista termelési és társadalmi rendszer megteremtése. E cél megvalósításának eszköze: a dolgozók uralmának biztosítása a kizsákmányolók felett. A munkás-, katona- és földmíves tanácsokban a dolgozó nép hozza a törvényeket, hajtja azokat végre és bíráskodik azok megszegői felett.

A tanácsok országos gyűlése
2. § A legfelsőbb hatalmat a munkások, katonák és földmívesek tanácsainak országos gyűlése gyakorolja. A magyarországi Tanácsköztársaságban minden nemzet, ha összefüggő, nagyobb területen él, külön nemzeti tanácsot és intézőbizottságot is alkot. A különböző nemzeti tanácsok alakítását, egymáshoz való viszonyát és a föderalisztikus alapon álló magyarországi Tanácsköztársaság végleges alkotmányát a tanácsok országos gyűlése fogja megállapítani.
3. § Az állami élet összes döntő fontosságú kérdéseinek szabályozása és irányítása a munkás-, katona- és földmíves tanácsok országos gyűlésének hatáskörébe tartozik. A magyarországi proletáriátus diktatúráját a tanácsok országos gyűlése a helyi munkás-, katona- és földmíves tanácsokkal együtt gyakorolja.
4. § A tanácsokat első ízben a Forradalmi Kormányzó tanács hívja össze.
5. § A munkás-, katona- és földmíves tanácsok országos gyűlésének tagjait a megyei és

városi tanácsok választják. A megyei és városi tanácsok minden ötvenezer lakos után egy tanácstagot küldenek a tanácsok országos gyűlésébe. [...]

A választói jog

19. § A Tanácsköztársaság csak a dolgozó népnek adja meg a választói jogot. Választók és tanácstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik tizennyolcadik életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek mint a munkások, vagy alkalmazottak stb., vagy olyan háztartási munkával foglalkoznak, amely az előbb említett munkásoknak, alkalmazottaknak stb. munkáját lehetővé teszi. Választók és választhatók továbbá a vörös hadsereg katonái, valamint a Tanácsköztársaságnak azok a hasznos munkából élő munkásai és katonái, akik munkaképességüket egészen vagy részben elvesztették.

20. § Választók és választhatók más állam polgárai is, ha az előbbi §-ban említett feltételeknek megfelelnek.

21. § Nem választók és nem választhatók azok: a) akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak, b) akik munkanélküli jövedelemből élnek, c) kereskedők, d) lelkészek és szerzetesek, e) elmebetegek és gondnokság alatt állók, f) akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt fel vannak függesztve, annak az időnek a tartamára, amelyet az ítélet megállapít.

ÜGYÉSZSÉG

579.

1953
13. SZÁMÚ TÖRVÉNYEREJŰ RENDELET

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÜGYÉSZSÉGÉRŐL

I. FEJEZET

Alapvető rendelkezések

1. § A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 42. §-a értelmében a törvényesség megtartása felett a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze őrködik. A legfőbb ügyész e jogkörében ügyel arra, hogy a minisztériumok, a hatóságok, hivatalok, intézmények és egyéb szervek, az államhatalom helyi szervei, valamint a polgárok a törvényeket megtartsák.

2. § (1) Az Alkotmány 43. §-a értelmében a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészét az Országgyűlés választja hatévi időtartamra. Az Országgyűlés a legfőbb ügyészt visszahívhatja.

(2) A legfőbb ügyész az Országgyűlésnek felelős és működéséről az Országgyűlésnek beszámolni köteles.

3. § (1) A Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze mind közvetlenül, mind pedig a neki alárendelt ügyészek útján őrködik a törvények megtartása felett.

(2) A legfőbb ügyész vezeti és irányítja a Magyar Népköztársaság ügyészségének tevékenységét. Ebből a célból utasításokat és rendelkezéseket bocsát ki, közvetlenül vagy beosztottjai útján ellenőrzi az alárendelt ügyészségek munkáját, az ügyészség működésével kapcsolatos kérdésekben összehívja az ügyészek és nyomozók értekezleteit.

4. § A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 44. §-a értelmében az ügyészek az államigazgatási és a helyi államhatalmi szervektől függetlenül járnak el.

5. § (1) A legfőbb ügyész tanácskozási joggal részt vesz a Népköztársaság Elnöki Tanácsának és a Minisztertanács ülésein.

(2) A megyei (Budapest fővárosi), a városi és a járási (budapesti kerületi) ügyészek tanácskozási joggal részt vesznek a megyei (budapesti városi), a városi és a járási (budapesti kerületi) tanácsok, valamint azok végrehajtó bizottságainak ülésein.

6. § (1) A törvények megtartása feletti felügyelet célja,

a) az egységes törvényesség megszilárdítása,

b) az állami és társadalmi rend, a társadalmi tulajdon védelme és a Magyar Népköztársaság rendjét, biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető mindennemű cselekmény következetes üldözése,

c) a Magyar Népköztársaság állampolgárai részére az Alkotmányban biztosított politikai, munkaügyi, lakásügyi és egyéb személyi, valamint vagyoni jogok és törvényes érdekek védelme.

(2) Az (1) bekezdésben említett feladatok ellátása során a legfőbb ügyész és az alárendelt ügyészek a törvényesség biztosítása érdekében.

a) őrködnek a minisztériumok és a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt szervek, az ezeknek alárendelt hatóságok, hivatalok, intézmények és az államigazgatás egyéb szervei, valamint az államhatalom helyi szervei által kiadott rendeletek, határozatok és utasítások, továbbá egyéb intézkedések törvényessége felett, valamint a felett, hogy a hivatalos személyek és a polgárok a törvény rendelkezéseit ne sértsék meg (általános törvényességi felügyelet);

b) biztosítják a bűncselekmények gyors feltárását és kinyomozását, felügyeletet gyakorolnak a nyomozószervek tevékenysége felett (a nyomozás törvényessége feletti felügyelet),

c) őrködnek a felett, hogy a Magyar Népköztársaság bíróságai helyesen alkalmazzák a törvényeket (a bíróságok tevékenységének törvényessége feletti felügyelet),

d) őrködnek a letartóztató intézetekben való fogva tartásra vonatkozó törvények és szabályok megtartása felett (a letartóztató intézetekben való fogva tartás törvényessége feletti felügyelet).

II. FEJEZET

A minisztériumok, az alájuk rendelt hatóságok, az államhatalom helyi szervei, a gazdasági és társadalmi szervezetek, valamint az állampolgárok eljárásának törvényessége feletti felügyelet.

[...]

III. FEJEZET

A bűnügyi nyomozás törvényessége feletti felügyelet

12. § A Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze és az alárendelt ügyészek kötelessége, hogy

a) biztosítsák a bűncselekmények gyors felderítését, és megindítsák a büntető eljárást a Népköztársaság ellenségei, a társadalmi tulajdon fosztogatói, az üzérkedők és egyéb bűnözők ellen;

b) mindent elkövessenek annak érdekében, hogy senkit törvényellenesen és alaptalanul ne vonjanak büntetőjogi felelősségre, ne fosszanak meg személyes szabadságától, és hogy mindenki mentesüljön minden zaklatástól, törvénytelen korlátozástól és jogfosztástól;

c) mindent elkövessenek annak érdekében, hogy a bűnügyek nyomozása a megállapított határidők alatt befejeződjék.

13. § (1) A hazaárulás, a kémkedés és más különösen veszélyes államellenes bűncselekmények ügyében a nyomozást a Belügyminisztérium államvédelmi szervei folytatják le.

[...]

TVHGY 17–20. P.

BÍRÓSÁGOK

580.

1949
II. TÖRVÉNY

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG MEGSZÜNTETÉSÉRŐL

1. § A Közigazgatási Bíróság a jelen törvény hatálybalépésének napjával megszűnik.

2. § Azokra az ügyekre nézve, amelyekben a fennálló jogszabályok a Közigazgatási Bírósághoz intézhető panaszt engednek, a jelen törvény hatálybalépésétől kezdve az alábbi §-okban foglalt rendelkezések irányadók.

[...]

8. § A 3–7. §-ok alá nem tartozó ügyekben a fennálló jogszabályok szerint eddig biztosított panaszjog megszűnik és

a miniszternek, illetőleg a kormánynak olyan határozata (intézkedése), amely ellen eddig panasznak volt helye, végérvényes,

más közigazgatási hatóság határozata (intézkedése) ellen pedig az eddigi panasz helyett aszerint, hogy a határozat első- vagy másodfokú, fellebbezésnek, illetőleg felülvizsgálati kérelemnek van helye az illetékes miniszterhez.

9. § A jelen törvény hatálybalépése előtt benyújtott panaszok elintézésére a jelen törvény rendelkezései irányadók, ha azok tárgyában a közigazgatási bíróság még nem hozott érdemi határozatot. A szükséges átmeneti rendelkezéseket a kormány rendelettel állapítja meg.

[...]

11. § (1) A hatásköri bíróság megszűnik.

(2) Azokban az ügyekben, amelyek eddig a hatásköri bíróság hatáskörébe tartoztak, az alábbiak szerint alakított hatásköri döntőbizottság jár el.

(3) A hatásköri döntőbizottság elnöke az igazságügy-miniszter, illetőleg az általa kijelölt helyettese. A döntőbizottság egyik tagját a belügyminiszter jelöli ki, másik tagja pedig a Kúria tanácselnökei és bírái közül a Kúria elnöke által, illetőleg akadályoztatása esetén törvényszerű helyettese által kijelölt ítélőbíró. Ha a hatásköri összeütközés egyik részen katonai bíróságot érint, a szerint, hogy az összeütközés a másik részen a rendes bírósággal vagy más hatósággal merült fel, a döntőbizottság egyik tagjaként az előbbi esetben a belügyminiszter által kijelölt tag helyett, az utóbbi esetben pedig a Kúria ítélőbírája helyett a honvédelmi miniszter által kijelölt hadbíró jár el. A tagok kijelölése három év tartamára szól.

[...]

14. § (1) A jelen törvény hatálybalépésének napját a kormány rendelettel állapítja meg.

(2) A jelen törvény végrehajtásáról a kormány gondoskodik.

TVRHGY 10–11. P.

581.

1955
MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA KÖZPONTI VEZETŐSÉGE
SZIGORÚAN BIZALMAS
KÉSZÜLT 6 PLD-BAN
K/11/E/46/955.

HATÁROZAT
AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTÉRIUM ÉS A BÍRÓI APPARÁTUS MUNKÁJÁNAK MEGJAVÍTÁSÁRA

I.

A Központi Vezetőség megállapítja, hogy az igazságügy-minisztérium 1953 júniusa óta az előtte álló feladatok megoldásában ért el eredményeket. Kidolgozta a bíróságok eljárását és szervezetét érintő fontos jogszabályokat. A korábbi törvénysértő adminisztratív utasítgatások helyett a bíróságok felügyeletének és ellenőrzésének alkotmányos, helyes módszereinek a bevezetésére törekszik. A minisztérium intézkedéseket tett a bíróságok felé helyes büntetőpolitika kialakítására. Új káderek munkába állításával némileg javult a bírósági apparátus káderhelyzete.

Az eredmények azonban korántsem kielégítőek, az igazságügyi munkában még komoly hibák és fogyatékosságok vannak:

Az igazságszolgáltatási apparátus munkájában különösen 1953 júniusát követően nagyfokú liberalizmus érvényesül. A minisztérium nem figyelt fel időben a büntetéskiszabási gyakorlat helytelen alakulására, és még a legutóbbi időkig sem találta meg a megfelelő módszereket a liberalizmus felszámolására, amely még ma is megmutatkozik.

1954-ben, részben a jelentősen emelkedő ügyforgalom következtében nagymértékben megnövekedett a bíróságok ügyhátraléka is.

Nem elég gyorsan és határozottan intézkednek a proletárdiktatúra érdekeinek megfelelően a törvénysértésekkel szemben. Ez a helyzet lazítja az állami fegyelmet és közerkölcsöket.

1954 októberétől javult a bíróságoknak a társadalmi tulajdon, a hatósági közegek és az állampolgárok javai elleni, valamint a spekulációs bűncselekmények elleni büntető ítélkezése, ez a javulás azonban nem tekinthető kielégítőnek.

Az Igazságügy-minisztérium szerveinek munkájában megnyilvánuló jobboldali kispolgári elhajlás szoros kapcsolatban van a bíróságok jelenlegi összetételével.

A bírák jórészt a minisztériumi felső vezetés hibájából nem ismerik elég alaposan a munkájukra vonatkozó párthatározatokat, így azokat nem is tudják megfelelően végrehajtani.

II.

Fontos feladat a minisztériumi vezetés és irányítás politikai színvonalának megjavítása, hogy bíróságaink a büntető és polgári ítélkezés területén népi demokráciánk érdekeinek megfelelően reagáljanak az osztályellenség támadására, a bűnözés alakulására.

A K. V. kötelezi az igazságügy-minisztert, hogy a liberális ítélkezést felszámoló bírói gyakorlatot szilárdítsa meg. A minisztérium a bíróságok gyakorlatában következetesen érvényesítse a K. V. Politikai Bizottsága 1954. június 12-ei határozatában foglalt büntetőpolitikai irányelveket. Ezek alapján biztosítsa a megfelelő büntetőítélkezést, különösen a nép vagyona, a hatósági közegek, valamint az állampolgárok érdekei ellen támadókkal és a spekulánsokkal szemben.

Tovább kell javítani a minisztériumi vezetésnek, a bíróságok ellenőrzésének módszereit, az ellenőrzést ki kell terjeszteni a járásbíróságokra is. A bírósági vezetők felelősségének gyakorlatilag érvényt kell szerezni.

E feladatok ellátásának biztosítására az igazságügy-minisztérium felső vezetését és ügyintéző apparátusát politikailag és szakmailag megfelelő káderekkel kell megerősíteni.

A bírák választását, ideértve a Legfelsőbb Bíróság bíráinak választását is, később meghatározandó időpontig el kell halasztani. A proletárdiktatúra államának megfelelő forradalmi törvényességet csakis meggyőződéses és kellő politikai képzettséggel rendelkező bírák tudják jól megoldani.

Ezért 3 év alatt el kell érni, hogy a régi horthysta apparátusból átvett bírák arányszáma a mai mintegy 65%-ról 40%-ra csökkenjen (ideszámítva azokat is, akik a Horthy-rendszerben fogalmazók voltak). Ebből a célból 1955-ben 35, 1956/57/58-ban pedig évente további 65, összesen 230 régi bírót kell lecserélni. A régi bírók 40%-os arányát a később megtartandó bíróválasztás során, amennyiben az utánpótlás lehetővé teszi, még tovább kell csökkenteni.

A fokozott ütemű bírói utánpótlás biztosítására az egyetemek évenként legalább 80-80 politikai és szakmai szempontból megfelelő végzett jogászt adjanak át az Igazságügyi Minisztériumnak.

1956-tól kezdve a régi bírák elbocsájtását szükség esetén külön jogszabállyal kell lehetővé tenni.

A bíróságok munkájában meg kell szüntetni az ügyfelekkel szembeni durva bánásmódot, de ugyanakkor az elnéző magatartást is. A bíróságok fellépése az ügyfelekkel szemben határozott legyen.

A bírák politikai oktatását – a pártoktatás kereteiben – főként egyéni tanulással kell megfelelő színvonalra emelni. A bírákat fokozott mértékben kell bevonni a politikai gazdaságtan oktatásába.

A vezetésre alkalmas káderek politikai képzése céljából 1955-től kezdve évenként az egyéves pártiskolára 3 bírót, a 3 éves pártfőiskolára 2 bírót, a pártfőiskola levelezőtagozatára 3 bírót kell irányítani. A megyei párt-végrehajtóbizottságok fokozott mértékben új bírókat 5 hónapos iskolára.

Az illetékes területi pártszervek az eddiginél fokozottabban ellenőrizzék és segítsék a bírósági hivatali pártalapszervek tevékenységét. Biztosítsák, hogy a párttitkárok a politikailag szilárd és képzett bírákból, illetve ügyészekből kerüljenek ki, hogy e pártalapszervek tevékenysége hathatósan megjavuljon.

Az igazságügy-miniszter – különösen az új bírókáderek szakmai színvonalának emelése céljából – 1955-től az egyetem jogi karának segítségével szervezzen kétéves levelező továbbképző tanfolyamot. A tanfolyam hallgatóit úgy kell kiválasztani, hogy néhány éven belül közülük kerüljön ki a megfelelő megyei és járásbírósági új vezető garnitúra. A tanfolyamot sikerrel végzett bírák számára szakmai pótlékot lehet biztosítani.

A tanfolyamon részt nem vevő bírák számára továbbra is biztosítani kell a folyamatos szakmai oktatást.

Biztosítani kell a nagyszámú bírósági ügyhátralék feldolgozását a fővárosi bíróságokon 1955. december 30-ig, a vidéki bíróságokon 1955. május 31-ig (a bírók megfelelő átcsoportosítása, erre alkalmas nyugdíjas bírák időleges alkalmazása, kirendelése, segédhivatali tisztviselők időleges alkalmazása, megfelelő túlórakeret biztosítása stb. útján).

Megfelelő intézkedésekkel (az előkészítő eljárás megjavítása, elnapolások csökkentése, jobb munkaszervezés stb.) meg kell gyorsítani a mai hosszadalmas és bürokratikus bírói eljárást, s el kell érni, hogy a bíróság az eléje kerülő ügyeket a törvényben írt 30 napos határidőn belül valóban le is tárgyalja.

Ugyancsak gondoskodni kell a közjegyzői ügyhátralék gyorsütemű feldolgozásáról és a közjegyzők fokozottabb ellenőrzéséről.

Az igazságügy-miniszter gondoskodjék az ügyvédség (Országos Bizottság, Ügyvédi Kamarák) megfelelő irányításáról és az ügyvédek működésének rendszeres ellenőrzéséről, valamint az ügyvédi közösségek megerősítéséről és fejlesztéséről.

Meg kell valósítani a bírói és ügyészi apparátus rendszeres együttműködését, irányításuk összehangolását. A bűnüldözési feladatok megoldása érdekében ki kell alakítani az Igazságügy-minisztérium, Legfőbb Ügyészség és a Belügyminisztérium folyamatos együttműködésének szervezett formáit.

A. K. V. megbízza Hegedűs András elvtársat, vizsgáltassa ki, mennyiben felelnek meg a valóságnak a bejelentések, hogy a bíróságokon jelenleg olyan körülmények között dolgoznak, melyek rombolják tekintélyüket, és tegye meg a szükséges intézkedéseket a helyzet megjavítására.

A határozat 5., 6. és 9. pontjában foglalt szakoktatási feladatokkal, a hátralék feldolgozásával, valamint a bíróságok elhanyagolt berendezésének pótlásával kapcsolatos feladatok költségvetési kihatásáról az igazságügy-miniszter tegyen előterjesztést a Minisztertanácshoz.

A határozatról tájékoztatni kell az Igazságügy-minisztérium pártszervezetét, a minisztérium vezető apparátusát és a megyei bíróságok vezetőit.

Budapest, 1955. március 10.

IRATOK I. 530–533. P.

BÍRÓ- ÉS ÜGYÉSZKÉPZÉS

582.

A KORMÁNY 4181/1949. (VIII. 6.) SZÁMÚ RENDELETE

BÜNTETŐBÍRÓI ÉS ÁLLAMÜGYÉSZI AKADÉMIA LÉTESÍTÉSE TÁRGYÁBAN
(Közigazgatási rendszám: 2030)

A magyar köztársaság kormánya az 1946: XVI. tc. 1. §-ában foglalt és legutóbb az 1949. évi 17. törvény 1. §-ával meghosszabbított felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § Avégből, hogy az ítélőbírói és államügyészi karnak a népi demokrácia szellemében való megújhodása meggyorsítható legyen, lehetővé kell tenni, hogy népi származású dolgozók a büntetőbírói és az államügyészi feladatok betöltéséhez szükséges ismereteket és képesítést megfelelő társadalomtudományi előképzés után az egyébként fennálló szabályoktól eltérően szerezhessék meg. Ebből a célból az igazságügy-miniszter egyéves büntetőbírói és államügyészi akadémiát (a továbbiakban: akadémia) szervez.

2. § (1) Az akadémiai tanfolyamot a társadalomtudományi ismeretekre is kiterjedő négyhetes előképzés előzi meg. Előképzésre azok bocsáthatók, akiknek jelentkezését az igazságügy-miniszter elfogadta. Az, aki az előképzés eredményeképp a tanfolyam elvégzésére alkalmasnak mutatkozik, az akadémia hallgatójaként egy évig tartó szaktanfolyamra bocsáttatik.

(2) Aki az akadémia hallgatójaként az egyéves szaktanfolyamot elvégezte, és az ennek befejezéseképpen rendszeresített vizsgát sikerrel kiállotta, erről oklevelet nyer. Az oklevél az ítélőbírák és az államügyészek számára egyébként megszabott elméleti és gyakorlati képesítés hatályával bír annyiban, hogy birtokosát az ítélőbírói és az államügyészi tennivalóknak büntető ügyekben való ellátásra képesíti. Ehhez képest az ilyen oklevéllel rendelkező személy a megkívánt többi törvényes kellék meglétében ítélőbíróvá vagy államügyésszé nevezhető ki azzal, hogy hivatali működése az előbb említett körre terjedhet.

3. § A tanfolyam keretében gondoskodni kell arról, hogy a hallgatók büntetőjogból, a bűnvádi eljárási jogból, a bírói és az államügyészi szervezetre vonatkozó törvényes rendelkezésekből, a bírósági és az államügyészségi ügyvitel szabályaiból, valamint a büntetőügyek intézéséhez szükséges mértékben az egyéb jogi ismeretekből is olyan kiképzést nyerjenek, amely őket a büntető-igazságszolgáltatásnak ítélőbírói és államügyészi minőségben való gyakorlására alkalmassá teszik.

4. § (1) Az akadémia élén az igazságügy-miniszter által megbízott igazgató áll; az akadémia előadóit és egyéb személyzetét ugyancsak az igazságügy-miniszter jelöli ki, illetőleg osztja be.

(2) Az akadémia tanulmányi és vizsgarendjét, továbbá a hallgatókra irányadó fegyelmi szabályokat az igazságügy-miniszter állapítja meg.

(3) Az akadémia létesítésével és fenntartásával járó személyi és dologi kiadások fedezéséről az igazságügyi tárca költségvetésének keretében kell gondoskodni.

5. § A jelen rendelet kihirdetésének napján lép hatályba, végrehajtásáról az igazságügy-miniszter gondoskodik.

TVHGY 424–425. P.

A TANÁCSRENDSZER

583.

1950
I. TÖRVÉNY

A HELYI TANÁCSOKRÓL

A szocializmus útján haladó Magyar Népköztársaság olyan államszervezetet épít, amely biztosítja a dolgozók tevékeny és állandó közreműködését az államhatalom gyakorlásában

és az államigazgatás munkájában, közelebb viszi az ügyintézést a dolgozó tömegekhez, és következetesen érvényesíti a szocialista törvényesség elveit.

A Magyar Népköztársaság országgyűlése az Alkotmányban megállapított elveknek megfelelően megvalósítja a demokratikus államszervezet legmagasabb rendű formáját: a tanácsok rendszerét.

I. Általános rendelkezések

1. § A helyi tanácsok a dolgozó nép köréből a széles körű demokrácia alapelvei szerint választott és a demokratikus centralizmus elveinek megfelelően egymás alá és fölé rendelt szervek, amelyek működési területükön a dolgozó nép egységes államhatalmát képviselik, biztosítják a tervszerűséget az állami élet minden vonatkozásában, ellátják a gazdasági, társadalmi és kulturális vezetés feladatait, valamint általában az államigazgatás helyi tennivalóit.

2. § (1) A helyi tanácsok munkájukban közvetlenül a lakosságra támaszkodnak, biztosítják a dolgozók tevékeny részvételét, kezdeményezését és ellenőrzését az államhatalom helyi gyakorlásában (Alkotmány 32. §).

(2) A tanácsok, mint a dolgozók legszélesebb tömegszervezetei, feladataik ellátásában a dolgozók egyéb tömegszervezeteivel szorosan együttműködve, a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével mozgósítják a lakosságot a társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységben való fokozottabb részvételre.

3. § (1) A Magyar Népköztársaság területe államigazgatási szempontból megyékre, járásokra, városokra és községekre tagozódik, a nagyobb városok igazgatási területekre oszthatók (Alkotmány 29. §).

(2) E területi tagozódásnak megfelelően az államhatalom helyi szervei a megyei tanács, a járási tanács, a városi tanács, a községi tanács és a városi kerületi tanács (Alkotmány 30. §).

(3) Helyi tanácsot kell alakítani minden megyében, minden járásban, minden városban, valamint a Minisztertanács által meghatározott városi kerületben, és rendszerint minden olyan községben, amelynek lakossága az ötszáz főt eléri.

4. § (1) A megyei tanács működési köre kiterjed a megye területéhez tartozó valamennyi járásra, városra és községre.

(2) A Magyar Népköztársaság fővárosában: Budapesten szervezett városi tanács a megyei tanáccsal esik egy tekintet alá.

5. § A járási tanács működési köre kiterjed a járás területén fekvő valamennyi városra és községre.

6. § A Minisztertanács kivételesen egyes nagyobb városokat kivehet a megyei vagy a járási tanács működési köre alól. Ezeknek a tanácsai a megyei, illetve járási tanácsokkal esnek egy tekintet alá.

7. § A városi tanács működési köre a város területére terjed ki.

8. § (1) Budapesten kerületenként városi kerületi tanácsot kell felállítani.

(2) Városi kerületi tanácsokat kell szervezni olyan városokban is, amelyek a Minisztertanács rendelkezése szerint igazgatási kerületekre oszlanak.

(3) A városi kerületi tanács működési köre a városi igazgatási területre terjed ki.

9. § (1) A községi tanács működési köre a község területére terjed ki.

(2) Az ötszáz főnél kevesebb lakosú több község részére rendszerint közös községi tanácsot kell alakítani.

10. § (1) Valamennyi helyi tanács legfelsőbb fokon az országgyűlés és a Népköztársaság Elnöki Tanácsa alá van rendelve.

(2) A helyi tanácsok munkájának főfelügyelete és általános irányítása, úgyszintén működésük összhangba hozatala a Minisztertanács feladata.

(3) A budapesti városi tanács, a megyei tanácsok és a megyei tanácsokkal egy tekintet alá eső városi tanácsok közvetlenül a Minisztertanácsnak, a járási tanácsok és a járási tanácsokkal egy tekintet alá eső városi tanácsok közvetlenül a megyei tanácsnak, a városi és a községi tanácsok közvetlenül a járási tanácsnak vannak alárendelve.

(4) A városi kerületi tanácsok közvetlenül a városi tanács alá vannak rendelve.

11. § (1) A Minisztertanács az illetékes megyei tanács meghallgatása után esetenkint dönt abban a kérdésben, hogy melyik városi tanácsot kell közvetlenül a Minisztertanácsnak, illetőleg közvetlenül a megyei tanácsnak alárendelni, és hogy mely községekben kell közös községi tanácsot felállítani.

(2) A Minisztertanács döntésénél figyelembe veszi a terület nagyságát, a lakosság számát, a politikai és gazdasági fejlettség fokát, a tervgazdálkodás érdekeit.

12. § A megyék, járások, városok és községek igazgatási határait, valamint a városoknak igazgatási területekre osztását az érdekelt megyei tanács meghallgatása után a Minisztertanács állapítja meg.

II. A helyi tanácsok és a végrehajtó bizottságok megalakítása és szervezete

13. § (1) A helyi tanácsok tagjait az illető terület választópolgárai négy évi időtartamra választják az országgyűlési képviselők választására megállapított alapelvek szerint. A helyi tanácsok tagjait az illető terület választópolgárai a törvénynek megfelelően visszahívhatják (Alkotmány 30. §).

(2) A helyi tanács tagjainak választására és visszahívására vonatkozó szabályokat külön törvény állapítja meg.

(3) Minden politikai, gazdasági vagy egyéb tevékenység, illetőleg magatartás, amely ellentétben áll a dolgozók érdekével, összeférhetetlen a helyi tanácsi tagsággal.

[...]

III. A helyi tanácsok és a végrehajtó bizottságok feladatai

26. § A helyi tanácsok működésük területén az alkotmányosan hozott jogszabályok és a felsőbb szervek által meghatározott keretek között gyakorolják államhatalmi tevékenységüket (Alkotmány 31. §).

27. § A helyi tanács feladatai különösen:

1. a helyi gazdasági, társadalmi és kulturális tevékenység vezetése,
2. a törvények és a felsőbb rendeletek végrehajtása,
3. az alárendelt államhatalmi és államigazgatási szervek irányítása és ellenőrzése,
4. az állami rend és a közvagyon védelmének elősegítése,
5. a dolgozók jogainak alkalmazása,
6. a helyi gazdasági terv és költségvetés megtárgyalása és elfogadása, azok végrehajtásának ellenőrzése,
7. a helyi jellegű gazdasági vállalatok munkájának irányítása és ellenőrzése,
8. a dolgozók szövetkezeteinek támogatása,
9. az alsóbb tanácsokhoz általános jellegű irányítást tartalmazó utasítások kiadása,
10. a végrehajtó bizottság megválasztása és a bizottságnak vagy tagjainak visszahívása (17. §),
11. az alsóbb végrehajtó bizottság és tagjai megválasztásának és visszahívásának jóváhagyása (17. és 39. §), [...]

TVHGY 3–5. P.

ÁLLAMIGAZGATÁSI JOG

A NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI INTÉZETEK KÖZTULAJDONBA VÉTELE

584.

1919
A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XXIV. K. T. E. SZ. RENDELETE

A NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI INTÉZETEK KÖZTULAJDONBA VÉTELÉRŐL

1. § A Magyarországi Tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti. Ehhez képest a Tanácsköztársaság valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézetet kezelésbe vesz át. Az intézetek céljaira szolgáló minden ingatlan és ingó ennek a kormányzó tanácsi rendeletnek az alapján köztulajdonná válik.

2. § A Tanácsköztársaság a munkásság művelődésének emelésére minden eddiginél nagyobb szabású oktató és nevelőmunkát szándékozik végezni. Mindazokat, akik a Tanácsköztársaság társadalmába és szellemébe beilleszkednek, képességükhöz mérten szolgálatba kívánja állítani. Ennek folytán a nem állami nevelési és oktatási intézetek alkalmazottai közül azokat, akik ennek a feltételnek megfelelnek, a Tanácsköztársaság szolgálatába veszi át. Az egyházi személyeket (papokat, szerzeteseket, apácákat) azonban csak akkor, ha világi személyekké lesznek.

[...]

4. § Az intézetek céljaira szolgáló ingatlanok és ingók átadásának megtagadása, annak késedelmes foganatosítása, az ingók bárminemű megrongálása, elrejtése, elvitele, az intézetek fenntartására szolgáló járulékok beszolgáltatásának elmulasztása, késedelmes vagy nem az eddigi módon való teljesítése bűncselekmény. Az ilyen bűncselekmény elkövetőit forradalmi törvényszék elé kell állítani. [...]

BK 1919. II. KÖT. 704. P.

A NÉPGAZDASÁG TERVSZERŰ IRÁNYÍTÁSA

585.

1949
XVI. TÖRVÉNY

NÉPGAZDASÁGI TANÁCS LÉTESÍTÉSÉRŐL

1. § A magyar köztársaság kormánya a népgazdaság tervszerű irányításáról a jelen törvény értelmében szervezett Népgazdasági Tanács útján gondoskodik.

2. § (1) A Népgazdasági Tanács elnökből és legalább kilenc, de legfeljebb tizenöt tagból áll.

(2) Mind az elnököt, mind a tagokat a kormány előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel. Az elnököt a kormány tagjai közül kell kinevezni.

3. § (1) A Népgazdasági Tanács mellett titkárság működik; a titkárság vezetője a Népgazdasági Tanács titkára.

(2) A Népgazdasági Tanács titkárát a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel.

4. § (1) A Népgazdasági Tanácsnak, mint a kormány legfőbb gazdasági szervének feladatkörébe az alábbi tennivalók tartoznak:

a) megállapítja a népgazdaság fejlesztésének általános irányelveit;

b) meghatározza népgazdasági tervek készítésének irányelveit, az Országos Tervhivatal előterjesztése alapján megállapítja a népgazdasági tervek keret- és ellenőrző számait, valamint a népgazdaság egyes ágainak fejlesztési terveit;

c) meghatározza a gazdasági szervezés irányelveit, és dönt a gazdasági szervezés fontosabb kérdéseiben;

d) megállapítja az állami ellenőrzés és statisztikai adatgyűjtés feladatait;

e) összhangba hozza az egyes gazdasági minisztériumok és az egyéb gazdasági szervek működését;

f) véleményt nyilvánít a Minisztertanács elé kerülő jelentősebb gazdasági vonatkozású törvények, rendeletek és határozatok tervezetére nézve.

(2) A Népgazdasági Tanács gyakorolja a felügyeletet az Országos Tervhivatal, a Központi Statisztikai Hivatal, az Állami Ellenőrzési Központ, az Országos Munkaerő-gazdálkodási Hivatal, valamint mindazon gazdasági szervek tevékenysége felett, amelyeknek felügyeletét a kormány külön rendelkezéssel hatáskörébe utalja.

(3) A Népgazdasági Tanács elvi jelentőségű vagy nagyobb gyakorlati fontossággal bíró döntéseit jóváhagyás végett a Minisztertanács elé terjeszti.

5. § A Népgazdasági Tanács határozatait a határozatok által érintett hatóságok és egyéb szervek végrehajtani kötelesek.

6. § A Népgazdasági Tanács, valamint az alája rendelt szervek költségvetését az állami költségvetés külön fejezetében kell előirányozni.

7. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a kormány gondoskodik.

TVHGY 74–75. P.

SAJTÓIGAZGATÁS

586.

AZ 1043/1954. (VI. 17.) SZÁMÚ MINISZTERTANÁCSI HATÁROZAT

A KIADÓI FŐIGAZGATÓSÁG LÉTESÍTÉSÉRŐL

1. A könyvek kiadásának és terjesztésének országos irányítására Kiadói Főigazgatóságot (továbbiakban: Főigazgatóság) kell létesíteni.

a) A Főigazgatóság országos hivatal, amely a Népművelési Minisztérium keretében működik.

b) A kiadói tevékenység előmozdítása és egybehangolása érdekében a Főigazgatóság mellett Kiadói Tanácsot kell alakítani a kiadók tekintetében érdekelt minisztériumok és szervek, valamint az Országos Tervhivatal képviselőiből. A Tanács véleményező szerv. A Tanács elnöke a Főigazgatóság vezetője, hivatalból tagjai a helyettesei; a Tanács többi tagját a népművelési miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértésben nevezi ki.

1. A Kiadói Főigazgatóság feladatköre

2. A Főigazgatóság feladata:

a) A könyvkiadás országos elvi irányítása, a könyvkiadás országos tervének elkészítése és a népművelési miniszter útján a Minisztertanács elé terjesztése;

b) gazdálkodás a könyvek céljára megállapított papírkeretekkel;

c) a kiadóvállalatok tervezésének, gazdálkodásának és elszámolásának egységes szabályozása az Országos Tervhivatal elnökének, illetőleg a pénzügyminiszternek hozzájárulásával;

létszám- és anyagnormáinak megállapítása, a létszámnormákat illetően az Országos Létszámbizottság hozzájárulásával;

d) a kiadóvállalatok és a könyvterjesztés dolgozóinak szakmai továbbképzése;

e) a könyvkiadásra vonatkozó általános érvényű szabályok és útmutatások kidolgozása;

f) a Minisztertanács által megállapított keretek között:

a könyvárrendszer egységes elveinek megállapítása az Országos Tervhivatallal (tankönyveket illetően az oktatásügyi miniszterrel) egyetértésben,

a könyvkiadásra fordítható állami támogatás összegének megállapítása a pénzügyminiszterrel egyetértésben és az állami támogatás felhasználásának ellenőrzése,

a kiadóvállalatok és a könyvterjesztés dolgozóinak bérével és munkaviszonyával kapcsolatos irányelvek meghatározása a Minisztertanács Bértitkárságának hozzájárulásával. [...]
TVHGY 322–323. P.

AZ EGYHÁZAK IGAZGATÁSA

587.

1951
I. TÖRVÉNY

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL FELÁLLÍTÁSÁRÓL

1. § (1) Az állam és a vallásfelekezetek közötti ügyek intézésére, így különösen az egyes vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása és a vallásfelekezetek állami támogatása céljára Állami Egyházügyi Hivatalt kell felállítani.

(2) Az Állami Egyházügyi Hivatal a Minisztertanács főfelügyelete alá tartozik. A Minisztertanács főfelügyeleti jogát egyik tagja útján gyakorolja.

2. § (1) Állami Egyházügyi Hivatal szervezetére, hatáskörére, valamint működésére vonatkozó rendelkezéseket a Minisztertanács rendelettel állapítja meg.

(2) Az Állami Egyházügyi Hivatal szervezésével és működésével kapcsolatos személyi és dologi kiadások fedezéséről az állami költségvetésben külön címben kell gondoskodni.

3. § Az Állami Egyházügyi Hivatal felállításával a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a vallásügyekkel kapcsolatos ügyköre megszűnik, ennek megfelelően a minisztérium elnevezésében a vallási ügykörre való utalást mellőzni kell.

4. § A jelen törvény végrehajtásáról a Minisztertanács gondoskodik.
TVHGY 3. P.

588.

1951
20. SZÁMÚ TÖRVÉNYERŐJŰ RENDELET

EGYES EGYHÁZI ÁLLÁSOK BETÖLTÉSE MÓDJÁRÓL

1. § Érseket, címzetes érseket, püspököt, segédpüspököt, főapátot, apátot és szerzetesrendi tartományfőnököt Magyarország területére csak a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásával lehet kinevezni.

2. § Az 1. § rendelkezését alkalmazni kell mindazokra a kinevezésekre, amelyek a felsorolt katolikus egyházi állásokra az 1946. évi január hó 1. napja óta történtek.

3. § A jelen törvényerejű rendelet kihirdetésének napján lép hatályba, és rendelkezései mindaddig hatályban maradnak, amíg az említett egyházi állások betöltésére nézve kétoldalú szerződéssel megfelelő új rendezés nem jön létre.
TVHGY 86. P.

589.

A MINISZTERTANÁCS 110/1951. (V. 19.) SZÁMÚ RENDELETE

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL FELÁLLÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ 1951. ÉVI I. TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSA TÁRGYÁBAN
(Közigazgatási rendszám: 1.100)

1. § (1) Az 1951. évi I. törvénnyel létesített Állami Egyházügyi Hivatal (a továbbiakban Hivatal) feladatkörébe tartozik:

a) az egyházakkal és vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása;

b) az egyházak és vallásfelekezetek állami támogatásával kapcsolatos személyi és dologi ügyek intézése;

c) a mentesített egyházi és vallásfelekezeti általános gimnáziumok fenntartására szolgáló személyi és dologi államsegélyek folyósítása;

d) az iskolai hitoktatás költségeinek biztosítása;

e) egyházi alapítványi és egyéb egyházi vagyonjogi ügyek intézése;

f) az egyházi vonatkozású jogszabályok előkészítése és azok végrehajtásának biztosítása;

g) a lelkiismereti szabadsággal és a vallás szabad gyakorlásának biztosításával összefüggő kérdések intézése, az egyházi funkciók zavartalan menetének a biztosítása;

h) mindazoknak a vallásügyi igazgatás körébe eső egyéb tennivalóknak ellátása, amelyekben az 1951. évi I. törvény hatálybalépéséig a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedett;

i) a Minisztertanács által az egyházak ügyeiben tett intézkedések végrehajtása és annak ellenőrzése.

(2) Az egyes egyházakkal és vallásfelekezetekkel létesített egyezmény alapján működő egyházi és vallásfelekezeti általános gimnáziumok felett az állami főfelügyeletet a közoktatásügyi miniszter gyakorolja [1951: 14. tvr. 5. § (2) bekezdés]. Ugyancsak a közoktatásügyi miniszter és a közoktatásügyi szervek feladata az iskolai vallásoktatás tanulmányi felügyelete is.

2. § (1) A Hivatal élén az elnök áll, akit a Minisztertanács előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki.

(2) Az elnököt feladatainak ellátásában az elnökhelyettes támogatja, akit a Minisztertanács elnökének előterjesztésére a Minisztertanács nevez ki.

(3) A Hivatal személyzetét az elnök nevezi ki, illetve osztja be szolgálattételre.

3. § A Hivatal személyzeti- és ügybeosztását, valamint működési rendjét a közhivatalok ügyrendjére vonatkozó szabályoknak megfelelően az elnök állapítja meg. A Hivatal eljárásában a minisztériumokkal és egyéb állami szervekkel közvetlenül érintkezik.

Jegyzőkönyv
az MDP KV Titkársága 1951. május 4-én du. 5 órakor tartott üléséről

Jelen vannak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József, Nagy Imre, Kovács István, Horváth Márton, Kristóf István, Hegedűs András elvtársak.

A Titkárság úgy határoz, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal felállítására vonatkozó törvényt a parlament fogadja el.

Az elfogadás utáni napon ki kell nevezni az ÁEH vezetőjét, és vasárnap nyilvánosságra hozni.

Előre ki kell dolgozni a hivatal szervezetét, hogy azonnal funkcionálni tudjon.

A püspökök közül csak a legkompromittáltabbat kell letartóztatni. A letartóztatás után, 12 napon belül össze kell hívni a püspököket, a katolikus egyházzal történt megegyezést aláíró rendfőnököket és a Papi Békebizottság 3 tagját. Közölni kell velük a tényállást, követelve a püspököktől, hogy a megegyezés értelmében lépjenek fel a bűnös püspök ellen.

A megbeszélés közvetlenül a vádirat nyilvánosságra hozatala előtt történjék.

Amennyiben lehetséges, a vádirat május végén 25–26-án jelenjen meg. A tárgyalás június 2-án kezdődjék, lehetőleg úgy, hogy 4 tárgyalási nap után ítéletre kerülhessen sor.

Ítélet után az első minisztertanácsi ülés fogadja el az Elnöki Tanácshoz való előterjesztés céljából azt a határozatot, amely a placetum regiumhoz hasonlóan, az 1948. január 1. óta történt püspöki, püspökhelyettesi és apostoli adminisztrátori kinevezésekre vonatkozólag a kormány jóváhagyását írja elő.

Az 1948. január óta kinevezettek 5 napon belül kötelesek kérni ezt a jóváhagyást.

Az Elnöki Tanács által kibocsájtott rendelettől számított egy évi időtartamra egyházi kinevezéshez, nyugdíjazáshoz, áthelyezéshez és előléptetéshez az ÁEH hozzájárulása szükséges.

Az ÁEH-ra vonatkozó végrehajtási utasításba bele kell venni, hogy az ÁEH köteles biztosítani az egyház funkcióinak zavartalan menetét.

Egyházpolitikánkról a május végén tartandó K. V. ülésen beszámolunk.

Az ÁEH vezetője Kossa István elvtárs legyen.

Elő kell készíteni az ÁEH szervezeti felépítésére, kádereire vonatkozó tervet, gondoskodni kell megfelelő helyiségről.

A Minisztertanács az ÁEH ellenőrzésével ideiglenesen bízza meg Darvas József minisztert.

A törvény megjelenése után tárgyalni kell a protestáns egyházak vezetőivel is. Bereczkivel és Dezsérivel esetleg még előtte lehet beszélni.

K. m. f.

Rákosi főtitkár

TVHGY 234. P.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG

590.

A MINISZTERTANÁCS 4353/1949.(XII. 28.) SZÁMÚ RENDELETE

AZ ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG SZERVEZÉSE TÁRGYÁBAN

(Közigazgatási rendszám: 5000)

1. § (1) A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságából és a Honvéd Határőrségből önálló szerv alakul. A szerv elnevezése: „Államvédelmi Hatóság" (Á. V. H.).

(2) Az Államvédelmi Hatóság a Minisztertanács alá tartozik. A Minisztertanács a főfelügyelet jogát a Minisztertanács egy tagján keresztül gyakorolja.

2. § Az 1. §-ban foglaltak következtében a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságát a Belügyminisztérium szervezetétől, a Honvéd Határőrséget pedig a Honvédelmi minisztérium szervezetétől el kell választani.

3. § Az Államvédelmi Hatóság felderíti a dolgozó nép ellenségeit, védi és biztosítja a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjét.

4. § (1) Az Államvédelmi Hatóságot és az alája rendelt szerveket az Államvédelmi Hatóság vezetője vezeti.

(2) Az Államvédelmi Hatóság vezetőjét a Minisztertanács előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki és menti fel.

5. § (1) Az Államvédelmi Hatóság beosztottait alezredestől felfelé a főfelügyelettel megbízott miniszternek a Minisztertanács útján tett előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki. Az Államvédelmi Hatóság többi beosztottait alezredesig bezárólag az Államvédelmi Hatóság vezetője nevezi ki.

(2) Az Államvédelmi Hatóság beosztottai a honvédség beosztottaival azonos rendfokozati megjelöléseket viselnek. A beosztottak rendfokozati megjelölése előtt az „államvédelmi" szót kell használni.

(3) Az Államvédelmi Hatóság állománya hivatásos és sorozott beosztottakból áll. A tisztek és tiszthelyettesek valamennyien, a tisztesek pedig részben a hivatásos állományhoz tartoznak. A határőrségi részleg őrszemélyzetének legénysége sorozás útján kerül állományba. A besorozott legénység szolgálati időtartama 3 (három) év. A szolgálati idő elteltével a legénység tagjai továbbszolgálásukat kérelmezhetik. A továbbszolgálás, illetve a hivatásos állományba való átvétel kérdésében az Államvédelmi Hatóság vezetője dönt.

(4) Az Államvédelmi Hatóság beosztottai egyenruha viselésére kötelezettek.

(5) Az Államvédelmi Hatóság egyenruházatának, rangjelzésének rendszere a honvédségével azonos. Az Államvédelmi Hatóság alakulatainál megkülönböztető jelzéseket kell használni:

a) a belső karhatalmi alakulatoknál a tányérsapkán körbefutó kék szalagot és kék színű váll-lapot,

b) a határőrségnél a tányérsapkán körbefutó zöld szalagot és zöld váll-lapot.

(6) Az Államvédelmi Hatóság hivatásos beosztottai a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságánál eddig rendszeresített illetményt kapják. A sorozott legénység a Honvéd-határőrség sorozott legénységénél eddig rendszeresített illetményt kapja.

6. § Az Államvédelmi Hatóságnak mint főhatóságnak költségvetését az állami költségvetésben önálló fejezetként kell felvenni.

7. § (1) A jelen rendelettel ellentétes rendelkezések hatályukat vesztik.

(2) Jelen rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben gondoskodik.

(3) Jelen rendelet 1950. évi január hó 1. napján lép hatályba.

TVHGY 558. P.

LETELEPEDÉSI ENGEDÉLY

591.

A MINISZTERTANÁCS 95/1951. (IV. 17.) SZÁMÚ RENDELETE

A BUDAPEST FŐVÁROSBAN TÖRTÉNŐ LETELEPEDÉS SZABÁLYOZÁSÁRÓL

(Közigazgatási rendszám: 5.660 és 5.440)

Budapest főváros lakosságának száma olyan mértékben emelkedik, hogy az ötéves terv keretében történő erős ütemű lakásépítés ellenére is egyre fokozódik a túlzsúfoltság.

Ennek megszüntetése érdekében a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa a következőket rendeli:

1. § (1) Budapest főváros területén állandó lakosként e rendelet hatálybalépését követően letelepedni – a 2. §-ban megjelölt eset kivételével – csak engedély alapján lehet.

(2) Letelepedési engedély iránti kérelem bármely budapesti városi kerületi tanács végrehajtó bizottságánál előterjeszthető.

(3) Letelepedési engedélyt csak az kaphat, aki igazolja, hogy munkaviszonya, szolgálati beosztása, oktatása, továbbképzése vagy családi körülményei Budapesten állandó tartózkodását feltétlenül indokolttá teszik.

(4) A letelepedési engedéllyel kapcsolatos eljárás – amennyiben azt munkavállalás vagy szolgálati áthelyezés végett kérik – díj- és illetékmentes.

2. § Meghatározott munka elvégzésére Budapestről vidékre áthelyezett vagy kirendelt személy a munka befejezését követően két éven belül engedély nélkül telepedhet le Budapest területén.

3. § (1) Bűntettet követ el, és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő az, aki 1. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezést megszegi.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott büntetés mellett a kiutasítást mint mellékbüntetést is ki kell mondani.

4. § A jelen rendelet hatálya nem terjed ki a néphadsereg, az Államvédelmi Hatóság, a rendőrség és a pénzügyőrség tényleges állományába tartozó személyekre, továbbá azokra, akik tizenhatodik életévüket még nem töltötték be.

5. § A jelen rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter gondoskodik.

TVHGY 223. P.

TERVGAZDÁLKODÁS

592.

1950
II. TÖRVÉNY

AZ ÖTÉVES TERVRŐL SZÓLÓ 1949. ÉVI XXV. TÖRVÉNY MÓDOSÍTÁSÁRÓL

Az ötéves terv első évében, 1950-ben, népgazdaságunk, különösen iparunk gyorsabb ütemben, nagyobb mértékben fejlődött, mint amilyen fejlődést az ötéves népgazdasági tervről szóló 1949. évi XXV. törvény értelmében kellett volna elérni. A népgazdaság gyorsabb ütemű, nagyobb mértékű fejlődését a Magyar Dolgozók Pártjának és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának helyes vezetése, a rejtett tartalékok fokozottabb feltárása, a szocialista munkaverseny, az újító- és sztahanov-mozgalom kibontakozása, munkásosztályunk, dolgozó népünk odaadó munkája, a szovjet szocialista termelési tapasztalatok és munkamódszerek mind szélesebb körű alkalmazása s a Szovjetunió állandó segítése tette lehetővé.

Az ötéves tervidőszak első évében a magyar népgazdaság fejlesztése terén elért sikerek s a népgazdaságban feltárt újabb tartalékok bebizonyították, hogy dolgozó népünk sokkal nagyobb feladatokat képes megvalósítani, mint amilyeneket az ötéves népgazdasági tervről szóló 1949. évi XXV. törvény az 1950–54. évekre előír. De az ötéves tervidőszak első évének tapasztalatai azt is mutatják, hogy országunk, népünk szükségletei nagyobbak, mint amilyen szükségletekkel az ötéves tervről szóló törvény számol. Az ötéves terv első évének tapasztalata arra figyelmeztet, hogy az ipari alapanyagok termelésének a növekedése szocialista iparunk jelentősen meggyorsult fejlődésével nem tart lépést, s hogy a mezőgazdaság fejlődésének üteme a szocialista nagyipar igen gyors fejlődéséhez képest elmarad.

Mindezekre tekintettel az Országgyűlés elhatározza az 1949. évi XXV. törvény módosítását. A mozgósított ötéves terv megvalósítása útján biztosítani kell az ország iparosításának meggyorsítását, a mezőgazdaság elmaradásának felszámolását, a nép életszínvonalának az 1949. évi XXV. törvényben előírtnál nagyobb mértékű emelkedését. Meg kell gyorsítani elsősorban a széntermelés, a vas- és acélipar, a gépgyártás, az alumínium- és a vegyipar, valamint a villamosenergia-termelés fejlesztését. A termelőeszközöket előállító iparágak fokozott fejlesztése révén biztosítani kell a fogyasztói javakat előállító iparágak termelésének az eredeti ötéves tervben előírtnál lényegesen gyorsabb növekedését is. Az 1949. évi XXV. törvényben előírt mértékhez képest fokozni kell a mezőgazdaság gépesítését, többszörösére kell növelni az öntözött területet, több műtrágyát, nemesített vetőmagot kell juttatni a mezőgazdaságnak, nagyobb összegeket kell biztosítani a mezőgazdasági építkezésekre. Mindezek segítségével is elő kell mozdítani a mezőgazdaság szocialista átalakítását, tovább kell növelni a mezőgazdaság terméshozamát, s ily módon meg kell javítani a lakosság ellátását mezőgazdasági termékekkel s a fogyasztási javakat termelő könnyűipari ellátottságát mezőgazdasági eredetű nyersanyagokkal.

A módosított ötéves terv megvalósítása útján biztosítani kell az ország növekvő szükségleteit a legkülönfélébb szakemberekben, fokozni kell a tudományos kutatást, meg kell gyorsítani népünk kulturális felemelkedését.

A megnagyobbodott feladatok megvalósítására lényegesen fel kell emelni az ötéves tervről szóló törvényben megállapított beruházások összegét. Több gyárat, utat, vasutat, több iskolát, kultúrotthont, bölcsődét, több sportpályát és több lakást kell építeni. Az ötéves tervtörvényben meghatározott körön túl további városokat és községeket kell iparosítani.

A módosított ötéves terv segítségével Magyarországot a vas és acél országává, gépek országává, fejlett ipari országgá alakítjuk.

A módosított ötéves terv megvalósításával népünk jobbmódúvá és boldogabbá, hazánk virágzó szocialista országgá válik.

A módosított ötéves terv a béke építésének és megszilárdításának a terve, mert erősíti népünk egységét a közös nagy cél érdekében, mert népünk milliós tömegeit összekovácsolja a hazánk gyorsabb felemelkedéséért vívott küzdelemben, mert a felemelt ötéves terv sikeres megvalósítása a haza minden hű fiának saját érdeke és egyben a nemzet ügye.

A magyar népnek szilárd alapja van ahhoz, hogy a felemelt ötéves terv feladatait sikerrel teljesítse.

A Magyar Népköztársaság Országgyűlése, felkarolva a Magyar Dogozók Pártja II. Kongresszusának kezdeményezését, az 1949. évi XXV. törvényt az alábbiak szerint módosítja:

I. FEJEZET

Az ötéves terv fő feladatainak biztosítása

1. § Az ötéves terv alapvető feladatainak megvalósítása érdekében öt év alatt az eredetileg előirányzott 50,9 milliárd forint helyett 85 milliárd forintot kell beruházni a népgazdaságba.

2. § (1) A beruházásokra előirányzott teljes összegből a gyáriparba 41 milliárd forintot (a nehéziparba 37.5 milliárd forintot, a könnyűiparba és az élelmezési iparba 3,5 milliárd forintot), [...]

3. § (1) A népgazdaság fejlesztésének eredményeként a gyáripar termelésének 1954-ben el kell érnie az 1949. évi gyáripari termelés 310%-át, az eredeti ötéves tervben előirányzott 186,4%-kal szemben. Ezen belül a nehézipar termelésének értéke az 1949. évi termelés értékének 380%-át, a könnyűiparé 245%-át éri el.

(2) A mezőgazdasági termelés értékének 1954. évben el kell érnie az 1949. évi termelés 154%-át, az eredeti ötéves tervben előírt 142,2%-kal szemben.

4. § (1) A munka termelékenységét a gyáriparban 1949. évi szintről 1954-re az eredeti ötéves tervben előirányzott 50% helyett 92%-kal kell emelni.

(2) Ugyanezen idő alatt a gyáripari termelés önköltségét 25%-kal kell csökkenteni.

5. § Az életszínvonalnak az ötéves tervidőszak alatt az 1949. évihez képest az eredeti ötéves tervben előirányzott 35% helyett átlagban 50%-kal kell emelkednie, s így 1954-ben a második világháború előtti átlagos életszínvonalnak mintegy kétszeresét kell elérnie.

6. § A gyáriparban és az építőiparban az ötéves tervidőszak folyamán az eredetileg előirányzott 480 000 helyett 650 000 új munkaerőt kell munkába állítani, köztük mintegy 45 000 műszaki munkaerőt. Az ötéves terv munkaerő szükségletét elsősorban a mezőgazdaság gépesítése révén felszabaduló dolgozók, az ifjúság és a nők soraiból kell biztosítani.

7. § A nemzeti jövedelem értékének 1954-ben el kell érnie az 1949. évi nemzeti jövedelem 230%-át, az eredeti ötéves tervben előirányzott 163%-kal szemben. A nemzeti jövedelemben az ipar részesedése az építőiparral együtt az 1949. évi 51,1%-ról 1954-ben az eredeti ötéves tervben előirányzott 58,7% helyett 64%-ra emelkedik. [...]

TVHGY 9–37. P.

SZOVJET MINTA A MEZŐGAZDASÁGBAN

593.

A KORMÁNY 410/1949. (I. 15.) SZÁMÚ RENDELETE

A GYAPOTTERMESZTÉSI TANÁCS LÉTESÍTÉSÉRŐL

(Közigazgatási rendszám: 8.214)

A magyar köztársaság kormánya az 1946:XVI. tc. 1. §-ában foglalt és legutóbb az 1948:LVI. törvényekkel meghosszabbított felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. § (1) A gyapot, a hamvas gumipitypang és egyéb különleges növények meghonosítása, nemesítése és termeltetése céljából véleményező és javaslattevő szervként Gyapottermesztési Tanácsot (a továbbiakban: Tanács) kell létesíteni.

(2) A Tanács feladata valamennyi kormányzati és egyéb illetékes szerv részére véleménynyilvánítás és javaslattétel a következő kérdésekben: az (1) bekezdésben felsorolt növények

meghonosítása, nemesítésének módja és iránya; a nemesített fajták közül továbbszaporításra alkalmas fajták, valamint a termesztésükre alkalmas területek kijelölése; termesztési kísérletek folytatása; a termesztési területek nagyságának megállapítása; a szerződéses termeltetés feltételeinek kidolgozása; a belföldi fogyasztás és a kivitel céljára szükséges termelés mértékének megállapítása; az előállított termékek, cikkek, áruk értékesítése, minőségi vizsgálata, árának megállapítása; a felsorolt növények termesztéséhez és az azokból nyerhető termékek előállításához szükséges szakképzés; kedvezmények nyújtása; a termelésnek az általános ipari érdekekkel való összehangolása; továbbá a felsorolt növények nemesítésével, termesztésével, értékesítésével és feldolgozásával kapcsolatos minden egyéb kérdés.

[...] Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba. Végrehajtásáról a földmívelésügyi miniszter gondoskodik.

TVHGY 143. P.

KÖTELEZŐ NEMESFÉM-FELAJÁNLÁS

594.

A MINISZTERTANÁCS 1/1953. (I. 10.) SZÁMÚ RENDELETE

A TÖMB- ÉS SZÍNEZÜST VÉTELRE VALÓ KÖTELEZŐ FELAJÁNLÁSÁRÓL

1. § (1) Aki a jelen rendelet hatálybalépésekor ezüsttömböt, ezüstrudat (lemezt), huzalt, öntött-, hengerelt-, húzottezüstöt tart bármilyen címen birtokában, köteles azt a jelen rendelet hatálybalépésétől számított nyolc napon belül az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalatnak vételre felajánlani.

(2) Aki a jelen rendelet hatálybalépése után jut az (1) bekezdésben megjelölt ezüstféleség birtokába, a felajánlási kötelezettséget három napon belül köteles teljesíteni.

(3) Az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat a felajánlott ezüstöt a megállapított áron megvásárolja.

(4) Nem vonatkozik a felajánlási kötelezettség az ezüstből készült használati- és dísztárgyakra, továbbá az egyes minisztériumok által az anyaggazdálkodás kapcsán megállapított keretben beszerzett ezüstkészletekre, valamint az ezüstipar folytatására jogosultak készleteire.

2. § (1) Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés különösen a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946. (VII. 28.) M. E. számú rendelet, valamint a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 4. számú törvényerejű rendelet rendelkezései alá nem esik, bűntettet követ el, és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő, aki a jelen rendelet 1. §-ának (1) és (2) bekezdéseiben megszabott felajánlási kötelezettségnek nem tesz eleget.

(2) Az (1) bekezdés alá tartozó cselekmény miatt a büntető eljárást a pénzügyminiszter feljelentése alapján lehet megindítani.

TVHGY 59. P.

KÜLFÖLDI CSOMAGKÜLDÉS

595.

A MINISZTERTANÁCS 9/1954. (II. 3.) SZÁMÚ RENDELETE

A KÜLFÖLDI AJÁNDÉKCSOMAGOK KÜLDÉSÉNEK RENDJÉRŐL

A Minisztertanács a külföldi ajándékcsomagok küldésének tárgyában a következőket rendeli:

1. § (1) Egy természetes személy külföldről a jelen rendelet mellékletében foglalt „Ajándéktárgy-összeállításban" megállapított évi kereten belül, behozatali engedély mentesen, havonként egyízben, esetenként legfeljebb 20 kg teljsúlyú személyes szükségletének megfelelő tárgyakat tartalmazó ajándékcsomagot kaphat. Az egy személy részére egy évben kiszolgáltatható csomagok összsúlya 40 kg-nál több nem lehet.

TVHGY 215–216. P.

GYERMEKTELENSÉGI ADÓ

596.

A MINISZTERTANÁCS 8/1953. (II. 8.) SZÁMÚ RENDELETE

A GYERMEKTELENEK ADÓJÁRÓL

Az anyák és gyermekek védelmének fokozása, anyagi és egészségügyi helyzetének megjavítása, a többgyermekes családok támogatása érdekében az állam jelentős anyagi kötelezettségeket vállal. Méltányos, hogy e kötelezettségekben nagyobb arányban vegyenek részt a gyermektelen családok, a nőtlenek és hajadonok, akiket nem terhelnek a gyermek nevelésével kapcsolatos költségek.

Ezért a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa a következőket rendeli:

1. § Gyermektelenek adóját köteles fizetni a 20. életévét betöltött az a személy, akinek önálló keresete vagy jövedelme van, és nincsen élő vérszerinti vagy örökbefogadott gyermeke.

2. § Nem esik az adó alá:

a) az a férfi, aki valamely gyermeket magáénak elismert, vagy akit a bíróság jogerős ítélettel valamely gyermek apjának nyilvánított, illetőleg ily megállapítás nélkül a gyermek tartására kötelezett (1952: 23. tvr. 43. §),

b) az, aki házasságon kívül született gyermekének, avagy unokájának tartását közjegyzői okiratban vállalta,

c) az a férfi, aki az 50., illetőleg az a nő, aki a 45. életévét betöltötte,

d) a munkaviszonyban állónak munkaviszonyon kívül végzett tevékenységéből származó és a 85/1952. (IX. 25.) M. T. számú rendelet szerint adóztatott jövedelme.

3. § Mentesek az adó alól:

1. a Néphadsereg és az Államvédelmi Hatóság zsoldilletményt élvező tagjai, valamint ezek feleségei,

2. a 100%-os, valamint a 75%-os hadirokkantak és háborús polgári rokkantak,

3. azok a személyek, akiknek gyermeke a 20. életév betöltése után halt meg,

4. azok a személyek, akik egyetemi (főiskolai) tanulmányokat folytatnak annak az évnek végéig, amelyben a 24. életévüket betöltötték.

4. § (1) Az adókötelezettség kezdődik:

a) a 20. életév betöltését követő naptári év első napjával,

b) a gyermektelenség bekövetkezését követő tizenkét hónap elteltével,

c) közjegyzői okiratban vállalt tartás fejében a tartási kötelezettség megszűnését követő hó első napjával.

(2) Megszűnik az adókötelezettség a gyermek születését, illetőleg az örökbefogadás hatálybalépését, továbbá az apaság elismerését vagy bírói jogerős megállapítását, avagy a tartásnak közjegyzői okiratban vállalását követő hónap első napjától. Megszűnik végül az adókötelezettség férfiaknál az 50., nőknél pedig a 45. életév betöltését követő naptári év első napjától.

TVHGY 70–71. P.

POLGÁRI JOG

A TERMELŐESZKÖZÖK KÖZTULAJDONBA VÉTELE

597.

1919
A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS IX. SZ. RENDELETE

A TERMELŐESZKÖZÖKNEK KÖZTULAJDONBA VÉTELÉRŐL

1. § A Tanácsköztársaság feladatának tekinti, hogy a termelőeszközöket a dolgozók társadalmának tulajdonába vegye át, a termelést szervezze és fokozza.

Ezért a Tanácsköztársaság a kisipar kereteit meghaladó ipari, bánya- és közlekedési üzemeket köztulajdonba veszi, azokat egy csapásra az egész proletariátus vezetése és az illető üzem munkásságának ellenőrzése alá helyezi.

Ezért mindazok az ipari, bánya- és közlekedési üzemek, amelyek munkáslétszáma 1919. március 22-én a húszat meghaladta, társadalmi vezetés és munkásellenőrzés alá kerülnek.

2. § A köztulajdonba átvett üzemeket a Tanácsköztársaság szociális termelési népbiztossága által kinevezett termelési biztosok vezetik. A termelési népbiztosság több üzemet is rendelhet egy termelési biztos alá. A termelési biztos a proletárság összességének képviselője abban az üzemben, amelynek élére állították.

3. § A megjelölt üzemekben a munkások ellenőrző munkástanácsot választanak. Ha a munkások száma a százat meg nem haladja, az ellenőrző munkástanács három, ha a százat meghaladja öt, ha az ötszázat meghaladja, legfeljebb hét tagból áll.

Választó és választható az üzemben dolgozó minden 18 évnél idősebb munkás és munkásnő, ahol a munkásságnak legalább egynegyede kívánja, a választás titkos szavazással történik. A tisztviselő is munkás.

4. § Az ellenőrző munkástanács feladata a proletár munkafegyelem megteremtése, a dolgozó nép tulajdonának védelme és a termelő munka ellenőrzése.

5. § A Tanácsköztársaság gondoskodik időnként kiküldött ellenőrei útján minden társadalmi vezetése alá helyezett üzem műszaki és gazdasági legfőbb ellenőrzéséről.

6. § Ha az ellenőrző munkástanács és a termelési biztos között valamely kérdésben nézeteltérés merül fel, akkor a munkástanácsnak nincs joga önhatalmúlag eljárni, hanem panasszal fordulhat a szociális termelés népbiztosságához, amely a panaszt sürgősen megvizsgálja, és haladéktalanul dönt. Döntése kötelező. Amíg nem dönt, addig a termelési biztos rendeletét követni kell.

TK 1919. MÁRCIUS 27. 2. SZ. 1. P.

A LAKÓHÁZAKNAK KÖZTULAJDONBA VÉTELE

598.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS X. SZ. RENDELETE

A LAKÓHÁZAKNAK KÖZTULAJDONBA VÉTELÉRŐL

1. § Minden lakóház a hozzátartozó beltelekkel, valamint a ház tartozékaival együtt a Magyarországi Tanácsköztársaság tulajdona.

2. § A lakásbért a házfelügyelő a lakók bizalmi testületének tagjaival együtt beszedi, és ahhoz a pénzintézethez szolgáltatja be hiánytalanul, amelyet a pénzügyi népbiztos rendelettel fog kijelölni.

3. § Azok, akik eddig azért nem fizettek lakásbért, mert a ház, amelyben laktak, sajátjuk volt, valamint azok is, akik oly ingyenes lakást élveztek, amelyet nem az állam nyújtott nekik illetmény fejében, mostantól kezdve lakásbért kötelesek fizetni.

A lakásbér összegét az itt felsorolt esetekben a szociális termelés népbiztosa által megalakítandó kerületi lakásbizottságok állapítják meg. [...]

TK 1919. MÁRCIUS 27. 2. SZ. 1. P.

A KÖZÉP- ÉS NAGYBIRTOKOK ÁLLAMI BIRTOKBA VÉTELE

599.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XXXVIII. SZ. RENDELETE

A KÖZÉP- ÉS NAGYBIRTOKOK ÁLLAMI BIRTOKBA VÉTELÉRŐL

1. § Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.

2. § Minden közép- és nagybirtok minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt megváltás nélkül a proletár állam tulajdonában megy át.

3. § A kis- és törpebirtok a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt továbbra is megmarad az eddigi magántulajdonban. Hogy mely birtoktestek minősítendők kis- vagy középbirtokoknak, azt a helyi viszonyok figyelembevételével mindenkor a földmívelésügyi népbiztosság határozza meg.

4. § Sem a köztulajdonba átvett földbirtokok, sem azoknak felszerelése egyesek vagy csoportok között nem oszthatók fel.

5. § A köztulajdonba átment földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet mívelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át. Ily termelő szövetkezeteknek tagja lehet minden 16 éven felüli férfi és nő, aki a termelésben megfelelő számú munkanappal részt vesz. A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik.

6. § A szövetkezetekről később kiadandó rendelet fog intézkedni.

7. § A nagy- és kisgazdaságok termelésének irányítója a földmívelésügyi népbiztosság, ellenőrzői a helyi tanácsok.

BK 1919. II. KÖT. 727–728. P.

LAKÁSOK ÁLLAMOSÍTÁSA

600.

1952
4. SZÁMÚ TÖRVÉNYERŐJŰ RENDELET

EGYES HÁZINGATLANOK ÁLLAMI TULAJDONBA VÉTELÉRŐL

A magántulajdonban levő házak tulajdonosainak egy része házingatlanain a legszükségesebb felújítási munkálatokat sem végzi el. Ennek következtében a népgazdasági értéket képviselő házingatlanok állaga rohamosan romlik.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa abból a célból, hogy:

– népgazdaságunkat megóvja a házingatlanok állagának romlásából eredő kártól,

– megszüntesse a volt uralkodó osztályhoz tartozó elemek házingatlanból eredő, munka nélkül szerzett jövedelmét,

Alkotmányunk 3. §-a, továbbá a 4. § (2) bekezdése és a 8. § (2) bekezdése rendelkezéseinek megfelelően a következőket rendeli:

1. § (1) A jelen törvényerejű rendelettel összesen alkatrészeikkel és tartozékaikkal együtt állami tulajdonba vétetnek:

a) mindazok a magántulajdonban álló házingatlanok (lakóházak, villák, öröklakások, üzletházak, üzemházak, raktárak stb.), amelyeket vagy amelyeknek egyes részeit bérbeadás útján hasznosítják.

b) a tőkések egyéb kizsákmányolók és megdöntött társadalmi rendszer népelnyomó elemeinek házingatlanai, abban az esetben is, ha azokat nem bérbeadás útján hasznosítják.

(2) Ha az előző bekezdés b) pontjában megjelölt személy az állami tulajdonba vett házingatlanában vagy annak egy részében nem lakik állandóan, állami tulajdonba kerül a tulajdonosnak a házingatlanban vagy annak egy részében tartott valamennyi ingósága is.

(3) Ha a jelen § (1) bekezdés b) pontja alá eső személy házingatlanában az 1950–1952. évek bármelyikében egyidejűleg kettőnél több olyan bérlemény volt, amely üdülő személyekkel kötött szerződés (megállapodás) folytán létesült, kártalanítás mellett állami tulajdonba kerülnek a háztulajdonnal együtt a tulajdonosnak mindazok az ingóságai is, amelyeket az ilyen bérlemény berendezésére használnak, abban az esetben is, ha a tulajdonos a házingatlanban lakik.

2. § (1) Nem kerül állami tulajdonba a dolgozóknak, így a bérből, fizetésből élőknek, egyéb szellemi dolgozóknak, alkotó művészeknek, kisipari termelőszövetkezetek tagjainak, nyugdíjat élvezőknek egy, legfeljebb hat lakószobából álló házingatlana.

(2) Ha a dolgozó állandóan a saját házingatlanában lakik, nem kerül állami tulajdonba ezenkívül még egy olyan házingatlana sem, amely pihenés céljára szolgál, ha az családi szükségletét nem haladja meg. A dolgozó ezt a második házingatlanát akkor is megtarthatja, ha azt bármely oknál fogva maga nem használja.

(3) Nem kerül állami tulajdonba a kisiparosok és kiskereskedők egy, legfeljebb öt lakószobából álló házingatlana, ha a tulajdonos abban lakik.

3. § (1) Nem kerül állami tulajdonba a dolgozó parasztnak a legfeljebb hat lakószobából álló házingatlana, amelyben maga lakik, és ezen felül még egy olyan házingatlana sem, amelyet bérbeadás útján hasznosít.

(2) A jelen törvényerejű rendelet végrehajtása szempontjából a dolgozó parasztok tanyái és egyéb gazdasági épületei nem minősülnek házingatlannak.

4. § Az állami tulajdonba vétel alól mentesülnek azok a házingatlanok, amelyek a dolgozók társadalmi szervezeteinek és szövetkezeteinek tulajdonában vannak.

5. § Nem vétetnek állami tulajdonba azok a házingatlanok, amelyeknek tulajdonosa külállam.

[...]

11. § (1) Az állami tulajdonba vett házingatlanhoz kapcsolódó jogok az állami tulajdonba vétellel egy időben az államra szállnak.

(2) Az állami tulajdonba vett ingatlant terhelő, telekkönyvileg bekebelezett idegen dologbeli és egyéb jogok (követelések) a telki szolgalmak kivételével a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésének napján megszűnnek.

(3) Az állami tulajdonba vett házingatlanra telekkönyvileg be nem kebelezett és a házingatlant terhelő jogok és követelések az állammal szemben nem érvényesíthetők.

(4) Azok a követelések, amelyek az állami tulajdonba vett házingatlan volt tulajdonosával szemben az állam javára a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésének időpontjában fennállnak az Országos Épületjavítási Alapból folyósított helyreállítási kölcsön kivételével arra tekintet nélkül érvényesítendők, hogy telekkönyvileg biztosított vagy egyéb követelésről van szó.

12. § (1) Az állami tulajdonba vett házingatlanok lakóinak (bérlőinek), illetve az abban alkalmazottaknak helyzete változatlan marad.

(2) Amennyiben a volt tulajdonos az állami tulajdonba vett ingatlanban lakik, illetve ott más helyiséget használ, a lakás (egyéb helyiségei) a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésével bérletté alakul, amely után az 1953. évi január hó 1. napjától kezdődően kell lakbért fizetnie. Ezen időpontig a közterhek megfelelő részét köteles viselni.

(3) Az állami tulajdonba vett házingatlan volt tulajdonosa és a bérlők, illetve az alkalmazottak jogviszonyában a volt tulajdonos helyébe az állam lép.

TVHGY 84–85. P.

601.

NÓGRÁD MEGYE TANÁCSÁNAK TITKÁRSÁGA
00174/1953.
SZIGORÚAN TITKOS!

TÁRGY: A HÁZÁLLAMOSÍTÁSSAL KAPCSOLATOS ZÁROLT LAKÁSOK HASZNOSÍTÁSA

Az ilyen lakásokat a következő sorrend szerint kell szétosztani:

1. megyebizottság,
2. Honvédség,
3. ÁVH,
4. törvényszervezetek,
5. helyi tanácsok (elsősorban tanácsi funkcionáriusok, orvosok, pedagógusok),
6. termelő minisztériumok helyi szervei részére.

IRATOK III. 225–226. P.

ÁLLAMI BEGYŰJTÉS

602.

1952
2. SZÁMÚ TÖRVÉNYERŐJŰ RENDELET

AZ ÁLLAMI BEGYŰJTÉSRŐL

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a mezőgazdasági termékek állami begyűjtésének szabályait az 1952/53. évre az alábbiakban állapítja meg:

I. Rész
Általános rendelkezések

1. § Az 1952/53. évben népgazdaságunknak mezőgazdasági termékekben mutatkozó szükségleteit állami begyűjtéssel kell biztosítani.

2. § Az állami begyűjtés céljára beadásra kötelesek:

a) az állami és közületi gazdaságok;
b) a termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti csoportok;
c) az egyéni termelők.

3. § (1) Az állami gazdaságok, állami erdőgazdaságok, kísérleti és tangazdaságok, továbbá a községek, városok és állami vállalatok gazdaságával kötelesek a beadás alá eső mezőgazdasági termékekből üzemtervük szerint mutatkozó egész árutermelésüket az állami begyűjtés céljára átadni. Erre a mennyiségre az illetékes állami begyűjtő vállalattal szállítási szerződést kell kötni. A szállítási szerződés megkötéséért és a beadás teljesítéséért a gazdaság vezetője személyileg felelős.

(2) Az önálló termelőszövetkezet és a III. típusú termelőszövetkezeti csoport közös művelése alatt álló földterület után a beadási kötelezettséget a termelőszövetkezet, illetőleg a termelőszövetkezeti csoport köteles teljesíteni. Az I. vagy II. típusú termelőszövetkezeti csoportoknál mind a közös művelésbe bevitt, mind pedig az egyéni művelésben maradt földterület után a tagok egyénileg kötelesek beadásra.

(3) Az egyéni termelőknél beadásra az köteles, aki a kivetés alapjául szolgáló földterületen bármilyen címen ténylegesen gazdálkodik. A termelő gazdaságához kell számítani a vele közös háztartásban élő személyek tényleges művelése alatt álló földterületet is. A feles- vagy részesbérletbe adott földterületet a bérbeadó gazdaságához kell számítani, az ilyen terület után megállapított beadási kötelezettség teljesítéséért azonban a bérbeadó és a feles- vagy részesbérlő egyetemlegesen felelősek.

4. § (1) A beadási kötelezettség a következő ágakra oszlik:

a) termény- és állatbeadási kötelezettségre a szántó, rét és legelőterületek után;
b) baromfi- és tojásbeadási kötelezettségre a szántó, rét, legelő, szőlő és kertterületek után,
c) tejbeadási kötelezettségre egyrészt a 8 kat. hold vagy ennél nagyobb szántó, rét, legelő és erdőterületek után, másrészt a tényleges tehénállomány után;
d) borbeadási kötelezettségre a szőlőterületek után.
(2) A termelőnek több község vagy város határában fekvő földterületeit összesíteni kell, és a beadási kötelezettséget az együttes terület alapján kell megállapítani.
(3) A beadási kötelezettség teljesítésére szükséges gabonát a cséplőgéptől kell beadni. A többi mezőgazdasági termék beadásának határideje a betakarításhoz, illetőleg a termelési viszonyokhoz igazodik.
5. § A beadási kötelezettség a természetben fizetendő földadót és a kulákoknál előírt mezőgazdaság-fejlesztési járulékot is magában foglalja.
6. § A termelő kenyérgabonából a háztartási és gazdasági szükséglet biztosítása után fennmaradó mennyiségből teljesíti a beadási kötelezettséget. A többi terményből, állatból és állati termékből elsősorban a beadási kötelezettséget kell teljesíteni.
[...]

VIII. Rész
A beadás elmulasztásának következményei
50. § (1) Ha a termelő a beadási kötelezettségének az előírt határidőre nem tesz eleget,
a) beadási kötelezettségét a hátralékos mennyiség 5%-ával, 15 napnál hosszabb késedelem esetén 10%-ával fel kell emelni;
b) kártérítés fizetésére kell kötelezni.
(2) A kártérítés mértékét a begyűjtési miniszter állapítja meg. A kártérítést a begyűjtési miniszter utasítása szerint kell kiszabni, és közadók módjára kell behajtani.
51. § Az a termelő, aki beadási kötelezettségét szándékosan, saját hibájából nem teljesíti, a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményt követ el, és a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946. (VII. 28.) M. E. számú rendelet értelmében, amennyiben cselekménye súlyosabb minősítés alá nem esik, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.
TVHGY 375–383. P.

ÉLELMISZER-FORGALOM

603.

A MINISZTERTANÁCS 90/1951. (IV. 15.) SZÁMÚ RENDELETE

A KENYÉRELLÁTÁS SZABÁLYOZÁSA TÁRGYÁBAN
A Minisztertanács az ország kenyérellátásának rendjét az alábbiakban szabályozza:
1. § (1) Az 1951. évi április hó 16. napjától kezdve a lakosság kenyérszükségletét hatósági jegyre szerezheti be. A kenyér ára változatlan.
(2) Péksütemény szabad kereskedelmi forgalomban jegy nélkül változatlan áron továbbra is vásárolható.
2. § (1) Hatósági kenyérjegyre jogosult minden hathónapos életkorát betöltött ellátatlan fogyasztó, akinek állandó lakóhelye az ország területén van. Kenyérgabonában önellátók hatósági kenyérellátásban nem részesülnek.
(2) A hatósági jegyre vásárolható kenyérfejadagok a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 4/1951. (I. 2.) Mt. számú rendeletében biztosított finomliszt adagokkal együtt a következők:
a felszín alatt dolgozó bányászok napi 550 gramm kenyér és havi 2400 gramm finomliszt,
a nehéz testi munkások napi 450 gramm kenyér és havi 2400 gramm finomliszt,

a fizikai munkások napi 350 gramm kenyér és havi 1600 gramm finomliszt,
a kiemelt szellemi és adminisztratív dolgozók napi 300 gramm kenyér és havi 2400 gramm finomliszt,
a nem kiemelt szellemi és adminisztratív dolgozók napi 300 gramm kenyér és havi 1600 gramm finomliszt, egyetemi és főiskolai hallgatók napi 300 gramm kenyér és havi 1200 gramm finomliszt,
minden egyéb ellátatlan fogyasztó napi 250 gramm kenyér és havi 1200 gramm finomliszt.
A terhes és szoptatós anyák terhességük negyedik hónapjától gyermekük hat hónapos életkorának betöltéséig napi 450 gramm kenyér és havi 1200 gramm finomliszt ellátásban részesülnek, ezenfelül megilleti őket a munkakörük után járó kenyérpótjegy is.
(3) Finomliszt szabad forgalomban, kereskedelmi áron továbbra is vásárolható.
3. § A hatósági kenyérellátás a fogyasztók állandó lakóhelyén kiadott alapjegyekkel és a dolgozók munkahelyén kiadott pótjegyekkel történik.
4. § (1) Hatósági kenyéralapjegyet az ország területén csak abban a helységben lehet beváltani, ahol azt kiadták.
(2) Lakóhelyüktől ideiglenesen távollevők, vendéglőben étkezők kenyérjegyeiket lakóhelyükön az ország egész területén érvényes kenyérváltójegyekre cserélhetik.
5. § Kenyeret hatósági jegyre minden élelmiszer kiskereskedői iparigazolvánnyal rendelkező kereskedő árusíthat.
6. § A hatósági kenyérellátás megszervezéséről és irányításáról, a kenyérjegyek előállításáról és szétosztásáról, a hatósági ellátás céljára szolgáló kenyér forgalomba hozatalában résztvevő elosztók elszámoltatásáról a belkereskedelmi miniszter gondoskodik.
7. § A hatósági ellátás céljára szolgáló kenyér forgalomba hozatalában részt vevő elosztókat és a jegyek kiosztásában, kezelésében közreműködő személyeket a büntető jogszabályok alkalmazása szempontjából közhivatalnokoknak kell tekinteni.
8. § A hatósági kenyérellátásra vonatkozó rendelkezések megszegését és kijátszását a törvény szigorúan bünteti. Így különösen a hatósági ellátás célját szolgáló kenyérnek hatósági jegy nélkül történő forgalomba hozatala vagy a hatósági jegyek meghamisítása a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekmény és a 8800/1946. (VII: 28.) M. E. szám illetőleg az ennek kiegészítése tárgyában kiadott 6860/1948. (VI. 24.) Korm. számú rendelet értelmében, amennyiben súlyosabb minősítés alá nem esik, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.
9. § A jelen rendelet végrehajtásáról az érdekelt miniszterekkel egyetértve a belkereskedelmi miniszter gondoskodik.
TVHGY 218–219. P.

ÖRÖKLÉSI JOG

604.

A MINISZTERTANÁCS 46/1953. (IX. 30.) SZÁMÚ RENDELETE

AZ ÖRÖKLÉSI ÉS AJÁNDÉKOZÁSI ILLETÉKEKRE, VALAMINT
A HAGYATÉKI ELJÁRÁSRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK MÓDOSÍTÁSA
1. § Ingó dolog öröklése után illetéket fizetni nem kell.
2. § Az öröklési és az ajándékozási illeték kulcsa [...] módosul [...]
3. § Ha az örökös termelőszövetkezet (csoport) tagja, a termelőszövetkezetbe (csoportba) vitt ingatlan öröklése nem esik illeték alá. Ha az örökös nem tagja termelőszövetkezetnek (csoportnak), vagy abból kilépett, az egyéni gazdálkodásba került ingatlannak öröklése után a le nem rótt illetéket pótlólag megfizetni köteles.
4. § A hagyatéki vagyon leltározása a hagyatéki eljárásra illetékes közjegyző feladata. Az

illetékes közjegyző, ha a hagyatéki vagyon vagy annak egy része a működési területén kívül van, a leltározás iránt azt a közjegyzőt keresi meg, akinek működési területén a leltározandó vagyon van.
TVHGY 112–113. P.

605.

1949
VII. TÖRVÉNY

A HITBIZOMÁNYOK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL
1. § A családi hitbizomány és a hitbizományi kisbirtok intézménye a jelen törvény hatálybalépésével megszűnik.
2. § A fennálló családi hitbizományokhoz tartozó vagyon a hitbizományi kötöttség alól felszabadul, és – a 3. §-ban foglalt kivételekkel – az 1948. évi július hó 27. napján fennállott leltári állapot szerint állami tulajdonba vétetik.
3. § (1) A hitbizományi kötöttség alól felszabaduló vagyonból az eddigi hitbizományi birtokos tulajdonába kerülnek a következő vagyontárgyak:
a) a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelése, valamint a mezőgazdasági ingatlanokon levő gazdasági épületek és lakóházak, amennyiben azok a földreform során igénybe nem vétettek;
b) a bútorok és egyéb házi felszerelési tárgyak, amennyiben azok nem műtárgyak;
c) az 1946: II. törvénycikk alapján visszajuttatott vagyontárgyak.
(2) Az (1) bekezdés a) pontjában foglalt rendelkezés nem érinti a földreformra vonatkozó jogszabályok végrehajtását.
[...]
5. § (1) A 2. § alapján állami tulajdonba vett vagyontárgyakkal kapcsolatban a jelen törvény hatálybalépését megelőzően létrejött magánjogi kötelezettségekért az állam annyiban felelős, amennyiben a kötelezettség a vagyontárgy kezeléséből, fenntartásából vagy helyreállításából kifolyólag keletkezett, ideértve a szolgálati viszonyból és a nyugdíjigényből eredő követeléseket, valamint a baleseti kártérítési igényeket is. E felelősség azonban – a szolgálati viszonyból és a nyugdíjigényből eredő követeléseket, valamint a baleseti kártérítési igényeket kivéve – csak annyiban áll fenn, amennyiben a kötelezettség az 1948. évi június hó 30. napja után keletkezett.
(2) A vagyontárgy kezeléséből, fenntartásából vagy helyreállításából kifolyólag keletkezett kötelezettség címén a bíróság az államot az (1) bekezdés alapján csak annyiban kötelezheti, amennyiben megállapítható, hogy a kötelezettség vállalása valóban szükséges volt és a vagyontárgy értékével arányban állott.
(3) Az állam a jelen § értelmében reá átszálló kötelezettségekért csak az illető vagyontárgy értéke erejéig felelős.
[...]
7. § A hitbizományi bíróság a jelen törvény hatálybalépésétől számított harminc nap alatt megkeresi a telekkönyvi hatóságot, hogy a hitbizományi kötöttség alól felszabadult ingatlanok telekkönyvében a hitbizományi minőség feljegyzését törölje, és az államot, illetőleg a 3. § (1) bekezdésének a) és c) pontjai esetében az eddigi hitbizományi birtokost tulajdonosul jegyezze be. Az említett határidő alatt gondoskodik a hitbizományi bíróság a 4. §-on alapuló haszonélvezeti jog telekkönyvi bejegyzéséről is.
[...]
10. § A fennálló hitbizományi kisbirtokokhoz tartozó vagyon a jelen törvény erejénél fogva a hitbizományi kötöttség alól felszabadul, és az eddigi birtokos tulajdonába kerül.
11. § (1) A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba, hatálybalépésétől kezdve a hitbizományi bíróság hatáskörébe utalt tennivalókat a törvényszék mint egyesbíróság látja el.

(2) Felhatalmaztatik az igazságügy-miniszter, hogy a jelen törvény végrehajtásához szükséges intézkedéseket – az érdekelt miniszterekkel egyetértve – rendelettel megállapítsa, és ebben a körben a hitbizományi bíróság előtti eljárásra nézve, valamint a telekkönyvi jog és a végrehajtási eljárás tekintetében a fennálló törvényes rendelkezésektől eltérő szabályokat is állapíthasson meg. A jelen törvény 8. §-a (1) bekezdésének végrehajtásához esetleg szükséges eljárási rendelkezéseket – az igazságügy-miniszterrel egyetértve – a pénzügyminiszter rendelettel állapítja meg.
TVHGY 10–11. P.

MUNKAJOG

A MUNKAKÉNYSZER ÉS A MUNKÁHOZ VALÓ JOG

606.

1919
A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XI. SZ. RENDELETE

A MUNKAKÉNYSZERRŐL ÉS A MUNKÁHOZ VALÓ JOGRÓL
Minthogy a proletárállam megkezdi a magántulajdon megszüntetését azzal, hogy a kisipar kereteit meghaladó üzemeket és a lakóházakat köztulajdonba veszi, a proletárállamban csak annak van joga élni, aki dolgozik vagy testi, vagy szellemi munkát végez a társadalom fenntartására.
A Tanácsköztársaság elrendeli tehát az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. Az állam köteles eltartani mindazokat, akik munkaképtelenek, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, ha az állam nem tud nekik munkát juttatni.
TK 1919. MÁRCIUS 27. 2. SZ. 1. P.

POLGÁRI ELJÁRÁSJOG

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS

607.

1952
III. TÖRVÉNY

A POLGÁRI PERRENDTARTÁSRÓL

Első rész
Általános rendelkezések

● *1. fejezet*
Alapvető elvek
A törvény célja
1. § Ennek a törvénynek az a célja, hogy a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és az egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján biztosítsa.
A per megindítása – az ügyész perbeli jogai
2. § (1) A bíróság a polgári jog körében felmerült vitát csak erre irányuló kérelem esetén bírálja el. Ilyesmi kérelmet rendszerint a vitában érdekelt fél terjeszthet elő. Az állam és az egyes dolgozók érdekében azonban az ügyész is jogosult polgári pert indítani vagy a megindított perben, annak bármely szakában s bármelyik fél érdekében fellépni.

(2) Kiskorút illető tartási követelés érvényesítése iránt a gyámhatóság, az anyakönyvvezető, valamint az anya- és csecsemővédelmi szervek is indíthatnak a kiskorú érdekében keresetet.

Az anyagi igazság érvényesülésének biztosítása

3. § (1) A bíróságnak az a feladata, hogy a jelen törvény céljának (1. §) megfelelően az anyagi igazság kiderítésére törekedjék. A bíróság evégett hivatalból gondoskodik arról, hogy a felek a perben jogaikat helyesen gyakorolják és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek. A bíróság köteles a feleket a szükséges tájékoztatással ellátni és őket jogaikra, illetőleg kötelességeikre figyelmeztetni.

(2) A bíróság hivatalból gondoskodik a pereknek alapos és egyben gyors tárgyalásáról.

4. § A bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz általában kötve van. A jogról való olyan lemondást azonban, amely a fél méltányos érdekeivel nyilvánvalóan ellentétben áll, a bíróság akkor sem köteles figyelembe venni, ha a fél azt a bíróság tájékoztatása és figyelmeztetése ellenére is fenntartja. Ugyanez áll a jog elismerésére és az egyességre is.

5. § (1) A felek perbeli jogaikat jóhiszeműen kötelesek gyakorolni. A bíróság hivatalból köteles megakadályozni minden olyan eljárást, cselekményt vagy egyéb magatartást, amely a per elhúzására vagy az anyagi igazság kiderítésének meghiúsítására irányul vagy erre vezethet. A bíróság a feleket a perbeli jogok jóhiszemű gyakorlására – a szükséghez képest ismételten is – figyelmeztetni köteles. A figyelmeztetésnek ki kell terjednie a rosszhiszemű pervitelnek a (2) bekezdésben, valamint a törvény egyéb rendelkezéseiben meghatározott következményeire is.

(2) A bíróság pénzbírsággal (120. §) sújtja meghallgatása után azt a felet vagy képviselőt, aki akár a tárgyaláson, akár valamely periratban jobb tudomása ellenére vagy nagyfokú gondatlanságból:

a) az ügyre vonatkozó oly tényt állított, amelyről bebizonyult, hogy valótlan, vagy az ügyre tartozó oly tényt tagadott, amelyről bebizonyult, hogy igaz,

b) oly tényt, amelyről tudnia kellett, hogy a per eldöntése szempontjából jelentős, elhallgatott, vagy

c) nyilvánvalóan alaptalanul hivatkozott valamely bizonyítékra.

6. § (1) Amennyiben a törvény másként rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyító eszközök alkalmazásához nincs kötve, és szabadon felhasználhatja a felek előadását, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas.

(2) Az előbbi rendelkezések nem érintik a törvényes vélelmeket, ideértve a jogszabályokat is, amelyek szerint valamely körülményt feltétlenül vagy az ellenkező bebizonyításáig valónak kell tekinteni.

Nyilvánosság

7. § (1) A bírósági tárgyalás nyilvános.

(2) A bírósági tárgyalásról a nyilvánosságot csak bírósági határozattal és csak abban az esetben lehet kizárni, ha ez államtitok, katonai vagy hivatali titok megőrzése végett vagy erkölcsi okból feltétlenül szükséges.

Az anyanyelv használatának biztosítása

8. § Az eljárás nyelve magyar. A magyar nyelv nemtudása miatt senkit hátrány nem érhet. A magyarul nem tudó személy az eljárás egész folyamán mind szóban, mind írásban anyanyelvét használhatja.

Más hatósági határozatok hatálya polgári perben

9. § (1) Ha a polgári perben a büntetőbíróság által jogerős ítélettel elbírált bűncselekmény polgári jogi következményei felől kell határozni, a büntetőbírói ítélet irányadó a polgári perben eljáró bíróságra abban a kérdésben, hogy követtek-e el bűncselekményt, és annak elkövetője a terhelt volt-e.

(2) A polgári perben eljáró bíróságot a fegyelmi hatóság, illetőleg más hatóság döntésében foglalt ténymegállapítások nem kötik; ha azonban a törvény szerint a fegyelmi vétség elkövetését megállapító fegyelmi hatósági határozatnak az igény érvényesítését meg kell előznie, arra is az (1) bekezdés rendelkezését kell megfelelően alkalmazni.

● *II. fejezet*

Bíróságok

Első- és másodfokú bíróságok

10. § (1) Elsőfokú bíróságok a járásbíróság és a megyei bíróság.

(2) Másodfokú bíróság a járásbírósághoz tartozó perekben a megyei bíróság, a megyei bírósághoz tartozó perekben pedig a Legfelsőbb Bíróság.

A bíróságok összetétele

11. § (1) Az elsőfokú bíróságok egy szakbíróból, mint elnökből és két népi ülnökből, mint tanácstagból álló háromtagú tanácsban járnak el.

(2) A megyei bíróság mint másodfokú bíróság egy szakbíróból mint elnökből, továbbá egy szakbíróból és egy népi ülnökből álló háromtagú tanácsban jár el.

(3) A Legfelsőbb Bíróság öttagú tanácsban bíráskodik, melynek elnöke egy szakbíró, tagjai: két szakbíró és két népi ülnök.

12. § (1) Az eljárásban a szakbírákat és a népi ülnököket ugyanazok a jogok illetik meg és ugyanazok a kötelességek terhelik.

[...]

Harmadik rész

Perorvoslatok

● *XII. fejezet*

Fellebbezés

Fellebbezéssel megtámadható határozatok

233. § (1) Az elsőfokú bíróság (10. §) határozata ellen – amennyiben a törvény ki nem zárja – fellebbezésnek van helye. Fellebbezéssel élhet a fél és a beavatkozó, továbbá az, akire vonatkozóan a határozat rendelkezést tartalmaz az illető rendelkezés ellen.

(2) A tanács elnökének határozata a fellebbezés szempontjából a bíróság határozatával egy tekintet alá esik.

(3) Fellebbezésnek nincs helye:

a) az ítélet ellen a felperes részéről akkor, ha az elutasított kereseti követelés (követelésrész) értéke, alperes részéről pedig akkor, ha a vele szemben megítélt követelés (követelésrész) értéke száz forintot nem halad meg;

b) a megyei bíróság ítélete ellen azon az alapon, hogy a per a járásbíróság hatáskörébe tartozik;

c) az eljárás folyamán hozott végzések ellen, kivéve a perköltségben vagy pénzbírságban marasztaló végzéseket, valamint azokat a végzéseket, amelyekkel szemben a törvény a fellebbezést külön megengedi.

[...]

● *XIII. fejezet*

Perújítás

A perújítás esetei

260. § (1) A jogerős ítélet ellen perújításnak van helye, ha

a) a fél oly tényre vagy bizonyítékra, illetőleg olyan jogerős bírói vagy más hatósági hatá-

rozatra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bírált el, feltéve, hogy az – elbírálása esetén – reá kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna:

b) a fél az ítélet hozatalában részt vett bírónak, az ellenfélnek vagy másnak bűncselekménye miatt a törvény ellenére lett pervesztes;

c) a perben hozott ítéletet megelőzően ugyanarra a jogra nézve már korábban jogerős ítéletet hoztak.

[...]

(3) Az (1) bekezdés *b)* pontja alapján perújításnak csak akkor van helye, ha a perújítás okaként megjelölt bűncselekmény elkövetését jogerős bírói ítélet megállapította, vagy ilyen ítélet hozatalát nem a bizonyítékok hiánya, hanem más ok zárta ki.

(4) A birtokháborítás megszüntetésére irányuló perben, valamint a végrehajtási igényperben hozott ítélet ellen perújításnak helye nincs.

[...]

● *XIV. fejezet*

Perorvoslat a törvényesség érdekében

270. § (1) A legfőbb ügyész az eljárást befejező vagy felfüggesztő jogerős határozat ellen a törvényesség érdekében perorvoslattal élhet, ha a határozat jogszabályt sért.

(2) A perorvoslati kérelmet a Legfelsőbb Bíróságnál kell benyújtani.

271. § A törvényesség érdekében bejelentett perorvoslatot a Legfelsőbb Bíróságnak elnökből és négy szakbíróból álló tanácsa, ha pedig a perorvoslat a Legfelsőbb Bíróság határozata ellen irányul, elnökből és hat szakbíróból álló tanácsa intézi el.

272. § (1) A Legfelsőbb Bíróság a perorvoslati kérelem tárgyalására határnapot tűz ki, s erről a legfőbb ügyészt értesíti. A tárgyalás a legfőbb ügyésznek vagy helyettesének részvétele nélkül nem tartható meg.

(2) A tárgyaláson az előadó ismerteti a megtámadott határozatot, valamint – a szükséghez képest – a per egyéb iratait is. Az ismertetés után a legfőbb ügyész vagy helyettese adja elő perorvoslati kérelmét.

273. § (1) Ha a legfőbb ügyész a perorvoslati kérelmet a határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül terjeszti elő, az eljárás hatálya a felekre is kiterjed. Ebben az esetben a tárgyalás határnapjáról a perorvoslati kérelem másolatának közlése mellett a feleket is értesíteni kell, azzal azonban, hogy elmaradásuk a tárgyalás megtartását és a határozathozatalt nem gátolja. A tárgyaláson a perorvoslati kérelem előterjesztése után a felek észrevételeket tehetnek; írásbeli észrevételek benyújtásának helye nincs.

(2) A jelen § alá tartozó esetben a Legfelsőbb Bíróság az ügyben folyamatban levő kielégítési végrehajtás felfüggesztése iránt a szükséghez képest a tárgyalás előtt is intézkedhetik.

274. § (1) Ha az eljárás hatálya a felekre nem terjed ki, a Legfelsőbb Bíróság határozatában vagy azt állapítja meg, hogy a megtámadott határozat jogszabályt sért, vagy – ha a perorvoslatot alaptalannak találja – azt határozatával elutasítja.

(2) Ha az eljárás hatálya a felekre is kiterjed, a Legfelsőbb Bíróság a jogszabálysértés megállapítása esetén a megtámadott határozatot egészen vagy megfelelő részében hatályon kívül helyezi, és annak helyébe – feltéve, hogy a döntéshez szükséges tények az iratok alapján megállapíthatók – a jogszabályoknak megfelelő határozatot hoz, egyébként pedig az ügyben eljárt első vagy másodfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja. Ha viszont a megtámadott határozat a jogszabályoknak megfelel, a Legfelsőbb Bíróság azt – a perorvoslat elutasítása mellett – hatályában fenntartja.

(3) A felet a perorvoslati eljárás költségeiben a (2) bekezdés eseteiben sem lehet elmarasztalni.

275. § (1)

a) Ha a 274. § (2) bekezdése esetében a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú bíróságot utasítja új eljárásra, határozatát a másodfokú bíróság, egyébként pedig az elsőfokú bíróság közli a felekkel, s egyszersmind ez intézkedik – a határozathoz képest – a végrehajtásnak vagy a végrehajtás felfüggesztésének megszüntetése, illetőleg korlátozása iránt.

[...]

(2) Új eljárásra utasítás esetében a Legfelsőbb Bíróság határozatának közlésével egyidejűleg a tárgyalási határnapot is ki kell tűzni. Az első-, illetőleg a másodfokú bíróság előtt a tárgyalás a Legfelsőbb Bíróság határozatának felolvasásával kezdődik; a bíróság a továbbiakban a reá nézve irányadó szabályok szerint jár el.

[...]

TVHGY 7–37. P.

BÜNTETŐJOG

RÉMHÍRTERJESZTÉS

608.

1919

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS V. SZ. RENDELETE

A HAMIS HÍREK TERJESZTŐI ELLEN

Aki olyan híreket terjeszt, amelyek a köznyugalom megzavarására alkalmasak, forradalmi törvényszék elé állítható és súlyos büntetéssel sújtható.

Ha az ilyen hírek terjesztése a közbiztonság megzavarásával járó mozgalmakat vagy más igen súlyos következményeket idéz elő, a forradalmi törvényszék halálbüntetést is kiszabhat.

Nincs helye büntetés kiszabásának, ha a való tények tárgyilagos ismertetése a köznyugalom megzavarására irányuló célzat nélkül történik.

TK 1919. MÁRCIUS 26. 1. SZ. 1. P.

AZ ELLENFORRADALMÁROK VAGYONÁNAK ELKOBZÁSA

609.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XCVIII. SZ. RENDELETE

AZ ELLENFORRADALMÁROK VAGYONÁNAK ELKOBZÁSÁRÓL

Mindazoknak a magyarországi állampolgároknak, akik akár külföldön, akár a megszállott területeken a Tanácsköztársaság rendjének megdöntésére és a régi rendszer visszaállítására törekszenek, minden ingó vagyona – tekintet nélkül a köztulajdonba vétel alóli mentességekre – elkobzás alá esik.

A vagyonelkobzást a budapesti Forradalmi törvényszék mondja ki.

BK 1919. II. KÖT. 959. P.

A JOGALKOTÁS BÜNTETŐJOGI VÉDELME

610.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XLV. SZ. RENDELETE

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS ÉS A NÉPBIZTOSOK ÁLTAL KIADOTT RENDELETEK MEGSZEGÉSÉRŐL

1. § Aki a Forradalmi Kormányzó Tanács vagy a népbiztosok rendeletét megszegi vagy azok ellen bármi módon vét, forradalmi törvényszék elé állítandó.

2. § A forradalmi törvényszék a Tanácsköztársaság érdekei védelmében sürgős szükség esetén eljárhat olyan bűnügyekben is, amelyeket a Forradalmi Kormányzó tanács külön rendelettel nem utalt hatáskörébe.

BK 1919. II. KÖT. 754–755. P.

BÜNTETŐELJÁRÁS-JOG

A FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK ÉS A RÖGTÖNÍTÉLŐ ELJÁRÁS

611.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓ TANÁCS XCIV. SZ. RENDELETE

A FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉKRŐL ÉS A RÖGTÖNÍTÉLŐ ELJÁRÁSRÓL

A forradalmi törvényszék

I. A forradalmi törvényszékek szervezete és eljárása

1. § Minden megye székhelyén a forradalmi törvényszék területe a megyének és székhelyének közigazgatási területével esik egybe.

2. § A forradalmi törvényszék hármas tanácsban ítél. A tanács elnökét és tagjait a megyei munkás-, katona- és földmívestanács, Budapesten a központi tanács intéző bizottsága választja.

3. § Az igazságügyi népbiztosság a forradalmi törvényszékhez kellő számú vádbiztost és jegyzőkönyvvezetőt nevez ki.

4. § A vádbiztos a forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozó bűnügyekben a nyomozást irányítja, a bizonyítékok összegyűjtésével a Vörös Őrséget vagy más karhatalmi alakulatot bízhat meg, egyes nyomozati intézkedések foganatosítása végett a rendes bíróságot megkeresheti, a tárgyalást előkészíti és a tárgyaláson a vádat képviseli.

Az eljárást az elnök hozzájárulásával a tárgyalás előtt meg is szüntetheti.

A vádbiztos a vád képviseletét meg nem tagadhatja, és a vádat el nem ejtheti.

5. § A jegyzőkönyvvezető a tárgyalás jegyzőkönyvét vezeti, az ítéletet írásba foglalja, s a forradalmi törvényszék részére az egyéb írásbeli teendőket végez.

6. § A forradalmi törvényszék hatáskörébe oly bűncselekmények elbírálása tartozik, amelyet a Tanácsköztársaság fennmaradását és biztonságát s általában a dolgozók uralmának forradalmi rendjét sértik vagy veszélyeztetik.

Így különösen a forradalmi törvényszék elé kell állítani azt,

1. aki a Tanácsköztársaság ellen felkelést szít, vagy mással e célból szövetkezik;

2. aki a Forradalmi Kormányzó Tanács vagy az egyes népbiztosságok rendeletét megszegi, vagy erre mást felhív;

3. aki a Tanácsköztársaság valamely hatóságának rendelete ellen izgat;

4. aki a Tanácsköztársaság valamely hatóságát, ennek tagját vagy közegét hivatalos eljárásában akadályozza;

5. aki a hatósági rendelet ürügye alatt vagy közhivatalnoki minőség színlelésével, vagy felhasználásával jogtalanul rekvirál, zsarol, lop, rabol, sikkaszt vagy csal;

6. aki a köztulajdont rongálja, a termelés megkezdését vagy folytatását nyíltan vagy leplezetten hátráltatja;

7. aki a közszükségleti cikkek elosztása végett kiadott jegyzékkel visszaél, vagy bármely oly cselekményt követ el, amely az elosztás rendjét zavarja;

8. aki árdrágítást követ el; továbbá

9. a Tanácsköztársaságnak azt az alkalmazottját, aki hivatali sikkasztást követ el, hivatali hatalmával visszaél, vagy akit megvesztegetnek, és azt, aki az ily alkalmazottat megvesztegeti.

7. § Ha a terhelt a forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozó bűncselekményen felül rendes bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekményt is elkövetett, a forradalmi törvényszék azt a bűncselekményt is elbírálja, kivéve:

1. ha az együttes elbírálás az eljárás befejezését késlelteti, vagy

2. ha a rendes bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmény miatt elsőfokban már véghatározatot hoztak.

A forradalmi törvényszék és a rendes bíróság részéről kiszabott szabadságvesztés-büntetéseket a forradalmi törvényszék foglalja összbüntetésbe.

8. § Ha a rendes bíróság az előtte folyamatban levő bűnügy elbírálását a forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozónak látja, az ügyet – ha az elsőfokú véghatározattal még el nem bírálta – a forradalmi törvényszékhez teszi át.

A forradalmi törvényszék elnöke a vádbiztossal egyetértve akár az előző bekezdés alapján hozzá áttett, akár a közvetlenül előtte indított bűnügyet a tárgyalás megkezdéséig a rendes bírósághoz teszi át, ha hatáskörének hiányát állapítja meg.

Ez a megállapítás a rendes bíróságra kötelező.

9. § A forradalmi törvényszék tárgyalása nyilvános; az elnök azonban a tárgyalás nyilvánosságát, ha a proletár állam érdeke kívánja vagy más fontos okból, kizárhatja, vagy a jelenlétet csupán a hallgatóság egyes tagjainak engedheti meg.

10. § Az elnök a tárgyalásra védőt rendelhet azok közül, akik a törvényszék mellett működő védők lajstromába fel vannak véve. Védőül képesítésre való tekintet nélkül mindenki kirendelhető.

Súlyos vád esetén védőt ki kell rendelni.

11. § A forradalmi törvényszék határozatait szótöbbséggel hozza. Halálbüntetést csak az elnök és a tagok egyhangú ítéletével lehet kiszabni.

[...]

III. Rögtönítélő eljárás

20. § A Forradalmi Kormányzó Tanács egyes bűncselekmények miatt a Tanácsköztársaság egész területén vagy bármely bűncselekmény miatt egyes forradalmi törvényszékek területén rögtönítélő bíráskodást rendelhet el.

Hadműveleti területen a hadsereg-főparancsnokság is elrendelheti a rögtönítélő bíráskodást.

A rögtönítélő bíráskodás gyakorlására a Forradalmi Kormányzó Tanács, hadműveleti területen a hadsereg főparancsnoksága is külön bíróságot küldhet ki. A rögtönítélő bíráskodással a forradalmi törvényszékek is megbízhatók.

21. § A terheltet elfogatása után azonnal rögtönítélő bíróság elé kell állítani. Az egész eljárást az együttülő rögtönítélő bíróság előtt, s ha csak lehet, félbeszakítás nélkül kell lefolytatni.

A tárgyalást, amely nem nyilvános, bármely órában bárhol meg lehet tartani.

A védelem kötelező; védőül bármely alkalmas egyén kirendelhető. A tárgyalás befejeztével a rögtönítélő bíróság zárt tanácskozás után határoz. Halálbüntetést csak egyhangúlag hozott ítélettel lehet kiszabni.

A rögtönítélő bíróság határozata ellen perorvoslatnak nincs helye.

A kiszabott büntetést az ítélet kihirdetése után azonnal foganatba kell venni. [...]

BK 1919. II. KÖT. 954–958. P.

E 4919/13

Szegedi Tudományegyetem * 3 * Állam- és Jogtud. Kar

osiris tankönyvek

Mezey Barna (szerk.)

A MAGYAR JOGTÖRTÉNET FORRÁSAI

A magyar történelem hű tanúi a jog legkülönfélébb formában megjelenő dokumentumai: a törvények, a privilégiumok, a statútumok, a különböző célokból kiállított oklevelek, az ítéletlevelek s a szokásjogról informáló feljegyzések és gyűjtemények. Jóllehet a magyarság ősi joga jóval a keresztény államalapítás előtt keletkezett, s a keresztény jogrend kialakításakor meghatározta a magyar társadalom életét, vajmi kevés hiteles adat áll rendelkezésre róla. Ezért *A magyar jogtörténet forrásai* kronologikus kezdete a jogi írásbeliség kialakulása, Szent István kora. A szemelvénygyűjtemény rendhagyó módon kezeli a legkülönfélébb jogi dokumentumokat. Szempontja nem az időrend, rendezési elve nem az alkotmánytörténet időhatáraihoz igazodik, sokkal inkább a jog természetes belső fejlődésének ívéhez. Ennek megfelelően a kötet szerkezetében első helyen a jog forrásai állnak, a kibocsátott jogszabályok hierarchikus vagy kevésbé meghatározott rendjében. A jogalkotás és jogélet cím alatt nem csupán az alkotott jog, hanem a képződött jog és a jogi praxis dokumentumai is helyt kaptak. A kötet – igazodva *A magyar alkotmánytörténet* és *A magyar jogtörténet* szerkesztési elveihez – jogági és intézményi csoportosításban tartalmazza a sokszor először itt közölt vagy első ízben magyar fordításban közzétett jogi dokumentumokat. A közjog (királyi hatalom, szent korona tana, állam és egyház, országgyűlés, országos méltóságok, nemesi vármegye, társadalmi elemek) és a magánjog (jogképesség, család, házasság, gyámság, adományrendszer, tulajdon és kötelmek, öröklési jog, kereskedelmi jog) mellett a büntetőjog (bűncselekmények és büntetéseik) a büntetés-végrehajtási jog, a perjogok és törvénykezési szervezet vált a szerkesztő döntése nyomán a legfőbb szerkezeti elemmé. A kötet nemcsak jogászoknak és joghallgatóknak, hanem minden, a magyar jog története iránt érdeklődő olvasónak kivételes élményt nyújt.

4800 Ft
ISBN 963 379 977 5
9 789633 799772

A MAGYAR JOGTÖRTÉNET FORRÁSAI

J E4919/13
34(091)
M14

osiris tankönyvek

A MAGYAR JOGTÖRTÉNET FORRÁSAI

SZEMELVÉNYGYŰJTEMÉNY

Szerkesztette Mezey Barna